

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

*Επανορθωτική δικαιοσύνη και εμπειρική αξιολόγηση της συνδιαλλαγής
κατά τη μεταχείριση των ανήλικων παραβατών στην Ελλάδα*

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΜΑΛΛΟΥΧΟΥ

Τριμελής συμβουλευτική επιτροπή:

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΥΛΟΥΡΗΣ, Αναπληρωτής Καθηγητής, Επιβλέπων

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΡΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ, Καθηγήτρια

ΣΟΦΙΑ ΒΙΔΑΛΗ, Καθηγήτρια

Κόρινθος, 2022

© Copyright Μαλλούχου Αφροδίτη, 2022.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής της Σχολής Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου δεν υποδηλώνει αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα (σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 201, παράγραφος 2 του ν. 5343/1932).

Σωστή δικαιοσύνη

*Είναι ο ζεστός των ανθρώπων νόμος
 Απ' το σταφύλι κάνουν το κρασί
 Και τη φωτιά απ' το κάρβουνο
 Κι απ' τα φιλιά ανθρώπους κάνουν*

*Είναι ο σκληρός των ανθρώπων νόμος
 Να φυλαχτούν αλώβητοι παρά
 Τους πόλεμους και τη μιζέρια
 Παρά τους κίνδυνους του θανάτου*

*Είναι ο γλυκός των ανθρώπων νόμος
 Ν' αλλάξουν το νερό σε φως
 Το όνειρο πραγματικότητα
 Τους εχθρούς αδέρφια*

*Ένας νόμος παλιός και καινούριος
 Που όλο και πιο τέλειος
 Από το βάθος μιας παιδιού καρδιάς
 Κι ως τον ύψιστο Λόγο.*

Paul Eluard*(από την ποιητική συλλογή Rounoir Tout Dire, 1951**Μτφρ. Γ. Σπανού)*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ολοκληρώνοντας την παρούσα μελέτη και φτάνοντας στο τέλος μιας μακράς, επίπονης μα και συναρπαστικής πορείας, αισθάνομαι την ανάγκη να μνημονεύσω:

Τον αείμνηστο Καθηγητή Βασίλη Καρύδη, αρχικά επιβλέποντα της διατριβής, τον ευρυμαθή διορατικό επιστήμονα, άοκνο υπερασπιστή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αγαπημένο Δάσκαλο, χάρη στον οποίο ξεκίνησα αυτό το μαγικό ταξίδι, έχοντας ως αφετηρία την παρότρυνσή του, ως δύναμη και πυξίδα μου την εμπιστοσύνη του στο πρόσωπό μου και την έμπνευση που συνεχίζει να αποπνέει σε όλους όσους είχαμε την τύχη να τον γνωρίσουμε, και που διατήρησα ζωντανές μέσα μου ακόμα και μετά την αιφνίδια απώλειά του, κρατώντας την προσωπική υπόσχεση να μην εγκαταλείψω ημιτελή αυτή την προσπάθεια, ως ελάχιστη ένδειξη σεβασμού και ευγνωμοσύνης για τον δρόμο που μου άνοιξε στο πεδίο της εγκληματολογικής αναζήτησης.

Και να ευχαριστήσω, από καρδιάς, ιδιαίτερω:

Τον Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Νικόλαο Κουλούρη, που πρόθυμα ανέλαβε να συνεχίσει το έργο της επίβλεψης του προκατόχου και φίλου του, προκειμένου να μην με αφήσει «μετέωρη» στα μισά ακριβώς της διαδρομής, ο οποίος με απόλυτη συναίσθηση του βάρους της απώλειας, αφού τη βίωνε και ο ίδιος, στάθηκε πολύτιμος συνοδοιπόρος και σύμβουλος, ανταποκρινόμενος πάντα άμεσα και διαχειριζόμενος με τεράστια υπομονή, γνήσια ενσυναίσθηση, σπάνια ευαισθησία και λεπτό χιούμορ κάθε συναίσθημά μου που εξέφραζε την αμφιθυμία, την κόπωση και τον προβληματισμό μου για το αν θα κατάφερνα να φτάσω στην πολυπόθητη Ιθάκη, θέτοντας παράλληλα με τον άρτιο επιστημονικό του λόγο εύστοχα ερωτήματα που οδηγούσαν σε γόνιμες συζητήσεις και άνοιγαν νέους δρόμους στη σκέψη, προσφέροντάς μου γενναιόδωρα όλη εκείνη την ενδυνάμωση και στήριξη που έχει ανάγκη ένας ερευνητής, προκειμένου να συνεχίσει να αγωνίζεται για την προαγωγή του επιστημονικού έργου και την παραγωγή ενός ασφαλούς και ενδιαφέροντος ερευνητικού αποτελέσματος.

Τις Καθηγήτριες κα Βασιλική Αρτινοπούλου και κα Σοφία Βιδάλη, ως τα άλλα δύο μέλη της συμβουλευτικής μου επιτροπής, για τη στήριξη και πρόθυμη συνδρομή τους οποτεδήποτε τους ζητήθηκε. Ιδιαίτερη αναφορά και ευχαριστίες οφείλω στην κα Αρτινοπούλου, η οποία με την ιδιότητα της Διευθύνουσας του Εργαστηρίου «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη & Διαμεσολάβηση» του Παντείου Πανεπιστημίου, οργάνωσε (2017-2019) σε συνεργασία με τον Σύνδεσμο Επιμελητών Ανηλίκων

Ελλάδος και το Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης την εκπαίδευσή μας – των επιμελητών ανηλίκων ως διαμεσολαβητών – εξαιρετικά σημαντική πρωτοβουλία και δράση για την οποία θα γίνει εκτενής αναφορά σε διάφορα σημεία της παρούσας, συνεργασία η οποία συνεχίστηκε και μέχρι την ολοκλήρωση της διατριβής (Μάρτιος 2022) με τη συμμετοχή των επιμελητών ανηλίκων σε εστιασμένους εκπαιδευτικούς κύκλους ενδυναμώνοντάς μας σχετικά με τα δικαιώματα και την προστασία του ανήλικου παραβάτη, καθώς και με τον ρόλο του ανήλικου θύματος στην ποινική δικαιοσύνη.

Με μια ξεχωριστή αναφορά στο πρόσωπο του Ομότιμου Καθηγητή κ. Νέστορα Κουράκη, τον οποίο είχα την τιμή και τη χαρά να γνωρίσω προσωπικά λίγους μήνες πριν την ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης, θα ήθελα να τον ευχαριστήσω θερμά για το βιβλιογραφικό υλικό που με προθυμία, ασύγκριτη ευγένεια και γενναιοδωρία μου προσέφερε, καθώς και για το ζεστό του ενδιαφέρον στην υποστήριξη του συγκεκριμένου πονήματος.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω σε όλους τους συναδέλφους επιμελητές ανηλίκων, τους εισαγγελικούς και δικαστικούς λειτουργούς, τους αστυνομικούς, τους δικηγόρους, καθώς και στα εμπλεκόμενα μέρη διαδικασιών συνδιαλλαγής, αλλά και σε κάθε έναν ξεχωριστά που με προθυμία έλαβαν μέρος στην έρευνα ή συνεισέφεραν σε αυτή με όποιο τρόπο μπορούσαν και χωρίς τη δική τους αρωγή και ενεργητική συμμετοχή, δεν θα μπορούσα να ολοκληρώσω το παρόν έργο.

Δεν θα μπορούσα, επίσης, να μην εκφράσω ξεχωριστά θερμές ευχαριστίες στην κα Ξένη Δημητρίου, Εισαγγελέα Αρείου Πάγου επί τιμή, που πρόθυμα δέχτηκε να μου παραχωρήσει συνέντευξη, μοιραζόμενη την πολυετή και πλούσια εμπειρία της στο πεδίο της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών, επιβεβαιώνοντας για άλλη μια φορά το ασίγαστο ενδιαφέρον και τη βαθιά αγάπη της για τα παιδιά και τους νέους. Σημειώνεται ότι η κα Δημητρίου τον Ιούλιο 2019 εξέδωσε εγκύκλιο με διευκρινιστικές κατευθύνσεις για την προαγωγή της εφαρμογής του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής ανήλικου δράστη και θύματος, σε μια ύστατη προσωπική της προσπάθεια εκσυγχρονισμού των δικαστηριακών πρακτικών εφαρμογής του.

Ξεχωριστή θέση στην καρδιά μου έχουν εκείνοι οι άνθρωποι με τους οποίους συνδέομαι με σχέσεις ζωής τιμώντας με με την πολύτιμη φιλία τους και μοιράζομαι μαζί τους τις ανησυχίες, τους προβληματισμούς, την αγωνία μου και εκείνοι δεν σταμάτησαν να βαδίζουν στο πλάι μου, να πιστεύουν σε μένα και να με ενθαρρύνουν με τον δικό του μοναδικό τρόπο ο καθένας, κάνοντάς με να νιώθω τόσο δυνατή!

Τέλος, εκφράζω την ευγνωμοσύνη μου στους αγαπημένους μου γονείς, που – όντας οι ίδιοι αγωνιστές της ζωής – με έμαθαν να ονειρεύομαι και να κυνηγώ με πίστη και αξιοπρέπεια τα όνειρά μου, καθώς και στα μέλη της οικογένειάς μου – τον σύζυγο και τα δύο μου παιδιά – που στέκονται πάντα υπομονετικά δίπλα μου – ο ανεκτίμητος θησαυρός μου – παρέχοντάς μου αμέριστη υποστήριξη, κατανόηση, πίστη και αγάπη, επιτρέποντάς μου τη δυνατότητα να ανταποκριθώ στο σπουδαιότερο έργο της μητρότητας, συνδυάζοντας συνάμα τόσο τον επαγγελματικό μου ρόλο όσο και τον ρόλο της ερευνήτριας, ακολουθώντας το όραμά μου με μια ζωντανή φλόγα δημιουργίας μέσα μου, που ένιωθα ότι με οδηγούσε σε νέους, ελκυστικούς και ολοφώτεινους ορίζοντες...

Σεπτέμβριος, 2022

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Π.Κ.: Ποινικός Κώδικας

Κ.Π.Δ.: Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

Π.Δ.: Προεδρικό Διάταγμα

ΥΕΑ: Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων

ΕΥΕ: Επιμέλεια Υπηρεσίας Επιμελητών

ΜΔΑ: Μονομελές Δικαστήριο Ανηλίκων

ΤΔΑ: Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων

ΔΣΔΠ: Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

ΣΑΠΔ: Σύστημα Απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης

ΣΠΔΑ: Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης Ανηλίκων

Π.Ε.: Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση

Τ.Ε.: Τεχνολογική Εκπαίδευση

Ποιν.Δικ: Ποινική Δικαιοσύνη

Επιμ.: επιμέλεια έκδοσης ή ύλης

ν.: νόμος

ό.π.: όπως παραπάνω

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	4
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	7
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	15
ABSTRACT	16
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	17
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ – ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ	23
I.1 Νοηματοδοτώντας την παραβατικότητα ανηλίκων.....	23
I.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις για τους παράγοντες εγκληματογένεσης	26
I.2.1 Βιολογικές ή ανθρωπολογικές θεωρίες	27
I.2.2 Ψυχολογικές θεωρίες	30
I.2.3 Κοινωνιολογικές θεωρίες	32
I.2.4 Πολυπαραγοντική προσέγγιση	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΑΙ ΝΕΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	55
II.1 Η έννοια του κοινωνικού ελέγχου.....	55
II.2 Ανεπίσημος κοινωνικός έλεγχος	58
II.2.1 Ο ρόλος της οικογένειας	59
II.2.2 Σχέση σχολείου και παραβατικότητας	62
II.2.3 Ομάδες ομηλίκων και συμμορίες: Πώς επηρεάζουν;.....	66
II.3 Επίσημος κοινωνικός έλεγχος.....	71
II.3.1 Όργανα άσκησης επίσημου κοινωνικού ελέγχου.....	72
II.3.1.1 Ο ρόλος της Αστυνομίας.....	72
II.3.1.2 Ο ρόλος των Εισαγγελικών και Δικαστικών Λειτουργών στο ΣΠΔΑ.....	78
II.3.1.3 Ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων.....	81

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ ΑΝΗΛΙΚΟΙ ΔΡΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ.....	87
III.1 Η αντιμετώπιση του ανήλικου δράστη στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης	87
III.1.1 Η εξέλιξη των προτύπων της ποινικής δικαιοσύνης.....	88
III.1.2 Η προβληματική για την (αν)αποτελεσματικότητα των ιδρυματικών κυρώσεων και μέτρων	94
III.1.3 Το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο	98
III.1.4 Η διαμόρφωση του εθνικού νομοθετικού πλαισίου.....	104
III.1.5 Οι ιδιαιτερότητες της δίκης των ανηλίκων	114
III.1.6 Οι βασικές αρχές για τη μεταχείριση των ανηλίκων δραστών	118
III.1.7 Τα προβλεπόμενα στον Π.Κ. αναμορφωτικά & θεραπευτικά μέτρα.....	121
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ	
.....	126
IV.1 Επανορθωτική Δικαιοσύνη: εννοιολόγηση, ρίζες και δυναμική.....	126
IV.1.1 Το υπόβαθρο της προσέγγισης	133
IV.2 Επανορθωτική δικαιοσύνη, «επανεντακτικό ντρόπιασμα» και παραβατικότητα ανηλίκων	137
IV.2.1 Η εφαρμογή των επανορθωτικών διαδικασιών στην Ευρώπη	142
IV.2.2 Η Επανορθωτική Δικαιοσύνη στην Ελλάδα.....	149
IV.3 Οι πρακτικές της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης	153
IV.3.1 Η διαμεσολάβηση	156
IV.3.1.1 Έννοια, μορφές και πεδία εφαρμογής της διαμεσολάβησης	156
IV.3.1.2 Ο διαμεσολαβητικός ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων	160
IV.3.1.3 Συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη – θύματος: Διαδικασία και στάδια.....	164
IV.3.1.4 Κριτικές παρατηρήσεις για το θεσμό της διαμεσολάβησης	169
ΚΕΦΑΛΑΙΟ V ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΗΣ ΕΝΔΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΥΕΑ ΑΤΤΙΚΗΣ (2013-2018).....	176
V.1 Εισαγωγικά.....	176

V.2 Παραβατικότητα ανηλίκων και ποινική αντιμετώπιση των δραστών κατά τα έτη 2013-2018, σύμφωνα με τα στοιχεία των ΥΕΑ Αθηνών και Πειραιά.....	179
V.2.1 Μονομελές Δικαστήριο Ανηλίκων Αθηνών (ΜΔΑ Αθηνών)	179
V.2.2 Μονομελές Δικαστήριο Ανηλίκων Πειραιά (ΜΔΑ Πειραιά).....	196
V.2.3 Σχολιασμός - Παρατηρήσεις.....	213
V.2.4 Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων Αθηνών (ΤΔΑ Αθηνών)	217
V.2.5 Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων Πειραιά (ΤΔΑ Πειραιά).....	233
V.2.6 Σχολιασμός – Παρατηρήσεις	249
V.2.7 Κριτική επισκόπηση.....	254
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ	257
ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ.....	257
VI.1 Σκοπός και αναγκαιότητα της έρευνας.....	257
VI.2 Ερευνητικά ερωτήματα, στόχοι της έρευνας και αξιοποίηση αποτελεσμάτων .	262
VI.3 Μεθοδολογία διεξαγωγής της έρευνας – Επιστημολογικές και οντολογικές παραδοχές	264
VI.4 Μεθοδολογικό εργαλείο παραγωγής δεδομένων.....	268
VI.5 Ερευνητική διαδικασία	271
VI.5.1 Ηθική και δεοντολογία	273
VI.5.2 Εγκυρότητα και αξιοπιστία.....	275
VI.6 Δυσκολίες και περιορισμοί κατά την ερευνητική διαδικασία – Συγκρότηση ερευνητικού δείγματος.....	276
VI.7 Κλίμα και διεργασία συνέντευξης με τους συμμετέχοντες – Αναστοχαστικότητα του ερευνητή.....	283
VI.8 Σχεδιασμός των συνεντεύξεων	287
ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ	298
VII.1 Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων	298
VII.2 Παρουσίαση και ανάλυση του ερευνητικού υλικού.....	303

VII.2.1 Οι απόψεις των Επιμελητών Ανηλίκων	303
Άξονας Α: Ατομικά στοιχεία συμμετεχόντων	303
Άξονας Β: Διερεύνηση των απόψεων των Επιμελητών για τη νεανική παραβατικότητα	312
Άξονας Γ: Διερεύνηση των απόψεων των Επιμελητών Ανηλίκων περί αποκαταστατικής δικαιοσύνης.....	330
Άξονας Δ: Ο Επιμελητής Ανηλίκων ως «ενδιάμεσος πόλος» ανάμεσα στον ανήλικο και το Δικαστήριο	335
Άξονας Ε: Εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος (διαμεσολάβηση)	357
Άξονας ΣΤ: Διερεύνηση των στάσεων και των ρόλων των εμπλεκομένων στην εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής.....	379
Άξονας Ζ: Συνολική αποτίμηση του μέτρου της συνδιαλλαγής και της εφαρμογής του	412
Άξονας Η: Σκέψεις - Προτάσεις	441
VII.2.2 Οι απόψεις των Δικαστικών Λειτουργών (εισαγγελέων, δικαστών, ανακριτών)	465
Άξονας Α: Ατομικά στοιχεία συμμετεχόντων	465
Άξονας Β: Διερεύνηση των απόψεων των δικαστικών λειτουργών για τη νεανική παραβατικότητα	472
Άξονας Γ: Διερεύνηση των απόψεων των Δικαστικών Λειτουργών περί αποκαταστατικής δικαιοσύνης.....	482
Άξονας Δ: Ο ρόλος του Εισαγγελικού Λειτουργού και του Ανακριτή σε προδικαστικό στάδιο.....	487
Άξονας Ε: Ο ρόλος του Δικαστικού Λειτουργού κατά την ακροαματική διαδικασία	497
Άξονας ΣΤ: Διερεύνηση των στάσεων και των ρόλων των εμπλεκομένων στην εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής.....	509
Άξονας Ζ: Συνολική αποτίμηση του μέτρου συνδιαλλαγής και της εφαρμογής του	515

Άξονας Η: Σκέψεις – Προτάσεις	523
VII.2.3 Οι απόψεις των Αστυνομικών	537
Άξονας Α: Ατομικά στοιχεία συμμετεχόντων	537
Άξονας Β: Διερεύνηση των απόψεων των αστυνομικών για τη νεανική παραβατικότητα	541
Άξονας Γ: Διερεύνηση των απόψεων των αστυνομικών περί αποκαταστατικής δικαιοσύνης.....	549
Άξονας Δ: Ο ρόλος του αστυνομικού μετά τη σύλληψη	554
Άξονας Ε: Διερεύνηση στάσεων για τη συνδιαλλαγή	561
Άξονας ΣΤ: Συνολική αποτίμηση του μέτρου της συνδιαλλαγής και της εφαρμογής του	564
Άξονας Ζ: Σκέψεις - Προτάσεις.....	568
VII.2.4 Οι απόψεις των Νομικών / Δικηγόρων	576
Άξονας Α: Ατομικά στοιχεία συμμετεχόντων	576
Άξονας Β: Διερεύνηση των απόψεων των δικηγόρων για τη νεανική παραβατικότητα	581
Άξονας Γ: Διερεύνηση των απόψεων των δικηγόρων περί αποκαταστατικής δικαιοσύνης.....	590
Άξονας Δ: Ο ρόλος του συνηγόρου σε προδικαστικό στάδιο και κατά την ακροαματική διαδικασία.....	595
Άξονας Ε: Διερεύνηση των στάσεων και των ρόλων των εμπλεκομένων στην εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής.....	604
Άξονας ΣΤ: Συνολική αποτίμηση του μέτρου της συνδιαλλαγής και της εφαρμογής του.....	610
Άξονας Ζ: Σκέψεις – Προτάσεις.....	616
VII.2.5 Οι απόψεις των δραστών	625
Άξονας Α: Ατομικά στοιχεία συμμετεχόντων	625
Άξονας Β: Αποτύπωση εμπειρίας μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης και την εκτέλεση του μέτρου.....	626

Άξονας Γ: Σκέψεις και συναισθήματα κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής.....	630
Άξονας Δ: Μετά τη συνδιαλλαγή – Σκέψεις	637
VII.2.6 Οι απόψεις των θυμάτων.....	642
Άξονας Α: Ατομικά στοιχεία συμμετεχόντων	642
Άξονας Β: Αποτύπωση εμπειρίας μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης και την εκτέλεση του μέτρου.....	643
Άξονας Γ: Σκέψεις και συναισθήματα κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής.....	646
Άξονας Δ: Μετά τη συνδιαλλαγή – Σκέψεις	652
VII.2.7 Οι απόψεις των γονέων	657
Άξονας Α: Ατομικά στοιχεία συμμετεχόντων	657
Άξονας Β: Αποτύπωση εμπειρίας μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης και την εκτέλεση του μέτρου.....	658
Άξονας Γ: Σκέψεις και συναισθήματα κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής.....	661
Άξονας Δ: Μετά τη συνδιαλλαγή- Σκέψεις.....	665
Άξονας Ε: Συνολική αποτίμηση του μέτρου και της εφαρμογής του.....	670
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΜΕΛΕΤΕΣ	
ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	673
ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	
VIII.1 Συμπεράσματα ερευνητικής διαδικασίας και σχολιασμός	673
1.1 Η ποιοτική ή / και ποσοτική διαφοροποίηση της ένδικης νεανικής παραβατικότητας κατά την τελευταία δεκαετία και ο ανήλικος παραβάτης μέσα από την οπτική των λειτουργών / επαγγελματιών της ποινικής δικαιοσύνης.....	673
1.2 Σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών.....	680
1.3 Εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής και ο διαμεσολαβητικός ρόλος του Επιμελητή	682
1.4 Δυσκολίες εφαρμογής του μέτρου της συνδιαλλαγής και διατοπικές διαφορές στις ΥΕΑ ανά την Ελλάδα	687
1.5 Βίωμα και νοηματοδότηση της συνδιαλλαγής από τα εμπλεκόμενα μέρη.....	702

1.6 Αξιολόγηση του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής	707
1.7 Σκέψεις και προσδοκίες των λειτουργών / επαγγελματιών του ΣΠΔΑ, αναφορικά με την επαρκή ή μη κατάρτισή τους στο πεδίο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και των πρακτικών της	710
1.8 Πεδία βελτίωσης του θεσμού της διαμεσολάβησης	711
1.9 Τα βασικότερα προβλήματα των λειτουργών / επαγγελματιών του ΣΠΔΑ κατά την επιτέλεση του έργου τους	712
1.10 Συνθήκες που θα διευκόλυναν το έργο των λειτουργών / επαγγελματιών	713
1.11 Η αντίληψη των λειτουργών / επαγγελματιών για τον ρόλο τους	715
1.12 Οραματισμός ιδανικού συστήματος ποινικής μεταχείρισης ανήλικων δραστών	715
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΧ ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ.....	718
Μελέτη Περίπτωσης 1	719
Μελέτη Περίπτωσης 2	726
Μελέτη Περίπτωσης 3	736
Μελέτη Περίπτωσης 4	750
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Χ ΣΥΖΗΤΗΣΗ	765
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΧΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	772
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ.....	777
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	781
I. Ελληνόγλωσση	781
II. Ξενόγλωσση	797
III. Πηγές.....	817
A. Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις.....	817
B. Νομοθεσία.....	819

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η επανορθωτική δικαιοσύνη εισέρχεται ως μία εναλλακτική προσέγγιση στα πεδία της εγκληματολογίας και της θυματολογίας, προσδοκώντας να μεταβάλει το πλαίσιο του ποινικού δικαίου, προσφέροντας ένα νέο, ανθρωποκεντρικό πρότυπο αντεγκληματικής πολιτικής στον τομέα της παραβατικότητας ανηλίκων. Σε διεθνές επίπεδο τα ποινικά συστήματα, ειδικά όσα ασχολούνται με τη μεταχείριση των νεαρών παραβατών, διανύουν μια πορεία εκσυγχρονισμού υιοθετώντας τις συνεχώς εξελισσόμενες αποκαταστατικές πρακτικές και αμφισβητώντας τις κατασταλτικές, με το ενδιαφέρον να στρέφεται στην πρόληψη της παραβατικής δράσης και της θυματοποίησης.

Στη χώρα μας, ο ν.3189/2003 αποτέλεσε μια καινοτομία για το ελληνικό δίκαιο. Η συνδιαλλαγή ανάμεσα στον ανήλικο δράστη και στο θύμα για έκφραση συγγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης, εισήχθη ως αναμορφωτικό μέτρο – μεταξύ άλλων – στο συγκεκριμένο νομοθέτημα, το οποίο και όρισε η διαμεσολάβηση να υλοποιείται από την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων.

Στην παρούσα διατριβή εξετάζεται το θέμα της νεανικής παραβατικότητας και της ποινικής μεταχείρισής της, παράλληλα με την προσέγγιση της επανορθωτικής δικαιοσύνης και διερευνώνται οι απόψεις λειτουργών/επαγγελματιών που υπηρετούν στο ΣΠΔΑ, σχετικά με τη μεταχείριση των ανηλίκων παραβατών, εστιάζοντας στο αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής, καθώς και εμπλεκόμενων μερών που βίωσαν τη συγκεκριμένη διαμεσολαβητική διαδικασία. Μέσα στην αποκαταστατική οπτική το θύμα μιας άδικης πράξης αποκτά συγκεκριμένη υπόσταση και λαμβάνει φωνή σε ρόλο «πρωταγωνιστή», ενώ παράλληλα δίνεται μια μοναδική ευκαιρία στον ανήλικο δράστη να συνδιαλλαγεί συνειδητοποιημένα μαζί του σε μια οικειοθελή και βιωματικά αλληλεπιδραστική επαφή, αναλαμβάνοντας την ευθύνη να αποκαταστήσει τη βλάβη, το αίσθημα αδικίας και τον πόνο που προκάλεσε.

Η έρευνα που υλοποιήθηκε συμβάλλει στη διερεύνηση της πραγματικότητας που συνοδεύει την εφαρμογή του μέτρου πανελλαδικά, στοχεύοντας αφενός στην άρση των δυσκολιών που δυσχεραίνουν τη μεταφορά του στην πράξη και αφετέρου στην εξασφάλιση και μεγιστοποίηση της ευεργετικής του δράσης, προκειμένου να επιστραφεί στον ανήλικο παραβάτη η δυνατότητα μιας ζωής με προοπτική σε μια ανοιχτή κοινωνία συμπερίληψης που θα του επιτρέψει να ονειρευτεί ξανά...

Λέξεις - κλειδιά: ανήλικος παραβάτης, επανορθωτική/ αποκαταστατική δικαιοσύνη, συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη – θύματος, διαμεσολάβηση, επιμελητής ανηλίκων

ABSTRACT

Restorative justice enters the field of criminology and victimology as an alternative approach, aspiring to change the framework of criminal law by offering a new, anthropocentric model of anti-crime policy in the field of juvenile delinquency. At an international level, penal systems, especially those dealing with juvenile offenders, are undergoing a process of modernization by adopting constantly evolving restorative practices and by challenging repressive ones, with a focus on preventing delinquency and victimization.

In our country, law 3189/2003 was an innovation for Greek legislation. Reconciliation between the juvenile offender and the victim for an apology to be expressed and for a potential out-of-court settlement of the consequences of the act, was introduced as a rehabilitative measure - among others - in the specific legislation, which stipulated that mediation be implemented by Juvenile Probation Services.

This dissertation examines the problem of juvenile delinquency and its penal treatment, in parallel with the restorative justice approach and explores the views of officials / professionals serving in the Juvenile Justice System, regarding the juvenile delinquents' treatment, focusing on the rehabilitative measure of reconciliation, as well as the views of all those involved who have experienced this mediation process. In the restorative perspective, the victim of an unjust act comes into existence and is able to be heard in the role of a "protagonist", while at the same time the juvenile offender is given a unique opportunity to consciously reconcile with the victim in a voluntary and experientially interactive contact, assuming responsibility for the harm, the feeling of injustice and the pain inflicted by them.

The research carried out contributes to the investigation of the reality which accompanies the implementation of the measure nationwide, aiming to not only eliminate the obstacles which hinder its actual implementation but also ensure and maximize its beneficial effect in order to render the juvenile offender an opportunity to live a life with a perspective in an open society of inclusion, which will allow him to dream again...

Keywords: juvenile offender, reparative / restorative justice, juvenile offender – victim reconciliation, mediation, juvenile probation officer

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Επανορθωτική ή Αποκαταστατική Δικαιοσύνη¹ από την πρώτη στιγμή εμφάνισης των σύγχρονων μορφών της, κατά τη δεκαετία του 1970, έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον μελετητών, ερευνητών, επαγγελματιών και υπεύθυνων για τη χάραξη κοινωνικής και αντεγκληματικής πολιτικής σε όλο τον κόσμο. Η ανάπτυξη αποτελεσματικών τρόπων αντιμετώπισης του εγκλήματος αποτελεί μια διαχρονική πρόκληση, εφόσον τα παραδοσιακά συστήματα απονομής δικαιοσύνης έχουν επικριθεί για την αναποτελεσματικότητά τους. Η «αλλαγή παραδείγματος», κατά Thomas Kuhn, που υποστήριξε ο Howard Zehr (2005) και η μετατόπιση της εστίασης από μία τιμωρητική αντίληψη σε μία αποκαταστατική επαναπροσδιορίζει το έγκλημα ως παραβίαση της σχέσης μεταξύ θυμάτων και δραστών και όχι ως συμπεριφορά που παραβιάζει το ποινικό δίκαιο.

Επειδή, σύμφωνα με την οπτική της παιδοψυχολογίας, η προσωπικότητα του ανηλίκου δεν αποτελεί «μικρογραφία» αυτής του ενήλικου, αλλά διαφοροποιείται σε μεγάλο βαθμό ποιοτικά, εφόσον η ανταπόκρισή του στα ερεθίσματα του περιβάλλοντος παρουσιάζει ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που συνδέονται με το στάδιο της ωρίμασής του (Smith et al. 2011· Wood, 2007· Παρασκευόπουλος, 1985), χρήζει εστιασμένης προσέγγισης και ειδικής μεταχείρισης (Φαρσεδάκης, 2005α· Κουράκης, 2012· Πιτσελά, 2013). Υπό αυτό το πρίσμα, η έννοια της «ανηλικότητας» έλαβε, προϊόντος του χρόνου, ένα ιδιαίτερα σημαντικό πρόσημο για την εξελικτική πορεία της ανάπτυξης ενός ατόμου. Παράλληλα με αυτή την παραδοχή, η πολιτεία θέσπισε με συστηματικό τρόπο ειδικούς νόμους που αφορούν σε ανηλικούς, συμπεριλαμβανομένων νόμων που αφορούν τις συγκρούσεις τους με την έννομη τάξη. Η αιτιολόγηση και η ερμηνεία της νεανικής παραβατικότητας σε βιολογικό, ψυχολογικό, κοινωνιολογικό και νομικό επίπεδο βοηθά στην αλλαγή της προσέγγισης και αντιμετώπισης του φαινομένου.

Η νεότητα και η νεανική παραβατικότητα απεικονίζουν την κατάσταση των κοινωνιών μας και τα προβλήματα που εκείνες αντιμετωπίζουν (Queloz, 2011: 14). Είναι αναγκαία, λοιπόν, η μελέτη της ιδιαιτερότητας της ηλικιακής αυτής ομάδας σε σύγκριση με τους ενήλικους, ως προς τα αίτια και τη διαδικασία εγκληματογένεσης, καθώς και αναφορικά με τον ρόλο και την παρέμβαση του άτυπου και του επίσημου

¹ Ταυτόσημες αποδόσεις του όρου «Restorative Justice» (Αλεξιάδης 1996, Μαγγανάς 2000, Αρτινοπούλου 2010α, Σπινέλλη 2014).

κοινωνικού ελέγχου, έτσι ώστε να συναχθούν συμπεράσματα, τα οποία ενδεχομένως να οδηγήσουν σε νέες αντιλήψεις για μια σύγχρονη αντεγκληματική ρεαλιστική πολιτική για τους ανηλίκους, τόσο στο πλαίσιο της πρόληψης, όσο και στο πλαίσιο της καταστολής (Κουράκης, 2012· Χάιδου, 2021). Εξ άλλου, το γεγονός πως ο ανήλικος είναι μια προσωπικότητα υπό διαμόρφωση επιτρέπει να διατηρούμε την ελπίδα πως, εάν ληφθούν μέτρα τα οποία θα στοχεύουν στη σωστή κι επιτυχή κοινωνικοποίησή του, τότε θα είναι περισσότερο τελεσφόρα από ό,τι αναμένεται στην περίπτωση των ενηλίκων (Φαρσεδάκης, 2005α: 11).

Η μελέτη που παρουσιάζεται έχει ως αντικείμενό της την επανορθωτική / αποκαταστατική δικαιοσύνη ως εναλλακτική προσέγγιση στη μεταχείριση των ανήλικων δραστών και εστιάζει στο αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής και τον θεσμό της διαμεσολάβησης, όπως αυτή διενεργείται από τις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων. Για τον σκοπό αυτόν, η γράφουσα διερεύνησε μέσω συνεντεύξεων τις απόψεις Επιμελητών Ανηλίκων από όλες τις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων της χώρας, Εισαγγελικών και Δικαστικών Λειτουργών που έχουν υπηρετήσει στα δικαστήρια ανηλίκων του νομού Αττικής (Αθήνας & Πειραιά) την τελευταία δεκαετία, αστυνομικών και δικηγόρων που ασχολούνται και έχουν αναλάβει υποθέσεις ανήλικων παραβατών, σχετικά με το συγκεκριμένο αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής αλλά και αναφορικά με τον δικό τους ρόλο γενικότερα μέσα στο πλαίσιο διαχείρισης της παραβατικότητας των ανηλίκων. Παράλληλα, διερεύνησε τις στάσεις και τα συναισθήματα των εμπλεκόμενων μερών μετά την εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής, μέσα από συνεντεύξεις με ανήλικους δράστες στους οποίους επιβλήθηκε και εφαρμόστηκε το μέτρο, καθώς και με τα θύματα των αντίστοιχων πράξεων, όπως και με γονείς (δραστών και θυμάτων) που συμμετείχαν στη διαδικασία.

Η ερευνήτρια επέλεξε το συγκεκριμένο θέμα, επειδή εργάζεται επί εικοσιέξι συναπτά έτη στον χώρο της ποινικής δικαιοσύνης και τα δώδεκα τελευταία ως Επιμελήτρια Ανηλίκων στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων Πειραιά, και ως εκ της ιδιότητός της θέλησε να ασχοληθεί διεξοδικότερα με ένα σημαντικό κομμάτι της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Η συγκεκριμένη έρευνα προέκυψε ως συνέχεια της διπλωματικής της εργασίας (2014) που εκπονήθηκε στο πλαίσιο των μεταπτυχιακών της σπουδών και η οποία εστίαζε στο μέτρο της συνδιαλλαγής, διερευνώντας τις στάσεις και αντιλήψεις των Επιμελητών Ανηλίκων – υπηρετούντων στις δύο ΥΕΑ Αττικής (Αθήνας και Πειραιά) – που είχαν εφαρμόσει το εν λόγω αναμορφωτικό

μέτρο. Δημιουργήθηκε τότε η ανάγκη στην ερευνήτρια να μελετήσει την εφαρμογή του μέτρου πανελλαδικά σε όλες της ΥΕΑ, ώστε να αναδυθούν οι τυχόν διατοπικές διαφορές και δυσκολίες και να συμπεριλάβει στην έρευνά της εκτός από τις συνεντεύξεις των Επιμελητών Ανηλίκων, συνεντεύξεις με όλους όσοι εμπλέκονται στο Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης Ανηλίκων.

Εντύπωση προκαλούσε το γεγονός ότι, ενώ ο νόμος 3189/2003 είχε ήδη ψηφιστεί πάνω από μία δωδεκαετία, παρέμενε για έτη αδρανής και χωρίς ουσιαστικά να εφαρμόζεται στην πράξη ως προς την άσκηση των περισσότερων αναμορφωτικών μέτρων, μολοντί αυτά κινούνταν προς την ενδυνάμωση του αυτοσεβασμού του ανηλικού και αποτύπωναν την αναγνώριση της κοινωνικής, κατά βάση, υφής του φαινομένου της παραβατικότητας και συνεπώς την κρισιμότητα της συμβολής της κοινότητας για τον περιορισμό της. Αξιοσημείωτο, επίσης, είναι ότι παρόλο που η νομική κοινότητα και οι ειδήμονες της ψυχικής υγείας διέκειντο ευνοϊκά προς τα νέα αναμορφωτικά μέτρα, τουλάχιστον όσον αφορά στη διακήρυξή τους, εφόσον αντανακλούσαν ένα σύγχρονο νομοθετικό πλαίσιο με καινοτόμες ρυθμίσεις και εισαγωγή νέων θεσμών (Τερζόγλου, 2003· Κουράκης, 2012· Χάιδου, 2021), η ουσιαστική ενεργοποίηση του νόμου δεν είχε επέλθει για χρόνια, κυρίως επειδή το ΣΠΔΑ φάνηκε ανέτοιμο, απροετοίμαστο και εν τέλει επιφυλακτικό να προχωρήσει στην εφαρμογή των νέων μέτρων, όπως θα αναλυθεί διεξοδικότερα στη συνέχεια της παρούσας μελέτης.

Κατά τη διαδικασία σχεδιασμού της συγκεκριμένης έρευνας έγινε αρχικά επισκόπηση της σχετικής ελληνόγλωσσης και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας, προκειμένου: α) να προσεγγιστεί εννοιολογικά η παραβατικότητα ανηλίκων και να παρουσιαστούν θεωρίες που έχουν διατυπωθεί σχετικά με τους αιτιολογικούς παράγοντες που την συνθέτουν, προκειμένου να γίνει κατανοητή η πορεία της εγκληματολογικής σκέψης και να εντοπιστούν οι αντιλήψεις και οι προβληματισμοί που συνέβαλαν ή οδήγησαν στη διαμόρφωση διαφορετικών προτύπων αντεγκληματικής πολιτικής και ειδικά στην υιοθέτηση του επανορθωτικού προτύπου δικαιοσύνης, β) να ερευνηθεί η επίδραση του κοινωνικού ελέγχου (ανεπίσημου και επίσημου) στους ανήλικους παραβάτες, με ιδιαίτερη μελέτη στη θεσμική κατοχύρωση του ρόλου του Επιμελητή Ανηλίκων εστιάζοντας στα καθήκοντα που απορρέουν από αυτή, αναφορικά κυρίως με την ιδιότητά του ως διαμεσολαβητή, γ) να περιγραφεί η εξέλιξη των προτύπων της ποινικής δικαιοσύνης (τιμωρητικό, προνοιακό, δικαιοκ, επανορθωτικό/αποκαταστατικό), με παράλληλη αναζήτηση ερευνών στο χώρο της

ιδρυματικής σωφρονιστικής αγωγής των ανηλίκων παραβατών αναφορικά με την (αν)αποτελεσματικότητα των ιδρυματικών κυρώσεων και ποινών, δ) να μελετηθεί αναλυτικά το νομικό πλαίσιο που διέπει την παραβατικότητα ανηλίκων στην Ελλάδα επιχειρώντας και μία σύγκριση με τις διεθνείς τάσεις της ποινικής αντιμετώπισής της, ε) να κατανοηθεί η έννοια της επανορθωτικής δικαιοσύνης, μελετώντας τις πρακτικές της τόσο βάσει του ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου όσο και του ελληνικού, με έμφαση στις βασικές αρχές που έχει αναδείξει η επιστημονική κοινότητα για τον θεσμό της διαμεσολάβησης.

Η παρούσα εργασία αποτελείται από τρία μέρη: στο πρώτο μέρος αναλύεται το θεωρητικό πλαίσιο του θέματος, στο δεύτερο επιχειρείται η εμπειρική διερεύνησή του με περιγραφή της μεθοδολογίας που επιλέχθηκε από την ερευνήτρια και στο τρίτο μέρος καταγράφονται και σχολιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας, παρουσιάζονται τέσσερις μελέτες περίπτωσης, ακολουθεί συζήτηση και διατύπωση προτάσεων.

Το πρώτο μέρος συνιστά τη θεωρητική θεμελίωση της έρευνας και αποτελείται από πέντε κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο αρχικά προσεγγίζεται εννοιολογικά και νοηματοδοτείται ο όρος παραβατικότητα ανηλίκων και στη συνέχεια επιχειρείται μια σύντομη παρουσίαση των βασικότερων θεωριών που έχουν αναπτυχθεί για τα γενεσιουργά αίτια αυτής, με ιδιαίτερη έμφαση στη θεωρία της ετικέτας, της οποίας η συμβολή θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική για τη διαμόρφωση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, καταλήγοντας σε μια σύγχρονη θεωρία πολυπαραγοντικής προσέγγισης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφεται η έννοια του κοινωνικού ελέγχου σε σχέση με τη νεανική παραβατικότητα (ο ρόλος του ανεπίσημου/άτυπου κοινωνικού ελέγχου: οικογένεια, σχολείο, ομάδες ομηλίκων και του επίσημου/τυπικού κοινωνικού ελέγχου: αστυνομία, εισαγγελέας, δικαστικοί λειτουργοί, επιμελητές ανηλίκων). Γίνεται αναφορά σε όλους όσους εμπλέκονται στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης των ανηλίκων παραβατών και οι οποίοι θα λάβουν μέρος στην εμπειρική έρευνα.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται η αντιμετώπιση του ανήλικου δράστη μέσα στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης με ιδιαίτερη αναφορά στην εξέλιξη των προτύπων της ποινικής δικαιοσύνης (τιμωρητικό, προνοιακό, δικαιοκ, αποκαταστατικό), παρατίθενται ερευνητικά πορίσματα για την (αν)αποτελεσματικότητα των ιδρυματικών κυρώσεων και μέτρων (ώστε να κατανοηθούν οι αλλαγές στη φιλοσοφία

και τις μεθόδους της ποινικής μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη), παρουσιάζεται το ευρωπαϊκό και το εθνικό νομοθετικό πλαίσιο και περιγράφονται οι ιδιαιτερότητες της δίκης των ανηλίκων, οι βασικές αρχές για τη μεταχείριση των ανηλίκων δραστών και τα προβλεπόμενα στον Π.Κ. αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφεται η έννοια της επανορθωτικής δικαιοσύνης, το υπόβαθρο, οι ρίζες και η δυναμική της προσέγγισης αυτής, η εφαρμογή των επανορθωτικών διαδικασιών στην Ευρώπη και την Ελλάδα, με εστίαση στην πρακτική της διαμεσολάβησης (έννοια, μορφές και πεδία εφαρμογής), προσεγγίζεται ειδικότερα ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων ως διαμεσολαβητή, περιγράφονται τα στάδια της διαδικασίας της συνδιαλλαγής και ακολουθούν κριτικές παρατηρήσεις για τον θεσμό της διαμεσολάβησης.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται μια στατιστική απεικόνιση της ένδικης παραβατικότητας των ανηλίκων και της ποινικής αντιμετώπισής της, όπως αποτυπώνεται στα στατιστικά στοιχεία των δύο ΥΕΑ Αττικής κατά την χρονική περίοδο 2013-2018 (τα στοιχεία των ετών 2019 & 2020 δεν ήταν διαθέσιμα στις δύο ΥΕΑ, όταν ζητήθηκαν από την ερευνήτρια τους πρώτους μήνες του 2021), με συγκριτικές παρατηρήσεις για τα τέσσερα δικαστήρια (Μονομελές/ Τριμελές Αθήνας & Πειραιά) κατά τη διάρκεια της πενταετίας.

Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει την εμπειρική διερεύνηση του θέματος και αποτελείται από δύο κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται ο μεθοδολογικός σχεδιασμός της έρευνας και τα συναφή με τη διεξαγωγή της ζητήματα (σκοπός, στόχοι και αναγκαιότητα της έρευνας, ερευνητικά ερωτήματα, χρησιμότητα και τρόπος αξιοποίησης των αποτελεσμάτων, ερευνητική μεθοδολογία, επιστημολογικές και οντολογικές παραδοχές, μεθοδολογικό εργαλείο παραγωγής δεδομένων, ερευνητική διαδικασία, ζητήματα ηθικής & δεοντολογίας καθώς και εγκυρότητας & αξιοπιστίας, δυσκολίες και περιορισμοί κατά την ερευνητική διαδικασία, συγκρότηση ερευνητικού δείγματος, σχεδιασμός συνεντεύξεων, κλίμα και διεργασία συνέντευξης με τους συμμετέχοντες).

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια αποτύπωση των εμπειρικών δεδομένων και παρουσιάζονται οι απόψεις των συμμετεχόντων για τα θέματα στα οποία τοποθετήθηκαν, με την αλληλουχία των επί μέρους ζητημάτων και με αυτούσιες αναφορές βασισμένες στους άξονες της συνέντευξης.

Το τρίτο και τελευταίο μέρος παρουσιάζει τα ερευνητικά συμπεράσματα και αποτελείται από τρία κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο καταγράφονται και σχολιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας και δίνονται απαντήσεις στα αρχικά ερευνητικά ερωτήματα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο ακολουθεί η μελέτη τεσσάρων περιπτώσεων, που αφορούν υποθέσεις ανήλικων δραστών, στους οποίους επιβλήθηκε και εφαρμόστηκε το μέτρο της συνδιαλλαγής και ελκύουν το ερευνητικό ενδιαφέρον, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, προκειμένου να κατανοηθεί καλύτερα ο τρόπος εφαρμογής του μέτρου.

Στο τρίτο κεφάλαιο έπεται μια σχετική συζήτηση και η διατύπωση προτάσεων.

Η μελέτη ολοκληρώνεται επιλογικά με τη διατύπωση κάποιων συμπερασμάτων.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ – ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

I.1 Νοηματοδοτώντας την παραβατικότητα ανηλίκων

Η μη προσαρμογή σε κοινωνικούς/νομικούς κανόνες, η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά και η παραβατικότητα των νέων αποτελούν εκφράσεις και σύμπτωμα μιας προβληματικής κατάστασης της κοινωνίας, που αφορά και αγγίζει κάθε μέλος της. Η αδυναμία προσαρμογής εντοπίζεται στη δυσκολία του ατόμου να ικανοποιήσει τις αξιακές επιταγές του κοινωνικού του περιβάλλοντος και στην ασυμβατότητα του περιβάλλοντος αυτού με τις ανάγκες και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα ενός ατόμου (Μαγγανάς, 2004). Παρά το ότι από τη δεκαετία του '30 επικράτησε στα ελληνικά εγχειρίδια και στη νομοθεσία ο όρος «ανήλικος εγκληματίας», ήδη από τη δεκαετία του '70 συναντάται συχνά στην ελληνική βιβλιογραφία ο όρος «ανήλικος παραβάτης» και προτείνεται ο όρος «παραβατικότητα ανηλίκων» για την περιγραφή της συμπεριφοράς των ανηλίκων που διαπράττουν αξιόποινες πράξεις (Σπινέλλη 1976· Τρωιάννου-Λουλά 1982· Κουράκης 1986· Φαρσεδάκης 1986· Χάιδου 2021), στοχεύοντας στην απαλλαγή του ανηλίκου από το βάρος του στιγματιστικού χαρακτηρισμού του ως εγκληματία.²

Σε μια προσπάθεια να προσεγγίσουμε την έννοια της νεανικής «παρεκκλίνουσας» συμπεριφοράς, η οποία συγχέεται συχνά με την «παραβατική», καθώς τα όρια των δύο εννοιών φαντάζουν δυσδιάκριτα, αναφερόμαστε σε κανόνες και αξίες που υιοθετήθηκαν από νεαρά άτομα στο πλαίσιο ενός υποπολιτισμού, ο οποίος αντιβαίνει τους κανόνες και τις αξίες της κυρίαρχης κουλτούρας (Thio, 2008· Πιτσελά, 2013). Γίνεται επομένως κατανοητό ότι με την έννοια της «παρέκκλισης» ή

² Από μια άλλη οπτική, ενστάσεις έχουν διατυπωθεί προκειμένου μέσα στην έννοια της παραβατικότητας να μην συμπεριλαμβάνονται συμπεριφορές ή πράξεις που δεν λογίζονται ως ποινικά αδικήματα, εφόσον ελλοχεύει ο κίνδυνος να διευρυνθεί ανεπίτρεπτα το πεδίο του ποινικού ελέγχου που παραβιάζει βασικά δικαιώματα και ελευθερίες, με αποτέλεσμα να μεγεθύνεται ο κίνδυνος στιγματισμού του ανηλίκου με την υιοθέτηση του νέου όρου (Αλεξιάδης, 1986· Κουλούρης, 2010· Πιτσελά, 2013· Γασπαρινάτου 2020).

«απόκλισης» προσδιορίζεται εννοιολογικά κάθε διαφοροποίηση από τις αρχές, αξίες, πρακτικές και τους κανόνες που κυριαρχούν σε ένα κοινωνικό σύνολο, του οποίου η πλειοψηφία των μελών αποδοκιμάζει κάθε «παρεκκλίνουσα» ή «αποκλίνουσα» συμπεριφορά, χωρίς αυτές να συνιστούν παραβάσεις του νομικού πλαισίου, ώστε να επάγονται τις ανάλογες ποινικές κυρώσεις, όπως λ.χ. η φυγή από το οικογενειακό πλαίσιο, οι αδικαιολόγητες απουσίες από το σχολείο ή και η διακοπή της σχολικής φοίτησης, η ανυπακοή, το κάπνισμα, η κατανάλωση αλκοόλ, η σύναψη ομοφυλοφιλικών σχέσεων κ.ά. Ωστόσο, επειδή, σύμφωνα με επισήμανση της Χάιδου (2021: 4), ενδέχεται στον όρο «παραβατικότητα» να ενταχθούν και «παρεκκλίνουσες συμπεριφορές» αποδοκιμαζόμενες από το κοινωνικό σύνολο, όπως αυτές που προηγουμένως αναφέρθηκαν, στην παρούσα μελέτη η έννοια της παραβατικής συμπεριφοράς επικεντρώνεται αποκλειστικά σε εκείνη τη συμπεριφορά του ανηλικού, το περιεχόμενο της οποίας έχει εγκληματοποιηθεί (ό.π.), αντιμετωπίζεται από την πολιτεία και επιφέρει κυρώσεις μέσα σε ένα ποινικό πλαίσιο, όπως θα εξηγηθεί στη συνέχεια.

Η νεανική παραβατικότητα έχει αποτελέσει αντικείμενο επιστημονικής συζήτησης και μελέτης από τον προηγούμενο αιώνα έως σήμερα, προκαλώντας το ενδιαφέρον σε ποικίλα επιστημονικά πεδία, και εξακολουθεί να συνιστά επίκαιρο κοινωνικό πρόβλημα, σύνθετο και πολυπρισματικό, σε παγκόσμιο επίπεδο. Σύμφωνα με την Πιτσελά (2013: 648), η παραβατική συμπεριφορά είναι συνυφασμένη με την προσωπική ψυχική και κοινωνική ανάπτυξη του ανηλικού, με τη μετάβασή του από το στάδιο της ανηλικότητας στην ενήλικη ζωή και δεν θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως σοβαρή ένδειξη για την έναρξη μίας εγκληματικής 'καριέρας'. Η νεανική παραβατικότητα θα μπορούσε να μελετηθεί ως μια έκφραση της υπαρξιακής ανησυχίας του νεαρού ανθρώπου, ο οποίος εναγωνίως αναζητά να ορίσει την ψυχοκοινωνική του ταυτότητα, ενώ μέσα από αυτή την αγχώδη αναζήτηση επέρχεται η διατάραξη της αρμονικής σχέσης μεταξύ ατόμου και κοινωνικού περιβάλλοντος. Συνέπεια αυτής της διαπίστωσης είναι *«η βαθμιαία αποδραματοποίηση και αποστιγματοποίηση της εγκληματικής συμπεριφοράς των ανηλίκων»* (Πιτσελά, 2006: 163).

Στις μέρες μας, λοιπόν, ως «νεανική παραβατικότητα» ορίζεται – φαινομενικά απλά – η τέλεση από άτομα με ηλικία από 12 έως 18 ετών συμπεριφορών που αντιβαίνουν στους νόμους, ανεξαρτήτως αν αυτές έγιναν ή όχι γνωστές στους

μηχανισμούς δικαιοσύνης. Αυτού του είδους η παραβατικότητα απαντά μαζικά στους νέους και χρησιμοποιείται ως μέσο ανακάλυψης και εκμάθησης των κανόνων του κοινωνικού παιχνιδιού. Παράλληλα, οι νέοι βιώνουν την επακόλουθη διέγερση από την παραβίαση των κανόνων και εκδηλώνουν πιθανώς την αντίδρασή τους προς τις Αρχές. Στην πολιτισμική εγκληματολογία, ο Katz στο έργο του *'Seductive of crime'* (1988) περιγράφει τη «γοητεία» του εγκλήματος, στο πλαίσιο της οποίας η παραβίαση των κανόνων προσφέρει απόλαυση και ηδονή (Βιδάλη, 2013: 244 επ.). Επομένως, η νεανική παραβατικότητα λογίζεται αρχικά ως τρόπος κοινωνικοποίησης. Περαιτέρω επισημαίνεται ότι η νεανική παραβατικότητα προβάλλεται με διαφορετικό τρόπο αναλόγως της οπτικής γωνίας: α) ως προσωπικό πρόβλημα από την ατομική-κλινική προσέγγιση, αφού ο νεαρός εγκληματίας αναφέρεται ως ασθενής, δηλαδή ως μια παθολογική ή ιδιαίτερη χαρακτηριστικά προσωπικότητα· ως οικογενειακό πρόβλημα από τη συστημική προσέγγιση, εφόσον θεωρείται σύμπτωμα μιας δυσλειτουργικής οικογένειας, β) ως διαδικασία κοινωνικοποίησης ή ανάπτυξης, γ) ως κοινωνικό προϊόν (κοινωνικός έλεγχος ή κοινωνική αντίδραση), δ) ως τρόπος ζωής ενός κοινωνικού πρωταγωνιστή και ε) υπό την προσέγγιση της ασφάλειας όχι μόνο ως κοινωνικό ρίσκο, αλλά και ως κίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια, προοπτική που τονίζει τους κινδύνους και όχι τις πράξεις (Queloz, 2011: 14-15).

Από τα άνω συνάγεται ότι η παραβατικότητα αποτελεί πρόβλημα νομικής και συνάμα κοινωνικής φύσεως, το οποίο παρουσιάζει χαρακτηριστικά που ανήκουν στην ευρύτερη κατηγορία της παρέκκλισης, εκείνης της συμπεριφοράς δηλαδή που προκαλεί την αντίδραση του κοινωνικού αλλά και του ατομικού συμφέροντος, καθώς εναντιώνεται στους κανόνες της κοινωνίας που βρίσκονται σε ισχύ και διασφαλίζουν την ομαλότητα και την εύρυθμη λειτουργία της (Thio, 2008).

Ωστόσο, αντικείμενο της παρούσας μελέτης αποτελεί ο ανήλικος 12-18 ετών, ο οποίος δεν παραβιάζει απλώς κάποιον κοινωνικό κανόνα και προκαλεί κοινωνική αντίδραση, αλλά συγκεκριμένα εκδηλώνει μια συμπεριφορά, το περιεχόμενο της οποίας έχει ποινικοποιηθεί και συνεπάγεται κυρώσεις από τα όργανα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Επισημαίνεται ότι η αναφορά περιορίζεται στους ανήλικους οι οποίοι έχουν εντοπισθεί και εμπίπτουν στη διαδικασία απονομής δικαιοσύνης και όχι σε εκείνους, οι οποίοι παραμένουν στον σκοτεινό αριθμό εγκληματικής δράσης (Χάιδου, 2021: 4).

«Ο νέος είναι προϊόν και δημιουργός της κοινωνίας. Όμως όσο περισσότερο αισθάνεται προϊόν και λιγότερο δημιουργός, τόσο περισσότερο παίζει και προκαλεί την

κοινωνία» (Πανούσης, 2008: 12). Απέναντι στην παραβατικότητα των ανηλίκων, οι ενήλικοι (και συνακόλουθα τα κρατικά όργανα της νομοθετικής, δικαστικής και εκτελεστικής εξουσίας) τηρούν μία αμφιταλαντευόμενη στάση, η οποία εκδηλώνει εμφανώς σημάδια αμηχανίας. Από τη μια πλευρά εκλαμβάνουν την «επανάσταση» των ανηλίκων ως προκλητική αμφισβήτηση της αυθεντίας τους – η οποία βάλλεται ούτως ή άλλως ποικιλοτρόπως – και, όταν η «επανάσταση» αυτή επιδέχεται ποινική δίωξη, σπεύδουν να την καταστείλουν με αυστηρές τιμωρητικές πρακτικές. Από την άλλη πλευρά, η νεαρή ηλικία του δράστη διεγείρει αισθήματα συμπάθειας και άλλες θετικές συναισθηματικές αποκρίσεις, όπως είναι η διάθεση για προστασία και βοήθεια, η κατανόηση, η ευμένεια και η επιείκεια (Πιτσελά, 2013: 67 επ.). Η ίδια συγγραφέας επιβεβαιώνει στο επίμετρο βιβλίου της (2013: 648) την εύστοχη διατύπωση της Σπινέλλη, όταν αναφέρει ότι η παραβατική συμπεριφορά του ανηλίκου αποτελεί μία «διπλή δοκιμή των ορίων», αφενός της ελευθερίας του ίδιου του ανηλίκου και αφετέρου της ανοχής της κοινωνίας.

I.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις για τους παράγοντες εγκληματογένεσης

Η αιτιολόγηση του εγκλήματος αποτελεί ανέκαθεν ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα της εγκληματολογικής θεωρίας, η λύση του οποίου έχει θεμελιώδη σημασία, εφόσον από αυτήν εξαρτώνται τα μέτρα που επιβάλλεται να τεθούν για τη δραστική αντιμετώπιση του εγκλήματος, η μορφή του ποινικού δικαίου και των λοιπών τρόπων κοινωνικής αντίδρασης, ο τρόπος της ποινικής και σωφρονιστικής μεταχείρισης των εγκληματιών. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι, σχετικά με την εφαρμογή των αιτιολογικών προσεγγίσεων που αφορούν στην γένεση της νεανικής παραβατικότητας, πρέπει να είναι κανείς πολύ προσεκτικός, διότι καθίσταται πολύ δύσκολο να καθοριστεί ποιο ακριβώς αίτιο, στο πλαίσιο της πολυπλοκότητας της κοινωνικοποίησης και του κοινωνικού ελέγχου, αντιστοιχεί σε κάθε έκφανση της συμπεριφοράς του ανηλίκου (Χάιδου, 2021: 6). Εξάλλου, έχει ήδη κατανοηθεί ότι η παραβατικότητα των ανηλίκων συνιστά ένα πολυσύνθετο κοινωνικό φαινόμενο, του οποίου η εξέταση και διερεύνηση δεν προσανατολίζεται αποκλειστικά σε μια μονοδιάστατη ερμηνευτική οπτική, εφόσον έχει ατομικές, διατομικές και κοινωνικές προεκτάσεις και δίκαια υποστηρίζεται ότι η κοινωνική αυτή ομάδα, ως απολύτως διακριτή έναντι αυτής των ενηλίκων, αποτελεί προνομιακό ερευνητικό πεδίο σε ολόκληρο το φάσμα των κοινωνικών επιστημών (Μπεζέ, 1985: 11· Πιτσελά, 2013: 539 επ.· Αβδελά, 2013: 58 επ.· Κοσμάτος, 2020: 2).

Πολλοί συγγραφείς, όπως επισημαίνει ο Αλεξιάδης (2011: 45), αναφερόμενοι στο προκείμενο θέμα κάνουν λόγο για «αίτια» (causes), ενώ άλλοι για «παράγοντες» (factors) του εγκλήματος. Όταν γίνεται λόγος για αίτια του εγκλήματος, εννοούνται οι – χρονικά προηγούμενοι – όροι ή συνθήκες από τους οποίους εκπηγάξει θεωρητικά το έγκλημα, σε σημείο που να φαίνεται τόσο στενή η σύνδεση «αιτίου» και «αποτελέσματος - εγκλήματος», ώστε όταν συναντάται το ένα να αναμένεται κατά κανόνα και το άλλο. Από την άλλη μεριά, όταν γίνεται λόγος για παράγοντες του εγκλήματος εννοούνται οι όροι εκείνοι, οι οποίοι με τη δράση τους δημιουργούν το κατάλληλο έδαφος για τη βλάβηση του εγκλήματος, επιδρώντας στην προσωπικότητα κατά τέτοιο τρόπο, ώστε διευκολύνουν την τροπή της προς το έγκλημα. Πρέπει, λοιπόν, να εξετάσουμε την αιτιώδη διαδικασία που καταλήγει εν τέλει στην πράξη. Ειδικότερα, ένα σύνολο από κίνητρα, ιδέες, αρχές, ίσως και δυνάμεις, που αλληλεπιδρούν και επηρεάζονται αμοιβαία, ως οι κρίκοι μιας αλυσίδας, συνθέτει κάθε παράγοντα ξεχωριστά. Κάθε κρίκος της αιτιώδους αλυσίδας έχει τη δική του βαρύτητα, αφενός ανάλογα με το μέγεθος της έντασής του κατά τη συγκεκριμένη στιγμή και αφετέρου ανάλογα με τη γενικότερη λειτουργικότητα και προσφορότητα του κατά τη συμβολή του στο τελικό αποτέλεσμα. Σε επόμενο επίπεδο, το σύνολο των παραγόντων, συγκροτεί ένα πολύπλοκο σύστημα, που καταλήγει στην εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς (Φαρσεδάκης, 2005α: 35· Κουράκης, 2012: 100· Agnew, 2009· Muncie, 2021).

Η προσπάθεια κάποιας συστηματικής κατάταξης των ποικίλων θεωριών που αναπτύχθηκαν για την ερμηνεία της παραβατικότητας των ανηλίκων καθίσταται αρκετά δυσχερής. Οι κυριότερες κατηγορίες θεωρητικών προσεγγίσεων που σχετίζονται με την παραβατική συμπεριφορά θα αναφερθούν στη συνέχεια, χωρίς, ωστόσο, η συγκεκριμένη απόπειρα ομαδοποίησης αυτών να αποδίδει πλήρως την τεράστια ποικιλία θεωρητικών κατασκευών και υποθέσεων που διατυπώθηκαν.

1.2.1 Βιολογικές ή ανθρωπολογικές θεωρίες

Οι θεωρίες αυτές υποστηρίζουν ότι η παραβατική συμπεριφορά προέρχεται από βιολογικούς (φυσιολογία, σωματική δομή) και κληρονομικούς παράγοντες. Στο σκεπτικό τους βασίστηκαν και αναπτύχθηκαν θεωρητικές κατασκευές σχετικά με την υπεροχή μιας συγκεκριμένης φυλής ή ομάδας, συγκριτικά με άλλες, βιολογικά κατώτερες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η κοσμοθεωρία της ναζιστικής Γερμανίας

για την υπεροχή της Αρίας φυλής και την εξόντωση των Εβραίων και άλλων ``υποδεέστερων φυλών`` (Χαΐδου, 2021: 8).

Ο Cesare Lombroso θεωρήθηκε ο πρώτος σημαντικός υποστηρικτής της ανθρωπολογικής προσέγγισης, διατυπώνοντας τη θέση για τον εκ γενετής εγκληματία και υποστηρίζοντας ότι ο εγκληματίας έχει ορμέφυτες εγκληματικές τάσεις φέροντας κανονικά στην ιδιοσυγκρασία του τα «σπέρματα του εγκλήματος» που του κληροδοτήθηκαν, ενώ τον διαφοροποιούν από τους «φυσιολογικούς» ανθρώπους κάποια βιολογικά ή κοινωνιολογικά «στίγματα» (Lombroso, 2002· Αλεξιάδης, 2011: 48). Παρόλο, ωστόσο, που κάποια φυσικά ή κληρονομικά χαρακτηριστικά προωθούν ενδεχομένως την αντικοινωνική ή εγκληματική συμπεριφορά, και παρά τη μεγάλη συμβολή της θεωρίας του Lombroso, η οποία αποτέλεσε το θεμέλιο της εγκληματολογικής σκέψης στον 19^ο και τον 20^ο αιώνα, εφόσον για πρώτη φορά έστρεψε το επιστημονικό ενδιαφέρον σε κατεύθυνση διάφορη από εκείνη της κλασικής σχολής του ποινικού δικαίου και κατέστησε το πρόσωπο του εγκληματία ως αντικείμενο μελέτης πρωταρχικής σημασίας (Αλεξιάδης, 2011: 50), ανοίγοντας παράλληλα το δρόμο για μια πολυπαραγοντική προσέγγιση του εγκλήματος (Lilly et al, 2007), οι ανθρωπολογικές θεωρίες χρησιμοποίησαν ελάχιστα στατιστικά στοιχεία και η τεχνική της επεξεργασίας τους ήταν ανεπαρκής, με αποτέλεσμα να μη δύνανται να θεμελιώσουν τα επιχειρήματά τους και να αποδείξουν ότι κάποιος δεν γίνεται εγκληματίας, αλλά είναι εκ φύσεως.

Ειδικότερα, όσον αφορά την παραβατικότητα των ανηλίκων, το ζήτημα της κληρονομικότητας απασχόλησε ιδιαίτερα τους επιστήμονες. Ο Lombroso (2002: 121 επ.), αναφερόμενος με μια ιδιαίτερη μνεία στους ανήλικους δράστες, υποστηρίζει ότι η εγκληματική συμπεριφορά, η οποία έχει κληρονομηθεί, υφίσταται από την εμβρυακή ήδη ηλικία και εξελίσσεται στην παιδική ηλικία και στην ενήλικη ζωή τους. Ενώ η αρχική προβληματική φάνηκε θετική, στη συνέχεια οι στατιστικές αναλύσεις και ενδελεχείς προσεγγίσεις την ανέτρεψαν, και παραμένει αναπόδεικτο ότι η εγκληματική συμπεριφορά των παιδιών μιας οικογένειας είναι απόρροια της κληρονομικότητας και όχι, π.χ. της μεταβίβασης εγκληματικών προτύπων και αρχών από το γονεϊκό παράδειγμα, το οποίο και υιοθετείται. Οι οργανικές δυσλειτουργίες, επίσης, τις οποίες έλαβε υπόψη της η εγκληματολογία, για να αιτιολογήσει σε ορισμένες περιπτώσεις την εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς, δεν αποτελούν από μόνες τους ικανό παράγοντα εγκληματογένεσης.

Τα συνηθέστερα σημεία κριτικής των απόψεων του Lombroso θα μπορούσαν να συνοψιστούν στα εξής: i) στη διεξαγωγή της έρευνάς του σε συγκεκριμένους φτωχούς ή έγκλειστους πληθυσμούς, πολλοί εκ των οποίων ήταν κοινωνικοί ληστές και πολιτικοί κρατούμενοι, ii) στην αξιοπιστία της δειγματοληψίας και iii) στο γεγονός ότι αρχικά απέκλειε άλλους περιβαλλοντικούς παράγοντες (Βιδάλη, 2013: 82). Οι βιολογικές προσεγγίσεις μπορούν σε συγκεκριμένες περιπτώσεις να δώσουν εξηγήσεις για κάποια φαινόμενα, όπως είναι η επιθετικότητα, ή να εντάξουν ένα άτομο σε ορισμένες κατηγορίες, ώστε να μπορεί κανείς να ερμηνεύσει την προσωπικότητά του και την αντίδρασή του σε συγκεκριμένο πλαίσιο αναφοράς: σε καμία, όμως, περίπτωση δεν είναι σε θέση να αποτελέσουν το ερμηνευτικό πλαίσιο για κοινωνικά φαινόμενα, όπως είναι το έγκλημα. Όπως γίνεται αντιληπτό τελικά, η κυριαρχία των γενετικών παραγόντων επί των περιβαλλοντικών στην εγκληματογένεση δεν μπόρεσε να αποδειχθεί. Φαίνεται ότι η κληρονομικότητα και το περιβάλλον βρίσκονται σε μια δυναμική σχέση αλληλεπίδρασης και επηρεάζουν από κοινού τους ανηλίκους (Χαΐδου, 2021: 15-27).

Η εκδήλωση μιας αντικοινωνικής ή/και παραβατικής συμπεριφοράς ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης των βιολογικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών παραγόντων, εξετάζεται και υποστηρίζεται από την βιοκοινωνική εγκληματολογία, μέσα από το πρίσμα της οποίας όλα τα άτομα από τη φύση τους έχουν τη δυνατότητα να γίνουν βίαια, αλλά ως άτομα που εξαρτώνται άμεσα από το περιβάλλον στο οποίο δρουν και αναπτύσσονται, μπορούν να εκδηλώσουν μια τέτοια συμπεριφορά, μόνο όταν συναντήσουν εκείνες τις κοινωνικές συνθήκες που την ενθαρρύνουν (Beaver, 2013· Barnes & Boutwell, 2015· Beaver et al. 2015).

Ο Raffaele Garofalo συμπληρώνει με τη συμβολή του (1914) την Ιταλική Θετική Σχολή της Εγκληματολογίας, εισάγοντας στην εγκληματολογική επιστήμη τις έννοιες του φυσικού και του νομικού εγκλήματος. Εστιάζει στο φυσικό έγκλημα, το οποίο αναφέρεται σε πράξεις καταδικαστέες από όλες τις κοινωνίες, ανεξάρτητα από χώρο, χρόνο και νόμο, πράξεις που προσβάλλουν έννομα αγαθά αλλά και συναισθήματα και αποτελούν «ένδειξη» ανωμαλίας όσον αφορά τους δράστες τους. Ο Garofalo απογομνώνει ηθικά τους εγκληματίες και δεν διακρίνει σε αυτούς αισθήματα συμπάθειας. Θεωρεί ότι η πραγματική εγκληματικότητα είναι μια οργανική ανικανότητα να νιώθει κάποιος ηθικά αισθήματα, η οποία συνδέεται με ανωμαλίες της εξέλιξης, επειδή παραπέμπει σε κατώτερες φυλές της ανθρωπότητας. Κατά την άποψή του πρέπει να τιμωρούνται εκείνες οι πράξεις που δεν αντανακλούν

στοιχειωδώς την ηθική στάθμη που έχει θέσει η κοινωνία για την ομαλή συμβίωση των μελών της και οι πραγματικοί εγκληματίες θα πρέπει να εξαλειφθούν, εφόσον ο θάνατός τους θα συντελέσει στην επιβίωση της κοινωνίας. Όσον αφορά τους λιγότερο επικίνδυνους εγκληματίες πρότεινε την ποινή της ισόβιας κάθειρξης ή την υπερπόντια μεταφορά τους, για τους νεαρούς εγκληματίες πρότεινε την επιβολή αόριστης διάρκειας ποινής σε αγροτικές φυλακές και για τους ηθικά ανώμαλους εγκληματίες την καταναγκαστική επανόρθωση και την αποζημίωση του θύματος (Allen, 1972: 326-331· Balloni, 1983: 41-43· Lilly et al. 2007: 25-26· Βιδάλη, 2013: 86-87). Η επικινδυνότητα του εγκληματία αποτέλεσε το θεμελιώδες κριτήριο τόσο για τον καταλογισμό της πράξης, όσο και για τη μεταχείρισή του μετά την καταδικαστική απόφαση (Βιδάλη, 2013: 87).

Σημειώνεται ότι οι απόψεις για την βιολογική ιδιαιτερότητα του εγκληματία αναβίωσαν – κατά κάποιο τρόπο – στο τέλος του 20^{ου} αιώνα, με την παραδοχή της επίδρασης ορισμένων βιο-γενετικών παραγόντων στην εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς, υπό ορισμένες τουλάχιστον συνθήκες, χωρίς, ωστόσο, να μπορούν να τεκμηριωθούν αιτιακοί παράγοντες διασύνδεσης του εγκλήματος με την βιο-γενετική ιδιαιτερότητα, εφόσον δεν μπορεί να θεωρηθεί η εγκληματολογική έρευνα στην βιογενετική της εκδοχή ένα αντικειμενικοποιημένο και ουδέτερο πεδίο καθαρής εργαστηριακής ανάλυσης, αποστασιοποιημένο από την βίαιη κοινωνική πραγματικότητα και τις διεργασίες της (ό.π.: 105· Burke, 2009: 88).

1.2.2 Ψυχολογικές θεωρίες

Οι θεωρίες που έχουν το υπόβαθρό τους στις ψυχολογικές προσεγγίσεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς αμφισβητούν τη διανοητική ικανότητα των παραβατών και εστιάζουν στην προσωπικότητά τους.

Η ψυχανάλυση, που καθιερώθηκε από τον Sigmund Freud, έδωσε πολύ ενδιαφέρουσες απόψεις αναφορικά με την αιτιολογία της εγκληματικής συμπεριφοράς, αφού υποστηρίζει ότι, όταν το υποκείμενο δεν μπορεί να κρατήσει ισορροπία μεταξύ συνειδητού και ασυνείδητου (Εγώ, Υπερεγώ και Εκείνο), τα αντικοινωνικά στοιχεία και τα αρνητικά ένστικτά του (κυρίως το ένστικτο της επιθετικότητας) επικρατούν με αποτέλεσμα την εκδήλωση ανώμαλης, κοινωνικά, συμπεριφοράς, η οποία συχνά καταλήγει σε διάπραξη εγκλήματος, με το οποίο το άτομο αποζητά την καταπράυνση των εσωτερικών του συγκρούσεων (Αλεξιάδης, 2011: 60, Freud, 2014). Η ψυχαναλυτική θεώρηση έδωσε έμφαση στη μελέτη του

ασυνείδητου, που αποδίδεται ως «*Εκείνο*» και περιλαμβάνει όλες τις ενορμήσεις ηδονιστικού χαρακτήρα, τα πρωτόγονα ένστικτα και τα απωθημένα του ανθρώπου από τη γέννησή του και λειτουργεί αποκλειστικά στη βάση της άμεσης εκπλήρωσης των επιθυμιών, αγνοώντας κάθε έννοια αντικειμενικής πραγματικότητας. Το «*Εγώ*», αντίθετα, αντανακλά το συνειδητό τμήμα της προσωπικότητας, διέπεται από τους κανόνες της λογικής και συμβαδίζει με την πραγματικότητα, κινητοποιώντας το «*Εκείνο*» σε κοινωνικά αποδεκτές συμπεριφορές. Το «*Υπερεγώ*» αντανακλά το αξιακό σύστημα του ανθρώπου, εμπεριέχοντας όλους τους εσωτερικευμένους κοινωνικούς κανόνες, τα ηθικά πρότυπα και τις αξίες που καθοδηγούν την κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά, τείνοντας παράλληλα να εξουδετερώσει τις ενορμήσεις που αντιβαίνουν στους εσωτερικευμένους κανόνες. Η τέλεση του εγκλήματος, επομένως, επέρχεται ως προϊόν της συγκρουσιακής σχέσης των τριών παραπάνω μερών της ανθρώπινης ψυχής. Οι θεωρητικοί της ψυχανάλυσης υποστηρίζουν ότι η παιδική ηλικία του ατόμου διαδραματίζει κυρίαρχα κεντρικό ρόλο στην εξέλιξή του και προκειμένου να αιτιολογήσουν την εγκληματικότητα που διαπράττεται από νεαρά άτομα εστίασαν στις συγκρούσεις που παράγονται ήδη από τη γέννηση του παιδιού ανάμεσα στις ασυνείδητες ενστικτώδεις παιδικές παρορμήσεις και το συνειδητό, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη σχέση του παιδιού με τους γονείς του και ιδίως με τη μητέρα του. Η κακή σχέση του παιδιού ειδικά με τη μητέρα οδηγεί σε δυσλειτουργίες στην ομαλή ανάπτυξη του ανηλίκου, σε αδυναμία προσαρμογής του στο κοινωνικό περιβάλλον, σε αδυναμία ελέγχου της συμπεριφοράς του και κατανόησης των αναγκών των άλλων (Freud, 2014· Friedlander, 2013· Winnicott, 2012· Holmes, 2009· Newburn, 2007· Κοσμάτος, 2020).

Ο μαθητής του Freud, ο Alfred Adler, κατέστησε κεντρικό άξονα της θεωρίας του – η οποία βρίσκεται πιο κοντά στην ανάλυση της ψυχολογίας των ανηλίκων – το συναίσθημα της μειονεκτικότητας που βιώνεται από κάθε άτομο ήδη κατά τη γέννησή του, σε αντιστάθμισμα του οποίου αναπτύσσεται μια έμφυτη πολύ ισχυρή τάση για δύναμη και υπεροχή, αξία και αναγνώριση, που συχνά εκτρέπεται σε τάση για επιβολή εις βάρος των άλλων με οποιονδήποτε τρόπο και όχι σπάνια καταλήγει στο έγκλημα. Επομένως, οι τρόποι που επιλέγει το άτομο για την αναπλήρωση της μειονεκτικότητάς του αποτελούν τον πλέον καθοριστικό παράγοντα για την εξέλιξή του (Adler, 1971 & 1974· Αλεξιάδης, 2011: 61· Κοσμάτος, 2020: 11).

Η ψυχική εξέλιξη του ανηλίκου, όπως αυτή διαμορφώθηκε από την εμβρυακή ζωή μέχρι τη στιγμή της εγκληματικής απόφασης, μπορεί να εξηγήσει ορισμένες αντικοινωνικές ενέργειες, καθώς και την έλλειψη ανασχετικών δυνάμεων σε εγκληματικές ωθήσεις (Χάιδου, 2021: 28).

Οι ψυχολογικές - ψυχαναλυτικές ή ψυχοπαθολογικές θεωρίες κατέληξαν προς το τέλος του 20^{ου} αιώνα να έχουν φθίνουσα επίδραση στην Εγκληματολογία, όπως διαπιστώνει ο Newburn (2007: 151), κυρίως λόγω της απροσφορότητάς τους είτε στη διεύρυνση της γνώσης μας για το έγκλημα είτε στην επινόηση νέων μεθόδων παρέμβασης (Βιδάλη, 2013: 127). Αναγνωρίζεται ότι συνδράμουν μεν στην επιστήμη της εγκληματολογίας, αφού εντόπισαν τον ρόλο των ψυχολογικών χαρακτηριστικών ως έναν ακόμα επιβαρυντικό αιτιολογικό παράγοντα εγκληματογένεσης, δεν συγκροτούν όμως μια συνολική θεωρία ερμηνείας του εγκλήματος, για λόγους που σχετίζονται με τη διάγνωση, την ορολογία που χρησιμοποιείται, τη μεθοδολογία που ακολουθείται, τη διάρκεια της έρευνας και τη μη εμπειρική επαλήθευση των υποθέσεων, καθώς και με το δεδομένο ότι ένας αριθμός εγκληματιών δεν διαγιγνώσκεται με κάποια ψυχολογική διαταραχή.

Μόνες, λοιπόν, οι ψυχικές διεργασίες του ατόμου, χωρίς την επίδραση λοιπών παραγόντων που ανάγονται στην κοινωνικοποιητική διαδικασία και στο περιβάλλον γενικότερα, δεν αρκούν, για να οδηγήσουν έναν ανήλικο σε παραβατική συμπεριφορά. Τα επιστημονικά πορίσματα εξασθενίζουν ολοένα και περισσότερο τη βιολογική και ψυχολογική ερμηνεία του εγκλήματος, με αποτέλεσμα να κερδίζει συνεχώς έδαφος η επιστημονική προσέγγιση που αναδεικνυε τα κοινωνικά αίτια της εγκληματικότητας.

1.2.3 Κοινωνιολογικές θεωρίες

Οι θεωρίες αυτές υπογράμμισαν τη συμβολή των κοινωνικών συνθηκών, της κοινωνικής οργάνωσης και δομής στη γένεση της εγκληματικής συμπεριφοράς. Για την ερμηνεία της νεανικής παραβατικότητας, οι προσεγγίσεις αυτές, οι οποίες εστιάζουν στην κοινωνικοποίηση των ανηλίκων, κατέκτησαν τη μεγαλύτερη αποδοχή ανάμεσα στις θεωρίες που έχουν διατυπωθεί. Στην κοινωνιολογική προσέγγιση της παραβατικής συμπεριφοράς, η εξήγηση των παραγόντων που την δημιουργούν και την διαμορφώνουν προσπελάζεται από δύο οπτικές γωνίες:

α) Η πρώτη έχει ως αφετηρία την παραδοχή ότι όλα τα εγκλήματα έχουν κοινό γνώρισμα την καθολική αποδοκιμασία από τα μέλη μιας κοινωνίας (**θεωρίες της**

συναίνεσης - συναινετικό πρότυπο). Ο *Emile Durkheim*, οι απόψεις του οποίου επηρεάζουν καθοριστικά την εξέλιξη της Κοινωνιολογίας στον 20^ο αιώνα, μελετώντας (1893) τους όρους της κοινωνικής συνοχής στο πλαίσιο της προνεωτερικής αλλά και της βιομηχανικής κοινωνίας, υποστηρίζει πως το εγκληματικό φαινόμενο σχετίζεται με τους όρους ανάπτυξης της κοινωνίας, προκρίνει την κοινωνική πλευρά του εγκλήματος και θεωρεί ότι πρέπει να μελετάται ως ένα «φυσιολογικό», «κανονικό» και όχι παθολογικό φαινόμενο που συνέχει την κοινωνία και συντελεί καταλυτικά ενισχύοντας την εξέλιξή της. Ειδικότερα, ως έγκλημα ορίζει «κάθε πράξη που έρχεται σε σύγκρουση με καταστάσεις δυνατές και ορισμένες της συλλογικής συνείδησης» (Durkheim, 2000), χωρίς όμως να προσδιορίζει ικανοποιητικά το έγκλημα ούτε και τα επίθετα «δυνατές» και «ορισμένες». Σε αντίθεση με τις κυρίαρχες αντιλήψεις της εποχής του, ο Durkheim θα αποδώσει στο έγκλημα έναν λειτουργικό χαρακτήρα, ο οποίος συνίσταται στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και της συλλογικής συνείδησης αναφορικά με την ισχύ των κανόνων, ενώ θα υποστηρίξει ότι η εξαφάνιση του εγκληματικού φαινομένου μέσω κατασταλτικών μεθόδων θα διατάρασσε την κοινωνική ισορροπία. Περαιτέρω, λαμβάνοντας υπόψη την επιρροή της καπιταλιστικής κοινωνίας, υποστήριξε ότι καταλυτική συνθήκη για την εξάπλωση της εγκληματικότητας αποτέλεσε η σχέση μεταξύ της ανάπτυξης του καταμερισμού εργασίας και της ρωγμής της κοινωνικής αλληλεγγύης (Lunden, 1972· Vold, Bernard & Snipes, 2002· Σπινέλλη, 2014: 240-241). Η συμβολή του στην πορεία της εγκληματολογικής σκέψης είναι σημαντική, καθώς θα αποτελέσει τη βάση για την ανάπτυξη της θεωρίας του Merton περί της «ανομίας» (Βιδάλη, 2013: 93· Γασπαρινάτου, 2020: 78), που θα παρουσιαστεί στη συνέχεια.

Ωστόσο, η πρώτη ουσιαστικά προσπάθεια κοινωνιολογικής προσέγγισης του εγκλήματος έγινε από τη **Σχολή Ανθρώπινης Οικολογίας του Σικάγου**. Οι νέες αυτές προσεγγίσεις άρχισαν να εξετάζουν την εγκληματικότητα ως προϊόν κοινωνικών διεργασιών, ως μια επίκτητη – δηλαδή – κοινωνική συμπεριφορά που διαμορφώνεται και διαφοροποιείται ανάλογα με το περιβάλλον, χωρίς να την παθολογικοποιούν ως αποτέλεσμα μιας βιολογικής ή ψυχικής ατομικής ιδιομορφίας (Λαμπροπούλου, 2009: 260). Η εγκληματολογική σκέψη στρέφεται από την βιοψυχική ερμηνεία της «επικίνδυνης» προσωπικότητας στη μελέτη του αστικού χώρου, αναγνωρίζοντάς τον ως παράγοντα που καθορίζει τη διαμόρφωση της

συμπεριφοράς. Οι έρευνες και η εφαρμογή των πορισμάτων της Σχολής του Σικάγου συνδέονται άρρηκτα με τις καταλυτικές διαρθρωτικές μεταβολές που βίωσε η αμερικανική κοινωνία στο Μεσοπόλεμο και με τις προσπάθειες του κράτους να βγάλει τη χώρα από τη Μεγάλη Ύφεση, αμβλύνοντας παράλληλα τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης (Βιδάλη, 2013: 108). Το Σικάγο, ως τυπικό παράδειγμα βορειο-αμερικανικής μεγαλούπολης, γνώρισε την οικονομική άνοδο και τις ραγδαίες μεταβολές, κατά τη μετάβαση από την αγροτική οικονομία στο βιομηχανικό καπιταλισμό, μα και τις συνέπειες της μαζικής εκβιομηχάνισης, αστικοποίησης και μετανάστευσης (Γασπαρινάτου, 2020: 79). Ο *Robert Park* είναι ο ερευνητής που έθεσε τις βάσεις της Σχολής του Σικάγο, ο οποίος παρατηρώντας την κατανομή του εγκλήματος σε διάφορες περιοχές της πόλης, κατέληξε στη διαπίστωση ότι υπήρχαν ορισμένες περιοχές με αυξημένα ποσοστά εγκληματικότητας. Περαιτέρω, παραλλήλισε τους φυτικούς και ζωικούς οργανισμούς στο οικοσύστημα με τη δομή των ανθρώπινων κοινωνιών. Επιπλέον, χαρτογράφησε το Σικάγο σε τέσσερις ζώνες, εκ των οποίων η πιο υποβαθμισμένη, στην οποία ζούσαν κυρίως μετανάστες και κοινωνικές ομάδες χαμηλού εισοδήματος, χαρακτηριζόταν από φαινόμενα κοινωνικής αποδιοργάνωσης και εμφάνιζε πολλαπλά κοινωνικά προβλήματα, συμπεριλαμβανομένης της εγκληματικότητας (Park, Burgess & McKenzie, 1925· Κοσμάτος, 2020: 13). Οι έρευνες στις συνοικίες της πόλης του Σικάγου απεικόνισαν ότι η εγκληματικότητα εμφάνιζε μια κανονικότητα και σταθερότητα μέσα σε ορισμένα «φυσικά όρια», κυρίως στις κεντρικές ζώνες των μεγαλουπόλεων, όπου απουσίαζε και η πιο στοιχειώδης κοινωνική αλληλεγγύη. Παραλληλίστηκε, επίσης, η διαδικασία ροπής των νεαρών ατόμων στο έγκλημα με την παραγωγή ασθενικών οργανισμών, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες διαταράσσεται η «συμβίωση» και η «βιοτική ισορροπία» σε ορισμένο φυσικό περιβάλλον (όπως π.χ. φυτών που αναπτύχθηκαν σε κακό χώμα ή που δεν έτυχαν της ανάλογης περιποίησης και φροντίδας) (Χαΐδου, 2021: 35). Σύμφωνα με την άποψη των θεωρητικών της συγκεκριμένης Σχολής, οι εγκληματογόνοι παράγοντες είναι εγγενείς στην κοινότητα και τοπικά προσδιορισμένοι (Καρύδης, 1996: 167), σχετίζονται δε με τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος όπου ζουν τα άτομα και όχι με τα χαρακτηριστικά των ατόμων ή των ομάδων που ζουν στην περιοχή αυτή (Shaw & McKay, 1969· Κοσμάτος, 2020). Έκαναν επίσης λόγο για εγκληματική παράδοση ή αλλιώς πολιτισμική μεταβίβαση των εγκληματικών αξιών σε μειονεκτούσες από άποψη κοινωνικής δομής περιοχές, στις οποίες εμφανίζονταν διαδικασίες που ευνοούσαν την

πιθανότητα κοινωνικής αποδιοργάνωσης, και κατέληξαν στο ότι η κοινότητα υποδαύλιζε τη συμμετοχή των νέων στο έγκλημα μέσω της επιρροής των ενήλικων εγκληματιών και του κοινωνικού περιβάλλοντος στο οποίο αυτοί ανατρέφονταν (Burgess & Akers, 1966· Bursik, 1988· Shaw & Mckay, 1969). Πνευματικός πατέρας αυτής της Σχολής θεωρείται ο *Ernest Burgess*, ενώ την εκπροσώπησαν δυναμικά οι *Clifford Shaw* και *Henry Mckay*, οι οποίοι, υποστήριζαν ότι η νεανική παραβατικότητα αναπτύσσεται σε συγκεκριμένες περιοχές και μαθαίνεται από πολύ μικρή ηλικία μέσα από τη συναναστροφή των νέων με συνομηλίκους τους, ως κυρίαρχος ηθικός κώδικας, ενώ παράλληλα αναπτύσσεται και ως αντίδραση απέναντι σε γενικότερα προβλήματα του οικογενειακού και κοινωνικού περιβάλλοντος και μεταβιβάζεται μέσω της συναναστροφής σε συνθήκες κοινωνικής αποδιοργάνωσης και διάρρηξης της κοινωνικής συνοχής (Shaw & Mckay, 1969· Lilly et al, 2007· Burke, 2009· Βιδάλη, 2013· Γασπαρινάτου, 2020). Περαιτέρω, εστιάζοντας στην επίδραση της κοινωνικής αποδιοργάνωσης, την όρισαν ως την ανικανότητα των τοπικών κοινοτήτων να δώσουν λύση σε ομαδικά προβλήματα και να εμφυσήσουν έγκυρες αξίες στα μέλη τους. Ανεξάρτητα από τις θεωρητικές αδυναμίες (χαρακτηρίστηκε λανθασμένη η αναλογία της ανθρώπινης κοινωνίας με την οικολογία των ζώων και των φυτών, ενώ επικρίθηκε ως αποκλειστικά περιγραφικός και διαπιστωτικός ο χαρακτήρας της θεωρίας χωρίς τη συνακόλουθη προσπάθεια ερμηνευτικής προσέγγισης) και τις αντίστοιχες μεθοδολογικές (κριτική για την ορθότητα της χρήσης των επίσημων αστυνομικών και δικαστικών στατιστικών μέτρησης της εγκληματικότητας στις ερευνώμενες περιοχές), η συμβολή της Οικολογικής Σχολής αναγνωρίζεται ως πολύ σημαντική, γιατί αφενός εισήγαγε την κοινωνιολογική ανάλυση στην εγκληματολογία και αφετέρου, ανέδειξε τη σημασία που έχει το κοινωνικό πλαίσιο για την κατανόηση της παραβατικότητας των νέων και ότι αυτό το πλαίσιο είναι αποτέλεσμα ευρύτερων κοινωνικών μεταβολών (Βιδάλη, 2013: 124).

Από την άλλη, ο *Robert King Merton* στηρίχθηκε στην έννοια της «*ανομίας*», το περιεχόμενο της οποίας διεύρυνε τόσο, ώστε να καταστεί αιτιολογική βάση κάθε κοινωνικής παρεκτροπής, συνεπώς και του εγκλήματος (Αλεξιάδης, 2011: 76), διακηρύσσοντας, με αφετηρία τη θεωρία του Durkheim, ότι το έγκλημα είναι ένα φυσιολογικό φαινόμενο, παρόν σε κάθε κοινωνία. Σύμφωνα με την «*ανομική*» κοινωνική πραγματικότητα του *Merton*, τα θεσμοθετημένα νόμιμα μέσα για την επίτευξη των επιδιωκόμενων κοινωνικών στόχων, δηλαδή την οικονομική επιτυχία

και την κοινωνική ανέλιξη, δεν ήταν διαθέσιμα στα μέλη των κατώτερων κοινωνικά τάξεων και στρωμάτων. Η ασυνέπεια και ανισορροπία μεταξύ μέσων και στόχων, η δομικά ανισότιμη πρόσβαση στα αγαθά που συμβολίζουν την κοινωνική επιτυχία, οδηγεί στη «νεωτεριστική» προσαρμογή ορισμένων ατόμων προς την κτητική εγκληματική δραστηριότητα για την απόκτησή τους (Καρύδης, 1996: 171-172· Merton, 1957). Κατά τη θεωρία του Merton, η οποία διατυπώνεται το 1938, στο σημείο αυτό συναντάται και η αντίφαση, εφόσον η κοινωνία όχι μόνο δεν αποθαρρύνει, αλλά αντίθετα «ενθαρρύνει» το άτομο να εμπλακεί στην εγκληματική δράση, καθώς διαψεύδει τις προσδοκίες που η ίδια του καλλιέργησε, με την αποθέωση της επιτυχίας και την παράλληλη αδυναμία κατάκτησής της με νόμιμα μέσα (Κοσμάτος, 2020: 18). Η κρίση του 1929 και η Μεγάλη Ύφεση του 1929-33, οι εγγενείς αντιφάσεις του καπιταλισμού και κυρίως το αμερικανικό πολιτισμικό σύστημα αποτέλεσαν το κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο αναφοράς της θεωρίας αυτής, καθώς τότε έγινε σαφέστερη – κατά τον Merton – η διάσταση μεταξύ κοινωνικών στόχων και διαθέσιμων θεσμικών μέσων για την επίτευξή τους. Διαπιστώνοντας τις εγγενείς αντιφάσεις του καπιταλισμού ο Merton ασκεί σαφώς σκληρή κριτική στο αμερικανικό όνειρο (Βιδάλη, 2013: 143-144). Τα άτομα που ανατρέφονται στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, βιώνοντας τον αποκλεισμό τους από τα οφέλη της οικονομικής επιτυχίας και τον περιορισμό των ευκαιριών τους να επωφεληθούν από τα κοινωνικά κεκτημένα, αναπτύσσουν πέντε πιθανούς τρόπους αντίδρασης απέναντι στην παραπάνω αντίφαση: i) τη «*συμμόρφωση*» ή «*προσαρμογή*», δηλαδή την αποδοχή του ισχύοντος συστήματος, ii) την «*καινοτομία*», δηλαδή την αποδοχή μεν των πολιτισμικά καθορισμένων στόχων, αλλά την απόρριψη της κατάκτησής τους με νόμιμα μέσα, σηματοδοτώντας με τον τρόπο αυτό το πέρασμα στην εγκληματική δράση, iii) την «*τυπολατρία*», δηλαδή τον περιορισμό των ατομικών φιλοδοξιών σε χαμηλό επίπεδο και την εγκατάλειψη των μεγάλων στόχων, iv) τον «*αναχωρητισμό*», δηλαδή την περιθωριοποίηση και την απόσυρση από το κοινωνικό γίγνεσθαι, v) την «*εξέγερση*», δηλαδή την ενεργή συμμετοχή στην ανατροπή του ισχύοντος συστήματος (Merton, 1957: 157 επ. · Τάτσης, 1987: 187 επ. · Φαρσεδάκης, 2005α: 114· Κοσμάτος, 2020: 19). Η θεωρία της ανομίας συναντά ουσιαστικά εφαρμογή στην εξήγηση της παραβατικότητας των ανηλίκων, δεδομένης της «*ματαιώσης*» που νιώθουν οι τελευταίοι μη έχοντας ευκαιρίες για την επίτευξη των κοινωνικά αποδεκτών στόχων με νόμιμα μέσα· έχει δε αποτελέσει βασικό εργαλείο κατά τη μελέτη της εγκληματικότητας στις περιπτώσεις της δεύτερης γενιάς μεταναστών

(Κοσμάτος, 2020: 19). Ωστόσο, διάφορες κριτικές ασκήθηκαν στην θεωρία του Merton (Taylor, Walton & Young, 1973: 103· Burke, 2009: 122 επ.). Επικρίθηκε κυρίως για το ότι δεν μπορεί να ελεγχθεί εμπειρικά, για το ότι δεν ασχολείται με τα αίτια εγκληματογένεσης και δίνει περιορισμένες εξηγήσεις για τις εγκληματογενείς συνθήκες, για το ότι είναι ανδροκεντρική και για τον ταξικό της χαρακτήρα.

Περαιτέρω, η θεωρία της «*διαφορικής συναναστροφής*» ή του «*διαφορικού συγχρωτισμού*» συνεχίζει την παράδοση της Σχολής του Σικάγου για την αιτιολογία του εγκλήματος και επικεντρώνεται στη διαδικασία μάθησης αντιλήψεων και συμπεριφορών που υποστηρίζουν και ενθαρρύνουν την παράβαση νόμων (Σπινέλλη, 2014: 261 επ.). Ο Edwin Sutherland ήταν εκείνος που έφερε ουσιαστικά τη ρήξη με το δόγμα των βιολογικών θεωριών ότι «ο εγκληματίας γεννιέται», υποστηρίζοντας ότι η εγκληματική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα μάθησης στο πλαίσιο των συναναστροφών (Κοσμάτος, 2020: 16) και μετέφερε το επίκεντρο της ανάλυσης από τον αστικό χώρο και την κοινωνική δομή στο πεδίο των κοινωνικών σχέσεων (Γασπαρινάτου, 2020: 95), τονίζοντας την πολλαπλότητα και τον έντονα διαφοροποιημένο χαρακτήρα της κοινωνικής ζωής, με τις ποικίλες ανταγωνιστικές αξίες, προσδοκίες και επιδιώξεις, (ό.π.: 108). Κατά τον Sutherland «*το έγκλημα έχει τις ρίζες του στην κοινωνική οργάνωση και αποτελεί έκφραση της συγκεκριμένης κοινωνικής οργάνωσης*» (Καρύδης, 1996: 174), εισάγοντας στην εγκληματολογική έρευνα την έννοια της «*διαφοροποιημένης κοινωνικής οργάνωσης*». Ο Sutherland διατύπωσε το 1934 εννέα θέσεις για την ερμηνεία της εγκληματικής συμπεριφοράς μέσω της διαφορικής συναναστροφής των ατόμων, περιγράφοντας τη διαδικασία μέσα από την οποία ένα άτομο καταλήγει να γίνει δράστης εγκλήματος.³ Παρά τις σοβαρές αδυναμίες της, η συγκεκριμένη θεωρία φαίνεται ότι συνέβαλε θετικά στη διερεύνηση της αιτιολογίας του εγκλήματος και στη διαμόρφωση των σχετικών

³ Οι εννέα θέσεις του Sutherland που συνοψίζουν τη θεωρία του: 1. Η εγκληματική συμπεριφορά μαθαίνεται και δεν είναι αποτέλεσμα κληρονομικότητας ή οργανικής δυσλειτουργίας. 2. Η εγκληματική συμπεριφορά μαθαίνεται σε αλληλεπίδραση με άλλα πρόσωπα μέσα από μια διαδικασία επικοινωνίας. 3. Το κύριο μέρος της διαδικασίας εκμάθησης της εγκληματικής συμπεριφοράς πραγματοποιείται στο εσωτερικό ομάδων ατόμων που βρίσκονται σε στενή επαφή μεταξύ τους. 4. Η εκμάθηση μιας εγκληματικής συμπεριφοράς περιλαμβάνει τεχνικές διάπραξης εγκλήματος και συγκεκριμένη κατεύθυνση κινήτρων, πρωτοβουλιών, εκλογικεύσεων και στάσεων. 5. Η ειδικότερη κατεύθυνση των κινήτρων και των πρωτοβουλιών μαθαίνεται δια μέσου των ευνοϊκών ή δυσμενών προσδιορισμών σε σχέση με τους κώδικες του νόμου. 6. Ένα άτομο γίνεται εγκληματίας, επειδή οι ευνοϊκές απέναντι στην παράβαση του νόμου αντιλήψεις υπερέχουν των δυσμενών. 7. Η συναναστροφή με διαφορετικές ομάδες μπορεί να διαφέρουν σε συχνότητα, διάρκεια, προτεραιότητα και ένταση. 8. Η διαδικασία εκμάθησης της εγκληματικής συμπεριφοράς περιλαμβάνει όλους τους μηχανισμούς μάθησης. 9. Η εγκληματική συμπεριφορά είναι έκφραση γενικών αναγκών και αξιών, ωστόσο αυτές δεν μπορούν να την εξηγήσουν, καθώς και η μη εγκληματική συμπεριφορά είναι έκφραση των ίδιων αναγκών και αξιών (Sutherland & Cressey, 1996: 114-118).

εγκληματολογικών θέσεων. Ειδικότερα, έχει συμβάλει ιδιαίτερα στο πεδίο εξήγησης της παραβατικότητας ανηλίκων, καθώς η προσέγγισή του περιέχει ένα σταθερό σημείο αναφοράς για τους ανηλίκους: την ένταξή τους σε (κλειστές κυρίως) ομάδες, αναδεικνύοντας την επίδραση που μπορούν να έχουν στον ανήλικο οι σχέσεις που αναπτύσσει μέσα σε μια στενή ομάδα συνομηλίκων του, καθώς και η υιοθέτηση θέσεων για παράβαση νομικών κανόνων, μέσα από μια διαδικασία μάθησης (Κοσμάτος, 2020: 17). Ανάμεσα στις επικρίσεις που δέχτηκε η εν λόγω θεωρία ήταν το ότι επιχείρησε να εξηγήσει τη «συστηματική εγκληματική συμπεριφορά», εκείνη δηλαδή που εκφράζει έναν τρόπο ζωής, ότι καθίσταται ένα αιτιοκρατικό και κλειστό σύστημα σκέψης που παραγκωνίζει οποιαδήποτε επιρροή ελεύθερης βούλησης του ατόμου, αφήνει εντελώς απαρατήρητους τους βιολογικούς και ψυχολογικούς παράγοντες και υπεραπλοποιεί τη διαδικασία της μάθησης, χωρίς να επεκτείνεται στη διερεύνηση των κοινωνικών διαδικασιών κατασκευής του νόμου (Schwendinger & Schwendinger, 1970: 123-157).

Η θεωρία του Merton θα αποτελέσει τη βάση για τον Albert Cohen αρχικά και λίγο αργότερα για τους Richard Cloward και Lloyd Olin για να διατυπώσουν τις θεωρίες του «υπο-πολιτισμού», δίνοντας έμφαση στην εγκληματικότητα των ανηλίκων και μάλιστα αυτή που εμφανίζεται σε ομαδικό επίπεδο (συμμορίες), μελετώντας το πολιτισμικό σύστημα των νέων, όπως διαμορφώθηκε κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες '50 και '60, μέσα σ' ένα κλίμα ευρύτερης αμφισβήτησης και απόρριψης του συμβατικού αξιακού πλαισίου (Γασπαρινάτου, 2020: 89). Ο *A. Cohen* (1955) στο έργο του “*Delinquent Boys: The Culture of the Gang*” μελέτησε την εγκληματική συμπεριφορά των ανηλίκων ως αποτέλεσμα της συμμετοχής τους σε κάποια υποπολιτισμική ομάδα. Η εγκληματικότητα των συμμοριών παρουσιαζόταν ως μία λύση στις αντιθέσεις ή στις εντάσεις που προκαλούσε η αποτυχία τους στο εκπαιδευτικό σύστημα, εφόσον η συμμορία αποτελούσε μία διέξοδο στην απαξίωση που βίωναν (Βιδάλη, 2013: 153). Ο Cohen, λοιπόν, επισημαίνει τον ομαδικό χαρακτήρα της νεανικής παραβατικότητας και εξηγεί την εγκληματική υποκουλτούρα ως ένα αντεστραμμένο σύστημα ενσωμάτωσης για τους νέους, οι οποίοι δεν έχουν τις ευκαιρίες για ισότιμη συμμετοχή στα κοινωνικά αγαθά και στους στόχους της επιτυχίας και προσπαθούν να τα αποκτήσουν μέσω του εγκλήματος (Κοσμάτος, 2020: 19). Η υποκουλτούρα δημιουργείται σε υποβαθμισμένες περιοχές από άτομα που βρίσκονται στα κατώτερα τμήματα της κοινωνικής πυραμίδας, και χαρακτηρίζεται από ένα ιδιαίτερο σύνολο αξιών και κανόνων. Τα άτομα αυτά

αναπτύσσουν ένα είδος «εναλλακτικής» κοινωνίας η οποία τους παρέχει μέσα από αντικοινωνικά πρότυπα συμπεριφοράς ένα επιθυμητό πλαίσιο αναφοράς (Χαίδου, 2021: 40). Η θεωρία του Cohen βασίζεται στην παρατήρηση ότι τα παιδιά των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων αντιμετωπίζουν κατά τη διαδικασία της κοινωνικοποίησής τους ποικίλες δυσκολίες, εφόσον υπάρχει αντιφατικότητα μεταξύ οικογενειακής και σχολικής κοινωνικοποίησης. Αντιδρώντας σ' αυτή την αντίφαση, τα παιδιά οδηγούνται στη δημιουργία εγκληματικών συμμοριών. Όσο η κοινωνικοποίηση περιορίζεται στο οικογενειακό περιβάλλον, τα παιδιά εσωτερικεύουν ομοιογενή και συνεπή πρότυπα, ενώ μόλις έρθουν σε επαφή με το σχολικό σύστημα, το βασισμένο στις αξίες της μεσαίας τάξης, όπου τους ζητείται να τις ασπασθούν και να απαρνηθούν την πολιτιστική τους προέλευση, εξανίστανται. Με αυτή την αντίδραση εκφράζεται η αγωνία των νέων που ζουν μέσα σε ένα πολιτιστικό περιβάλλον εξουδετερωμένο από τις αντιφάσεις του (Cohen, 1955· Φαρσεδάκης, 2005α: 113). Σύμφωνα, επίσης, με τον Cohen, οι νέοι αναπτύσσουν ένα δικό τους, ξεχωριστό πολιτισμικό σύστημα αξιών, το οποίο διαφέρει από την κυρίαρχη κουλτούρα και στο οποίο κεντρικό ρόλο διαδραματίζει όχι η επιδίωξη της οικονομικής επιτυχίας αλλά η έννοια του κύρους και της αποδοχής από τους συνομηλίκους τους (Γασπαρινάτου, 2020: 89). Η συγκεκριμένη θεωρία επικρίθηκε, ανάμεσα σε άλλα, για το ότι δεν έχει ελεγχθεί η υπόθεση ότι ο «εγκληματικός υπόκοσμος» καθίσταται αποτέλεσμα κάποιας μορφής ταξικής σύγκρουσης, καθώς και για τη βασιμότητα της άποψης ότι η εγκληματικότητα των ανηλίκων είναι μια μορφή συμπεριφοράς βασισμένη στις αξίες και τους κανόνες ενός «εγκληματικού υποκόσμου», κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο που η νομοταγής συμπεριφορά στηρίζεται στις αρχές και τους κανόνες της ευρύτερης κοινωνίας, εφόσον τα μέλη των συμμοριών ανηλίκων σέβονται τους αληθινά τίμιους πολίτες, δεν κλέβουν από φίλους ή από εκκλησίες του θρησκευματός τους κ.ά. (Αλεξιάδης, 2011: 77).

Παρόμοια, οι *Cloward* και *Ohlin* (1960) συστηματοποίησαν και ταξινόμησαν τους τρόπους προσαρμογής των υποπολιτισμών και των συμμοριών νέων στην ανομία συνδυαστικά με τις διαφορετικές ευκαιρίες που τύγχαναν (Cloward & Ohlin, 2011· Queloz, 2011: 15). Οι νέοι που αντιμετωπίζουν εμπόδια στη νόμιμη επιδίωξη κάποιων συμβατικών στόχων που επιθυμούν, όπως για παράδειγμα την απόκτηση υλικών αγαθών ή την αναβάθμιση της κοινωνικής τους θέσης, απογοητεύονται και στρέφονται σε εγκληματικές συμπεριφορές, σχηματίζοντας συμμορίες, για να βελτιώσουν την οικονομική τους θέση μέσα από παράνομες ευκαιρίες ή για να

εκφράσουν την αγανάκτησή τους. Με μια μικρή διαφοροποίηση από τη θέση του Cohen, οι Cloward και Ohlin (ό.π. 140-160) υποστήριξαν ότι η επιτυχία ως στόχος αναφέρεται κυρίως στην απόκτηση του πλούτου και όχι στην κοινωνική αποδοχή, την καταξίωση και την απόκτηση κύρους και ότι η ένταξη σε συμμορίες ανηλίκων αποτελεί την «παράνομη ευκαιρία», που έχει ως βασικό άξονα την απόκτηση υλικών αγαθών για εύκολο, άκοπο και γρήγορο πλουτισμό (Κοσμάτος, 2020: 20). Οι θεωρίες που αναπτύχθηκαν αμέσως παραπάνω, παρείχαν ένα εξηγητικό σχήμα για την παραβατικότητα ομαδικού χαρακτήρα, γεγονός με ιδιαίτερη σημασία για την εποχή, εφόσον το κύριο πρόβλημα των αστικών κέντρων ήταν η οργάνωση και η δράση νεανικών συμμοριών (Γασπαρινάτου, 2020: 93). Εκτός από τις μεθοδολογικές συνέπειες που έχει αυτός ο τρόπος προσέγγισης –με την προσπάθεια παράκαμψης του προβλήματος του σκοτεινού αριθμού– τους οδηγεί κατ' ευθείαν στην ερμηνεία του τρόπου σύνθεσης των συμμοριών ανηλίκων. Από τη στιγμή που θέτουμε ως βάση ότι η τιμωρία μιας πράξης αποτελεί το συστατικό στοιχείο της ως παραβατικής, αυτή η πράξη, θεωρούμενη ως επικίνδυνη, καθίσταται μέσα στα πλαίσια της ομάδας, μια πρόκληση για δράση, μια απαραίτητη δοκιμασία μύησης κάποιου ανηλίκου και ένταξής του στην ομάδα. Το σύστημα της κοινωνίας περιλαμβάνει ως υποσύστημα τους ρόλους εκείνους που προέρχονται από την παραβατική συμπεριφορά των συμμοριών. Η παραβατική υποκουλτούρα είναι ένα σύνολο κανόνων που καθορίζει αυτή τη διπλή ένταξη (Φαρσεδάκης, 2005α: 114) και αφορά μια συλλογική έκφραση αντίδρασης – αρνητικής απάντησης – στην κυρίαρχη κουλτούρα (Κοσμάτος, 2020: 19). Κατά της συγκεκριμένης θεωρίας μπορεί κάποιος να επαναλάβει τις επικρίσεις που αναφέρθηκαν στη θεωρία του *Merton*, καθώς και το αμφίβολο της βασιμότητας της υπόθεσης ότι η αδυναμία επίτευξης των κοινωνικών στόχων οδηγεί τους ανηλίκους στον «εγκληματικό υπόκοσμο», εφόσον η ανηλικότητα είναι πολύ πρόωρο στάδιο, προκειμένου να γίνει λόγος για παρόμοια αποτυχία ή επιτυχία ή έστω και μόνο για επιδίωξη επιτυχίας (Αλεξιάδης, 2011: 79).

Κατά τον *Bandura*, τα παιδιά υιοθετούν τα πρότυπα συμπεριφοράς από το οικογενειακό τους κυρίως περιβάλλον, αλλά και το ευρύτερο κοινωνικό (φίλους, δασκάλους, γείτονες κ.ά.), και στη συνέχεια διαμορφώνουν τη συμπεριφορά τους με βάση αυτά τα πρότυπα. Ειδικότερα, η επιθετικότητα ως απόρροια της αποστέρησης απαντά μονάχα στα άτομα που έμαθαν να αντιμετωπίζουν τις αρνητικές καταστάσεις με βίαιο και επιθετικό τρόπο (*Bandura*, 1973). Βέβαια, δεν οδηγεί μόνο η

αποστέρηση στην εκδήλωση της επιθετικότητας, η οποία απουσιάζει ενδεχομένως, όταν το άτομο δυσκολεύεται να προβεί σε επιθετικές ενέργειες εξαιτίας μιας οποιασδήποτε φυσικής αδυναμίας του ή όταν αυτές δεν έχουν κάποιο πρακτικό αποτέλεσμα ή όταν καθίστανται τιμωρητέες. Από την άλλη πλευρά, η ευνοϊκή στάση και επιδοκμασία της κοινωνίας απέναντι σε εναντιωματικές συμπεριφορές και ενδεχομένως η υπόσχεση και απόδοση αμοιβών στην εκδήλωση ανάλογων συμπεριφορών ενισχύουν και διογκώνουν το φαινόμενο της επιθετικότητας. (Φαρσεδάκης, 2005α: 108). Γενικότερα, όσον αφορά στις θεωρίες κοινωνικής εκμάθησης της επιθετικής και παραβατικής συμπεριφοράς, σημειώνεται πως είναι αδύνατο να ελεγχθούν εμπειρικά στο σύνολό τους. Παραβλέπουν τη διερεύνηση ορισμένων μεταβλητών, όπως είναι, λόγου χάριν, το φύλο και η ηλικία. Δεν εμβαθύνουν στο πώς ακριβώς υιοθετείται η αντικοινωνική συμπεριφορά και γιατί υπάρχουν τόσο σημαντικές ατομικές διαφορές στη συμπεριφορά, ενώ το κυριότερο είναι ότι δεν βασίζονται σε παρατηρήσεις της πραγματικής ζωής, αλλά σε εργαστηριακές έρευνες (ό.π.: 110).

β) Σημείο εκκίνησης της δεύτερης κοινωνιολογικής οπτικής αποτελεί η **σύγκρουση συμφερόντων** ως γενεσιουργός αιτία της εγκληματικότητας. Οι οπαδοί της θεωρίας αυτής με κύριο εκπρόσωπο τον *Thorsten Sellin* προσδιορίζουν την παραβατική συμπεριφορά ως μια πράξη αμφισβήτησης και υποβάθμισης των αξιών, των ιδανικών και των ηθών που υποστηρίζει η κυρίαρχη κοινωνική ομάδα. Σύμφωνα με τη θεωρία του Sellin (1938) το έγκλημα αποδίδεται στις συγκρούσεις που προκαλούνται από το ότι συχνά στο πλαίσιο των ποικίλων κοινωνικών ομάδων, στις οποίες εντάσσεται αναγκαστικά το άτομο, υποδεικνύονται για τις ίδιες περιστάσεις διαφορετικά πρότυπα συμπεριφοράς που στηρίζονται σε ιδιαίτερους κανόνες. Η ετερογένεια των κανόνων αυτών προκαλεί σύγχυση και εσωτερική σύγκρουση, τη λεγόμενη «σύγκρουση κανόνων συμπεριφοράς» ή «διαγωγής» ή όπως απαντάται συχνότερα «πολιτισμική σύγκρουση», η οποία γονιμοποιεί την εγκληματική δραστηριότητα, εφόσον κάποιος μπορεί να παραβαίνει τον νόμο, εφαρμόζοντας τον «άγραφο νόμο» της ομάδας προέλευσής του⁴. Η θεωρία του Sellin εφαρμόστηκε εκτεταμένα στο μεταναστευτικό ζήτημα και χρησιμοποιήθηκε για τη χάραξη μιας αντιμεταναστευτικής πολιτικής (Κοσμάτος, 2020: 49). Συνολικά αναφερόμενοι στη θεωρία της σύγκρουσης διαφορετικών πολιτισμών του *Sellin*, θα μπορούσαμε να

⁴ Όπως αναφέρει η Γασπαρινάτου (2020: 107), χαρακτηριστικό παράδειγμα για την Ελλάδα είναι η περίπτωση της βεντέτας που απαντάται στην Κρήτη και στη Μάνη.

πούμε ότι, παρά την αναμφισβήτητη σπουδαιότητά της, κρίνεται πως προβάλλει μόνο έναν από τους παράγοντες της παραβατικότητας και πως διευρύνθηκε καταχρηστικά, για να περιλάβει κάθε περίπτωση διανθρώπινης σύγκρουσης, πράγμα που οδηγεί σε αθέμιτη υπεραπλούστευση ενός περίπλοκου κοινωνικού φαινομένου, όπως είναι η παραβατικότητα των ανηλίκων (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1979). Παράλληλα, ωστόσο, ο Sellin φαίνεται ότι άνοιξε το δρόμο για τη διατύπωση των θεωριών της σύγκρουσης (Γασπαρινάτου, 2020: 107), οι οποίες αποτύπωναν «αναγνώσεις» του Karl Marx και αναπτύχθηκαν αρχικά στη δεκαετία του '50 και στη συνέχεια εμφανίστηκαν ως επιστημονικό ρεύμα στην Εγκληματολογία από τα μέσα της δεκαετίας του '60 (Βιδάλη, 2013: 171). αυτές οι θεωρίες θα παρουσιαστούν αμέσως παρακάτω διακρινόμενες σε τρεις υποκατηγορίες:

i) Η πρώτη υποκατηγορία θεωριών επηρεάζεται από **τη Σχολή της Συμβολικής Αλληλεπίδρασης**, κατά την οποία η ανθρώπινη συμπεριφορά δεν είναι μία στατική ολότητα αλλά μάλλον μία δυναμική διαδικασία που λαμβάνει χώρα στα ρευστά και ευμετάβλητα στοιχεία κοινωνικής διαντίδρασης: οπότε και η παρέκκλιση πρέπει να ερμηνεύεται ως μια δυναμική διαδικασία συμβολικής διαντίδρασης ανάμεσα στα παρεκκλίνοντα άτομα και στα μη παρεκκλίνοντα (Thio, 2008). Η θεωρία αυτή διατυπώθηκε για την ερμηνεία όχι συγκεκριμένα του εγκλήματος αλλά γενικά των κοινωνικών παρεκτροπών οποιασδήποτε μορφής. Πρωτοπόροι της θεωρούνται οι Howard Becker, George Herbert Mead κ.ά. (Αλεξιάδης, 2011: 83). Κατά τον Howard Becker (1963), οι κοινωνικές ομάδες δημιουργούν την παρέκκλιση, με τη διαμόρφωση των κανόνων και τη συνακόλουθη εφαρμογή τους σε κάποια άτομα, τα οποία, αν [κριθεί ότι] τους παραβιάζουν, στιγματίζονται ως «περιθωριακά», όχι τόσο εξαιτίας της συγκεκριμένης παραβίασης, αλλά κυρίως επειδή αυτός ο τρόπος συμπεριφοράς αποδοκιμάζεται από το κοινωνικό σύνολο. Υπό αυτό το πρίσμα, ο κόσμος γίνεται αντιληπτός ως ένα προϊόν μιας μακράς αλυσίδας αλληλεπιδράσεων και παρότι φαίνεται στέρεος και αμετάβλητος, είναι δυναμικός και αλλάζει. Έτσι προέκυψε ο λεγόμενος «κοινωνικός κονστρουκτιβισμός», μέσα από την οπτική του οποίου ο νόμος, οι κανόνες και η συμπεριφορά που ορίζεται ως παράνομη ή εγκληματική θεωρούνται «προϊόντα» κοινωνικά κατασκευασμένα (Βιδάλη, 2013: 162).

Η έννοια του **‘χαρακτηρισμού’** ή της **‘ετικέτας’** έρχεται ως απότοκο αυτής της γενικής θεώρησης και συνεισφέρει τα μέγιστα στη θεωρητική προσέγγιση της

απόκλισης, εφόσον την πρωτογενή παρέκκλιση, δηλαδή την αρχική παράβαση, ακολουθεί η δευτερογενής παρέκκλιση, η οποία απορρέει αφενός από τον χαρακτηρισμό της πρώτης πράξης ως παραβατικής από τα όργανα κοινωνικού ελέγχου και αφετέρου από την αντίδραση του δράστη στον χαρακτηρισμό αυτόν. Καταλυτικό, λοιπόν, ρόλο στην «εγκληματοποίηση» ενός ατόμου παίζει η διαδικασία της «ετικέτας», δηλαδή ο στιγματισμός του. Τα μέλη μιας ομάδας, κοινότητας ή κοινωνίας προσδίδουν σε μια συμπεριφορά το στοιχείο της παρέκκλισης, στη συνέχεια προσάπτουν τον χαρακτηρισμό στο ίδιο το άτομο, προκαθορίζοντας το μέλλον του και θεωρώντας το πλέον ως ύποπτο και για άλλες «κακές» πράξεις (Βιδάλη, 2013: 163). Ο Frank Tannenbaum θεωρείται θεμελιωτής αυτής της προσέγγισης, υποστηρίζοντας (1938: 19 επ.) ότι το άτομο συχνά αλλοτριώνεται και μετασηματίζεται εν τέλει σε αυτό που περιγράφεται ότι είναι, ενώ τίθεται σε λειτουργία ο μηχανισμός της λεγόμενης αυτοεκπληρούμενης προφητείας. Ο στιγματισμός αυτός έχει συνέπειες που καθιστούν προβληματική την επάνοδο του παρεκκλίνοντος στην κρατούσα κοινωνική ομάδα και την επανένταξή του σε μη περιθωριοποιημένες ομάδες του κοινωνικού ιστού. Η παρέκκλιση ή το έγκλημα δεν εκλαμβάνεται ως παραβίαση των κανόνων, αλλά ως ένας τρόπος συμπεριφοράς που αποδοκιμάζεται από την κοινωνία. Κριτήριο για να θεωρηθεί μια πράξη ως «έγκλημα» αποτελούν οι κοινωνικές αντιδράσεις που προκαλεί. Ακολουθεί η εσωτερίκευση από τον παρεκκλίνοντα της κρίσης των άλλων για τον εαυτό του. Ο Becker επισημαίνει ότι η στιγματιστική διαδικασία ιδίως από τους επίσημους φορείς άσκησης κοινωνικού ελέγχου, η βίωση της σύλληψης και η απόδοση στο άτομο του χαρακτηρισμού «παρεκκλίνον», που επιφέρουν αρνητικές συνέπειες στην κοινωνική ζωή και τη δημόσια ταυτότητά του, διαδραματίζουν καταλυτικό ρόλο στην παγίωση μιας παρεκκλίνουσας σταδιοδρομίας. Ο στιγματισμός, λοιπόν, δύναται να οδηγήσει στην επανάληψη της συμπεριφοράς ενός ανηλίκου, η οποία χαρακτηρίστηκε παρεκκλίνουσα, έστω και εάν συχνά η παραβατικότητα των ανηλίκων είναι περιστασιακή και αφορά κυρίως σε μικροπαραβάσεις. Πολλοί θεωρητικοί του στιγματισμού υποστηρίζουν ότι, εάν η εγκληματικότητα των ανηλίκων αγνοηθεί ή τιμωρηθεί ελαφρά από τους φορείς του άτυπου κοινωνικού ελέγχου, αλλά και γενικά αν περιοριστεί στο ελάχιστο η τιμωρητική παρέμβαση, ώστε οι όποιες κυρώσεις να γίνονται αποδεκτές από τον ανήλικο, αυτή θα είναι η αποτελεσματικότερη «αντεγκληματική» στρατηγική και τότε οι προοπτικές για το μέλλον θα είναι

καλύτερες (Lemert, 1951· Becker, 1963· Thio, 1978· Sherman, 1993· Τάτσης, 1989· Αρχιμανδρίτου, 1996· Χάιδου, 2021).

Η συγκεκριμένη θεωρία μπορεί ίσως να θεωρηθεί πολύ αξιόλογη συμβολή στην ερμηνεία της υποτροπής στο έγκλημα, καθώς και στην αμφισβήτηση της εικόνας του «τυπικού εγκληματία», που έχει ως συνέπεια να ξεφεύγουν όσοι δεν ταιριάζουν σ' αυτήν. Δεν φαίνεται ωστόσο ικανή να εξηγήσει πώς καταλήγει το άτομο στο έγκλημα για πρώτη φορά.⁵ Άλλωστε – λαμβανομένου υπόψη του μεγάλου ποσοστού της αφανούς εγκληματικότητας – το γεγονός που επιφέρει τον στιγματισμό δεν είναι το ίδιο το έγκλημα αλλά η καταδίκη που το ακολουθεί (Αλεξιάδης, 2011: 84). Τέθηκε, λοιπόν, για πρώτη φορά υπό αμφισβήτηση και έρευνα όχι ο εγκληματίας ή το έγκλημα, αλλά η ίδια η διαδικασία χαρακτηρισμού κάποιου ως εγκληματία (Βιδάλη, 2013: 163). Παρέχονται, παράλληλα, χρήσιμα εργαλεία για την αποκωδικοποίηση της παραγωγής και της απόδοσης του χαρακτηρισμού «έγκλημα», δηλαδή της εγκληματοποίησης (Κουλούρης, 2019: 28· Λάζος, 2007: 112) και για πρώτη φορά ουσιαστικά γίνεται λόγος για χρήση επιλεκτικών μηχανισμών δίωξης και – εν γένει – ποινικής αντιμετώπισης του εγκλήματος από όλους τους φορείς επίσημου κοινωνικού ελέγχου (Κοσμάτος, 2020: 22). Η θεωρία της ετικέτας, συνεισέφερε, επομένως, σημαντικά στην ανάδειξη των κοινωνικών παραμέτρων που κατασκευάζουν το έγκλημα και της παράνομης λειτουργίας εκείνου που προστατεύει τους νομικούς κανόνες (Lilly et al. 2007: 147· Βιδάλη, 2013: 168). Αξίζει να επισημανθεί ότι οι θεωρίες του στιγματισμού είναι ιδιαίτερα χρήσιμες στον τομέα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, σχετικά δηλαδή με τον ενδεδειγμένο τρόπο αντίδρασης του επίσημου συστήματος, ώστε να μειώσει την πιθανότητα μιας περαιτέρω εγκληματικής συμπεριφοράς (Χάιδου, 2021: 55· Κοσμάτος, 2020). Ωστόσο, σχετικά με τη σημασία των θεωριών του στιγματισμού, οι κρίσεις δεν συμφωνούν μεταξύ τους. Ειδικότερα, οι *Rutter* και *Giller* δέχονται πως πράγματι, οι επαναλαμβανόμενες παραβατικές δραστηριότητες και οι κατ' εξακολούθησιν αντικοινωνικές συμπεριφορές των ανηλίκων πολλαπλασιάζονται με την εφαρμογή της επίσημης ποινικής διαδικασίας, ενώ τα αντίθετα υποστηρίζει ο *Cusson*. Οποσδήποτε, τα αποτελέσματα του

⁵ Προφανώς, δεν ενδιαφέρεται να ερμηνεύσει την πρωτογενή παρέκκλιση, καθώς θεωρεί ότι δεν υπάρχει ποιοτική διαφορά μεταξύ νόμιμων και παράνομων συμπεριφορών, ώστε να τίθεται ζήτημα ερμηνείας ή εξήγησης της διαδικασίας ή των παραγόντων που οδηγούν σε αυτές, εφόσον ο ανάλογος χαρακτηρισμός τους καθώς και η διαμόρφωση του εγκληματία προκύπτει μέσω αξιολογήσεων τόσο από τους επίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου όσο και από το σύνολο των κρίσεων που κυριαρχούν τη δεδομένη χρονική στιγμή στο αντίστοιχο κοινωνικό σύστημα.

στιγματισμού δεν είναι ούτε τόσο ισχυρά ούτε τόσο απλά, όσο εμφανίζονται στις θεωρίες. Ούτε δρουν αναγκαίως μέσω αλλαγών στην εικόνα που έχει κανείς για τον εαυτό του ούτε εμφανίζονται να έχουν πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα. Εξάλλου, οι σχετικές θεωρίες λαμβάνουν υπόψη τους μόνο λίγα από τα φαινόμενα που συνδέονται με τις παραβατικές δραστηριότητες και δεν ενδιαφέρονται να εξηγήσουν «τη μύηση στην παραβατική συμπεριφορά» (Φαρσεδάκης, 2005α: 120).

ii) Η δεύτερη επηρεάζεται από τη **μαρξιστική σχολή των συγκρούσεων**, όπου υπογραμμίζεται η επίδραση των οικονομικών και πολιτικών παραγόντων μιας κοινωνίας που συμβάλλουν στην αύξηση της παραβατικότητας και διαμορφώνουν ένα έδαφος πρόσφορο για την παραγωγή εγκληματικών ενεργειών. Βασική αρχή των μαρξιστικών θεωριών αποτέλεσε η θέση ότι το έγκλημα είναι προϊόν και δομικό στοιχείο του αστικού καπιταλιστικού συστήματος και ότι για το πέρασμα στην εγκληματική δράση συντελούν καταλυτικά οι ανταγωνιστικές σχέσεις που γεννά ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής και η κοινωνική ανισότητα (Gordon, 1973· Δασκαλάκης, 2018· Κοσμάτος, 2020: 20). Σύμφωνα με τον Gordon (1973) το έγκλημα είναι μια ορθολογική απάντηση –ένα μέσον επιβίωσης– στην καπιταλιστική κοινωνία και απαντάται σε όλες τις κοινωνικές τάξεις και σε όλη την έκταση της κοινωνικής ιεραρχίας. Ο ίδιος διέκρινε τρεις τύπους εγκλημάτων: το έγκλημα στα γκέτο, το οργανωμένο έγκλημα και το έγκλημα του λευκού περιλαιμίου. Το ενδιαφέρον της σχολής αυτής επικεντρώνεται κυρίως στα εγκλήματα που προέρχονται από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα (π.χ. «του λευκού κολλάρου» ή «λευκού περιλαιμίου») και δευτερευόντως στα εγκλήματα από τις ασθενέστερες –κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά– τάξεις. Οι θέσεις του Sutherland (1940) για τον εγκληματία του «λευκού κολλάρου» έχουν ιδιαίτερη σημασία και ιδίως η παραδοχή ότι το έγκλημα διαπράττεται όχι μόνον από τον εγκληματία του δρόμου που ανήκει στα εργατικά στρώματα, αλλά και από άτομα κύρους και υψηλής κοινωνικής θέσης στο πλαίσιο των επαγγελματικών τους δραστηριοτήτων (Βασιλαντωνοπούλου, 2014· Κουλούρης, 2019: 24). Η θεωρία για την εγκληματικότητα των ισχυρών πρωτοδιατυπώνεται τη δεκαετία του 1960, εποχή μετάβασης από την παραδοσιακή στην Κριτική Εγκληματολογία (Χουλιάρας, 2019: 84). Ο Richard Quinney, ένας από τους εκπροσώπους της αμερικανικής ριζοσπαστικής θεωρίας για την κοινωνική σύγκρουση, διατυπώνοντας τη θεωρία της «κοινωνικής πραγματικότητας του εγκλήματος» (1970), υποστήριξε ότι η ποινική

νομοθέτηση και η εφαρμογή των ποινικών νόμων δεν αποτελούν διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα σε ένα ουδέτερο περιβάλλον, αντίθετα, διαδραματίζονται σε συγκεκριμένο πολιτικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο άτομα και ομάδες διεκδικούν τα συμφέροντά τους, η ικανοποίηση των οποίων εξαρτάται από την ισχύ και την οργάνωση των διεκδικητριών κοινωνικών ομάδων (Quinney, 1970· Βιδάλη, 2013: 175· Κουλούρης, 2019: 31). Κατά τη θεώρηση που εξετάζουμε στην συγκεκριμένη ενότητα, τέσσερις βασικές αρχές προσδιορίζουν την έκταση του εγκληματικού φαινομένου: α. ότι το έγκλημα προέκυψε από την εμφάνιση της ατομικής ιδιοκτησίας και του ταξικού κράτους, β. ότι το έγκλημα φθάνει στο υψηλότερο σημείο της ανάπτυξής του κάτω από ιμπεριαλιστικό καθεστώς, γ. ότι σε σοσιαλιστικό καθεστώς δεν υπάρχουν κοινωνικές σχέσεις ανταγωνισμού που θα μπορούσαν να παράγουν το έγκλημα και δ. ότι στον σοσιαλισμό, το έγκλημα, εφόσον χάνει το έδαφός του, βαθμιαία εξαφανίζεται. Από τα παραπάνω συνάγεται ότι το έγκλημα ως προϊόν του αστικού καπιταλιστικού συστήματος θα εξαφανιστεί στην κομμουνιστική κοινωνία. Αλλά από το επίπεδο τούτο των αρχών μέχρι την πραγμάτωσή τους και την υλοποίησή τους στην καθημερινή πράξη υπάρχει πολύ μεγάλη απόσταση. Άλλωστε, η πράξη στις άλλοτε ανατολικοευρωπαϊκές κομμουνιστικές και στις σοσιαλιστικές χώρες έδειξε το αβάσιμο των πιο πάνω θεωρητικών ισχυρισμών (Αλεξιάδης, 2011: 72), οι οποίοι δεν κατάφεραν να μετατρέψουν το θεωρητικό τους παράδειγμα σε μια πρόταση αντεγκληματικής πολιτικής, που θα ξεπερνούσε την καταγγελία του συστήματος και τη μονοδιάστατη ερμηνεία του εγκληματικού φαινομένου (Lilly et al. 2007: 156· Vold et al. 2002· Βιδάλη, 2013: 176)

iii) Η τρίτη επηρεάζεται από την **(μη μαρξιστική) κριτική σχολή της σύγκρουσης**. Ενώ η μαρξιστική θεωρία θέτει ως αδιαπραγμάτευτη βάση για την όξυνση του προβλήματος της παραβατικότητας τον οικονομικό παράγοντα, αφού μέσω του χειρισμού των ζητημάτων της αποκλίνουσας συμπεριφοράς με καπιταλιστικά κριτήρια επιδιώκεται ο έλεγχος των παραγωγικών μέσων από τις υψηλότερες κοινωνικά τάξεις, η κριτική προσέγγιση – αποτελώντας μια πιο διεισδυτική θεώρηση του μαρξισμού – στοχεύει στην ενότητα θεωρίας και πράξης και επισημαίνει παράλληλα με τα οικονομικά δεδομένα και τη βούληση της πολιτικής εξουσίας, η οποία προσδιορίζει το Ποινικό Δίκαιο και τις εγκληματικές πράξεις. Στην κριτική θεώρηση επιχειρείται να εξηγηθούν τα κοινωνικά γεγονότα βάσει των συνθηκών στις οποίες ανακύπτουν μέσα από την εμπειρική έρευνα και την ιστορικο-

οικονομική ανάλυση, υποστηρίζοντας ότι η κοινωνία είναι μια ολότητα, ότι η επιστήμη δέχεται επιρροές από το τι συμβαίνει στην κοινωνία και ότι κάθε επιστήμη βασίζεται σε μία θεωρία για την κοινωνία (Βενσάν, 1977· Melossi, 1978· Βιδάλη, 2013). Ο Baratta επισημαίνει (1982) αναφορικά με την παραβατικότητα, ότι οι αρνητικά προσημασμένες συμπεριφορές θα πρέπει να συσχετιστούν με τις διαδικασίες εγκληματοποίησης και να ενταχθούν σε μια ιστορικά προσδιορισμένη κοινωνικο-οικονομική δομή (Βιδάλη, 2013: 190· Κουλούρης, 2019: 34). Η Κριτική Εγκληματολογία αποτέλεσε ένα νέο παράδειγμα προσέγγισης του εγκλήματος, διατυπώνοντας ένα πλαίσιο θέσεων που αρχικά συστηματοποιήθηκε σε έργα της δεκαετίας του '70 και των αρχών της δεκαετίας του '80 στην Ευρώπη, μέσα στο οποίο η έμφαση μετατοπίζεται στον εντοπισμό των διαδικασιών της εγκληματοποίησης και όχι της εγκληματογένεσης, προτάσσεται η κοινωνική δικαιοσύνη έναντι της ποινικής και αναπτύσσεται η θεματική των δικαιωμάτων του ανθρώπου αντί του λόγου περί προστασίας της κοινωνίας από το έγκλημα (Taylor et al, 1973· Bernard et al, 2015· Λάζος, 2007· Βιδάλη, 2013· Βασιλαντωνοπούλου, 2014· Κουλούρης, 2019· Κοσμάτος, 2020). Οι τρεις βασικοί εκπρόσωποι της Κριτικής Εγκληματολογίας στη Βρετανία, Ian Taylor, Paul Walton και Jock Young, προσπάθησαν με το βιβλίο τους “The New Criminology” (1973) να διατυπώσουν μια πλήρως κοινωνική θεωρία της παρεκτροπής, απελευθερωμένη από τις βιολογικές και ψυχολογικές προσεγγίσεις και μια μεθολογία ανάλυσης του εγκλήματος με βάση τις αρχές της μαρξιστικής πολιτικής οικονομίας (Βιδάλη, 2013: 185-186). Οι θεωρητικοί της «νέας εγκληματολογίας» που διείσδυσαν στην πολιτική οικονομία του εγκλήματος, επικεντρώθηκαν στους τρόπους με τους οποίους οι κοινωνικές διακρίσεις διαιώνονται ανάλογα με το περιεχόμενο και την εφαρμογή των ποινικών νόμων και στην επιρροή των διαδικασιών θεσμοθέτησης και χρήσης των νόμων από τις ισχυρές – κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές – ομάδες, που επιβάλλονται λόγω της ισχύος τους με στόχο την προώθηση των συμφερόντων τους (Φαρσεδάκης, 2005α: 119). Η κριτική που ασκείται εδώ είναι πως η συγκεκριμένη θεωρία ασχολήθηκε μάλλον με πολιτικές ερμηνείες, παρά με τη θέση ερωτημάτων που θα μπορούσαν να απαντηθούν εμπειρικά. Γι’ αυτό δεν οδήγησαν σε εμπειρικές έρευνες ούτε στηρίζονται σε αυτές, ενώ περιμένει κανείς μια θεωρία για την παραβατικότητα – πέρα από αόριστες δηλώσεις – να καταλήγει σε υποθέσεις και να αντιμετωπίζει εμπειρικές ερωτήσεις, κάτι που στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν γίνεται (ό.π.: 120).

Επικρίθηκε, επίσης, ιδιαίτερα, επειδή δεν έθετε καθόλου στο πεδίο διερεύνησής της τη διαμόρφωση και εξέλιξη της εγκληματικότητας σε διαφορετικές κοινωνίες, αλλά εστίαζε μόνο στον ανεπτυγμένο καπιταλισμό. Επιπλέον μία από τις ενστάσεις του Stanley Cohen (1994) ήταν ότι στη συγκεκριμένη προσέγγιση δεν υπήρχε καμία συμπάθεια για τα θύματα, ούτε καν για τα θύματα εγκλημάτων που ανήκαν στην εργατική τάξη (Βιδάλη, 2013: 208).

Συμπερασματικά, οι κοινωνιολογικές θεωρίες, με οποιαδήποτε μορφή κι αν έχουν διατυπωθεί – είτε με τη διάσταση της κοινωνικής δομής είτε με τη διάσταση της κοινωνικής διαδικασίας – δεν πείθουν ότι η παραβατικότητα και οι υψηλοί δείκτες εγκληματικότητας σε ορισμένες περιοχές οφείλονται αποκλειστικά σε κοινωνικούς, με την ευρεία τους έννοια, παράγοντες. Το επόμενο, λοιπόν, ερώτημα που τίθεται είναι: αν καμία ομάδα παραγόντων ή θεωριών (βιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνιολογικών) δεν αρκεί, για να ερμηνεύσει το εγκληματικό φαινόμενο, μήπως η πολυπαραγοντική προσέγγιση είναι το ζητούμενο (Σπινέλλη, 2014);

1.2.4 Πολυπαραγοντική προσέγγιση

Η αποτυχία των «μονοδιάστατων» θεωριών να πείσουν για τους αιτιολογικούς παράγοντες που συμβάλλουν με βεβαιότητα στην εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς, οδήγησε στην υιοθέτηση της άποψης ότι το εγκληματικό φαινόμενο οφείλεται στη δράση πολλών παραγόντων: βιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνικών και στον τρόπο που αυτοί αλληλεπιδρούν μεταξύ τους (Χάιδου, 2021: 55· Fishbein, 1990). Στην κοινωνιολογική εγκληματολογία κυριάρχησε, λοιπόν, η **συνθετική προσέγγιση**. Η αδυναμία ικανοποιητικής ερμηνείας του εγκληματικού φαινομένου με ένα και μόνο αίτιο οδήγησε ορισμένους επιστήμονες στην απόρριψη της μονοπαραγοντικής προσέγγισης και την προβολή της πολυπαραγοντικής. Καθίσταται ειδικότερα μία άποψη, που παραγκωνίζοντας τη μονομέρεια των προηγούμενων κατευθύνσεων, εγκρίνει, κατά κάποιον τρόπο συμβιβαστικά, την πολυδιάστατη ερμηνεία των αιτιών του εγκλήματος. Η συνθετική άποψη αποδέχεται δηλαδή ότι σε καθεμιά εγκληματική ενέργεια εκδηλώνεται η από κοινού συνδρομή της ψυχοσωματικής διάστασης του ατόμου και του κοινωνικού περιβάλλοντος, με διαφορετικό κάθε φορά βαθμό επίδρασης. Η άποψη αυτή δεν μπορεί να αναχθεί σε θεωρία, καθώς δεν διαθέτει θεωρητική επιστημονική θεμελίωση. Γι' αυτό, πολλοί συγγραφείς δεν κάνουν λόγο για «θεωρία», αλλά για **«πολυπαραγοντική**

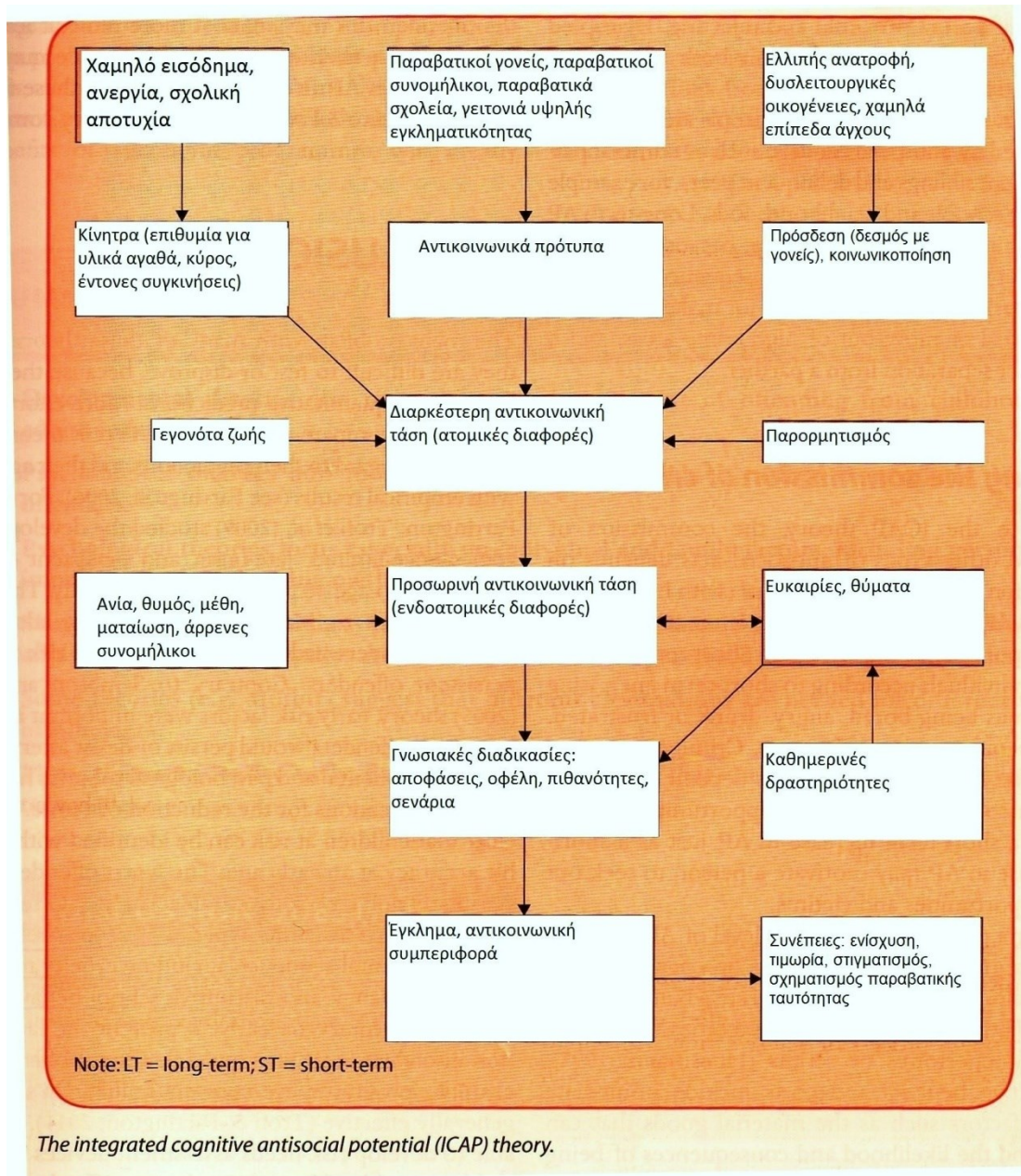
προσέγγιση» (multiple-factor approach) του προβλήματος του εγκλήματος (Αλεξιάδης, 2011: 47· Χάιδου, 2021: 55). Η άποψη αυτή εμφανίζει μεθοδολογικές αδυναμίες, εφόσον δεν μπορεί να εξηγήσει πώς καταλήγει ορισμένο άτομο στη διάπραξη ενός εγκλήματος, αλλά απλώς περιορίζεται στη διαπίστωση ότι όποτε συμβαίνει κάτι τέτοιο συναντάται η ύπαρξη περισσότερων από έναν εγκληματογόνων παραγόντων (Αλεξιάδης, 2011: 81) και οι οποίοι, ωστόσο, ενδέχεται να αναγνωριστούν και να ερμηνευθούν σύμφωνα με τα υποκειμενικά κριτήρια των ερευνητών (Χάιδου, 2021: 61). Στα τέλη του 20ου και στις αρχές του 21ου αιώνα, η πολυπαραγοντική θεώρηση φαίνεται να μεταλλάσσεται σε «συνθετική εγκληματολογία», η οποία μέσα από τις θεωρίες ολοκλήρωσης⁶ και την αξιοποίηση στρατηγικής συγκερασμού και σύνθεσης του «κεφαλαίου» του γνωστικού αντικειμένου, συνδυάζει τη διεπιστημονική προσέγγιση (βιολογία, ψυχολογία, κοινωνιολογία, ανθρωπολογία, πολιτική οικονομία κ.ά.) για την ερμηνεία του εγκλήματος και την αντιμετώπισή του (Σπινέλλη, 2014· Κρανιδιώτη, 2007· Hagan, 2011).

Προς αυτή την κατεύθυνση κινείται και μία από τις πιο σύγχρονες θεωρίες που έχουν διατυπωθεί για την παραβατική συμπεριφορά από τον Καθηγητή Ψυχολογικής Εγκληματολογίας του Πανεπιστημίου του Cambridge *D. P. Farrington*, ο οποίος εστίασε το ερευνητικό του έργο στη μελέτη της παραβατικότητας των ανηλίκων, επιχειρώντας να εντοπίσει τόσο τους προστατευτικούς παράγοντες όσο και τους παράγοντες κινδύνου που διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην εκδήλωση ή μη παραβατικής συμπεριφοράς σε όλα τα ηλικιακά στάδια εξέλιξης (Farrington 1994, 2005, 2007· West & Farrington, 1973). Οι Farrington και Welsh υποστήριξαν (2007) πως η εξέλιξη μιας εγκληματικής καριέρας έχει τις ρίζες της στην πρώιμη παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων, συνδεδεμένη άμεσα με μια σειρά ατομικών, οικογενειακών, σχολικών, κοινοτικών και κοινωνικο-οικονομικών παραγόντων, που δεν παραμένουν στατικοί αλλά χαρακτηρίζονται από μια δυναμική υπόσταση (Γασπαρινάτου, 2020: 237). Ο Farrington ονόμασε τη θεωρία του *Integrated Cognitive Antisocial Potential Theory* (**Συνθετική ή Ολοκληρωμένη Γνωσιακή Θεωρία Αντικοινωνικού Δυναμικού**). Ενσωμάτωσε σε αυτήν στοιχεία από τις κυριότερες διαχρονικές έρευνες και την πλαισίωσε με κοινωνιολογικούς παράγοντες,

⁶ Ενδεικτικά αναφέρεται η συμβολή των έργων των: Grek Barak (1998, *Integrating Criminologies*), John Braithwaite (1989, *Crime, Shame and Reintegration*), Charles Tittle (1995, *Control Balance Theory*) κ.ά. (Βιδάλη, 2013: 256).

όπως είναι η ανεργία, η φτώχεια, οι γειτονιές με υψηλή εγκληματικότητα κ.λπ. Η έννοια-κλειδί είναι το αντικοινωνικό δυναμικό, το οποίο ενεργοποιείται κατόπιν συγκεκριμένων γνωσιακών διαδικασιών (σκέψεων και αποφάσεων) (Farrington & Ttofi, 2012: 48). Με μία συνοπτική παρουσίαση θα μπορούσαμε να πούμε ότι βασική παραδοχή της θεωρίας είναι ότι όλοι είμαστε εν δυνάμει παραβάτες του Νόμου και ο καθένας μπορεί να φερθεί παραπτωματικά, αρκεί να βρεθεί στις κατάλληλες συνθήκες (εύκαιρα θύματα, ευκαιρίες παράνομου πλουτισμού, κατάσταση μέθης, επιρροή παραβατικών ομηλίκων) σε συνδυασμό με τα κατάλληλα συναισθήματα (ανίας, θυμού, ματαίωσης κ.ά.). Σε αυτήν την περίπτωση ανεβαίνουν μέσα μας τα επίπεδα του προσωρινού αντικοινωνικού δυναμικού, το οποίο μπορεί να εξελιχθεί σε αντικοινωνική συμπεριφορά. Οι γνωσιακές διαδικασίες είναι εκείνες που θα καθορίσουν αν το άτομο τελικά θα διαπράξει ή όχι την αντικοινωνική πράξη. Θα υπολογίσει τα οφέλη, τις συνέπειες, τις πιθανές εκβάσεις της πράξης του, αλλά θα υπολογίσει και κοινωνικούς παράγοντες, όπως είναι η ενθάρρυνση από τους συνομηλίκους, η μη έγκριση των γονιών, ο στιγματισμός, και στη συνέχεια θα αποφασίσει. Για τους λιγότερο προνομιούχους και πιο παρορμητικούς, που έχουν βιώσει σημαντικές απώλειες ως γεγονότα ζωής, για όσους έχουν εμπειρία από αντικοινωνικά πρότυπα και έχουν προσδεθεί στους γονείς τους με ανασφαλή δεσμό, η πρόβλεψη είναι χειρότερη. Αν έχουν την ατυχία ανατροφής από ψυχρούς και απορριπτικούς γονείς, που δεν επιβράβευσαν τις θετικές συμπεριφορές, ούτε αποτέλεσαν υγιή πρότυπα κοινωνικοποίησης, το αντικοινωνικό τους δυναμικό έχει εδραιωθεί· ακόμα χειρότερα, αν έχουν ανατραφεί από παραβατικούς γονείς και μεγαλώνουν σε γειτονιές με υψηλή παραβατικότητα. Σε αυτές τις περιπτώσεις το αντικοινωνικό δυναμικό / αντικοινωνική τάση αυτών των ατόμων είναι κάπως πιο σταθερή (διαρκεί περισσότερα χρόνια). Τα βασικά κίνητρα που ωθούν τα άτομα με μια πιο σταθερή αντικοινωνική τάση να παρανομήσουν είναι η επιθυμία για υλικά αγαθά, επιθυμία για κύρος και οι έντονες συγκινήσεις. Εφόσον τα άτομα αυτά δεν διαθέτουν τα μέσα, για να πετύχουν νόμιμα τους στόχους τους, επειδή προέρχονται από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα, προβλέπεται θεωρητικά ότι θα επιλέξουν τους μη νόμιμους τρόπους επίτευξης των στόχων τους. Η θεωρία αυτή έχει σημαντικές προεκτάσεις για την αύξηση της εγκληματικότητας σε εποχή πτώχευσης και οικονομικής κρίσης, σε συνδυασμό βέβαια με λοιπούς παράγοντες επικινδυνότητας (ελλιπή ανατροφή, συναισθηματική απόσταση από τους γονείς, αντικοινωνικά πρότυπα κ.λπ.), καθώς και στο πεδίο της πρόληψης της

παραβατικότητας ανηλίκων (Μουτσοπούλου, 2013· Γασπαρινάτου, 2020). Είναι, επίσης, αξιοσημείωτο ότι ο Farrington (1977) είχε επισημάνει από νωρίς την επίδραση που ασκούν στο άτομο οι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου σε πρόωμη ήδη ηλικία, επιβεβαιώνοντας σε σημαντικό βαθμό τις υποθέσεις της θεωρίας της ετικέτας και της δευτερογενούς παρέκκλισης (Γασπαρινάτου, 2020: 237).

Πηγή: Farrington & Ttofi, 2012: 49

(Ο πίνακας μεταφράστηκε από τη Χρ. Μουτσοπούλου, 2013)

Στο κεφάλαιο αυτό, αφού κρίθηκε αναγκαία η νοηματοδότηση της έννοιας της παραβατικότητας των ανηλίκων, αναδεικνύοντας την ιδιαιτερότητα και τις ξεχωριστές ανάγκες της ηλικιακής αυτής ομάδας, στη συνέχεια έγινε μια προσπάθεια παρουσίασης των βασικότερων εγκληματολογικών θεωριών που έχουν διατυπωθεί, προκειμένου να διερευνήσουμε τους αιτιολογικούς εκείνους παράγοντες που επηρεάζουν την εξελικτική πορεία των ανηλίκων και τους οδηγούν στην εκδήλωση μιας παραβατικής συμπεριφοράς. Η συμβολή αυτού του «ταξιδιού» έγκειται αφενός στο να γίνει περισσότερο κατανοητή η εξέλιξη των προτύπων απονομής δικαιοσύνης για ανηλίκους που θα παρουσιαστεί σε επόμενο κεφάλαιο και αφετέρου στο να αναζητηθούν εκείνα τα στοιχεία που θα αποτελέσουν τη βάση για τον σχεδιασμό μιας σύγχρονης ρεαλιστικής αντεγκληματικής πολιτικής για τους ανηλίκους και θα εκτείνεται τόσο στο πεδίο της πρόληψης, στοχεύοντας στον εντοπισμό και τη μείωση των εγκληματογόνων αιτιών, και ταυτόχρονα στο πεδίο της αντιμετώπισης, στοχεύοντας στον απεγκλωβισμό και την απαγκίστρωση από μέτρα του ΣΠΔΑ που κρίθηκε ότι δεν λειτούργησαν αποτελεσματικά.

Από την παρουσίαση των κυριότερων αιτιολογικών προσεγγίσεων για την αναζήτηση των γενεσιουργών αιτιών της παραβατικότητας, έγινε αντιληπτό ότι η μονομερής εστίαση σε βιολογικά, ψυχικά/ψυχοπαθολογικά ή κοινωνιολογικής φύσης αίτια δεν έχει οδηγήσει στην επιθυμητή στόχευση της πρόγνωσης, του ελέγχου και της διαχείρισης της παραβατικής συμπεριφοράς. Εξάλλου, ο άνθρωπος και η ανθρώπινη κοινωνία είναι σύνθετες οντότητες και δεν μπορούν να προσεγγίζονται μονοδιάστατα (Βιδάλη, 2013: 2). Στην παρουσίαση των θεωρήσεων για το έγκλημα και την εγκληματικότητα, παρατηρούμε ότι αυτές θέτουν τα βασικά τους ερωτήματα και προτείνουν μέτρα συνδεδεμένα άμεσα με την εκάστοτε κοινωνική πραγματικότητα και ιστορική συγκυρία από την οποία δεν είχαν αποκοπεί ποτέ (ό.π.: 16).

Η διεπιστημονική προσέγγιση που προτάσσεται τόσο για τη μελέτη των γενεσιουργών αιτιών όσο και του ελέγχου του εγκλήματος και του εγκληματία, μέσα από τη νέα προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου που αναπτύσσεται ήδη από το τέλος του 20^{ου} αιώνα και αποτυπώνεται ως «ολοκλήρωση»⁷, διατυπώνει ένα νέο

⁷ Ο Elliott (1985) ένθερμος υποστηρικτής της ολοκλήρωσης, ως μεθόδου ανάπτυξης θεωρίας, δίνει τον ακόλουθο ορισμό: «Ολοκληρωμένη είναι μια θεωρία η οποία συνδυάζει μεταβλητές από διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις και βασίζεται πάνω στον λογικό συγκερασμό των βασικών παραδοχών τους. Η θεωρία αυτή παρέχει μια εξήγηση για το πώς οι νέοι συνδυασμοί παραγόντων πρόγνωσης του υπό διερεύνηση φαινομένου σχετίζονται μεταξύ τους και επίσης μια εξήγηση της εγκληματικής συμπεριφοράς μέσω ενός συνεκτικού μοντέλου αλληλένδετων αξιωματικών προτάσεων» (Κρανιδιώτη, 2007: 48).

συνθετικό παράδειγμα έρευνας και ανάλυσης (Κρανιδιώτη, 2007: 48 επ.· Βιδάλη, 2013: 256), το οποίο σε συνδυασμό με τις βασικές παραδοχές της θεωρίας της ετικέτας και την επίδραση των μηχανισμών του κοινωνικού ελέγχου στο άτομο από πρώιμη ήδη ηλικία, όπως θα περιγραφεί στη συνέχεια, φαίνεται ότι έχουν οδηγήσει σε μια επανορθωτική οπτική της ποινικής μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη⁸.

Αναγνωρίζοντας, λοιπόν, αφενός τον δυναμικό χαρακτήρα της επίδρασης τόσο των παραγόντων κινδύνου όσο και των προστατευτικών παραγόντων που ενθαρρύνουν ή αποτρέπουν αντίστοιχα έναν ανήλικο στο να εκδηλώσει ή όχι μια παραβατική συμπεριφορά και να την εξελίξει – ενδεχομένως – σε μια εγκληματική σταδιοδρομία και αφετέρου την καθοριστική – ενίοτε παραγωγό στίγματος και δευτερογενούς παρέκκλισης – επίδραση των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου στο άτομο, δημιουργείται η ανάγκη παρέμβασης με αποκαταστατικές πρακτικές τόσο σε επίπεδο πρόληψης από φορείς του άτυπου κοινωνικού ελέγχου (οικογένεια, σχολείο, κοινότητα) όσο και σε επίπεδο αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας από τους φορείς του τυπικού κοινωνικού ελέγχου, το ποινικοκατασταλτικό σύστημα (αστυνομία, δικαστήρια, κοινωνικές υπηρεσίες). Εν προκειμένω, δηλαδή, ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος θεωρείται, με όρους της γνωσιακής θεωρίας αντικοινωνικού δυναμικού, ωθητικός παράγοντας ή παράγοντας κινδύνου για την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς, που καθιστά εύλογη και αναγκαία την αναζήτηση τρόπων «παράκαμψής» του. Ένας από τους τρόπους αυτούς ανιχνεύεται στην πρόταση της επανορθωτικής δικαιοσύνης και των μη τιμωρητικών, εξωποινικών και συμφιλιωτικών διεργασιών της. Ακόμη και αν η σύζευξη μιας θετικιστικής έμπνευσης θεωρίας, όπως αυτή που εισηγείται ο Farrington, με το αντιθετικιστικό παράδειγμα της σχολής της συμβολικής αλληλεπίδρασης και τη θεωρία της ετικέτας ξενίζει λόγω της προφανούς ασυμβατότητάς τους, η αναγνώριση από την πρώτη της σημασίας που έχουν οι διεργασίες που μελετά η δεύτερη, επιτρέπει την επικοινωνία τους και τη συμπόρευσή τους προς τις επανορθωτικές λύσεις, συμπεριλαμβανομένης της συνδιαλλαγής μεταξύ δράστη και θύματος. Ειδικά η τελευταία, μπορεί να αμβλύνει τις διαπροσωπικές και κοινωνικές πηγές έντασης που τροφοδοτούν και

⁸ Ο Braithwaite, εξάλλου, ο οποίος άσκησε, όπως θα δούμε εκτενέστερα στο τέταρτο κεφάλαιο της παρούσας, τη μεγαλύτερη επιρροή στην επανορθωτική δικαιοσύνη και ιδίως όσον αφορά στο πεδίο της παραβατικότητας των ανηλίκων, ενοποιεί τις θεωρίες των υποπολιτισμών, των ευκαιριών, του ελέγχου, της διαφορικής συναναστροφής, της κοινωνικής εκμάθησης και της ετικέτας και δημιουργεί μια νέα θεωρητική έννοια (την επανεντακτική-διασπαστική ντροπή), την οποία διασυνδέει με επιχειρήματα προγενέστερων θεωριών, γεφυρώνοντας και αφομοιώνοντας μέσω της έννοιας αυτής τις προτάσεις και τα επιχειρήματα όλων των συνιστωσών θεωριών (Κρανιδιώτη, 2007: 133 επ.).

ενεργοποιούν «αντικοινωνικά δυναμικά» και να συμβάλει στην αποφυγή της ενίσχυσής τους από το αρνητικό φορτίο της εμπλοκής με τους φορείς του τυπικού κοινωνικού ελέγχου. Η συναρμογή θεωρίας και πράξης παρουσιάζεται μετά την ολοκλήρωση της παρουσίασης της ερευνητικής διαδικασίας και κατά την εξαγωγή των συμπερασμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΑΙ ΝΕΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

II.1 Η έννοια του κοινωνικού ελέγχου

Ο κοινωνικός έλεγχος αφορά το σύνολο των μέσων που χρησιμοποιεί μια κοινωνία ή μια ομάδα, για να προσανατολίζει και να αναγκάζει τα μέλη της να προσαρμοστούν στα καθιερωμένα πρότυπα συμπεριφοράς και τους κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους σκέψης και δράσης. Ασκείται δυναμικά και πολυεπίπεδα σε όλα τα επίπεδα της καθημερινής ζωής, με ορατά και μη μέσα, στοχεύοντας στη συμμόρφωση των πολιτών σε κοινωνικούς κανόνες και αξίες (Melossi, 1990· Curtis & Henry, 2013· Λαμπροπούλου, 1994· Καρύδης, 2010α· Χάιδου, 2021). Προφανώς, η πειθαρχία στους κοινωνικούς κανόνες και η εφαρμογή τους στην καθημερινή ζωή προϋποθέτουν τη δυναμική επιβολή τους στα μέλη της κοινωνίας και τη θέσπιση συνεπειών για όσους αποκλίνουν από αυτούς. Σύμφωνα με τους Βιδάλη και Κουλούρη (2012: 151) *«ως κοινωνικός έλεγχος ορίζεται το σύνολο των διαδικασιών, των κυρίαρχων κοινωνικών σχέσεων και των εξαναγκαστικών κρατικών πολιτικών γύρω από τα οποία οργανώνεται μια κοινωνία, με στόχο την κοινωνική προσαρμογή, την κοινωνική αφομοίωση του πληθυσμού και τελικά την υπαγωγή του στο γράμμα αλλά και στο πνεύμα του νόμου και με απότερο στόχο την αναπαραγωγή ενός συγκεκριμένου τύπου κοινωνικής τάξης, που η επίτευξή της κατατείνει στην επιδίωξη ενός κοινού συμφέροντος»*.

Ο κοινωνικός έλεγχος διακρίνεται σε *άτυπο ή ανεπίσημο*, ο οποίος ασκείται από τις διάφορες κοινωνικές ομάδες που περιβάλλουν το άτομο, όπως είναι η οικογένεια, το σχολείο και οι ομάδες ομηλικών και σε *τυπικό ή επίσημο*, ο οποίος ασκείται από τα όργανα της πολιτείας, όπως είναι διάφοροι κρατικοί φορείς, οι αστυνομικές αρχές και τα δικαστήρια. Ο Black (1983) υποστηρίζει ότι το πεδίο του κοινωνικού ελέγχου περιλαμβάνει οποιαδήποτε διαδικασία με την οποία οι άνθρωποι ανταποκρίνονται σε αυτό που εντοπίζουν ως αποκλίνουσα συμπεριφορά (Curtis & Henry, 2013). Με την ευρύτερη έννοια περιλαμβάνει, σύμφωνα με τον St. Cohen (1985), όλους τους τρόπους αντίδρασης των κοινωνιών απέναντι σε άτομα, των οποίων η συμπεριφορά θεωρείται προβληματική, ανησυχητική, ανεπιθύμητη, ενοχλητική ή παρεκκλίνουσα (Χάιδου, 2021: 63). Ο Ross (1969) περιγράφει την κοινωνία ως έναν ζωντανό

οργανισμό και τον κοινωνικό έλεγχο ως έναν από τους τρόπους για να διατηρείται ο οργανισμός ζωντανός και σε καλή κατάσταση.

Επιπρόσθετα, ιδιαίτερο και σημαντικό υποσύνολο του κοινωνικού ελέγχου καθίσταται ο *αυτοέλεγχος*, «*προσωπικός έλεγχος*» κατά τον Reiss (1951), «*εσωτερικός έλεγχος*» κατά τον Nye (1958), δηλαδή ο ενδιάθετος έλεγχος του ατόμου. Συγκεκριμένα, από τα πρώτα στάδια της κοινωνικοποίησής του, το άτομο εγκοιλώνεται και εσωτερικεύει τους κανόνες του κοινωνικού περιβάλλοντος. Η διερεύνηση και η αξιολόγηση των πιθανών συνεπειών από κάθε πράξη προωθούν ή αποθαρρύνουν το άτομο να ενεργήσει, ανάλογα βέβαια και με τον βαθμό ενστερνισμού των αξιών και των κανόνων της κοινωνίας. Η διαδικασία της κοινωνικής ένταξης του ατόμου και η τελεσφόρηση αυτής και ταυτόχρονα η ικανότητα του ατόμου να αποφεύγει συγκρούσεις με τις νόρμες της κοινότητας, καθορίζουν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του αυτοελέγχου, ο οποίος ισχυροποιεί τη συνείδηση του ατόμου και το συγκρατεί από την εγκληματική δραστηριότητα (Reiss, 1951· Nye, 1958· Ross, 1969· Gottfredson & Hirschi; 1990· Tittle, 2011· Σπινέλλη, 2014· Χάιδου, 2021). Ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος και ο αυτοέλεγχος, αποτελούν τους πιο σημαντικούς ανασταλτικούς παράγοντες για την εμπλοκή σε εγκληματική πράξη (Burke, 2009 · Lilly et al, 2007). Αντίθετα, αν ο ανήλικος αποτύχει να εσωτερικεύσει τις παραδεκτές αξίες, νόμους και κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς, μειώνεται η ικανότητά του να αναχαιτίσει εκείνες τις ροπές που τον οδηγούν στη διάπραξη εγκλήματος (Reiss, 1951). Προς αυτή την κατεύθυνση, ο Reckless (1961) δίνει έμφαση στην έννοια της εσωτερικής αυτοσυγκράτησης, υποστηρίζοντας ότι εάν κάποιος έχει θετική εικόνα για τον εαυτό του σε υψηλό βαθμό, εάν επιδιώκει ρεαλιστικούς σκοπούς συμβατούς με γενικότερες κοινωνικές αξίες, εάν έχει εσωτερικεύσει ηθικές αντιλήψεις, εάν δείχνει υπομονή απέναντι στις απογοητεύσεις και αναπτύσσει τα στοιχεία που αποτελούν το ελεγκτικό μέρος της προσωπικότητάς του, θα εμφανίσει ισχυρές αντιστάσεις στην τέλεση αξιόποινων πράξεων -ειδικά εάν συνδυάσει εξωτερική⁹ και εσωτερική αυτοσυγκράτηση- και επομένως θα καταφέρει να απωθήσει είτε «κοινωνικές πιέσεις» (π.χ. άθλιες συνθήκες διαβίωσης), είτε «κοινωνικούς πειρασμούς» (π.χ. 'κακές παρέες'), είτε και «εσωτερικές ωθήσεις»

⁹ Σε ποιο βαθμό, δηλαδή, οι δομές του περιβάλλοντός του είναι τέτοιες, ώστε να μην υποκύπτει στον πειρασμό της τέλεσης αξιόποινων πράξεων, εξαρτάται από παράγοντες, όπως: η συνοχή της ομάδας στην οποία ανήκει ο ανήλικος, η ταύτισή του με την ομάδα ή και με κάποιο από τα μέλη της, οι ευκαιρίες που του δίνονται για να αποκτήσει μια κοινωνική θέση, το πλαίσιο λογικών ορίων και ευθυνών που κυριαρχούν στην κοινωνία κ.ά. (Κουράκης, 2012: 152)

(ενορμήσεις), που θα τον οδηγούσαν στην παραβατική δράση (Κουράκης, 2012: 153).

Η συνοχή μιας κοινωνίας, η εύρυθμη λειτουργία των κοινωνικών θεσμών και οι σχέσεις μεταξύ των μελών της εξαρτώνται από την αποδοχή των προτύπων συμπεριφοράς και την συνετή εφαρμογή των κανόνων. Αναπόφευκτα, ωστόσο, θα υπάρξουν αποκλίσεις και δεν θα τηρηθούν πιστά και στα επιτρεπτά όρια οι κοινωνικοί κανόνες, σημάδι ότι δεν έχουν αφομοιωθεί από το σύνολο των μελών της κοινωνίας τα καθιερωμένα πρότυπα συμπεριφοράς (Curtis & Henry, 2013). Στην περίπτωση αυτή ασκείται ο κοινωνικός έλεγχος, ο οποίος προσδιορίστηκε εν πρώτοις εννοιολογικά από τους κοινωνιολόγους κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου για την ερευνητική εμβάθυνση στο φαινόμενο της παραβατικότητας των ανηλίκων (Λαμπροπούλου, 1994· Καρύδης, 2010α). Ο Nye είχε επισημάνει (1958) τον κυρίαρχο ρόλο που διαδραματίζει ο κοινωνικός έλεγχος στην εμφάνιση ή μη της νεανικής παραβατικότητας.

Ο κοινωνικός έλεγχος θα μπορούσε να περιγραφεί απλά ως η πρόληψη και η διόρθωση των μη αποδεκτών από τους κοινωνικούς κανόνες ενεργειών με την επιβολή ποινών και την ύπαρξη επιβραβεύσεων. Κατά την εξέλιξη της έννοιας του κοινωνικού ελέγχου, της αποδόθηκαν ποικίλες νοηματοδοτήσεις που διαφοροποιούσαν ή προσέδιδαν νέες ευρύτερες διαστάσεις στο πεδίο αναφοράς της (Bergalli, 1997: 151). Οι μετασχηματισμοί του νοήματος της συγκεκριμένης έννοιας κατά τη διαχρονική θεωρητική της επεξεργασία, συνδέονταν με μια προσπάθεια μετουσίωσης της θεωρητικής σύλληψης σε εφαρμόσιμη πολιτική, η οποία θα επιτυγχάνει τη διευθέτηση των κοινωνικών συγκρούσεων και την «ομογενοποίηση» των διαφοροποιημένων συμπεριφορών (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 154).

Ο κοινωνικός έλεγχος λειτουργεί συμπληρωματικά της κοινωνικοποίησης με κοινό στόχο την εναρμόνιση των μελών της κοινωνίας με τα αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς. Σε πρώτο στάδιο, μέσω της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης, τα μέλη της κοινωνίας έρχονται σε επαφή με το σύστημα των κοινωνικών κανόνων και αξιών. Έπειτα, όταν ένα άτομο ή μια κοινωνική ομάδα συμπεριφέρεται με ενέργειες που παρακάμπτουν τα αποδεκτά όρια του συστήματος, τότε παρεμβαίνει ο κοινωνικός έλεγχος με στόχο την πειθαρχία των παρεκκλινόντων, οι οποίοι είτε απορρίπτονται ή δεν έχουν εμπεδώσει τα κοινωνικά πρότυπα είτε επηρεάζονται αρνητικά και ενστερνίζονται νοοτροπίες και συμπεριφορές αντίθετες στις κοινώς αποδεκτές. Εμβαθύνοντας στη λειτουργία του κοινωνικού ελέγχου, αυτός εξελίσσεται

δυναμικά. Το περιεχόμενο και η επιβολή του μεταβάλλονται, καθώς εξαρτώνται από τα χαρακτηριστικά των ομάδων που τον ασκούν και τις διαχρονικές και συγχρονικές αλλαγές που απαντούν στο κοινωνικό τους περιβάλλον. Επιπλέον, οι μορφές κοινωνικού ελέγχου (τυπικές, άτυπες κ.λπ.), αν και προβάλλουν διαφορετικά όρια στην κοινωνική συμπεριφορά και σχετίζονται μεταξύ τους ποικιλοτρόπως, αναμοχλεύονται και αλληλοεπηρεάζονται. Συγκεκριμένα, τα είδη κοινωνικού ελέγχου σχηματίζονται και μετασχηματίζονται διαρκώς, με αποτέλεσμα τη μετάβαση από την ανάπτυξη στην αμφισβήτηση και, στη συνέχεια, στην παρακμή τους. Συνεπώς, δεν μπορεί κανείς να μιλήσει ανεπιφύλακτα για αυτόνομες μορφές κοινωνικού ελέγχου που εξασφαλίζουν την σταθερότητα της κοινωνίας (Sumner, 1997· Chriss, 2007· Henry, 2009· Curtis & Henry, 2013).

II.2 Ανεπίσημος κοινωνικός έλεγχος

Ανεπίσημος ή άτυπος κοινωνικός έλεγχος ορίζεται ο μη θεσμοθετημένος έλεγχος που εφαρμόζεται, όταν κάποιος παρεκκλίνει από τα κοινωνικά πρότυπα και απειθαρχεί σε λιγότερο θεμελιώδεις κανόνες. Για παράδειγμα, ανεπίσημος κοινωνικός έλεγχος ασκείται με την κριτική και τις παραινήσεις των οικείων, τις εκφράσεις του προσώπου και τις κινήσεις του σώματος, τα σχόλια των συμμαθητών. Με τον τρόπο αυτόν δηλώνεται η επικρότηση ή η αποδοκιμασία μιας πράξης. Ο James Chriss (2007) ορίζει τον άτυπο κοινωνικό έλεγχο, ως τους μηχανισμούς και τις πρακτικές της καθημερινής ζωής που μας ενθαρρύνουν ν' ακολουθήσουμε κανόνες και παραδόσεις που καθορίζονται από την οικογένεια, τις κοινωνικές ομάδες ή την ευρύτερη κοινωνία. Τον άτυπο κοινωνικό έλεγχο ασκούν οι διάφορες κοινωνικές ομάδες που πλαισιώνουν το άτομο, οι βασικότερες των οποίων είναι η οικογένεια, το σχολείο και οι ομάδες των ομηλίκων, για τις οποίες γίνεται εκτενέστερη αναφορά αμέσως παρακάτω και οι οποίες προσδιορίζουν την επαφή του ατόμου με την πραγματικότητα, το βαθμό κοινωνικοποίησής του, την καλλιέργεια του αισθήματος του «ανήκειν», τη διαμόρφωση της συνείδησης ενός συλλογικού «εμείς». Ειδικότερα, το οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον, οι οποίοι καθίστανται οι κυριότεροι φορείς κοινωνικοποίησης, δημιουργούν πρότυπα, μεταβιβάζουν αξίες, κουλτούρα, κοινωνικά μοντέλα συμπεριφοράς και συντελούν στη συγκρότηση και σταθεροποίηση της προσωπικότητας του ατόμου (Μπούκουρας, 1990· Σαββουλίδης, 1990).

Π.2.1 Ο ρόλος της οικογένειας

Η οικογένεια αποτελεί πρωτογενή φορέα κοινωνικοποίησης, εφόσον περιβάλλει το άτομο ήδη από τη γέννησή του και συνεχίζει να επιδρά πάνω του κατά τη διάρκεια της ζωής του, μεταλαμπαδεύοντας σε αυτό πρότυπα, ιδανικά, αξίες και τρόπους συμπεριφοράς. Μέσα από τις οικογενειακές σχέσεις, τη σύνδεσή του με τους πρώτους «σημαντικούς άλλους», το άτομο διαμορφώνει την προσωπικότητά του, καθώς υιοθετεί –είτε συνειδητά είτε ασυνείδητα– τρόπους συμπεριφοράς και σκέψης, διδάσκεται τους κοινωνικούς κανόνες παράλληλα με την εγκόλπωση των αποδεκτών ορίων, μαθαίνει να αναπτύσσει διαπροσωπικές σχέσεις. Η οικογένεια συμβάλλει καθοριστικά «στην ανάπτυξη της επικοινωνιακής ικανότητας μεταξύ των μελών της, παρά τη συνεχή εξέλιξη και διαφοροποίηση του κοινωνικού γίνεσθαι» (Κατσιγαράκη, 2004· Τσίγκανου, 2000). Μερικές φορές, η σφραγίδα που θέτει το οικογενειακό περιβάλλον στην προσωπικότητα των ανηλίκων είναι ανεξίτηλη, τόσο αναφορικά με την ψυχική τους ισορροπία όσο και με την καλλιέργεια αισθήματος σεβασμού προς τους άλλους.

Η οικογένεια θεωρείται καταλυτικός παράγοντας για το εάν ένας ανήλικος εκδηλώσει ή όχι παραπρωματική συμπεριφορά. Ανεξάρτητα από το εάν ο θεσμός της οικογένειας έχει υποστεί σοβαρά πλήγματα τα τελευταία χρόνια, ή από το εάν απλά –αποδεικνύοντας την ευελιξία και την ανθεκτικότητά του– εξελίσσεται, ιδιαίτερα από το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, είναι αναμφίβολο ότι περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη κοινωνική ομάδα επηρεάζει είτε άμεσα είτε έμμεσα το αν θα αντιδράσει ή όχι ο ανήλικος στις ωθητικές δυνάμεις που τον οδηγούν στο έγκλημα, αν θα εκδηλώνει συμπεριφορές συμμόρφωσης στους κανόνες ή αν θα παρεκκλίνει από αυτούς. Η οικογένεια τον ελέγχει αφενός ως προς τις δραστηριότητές του και αφετέρου ως προς τον στιγματισμό του στο πλαίσιο της κοινωνικοποίησής του (Χαΐδου, 2021: 76). Μέσω της κοινωνικοποίησης ο ανήλικος, εκτός από τους κανόνες, τις αξίες, τα ήθη και τα έθιμα, εσωτερικεύει και ποικίλα προσωπικά στοιχεία, τα οποία έχουν σχέση με την εικόνα, την αντίληψη που σχηματίζει για τον εαυτό του. Για την εσωτερική συγκράτηση, αποφασιστικό ρόλο παίζει η θετική εικόνα που έχει σχηματίσει ο ανήλικος για τον εαυτό του, ο αυτοέλεγχος που έχει αναπτύξει, ο οποίος αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους ανασταλτικούς παράγοντες κατά των εγκληματικών επιρροών και τη διολίσθηση στο έγκλημα (Reiss, 1951· Reckless, 1961 & 1967· Burke, 2009). Ανήλικοι, οι οποίοι σχηματίζουν μια θετική αυτοεικόνα, έχουν

αρμονικές, στενές και στοργικές σχέσεις με τους γονείς τους, μοιράζονται μαζί τους συναισθήματα αγάπης μέσα από έναν ισχυρό συναισθηματικό δεσμό φροντίδας και αμοιβαίου σεβασμού, επιθυμούν να ταυτιστούν μαζί τους, έχουν ενστερνιστεί τον κομφορμιστικό τρόπο ζωής και στην πλειοψηφία τους παρουσιάζουν μεγαλύτερη αυτοσυγκράτηση, δεν απασχολούν τη δικαιοσύνη και στρέφονται σπανιότερα στο έγκλημα (Agnew & Brezina, 2012· Σπινέλλη, 2014· Χάιδου, 2021).

Από την άλλη μεριά, εμπειρικές παρακολουθηματικές μελέτες (follow-up studies) σε ανηλίκους καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η έλλειψη επίβλεψης και ελέγχου από την πλευρά των γονιών συντελούν αποφασιστικά στην αύξηση της νεανικής παραβατικότητας (Χάιδου, 2021: 73). Η αδυναμία αυτοελέγχου, η αδιαφορία για την πειθαρχία_στους κοινωνικούς κανόνες και η ανάπτυξη ενός ασυνεπούς κοινωνικού χαρακτήρα προκαλούνται από την αντίστοιχη αδιαφορία των γονέων για την ορθή διαπαιδαγώγηση και κοινωνικοποίηση των παιδιών τους (Λαμπροπούλου, 1994: 106). Η γονεϊκή ανεκτικότητα απέναντι σε βίαιες αντιδράσεις των παιδιών και η μη θέσπιση σαφών και ξεκάθαρων ορίων αυξάνουν σημαντικά την πιθανότητα εκδήλωσης επιθετικών συμπεριφορών (Craig & Pepler, 2007). Ο αυταρχικός, επίσης, τρόπος ανατροφής και οι αυστηρές κυρώσεις από την πλευρά των γονιών και κυρίως εκείνες που εμπεριέχουν φυσική και λεκτική βία είναι το ίδιο αναποτελεσματικές, αυξάνουν το επίπεδο επιθετικότητας του παιδιού (Ahmed & Braithwaite, 2004) και μπορούν να οδηγήσουν το νεαρό άτομο στην εγκληματικότητα. Η κακομεταχείριση του ανηλίκου, σωματική ή σεξουαλική, η οποιαδήποτε παραμέληση (όπως η μη κάλυψη των πρωταρχικών βασικών αναγκών του: τροφής, στέγης, ιατρικής φροντίδας και γενικότερα ασφάλειας και στοργής), καθώς και η απουσία γονεϊκής επίβλεψης και προστασίας παίζουν καθοριστικό ρόλο για την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς (Nye, 1958· Sampson & Laub, 1993· Χάιδου, 2021). Ο Cicchetti (2003) χρησιμοποίησε για πρώτη φορά τον όρο “*defensive acting-out*” (αμυντική εκδραμάτιση), για να περιγράψει την αντίληψη πολλών κακοποιημένων παιδιών ότι η επιθετικότητά τους τα βοηθά ως άμυνα/ αυτοπροστασία, για να προσαρμοστούν στο περιβάλλον. Περαιτέρω, στην περίπτωση που οι γονείς ή τα αδέρφια είναι εγκληματίες, οι πιθανότητες να στραφούν οι ανήλικοι στην εγκληματικότητα είναι αρκετά μεγάλες (Agnew & Brezina, 2012). Η βία, επομένως, αναπαράγεται και από την ίδια την οικογένεια που καθίσταται χώρος άσκησης και εκμάθησης της βίας, κληροδοτεί τις αντίστοιχες κοινωνικές αξίες και νομομοποιεί τη βία ως μέσο πειθαρχίας (Αρτινοπούλου, www.astynomia.gr).

Όλα τα παραπάνω μπορούν να ερμηνευθούν και μέσα από τις κλασικές εγκληματολογικές θεωρίες (όπως η θεωρία της μάθησης, του ελέγχου, της κοινωνικοποίησης, της ώθησης, του στιγματισμού κ.λπ.), κάποιες από τις οποίες αναφέρθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης και τονίζουν τον βασικό ρόλο της οικογένειας στον τομέα της νεανικής παρέκκλισης.

Σε ανάλογες διαπιστώσεις καταλήγει ο Φαρσεδάκης (2005α: 62) αναφέροντας ότι η καλλιέργεια και η αφομοίωση των κοινωνικών κανόνων αμβλύνονται με την πάροδο των ετών εξαιτίας της αδυναμίας των γονέων να διαπαιδαγωγήσουν ορθά ως φυσικοί παιδαγωγοί τα παιδιά τους. Η ασυνάρτητη και ασταθής παιδευτική λειτουργία της οικογένειας – με χαρακτηριστικό, λόγου χάριν, την εναλλαγή της απόλυτης χειραφέτησης με απρόσμενες εξάρσεις αυστηρότητας – εκλαμβάνεται από το παιδί ως έλλειψη στοργής. Η αδυναμία, επίσης, συναισθηματικής ανταπόκρισης από τον γονέα προς το παιδί έχει επίδραση στον ψυχισμό του παιδιού. Νιώθει μια απόρριψη και απουσία αγάπης, και αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη μεγέθυνση του αισθήματος ανασφάλειάς του, κάτι που υπονομεύει την ταύτιση με τους γονείς του, τους οποίους στη συνέχεια και ο ίδιος ο ανήλικος απορρίπτει. Τα αισθήματα αποστέρησης προκαλούν ως αντίδραση την εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς. Επίσης, η έλλειψη επικοινωνίας των γονέων μεταξύ τους και με τα παιδιά τους, οι οικογενειακές δυσχέρειες που θα προκύψουν, οι ενδοοικογενειακές συγκρούσεις, η επικριτική γονεϊκή στάση και παράλληλα μια υπερβολική ανεκτικότητα ή μια υπέρμετρη προσφορά δώρων και χρηματικών ποσών, προκειμένου οι γονείς να αντισταθμίσουν τα αισθήματα ενοχής τους γι' αυτή την αποξένωση από τα παιδιά τους ευνοούν την εκκόλαψη κάποιων παραβατικών συμπεριφορών. Εκτός όμως από την έλλειψη στοργής, τόσο η αγχωτική στοργή όσο και η υπερπροστατευτική στοργή εκθέτουν σε κίνδυνο την ψυχική ισορροπία του παιδιού και ανατρέφουν παιδιά απαιτητικά που δεν μαθαίνουν να πειθαρχούν στις διάφορες υποχρεώσεις και κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για τη μελλοντική τους δυσπροσαρμοστικότητα και την ενδεχόμενη παραβατικότητά τους (Nye, 1958· Sampson & Laub, 1993· Shaw et al., 2001· Gao et al. 2010· Agnew & Brezina, 2012· Mikulincer & Shaver, 2017· Φαρσεδάκης, 2005α· Κουρκούτας, 2017).

Περαιτέρω, ο ανασφαλής δεσμός ανάμεσα στη μητέρα και στο παιδί της από τη βρεφική ηλικία θεωρείται από τους πιο ισχυρούς προβλεπτικούς παράγοντες για την απουσία ενσυναίσθησης και την εκδήλωση αντικοινωνικών και επιθετικών πράξεων

απέναντι στους άλλους ήδη από τη νηπιακή ηλικία. Από την άλλη, ερευνητικά δεδομένα έχουν αναδείξει ως παράγοντα κινδύνου για μία από τις πλέον σοβαρές μορφές επιθετικότητας (ψυχοπαθητική βία στην εφηβεία), τον προβληματικό χαρακτήρα της σχέσης του παιδιού με τον πατέρα ή την απουσία δεσμού με τον πατέρα. Η απουσία πατρικής εμπλοκής φαίνεται να συνδέεται με δυσκολίες ταυτίσεων του αγοριού με ένα θετικό πρότυπο, που λειτουργεί ως εσωτερική πυξίδα και ως πλαίσιο αναφοράς σε επίπεδο συμπεριφορών και ψυχοκοινωνικής λειτουργίας (Flight & Forth, 2007· Gao et al., 2010· Bloomquist & Snell, 2002· Κουρκούτας, 2017). Από τα παραπάνω καταδεικνύεται η σημασία των θετικών εμπειριών με τον «σημαντικό άλλο» (μητέρα και πατέρα) για τη συναισθηματική ασφάλεια του παιδιού και τη συγκρότηση των εσωτερικών αναπαραστάσεων και ταυτίσεων (Μαλλούχου & Μουτσοπούλου, 2021: 156).

Μια γενικότερη παραδοχή είναι ότι κατά τα πρώτα έτη της ανθρώπινης ζωής παγιώνεται η συναισθηματική ιδιοσυγκρασία και όποια παρέμβαση ακολουθεί δρα απλώς διορθωτικά και όχι δομικά. Η αυτοσυνείδηση του παιδιού αναπτύσσεται μέσω του αντικατοπτρισμού από το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον. Για την επίτευξη της αυτεπίγνωσης και την εναγώνια εδραίωση της συνειδητοποίησης του «υπάρχω», άλλοτε κερδίζει τη στοργή, καθώς επιδεικνύει αποδεκτή κοινωνική συμπεριφορά, κι άλλοτε έλκει την προσοχή προκαλώντας ή επιζητώντας την τιμωρία, για να παρουσιάσει απέναντι στους άλλους την ύπαρξή του. Με την αναζήτηση του οικογενειακού και μικροκοινωνικού παρελθόντος του ανηλίκου αποκαλύπτονται τα αίτια των συμπεριφορικών χαρακτηριστικών του. Οι παραβατικές ενέργειες δεν φανερώνονται τόσο ξαφνικά και απρόβλεπτα, όσο τις εμφανίζουν πολλοί, αλλά καθίστανται αναμενόμενη απόρροια μακροχρόνιων αρνητικών προσλήψεων του περιβάλλοντος (Πανούσης, 2008: 10-11).

II.2.2 Σχέση σχολείου και παραβατικότητας

Η εκπαίδευση αποτελεί έναν από τους κύριους, τυπικούς φορείς κοινωνικοποίησης. Παρά το ότι η διαδικασία της κοινωνικοποίησης παραμένει μια από τις σπουδαιότερες λειτουργίες της οικογένειας, αυτή περιλαμβάνεται στα προγράμματα και άλλων φορέων, εφόσον ειδικοί θεσμοί των κοινωνιών σήμερα αναλαμβάνουν υπεύθυνα την εκπαίδευση των νέων (σχολικές μονάδες, πανεπιστημιακά ιδρύματα, κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης κ.λπ.).

Οι εκπαιδευτικές ρυθμίσεις και μεταρρυθμίσεις, κατά την ιστορική τους διαδρομή, αφορούν όχι μόνο στον τομέα της μάθησης αναφορικά με την απόκτηση γνώσης και καλλιέργεια βασικών γνωστικών και καλλιτεχνικών δεξιοτήτων, αλλά και στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των μαθητών, προς την κατεύθυνση της πληρέστερης κοινωνικοποίησης, αγωγής και προετοιμασίας τους για την έξοδό τους στην κοινωνία. Αυτή ακριβώς η δεύτερη ποιότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας υπαινίσσεται το είδος του κοινωνικού ελέγχου που έχει εκχωρηθεί από την κεντρική εξουσία και ασκείται αποκεντρωτικά και εκ του σύνεγγυς (με τρόπο ανάλογο με την αντίστοιχη άσκηση κοινωνικού ελέγχου από το θεσμό της οικογένειας) επί των νέων και εκπαιδευόμενων κοινωνικών μελών. Η υπό διαμόρφωση, λοιπόν, προσωπικότητα των μαθητών ασκείται στην εκμάθηση των κοινωνικά αποδεκτών προτύπων συμπεριφοράς, την αποδοχή των ρυθμιστικών κανόνων μίας αρμονικής κοινωνικής συμβίωσης και την εσωτερίκευση αρχών που συντελούν στην τήρηση της σχολικής ευταξίας (και της κοινωνικής κατ' επέκταση) και την ανεμπόδιστη μετάδοση της γνώσης στον σχολικό χώρο (Τσίγκανου, 2009: 141).

Σύμφωνα με τη θεωρία «κοινωνικού ελέγχου» του Hirschi (1969), η συμμετοχή σε συμβατικές δραστηριότητες εντάσσεται στο εννοιολογικό εύρος των «δεσμών». Όταν, λοιπόν, ο ανήλικος κατά τη διάρκεια της σχολικής του φοίτησης αναλαμβάνει σοβαρές υποχρεώσεις λόγω της μαθητικής του ιδιότητας, ο μόχθος και η δραστηριότητα που απαιτούνται για την ολοκλήρωσή τους λειτουργεί προστατευτικά, εφόσον παραγκωνίζει τις προκλήσεις και τις αρνητικές επιρροές της καθημερινότητας. Αντίθετα, οι έφηβοι που δεσμεύονται επιφανειακά με το οικογενειακό, το σχολικό και το φιλικό περιβάλλον, και ταυτόχρονα δεν αποδέχονται τις προβαλλόμενες κοινωνικές αξίες, δεν λαμβάνουν υπ' όψιν τους την κοινωνική αποδοκιμασία και είναι πιο επιρρεπείς στο να εμπλακούν σε παράνομες συμπεριφορές, καθώς ελλείπει το ενδιαφέρον για την τήρηση μιας υπεύθυνης στάσης απέναντι στην κοινωνία (Λαμπροπούλου, 1994).

Στο πλαίσιο του κοινωνικού ελέγχου, το σχολείο είναι ένας θεσμός καθοριστικής σημασίας για την εξέλιξη του νεαρού ατόμου, αν συνυπολογίσουμε και το ότι απορροφά τον περισσότερο χρόνο του σε καθημερινή βάση. Το αν ο ανήλικος θα παρεκτραπεί ή όχι θα εξαρτηθεί και από την κοινωνική του θέση, την οικογένειά του και την προσωπικότητά του (Χαΐδου, 2021: 83). Ωστόσο, παρά την αυξανόμενη μετοχή ευρύτερων πληθυσμιακών τμημάτων στην εκπαίδευση και την επέκταση και εμπάθυνση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, η διατήρηση του πλήθους των

παραβάσεων από ανηλίκους και των εγκληματικών ενεργειών από ενήλικους εξανέμισαν τις ελπίδες που είχαν βασιστεί σε αυτή (Φαρσεδάκης, 2005α: 68).

Αφενός, ως μηχανισμός κοινωνικού ελέγχου, το σχολείο μπορεί να παρέμβει σε παρεκκλίνουσες συμπεριφορές ανηλίκων – ίσως αποτελεσματικότερα και από την ίδια την οικογένεια – μέσω της ανάπτυξης μηχανισμών διευθέτησής τους με τη σύμπραξη μαθητών, δασκάλων και γονέων, αρκεί οι κανόνες και οι κυρώσεις να προέρχονται από την ίδια τη μαθητική ομάδα, ώστε να αποφεύγεται ο στιγματισμός και να μην επιβαρύνεται το σύστημα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Αφετέρου, μπορεί το σχολείο, ως μορφή άτυπου κοινωνικού ελέγχου, να ενισχύσει την πιθανότητα εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς (Χαΐδου, 2021: 81-82) και αυτό δύναται να οφείλεται εν μέρει στον έντονα ταξικό και πολυπολιτισμικό χαρακτήρα που παρουσιάζει μια σύγχρονη εικόνα του (Σπυρόπουλος, 2007), όταν τόσο οι εκπαιδευτικοί όσο και οι γονείς δεν καλλιεργούν το σεβασμό προς τη «διαφορετικότητα», με αποτέλεσμα οι μαθητές να μην μπορούν να ενσωματώσουν το «διαφορετικό» στην κουλτούρα τους και να αντιδρούν με την εκδήλωση βίαιων και παραβατικών συμπεριφορών.

Η στάση των μαθητών επηρεάζεται και από την «εικόνα» τους για το θεσμό του σχολείου, η οποία επηρεάζεται από τα ίδια τα στερεότυπα αλλά και από την προβολή των στερεοτύπων της οικογένειας και κοινωνίας για τον ρόλο και τη συμβολή των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην παραγωγή και αναπαραγωγή του συστήματος κοινωνικής διαστρωμάτωσης (Τσίγκανου, 2009: 146). Η ψυχολογική βία των καθηγητών προς τους μαθητές, η οποία ενδεχόμενα ασκείται στο πλαίσιο ενός εκπαιδευτικού συστήματος, το οποίο δεν ενδιαφέρεται για την ανάπτυξη της προσωπικότητας, των ενδιαφερόντων και των κλίσεων των σπουδαστών κάθε εκπαιδευτικής βαθμίδας, παρά μόνο για τη διεκπεραίωση της μεταβίβασης γνώσεων (συχνά άχρηστων) της προκαθορισμένης εκπαιδευτικής ύλης, χωρίς να ελέγχει την προσωπικότητα εκείνων που καλούνται να διδάξουν, βάζει τους μαθητές σε ένα διαρκές ανταγωνιστικό πλαίσιο με μοναδικό στόχο την απόκτηση καλής βαθμολογίας και την επιτυχή εισαγωγή σε ένα ανώτερο εκπαιδευτικό ίδρυμα (Χαΐδου, 2021: 82-83), η οποία ίσως και να μην ανταποκρίνεται πραγματικά στις δικές τους επιθυμίες και στα όνειρα που έχουν για τη ζωή τους .

Οι πιέσεις αυτές, ο στιγματισμός του κακού μαθητή από το σχολείο, καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό και τις διαπροσωπικές σχέσεις των μαθητών μεταξύ τους και

ενισχύουν αρκετά την κοινωνική διαφοροποίηση, περιχαράκωση και απόσυρση ή την αμφισβήτηση και αντίδραση στον μικρόκοσμο της σχολικής ζωής. Αποφασιστική επίδραση για τον αυτοπροσδιορισμό ενός μαθητή σε έναν αρνητικό ρόλο ασκεί η συχνότητα και η έκταση εφαρμογής μίας αρνητικής ετικέτας και ο δημόσιος χαρακτήρας της (Τσίγκανου, Δασκαλάκη & Τσαμπαρλή, 2004: 38). Η αποκλίνουσα ή / και παραβατική συμπεριφορά των μαθητών στο σχολείο αντικατοπτρίζει τα κοινωνικά αδιέξοδα, την κοινωνική βία και την προβληματική και αδιέξοδη κοινωνική οργάνωση. Τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής ανισότητας και οι αντιθέσεις μεταξύ των κοινωνικών ομάδων αναπαράγονται αναπόφευκτα και στον σχολικό χώρο, καθώς αυτός καθίσταται μια μικρογραφία της κοινωνίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην εκλείπουν ούτε από τον χώρο αυτόν οι βίαιες αντιδράσεις και οι συγκρούσεις. Η «παραγωγή» βίας στο πλαίσιο του σχολείου δεν προέρχεται βέβαια μόνο από την εσωτερική λειτουργία του, αλλά και από την αξιοποίησή του ως μηχανισμού της κρατικής εξουσίας (Τσίγκανου, 2009: 147). Το σχολείο, όπως επισημαίνει η Αρτινοπούλου (www.astynomia.gr), όντας καθρέφτης της ευρύτερης κοινωνίας, συνήθως αναπαράγει τις βίαιες συμπεριφορές που αντανακλώνται από το κοινωνικό και το οικογενειακό περιβάλλον, και σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί και να κυφορήσει βία, όταν η εκπαίδευση καθίσταται υποβαθμισμένη με τεταμένες τις σχέσεις ανάμεσα στους μαθητές και στους διδάσκοντες, χωρίς τη δυνατότητα επίτευξης των εκπαιδευτικών στόχων. Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειωθεί ότι παρατηρείται μια μεταβίβαση της βίας από τα ίδια τα θύματα, τα οποία δρουν ακολούθως ως δράστες μεταβάλλοντας τον ρόλο τους (ό.π.). Η Δασκαλάκη (2006) εκτιμά, επίσης, ότι η παραβατική συμπεριφορά και η βία που ασκείται εντός της σχολικής μονάδας αποτελούν έκφραση είτε των αντιθέσεων που δημιουργούνται στο σχολικό περιβάλλον ή μεταφοράς σε αυτό προβλημάτων της οικογένειας ή της ευρύτερης κοινότητας. Την καταγραφή παραβατικών πράξεων εντός του σχολικού πλαισίου, όπως λ.χ. μικροκλοπών, απειλών, σωματικών βλαβών, οπλοκατοχής καθώς και λοιπών αδικημάτων βίας, που λαμβάνουν χώρα στις ΗΠΑ αλλά και σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, επισημαίνουν οι Agnew και Brezina (2012). Η διαχείριση των περιστατικών παραβατικότητας θα πρέπει να λαμβάνει χώρα με ιδιαίτερη προσοχή και εξατομικευμένο σχέδιο δράσης από τους εκπαιδευτικούς σε συνεργασία με το γονεϊκό περιβάλλον του μαθητή και όχι με τιμωρητικές πρακτικές που αυξάνουν την αντιδραστικότητα και τα βίαια ξεσπάσματά του (Bloomquist & Schnell, 2002· Anyon et al., 2016· Κουρκούτας, 2017).

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι το σχολείο αποτελεί μια σημαντική παράμετρο, που μπορεί να επηρεάσει καθοριστικά την πορεία ενός νεαρού ατόμου. Η μαθησιακή εξέλιξη και η κοινωνική συμπεριφορά ενός παιδιού μπορεί να επηρεασθεί, με θετικό ή αρνητικό πρόσημο, από τα συνολικά χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος της τάξης, τις στάσεις του εκπαιδευτικού απέναντι στη διαφορετικότητα ενός παιδιού και τη σύνδεση οικογένειας και σχολείου (Cowie, 2000· Pickett et al., 2009). Ο εκπαιδευτικός συμβάλλει αποφασιστικά στη διαμόρφωση ενός «θεραπευτικού κλίματος» στο πλαίσιο της τάξης, εστιασμένου στην ένταξη και υποστήριξη όλων των παιδιών, ανεξάρτητα από την απόδοσή τους στα μαθήματα ή τα συμπεριφορικά τους χαρακτηριστικά, προωθώντας παράλληλα την ανάπτυξη και καλλιέργεια ζεστών διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ των μαθητών. Το σχολείο οφείλει να αφουγκραστεί τις σύγχρονες ανάγκες και αγωνίες του νέου ανθρώπου, υιοθετώντας την παιδαγωγική αρχή της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης. Έχει την υποχρέωση να λειτουργεί ως ένα πεδίο διαλόγου, υποστηρίζοντας όλους τους μαθητές και αποτρέποντας το στιγματισμό και την περιθωριοποίηση των μαθητών που εκδηλώνουν αποκλίνουσα συμπεριφορά. Κρίνεται αναγκαίο – μέσα από ενδοσχολικές συμβουλευτικές υπηρεσίες – να υλοποιούνται πολυσυστημικές παρεμβάσεις και ολοκληρωμένα προγράμματα παρέμβασης για τα πιο ευάλωτα παιδιά αλλά και για το σύνολο του μαθητικού πληθυσμού, λαμβάνοντας κυρίως υπόψη στον σχεδιασμό τους εκείνους τους παράγοντες κινδύνου που σχετίζονται με την παιδική/ εφηβική επιθετικότητα (Μαλλούχου & Μουτσοπούλου, 2021: 178-179) και γενικότερα με την παραβατική δραστηριότητα ενός μαθητή. Γι' αυτό προβάλλει αδήριτη η ανάγκη επανεξέτασης του ρόλου του σχολείου, αναμόρφωσης του εκπαιδευτικού συστήματος, ώστε η εκπαιδευτική διαδικασία να γίνει «παιδαγωγική» με την κυριολεκτική έννοια του όρου, για να δημιουργηθεί η ελπίδα μιας ριζικής αλλαγής του κοινωνικού πλαισίου.

Π.2.3 Ομάδες ομηλικών και συμμορίες: Πώς επηρεάζουν;

Οι ομάδες συνομηλικών ανήκουν στους κύριους φορείς κοινωνικοποίησης, εφόσον στο πλαίσιο της παρέας το παιδί αποδεσμεύεται και χειραφετείται σταδιακά από την οικογένεια, αναπτύσσει διαπροσωπικές σχέσεις και ενεργοποιεί τα κοινωνικά αντανακλαστικά του, βιώνει με τους φίλους του νέες εμπειρίες και διαφοροποιείται από τις αξίες και τα ιδανικά του σχολείου και της οικογένειας. Έτσι, οι νέοι συνειδητοποιούν βαθύτερα τη συλλογικότητα και την έννοια του «εμείς», αξιοποιώντας το παιχνίδι και τον διάλογο. Επίσης, διδάσκονται την εκτίμηση και τον

σεβασμό προς τους υπολοίπους αποδεχόμενοι τους κανόνες παράλληλα με το πνεύμα της άμιλλας, της συνεργασίας και της παραχωρητικότητας. Με τον τρόπο αυτόν, κατανοούν την αξία των υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων και διαμορφώνουν την προσωπικότητά τους έξω και μακριά από την εμβέλεια των «μεγάλων». Οφείλουμε να κατανοήσουμε πως η συμπεριφορά δεν σχετίζεται μόνο με την ατομική προσωπικότητα αλλά και με μια συλλογικότητα, όπου η συμπεριφορά του μέλους μιας ομάδας δεν αποτελεί μόνο προσωπικό του ζήτημα αλλά και τμήμα της συμπεριφοράς των «συμ-παικτών» του (Πανούσης, 2008: 8).

Πολλά ευρήματα καταδεικνύουν ότι η νεανική βία εκδηλώνεται εντονότερα, όπου το ευρύτερο κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον (κοινωνία, κοινότητα) ή το στενότερο (παρέα των συνομηλίκων) ενθαρρύνουν ή τουλάχιστον δεν αποθαρρύνουν αποφασιστικά τη βία (Χαλάτσης, 2008: 73). Ο Tannenbaum (1938: 12 επ.) είχε επισημάνει ότι η ομάδα ομηλικών και ειδικά η συμμορία αποτελούν υποκατάστατα του οικογενειακού περιβάλλοντος. Περαιτέρω, η κοινωνική αποδιοργάνωση και η περιβαλλοντική υποβάθμιση, η ένταξη σε στενές ομάδες με αντικοινωνικό αξιακό προσανατολισμό, η υπεράσπιση της ανδρικής ταυτότητας στον δρόμο και η συμβολική «εδαφική κυριαρχία» – που αποτελούν γνωρίσματα των εφηβικών «συμμοριών» – διαμορφώνουν το πλαίσιο για την έκλυση της βίας από κάποια άτομα, κυρίως νεαρά, υπό συγκεκριμένες συνθήκες και προϋποθέσεις (Καρύδης, 2008: 83). Σύμφωνα με τους Agnew και Brezina (2012) οι ανήλικοι αρχικά συναναστρέφονται ομάδες με μέτρια ή ελάχιστη παρεκκλίνουσα ή εγκληματική συμπεριφορά. Μέσα από τον συγχρωτισμό με την ομάδα οδηγούνται σε μικρή εγκληματικότητα, στη συνέχεια επέρχεται ο συγχρωτισμός με περισσότερες ομάδες, των οποίων τα μέλη αν έχουν εγκληματική δράση και εγκολπώνονται αξίες που οδηγούν στην παρέκκλιση και την επιδοκιμάζουν, τότε ασκούν μεγαλύτερες πιέσεις στα νέα μέλη ώστε να αναπτύξουν και αυτά ανάλογες συμπεριφορές, με αποτέλεσμα να οδηγηθούν σε σοβαρότερη εγκληματικότητα.

Οι περιπτώσεις παιδικής και νεανικής βίας που προκαλούν ιδιαίτερη ανησυχία, είναι αυτές που συνδέονται με οργανωμένες ομάδες, που μπορεί να έχουν τη μορφή μιας συμμορίας (Τσιάκαλος, 2008: 80). Είναι αξιοσημείωτο ότι η πλειονότητα των παραβατικών πράξεων διαπράττεται από τους ανηλίκους στο πλαίσιο μιας ομάδας ή συμμορίας. Αυτό συμβαίνει, σύμφωνα με τα όσα αναφέρει η Χάιδου (2021: 83), για τους παρακάτω κυρίως λόγους: καταρχάς, ο συγχρωτισμός με εγκληματικές ομάδες

οδηγεί ευκολότερα στην υιοθέτηση παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, σύμφωνα με τη θεωρία της μάθησης. Κατά δεύτερο, η ομάδα επιτελεί ένα διττό ρόλο: είναι η πηγή της παρέκκλισης αλλά ταυτόχρονα είναι και το καταφύγιο εκείνων που εγκληματούν, εφόσον οι περισσότεροι παραβάτες ανήλικοι επιδιώκουν τη συναναστροφή με άτομα τα οποία έχουν τα ίδια κοινά με αυτούς. Αν όλοι οι φίλοι στο πλαίσιο της ομάδας έχουν διαπράξει εγκλήματα, η επίδραση της ομάδας αυτής στα επιμέρους άτομα για παρέκκλιση είναι εντονότερη και αποτελεσματικότερη. Διαμορφώνεται λοιπόν ένας μηχανισμός «ηθικής ουδετεροποίησης», που επιτρέπει στον δράστη να αγνοήσει την κοινωνική απαξία της συγκεκριμένης πράξης και να «δικαιολογήσει» στη συνείδησή του και το άμεσο περιβάλλον τη βίαιη ενέργεια, την οποία υπό άλλους όρους ο ίδιος θα αποδοκίμαζε (Καρύδης, 2008: 83). Οι Sykes και Matza εισήγαγαν (1957) την έννοια των τεχνικών εκλογίκευσης και δικαιολόγησης της παραβατικής συμπεριφοράς μέσα από την εξουδετέρωση των κοινωνικών ελέγχων και των αναστολών, υποστηρίζοντας ότι ένας υποψήφιος – και δη ανήλικος – δράστης μέσω ενός πλέγματος «ελαφρυντικών περιστάσεων» (λ.χ. επίρριψη ευθυνών σε άλλους και γενικότερα στην κοινωνία, αλληλεγγύη στην ομάδα ως υψηλότερος στόχος, περιορισμένη και μη εμφανής η προκληθείσα βλάβη στην κοινωνία) που μπορούν να φτάσουν ως και την πλήρη άρνηση της ενοχής του, εμφανίζεται να πιστεύει ότι κάποιες φορές η παραβατική του συμπεριφορά δύναται, λόγω ειδικών συνθηκών, να έρθει σε αντίθεση με τους κοινωνικούς κανόνες και τις αξίες, που και ο ίδιος φαίνεται να αποδέχεται (Κουράκης 2012· Gert, 2009· Seidler, 2010).

Η συμμορία διαφέρει από την ομάδα των ομηλίκων. Ιδιαίτερα, όταν αναφερόμαστε σε ανήλικους εννοούμε κυρίως τις λεγόμενες «συμμορίες του δρόμου», έχει διάρκεια ύπαρξης (για μεγάλο χρονικό διάστημα) και η παράνομη δράση της αποτελεί μέρος της ταυτότητας της ομάδας (Χάιδου, 2021: 84). Μια συμμορία διαθέτει κατά κανόνα κάποια χαρακτηριστικά, όπως είναι: πυραμιδική οργάνωση με ιεραρχική δομή και αρχηγό, κατανομή καθηκόντων, συγκεκριμένη εδαφική κυριαρχία και χωρική σταθερότητα, χρονική διάρκεια, μακροχρόνιο σχεδιασμό δραστηριοτήτων, επιλογή τρόπων (κυρίως παράνομης) δράσης, κάποια διακριτά εξωτερικά γνωρίσματα (συνήθως ομοιόμορφη ένδυση, κάποια εμβλήματα κ.ά.). Επίσης, ο συγκεκριμένος όρος αφενός συνδέεται νομικά με το οργανωμένο έγκλημα, το οποίο συνιστά την πιο σύνθετη και βλαπτική μορφή τέλεσης ενός αδικήματος και, ως εκ τούτου, επισύρει πολύ σοβαρές κυρώσεις, αφετέρου

καταγράφεται κοινωνικά ως πράξη με υψηλό βαθμό κοινωνικής απαξίας. Αντίθετα, στην απλή παραβατική ομάδα μετέχουν περισσότεροι – συνήθως – συνομηλικοί, που επιδίδονται περιστασιακά σε παραβατικές δραστηριότητες, σαν να λαμβάνουν μέρος σε κάποιο παιχνίδι ή για την πλάκα τους από μιμητισμό, επειδή «όλοι κάνουν έτσι» (Μηλιώνη, 2009: 180· Κουράκης, 2012: 177). Η προσχώρηση των ανηλίκων στις συμμορίες γίνεται κυρίως, όταν έχουν φίλους που είναι ήδη μέλη συμμοριών, βρίσκουν σε αυτές διασκέδαση και ένταση, υποστήριξη, συντροφικότητα και κυρίως το αίσθημα ότι ανήκουν κάπου, διότι η συμμορία αναπληρώνει γι' αυτούς την οικογένεια και τους κοινωνικούς δεσμούς. Επιδιώκουν ένα status και την αναζήτηση μιας θετικής ταυτότητας. Η συμμορία τους κάνει να νιώθουν δυνατοί, άξιοι σεβασμού και φόβου έναντι τρίτων. Η επιθυμία τους για ασφάλεια και προστασία από τους άλλους καθώς και από μέλη άλλων συμμοριών αποτελεί ένα ισχυρό κίνητρο. Το οικονομικό όφελος αποτελεί επίσης σοβαρό κίνητρο. Η συμμορία είναι ένα παράνομο κανάλι απόκτησης κέρδους καθώς και κοινωνικής θέσης και σεβασμού (Χαίδου, 2021: 85). Από τη στιγμή που ο ανήλικος στραφεί σε παραβατικές ομάδες, τότε αυτόματα οι ομάδες του στερούν κάθε δυνατότητα αυτονομίας και προσωπικής βούλησης και η συμπεριφορά του μέσα σε αυτές θα υπόκειται στους γενικούς κανόνες που διέπουν τον υποπολιτισμό αυτών των ομάδων, όπου οι αποφάσεις λαμβάνονται με σύντομες διαδικασίες, έντονη συναισθηματική φόρτιση και υψηλό ρίσκο (Emler & Reicher, 1995: 58).

Στο σημείο αυτό, ιδιαίτερα χρήσιμες για την ερμηνεία της ομαδικής παραβατικότητας, είναι οι θεωρίες των διαφορικών συναναστροφών, των υποπολιτισμικών ομάδων και της πολιτισμικής σύγκρουσης, που ήδη έχουν προηγουμένα παρουσιαστεί. Η επίδραση που ασκούν στην εξέλιξη του ανηλίκου οι συναναστροφές με παρέες συνομηλίκων, έχει περιγραφεί εκτενώς από τον Sutherland (1934), ο οποίος στη θεωρία του για τις διαφορικές συναναστροφές υποστηρίζει, ότι η παραβατική συμπεριφορά εκμανθάνεται και μάλιστα σε αλληλεπίδραση και στενή επαφή με άτομα που διάκεινται ευμενώς για διάφορες νομικές παραβάσεις, με αποτέλεσμα την εσωτερίκευση των εγκληματικών προτύπων ως μέθοδο, αλλά και ως στάση ζωής και επιθυμητό στόχο. Αυτά τα εγκληματικά πρότυπα υιοθετούνται ευκολότερα, κατά τον Cohen (1955), από κοινωνικές ομάδες, των οποίων το σύστημα αξιών και κανόνων ευνοεί ή επιδοκιμάζει την τέλεση μιας παραβατικής συμπεριφοράς. Ωστόσο, όπως εντοπίζει ο Sellin (1938), αυτά τα πρότυπα έρχονται

συνήθως σε σύγκρουση με τα αποδεκτά πρότυπα άλλων ομάδων ή και της ευρύτερης κοινωνίας. Αυτές οι θεωρίες, παρότι είναι δύσκολο να διεκδικήσουν γενική ισχύ, εφόσον σχετίζονται πρώτιστα με τις δομές της βορειοαμερικανικής κοινωνίας της δεκαετίας του '50 και οι επιστημονικές αναλύσεις βασίζονταν σχεδόν αποκλειστικά στην επίσημα καταγεγραμμένη παραβατικότητα, ωστόσο εμφανίζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον μέσα στο πλαίσιο της παραβατικότητας ανηλίκων, όπως επισημαίνει ο Κουράκης (2012: 164, 174), εφόσον: α) παρέχουν τη δυνατότητα ερμηνείας σημαντικών πλευρών της παραβατικότητας (όπως λ.χ. για ποιο λόγο κάποια παιδιά τα εκλκεί η παρέα κάποιων άλλων συγκεκριμένων παιδιών), β) δίνονται κάποιες εξηγήσεις για την παραβατικότητα των νεαρών μεταναστών και γ) αποτελούν τη βάση για άλλες ειδικότερες θεωρίες που αφορούν την επίδραση της παρέας ομηλικών στην ενδεχόμενη εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς του ανηλικού και κυρίως όταν η ομαδική παραβατικότητα εκδηλώνεται υπό συνθήκες μεγάλης οικονομικής και αξιακής κρίσης.

Οι έφηβοι συνηθίζουν να αποδομούν τον κόσμο των «μεγάλων», επιχειρούν να ενταχθούν σε «ομάδα» που τους αποδέχεται έχοντας την ανάγκη του «ανήκειν», προωθούν την αίσθηση του «χαμένου», ενστερνίζονται την άσκηση βίας ως αντρικό παιχνίδι ή ως εκδήλωση ισχύος. Παράλληλα, η φυγή και ο κίνδυνος, η ενηλικίωση που παραλληλίζονται μέσα από τη μετεξέλιξη του παιχνιδιού του δρόμου σε έγκλημα του δρόμου, το παράξενο ντύσιμο, η ιδιόρρυθμη διάλεκτος, η πρόκληση, η καταστροφή των συμβόλων του καταναλωτισμού και η απόρριψη των στερεοτύπων του καθωσπρεπισμού, το «κρυφτό» με τα όργανα της τάξης, αποδεικνύουν ότι οι νέοι αισθάνονται εγκλωβισμένοι σε κατευθυντήριες γραμμές και επιβαλλόμενους κανόνες, των οποίων οι στόχοι δεν είναι ευκρινείς για τους ίδιους (Πανούσης, 2008: 11). Από το πεδίο της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας οι Hayward και Young (2004) αντιλαμβανόμενοι, επίσης, τον εγκλωβισμό των νέων, ορίζουν το έγκλημα ως: *«μορφή απόδρασης από τους καταναγκασμούς, άμεση υλοποίηση αναγκών και επιβεβαίωση της ταυτότητας της ύπαρξης. Και με αυτή την έννοια η ταυτότητα καθίσταται μέρος της παραβίασης κανόνων»*.

Από τα παραπάνω γίνεται σαφής η καθοριστική σημασία που έχουν για τους ανηλικούς η ομάδα ομηλικών και η συμμορία όσον αφορά την εγκληματογένεση (Χαΐδου, 2021: 85). Ωστόσο, πολλοί ερευνητές θεωρούν ότι οι ομάδες των νέων, ακόμη και αυτές που παρουσιάζουν χαρακτηριστικά συμμορίας, πρέπει να κατανοηθούν κυρίως ως ομάδες που τονίζουν το αίσθημα της συλλογικότητας μέσα

σε μια κοινωνία που προωθεί με όλα τα μέσα την κυριαρχία της ατομικότητας. Στο βαθμό που αυτό είναι αλήθεια και γίνει κατανοητό, τότε οι παιδαγωγικές παρεμβάσεις έχουν τη δυνατότητα να απομακρυνθούν πλήρως από την αστυνομική λογική αντιμετώπισης της βίας που συχνά τις διακατέχει και να θεμελιώσουν θετικά ένα σχέδιο υπέρβασης της βίας μέσα από την προώθηση αποτελεσματικότερων μορφών νεανικής συλλογικότητας (Τσιάκαλος, 2008: 82).

II.3 Επίσημος κοινωνικός έλεγχος

Επίσημος ή τυπικός κοινωνικός έλεγχος αποκαλείται ο κρατικός έλεγχος με θεσμοθετημένη ισχύ που εφαρμόζεται από τα εντεταλμένα όργανά του, όπως είναι η αστυνομία και τα δικαστήρια, και έχει κατασταλτική και ποινική δράση. Συναντάται διαχρονικά στον κοινωνικό ιστό και προσαρμόζεται στα δεδομένα της κάθε εποχής, αποτελώντας το εργαλείο συμμόρφωσης των πολιτών στις εντολές της εκάστοτε εξουσίας (Cohen, 1985: 16· Χάιδου, 2021: 105). Ειδικότερα, καθεμιά παραβίαση νόμου εγείρει καθορισμένες από τη νομοθεσία ποινές. Ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος, βέβαια, ασκείται κάθε φορά που παραβιάζονται θεμελιώδεις αξίες και κοινωνικοί κανόνες, που έχουν τυποποιηθεί σε κανόνες δικαίου. Ο Tannenbaum με το έργο του *'Crime and the Community'* (1938) σηματοδότησε, όπως επισημαίνει η Κοντοπούλου (2016) τη μετατόπιση του ενδιαφέροντος των εγκληματολόγων από το έγκλημα και τον εγκληματία στη λειτουργία των μηχανισμών άσκησης κοινωνικού ελέγχου και τις στιγματιστικές διαδικασίες.

Οι ανήλικοι είναι περισσότερο ευάλωτοι στις παρεμβάσεις του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, λόγω αφενός της ανωριμότητάς τους και αφετέρου της πραγματικής ηλικιακής, οικονομικής ή άλλης αδυναμίας τους να υπερασπιστούν τα συμφέροντά τους (Χάιδου, 2021: 65). Η παρέμβαση των θεσμικών οργάνων της πολιτείας στην περίπτωση της παραβατικότητας των ανηλίκων, η οποία αποτελεί φαινόμενο κοινωνικής παθογένειας που μας απασχολεί όλους λόγω, κυρίως, των συνεπειών που επιφέρει στο κοινωνικό σύνολο, ανάγεται σε ζήτημα υψίστης σημασίας και άμεσης προτεραιότητας, εφόσον οι νέοι θεωρείται ότι αποτελούν το μέλλον κάθε κοινωνίας, και συνεπώς αντιλαμβανόμαστε την κρισιμότητα των όποιων μέτρων στοχεύουν προς την ομαλή κοινωνικοποίηση της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας.

Π.3.1 Όργανα άσκησης επίσημου κοινωνικού ελέγχου

Από τις αρχές της δεκαετίας του '60 το επιστημονικό ενδιαφέρον για τη μελέτη του εγκληματικού φαινομένου μετατοπίζεται από την οπτική της θετικιστικής εγκληματολογίας σε μια πιο ριζοσπαστική προσέγγιση, εστιάζοντας στις έννοιες του κοινωνικού ελέγχου και της κοινωνικής αντίδρασης (Φαρσεδάκης, 2005α: 111-122). Κύριος στόχος του επίσημου κοινωνικού ελέγχου είναι να καταπολεμήσει την κοινωνική αντίδραση, να απομακρυνθούν τα άτομα που θεωρούνται επικίνδυνα από τον κοινωνικό ιστό και μέσα από την πολιτική χειραγώγηση, να επιτευχθεί ο παραδειγματισμός και να εξουδετερωθεί έμμεσα η αντίδραση των υπολοίπων, ώστε ν' αποφευχθούν παρόμοιες αντιδράσεις (Wacquant, 2001).

Στο δίκαιο πολλών κρατών, συμπεριλαμβανομένου και του ελληνικού, η συμμόρφωση των ανηλίκων που εκδηλώνουν παραβατική συμπεριφορά, επιδιώκεται αποκλειστικά μέσω ενός συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, το οποίο παρά την έντονη κριτική για την αμφίβολη αποτελεσματικότητά του, εξακολουθεί να αποτελεί την αποκλειστική προσέγγιση του ζητήματος (Wacquant, 2007). Από την τέλεση μιας αξιόποινης πράξης τίθεται κατά κανόνα σε κίνηση η διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Μέχρι την παραπομπή του πιθανολογούμενου ανήλικου δράστη στο αρμόδιο δικαστήριο ανηλίκων για εκδίκαση της υπόθεσης επιλαμβάνονται κατά τα διάφορα στάδια «φιλτραρίσματος» τα όργανα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, στα οποία ανήκουν η αστυνομία, η εισαγγελία και η υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων (Χάιδου, 2021: 125). Η Πιτσελά επισημαίνει (2013: 332) ότι όλοι οι επαγγελματίες στο πλαίσιο του ΣΠΔΑ οφείλουν να αντιμετωπίζουν κάθε ανήλικο με σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της προσωπικής του αξίας, αποφεύγοντας κάθε αυθαίρετη και στιγμιστική μεταχείριση, προκειμένου να αποφευχθεί η εμπέδωση της παραβατικής συμπεριφοράς και η έναρξη μιας εγκληματικής σταδιοδρομίας.

Π.3.1.1 Ο ρόλος της Αστυνομίας

Ο όρος «αστυνομία» έχει δύο, κατά τον Αλεξιάδη (2011: 315), έννοιες: την ουσιαστική και την τυπική. Στην ουσία του, ο όρος «αστυνομία» σημαίνει την πολιτειακή εκείνη ενέργεια, η οποία επιδιώκει την αποτροπή κάθε κινδύνου διασάλευσης της δημόσιας τάξης. Τυπικά, ως «αστυνομία» ή «αστυνομική δύναμη» ορίζεται η δημόσια εκείνη υπηρεσία που έχει από την Πολιτεία την αρμοδιότητα να ασκεί την πολιτειακή ενέργεια της αστυνόμευσης.

Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 8 του ν. 2800/2000 η Ελληνική Αστυνομία, ως Σώμα Ασφάλειας με τοπική αρμοδιότητα σε όλη την επικράτεια, έχει ως αποστολή:

- α) Την εξασφάλιση της δημόσιας ειρήνης και ευταξίας και της απρόσκοπτης κοινωνικής διαβίωσης των πολιτών, που περιλαμβάνει την άσκηση της αστυνομίας γενικής αστυνόμευσης και τροχαίας.
- β) Την πρόληψη και καταστολή του εγκλήματος και την προστασία του Κράτους και του δημοκρατικού πολιτεύματος στα πλαίσια της συνταγματικής τάξης, που περιλαμβάνει την άσκηση της αστυνομίας δημόσιας και κρατικής ασφάλειας.

Περαιτέρω, ο ρόλος της **αστυνομίας** στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης κινείται σε ένα δίπολο: πρώτα αποσκοπεί στην πρόληψη της εγκληματικότητας και την περιφρούρηση της τάξης κι έπειτα, όταν διαπιστώνει τη διάπραξη εγκλημάτων, επιχειρεί την καταστολή της εγκληματικής δράσης με τον εντοπισμό και τη σύλληψη των υπευθύνων (Δασκαλάκης, 1985: 80). Με τον δεύτερο αυτόν ρόλο της, η αστυνομία περιλαμβάνεται στους φορείς με τους οποίους η κοινωνία αντιδρά επίσημα στο έγκλημα, και διενεργεί μια πρώτη διαλογική δραστηριότητα και πράξεων εντός του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης (Ζαραφονίτου, 2004· Χάϊδου, 2021).

Ωστόσο, η αστυνομία δεν υποδηλώνει μόνο μία κοινωνική αποστολή, αποτελώντας απλά έναν φορέα επιβολής του νόμου, δίωξης του εγκλήματος και διασφάλισης της απρόσκοπτης κοινωνικής συμβίωσης, αλλά και έναν μηχανισμό αναπαραγωγής της κοινωνικής πειθαρχίας, μέσα από την οποία επιτυγχάνεται η εμπέδωση της έννομης τάξης και κατ' επέκταση η κοινωνική ειρήνη, αντανακλώντας ταυτόχρονα και τις γενικότερες υλικές και κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες και την κυρίαρχη ιδεολογία που επικρατούν στην κοινωνία, καθώς η αποστολή της συνδέεται με την κυριαρχία συγκεκριμένων συμφερόντων εξουσίας (Βιδάλη, 2012: 30-35).

Η αστυνομία είναι αρμόδια για την τήρηση της δημόσιας τάξης, στην οποία υπάγονται η ρύθμιση της κυκλοφορίας και η γενική αστυνόμευση, καθώς και για τη δημόσια και κρατική ασφάλεια. Ειδικότερα, όσον αφορά τη δυνατότητα παρέμβασης των αστυνομικών οργάνων στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης ανηλίκων, υπό την ιδιότητα του ανακριτικού υπαλλήλου, δέχονται μηνύσεις ή εγκλήσεις για ανήλικο φερόμενο ως δράστη και εκτελούν ανακριτικές πράξεις που αφορούν και ανηλίκους, κατ' εντολή της εισαγγελικής αρχής. Επίσης, υποχρεούνται να ανακοινώνουν άμεσα

στον αρμόδιο εισαγγελέα κάθε πληροφορία που αφορά τέλεση αξιόποινης πράξης και διώκεται αυτεπαγγέλτως, στην οποία έχει εμπλακεί ανήλικος, επιχειρούν δε και χωρίς παραγγελία εισαγγελέα όλες τις αναγκαίες προανακριτικές πράξεις, προκειμένου να καταστεί βέβαιη η πράξη και να ανακαλυφθεί ο ανήλικος δράστης, αν από την αναβολή ελλοχεύει άμεσος κίνδυνος (Χάιδου, 2021: 125). Επισημαίνεται ότι σε περίπτωση που ο ανήλικος συλληφθεί από αστυνομικό όργανο τη στιγμή τέλεσης του αδικήματος ή αμέσως μετά, προσάγεται στον εισαγγελέα ανηλίκων, εφόσον η αυτόφωρη διαδικασία δεν εφαρμόζεται σε υποθέσεις ανηλίκων (Κουράκης, 2012: 596).

Ο νέος που παραβαίνει τους νόμους βρίσκεται αρχικά αντιμέτωπος με τα όργανα της αστυνομίας. Με το άρθρο 8 παρ. 6 Π.Δ. 95/1987 ιδρύθηκε στη Διεύθυνση Ασφαλείας Αττικής το 3^ο Τμήμα Ανηλίκων (Υποδιεύθυνση Προστασίας Ανηλίκων, σύμφωνα με το Π.Δ. 378/1995), με υπηρεσιακό αντικείμενο που περιλαμβάνει (άρ. 6 Π.Δ. 378/1995) αφενός τη μελέτη των κοινωνικών αιτίων των αξιόποινων πράξεων που διαπράττονται από ανηλίκους, τη συνεργασία με τους συναρμόδιους φορείς για την πρόληψη και την καταστολή της παραβατικότητας των ανηλίκων και την επεξεργασία των σχετικών στατιστικών στοιχείων και αφετέρου τη μεταχείριση των ποινικών παραβατών ανηλίκων κατά τη διάρκεια παραμονής τους στις Αστυνομικές Υπηρεσίες, καθώς και την παροχή συνδρομής στις λοιπές αστυνομικές υπηρεσίες κατά την έρευνα αξιόποινων πράξεων στις οποίες εμπλέκονται ανήλικοι (Κουράκης, 2012: 584). Μέσα στα κύρια καθήκοντά τους, επομένως, προβλέπεται: α) η επέμβαση στις παραβατικές ενέργειες των ανηλίκων, β) η άμεση κινητοποίηση με στόχο τη δίωξη του δράστη και την παροχή βοήθειας στο θύμα σε καταγγελλόμενες πράξεις θυματοποίησης ανηλίκων, γ) οι μετακινήσεις ανηλίκων κατά την προσαγωγή από και προς τις εισαγγελικές αρχές και άλλα ιδρύματα και υπηρεσίες, δ) η πρόληψη μέσω περιπολιών, προσαγωγών και υποστήριξης στη διενέργεια κοινωνικών ερευνών. Σύμφωνα με την Πιτσελά (2013: 333), η πρώτη επαφή του ανηλίκου με τις αρχές δίωξης του εγκλήματος καθώς και με τις αρχές επιβολής του νόμου, ενδέχεται να επηρεάσει βαθιά και καθοριστικά τη στάση του προς το κράτος και την κοινωνία και επομένως η επιτυχία κάθε μεταγενέστερης παρέμβασης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από αυτές τις πρώτες επαφές.

Τα καθήκοντα των αστυνομικών που συνδέονται με την προστασία των ανηλίκων εξειδικεύονται στο Π.Δ. 141/1991 (άρθρο 97, παρ. 1α-ιβ). Ιδιαίτερη προσοχή αξίζει να δοθεί στην παράγραφο 1 του άρθρου 97: «*Η Ελληνική Αστυνομία*

φροντίζει ιδιαίτερα για την προστασία των ανηλίκων από τους κινδύνους στους οποίους είναι εκτεθειμένοι και κυρίως αυτών που ρέπουν στη φυγοπονία, η οποία τους οδηγεί στην ανεργία, που είναι αφετηρία για τη διαμόρφωση εγκληματικής προδιάθεσης», όπου προκύπτει σαφώς η άτυπη εγκληματοποίηση συγκεκριμένου τρόπου ζωής των ανηλίκων (με τη φυγοπονία να αποτελεί δείκτη πρόγνωσης της μελλοντικής τους εγκληματικότητας), και με προφανείς νεοθετικιστικές επιρροές συνάγεται ότι κάθε ανήλικος παραβάτης επιδίδεται σε παρανομίες επειδή είναι άνεργος και είναι άνεργος επειδή είναι φυγόπονος, επομένως η ανεργία είναι ξεκάθαρα δική του ευθύνη εφόσον ανάγεται στην ιδιοσυγκρασία του (Βιδάλη, 2012: 177).

Στη συνέχεια του ίδιου άρθρου ακολουθούν διατάξεις με έντονα κατασταλτικά προστατευτικό χαρακτήρα (ό.π.: 178). Ειδικότερα προβλέπεται ότι το προσωπικό της Ελληνικής Αστυνομίας:

- α) Επιβλέπει τους ανηλικούς και παρέχει κάθε δυνατή προστασία κατά των κινδύνων της σωματικής, ηθικής και ψυχικής υγείας.
- β) Παρέχει κάθε δυνατή συνδρομή που ζητείται από τους δικαστές ανηλίκων για την άσκηση εποπτείας και τήρηση των αναμορφωτικών μέτρων καθώς και κάθε συνδρομή που ζητείται από όργανα ή Υπηρεσίες που είναι επιφορτισμένες από το νόμο με την προστασία και την αγωγή των ανηλίκων.
- γ) Ενημερώνει τους αρμόδιους, τους επιφορτισμένους με την προστασία των ανηλίκων (δικαστές, επιμελητές ανηλίκων κ.λπ), όταν διαπιστώνει αντικοινωνική συμπεριφορά τους.
- δ) Φροντίζει για την εξακρίβωση περιπτώσεων εκμετάλλευσης, παραμέληση ή κακομεταχείρισης αυτών και ενημερώνει έγκαιρα τις αρμόδιες αρχές και τους επιφορτισμένους με την προστασία τους, εφαρμόζοντας τα νόμιμα κατά των υπαιτίων, όταν συντρέχει περίπτωση.
- ε) Φροντίζει για την εφαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας για την απαγόρευση εισόδου ανηλίκων σε ακατάλληλα θεάματα, σε λέσχες και κέντρα παιγνίων, σε κακόφημους οίκους και στις συνεδριάσεις των δικαστηρίων, εφαρμόζοντας τα νόμιμα κατά των υπευθύνων για τον έλεγχο της εισόδου.
- στ) Σε συνεργασία με τις κατά τόπους επιθεωρήσεις και γραφεία εργασίας, επαγρυπνεί για την εφαρμογή της νομοθεσίας που αφορά τους ανηλικούς και ερευνά ιδιαίτερα μήπως χρησιμοποιούνται αυτοί σε απαγορευμένες εργασίες.

- ζ) Εφαρμόζει τα νόμιμα εναντίον αυτών που έχουν την εποπτεία των ανηλίκων και παραμελούν να τους αποτρέψουν από την διάπραξη αξιόποινων πράξεων ή την πορνεία και ενημερώνει τα αρμόδια για την προστασία τους όργανα.
- η) Συλλαμβάνει κατά τις νόμιμες διατυπώσεις και μετάγει στους οικείους δικαστές τους ανηλίκους που επαιτούν, ζουν περιπλανώμενοι ή ανήθικα ή επιζητούν βιοποριστικά επαγγέλματα με τυχερά παίγνια ή άλλες ασχολίες από τις οποίες κινδυνεύουν να καταλήξουν στην αλητεία ή την εγκληματικότητα.
- θ) Φροντίζει να κλείνονται σε ιδιαίτερα κρατητήρια οι ανήλικοι που συλλαμβάνονται, κατά τη μεταγωγή τους να μη δεσμεύονται με χειροπέδες, εκτός αν είναι επικίνδυνοι ή ύποπτοι απόδρασης.
- ι) Μέσα στον κύκλο της αρμοδιότητας της Ελληνικής Αστυνομίας παρέχει κάθε δυνατή συνδρομή που ζητείται από τους διευθυντές των σχολείων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.
- ια) Αρνείται την παροχή σε τρίτους, που δεν έχουν έννομο συμφέρον φωτογραφιών και πληροφοριών που αφορούν την ταυτότητα ανηλίκων που διέπραξαν αξιόποινη πράξη.
- ιβ) Σε κάθε επαφή του με ανήλικους, πρέπει να τους φέρεται με στοργή και ευπροσηγορία και να αποφεύγει κάθε ενέργεια που μπορεί να τους ταπεινώσει και να τους αφήσει δυσμενή για την Αστυνομία ψυχικά βιώματα.

Επιπλέον, στην παράγραφο 2 προβλέπεται ότι οι διευθυντές ή διοικητές των Υπηρεσιών της Ελληνικής Αστυνομίας, για πταισματικές παραβάσεις ανηλίκων που δεν θεωρούνται χαρακτηριστικές αντικοινωνικής συμπεριφοράς, πρέπει, αντί υποβολής μήνυσης, να απευθύνουν σ' αυτούς συστάσεις και νουθεσίες και να εφιστούν την προσοχή των οικείων τους για την επιμελέστερη άσκηση εποπτείας.

Περαιτέρω, σύμφωνα με τον Κουράκη (2012: 585) οι αστυνομικές αρχές, κατά τη διεκπεραίωση υποθέσεων που αφορούν ανήλικους κατηγορούμενους, οφείλουν να λαμβάνουν κάθε δυνατό μέτρο, ώστε να αποφευχθεί η διαπόμπευση, ο στιγματισμός και η κακομεταχείριση του ανηλίκου, εφόσον αφενός και πρωτίστως ο ανήλικος είναι ένα πρόσωπο που ανήκει στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και αφετέρου πρέπει να λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη το τεκμήριο αθωότητας, αφού δεν έχει αποδειχθεί ακόμη η όποια ενοχή του. Ειδικότερα, ο Κουράκης (ό.π.) επισημαίνει ότι οι αστυνομικές αρχές οφείλουν: να μη χρησιμοποιούν χειροπέδες, όταν δεν υπάρχει απόλυτη ανάγκη για τέτοια ταπεινωτική μεταχείριση του ανηλίκου· να προβαίνουν στις αναγκαίες

προανακριτικές ενέργειες και διαδικασίες με απόλυτο σεβασμό των δικονομικών δικαιωμάτων του ανηλίκου (π.χ. το δικαίωμά του να έχει από την πρώτη στιγμή νομική βοήθεια συνηγόρου): να αποφεύγουν τη μεταφορά του ανηλίκου σε δικαστήριο ή άλλη αρμόδια αρχή με αυτοκίνητο που έχει αναγνωριστικούς αστυνομικούς αριθμούς κυκλοφορίας· και να μην προχωρούν σε εγκλεισμό ανηλίκου μέσα σε αστυνομικό κρατητήριο ή άλλο παρεμφερή χώρο κράτησης, εάν όμως παραστεί αδήριτη ανάγκη προς τούτο, η κράτηση να πραγματοποιείται σε ειδικό χώρο που να ομοιάζει περισσότερο με σχολική αίθουσα παρά με κρατητήριο.

Ωστόσο, η αστυνομική υπηρεσία νοείται από ευρύ τμήμα του πληθυσμού ως το όργανο της εκάστοτε εξουσίας για την επιβολή της στους πολίτες. Στα μεν αυταρχικά καθεστώτα, η αστυνομία προφυλάσσει τους φορείς της εξουσίας από τις αντιδράσεις των πολιτών, στη δε δημοκρατική πολιτεία λειτουργεί ως βασικό όργανο συμμόρφωσης στις εκάστοτε κυβερνητικές επιταγές. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την καλλιέργεια αρνητικών εντυπώσεων για τη δράση της αστυνομίας με παράλληλη την πρόκληση αισθημάτων φόβου, δυσπιστίας και καχυποψίας απέναντί της. Έτσι, ο αντεγκληματικός της ρόλος αποδυναμώνεται εις βάρος της εύρυθμης λειτουργίας της κοινωνίας. Καθίσταται, συμπερασματικά, επιτακτική η ανάγκη αποκατάστασης της εικόνας των αστυνομικών και η ανάπτυξη κλίματος εμπιστοσύνης και συνεργασίας με τους πολίτες. Προς αυτή την κατεύθυνση κινείται πλέον η Ελληνική Αστυνομία (Αλεξιάδης, 2011:316).

Η Βιδάλη (2012: 259-271) τονίζοντας την ανάγκη εκπαίδευσης των αστυνομικών, επισημαίνει ότι αυτό είναι ένα εξαιρετικά σύνθετο ζήτημα, καθώς το ζητούμενο δεν είναι η συνέχιση της εκπαίδευσής τους αποκλειστικά σε καταδιωκτικές πρακτικές, τεχνολογικές ή νομικές γνώσεις ή σε συλλογή πληροφορίας με ασαφή κριτήρια και στοχεύσεις, εφόσον κάτι τέτοιο δεν φαίνεται να τους εφοδιάζει με γνώσεις και ικανότητες που θα τους επιτρέπουν να ανταποκριθούν στις πολυδιάστατες ανάγκες του έργου τους και να μνηθούν σε ένα επάγγελμα που απαιτεί ιδεολογική συμμετοχή και αφοσίωση. Κρίνει δε αναγκαίο να επέλθει στην εκπαίδευση των αστυνομικών μια μεταρρύθμιση, που θα αναδιατυπώσει ένα νέο πλαίσιο αρχών, το οποίο θα συνιστά την ιδεολογική βάση στην οποία θα επιχειρηθεί η ουσιαστική και διαρθρωτική αλλαγή του εκπαιδευτικού συστήματος της Ελληνικής Αστυνομίας και θα αποτελεί πυξίδα για το νομοθέτη. Η ίδια συγγραφέας, αφού προτείνει ένα αναλυτικό και εμπειριστατωμένο νέο πλαίσιο αρχών, καταλήγει στο ότι η εκπαίδευση των αστυνομικών οφείλει να δημιουργήσει συνθήκες στο άμεσο μέλλον

για την προστασία της δημοκρατίας, διαφυλάττοντας την αστυνομία και τους πολίτες από την κοινωνική βαρβαρότητα που διαρκώς εξαπλώνεται. Η εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα και η ανάδειξη της προστασίας και κατοχύρωσης αυτών ως στοιχείο ταυτότητας του αστυνομικού δεν πρέπει να αποτελεί θεωρητικό σχήμα, αλλά μια πολύ πρακτική και επιτακτική πρόταση.

Π.3.1.2 Ο ρόλος των Εισαγγελικών και Δικαστικών Λειτουργών στο ΣΠΔΑ

Ο **Εισαγγελέας** αποτελεί τη διώκουσα αρχή και κύριο έργο του είναι η δίωξη των αξιόποινων πράξεων. Ενώ η αστυνομία υπόκειται στην υποχρεωτικότητα δίωξης, η εισαγγελία έχει ευρύτερο πεδίο διακριτικής ευχέρειας, εφόσον έχει τη δυνατότητα να θέσει τη μήνυση ή την έγκληση στο αρχείο, όταν τη βρίσκει νομικά αθεμελίωτη ή αβάσιμη (Χάιδου, 2021: 127). Με τη λήψη, επομένως, της μήνυσης ή της αναφοράς, σύμφωνα με την ισχύουσα στο ελληνικό δίκαιο αρχή της νομιμότητας, ο εισαγγελέας ασκεί υποχρεωτικά ποινική δίωξη. Αυτό δεν συμβαίνει μόνο, όταν η μήνυση ή η αναφορά είναι εμφανώς αβάσιμη στην ουσία της ή ανεπίδεκτη δικαστικής εκτίμησης, οπότε την αρχειοθετεί (Ανδρουλάκης, 2012· Δασκαλάκης, 1985· Φαρσεδάκης, 1984). Από τα παραπάνω συνάγεται, ότι ο ρόλος του Εισαγγελέα γίνεται καθοριστικός για το φιλτράρισμα, το οποίο πραγματοποιείται στο στάδιο αυτό, στις περιπτώσεις που η αρχειοθέτηση των υποθέσεων αποτελεί προϊόν της διακριτικής του ευχέρειας, κατά την αρχή της σκοπιμότητας¹⁰. Τα κριτήρια και η διαδικασία της εγκατάλειψης της ποινικής δίωξης έχουν αποτελέσει αντικείμενο σημαντικών ερευνών (Ζαραφωνίτου, 2004: 172).

Εάν, επομένως, οι καταγγελίες που φτάνουν στην εισαγγελία αφορούν ανηλίκους, οι περαιτέρω ενέργειες των εισαγγελικών αρχών θα παίξουν καθοριστικό ρόλο για την έκβαση των σχετικών υποθέσεων. Δυστυχώς, δεν απαιτείται από το νόμο να έχει ο εισαγγελέας ή ο ανακριτής ανηλίκων ειδικές γνώσεις. Στο θέμα των ανηλίκων, ωστόσο, φαίνεται περισσότερο ουσιαστική η παρέμβαση του νόμου στη διαδικασία της ανάκρισης. Δεν περιορίζεται μόνο στη συλλογή στοιχείων σχετικά με την τέλεση ή μη αξιόποινης πράξης από την πλευρά του ανηλίκου, αλλά καθιερώνει τη διενέργεια έρευνας της προσωπικότητάς του και των συνθηκών διαβίωσής του, στοιχεία που θα βοηθήσουν αργότερα το δικαστήριο στην επιβολή του

¹⁰ Για τη διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής αυτής της αρχής, βλ.: Δαλακούρας, Θ. (2019) *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας και Ανδρουλάκης, Ν. (2012). *Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης*, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας

καταλληλότερου μέτρου. Η συλλογή των πληροφοριών αυτών ανατίθεται στον επιμελητή ανηλίκων (Πιτσελά, 2013: 346· Γασπαρινάτου, 2020: 329· Χάιδου, 2021: 128). Όσον αφορά στην ακροαματική διαδικασία, ο Εισαγγελέας, με την ιδιότητα της κατηγορούσας αρχής, έχει την αρμοδιότητα να προτείνει κατά την άποψή του το καταλληλότερο μέτρο για την κοινωνική επανένταξη του ανηλίκου, να ασκεί ένδικα μέσα υπέρ ή κατά του ανήλικου κατηγορουμένου, αλλά και να μεριμνά αυτεπαγγέλτως για την εκτέλεση των αποφάσεων του Δικαστηρίου Ανηλίκων και να επιβλέπει την εφαρμογή των αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων (Κουράκης, 2012: 576· Πιτσελά, 2013: 331).

Περαιτέρω, η ελληνική ποινική νομοθεσία, με την ενσωμάτωση του άρθρου 46 στον Κ.Π.Δ. (άρ. 4§2 του ν.3189/2003, όπως αντικαταστάθηκε με το άρ. 9§2 του ν.4322/2015 και όπως ισχύει σήμερα με τον ν.4620/2019), αναγνωρίζει τον θεσμό της αποχής από την ποινική δίωξη και υιοθετεί ένα πιο ευέλικτο σύστημα στην αντιμετώπιση της παραβατικής συμπεριφοράς του ανηλίκου. Ο ρόλος του Εισαγγελέα είναι πρωταγωνιστικός στο πεδίο παράκαμψης της ποινικής διαδικασίας ανηλίκων (Πιτσελά, 2013: 328). Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 46 του ισχύοντος Κ.Π.Δ., αν ένας ανήλικος τελέσει αξιόποινη πράξη, η οποία είναι πλημμέλημα, ο εισαγγελέας, αφού ακροασθεί τον ανήλικο, μπορεί να απόσχει από την άσκηση της ποινικής δίωξης, αν κρίνει ύστερα από τη διερεύνηση των περιστάσεων, στο πλαίσιο των οποίων τελέστηκε η πράξη, και την εμβάθυνση στη συνολική προσωπικότητα του ανηλίκου, ότι η άσκησή της δεν απαιτείται για την παρεμπόδιση του ανηλίκου από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων. Με τη διάταξη αποχής από την ποινική δίωξη του Εισαγγελέα ενδέχεται να επιβληθούν στον ανήλικο ένα ή περισσότερα από τα αναμορφωτικά μέτρα που προβλέπονται στις περ. α΄ έως και ια΄ του άρθρου 122 παρ. 1 Π.Κ., εφόσον προηγηθεί έκθεση του αρμόδιου επιμελητή ανηλίκων. Με την ίδια διάταξη ορίζεται και η προθεσμία συμμόρφωσης. Στην περίπτωση συμμόρφωσης του ανηλίκου με τα επιβληθέντα μέτρα και υποχρεώσεις, ο εισαγγελέας ενεργεί με τα προβλεπόμενα του άρθρου 43 παρ. 3 και θέτει την υπόθεση στο αρχείο. Αντιθέτως, αν ο ανήλικος δεν ανταποκριθεί, ο εισαγγελέας κινεί την ποινική δίωξη σύμφωνα με το άρθρο 43 παρ. 1 Κ.Π.Δ.

Ως συνάγεται από τα ανωτέρω, με τη θέσπιση του άρθρου 46 Κ.Π.Δ, οι αρμοδιότητες του ρόλου του Εισαγγελέα Ανηλίκων επεκτείνονται και στο πεδίο της πρόληψης της παραβατικότητας των ανηλίκων. Η συγκεκριμένη νομοθετική πρόβλεψη εμπεριέχει την προσδοκία για μια έγκαιρη και αποτελεσματική παρέμβαση

με παιδαγωγικό προσανατολισμό, η οποία έχει ως στόχο την προσέγγιση της παραβατικότητας των ανηλίκων μέσω ενός συστήματος δικαιοσύνης που ελίσσεται, προσαρμόζεται και θέτει ως κέντρο το συμφέρον του παιδιού, για το οποίο χρειάζεται να συνδυαστούν η απονομή της δικαιοσύνης, η προνοιακή δράση (Πανταζή-Μελίστα, 2007) και συνάμα η αποφυγή της υποτροπής του ανηλίκου σε νέα παραβατική συμπεριφορά.

Από το 2010 (άρ. 4 ν.3860/2010) προβλέπεται ρητά ότι οι **Δικαστικοί Λειτουργοί** ανηλίκων ορίζονται για μια τριετία και η θητεία τους μπορεί να ανανεωθεί περαιτέρω για δύο ή τρία χρόνια. Για τον διορισμό στη θέση του δικαστή και του εισαγγελέα ανηλίκων αξιολογείται η προηγούμενη συμμετοχή σε ειδικό πρόγραμμα επιμόρφωσης που οργανώνει η Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών ή η κατοχή διδακτορικού διπλώματος ή μεταπτυχιακού τίτλου στο ειδικό αντικείμενο. Θα ήταν προτιμότερο να προσδιορίζεται ειδικότερα η εξειδίκευσή τους σε συγκεκριμένα αντικείμενα που αφορούν, μεταξύ άλλων, στην παραβατικότητα των ανηλίκων, την ψυχολογία του παιδιού και του εφήβου, και να απαλλάσσονται από τον φόρτο άλλων καθηκόντων, ώστε να μπορούν να παραμείνουν μόνιμα ή για μεγάλο χρονικό διάστημα στη θέση αυτή, εφόσον το επιθυμούν. Με αυτό τον τρόπο θα μπορούσαν, μεταξύ άλλων, να παρακολουθούν και την εξελικτική πορεία του ανηλίκου. Περαιτέρω, ενώ για τον διορισμό πρωτοδίκη ως ανακριτή δεν απαιτείται προϋπηρεσία, ειδικά για τα πρωτοδικεία Αθηνών, Θεσσαλονίκης και Πειραιώς ως ανακριτής ανηλίκων μπορεί να οριστεί μόνο πρωτοδίκης με τουλάχιστον πενταετή υπηρεσία, χωρίς να απαιτούνται ειδικές γνώσεις, η δε θητεία είναι διετής και μπορεί να ανανεώνεται για μία διετία ακόμα (άρθρ. 26 παρ. 1 & 6 ν. 1756/1988 (Χάιδου, 2021: 129). Η θητεία του εισαγγελέα ανηλίκων είναι τριετής και μπορεί να ανανεώνεται για μία τριετία ακόμα (άρθρ. 26 παρ. 6 ν. 1756/1988).

Επισημαίνεται ωστόσο ότι μόνον η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων της Αθήνας πλαισιώνεται από Δικαστή και Εισαγγελέα με αποκλειστική αρμοδιότητα τις υποθέσεις των ανηλίκων, καθώς και αρμόδια Διεύθυνση στην Αστυνομία. Στα υπόλοιπα δικαστήρια της χώρας, οι Δικαστές επιλέγονται σύμφωνα με τις υπηρεσιακές ανάγκες του εκάστοτε Πρωτοδικείου και όχι με κριτήριο τις εξειδικευμένες γνώσεις ή την εμπειρία τους. Έτσι, διαπιστώνεται το φαινόμενο υπηρεσιών δύο ταχυτήτων μεταξύ περιφέρειας και Αθήνας, και γίνεται εμφανής η άνιση μεταχείριση των ανηλίκων στο σύνολο της επικράτειας (Κατσαδήμα &

Γεωργαρά, 2011: 303), εφόσον στα λοιπά –πλην της Αθήνας– δικαστήρια, ο Δικαστής εκτελεί ταυτόχρονα και τα υπόλοιπα καθήκοντά του, που σχετίζονται με τους ενήλικους δράστες. Ως εκ τούτου, η εκδίκαση των υποθέσεων των ανηλίκων και οι ιδιαιτερότητες του συγκεκριμένου δικαστηρίου δεν μπορούν να τεθούν στο επίκεντρο της επαγγελματικής του ενασχόλησης.

Π.3.1.3 Ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων

Οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων (ΥΕΑ) συγκροτούν περιφερειακές υπηρεσίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης και λειτουργούν στο πλαίσιο του Δικαστηρίου Ανηλίκων στην έδρα κάθε Πρωτοδικείου (Τρωιανού-Λουλά, 1999: 25· Πιτσελά, 2013: 340· Κοσμάτος, 2020: 247· Χάιδου, 2021: 129) . Ο Ν.2793/1954 θεωρείται ότι αποτέλεσε σταθμό στην «εξελικτική πορεία» του δικαίου ανηλίκων, επειδή δημιούργησε τον «πρώτο πυρήνα έμμισθων Επιμελητών» (Πιτσελά, 2006: 151). Οι ΥΕΑ συστήθηκαν με τη σημερινή τους μορφή το 1976 και η λειτουργία τους ρυθμίζεται από το ΠΔ 49/1979. Σύμφωνα με το άρθρο 29 παρ. 1 ΠΔ 96/2017 ορίζεται ως αποστολή τους¹¹ η εξωιδρυματική μεταχείριση ανηλίκων που έχουν διαπράξει αδίκημα ή διατρέχουν τον κίνδυνο να γίνουν δράστες ή θύματα αξιόποινων πράξεων, παρέχοντας υποστήριξη στην ποινική δικαιοσύνη για ανήλικους τόσο στο επίπεδο της πρόληψης της παραβατικότητας και θυματοποίησης ανηλίκων όσο και της μεταχείρισης.¹²

Ειδικότερα, στο άρθρο 29 παρ. 3 Π.Δ. 96/2017 προβλέπονται οι εξής αρμοδιότητες των Επιμελητών Ανηλίκων:

«...β) ...ζζ) Η διενέργεια κοινωνικών ερευνών καθώς και κάθε ενέργεια που αποσκοπεί στην πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων, κατόπιν αιτήσεως των γονέων ή των ασκούντων την επιμέλεια ανηλίκου ή άλλης αρχής.

ηη) Η άσκηση των διοικητικών επιμελειών.

¹¹ Για τα καθήκοντα και τις αρμοδιότητες των Επιμελητών Ανηλίκων, βλ. πιο αναλυτικά τα άρθρα 7-11 ΠΔ: 49/1979 και άρθρο 29 ΠΔ 96/2017, καθώς και: Πιτσελά, 2006: 151-155· Κοσμάτος, 2020: 248-253· Χάιδου, 2021: 131-136.

¹² Οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων συγχωνεύθηκαν το 2014 με τις Υπηρεσίες Επιμελητών Κοινωνικής Αρωγής (ΥΕΚΑ), συνιστώντας μια ενιαία υπηρεσία, την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων και Κοινωνικής Αρωγής, και εποπτεύονται από τον κατά τόπο αρμόδιο Προϊστάμενο της Εισαγγελίας Πρωτοδικών ως προς την ερμηνεία και την εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων και την εκτέλεση των ποινών (βλ. Κουλούρης, Ν. (2016) «Πρακτικός Οδηγός για το έργο των Επιμελητών Ανηλίκων και Επιμελητών Κοινωνικής Αρωγής»).

θθ) Η εκπόνηση μελετών και στατιστικής έρευνας για την παραβατικότητα των ανηλίκων.

ιι) Η διενέργεια κοινωνικών ερευνών επί περιπτώσεων ανηλίκων κατά των οποίων εκκρεμεί ποινική δίωξη.

ιαια) Η προετοιμασία και παρακολούθηση των σχετικών με τις δικάσιμους ζητημάτων.

ιβιβ) Η παρακολούθηση της εξέλιξης των ανηλίκων στους οποίους επιβλήθηκαν τα σύμφωνα με το άρθρο 122 Π.Κ. αναμορφωτικά μέτρα.

ιγγ) Η διενέργεια κοινωνικής έρευνας μετά από ανάθεση του ανακριτή ανηλίκων σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 282 παρ. 2 Κ.Π.Δ.

ιδιδ) Η διενέργεια κοινωνικής έρευνας και προετοιμασία των συνθηκών χορήγησης δοκιμαστικής αδείας σε ανηλίκους τροφίμους των ιδρυμάτων αγωγής ανηλίκων καθώς και η άσκηση προστατευτικής επίβλεψής τους κατά το χρόνο της δοκιμαστικής άδειας.

ιειε) Η συγκέντρωση στατιστικών στοιχείων και η συνεργασία με το Τμήμα Πρόληψης για τη σύνταξη στατιστικών μελετών σε θέματα πρόληψης και καταστολής της παραβατικότητας των ανηλίκων».

Ο **Επιμελητής Ανηλίκων** συνεργάζεται άμεσα και υποστηρικτικά με τον Δικαστή Ανηλίκων κατά την προσπέλαση των προσωπικών, οικογενειακών και κοινωνικών συνθηκών του ανηλίκου, παρευρίσκεται στη διαδικασία «κεκλεισμένων των θυρών» του Δικαστηρίου Ανηλίκων και αναλαμβάνει την επιμέλεια, προστατευτική επίβλεψη και επιτήρηση του ανηλίκου στο πλαίσιο της μη ιδρυματικής μεταχείρισης, ασκώντας το αναμορφωτικό μέτρο της Επιμέλειας Υπηρεσίας Επιμελητών και παρακολουθώντας την εφαρμογή των υπόλοιπων αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων, όπως αυτά ορίζονται στα άρθρα 122 και 123 του Π.Κ. Παράλληλα, υπηρετεί σταθερά στο δικαστήριο ανηλίκων, ενώ η θητεία του Δικαστή ή Εισαγγελέα Ανηλίκων καθίσταται προσωρινή (Πιτσελά, 2013: 345).

Ειδικότερα, οι Επιμελητές Ανηλίκων, στο πλαίσιο της ποινικής αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων, συνδράμουν τον Δικαστή Ανηλίκων στην εκδίκαση των σχετικών υποθέσεων διερευνώντας την προσωπικότητα, τα ενδιαφέροντα, τις συνθήκες διαβίωσης, το οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον τις διαπροσωπικές σχέσεις και τις ενδεχόμενες εργασιακές συνθήκες των ανηλίκων. Με βάση τα στοιχεία της κοινωνικής έρευνας που έχουν διενεργήσει, συντάσσουν

αναλυτική έκθεση για την προσωπικότητα του ανηλίκου καταλήγοντας σε συγκεκριμένη πρόταση για τη μεταχείριση που ενδείκνυται εξατομικευμένα για κάθε ανήλικο. Με το πέρας της κοινωνικής έρευνας παραδίδουν τη γνωμοδότησή τους στον Δικαστή Ανηλίκων, ο οποίος θα κρίνει ποιο μέτρο θα τελεσφορήσει στην αναμόρφωση του συγκεκριμένου ανηλίκου. Όπως υπογραμμίζει η Πιτσελά (ό.π.: 346), παρόλο που η πρόταση του Επιμελητή για την ποινική μεταχείριση του ανηλίκου δεν είναι δεσμευτική ούτε για τον Εισαγγελέα ούτε για τον Δικαστή ανηλίκων, ωστόσο *«αποτελεί την κορυφαία εκδήλωση τόσο της συμβουλευτικής λειτουργίας της ΥΕΑ όσο και του διλήμματος του επιμελητή ανηλίκων ως αυτοτελούς της δίκης sui generis προανακριτικού οργάνου αφενός και ως συμπαραστάτη του ανηλίκου αφετέρου»*. Οι εκθέσεις που συντάσσονται από τους Επιμελητές Ανηλίκων είναι απόρρητες και προορίζονται για χρήση αποκλειστικά από τον Δικαστή Ανηλίκων ή τον Εισαγγελέα Ανηλίκων αντίστοιχα, και δεν μπορούν να επισυναφθούν ως αναγνωστέο έγγραφο στη δικογραφία (άρθρ. 5 παρ.1 ν.378/1976 και άρθρ.16 Π.Δ. 49/1979). Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι προβλέπεται πλέον (άρθρ. 9 ν. 4322/2015) στο πλαίσιο της ανάκρισης να ανατίθεται σε επιμελητή ανηλίκων ειδική έρευνα για τις οικογενειακές συνθήκες του ανηλίκου, την υγιεινή, την ηθική και διανοητική του κατάσταση, και η σχετική έκθεση που θα συντάσσεται να τίθεται στη δικογραφία και να λαμβάνει γνώση για το περιεχόμενό της και ο κατηγορούμενος (άρθρο 239 παρ.2 Κ.Π.Δ). Περαιτέρω, με τον ν. 4689/2020 (άρθρο 7) θεσπίστηκε η υποχρεωτική ατομική αξιολόγηση του ανηλίκου από την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων και Κοινωνικής Αρωγής, μετά από γραπτή παραγγελία του αρμόδιου, ανά στάδιο της ποινικής διαδικασίας, εισαγγελικού ή δικαστικού λειτουργού. Η ατομική αξιολόγηση συνίσταται στη συγκέντρωση πληροφοριών, οι οποίες αποτελούν το περιεχόμενο σχετικής έκθεσης κοινωνικής έρευνας, αναφορικά με την προσωπικότητα, το οικονομικό, κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον, καθώς και την ψυχική, σωματική και διανοητική κατάσταση του ανηλίκου, η οποία καταλήγει σε συγκεκριμένη πρόταση για την εξατομικευμένη μεταχείριση του ανηλίκου. Η έκθεση κοινωνικής έρευνας αποτελεί απαραίτητο εργαλείο για τις δικαστικές αρχές, προκειμένου να αποφασίσουν για την αναγκαιότητα λήψης του καταλληλότερου μέτρου, έχοντας πάντα ως γνώμονα το συμφέρον του ανηλίκου. Οι εκθέσεις κοινωνικής έρευνας καθώς και κάθε άλλο στοιχείο που περιέρχεται σε γνώση των Επιμελητών Ανηλίκων, κατά την ενάσκηση των καθηκόντων τους, είναι απόρρητα, δεν επισυνάπτονται στη σχετική δικογραφία και λαμβάνουν δε γνώση αυτών μόνο οι

αρμόδιες εισαγγελικές και δικαστικές αρχές, καθώς και ο ύποπτος ή κατηγορούμενος, εφόσον το αιτηθεί.

Όσον αφορά το πεδίο της πρόληψης, οι Επιμελητές, αφού λάβουν τη σχετική ανάθεση από την αρμόδια δικαστική αρχή, μεριμνούν για τους ανηλίκους που παρουσιάζουν δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής, και οι οποίοι εκτιμάται ότι βρίσκονται σε αυξημένο κίνδυνο να ενεργήσουν παραβατικά ή να θυματοποιηθούν, στηρίζοντας όχι μόνο τους ίδιους, αλλά και τα μέλη της οικογένειάς τους. Η αρωγή της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων στην πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων στην Ελλάδα είναι σπουδαία. Όπως προκύπτει από το Π.Δ. 49/79 και τον Ν.1868/1989, το σώμα των Επιμελητών Ανηλίκων συγκροτεί τον βασικότερο πιθανότατα φορέα για τη διεξαγωγή του επίσημου κοινωνικού ελέγχου προκειμένου να αντιμετωπισθεί κατάλληλα ο «προπαραβατικός» ανήλικος (Γεωργούλας, 2000: 184-185). Σύμφωνα με τη Χάϊδου (1990: 49), ο Επιμελητής Ανηλίκων μπορεί να διαδραματίσει σημαίνοντα ρόλο και να αποτελέσει ένα επιπρόσθετο στρώμα «διήθησης» τόσο για τους ανήλικους δράστες που θα δικαστούν για εγκληματικές πράξεις, όσο και για εκείνους που διατρέχουν «ηθικό κίνδυνο», στο πλαίσιο της πρόληψης.

Οι εκθέσεις των Επιμελητών Ανηλίκων που προκύπτουν από τη διενέργεια της κοινωνικής έρευνας σχετικά με την προσωπικότητα και τις συνθήκες διαβίωσης του ανήλικου κατηγορουμένου λειτουργούν επικουρικά στο δικαστήριο ανηλίκων για την επιβολή της κατάλληλης κύρωσης, η οποία αποσκοπεί στην ομαλή κοινωνική επανένταξη του ανήλικου και στον περιορισμό τέλεσης νέων πράξεων που κινητοποιούν τη δικαιοσύνη. Γι' αυτόν τον λόγο είναι αποφασιστική στην ποινική διαδικασία ανηλίκων, πέρα από τη λεπτομερή διερεύνηση των πραγματικών περιστατικών, η συνολική και εις βάθος προσέγγιση της προσωπικότητας του κατηγορουμένου για την επιλογή της κατάλληλης ατομικής και μεστής νοήματος μεταχείρισης (Πιτσελά, 2006: 155 & 2013: 347). Η σημασία των εκθέσεων κοινωνικής έρευνας των Επιμελητών Ανηλίκων τονίζεται και στους Κανόνες του Πεκίνου (Κανόνας 16.1 και ερμηνευτικό σχόλιο), όπου κρίνονται απαραίτητες για τη συνετή εκδίκαση των υποθέσεων ανηλίκων. Ο Κοσμάτος επισημαίνει (2020: 252) ότι η έκθεση του Επιμελητή Ανηλίκων αποτελεί ιδιαίτερο αποδεικτικό μέσο για το Δικαστήριο Ανηλίκων και θα πρέπει να λαμβάνεται ρητά υπόψη για τον σχηματισμό δικανικής κρίσης.

Οι Επιμελητές Ανηλίκων επιδεικνύουν σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας ρόλο ειδικοπροληπτικό, προληπτικό και ελεγκτικό ταυτόχρονα. Η Πιτσελά σημειώνει (2006α: 154) ότι οι Επιμελητές Ανηλίκων, αν και δεν εργάζονται με την ιδιότητα του ανακριτικού υπαλλήλου, εντούτοις θα μπορούσε να δικαιολογηθεί η κατάταξή τους στα ανακριτικά όργανα με την έννοια ότι μετέχουν αποφασιστικά στην έρευνα της προσωπικότητας του ανήλικου κατηγορουμένου. Παρ' όλα αυτά, δεν μπορούν να καταθέτουν ως μάρτυρες στις δικαστικές αρχές στοιχεία που περιήλθαν εις γνώσιν τους, λόγω της ιδιότητός τους, σχετικά με τον ανήλικο ή την οικογένειά του (άρθρ. 5 παρ. 2 ν. 378/1976), προκειμένου να μην παραβιάσουν την επαγγελματική εχεμύθεια. Ο συμβουλευτικός (ως προς τον ανήλικο) ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων συγκρούεται συχνά με τον γνωμοδοτικό (ως προς το δικαστήριο) αλλά και με εκείνον του συνηγόρου υπεράσπισης, κι έτσι καταλήγει η Ανδρεοπούλη (2011: 315) να προσδώσει στον συγκεκριμένο ρόλο επιπλέον τους χαρακτηρισμούς: διπλός, αντιφατικός, ασαφής, πολύπλοκος, μη οριοθετημένος, μη κατοχυρωμένος.

Περαιτέρω, η Ζαγούρα επίσης επισημαίνει (2008: 75) ότι οι Επιμελητές Ανηλίκων έρχονται αντιμέτωποι με διλήμματα και εσωτερικές συγκρούσεις, καθώς υποχρεώνονται από τη μια πλευρά να τηρήσουν εχεμύθεια, ενώ καλούνται από την άλλη να γνωμοδοτήσουν στο δικαστήριο, συνδυάζοντας κατά το δυνατόν τον συμβουλευτικό ρόλο με τη μεταχείριση. Επομένως, απαιτούνται από την πλευρά του Επιμελητή ιδιαίτερη διακριτικότητα και προσεκτικές κινήσεις με στόχο τη βέλτιστη ανταπόκριση και στους δύο ρόλους του, ως γνωμοδότη και ως συμβούλου, και την ανάπτυξη πνεύματος εμπιστοσύνης και συνεργασίας αφενός με τον Δικαστή, αφετέρου με τον ανήλικο και την οικογένειά του (Ανδρεοπούλη, ό.π.). Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό ότι η σχέση επιμελητή και ανήλικου διέπεται από ένα φάσμα που εκτείνεται μεταξύ ελέγχου – επιτήρησης και συμβουλευτικής. Στην πράξη, ωστόσο, οι ίδιοι οι επιμελητές φαίνεται ότι γενικότερα εστιάζουν στη συμβουλευτική πλευρά του ρόλου τους, υποστηρίζοντας τους ανήλικους, παρά στην ελεγκτική (Κουλούρης, 2016β).

Στην ποινική δίκη ενός ανήλικου, κατά τον Κουράκη (2004: 283), ο Επιμελητής Ανηλίκων, ως «ενδιάμεσος πόλος» (ό.π.: Κοσμάτος, 2020: 78) μεταξύ του ανήλικου και του δικαστηρίου, καθίσταται «το πιο σημαντικό, πρόσφορο και κατάλληλο πρόσωπο για την αποτελεσματική εξωιδρυματική μεταχείριση του ανήλικου». Ωστόσο, η Χάιδου (1990: 70) επισημαίνει μια βασική δυσκολία, όταν αναφέρει ότι ο

Επιμελητής για τον ανήλικο αποτελεί εκπρόσωπο του συστήματος και ως εκ τούτου θεωρεί ουτοπία το να προσβλέπουμε σε μια μη προβληματική συνεργασία. Παρά ταύτα, ο Επιμελητής Ανηλίκων δίκαια θεωρείται ως ο βασικότερος φορέας αντιμετώπισης της παραβατικότητας των νέων (Γεωργούλας, 2000· Πιτσελά, 2006· Κουράκης, 2012· Κοσμάτος, 2020) και ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, αφενός με την επιβεβλημένη και υποχρεωτική πλέον (άρθρ. 13 παρ. 2 ν. 4689/2020) παρουσία του κατά την κλεισμένων των θυρών δίκη σε βάρος των ανηλίκων, και αφετέρου με την παρακολούθηση της εφαρμογής του μέτρου που επιβλήθηκε σε κάθε ανήλικο και της εξέλιξης της μεταγενέστερης συμπεριφοράς του, είναι καταλυτικός (Γασπαρινάτου, 2020: 329· Κοσμάτος, 2020: 254).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΑΝΗΛΙΚΟΙ ΔΡΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

ΙΙΙ.1 Η αντιμετώπιση του ανήλικου δράστη στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης

Συχνότατα, η ιδιότητα του ανήλικου βιώνεται από τον ίδιο τον νέο ως μια μορφή εξάρτησης, υποτέλειας και καταπίεσης από οποιαδήποτε πηγή εξουσίας. Η προσπάθεια αντίδρασης, επανάστασης και απελευθέρωσης από αυτή οδηγεί πολλές φορές στην παραβατική συμπεριφορά. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει η Πιτσελά (2006 & 2013) και αναφέρθηκε ήδη νωρίτερα, η ελαφριά παραβατική δράση κατά την περίοδο της ανηλικότητας συνιστά ως επί το πλείστον ένα κανονικό φαινόμενο της ψυχικής και κοινωνικής ανάπτυξης των ανθρώπων, δεν συνιστά σύμπτωμα πλημμελούς κοινωνικοποίησης ή έκφρασης πλημμελούς διαπαιδαγώγησης και δεν σηματοδοτεί απαραίτητα την έναρξη εγκληματικής δραστηριότητας. Επιπλέον, σε μια διαρκώς μεταβαλλόμενη και διαμορφούμενη προσωπικότητα, δεν ξαφνιάζει η στροφή του ανήλικου σε παραβατικές πράξεις, όταν ειδικά εκείνος βρίσκεται υπό την επήρεια αρνητικών επιδράσεων. Βέβαια, η έγκαιρη παρέμβαση ενός ειδικού θα επέφερε πιθανότατα την ενίσχυση της προσαρμοστικότητας του ανήλικου (Μπεζέ, 1985: 113-114) και την αποφυγή εμπλοκής του σε παραβατική δραστηριότητα.

Ταυτόχρονα, οι κοινωνικές παράμετροι αναδεικνύονται σημαντικότετοι παράγοντες που επιβάλλεται να λαμβάνονται υπ' όψιν από τις ερευνητικές αναλύσεις, ώστε να εφαρμόζεται μια επιτυχής αντεγκληματική πολιτική πέρα από τις τετριμμένες ηθικολογίες για «ευάλωτα άτομα» και τους ανταποδοτικούς ή εκδικητικούς παραδειγματισμούς του ανήλικου που δεν πειθαρχεί στις κοινωνικές επιταγές. Όσο οι ατομιστικές προσεγγίσεις παραγκωνίζουν τις κοινωνικές παραμέτρους, τόσο οι ανήλικοι παραβάτες και οι οικογένειές τους δεν θα μπορέσουν να τύχουν της κατάλληλης υποστήριξης από το Κράτος Πρόνοιας ώστε να έχουν μια δεύτερη ευκαιρία για να καταφέρουν να πάρουν τη ζωή στα χέρια τους με βελτιωμένους όρους, εφόσον ευκολότερα θα συναντάται η κινητοποίηση των ποινικοσωφρονιστικών μηχανισμών για τη δίωξή τους (Πανούσης, 2008). Εξάλλου, η επιστημονική έρευνα έχει δείξει ότι για τη συντριπτική πλειονοψηφία των παραβατικών εφήβων, αυτή η συμπεριφορά εγκαταλείπεται μετά την ενηλικίωση και την ένταξη στην παραγωγική διαδικασία και τη συμμετοχή στους κοινωνικούς

θεσμούς. Αντίθετα, όσοι είχαν εμπλοκή με το σύστημα της ποινικής καταστολής, συχνά εσωτερικεύουν το στίγμα και υιοθετούν μία «εγκληματική καριέρα» ως στάση ζωής. Σε ανάλογες διαπιστώσεις καταλήγει σε έρευνά της η Κοντοπούλου (2016: 2104), αναφέροντας ότι όσο μεγαλύτερη και όσο πιο βαθιά είναι η εμπλοκή κάποιου στο ποινικό σύστημα κατά την ανηλικότητά του, τόσο μεγαλύτερη φαίνεται ότι είναι η υποτροπή του κατά την ενήλικη ζωή του, καθώς και ότι ο αυξημένος αριθμός ποινικών εμπλοκών κατά την ανηλικότητα συνδέεται με μεγαλύτερο χρονικό εύρος εγκληματικής δράσης, ενώ η πρόιμη ποινική εμπλοκή φαίνεται ότι σχετίζεται με μεγαλύτερο αριθμό συλλήψεων κατά την ανηλικότητα. Επίσης, στην ίδια έρευνα η εμπλοκή στο ποινικό σύστημα φάνηκε ότι σχετίζεται με αυξημένες πιθανότητες στιγματισμού για τον εμπλεκόμενο ανήλικο παραβάτη και με αρνητικές συνέπειες στις σχέσεις του με το σχολικό, φιλικό και ευρύτερα κοινωνικό του περιβάλλον, και παράλληλα υπήρξαν ενδείξεις ότι ο ποινικός στιγματισμός μπορεί να σχετίζεται με μεγαλύτερη υποτροπή. Υπό την έννοια αυτή, η λεγόμενη «μεταχείριση» των παραβατικών ανηλικών αποκτά κρίσιμη σημασία, καθώς η όποια δυσλειτουργία των προβλεπόμενων θεσμών συνεπάγεται σοβαρό κοινωνικό κόστος (Καρύδης, 2008: 85).

III.1.1 Η εξέλιξη των προτύπων της ποινικής δικαιοσύνης

Μία από τις κύριες δυνάμεις του κράτους ως εγγυητή της τάξης και της ενότητας είναι η τιμωρητική εξουσία που υλοποιείται μέσα από την ποινή, ως μέσο δύναμης και κυριαρχίας. Ανάλογα με το πόσο απειλητική μπορεί να θεωρηθεί μια συμπεριφορά για την ύπαρξη και την επικράτηση της κρατικής εξουσίας και για την προστασία των εννόμων αγαθών, αυξάνεται και το αξιόποινο (Χάιδου, 2018: 13).

Γενικά, μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα, το ποινικό δίκαιο, ιδίως όσον αφορά στους ανηλικούς, υιοθετεί το **τιμωρητικό** πρότυπο, που, επηρεασμένο από τη μεσαιωνική ατμόσφαιρα και την αυθαιρεσία των κρατικών δομών, αποδίδει στην ποινή ανταποδοτικό χαρακτήρα (Χωραφάς, 1958: 43). Στην περίπτωση αυτή, η τιμωρία πριμοδοτεί την ανταποδοτικότητα (Κουράκης, 2012: 423 επ.) και παράλληλα, συνιστώντας έκφραση ηθικής αποδοκιμασίας του δράστη και διαλαμβάνοντας μορφή «ψυχολογικού καταναγκασμού», τον αποθαρρύνει να προβεί μελλοντικά σε νέες παραβατικές ενέργειες εις βάρος της κοινωνίας. Προβάλλονται δηλαδή η απειλή και ο φόβος για τις ποινές ως τα πλέον τελεσφόρα μέσα με αποτρεπτικό χαρακτήρα. Ταυτόχρονα, με τη στέρηση της ελευθερίας του δράστη η κοινότητα επωφελείται από την απομόνωσή του, καθώς από τη μια πλευρά

ικανοποιείται το αίσθημα δικαίου του θύματος και από την άλλη προστατεύεται το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο από την εκ νέου διάπραξη αδικημάτων (Bilchik, 1997: 26). Οι ανταποδοτικές προσεγγίσεις δεν προβλέπουν ιδιαίτερη μεταχείριση για τον ανήλικο δράστη (ο οποίος κρίνεται ικανός για καταλογισμό), και προσανατολίζονται αποκλειστικά στην αδρανοποίησή του και στην απάντηση του κακού (του εγκλήματος) με κακό (με ποινή), αφαιρώντας από τον σκοπό της ποινικής μεταχείρισης κάθε σωφρονιστικό περιεχόμενο, καθώς επικεντρώνονται στην πράξη και όχι στο πρόσωπο που την διέπραξε και στη μεταχείρισή του (Γεωργούλας, 2000· Κοσμάτος, 2020: 39).

Ωστόσο, αποτελέσματα εμπειρικών εγκληματολογικών ερευνών παγκοσμίως προβάλλουν την τιμωρητική τακτική της στέρησης της ελευθερίας ως ατελέσφορη και οικονομικά ασύμφορη, ενώ πολλές φορές έχει εκτιμηθεί ότι πυροδοτεί νέο κύμα εγκλημάτων. Ποικίλες μελέτες, συγγράμματα και δημοσιεύματα στο ευρύτερο γνωστικό πεδίο της Εγκληματολογίας και της Σωφρονιστικής, καθώς και η όψιμη ερευνητική εμβάθυνση στον τομέα της ιδρυματικής και της σωφρονιστικής αγωγής των ανηλίκων καταδεικνύουν τους έντονους παιδαγωγικούς προβληματισμούς όσον αφορά στην αντιμετώπιση της παραβατικότητας των νέων. Οι στερητικές της ελευθερίας κυρώσεις δεν υπόσχονται μεγαλύτερη επιτυχία για την κοινωνική επανένταξη, απεναντίας έχουν κατά κανόνα λιγότερο ευνοϊκές και περισσότερο δυσμενείς συνέπειες. Περαιτέρω, δεν φαίνεται ότι υπάρχει βάσιμος λόγος προσδοκίας ενός χαμηλότερου ποσοστού υποτροπής με την υιοθέτηση μίας αυξημένα τιμωρητικής στάσης εκ μέρους της δικαστικής εξουσίας. Απεναντίας, όσο πιο αυστηρή είναι η κύρωση τόσο πιο συχνή είναι η υποτροπή (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984: 107).

Η κυριαρχία του «τιμωρητικού» προτύπου στη διάρκεια του 19ου αιώνα δίνει τη θέση της στη συνύπαρξη με το *προνοιακό* πρότυπο ήδη από το τέλος του 19ου μέχρι και τις αρχές του 20ου αιώνα. Τότε αναδείχθηκε ο βιοκοινωνικός χαρακτήρας του εγκλήματος από τις θετικές σχολές του ποινικού δικαίου, που ήταν επηρεασμένες από τα νέα ψυχολογικά ευρήματα περί της ανηλικότητας (Χωραφάς, 1958: 45). Με βάση τις νέες αντιλήψεις, δηλαδή, το έγκλημα εξαρτάται αφενός από την ιδιοσυγκρασία του εγκληματία και αφετέρου από τις εκάστοτε σχέσεις του με το κοινωνικό περιβάλλον. Η ποινή χρησιμοποιείται ως μέσο για την αναμόρφωση, βελτίωση και «θεραπεία» του εγκληματία και την επανακοινωνικοποίησή του. Μέχρι τα τέλη του 20ου αιώνα, ιδίως τις δεκαετίες που ακολούθησαν τη λήξη του Β΄ Παγκόσμιου

Πολέμου, το προνοιακό πρότυπο διαδόθηκε και επικράτησε στο ποινικό δίκαιο των ανηλίκων της Ευρώπης και συνδέεται ουσιαστικά με τα ιδεώδη της κοινωνικής πρόνοιας. Οι εθνικές νομοθεσίες επηρεάζονται από τις νέες απόψεις και οδηγούνται στην απόρριψη της μονοδιάστατης ανταποδοτικής διάστασης της ποινής, προάγοντας την εξατομικευμένη μεταχείριση του δράστη, η οποία θα πρέπει να είναι ανάλογη της προσωπικότητάς του (Κοσμάτος, 2020: 43).

Προφανώς, η υιοθέτηση προνοιακών πολιτικών από την Πολιτεία σύμφωνα με τα νέα δεδομένα πριμοδοτεί μια στοργική και ήπια αντιμετώπιση των ανήλικων παραβατών, αλλά και των προπαραβατικών (ειδικοπροληπτικό ποινικό δίκαιο, σκοπιμότητα της ποινής), εστιάζοντας αποκλειστικά στην προσωπικότητά τους και όχι στις πράξεις που αυτοί τέλεσαν (Πιτσελά, 2013· Ζαγούρα, 2018). Ειδικότερα, επιδιώκει τη διευκόλυνση της ηθικής βελτίωσης και αναμόρφωσης της προσωπικότητάς τους, καθώς και την ομαλή επανένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο μέσω θεσμικών παρεμβάσεων (Bilchik, 1997: 29). Ανάμεσα στα βασικά χαρακτηριστικά των προνοιακών προσεγγίσεων για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων περιλαμβάνονται: α) η δημιουργία ενός «ειδικού» ποινικού δικαστηρίου ανηλίκων (η ίδρυση του πρώτου Δικαστηρίου Ανηλίκων έλαβε χώρα στο Σικάγο το 1899), το οποίο σηματοδοτεί την ουσιαστική θεσμική μετάβαση από το αμιγώς κατασταλακτικό μοντέλο στο προστατευτικό, β) ο διαχωρισμός των κρατουμένων σε ενήλικες και ανήλικους, στοιχείο καθοριστικό ως προς τη στόχευση της αποτροπής της εγκληματικής υποτροπής, καθώς και γ) η δημιουργία των πρώτων «αναμορφωτηρίων» (Κοσμάτος, 2020: 43-44· Κουράκης, 2012· Μπενβενίστε, 1994). Το σύστημα πρόνοιας δεν ενδιαφέρεται τόσο για την παράνομη συμπεριφορά του ανηλίκου, όσο για τον ίδιο τον ανήλικο δράστη και τις δυνατότητες βελτίωσης της προσωπικότητάς του. Αποσκοπεί με κοινωνικοπρονοιακές μεθόδους στη διάγνωση των αναγκών των ανηλίκων δραστών ή εκείνων που εκδηλώνουν παρεκκλίνουσα συμπεριφορά και στη θεραπευτική μεταχείρισή τους για την κοινωνική τους επανένταξη κι «επαναπροσαρμογή», χωρίς να εμμένει στην τυπική, φορμαλιστική τήρηση των επίσημων διαδικασιών (Χάιδου, 2021: 112). Οι στόχοι, λοιπόν, που τίθενται για τη μεταχείριση των ανηλίκων είναι η ηθική βελτίωσή τους, η διαπαιδαγώγησή τους και η πειθάρχησή τους – μέσω της εκπαίδευσης (με ηθικοκοινωνικό προσανατολισμό) και της εργασίας – στοχεύοντας στην αναμόρφωσή τους και την αποτροπή της εγκληματικής υποτροπής (Κοσμάτος, 2020: 43).

Εστιάζοντας, το προνοιακό μοντέλο χαρακτηρίζεται από τον καθορισμό του ηλικιακού φάσματος που εντάσσεται στην ανηλικότητα ανεξαρτήτως της φύσης του εγκλήματος, τη θέσπιση ειδικής δικαιοδοσίας και την ίδρυση ειδικών υπηρεσιών και αρχών, την προαγωγή του ρόλου των ειδικών, την κατανόηση των συνθηκών ζωής, της προσωπικότητας, της ιδιοσυγκρασίας και της παιδείας του ανηλίκου, τη διάκριση ανάμεσα στη φύση και τη βαρύτητα του αδικήματος και τη λήψη μέτρων, με πρωταρχικό σκοπό την αποκατάσταση του ανηλίκου, χωρίς όμως να λαμβάνονται καθόλου υπ' όψιν οι ανάγκες του θύματος, ενώ συμπαρίσταται στον δράστη και η κοινότητα με την παροχή υπηρεσιών και κατάλληλης θεραπείας (Κουτσούκου, 2013).

Ωστόσο, όπως επισημαίνει ο Κουράκης (2012: 442), οι ασαφείς και σχεδόν αυθαίρετες ουσιαστικές και δικονομικές προϋποθέσεις που έτασσε το προνοιακό σύστημα για τη στέρηση της προσωπικής ελευθερίας του ανηλίκου με την εισαγωγή του σε αναμορφωτικό ίδρυμα (λόγω «ηθικής παρεκτροπής») ή σε σωφρονιστικό κατάστημα (π.χ. λόγω «αλητείας»), θα μπορούσαν να εκτιμηθούν ως ανεκτές, εάν πραγματικά δινόταν η ευκαιρία στον ανήλικο να διαπαιδαγωγηθεί μέσα σε αυτά και έβρισκε εκεί ένα κλίμα γαλήνης, οικογενειακής φροντίδας και στοργής, ώστε να ξέφευγε από την «εγκληματική σταδιοδρομία» και να ανταποκρινόταν πιο εύκολα, ώριμα και υπεύθυνα στις αυξημένες απαιτήσεις της κοινωνικής ζωής, κάτι που δεν συνέβη. Παρά, λοιπόν, τις υψηλές και ευγενικές προσδοκίες, φάνηκε ότι το προνοιακό σύστημα μπορούσε εύκολα να εκφυλισθεί σε απαράδεκτο μέσο πατερναλιστικής καταπίεσης και αυθαίρετου περιορισμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών (ό.π.: 447)

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 το προνοιακό μοντέλο τέθηκε διεθνώς σε αμφισβήτηση. Με την οικονομική κρίση της εποχής και την παρεπόμενη κρίση αξιών υποβαθμίστηκε η αξία της τρέχουσας αντεγκληματικής πολιτικής και σε αρκετές χώρες παρατηρήθηκε μείωση των παρεχόμενων κονδυλίων για την επιτυχή εφαρμογή του προνοιακού προτύπου. Παράλληλα, η εγκληματολογική θεωρία άλλαξε προσανατολισμό και με την ανάπτυξη των θέσεων της Κριτικής Εγκληματολογίας (Critical Criminology) στράφηκε από τη διερεύνηση των αιτίων της παραβατικής συμπεριφοράς του ανηλίκου στις δομές του κοινωνικοπολιτικού συστήματος που παράγουν το έγκλημα (Κουτσούκου, 2013: 173· Καρύδης, 1990: 12 επ.). Μέσα στη δεκαετία του '70 έκανε την εμφάνισή του το **δικαιικό πρότυπο**, έχοντας ως βασική αφετηρία την αρχή της αναλογικότητας μεταξύ της βαρύτητας του εγκλήματος και της μεταχείρισης του δράστη και την ενίσχυση των δικαιωμάτων των ανηλίκων στην

ποινική διαδικασία που έχει κινηθεί σε βάρος τους (Κοσμάτος, 2020: 50· Τζαννετάκη, 2018: 958 επ.).

Με τη σταδιακή υιοθέτηση του **δικαιικού** προτύπου ήρθε στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος η αντιστοιχία ανάμεσα στην πράξη και την ποινή, η ίδια η παράβαση και όχι η προσωπικότητα του παραβάτη (Κουράκης, 2012: 451 επ.). Καθώς η παραβατική δραστηριότητα του ανηλικού θεωρείται παροδική και προσωρινή, το δικαίκο μοντέλο προωθεί την επανένταξή του στην κοινωνία με σεβασμό στα δικαιώματά του (ό.π). Αντίθετα, η αναμόρφωση του ανηλικού με την παροχή θεραπευτικής βοήθειας, που αποτελούσε το βασικό σημείο αναφοράς του προνοιακού προτύπου, απουσιάζει, καθώς η εγκληματική πράξη δεν αντιμετωπίζεται ως σύμπτωμα υποκείμενης διαταραχής. Σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, από την οποία διέπεται το δικαίκο μοντέλο, οι κυρώσεις που επιβάλλονται σε κάθε αξιόποινη πράξη δεν πρέπει να υπερβαίνουν το βάρος της ίδιας της παράβασης. Επιπρόσθετα, η κύρωση δεν θα πρέπει να έχει αόριστη διάρκεια, αλλά να προσδιορίζονται από πριν και η διάρκειά της και τα κριτήρια της επιβολής της, στοχεύοντας παράλληλα στο ελάχιστο της παραμονής των ανηλικών σε καταστήματα κράτησης. *«Βασική προτεραιότητα του εν λόγω προτύπου αποτελεί η διασφάλιση μιας δίκαιης, σωστής και αμερόληπτης δίκης, δηλαδή η διασφάλιση και ο σεβασμός των συνταγματικών δικαιωμάτων του ανήλικου που εμπλέκεται στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης, όχι μόνο κατά την εφαρμογή δικαστηριακών, αλλά και των εναλλακτικών διαδικασιών»* (Κουτσούκου, 2013: 174).

Επομένως, αντί του εγκλεισμού, που παραμένει το «έσχατο καταφύγιο» και γίνεται προσπάθεια να περιοριστεί στο ελάχιστο αναγκαίο μόνο για πολύ σοβαρές και συγκεκριμένες πράξεις των ανήλικων παραβατών, επιχειρείται η υιοθέτηση εναλλακτικών διαδικασιών. Προβάλλεται ο σεβασμός των συνταγματικών δικαιωμάτων του ανηλικού και παράλληλα ο ανήλικος εμφανίζεται ως υπεύθυνος για την παρέκκλισή του, για την οποία υποχρεούται ο ίδιος να αναλάβει την ευθύνη και να αποκαταστήσει τη ζημία. Ο ρόλος της **αποκαταστατικής δικαιοσύνης** στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης των ανηλικών, ο οποίος θα μελετηθεί εκτενέστερα στη συνέχεια της παρούσας μελέτης, είναι ιδιαίτερα καθοριστικός, με δεδομένο πως εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στον χώρο αυτόν με τη μορφή πιλοτικών προγραμμάτων ήδη από τη δεκαετία του 1980 και εξακολουθεί να εφαρμόζεται κυρίως στον χώρο της παραβατικότητας ανηλικών ως αντίβαρο στις κατασταλτικές πολιτικές. Σε αντίθεση με το προνοιακό πρότυπο, όπου η συμβολή της κοινότητας

στη διαχείριση του κινδύνου υποτιμάται, στο σύστημα της επανορθωτικής δικαιοσύνης η κοινότητα συμμετέχει ενεργά και θέτει ως στόχο την ασφάλειά της, αλλά μέσω της πρόληψης ή της μείωσης υποτροπής και όχι μέσω του εγκλεισμού ή της έντονης επιτήρησης (Κουτσούκου, 2013: 182).

Αξίζει να σημειωθεί, ότι σύμφωνα με τον Κοσμάτο (2020: 51) το «μοντέλο ελάχιστης παρέμβασης» και το «επανορθωτικό μοντέλο» αποτελούν ειδικότερες τάσεις και προσεγγίσεις που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο του δικαικού προτύπου. Το «μοντέλο ελάχιστης παρέμβασης» υιοθετήθηκε στην Αγγλία κατά τη δεκαετία 1970-1980 (και εγκαταλείφθηκε τη δεκαετία του '90), με βασικό άξονα την κατά το δυνατόν ελάχιστη επιβολή στερητικών της ελευθερίας μέτρων σε ανήλικους και τη χρήση εναλλακτικών μη φυλακτικών κυρώσεων στην κοινότητα, ενώ για πράξεις χαμηλής απαξίας την εφαρμογή θεσμών παρέκκλισης της ποινικής διαδικασίας, διασφαλίζοντας πάντοτε και και απόλυτα τα ανθρώπινα δικαιώματα (Κοσμάτος, ό.π.). Ο ίδιος συγγραφέας αναφερόμενος στο «επανορθωτικό μοντέλο» εντοπίζει ως κυρίαρχο χαρακτηριστικό του την ενσωμάτωση των βασικών αρχών και μεθόδων της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, στρέφοντας την προσοχή του πρώτιστα στο θύμα της άδικης πράξης, με κυρίαρχο προσανατολισμό την αποκατάσταση και επανόρθωση της βλάβης που δημιούργησε η εγκληματική πράξη, τονώνοντας την υπευθυνότητα του ανήλικου δράστη, έτσι ώστε η αναγνώριση του λάθους του να οδηγήσει στην ενεργή του ένταξη στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

Η Αποκαταστατική Δικαιοσύνη αποτελεί ένα σύστημα εναλλακτικό ή συμπληρωματικό του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης για τη διευθέτηση των κοινωνικών διαπροσωπικών συγκρούσεων (Αλεξιάδης, 2007: 993, 999) μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο έλαβαν χώρα. Η φιλοσοφία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης έχει μετασχηματιστικές συνέπειες, που επηρεάζουν τις σχέσεις σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής πραγματικότητας (άτομα, κοινότητες, ομάδες, κοινωνίες, έθνη, υπερεθνικές δομές). Ο μετασχηματισμός ως δυναμική και διαδραστική διαδικασία (κοινωνικής) αλλαγής αντανακλάται στα συστήματα δικαιοσύνης, στις συνιστώσες του εγκλήματος, στις κοινότητες και τις αξίες από την οπτική της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Η διευθέτηση των σχέσεων στη δικαιοσύνη, στις κοινότητες, στις συνιστώσες του εγκλήματος και στα άτομα κατά τη διάρκεια επανόρθωσης της βλάβης ή θεραπείας του τραύματος, και η σχεσιακή προσέγγιση των δικαιωμάτων γενικότερα, αντανακλά τον ριζικό μετασχηματισμό της υποκειμενικότητας από τις μοντέρνες στις μεταμοντέρνες συνθήκες. Έτσι, μέσα από

τα σχεσιακά αποτελέσματα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, η δικαιοσύνη στις κοινωνικές σχέσεις επιτυγχάνει και κινεί τους μηχανισμούς της κοινωνικής αλλαγής (Αρτινοπούλου, 2013: 38).

Σήμερα, λοιπόν, κατά την ενασχόλησή της με τον ανήλικο δράστη, η ποινική δικαιοσύνη καλείται να εφαρμόσει συνδυαστικά τρία πρότυπα μεταχείρισης:¹³ α) το πρότυπο πρόνοιας, σύμφωνα με το οποίο η αποστολή του ποινικού δικαίου ανηλίκων συμπυκνώνεται στην κοινωνικοποίηση του ανήλικου δράστη με τη λήψη πρόσφορων διαπαιδαγωγικών μέτρων, β) το πρότυπο δικαιοσύνης, σύμφωνα με το οποίο η εκδίκαση των ανηλίκων διέπεται από κανόνες που εξασφαλίζουν δίκαιη δίκη και γ) το πρότυπο συμμετοχής, σύμφωνα με το οποίο ανήλικος δράστης, θύμα και κοινότητα εισέρχονται σε ένα δυναμικό συμβόλαιο αποκατάστασης της βλάβης και της κοινωνικής ειρήνης. Η αναμορφωμένη ποινική νομοθεσία των ανηλίκων αποτελεί μια τεκμηριωμένη βάση παραδοχής και των τριών προτύπων (Ζαγούρα, 2011: 17).

III.1.2 Η προβληματική για την (αν)αποτελεσματικότητα των ιδρυματικών κυρώσεων και μέτρων

Ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος αποτελεί ένα διαχρονικό στοιχείο της κοινωνίας, προσαρμοζόμενο στα δεδομένα της κάθε εποχής. Είναι το απαραίτητο εργαλείο συμμόρφωσης των πολιτών, ενηλίκων και ανηλίκων, στις εντολές και επιταγές της κάθε φορά κυρίαρχης εξουσίας. Ειδικότερα για τους ανηλικούς, η χάραξη του πλαισίου του επίσημου κοινωνικού ελέγχου που θα ασκηθεί σε μια συγκεκριμένη

¹³ Η Γασπαρινάτου, αναφερόμενη στο αναλογιστικό πρότυπο της «*Νέας Ποινολογίας*», εντοπίζει (2020: 238 επ.) ότι τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, τα περισσότερα δικαιοσύνη συστήματα αντιμετώπισαν έντονους κραδασμούς και ένα νέο πνεύμα ελέγχου έκανε την παρουσία του για μία πιο εντατική και ενίοτε αυστηρότερη μεταχείριση, όχι μόνο απέναντι στους παραβατικούς νέους που έχουν ήδη διαπράξει μία άδικη πράξη και εμπλέκονται με το ΣΠΔΑ αλλά και τους προ-παραβατικούς, σε εκείνους δηλαδή που κρίνονται προ-εγκληματικά επικίνδυνοι, θυμίζοντας πολιτικές του 19^{ου} αιώνα απέναντι στους νέους των λεγόμενων «επικίνδυνων τάξεων». Η ίδια συγγραφέας επισημαίνει το παράδοξο να συνυπάρχει αυτή η τάση με όλες τις προηγούμενες, τις πρακτικές του προνοιακού, δικαιοσύνη και συμμετοχικού προτύπου, συνθέτοντας ένα πεδίο εννοιολογικής και στοχοθετικής ρευστότητας με πολλές αντιφάσεις και αμφισημίες που ακροβατεί ανάμεσα στην πρόληψη και την καταστολή, τη διαπαιδαγώγηση και την τιμωρία, την επανένταξη και τον αποκλεισμό. Η νέα τάση αντεγκληματικής και εγκληματοπροληπτικής πολιτικής δίνει έμφαση στην «προληπτική διαχείριση κινδύνων» ή στην «προληπτική διαχείριση της επικινδυνότητας των νεαρών παραβατών». Ωστόσο, πλείστες ενστάσεις έχουν εγερθεί αφενός για την ακρίβεια των προγνωστικών μετρήσεων (υψηλός αριθμός λανθασμένων προγνωστικών κρίσεων) και αφετέρου για τις στιγματιστικές συνέπειες του χαρακτηρισμού ενός ανηλίκου ως προ-εγκληματικά επικίνδυνου (εξάπλωση του πλέγματος κοινωνικού ελέγχου ιδίως απέναντι σε νέους που προέρχονται από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, γεγονός που μπορεί εύκολα να τους οδηγήσει μέσα από την απορρόφηση του νοήματος του κοινωνικού χαρακτηρισμού σε δευτερογενή παρέκκλιση, περιθωριοποίηση, κοινωνικό αποκλεισμό και σε μία μόνιμη εμπλοκή με την παραβατικότητα). (Silver & Miller, 2002· Case, 2006· O' Mahony, 2009· Muncie, 2021).

κοινωνία και σε μια δεδομένη χρονική στιγμή εξαρτάται από το ποιο συγκεκριμένο πλαίσιο αντίδρασης υιοθετεί η κοινωνία αυτή, όσον αφορά στην παραβατικότητα και συγκεκριμένα έναντι αυτής της ηλικιακής ομάδας (Χαίδου, 2021: 105).

Η Ζαραφονίτου (2004: 229, 230), αναφερόμενη σε έρευνα που έλαβε χώρα στο Μονομελές Πλημμελειοδικείο του Poitiers στη Γαλλία το 1982, αναφέρει τον συμπερασματικό ισχυρισμό που διατυπώθηκε σχετικά με τη σύνδεση της φυλάκισης με τη σταθερή υποτροπή. Επομένως, μια ποινή που στερεί την ελευθερία ενδέχεται να οδηγήσει σε υποτροπή. Παρόμοιοι συσχετισμοί, όπως επισημαίνει η συγγραφέας, απορρέουν και από μία ελληνική έρευνα για τις φυλακές των Δασκαλάκη, Ανδρίτσου κ.ά. το 1983, όπου διαπιστώνεται ότι οι περισσότεροι υπότροποι φυλακίστηκαν για πρώτη φορά σε πολύ νεαρή ηλικία (κάτω των 17 ετών). Η ίδια ως άνω συγγραφέας (2004: 231, 232), περιγράφοντας τα αποτελέσματα μιας αντίστοιχης έρευνας, μεγαλύτερης εμβέλειας, που πραγματοποιήθηκε σε δείγμα 1667 κρατουμένων των φυλακών του Quebec στον Καναδά το διάστημα 1966-1970 με παρατήρηση της συμπεριφοράς τους (follow up) για πέντε έτη μετά την αποφυλάκισή τους αναφέρεται στον συσχετισμό που θεμελιώνεται στη διασύνδεση της διάρκειας φυλάκισης και του ποσοστού υποτροπής: όσο επεκτεινόταν η διάρκεια στέρησης της ελευθερίας τόσο αυξανόταν ο δείκτης της υποτροπής. Άμεση σχέση ανάμεσα στη φυλάκιση και την υποτροπή θεμελιώνεται και μέσα από τα πορίσματα μιας βρετανικής έρευνας, του Burnett το 1992. Καταλήγοντας η Ζαραφονίτου (2004: 235) επισημαίνει ότι η βρετανική αντεγκληματική πολιτική αποτελεί γενικά «πιλότο» για όλες τις αγγλοσαξωνικές χώρες, οι οποίες έχουν υιοθετήσει σχεδόν στο σύνολό τους τους εναλλακτικούς τρόπους έκτισης των ποινών φυλάκισης που εγκαινίασε η χώρα αυτή, παρ' όλο που η αποτελεσματικότητα των μεθόδων αυτών δεν έχει αξιολογηθεί επαρκώς.

Περαιτέρω, θα αναφερθούν σχετικά σημεία σύγχρονων ελληνικών ερευνών. Συγκεκριμένα, στόχος της πολιτείας πρέπει να είναι η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης του ανήλικου «παραβάτη του νόμου» και η προσαρμογή του στα κοινωνικά πρότυπα μέσω της ορθής «μεταχείρισης», στην οποία περιλαμβάνεται η βελτίωση της αυτοεικόνας του ατόμου και η ψυχοκοινωνική ενδυνάμωση με προσανατολισμό τις αποδεκτές κοινωνικές αξίες. Το σκεπτικό αυτής της μεταχείρισης βασίζεται στην κοινωνική επανένταξη του ανήλικου παραβάτη και όχι στην περιθωριοποίησή του ή «στη διαδικασία απαλλαγής της κοινωνίας από αυτόν» (Μπεζέ, 1987: 31), αρκεί να αναληφθούν δυναμικές δράσεις για φροντίδα, στήριξη και προστασία του ανήλικου

στο οικείο οικογενειακό, σχολικό και κοινωνικό του περιβάλλον, προκειμένου να ενισχυθούν οι ισχυρές πλευρές της προσωπικότητάς του στη διαδικασία κοινωνικοποίησης (Πιτσελά, 2021: 117). Σαφώς, τίθεται επιτακτική η ανάγκη περιορισμού της πατερναλιστικής επιρροής στην ποινική αντιμετώπιση του ανηλίκου και προτάσσεται ο επανεντακτικός και παιδαγωγικός χαρακτήρας των προβλεπόμενων μέτρων και όχι η αποτρεπτική τους ισχύς, δίνοντας παράλληλα έμφαση στην ηθικοκοινωνική ανάπτυξη του ανηλίκου (Κουράκης, 2012: 1-3). Σ' αυτό μπορούν να συμβάλλουν καθοριστικά οι επικαιροποιημένες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις και ο εκσυγχρονισμός του δικαίου ανηλίκων (Κουράκης, Μηλιώνη κ.ά., 1995: 94), το οποίο σήμερα θεωρείται «ποινικό δίκαιο της διαπαιδαγώγησης», επειδή οι κυρώσεις του δεν είναι – κατά κανόνα – τιμωρητικές, αλλά αναμορφωτικά μέτρα, τα οποία αναπληρώνουν σε ευρεία έκταση την ποινή – ακόμα και ο ποινικός σωφρονισμός θεωρείται «ποινή διαπαιδαγώγησης» – και αποσκοπούν στην κοινωνική (ανα)προσαρμογή και (επαν)ένταξη του ανηλίκου, μέσω της διαπαιδαγώγησης (Πιτσελά, 2013: 71).

Μέσα από τη συγκεκριμένη οπτική, εκτιμάται ότι κομβική σημασία για την κατά το δυνατόν επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων θα έχει η προνοιακή υποστήριξη του ανηλίκου από το κράτος και την κοινωνία ως προς τις παρεχόμενες υπηρεσίες και τα μέσα πρόληψης της ανήλικης και νεανικής παραβατικότητας με κεντρικό άξονα την εστίαση στα κοινωνικά αίτια που εξωθούν τους νέους στη διάπραξη αδικημάτων (Κουράκης, Μηλιώνη κ.ά., 1995: 279). Αξίζει να σημειωθεί ότι στην τελευταία αυτή έρευνα που διενεργήθηκε για την κατάσταση στις τότε Φυλακές Ανηλίκων της χώρας, διαπιστώθηκε ότι περίπου το 1/3 από τους Έλληνες κρατούμενους είχαν οδηγηθεί και παλαιότερα σε ίδρυμα αγωγής ή σε σωφρονιστικό κατάστημα, ενώ περίπου οι μισοί από τους εγκλεισθέντες είχαν διατελέσει τρόφιμοι τόσο στο ίδρυμα όσο και στο σωφρονιστικό κατάστημα. Όντως, ο αριθμός προκαλεί ανησυχία, καθώς φανερώνει τον πρώιμο ήδη εγκλεισμό των ανήλικων παραβατών στις φυλακές και στα ιδρύματα και την απουσία μέτρων για την υπεύθυνη και συστηματική αποτροπή νέων παραβάσεων μετά την αποφυλάκισή τους. Επίσης, σύμφωνα με νεότερη έρευνα του Πανεπιστημίου Αθηνών που διενεργήθηκε σε επαναληπτική βάση (Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, 1999-2000), οι τέσσερις στους πέντε (80,2%) πρώην ανήλικοι κρατούμενοι οδηγήθηκαν εκ νέου στη φυλακή ή τους επιβλήθηκε κάποια ποινή στην επόμενη εξαετία ή επταετία μετά την έξοδό τους από

το Κατάστημα Κράτησης (Κουράκης & Σταθουλοπούλου, 2007: 143-159). Είναι, λοιπόν, αβάσιμη η αντίληψη ότι υψηλά ποσοστά κράτησης καθιστούν μια κοινωνία πιο ασφαλή. Ο εγκλεισμός του δράστη από μόνος του μπορεί να προστατεύσει πρόσκαιρα την κοινωνία, ενώ ο κίνδυνος μελλοντικών εγκλημάτων μεγεθύνεται προοδευτικά (Πιτσελά, 2004: 94).

Η Χάιδου υπογραμμίζει (2021: 168) ότι η αποστέρηση της ελευθερίας του ανηλίκου με την είσοδό του σε ίδρυμα αγωγής αποτυγχάνει να τον αναμορφώσει ουσιαστικά και καθιστά επισφαλή την περαιτέρω πορεία του, αφαιρώντας κάθε θετικό προγνωστικό πρόσημο για το μέλλον του ανηλίκου, καθώς ο στιγματισμός και ο επερχόμενος ιδρυματισμός υποδαυλίζουν παρά αναχαιτίζουν την υποτροπή του. Στην ίδια επιχειρηματολογική βάση στηρίζεται η αιτιολογική έκθεση του νόμου 4322/2015: *«η ανάγκη απομάκρυνσης του κινδύνου περιθωριοποίησης μέσω της κράτησης και επανεμφάνισης παραβατικών συμπεριφορών σε συνδυασμό με αποτελέσματα εμπειρικών ερευνών, τα οποία δείχνουν ότι η εφαρμογή εξωιδρυματικών μέτρων είναι αποτελεσματικότερη από τον εγκλεισμό ως προς την πρόληψη της υποτροπής των ανηλίκων, επιβάλλουν την περιορισμένη εφαρμογή του ποινικού σωφρονισμού και την αντικατάστασή του με μέτρα, όπου η προτεραιότητα θα δίνεται στη διαπαιδαγώγηση έναντι της ποινής με σεβασμό των αρχών της επικουρικότητας και αναλογικότητας»*. Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται και η διαπίστωση του Κοσμάτου (2020: 74), όταν τονίζει την καθοριστική επίδραση που επιφέρει στην ψυχοσύνθεση και στη διαμόρφωση της προσωπικότητας ενός ανηλίκου η βία που παράγεται σε ένα σύστημα εγκλεισμού, ενώ παράλληλα αναγνωρίζει τη στιγματιστική λειτουργία του ως ένα από τα βασικά στοιχεία που οδηγούν στη δευτερογενή παρέκκλιση και την υποτροπή του νεαρού ατόμου.

Προφανώς, ο εγκλεισμός, πέρα από τη στέρηση της αδέσμευτης κίνησης, επισωρεύει πρόσθετες αρνητικές καταστάσεις. Αναφέρονται ενδεικτικά η απομάκρυνση του ανηλίκου από τα μέλη της οικογένειάς του και από το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον, η αδυναμία χρήσης αυτονόητων υλικών αγαθών και υπηρεσιών, η έλλειψη ετεροφυλικών σχέσεων, η απώλεια κάθε ανεξαρτησίας και η μεγέθυνση της ανασφάλειας. Ο εγκλεισμός ενός ανηλίκου αποτελεί την τελική πράξη ενός «συνεχούς» κοινωνικού αποκλεισμού και το σύμπτωμα μίας πολύ προγενέστερης ρήξης μεταξύ δράστη και κοινωνίας (Καρύδης, 2008: 9).

Σε κάθε κοινωνία βιώνεται η ένταξη των νέων ανθρώπων ως προβληματική. Το ποινικό δίκαιο ανηλίκων, ως διακριτό πεδίο του ποινικού δικαίου, επιδιώκει την

κοινωνική (επαν)ένταξη των ανηλίκων με τον έλεγχο της συμπεριφοράς τους, τη διασφάλιση των βασικών κανόνων συμπεριφοράς και την προστασία των ουσιωδών έννομων αγαθών της κοινωνίας. Επειδή απευθύνεται ειδικά στους ανηλίκους, υποχωρεί η βασική αρχή της *ανταπόδοσης* στον δράστη του κοινωνικού κακού που εκείνος προκάλεσε προς χάριν της αρχής της *διαπαιδαγώγησης* κατά την απονομή της δικαιοσύνης (Πιτσελά, 2013: 645). Η εξέλιξη του δικαίου ανηλίκων χαρακτηρίζεται από το διπολικό ή δυαδικό σύστημα του δικαίου πρόνοιας και αρωγής ανηλίκων αφενός και του ποινικού δικαίου ανηλίκων αφετέρου. Η διασφάλιση και εναρμόνιση των δύο λειτουργιών (κοινωνικού ελέγχου / τιμωρίας και διαπαιδαγώγησης) είναι δύσκολη, εφόσον η αντινομία τους, μία εγγενής δηλαδή σχέση αντιπαλότητας ή διαρκούς τριβής και έντασης ανάμεσα στο αναγκαίο από κανονιστική άποψη και στο επιθυμητό από παιδαγωγική άποψη διατρέχει ολόκληρο το σύστημα του δικαίου ανηλίκων (ό.π.: 5).

III.1.3 Το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο

Στις αρχές του 20ου αιώνα, με την προϊούσα κυριαρχία του προνοιακού προτύπου, το Ποινικό Δίκαιο εμφανίζει έναν ξεχωριστό και αυτόνομο κλάδο, το Ποινικό ή Εγκληματικό Δίκαιο Ανηλίκων. Η συγκεκριμένη κίνηση απαντά ιδιαιτέρως στις ΗΠΑ, αλλά και στην Αγγλία. Ωστόσο, παρόμοιες μεταρρυθμίσεις παρατηρήθηκαν και στον υπόλοιπο ευρωπαϊκό χώρο, όπως είναι η Γερμανία, η Αυστρία και η Γαλλία. Το προνοιακό πρότυπο, που μεσουράνησε στον ευρωπαϊκό χώρο κατά το μεγαλύτερο μέρος του 20ου αιώνα και προώθησε ουσιαστικά την κοινωνική πρόνοια, αποτέλεσε θεμέλιο της αντιμετώπισης των ανήλικων δραστών από τον νόμο με βασικό στόχο την αναμόρφωση, την αρωγή και την ηθική διαπαιδαγώγηση του κρατουμένου (Κουτσούκου, 2013).

Μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, η υιοθέτηση της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948) αλλά και η υπογραφή της ΕΣΔΑ (1950) οδήγησαν σταθερά στον εξορθολογισμό του ποινικού δικαίου με κέντρο τον άνθρωπο, καθώς αυτός πλέον, είτε είναι ενήλικος είτε ανήλικος, διαθέτει αναγνωρισμένα και αναμφισβήτητα δικαιώματα, και ως εκ τούτου χρειάζεται να περιφρουρηθεί η αξιοπρέπειά του και να υπάρξει μέριμνα για την κοινωνική συνείδηση και την υπευθυνότητά του (Κουράκης, 2009: 272-273). Η ειδική αντιμετώπιση που χρίζει ο ανήλικος παραβάτης από τον νόμο προβλέπεται εν πρώτοις στο Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (1966), όπου

εκφράζεται σαφέστατα η ανάγκη διαφοροποιημένης αντίδρασης και διαχωρισμού των ανηλίκων από τους ενήλικες κατηγορούμενους με τη σύντομη προσαγωγή τους ενώπιον του δικαστηρίου (άρθρο 10β), τη διαμόρφωση της διαδικασίας ανάλογα με την ηλικία τους (άρθρο 14 παρ. 4) και την ανάδειξη της έννοιας της αναμόρφωσης ως βασικού συστατικού της δικαιοσύνης των ανηλίκων (άρθρο 14 παρ. 4) (Κουτσούκου, 2013: 172).

Τις τελευταίες δεκαετίες επιδιώκεται διεθνώς και εν μέρει έχει επιτευχθεί στον ευρωπαϊκό χώρο η μεταρρύθμιση και η επικαιροποίηση του ποινικού δικαίου ανηλίκων σύμφωνα με σύγχρονες επιστημονικές οπτικές, με προσανατολισμό στην εξομάλυνση των κοινωνικών συγκρούσεων και τον περιορισμό της εγκληματικότητας, παρακάμπτοντας συχνά την ποινική διαδικασία χωρίς ή με την επιβολή κάποιου μέτρου (π.χ. αποκατάσταση της ζημίας), αναπτύσσοντας το αίσθημα ευθύνης, καλλιεργώντας τη συνείδηση δικαίου με εξωιδρυματικές κυρώσεις που ανταποκρίνονται στο δίκαιο και στο αίτημα για ανθρωπιστική προσέγγιση, και επανεντάσσοντας τον νεαρό δράστη στην κοινωνία μέσω ενός διακλαδωμένου συστήματος μέτρων για τη διαπαιδαγώγηση και αρωγή, αποφεύγοντας τις κυρώσεις στέρησης της ελευθερίας (Πιτσελά, 2013: 649).

Η τάση στο δίκαιο ανηλίκων για αρμονική σύνθεση ή «συγκερασμό» κατά τον Κουράκη (2012: 463) του «προνοιακού» με το «δικαιϊκό» πρότυπο αποτυπώνεται με ανάγλυφο τρόπο στα διεθνή κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής για ανήλικους παραβάτες, όπως στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η οποία υπογράφηκε το 1989 και κυρώθηκε από τη χώρα μας το 1992 (Ν. 2101/1992), στους Κανόνες του Πεκίνου (1985), τις Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ (1990), τους (στοιχειώδεις) κανόνες του ΟΗΕ για την Προστασία Ανηλίκων οι οποίοι Στερούνται της Ελευθερίας τους (1990) γνωστούς και ως Κανόνες της Αβάνας. Μελετώντας επίσης ευρωπαϊκά κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής και ειδικότερα Αποφάσεις και Συστάσεις της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία εξετάζει τα κατάλληλα μέτρα για την αποδοχή από τις Κυβερνήσεις των κρατών μελών του, μιας κοινής πολιτικής απέναντι σε κρίσιμα και σημαντικά κοινωνικά, πολιτιστικά, δικαϊκά και άλλα προβλήματα (Αλεξιάδης, 2005), ξεχωρίζουμε ανάμεσα σε άλλα τη Σύσταση No.R (87) 20, η οποία υιοθετήθηκε από την Επιτροπή Υπουργών στις 17

Σεπτεμβρίου 1987 με τίτλο: «Οι Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Εγκληματικότητα¹⁴ των Ανηλίκων». Εκεί τονίζεται ότι οι κοινωνικές αντιδράσεις απέναντι στην εγκληματικότητα των ανηλίκων θα πρέπει να λαμβάνουν υπ' όψιν την προσωπικότητα και τις ειδικές ανάγκες των ανηλίκων και ότι οι τελευταίοι χρειάζονται εξειδικευμένες παρεμβάσεις και, όπου επιβάλλεται, εξειδικευμένη μεταχείριση που να στηρίζεται ειδικότερα στις αρχές που εμπεριέχονται στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Συνιστά στις Κυβερνήσεις των κρατών μελών να αναθεωρήσουν, αν είναι ανάγκη, τη νομοθεσία και την πρακτική τους με σκοπούς, όπως: α) η ανάληψη ή η συνέχιση ιδιαίτερων προσπαθειών για την πρόληψη της μη προσαρμογής (δυσκοινωνικότητας) και της παραβατικότητας των ανηλίκων, β) η ενθάρρυνση της ανάπτυξης διαδικασιών εκτροπής [παράκαμψης] ή διαμεσολάβησης στο επίπεδο του δημόσιου κατηγορού ή της αστυνομίας, ώστε να προλάβει την είσοδο των ανηλίκων στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και τις δυσάρεστες γι' αυτούς συνέπειες που ακολουθούν, γ) η διασφάλιση της σωστής και όσο το δυνατό ταχύτερης διαδικασίας κατά των ανηλίκων με ενίσχυση της νομικής θέσης του ανηλίκου κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, δ) η εξασφάλιση ότι παρεμβάσεις όσον αφορά ανήλικους εγκληματίες θα επιδιώκονται κατά προτίμηση στο φυσικό τους περιβάλλον, θα κάνουν σεβαστό το δικαίωμά τους για μόρφωση, θα σέβονται την προσωπικότητά τους και θα προωθούν την προσωπική τους εξέλιξη και ε) η προώθηση και η ενθάρρυνση συγκριτικής έρευνας στο πεδίο της εγκληματικότητας των ανηλίκων, έτσι ώστε να παρέχεται η βάση για την άσκηση πολιτικής σ' αυτόν τον χώρο (Αλεξιάδης, 2005: 255-261).

Οι τάσεις ενσωμάτωσης στοιχείων της αποκαταστατικής δικαιοσύνης με τη μορφή πιλοτικών προγραμμάτων στον χώρο της ποινικής δικαιοσύνης των ανηλίκων ήδη από τη δεκαετία του 1980 αποτυπώθηκαν στις ρυθμίσεις των Κανόνων του Πεκίνου του ΟΗΕ το 1985, αποκρυσταλλώνονται δε για πρώτη φορά διεθνώς σε δεσμευτικό συμβατικό κείμενο στο άρθρο 40, παρ. 3 περ. β' της ΔΣΔΠ. Η ανάγκη για τον επαναπροσδιορισμό του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης των ανηλίκων με την ένταξη σε αυτό αποκαταστατικών δυνατοτήτων –και μάλιστα και για περιπτώσεις που διαπράττονται σοβαρές αξιόποινες πράξεις– τονίζεται πάλι το 1997 στη «Διακήρυξη της Λουβέν» («Διακήρυξη για την Καταλληλότητα της Προώθησης της

¹⁴ Ο Αλεξιάδης αποδίδει τον όρο 'juvenile delinquency' στις μεταφράσεις των Συντάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης ως «εγκληματικότητα ανηλίκων». Η Πιτσελά το μεταφράζει (2001) ως «παραβατικότητα ανηλίκων» στο Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής – Δίκαιο Ανηλίκων. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα, σελ. 449-450, ομοίως και ο Κοσμάτος, 2020: 69.

Αποκαταστατικής Προσέγγισης στην ‘Εγκληματικότητα’ των Ανηλίκων»), ενώ, τέλος, στη Σύσταση R (2003) 20 για τους «Νέους τρόπους αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων και τον ρόλο της δικαιοσύνης των ανηλίκων», όπως ακριβώς και στη Διακήρυξη της Λουβέν προτείνεται η εφαρμογή αποκαταστατικών πρωτοβουλιών και για τους ανήλικους δράστες σοβαρών πράξεων (Γιοβάνογλου, 2007α: 1066-1067). Επίσης, και η Σύσταση Rec (2008) 11 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης «Ευρωπαϊκοί Κανόνες για Ανήλικους Δράστες που υποβάλλονται σε Κυρώσεις ή Μέτρα», ενθαρρύνει τα κράτη μέλη να υιοθετήσουν το θεσμό της διαμεσολάβησης ή άλλα επανορθωτικά μέτρα σε όλα τα στάδια της διαδικασίας που αφορούν τους ανήλικους (Πιτσελά, 2013: 99· Γασπαρινάτου, 2020: 163). Βέβαια, και σε κείμενα με μη συμβατικό χαρακτήρα, όπως είναι το Γενικό Σχόλιο Νο 10/007 της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Παιδιού του ΟΗΕ, τονίζεται ότι *«η δικαιοσύνη των ανηλίκων θα πρέπει να προωθεί τη χρήση των εναλλακτικών της κράτησης μέτρων προς όφελος τόσο των ίδιων των ανηλίκων όσο και της ευρύτερης κοινωνίας»*.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι, ενώ η ένταση του επιστημονικού διαλόγου συνεχίζεται αμείωτη, οι γενικές αρχές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης περί παροχής ουσιαστικής βοήθειας για τα θύματα, περί προσφοράς πραγματικής δυνατότητας ενσωμάτωσης και κοινωνικής προσαρμογής για τους δράστες και περί αποκατάστασης των σχέσεων μεταξύ τους αλλά και με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον τους, έχουν ήδη γίνει πλειοψηφικά αποδεκτές από την επιστημονική κοινότητα (Braithwaite, 2002) αλλά και από διεθνείς οργανισμούς ειδικού βάρους (Αλεξιάδης, 2007· Αρτινοπούλου, 2010α· Γιοβάνογλου, 2007α· Ευρωπαϊκά Κείμενα και Συστάσεις της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης που μόλις προηγουμένως αναφέρθηκαν). Περαιτέρω, οι Κατευθυντήριες Γραμμές της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για μια φιλική δικαιοσύνη προς τα παιδιά (2010), οι οποίες ασχολούνται με το ζήτημα της θέσης, του ρόλου, των απόψεων, των δικαιωμάτων και των αναγκών των παιδιών στο πλαίσιο των δικαστικών και εξωδικαστικών διαδικασιών, επιδιώκουν να διασφαλίσουν τον πλήρη σεβασμό όλων των δικαιωμάτων των παιδιών που αναφέρονται στην πληροφόρηση, την αντιπροσώπευση, τη συμμετοχή και την παρουσία τους (Κοσμάτος, 2020: 70). Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται και η Οδηγία (ΕΕ) 2016/800 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11^{ης} Μαΐου 2016 επιδιώκοντας την προώθηση

των δικονομικών εγγυήσεων για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών.

Η κοινωνική αντίδραση απέναντι στον εγκληματία αντικατοπτρίζει την αντεγκληματική πολιτική που ακολουθείται σε μια δεδομένη κοινωνία, τα μέσα και τους τρόπους δράσης δηλαδή που εφαρμόζονται νομοθετικά, στα πλαίσια του επίσημου κοινωνικού ελέγχου με στόχο την αντιμετώπιση του εγκλήματος. Οι νέες τάσεις που κυριαρχούν για την κατεύθυνση προς ένα σύγχρονο Δίκαιο Ανηλίκων συνοψίζουν τα εξής χαρακτηριστικά: α) αποφυγή ποινών μακροχρόνιου εγκλεισμού, εφόσον τον αντιμετωπίζουν ως το έσχατο καταφύγιο για τους ανήλικους παραβάτες, β) πρόβλεψη ενός μεγαλύτερου εύρους και ποικιλίας εξωιδρυματικών κυρώσεων με σκοπό την αποφυγή υποτροπής του νεαρού παραβάτη, γ) ανάπτυξη στρατηγικών για την αξιοποίηση των κατά παρέκκλιση διαδικασιών και διαμεσολάβησης, δ) επικέντρωση στην αποκατάσταση της βλάβης του θύματος και ε) ενεργοποίηση και συντονισμός φορέων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, προκειμένου να υποστηρίξουν παραβατικούς και προ-παραβατικούς ανήλικους (Asquith, 1996· Junger-Tas & Decker, 2006· Sims & Preston, 2006· Muncie, 2021· Κουράκης, 2012).

Γενικά, μπορούμε να εντοπίσουμε στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες¹⁵ συγκεκριμένες νομοθετικές ρυθμίσεις που ακολουθούν τις σύγχρονες επιταγές του Δικαίου Ανηλίκων (Κουράκης, 2012: 491-493):

- α) Ολοκληρωμένη προσέγγιση απαιτείται στο ζήτημα της παραβατικότητας των νέων με έμφαση στα μέτρα πρόληψης σε συνδυασμό με κοινωνικές πολιτικές, ιδίως όσον αφορά τον τρόπο ζωής και ανάπτυξης των μεγαλουπόλεων.
- β) Η «τιμωρία» είναι ανάγκη να συνδυάζεται αρμονικά με την «εκπαίδευση». Παρ' όλο που τα μέτρα εκλαμβάνονται ως τιμωρητικά, αξιοποιούνται παιδαγωγικά, για να αποφευχθεί η υποτροπή και να επανενταχθεί ο ανήλικος στην κοινωνία.

¹⁵ Σε μια φιλόδοξη νομοθετική μεταρρύθμιση προέβησαν ήδη από το 1988 η Αυστρία και η Ιταλία. Ακολούθησαν το 1990 η Γερμανία (και με μια νέα το 2008), το 1991 η Αγγλία/Ουαλία (και σε μεταγενέστερες το 1994, 1998 και 1999), το 1993 η Νορβηγία, επίσης το 1993 η Γαλλία (και σε σημαντικές μεταγενέστερες μεταρρυθμίσεις το 2002, 2004 και 2007), το 1995 και 2008 η Ολλανδία, το 1996 και 2006 η Κύπρος, το 1997 η Φινλανδία, το 1999 η Πορτογαλία, το 1999 και η Σουηδία (με μεταγενέστερη το 2007), το 2000 και 2006 η Ισπανία, το 2003 η Ελλάδα. Αυτός ο αέρας αλλαγής γίνεται εμφανής στην Ευρώπη τις τελευταίες δεκαετίες με στόχο τον εκσυγχρονισμό των ισχυρότων συστημάτων ανηλίκων, όπως εντοπίζει ο Κουράκης (2012: 486) και ο ίδιος ειδικότερα περιγράφει στη μελέτη του ‘‘A typology of juvenile justice systems in Europe’’, η οποία δημοσιεύθηκε το 2003 στον Τιμητικό Τόμο για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, που επιμελήθηκε ο Α.Μαγγανάς, Αθήνα-Βρυξέλλες: Νομική Βιβλιοθήκη Bruylant.

- γ) Η αποστέρηση της ελευθερίας επιβάλλεται μονάχα στις βαρύτερες παραβατικές ενέργειες των ανηλίκων και ο εγκλεισμός χρησιμοποιείται εσχάτως ως η αναπόφευκτη λύση, όταν όλα τα προηγούμενα μέτρα έχουν αποτύχει.
- δ) Προτεραιότητα δίνεται σε επανορθωτικά μέτρα για το ίδιο το θύμα όσο και για την κοινωνία, όπως για παράδειγμα η εργασία προς όφελος της κοινότητας.
- ε) Ενίσχυση και αξιοποίηση της επανορθωτικής εργασίας απαιτείται στο πλαίσιο της κοινότητας (στην Ελλάδα κοινωφελής εργασία) με μορφή έργων προς όφελος είτε του θύματος είτε δημόσιων ή ιδιωτικών οργανισμών είτε κοινωνικών ομάδων.
- στ) Κατά το σχεδιασμό και την οργάνωση προγραμμάτων προσαρμοσμένων στις ανάγκες των ανηλίκων, χρειάζεται να υπολογίζονται οι παράγοντες εκείνοι που εγκυμονούν τον κίνδυνο υποτροπής του ανηλίκου και υπονομεύουν την επιτυχία του συστήματος αναμόρφωσης και αρωγής. Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος θα πρέπει να βρίσκεται η χρήση υποστηρικτικών μέτρων και προγραμμάτων για την πρόληψη της υποτροπής και την κοινωνική επανένταξη των ανήλικων παραβατών και να επιδιώκεται ταυτόχρονα η διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανηλίκου.
- ζ) Προτεραιότητα δίνεται και σε μέτρα προστατευτικής επίβλεψης, καθώς και σε μέτρα εκπαιδευτικού χαρακτήρα που εκτελούνται εντός της κοινότητας
- η) Εξασφάλιση της υποστήριξης και πρόθυμης συμμετοχής των ανηλίκων για την εκτέλεση και επιτυχή πραγμάτωση αυτών των μέτρων.
- θ) Πολύπλευρη υποστήριξη του ανηλίκου, αφού ληφθούν υπ' όψιν τα ιδιαίτερα γνωρίσματά του για να επιτευχθεί η ατομική προσαρμογή του στην κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά.
- ι) Η αξιοποίηση των κατά παρέκκλιση διαδικασιών, καθίσταται κοινός τόπος στην πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών, προκειμένου να αποφευχθεί ή να μειωθεί η εμπλοκή των ανήλικων δραστών με τις διάφορες πτυχές του συστήματος δικαιοσύνης.
- ια) Ισχυρή υποστήριξη για την ανάπτυξη μηχανισμών διαμεσολάβησης, με την ευρεία έννοια του όρου, δηλαδή αφενός μεταξύ ανηλίκου δράστη και θύματος και αφετέρου με την έννοια της κοινωνικής και πολιτιστικής διαμεσολάβησης.

- ιβ) Η ταχύτητα στη διαδικασία λήψης νομικών αποφάσεων είναι απαραίτητη για την αποτελεσματικότητα της ποινής και άλλων μέτρων παρέμβασης, εφόσον όμως έχει εξασφαλιστεί η προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των ανηλίκων.

Από όσα εκτέθηκαν ανωτέρω για τις κοινές ρυθμίσεις που διέπουν τις νομοθεσίες των χωρών της Ένωσης, γίνεται αντιληπτό ότι η στόχευση της ευρωπαϊκής πολιτικής για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας των νέων καθίσταται μια συνολική και πολυπρισματική προσπέλαση με εστίαση στην πρόληψη και παράλληλη ανάπτυξη κοινωνικών προγραμμάτων λαμβανομένων υπ' όψη των συνθηκών ζωής στα μεγάλα αστικά κέντρα. Η αναμόρφωση του συστήματος δικαιοσύνης για ανηλίκους σε περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, όπως και στη χώρα μας, φαίνεται να προσανατολίζεται προς ένα μοντέλο, κατά το οποίο οι παιδαγωγικοί στόχοι συνδυάζονται με τις νόμιμες εγγυήσεις μίας δίκαιης δίκης και κατά συνέπεια προς ένα «εξισορροπημένο» μοντέλο δικαιοσύνης (Πιτσελά, 2013: 365).

III.1.4 Η διαμόρφωση του εθνικού νομοθετικού πλαισίου

Οι απαρχές του ελληνικού συστήματος ποινικής δικαιοσύνης για τους ανηλίκους ανάγονται στον Ποινικό Νόμο του 1833, που άρχισε να εφαρμόζεται το 1834, ο οποίος εισήγαγε αφενός το ποινικώς ανεύθυνο των ανηλίκων κάτω των 10 ετών, εφόσον θεωρούνταν κατ' αμάχητο τεκμήριο στερημένοι της ικανότητας για καταλογισμό και δεν μπορούσε να απαγγελθεί εναντίον τους ποινή και αφετέρου τη σχετικότητα του καταλογισμού για τους ανηλίκους άνω των 10 ετών, ορίζοντας ως κύριο προαπαιτούμενο για να τιμωρηθεί ένας ανήλικος 10 - 14 ετών να παραβεί το νόμο «μετά διακρίσεως». Εξεταζόταν, δηλαδή, το κριτήριο αν ο έφηβος είχε την απαιτούμενη αντίληψη και πνευματική ικανότητα προς διάκριση του αξιόποινου χαρακτήρα της πράξης του. Αν κρινόταν από το δικαστήριο ότι ο ανήλικος δράστης είχε την πνευματική ικανότητα διάκρισης μεταξύ δικαίου και αδικού, τότε του επιβάλλονταν οι ίδιες ποινές που ίσχυαν και για τους ενηλίκους, μειωμένες όμως υποχρεωτικά. Η ποινική ενηλικότητα ξεκινούσε με την παρέλευση του δέκατου τέταρτου έτους, δηλαδή τα άτομα ηλικίας άνω των δεκατεσσάρων ετών ήταν πλήρως ποινικώς υπεύθυνα και υποβάλλονταν στις ίδιες κύριες ποινές και πλαίσια ποινών με τους ενηλίκους (Κουράκης, 2012: 13 επ.; Πιτσελά, 2013: 142). Τόσο όμως η πρόβλεψη στον Ποινικό Νόμο του 1834 πως μετά τα 14 έτη οι ανήλικοι παραβάτες

της ποινικής νομοθεσίας εγκλείονται στη φυλακή, σε πλήρως ακατάλληλες συνθήκες, χωρίς μάλιστα να διαχωρίζονται στην πράξη από τους ενήλικες¹⁶, όσο και το γεγονός πως στερούνταν παντελώς της σχολικής τους εκπαίδευσης (Κουράκης, 2012: 14), αντανακλούν τις επιδράσεις του τιμωρητικού προτύπου στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης ανηλίκων στη χώρα μας, το οποίο όμως κρίθηκε τελικά αναποτελεσματικό από την Πολιτεία για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας των νεαρών ατόμων, καθώς φαίνεται ότι δεν κατάφερε να οδηγήσει στη μείωση της υποτροπής των ανηλίκων (Κουτσούκου, 2013: 208).

Στη συνέχεια, ήδη από το 1891 και περί τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, παρατηρείται μια μεταστροφή των αντιλήψεων προς μια «προνοιακού» χαρακτήρα κατεύθυνση, σε μια προσπάθεια να αντιμετωπισθεί το οξύτατο πρόβλημα ενός ολόκληρου πλήθους ανηλίκων, ορφανών και εγκαταλειμμένων, που παρέμειναν απροστάτευτοι λόγω των πολέμων (1910-1920) και της μικρασιατικής καταστροφής (1922) (Κουράκης, 2012: 497). Συνάμα, μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο είναι εμφανείς στο ελληνικό σύστημα ποινικής δικαιοσύνης ανηλίκων οι επιρροές της ιταλικής θετικής εγκληματολογικής Σχολής, που με εκπρόσωπο τον Ferrí αντιμετωπίζει το έγκλημα ως βιοκοινωνικό φαινόμενο, ως αντίδραση ορισμένης προσωπικότητας σε ορισμένο εξωτερικό περιβάλλον, αποδίδοντας έμφαση κυρίως στους ενδογενείς παράγοντες της εγκληματικότητας (Χωραφάς, 1958: 46). Υπό το πρίσμα αυτών των επιρροών, το ελληνικό σύστημα προσανατολίζεται στην υιοθέτηση μέτρων παιδευτικού και προστατευτικού χαρακτήρα, που απευθύνονται στους ανήλικους παραβάτες, αλλά και στους νεαρούς που βρίσκονται σε κίνδυνο να διαπράξουν αξιόποινη πράξη. Ο ν. 1682/1919 εμπεριέχει τις πρώτες ρυθμίσεις για την ιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων με τη μορφή του ασύλου, ποινικοποιεί την επαιτεία και την αλητεία, ενώ προβλέπει ειδικά μέτρα προστατευτικού χαρακτήρα για τους ανήλικους, νομιμοποιώντας παράλληλα το κράτος να παρεμβαίνει με διαδικασίες ποινικού ή «ημι-ποινικού» χαρακτήρα στην περίπτωση τέλεσης αξιόποινων πράξεων, αλλά και πράξεων οι οποίες θα μπορούσαν να θεωρηθούν ικανές να οδηγήσουν στο έγκλημα (Κουτσούκου, 2013: 209). Είναι προφανές ότι οι ρυθμίσεις που προέβλεπαν τον εγκλεισμό του 'εγκαταλειμένου' ή υπονήφιου 'για ηθική παρεκτροπή' ανηλίκου σε αναμορφωτήριο ή άσυλο, χωρίς καν να έχει τελέσει αξιόποινη πράξη, έρχονται σε

¹⁶ Η κράτηση ανηλίκων -υποδίκων ή καταδίκων- σε φυλακές για ενήλικες, όπου συγχωρίζονταν μαζί τους, χωρίς κάποιους έστω στοιχειώδεις όρους υποφερτής διαβίωσης, αποτελούσε τον κανόνα για την Ελλάδα ως τα τέλη του 19^{ου} αιώνα (Κουράκης, 2012: 14 επ.)

πλήρη αντίθεση με το σύγχρονο δικαιοκρατικό πνεύμα και κυρίως ως προς το πλαίσιο των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και του κρατούμενου, όπως αυτά αναγνωρίζονται πλέον από όλες τις διεθνείς συμβάσεις (Κουράκης, 2012: 497).

Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή (1922), καθίσταται ιδιαίτερα αισθητή η ανάγκη για τη δημιουργία ενός ιδιαίτερου συστήματος δικαιοσύνης ανηλίκων που συνδέεται σαφώς με τις συνθήκες που δημιούργησε ο πόλεμος, και ήδη αναφέρθηκαν παραπάνω, δηλαδή την εμφάνιση στην ελληνική επικράτεια πλήθους απροστάτευτων παιδιών, παιδιών εγκαταλελειμμένων και παιδιών προσφύγων, με αποτέλεσμα να σημειωθεί μια εμφανής προσπάθεια ανάδειξης της κοινωνικής πρόνοιας σε προτεραιότητά του (Κουτσούκου, 2013: 209). Η πρώτη επίσημη θεσμοθέτηση ενός δικαστηρίου ανηλίκων έλαβε χώρα με την ψήφιση του ν.5098/1931. Όπως αναφέρει η Τρωϊάνου-Λουλά (1995: 142), το συγκεκριμένο νομοθέτημα υπήρξε το πρώτο στο πλαίσιο της προσπάθειας να ικανοποιηθεί η ανάγκη ιδρύσεως «παιδικών δικαστηρίων» στη χώρα μας και θεωρήθηκε πλήρες, ώστε να ανταποκρίνεται στις αντιλήψεις εκείνης της εποχής για τον θεσμό αυτών των δικαστηρίων, η τελική δε μορφή του ήταν προοδευτική και περιείχε καινοτομίες. Ωστόσο, η έναρξη της ισχύος του αναβλήθηκε αλλεπάλληλα, εξαιτίας της χρήσης μιας διάταξης του που επέτρεπε με διάταγμα την αναβολή της, δίχως όμως παράλληλα να προετοιμάζεται το έδαφος για την εφαρμογή του νόμου, με αποτέλεσμα αυτός να παραμείνει ανενεργός μέχρι και την κατάργησή του με τον ν. 2135/1939 και χωρίς στην πραγματικότητα να εφαρμοσθεί ποτέ. Τελικά, η θέσπιση δικαστηρίου ανηλίκων έλαβε χώρα το 1940. Ο νόμος αυτός ήταν η δεύτερη νομοθετική προσπάθεια, που μπορεί μεν να απείχε από το αληθινό πνεύμα των δικαστηρίων ανηλίκων, ωστόσο βρισκόταν μέσα στα πλαίσια της ελληνικής πραγματικότητας και γι' αυτό εφαρμόστηκε αμέσως, με σκοπό να συντελεσθεί το πρώτο βήμα με σαφή τον προπαρασκευαστικό χαρακτήρα (Τρωϊάνου-Λουλά, 1995: 143). Η γερμανική κατοχή της Ελλάδας, όμως, εμπόδισε την κατάλληλη οργάνωσή τους, καθώς τα ποινικά δικαστήρια ανηλίκων απλώς προσαρτήθηκαν στο ποινικό σύστημα της εποχής. Τα σχέδια Ποινικού Κώδικα κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, επηρεασμένα από τη θεωρία της Νέας Κοινωνικής Άμυνας, βασίζονταν αμιγώς στο προστατευτικό μοντέλο, διατηρώντας υπέρ του νομοθέτη τη δυνατότητα διάκρισης της ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων και των ενηλίκων (Κουτσούκου, 2013: 210).

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η αντίληψη, η οποία κυριάρχησε στη χώρα μας κατά το χρόνο διαμόρφωσης της ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων και σύνταξης

του Ποινικού Κώδικα του 1950, ήταν να εκλαμβάνονται οι ανήλικοι εγκληματίες ως άτομα που νοσούν κοινωνικά ή ψυχοσωματικά και για τους οποίους έπρεπε η Πολιτεία να λάβει τα ενδεικνυόμενα θεραπευτικά μέτρα. Κι αυτή η αντίληψη, όμως, φαίνεται να ξεπεράστηκε, όπως καταδεικνύει η εγκληματολογική έρευνα. Η αξιόποινη πράξη του ανηλίκου σήμερα εξετάζεται ως ένα επεισόδιο στη διαδικασία κοινωνικοποίησης και όχι ως μια έκφραση αντικοινωνικής του διάθεσης ή ως σύμπτωμα έκδηλων ελλειμμάτων διαπαιδαγώγησης ή διαταράξεων της κοινωνικοποίησης. Η αναθεωρημένη εκτίμηση του κοινωνικού φαινομένου της εγκληματικότητας των ανηλίκων και των περιορισμένων δυνατοτήτων επίδρασης των παραδοσιακών μέτρων αντίδρασης στη σύννομη συμπεριφορά τους οδήγησαν στον εκσυγχρονισμό της ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων (Πιτσελά, 2013: 647 επ.), αν και η νομοθεσία που τη διέπει δεν έχει στην ελληνική έννομη τάξη αυτοτελή υπόσταση.

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι η ποινική μεταχείριση των ανηλίκων ρυθμίζεται από ειδικές διατάξεις, ουσιαστικές και δικονομικές, οι οποίες δεν είναι ενταγμένες και συστηματοποιημένες σε ενιαίο κώδικα, αλλά βρίσκονται διάσπαρτες στην ελληνική νομοθεσία. Η αύξηση της νεανικής παραβατικότητας (Spinellis & Tsitoura, 2006: 311) έβγαλε στο προσκήνιο, ήδη από τη δεκαετία του 1990, την προοπτική μιας εκ βάθρου αναδιοργάνωσης του ποινικού δικαίου ανηλίκων και κατέστησε αναγκαία μια νέα θεώρηση του νομικού πλαισίου της ποινικής αντιμετώπισής τους, που πραγματοποιήθηκε με την ψήφιση του Ν.3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας των ανηλίκων.

Ο Ποινικός Κώδικας (Π.Κ.) αφιερώνει το όγδοο κεφάλαιο του γενικού μέρους στους ανήλικους δράστες εγκλημάτων. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο προηγούμενος τίτλος του κεφαλαίου αυτού, πριν αντικατασταθεί με τον ν.3189/2003, ήταν «Ανήλικοι εγκληματίες» και ορθά είχε εκφραστεί η άποψη ότι η εν λόγω αρνητικά φορτισμένη έννοια λειτουργούσε επιβαρυντικά για τον ανήλικο αναπτύσσοντας μία μοιραία κοινωνική δυναμική που θα είχε επιπτώσεις στο μέλλον του και θα έθετε σε κίνηση διαδικασίες αποκλεισμού (Πιτσελά, 2013: 60), απηχώντας, ως εκ τούτου, αντιλήψεις που δεν συνάδουν με τον προνοιακό και διαπαιδαγωγικό χαρακτήρα της φιλοσοφίας που διέπει το δίκαιο των ανηλίκων, το οποίο είναι πρωτίστως δίκαιο προστασίας και πρόληψης.

Η ριζική νομοθετική παρέμβαση στον χώρο του ποινικού δικαίου ανηλίκων έγινε, όπως ήδη αναφέρθηκε, με τον ν.3189/2003, που φέρει τον τίτλο «Ειδικές

διατάξεις για ανήλικους», ενώ στη συνέχεια τροποποιήθηκαν διατάξεις του με τα άρθρα 2 και 3 του ν.3860/2010 με τίτλο «Βελτιώσεις της ποινικής νομοθεσίας για τους ανήλικους δράστες, πρόληψη και αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων», και έτσι εντάχθηκαν στην ελληνική ποινική νομοθεσία ρυθμίσεις που αποδίδουν τις σύγχρονες, σε διεθνές επίπεδο, αντιλήψεις σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης των ανήλικων δραστών.

Ο ως άνω νόμος αποτελεί το βασικό «νομικό πλαίσιο» για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων και, σύμφωνα με την Πιτσελά (2013: 46) αποτελεί ένα είδος κώδικα του ποινικού δικαίου ανηλίκων ή ειδικού κώδικα των ανηλίκων δραστών, οι οποίοι λόγω ακριβώς της ηλικίας τους αντιμετωπίζονται διαφορετικά από τους ενήλικους δράστες. Σύμφωνα με αυτόν τον νόμο, αυξήθηκε το όριο της ανηλικότητας στα 18 χρόνια (προηγουμένως ήταν τα 17) και το όριο της ποινικής ανευθυνότητας στα 13 χρόνια (πριν ήταν τα 12). Στην έννοια του ανηλίκου, ο ποινικός νομοθέτης εντάσσει τα πρόσωπα που βρίσκονται κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης μεταξύ του 8ου και του 18ου έτους της ηλικίας τους. Η αύξηση του ορίου ποινικής ανηλικότητας τόσο στο κατώτατο όριό της (από τα 7 έτη στα 8) όσο και στο ανώτερο όριό της (από τα 17 στα 18 έτη) είναι απολύτως ορθή και δικαιολογημένη, εξομοιώνοντάς την με αυτήν που ορίζεται στον Αστικό Κώδικα (Δημόπουλος & Κοσμάτος, 2017: 196). Η κατάργηση επίσης της διάκρισης σε «παιδιά» και «εφήβους» κρίθηκε αναγκαία, διότι σύμφωνα με τη «Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού», «παιδί» θεωρείται «κάθε ανθρώπινο ον μικρότερο των 18 ετών» και έτσι, λαμβανομένου υπ' όψιν ότι η εφηβεία δεν αρχίζει για όλους ανεξαιρέτως σε μια συγκεκριμένη ηλικία, πρακτικά αποφεύγονται παρερμηνείες σε διατάξεις όπου «παιδί» νοείται πρόσωπο νεότερο των 15 ετών (Χαΐδου, 2010: 1105).

Μπορούμε, λοιπόν, σύμφωνα με τον ν.3189/2003, να διακρίνουμε τρεις ηλικιακές κατηγορίες που αντιστοιχούν σε διαφοροποιημένη ποινική μεταχείριση του ανηλίκου: α) ανήλικοι ποινικά αδιάφοροι, ηλικίας έως 8 ετών, οι οποίοι δεν υπόκεινται σε καμία απολύτως ποινική μεταχείριση, οποιαδήποτε πράξη κι αν έχουν τελέσει, β) ανήλικοι ποινικά ανεύθυνοι, ηλικίας από 8 έως 13 ετών, στους οποίους δεν καταλογίζεται η αξιόποινη πράξη και δεν είναι δυνατό να φυλακιστούν, αλλά σε βάρος τους μπορούν να επιβληθούν μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, τα οποία και συνάδουν με τον σκοπό της διαπαιδαγώγησης που διαπνέει το ποινικό δίκαιο των ανηλίκων, και γ) ανήλικοι ποινικά υπεύθυνοι, ηλικίας από 13 έως 18 ετών, στους οποίους επιβάλλονται επίσης αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, ωστόσο

είναι δυνατό να επιβληθεί και η ποινή του περιορισμού σε ειδικό κατάσταση κράτησης νέων.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι τροποποιήσεις που επήλθαν με τον ν. 3860/2010 δεν ανέτρεψαν τις παραπάνω ηλικιακές κατηγορίες των ανηλίκων, αλλά αφορούσαν αποκλειστικά στην ηλικιακή διάκριση της μεταχείρισης των ποινικά υπευθύνων ανηλίκων, με στόχο την αποφυγή της ιδρυματικής μεταχείρισης των ανηλίκων ηλικίας έως 15 ετών και την εξαιρετική επιβολή του ποινικού σωφρονισμού σε ανηλίκους άνω των 15 ετών. Έτσι, με τις συγκεκριμένες τροποποιήσεις του νομοθετικού πλαισίου διαμορφώθηκαν δύο επί μέρους ηλικιακές κατηγορίες που επιφέρουν διαφορετικές έννομες συνέπειες. Η πρώτη κατηγορία περιλάμβανε τους ανηλίκους από 13 έως 15 ετών, στους οποίους για τις πράξεις που τέλεσαν μπορούσαν να επιβληθούν μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, και η δεύτερη κατηγορία περιλάμβανε τους ανηλίκους ηλικίας από 15 έως 18 ετών, στους οποίους μπορούσαν να επιβληθούν είτε αναμορφωτικά είτε θεραπευτικά μέτρα, είτε περιορισμός σε ειδικό κατάσταση κράτησης νέων, εάν συντρέχουν οι όροι επιβολής του ποινικού σωφρονισμού. Σύμφωνα με τον ίδιο νόμο ο περιορισμός σε ειδικό κατάσταση κράτησης νέων, που είχε αντικαταστήσει την ποινή του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάσταση ήδη από το 2003, μπορούσε να επιβάλλεται στην περίπτωση των ανηλίκων που είχαν συμπληρώσει το 15ο έτος της ηλικίας τους, εφόσον η πράξη τους, σε περίπτωση που προερχόταν από ενήλικο, θα εθεωρείτο κακούργημα εναντίον της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας ή τελούμενο κατ'επάγγελμα ή κατ'εξακολούθηση (άρθρο 127, παρ.1).

Από τα παραπάνω γίνεται εμφανές, λοιπόν, ότι στην νομοθεσία για τους ανηλίκους του 2003 και του 2010 προκρίνεται η επιβολή αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων, ενώ η επιβολή του ποινικού σωφρονισμού χρησιμοποιείται ως έσχατο μέσο. Έχοντας δε ως αφετηρία τις δυσμενείς συνέπειες του περιορισμού της ελευθερίας σε ηλικία που δεν έχει ακόμη διαμορφωθεί πλήρως η προσωπικότητα του ατόμου, σε συνδυασμό με τις ακατάλληλες και αντιπαιδαγωγικές συνθήκες έκτισης του ποινικού σωφρονισμού στην Ελλάδα, αυξήθηκε το κατώτατο όριο ηλικίας (από τα 13 στα 15 έτη) για την επιβολή του. Παράλληλα, σε αυτό το πνεύμα κινούνταν και τα δικαστήρια, στα οποία αποφευγόταν κατά το δυνατόν η επιβολή της συγκεκριμένης ποινικής κύρωσης, που έπρεπε να επιλέγεται ως «έσχατο καταφύγιο», μόνο σε περιπτώσεις βίας, μακροχρόνιας και επίμονης παραβατικότητας, κατά τις οποίες η προσωπικότητα του ανηλίκου και οι περιστάσεις τέλεσης της αξιόποινης

πράξης του δικαιολογούσαν αυτή την επιλογή (Κουράκης, 2006: 13) και δεν επιδέχονταν κάποια άλλη ποινική αναμορφωτική μεταχείριση.

Και σε μια τέτοια περίπτωση, θεμελιώδους σημασίας κρίνεται πως το νομικό πλαίσιο της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα συνάδει με την διεθνή τάση για το οριστό και το ορισμένο των ποινών, που αποτελεί επιπλέον και θεμελιώδη έκφραση του Κράτους Δικαίου. Τούτο αποτυπώνεται στην απάλειψη της αόριστης ποινής, αφού προβλέπεται ο προκαθορισμός της διάρκειας του σωφρονισμού και διαβαθμίζεται η διάρκειά της αναλόγως προς το ύψος της απειλούμενης ποινής για το τελεσθέν έγκλημα (άρθρο 1, Ν.3860/2010) (Κουτσούκου, 2013: 214).

Σε όσα προηγήθηκαν αποτυπώνεται η προσπάθεια του νομοθέτη να καταστήσει σαφή τη διαφορά μεταξύ της ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων και των ενηλίκων, ενώ παράλληλα προσδίδεται ένας μορφωτικός-παιδαγωγικός χαρακτήρας στην ποινή, της οποίας κύριο στόχο αποτελεί, όπως τονίζεται στην Εισηγητική Έκθεση του Ν.3189/2003, η επανένταξη του ανηλίκου στο κοινωνικό σύνολο. Τούτο επιτυγχάνεται στο εκσυγχρονισμένο ελληνικό νομικό πλαίσιο για τους ανήλικους με την ενίσχυση στον ν. 3189/2003 των αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων, αλλά και με την εισαγωγή νέων, με καινοτόμο για το ελληνικό δίκαιο χαρακτήρα (άρθρο 122 Π.Κ.).

Περαιτέρω, με τις καινοτόμες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις του ν. 4322/2015, που φέρει τον τίτλο *«Μεταρρυθμίσεις ποινικών διατάξεων, κατάργηση των καταστημάτων κράτησης Γ' τύπου και άλλες διατάξεις»*, επιχειρήθηκαν επιτακτικές παρεμβάσεις σε διακριτούς τομείς του ποινικού και σωφρονιστικού δικαίου. Σύμφωνα με τα στοιχεία που αναγράφονται στην αιτιολογική έκθεση, ο πολύπλευρος εξορθολογισμός της ποινικής καταστολής *«εξυπηρετεί τόσο αντεγκληματικά όσο και δικαιοκρατικά αιτήματα, αφού τη διατηρεί πρόσφορη και σε ετοιμότητα για την τιμώρηση εκείνων των συμπεριφορών που πραγματικά φέρουν χαρακτηριστικά ιδιαίτερης απαξίας»*. Με τον ως άνω νόμο, βασικοί πυλώνες του Δικαίου Ανηλίκων μετασηματίστηκαν επιδιώκοντας να ελαχιστοποιηθεί ο εγκλεισμός των ανηλικών παραβατών, εφόσον η επιβολή του ποινικού σωφρονισμού έλαβε χαρακτήρα εξαίρεσης με τις νέες διατάξεις του άρθρου 2. Στέρηση της ελευθερίας μπορούσε να επιβάλλεται μονάχα σε εγκλήματα με ιδιαίτερα μεγάλη βαρύτητα, τα οποία, αν τελούνταν από ενήλικο δράστη, θα τιμωρούνταν ως κακουργηματικές πράξεις επισύροντας την ποινή της ισόβιας κάθειρξης (με μεταγενέστερη νομοθετική τροποποίηση προστέθηκε η περίπτωση του βιασμού σε βάρος προσώπου νεότερου από δεκαπέντε ετών: άρθρο 26

ν. 4356/2015), ενώ για όλα τα άλλα αδικήματα ήσσονος βαρύτητας προβλεπόταν ότι επιβάλλονται μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα. Με τη συγκεκριμένη παρέμβαση ενεργοποιήθηκαν εναλλακτικές μέθοδοι αναμόρφωσης ή θεραπείας ώστε να αποφεύγεται ο εγκλεισμός, ο οποίος, εκτός των άλλων, περιθωριοποιεί κοινωνικά και στιγματίζει τον ανήλικο, ενώ ταυτόχρονα τον φέρει σε επαφή με χώρους που δύνανται να επηρεάσουν αρνητικά την υπό διαμόρφωση ακόμη προσωπικότητά του μιώντας τον σε διαδικασίες εκμάθησης της εγκληματικής δράσης. Επιπρόσθετα, προβλέφθηκε ότι η ποινική ευθύνη εκκινεί σε μεγαλύτερες ηλικίες, και με αυτή τη ρύθμιση ο νόμος πριμοδότησε και διευκόλυνε την επιβολή μέτρων αναμόρφωσης και αρωγής μέσω της εκπαίδευσης και της διαπαιδαγώγησης σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας. Μάλιστα, η νομοθετική αυτή παρέμβαση κρίθηκε απαραίτητη και για τον λόγο ότι εναρμονίζεται με τα νομοθετικά μέτρα που ισχύουν στον διεθνή χώρο.

Ωστόσο, υπό το νομοθετικό καθεστώς που διαμορφώθηκε το 2015, όσον αφορά στους ανηλίκους μεταξύ 15 και 18 ετών, που φέρουν ποινική ευθύνη, ο εγκλεισμός σε Ίδρυμα Αγωγής με στόχο την αναμόρφωση ενδέχεται να δώσει τη θέση του στον ποινικό σωφρονισμό, στην περίπτωση που έχοντας διαπράξει κακουργηματική πράξη με βίαια χαρακτηριστικά προβαίνουν σε κατ' εξακολούθησιν διαφυγή από το Ίδρυμα Αγωγής και θεωρείται επιβεβλημένη η αυστηροποίηση των μέτρων, ή αν επαναλάβουν βίαιη κακουργηματική πράξη.

Παράλληλα, η ελληνική νομοθεσία συνάδει με τις αντίστοιχες νομοθετικές ρυθμίσεις άλλων ευρωπαϊκών χωρών ως προς τη μετατόπιση του ηλικιακού ορίου εκκίνησης της ποινικής ευθύνης από το 13ο στο 15ο έτος, σύμφωνα και με τη σύσταση των Στοιχειωδών Κανόνων των Ηνωμένων Εθνών για την Απονομή της Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους να μην τίθεται η ηλικία έναρξης σε ιδιαίτερα πρώιμο στάδιο. Επομένως, οι ανήλικοι θεωρούνται ποινικά ανεύθυνοι μέχρι τη συμπλήρωση του δέκατου πέμπτου έτους ηλικίας τους. Ακόμη, πραγματοποιήθηκε η τροποποίηση της προηγούμενης πρόβλεψης του άρθρου 130 του Π.Κ. και μετά το 18ο έτος της ηλικίας του δράστη παύεται αυτοδίκαια το αναμορφωτικό μέτρο της εισαγωγής στο ίδρυμα αγωγής, καθώς ανήλικοι μικρής ηλικίας από οκτώ ετών παρέμεναν στο ίδρυμα αγωγής μαζί με μετεφήβους έως και είκοσι πέντε ετών, κατάσταση που περιόριζε το εκπαιδευτικό, αναμορφωτικό και παιδαγωγικό έργο του ιδρύματος, το οποίο άλλωστε καθίσταται δομή ημιελεύθερης διαβίωσης. Καταργήθηκε επιπλέον το αναμορφωτικό μέτρο της τοποθέτησης σε ίδρυμα αγωγής των ανηλίκων εκείνων των

οποίων η πράξη, αν ετελείτο από ενήλικο, δεν θα αποτελούσε κακούργημα ή πλημμέλημα, με αιτιολογία ότι στο κοινωνικό περιβάλλον όπου διαβιούν, απαντά αυξημένη ροπή προς τις κατά συνήθεια ή κατ' επάγγελμα αξιόποινες πράξεις.

Με τις νομοθετικές ρυθμίσεις που προηγήθηκαν της πλήρους αντικατάστασης του Π.Κ. του 1950, εάν ο ανήλικος κατηγορούμενος εισαχθεί σε δίκη πριν από τη συμπλήρωση του 18ου έτους, τα αναμορφωτικά μέτρα παύουν αυτοδικαίως με τη συμπλήρωση του 18ου έτους, εκτός και εάν παραταθούν με ειδικά αιτιολογημένη απόφαση μέχρι (το πολύ) τη συμπλήρωση του 21ου έτους. Εάν ο ανήλικος κατηγορούμενος εισαχθεί σε δίκη μετά τη συμπλήρωση του 18ου έτους, τα αναμορφωτικά μέτρα παύουν αυτοδικαίως με τη συμπλήρωση του 25ου έτους. Σε κάθε περίπτωση, η τοποθέτηση στο Ίδρυμα Αγωγής παύει αυτοδικαίως με τη συμπλήρωση του 18ου έτους.

Στο ίδιο πλαίσιο, ο Εισαγγελέας μπορεί να επιβάλει εξωιδρυματικά αναμορφωτικά μέτρα στο πλαίσιο της αποχής από ποινική δίωξη, για πταίσμα ή πλημμέλημα, κατόπιν ακρόασης του ανηλίκου (ως ίσχυε) και, σύμφωνα με τις νομοθετικές διατάξεις του 2015, κατόπιν έκθεσης του αρμόδιου Επιμελητή Ανηλίκων (άρθρο 45Α παρ. 2 Κ.Π.Δ.). Επιπλέον, στο στάδιο της ανάκρισης, ο ανακριτής μπορεί να επιβάλει εξωιδρυματικά αναμορφωτικά μέτρα, και μόνο σε περίπτωση παραβίασής τους είναι δυνατή η αντικατάστασή τους με το μέτρο της τοποθέτησης στο Ίδρυμα Αγωγής (άρθρο 282 παρ.2 Κ.Π.Δ.). Προσωρινή κράτηση, που δεν μπορεί να υπερβαίνει τους έξι μήνες, μπορεί να επιβληθεί μόνο στις περιπτώσεις για τις οποίες προβλέπεται και ο περιορισμός σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης (άρθρο 127, παρ. 1 Π.Κ.), ενώ απαιτείται ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία (άρθρο 282, παρ. 6 Κ.Π.Δ.). Στο πλαίσιο της ανάκρισης ανατίθεται σε Επιμελητή Ανηλίκων ειδική έρευνα για την υγιεινή, την ηθική και διανοητική κατάσταση του ανηλίκου, για την προηγούμενη ζωή του, για τις οικογενειακές συνθήκες και γενικά για το περιβάλλον του, ενώ η σχετική έκθεση τίθεται στη δικογραφία και λαμβάνει γνώση της ο κατηγορούμενος (άρθρο 239, παρ. 2 Κ.Π.Δ.). Τα αναμορφωτικά μέτρα δεν εγγράφονται στο ποινικό μητρώο, ενώ μετά τη συμπλήρωση του 18ου έτους της ηλικίας καταστρέφεται και το δελτίο ποινικού μητρώου που αφορά σε περιορισμό σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων (άρθρο 578, παρ. 1, περ. β' Κ.Π.Δ.) (Ζαγούρα, 2015: 12).

Περαιτέρω, ο Νόμος 4619/2019 με τίτλο «Κύρωση του Ποινικού Κώδικα» φέρει νέες αλλαγές στη μεταχείριση των ανήλικων δραστών. Ειδικότερα, όπως αναφέρεται στην από 07/06/2019 αιτιολογική έκθεση:

Η ειδική ποινική μεταχείριση των ανηλίκων βελτιώνεται ως προς τα εξής σημεία:
 (α) Ως ανήλικοι θεωρούνται πλέον όσοι συμπλήρωσαν το δωδέκατο έτος της ηλικίας τους, αντί του ισχύοντος μέχρι τότε ογδού (άρθρο 121). Νεότερες αντιλήψεις επέβαλαν να οριστεί το δωδέκατο ως κατώτατο όριο για την κινητοποίηση του μηχανισμού απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Οι πράξεις ανηλίκων νεότερων των δώδεκα ετών αποτελούν αντικείμενο ενασχόλησης των υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας και όχι των ποινικών δικαστηρίων. Η μεταχείριση των ανηλίκων δεν έχει ως στόχο την τιμωρία, αλλά τη διαπαιδαγώγηση και την υποστήριξή τους με στόχο την κοινωνική τους ένταξη και την αποτροπή της τέλεσης άλλων εγκληματικών πράξεων.

(β) Οι ανήλικοι υποβάλλονται μόνο σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, ενώ ο περιορισμός σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων επιβάλλεται μόνο σε όσους έχουν συμπληρώσει το δέκατο πέμπτο έτος. Στην παρ. 1 του άρθρου 122 προβλέπονται τα αναμορφωτικά μέτρα που κλιμακώνονται από την επίπληξη του ανηλίκου έως την τοποθέτησή του σε κατάλληλο ίδρυμα αγωγής και επιβάλλονται σύμφωνα με τις αρχές της επικουρικότητας και αναλογικότητας.

(γ) Τα αναμορφωτικά μέτρα διασφαλίζουν την παραμονή του ανηλίκου στο οικογενειακό, σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον, ενώ το έσχατο από αυτά (τοποθέτηση σε ίδρυμα αγωγής ανηλίκων), που είναι και το βαρύτερο, επιβάλλεται μόνο όταν όλα τα ηπιότερα μέτρα απέτυχαν να τον αποτρέψουν από την τέλεση άλλων αξιόποινων πράξεων.

Η ουσιώδης αλλαγή που επέρχεται στο άρθρο 126 Π.Κ. αφορά το κατώτατο ηλικιακό όριο από το οποίο αρχίζουν να έχουν ποινικό ενδιαφέρον οι πράξεις των ανηλίκων, το οποίο μετατίθεται από το όγδοο στο δωδέκατο έτος. Κατά τα λοιπά, επαναλαμβάνεται η ισχύουσα διάταξη, βάσει της οποίας, η αξιόποινη πράξη που τελείται από ανηλίκους ως δεκαπέντε ετών δεν καταλογίζεται σε αυτούς. Το δικαστήριο, ωστόσο, αν το κρίνει αναγκαίο, μπορεί να τους επιβάλει αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα. Σε ανηλίκους που είναι ποινικά υπεύθυνοι, έχουν δηλαδή συμπληρώσει το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας τους, επιβάλλονται επίσης κατ' αρχήν αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, μπορεί όμως να επιβληθεί και η στερητική της ελευθερίας ποινή του περιορισμού σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων, αν αυτό κρίνεται αναγκαίο και συντρέχουν οι όροι του άρθρου 127, εφόσον

δηλαδή η πράξη τους αν την τελούσε ενήλικος θα είχε τον χαρακτήρα κακουργήματος, εμπεριέχει στοιχεία βίας ή στρέφεται κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας. Ουσιαστικά, με τη ρύθμιση αυτή, η διάταξη επανέρχεται στη μορφή που είχε πριν από τον ν. 4322/2015, καθώς ο νομοθέτης έκρινε ότι ο περιορισμός της δυνατότητας επιβολής της ποινής αυτής μόνο στα κακουργήματα που απειλούνται με ισόβια κάθειρξη, δημιουργεί προβλήματα στην επιβολή της κατάλληλης ποινής στους συγκεκριμένους ανηλίκους. Επιπλέον, η προσφερόμενη στην ισχύουσα διάταξη δυνατότητα επιβολής της ποινής στο έγκλημα του βιασμού που στρέφεται κατά ανηλίκου μικρότερου των δεκαπέντε ετών, σύμφωνα πάντα με την αιτιολογική έκθεση, δεν μπορεί να δικαιολογηθεί, αφενός γιατί υπάρχουν κακουργήματα που είναι πιο σοβαρά από τη συγκεκριμένη πράξη και αφετέρου γιατί η ίδια αυτή πράξη δεν διαφοροποιείται ουσιαστικά απαξιολογικά, όταν στρέφεται κατά ανηλίκου που έχει λ.χ. μόλις συμπληρώσει το δέκατο πέμπτο έτος. Το περιεχόμενο της συγκεκριμένης διάταξης συμβαδίζει με τους Στοιχειώδεις Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους, γνωστοί ως Κανόνες του Πεκίνου, που προβλέπουν ρητά ότι *«στέρξη της προσωπικής ελευθερίας δεν επιβάλλεται, εκτός αν ο ανήλικος κηρύχθηκε ποινικά υπεύθυνος για σοβαρή πράξη βίας κατ' άλλου προσώπου ή για κατ' επανάληψη τέλεση άλλων σοβαρών εγκλημάτων και αν δεν υπάρχει άλλη κατάλληλη απάντηση»*.

Σημειώνεται ότι από τον Ιούνιο του 2019, σύμφωνα με τον ν. 4620/2019, άλλαξε – όχι ως προς το περιεχόμενό του – το άρθρο (45^α) της δυνατότητας που παρέχεται στον Εισαγγελέα να απόσχει από την ποινική δίωξη. Ο Εισαγγελέας μπορεί να επιβάλει εξωδρυματικά αναμορφωτικά μέτρα στο πλαίσιο της αποχής από ποινική δίωξη, για πταίσμα ή πλημμέλημα, κατόπιν ακρόασης του ανηλίκου και κατόπιν έκθεσης του αρμόδιου Επιμελητή Ανηλίκων (ως ίσχυε) (άρθρο 46, παρ. 1 & 2 νέου Κ.Π.Δ.).

III.1.5 Οι ιδιαιτερότητες της δίκης των ανηλίκων

Η ανάγκη ειδικής δικονομικής αντιμετώπισης και η καθιέρωση θεσμών και μέτρων για τους ανήλικους δράστες κατοχυρώνεται νομοθετικά ήδη από τα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα στην Αμερική και την Ευρώπη (Χαΐδου, 2021: 136). Το πρώτο δικαστήριο ανηλίκων λειτούργησε το 1899 στο Σικάγο. Στην Ευρώπη εξαπλώνεται ιδίως μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς οι κοινωνικές επιπτώσεις, που ακολουθούν, επιτείνουν τις ανησυχίες και προσφέρουν γόνιμο

έδαφος για θεσμικές παρεμβάσεις. Ως τα μέσα του 20ού αιώνα, στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες είχε δημιουργηθεί κάποιος χωριστός μηχανισμός δικαιοσύνης ανηλίκων, ο οποίος ρύθμιζε τόσο τη δικαστική διαδικασία όσο και την εφαρμογή της αναμορφωτικής μεταχείρισης ή / και της πρόνοιας και ο οποίος είχε ήδη γνωρίσει επανειλημμένες μεταρρυθμίσεις και προσαρμογές (Αβδελά, 2013: 68). Στην Ελλάδα, το πρώτο δικαστήριο ανηλίκων μαρτυρείται ότι συνήλθε τον Μάρτιο του 1940 στην Αθήνα, λίγους μόνο μήνες πριν την κήρυξη του πολέμου και σαράντα περίπου χρόνια μετά τη λειτουργία του πρώτου δικαστηρίου ανηλίκων στο Σικάγο (Τρωιάννου-Λουλά, 1999: 20-21).

Το δικαστήριο ανηλίκων από τη σύλληψη της ιδέας για τη λειτουργία του είχε χαρακτηριστικά που το διαφοροποιούσαν σημαντικά από τα ποινικά δικαστήρια για ενήλικες. Στην ελληνική έννομη τάξη υπάρχει πρόβλεψη για αυτοτελή και ιδιαίτερη μεταχείριση των ανηλίκων δραστών εγκλημάτων. Το ότι υπάρχει, εξάλλου, ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο στο γενικό μέρος του Ποινικού Κώδικα καθώς και στις σχετικές προβλέψεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, που αναφέρεται στους ανήλικους δράστες, φανερώνει τη βούληση του νομοθέτη για ιδιαίτερη μεταχείρισή τους, διαφορετική από αυτήν των ενηλίκων. Στις βασικές ιδιαιτερότητες της διαδικασίας και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των δικαστηρίων ανηλίκων ανήκουν ιδίως: (Δημόπουλος & Κοσμάτος, 2017: 199· Πιτσελά, 2004: 330-331 · Κοσμάτος, 2021: 78):

- Η συνταγματική εισαγωγή και καθιέρωση του θεσμού των Δικαστηρίων Ανηλίκων.
- Η αναγνώριση από το σύνταγμα (άρθρο 96 παρ. 3) των Δικαστηρίων Ανηλίκων ως αρμοδίων να δικάζουν τις πράξεις των ανηλίκων στο σύνολό τους (αποκλεισμός ορκωτών και κοινών ποινικών δικαστηρίων).
- Η συνταγματική εισαγωγή και καθιέρωση της κλεισμένων των θυρών διαδικασίας στο ακροατήριο των Δικαστηρίων Ανηλίκων. Η δίκη διεξάγεται άνευ ακροατηρίου, αλλά παρευρίσκονται μόνο οι διάδικοι (κατηγορούμενος και πολιτικώς ενάγων), οι συνήγοροί τους, οι Επιμελητές Ανηλίκων και οι γονείς ή κηδεμόνες των ανηλίκων κατηγορουμένων. Η αρχή της δημοσιότητας, που είναι ο κανόνας στις δίκες ενηλίκων, κάμπτεται στο δικαστήριο ανηλίκων.
- Η ιδιομορφία της ποινικής διαδικασίας κατά των ανηλίκων επιβάλλει την καθιέρωση «ενδιάμεσου πόλου» ανάμεσα στον ανήλικο και το Δικαστήριο. Η

διενέργεια της κοινωνικής έρευνας για την έρευνα της προσωπικότητας του ανηλίκου από τους Επιμελητές Ανηλίκων πριν από τη δικάσιμο είναι υποχρεωτική.

- Στους ανηλίκους δεν επιβάλλονται οι κύριες ποινές των ενηλίκων (κράτηση, φυλάκιση, κάθειρξη), αλλά αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα ή (σε εξαιρετικές περιπτώσεις, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 127 Π.Κ.) περιορισμός σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων (άρθρο 121 παρ. 2 Π.Κ.).
- Οι αποφάσεις των Δικαστηρίων Ανηλίκων που διατάσσουν αναμορφωτικά μέτρα ή θεραπευτικά μέτρα και θεωρούνται αθωωτικές είναι πλέον εκκλητές, όπως είναι και οι αποφάσεις που επιβάλλουν περιορισμό σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων.
- Ο περιορισμός σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων δύναται να αντικατασταθεί με κατ'οίκον έκτιση της ποινής (άρθρο 128 παρ. 1 Π.Κ.) ή με παροχή κοινωφελούς εργασίας (άρθρο 128 παρ. 2 Π.Κ.).
- Οι προβλεπόμενες κυρώσεις σε βάρος των ανηλίκων δεν καλύπτονται από την ισχύ του δεδικασμένου (άρθρο 57 Κ.Π.Δ.), καθώς τα μέτρα που επιβάλλονται στους ανήλικους δράστες είναι δυνατόν να μεταβάλλονται, να αίρονται ή να αντικαθιστώνται, ακόμη και όταν οι αποφάσεις που τα επιβάλλουν γίνουν αμετάκλητες.
- Το ποινικό μητρώο δεν περιλαμβάνει την επιβολή των αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων.
- Ο χαρακτηρισμός ως αθωωτικών των αποφάσεων του δικαστηρίου που επιβάλλουν αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα.
- Ο διορισμός του Ειδικού Δικαστή Ανηλίκων και του νόμιμου αναπληρωτή του, κατά τη σύμφωνη με τον νόμο προβλεπόμενη διαδικασία. Οι Δικαστές Ανηλίκων ορίζονται με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από γνώμη του συμβουλίου ή του δικαστή που διευθύνει το δικαστήριο και πρόταση του οικείου εισαγγελέα εφετών και η θητεία τους είναι τριετής, ενώ προβλέπεται και η αντικατάστασή τους, με σύμφωνη και αιτιολογημένη γνώμη του προέδρου και του εισαγγελέα εφετών. Η μη συμμετοχή των «Ειδικών» Δικαστών Ανηλίκων στη σύνθεση των δικαστηρίων συνιστά απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας (άρθρο 171 ΚΠΔ) και ιδρύει τον προβλεπόμενο αναιρετικό λόγο της κακής σύνθεσης του δικαστηρίου (άρθρο 510 στοιχ. Α' ΚΠΔ).

- Ο διορισμός του Ειδικού Εισαγγελέα Ανηλίκων ή του αναπληρωτή του, κατά τη σύμφωνη με τον νόμο προβλεπόμενη διαδικασία. Η άσκηση της ποινικής δίωξης κατά των ανηλίκων λαμβάνει χώρα από τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών (άρθρο 27 παρ. 1 ΚΠΔ). Ωστόσο, ειδική ρύθμιση εισάγεται για τα μεγάλα Πρωτοδικεία της χώρας (Αθηνών, Πειραιώς, Θεσσαλονίκης και Πατρών) και προβλέπει τον ειδικό ορισμό από τον Εισαγγελέα Εφετών ενός Εισαγγελέα Πρωτοδικών και τον αναπληρωτή του (άρθρο 27 παρ. 1 εδ. Β' ΚΠΔ) ως Εισαγγελέα Ανηλίκων για την άσκηση της ποινικής δίωξης. Σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 3 ν. 1756/1988 προβλέπεται ότι για τη συγκρότηση όλων των δικαστηρίων ανηλίκων παρίσταται «Ειδικός Εισαγγελέας Ανηλίκων», η θητεία του οποίου είναι τριετής και μπορεί να ανανεώνεται με τις ίδιες διατυπώσεις.
- Ο διορισμός του Ειδικού Ανακριτή Ανηλίκων, κατά τη σύμφωνη με τον νόμο προβλεπόμενη διαδικασία. Οι Ανακριτές Ανηλίκων ορίζονται για μία διετία (η οποία μπορεί να ανανεώνεται για άλλα δύο χρόνια) με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από γνώμη του συμβουλίου ή του δικαστή που διευθύνει το δικαστήριο και πρόταση του οικείου εισαγγελέα εφετών. Ειδικά για τα Πρωτοδικεία Αθηνών, Θεσσαλονίκης και Πειραιώς ως ανακριτές διορίζονται πρωτοδίκες με πενταετή τουλάχιστον υπηρεσία, ενώ στα υπόλοιπα πρωτοδικεία της χώρας οι ανακριτές ανηλίκων ορίζονται μεταξύ των αρχαιότερων πρωτοδικών.
- Ο περιορισμός της προσωρινής κράτησης. Η προσωρινή κράτηση αποτελεί το έσχατο μέσο δικονομικού καταναγκασμού στην προδικασία και μπορεί να επιβληθεί σύμφωνα με το άρθρο 287 του ισχύοντος ΚΠΔ (ν. 4620/2019) και σε ανήλικο κατηγορούμενο που έχει συμπληρώσει το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας του, υπό τους όρους του προηγούμενου άρθρου και εφόσον κατηγορείται για πράξη από τις αναφερόμενες στο άρθρο 127 Π.Κ. Η προσωρινή κράτηση δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να υπερβαίνει τους έξι (6) μήνες. Η παραβίαση των περιοριστικών όρων που έχουν επιβληθεί στον ανήλικο δεν επιτρέπεται να οδηγήσει από μόνη τη σε προσωρινή κράτηση. Το ένταλμα προσωρινής κράτησης πρέπει να περιέχει ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία από την οποία να προκύπτει γιατί τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα δεν κρίνονται επαρκή, λαμβανομένων κατά περίπτωση υπόψη των ιδιαίτερων συνθηκών τέλεσης της πράξης και της προσωπικότητας του ανηλίκου.

- Το ανεφάρμοστο της αυτόφωρης διαδικασίας. Μολονότι δεν υπάρχει ρητή διάταξη νόμου που να απαγορεύει την εφαρμογή της αυτόφωρης διαδικασίας σε περιπτώσεις τέλεσης εγκλήματος από ανηλίκους, η συνοπτική αυτή διαδικασία εκδίκασης εγκλημάτων δεν συνάδει με την εξατομικευμένη μεταχείριση των ανηλίκων, για την οποία είναι αναγκαία η εξονυχιστική έρευνα της προσωπικότητάς τους από τους Επιμελητές Ανηλίκων.
- Η επιβολή των κυρώσεων του Ποινικού Δικαίου Ανηλίκων δεν συνεπάγεται την καταδίκη σε δικαστικά έξοδα.

III.1.6 Οι βασικές αρχές για τη μεταχείριση των ανήλικων δραστών

Οι αντιλήψεις στις διάφορες νομοθεσίες που αφορούν σε ανηλίκους διαπνέονται κυρίως από την αρχή επιβολής μέτρων αγωγής και όχι ποινής, και είναι πλέον γενικά αποδεκτό ότι ο ανήλικος δεν είναι μια «μικρογραφία» του ενηλίκου, αλλά αποτελεί μια ιδιαίτερη οντότητα με τη δική του προσωπικότητα και τις δικές του ιδιαιτερότητες. Γι' αυτό χρειάζεται και μία ιδιαίτερη μεταχείριση, προσαρμοσμένη στις ηλικιακές του ανάγκες (Αλεξιάδης, 2004: 192). Από την ως άνω αντίληψη υποτίθεται ότι διαπνέεται και η ελληνική νομοθεσία, σε μια προσπάθεια να ακολουθήσει το πνεύμα της εποχής. Εν τούτοις, στο ελληνικό δίκαιο δυστυχώς, σύμφωνα με τη Χάϊδου (2010: 1103), η συμμόρφωση των ανηλίκων που εκδηλώνουν παραβατική συμπεριφορά επιδιώκεται αποκλειστικά μέσω της ποινικής καταστολής στα πλαίσια ενός συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, το οποίο, παρά την αμφισβητούμενη αποτελεσματικότητά του, φαίνεται ότι μέχρι σήμερα εξακολουθεί να αποτελεί τη μοναδική εναλλακτική λύση αποκατάστασης της έννομης τάξης.

Ήδη, λοιπόν, από τον 19ο αιώνα το ελληνικό σύστημα δομήθηκε γύρω από τέσσερις άξονες, οι οποίοι συνιστούσαν τις κατευθυντήριες γραμμές του: πρώτον, ότι ο κύριος σκοπός του ποινικού δικαίου ανηλίκων δεν είναι η τιμωρία του δράστη ή η προστασία του θύματος, αλλά η προστασία του ίδιου του ανηλίκου, του οποίου η αναμόρφωση θεωρείται ότι ανήκει στη σφαίρα ευθύνης της κοινωνίας και της δικαιοσύνης (Παπαζαχαρίου, 1963: 126). Δεύτερον, έγινε αντιληπτό διεθνώς αυτό που μόλις προηγουμένως αναφέρθηκε, ότι ο ανήλικος δεν αποτελεί μικρογραφία του ενηλίκου, αλλά, ως ανθρώπινο ον με ξεχωριστή προσωπικότητα, χρειάζεται εξατομικευμένη μεταχείριση. Για τον λόγο αυτόν, η ποινική μεταχείριση εξατομικεύεται με γνώμονα το συμφέρον του ίδιου του ανηλίκου και λαμβάνοντας υπ' όψιν την κοινωνική επικινδυνότητά του. Η τρίτη αρχή σχετίζεται με τη διάρκεια

της αναμόρφωσης και του σωφρονισμού, που δεν καθορίζεται εκ των προτέρων, αλλά εναπόκειται στη διακριτική εξουσία του δικαστή και συσχετίζεται άμεσα με την ανταπόκριση του ίδιου του ανηλίκου και τις ανάγκες της αναμόρφωσής του. Τέλος, επιχειρείται η λήψη μέτρων για την παροχή ενεργητικής βοήθειας προς τον ανήλικο πριν από την πράξη με εμβάθυνση των αναμορφωτικών μέτρων στα αίτια των αποκλινουσών συμπεριφορών, ώστε, όπως υποστηρίζεται, να διαπλάθεται η προσωπικότητά του προς μια δημιουργική κατεύθυνση, ακολουθείται δηλαδή η αρχή της πρόληψης. Ο Ποινικός Κώδικας του 1950 περιέλαβε αυτοτελές κεφάλαιο αφιερωμένο στην ποινική μεταχείριση των ανηλίκων. Οι τέσσερις άξονες, οι οποίοι προαναφέρθηκαν, υιοθετήθηκαν τον τελευταίο μισό αιώνα, περίοδο κατά την οποία το ποινικό σύστημα της δικαιοσύνης των ανηλίκων κατ' ανάγκην έχει διαποτιστεί από το πνεύμα του Ποινικού Κώδικα του 1950 (Κουτσούκου, 2013: 211).

Αφορμή για όλες τις σημαντικές αλλαγές που επήλθαν στο θεσμικό πλαίσιο απονομής δικαιοσύνης σε ανήλικους δράστες και για την αναμόρφωση του ποινικού δικαίου των ανηλίκων το 2003 αποτέλεσαν, μεταξύ άλλων, οι εξελίξεις στην Ελλάδα και στη διεθνή κοινότητα, οι νέες προσεγγίσεις στο επιστημονικό πεδίο αναφορικά με τον κλάδο του δικαίου ανηλίκων, η επίδραση διεθνών κειμένων μη συμβατικού χαρακτήρα, καθώς και συστάσεις και πρωτοβουλίες του Συμβουλίου της Ευρώπης (Χάιδου, 2010: 1105 & 2021: 139).

Η τιτλοφόρηση του 8ου κεφαλαίου του Ποινικού Κώδικα, όπως αντικαταστάθηκε με τον αξιολογικά ουδέτερο τίτλο «*Ειδικές διατάξεις για ανήλικους*» σηματοδοτεί διαφορετική μεταχείριση για τον ανήλικο δράστη, καθώς και τη λήψη κατάλληλων μέτρων, αντίστοιχων με την ηλικία του. Η αντιμετώπιση του ανηλίκου καθίσταται σαφώς πιο επιεικής και ήπια από αυτή του ενηλίκου και οι προβλεπόμενες κυρώσεις δεν ενέχουν το στοιχείο της τιμωρίας, αλλά πρέπει να διέπονται από την «αρχή της διαπαιδαγώγησης στη θέση της ποινής», ως βασικής αρχής του ποινικού δικαίου των ανηλίκων (Πιτσελά, 2013: 192 επ.). Πλέον, ο ανήλικος δράστης που έρχεται αντιμέτωπος με τη δικαιοσύνη προσεγγίζεται με βάση τις κατευθυντήριες γραμμές που ορίζει το προνοιακό πρότυπο, σύμφωνα με το οποίο επιδιώκεται η αναμόρφωση μέσω μηχανισμών με διαπαιδαγωγικό χαρακτήρα (Ζαγούρα 2007: 125). Οι νόμοι που αφορούν στη μεταχείριση της παραβατικότητας των ανηλίκων και διέπουν το ποινικό δίκαιο ανηλίκων θεμελιώνονται στις αρχές της **επικουρικότητας** και της **αναλογικότητας**. Με βάση τις αρχές αυτές διερευνάται και επιλέγεται το κατά το δυνατόν καταλληλότερο και αποτελεσματικότερο μέτρο για την προσέγγιση

του ανηλικού εξατομικευμένα και η προσφορότερη αρωγή για τη διαπαιδαγώγηση, την αποφυγή της υποτροπής και την ομαλή κοινωνική προσαρμογή του (Κοσμάτος, 2020: 76).

Περαιτέρω, η αρχή της επικουρικότητας επιτάσσει, αφενός να λαμβάνεται υπ' όψιν, κατά την επιβολή των αναμορφωτικών ή θεραπευτικών μέτρων κατά του ανηλικού, η ιεράρχησή τους από τα ηπιότερα προς τα βαρύτερα, και από τα εξωιδρυματικά προς τα ιδρυματικά, και αφετέρου την παραίτηση από μια αυστηρή, επαχθή κύρωση για χάρη μιας ηπιότερης, λιγότερο επαχθούς, εφόσον είναι εξίσου αποτελεσματική (Πιτσελά, 2021: 104). Παράλληλα, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, το κυρίαρχο στοιχείο που χρειάζεται να υπολογίζεται είναι η επιλογή του καταλληλότερου, αποτελεσματικότερου και αναγκαίου μέτρου που αναλογεί στην καθεμιά κρινόμενη περίπτωση. Η αρχή της αναλογικότητας επιτάσσει να βρίσκεται η κύρωση σε παραδεκτή αναλογία με την παράβαση που τελέστηκε και τις προσωπικές συνθήκες του δράστη (ό.π.). Ειδικότερα, *«το περιεχόμενο και η διάρκεια κάθε μέτρου πρέπει να είναι ανάλογα προς τη βαρύτητα της πράξης που έχει τελεστεί, την προσωπικότητα του ανηλικού και τις βιοτικές του συνθήκες»* (άρθρο 122 παρ. 3 εδ. β' ν. 4619/2019) .

Οι θεμελιώδεις γενικές αρχές που αντικατοπτρίζουν τις σύγχρονες τάσεις για την προσέγγιση και μεταχείριση των ανηλικών παραβατών περιλαμβάνονται εν συνόψει στα παρακάτω σημεία (Πιτσελά, 2013: 130-138):

- α) πρώτιστη αξιολόγηση της πράξης που τελέστηκε σε σχέση με την προσωπικότητα του ανηλικού δράστη,
- β) προτεραιότητα στην επιβολή άτυπων έναντι των τυπικών κυρώσεων,
- γ) προτεραιότητα επιβολής αναμορφωτικών μέτρων έναντι της ποινής,
- δ) προτεραιότητα επιβολής εξωιδρυματικών έναντι των ιδρυματικών ή στερητικών της ελευθερίας κυρώσεων,
- ε) περιφρούρηση των δικονομικών δικαιωμάτων και εγγυήσεων κατά τη διαδικασία σε βάρος του ανηλικού και ενδυνάμωση της νομικής του θέσης,
- στ) εφαρμογή προγραμμάτων επανορθωτικής δικαιοσύνης (ο δράστης αποκαθιστά τη ζημία που προκάλεσε στο θύμα),
- ζ) αφύπνιση και ενδυνάμωση της συναίσθησης ευθύνης του ανηλικού για την πράξη,
- η) η αρχή της διαπαιδαγώγησης αποτελεί τη βασική κατεύθυνση κάθε μεταχείρισης και μέτρου που επιβάλλεται στον ανήλικο,

- θ) εμπλοκή των γονέων στην αντιμετώπιση της παραβατικής συμπεριφοράς των τέκνων τους και
- ι) διεπιστημονική και διεταιρική προσέγγιση της παραβατικότητας των ανηλίκων.

Με τα παραπάνω δεδομένα, τα μέτρα που λαμβάνονται σε βάρος των ανηλίκων δραστών κατά τις ισχύουσες διατάξεις του Ποινικού Κώδικα διακρίνονται σε:

- α) αναμορφωτικά μέτρα (άρθρο 122 Π.Κ.),
- β) θεραπευτικά μέτρα (άρθρο 123 Π.Κ.) και
- γ) περιορισμός σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων (άρθρο 127 Π.Κ.).

Στη μεταρρύθμιση του 2003 είναι εμφανής η προσπάθεια του νομοθέτη να εναρμονιστεί με τη γενικότερη τάση της ποινικής αντιμετώπισης των ανηλίκων, που συνίσταται στην αναζήτηση νέων ισορροπιών ανάμεσα στην ειδική πρόληψη, τη διαπαιδαγώγηση και την ποινή (Τερζόγλου, 2003: 1180), με σαφή προτεραιότητα στις δύο πρώτες. Με τον τρόπο αυτόν, δημιουργείται το υπόβαθρο για τη μετάβαση από το προστατευτικό μοντέλο στο μοντέλο της επανορθωτικής δικαιοσύνης (Κουτσούκου, 2013: 211). Οι μεταρρυθμίσεις που ακολούθησαν (ν.3860/2010, ν. 4322/2015 και 4619/2019) διακατέχονται, επίσης, από τη θεμελιώδη αρχή ότι «η μεταχείριση του ανηλίκου πρέπει να είναι, κατά κανόνα τουλάχιστον, επιεικέστερη από εκείνη των ενηλίκων»¹⁷, αποτυπώνουν τη διαπαιδαγωγική οπτική του νομοθέτη στην αναμόρφωση και αρωγή των ανήλικων δραστών και παρουσιάζουν ξεκάθαρες στοχεύσεις: διεύρυνση των μη ιδρυματικών μέτρων διαπαιδαγώγησης, θεραπείας και αρωγής, ενίσχυση των δικαιοκρατικών εγγυήσεων, περιορισμός στο ελάχιστο των στερητικών της ελευθερίας μέτρων και κυρώσεων, διευκόλυνση της κοινωνικής (επαν)ένταξης των δραστών, καθώς και φροντίδα για τις ανάγκες και τα συμφέροντα των θυμάτων (Πιτσελά, 2021: 90).

III.1.7 Τα προβλεπόμενα στον Π.Κ. αναμορφωτικά & θεραπευτικά μέτρα

Με τον ν. 3189/2003 και ακολουθώντας τις νέες τάσεις για «αποϊδρυματοποίηση»¹⁸, καθίσταται πρόδηλη η επιδίωξη εναρμόνισης της ελληνικής ποινικής

¹⁷ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση, άρθρο 129 Π.Κ. στο σχέδιο νόμου «Κύρωση του Ποινικού Κώδικα» (ν. 4619/2019)

¹⁸ Σύμφωνα με τον Κουράκη (2012: προλεγόμενα) η από ετών διαμόρφωση στην Ευρώπη των κοινωνικών αντιδράσεων απέναντι στην παραβατικότητα των ανηλίκων βασίζεται σε μία πολιτική που συμπυκνώνεται σχηματικά σε ένα πρόγραμμα των τεσσάρων D (αντίστοιχων τεσσάρων A στην

νομοθεσίας αναφορικά με τους ανήλικους δράστες με τα διεθνή ισχύοντα πρότυπα. Σημαντική και πρωτότυπη κρίνεται η προσαύξηση των προβλεπόμενων αναμορφωτικών μέτρων σε δώδεκα από τέσσερα ύστερα από την ιδιαίτερη τροποποίηση που θεσπίστηκε με τον νέο νόμο. Κατά την Εισηγητική Έκθεση του ως άνω νόμου υιοθετήθηκε η θέση ότι τα αναμορφωτικά μέτρα συνιστούν «*αυτοτελείς κατηγορίες εννόμων συνεπειών του ποινικού δικαίου ανηλίκων*». Αξίζει να σημειωθεί ότι τα αναμορφωτικά μέτρα όχι μόνο βρίσκονται στην προμετωπίδα του ποινικού δικαίου ανηλίκων, αλλά και αποτελούν, σύμφωνα με την πρακτική των δικαστηρίων ανηλίκων, τη συντριπτική πλειονότητα των επιβαλλόμενων κυρώσεων σε ανήλικους, ελληνική δικαστηριακή πρακτική που, όπως επισημαίνει και η Πιτσελά (2013: 56επ.), έχει να επιδείξει μια αξιοσημείωτη μακρά παράδοση.

Στο σημείο αυτό θεωρείται χρήσιμο να αναφερθούν τα αναμορφωτικά μέτρα, που μπορούν να επιβληθούν από το Δικαστήριο στους ανήλικους, είτε ποινικά ανεύθυνους είτε ποινικά υπεύθυνους, σύμφωνα με το άρθρ. 122, παρ. 1 του ν. 3189/2003:

- α) η επίπληξη του ανηλίκου,
- β) η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς ή στους επιτρόπους του,
- γ) η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια,
- δ) η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε επιμελητές ανηλίκων,
- ε) η συνδιαλλαγή μεταξύ ανηλίκου δράστη και θύματος για έκφραση συγγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης,
- στ) η αποζημίωση του θύματος ή η κατ' άλλον τρόπο άρση ή μείωση των συνεπειών της πράξης από τον ανήλικο,
- ζ) η παροχή κοινωφελούς εργασίας από τον ανήλικο,
- η) η παρακολούθηση από τον ανήλικο κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων σε κρατικούς, δημοτικούς, κοινοτικούς ή ιδιωτικούς φορείς,
- θ) η φοίτηση του ανηλίκου σε σχολές επαγγελματικής ή άλλης εκπαίδευσης ή κατάρτισης,

Ελλάδα): Decriminalization (Απεγκληματοποίηση), Diversion (Ατυπες κατά παρέκκλιση διαδικασίες), Due Process (Αρχή της Δίκαιης Δίκης) και Deinstitutionalization (Αποϊδρυματοποίηση). Πρόκειται για τάσεις «*αποκλιμάκωσης της ποινικής καταστολής*», και είναι παρήγορο το ότι βρίσκουν σημαντική απήχηση και στη νομοθεσία του ν. 3189/2003.

- ι) η παρακολούθηση από τον ανήλικο ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής,
- ια) η ανάθεση της εντατικής επιμέλειας και επιτήρησης του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε επιμελητές ανηλίκων και
- ιβ) η τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό ίδρυμα αγωγής.

Σημειωτέον ότι όλα τα παραπάνω αναμορφωτικά μέτρα προβλεπόταν ότι επιβάλλονται μόνο αν ο ανήλικος έχει τελέσει πράξη που αν την είχε τελέσει ενήλικος, αυτή θα χαρακτηριζόταν πλημμέλημα ή κακούργημα. Αν η πράξη που τέλεσε ο ανήλικος συνιστά πταίσμα, επιβάλλονται μόνο τα υπό στοιχ. α΄, β΄ και γ΄ της παρ. 1 του άρθρου 122 αναμορφωτικά μέτρα. Ωστόσο, μία από τις βασικές καινοτομίες που εισήγαγε ο Ν. 3189/2003, που αποτελεί και μια σπουδαία εξέλιξη στον άξονα του δικαίου προτύπου, είναι η πρόβλεψη ότι, μόλις επιβάλλονται τα αναμορφωτικά μέτρα, καθορίζεται το μέγιστο όριο της διάρκειάς τους, καθώς και ότι τα μέτρα-παύουν αυτοδίκαια όταν ο ανήλικος συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας του (άρθρ. 122, παρ. 3 και 125, παρ. 1 Π.Κ.) (Ζαγούρα, 2008: 75).

Κατ' αρχήν, ο εμπλουτισμός των αναμορφωτικών μέτρων θεωρείται θετικός όσον αφορά τις δυνατότητες που δίδονται στο δικαστήριο, για να αντιμετωπίσει τον ανήλικο παραβάτη. Βέβαια, εξακολουθεί να υφίσταται το ερώτημα σε ποιο βαθμό τα συγκεκριμένα μέτρα είναι πρακτικά εφαρμόσιμα και ενδείκνυνται για την διαπαιδαγώγησή του. Η χρήση μιας περισσότερο ανώδυνης ορολογίας, ιδιαίτερα μετά τις νομοθετικές τροποποιήσεις και η εισαγωγή ρυθμίσεων –εκ πρώτης όψεως προοδευτικών– δεν θα πρέπει να οδηγήσουν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για έναν ουσιαστικό εκσυγχρονισμό του συνολικού πλαισίου αντίδρασης στους ανήλικους δράστες, η οποία περιορίζεται δυστυχώς σε μία επιφανειακή και όχι ουσιαστική παρέμβαση (Χαΐδου, 2010: 1105). Σύμφωνα με την ίδια συγγραφέα (2021: 145), «η πρακτική των δικαστηρίων φαίνεται μέχρι σήμερα διστακτική ως προς την επιβολή νέων μέτρων». Και αυτό το αποδίδει κυρίως: α) στη μη συγκεκριμενοποίηση/διασαφήνιση του περιεχομένου ορισμένων εννοιών (λ.χ. τα δύο είδη επιμέλειας του επιμελητή ανηλίκων: απλή και εντατική), β) στη δυσκολία εφαρμογής ορισμένων μέτρων (λ.χ. της κοινωφελούς εργασίας ή της παρακολούθησης προγραμμάτων από τον ανήλικο) εξαιτίας της έλλειψης προηγούμενου σχεδιασμού, υποδομής και νομοθετικού πλαισίου και γ) στην έλλειψη συντονισμού ενημέρωσης των υπηρεσιών

που εμπλέκονται στην εφαρμογή των νέων διατάξεων. Καταλήγει δε στο συμπέρασμα ότι η μεταφορά στην ελληνική πραγματικότητα πρακτικών από άλλες νομοθεσίες και συστήματα θα πρέπει να γίνεται μετά από δοκιμασία, εφόσον δηλαδή έχουν ελεγχθεί τόσο από άποψη υποδομής και συνθηκών όσο και νοοτροπίας της κοινωνίας και αφού θα έχει προηγηθεί η απαραίτητη διερεύνηση των προβλημάτων του δικού μας συστήματος (Χαΐδου, 2010: 1110 & 2021: 238).

Η εικόνα που φανερώνουν κάποιες ευρωπαϊκές χώρες ως προς την παραβατικότητα των ανηλίκων επέφερε ή αναμένεται ότι θα επιφέρει μεταρρυθμίσεις αναφορικά με το ποινικό δίκαιο και τα δικαιώματα των ανηλίκων. Κάθε φορά υιοθετούνται διάφορες λύσεις που προσαρμόζονται περισσότερο ή λιγότερο σε ποινικές κυρώσεις ή / και λύσεις που άπτονται του συστήματος κοινωνικών υπηρεσιών (πρόνοιας) κάθε κράτους. Σαφέστατα, επιδιωκόμενο αποτέλεσμα της καθεμιάς προτεινόμενης και εφαρμοζόμενης λύσης χρειάζεται να είναι η αρωγή του ανηλίκου και η διαπαιδαγώγηση αναμορφωτικού χαρακτήρα για την ομαλή ενσωμάτωσή του στο κοινωνικό σύνολο, αλλά προφανώς και η αποκατάσταση της ζημίας. Στην κατεύθυνση αυτή επιβάλλεται η αποφυγή ψευδοδιλημμάτων που οδηγούν σε μια παραπλανητική διάκριση και δήθεν μονόδρομη επιλογή μεταξύ κατασταλτικών (τιμωρητικών) και εκπαιδευτικών (παιδαγωγικών) μέτρων (Κουράκης 2006: 100 & 2012: 491).

Στις περιπτώσεις που ο ανήλικος χρήζει ιδιαίτερης μεταχείρισης για λόγους σχετικούς με την υγεία του προβλέπεται η **επιβολή θεραπευτικών μέτρων** σύμφωνα με τη ρύθμιση του άρθρου 123 του Π.Κ. του 1950, που με μερικές αλλαγές διατηρήθηκε στον νέο Π.Κ.. Συγκεκριμένα, τέτοιες περιπτώσεις θεωρούνται η ψυχική ασθένεια (νέος Π.Κ.: διαταραχή), η πνευματική αδυναμία εξαιτίας νοσηρών διαταραχών (νέος Π.Κ.: δεν υπάρχει αντίστοιχη διατύπωση, προφανώς καλύπτεται από τις ψυχικές διαταραχές), η οργανική νόσος, η ύπαρξη σοβαρής δυσλειτουργίας του σώματος, ο εθισμός στην κατανάλωση αλκοολούχων ποτών ή στη χρήση ναρκωτικών ουσιών (νέος Π.Κ.: και ηλεκτρονικών υπολογιστών) που δεν μπορεί ο ίδιος ο ανήλικος να χαλιναγωγήσει, η εκδήλωση μη φυσιολογικής (νέος Π.Κ.: ουσιώδους) καθυστέρησης στην ανάπτυξη του πνεύματος και της ηθικής. Το δικαστήριο δύναται να επιβάλει τα εξής μέτρα θεραπείας: α) την ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, στους επιτρόπους του ή σε ανάδοχη οικογένεια, β) την ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρίες ή σε επιμελητές ανηλίκων, γ) την παρακολούθηση συμβουλευτικού θεραπευτικού

προγράμματος από τον ανήλικο και δ) την παραπομπή του ανηλίκου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα.

Πρέπει να σημειωθεί ότι και για την επιβολή θεραπευτικών μέτρων έχουν εφαρμογή όσα επισημάνθηκαν παραπάνω για τα αναμορφωτικά μέτρα. Βασικά κριτήρια για την επιλογή του κατάλληλου, σκόπιμου και πρόσφορου θεραπευτικού μέτρου που θα επιβληθεί στον ανήλικο αποτελούν οι αρχές της αναγκαιότητας, της επικουρικότητας και της αναλογικότητας, υπό το πρίσμα της θεραπευτικής προσέγγισης του ανηλίκου (Κοσμάτος, 2020: 127).

Σύμφωνα με το άρθρο 7 ν. 4689/2020, προκειμένου να γίνει εκτίμηση της ψυχικής υγείας του ανηλίκου ή της εξάρτησής του από ψυχοτρόπες ουσίες, ο αρμόδιος Εισαγγελέας επικουρείται από Επιστημονική Ομάδα Εκτίμησης Ανηλίκων Δραστών, η οποία αποτελείται από έναν παιδοψυχίατρο ή έναν ψυχίατρο, έναν ψυχολόγο και έναν κοινωνικό λειτουργό (και οι τρεις με εμπειρία σε θέματα παιδιών, εφήβων και νέων) ή έναν επιμελητή ανηλίκων ή επιμελητή κοινωνικής αρωγής, με τους νόμιμους αναπληρωτές τους. Μέχρι τη στιγμή που θα συγκροτηθούν οι Επιστημονικές Ομάδες Εκτίμησης Ανηλίκων Δραστών, οι οποίες θα αξιολογούν την κάθε υπόθεση και θα συντάσσουν σχετική έκθεση προς τον Εισαγγελέα με την ενδεδειγμένη παρέμβαση, οι αρμοδιότητές τους ασκούνται από τις οριζόμενες από τον αρμόδιο Εισαγγελέα ή το δικαστήριο δομές του Εθνικού Συστήματος Υγείας.

Από όλα όσα εκτέθηκαν στο κεφάλαιο αυτό, γίνεται αντιληπτό ότι το σύγχρονο πνεύμα απονομής δικαιοσύνης σε ανήλικους αντιτίθεται στην επιβολή μέτρων και ποινών στερητικών της προσωπικής ελευθερίας, που διαπνέονται από τιμωρητικό προσανατολισμό με στιγματιστικό περιεχόμενο και έχει στραφεί στην παιδαγωγική αντιμετώπιση των ανηλίκων με την υιοθέτηση εποικοδομητικών προσεγγίσεων σε καθεστώς ελευθερίας, που δεν θα υπολείπονται σε δικαιοκρατικές εγγυήσεις και θα υπερτερούν σε κοινωνικοποιητικό δυναμικό και αποτελεσματικότητα (Πιτσελά, 2021: 117 επ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

IV.1 Επανορθωτική Δικαιοσύνη: εννοιολόγηση, ρίζες και δυναμική

Οι σύγχρονες τάσεις που αναπτύχθηκαν στον χώρο της αντεγκληματικής πολιτικής και οι νέοι θεσμοί που γεννήθηκαν και καλλιεργήθηκαν στο πλαίσιο της, οδήγησαν στην εμφάνιση μιας αυτοτελούς κατεύθυνσης στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, η οποία αρχικά πήρε το όνομα «Εναλλακτική Δικαιοσύνη» και ήδη –από τη δεκαετία του 1990– γενικά αποκαλείται «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη». Η «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη» ή «Επανορθωτική Δικαιοσύνη» καλλιεργείται ως κλάδος εναλλακτικός / παράλληλος της παραδοσιακής ποινικής δικαιοσύνης (Αλεξιάδης, 2011: 343). Στην Ελλάδα υπάρχουν περιορισμένες – αλλά πολύ σημαντικές και αυξανόμενες – βιβλιογραφικές αναφορές για την αποκαταστατική δικαιοσύνη (Αλεξιάδης, 2007· Αρτινοπούλου, 2010^α, 2011, 2013· Γιοβάνογλου, 2007^α· Πιτσελά, 2013· Πιτσελά & Συμεωνίδου-Καστανίδου, 2013· Σπινέλλη, 2014· Αρτινοπούλου & Μιχαήλ, 2016· Βιδάλη, 2017· Συμεωνίδου-Καστανίδου, 2017). Σύμφωνα με τη Γιοβάνογλου (2007^α) η έρευνα και η εφαρμογή προγραμμάτων αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι σε εμβρυικό στάδιο συγκριτικά με άλλες χώρες και περιορίζεται σε πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας (Αρτινοπούλου, 2011· Αρτινοπούλου, 2018) και κυρίως στην αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων, εφόσον κρίθηκε ότι οι επανορθωτικές πρακτικές μπορούν να λειτουργήσουν διαπαιδαγωγικά για τους ανήλικους δράστες με ταυτόχρονη ικανοποίηση των αναγκών των παθόντων (Αρτινοπούλου, 2010^α· Κουράκης, 2012· Συμεωνίδου-Καστανίδου, 2017· Crawford & Newburn, 2003· Hudson, 2002· Haines & O' Mahomy, 2006· Umbreit & Armour, 2011· Artinopoulou, Michael & Kalavri, 2012· Massaro, 2013· Bolívar, 2020).

Κατά τη διαδικασία απονομής της παραδοσιακής ποινικής δικαιοσύνης, οι φερόμενοι ως πρωταγωνιστές του κοινωνικού προβλήματος του εγκλήματος, δηλαδή οι φερόμενοι ως δράστης και θύμα τούτου, καθώς εμπλέκονται στα γρανάζια της, ταλαιπωρούνται ιδιαίτερα. Παρόλο που ο «εγκληματίας» τιμωρείται για τη συμπεριφορά του, ωστόσο ποτέ δε συγχωρείται. Το στίγμα της ποινικής καταδίκης τον ακολουθεί και τον διαχωρίζει από τους άλλους, από τους «έντιμους» κοινωνούς. Από την άλλη, το θύμα είναι ο μεγάλος αδικημένος μέσα σε ένα σύστημα (ποινικού)

δικαίου. Στη δικαστική διαμάχη που ακολουθεί, πρωταγωνιστής είναι το κράτος, ενώ στο ίδιο το θύμα επιφυλάσσεται μόνον ο ρόλος του αποδεικτικού μέσου (: μάρτυρα) ή του πολιτικώς ενάγοντος ή εκείνου που προβαίνει σε δήλωση υποστήριξης της κατηγορίας (κατά τον νέο Κ.Π.Δ.). Ακόμη και η ενδεχόμενη «συγγνώμη» του δράστη δεν απευθύνεται στο θύμα του εγκλήματος αλλά απευθύνεται στο δικαστήριο, στοχεύοντας συνήθως σε ευνοϊκότερη επιμέτρηση της ποινής του. Η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης κάτω από τέτοιες συνθήκες ήταν ο κύριος λόγος για την εμφάνιση του κινήματος της «Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης» (Αλεξιάδης, 2013), που ο Κουράκης (2016: 2) χαρακτηρίζει ως «ποινολογικό ρεύμα».

Ο όρος «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη» εισήχθη για πρώτη φορά στο εγκληματολογικό πεδίο το 1977 από τον Albert Eglash, ο οποίος υποστήριζε ότι μέσα από τη συγκεκριμένη μορφή δικαιοσύνης παρέχεται μια μοναδική ευκαιρία εκούσιας συμμετοχής τόσο του θύτη, όσο και του θύματος να αποκαταστήσουν τις μεταξύ τους σχέσεις. Στην εγκληματολογική βιβλιογραφία συναντάμε συχνότερα, όπως εντοπίζει ο Newburn (2007: 747) τον ορισμό του T. Marshall (1996a: 36), ο οποίος ορίζει την αποκαταστατική δικαιοσύνη ως *«μια διαδικασία μέσω της οποίας τα ενδιαφερόμενα μέρη μιας συγκεκριμένης παραβίασης του νόμου συγκεντρώνονται, ώστε να αντιμετωπίσουν συλλογικά όσα επακολουθούν της παραβίασης και τις συνέπειές της για το μέλλον»* (Μαγγανάς, 2000· Αρτινοπούλου, 2010α)¹⁹.

Αναζητώντας τις ρίζες της αποκαταστατικής / επανορθωτικής δικαιοσύνης, η Αρτινοπούλου (2010α & β) υποστηρίζει τη θεμελίωσή της στην αριστοτελική προσέγγιση της δικαιοσύνης. Η ιδέα της Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης, λοιπόν, έχει κάποιες ελληνικές ρίζες που μπορούν να εντοπιστούν ήδη στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία. Πράγματι, η θεωρία του Αριστοτέλη για τη Δικαιοσύνη (*«Επανορθωτικόν Δίκαιον»*), όπως αυτή ήδη ορίζεται σαφώς στα *«Ηθικά Νικομάχεια»*, η συμμετοχή των πολιτών στην απονομή της δικαιοσύνης, η εφαρμογή των προγραμμάτων διαμεσολάβησης και διαιτησίας από τους *«Τεσσαράκοντα»* και οι Δημόσιοι διαιτητές είναι όλα παραδείγματα πρακτικών της Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης στην αρχαία Ελλάδα (Αλεξιάδης, 1996· Αρτινοπούλου, 2010α· Ζαραφονίτου, 2011· Gavrielides & Artinopoulou 2013). Ανάλογα παραδείγματα συναντώνται στην Αφρική στην πρακτική του Ubuntu, καθώς και σε αξίες και πρακτικές των προ-αποικιακών

¹⁹ Στο Λεξικό Εγκληματολογίας (2018) και στο αντίστοιχο λήμμα: Επανορθωτική/Αποκαταστατική Δικαιοσύνη οι Β. Αρτινοπούλου και Th. Gavrielides (σελ.455) επικαλούνται την ίδια πηγή και παραθέτουν τον ίδιο ορισμό, αλλάζοντας το *«παραβίαση του νόμου»* με το *«έγκλημα»* και το *«παραβίαση»* με το *«ποινικό αδίκημα»*.

κοινωνιών, όπως λ.χ. Ναβάχο των Η.Π.Α, Μαορί της Ν. Ζηλανδίας (Αρτινοπούλου, 2010α). Ο Weitekamp (1999) αναφέρει, επίσης, ότι πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης χρησιμοποιούνταν ήδη στις «μη οργανωμένες» και τις «πρώτες οργανωμένες» κοινωνίες, όπου συναντάμε γηγενείς λαούς, όπως οι Αβορίγινες, οι Ινουί (Εσκιμώοι) και οι Ινδιάνοι της Βόρειας και Νότιας Αμερικής να αξιοποιούν τις οικογενειακές συναντήσεις και τις ακροάσεις σε κύκλους για να επιλύσουν τις διαφορές τους. Σημειώνεται δε ότι οι αυτόχθονες (ειδικά η φυλή των Μαορί της Ν. Ζηλανδίας) άσκησαν έντονες πιέσεις για την εισαγωγή πρακτικών επίλυσης των συγκρούσεων που εφάρμοζαν οι φυλές τους στο σύγχρονο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, οι οποίες ανταποκρίνονται στη σύγχρονη φιλοσοφία της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης (Μιχαήλ, 2018: 766)²⁰. Αρκετοί ερευνητές, εξάλλου, υποστηρίζουν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη έλαβε τη σύγχρονη μορφή της έχοντας ως αφετηρία και βάση τους πολιτισμούς των προαποικιακών κοινωνιών της Αφρικής, των Εβραίων και των Αβοριγίνων, οι οποίοι αντιμετώπιζαν την αντικοινωνική συμπεριφορά στοχεύοντας στην αποκατάσταση και τη θεραπεία και όχι στην τιμωρία του δράστη, απαλύνοντας παράλληλα τις επιπτώσεις του εγκλήματος στο θύμα (Van Ness, 1990: 255· Cunneen, 2001: 91). Κατά τον Braithwaite (2002: 5), δε, η αποκαταστατική δικαιοσύνη αποτέλεσε το κυρίαρχο μοντέλο απονομής της ποινικής δικαιοσύνης σε όλη τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας για όλους, ενδεχόμενα, τους λαούς του κόσμου και ανιχνεύονται σπέρματά της στον πολιτισμό των αρχαίων Αράβων, Ελλήνων και Ρωμαίων, οι οποίοι αποδεχόμενοι τη φιλοσοφία της, υιοθετούσαν τις πρακτικές της ακόμα και σε υποθέσεις ανθρωποκτονίας.

Περαιτέρω, όπως θα δούμε και αναλυτικότερα στη συνέχεια, οι ρίζες της ανάγονται, στο πολιτικό-εγκληματολογικό κίνημα υπέρ του θύματος για την προστασία των δικαιωμάτων του και την αποκατάσταση του ρόλου του στην ποινική διαδικασία (θυματολογία) (Bilchik, 1997· Αρτινοπούλου & Μαγγανάς, 1996· Δημόπουλος, 2006· Gavrielides, 2007), στην υιοθέτηση της «ανεπίσημης δικαιοσύνης» και στις τάσεις υπευθυνοποίησης των πολιτών και των κοινοτήτων, που συναντώνται ήδη από τη δεκαετία του 1970 (Γιοβάνογλου, 2007α: 1053-1054).

²⁰ Ενδιαφέρουσες μελέτες για πρακτικές διαμεσολάβησης σε διάφορες κοινωνίες, περιλαμβάνονται στο άρθρο του Richard Abel (1981) με τίτλο: *The Politics of Informal Justice* - 1st Edition (elsevier.com), όπου παρουσιάζεται μία ευρεία συγκριτική και ιστορική προοπτική της άτυπης δικαιοσύνης.

Η εννοιολόγηση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης φαίνεται ότι δεν αποτελεί ένα εύκολο ζήτημα (Zernova, 2007), εφόσον δεν έχει ορισθεί με τρόπο, κοινώς αποδεκτό από όλους, και, όπως αναφέρει η Αρτινοπούλου (2011: 757), ίσως θα έπρεπε να αποφευχθεί μια τέτοια προσπάθεια καθολικά αποδεκτού ορισμού της, αφού αυτή διηθείται διαρκώς και με δυναμικό τρόπο από τις ακαδημαϊκές αναζητήσεις και εφαρμόζεται ποικιλοτρόπως. Ωστόσο έχουν επιχειρηθεί πολλές απόπειρες ορισμών, τα κοινά στοιχεία των οποίων εντοπίζονται από την ίδια (ό.π.) ως εξής:

- α) *«Η αποκαταστατική δικαιοσύνη στοχεύει στη συμπλήρωση, την αλλαγή ή / και το μετασχηματισμό του κυρίαρχου συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης».*
- β) *«Η αποκαταστατική δικαιοσύνη αντιμετωπίζει το έγκλημα όχι ως μια αφηρημένη και θεωρητική έννοια, ως πράξη κατά του κράτους, αλλά ως βλάβη και παραβίαση των διαπροσωπικών σχέσεων».*
- γ) *«Άρα, η δικαιοσύνη οφείλει και πρέπει να είναι επανορθωτική ή αποκαταστατική, με στόχο την επανόρθωση της ζημίας ή του κακού που έχει προκληθεί από το δράστη στα θύματα».*
- δ) *«Η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι μια ειδική μέθοδος χειρισμού του εγκλήματος που φέρνει κοντά ή μαζί το δράστη, το / τα θύματά του, τις οικογένειές τους και τους φίλους τους, για να συζητήσουν τις επιπτώσεις του γεγονότος και τα βήματα που πρέπει να γίνουν για να αποκατασταθεί το κακό ή η βλάβη που προξένησε ο δράστης».*

Συνεπώς, τα ανθρώπινα δικαιώματα χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο σε όφελος των δικαιωμάτων του θύματος και στο πλαίσιο της αποκατάστασης των δεσμών ανάμεσα στο θύμα και τον παραβάτη βαραίνει εξίσου το συμφέρον του θύματος και τα δικαιώματα του δράστη (Κουτσούκου, 2013: 176). Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, επιδιώκεται η ανάμειξη στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης όλων των μερών που θίγονται από την τέλεση του εγκλήματος (δράστη-θύματος-κοινότητας / επίσημου κράτους), στηρίζεται στην αρχή της κοινής συναίνεσης (όταν δε αυτή λείπει, το έγκλημα παίρνει τον δρόμο της παραδοσιακής ποινικής δικαιοσύνης) και στοχεύει στην «επανασυγκόλληση» των κοινωνικών σχέσεων που προσβλήθηκαν από το έγκλημα, στην αποκατάσταση της ηθικής βλάβης του θύματος και της υλικής ζημίας του από το έγκλημα, καθώς επίσης γενικότερα στη μείωση του φόρτου των ποινικών δικαστηρίων, στην ελάττωση του σωφρονιστικού πληθυσμού και της έκτασης εν γένει του σωφρονιστικού συστήματος (Αλεξιάδης, 2011: 343).

Στα δικαστήρια, η διαδικασία που παραδοσιακά ακολουθείται για επίλυση των διαφορών, η οποία καθίσταται συχνά και για τις δυο πλευρές πολυέξοδη και, καθώς διαρκεί αρκετό χρονικό διάστημα, ψυχοφθόρος, δεν ικανοποιεί πραγματικά τους ανθρώπους. Επιπλέον, οι προσωπικές διενέξεις «νομικοποιούνται» μέσα από τη δικαστηριακή οδό και απομακρύνονται από τις κοινωνικές συνθήκες και καταστάσεις, στις οποίες πιθανότατα εδράζεται η ουσία της παράβασης. Κατά τη συμμετοχική δικαιοσύνη κάθε διαφορά είναι μοναδική και δίνεται η δυνατότητα σε όλα τα μέρη να συμμετέχουν πλήρως και με τη θέλησή τους στον επιγενόμενο διάλογο προκειμένου να επιλύσουν τη διαφορά τους σε ένα πλαίσιο μη κατηγορητικό (Σπυρόπουλος, www.law.uoa.gr). Σύμφωνα με τον Barnett (1977: 288-293) η επανόρθωση είναι μία κοινωνικά εποικοδομητική διαδικασία, που αφενός απαιτεί προσπάθεια από την πλευρά του δράστη και γι' αυτό έχει θετική επίδραση στην αυτοπεποίθησή του και αφετέρου κάνει την απώλεια πιο ανεκτή τόσο για τα θύματα όσο και για τις οικογένειές τους. Μέσα από τις επανορθωτικές διαδικασίες επιχειρείται η ουσιαστική αποκατάσταση των διερρηγμένων σχέσεων μεταξύ θυμάτων, δραστών και κοινότητας και ενθαρρύνεται η συμφιλίωση μεταξύ τους (Cameron, 2005: 6).

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη τηρώντας τις γενικές αρχές της, αποκαθιστά τις ζημίες που τυχόν προκλήθηκαν στα θύματα των αδικημάτων και στην κοινότητα, επανεντάσσει κοινωνικά τους δράστες και εξομαλύνει τις σχέσεις του τρίπτυχου «δράστης – θύμα – τοπική κοινωνία». Σύμφωνα με όσους τάσσονται υπέρ της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, σε σύγκριση με τις «κλασικές» μορφές απονομής της, αυτή παρουσιάζει σε μεγαλύτερο βαθμό καινοτόμα, «δημοκρατικά» και πλουραλιστικά χαρακτηριστικά, καθώς οι εμπλεκόμενες πλευρές –μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες, κατά τις οποίες λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες του κάθε περιστατικού και οι ευρύτερες κοινωνικές συνθήκες που ενδεχομένως προκαλούν τα εγκλήματα– και μετά την αξιολόγηση όλων των παραμέτρων διαμορφώνουν και αποφασίζουν από κοινού την εξέλιξη και το αποτέλεσμα της υπόθεσης που τους αφορά. Με αυτόν δε τον τρόπο, εμπεδώνεται και αποκρυσταλλώνεται το αίσθημα δικαίου εντός της κοινότητας (Αρτινοπούλου, 2011: 757-758· Αρτινοπούλου, 2018: 727επ.) και προωθείται η επαναφορά των συνθηκών στην πρότερη κατάσταση της αξιοποίησης πράξης (Σπινέλλη, 2014· Ruggiero, 2011). Οι αξίες της Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης γίνονται αντιληπτές ως ένας κώδικας

επικοινωνίας ή ως ένα αρχέτυπο σκέψης και ζωής και πρέπει να αναζητούνται στον πυρήνα της διαδικασίας κοινωνικοποίησης και στον πυρήνα των συστημάτων αξιών και των κοινωνικών πεποιθήσεων (Αρτινοπούλου, 2013: 29).

Στον παρακάτω πίνακα (Helfgott, λ. “Restorative Justice”, *Encyclopedia of Prisons & Correctional Facilities*, SAGE Publications, 2004, στο Αρτινοπούλου, 2010α: 22) αποτυπώνονται οι βασικές διαφοροποιήσεις των δύο προσεγγίσεων, της τιμωρητικής και της επανορθωτικής, αναφορικά με τις έννοιες και τις παραμέτρους του εγκληματικού φαινομένου:

Ανταποδοτική δικαιοσύνη	Επανορθωτική δικαιοσύνη
Έγκλημα = παράβαση νόμου	Έγκλημα = βλάβη / ζημία
Τα λάθη δημιουργούν ενοχή	Τα λάθη δημιουργούν υποχρεώσεις
Χρέος: αφηρημένη έννοια / τιμωρία	Χρέος: συγκεκριμένη έννοια / αποκατάσταση
Ενοχή / τιμωρία (ανταπόδοση)	Ενοχή / επανόρθωση (επίλυση προβλήματος)
Οι ανάγκες των θυμάτων: παραμελημένες	Οι ανάγκες των θυμάτων: κεντρικές
Στιγματισμός δράστη	Επανένταξη δράστη
Μονοπώλιο του κράτους ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος και η αντίδραση στην παράβαση	Αναγνωρισμένοι ρόλοι στο θύμα (θύματα), το δράστη, τους πολίτες και την τοπική κοινωνία
Κανονιστικό μοντέλο: πόλωση	Κανονιστικό μοντέλο: Διάλογος και συμφιλίωση

Επομένως, η Αποκαταστατική Δικαιοσύνη βρίσκεται στον αντίποδα της Ανταποδοτικής Δικαιοσύνης (Αλεξιάδης, 2013: 18· Συμεωνίδου - Καστανίδου, 2016: 33επ· Pavlish, 2005: 2). Για τους υπέρμαχους της ανταπόδοσης, η τιμωρία δεν αποτελεί το μέσον για την επίτευξη κάποιου άλλου στόχου της ποινής αλλά τον ίδιο το στόχο της. Η ανταπόδοση απευθύνεται παρελθοντικά στο αδίκημα του εγκληματία, και ως εκ τούτου διαφοροποιείται από τις κατοπινές τελολογικές προσεγγίσεις της αναμορφωτικής και της αποτρεπτικής διαδικασίας που στόχο έχουν τη γενική και ειδική πρόληψη, οι οποίες εστιάζουν προδρομικά στα μελλοντικά αποτελέσματα των κυρώσεων (Ζαραφονίτου, 2011).

Ωστόσο, ανατρέχοντας στον Πλάτωνα, διαβάζουμε ότι ο Πρωταγόρας δεν προσδίδει στην ποινή αντεκδικητικό χαρακτήρα, καθώς δέχεται τον αποκλειστικά διδακτικό χαρακτήρα της: η ποινή αναμορφώνει τον δράστη και παραδειγματίζει τα μέλη του κοινωνικού συνόλου. Έχοντας κατά νου αυτές τις σκέψεις, η ποινή ως

αποκύημα της πολιτειακής παρέμβασης ανάμεσα στον δράστη και στο θύμα δεν συμβιβάζεται εννοιολογικά με τις αρχές της εκδίκησης και της ανταποδοτικότητας. Κάθε διαφορετική θεώρηση που πίσω από την επιβολή των ποινών που τιμωρούν αναζητά έναν «μεταφυσικό εξιλασμό» αντιτάσσεται εξόφθαλμα σε κάθε δικαιοκρατική αξίωση της κοινωνίας (Κουράκης, 2008). Η Αποκαταστατική Δικαιοσύνη ως θεωρία, έρευνα και πράξη έρχεται να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στις αρχές και τις αξίες της δικαιοσύνης και στα πραγματικά δεδομένα των παραδοσιακών συστημάτων ποινικής δικαιοσύνης (Αρτινοπούλου, 2013: 37).

Σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο της συγκεκριμένης προσέγγισης, το έγκλημα δεν γίνεται αντιληπτό ως προσβολή της κρατικής εξουσίας, αλλά ως μία ιδιωτική διαφορά ή σύγκρουση (Christie, 1977· Umbreit, 1994· Haines & O' Mahomy, 2006· Μαγγανάς, 2006· Αρτινοπούλου, 2010α· Bibas, 2012· Βιδάλη, 2017). Η αποκαταστατική δικαιοσύνη αφορά, λοιπόν, την εστίαση σε κάθε διαπραττόμενο αδίκημα με βασικό γνώρισμα την εξατομικευμένη προσπέλαση του εγκλήματος και την αποδόμησή του ως κοινωνικής απαξίας, που προσβάλλει το κράτος δικαίου και τα έννομα προστατευόμενα αγαθά. Στην ίδια λογική, το αδίκημα δεν αποτελεί απόρροια της αλληλεπίδρασης πολύπλοκων κοινωνικών παραγόντων, αλλά σημασιοδοτείται ως πράξη συνειδητή, της οποίας την αποκλειστική ευθύνη φέρει ατομικά ο δράστης (Αρτινοπούλου, 2011: 773). Βασικός επιδιωκόμενος στόχος της συγκεκριμένης προσέγγισης είναι η θεραπεία της κοινωνικής πληγής του «εγκλήματος», όχι με τη νομική / ποινική έννοια του όρου αλλά με την έννοια της διαπροσωπικής σύγκρουσης (Αλεξιάδης, 2013: 17).

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι σκοπός της εναλλακτικής προσέγγισης, που παρουσιάζεται στην παρούσα μελέτη, και την οποία ο Gavrielides (2007: 139) ορίζει ως «*ήθος με πρακτικούς στόχους*», δεν είναι η καταδίκη και τιμωρία του δράστη αλλά η επανόρθωση της βλάβης που προκλήθηκε από το έγκλημα και η επανένωση των εμπλεκόμενων προσώπων με την κοινότητα μέσα από έναν οικειοθελή και ειλικρινή διάλογο (Gavrielides & Artinopoulou, 2013· Gavrielides, 2014). Η αποκαταστατική δικαιοσύνη τονίζει τη σημασία της ανάληψης της ευθύνης της διάπραξης του αδικήματος εκ μέρους του δράστη (Daly, 2002), τη σημασία του να καταστεί ο δράστης υπεύθυνος των πράξεών του και να προβεί προς τη διόρθωση αυτών, τη σημασία της παροχής βοήθειας και κατάλληλων υπηρεσιών προς το θύμα της άδικης πράξης και την αναγκαιότητα της επιτυχούς επανένταξης του θύματος και του δράστη ως παραγωγικών μελών ασφαλών κοινωνιών (Παπαδοπούλου, 2011:

264). Οι στόχοι της επεκτείνονται στη μείωση του κοινωνικού κόστους από την επιβολή ποινών, στην αποκατάσταση της αξιοπρέπειας και των σχέσεων, στη συναισθηματική αποκατάσταση, στην πρόληψη της υποτροπής και μελλοντικής αδικίας, στον σεβασμό των δικαιωμάτων (Braithwaite, 1989· Zehr, 2005· Αλεξιάδης, 2007· Αρτινοπούλου, 2010α· Αρτινοπούλου, 2018), επανορθώνοντας παράλληλα το «ρήγμα» στον κοινωνικό ιστό (Αρτινοπούλου, 2011). Σύμφωνα με τον Roche (2001) η κυριότερη μεν αξία της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης είναι η αποκατάσταση ή η επούλωση της βλάβης, ωστόσο προάγει και άλλες δημοκρατικές αξίες και κυρίως της συμμετοχής και του διαλόγου, καθώς και της κοινωνικής ενσωμάτωσης, της συγγνώμης και της συγχώρεσης. Οι αξίες της Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης, όπως αναδεικνύει η Αρτινοπούλου (2013: 29), θα αναπληρώσουν τη χαμένη εμπιστοσύνη των πολιτών στα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης και θα αποκαταστήσουν την αξία της δικαιοσύνης κατά την απονομή της στην καθημερινή ζωή.

IV.1.1 Το υπόβαθρο της προσέγγισης

Όπως συνάγεται από όλα όσα έχουν αναφερθεί νωρίτερα, η παραδοσιακή κατασταλτική αντεγκληματική πολιτική επιδιώκει με τη χρήση της ποινής την περιστολή του εγκλήματος στοχεύοντας στην: α) γενική πρόληψη, που ασκείται χρονικά πριν από την τέλεση του εγκλήματος και λειτουργεί με τον εκφοβισμό, που προκαλείται απλά και μόνο με την απειλή της ποινής ή και με την επιβολή της ποινής, β) ειδική πρόληψη, δηλαδή πρόληψη της υποτροπής του ατόμου, το οποίο εκτίει ήδη την ποινή του, που επιτυγχάνεται αντικειμενικά με την αχρήστευσή του κατά το χρόνο της κράτησής του και στη συνέχεια κοινωνική ένταξη του ατόμου που έχει εκτίσει την ποινή του (Αλεξιάδης, 2011).

Η εξέλιξη του περιεχομένου της έννοιας του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και οι πολιτικές στις οποίες μετουσιώνεται, θα πρέπει να συσχετιστούν με τις λειτουργίες της κρατικής εξουσίας και με τις κυρίαρχες κοινωνικές σχέσεις σε κάθε ιστορική συγκυρία (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 156). Από τη θεώρηση του συστήματος της ποινικής καταστολής, όπως αυτό διαμορφώθηκε ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα κι ελάχιστα μεταβλήθηκε ως τις μέρες μας από την εκάστοτε κρατούσα αντεγκληματική πολιτική, διαφάνηκαν τα προβλήματα που αξίωναν λύσεις, ώστε το σύστημα τούτο να γίνει ικανό να υπηρετεί τους σκοπούς του. Ο αμετακίνητος στις θέσεις του κλασικισμός των πρώτων χρόνων, η πολιτική κατάχρηση του ποινικού δικαίου στις ανώμαλες πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα και η χωρίς όρια προσφυγή στα ποινικά

μέτρα, που συνεπάγεται έναν υπέρμετρα ογκώδη, δυσκίνητο και δαπανηρό μηχανισμό καταστολής, προκαλούσαν κοινωνικά προβλήματα, οξύτερα από εκείνα που υπόσχονταν να λύσουν. Από την άλλη μεριά, η εμμονή σε παρωχημένα είδη ποινών ή σε αταίριαστους για την εποχή μας τρόπους εκτέλεσης τούτων αποδυναμώνει αυτό που θα μπορούσε να αποκληθεί «οπλοστάσιο» στον αγώνα κατά του εγκλήματος (Αλεξιάδης, 2011: 335). Η καπιταλιστική οικονομία και οι μετασχηματισμοί της, όπως διαμορφώθηκαν τον 20^ο αιώνα, σηματοδότησαν τον φιλελεύθερο ή αυταρχικό χαρακτήρα κυρίως του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Εκτός, όμως, από την οικονομία, ο πόλεμος και η εξέλιξη της τεχνολογίας θα αποτελέσουν τα τρία φαινόμενα, των οποίων οι συνέπειες θα επιδράσουν στις κοινωνικές σχέσεις, στην καθημερινότητα των ανθρώπων και στη σχέση τους με το κράτος και, συνεπώς, στον άτυπο και τυπικό κοινωνικό έλεγχο (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 157). Η αναντίρρητη παραδοχή για την αποτυχία των συστημάτων απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και ειδικότερα των σωφρονιστικών συστημάτων να περιορίσουν την εγκληματικότητα και την υποτροπή των δραστών, οι επιβαρυντικές επιπτώσεις των ποινών και της φυλάκισης και ταυτόχρονα η παραμέληση των δικαιωμάτων και των αναγκών των θυμάτων, φαίνεται να επηρέασε θετικά την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών μεταχείρισης της εγκληματικότητας, ιδιαίτερα μέσα από την αποκατάσταση της κοινωνικής συνοχής και την «ιδιωτικοποίηση» των συγκρούσεων με την επανόρθωση της βλάβης προς το θύμα (Christie, 1977· Braithwaite, 1989· Zehr, 2005· Green, 2006).

Οι κατευθύνσεις που χαράχθηκαν και οι λύσεις που προτάθηκαν ή / και υιοθετήθηκαν προς την λογική του εκσυγχρονισμού και της βελτίωσης του συστήματος ποινικής καταστολής αναφέρονται από την Αρτινοπούλου (2010α) ως οι ακόλουθες: α) η τάση προς απεγκληματοποίηση (κατάργηση συγκεκριμένης ποινικής πρόβλεψης, ώστε συμπεριφορά που χαρακτηριζόταν ως 'έγκλημα' και τιμωρόνταν με ποινή, στο εξής λογίζεται ως αδιάφορη για το ποινικό δίκαιο) ή αποποινικοποίηση (διατήρηση του 'εγκληματικού' χαρακτήρα της πράξης, χωρίς όμως να επιβάλλεται ποινή), β) η υιοθέτηση νέων μορφών ποινών σε αντικατάσταση ή παράλληλα προς τις ήδη υπάρχουσες (χρηματικές ποινές, αναστολή εκτέλεσης της ποινής, απόλυση υπό όρους, κοινωφελής εργασία κ.λπ.) και γ) η τάση προς παράκαμψη της ποινικής διαδικασίας (αποσυμφόρηση του ποινικού συστήματος και μέσω αυτής βελτίωση της λειτουργίας του). Σχετικές σκέψεις αναπτύσσει ο Αλεξιάδης στο έργο του Σωφρονιστική (2001: 43 επ., 54 επ.), καταλήγοντας στη διαπίστωση ότι κανένας

νοήμων και λογικά σκεπτόμενος άνθρωπος δεν θα υποστήριζε τη διατήρηση θεσμών, όπως οι ποινές και οι φυλακές, στη σύγχρονη κοινωνία, ως αυτοσκοπών και προτείνει: α) τη σταδιακή αντικατάσταση των ποινικών μέτρων κατά της ελευθερίας, με άλλα μέτρα που θα κρίνονται τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικά με τα προηγούμενα και θα είναι – κατά το δυνατόν – απαλλαγμένα από τα μειονεκτήματα εκείνων και β) τη διαρκή βελτίωση των ποινικών μέτρων (ποινών – φυλακών) που διατηρούνται ως έσχατα μέτρα της αντεγκληματικής πολιτικής των σύγχρονων κοινωνιών, ούτως ώστε αφενός να αυξάνεται η αποτελεσματικότητά τους και αφετέρου να εξομαλύνονται τα προβλήματα που εμφανίζει η προσφυγή σε αυτά.

Όπως έχει επισημανθεί, δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, αλλά πρόκειται για μια «έννοια-ομπρέλα» (Αρτινοπούλου, 2012: 17 & 2018: 723). Αποτελεί μια εναλλακτική προσέγγιση ανάγνωσης του εγκληματικού φαινομένου, η οποία συνεχώς αναπτύσσεται, προσφέροντας νέα πεδία εφαρμογής, αλλά και ένα συνεχώς ανανεούμενο εργαλείο επίλυσης διαπροσωπικών συγκρούσεων και εξυπηρέτησης της κοινωνικής συνοχής (Καραγιαννίδης, 2013: 200).

Το υπόβαθρο της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης έχει συγκεκριμένα ερείσματα, στα οποία ειδικότερα αναφέρεται η Αρτινοπούλου (2010α) ως ακολούθως:

i) Η ανάπτυξη της θυματολογίας και του θυματολογικού κινήματος, μέσα από το οποίο αναδείχθηκε το αίτημα της ισχυροποίησης του λόγου και της θέασης των θυμάτων στο πλαίσιο των συστημάτων απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Οι επιδράσεις της ανάπτυξης της θυματολογίας έγιναν εμφανείς στη μετατόπιση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου από τον δράστη στο θύμα, σε πολλαπλά επίπεδα: το νομοθετικό-δικαστικό επίπεδο, το ερευνητικό και τις εφαρμοσμένες πολιτικές (ό.π.: 25-26). Οι θεωρητικές τάσεις της θυματολογίας και η προβληματική του θυματολογικού κινήματος αποτελούν μία ακόμα προσπάθεια ερμηνείας του εγκληματικού φαινομένου. Από μία άλλη όψη επιχειρούνται τώρα νέες προσεγγίσεις ερμηνείας στους άξονες της εγκληματογένεσης (ή θυματογένεσης) και της αντιμετώπισης του εγκλήματος από τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο. Οι σύγχρονες αλληλεπιδραστικές προσεγγίσεις που αναπτύχθηκαν στην εγκληματολογία και τη θυματολογία επικεντρώνονται στη δυναμική διαμόρφωση των καταστάσεων, οι οποίες συνιστούν καθ' εαυτές πεδία της δυναμικής αλληλεπίδρασης (Αρτινοπούλου & Μαγγανάς, 1996: 36). Η αναγνώριση του παραγκωνισμού των θυμάτων κατά τη διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, αποτέλεσε έναν από τους βασικούς

παράγοντες αναβίωσης της επανορθωτικής δικαιοσύνης και ταυτόχρονα ένα ισχυρό επιχείρημα για τους υποστηρικτές της, εφόσον κρίνεται ως εξαιρετικής σημασίας το ότι για πρώτη φορά τα θύματα αποκτούν υπόσταση και ρόλο κατά την επίλυση της διαφοράς και τη διαχείριση της θυματοποίησής τους (Strang & Serman, 2003· Zehr, 2005· Goodey, 2005· Green, 2006).

ii) Η προσέγγιση του καταργητισμού (abolitionism) στην εγκληματολογία, η οποία τάχθηκε απέναντι στο «κλασικό» παράδειγμα απονομής της δικαιοσύνης προτείνοντας εναλλακτικά την αντικατάστασή του με το παράδειγμα της «ιδιωτικοποίησης» του εγκλήματος. Η ριζοσπαστική αυτή πρόταση με χαρακτηριστικά μαξιμαλισμού μεσουράνησε κυρίως στη δεκαετία του 1970 και αμφισβήτησε την αποτελεσματικότητα των συστημάτων απονομής της δικαιοσύνης που βασιζόνταν κατά κύριο λόγο στην επιβολή τιμωριών (Αρτινοπούλου, 2010α: 26· Knopp, 1976· Christie, 1977· English, 1977· Hulsman, 1997· Fattah, 1998· Zehr, 2005). Οι οπαδοί της καταργητικής τάσης ασκούν ισχυρή κριτική κατά της κρατικής εξουσίας και επικρίνουν ως απόλυτη και ολοκληρωτική την άσκηση κοινωνικού ελέγχου μέσω της επιβολής τιμωριών. Στο πεδίο της σωφρονιστικής, το ποινικό σύστημα θα πρέπει να ακολουθεί δύο θεμελιώδεις κατευθυντήριες γραμμές: την τάση για κατάργηση των ποινών αποστέρησης ελευθερίας και την τάση για κατάργηση των φυλακών (Χάιδου, 2002: 92-93). Σύμφωνα με τον Hulsman (1997: 193-194), έναν βασικό υποστηρικτή της προσέγγισης του καταργητισμού, οι προβληματικές/ συγκρουσιακές καταστάσεις δεν είναι δυνατό να επιλυθούν ανθρώπινα χωρίς τη συμμετοχή των προσώπων που εμπλέκονται άμεσα σε αυτές, οι δε «φυσικοί μηχανισμοί κοινωνικής διευθέτησης» που απαντώνται σε κάθε κοινωνία αποτελούν προσιτούς τρόπους εκτόνωσης της έντασης, ενώ παράλληλα η αμοιβαία αναζήτηση μιας λύσης αποτελεί από μόνη της μια απελευθερωτική διαδικασία.

iii) Η προϊούσα αντικατάσταση του ρόλου του κεντρικού κράτους ως φορέα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου από την κοινότητα, με την παράλληλη ανάπτυξη του κοινοτικού προτύπου αντεγκληματικής πολιτικής από τα τέλη της δεκαετίας του '70 και έπειτα (Αρτινοπούλου, 2010α: 28). Η όξυνση των κοινωνικών προβλημάτων, όπως είναι η ανεργία και ο κοινωνικός αποκλεισμός, το μεταναστευτικό ζήτημα και η κρατική δυσκολία στη διατύπωση καθολικών και αξιόπιστων προτάσεων για την καταπολέμησή τους οδήγησαν στην ανάπτυξη πολιτικών αυτορρύθμισης και αντιμετώπισης των προβλημάτων σε μικροκοινωνικό επίπεδο. Έτσι, οι τοπικές κοινότητες και η κοινωνία των πολιτών, που διαχειρίζονται συνεργατικά το θέμα της

εγκληματικότητας, μοιράζονται την ευθύνη για την περιφρούρηση της δημόσιας ασφάλειας, διαμορφώνοντας το περιεχόμενο του κοινοτικού προτύπου με την εισαγωγή νέων στοιχείων: αποκέντρωση των δράσεων της αντεγκληματικής πολιτικής, τοπική διαχείριση ορισμένων προβλημάτων εγκληματικότητας, ενεργός συμμετοχή των πολιτών στην πρόληψη (Παπαθεοδώρου, 2021: 193επ.), κάτι που είχε ήδη απήχηση στις Η.Π.Α και στο Ηνωμένο Βασίλειο «μεταφυτεύτηκε» και στη χώρα μας και αναγνωρίστηκε ευρέως από την ακαδημαϊκή κοινότητα και την κυβέρνηση, χωρίς, ωστόσο, να ληφθούν υπόψη, όπως επισημαίνει η Βιδάλη (2017: 113), οι διαφοροποιήσεις της ελληνικής κοινωνικής δομής σε σχέση με τις Η.Π.Α και τις δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Σε αυτό το πλαίσιο αναδείχθηκε το πρότυπο και η ιδέα της συμμετοχικής δικαιοσύνης, ως κυρίαρχης συνισταμένης της αποκαταστατικής δικαιοσύνης (Αρτινοπούλου, 2010α: 28).

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη παρέχει τη δυνατότητα να εξετάσουμε την παράβαση στη μοναδικότητά της (Μαγγανάς, 2006: 303), ως μια υπόθεση που αφορά τα εμπλεκόμενα μέρη και τις μεταξύ τους σχέσεις, ως μια ευκαιρία για να δομηθεί ο χαρακτήρας μιας κοινωνίας σε πιο στέρεες πρακτικές πρόνοιας, ένταξης και δικαιοσύνης (Καραγιαννίδης, 2013: 201). Αναμφισβήτητα, η αποκαταστατική δικαιοσύνη – ως μια σταθερή και διαθέσιμη επιλογή για τα θύματα, τους δράστες και τις τοπικές κοινωνίες – θέτει νέες διαστάσεις όχι μόνο στην αντεγκληματική πολιτική (Αρτινοπούλου, 2012: 7) αλλά και στην ίδια την έννοια της Δικαιοσύνης.

IV.2 Επανορθωτική δικαιοσύνη, «επανεντακτικό ντρόπιασμα» και παραβατικότητα ανηλίκων

Η αντιμετώπιση της νεανικής – και ειδικά υποτροπιάζουσας – εγκληματικής συμπεριφοράς αποτελεί ένα από τα δυσκολότερα στοιχεία της αντεγκληματικής πολιτικής. Κι αυτό, διότι ούτως ή άλλως η πρόγνωση της ανθρώπινης συμπεριφοράς είναι εξαιρετικά σύνθετο εγχείρημα με αβέβαιο συχνά αποτέλεσμα, ενώ οι εγκληματολογικές έρευνες των τελευταίων ετών αποδεικνύουν ότι γενικά η εγκληματική υποτροπή δεν είναι σχεδόν ποτέ το αποτέλεσμα ενός «γραμμικού» θεωρητικού μοντέλου δράσης (ποινή) – αντίδρασης (επενέργειες στη συμπεριφορά) (Φασούλα, 2011:966). Περαιτέρω, επιβεβαιώνεται πλέον ερευνητικά και επιστημονικά το γεγονός ότι η παραβατική δραστηριότητα στο στάδιο της

ανηλικότητας είναι ελαφριάς μορφής, παραμένει συνήθως «επεισοδιακή» και παύει από μόνη της, ενώ αντίθετα ελάχιστοι είναι οι ανήλικοι που τελούν περισσότερα ή σοβαρότερα εγκλήματα, καταλήγοντας έτσι σε «εγκληματική» σταδιοδρομία (Πιτσελά, 2013· Σπινέλλη, 2007).

Το αναδυόμενο πρότυπο αντεγκληματικής πολιτικής της Επανορθωτικής (Αποκαταστατικής) Δικαιοσύνης προσφέρεται ως εναλλακτικό του προνοιακού προτύπου, το οποίο επικεντρώνεται στην προσωπικότητα του δράστη και έχει προστατευτικό χαρακτήρα και του δικαιικού προτύπου, το οποίο επικεντρώνεται στην πράξη του δράστη και τη διαφύλαξη των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων του. Η θεωρία του Braithwaite (1989) για το «επανεντακτικό» (Κρανιδιώτη, 2011: 129) ή το «επανεντάσσειν ντροπιασμο» (Ανδρουλάκης, 2000: 18) φαίνεται ότι άσκησε τη μεγαλύτερη επιρροή από όλα τα υπόλοιπα εγκληματολογικά θεωρητικά σχήματα στην επανορθωτική δικαιοσύνη, τουλάχιστον όσον αφορά τους ανήλικους παραβάτες. Ο άξονας της θεωρίας αποτελείται από τρεις έννοιες: ντροπή, κοινοτισμός και αλληλεξάρτηση (Κρανιδιώτη, 2007: 146). Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, το συναίσθημα της ντροπής, το οποίο αποτελεί διαχρονικά άτυπη μορφή κοινωνικού ελέγχου (Κρανιδιώτη, 2011· Hamblet 2011), διακρίνεται σε δύο είδη: στο επανεντακτικό και στο διασπαστικό. Άλλοτε ντροπιάζουμε κάποιον άνθρωπο εποικοδομητικά, επικαλούμενοι το φιλότιμό του και άλλοτε διασπαστικά, στιγματίζοντάς τον. Το παθητικό συναίσθημα της ντροπής μετασχηματίζεται σε ενεργητικό μηχανισμό ελέγχου, παρέχοντας έτσι την ελπίδα στους εκάστοτε διαμορφωτές της αντεγκληματικής πολιτικής ότι ένα συναίσθημα, όπως αυτό, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ή ακόμα και να “χειραγωγηθεί” με σκοπό την περιστολή της αποκλίνουσας συμπεριφοράς και του εγκλήματος. Η θεωρία του Braithwaite εστιάζει στο χτίσιμο της συνείδησης, που μπορεί να αποτελέσει την επιβεβαίωση για την ηθική του δράστη. Η ανασυγκροτημένη ηθική ή συνείδηση εκτιμάται ότι συμβάλλει στην αναχαίτιση της μελλοντικής παραβατικής συμπεριφοράς, ενώ, αντίθετα, η ποινή και ο χαρακτηρισμός κάποιου ως εγκληματία, υψώνουν εμπόδια ανάμεσα στον παραβάτη και εκείνον που επιβάλλει την τιμωρία, με αποτέλεσμα να εξουδετερώνουν την αποτελεσματικότητα του ντροπιάσματος ως μηχανισμού κοινωνικού ελέγχου (Κρανιδιώτη, 2007: 146 επ.).

Τα επιχειρήματα του Braithwaite για την – κατά τη δική του διατύπωση – «ενσωμάτωση μέσω της καταισχύνης» (Σπινέλλη 2002: 593), όπως αναλύονται από

την Κρανιδιώτη (2007, 2011), συνδέονται με μια δεοντολογική θεωρία, που υπαγορεύει τη δημιουργία θεσμών που θα «ντροπιάζουν επανεντακτικά» τους παραβάτες νόμων και κοινωνικών κανόνων. Το πρότυπο της επανορθωτικής δικαιοσύνης προσφέρεται για τον σκοπό αυτό, στο μέτρο που η θεμελίωσή του προϋποθέτει μια τριγωνική σχέση ανάμεσα στον δράστη του εγκλήματος, το θύμα και την κοινότητα. Η διαχείριση, λοιπόν, μιας ποινικής υπόθεσης επανορθωτικά έχει ως απώτερο και βαθύτερο σκοπό το να αντιληφθεί ο δράστης τη ζημία και την οδύνη που προκάλεσε στο θύμα και να οδηγηθεί σε μια ειλικρινή μετάνοια. Αντιστοίχως, η συγγνώμη του δράστη θα πρέπει να γίνει αποδεκτή από το θύμα, χωρίς τα παραπάνω να προκύπτουν κατόπιν εξαναγκασμού του ενός μέρους ή του άλλου. Ο ρόλος των συμμετεχόντων και της κοινότητας κατά την επανορθωτική δικαιοσύνη είναι κυρίως υποστηρικτικός και όχι κατασταλτικός. Η αλληλεξάρτηση, ως άλλος παράγοντας της θεωρίας του Braithwaite, αναφέρεται στη συμμετοχή των ατόμων σε κοινωνικά πλέγματα αμοιβαίων δεσμεύσεων, μέσα από τις οποίες τα άτομα εκπληρώνουν τις επιδιώξεις και τα ιδανικά τους. Ο κοινοτισμός αναφέρεται στη διαμόρφωση πυκνών πλεγμάτων μεταξύ των ατόμων και αφορούν σχέσεις αμοιβαίας εμπιστοσύνης και προθυμίας παροχής συμπαράστασης. Στις κοινοτικές κοινωνίες τα άτομα βρίσκονται σε στενή αλληλεξάρτηση μεταξύ τους, μοιράζονται κοινές ηθικές δεσμεύσεις, οι οποίες υπερτερούν των ατομικών συμφερόντων. Μέσα σ' αυτές τις κοινωνίες η ντροπή είναι συνήθως επανεντακτική, οπότε και τα ποσοστά της παραβατικής δραστηριότητας παραμένουν χαμηλά, εφόσον οι παραβάτες δεν αποκόπτονται από την κοινότητα (Κρανιδιώτη, 2007: 147).

Αντίθετα, η διαδικασία του στιγματισμού, του διασπαστικού δηλαδή ντροπιάσματος, που οικοδομεί συχνά την περιρρέουσα ατμόσφαιρα της επίσημης ποινικής διαδικασίας, χαρακτηρίζεται από έλλειψη προσπάθειας συμφιλίωσης του παραβάτη με την κοινότητα, εφόσον καθιστά τον παραβάτη απόβλητο με την αποκλίνουσα συμπεριφορά του να αποτελεί το κυρίαρχο χαρακτηριστικό της κοινωνικής του υπόστασης. Ο στιγματισμός επικρατεί στις κοινωνίες όπου απουσιάζουν οι αλληλεξαρτήσεις και ο κοινοτισμός, με αποτέλεσμα να συντελεί καθοριστικά όχι μόνο στη διαμόρφωση εγκληματικών συνειδήσεων, αλλά και εγκληματικών υποπολιτισμών και οργανώσεων (ό.π.; 146 επ.).

Ο Braithwaite πρεσβεύει ότι η κοινωνική αποδοκιμασία πρέπει να επικεντρώνεται αποκλειστικά στην ποινικά κολάσιμη ή αποκλίνουσα πράξη, η οποία και πρέπει να αντιμετωπίζεται ως διακριτή από τον δράστη της. Ο δράστης πρέπει να

τυγχάνει σεβασμού, δίχως να υποβαθμίζεται η κοινωνική του θέση και να στιγματίζεται ως «κακός». Επιβάλλεται, δε, να αντιμετωπίζεται μέσα από διαδικασίες (‘τελετουργίες’), οι οποίες θα τον θέτουν προ των ευθυνών του και μέσα από ένα εποικοδομητικό «ντρόπιασμα», θα του προσφέρουν αφενός τη δυνατότητα να αντιληφθεί τις συνέπειες της πράξης του και να οδηγηθεί στο «δώρο» της συγχώρεσης και αφετέρου την ευκαιρία της επανένταξης στο κοινωνικό σύνολο, μειώνοντας παράλληλα τις πιθανότητες υποτροπής του (Πανάγος, 2016: 671-672). Ωστόσο, όπως ήδη επισημάνθηκε, το «επανεντακτικό ντρόπιασμα» φαίνεται ότι λειτουργεί πληρέστερα σε κοινωνικά πλαίσια, όπου έχουν αναπτυχθεί στενές διαπροσωπικές σχέσεις ανάμεσα στα μέλη τους (ό.π.).

Προς επίρρωση της ανωτέρω εκτίμησης, επισημαίνεται ότι η θεωρία του «επανεντακτικού ντροπιάσματος», παρόλο που καθίσταται ελκυστική και χρήσιμη στις Ποινικές Επιστήμες, δεν θα μπορούσε να εφαρμοστεί εκεί όπου απουσιάζει παντελώς η κοινωνική συναίνεση, σε συνθήκες μεγάλης κοινωνικοοικονομικής ανισότητας, όπως και σε περιθωριοποιημένα άτομα, τα οποία έχουν ενστερνιστεί ένα σύστημα αξιών αντίθετο προς εκείνο της συμβατικής κοινωνίας. Σε ένα επισφαλές και αρρύθμιστο διεθνές περιβάλλον, που επιβαρύνεται συνεχώς από ποικίλων ειδών συγκρούσεις και πολέμους, οι προεκτάσεις της θεωρίας αυτής θα μπορούσαν να καταστούν ιδιαίτερα επικίνδυνες, το δε ενδεχόμενο εκτροπής της διαδικασίας του ντροπιάσματος από επανεντακτικούς σκοπούς, αναπότρεπτο. Είναι σημαντικό, λοιπόν, να κρατήσουμε το «πνεύμα» της θεωρίας του Braithwaite, τη δεοντολογία της προσπάθειας απονομής επανορθωτικής δικαιοσύνης και ειδικότερα τη γνήσια, αυτόβουλη απόφαση του δράστη να ζητήσει συγγνώμη και του θύματος να αποδεχθεί αυτόβουλα τη συγγνώμη αυτή (Κρανιδιώτη, 2011: 129-149).

Οι επανορθωτικές πρακτικές υποστηρίζονται με θέρμη για τον τυπικό κοινωνικό έλεγχο της παραβατικότητας των ανηλίκων (Αρτινοπούλου, 2010β· Θάνος 2011), εφόσον εκτιμάται ότι η εφηβική παραβατική συμπεριφορά μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά μέσα από κατάλληλες διαπαιδαγωγικές παρεμβάσεις (Καϊάφα-Γκμπάντι, 2012· Office of the SRSG on Violence against Children, 2016· Riley & Hayes, 2017). Οι εναλλακτικές προσεγγίσεις στην απονομή δικαιοσύνης σε ανηλικούς ξεκίνησαν να εφαρμόζονται στη χώρα μας ως επί το πλείστον σε πρωτόπειρους δράστες ελαφριάς ή μεσαίας βαρύτητας εγκληματικότητας (Πιτσελά, 2013: 129) και, σύμφωνα με τον Κουράκη (2011: 142), ενδείκνυται να περιορίζονται σε περιπτώσεις εγκλημάτων με μικρή κοινωνικο-ηθική απαξία. Έχει, ωστόσο,

διαπιστωθεί ότι τα δοκιμασθέντα στην πράξη κυρίως των βορειοαμερικανικών και (βορειο)δυτικών ευρωπαϊκών κοινωνιών ποικίλα πρωτοποριακά εξωιδρυματικά μέτρα είναι σε θέση στις περιπτώσεις της μεσαίας βαρύτητας εγκληματικότητας να αναπληρώσουν σε μεγάλη έκταση τις ιδρυματικές κυρώσεις του ποινικού δικαίου ανηλίκων, χωρίς με την εφαρμογή των εποικοδομητικών αυτών κοινωνικοπαιδαγωγικών παρεμβάσεων να επιδεινώνεται ο κίνδυνος της ανάπτυξης παραβατικής συμπεριφοράς. Συνεπώς, η αποδοτικότητα των μέτρων που εκτελούνται μέσα στην κοινότητα έχει πρακτικά και επιστημονικά αποδειχθεί μέσω πολυάριθμων καινοτόμων προγραμμάτων και εγκληματολογικών ερευνών, γεγονός που έχει οδηγήσει κατά τα τελευταία έτη τους εκάστοτε εθνικούς νομοθέτες σε ευρωπαϊκό επίπεδο να προβούν σε αναγνώριση αυτών των δυνατοτήτων κύρωσης (Πιτσελά, 2013: 130· Haines & Mahomy, 2006· Umbreit & Armour, 2011).

Αντιθέτως, τόσο η επίσημη, τυπική ποινική διαδικασία όσο και η επιβολή αυστηρότερων ποινικών μέτρων αποδεικνύεται ότι αυξάνουν στην κατηγορία των ανήλικων δραστών τον κίνδυνο υποτροπής, κυρίως μέσω ενίσχυσης του μηχανισμού κοινωνικού στιγματισμού και τη συνακόλουθη περιθωριοποίηση του δράστη, που με τη σειρά τους οδηγούν στον φαύλο κύκλο της εγκληματικότητας. Ακόμα, όμως, και στις περιπτώσεις που, ερευνητικά τουλάχιστον, αποδεικνύεται ότι οι κατά παρέκκλιση διαδικασίες δεν κατορθώνουν να αναχαιτίσουν εντελώς την εγκληματική υποτροπή, η ειδικοπρωληπτική τους αξία είναι τουλάχιστον «ισοδύναμη» με εκείνη της παραδοσιακής, τυπικής ποινικής διαδικασίας (Φασούλα, 2011: 966).

Το πρότυπο της επανορθωτικής δικαιοσύνης λειτουργεί εξισορροπητικά, βασισμένο σε τρεις άξονες: πρώτον, στην *υπευθυνοποίηση (υποχρέωση για λογοδοσία του δράστη)*, η οποία γεννάται έναντι του θύματος και της κοινωνίας, όταν διαπράττεται μια προσβολή, την οποία ο δράστης πρέπει να αναγνωρίσει, να συνειδητοποιήσει τη ζημιά που προκάλεσε και να αναλάβει την πρωτοβουλία να την αποκαταστήσει τόσο στα θύματα όσο και στην κοινωνία· δεύτερο, στην *ανάπτυξη ικανότητας (δεξιότητων)*, με την έννοια πως οι ανήλικοι παραβάτες που εμπλέκονται στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης πρέπει να «εξέρχονται» πιο ικανοί από αυτό – ακόμα και χωρίς την είσοδό τους στο ποινικό σύστημα με την τήρηση, όμως, των συνταγματικών εγγυήσεων – συμμετέχοντας σε εποικοδομητικές δραστηριότητες, που βελτιώνουν την ποιότητα ζωής του κοινωνικού συνόλου και βοηθούν τον δράστη να ασκήσει έναν νέο ρόλο ως παραγωγικό μέλος της κοινωνίας· και τρίτον στην

προστασία της κοινωνίας και την προστασία της δημόσιας ασφάλειας, με την έννοια πως η ποινική δικαιοσύνη φέρει την ευθύνη να προστατεύει αποτελεσματικά την ίδια την κοινωνία από τους ανήλικους δράστες με την αναμόρφωσή τους, η οποία δεν έχει όμως την έννοια της θεραπείας, αλλά την ανάπτυξη των ικανοτήτων τους, ώστε αφενός μεν να αποφευχθεί η υποτροπή τους, αλλά και να ελαττωθεί το κόστος της ποινικής δικαιοσύνης (Bilchik, 1997: 14). Με βάση αυτό το τρίπτυχο αναθεωρούνται οι ρόλοι τόσο του δράστη ο οποίος αναλαμβάνει την ευθύνη αποκατάστασης της ζημίας που προκάλεσε, όσο και του θύματος το οποίο αποκτά κεντρικό ρόλο σε όλα τα στάδια των επανορθωτικών διαδικασιών, της κοινωνίας η οποία αναπτύσσει κατάλληλα κοινωνικά δίκτυα και διαπαιδαγωγεί τα μέλη της για την ανάληψη ενεργού ρόλου στο κοινωνικό γίγνεσθαι, αλλά και των επαγγελματιών που ασχολούνται με το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης οι οποίοι διευκολύνουν και διασφαλίζουν τις προϋποθέσεις για τη διαμεσολάβηση και την επανένταξη στο κοινωνικό πλαίσιο (Κουτσούκου, 2013: 179-184).

IV.2.1 Η εφαρμογή των επανορθωτικών διαδικασιών στην Ευρώπη

Την εποχή της ύστερης νεωτερικότητας (ή «μετανεωτερικότητας»), την περίοδο δηλαδή από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του 1970 και εντεύθεν, η οποία χαρακτηρίζεται από την αδυναμία του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης να διαχειριστεί το πρόβλημα του εγκλήματος που συνεχώς διογκώνεται, από το αυξημένο ενδιαφέρον πλέον προς τα θύματα και από την τάση «υπευθυνοποίησης» των πολιτών λόγω του μαρασμού που παρουσιάζει το κοινωνικό κράτος, διαμορφώνεται ένα πρόσφορο περιβάλλον, μέσα στο οποίο γονιμοποιούνται και επεκτείνονται αποκεντρωμένα σχήματα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Αυτά, μέσα στα πλαίσια του ευρύτερου κινήματος για την «πρόσβαση στη δικαιοσύνη», είχαν εμφανιστεί ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1960, πρώτα στις ΗΠΑ και αργότερα στη Βρετανία. Το συγκεκριμένο κίνημα είχε υποστηρίξει την αναμόρφωση του κλασικού και αναξιόπιστου συστήματος απονομής της δικαιοσύνης, και πρότεινε την αξιοποίηση ανεπίσημων ή εναλλακτικών διαδικασιών, οι οποίες επικεντρώνονταν κατά κύριο λόγο στη συμφιλίωση του θύματος με τον δράστη. (Γιοβάνογλου, 2013: 54) .

Ήδη, λοιπόν, από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 αναζητήθηκαν στην Ευρώπη μορφές δικαιοσύνης με εναλλακτικό χαρακτήρα, που προσαρμόζονταν σε νέες κοινωνικές αξίες και πρότυπα, τόσο για τη διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης, όσο

και την αποκατάσταση όσων εμπλέκονται άμεσα σε εγκληματική ενέργεια ή παράβαση που προσβάλλει έννομο αγαθό (Γιοβάνογλου, 2007α & β· Λαπιώτη, 2007). Η πρώτη αυθόρμητη περίπτωση συμφιλίωσης που καταγράφηκε σε δικαστήριο ανηλίκων, αναφέρεται από την Γιοβάνογλου (2007β: 407) ότι έλαβε χώρα το 1974 σε υπόθεση που αφορούσε την τέλεση φθορών σε 22 κατοικίες στο Οντάριο του Καναδά από δύο νεαρούς, όπου ο δικαστής διέταξε – μετά από σχετική πρόταση του επιμελητή ανηλίκων – τη συνάντηση των δραστών με τα θύματά τους ενώπιον του επιμελητή και ενός ακόμα ατόμου, με τη δέσμευση να του προσκομίσουν μετά το τέλος της συνάντησης αναφορά για το μέγεθος της βλάβης που είχαν υποστεί τα θύματα.

Από τη δεκαετία του 1970, επομένως, και ακόμη περισσότερο στη δεκαετία του 1980, όταν εμφανίστηκε στη διεθνή βιβλιογραφία η νέα προσέγγιση της δικαιοσύνης ανηλίκων, που προέβλεπε καινοτόμες εναλλακτικές μορφές στην ποινική μεταχείρισή τους, τα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης υιοθετούσαν βαθμιαία τα πρότυπα με επικρατέστερο αυτό της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Ωστόσο, στην Ευρώπη, μια κοινή και ομοιόμορφη προσπέλαση της ποινικής δικαιοσύνης ανηλίκων δεν καθίσταται εφικτή. Επομένως, το δίκαιο των ανηλίκων δεν τυγχάνει ενός ευρωπαϊκού πλαισίου αναφοράς, καθώς η κάθε χώρα προσδιορίζει εννοιολογικά με διαφορετικά κριτήρια τη νεανική παραβατικότητα, υπολογίζοντας διαφορετικές παραμέτρους (Κουτσούκου, 2013: 184).

Πέρα από την πολυφωνία όσον αφορά τους ορισμούς και χαρακτηρισμούς, η επανορθωτική δικαιοσύνη παρουσιάζεται με ιδιαίτερη ανομοιογένεια στην Ευρώπη. Η ανομοιογένεια αυτή οφείλεται στην ποικιλία των επιρροών και των φιλοσοφικών πλαισίων μέσα στα οποία λειτουργεί και εξελίσσεται η εναλλακτική αυτή προσέγγιση. Παρόλο, δηλαδή, που η νομοθεσία και η ποινική πρακτική μπορεί να επηρεάζονται από την ίδια θεωρία, η φύση της πολιτικής που ακολουθείται τελικά διαφέρει από χώρα σε χώρα. Κάθε χώρα υιοθετεί, και οφείλει να υιοθετεί και να εφαρμόζει, πρακτικές και προγράμματα προσαρμοσμένα στην κοινωνική, νομική και πολιτιστική της παράδοση, με αποτέλεσμα τα προγράμματα αποκαταστατικής δικαιοσύνης, κυρίως στα πλαίσια της παραβατικότητας ανηλίκων, να εμφανίζονται ως τυπικές προεκτάσεις των ισχυρότων προτύπων δικαιοσύνης (Παπαδοπούλου, 2011: 268).

Από τα ως άνω γίνεται αντιληπτό ότι οι εφαρμογές των πρακτικών, διαδικασιών, μέτρων και προσεγγίσεων της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης διαφέρουν και ποικίλλουν διεθνώς. Οι Αρτινοπούλου και Μιχαήλ (2016) διακρίνουν προσεγγίσεις από την κορυφή προς τη βάση (Top-down approach) και από τη βάση προς την κορυφή (Bottom-up approach). Η προσέγγιση της πρώτης μορφής αφορά κυρίως στο νομικό πλαίσιο, τη νομοθέτηση της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης και των πρακτικών της σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, με εφαρμογές σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, ως συμπληρωματικές ή εναλλακτικές διαδικασίες εντός των ορίων του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης τόσο σε ανήλικους όσο και σε ενήλικους παραβάτες, με αντανάκλαση της νομικής και ευρύτερα κοινωνικής κουλτούρας του εκάστοτε κράτους (Αρτινοπούλου, 2010α· Μιχαήλ, 2018· Miers, 2007). Από την άλλη, η προσέγγιση της δεύτερης μορφής (Bottom-up approach) εντοπίζεται κυρίως στο κοινωνικό περιβάλλον, μέσα από πρωτοβουλίες σε τοπικό πλαίσιο, σε εργασιακούς χώρους, οικογενειακές διαφορές, την προώθηση σε ακαδημαϊκό και ερευνητικό επίπεδο, την διοργάνωση συνεδρίων και ημερίδων. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η εφαρμογή της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης σε σχολικά περιβάλλοντα, όπως είναι τα προγράμματα σχολικής διαμεσολάβησης ή διαμεσολάβησης συνομηλίκων (Αρτινοπούλου, 2010β· Μιχαήλ, 2018· Θάνος, 2011· Payne & Welch, 2018).

Περαιτέρω, όπως διακρίνει ο Πανάγος (2016) και περιγράφεται σε επόμενη ενότητα, σύμφωνα με τη «μαξιμαλιστική τάση» οι αποκαταστατικές πρακτικές βρίσκονται σε θέση να αντικαταστήσουν πλήρως τα τρέχοντα ποινικά συστήματα και προβάλλονται ως ο πλέον κατάλληλος τρόπος αντιμετώπισης κάθε εγκληματικής πράξης, ανεξάρτητα από τη βαρύτητα και την απαξία της (Walgrave, 2008). Στον αντίποδα της συγκεκριμένης θεώρησης, παρουσιάζεται η «μινιμαλιστική τάση», οι πρεσβευτές της οποίας υποστηρίζουν ότι οι επανορθωτικές παρεμβάσεις δύνανται να τελεσφορήσουν στο τρέχον ποινικό σύστημα για τη βελτίωση του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης και ενδείκνυνται κατ' αποκλειστικότητα σε αδικήματα με μειωμένη βαρύτητα (Αρτινοπούλου, 2010α· Κρανιδιώτη, 2011· Κουράκης, 2011· Cottam, 1996· Newburn, 2007).

Οι τρέχουσες συζητήσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αφορούν τη δημιουργία ενός θεσμικού πλαισίου για την προώθηση των επανορθωτικών διαδικασιών σε όλα τα κράτη-μέλη. Η λειτουργία των επανορθωτικών πρακτικών είναι συμπληρωματική των επίσημων ποινικών συστημάτων των κρατών-μελών, ενώ η εφαρμογή τους εντάσσεται στις προσπάθειες ενίσχυσης της συνεργασίας και της αυτορρύθμισης στις

κοινότητες καθώς και της συμμετοχής των πολιτών στην αντεγκληματική πολιτική. Ζητούμενο είναι να διευρυνθεί η χρήση τους σε όλα τα στάδια της επίσημης απονομής δικαιοσύνης αλλά και να ενθαρρυνθούν οι άτυπες πρωτοβουλίες διαμεσολάβησης στην κοινότητα (Γιοβάνογλου, 2007α & 2013· Καραγιαννίδης, 2011).

Στη δεκαετία του 1980, με την εμφάνιση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης αναδεικνύεται η έννοια της «διαμεσολάβησης» και της «συνδιαλλαγής» ανάμεσα στα εμπλεκόμενα μέρη. Από τότε παρατηρήθηκε η πρακτική αξιοποίηση των μηχανισμών αυτών, με αποτέλεσμα κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1990 να αναπτυχθούν στην Ευρώπη και συγκεκριμένα, στο Ηνωμένο Βασίλειο, το Βέλγιο, τη Γαλλία, τη Φινλανδία, τη Νορβηγία, την Αυστρία και τη Γερμανία πάνω από 900 προγράμματα με κύριο άξονα τη διαμεσολάβηση. Σε χώρες, όπως είναι η Σουηδία, η Δανία, το Λουξεμβούργο και η Ολλανδία, ποικίλα προγράμματα διαμεσολάβησης με περιοδικό χαρακτήρα λαμβάνουν χώρα με αυξανόμενη συχνότητα και εξαπλώνονται με επιτυχία στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη με αξιοσημείωτα τα παραδείγματα της Ρωσίας, της Δημοκρατίας της Τσεχίας, της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας. Έκτοτε, οι χώρες της Ευρώπης – ιδίως τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης – εφαρμόζουν απарέγκλιτα, αποφασιστικά και με προϊούσα ένταση την αποκαταστατική δικαιοσύνη (Λαπιώτη, 2007· Πιτσελά & Συμεωνίδου-Καστανίδου, 2013).

Στο Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 21ης Ιουνίου 2007, σχετικά με την παραβατικότητα των ανηλίκων και τον ρόλο της γυναίκας, της οικογένειας και της κοινωνίας, η εφαρμογή των κατευθυντήριων αρχών της επανορθωτικής δικαιοσύνης θεωρείται ως βασικό συστατικό μιας επιτυχημένης στρατηγικής, σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, για την ουσιαστική αντιμετώπιση του φαινομένου της παραβατικότητας των ανηλίκων. Τα κράτη-μέλη προτρέπονται να υιοθετήσουν καινοτόμα και πρωτοποριακά μέτρα για την πρόβλεψη εναλλακτικών ποινών, όπως είναι η αποκατάσταση και η διαμεσολάβηση με το θύμα, ανάλογα πάντα με τη βαρύτητα του παραπτώματος, την ηλικία του, το βαθμό ωριμότητάς του, αλλά και την προσωπικότητα του δράστη, τα οποία θα αντικαταστήσουν τελικά τον εγκλεισμό (Κουτσούκου, 2013: 178).

Ειδικά στον χώρο της παραβατικότητας ανηλίκων έχει διαπιστωθεί ερευνητικά ότι τα ποσοστά υποτροπής παραμένουν σε χαμηλά επίπεδα, όταν επιλέγονται οι άτυπες, κατά παρέκκλιση διαδικασίες και τα λιγότερο επεμβατικά μέτρα της

εναλλακτικής ποινικής δικαιοσύνης. Ενδεικτικά αναφέρονται οι γερμανικές εμπειρικές έρευνες των Pfeiffer, Matheis & Hock-Leydecker, έρευνες του Πανεπιστημίου της Konstanz υπό τον καθηγητή Heinz και τους συνεργάτες του, καθώς και των Dolling, Hartmann και Trauslevn σχετικά με την αποτελεσματικότητα προγραμμάτων συνδιαλλαγής θύματος-δράστη, και από τον αγγλοσαξονικό χώρο οι έρευνες των West, Farrington & Klein, των Minor, Hartmann & Terry, των Whitehead & Lab κ.ά. Επίσης, σε χώρες με σχετικά πρόσφατες κατά παρέκκλιση διαδικασίες, όπως στην Ιταλία, σχετικές εμπειρικές έρευνες (π.χ. Scardaccione, Spagnoletti, Correria και Martucci) καταδεικνύουν, παρά τις αρχικές επιφυλάξεις, την επιτυχημένη στην πράξη έκβαση προγραμμάτων “probation” και “mediation” για ανήλικους δράστες (Φασούλα, 2011: 967-968· Wilson et al., 2017). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης δεν είναι οργανωμένη κατά πανομοιότυπο τρόπο ή κατά ενιαίο σύστημα σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Τα προγράμματα αποκαταστατικής δικαιοσύνης για νεαρούς παραβάτες παρουσιάζονται με διάφορες παραλλαγές στην Ευρώπη. Κάποια στηρίζονται σε ρυθμίσεις επιτρεπτικές, άλλα σε ρυθμίσεις πιεστικές και άλλα σε ρυθμίσεις υποχρεωτικές όσον αφορά στη σχετική διαδικασία που θα ακολουθήσει ο θεματοφύλακας. Διαφορές επίσης συναντάμε και στα όργανα που εμπλέκονται στις αποκαταστατικές διαδικασίες, καθώς και στα στάδια κατά τα οποία μπορεί να γίνει εφαρμογή αποκαταστατικών προγραμμάτων. Βέβαια, υπάρχουν και κοινά χαρακτηριστικά, όπως ότι τα αποκαταστατικά προγράμματα εμφανίζονται στην Ευρώπη κυρίως με τη μορφή της συνδιαλλαγής θύματος-δράστη, επίσης ότι η αποζημίωση του θύματος επιδιώκεται στο πλαίσιο της συνδιαλλαγής ή επιβάλλεται ως μέτρο από το δικαστήριο, καθώς και το ότι οι αποκαταστατικές πρακτικές απαντούν συχνότερα στο πεδίο της ποινικής αντιμετώπισης ήπιας μορφής παραβάσεων ανηλίκων (Παπαδοπούλου, 2011: 269). Στον πίνακα που ακολουθεί επιχειρείται να αποσαφηνιστεί η εικόνα της εφαρμογής της αποκαταστατικής δικαιοσύνης για ανήλικους δράστες στην Ευρώπη.

Η Αποκαταστατική Δικαιοσύνη στην Ευρώπη (Πίνακας 1)

	Ρύθμιση	Στάδιο	Φορέας Υλοποίησης	Επίκεντρο	Έκβαση
Αγγλία/ Ουαλία	<ul style="list-style-type: none"> υποχρεωτική (final warning, referral order) πιεστική (action plan reparation & supervision orders) 	<ul style="list-style-type: none"> εισαγγελικό (πριν από τη δίωξη) κύρια διαδικασία (εναλλακτική ποινή, πρόσθετος όρος) 	ειδικός κρατικός φορέας – Youth Offending Team	θύμα + δράστης (εξίσου)	<ul style="list-style-type: none"> έκφραση συγγνώμης επανόρθωση ζημίας κοινοφελής εργασία μέτρα αποκατάστασης του δράστη
Φινλανδία	Επιτρεπτική	<ul style="list-style-type: none"> εισαγγελικό (πριν από τη δίωξη) κύρια διαδικασία (εναλλακτική ποινή, πρόσθετος όρος) 	κοινωνικές υπηρεσίες	θύμα + δράστης (εξίσου)	<ul style="list-style-type: none"> έκφραση συγγνώμης καταβολή χρηματικού ποσού επανόρθωση ζημίας
Γαλλία	Επιτρεπτική	<ul style="list-style-type: none"> εισαγγελικό (πριν από τη δίωξη) κύρια διαδικασία (εναλλακτική ποινή, πρόσθετος όρος) 	<ul style="list-style-type: none"> ιδιωτικός φορέας δικαστικές υπηρεσίες 	Δράστης	<ul style="list-style-type: none"> έκφραση συγγνώμης καταβολή χρηματικού ποσού επανόρθωση ζημίας
Γερμανία	Πιεστική	<ul style="list-style-type: none"> εισαγγελικό (πριν από τη δίωξη) κύρια διαδικασία (εναλλακτική ποινή, πρόσθετος όρος) 	δικαστικές υπηρεσίες	θύμα + δράστης (εξίσου)	<ul style="list-style-type: none"> έκφραση συγγνώμης καταβολή χρηματικού ποσού επανόρθωση ζημίας απόδοση πράγματος στον ιδιοκτήτη κοινοφελής εργασία

Ισπανία (κοινότητα Καταλονίας)	<ul style="list-style-type: none"> • επιτρεπτική (αποχή από την ποινή δίωξη) • πιεστική (παραπομπή/ αναμορφωτικό μέτρο) 	<ul style="list-style-type: none"> • εισαγγελικό (πριν από τη δίωξη) • εισαγγελικό (μετά από τη δίωξη αλλά πριν από τη δίκη) • κύρια διαδικασία (εναλλακτική ποινή, πρόσθετος όρος) 	υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων	δράστης, θύμα	<ul style="list-style-type: none"> • έκφραση συγγνώμης • καταβολή χρηματικού ποσού • επανόρθωση ζημίας • απόδοση πράγματος στον ιδιοκτήτη • κοινωνικής εργασίας
Πορτογαλία	Πιεστική	εισαγγελικό (πριν από τη δίωξη)	ειδικός κρατικός φορέας – Institute for Social Reinsertation	Δράστης	<ul style="list-style-type: none"> • επανόρθωση ζημίας • έκφραση συγγνώμης • καταβολή χρηματικού ποσού • κοινωνικής εργασίας
Ελλάδα (Ν.3189/2003)	<ul style="list-style-type: none"> • επιτρεπτική (αποχή από την ποινική δίωξη) • πιεστική (αναμορφωτικό μέτρο) 	<ul style="list-style-type: none"> • εισαγγελικό (πριν από τη δίωξη) • κύρια διαδικασία (εναλλακτική ποινή, πρόσθετος όρος) 	υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων	Δράστης	<ul style="list-style-type: none"> • έκφραση συγγνώμης • καταβολή χρηματικού ποσού • επανόρθωση ζημίας • απόδοση πράγματος στον ιδιοκτήτη • κοινωνικής εργασίας

Πηγή: Miers, D., Willemsens, J. (2004). Mapping Restorative Justice: Developments in 25 European Countries. European Forum for Restorative Justice. Leuven. [Ο πίνακας μεταφράστηκε και ανακατασκευάστηκε από την Παπαδοπούλου (2011)]

IV.2.2 Η Επανορθωτική Δικαιοσύνη στην Ελλάδα

Οι πρακτικές της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης στην Ελλάδα εντοπίζονται τόσο στο νομικό όσο και στο κοινωνικό πλαίσιο. Στο νομικό πλαίσιο έχουν εισαχθεί μέτρα επανορθωτικής δικαιοσύνης είτε προκειμένου να εναρμονιστεί η χώρα με ευρωπαϊκά κείμενα και οδηγίες είτε προκειμένου να επιταχυνθεί η απονομή της δικαιοσύνης. Σε κοινωνικό επίπεδο, καθώς και σε ερευνητικό και ακαδημαϊκό, επίσης προάγονται επανορθωτικές πρακτικές και προγράμματα, με τη διαμεσολάβηση να έχει κυρίαρχο ρόλο, αποτελώντας ένα ιδιαίτερα σημαντικό νομοθετικό βήμα για το ελληνικό Σ.Α.Π.Δ και μία διαρκώς εξελισσόμενη πρακτική στο κοινωνικό πλαίσιο (Αρτινοπούλου & Μιχαήλ, 2016).

Η καταχώριση διατάξεων, ώστε να εφαρμόζονται μέτρα και πρακτικές της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης στο Ελληνικό Σ.Α.Π.Δ. απαντούν σε διαδικασίες συμπληρωματικού ή εναλλακτικού χαρακτήρα εντός του Σ.Α.Π.Δ. και των ποινικών διαδικασιών, καθώς και του Αστικού και Εμπορικού Δικαίου. Η εικόνα αυτή εντοπίζεται λιγότερο ή περισσότερο σε όλα τα στάδια των ποινικών διαδικασιών, μέσα από επίσημες ή ημιεπίσημες πρακτικές (Lambropoulou, 2010: 139-141), και κυρίως απαντούν στο στάδιο της εισαγγελικής αρχής (Αρτινοπούλου & Μιχαήλ, 2016). Η διαμεσολάβηση και η συνδιαλλαγή δραστών – θυμάτων εισήχθη στο ελληνικό ποινικό δίκαιο ως αναμορφωτικό μέτρο με τον ν.3189/2003 (άρθρο 122 Π.Κ) για κάποιες περιπτώσεις παραβατικότητας ανηλίκων, με τις οποίες θα ασχοληθούμε εκτενέστερα στη συνέχεια, και εφαρμόζεται από τους Επιμελητές Ανηλίκων με θετικά αποτελέσματα, αν και συγκρατημένα. Στην περίπτωση της παραβατικότητας ανηλίκων, τα εμπόδια αφορούσαν μέχρι πρότινος κυρίως σε ελλείψεις στην κατάρτιση και εκπαίδευση όλων των επαγγελματιών και λειτουργών που εμπλέκονται στο Σ.Π.Δ.Α. σχετικά με τις διαδικασίες της επανορθωτικής δικαιοσύνης με αποτέλεσμα να μην επιλέγουν το συγκεκριμένο μέτρο, στην έλλειψη ξεκάθਾਰου δεοντολογικού πλαισίου, καθώς και σε ελλείψεις στη στελέχωση των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων (Αρτινοπούλου, 2010α: 100-101· Lambropoulou, 2010: 143-147· Μαλλούχου, 2014: 144, 151, 155).

Στη συνέχεια, ο θεσμός της διαμεσολάβησης προβλέφθηκε στο ελληνικό ποινικό δίκαιο με τον ν.3500/2006 *«Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις»* και αργότερα στο Αστικό και Εμπορικό Δίκαιο με τον ν.3898/2010 *«Διαμεσολάβηση σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις»*. Η «γνωριμία» μας με τη

διαμεσολάβηση δράστη-θύματος έγινε ουσιαστικά με τον ν.3500/2006 για την ενδοοικογενειακή βία, απόπειρα που υπήρξε αμφιλεγόμενη και συνάντησε πολλά εμπόδια στην εφαρμογή της. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το συγκεκριμένο νομικό πλαίσιο δίνεται η επιλογή στον αρμόδιο εισαγγελέα να προτείνει την πιθανότητα της ποινικής διαμεσολάβησης (υπό προϋποθέσεις) πριν από την άσκηση της ποινικής δίωξης. Ωστόσο, όχι μόνο στην περίπτωση του ελληνικού νόμου, αλλά γενικά στη διεθνή (και ιδίως στη φεμινιστική) βιβλιογραφία για τη διαμεσολάβηση, θεωρείται παρακινδυνευμένο να επιχειρείται συνδιαλλαγή δράστη – θύματος στην ενδοοικογενειακή βία και να επανέρχεται ο δράστης στην οικογένεια, όταν η σχέση του ζευγαριού στηρίζεται στην ανισότητα της δύναμης ανάμεσα στον δράστη και το θύμα, καθώς και στον έλεγχο και την εξουσία που εκείνος ασκεί προς το θύμα (Davis, 2006). Στην περίπτωση της Ελλάδας, την εφαρμογή του καινοτόμου νόμου μάλλον ανέστειλε η έλλειψη φορέων εξειδικευμένων στη διαμεσολάβηση όσο και ο ανεπαρκής συντονισμός των υπαρχόντων φορέων για τη διενέργεια των απαιτούμενων υποστηρικτικών προγραμμάτων για τα θύματα και τους δράστες (Στεφανίδου, 2010· Artinopoulou et al., 2014) .

Περαιτέρω, αξίζει να γίνει ιδιαίτερη μνεία στο άρθρο 2 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, για την θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας, όπου η Αποκαταστατική Δικαιοσύνη ορίζεται ως: *«οιεσδήποτε διαδικασίες μέσω των οποίων το θύμα και ο δράστης μπορούν, εφόσον δώσουν την ελεύθερη συναίνεσή τους, να συμμετάσχουν ενεργά στην επίλυση των ζητημάτων που απορρέουν από την αξιόποινη πράξη με τη βοήθεια αμερόληπτου τρίτου»*, ορισμός που διατηρήθηκε και στο άρθρο 55 του Ν.4478/2017. Η εν λόγω Οδηγία στοχεύει στην εξασφάλιση των δικαιωμάτων των θυμάτων και στην προώθηση της εφαρμογής των πρακτικών της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης.²¹

Στην Ελλάδα, έχουν αποτελέσει αντικείμενο ιδιαίτερης συζήτησης οι τρόποι με τους οποίους το Ελληνικό Δίκαιο προστατεύει τα θύματα. Αυτό οφείλεται εν μέρει και στην υποχρεωτική ενσωμάτωση σχετικών οδηγιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο

²¹ Στο επίπεδο του Συμβουλίου της Ευρώπης ενδιαφέρον παρουσιάζει η Σύσταση CM/Rec (2018) 8 concerning restorative justice in criminal matters Result details (coe.int), η οποία στοχεύει να ενθαρρύνει τα κράτη μέλη να αναπτύξουν και να χρησιμοποιήσουν καινοτόμες προσεγγίσεις αποκαταστατικής δικαιοσύνης στο πλαίσιο τόσο της ποινικής διαδικασίας όσο και εκτός αυτής· επιδιώκει, επίσης, να διασφαλίσει τα δικαιώματα όλων των συμμετεχόντων και να μεγιστοποιήσει την αποτελεσματικότητα της διαδικασίας ικανοποιώντας τις ανάγκες όλων των μερών. Η Σύσταση απευθύνεται σε όλους τους δημόσιους και ιδιωτικούς οργανισμούς, που δραστηριοποιούνται στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης και μπορούν να χρησιμοποιήσουν την αποκαταστατική δικαιοσύνη ή να εφαρμόσουν τις αρχές της στο έργο τους.

εθνικό δίκαιο (Lambropoulou, 2005· Artinopoulou, 2010). Σε ακαδημαϊκό και επιστημονικό επίπεδο, η μακρόχρονη ενασχόληση των Ελλήνων Εγκληματολόγων – ήδη από τη δεκαετία του '70 – με το ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο της θυματολογίας, αντανακλάται στο πλούσιο συγγραφικό τους έργο σχετικά με τη μελέτη και έρευνα των θυμάτων. Όσον αφορά στο πεδίο της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης, οι επανορθωτικές πρακτικές φαίνεται να αναπτύσσονται στην Ελλάδα κυρίως κατά την τελευταία δεκαετία (Αρτινοπούλου & Μιχαήλ, 2016), με δυσκολίες και ελλείψεις, των οποίων ορισμένες αναφέρθηκαν ήδη παραπάνω.

Ειδικότερα, όσον αφορά στην ποινική δικαιοσύνη ανηλίκων, ο Έλληνας δικαστής παρουσιαζόταν επιφυλακτικός σε σχέση με την εφαρμογή των επανορθωτικών εναλλακτικών μέτρων του ν. 3189/2003, τουλάχιστον δέκα χρόνια μετά την ψήφισή του, με αποτέλεσμα να μην είχαν σημειωθεί ιδιαίτερες μεταβολές στη φύση και το είδος των μέτρων που επιβάλλονταν πριν από και μετά την ψήφιση του νέου νόμου. Η δικαιοσύνη για πολλά χρόνια εξακολουθούσε να εμμένει σε μέτρα «προστατευτικού» χαρακτήρα, που αντιμετώπιζαν τον ανήλικο ως αντικείμενο προστασίας και παρέπεμπαν στο προνοιακό πρότυπο, ενώ δεν είχε προωθηθεί η υπευθυνοποίηση του ανήλικου μέσω της συμμετοχής του σε διαδικασία αποκατάστασης των συνεπειών από την παραβατική του συμπεριφορά, παρόλο που, όπως είχε επισημάνει ο Αλεξιάδης (2013: 25), για το ελληνικό ποινικό δικονομικό σύστημα – όπως τούτο είναι πλέον οργανωμένο – δεν δικαιολογούνται νομικοί ενδοιασμοί που να εμποδίζουν την υιοθέτηση και στη χώρα μας του συστήματος της Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης. Κι ενώ θεωρητικά το νέο νομικό οπλοστάσιο έδειχνε να συμβαδίζει με την υιοθέτηση των σύγχρονων τάσεων διεθνώς για τη μετάβαση από το προνοιακό στο δικαιοτικό πρότυπο και στο πρότυπο της επανορθωτικής δικαιοσύνης, στην πράξη, ωστόσο, δεν φάνηκε να εφαρμόζονται τα νέα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα αποκαταστατικού χαρακτήρα. Συνεπώς, για πολλά χρόνια παρέμειναν ανεφάρμοστες οι διατάξεις που θα συντελούσαν στην εξατομικευμένη μεταχείριση ανηλίκων, στην αντιμετώπιση της παραβατικότητας ως κατά βάση κοινωνικού προβλήματος με την ενθάρρυνση της συμμετοχής της κοινότητας και του ίδιου του ανήλικου δράστη, αλλά και στην αποκλιμάκωση, εν τέλει, της ποινικής καταστολής με την εναλλακτική και όχι συμπληρωματική αξιοποίηση των εξωδικαστικών διαδικασιών και μέτρων (Κουτσούκου, 2013: 221).

Παρά την εισαγωγή, λοιπόν, των μέτρων ήδη από το 2003, στη χώρα μας δεν έχει διαμορφωθεί ομοιόμορφη ορολογία για τη Restorative Justice στη θεωρία, ενώ στη νομοθεσία η συνδιαλλαγή μεταξύ θύματος και δράστη, το καινοτόμο δηλαδή αναμορφωτικό μέτρο που εισήγαγε ο Ν. 3189/2003 στο άρθρο 122 Π.Κ. εδ. ε', αποτυπώνει την προσπάθεια προσέγγισης του θεσμού (ό.π.: 215). Στην ελληνική έννομη τάξη, οι θεωρητικοί της εγκληματολογίας έχουν δηλώσει με σαφήνεια την αξία της συνδιαλλαγής, η οποία χρειάζεται να εφαρμοστεί. Ωστόσο, θεωρητικοί της ποινικής δικαιοσύνης εξαπέλυσαν σθεναρή κριτική στην εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, επειδή ο θεσμός θα στόχευε βασικά στην επίτευξη πρακτικότερων σκοπών πέρα της ειρηνευτικής συνδιαλλαγής των δύο μερών, όπως είναι η ελάφρυνση του φόρτου απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, που δεν πρέπει εντούτοις να θεωρηθεί αυτοσκοπός, όπως υποστηρίζουν, και έπειτα, επειδή η απόπειρα σύγκλισης των δύο πλευρών δεν καθίσταται ελκυστική με πραγματικά δελεαστικές προτάσεις, καθώς ο δράστης στο πρώιμο αυτό επίπεδο δεν δύναται να συνειδητοποιήσει τις συνέπειες σε περίπτωση που καταδικαστεί. Έχοντας υπ' όψιν την ανωτέρω κριτική απέναντι στον θεσμό της συνδιαλλαγής του δράστη με το θύμα και την απουσία ομόφωνης γνώμης, αυτός εντάχθηκε στην ελληνική νομοθεσία επιφυλακτικά και συγκρατημένα, χωρίς να καθιερωθεί πλήρως (Λαπιώτη, 2007: 96 επ.).

Περαιτέρω, πολλοί δικαστικοί λειτουργοί σημειώνουν ότι η πρακτική της συνδιαλλαγής στον ελληνικό χώρο δεν προωθήθηκε ξεκάθαρα ως θεσμός της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, αλλά αποτέλεσε τη βάση άλλοτε για την εξάλειψη του αξιοποίνου ή της ίδιας της ποινής και άλλοτε χρησιμοποιήθηκε ως ένα κατασκευάσμα, για να απαλλαγεί ο κατηγορούμενος επικαλούμενος προσχηματικά την απουσία δόλου. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι παρά τη θεωρητική υποστήριξη των εισαγγελέων και των δικαστών (Κονιδάρη, 2015: 176, 232-236), οι οποίοι δηλώνουν θετικά διακείμενοι ως προς την εφαρμογή της συνδιαλλαγής, εντούτοις δεν την υιοθετούν γενικά ούτε την αξιοποιούν, αιτιολογώντας ότι δεν μπορούν εύκολα να συντάξουν με επάρκεια και πληρότητα το σκεπτικό των διατάξεων ή των αποφάσεων. Προφανώς ελλείπει από την πλευρά των εισαγγελέων και των δικαστών η εξοικείωση με τα νέα δεδομένα και η αποκρυστάλλωση κάποιων βασικών σκέψεων για τη διαμόρφωση μιας νέας τάσης. Παρόμοια, οι δικηγόροι δυσκολεύονται να συμμετάσχουν και να προωθήσουν εξωδικαστικούς τρόπους επίλυσης των διαφορών, καθώς από τη μια πλευρά παραμένουν προσκολλημένοι στα παραδοσιακά μοντέλα

άσκησης της δικηγορίας, από την άλλη δε πλευρά αισθάνονται ότι ο θεσμός της συνδιαλλαγής υπονομεύει το δικό τους λειτούργημα. Όμως, και τα ίδια τα θύματα, που διαδραματίζουν κομβικό ρόλο στην επιβίωση και αναβάθμιση του θεσμού αυτού, δεν τον αποδέχονται, καθώς αφενός συνδέουν το αδίκημα με την καταστολή μέσω ποινικών κυρώσεων και αφετέρου θεωρούν ότι η συνδιαλλαγή ουσιαστικά ιδοσυναμεί με απαλλαγή του δράστη από την ποινή (Λαπιώτη, 2007: 98).

Η εμπειρία δείχνει, σύμφωνα με τον Αλεξιάδη, ότι ο μηχανισμός της ποινικής δικαιοσύνης καθίσταται – κυρίως στην Ελλάδα – ένας από τους πιο συντηρητικούς και αυστηρούς τομείς της κοινωνικής ζωής. Εξελισσεται δύσκολα, κινείται με βραδείς ρυθμούς εμμένοντας στα παρελθοντικά ειωθότα και μεριμνά – χωρίς ίσως πολλούς δισταγμούς – όχι τόσο για την πραγματικά ουσιαστική λειτουργία του και την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών στις οποίες θα έπρεπε να στοχεύει, αλλά περισσότερο για την τυπική διατήρησή του μέσα από συντηρητικές διαδικασίες και νοοτροπίες. Η ανανέωσή του παράλληλα με τις κοινωνικές εξελίξεις μάλλον θα τον ενδυναμώσει κατά των εις βάρος του επικρίσεων και θα παράσχει τη δυνατότητα και την ευελιξία να επιλύει ευκολότερα τα προβλήματα που τον πιέζουν (στο Αρτινοπούλου-Μαγγανάς, 1996: 204).

IV.3 Οι πρακτικές της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη έχει πλέον κερδίσει το ενδιαφέρον τόσο της εγκληματολογικής θεωρίας όσο και της εφαρμοσμένης πρακτικής (Αλεξιάδης, 2007: 1010). Ο προβληματισμός γύρω από τους τρόπους επανόρθωσης γεννά δύο ερωτήματα, σχετικά με την ίδια την επανόρθωση και σχετικά με τη διαδικασία που προηγείται. Για ορισμένους δεν νοείται να υπάρξει επανόρθωση κάτω από πίεση ή εξαναγκασμό. Άλλοι, αντίθετα, πιστεύουν ότι πρέπει να φθάσουμε στις επανορθωτικές «κυρώσεις» μέσω υποχρεωτικής δικαστικής διαδικασίας. Τα παραπάνω υποδηλώνουν μία διαφορά απόψεων ανάμεσα στους υποστηρικτές της *μινιμαλιστικής* θέσης και εκείνης της *μαξιμαλιστικής*. Οι πρώτοι (Cottam, 1996· Newburn, 2007) θεωρούν την επανορθωτική διαδικασία ως μία απλή παρέκβαση στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης και εστιάζουν στην εφαρμογή της συμπληρωματικά ή/και εναλλακτικά προς τα επίσημα συστήματα απονομής της δικαιοσύνης αφορώντας τη διάπραξη μόνο πλημμελημάτων (Μαγγανάς, 2004: 19· Αρτινοπούλου, 2011: 762). Οι μαξιμαλιστές (Walgrave, 2008 & 2010) αντίθετα, πιστεύουν ότι η επανόρθωση, μακροπρόθεσμα, πρέπει να αποτελέσει μία πλήρη και

συστηματική εναλλακτική λύση στα παραδοσιακά συστήματα που στηρίζονται στην τιμωρία και την επανένταξη εφόσον μεταχειρίζεται πιο δόκιμα και αποτελεσματικά τα εμπλεκόμενα στο έγκλημα μέρη και εφαρμόζεται σε κάθε αδίκημα, ακόμα και στις κακουργηματικές πράξεις (Μαγγανάς, 2004: 19· Αρτινοπούλου, 2011: 761).

Σήμερα, τα προγράμματα αποκαταστατικής δικαιοσύνης, ολοένα πληθαίνουν και εμπλουτίζονται (Αρτινοπούλου, 2012: 18). Επιπρόσθετα, όπως ανέδειξαν σχετικές έρευνες, συνδέονται με υπαρκτές κοινωνικές διεργασίες που ενεργοποιούν τους θεσμούς της δικαιοσύνης της εγγύτητας (Παπαθεοδώρου, 2007: 76) και έχουν θετικές επιδράσεις (Braithwaite, 2002: 45· Αρτινοπούλου, 2010: 138), ειδικά στον τομέα της αποδοχής τους από τους πρωταγωνιστές του εγκληματικού φαινομένου, εξαιτίας της ταχύτητας και του μειωμένου τους κόστους, της μείωσης της υποτροπής των δραστών και της αποκατάστασης του θύματος, σε σχέση με το τιμωρητικό πρότυπο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης (Braithwaite, 2002: 10· Αλεξιάδης, 2007: 991· Αρτινοπούλου, 2010α: 16· Ζαραφωνίτου, 2011: 123), λαμβανομένης υπ' όψιν της εντεινόμενης κρίσης αξιοπιστίας και αμφισβήτησης που βιώνει το τελευταίο.

Ως δημοφιλέστερες μορφές των αποκαταστατικών προγραμμάτων αναφέρονται:

- α) η «διαμεσολάβηση» ή «συνδιαλλαγή θύματος-δράστη» (victim-offender mediation),
- β) οι «συνεδρίες οικογενειακών ομάδων» ή «συσκέψεις διαμεσολάβησης» (family group conferencing),
- γ) οι «κύκλοι προσδιορισμού ποινής» (circle sentencing) ή «κύκλοι ειρηνικής διευθέτησης» (peacemaker circles).

Όσον αφορά στην πρώτη μορφή, τη «διαμεσολάβηση», θα γίνει εκτενής παρουσίαση στη συνέχεια.

Στις «συνεδρίες οικογενειακών ομάδων» ή «συσκέψεις διαμεσολάβησης» συμμετέχουν δράστες, θύματα, γονείς και πρόσωπα του περιβάλλοντός τους, με σκοπό να καταλήξουν στη διευθέτηση της διαφοράς. Η αλληλεπίδραση και συνεργασία μεταξύ του δράστη, του θύματος και των μελών των οικογενειών τους ή του στενού κοινωνικού τους κύκλου εκλαμβάνεται ως 'διαφωτιστική' όσον αφορά τις ανάγκες του δράστη, καθώς και ως 'καθαρτήριο' για όλους τους συμμετέχοντες (Παπαδοπούλου, 2011: 266). Η συμμετοχή των γονέων στη διαδικασία είναι πρωταρχικής σημασίας, δεδομένου του κυρίαρχου ρόλου που διαδραματίζουν στην ανατροφή, διαπαιδαγώγηση, επίβλεψη, οριοθέτηση και πρόληψη της υποτροπής των

παιδιών τους. Στο νομικό κείμενο που υπέγραψε η Επιτροπή των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης και περιλαμβάνει τους Κανόνες που αφορούν στην ιδρυματική και εξωιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων [CM/ Rec (2008)] αναφέρεται ότι *«χρειάζεται να επιδιώκεται η συμμετοχή των γονέων ή κηδεμόνων στις διαδικασίες και την εκτέλεση των κυρώσεων ή μέτρων, εκτός αν κάτι τέτοιο δεν εξυπηρετεί το συμφέρον του ανηλίκου»*. Οι οικογενειακές συσκέψεις, λοιπόν, εστιάζοντας στη διερεύνηση των αναγκών των δραστών και των κινήτρων που τους οδήγησαν στον συγκεκριμένο τρόπο αντίδρασης, συμβάλλουν αφενός στην κοινωνική τους επανένταξη με την ανάληψη της ευθύνης της πράξης τους και την αποκατάσταση της ζημίας που προκάλεσαν και αφετέρου στην εμπέδωση των κοινωνικών κανόνων και αξιών.

Οι «κύκλοι προσδιορισμού της ποινής» επιδιώκουν ακόμη ευρύτερη συμμετοχή από την κοινότητα. Αποτελούνται από τους δράστες, τα θύματα, τις οικογένειες τους, προσωπικό των δικαστικών και κοινωνικών υπηρεσιών και ενδιαφερόμενους κατοίκους της κοινότητας. Λειτουργούν σε στενή συνεργασία με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και αναζητούν από κοινού τρόπους ρύθμισης της σύγκρουσης. Στόχο έχουν την κατανόηση και παρουσίαση των επιπτώσεων του εγκλήματος στην κοινότητα, τη συμμετοχή της κοινότητας στην απάντηση στο έγκλημα, καθώς και την επανένταξη του δράστη, επικεντρώνοντας όχι μόνο στη φύση της παράβασης, αλλά και στις ανάγκες των θυμάτων, των οικογενειών και της κοινότητας (Παπαδοπούλου, 2011· Bazemore & Umbreit, 1999).

Επισημαίνεται, ωστόσο, αυτό που ήδη έχει αναφερθεί, ότι υφίσταται διχογνωμία της επιστημονικής κοινότητας για το εύρος εφαρμογής της αποκαταστατικής δικαιοσύνης: ορισμένοι υπερθεματίζουν την χωρίς όριο εφαρμογή και επέκτασή της, ενώ άλλοι συνηγορούν υπέρ της περιορισμένης και στοχευμένης υλοποίησης της διαδικασίας. Η διχογνωμία αυτή θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως αποτέλεσμα της δυναμικής που έχει αποκτήσει η αποκαταστατική δικαιοσύνη, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε επίπεδο εφαρμογής, της ευελιξίας και της προσαρμοστικότητάς της ή – θέτοντάς το με άλλους όρους – εξαιτίας του γεγονότος ότι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη, η πράξη είναι αυτή που καθοδηγεί τη θεωρία και όχι το αντίστροφο (Καραγιαννίδης, 2013: 203).

IV.3.1 Η διαμεσολάβηση

IV.3.1.1 Έννοια, μορφές και πεδία εφαρμογής της διαμεσολάβησης

Η Αποκαταστατική Δικαιοσύνη ανάγει τη **διαμεσολάβηση** σε κυρίαρχη πρακτική της, εφόσον είναι η κατ' εξοχήν μέθοδος που μεταφέρει τις αρχές της στο πρακτικό πεδίο (Aertsen et al., 2004) και επιδιώκει να χρησιμοποιήσει τους διαθέσιμους στις τοπικές κοινότητες πόρους με στόχο τη συνένωση των δραστών και των θυμάτων, ως συμπολιτών, εντός της ίδιας κοινότητας. Άλλωστε, σύμφωνα με αυτή, ο ποινικός έλεγχος δεν λειτουργεί με βασικό γνώμονα την τιμωρία, αλλά προωθεί την αποκατάσταση της προκληθείσης ζημίας, αφού το έγκλημα σε πρώτο στάδιο διασαλεύει την υγεία των ανθρώπινων σχέσεων και κατά δεύτερον παραβιάζει τον νόμο. Συμπυκνώνει, συνοψίζοντας, στους σκοπούς της τα λεγόμενα «τρία Ε», την Ευθύνη, την Επανόρθωση και την Επανάταξη (Γιοβάνογλου, 2013: 55). Η ποινική διαμεσολάβηση βασίζεται στις αρχές της συμβιβαστικής δικαιοσύνης, κινητοποιεί τους θεσμούς της δικαιοσύνης της εγγύτητας, διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στη συμφιλιοτική δικαιοσύνη, που προσανατολίζει στη συνδιαλλαγή των εμπλεκομένων και δρα εναλλακτικά της ποινικής δίκης, για να αποφευχθεί η κατασταλτική παρέμβαση του μηχανισμού ποινικής δικαιοσύνης. Δηλαδή, η διαδικασία διαμεσολάβησης μεταξύ του θύματος και του δράστη, και τα συμφιλιοτικά προγράμματα που οργανώνονται ως απόρροια του επανορθωτικού χαρακτήρα της συμμετοχικής δικαιοσύνης, συμπληρώνουν το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης (Σπυρόπουλος, www.law.uoa.gr) και χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο ως τρόπος αποποινικοποίησης με την έννοια της αφαίρεσης κατασταλτικών αρμοδιοτήτων από το ποινικό σύστημα. Η καθιέρωση δε θεσμών Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης καθίσταται όλο και πιο αναγκαία, προκειμένου να αντιμετωπιστούν δύο βασικές ανάγκες της αντεγκληματικής πολιτικής: αφενός η διαχείριση της διόγκωσης του ποινικού συστήματος εξαιτίας της ποινικοποίησης συμπεριφορών ήσσονος κοινωνικής απαξίας και αφετέρου η διαμόρφωση μιας ελκυστικότερης, αμεσότερης και ταχύτερης διαδικασίας για τα θύματα (Συκιάτου, 2007: 325).

Η Διαμεσολάβηση, κυρίαρχη πρακτική της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης, ορίζεται ως μια δομημένη διαδικασία ειρηνικής επίλυσης των συγκρούσεων, η οποία διεξάγεται μεταξύ των διαφωνούντων μερών και ενός ουδέτερου διαμεσολαβητή, για την εύρεση μιας αμοιβαία αποδεκτής και ωφέλιμης λύσης. Ως εκ τούτου, η διαμεσολάβηση βασίζεται στον ανοικτό / ειλικρινή διάλογο και την άμεση ενεργητική

συμμετοχή των διαφωνούντων μερών. Η σύγκρουση επιλύεται μέσα από τις εναλλακτικές προτάσεις που διατυπώνουν οι δύο πλευρές σχετικά με την αποκατάσταση της βλάβης (ή των αρνητικών συνεπειών της σύγκρουσης) (Αρτινοπούλου, www.nup.ac.cy).

Ως διαμεσολάβηση μέσα στο θεωρητικό πλαίσιο της Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης νοείται, συνήθως, η άμεση και έμμεση επαφή θύματος και δράστη ενώπιον του εκπαιδευμένου, “ουδέτερου” και αμερόληπτου διαμεσολαβητή, ο οποίος αναλαμβάνει να ενθαρρύνει τα μέρη να αφηγηθούν τις ιστορίες τους και να συζητήσουν για τον αντίκτυπο και τις επιπτώσεις της αξιόποινης πράξης και τελικά να έλθουν σε συμφωνία για το τι θα πρέπει να κάνει ο φερόμενος ως δράστης, προκειμένου να επανορθώσει τη βλάβη που υπέστη το θύμα. Ο ρόλος του διαμεσολαβητή είναι, δηλαδή, να βοηθήσει τα μέρη να καταλήξουν μέσω μιας από κοινού διαμορφούμενης συμφωνίας στην αποκατάσταση της βλάβης και την επίλυση της σύγκρουσης που προκάλεσε μεταξύ τους το έγκλημα, και όχι να επιβάλει μια δική του ερμηνεία ή λύση σε αυτά (Γιοβάνογλου, 2011: 1033-1034).

Η συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη και θύματος για έκφραση συγγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης είναι ένα από τα αναμορφωτικά μέτρα που εισήγαγε ο ν.3189/2003 (άρθρο 122 Π.Κ.) και όρισε τους Επιμελητές Ανηλίκων να αναλάβουν το ρόλο του διαμεσολαβητή, θέτοντας στο προσκήνιο τις ανάγκες του θύματος, σύμφωνα με το συμμετοχικό πρότυπο (Ζαγούρα, 2011: 17) και προσδίδοντας μια διάσταση «αποκαταστατική» στον ποινικό έλεγχο των ανηλίκων (Κουράκης, 2008 και 2012· Πιτσελά, 2013· Walgrave, 2008).

Ως διαδικασία αποκατάστασης και κάθαρσης, η διαδικασία συνδιαλλαγής δράστη – θύματος αποτελεί μια κατά παρέκκλιση διαδικασία, η οποία ενισχύει τη θέση του θύματος και βοηθά στην άμβλυνση της εικόνας που συχνά αυτό έχει για τον δράστη, αναθέτει στον δράστη την πραγματική – συναισθηματική και ηθική – αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από την πράξη και αποσκοπεί στο να οδηγήσει στη συμβολική συμφιλιοτική δικαιοσύνη. Με τον ενεργητικό ρόλο του δράστη στη διαδικασία και την ενδυνάμωση της θέσης του θύματος οι «πρωταγωνιστές» της διαφοράς «φωτίζονται» και μαζί με αυτούς «φωτίζεται» η αμεσότητα του λόγου τους και η έκφραση του συναισθήματός τους (Γαλανού, 2011: 290).

Στις αξίες της διαμεσολάβησης δράστη – θύματος ανήκουν, συγκεκριμένα, η συγγνώμη, η αποκατάσταση της ζημίας και η συμφιλίωση, ενώ απώτερη στόχευσή της είναι η επίτευξη της δικαιοσύνης, η μείωση της υποτροπής και η αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνης (Gray, 2005: 941· Γιοβάνογλου, 2007β: 408). Μέσα από τη συγκεκριμένη διαδικασία παρέχεται η ευκαιρία στο θύμα να εκφράσει ανοιχτά – μέσα σε ένα κλίμα ασφάλειας, σεβασμού και αποδοχής – τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις ανάγκες του σε σχέση με το συμβάν. Ταυτόχρονα, δίνεται η δυνατότητα στον δράστη να αναγνωρίσει το λάθος του, να αντιληφθεί τις συνέπειες της πράξης του και να αναλάβει τις ευθύνες του (Umbreit, 1994· Wright, 1995· Baldry, 1998· Massaro, 2013· Wallis, 2014). Αυτά αναμένεται ότι θα συμβούν σε μια συνάντηση που προϋποθέτει την εθελούσια συμμετοχή των δύο μερών, προκειμένου να κατανοήσουν ο ένας τη θέση του άλλου μέσα από το διάλογο και να αναζητήσουν λύσεις προκειμένου να αρθεί η σύγκρουση (Umbreit, 1994· Cottam, 1996· Beauregard, 1998· Umbreitetal, 2004· Αλεξιάδης, 2011).

Ωστόσο, εκτός από την «πρόσωπο με πρόσωπο» συνδιαλλαγή, η επαφή των μερών μπορεί να γίνει και έμμεσα, με τον διαμεσολαβητή να δρα “ως μεταφορέας” πληροφοριών και μηνυμάτων.

Κατά τη συμμετοχική δικαιοσύνη, αν ληφθούν υπ' όψιν οι περιστάσεις, τα εμπλεκόμενα μέρη και οι εκατέρωθεν συνέπειες, κάθε διαφορά παρουσιάζει μοναδικά χαρακτηριστικά. Εξάλλου, η δικαιοσύνη της συμμετοχής ορίζει ως προϋπόθεση ότι όλα τα μέρη έχουν το δικαίωμα της πλήρους και εκούσιας συμμετοχής στη διαδικασία της συνδιαλλαγής. Στο καθεστώς της συμμετοχικής και επανορθωτικής ή αποκαταστατικής δικαιοσύνης, η σκέψη ότι μια δίκαιη λύση χρειάζεται να συνάδει με προϋπάρχοντες κανόνες δεν υφίσταται. Αντίθετα, επιδιώκει να μεταβάλλει και να ρυθμίσει τις ανθρώπινες σχέσεις στηριζόμενη σε αρχές, όπως είναι η εθελούσια συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων στη διαφορά, η απρόσκοπτη έκφραση συναισθημάτων, η λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία. Στο πλαίσιο της συμμετοχικής δικαιοσύνης η λύση δεν επιβάλλεται, αντιθέτως επιλέγεται ως κοινό πεδίο των εμπλεκόμενων (Γαλανού, 2011: 278-279).

Η συμμετοχική δικαιοσύνη, παρ' όλο που φαίνεται διάφορη προς τον χαρακτήρα και τη δομή του παραδοσιακού ποινικού δικαίου, εντούτοις δικαιολογείται, ως φαίνεται, με την ιδέα ότι *«η προσβολή εννόμου αγαθού αποτελεί μια σύγκρουση, η οποία πρωτίστως αφορά και ενδιαφέρει τα δύο άμεσα εμπλεκόμενα μέρη, ενώ το*

κράτος ή η πολιτεία αποτελεί τον τρίτο που θα έπρεπε να έχει ελάχιστη ή μηδενική παρέμβαση στη σύγκρουση». Σε τέτοιες περιπτώσεις συγκρούσεων «η ποινή ως ανταπόδοση και ειδική πρόληψη κρίνεται άσκοπη στις περιπτώσεις που ο ίδιος ο δράστης επιθυμεί να προβεί σε οικειοθελή αποκατάσταση του διαταραγμένου από το έγκλημα status του εννόμου αγαθού» (Λαπιώτη, 2007: 96).

Η συμμετοχή στις επανορθωτικές διαδικασίες προϋποθέτει την τήρηση ορισμένων βασικών αρχών, όπως: α) εθελούσια επιλογή, δηλαδή συμφωνία και των δύο μερών να συμμετέχουν στη διαδικασία, β) εμπιστοσύνη και σεβασμό μεταξύ των μερών, γ) ανάληψη ατομικής ευθύνης, δ) ίσα δικαιώματα και για τα δύο μέρη στη διαδικασία και ε) δικαίωμα και των δύο μερών να αποχωρήσουν οποιαδήποτε στιγμή από τη διαδικασία, εάν δεν νιώθουν ικανοποιημένα. Επιπλέον, ανάμεσα στους στόχους της διαμεσολάβησης συγκαταλέγεται και η ανάληψη της ευθύνης του δράστη προς το θύμα, ως μια μορφή συμβολικής αποκατάστασης ή επανόρθωσης (Levi, 1997· Lerman, 1999· Braithwaite, 2002· Dignan, 2005· Newborn, 2007· Daly & Proietti - Scifoni, 2011).

Περαιτέρω, ο Αλεξιάδης (2013: 18-19) αναφέρει κάποιες επιπλέον βασικές αρχές για την ορθή λειτουργία των αποκαταστατικών διαδικασιών: α) την κοινή παραδοχή των βασικών περιστατικών που συγκροτούν το κρίσιμο γεγονός, η οποία αποτελεί τη βάση της συνδιαλλαγής και προϋποθέτει πλήρη και ουσιαστική ενημέρωση των μερών αναφορικά με το κρίσιμο γεγονός και τα κατ' ιδίαν περιστατικά που το συγκροτούν, καθώς και τις πιθανές συνέπειες της απόφασής τους για συμμετοχή τους, β) την κοινή αποδοχή χωρίς επιφυλάξεις του τελικού αποτελέσματος, στο οποίο θα καταλήξουν οι σχετικές συζητήσεις κατά τη διάρκεια της συνδιαλλαγής, γ) σε κάθε περίπτωση και ελάχιστης έστω «ενοχής» του ατόμου στο οποίο αποδίδεται το κρίσιμο γεγονός, η τελική απόφαση των μερών θα συνοδεύεται από τη συγγνώμη του «δράστη» (συγγνώμη απευθυνόμενη προς το θύμα). Η τήρηση των βασικών αρχών διασφαλίζει τις διαδικασίες της επανορθωτικής δικαιοσύνης και δημιουργεί ένα ασφαλές και εμπιστευτικό πλαίσιο έκφρασης για τα άτομα που συμμετέχουν σε αυτές.

Η διαμεσολάβηση εφαρμόζεται ευρέως σε κοινοτικά (κοινοτική / αστική διαμεσολάβηση), διαπολιτισμικά (διαπολιτισμική διαμεσολάβηση), σχολικά / πανεπιστημιακά (σχολική διαμεσολάβηση / διαμεσολάβηση συνομηλίκων), νομικά (αστικό, ποινικό, εμπορικό δίκαιο - ποινική διαμεσολάβηση), εργασιακά (εργασιακή διαμεσολάβηση), διεθνή και εμπορικά πλαίσια, ενώ τα τελευταία χρόνια εφαρμόζεται

και σε σωφρονιστικά καταστήματα. Η εφαρμογή της γίνεται είτε μέσω προγραμμάτων, είτε με την υιοθέτησή της ως στρατηγικής ή πολιτικής, είτε άτυπα μετά από πρωτοβουλίες ομάδων πολιτών. Ιδιαίτερα στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης, η διαμεσολάβηση δύναται να χρησιμοποιηθεί σε όλα τα στάδια, από την πρώτη επαφή με την αστυνομία μέχρι και μετά την αποφυλάκιση (Αρτινοπούλου, www.nup.ac.cy).

IV.3.1.2 Ο διαμεσολαβητικός ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων

Στο επίκεντρο της επαγγελματικής δραστηριότητας του Επιμελητή Ανηλίκων βρίσκεται η διενέργεια κοινωνικής έρευνας και η άσκηση του μέτρου της επιμέλειας, όπως ήδη αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα. Η κοινωνική έρευνα συνίσταται στη συλλογή στοιχείων για τον τρόπο διαβίωσης των ανηλίκων, τη διαγωγή και την προσωπικότητά τους, την υγιεινή, την ηθική και τη διανοητική κατάστασή τους, την προηγούμενη ζωή τους, τις οικογενειακές συνθήκες και γενικά για το περιβάλλον τους (άρθρ. 8 παρ. 1 Π.Δ. 49/1979) με απευθείας επικοινωνία μαζί τους, καθώς και με οικεία πρόσωπα από το οικογενειακό, σχολικό ή εργασιακό τους περιβάλλον, προκειμένου να συγκεντρωθεί κάθε πληροφορία σχετικά με τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ανηλίκου και που θα διαφωτίσει την εν γένει κατάστασή του, σε ατομικό, οικογενειακό, κοινωνικό, εκπαιδευτικό ή επαγγελματικό επίπεδο (Πιτσελά, 2006: 155· Κουράκης, 2012: 580· Κοσμάτος, 2020: 250· Χάιδου, 2021: 133).

Ο Επιμελητής χτίζει μια αμοιβαία εμπιστοσύνη με τον ανήλικο δράστη μέσα σε ένα πλαίσιο εχεμύθειας και σεβασμού της προσωπικότητάς του. Προτείνει και επιβλέπει την εφαρμογή των αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων με βασικό κριτήριο και απώτερο στόχο την επανένταξη του ανηλίκου στο κοινωνικό σύνολο και την υγιή συναισθηματική του ανάπτυξη, χωρίς βέβαια την πρόθεση αντικατάστασης των γονέων ή την αναπλήρωση της ελλιπούς γονεϊκής προστασίας και φροντίδας. Συμπαρίσταται και υποστηρίζει τον ανήλικο· δεν τάσσεται ενάντια σε αυτόν. Του προβάλλει τις ευθύνες που έχει απέναντι στον εαυτό του, την οικογένειά του και την κοινωνία. Παρέχει διεξόδους στον ανήλικο με εξατομικευμένο σχεδιασμό δράσης, διαδραματίζει επικουρικό ρόλο στην απονομή της δικαιοσύνης και έχει καθήκον να συνεργάζεται άοκνα με τον Δικαστή Ανηλίκων, ώστε να διαχειρίζονται από κοινού τα προβλήματα που απορρέουν από την παραβατική δραστηριότητα των ανηλίκων (Ευστρατιάδης, 2005: 904). Υπό αυτό το πρίσμα, ο Επιμελητής αναλαμβάνει έναν

οιονεί διαμεσολαβητικό ρόλο ανάμεσα στην ποινική δικαιοσύνη, τον ανήλικο και το κοινωνικό σύνολο.

Η συμβουλευτική που απευθύνεται σε ανηλίκους που δυσκολεύονται να προσαρμοστούν κοινωνικά και εκτιμάται ότι βρίσκονται σε κίνδυνο να προβούν σε αξιόποινες πράξεις ή σε ανηλίκους που έχουν ήδη συγκρουστεί με τον νόμο, στοχεύει στην «αναμόρφωση» ή διαφορετικά στην κοινωνική διαπαιδαγώγηση των ανηλίκων, προκειμένου να επιτύχουν την ομαλή προσαρμογή τους στον κοινωνικό ιστό και να δρομολογήσουν την προσωπική τους εξέλιξη. Όλες οι ενέργειες του επιμελητή συντείνουν προς αυτόν τον γενικό στόχο της κοινωνικής διαπαιδαγώγησης, δηλαδή αποτελούν εξειδικευμένη παρέμβαση με καθοδήγηση, εποπτεία και συμβουλευτική υποστήριξη των ανηλίκων και της οικογένειάς τους, με τελικό στόχο την προσωπική τους ενδυνάμωση, τον επαναπροσδιορισμό των στόχων τους και την ομαλή επανένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο (Κουλούρης, 2016β· Μαλλούχου & Μουτσοπούλου, 2018: 173). Άλλωστε, η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, αναγνωρίζει στα παιδιά που έχουν παραβεί τον ποινικό νόμο την *«ανάγκη τους για επανένταξη στην κοινωνία και την ανάληψη από μέρους τους ενός εποικοδομητικού - δημιουργικού ρόλου στην κοινωνία»* (Άρθρο 40, 1 της ΣΔΠ). Εντός του πλαισίου για την επίτευξη αυτού του γενικού στόχου συστήνονται τα αναμορφωτικά μέτρα, στα οποία περιλαμβάνονται όλες οι παιδαγωγικές / αναμορφωτικές ενέργειες του επιμελητή, μεταξύ των οποίων είναι η συμβουλευτική, καθώς και η διαμεσολάβηση.

Στόχος του επιμελητή καθίσταται η ανάπτυξη συμβουλευτικής σχέσης με τον ανήλικο, προκειμένου να τον υποστηρίξει ενθαρρύνοντάς τον στην αλλαγή στάσεων και συμπεριφορών. Ο επιμελητής φροντίζει διαρκώς να ενισχύσει τη διάθεση του ανηλίκου για αλλαγή. Είτε τον φέρνει ο γονιός του με την παρέμβαση των αρχών είτε τον φέρνουν οι αρχές, επειδή παραβίασε τον νόμο, ο ανήλικος θα βρεθεί στο γραφείο του επιμελητή, με σκοπό την κοινωνική διαπαιδαγώγησης του. Και εκείνη τη στιγμή εμφανίζεται για τον επιμελητή η πρώτη πρόκληση: η προσέλκυση της εμπιστοσύνης του ανηλίκου. Ακολούθως, ο επιμελητής εστιάζει στην προετοιμασία και τη διατήρηση ενός κλίματος αποδοχής και κατανόησης, ώστε να εδραιωθεί η συμβουλευτική σχέση (Μαλλούχου & Μουτσοπούλου, 2018: 175), η οποία αποτελεί και την πεμπτούσια της όλης συμβουλευτικής διαδικασίας. Σαφέστατα, η επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων μπορεί να επέλθει μονάχα ως απόρροια μίας θετικής συμβουλευτικής σχέσης (Μαλικιώση-Λοΐζου, 1999).

Αναφέρθηκε ήδη ότι η συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη και θύματος για έκφραση συγγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση²² των συνεπειών της πράξης εισήχθη ως ένα από τα αναμορφωτικά μέτρα του ν.3189/2003 (άρθρο 122 Π.Κ.), στην εισηγητική έκθεση του οποίου αποτυπώθηκε ότι η διαμεσολάβηση κατά την εφαρμογή του μέτρου θα διενεργείται από την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων. Οι Επιμελητές Ανηλίκων, λοιπόν, ορίστηκαν να αναλάβουν το ρόλο του διαμεσολαβητή, ένα ρόλο εξαιρετικά καίριο και σημαντικό, εφόσον εκτιμάται ότι η ποιότητα και η επιτυχής έκβαση της διαδικασίας της συνδιαλλαγής συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις δεξιότητές του (Cottam, 1996· Umbreit et al., 2004).

Μία από τις πρωταρχικές μέριμνες και ευθύνες του κάθε διαμεσολαβητή είναι να διευκολύνει τον διάλογο και να ενθαρρύνει την ανάπτυξη του ανάμεσα στους «πρωταγωνιστές» της πράξης (Umbreit & Armour, 2011: 239). Απαραίτητες προϋποθέσεις για μια διαδικασία διαμεσολάβησης είναι η ανεξαρτησία, η αντικειμενικότητα και η ουδετερότητα του προσώπου του διαμεσολαβητή (McCold, 1998· Beer & Packard, 2012), διατηρώντας μια αμερόληπτη και μη κριτική στάση απέναντι στο δράστη και στο θύμα (Levi, 1997· Umbreit et al., 2004), καλλιεργώντας ανάμεσά τους ένα κλίμα αμοιβαίου σεβασμού και αποδοχής. Ο διαμεσολαβητής πρέπει να φροντίζει για τη σωστή διαχείριση τυχόν κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων ανάμεσα στα μέρη και για την ομαλή διεξαγωγή της διαδικασίας, ώστε αφενός να μην καθίσταται «στιγματιστική» και ταπεινωτική για τον δράστη, αναδεικνύοντας τα θετικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του και εστιάζοντας στη δύναμη να αναγνωρίσει τα λάθη του και στην ειλικρινή πρόθεσή του να μην τα επαναλάβει (Duff, 2001· Crawford & Newburn, 2003) και αφετέρου να μην καθίσταται επιβαρυντική για το θύμα, προκειμένου να μπορέσει να το βοηθήσει να αντιμετωπίσει τις επιπτώσεις της θυματοποίησης (Dignan, 2005· Choi et al., 2010), προστατεύοντάς το από μια δευτερογενή θυματοποίηση, εφόσον πάντα ελλοχεύει ο κίνδυνος «εργαλειοποίησής» του, προκειμένου να επιτευχθεί η «ποινική ελάφρυνση» του δράστη (Strang, 2002· Aertsen et al., 2004· Πανάγος, 2016· ο ίδιος, 2017).

²² Η διατύπωση του νόμου μάλλον είναι άστοχη, εφόσον, ενώ γίνεται λόγος για «εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης», η οποία παραπέμπει στην έννοια της παράκαμψης της ποινικής διαδικασίας, το γεγονός ότι επιβάλλεται με δικαστική απόφαση θεωρείται ότι αναιρεί τον παραπάνω χαρακτηρισμό, τουλάχιστον στο πεδίο της πρόβλεψης και της επιβολής του αναμορφωτικού μέτρου (Κοσμάτος, 2020: 96).

Στο σημείο αυτό επισημαίνεται η ιδιαίτερη συνθήκη που συντρέχει στο διαμεσολαβητικό ρόλο του Επιμελητή Ανηλίκων, ο οποίος κατέχει εκ της επαγγελματικής του θέσεως ένα συγκεκριμένο θεσμικό ρόλο στο πεδίο της απονομής δικαιοσύνης για ανηλίκους και εξαιτίας της φύσης της εργασίας του έρχεται σε επαφή κυρίως με τον ανήλικο δράστη και μεριμνά για τα συμφέροντά του (Walter, 1994· Πιτσελά, 2013· Χάιδου, 2021), γεγονός που ενδεχόμενα προσκρούει στην αρχή της αμεροληψίας (Artinopoulou et al., 2012· Πανάγος, 2017). Ο Επιμελητής οφείλει να προσεγγίσει την κάθε υπόθεση με μια ανοιχτή και απαλλαγμένη από στερεοτυπικές αντιλήψεις ματιά. Αφού συνεργαστεί ξεχωριστά με δράστες και θύματα, οφείλει να εμπνεύσει στα δύο μέρη εμπιστοσύνη για τους θεσμούς, οδηγώντας τα σε μια δίκαιη και ισότιμη διαδικασία, όπου θα δημιουργηθεί χώρος, ώστε να ακουστούν οι φωνές όλων χωρίς να παραγκωνιστούν απόψεις, συναισθήματα, ανάγκες, συμφέροντα (Tyler, 2006· Crawford & Hucklesby, 2013), εφόσον ένας από τους στόχους της διαδικασίας είναι η ικανοποίηση των παθόντων. Ειδικότερα, σε υποθέσεις, κατά τις οποίες δράστης και θύμα είναι ανήλικα πρόσωπα, οφείλει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός, με ενσυναίσθηση και κατανόηση των συνεπειών που επέφερε η άδικη πράξη στο θύμα (Cottam, 1996· Levi, 1997· Armour & Umbreit, 2006), δίνοντάς του την ευκαιρία να νιώσει ασφάλεια, εμπιστοσύνη και αίσθηση αλληλεγγύης. Σε περίπτωση που ο Επιμελητής αισθανθεί ότι για οποιοδήποτε λόγο δεν μπορεί να τηρήσει μια ουδέτερη στάση, πρέπει να ζητήσει την αντικατάστασή του από κάποιον άλλο συνάδελφό του.

Αναφερόμενοι στην αρχή της συγκεκριμένης ενότητας, στον συμβουλευτικό ρόλο του Επιμελητή Ανηλίκων και τη σχέση του με τον ανήλικο δράστη, η οποία χτίζεται με ιδιαίτερη προσοχή και φροντίδα, γίνεται εύλογα κατανοητό ότι οι Επιμελητές δεσμεύονται με την αρχή της εχεμύθειας για όσα τους εμπιστεύεται ο ανήλικος και έχουν την ευθύνη και την υποχρέωση να μη γνωστοποιούν κατά την εξέλιξη της διαμεσολάβησης – χωρίς τη συγκατάθεση του ανηλίκου – πληροφορίες που συγκέντρωσαν κατά τη λήψη του κοινωνικού ιστορικού, κατά τη διενέργεια της κοινωνικής έρευνας και κατά τη γενικότερη συνεργασία τους για την προσωπικότητα, το οικογενειακό ή κοινωνικό πλαίσιο και τις συνθήκες διαβίωσης του δράστη, εφόσον αυτά αφορούν σε προσωπικά δεδομένα του ίδιου και μελών που ανήκουν στο οικογενειακό του περιβάλλον (Πανάγος, 2017: 730).

Περαιτέρω, τα πρόσωπα που δρουν διαμεσολαβητικά ανάμεσα στον δράστη και το θύμα είναι αναγκαίο να έχουν εκπαιδευτεί ειδικά για αυτόν τον σκοπό (Δημόπουλος, 2006· Braithwaite, 2002). Ειδικότερα, ο Αλεξιάδης αναφέρει (2006: 359-361) ότι οι διαμεσολαβητές θα πρέπει να λαμβάνουν αρχική εκπαίδευση, πριν ξεκινήσουν να αναλάβουν καθήκοντα διαμεσολάβησης και η εκπαίδευση θα πρέπει να συνεχίζεται κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας τους, στοχευμένα και εξειδικευμένα, προκειμένου να τους εφοδιάσει με υψηλού επιπέδου ικανότητες, όπως δεξιότητες επίλυσης συγκρούσεων, ειδικής προσέγγισης θυμάτων και δραστών, βασικές γνώσεις του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης. Η αναγκαιότητα ειδικής εκπαίδευσης των διαμεσολαβητών αναγνωρίζεται και στη Σύσταση NoR (99) 19 του Συμβουλίου της Ευρώπης περί διαμεσολάβησης σε ποινικές υποθέσεις, όπως και στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου εστιάζοντας κυρίως στην αναγκαιότητα γενικής και ειδικής εκπαίδευσης των επαγγελματιών που έρχονται σε επαφή με τα θύματα.

Το προφίλ ενός ικανού και αποτελεσματικού διαμεσολαβητή, ο οποίος έχει παρακολουθήσει τουλάχιστον αρχική εκπαίδευση για τα βασικά στάδια της διαμεσολάβησης, εκτός από τις απαραίτητες προϋποθέσεις που τονίστηκαν παραπάνω περί αντικειμενικότητας, ουδετερότητας και αμεροληψίας, θα πρέπει να συνδυάζει και την ανάπτυξη άλλων κοινωνικών δεξιοτήτων, όπως είναι η ευελιξία, η εξυπνάδα, η ενσυναίσθηση, η ευκρίνεια, η πειθώ, η ενεργητική ακρόαση, η φαντασία, η επινοητικότητα, η ειλικρίνεια, η αξιοπιστία, η ψυχραιμία, η υπομονή, η επιμονή, η αισιοδοξία και η αίσθηση χιούμορ (Stulberg & Love, 2014: 41-47).

IV.3.1.3 Συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη – θύματος: Διαδικασία και στάδια

Οι στόχοι του συγκεκριμένου αναμορφωτικού μέτρου έχουν αναλυθεί εκτενώς σε προηγούμενες ενότητες. Ωστόσο, αυτό που κρατάμε είναι ότι μέσα από την έκφραση συγγνώμης του ανήλικου δράστη και την εξώδικη – δηλαδή εκτός του δικαστηρίου και του πλαισίου της ακροαματικής διαδικασίας – διευθέτηση των συνεπειών της πράξης επικεντρώνονται στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη και στην ηθική ικανοποίηση του θύματος. Η διαδικασία της συνδιαλλαγής ανήλικου δράστη και θύματος είναι σύνθετη, απαιτεί προετοιμασία και αρκετό χρόνο από τον Επιμελητή Ανηλίκων που αναλαμβάνει το ρόλο του διαμεσολαβητή. Η διεθνώς παραδεδεγμένη διαδικασία της συνδιαλλαγής στο εν λόγω πεδίο απαρτίζεται από τρία

κύρια στάδια – φάσεις (Κοσμάτος, 2020: 99): την προκαταρκτική, την κύρια και την τελική.

Στο **πρώτο στάδιο (προκαταρκτική φάση)** γίνονται οι προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις των μερών, όπου συλλέγονται οι σχετικές με την υπόθεση πληροφορίες, ενημερώνονται αναλυτικά τα δύο μέρη ξεχωριστά για το περιεχόμενο και τις στοχεύσεις της διαδικασίας, λαμβάνεται εγγράφως η συναίνεσή τους και ρυθμίζονται πρακτικά ζητήματα για την πραγματοποίηση της κύριας φάσης (ό.π.). Ειδικότερα, ο Επιμελητής, ο οποίος στις περισσότερες περιπτώσεις είναι ο ίδιος που έχει αναλάβει την υπόθεση του συγκεκριμένου ανήλικου και διενεργεί ή έχει διενεργήσει την κοινωνική έρευνα, διερευνά την προοπτική της συνδιαλλαγής, ώστε να προετοιμάσει τα εμπλεκόμενα μέρη. Ενημερώνει αρχικά τον ανήλικο δράστη και την οικογένειά του, κατά τη συνεργασία που έχει μαζί τους, εφόσον βέβαια έχει παραδεχτεί την πράξη του και έχει μετανοήσει για τη βλάβη / ζημία που προκάλεσε, ότι προβλέπεται από τον Ποινικό Κώδικα η δυνατότητα της συνδιαλλαγής, προκειμένου να ζητήσει συγγνώμη από τον παθόντα. Εάν ο ανήλικος δράστης είναι θετικός, τότε ο Επιμελητής προσεγγίζει με όποιο πρόσφορο μέσο τον παθόντα (εάν είναι ανήλικος και την οικογένειά του), εξηγώντας το ρόλο του, την έννοια της επανορθωτικής δικαιοσύνης, το αναμορφωτικό μέτρο και τους στόχους της συνδιαλλαγής, και εφόσον διαπιστώσει ότι υπάρχει θετική διάθεση, τότε πραγματοποιεί ξεχωριστή συνάντηση με την πλευρά του θύματος, παρέχοντας πλήρεις και αντικειμενικές πληροφορίες για τη διαδικασία.

Στις προδιαμεσολαβητικές (συνήθως μία ή δύο) συναντήσεις με το θύμα, ο Επιμελητής ενημερώνει ότι μέσα από αυτή τη διαδικασία, η οποία διέπεται από εμπιστευτικότητα, δίνεται μία ξεχωριστή ευκαιρία στο θύμα να νιώσει ηθική ικανοποίηση εκφράζοντας ελεύθερα τις σκέψεις, τις ανάγκες και τα συναισθήματά του και να διατυπώσει, μέσα σε κλίμα σεβασμού και ασφάλειας, όποια ερωτήματα του έχουν δημιουργηθεί σε σχέση με το επίδικο συμβάν και έχουν παραμείνει αναπάντητα. Γίνεται επίσης σαφές ότι αυτή η διαδικασία βασίζεται στην παιδοκεντρική και επανορθωτική διάσταση του δικαίου ανήλικων και το θύμα δέχεται να συμμετάσχει σε αυτή, συμβάλλοντας με το δικό του τρόπο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη, η οποία επιτυγχάνεται μέσα από την άμεση επαφή του με το θύμα, την ανάληψη της ευθύνης του για την πράξη, την κατανόηση των συνεπειών που εκείνη προκάλεσε και την έκφραση συγγνώμης προς το θύμα.

Αυτές οι συναντήσεις είναι πολύ σημαντικές και καθοριστικές για την έκβαση της κύριας διαδικασίας, εφόσον ο διαμεσολαβητής γνωρίζεται και με τα δύο μέρη χωριστά, τα ενδυναμώνει, δημιουργεί ένα πλαίσιο εμπιστοσύνης, συγκεντρώνει πληροφορίες για την υπόθεση (κρίνεται απαραίτητο να υπάρχει συμφωνία των μερών ως προς τα βασικά πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης²³, διαφορετικά – εξαιτίας της αντιδικίας – υπάρχει ο κίνδυνος να μετατραπεί η συνδιαλλαγή σε ακροαματική διαδικασία), ανιχνεύει τα κίνητρά τους, τους ενημερώνει αναλυτικά για τη διαδικασία – αφού καθορίζονται οι συναντήσεις και οι συμμετέχοντες – και λαμβάνει την έγγραφη συγκατάθεσή τους για τη συμμετοχή τους σε αυτή, εφόσον η σαφής συναίνεσή τους είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την εφαρμογή της συνδιαλλαγής (Crawford & Newburn, 2003· Shapira, 2016).

Οι γονείς ή κηδεμόνες των μερών ενημερώνονται ότι έχουν τη δυνατότητα να παρίστανται στην κύρια διαδικασία, εφόσον ο δράστης ή / και το θύμα είναι ανήλικοι, στο βαθμό που κάτι τέτοιο εξυπηρετεί τα συμφέροντα των ανηλίκων, εκτός εάν κριθεί από τον διαμεσολαβητή για κάποιο λόγο ότι η παρουσία τους δεν θα είναι εποικοδομητική για την επίτευξη των στόχων της διαδικασίας.

Μετά τις προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις των μερών, ο Επιμελητής με τα στοιχεία που έχει πλέον συγκεντρώσει, καταρτίζει την ατζέντα της κοινής συνάντησης, ο χρόνος και ο τόπος της οποίας έχει οριστεί και συμφωνηθεί σε ξεχωριστή συνεννόηση και με τα δύο μέρη.

Το **δεύτερο στάδιο της διαδικασίας (κύρια φάση)** αποτελεί – κατά κανόνα – ένα τελετουργικό που βασίζεται στο διάλογο ανάμεσα στα μέρη υπό το συντονισμό του διαμεσολαβητή επιμελητή ανηλίκων (Πανάγος, 2017: 737). Είναι η στιγμή κατά την οποία πραγματοποιείται η άμεση επικοινωνία δράστη και θύματος, ενθαρρύνεται η έκφραση σκέψεων και συναισθημάτων των μερών και λαμβάνει χώρα η απολογητική ανάληψη της ευθύνης εκ μέρους του δράστη, καταλήγοντας στην κατάρτιση μιας κοινής συμφωνίας (Κοσμάτος, 2020: 100).

Πιο συγκεκριμένα, ο διαμεσολαβητής υποδέχεται τα μέρη (συνήθως στο γραφείο του ή σε ένα άλλο γραφείο της ΥΕΑ που θεωρείται κατάλληλο για τη διεξαγωγή των διαμεσολαβήσεων) και, αφού τα καλωσορίσει, προβαίνει στην εναρκτήρια δήλωση του διαμεσολαβητή, εξηγώντας το ρόλο του στη συγκεκριμένη διαδικασία, την έννοια της επανορθωτικής δικαιοσύνης, τους σκοπούς του μέτρου της συνδιαλλαγής και του

²³ Όπως, άλλωστε, προβλέπεται στο άρθρο 12 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ και στο άρθρο 63, παρ. 1 περ. γ' Ν. 4478/2017.

θεσμού της διαμεσολάβησης, επιδοκιμάζει τη θέληση των μερών να συνδιαλλαγούν, εξηγεί ότι όσα θα διαμειφθούν στη συνάντηση είναι εμπιστευτικά και δεσμεύονται όλοι με την αρχή της εχεμύθειας, διαβεβαιώνει ότι θα δοθεί ο απαιτούμενος χρόνος και στα δύο μέρη, ώστε να εκφράσουν τις απόψεις τους και τα συναισθήματά τους και στη συνέχεια θέτει τους κανόνες της διαδικασίας, επισημαίνοντας ότι το κάθε μέρος οφείλει να συμπεριφέρεται στο άλλο με σεβασμό.

Τα μέρη ενημερώνονται από τον διαμεσολαβητή για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους κατά την έναρξη της διαδικασίας, καθώς και για το δικαίωμά τους να διακόψουν οποιαδήποτε στιγμή τη διαδικασία (Πανάγος, 2017: 737· Αλεξιάδης, 2013: 18).

Στη συνέχεια, ο διαμεσολαβητής δίνει τον λόγο σε κάθε μέρος χωριστά, ανάλογα με τα στοιχεία που έχει συγκεντρώσει κατά τις προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις. Ο δράστης δίνει εξηγήσεις για το τι τον ώθησε στην πράξη του, διατυπώνονται ερωτήματα που ενδεχόμενα ταλαιπωρούν το θύμα, εκφράζονται συναισθήματα, μπαίνει ο ένας στη θέση του άλλου μέσω της ενσυναίσθησης, προκειμένου να κατανοηθούν τα κίνητρα για την τέλεση της πράξης και οι επιπτώσεις της βλάβης τόσο στο θύμα όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, ο δράστης αναλαμβάνει απολογητικά την ευθύνη για την πράξη του ζητώντας συγγνώμη από τον παθόντα και η διαδικασία καταλήγει με την κοινή συναίνεση των μερών στη σύνταξη σχετικού εγγράφου από το διαμεσολαβητή, όπου καταγράφεται το περιεχόμενο της συμφωνίας των μερών.

Σημειώνεται ότι η συμμετοχή δικηγόρων στη συνδιαλλαγή των δύο μερών προβλέπεται από τις συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, όπως απαντούν στις «Κατευθυντήριες Γραμμές της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για μια Φιλική προς τα Παιδιά Δικαιοσύνη» (2010). Ωστόσο, η δυνητική συμμετοχή των νομικών εκπροσώπων των μερών είναι απαραίτητο να μη μετατρέψει τη διαδικασία συνδιαλλαγής σε πεδίο αντιπαράθεσης, αλλά οι τελευταίοι να ενθαρρύνονται στην επίδειξη στάσης που ακολουθεί τα πρότυπα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και την αρχή της διαπαιδαγώγησης των ανηλίκων (Εγκύκλιος 7/25-6-2019 Εισαγγελέως του Αρείου Πάγου). Είναι σημαντικό να κατανοήσουν οι νομικοί εκπρόσωποι ότι η συνδιαλλαγή δεν αποτελεί προσομοίωση ακροαματικής διαδικασίας, όπου θα γίνει νέα προσπάθεια διερεύνησης και αποκάλυψης της αλήθειας, ώστε να χρειαστεί να προστατέψουν τα συμφέροντα των εντολέων τους, αλλά ότι βρίσκονται εκεί προκειμένου να υποστηρίξουν μέσα από μια

αποκαταστατική προσέγγιση και στάση – ακόμα και χωρίς κάποια λεκτική ή όποια άλλη παρέμβασή τους – την απόφαση των εντολέων τους να συνδιαλλαγούν.

Στο **τρίτο στάδιο (φάση αξιολόγησης)** ο διαμεσολαβητής αξιολογεί τη διαδικασία και ενημερώνει με σχετικό ενημερωτικό σημείωμα τις αρμόδιες αρχές σχετικά με την έκβαση της συνδιαλλαγής. Σε αυτό το στάδιο περιλαμβάνεται η υποχρέωσή του να εποπτεύει τη μελλοντική πορεία του ανηλίκου, ιδίως ως προς την τήρηση των συμφωνηθέντων (Barton, 2003: 79· Mestitz, 2005: 12· Πανάγος, 2017: 727· Κοσμάτος, 2020: 100).

Η όλη διαδικασία και οι επιμέρους φάσεις προσαρμόζονται στην κάθε περίπτωση ξεχωριστά, με γνώμονα το συμφέρον του θύματος και του ανηλίκου, την αρχή της εξειδικευμένης μεταχείρισης και την οικονομία της διαδικασίας, όπως αναφέρεται στην εγκύκλιο με αριθμ. 7/25-06-2019 της Εισαγγελέως του Αρείου Πάγου, κ. Ξένης Δημητρίου-Βασιλοπούλου²⁴. Ειδικότερα, η ως άνω εγκύκλιος: *«έχει σαν σκοπό την παροχή διευκρινιστικών κατευθύνσεων για την προαγωγή της εφαρμογής του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής ανήλικου δράστη και θύματος σύμφωνα με το άρθρο 122 Π.Κ. και εντάσσεται στο πλαίσιο αναζωπύρωσης του ενδιαφέροντος για τις εφαρμογές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στην εσωτερική έννομη τάξη και δικαστηριακή πρακτική, όπως αυτό αποτυπώθηκε στο νόμο 4478/2017 (στο σκέλος που αφορά στην ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ για τη Θέσπιση Ελάχιστων Προτύπων σχετικά με τα Δικαιώματα, την Υποστήριξη και την Προστασία Θυμάτων της Εγκληματικότητας), αλλά και στην δραστηριοποίηση φορέων της ποινικής δικαιοσύνης για εκπαίδευση στην υλοποίηση της διαμεσολάβησης μεταξύ δράστη και θύματος»*.

Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί ότι μέχρι το 2017 οι Επιμελητές Ανηλίκων δεν είχαν λάβει σχετική ειδική εκπαίδευση για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και ειδικότερα για τις αρχές της διαμεσολάβησης, ούτε είχε καταρτιστεί συγκεκριμένο διαδικαστικό πλαίσιο εφαρμογής του μέτρου, με κατευθυντήριες αρχές ως προς την προετοιμασία και τη διεξαγωγή της διαδικασίας, παρά το γεγονός ότι είχαν ήδη παρέλθει δεκατέσσερα χρόνια από την ψήφιση του ν.3189/2003, με αποτέλεσμα να διαφοροποιείται ο τρόπος υλοποίησης της συνδιαλλαγής ανά υπηρεσία (Πανάγος, 2017: 694).

²⁴ Η εγκύκλιος αυτή θεωρείται ως το κύκνειο άσμα της συγκεκριμένης Εισαγγελέως ενόψει της λήξης της επαγγελματικής της ενασχόλησης με τους ανηλίκους ως Εισαγγελέως και αντανακλά την αφοσίωσή της στο δίκαιο ανηλίκων και τις αρχές του και την επιθυμία της για τον εκσυγχρονισμό των δικαστηριακών πρακτικών εφαρμογής του.

Το 2017 υπογράφηκε και ακολούθως υλοποιήθηκε Πρωτόκολλο Συνεργασίας ανάμεσα στο ΙΝΕΠ του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΚΔΔΑ), υπό την προεδρία της Αναπληρώτριας Καθηγήτριας Ιφιγένειας Καμτσιδίου, το Εργαστήριο «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη και Διαμεσολάβηση» του Τμήματος Κοινωνιολογίας της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών του Παντείου Πανεπιστημίου, υπό τη διεύθυνση της καθηγήτριας Βασιλικής Αρτινοπούλου και τον Σύνδεσμο Επιμελητών Δικαστηρίων Ανηλίκων Ελλάδας, για την υπηρεσιακή εκπαίδευση των επιμελητών ανηλίκων της χώρας στην εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής ανήλικου δράστη και θύματος (εγκύκλιος με αριθ. 7/25-06-2019 της Εισαγγελέως του Αρείου Πάγου).

Στο ίδιο πλαίσιο λειτούργησε καινοτόμο Εργαστήριο Θεωρητικής και Βιοματικής Εκπαίδευσης με τη συμμετοχή δικαστών, εισαγγελέων και σπουδαστών της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργιών, με πρωτοβουλία του Τμήματος Διεθνών Σχέσεων και Διά Βίου Εκπαίδευσης των Εισαγγελικών Λειτουργιών της Εισαγγελίας του Αρείου Πάγου.

Με αυτό τον τρόπο δόθηκε η δυνατότητα εστιασμένης και εξειδικευμένης επιμόρφωσης στους Επιμελητές Ανηλίκων στο συγκεκριμένο πεδίο, ώστε να αποκτήσουν οι υπηρετούντες σε όλη την επικράτεια «κοινή γλώσσα» και μεθοδολογία στην εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής. Τα στάδια υλοποίησης της διαδικασίας, όπως περιγράφηκαν παραπάνω με τη συγκεκριμένη μορφή, αποτέλεσαν μέρος της εκπαίδευσης των Επιμελητών Ανηλίκων, από την κ. Βασιλική Αρτινοπούλου, την κ. Ηρώ Μιχαήλ και τον κ. Κωνσταντίνο Πανάγο, στην οποία συμμετείχε η ερευνήτρια, λόγω της επαγγελματικής της ιδιότητας.

IV.3.1.4 Κριτικές παρατηρήσεις για το θεσμό της διαμεσολάβησης

Η διαμεσολάβηση «επιστρέφει» την εξεύρεση λύσης στην κοινότητα αναθέτοντας σ' αυτήν την αποκατάσταση της βλάβης.²⁵ Με αυτή την έννοια, δεν ανταγωνίζεται το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης αλλά το συμπληρώνει, ενώ ταυτόχρονα το απαλλάσσει από την υπερβολική «δικαστηριοποίηση» των αξιόποινων πράξεων ενεργοποιώντας αρχές που αντλούνται από τις επιστήμες της

²⁵ Ωστόσο, αυτή η ενεργός συμμετοχή της κοινότητας, που θεωρητικά προβλέπεται και επιδιώκεται μέσα στο φιλοσοφικό πλαίσιο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, δεν φαίνεται να περιλαμβάνεται στην πράξη της εφαρμογής της συνδιαλλαγής, η οποία στις περισσότερες περιπτώσεις περιορίζεται στην διαπροσωπική επικοινωνία ανήλικου δράστη και θύματος ή και των οικογενειών τους.

εγκληματολογίας και της θυματολογίας. Η εξωδικαστηριακή διευθέτηση διαφορών είναι εθελοντική, ευέλικτη, εμπιστευτική, απόρρητη, οικονομικότερη, ταχύτερη, αμεσότερη, εγγύτερη στον άνθρωπο, απαλλαγμένη από την τυπικότητα του δικαστικού συστήματος, ακριβέστερη ως προς την επιλογή της πιο συμφέρουσας για τα μέρη λύσης (Γαλανού, 2011: 291). Σύμφωνα δε με την Συκιάτου (2007: 317), *«αποτελεί ισχυρό όπλο όχι μόνο κατά του ποινικού συστήματος, αλλά γενικώς κατά της δικαστικής εξουσίας, αφού μπορεί να φτάσει να καταργήσει την παρέμβασή της εάν η εξωδικαστική διαμεσολάβηση, υπό οποιαδήποτε μορφή, είναι επιτυχής»*. Επίσης, θεωρείται αποτελεσματικότερη ως προς την αποφυγή της υποτροπής (ό.π.), σημαντικό δείκτη για την αξιολόγηση της επιτυχίας ή μη ενός μέτρου ποινικής παρέμβασης (Merrington & Stanley, 2007· Λαμπροπούλου, 2012), εφόσον οι δράστες που συμμετέχουν σε επανορθωτικές διαδικασίες, φαίνεται ότι παρουσιάζουν περιορισμένες πιθανότητες υποτροπής (Mika, 1993· Thorburn, 1999· Maxwell & Morris, 2000· Newburn, 2007).

Οι στόχοι της διαμεσολάβησης αντικατοπτρίζονται συνοπτικά στην τελεσφόρο εξομάλυνση και επίλυση των συγκρούσεων με την αξιοποίηση ειρηνικών μέσων, και τη διαχείριση των προβλημάτων με τις κατάλληλες στρατηγικές, που μειώνουν τις συγκρούσεις, αποκαθιστούν τη σχέση των διαφωνούντων μερών και επανορθώνουν τη βλάβη, βελτιώνοντας παράλληλα το επίπεδο συνεργασίας και επικοινωνίας. Ως διαδικασία προσφέρει ενεργητική συμμετοχή και άμεση επικοινωνία των διαφωνούντων μερών, ευέλικτους όρους ανάμεσά τους, αμοιβαία ικανοποιητική επίλυση της σύγκρουσης / διαφωνίας μεταξύ των μερών. Όταν εφαρμόζεται στο νομικό/δικαστικό πλαίσιο, η διαμεσολάβηση αποδεικνύεται μια επιταχυμένη διαδικασία μέσω της οποίας τα μέρη δύνανται να συμφωνήσουν στην επίλυση σε σύντομο χρονικό διάστημα και συγκριτικά με μικρότερο κόστος της διαδικασίας αποφεύγοντας τη δικαστική μακρόχρονη ταλαιπωρία και τα δικαστικά έξοδα, ενώ αποφορτίζεται ο όγκος των υποθέσεων των δικαστηρίων. Η διαμεσολάβηση συμβάλλει στην ατομική ανάπτυξη, την αλλαγή στάσεων και συμπεριφορών σε πρότυπα συνεργασίας και κατανόησης των διαφόρων οπτικών, στην ανάπτυξη στρατηγικών επίλυσης προβλημάτων, ενώ τελικά προκύπτει η ικανοποίηση και των δύο μερών από το αποτέλεσμα και την επανόρθωση της βλάβης και των συνεπειών του εγκλήματος ή της διαφωνίας (Αρτινοπούλου, www.nup.ac.cy).

Συνεπώς, θεσμοί, όπως είναι αυτοί της συνδιαλλαγής και της διαμεσολάβησης, συμβάλλουν, ώστε να επιτευχθεί ο εξορθολογισμός και η αύξηση της

λειτουργικότητας του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Εκτός, όμως, από τα πιο πάνω βασικά πλεονεκτήματα, ο Αλεξιάδης (1996) επισημαίνει ότι η συνδιαλλαγή θύματος-δράστη προσφέρει (ή κατά περίπτωση μπορεί να προσφέρει) και μια σειρά άλλων δευτερευόντων αλλά όχι λιγότερο σημαντικών πλεονεκτημάτων, όπως: α) Αποφυγή του στιγματισμού του δράστη, καθώς και των δυσμενών συνεπειών από τη δημοσιότητα της ποινικής δίκης σε βάρος του θύματος του εγκλήματος. β) Μέσα από τη διαδικασία της συνδιαλλαγής ο δράστης έχει την ευκαιρία να γνωρίσει το θύμα του καλύτερα, να αντιληφθεί τη βλάβη που προκάλεσε με την πράξη του και να συνειδητοποιήσει τον αντικοινωνικό της χαρακτήρα και με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται ο σκοπός της ειδικής πρόληψης πολύ πιο αποτελεσματικά από μια ενδεχόμενη καταδίκη σε ποινή κατά της ελευθερίας. γ) Από ψυχοκοινωνική άποψη, η διαδικασία της συνδιαλλαγής μπορεί να οδηγήσει σε ουσιαστική συμφιλίωση θύματος και δράστη, γεγονός που θα προσδιορίσει θετικά τις (ενδεχόμενες) μελλοντικές τους σχέσεις, ενώ θα αποτρέψει την εκδήλωση διαθέσεων αντεκδίκησης. δ) Ο δεσμός που θα αναπτυχθεί μέσα από τη διαδικασία της συνδιαλλαγής μπορεί να καταστήσει το θύμα παράγοντα της κοινωνικής ένταξης του δράστη (στο Αρτινοπούλου & Μαγγανάς, 1996).

Περαιτέρω, καθίσταται εμφανές ότι για τον ανήλικο δράστη αυτή η κοινωνικοπαιδαγωγική παρέμβαση του δικαίου, ως εναλλακτική, «εξωποινική» επιλογή που παρέχεται από αυτό, επιτελείται μέσα από μία βιωματική διαδικασία. Ωστόσο, η διαδικασία ενεργοποιείται όταν παρέχεται ως δυνατότητα του ποινικού δικαίου αλλά εκτός του «χώρου» αυτού. Διαφορετικά, δημιουργεί την αντίφαση μιας αποκατάστασης και συμφιλίωσης, η οποία διενεργείται και παραμένει στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και συντονίζεται από τους φορείς απονομής της, γεγονός που αποδυναμώνει τον οικειοθελή, ειλικρινή διάλογο μεταξύ των μερών και την ανταλλαγή συναισθημάτων, στον βαθμό που ο διάλογος αυτός εμποδίζεται και «κλειδώνεται» από το πλαίσιο μέσα στο οποίο καλείται να αναπτυχθεί. Επίσης, η εναλλακτικότητα ενεργοποιεί μια άμεση διαδικασία εκτός των δικαστικών αιθουσών και σε ρεαλιστικό χρόνο, δηλαδή όταν η ζημία αποτελεί ακόμα συγκινησιακά νωπή πραγματικότητα και για τα δύο μέρη και χωρίς την παρέμβαση τρίτων, άσχετων με την υπόθεση. Στη συγκινησιακή εκτόνωση αμφοτέρων των μερών μπορεί κάποιος να αποδώσει και τη μείωση της υποτροπής, όπως αυτή εμφανίζεται τους δείκτες των δικαιοσύνης συστημάτων, όπου ο θεσμός της διαμεσολάβησης απαντάται από δεκαετίες (Γαλανού, 2011: 290).

Ο Αλεξιάδης επίσης υπογραμμίζει (2013: 26) ότι, ο Έλληνας νομοθέτης σε μια προσπάθεια να δείξει συμμόρφωση προς συστάσεις διεθνών οργανισμών (Ο.Η.Ε., Συμβούλιο της Ευρώπης) ή διεθνών συνεδρίων υιοθέτησε μεν τη συγκεκριμένη μορφή «συνδιαλλαγής» στο σύστημα απονομής της (ποινικής) δικαιοσύνης ανηλίκων (άρθρο 122 Π.Κ., εδάφ. ε', όπως εισήχθη με τον ν.3189/2003), η οποία όμως απέχει πολύ από την συνδιαλλαγή, όπως γίνεται αποδεκτή από το κίνημα της Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης, εφόσον παρέβλεψε ότι η «συνδιαλλαγή» κατά την Αποκαταστατική Δικαιοσύνη προηγείται της ποινικής διαδικασίας, δεν διατάσσεται από δικαστήριο και δεν έχει χαρακτήρα «ποινικού» μέτρου (Γιοβάνογλου, 2007β: 407). Ένα, επίσης, σημαντικό στοιχείο που φαίνεται ότι έχει παραληφθεί κατά την υιοθέτηση και εφαρμογή του μέτρου – τουλάχιστον στο ΣΠΔΑ της χώρας μας – είναι η συμμετοχή της κοινότητας, εφόσον η συνδιαλλαγή φαίνεται ότι αποτελεί κυρίως και σχεδόν αποκλειστικά μια διαδικασία που εκτυλίσσεται ανάμεσα στον δράστη και το θύμα, καθώς και τους γονείς τους (εάν τα μέρη είναι ανήλικα και το επιθυμούν).

Κι ενώ, λοιπόν, η επανορθωτική δικαιοσύνη απέκτησε σε διεθνές επίπεδο θερμούς υποστηρικτές από τον εγκληματολογικό χώρο, δεν πρέπει να αγνοηθούν οι αντιρρήσεις που εκφράστηκαν και που κάποιες φορές έλαβαν τη μορφή έντονου κριτικού λόγου (Ashworth, 1993· Levrant et al., 1999· Morris, 2002· Liebmann, 2007), αναγνωρίζοντας την ευαλωτότητα των αποκαταστατικών διαδικασιών, οι οποίες δεν προκύπτει ότι παρέχουν δικονομικές εγγυήσεις για τους δράστες και υπό το πρίσμα αυτό οδηγούν σε παραβίαση των θεμελιωδών τους δικαιωμάτων (Ashworth, 1993· Morris, 2002· Καρύδης, 2010· Αρτινοπούλου 2012).

Ειδικότερα, όσον αφορά την πρακτική της διαμεσολάβησης, εκτός από τα σημαντικά πλεονεκτήματά της, η Γιοβάνογλου (2013: 55) επισημαίνει και κάποιες αδυναμίες: α) τη μη επιθυμητή επέκταση του δικτύου του κοινωνικού ελέγχου, επειδή οι αποκαταστατικές διαδικασίες επικεντρώνονται σε νεαρούς παραβάτες με μικρή πιθανότητα υποτροπής, για τους οποίους δεν θα ήταν ίσως απαραίτητη κάποια παρέμβαση της πολιτείας ή θα αρκούσε απλά μια επαφή με τις διοικητικές αρχές (Braithwaite, 2002· Morris, 2002· Umbreit et al., 2005), β) ο κίνδυνος της μη τήρησης των διαδικαστικών εγγυήσεων ή της παραβίασης των δικαιωμάτων των δραστών των αδικημάτων, εξ αιτίας της απουσίας τυπικού χαρακτήρα στις διαδικασίες αυτές (Eliaerts & Dumortier, 2002), γ) ο κίνδυνος της παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας, καθώς προσηλώνονται στη βλάβη του θύματος, με ενδεχόμενο να χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά ως μέσο οικονομικής ή άλλης ικανοποίησης του

θύματος και ως τιμωρητική πρακτική για τον δράστη (Fattah, 2000· Roche, 2003), δ) η αδυναμία των διαδικασιών της να οδηγήσουν σε μια πραγματική αποκατάσταση των θυμάτων και των δραστών, και να μεταβάλουν αληθινά την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης (Wright, 1996· Baldry, 1998· Strang, 2002· Ghetti, 2005), ε) η αποτυχία της να περιορίσει σημαντικά την υποτροπή, καθώς και η αναποτελεσματικότητά της να μειώσει το κόστος του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης.

Επιπλέον, ο Walter (1994: 44) τάσσεται υπέρ της απόθησης των εξουσιαστικών και καταναγκαστικών επεμβάσεων του Κράτους, υποστηρίζοντας ότι ποινικές διαφορές μπορούν να επιλυθούν εξωδικαστικά με πνεύμα συμφιλίωσης και χωρίς την άσκηση ποινικής δίωξης, αρκεί να καταστούν ικανοί οι πολίτες για αυτοδύναμες ρυθμίσεις, οι οποίες θα βασίζονται σε αμοιβαία κατανόηση. Η Συκιάτου, επίσης, υπογραμμίζει (2007: 325) ότι είναι απαραίτητο να διασφαλίζονται οι δικονομικές εγγυήσεις του δράστη - κατηγορουμένου, ειδάλλως ελλοχεύει ο κίνδυνος να αντιμετωπίζεται ο κατηγορούμενος ως ένοχος και να 'εκβιάζεται' κατά κάποιον τρόπο να ομολογήσει την ενοχή του, για να τύχει μιας ευνοϊκότερης αντιμετώπισης, η οποία αφενός θα αποτρέψει τον εγκλεισμό του στη φυλακή, τον μη διασυρμό και στιγματισμό του από το δικαστικό σύστημα, αλλά που θα του επιβάλλει, ωστόσο, ένα καταναγκαστικό μέτρο (έστω κι αν είναι επεικέες). Η ίδια συγγραφέας τονίζει τους κινδύνους αυθαιρεσίας ιδιαίτερα στην περίπτωση της εισαγγελικής παράκαμψης (αποχής από την ποινική δίωξη), όπου δεν προβλέπεται ρητά η δυνατότητα προσφυγής του κατηγορουμένου κατά της διάταξης του Εισαγγελέα, ακόμα και αν ο κατηγορούμενος διατείνεται για την αθωότητά του και επιθυμεί να δικαστεί.

Στον αντίποδα των ως άνω αναφερόμενων αδυναμιών, αναγνωρίζεται στην εν λόγω αποκαταστατική πρακτική ότι η μεν καταγγελλόμενη επέκταση του δικτύου κοινωνικού ελέγχου αφορά σε συγκεκριμένες περιπτώσεις εφαρμογής και όχι σε όλα τα αποκαταστατικά προγράμματα, τα δε ίχνη άρνησης ή υπονόμησης των δικαιωμάτων των δραστών και των διαδικαστικών εγγυήσεων δεν περιλαμβάνονται στις αρχές της, ενώ όσοι την ασκούν ακολουθούν υποχρεωτικά κάποιες οδηγίες ή εγχειρίδια πρακτικής, που προβλέπονται ενίοτε και από τον ίδιο τον νόμο. Επίσης, οι υποστηρικτές της τονίζουν ότι η τήρηση της αρχής της αναλογικότητας καθίσταται ιδιαίτερα σημαντικό πρόβλημα και για το συμβατικό σύστημα απονομής της δικαιοσύνης, ενώ η αναλογικότητα της ποινής μπορεί αποτελεσματικότερα να επιτευχθεί με αναφορά στις απώλειες από ό,τι με αναφορά στις «ανάγκες του

ατόμου». Επισημαίνουν ακόμη ότι τα αποκαταστατικά προγράμματα συνολικά εφαρμόζονται για μικρό σχετικά χρονικό διάστημα, ενώ η εις βάθος αξιολόγησή τους προϋποθέτει την μακρόχρονη παρακολούθησή τους. Παράλληλα, η μείωση της υποτροπής αποτελεί μεν προσδοκία της Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης, όχι όμως και κύριο σκοπό της. Μάλιστα, υποστηρίζεται ότι *«αυτό που στην πραγματικότητα επιδιώκει η εναλλακτική αυτή προσέγγιση δεν είναι τόσο η εξοικονόμηση χρημάτων έναντι του συμβατικού συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης όσο μια πιο ευεργετική χρήση των δημόσιων πόρων»* (Γιοβάνογλου, 2013: 56).

Σε αυτούς τους προβληματισμούς και τα επιχειρήματα για τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των μέτρων αποκαταστατικού ή επανορθωτικού χαρακτήρα, προστίθεται η αλλαγή του ρόλου του δικαστηρίου ανηλίκων που επιφέρει η εισαγωγή και εφαρμογή τους, καθώς η έκβαση των υποθέσεων που απασχολούν τη δικαιοσύνη ανηλίκων επηρεάζεται καθοριστικά από τη βούληση και τη (δικονομική) συμπεριφορά των εμπλεκόμενων μερών καθώς και από τη διαμόρφωση των μεταξύ τους σχέσεων. Έτσι, με την εφαρμογή των επανορθωτικών προγραμμάτων μπορεί να αλλοιώνεται ο δημόσιος χαρακτήρας της παραδοσιακής (ποινικής) δίκης και να εισρέουν στοιχεία ιδιωτικής δικαιοσύνης, περισσότερο ή λιγότερο έντονα, ανάλογα με τη συμπληρωματική ή ανταγωνιστική σχέση της επανορθωτικής διαδικασίας με τη συμβατική δικονομική διαδικασία (βλ. IV, 3.1.4). Η σχετική προβληματική μεταφέρει τη συζήτηση στο πεδίο της φύσης και των θεμελιωδών αρχών της (ποινικής) δίκης και της θέσης και του ρόλου των λειτουργών της (ποινικής) δικαιοσύνης, λαμβανομένων υπόψη και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της ποινικής δίκης ανηλίκων (Κοσμάτος, 2020: 210 επ., Γασπαρινάτου, 2020: 292 επ., 321 επ.) θέματα που εκφεύγουν της θεματικής που πραγματεύεται η παρούσα διατριβή.

Η Λαπιώτη διαπιστώνει (2007: 100) ότι ο θεσμός της συνδιαλλαγής μεταξύ δράστη και θύματος, τουλάχιστον στην Ελλάδα, βρίσκεται σε ένα πρώιμο και μη εξελίξιμο στάδιο, που δεν ενδείκνυται για την εξέταση της αποδοτικότητάς του στην πράξη, ώστε να διενεργηθούν περαιτέρω συζητήσεις και εκφράζει τον προβληματισμό (ό.π.: 99 επ.) ότι η μη εκτεταμένη εφαρμογή του θεσμού ίσως συντηρείται από το ίδιο το σύστημα απονομής δικαιοσύνης στη χώρα μας (βλ. και Lambropoulou, 2010: 912 επ.). Σε ένα ποινικό σύστημα με συγκεκριμένες κατευθύνσεις και δομές, και δεδομένη την επιλογή παραδοσιακών τρόπων αντιμετώπισης συγκεκριμένων εγκλημάτων, τα επιχειρήματα περί χρησιμότητας και αποτελεσματικότητας του θεσμού στην πράξη δεν είναι εύκολο να θεωρηθούν

πειστικά και να έχουν απήχηση. Αν δεν γίνει συνείδηση ότι η φιλοσοφία του θεσμού της συνδιαλλαγής μεταξύ δράστη και θύματος εισάγει νέα πρότυπα και επαναπροσδιορίζει τον σκοπό της ποινικής διαδικασίας, ενεργοποιώντας ένα «θυματολογικό προσανατολισμό» και συμβάλλοντας στη διαμόρφωση της κοινωνικής ειρήνης, τότε η ελληνική έννομη τάξη θα αργήσει πολύ να απεμπλακεί από την εμμονή της πολιτείας για παραδοσιακά και χρονοβόρα μέτρα ποινικής καταστολής, που η ίδια η εφαρμογή τους δεν φαίνεται να έχει τα προσδοκώμενα αποτελέσματα και να οδηγεί σε μια ικανοποιητική διαχείριση της παραβατικότητας των ανηλίκων.

Εξάλλου, όπως επισημαίνουν οι Sherman και Strang (2007: 12-15), η αποκαταστατική δικαιοσύνη εκκινεί από την πεποίθηση ότι οι παραβάτες οφείλουν με κάποιο τρόπο να κάνουν τον κόσμο καλύτερο από ό,τι τον άφησαν με τις πράξεις τους. Προς την ίδια κατεύθυνση, μια ανοιχτή και – ελευθερωμένη από στιγματιστικές πρακτικές – κοινωνία οφείλει να τους προσφέρει αυτή την ευκαιρία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΗΣ ΕΝΔΙΚΗΣ²⁶ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ

ΑΠΟ ΤΙΣ ΥΕΑ ΑΤΤΙΚΗΣ (2013-2018)

V.1 Εισαγωγικά

Στα προηγούμενα κεφάλαια επιχειρήθηκε προσέγγιση και θεωρητική πλαισίωση της έννοιας της νεανικής παραβατικότητας και έγινε περιγραφή της αντιμετώπισης του ανήλικου δράστη μέσα στο ΣΠΔΑ, διερευνώντας την εξέλιξη των προτύπων της δικαιοσύνης, δίνοντας έμφαση στη διαμόρφωση του εθνικού νομοθετικού πλαισίου και στις βασικές αρχές που διέπουν το σύγχρονο δίκαιο ανηλίκων, καταλήγοντας στο πρότυπο της επανορθωτικής δικαιοσύνης και στις βασικές πρακτικές της.

Στο σημείο αυτό κρίθηκε σκόπιμο, μετά την ολοκλήρωση του θεωρητικού μέρους της διατριβής, να παρατεθούν κάποια στατιστικά στοιχεία της περιόδου 2013-2018, που αντλήθηκαν από τις δύο ΥΕΑ της Αττικής, με κύριους στόχους:

- α) να αποτυπωθούν τα κοινωνικο-δημογραφικά στοιχεία που συνθέτουν το ‘προφίλ’ του ανήλικου που συγκρούεται με τον νόμο,
- β) να γίνουν κάποιες εκτιμήσεις για την εξέλιξη της δικαστικά διαπιστούμενης παραβατικότητας των ανηλίκων στη διοικητική περιφέρεια της Αττικής, περιοχή με τη μεγαλύτερη πληθυσμιακή συγκέντρωση, όπου εκδηλώνεται και ένα ιδιαίτερα σημαντικό ποσοστό εγκληματικής δράσης,
- γ) να εκτιμηθεί το είδος της ποινικής μεταχείρισης που επιλέγουν δύο διαφορετικά δικαστήρια, αφενός των Αθηνών, ως το μεγαλύτερο Δικαστήριο της χώρας, το οποίο προσδιορίζει τις περισσότερες δικασίμους κατ’ έτος – από οποιοδήποτε άλλο δικαστήριο – λόγω του όγκου των υποθέσεων που διαχειρίζεται και είναι το μοναδικό στο οποίο υπηρετούν εισαγγελικοί και δικαστικοί λειτουργοί με αποκλειστική αρμοδιότητα την ποινική διαχείριση υποθέσεων ανηλίκων και αφετέρου του Πειραιά, το οποίο – κατ’ αντιστοιχία – φαίνεται ότι έχει περισσότερα κοινά χαρακτηριστικά με ένα περιφερειακό Δικαστήριο και

²⁶ ‘δικαστικά διαπιστούμενη’ κατά τον Αλεξιάδη (2011: 118 επ.), ‘στατιστική των ποινικών δικαστηρίων’ κατά την Σπινέλλη (2014: 179 επ.).

- δ) ειδικότερα, να διερευνηθούν οι ενδεχόμενες αλλαγές σε βάθος πενταετίας στην επιλογή του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής, ώστε να καταλήξουμε σε κάποια συμπεράσματα σχετικά με την υιοθέτησή του από την έδρα των συγκεκριμένων δικαστηρίων και την αποτύπωσή του στις δικαστικές αποφάσεις.

Επισημαίνεται ότι τα στοιχεία λήφθηκαν από τις δύο ΥΕΑ (Αθηνών και Πειραιά) και αποτελούν πρωτογενή στατιστικά δεδομένα, τα οποία αποστέλλονταν στη Διεύθυνση Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής του Υπουργείου Δικαιοσύνης [τότε: Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων], στο οποίο υπάγονταν διοικητικά οι συγκεκριμένες υπηρεσίες κατά το ερευνώμενο χρονικό διάστημα. Τα στοιχεία που συγκεντρώνονται και καταγράφονται από τις ΥΕΑ κρίνονται πρόσφορα για την παρούσα μελέτη, εφόσον η ποικιλία των μεταβλητών που καταγράφουν (λ.χ. φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, ποινικό προηγούμενο, ποινική μεταχείριση κ.ά.) μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την εξαγωγή ποιοτικών δεδομένων και να συμβάλουν στην τεκμηρίωση των απαντήσεων που θα δοθούν στα ερευνητικά μας ερωτήματα.²⁷

Το χρονικό διάστημα 2013-2018 επιλέχθηκε, επειδή η ερευνήτρια ήθελε αφενός να εστιάσει στα πιο πρόσφατα, από τα διαθέσιμα κατά τον χρόνο διεξαγωγής της έρευνας, στοιχεία καταγραφής των εισαγόμενων στο δικαστήριο υποθέσεων των ανηλίκων που φέρονται ως δράστες παραβατικών πράξεων (επισημαίνεται ότι τα στοιχεία των ετών 2019 και 2020 δεν είχαν ζητηθεί από την αντίστοιχη Διεύθυνση του Υπουργείου Δικαιοσύνης και δεν ήταν διαθέσιμα στις ΥΕΑ), διερευνώντας τυχόν σύγχρονες διαφοροποιήσεις στην ποινική αντιμετώπιση των ανηλίκων δραστών, και αφετέρου να συνεχίσει από το χρονικό σημείο που σταμάτησε η έρευνα της Γασπαρινάτου (2015), η οποία στην εμπειριστατωμένη μελέτη της, στο πλαίσιο της διδακτορικής της διατριβής με τίτλο: *«Επικινδυνότητα και νεανική παραβατικότητα: διαστάσεις και επανορθωτικές στην κοινωνία της διακινδύνευσης»*, παρουσιάζει αναλυτικά και πλήρη στατιστικά στοιχεία για τα δύο Δικαστήρια της Αττικής, που αφορούν στα έτη 2003-2013.

²⁷ Στο σημείο αυτό η ερευνήτρια οφείλει ιδιαίτερες ευχαριστίες στους συναδέλφους της επιμελητές ανηλίκων Πάρη Ζαγούρα και Χρήστο Μούργκα για την προθυμία και άμεση ανταπόκρισή τους να της χορηγήσουν τα στατιστικά στοιχεία των ΥΕΑ Αθήνας & Πειραιά, αντίστοιχα, μετά την υποβολή του σχετικού αιτήματός της.

Στο σημείο αυτό θα αναφερθούν τα ζητήματα που προκύπτουν αναφορικά με τα στατιστικά στοιχεία των ΥΕΑ, όπως έχουν αναφερθεί από την Γασπαρινάτου (2020: 343), και τα οποία αναλύονται εκτενώς από τη συγγραφέα (ό.π.: 343-348):

«1. Μη συγκρισιμότητα των στοιχείων σε βάθος χρόνου:

α) λόγω ελλείψεων και ασυνεχειών στην παραγωγή τους,

β) λόγω αλληπάλληλων μεταβολών των τηρούμενων μεταβλητών από έτος σε έτος,

γ) λόγω αλληπάλληλων μεταβολών στον τρόπο και τη φιλοσοφία καταγραφής των δεδομένων.

2. Ασάφεια και αοριστία στην κατανόηση και καταχώρηση νομικών εννοιών.

3. Μη συγκρισιμότητα των στοιχείων ανά δικαστήριο λόγω αναντιστοιχιών στην κωδικογράφηση των τηρούμενων μεταβλητών ανάμεσα στα δικαστήρια Αθηνών και Πειραιά.

4. Έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού, τεχνογνωσίας και τεχνικής υποστήριξης για την παραγωγή στατιστικής πληροφορίας.

5. Απουσία δημοσιότητας και ελεύθερης πρόσβασης στα στατιστικά στοιχεία.»

Σε όλα αυτά μπορούμε να προσθέσουμε τις συχνές νομοθετικές μεταβολές που επηρεάζουν τα ηλικιακά όρια ποινικής ευθύνης και τροποποιούν τις προϋποθέσεις και το πεδίο επιβολής μέτρων και κυρώσεων.

Παρ' όλο που τα παραπάνω ζητήματα ήταν πιο έντονα σε παρελθόντα έτη, ενώ κατά τη διερευνώμενη περίοδο 2013-2018 έγιναν κάποιες προσπάθειες αποσαφήνισης ορισμένων σημείων, ώστε να υπάρχει μια κοινή ανάγνωση στα στατιστικά στοιχεία όλων των δικαστηρίων, εντούτοις αυτά εξακολουθούν να διέπονται από «ανομοιογένεια, ασάφεια, αποσπασματικότητα και ασυνέχεια, γεγονός που καθιστά σύνθετο και μερικώς επισφαλές το εγχείρημα της συγκριτικής επισκόπησής τους τόσο ανά έτος, όσο και ανά Δικαστήριο» (ό.π.: 348). Αναγνωρίζοντας τις δυσχέρειες που αντιμετωπίζει ο ερευνητής με τα συγκεκριμένα στοιχεία, οφείλει μεν να τις λάβει υπ' όψιν του και να είναι προσεκτικός στην αξιοποίησή τους, δεν μπορεί όμως να παραγνωριστεί το γεγονός ότι οι πληροφορίες που παράγονται από τα στατιστικά στοιχεία των ΥΕΑ είναι αρκετά πλούσιες σε ποιοτικό υλικό και πρόσφορες προκειμένου να επιχειρηθεί η σκιαγράφηση του ανηλικού που συγκρούεται με τον νόμο και της ποινικής του αντιμετώπισης.

Στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν πρώτα τα γραφήματα που προέκυψαν από τη στατιστική ανάλυση των στοιχείων του Μονομελούς Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθηνών και του Πειραιά, με κάθε μεταβλητή να εμφανίζεται χωριστά ανά [δικαστικό / ημερολογιακό] έτος²⁸ και δικαστήριο. Θα ακολουθήσει ένας σχολιασμός και συγκριτικές παρατηρήσεις για τα δύο δικαστήρια στη διάρκεια της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου και έπειτα θα παρουσιαστούν κατά τον ίδιο τρόπο τα γραφήματα για το Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων Αθηνών και Πειραιά, με αντίστοιχο σχολιασμό και συγκριτικές παρατηρήσεις.

V.2 Παραβατικότητα ανηλίκων και ποινική αντιμετώπιση των δραστών κατά τα έτη 2013-2018, σύμφωνα με τα στοιχεία των ΥΕΑ Αθηνών και Πειραιά

V.2.1 Μονομελές Δικαστήριο Ανηλίκων Αθηνών (ΜΔΑ Αθηνών)

✚ Κατηγορούμενοι ανήλικοι (πρωτοείσακτοι /εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω)²⁹

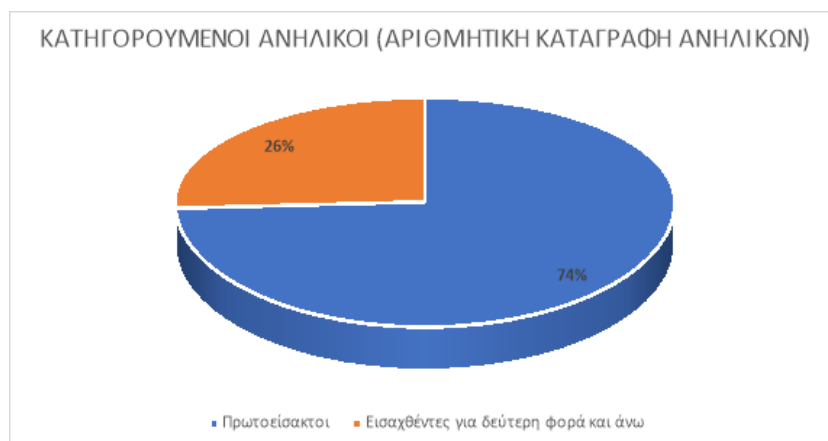

Σχήμα 1. ΜΔΑ Αθηνών: 2013-2014

Το δικαστικό έτος 2013-2014 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Αθηνών ήταν 659, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 374.

²⁸ Σημειώνεται ότι μέχρι και το 2015 τα στατιστικά στοιχεία των ΥΕΑ αποτυπώνονταν ανά δικαστικό έτος, ενώ από το 2016 και μετά η καταγραφή τους λάμβανε χώρα ανά ημερολογιακό έτος.

²⁹ Η καταγραφή αφορά τον αριθμό των ανηλίκων προσαχθέντων και όχι τον αριθμό των εισαχθεισών υποθέσεων.

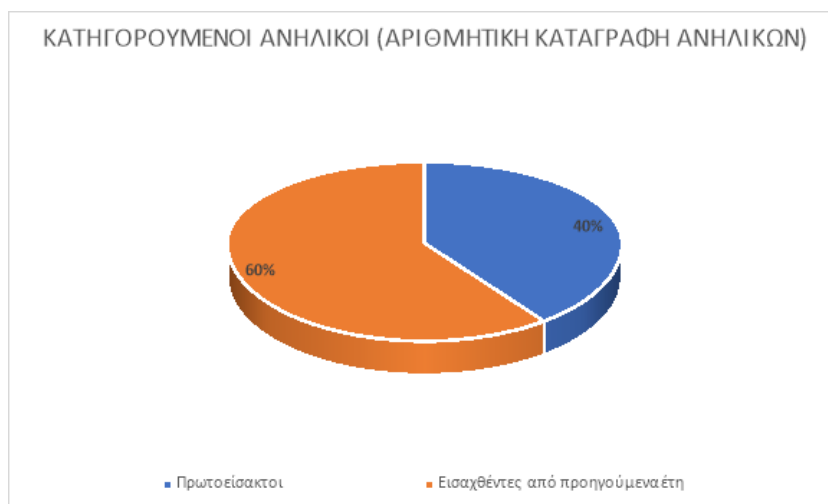
Σχήμα 2. ΜΔΑ Αθηνών: 2014-2015

Το δικαστικό έτος 2014-2015 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Αθηνών ήταν 718, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 250.

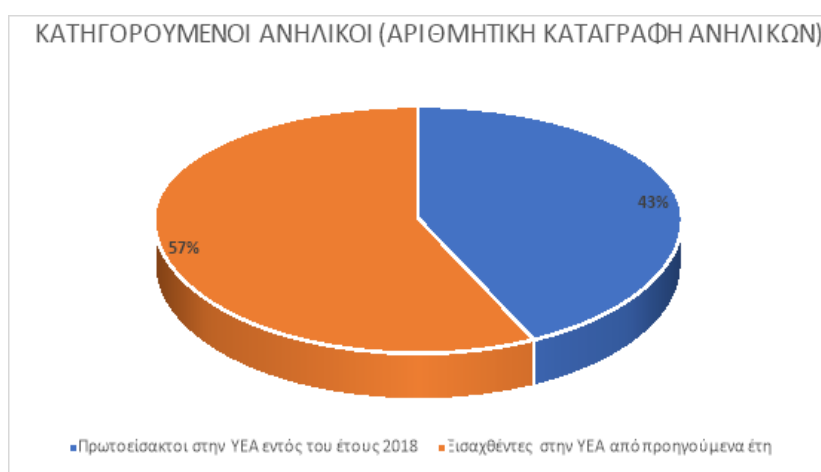
Σχήμα 3. ΜΔΑ Αθηνών: 2016

Από το 2016 το Υπουργείο Δικαιοσύνης ζήτησε να καταγράφονται τα στοιχεία των ΥΕΑ ανά ημερολογιακό έτος. Το ημερολογιακό έτος 2016 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Αθηνών ήταν 802, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 289. Εκείνη τη χρονιά είχε ζητηθεί από το Υπουργείο Δικαιοσύνης να καταγραφούν επιπλέον στοιχεία, όπως λ.χ. οι περιπτώσεις πρόληψης ή οι υποθέσεις ανηλικών για τους οποίους ο Εισαγγελέας απείχε από την ποινική δίωξη μέσω του άρθρου 45^Α Κ.Π.Δ. (άρθρο 46 νέου Π.Κ.). Οπότε, καταγράφηκαν το 2016 επιπλέον 203 ανήλικοι που παραπέμφθηκαν αποκλειστικά με Ανακριτική Διάταξη ή Εισαγγελική Παραγγελία, 10 ανήλικοι βάσει του άρθρου 45^Α Κ.Π.Δ, 48 ανήλικοι ως περιπτώσεις Πρόληψης και 98 ανήλικοι ως παραπομπή από άλλες υπηρεσίες.

Σχήμα 4. ΜΔΑ Αθηνών: 2017

Το ημερολογιακό έτος 2017 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Αθηνών ήταν 634, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 965. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά το συγκεκριμένο έτος δίνονται οδηγίες συμπλήρωσης των στατιστικών πινάκων, όπου αναφέρεται ότι θα πρέπει να γίνεται αριθμητική καταγραφή των ανηλίκων ως προσώπων, δηλαδή θα καταχωρείται μία φορά ο κάθε ανήλικος, ακόμα κι αν απασχολεί την ΥΕΑ με περισσότερες υποθέσεις, σε περισσότερες δικασίμους κ.λπ., κάτι που δεν ήταν σαφές στην καταγραφή παρελθόντων ετών. Επίσης, στους συγκεκριμένους πίνακες συμπεριλαμβάνονται όλοι οι ανήλικοι που απασχόλησαν την ΥΕΑ σε δικάσιμο Μονομελούς, με διάταξη Ανακριτή, σε επίπεδο πρόληψης, λόγω παραπομπής από άλλη ΥΕΑ κ.λπ.

Σχήμα 5. ΜΔΑ Αθηνών: 2018

Το ημερολογιακό έτος 2018 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Αθηνών ήταν 837, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 1120.

✚ Ανήλικοι κατηγορούμενοι (ανά φύλο)

Σχήμα 6. ΜΔΑ Αθηνών: 2013-2014

Το δικαστικό έτος 2013-2014 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Αθηνών ήταν 659 (598 αγόρια και 61 κορίτσια), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 374 (352 αγόρια και 22 κορίτσια). Σύνολο αγοριών: 950 και σύνολο κοριτσιών: 83.

Σχήμα 7. ΜΔΑ Αθηνών: 2014-2015

Το δικαστικό έτος 2014-2015 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Αθηνών ήταν 718 (640 αγόρια και 78 κορίτσια), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 250 (227 αγόρια και 23 κορίτσια). Σύνολο αγοριών: 867 και σύνολο κοριτσιών: 101.

Σχήμα 8. ΜΔΑ Αθηνών: 2016

Το ημερολογιακό έτος 2016 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Αθηνών ήταν 802 (710 αγόρια και 92 κορίτσια), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 289 (270 αγόρια και 19 κορίτσια). Σύνολο αγοριών: 980 και σύνολο κοριτσιών: 111.

Σχήμα 9. ΜΔΑ Αθηνών: 2017

Το ημερολογιακό έτος 2017 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Αθηνών ήταν 634 (520 αγόρια και 114 κορίτσια), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 965 (830 αγόρια και 135 κορίτσια). Σύνολο αγοριών: 1350 και σύνολο κοριτσιών: 249.

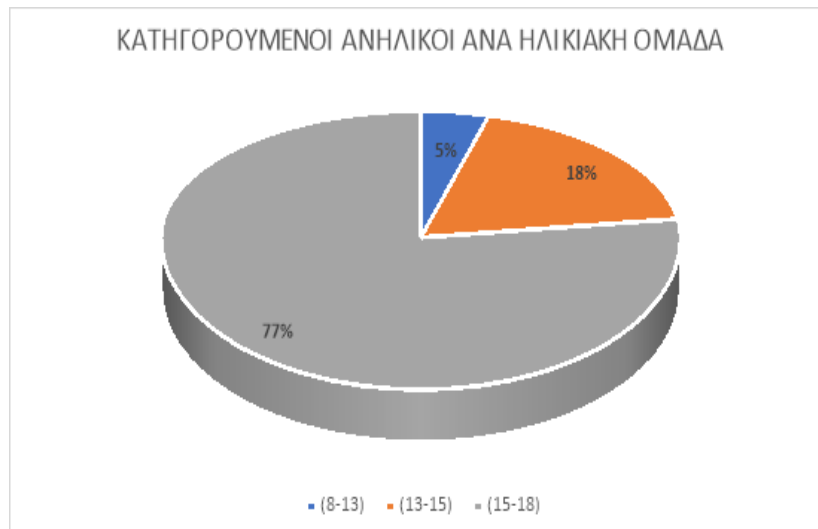
Σχήμα 10. ΜΔΑ Αθηνών: 2018

Το ημερολογιακό έτος 2018 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Αθηνών ήταν 837 (712 αγόρια και 125 κορίτσια), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 1120 (997 αγόρια και 123 κορίτσια). Σύνολο αγοριών: 1709 και σύνολο κοριτσιών: 248.

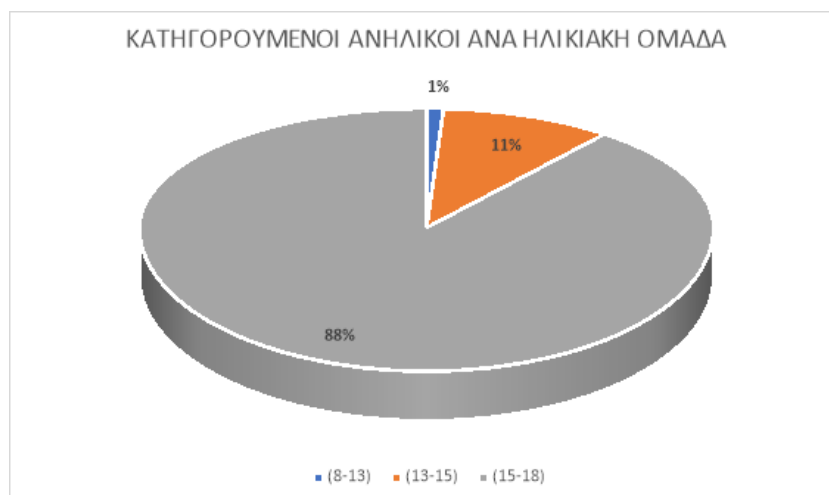
✚ Ανήλικοι κατηγορούμενοι ανά ηλικιακή ομάδα (8-13, >13-15, >15-18)

Αξίζει να σημειωθεί ότι στο θεσμικό μας πλαίσιο τα ηλικιακά όρια της ποινικής υπευθυνότητας έχουν μεταβληθεί τρεις φορές (1950, 2003, 2019), όπως αναλυτικότερα αναφέρεται στο υπό στοιχ. ΙΙΙ.1.4. θεωρητικό μέρος της παρούσας. Κρίσιμο στοιχείο της ποινικής ανηλικότητας αποτελεί ο χρόνος τέλεσης της πράξης. Κατά την πενταετία (2013-2018) που εξετάζουμε, ο ανήλικος απασχολεί το ποινικό σύστημα εφόσον τελέσει την πράξη μετά τη συμπλήρωση του όγδοου (8^{ου}) και μέχρι τη συμπλήρωση του δέκατου όγδοου έτους (18^{ου}) της ηλικίας του. Με τον νέο Π.Κ. το κατώτατο όριο από το οποίο εκκινεί πλέον το ποινικό ενδιαφέρον για τις παραβατικές πράξεις των ανηλίκων μετατέθηκε από το όγδοο (8^ο) στο δωδέκατο (12^ο) έτος.

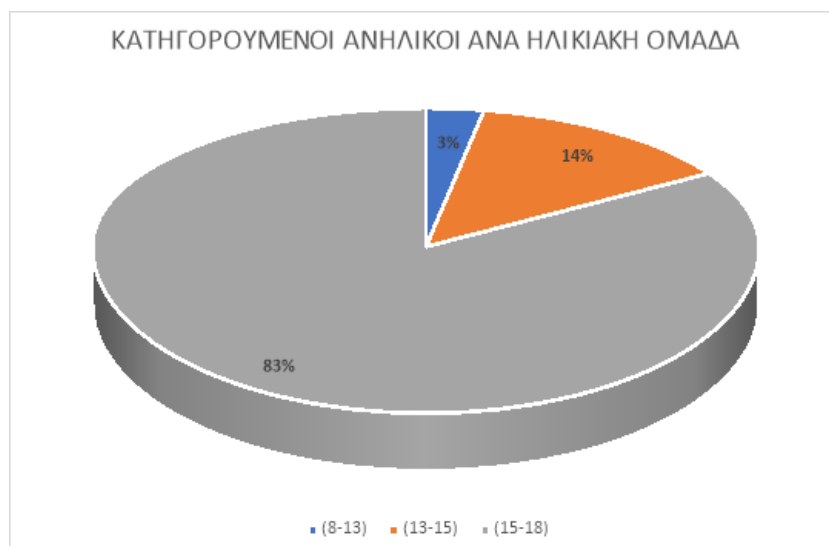
Επισημαίνεται ότι οι ηλικιακές ομάδες χωρίζονται ως εξής: Στην πρώτη ομάδα περιλαμβάνονται οι ανήλικοι κατηγορούμενοι από 8 έως 13 ετών, στη δεύτερη οι άνω των 13 ετών έως 15 και στην τρίτη οι άνω των 15 ετών έως 18. Στις πίτες που ακολουθούν παρουσιάζονται τα αντίστοιχα ποσοστά τους.

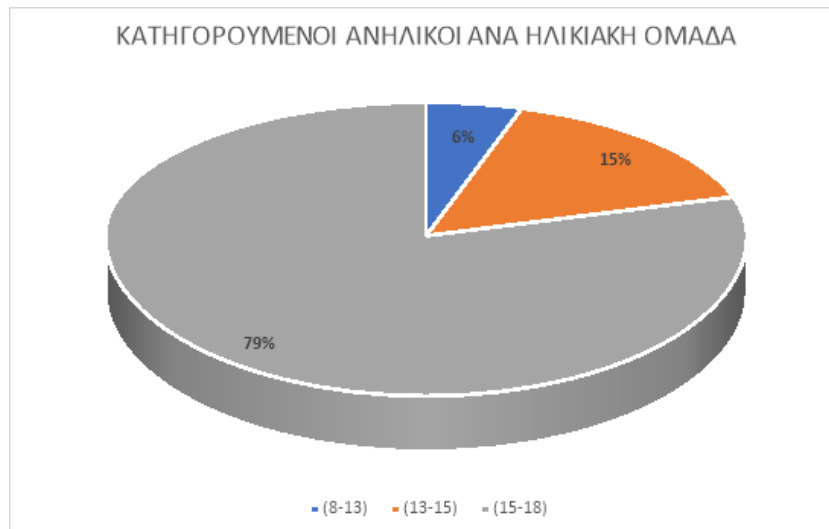
Σχήμα 11. ΜΔΑ Αθηνών: 2013-2014

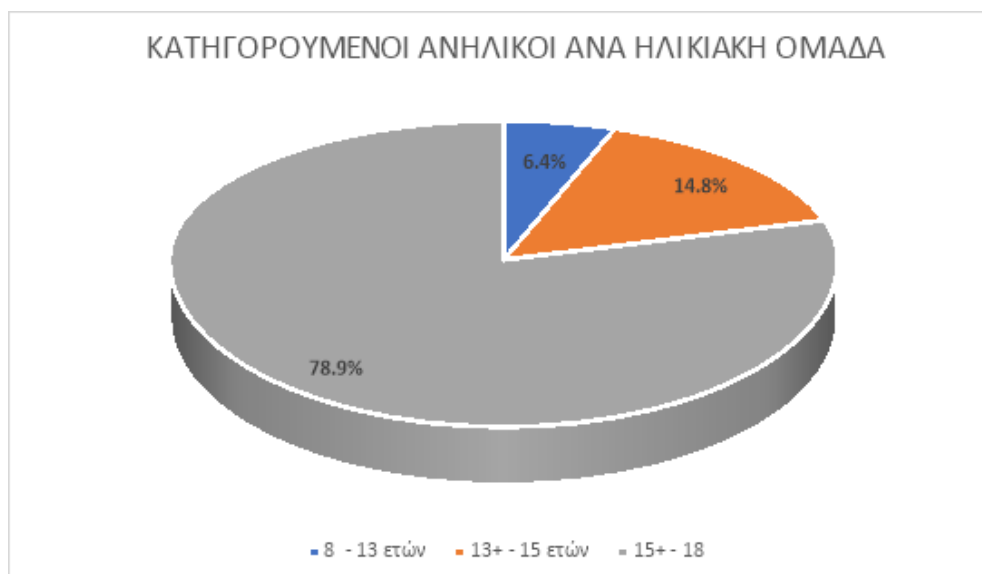
Σχήμα 12. ΜΔΑ Αθηνών: 2014-2015

Σχήμα 13. ΜΔΑ Αθηνών: 2016

Σχήμα 14. ΜΔΑ Αθηνών: 2017

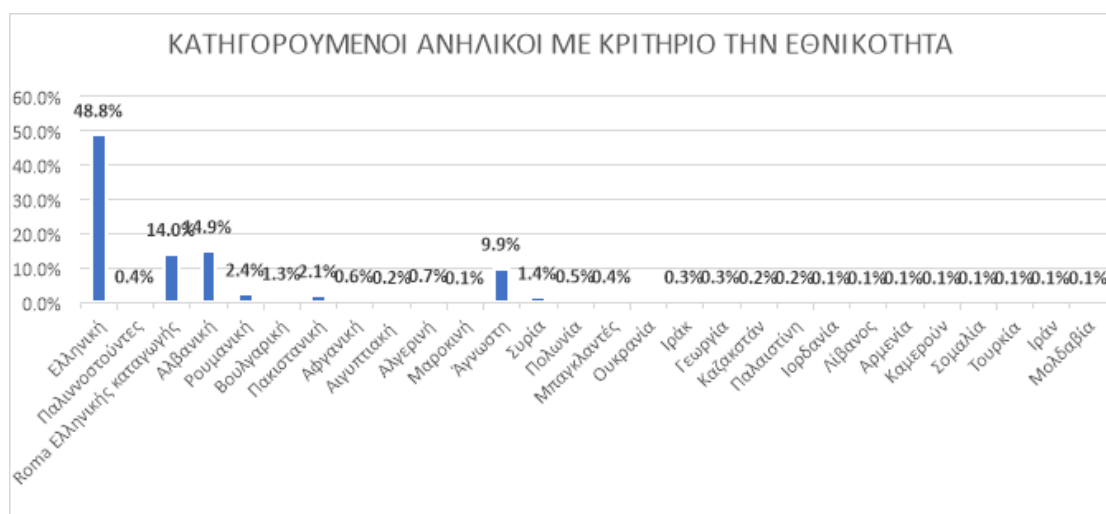

Σχήμα 15. ΜΔΑ Αθηνών: 2018

Ανήλικοι κατηγορούμενοι με κριτήριο την εθνικότητα

Σχήμα 16. ΜΔΑ Αθηνών: 2013-2014

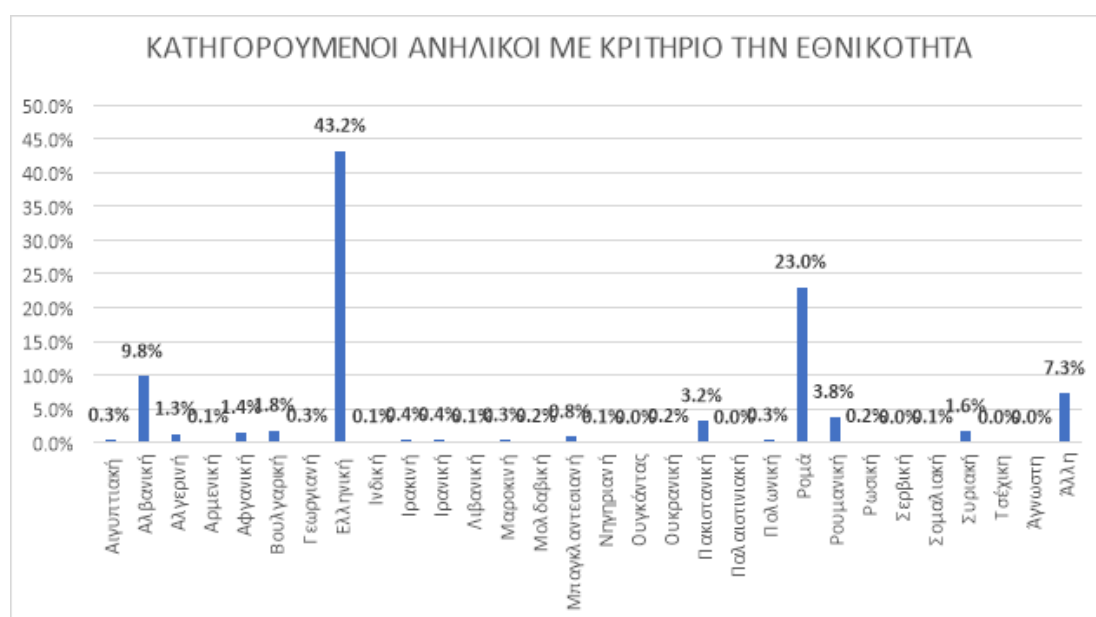
Σχήμα 17. ΜΔΑ Αθηνών: 2014-2015

Σχήμα 18. ΜΔΑ Αθηνών: 2016

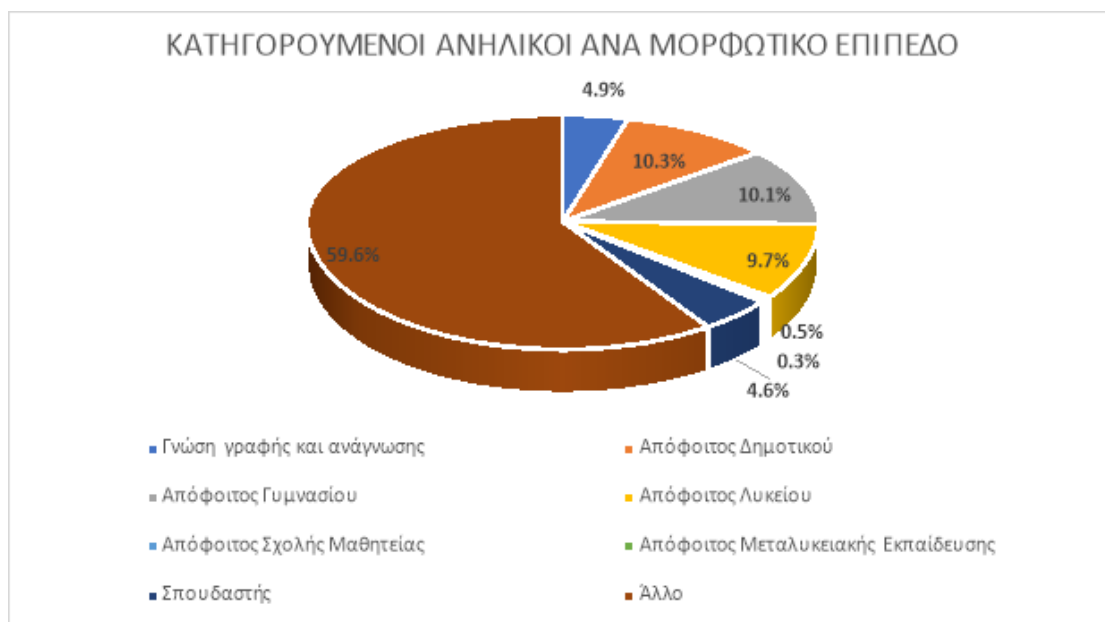
Σχήμα 19. ΜΔΑ Αθηνών: 2017

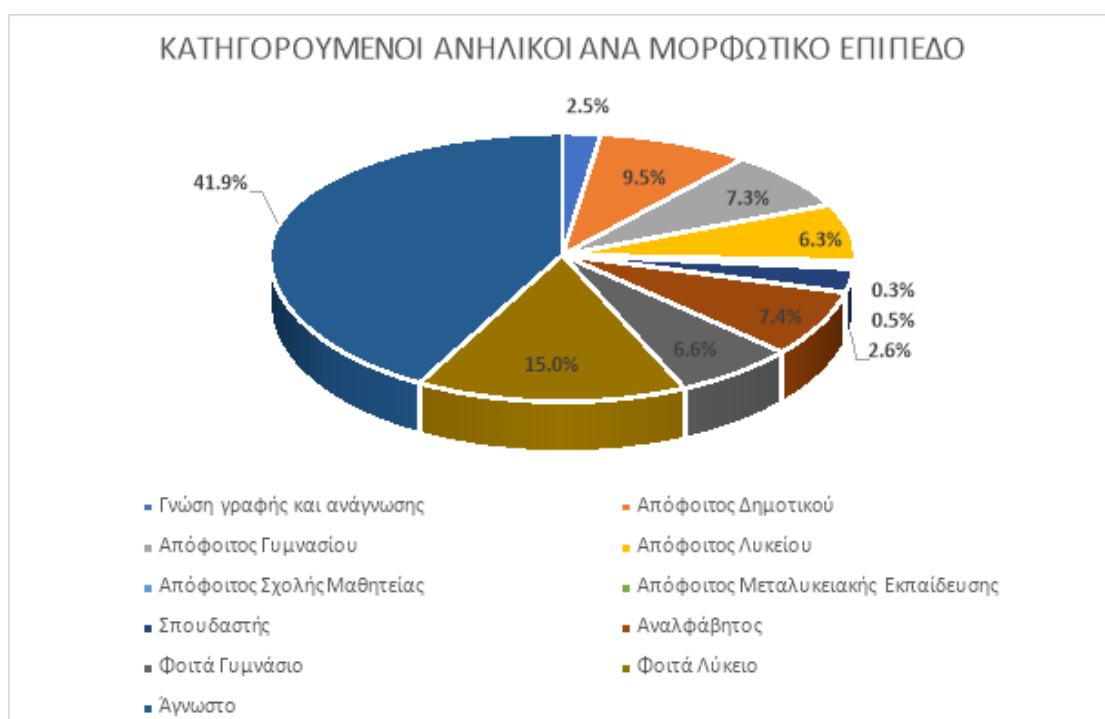
Σχήμα 20. ΜΔΑ Αθηνών: 2018

🚩 Ανήλικοι κατηγορούμενοι ανά μορφωτικό επίπεδο

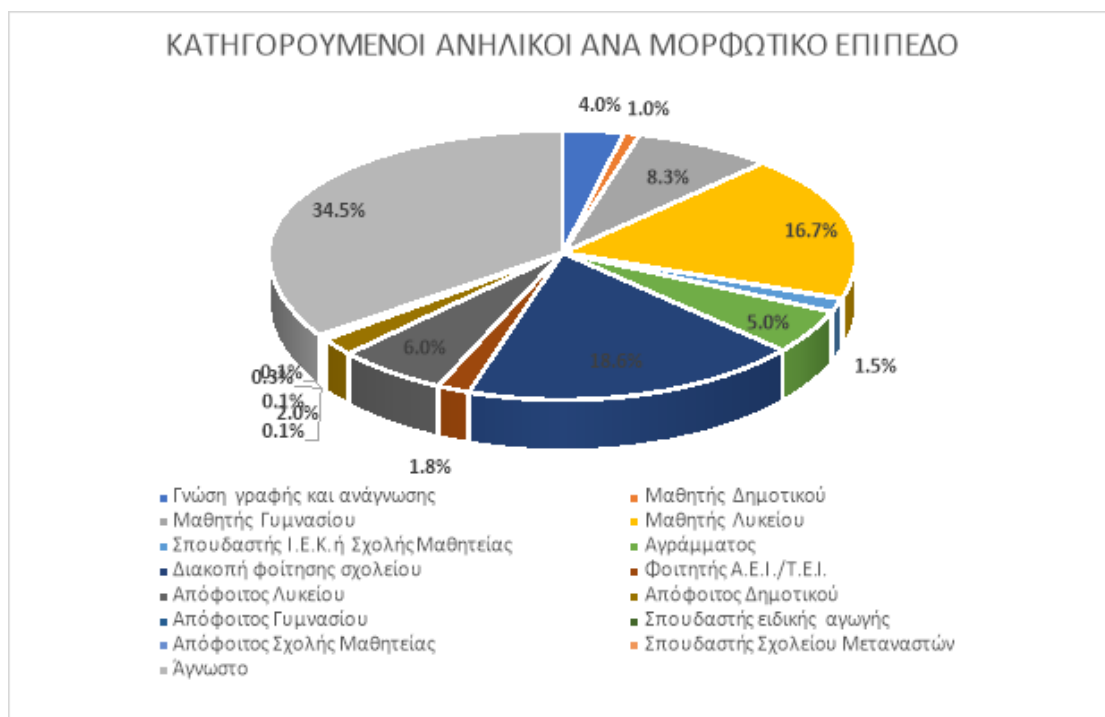
Σημειώνεται ότι οι διαφοροποιήσεις που εντοπίζονται στις πίτες που ακολουθούν και αφορούν τον χαρακτηρισμό του μορφωτικού επιπέδου των ανηλίκων οφείλονται στο ότι το μορφωτικό επίπεδο δεν καταγραφόταν κατά τον ίδιο τρόπο από τις ΥΕΑ κατά την πορεία των ετών, με αποτέλεσμα σε κάθε έτος (δικαστικό ή αργότερα ημερολογιακό) να εντοπίζονται επιπλέον ή λιγότερα στοιχεία καταγραφής.

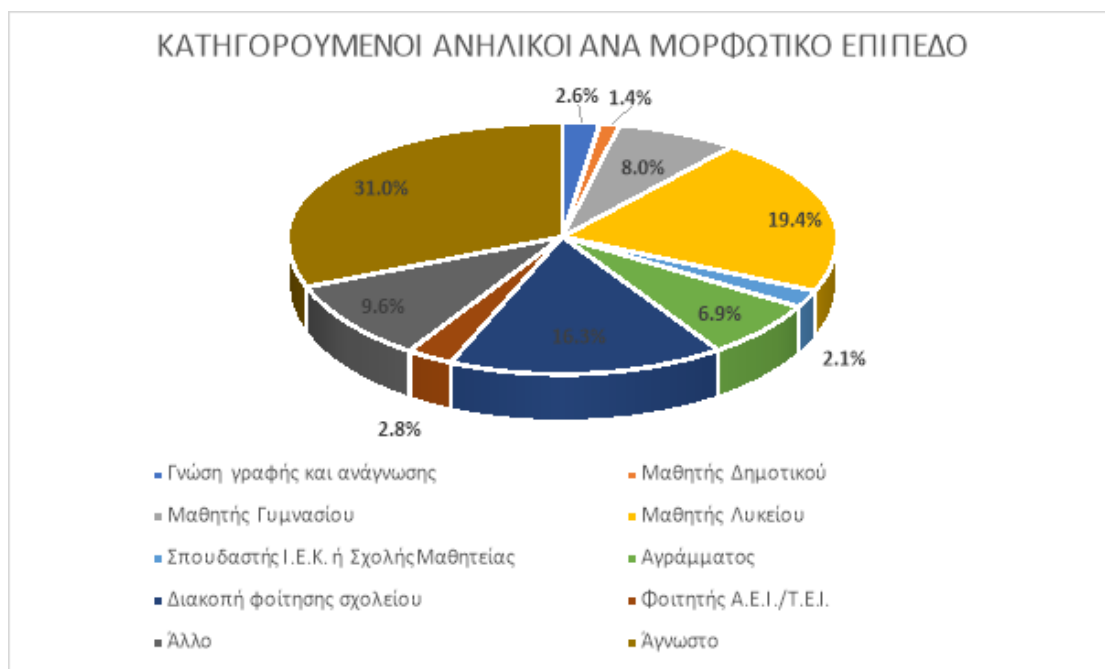
Σχήμα 21. ΜΔΑ Αθηνών: 2013-2014

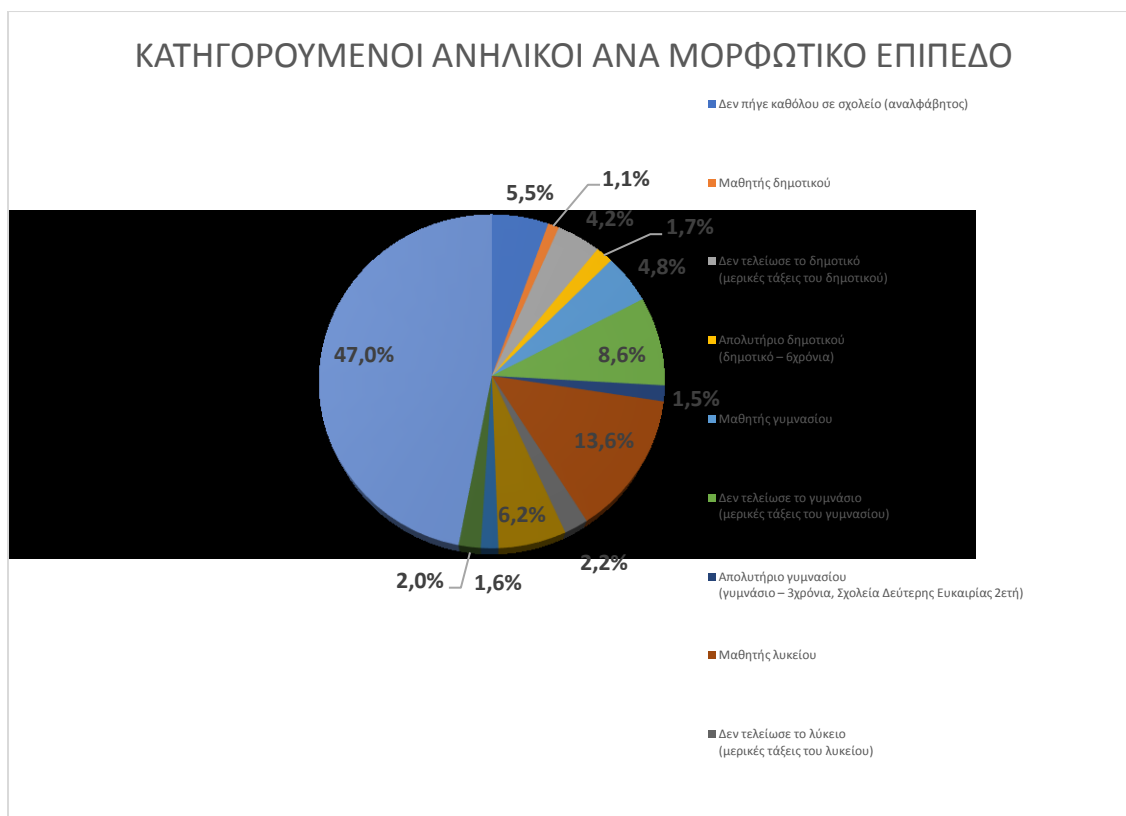
Σχήμα 22. ΜΔΑ Αθηνών: 2014-2015

Σχήμα 23. ΜΔΑ Αθηνών: 2016

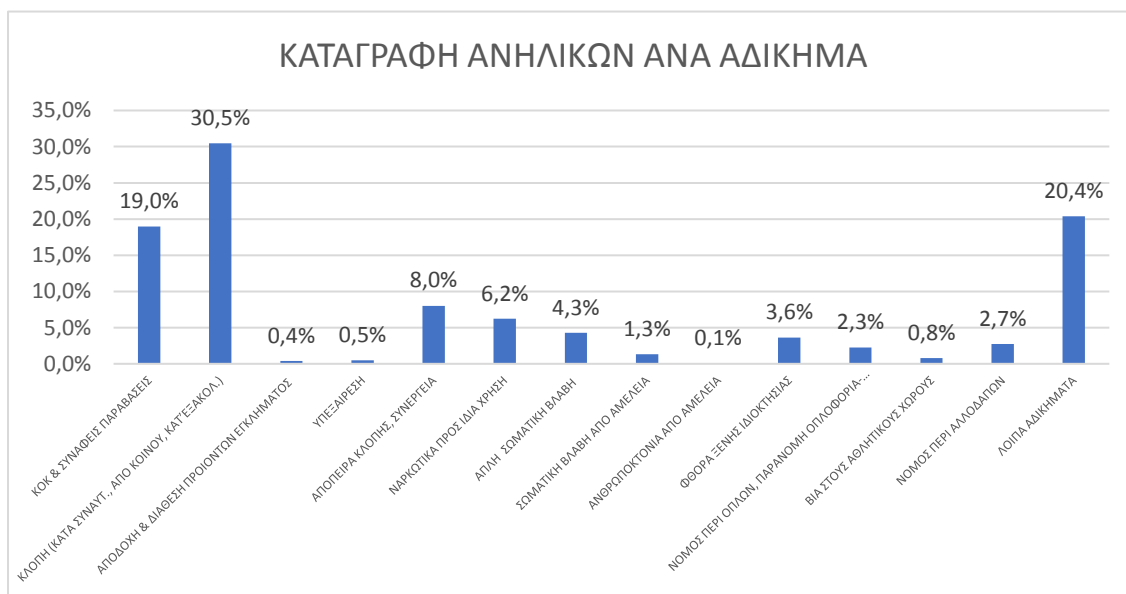

Σχήμα 24. ΜΔΑ Αθηνών: 2017

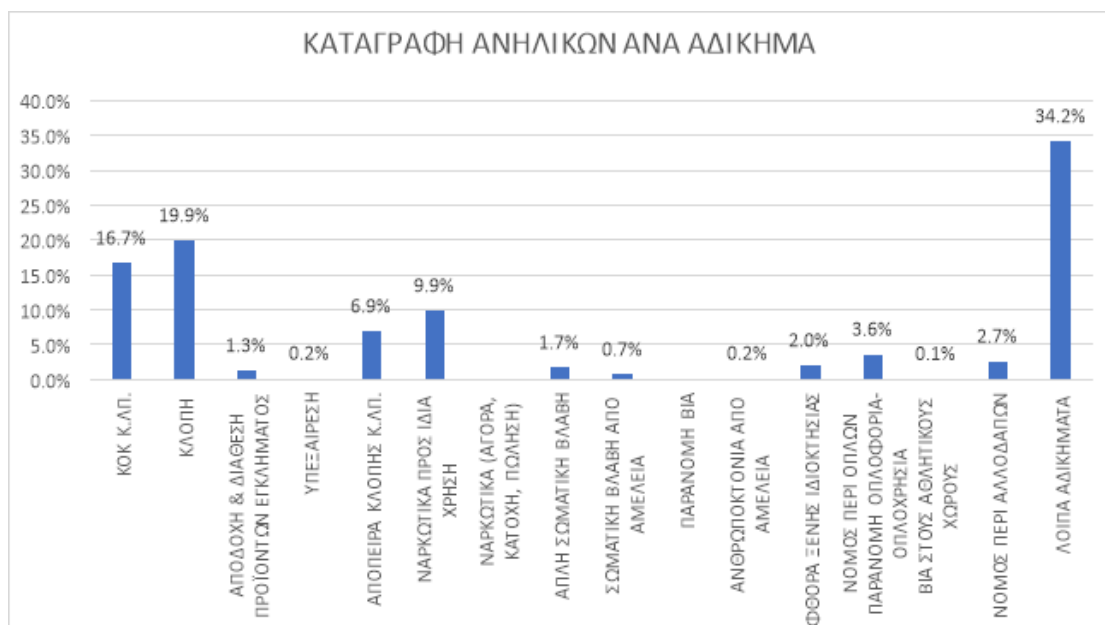

Σχήμα 25. ΜΔΑ Αθηνών: 2018

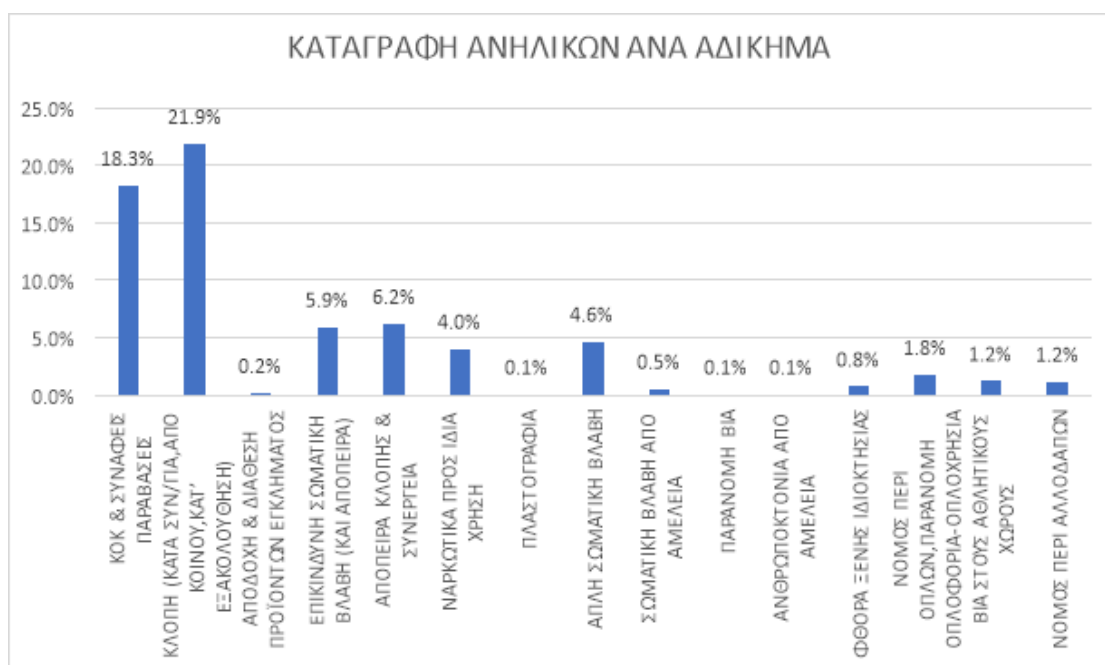
Καταγραφή ανηλίκων ανά αδίκημα

Σχήμα 26. ΜΔΑ Αθηνών: 2013 - 2014

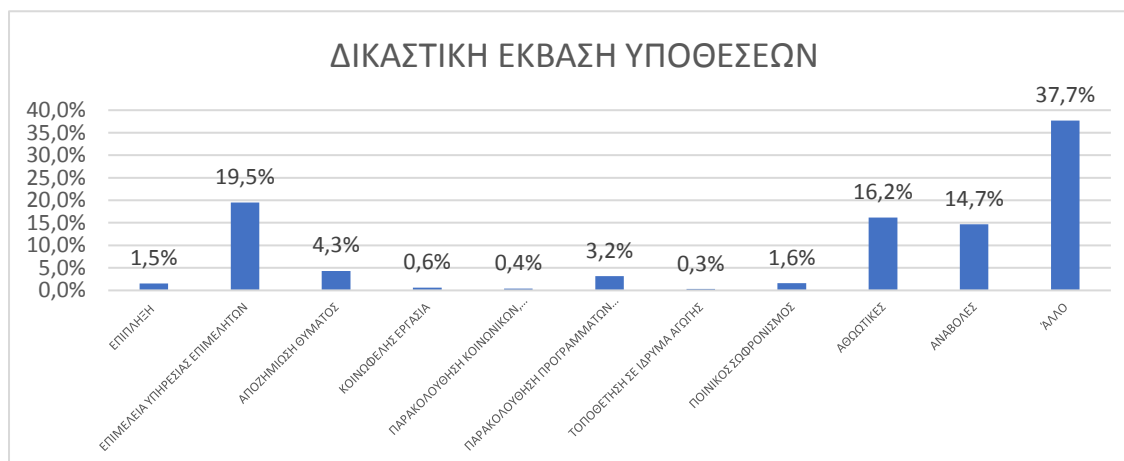

Σχήμα 27. ΜΔΑ Αθηνών: 2014 – 2015

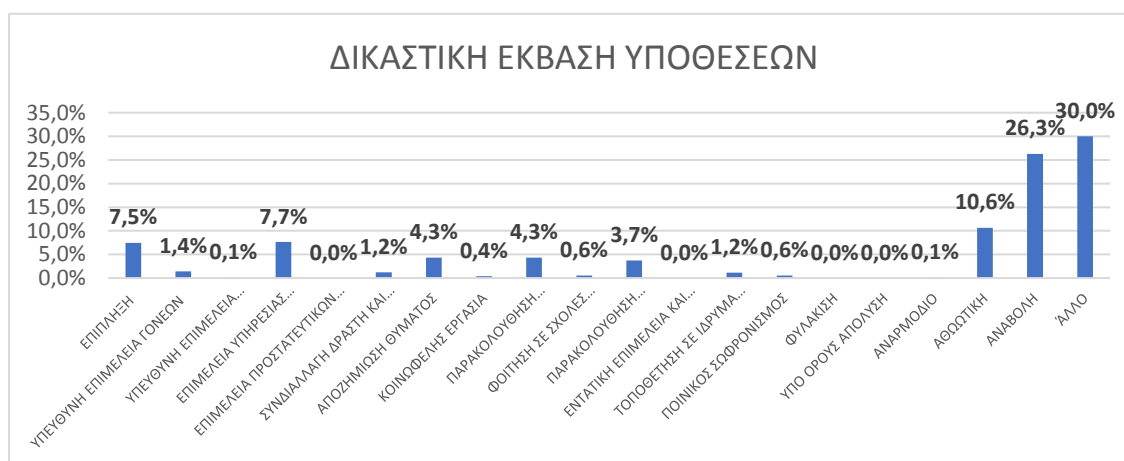

Σχήμα 28. ΜΔΑ Αθηνών: 2016

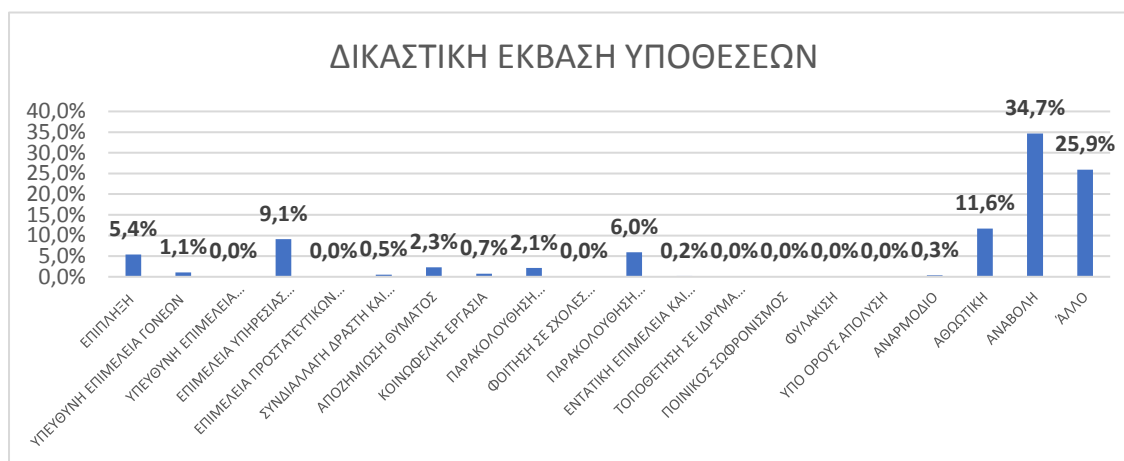
Καταγραφή υποθέσεων σύμφωνα με τη δικαστική έκβαση

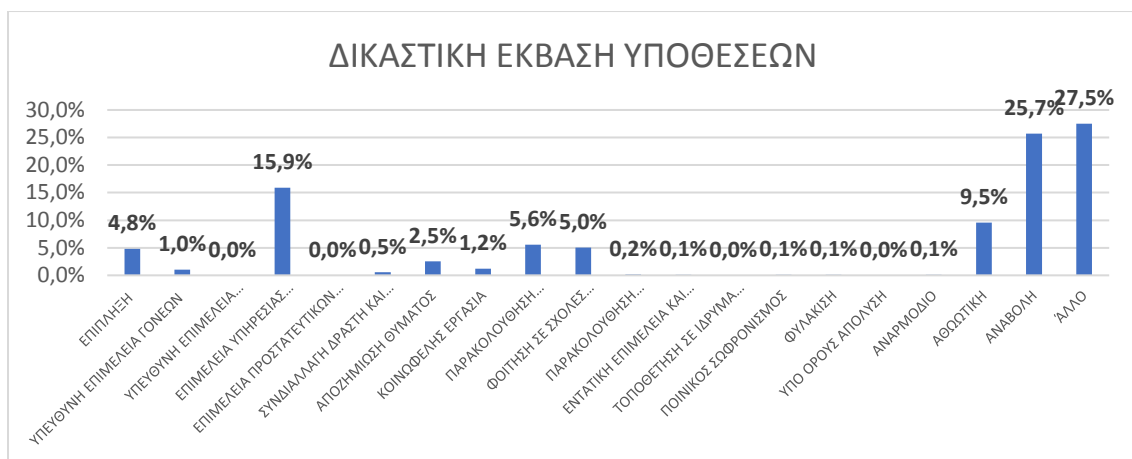
Σχήμα 31. ΜΔΑ Αθηνών: 2013-2014

Σχήμα 32. ΜΔΑ Αθηνών: 2014-2015

Σχήμα 33. ΜΔΑ Αθηνών: 2016

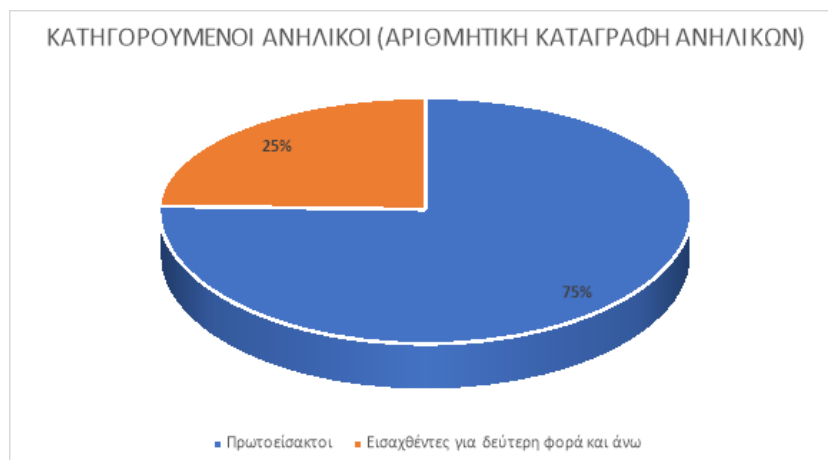
Σχήμα 34. ΜΔΑ Αθηνών: 2017

Σχήμα 35. ΜΔΑ Αθηνών: 2018

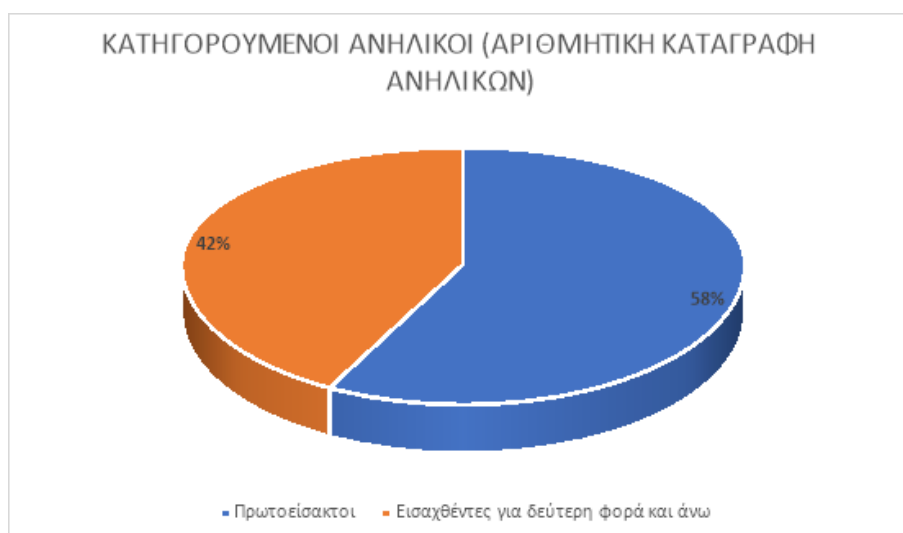
V.2.2 Μονομελές Δικαστήριο Ανηλίκων Πειραιά (ΜΔΑ Πειραιά)

✚ **Κατηγορούμενοι ανήλικοι (πρωτοείσακτοι /εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω)³⁰**

Σχήμα 36. ΜΔΑ Πειραιά: 2013-2014

Το δικαστικό έτος 2013-2014 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Πειραιά ήταν 377, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 123.

Σχήμα 37. ΜΔΑ Πειραιά: 2014-2015

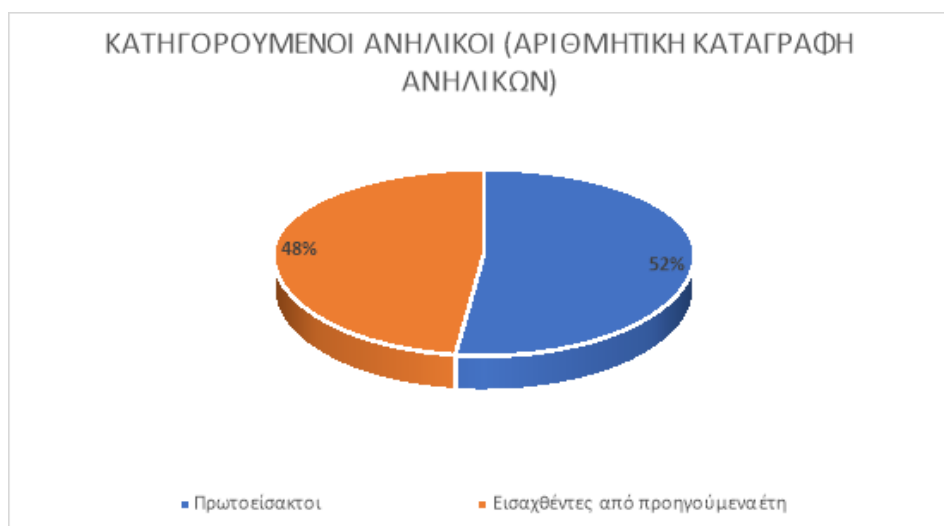
Το δικαστικό έτος 2014-2015 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Πειραιά ήταν 283, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 206.

³⁰ Η καταγραφή αφορά τον αριθμό των ανήλικων προσαχθέντων και όχι τον αριθμό των εισαχθεισών υποθέσεων.

Σχήμα 38. ΜΔΑ Πειραιά: 2016

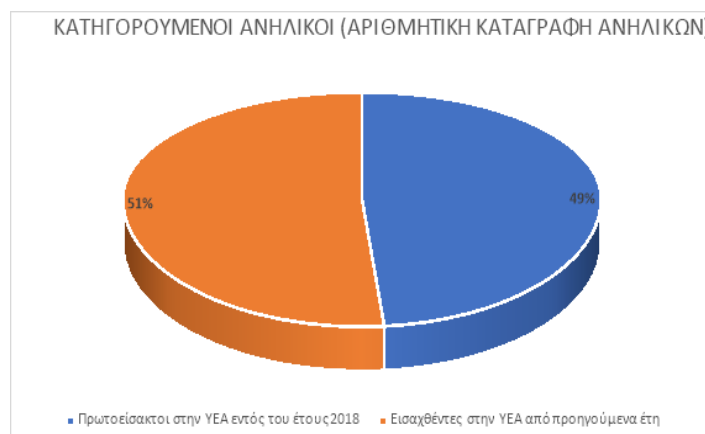
Από το 2016 το Υπουργείο Δικαιοσύνης ζήτησε τα στοιχεία των ΥΕΑ να καταγράφονται ανά ημερολογιακό έτος. Το ημερολογιακό έτος 2016 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Πειραιά ήταν 274, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 147.

Σχήμα 39. ΜΔΑ Πειραιά: 2017

Το ημερολογιακό έτος 2017 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Πειραιά ήταν 180, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 165. Κατά το συγκεκριμένο έτος, σύμφωνα με τις δοθείσες οδηγίες από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, γίνεται αριθμητική καταγραφή των ανηλίκων ως προσώπων, δηλαδή καταχωρείται μία φορά ο κάθε ανήλικος, ακόμα κι αν απασχολεί την ΥΕΑ με περισσότερες υποθέσεις, σε περισσότερες δικασίμους κ.λπ., κάτι που δεν ήταν σαφές στην καταγραφή παρελθόντων ετών. Επίσης, στους συγκεκριμένους πίνακες

περιλαμβάνονται όλοι οι ανήλικοι που απασχόλησαν την ΥΕΑ σε δικάσιμο Μονομελούς, με διάταξη Ανακριτή, σε επίπεδο πρόληψης, λόγω παραπομπής από άλλη ΥΕΑ κ.λπ.

Σχήμα 40. ΜΔΑ Πειραιά: 2018

Το ημερολογιακό έτος 2018 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Πειραιά ήταν 195, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 207.

✚ Ανήλικοι κατηγορούμενοι (ανά φύλο)

Σχήμα 41. ΜΔΑ Πειραιά: 2013-2014

Το δικαστικό έτος 2013-2014 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Πειραιά ήταν 377 (330 αγόρια και 47 κορίτσια), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 123 (115 αγόρια και 8 κορίτσια). Σύνολο αγοριών: 445 και σύνολο κοριτσιών: 55.

Σχήμα 42. ΜΔΑ Πειραιά: 2014-2015

Το δικαστικό έτος 2014-2015 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Πειραιά ήταν 283 (253 αγόρια και 30 κορίτσια), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 206 (188 αγόρια και 18 κορίτσια). Σύνολο αγοριών: 441 και σύνολο κοριτσιών: 48 .

Σχήμα 43. ΜΔΑ Πειραιά: 2016

Το ημερολογιακό έτος 2016 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Πειραιά ήταν 274 (235 αγόρια και 39 κορίτσια), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 147 (126 αγόρια και 21 κορίτσια). Σύνολο αγοριών: 361 και σύνολο κοριτσιών: 60.

Σχήμα 44. ΜΔΑ Πειραιά: 2017

Το ημερολογιακό έτος 2017 οι πρωτοεπίσακτοι στο ΜΔΑ Πειραιά ήταν 180 (162 αγόρια και 18 κορίτσια), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 165 (137 αγόρια και 28 κορίτσια). Σύνολο αγοριών: 299 και σύνολο κοριτσιών: 46.

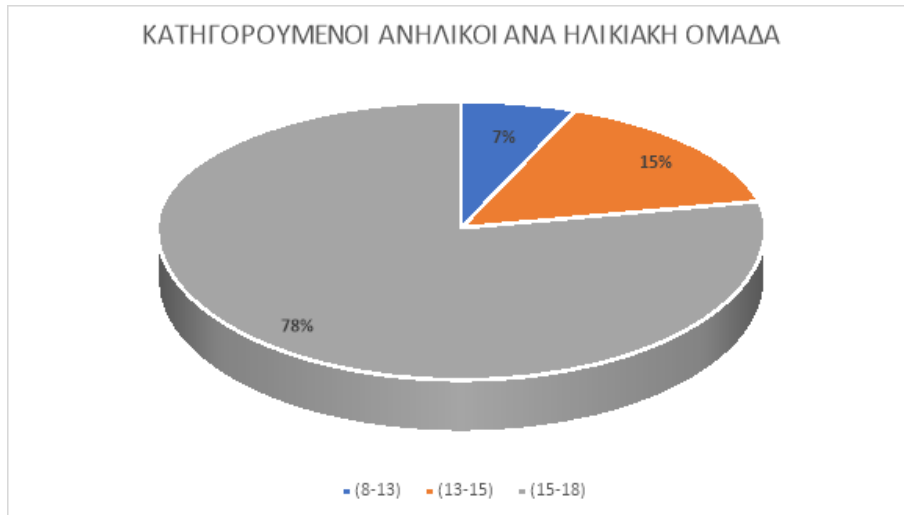

Σχήμα 45. ΜΔΑ Πειραιά: 2018

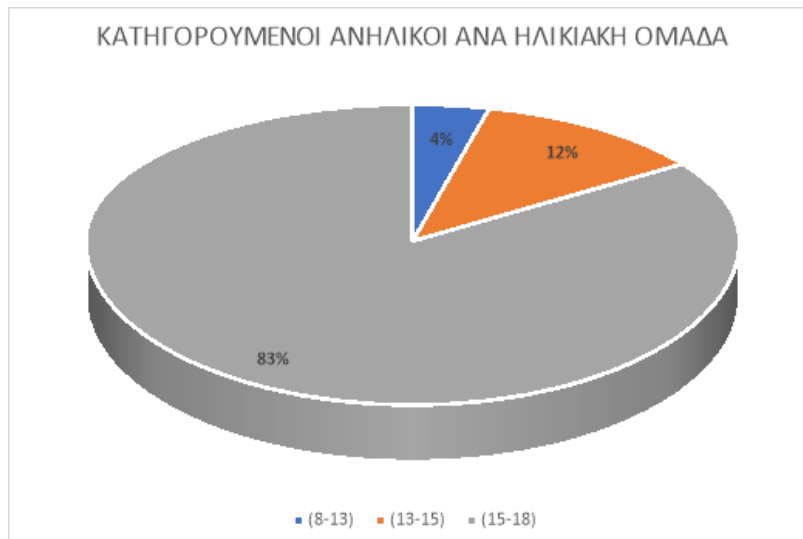
Το ημερολογιακό έτος 2018 οι πρωτοεπίσακτοι στο ΜΔΑ Πειραιά ήταν 195 (162 αγόρια και 33 κορίτσια), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 207 (183 αγόρια και 24 κορίτσια). Σύνολο αγοριών: 345 και σύνολο κοριτσιών: 57.

✚ Ανήλικοι κατηγορούμενοι ανά ηλικιακή ομάδα (8-13, >13-15, >15-18)

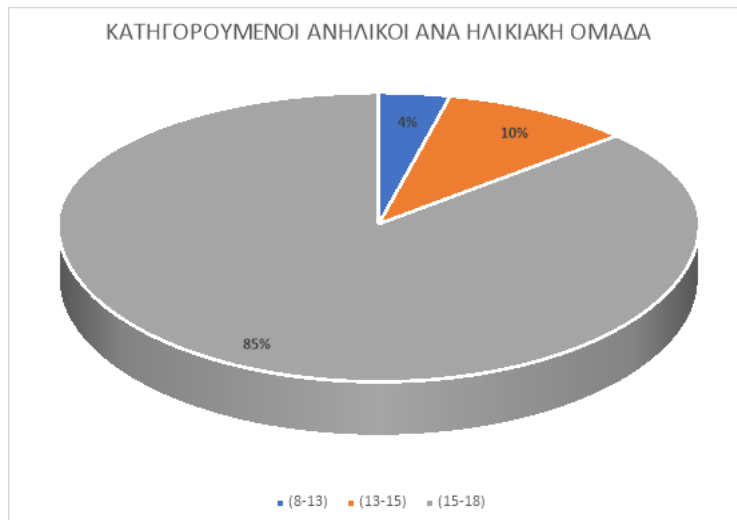
Όπως ήδη έχει επισημανθεί ανωτέρω, οι ηλικιακές ομάδες χωρίζονται ως εξής: Στην πρώτη ομάδα περιλαμβάνονται οι ανήλικοι κατηγορούμενοι από 8 έως 13 ετών, στη δεύτερη οι άνω των 13 ετών έως 15 και στην τρίτη οι άνω των 15 ετών έως 18. Στις πίτες που ακολουθούν παρουσιάζονται τα αντίστοιχα ποσοστά τους.

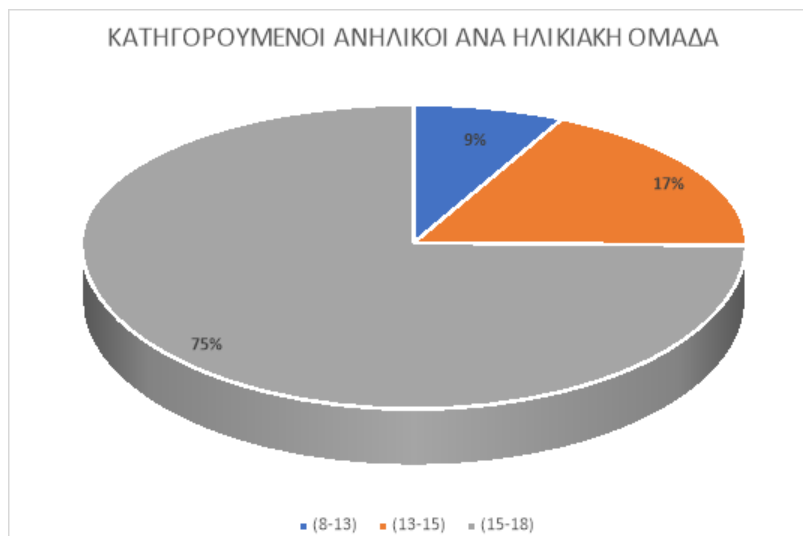
Σχήμα 46. ΜΔΑ Πειραιά: 2013-2014

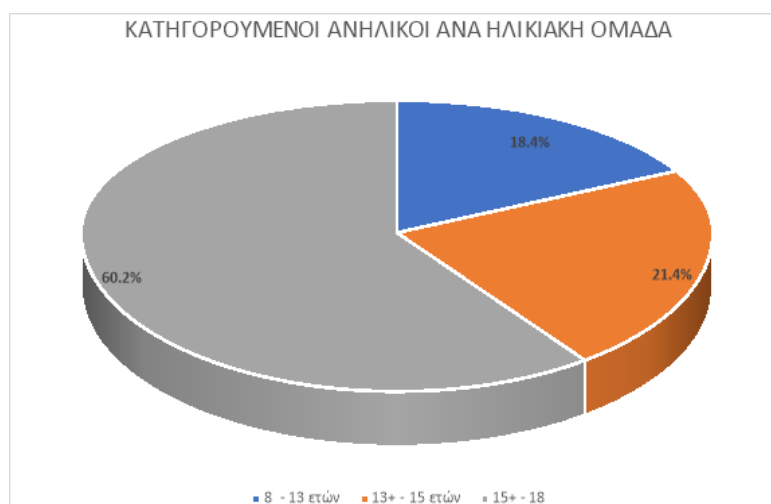
Σχήμα 47. ΜΔΑ Πειραιά: 2014-2015

Σχήμα 48. ΜΔΑ Πειραιά: 2016

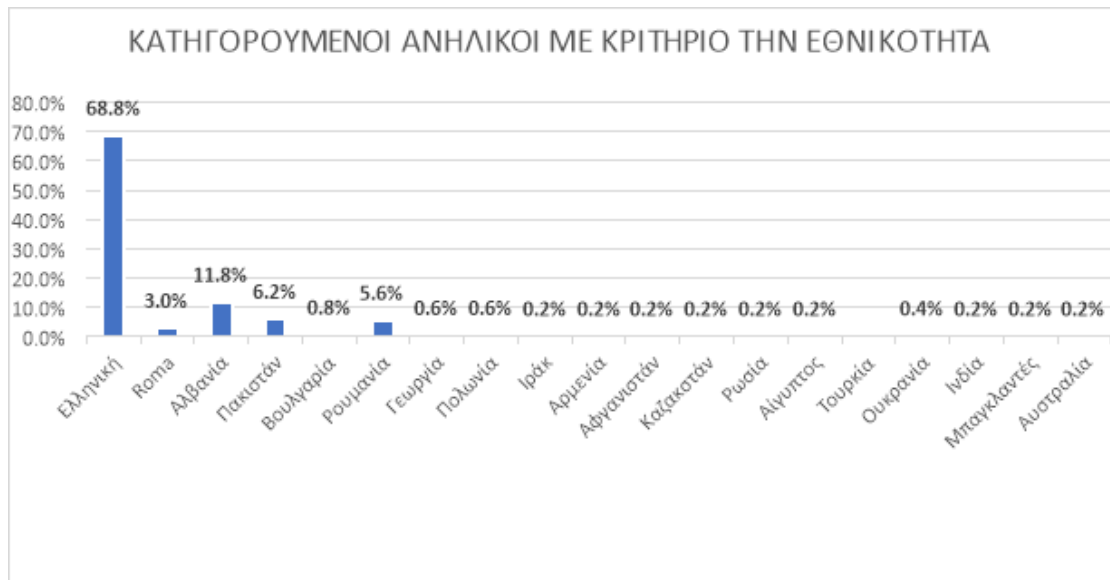

Σχήμα 49. ΜΔΑ Πειραιά: 2017

Σχήμα 50. ΜΔΑ Πειραιά: 2018

🚩 **Ανήλικοι κατηγορούμενοι με κριτήριο την εθνικότητα**

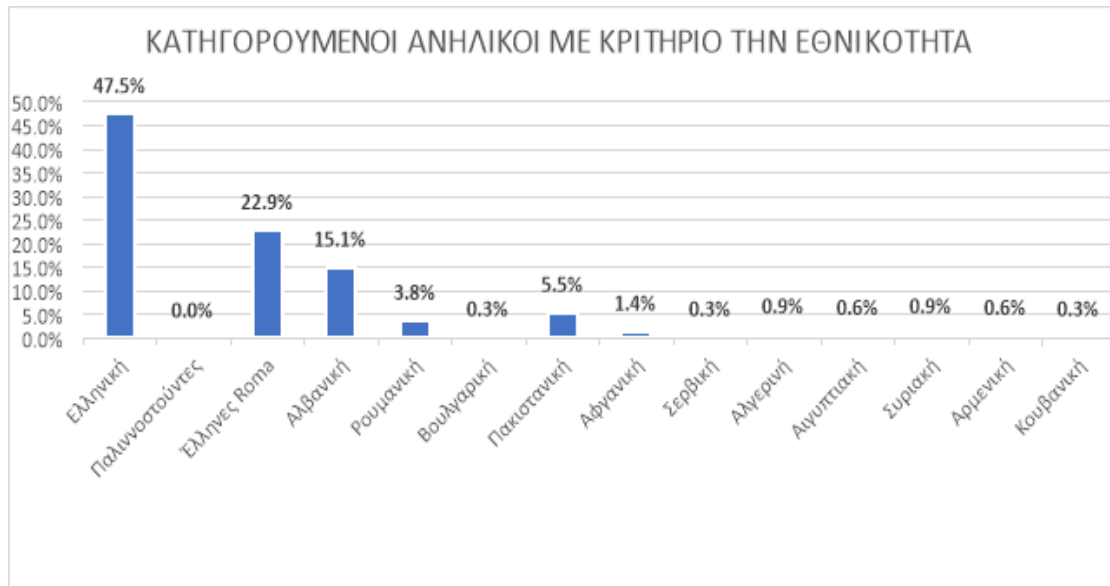
Σχήμα 51. ΜΔΑ Πειραιά: 2013-2014

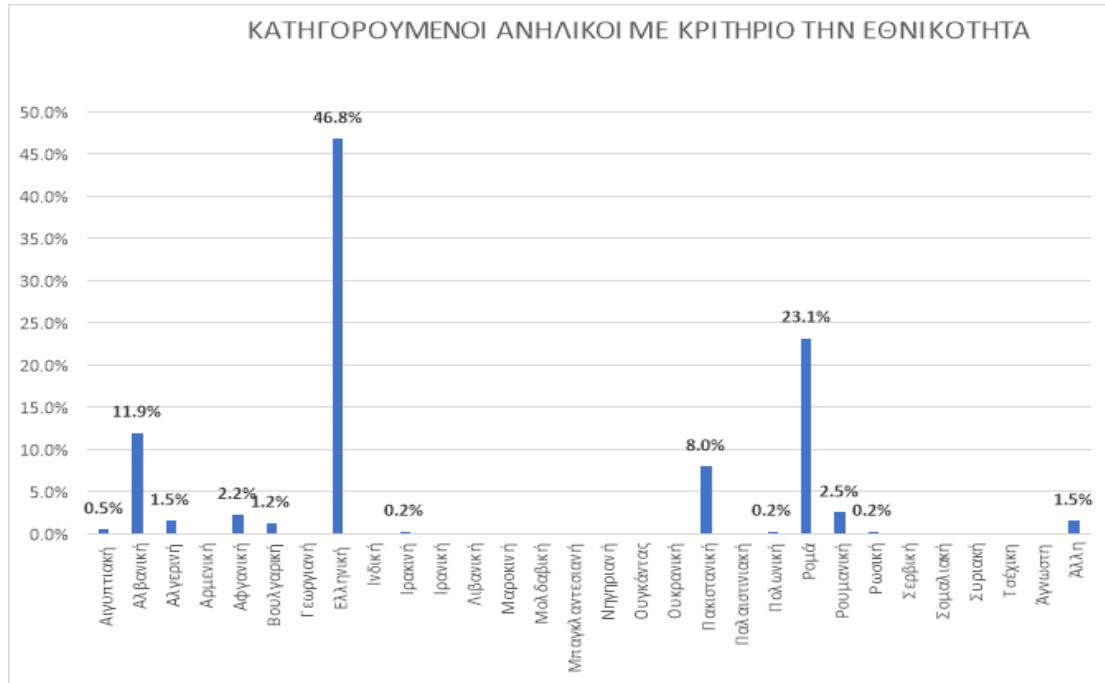
Σχήμα 52. ΜΔΑ Πειραιά: 2014-2015

Σχήμα 53. ΜΔΑ Πειραιά: 2016

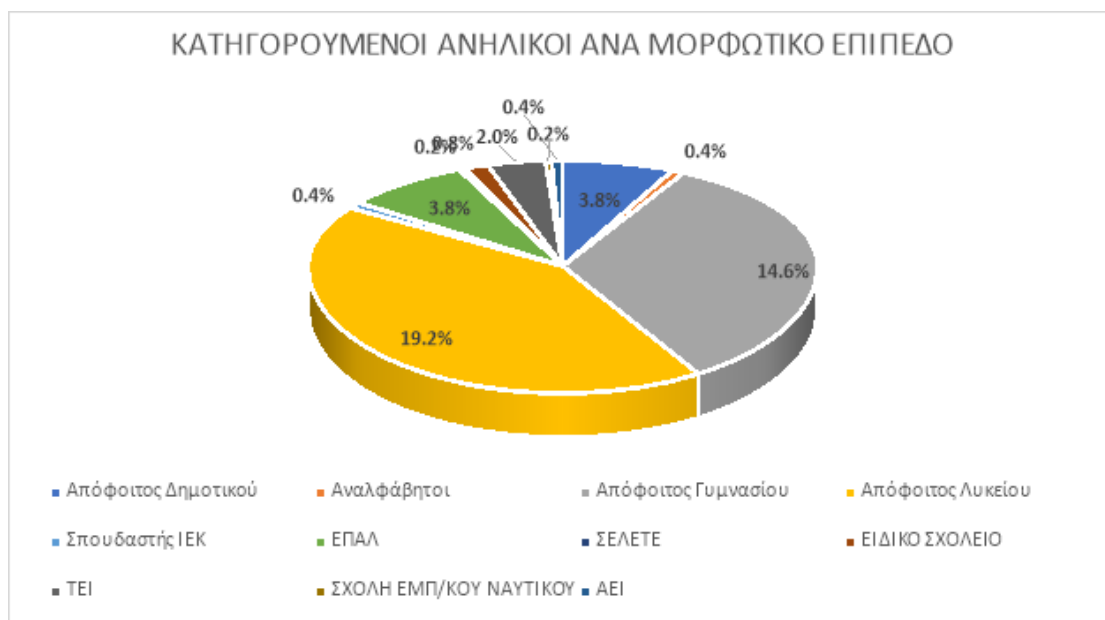
Σχήμα 54. ΜΔΑ Πειραιά: 2017

Σχήμα 55. ΜΔΑ Πειραιά: 2018

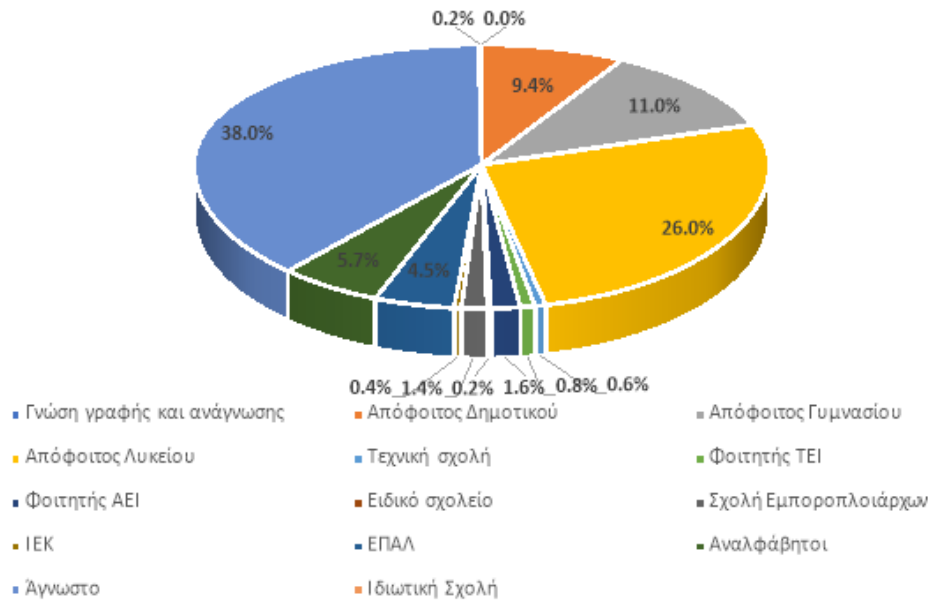
Ανήλικοι κατηγορούμενοι ανά μορφωτικό επίπεδο

Όπως έχει ήδη σημειωθεί, οι διαφοροποιήσεις που εντοπίζονται στις πίτες που ακολουθούν και αφορούν τον χαρακτηρισμό του μορφωτικού επιπέδου των ανηλίκων οφείλονται στο ότι το μορφωτικό επίπεδο δεν καταγραφόταν κατά τον ίδιο τρόπο από τις ΥΕΑ κατά την πορεία των ετών, με αποτέλεσμα σε κάθε έτος (δικαστικό ή αργότερα ημερολογιακό) να εντοπίζονται επιπλέον ή λιγότερα στοιχεία καταγραφής.

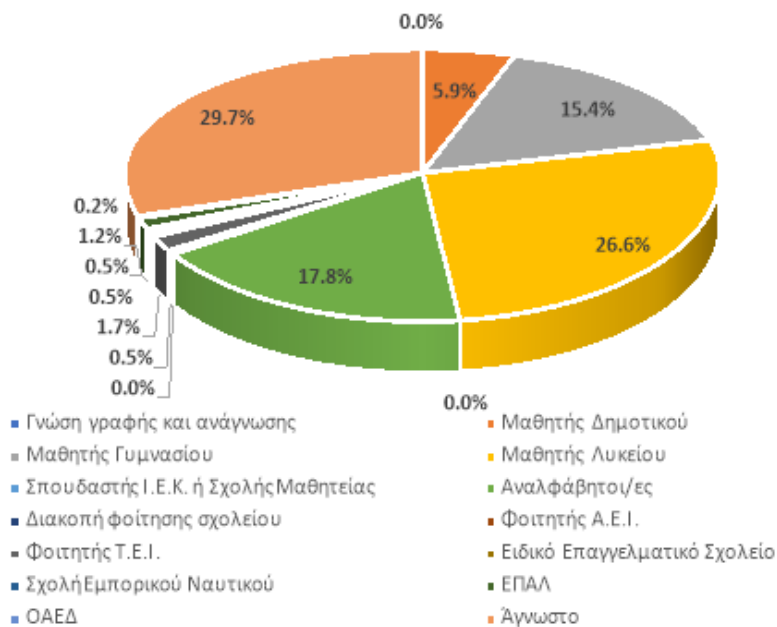
Σχήμα 56. ΜΔΑ Πειραιά: 2013-2014

ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΙ ΑΝΗΛΙΚΟΙ ΑΝΑ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

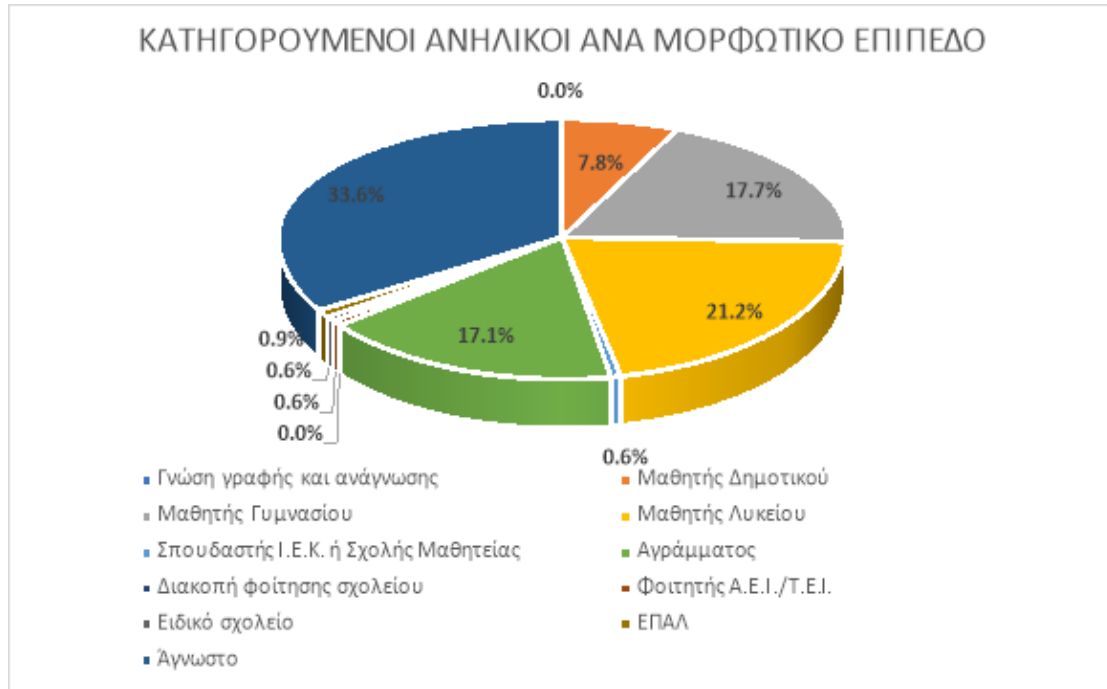

Σχήμα 57. ΜΔΑ Πειραιά: 2014-2015

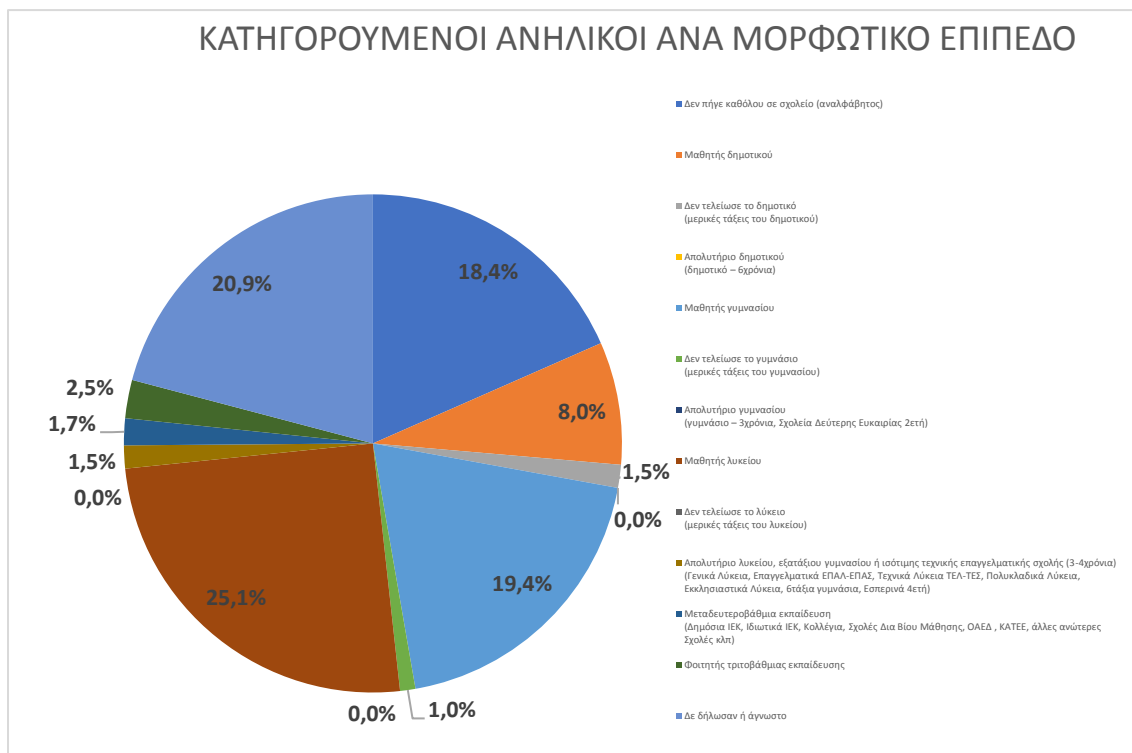
ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΙ ΑΝΗΛΙΚΟΙ ΑΝΑ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Σχήμα 58. ΜΔΑ Πειραιά: 2016

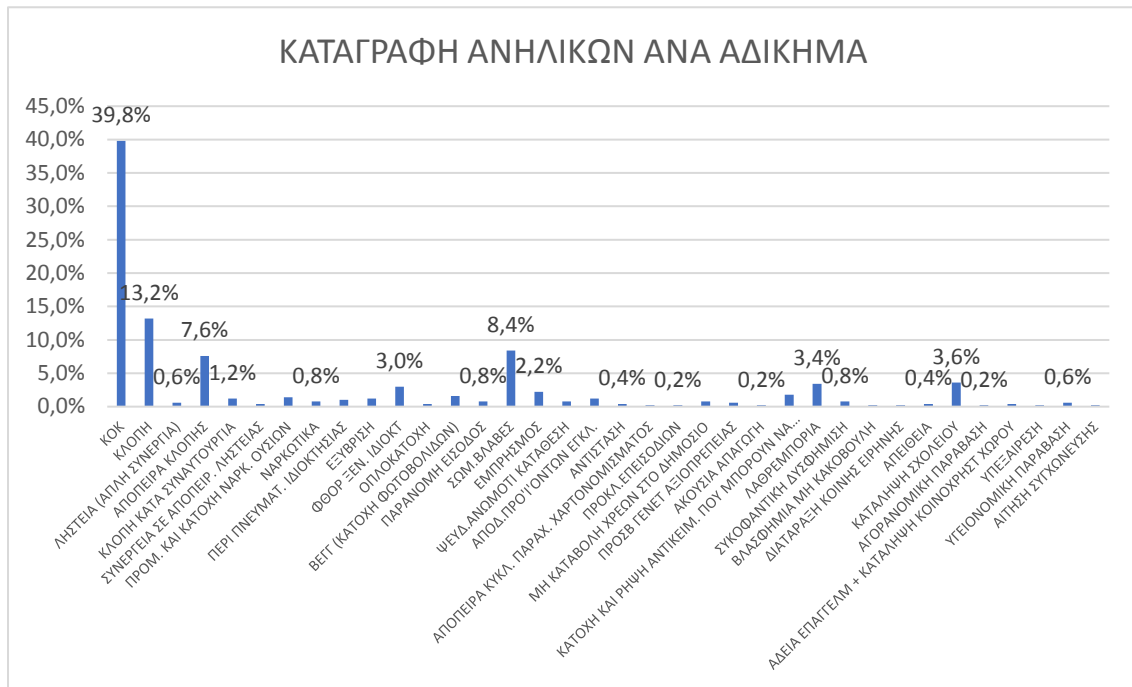

Σχήμα 59. ΜΔΑ Πειραιά: 2017

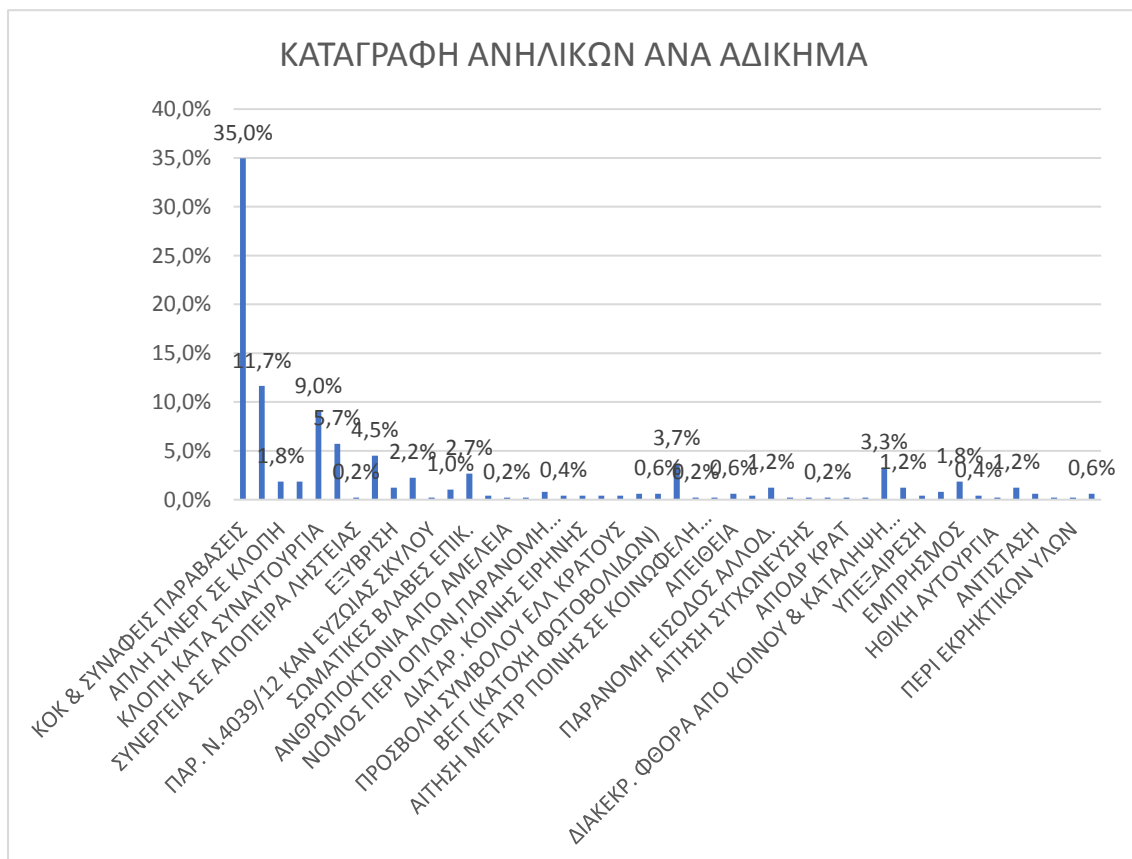

Σχήμα 60. ΜΔΑ Πειραιά: 2018

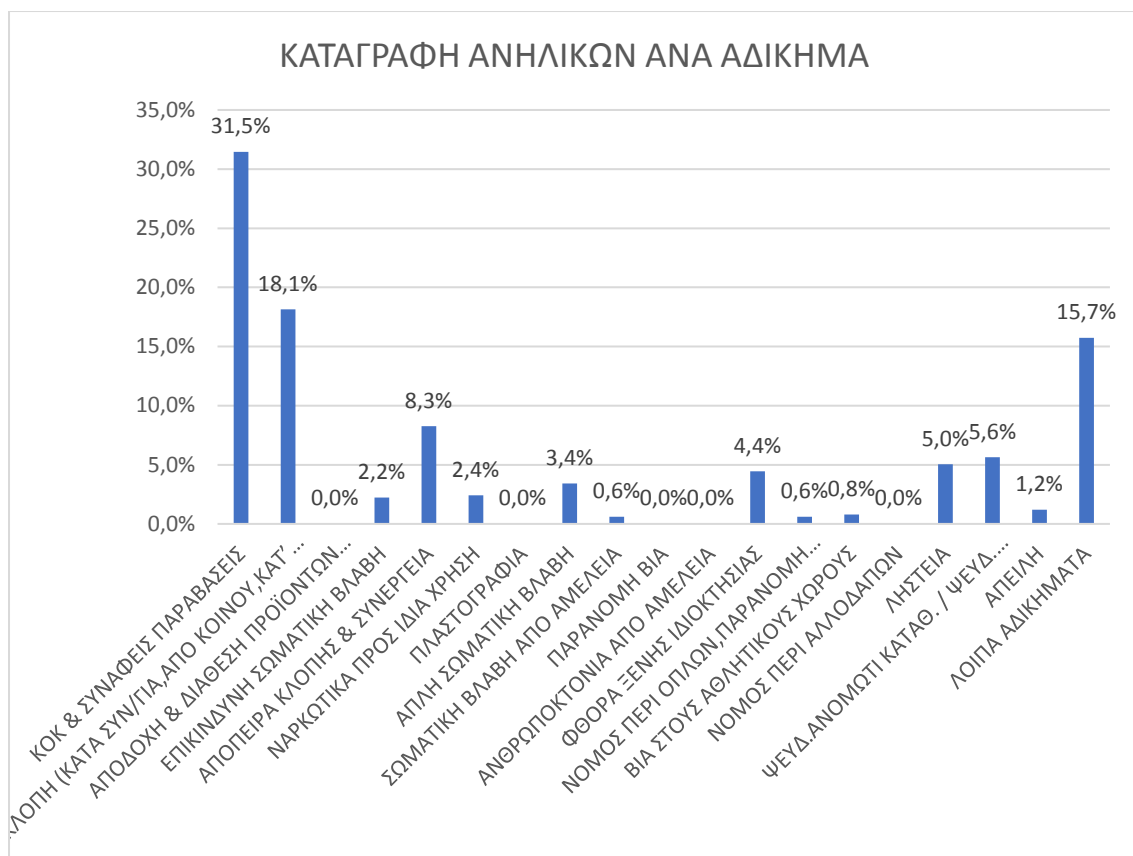
Καταγραφή ανηλίκων ανά αδίκημα

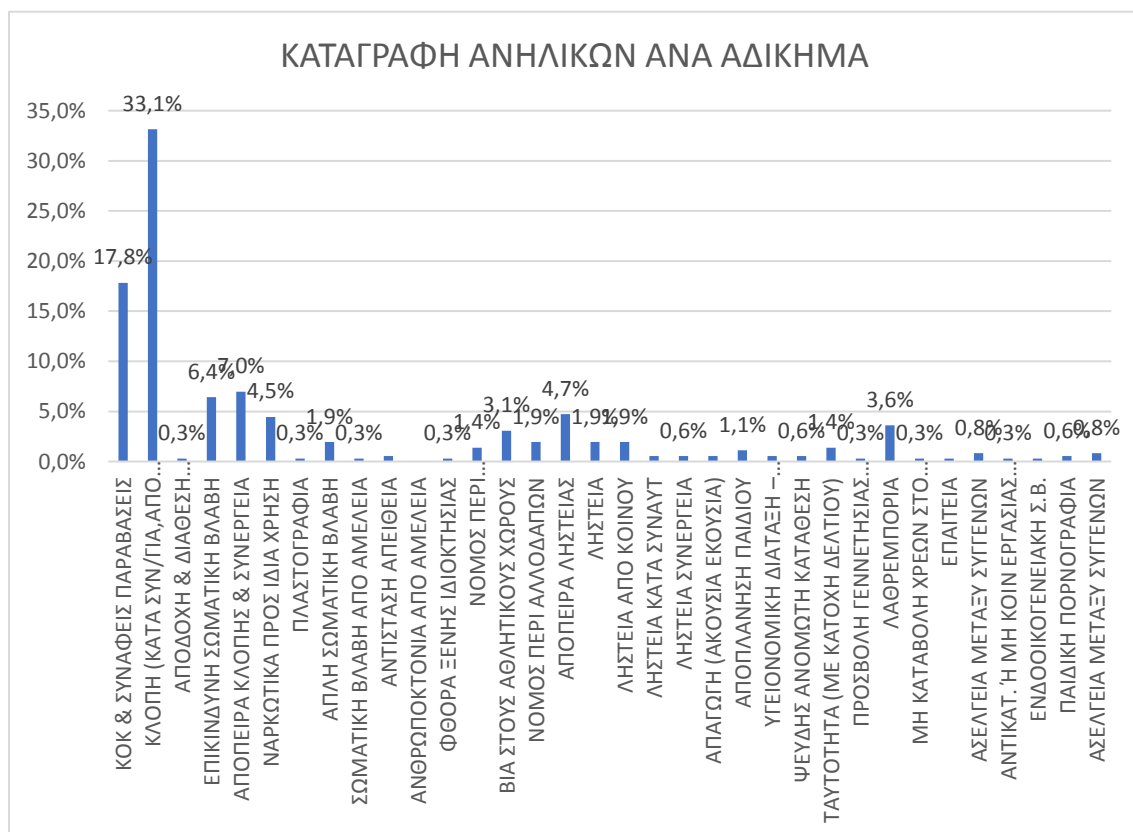
Σχήμα 61. ΜΔΑ Πειραιά: 2013 – 2014

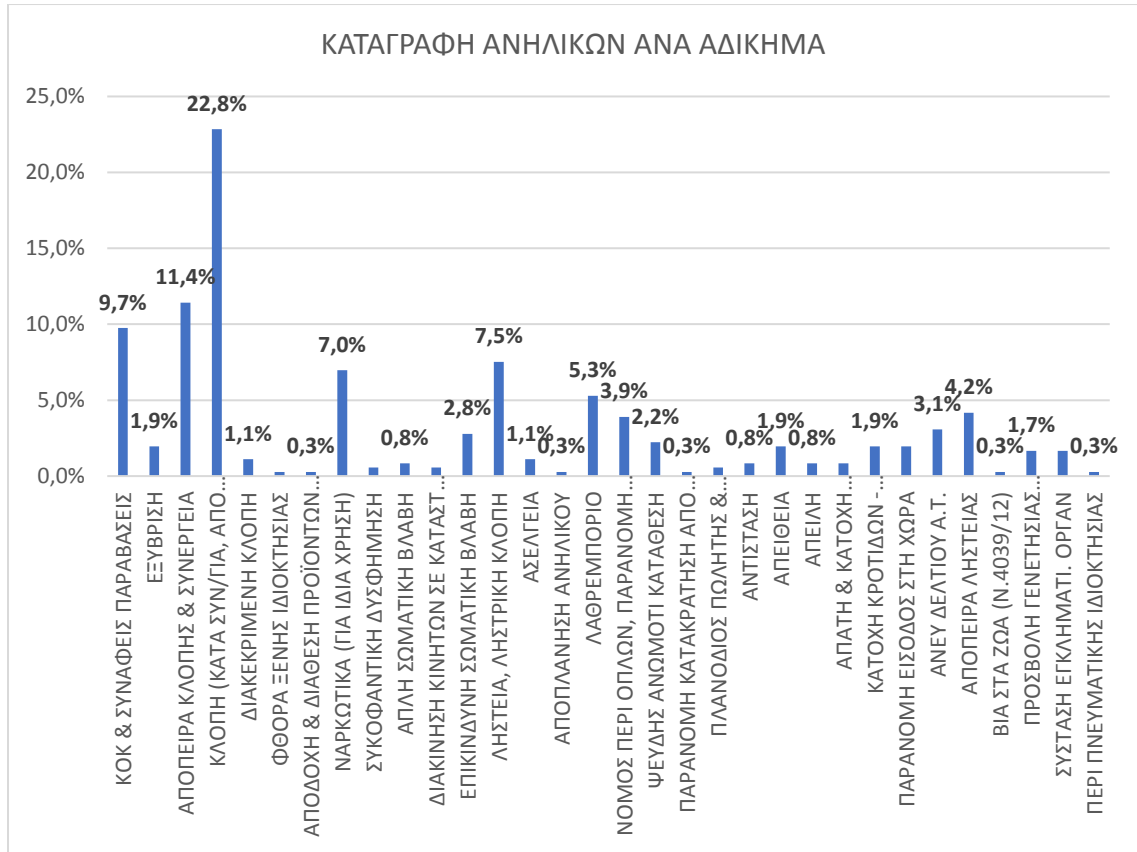
Σχήμα 62. ΜΔΑ Πειραιά: 2014 – 2015

Σχήμα 63. ΜΔΑ Πειραιά: 2016

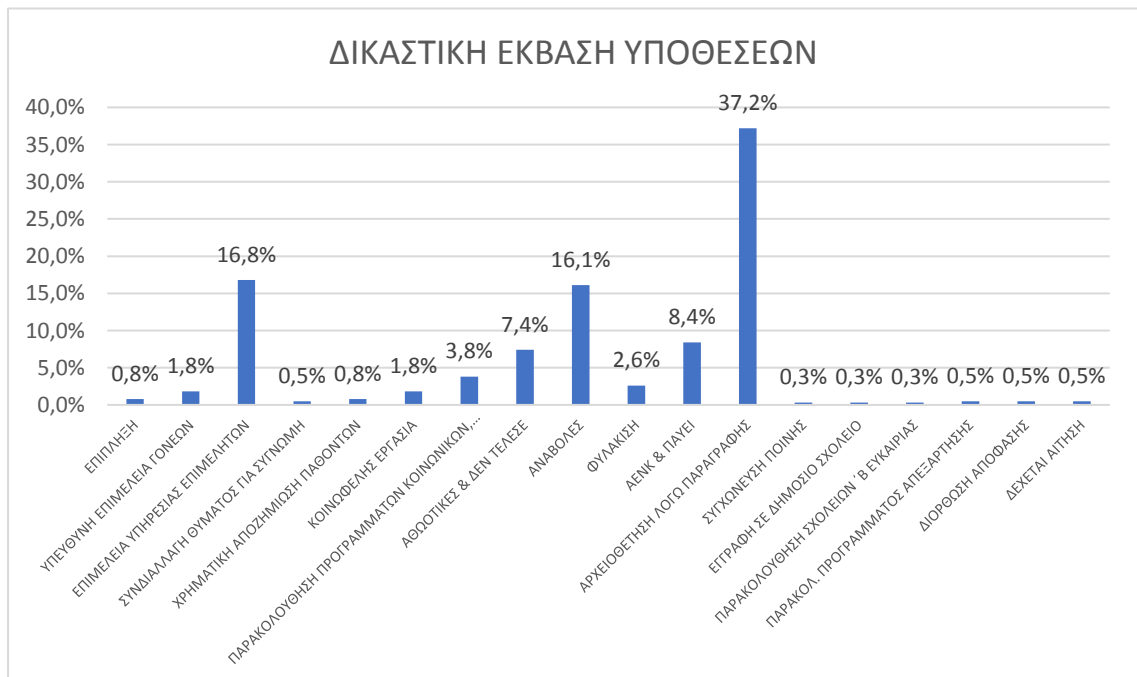

Σχήμα 64. ΜΔΑ Πειραιά: 2017

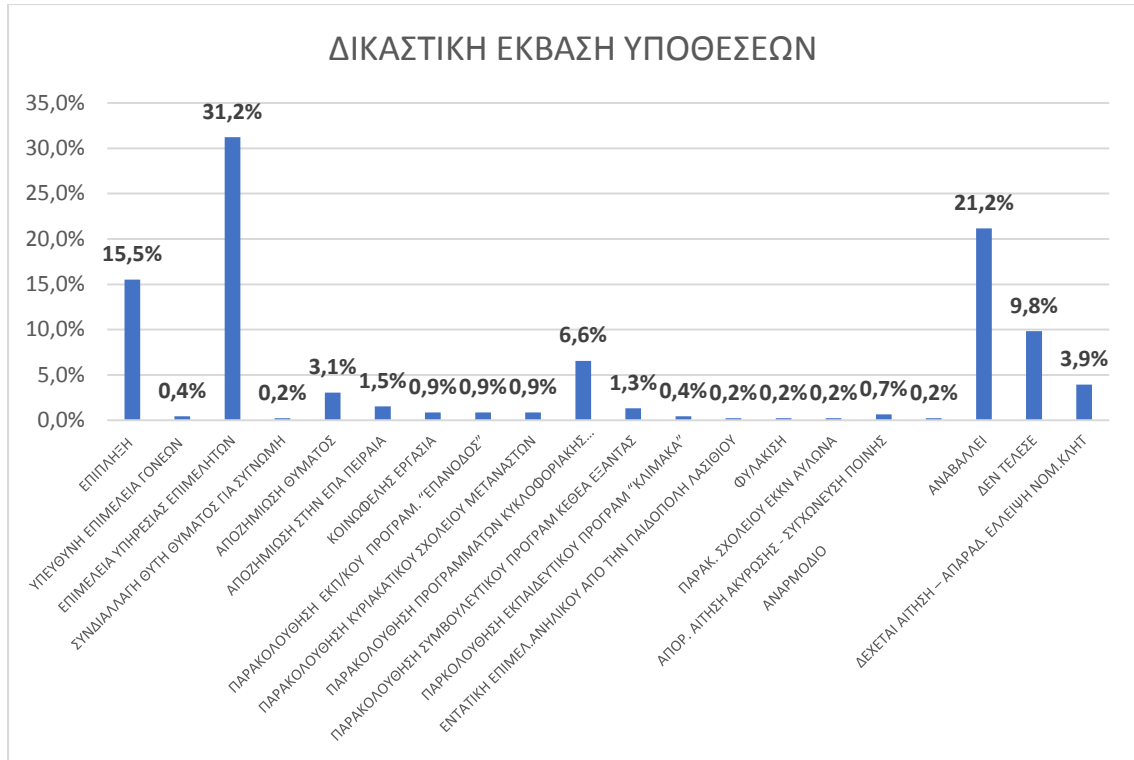

Σχήμα 65. ΜΔΑ Πειραιά: 2018

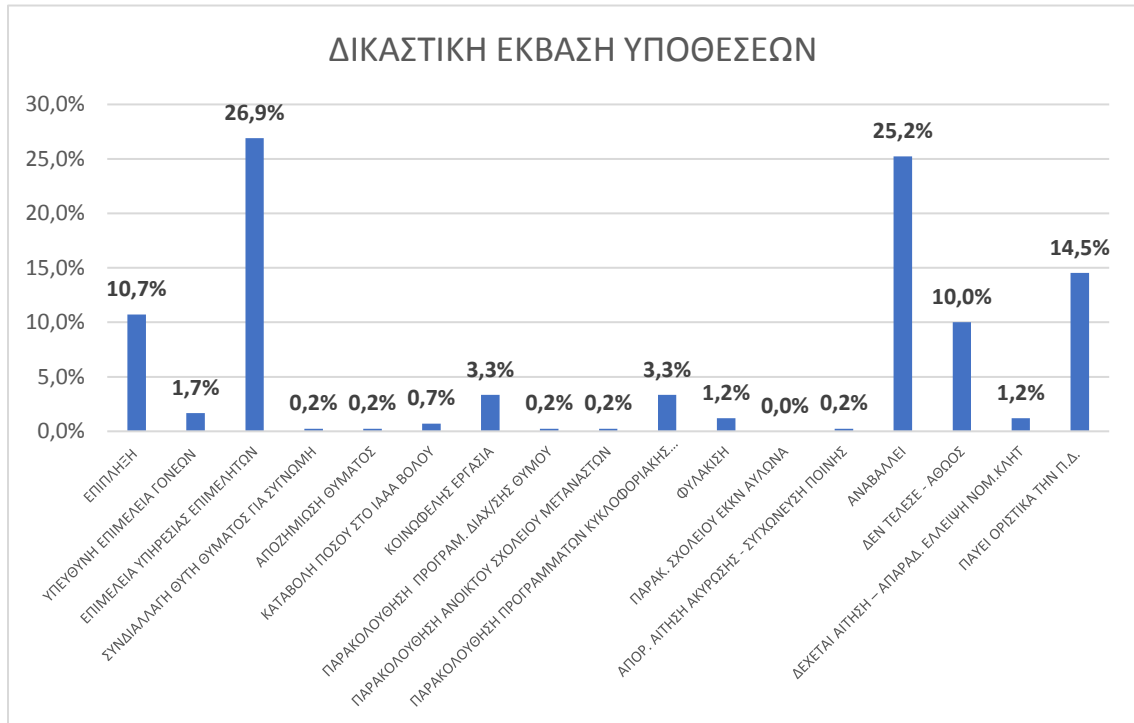
Καταγραφή υποθέσεων σύμφωνα με τη δικαστική έκβαση

Σχήμα 66. ΜΔΑ Πειραιά: 2013-2014

Σχήμα 67. ΜΔΑ Πειραιά: 2014-2015

Σχήμα 68. ΜΔΑ Πειραιά: 2016

V.2.3 Σχολιασμός - Παρατηρήσεις

Από τα γραφήματα που σχηματίστηκαν βάσει των στατιστικών στοιχείων των ΥΕΑ Αθηνών και Πειραιά και αφορούν τα αντίστοιχα Μονομελή Δικαστήρια Ανηλίκων κατά τη διάρκεια της χρονικής περιόδου 2013-2018, προκύπτουν τα εξής:

- A) Κατά την πάροδο των ετών μειώνεται το ποσοστό των ανήλικων κατηγορουμένων που παραπέμπονται σε δίκη για πρώτη φορά και αυξάνεται το ποσοστό των ανήλικων που έχουν απασχολήσει στο παρελθόν τη δικαιοσύνη, με συνέπεια στο τέλος της πενταετίας να υπάρξει αντιστροφή του αποτελέσματος και να υπερτερούν στα πινάκια και των δύο δικαστηρίων οι ανήλικοι που έχουν δικαστεί περισσότερες από μια φορές³¹. Επίσης, από τα αριθμητικά στοιχεία που παρατίθενται κάτω από τα γραφήματα με την αριθμητική καταγραφή των ανήλικων, παρατηρείται στο ΜΔΑ Αθηνών σημαντική αύξηση των ανήλικων κατηγορουμένων που συνολικά απασχολούν το ποινικό σύστημα (πρωτοείσακτοι και μη), ενώ πτωτική τάση παρουσιάζει η αντίστοιχη καταγραφή στο ΜΔΑ Πειραιά. Ειδικότερα: το δικαστικό έτος 2013-2014 απασχόλησαν συνολικά το ΜΔΑ Αθηνών 1033 ανήλικοι έναντι 500 ανήλικων το ΜΔΑ Πειραιά, το δικαστικό έτος 2014-2015 παρουσιάζεται μία ελαφρά πτώση και στα δύο δικαστήρια όπου η αντίστοιχη αναλογία ήταν 968 έναντι 489, ενώ κατά τα ημερολογιακά έτη 2016, 2017 και 2018, οι αντίστοιχες αναλογίες διαμορφώνονται ως ακολούθως: 1091 έναντι 421, 1599 έναντι 345 και 1957 έναντι 402. Ενώ δηλαδή αρχικά κατά το δικαστικό έτος 2013-2014 η διαφορά στην αριθμητική καταγραφή των ανήλικων κατηγορουμένων ήταν σχεδόν διπλάσια, κατά το έτος 2018 καταλήγει να είναι σχεδόν πενταπλάσια.
- B) Και στα δύο δικαστήρια αυξάνεται η εμπλοκή των ανήλικων κοριτσιών σε παραβατικές πράξεις, σε ένα ποσοστό της τάξης του 4% - 5%. Στο ΜΔΑ Αθηνών παρατηρείται μέχρι και διπλασιασμός του ποσοστού όταν η εμπλοκή των κοριτσιών σε παραβατικές πράξεις κατά το δικαστικό έτος 2013-2014 κυμαίνεται στο 8%, ενώ κατά το ημερολογιακό έτος 2017 φτάνει στο 16%.

³¹ Στο σημείο αυτό εκφράζεται η επιφύλαξη ως προς τη νοηματοδότηση της έννοιας της υποτροπής κατά την τήρηση των στατιστικών στοιχείων από τις ΥΕΑ (εφόσον ο χαρακτηρισμός ενδέχεται να αφορά και υπόθεση που δεν εισάγεται ως πρωτοείσακτη, αλλά μετά από αναβολή ή περίπτωση ανήλικου που είχε ξανααπασχολήσει την ΥΕΑ για άλλη πράξη, έστω και για μία παράβαση ΚΟΚ [ανεξαρτήτως του εάν είχε κριθεί ότι δεν είχε τελέσει την πράξη για την οποία κατηγορήθηκε]. Γίνεται, επομένως, αντιληπτό ότι η συγκεκριμένη μεταβλητή παρουσιάζει μία στρεβλή εικόνα, που μπορεί να οδηγήσει και σε λανθασμένα συμπεράσματα υψηλής υποτροπής (Γασπαρινάτου, 2020: 356).

Έτσι, παρατηρείται στο ΜΔΑ Αθηνών ο συνολικός αριθμός των κοριτσιών που εισάγονται για εκδίκηση (πρωτοείσακτων και μη) κατά το 2013-2014 να ανέρχεται τα 83 έναντι των 950 αγοριών, ενώ κατά το έτος 2017 να φτάνει στα 249 έναντι των 1350 αγοριών. Μικρότερη σχετική αύξηση του ποσοστού των εμπλεκόμενων κοριτσιών παρατηρείται στο ΜΔΑ Πειραιά.

- Γ) Όσον αφορά στην ηλικιακή ομάδα των ανηλίκων που συγκρούονται με τον νόμο, κυριαρχεί πάντα αυτή των 15-18 ετών (η καταγραφή αναφέρεται στην ηλικία τέλεσης του αδικήματος για το οποίο κατηγορείται κάθε ανήλικος), σε ποσοστά που κυμαίνονται από 60% έως 88%. Ωστόσο παρατηρείται σταδιακά μια μεγαλύτερη εμπλοκή με την παραβατικότητα των δύο μικρότερων ηλικιακών ομάδων (8-13 και >13-15), η οποία είναι περισσότερο εμφανής στο δικαστήριο του Πειραιά και κορυφώνεται το έτος 2018, με διπλασιασμό του ποσοστού της ηλικιακής ομάδας 8-13 του έτους 2017 στο 18,4% και αυξάνοντας κατά 4% το ποσοστό της ηλικιακής ομάδας >13-15, για να καταλήξει στο 21,4%, μειώνοντας αντίστοιχα το ποσοστό της κυρίαρχης ηλικιακής ομάδας >15-18 στο 60%. Οι συγκεκριμένες αυξομειώσεις στα ποσοστά των ηλικιακών ομάδων στο ΜΔΑ Αθηνών είναι περισσότερο συγκρατημένες.
- Δ) Όσον αφορά στην εθνικότητα, υπερτερούν με διαφορά στον Πειραιά οι ανήλικοι με ελληνική εθνικότητα, αλλά με φθίνουσα πορεία, η οποία ξεκινά κατά το δικαστικό έτος 2013-2014 από το 68,8% και μειώνεται κατά τα ημερολογιακά έτη 2017 και 2018 σε ποσοστό μικρότερο του 50% (περίπου στο 47%) του συνόλου των κατηγορουμένων ανηλίκων. Αντίστοιχα, το ποσοστό του ΜΔΑ Αθηνών ξεκινά κατά το δικαστικό έτος 2013-2014 από το ποσοστό του 50% και μειώνεται κατά τα δύο τελευταία έτη περίπου στο 43%. Την ίδια φθίνουσα πορεία έχει και η εμπλοκή των ανηλίκων με αλβανική εθνικότητα, οι οποίοι ενώ το 2013 κατείχαν τη δεύτερη θέση στους πίνακες και των δύο δικαστηρίων (με αντίστοιχα ποσοστά 17,2% και 11,8% σε Αθήνα και Πειραιά), από το 2016 υποχωρούν στην τρίτη θέση, γιατί υπερτερούν σημαντικά οι ανήλικοι Έλληνες Ρομά, οι οποίοι αγγίζουν ταυτόχρονα και στα δύο δικαστήρια κατά το τελευταίο έτος το ποσοστό του 23% (στον Πειραιά οι Έλληνες Ρομά καταλαμβάνουν μεγαλύτερο ποσοστό από τους Αλβανούς ανήλικους ήδη από το δικαστικό έτος 2014-2015). Ακολουθούν οι ανήλικοι πακιστανικής εθνικότητας, ρουμανικής, βουλγαρικής, αφγανικής κ.ά.

Ε) Αναφορικά με το μορφωτικό επίπεδο των ανήλικων κατηγορουμένων, ένα αξιοσημείωτο ποσοστό (30% - 40%) φαίνεται ότι δεν είναι καταγεγραμμένο στα στοιχεία των ΥΕΑ, ίσως επειδή αυτοί δεν προσήλθαν για να δικαστούν, και δεν επιλήφθηκαν οι ΥΕΑ. Από όσα έχουν καταγραφεί προκύπτει ότι κατά τη διάρκεια της πενταετίας και στα δύο δικαστήρια: α) ένα ποσοστό που κυμαίνεται από 1,5% έως 10% των ανηλικών έχουν τελειώσει μόνο το δημοτικό σχολείο ή έστω κάποιες τάξεις του, β) ένα ποσοστό από 7,3% έως 23,3% έχουν φοιτήσει στο γυμνάσιο, γ) ένα ποσοστό από 3,8% έως 26,6% έχουν προχωρήσει στο λύκειο³², χωρίς, όμως, να υπάρχουν επαρκή στοιχεία για τα ποσοστά των ανηλικών που έχουν διακόψει τη σχολική φοίτησή τους σε κάποιο στάδιο, δ) ένα επίσης σημαντικό ποσοστό ανηλικών δηλώνονται ως αναλφάβητοι (στον Πειραιά είναι εμφανέστερο αυτό, και στα τρία τελευταία χρόνια της περιόδου αναφοράς της έρευνας φτάνει σε ύψος 17% - 18%, ενώ στην Αθήνα περιορίζεται στο 5% - 7%). Υπάρχει, ωστόσο, και ένα πολύ μικρό ποσοστό (περίπου 2%) παιδιών, που, όταν δικάστηκαν, είχαν αποφοιτήσει από το λύκειο και ήταν φοιτητές στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Σημειώνεται ότι το εκπαιδευτικό προφίλ των ανηλικών συμπληρώνεται κατά τον χρόνο εκδίκασης της υπόθεσης, διάστημα που απέχει από τον χρόνο τέλεσης του αδικήματος, και εφόσον έχει προηγηθεί κάποια συνεργασία του ανηλικού με την ΥΕΑ, κατά την οποία οι επιμελητές μεριμνούν για την κινητοποίηση των ανηλικών και σε θέματα εκπαιδευτικής ένταξης.

ΣΤ) Όσον αφορά τα αδικήματα που απασχολούν τα δικαστήρια ανηλικών, παρατηρείται ότι, ενώ κατά τα έτη 2013 - 2016 υπερτερούσαν οι υποθέσεις παράβασης Κ.Ο.Κ. – τουλάχιστον στο Δικαστήριο Πειραιά, ενώ στο ΜΔΑ Αθηνών οι παραβάσεις αυτές έρχονταν δεύτερες σε σειρά κατάταξης μετά τις κλοπές – κατά τα έτη 2017 και 2018 (όταν υπήρξε και νόμος περί παραγραφής ορισμένων πράξεων πταισματικού χαρακτήρα, προκειμένου να αποσυμφορηθούν τα πινάκια των δικαστηρίων) καταγράφονται πολύ περισσότερα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας (κλοπές τετελεσμένες και σε

³² Παρατηρείται ότι στο βάθος της πενταετίας, και στα δύο ΜΔΑ, ο Μ.Ο. των ποσοστών των ανηλικών που φοίτησαν στο γυμνάσιο δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη απόκλιση και κινείται περίπου στο 15%. Αντίθετα, ο Μ.Ο. των ετήσιων ποσοστών των ανηλικών που προχώρησαν στο λύκειο φαίνεται αρκετά πιο αυξημένος στο ΜΔΑ Πειραιά όπου φθάνει το 23,5%, ενώ ο αντίστοιχος Μ.Ο. στο ΜΔΑ Αθηνών ανέρχεται στο 13,15%.

απόπειρα, ληστρικές κλοπές), έπονται οι σωματικές βλάβες (απλές, βαριές και επικίνδυνες), η προμήθεια και κατοχή ναρκωτικών προς ίδια χρήση, οι πράξεις βίας σε αθλητικούς χώρους, η παράβαση του νόμου περί αλλοδαπών, η λαθρεμπορία, η παράβαση του νόμου περί όπλων, οι φθορές ξένης ιδιοκτησίας, η σύσταση συμμορίας. Επίσης, κατά τα δύο τελευταία έτη, 2017 και 2018, παρατηρείται εισαγωγή στα πινάκια του Μονομελούς και πράξεων που αφορούν την προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας και ελευθερίας (ασέλγειες, αποπλανήσεις).

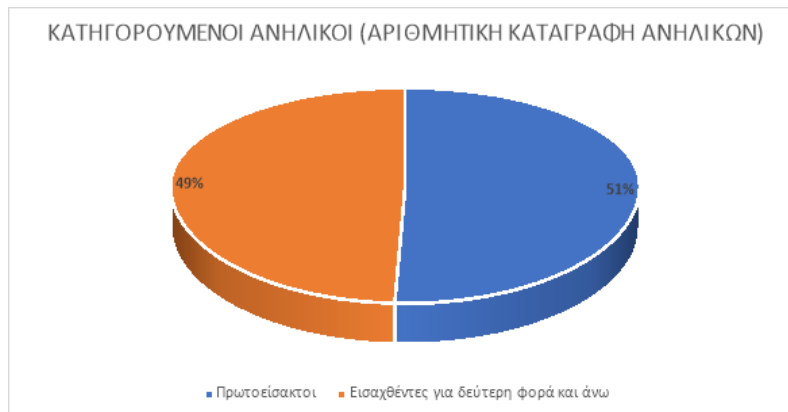
- Z) Όσον αφορά την ποινική μεταχείριση των ανηλίκων που δικάζονται από το Μονομελές Δικαστήριο, διαπιστώνεται ότι κατά τα έτη διερεύνησης η επιβολή αναμορφωτικών / θεραπευτικών μέτρων αποτελεί ουσιαστικά πλέον τον κυρίαρχο τρόπο ποινικής αντιμετώπισης των ανήλικων δραστών και στα δύο δικαστήρια, σε ποσοστό που υπερβαίνει το 97%, ενώ η φυλάκιση και ο ποινικός σωφρονισμός σταδιακά σχεδόν εκλείπουν.³³ Το κύριο μέτρο που επιλέγεται διαχρονικά συχνότερα από την έδρα και των δύο δικαστηρίων είναι η επιμέλεια της υπηρεσίας επιμελητών. Η επίπληξη αλλά και η παρακολούθηση προγραμμάτων συμβουλευτικών / θεραπευτικών, καθώς και κυκλοφοριακής αγωγής, επιλέγονται επίσης και από τα δύο δικαστήρια. Η αποζημίωση του παθόντος επιλέγεται κυρίως από το δικαστήριο της Αθήνας και πολύ λιγότερο από αυτό του Πειραιά. Η συνδιαλλαγή αποτυπώθηκε περισσότερο (έστω σε ποσοστό 2%) στο δικαστήριο του Πειραιά το 2018 (μετά την πρώτη εκπαίδευση των επιμελητών στο ΕΚΔΔΑ). Αντίθετα, στην Αθήνα η συνδιαλλαγή, παρότι εφαρμόζεται από περισσότερους επιμελητές, δεν αποτυπώνεται κατά τον ίδιο τρόπο στα στατιστικά στοιχεία (1%), και αυτό εξηγείται από τον διαφορετικό τρόπο εφαρμογής του μέτρου στο

³³ Η Γασπαρινάτου (2020: 366) επισημαίνει τα υψηλά ποσοστά επιβολής φυλάκισης στο ΜΔΑ Πειραιά κατά τα έτη 2007 έως 2013, τα οποία ξεκινούν από 38% το δικαστικό έτος 2007-2008, συνεχίζουν αντίστοιχα στα επόμενα έτη 72%, 85%, 60%, 43% και καταλήγουν στο 30% το δικαστικό έτος 2012-2013. Εντυπωσιακή καθίσταται η αλλαγή της νοοτροπίας των δικαστών κατά την πενταετία που ακολουθεί, την οποία διερευνούμε στην παρούσα μελέτη, αφού το 2013-2014 η επιβολή φυλάκισης από το ΜΔΑ Πειραιά έχει μειωθεί στο 2,6% και τα επόμενα έτη κυμαίνεται στο 0,2% έως 1,2%, ενώ η επιβολή του ποινικού σωφρονισμού δεν φαίνεται να επιλέγεται σε κανένα έτος. Κατά τα ίδια έτη, το ΜΔΑ Αθηνών δεν επιλέγει καθόλου τη φυλάκιση, ενώ ο ποινικός σωφρονισμός εμφανίζεται σε ένα ποσοστό 1,6% το 2013-2014, και 0,6% και 0,1% αντίστοιχα κατά τα έτη 2014-2015 και 2017.

συγκεκριμένο δικαστήριο, σε στάδιο πριν την ακροαματική διαδικασία, οπότε η δίκη ενδέχεται να καταλήξει είτε με την έκδοση αθωωτικής απόφασης (με τη διατύπωση ότι ο ανήλικος «δεν τέλεσε» την πράξη για την οποία κατηγορήθηκε) είτε με παύση της ποινικής διαδικασίας λόγω ανακλήσεως της έγκλησης και αποδοχής (για το συγκεκριμένο μέτρο και την αποτύπωσή του στις δικαστικές αποφάσεις θα γίνει εκτενέστερα λόγος και σε επόμενο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης).

V.2.4 Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων Αθηνών (ΤΔΑ Αθηνών)

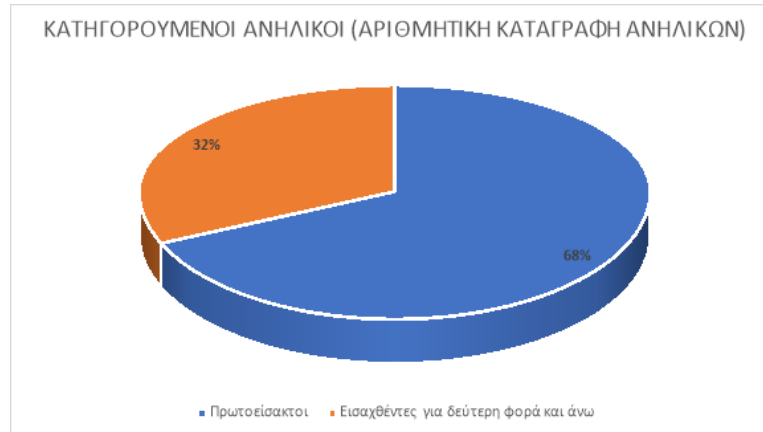
✚ **Κατηγορούμενοι ανήλικοι (πρωτοείσακτοι/εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω)³⁴**

Σχήμα 71. ΤΔΑ Αθηνών: 2013-2014

Το δικαστικό έτος 2013-2014 οι πρωτοείσακτοι στο ΤΔΑ Αθηνών ήταν 107, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 104.

³⁴ Η καταγραφή αφορά τον αριθμό των ανήλικων προσαχθέντων και όχι τον αριθμό των εισαχθεισών υποθέσεων.

Σχήμα 72. ΤΔΑ Αθηνών: 2014-2015

Το δικαστικό έτος 2014-2015 οι πρωτοείσακτοι στο ΤΔΑ Αθηνών ήταν 162, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 75.

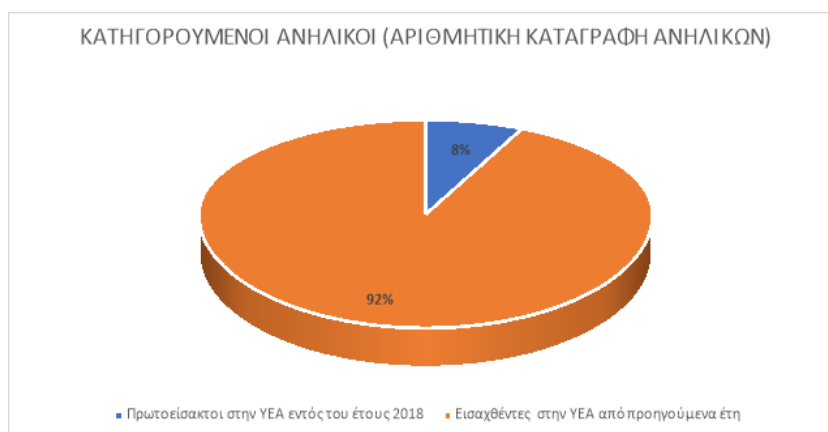
Σχήμα 73. ΤΔΑ Αθηνών: 2016

Το ημερολογιακό έτος 2016 οι πρωτοείσακτοι στο ΤΔΑ Αθηνών ήταν 105, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 81. Δεν υπήρξε αριθμητική καταγραφή δεδομένων για περιπτώσεις ανηλίκων που παραπέμφθηκαν με άλλο τρόπο στο ΤΔΑ Αθηνών.

Σχήμα 74. ΤΔΑ Αθηνών: 2017

Το ημερολογιακό έτος 2017 οι πρωτοείσακτοι στο ΤΔΑ Αθηνών ήταν 11, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 125. Αυτό το έτος, σύμφωνα με οδηγίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης, γίνεται αριθμητική καταγραφή των ανηλίκων ως προσώπων, δηλαδή καταχωρείται μία φορά ο κάθε ανήλικος, ακόμα κι αν απασχολεί την ΥΕΑ με περισσότερες υποθέσεις, σε περισσότερες δικασίμους κ.λπ., κάτι που δεν ήταν σαφές στην καταγραφή παρελθόντων ετών.

Σχήμα 75. ΤΔΑ Αθηνών: 2018

Το ημερολογιακό έτος 2018 οι πρωτοείσακτοι στο ΤΔΑ Αθηνών ήταν 4, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 45.

✚ Ανήλικοι κατηγορούμενοι (ανά φύλο)

Σχήμα 76. ΤΔΑ Αθηνών: 2013-2014

Το δικαστικό έτος 2013-2014 οι πρωτοείσακτοι στο ΤΔΑ Αθηνών ήταν 107 (99 αγόρια και 8 κορίτσια), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 104 (103 αγόρια και 1 κορίτσι). Σύνολο αγοριών: 202 και σύνολο κοριτσιών: 9.

Σχήμα 77. ΤΔΑ Αθηνών: 2014-2015

Το δικαστικό έτος 2014-2015 οι πρωτοείσακτοι στο ΤΔΑ Αθηνών ήταν 162 (157 αγόρια και 5 κορίτσια), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 75 (74 αγόρια και 1 κορίτσι). Σύνολο αγοριών: 231 και σύνολο κοριτσιών: 6.

Σχήμα 78. ΤΔΑ Αθηνών: 2016

Το ημερολογιακό έτος 2016 οι πρωτοείσακτοι στο ΤΔΑ Αθηνών ήταν 105 (98 αγόρια και 7 κορίτσια), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 81 (79 αγόρια και 2 κορίτσια). Σύνολο αγοριών: 177 και σύνολο κοριτσιών: 9.

Σχήμα 79. ΤΔΑ Αθηνών: 2017

Το ημερολογιακό έτος 2017 οι πρωτοείσακτοι στο ΤΔΑ Αθηνών ήταν 11 (9 αγόρια και 2 κορίτσια), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 125 (121 αγόρια και 4 κορίτσια). Σύνολο αγοριών: 130 και σύνολο κοριτσιών: 6.

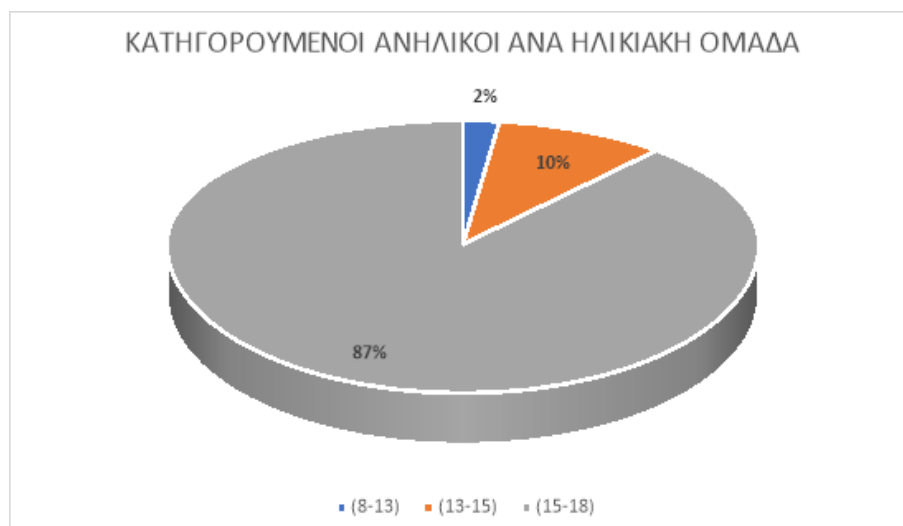

Σχήμα 80. ΤΔΑ Αθηνών: 2018

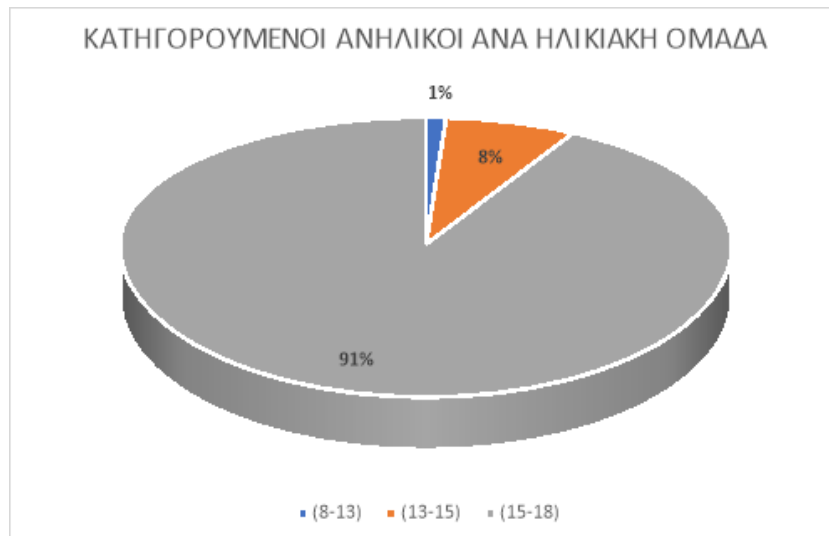
Το ημερολογιακό έτος 2018 οι πρωτοεπίσاکτοι στο ΤΔΑ Αθηνών ήταν 4 (4 αγόρια και 0 κορίτσια), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 45 (40 αγόρια και 5 κορίτσια). Σύνολο αγοριών: 44 και σύνολο κοριτσιών: 5.

✚ Ανήλικοι κατηγορούμενοι ανά ηλικιακή ομάδα (8-13, >13-15, >15-18)

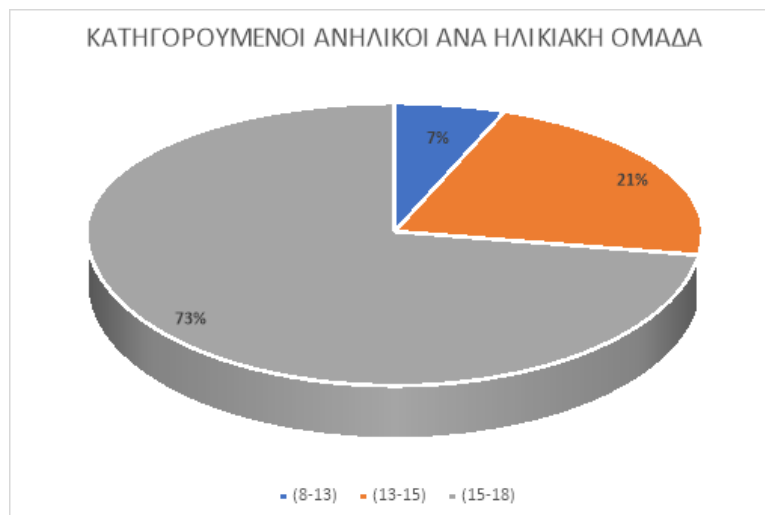
Όπως έχει ήδη επισημανθεί οι ηλικιακές ομάδες χωρίζονται ως εξής: Στην πρώτη ομάδα περιλαμβάνονται οι ανήλικοι κατηγορούμενοι από 8 έως 13 ετών, στη δεύτερη οι άνω των 13 ετών έως 15 και στην τρίτη οι άνω των 15 ετών έως 18. Στις πίτες που ακολουθούν παρουσιάζονται τα αντίστοιχα ποσοστά τους.

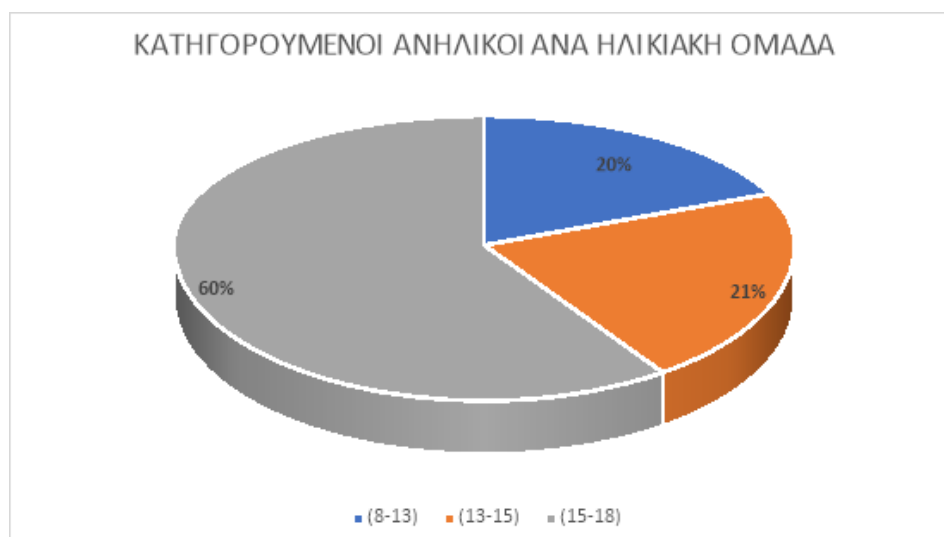
Σχήμα 81. ΤΔΑ Αθηνών: 2013-2014

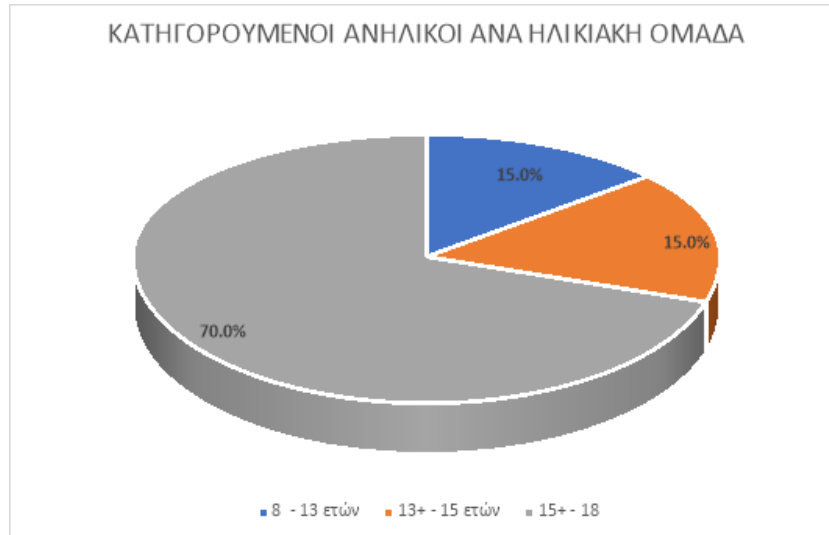
Σχήμα 82. ΤΔΑ Αθηνών: 2014-2015

Σχήμα 83. ΤΔΑ Αθηνών: 2016

Σχήμα 84. ΤΔΑ Αθηνών: 2017

Σχήμα 85. ΤΔΑ Αθηνών: 2018

🚩 Ανήλικοι κατηγορούμενοι με κριτήριο την εθνικότητα

Σχήμα 86. ΤΔΑ Αθηνών: 2013-2014

Σχήμα 87. ΤΔΑ Αθηνών: 2014-2015

Σχήμα 88. ΤΔΑ Αθηνών: 2016

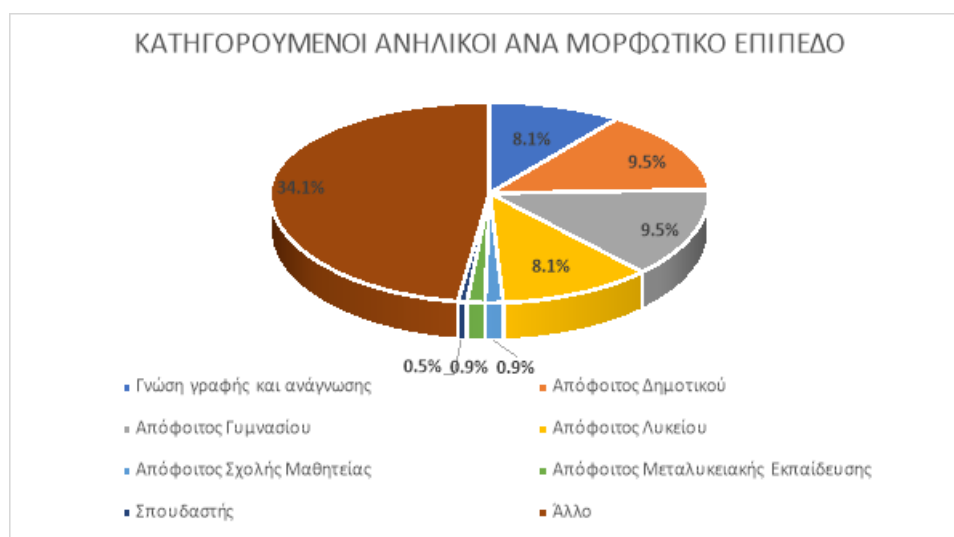
Σχήμα 89. ΤΔΑ Αθηνών: 2017

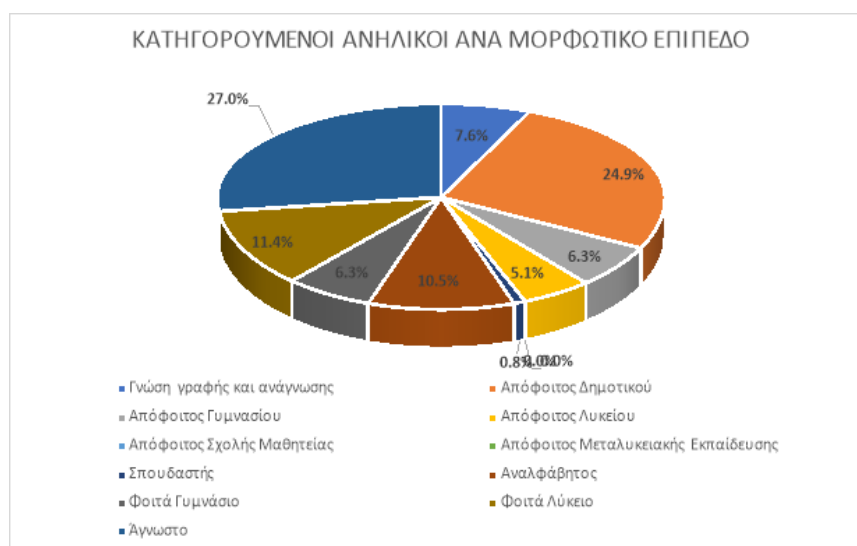
Σχήμα 90. ΤΔΑ Αθηνών: 2018

✚ Ανήλικοι κατηγορούμενοι ανά μορφωτικό επίπεδο

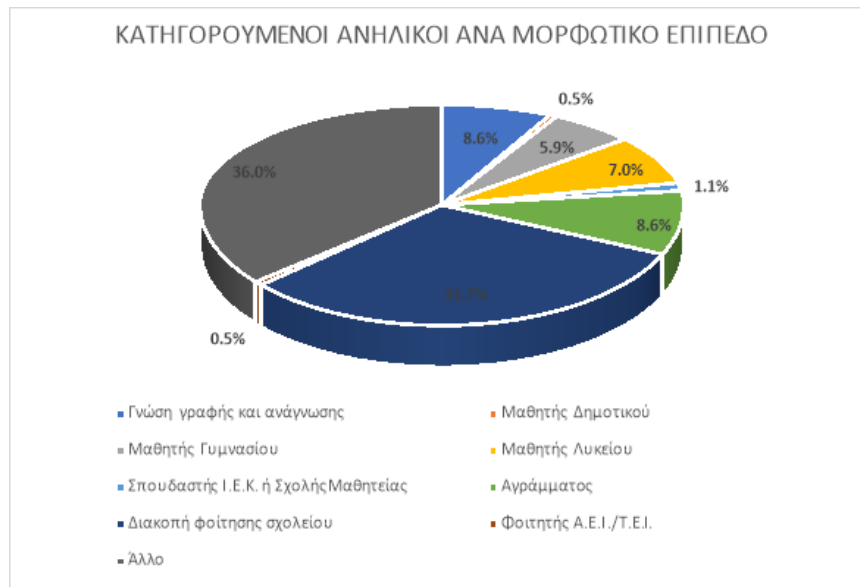
Όπως έχει ήδη σημειωθεί οι διαφοροποιήσεις που εντοπίζονται στις πίτες που ακολουθούν και αφορούν τον χαρακτηρισμό του μορφωτικού επιπέδου των ανηλίκων οφείλονται στο ότι το μορφωτικό επίπεδο δεν καταγραφόταν κατά τον ίδιο τρόπο από τις ΥΕΑ κατά την πορεία των ετών, με αποτέλεσμα σε κάθε έτος (δικαστικό ή αργότερα ημερολογιακό) να εντοπίζονται επιπλέον ή λιγότερα στοιχεία καταγραφής.

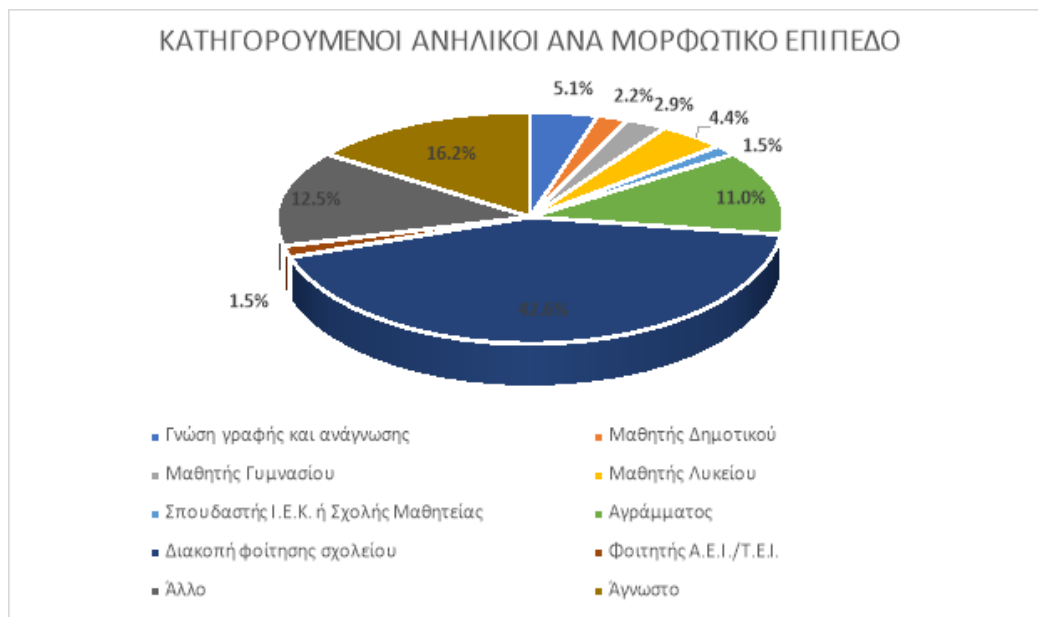
Σχήμα 91. ΤΔΑ Αθηνών: 2013-2014

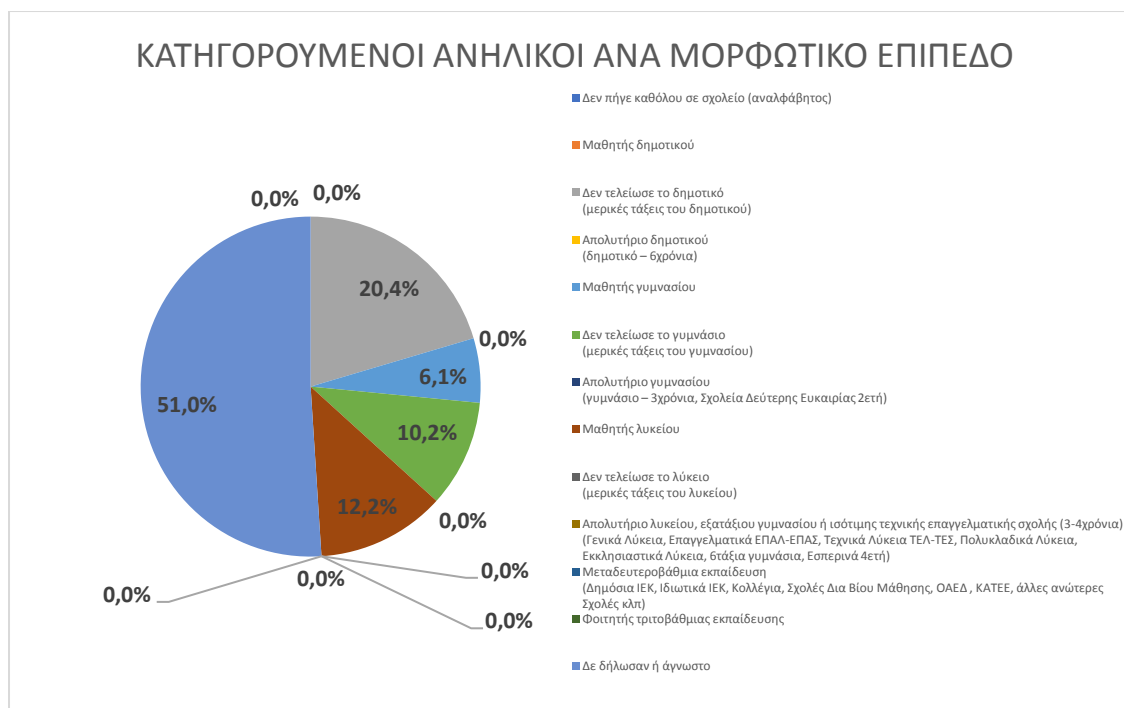
Σχήμα 92. ΤΔΑ Αθηνών: 2014-2015

Σχήμα 93. ΤΔΑ Αθηνών: 2016

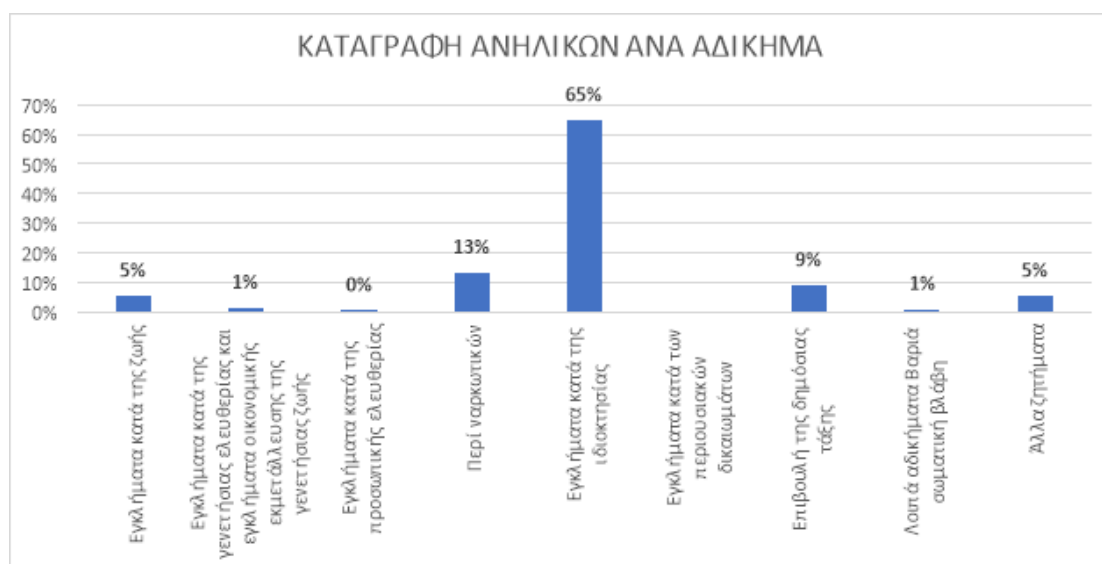

Σχήμα 94. ΤΔΑ Αθηνών: 2017

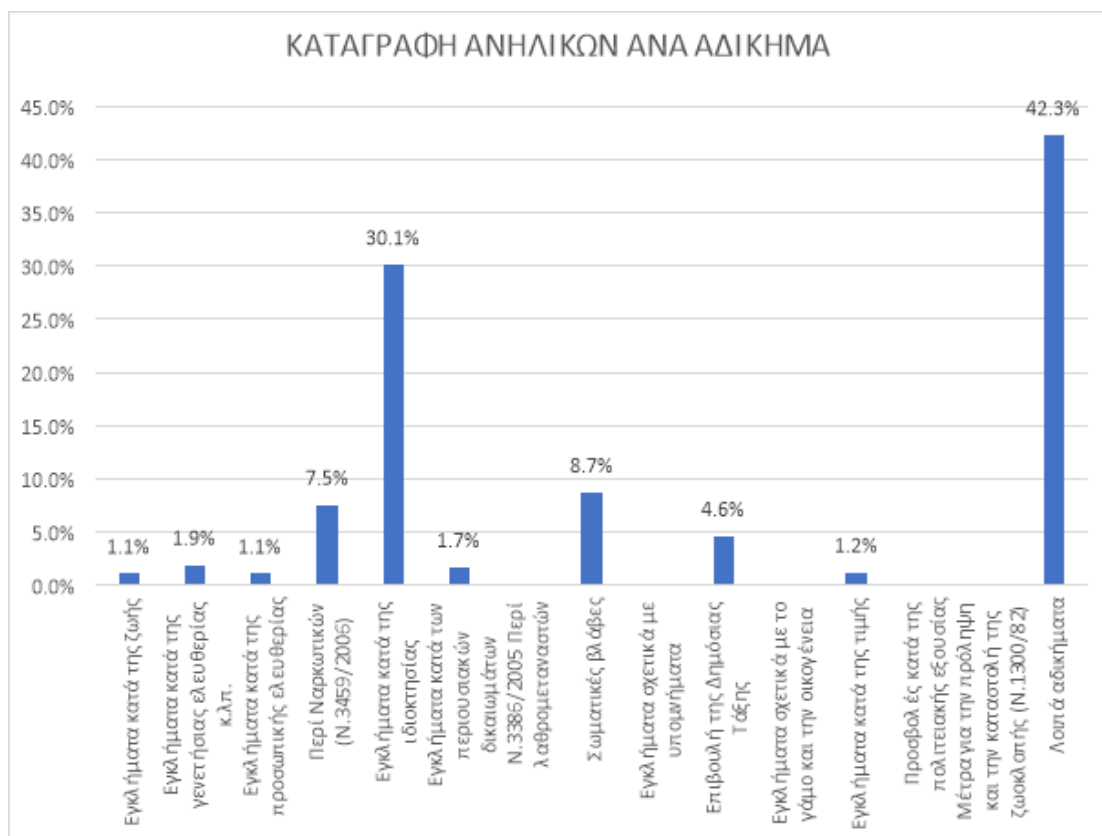
Σχήμα 95. ΤΔΑ Αθηνών: 2018

Καταγραφή ανηλικών ανά αδίκημα

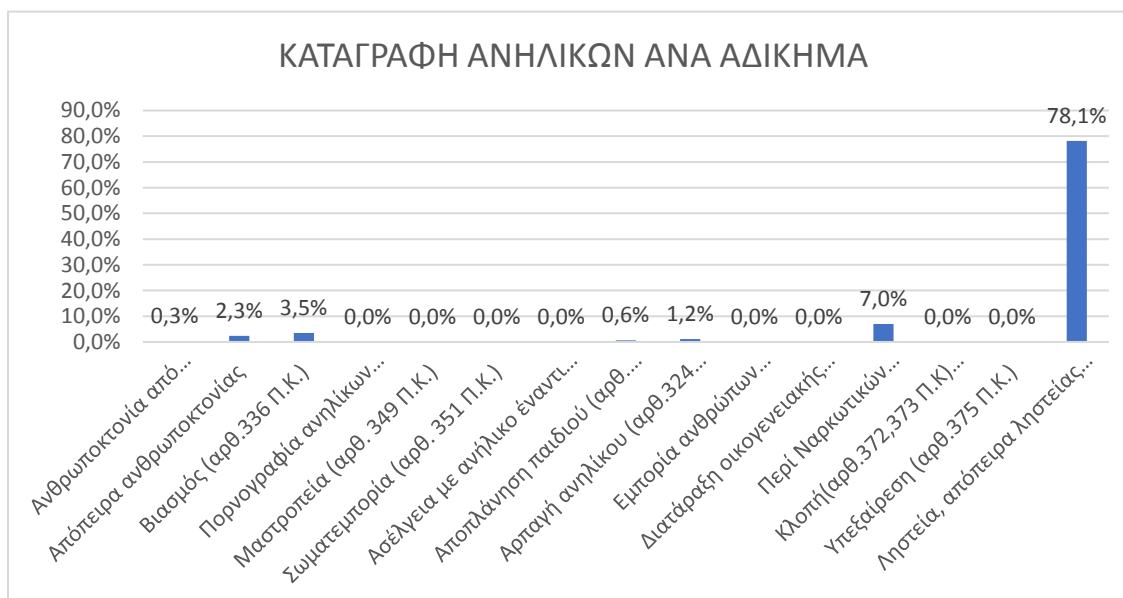

Σχήμα 96. ΤΔΑ Αθηνών: 2013 – 2014

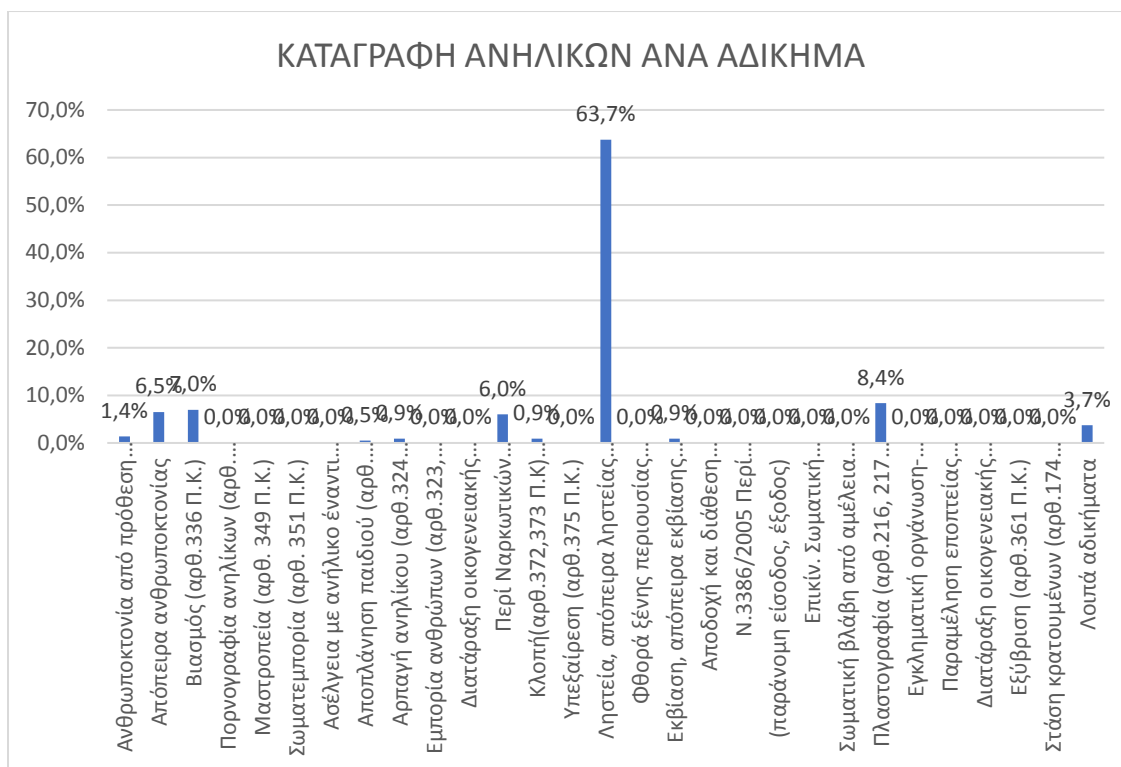
Σημειώνεται ότι στο συγκεκριμένο γράφημα ο χαρακτηρισμός άλλα ζητήματα αναφέρεται σε συζήτηση υποθέσεων ανηλικών που αφορούν: α) απόλυση με όρους, β) ανάκληση της υπό όρους απόλυσης, γ) μετατροπή ποινής/μέτρου

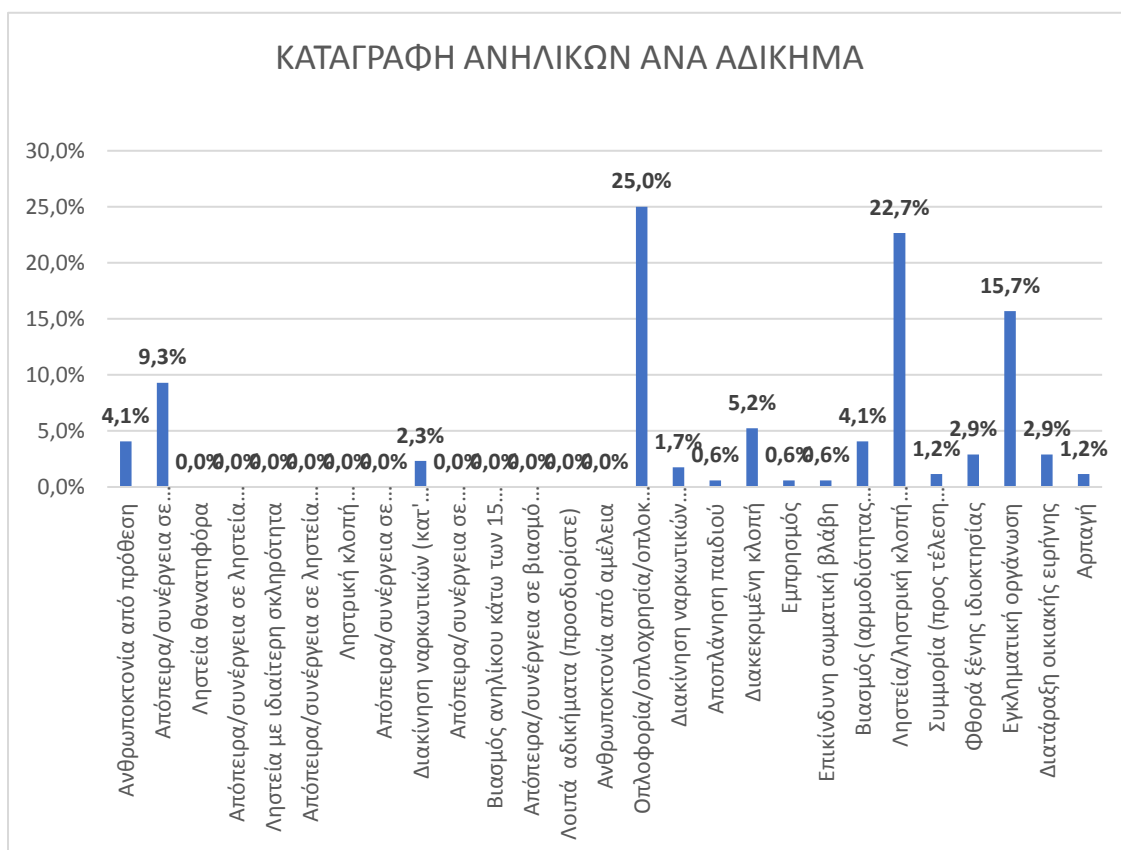
Σχήμα 97. ΤΔΑ Αθηνών: 2014 - 2015

Σχήμα 98. ΤΔΑ Αθηνών: 2016

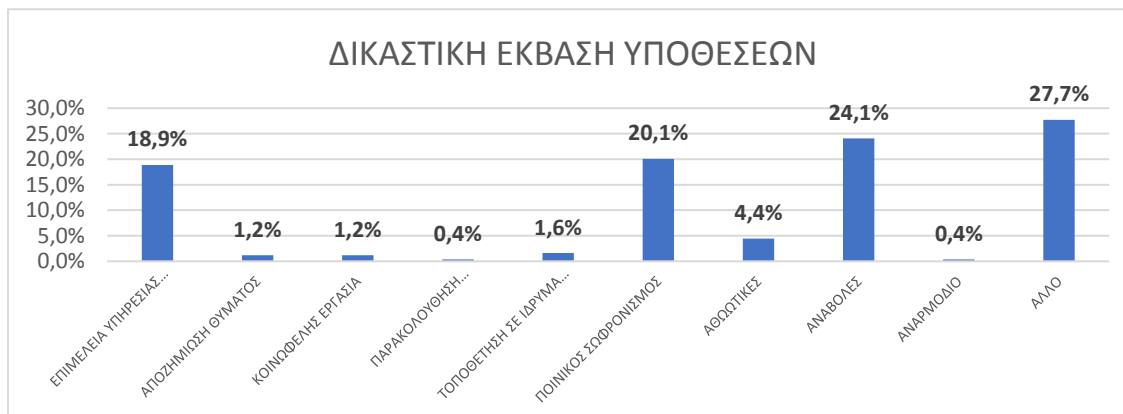

Σχήμα 99. ΤΔΑ Αθηνών: 2017

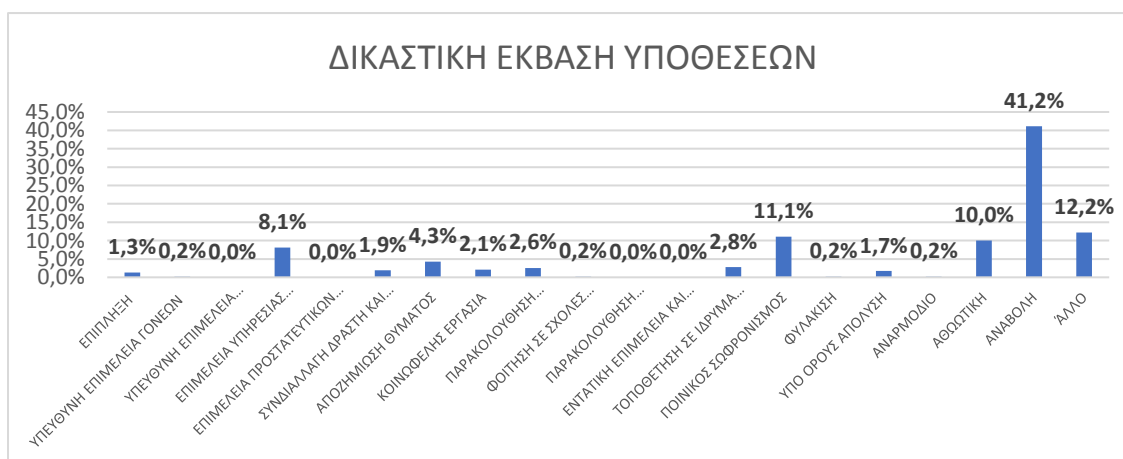

Σχήμα 100. ΤΔΑ Αθηνών: 2018

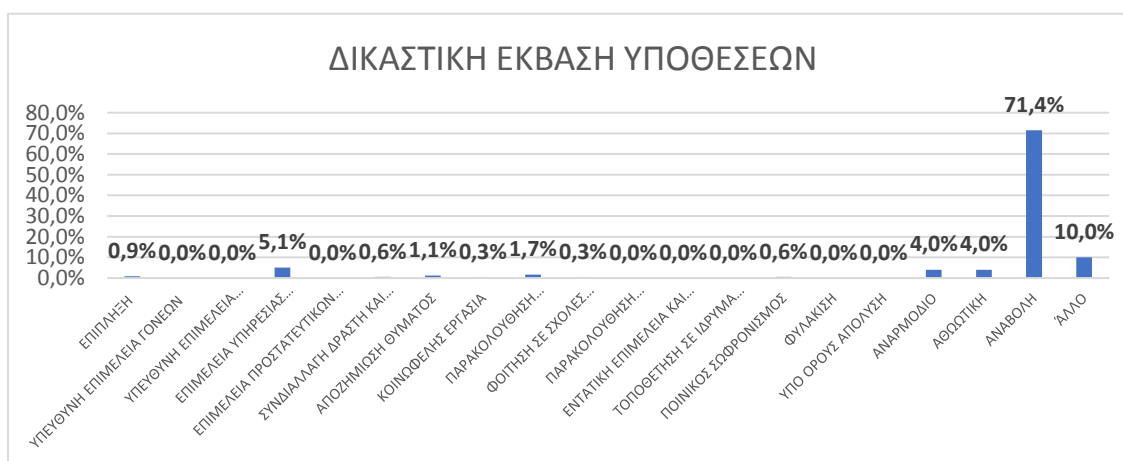
Καταγραφή υποθέσεων σύμφωνα με τη δικαστική έκβαση

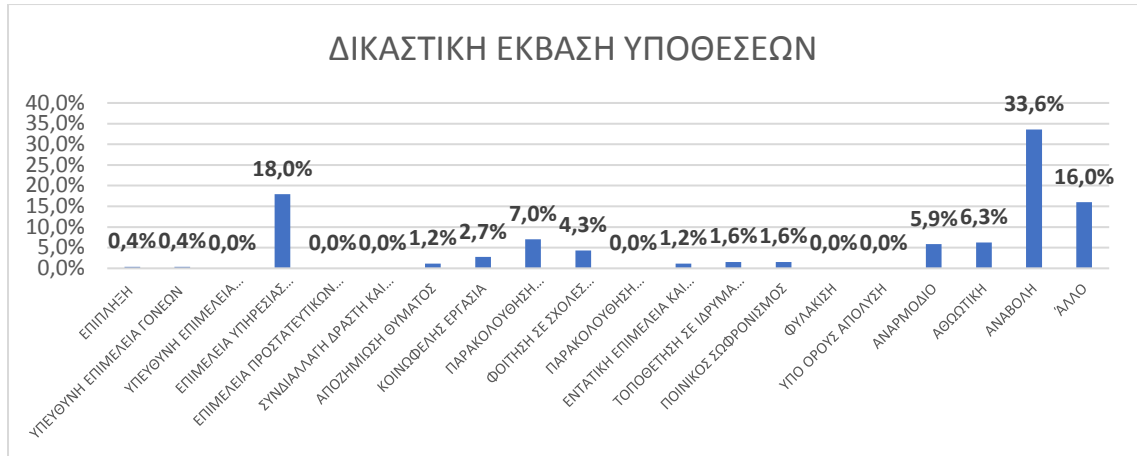
Σχήμα 101. ΤΔΑ Αθηνών: 2013-2014

Σχήμα 102. ΤΔΑ Αθηνών: 2014-2015

Σχήμα 103. ΤΔΑ Αθηνών: 2016

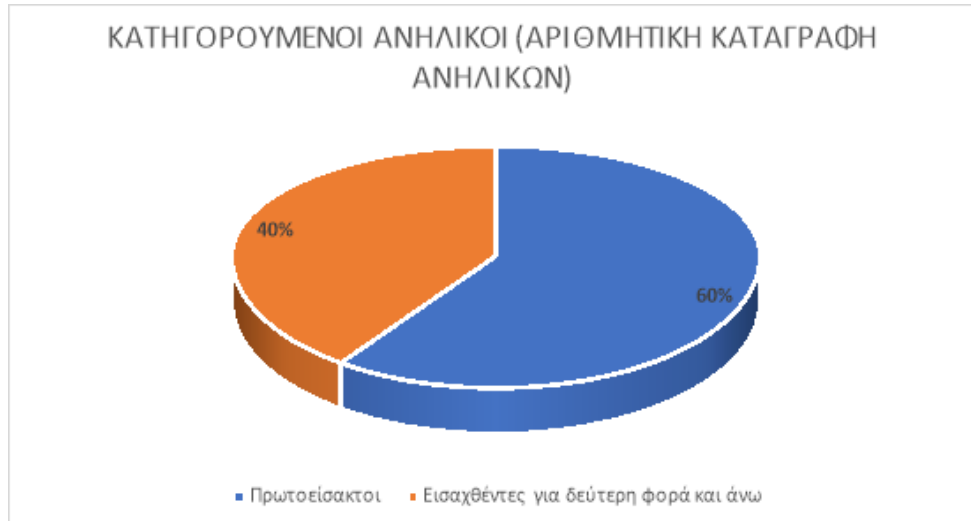
Σχήμα 104. ΤΔΑ Αθηνών: 2017

Σχήμα 105. ΤΔΑ Αθηνών: 2018

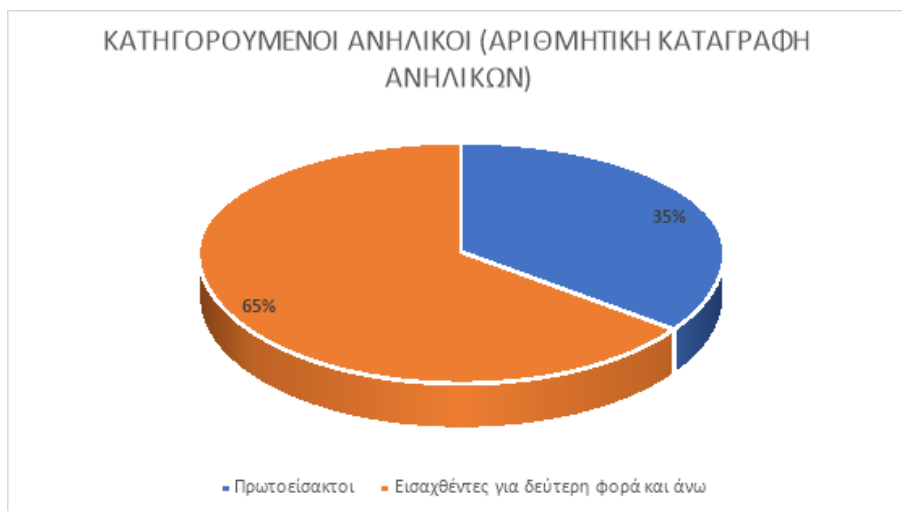
Υ.2.5 Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων Πειραιά (ΤΔΑ Πειραιά)

✚ **Κατηγορούμενοι ανήλικοι (πρωτοείσακτοι /εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω)³⁵**

Σχήμα 106. ΤΔΑ Πειραιά: 2013-2014

Το δικαστικό έτος 2013-2014 οι πρωτοείσακτοι στο ΤΔΑ Πειραιά ήταν 42, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 28.

Σχήμα 107. ΤΔΑ Πειραιά: 2014-2015

Το δικαστικό έτος 2014-2015 οι πρωτοείσακτοι στο ΤΔΑ Πειραιά ήταν 21, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 39.

³⁵ Η καταγραφή αφορά τον αριθμό των ανήλικων προσαχθέντων και όχι τον αριθμό των εισαχθεισών υποθέσεων.

Σχήμα 108. ΤΔΑ Πειραιά: 2016

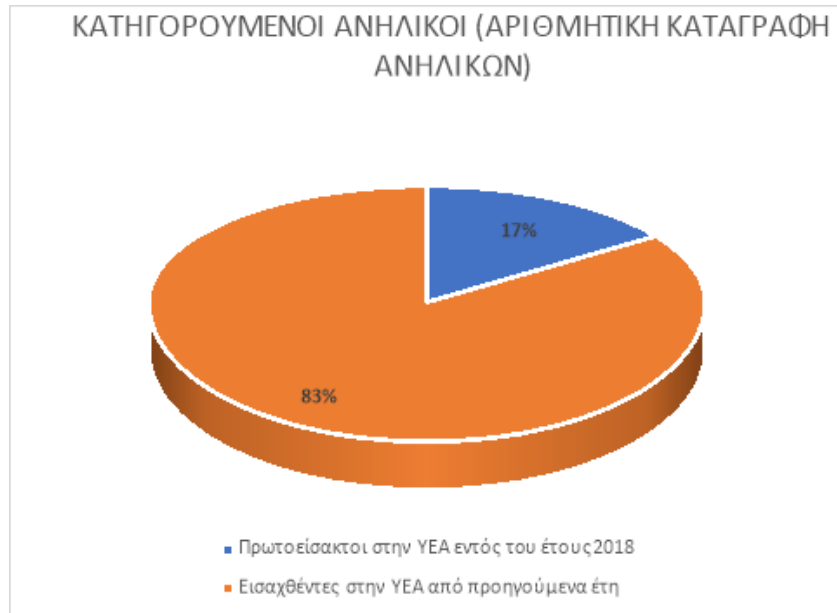
Το ημερολογιακό έτος 2016 οι πρωτοείσακτοι στο ΤΔΑ Πειραιά ήταν 34, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 23. Τη συγκεκριμένη χρονιά είχε ζητηθεί από το Υπουργείο Δικαιοσύνης να καταγραφούν επιπλέον στοιχεία, όπως λ.χ. οι περιπτώσεις πρόληψης ή οι υποθέσεις ανηλίκων για τους οποίους ο Εισαγγελέας απείχε από την ποινική δίωξη μέσω του άρθρου 45^Α Κ.Π.Δ. (άρθρο 46 του νέου Π.Κ.). Οπότε, καταγράφηκαν το 2016 επιπλέον 32 ανήλικοι που παραπέμφθηκαν αποκλειστικά με Ανακριτική Διάταξη ή Εισαγγελική Παραγγελία και 77 ανήλικοι ως παραπομπή από άλλες υπηρεσίες.

Σχήμα 109. ΤΔΑ Πειραιά: 2017

Το ημερολογιακό έτος 2017 οι πρωτοείσακτοι στο ΤΔΑ Πειραιά ήταν 0, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 25. Έχει ήδη σημειωθεί ότι κατά το συγκεκριμένο έτος, σύμφωνα με οδηγίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης, γίνεται αριθμητική καταγραφή των ανηλίκων ως προσώπων, δηλαδή καταχωρείται

μία φορά ο κάθε ανήλικος, ακόμα κι αν απασχολεί την ΥΕΑ με περισσότερες υποθέσεις, σε περισσότερες δικασίμους κ.λπ., κάτι που δεν ήταν σαφές στην καταγραφή παρελθόντων ετών.

Σχήμα 110. ΤΔΑ Πειραιά: 2018

Το ημερολογιακό έτος 2018 οι πρωτοείσακτοι στο ΜΔΑ Πειραιά ήταν 1, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 5.

✚ Ανήλικοι κατηγορούμενοι (ανά φύλο)

Σχήμα 111. ΤΔΑ Πειραιά: 2013-2014

Το δικαστικό έτος 2013-2014 οι πρωτοεπίσакτοι στο ΤΔΑ Πειραιά ήταν 42 (40 αγόρια και 2 κορίτσια), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 28 (28 αγόρια και 0 κορίτσια). Σύνολο αγοριών: 68 και σύνολο κοριτσιών: 2.

Σχήμα 112. ΤΔΑ Πειραιά: 2014-2015

Το δικαστικό έτος 2014-2015 οι πρωτοεπίσакτοι στο ΤΔΑ Πειραιά ήταν 21 (20 αγόρια και 1 κορίτσι), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 39 (39 αγόρια και 0 κορίτσια). Σύνολο αγοριών: 59 και σύνολο κοριτσιών: 1.

Σχήμα 113. ΤΔΑ Πειραιά: 2016

Το ημερολογιακό έτος 2016 οι πρωτοείσακτοι στο ΤΔΑ Πειραιά ήταν 34 (32 αγόρια και 2 κορίτσια), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 23 (23 αγόρια και 0 κορίτσια). Σύνολο αγοριών: 55 και σύνολο κοριτσιών: 2.

Σχήμα 114. ΤΔΑ Πειραιά: 2017

Το ημερολογιακό έτος 2017 οι πρωτοείσακτοι στο ΤΔΑ Πειραιά ήταν 0, ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 25 (24 αγόρια και 1 κορίτσι). Σύνολο αγοριών: 24 και σύνολο κοριτσιών: 1.

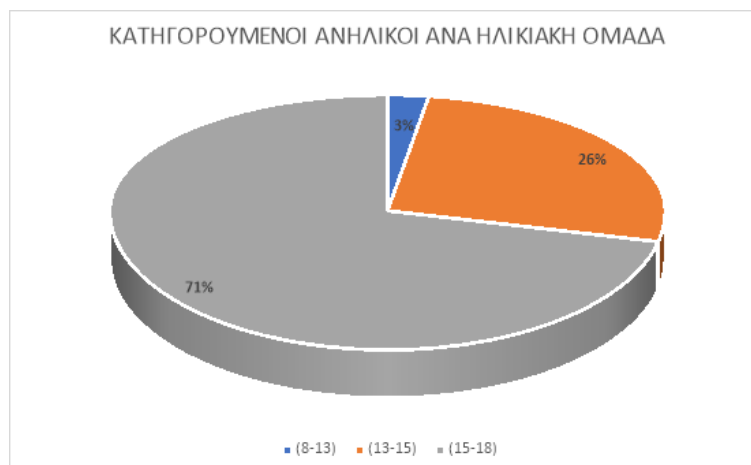

Σχήμα 115. ΤΔΑ Πειραιά: 2018

Το ημερολογιακό έτος 2018 οι πρωτοείσακτοι στο ΤΔΑ Πειραιά ήταν 1 (αγόρι), ενώ οι εισαχθέντες για δεύτερη φορά και άνω ανέρχονταν στους 5 (αγόρια). Σύνολο αγοριών: 6 και σύνολο κοριτσιών: 0.

✚ Ανήλικοι κατηγορούμενοι ανά ηλικιακή ομάδα (8-13, >13-15, >15-18)

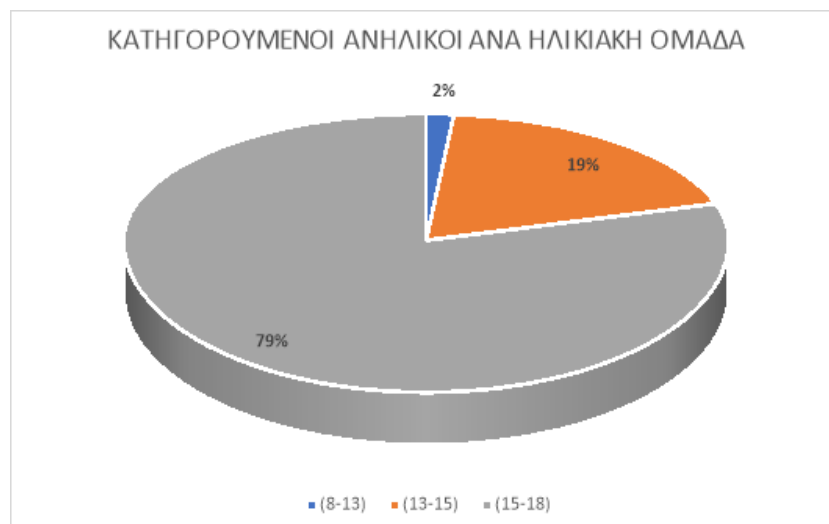
Όπως ήδη έχει επισημανθεί ανωτέρω, οι ηλικιακές ομάδες χωρίζονται ως εξής: Στην πρώτη ομάδα περιλαμβάνονται οι ανήλικοι κατηγορούμενοι από 8 έως 13 ετών, στη δεύτερη οι άνω των 13 ετών έως 15 και στην τρίτη οι άνω των 15 ετών έως 18. Στις πίτες που ακολουθούν παρουσιάζονται τα αντίστοιχα ποσοστά τους.

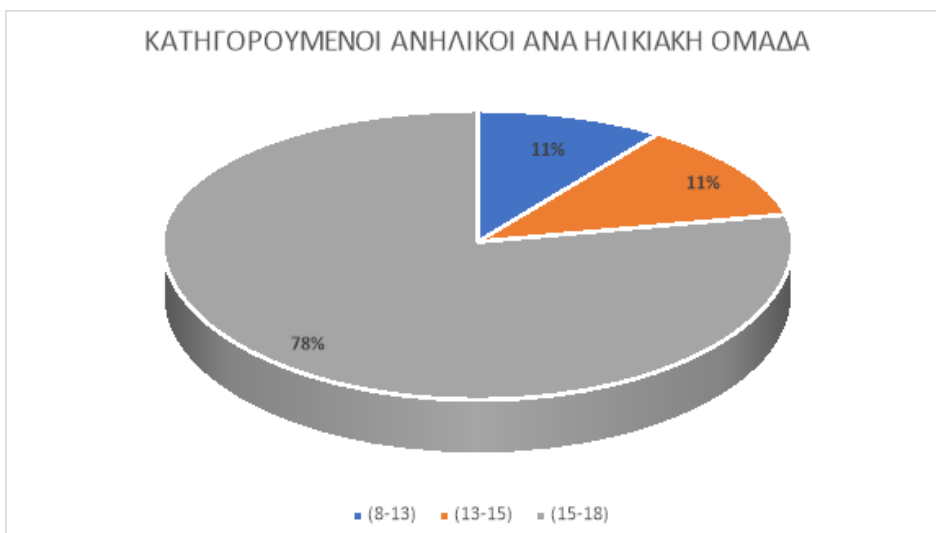
Σχήμα 116. ΤΔΑ Πειραιά: 2013-2014

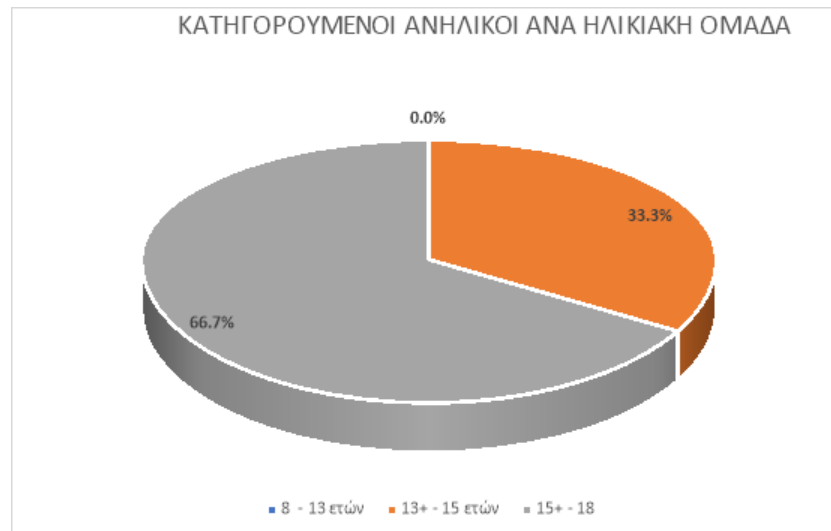
Σχήμα 117. ΤΔΑ Πειραιά: 2014-2015

Σχήμα 118. ΤΔΑ Πειραιά: 2016

Σχήμα 119. ΤΔΑ Πειραιά: 2017

Σχήμα 120. ΤΔΑ Πειραιά: 2018

Ανήλικοι κατηγορούμενοι με κριτήριο την εθνικότητα

Σχήμα 121. ΤΔΑ Πειραιά: 2013-2014

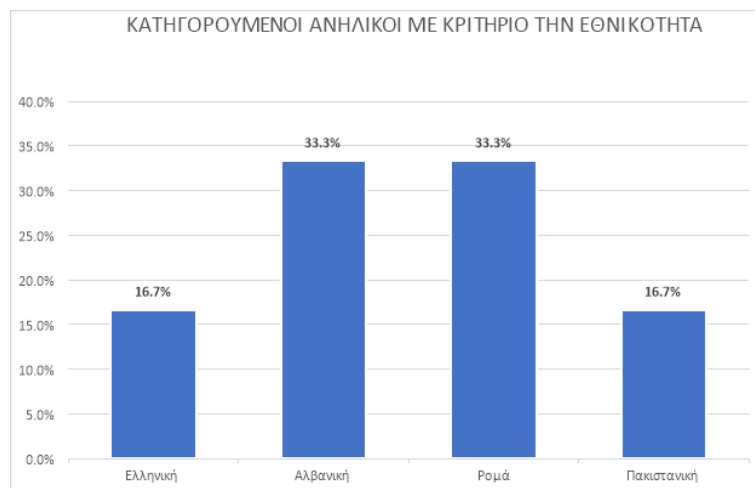
Σχήμα 122. ΤΔΑ Πειραιά: 2014-2015

Σχήμα 123. ΤΔΑ Πειραιά: 2016

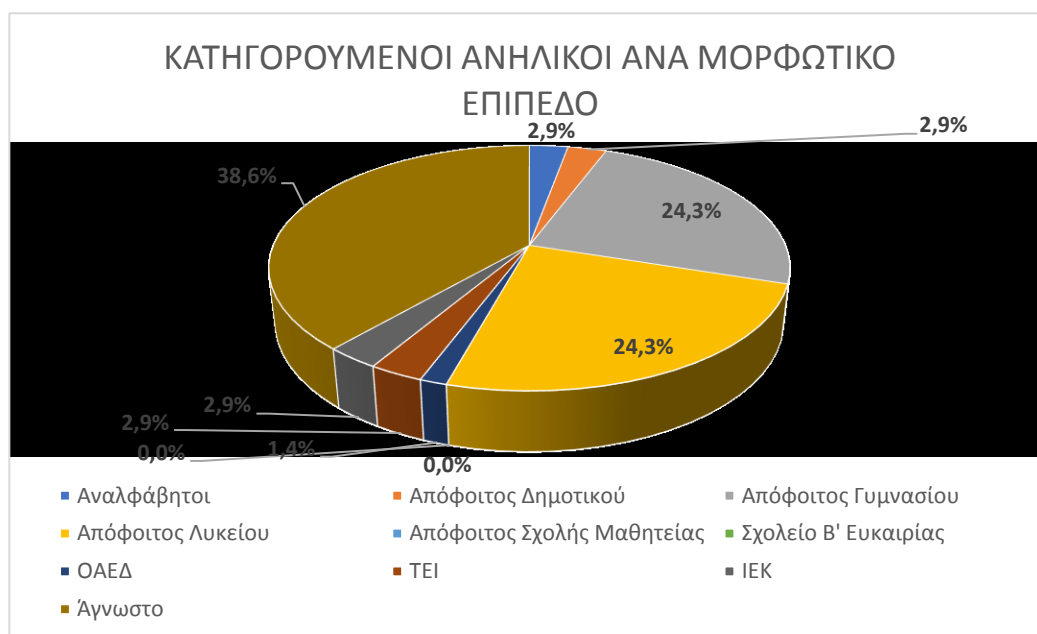
Σχήμα 124. ΤΔΑ Πειραιά: 2017

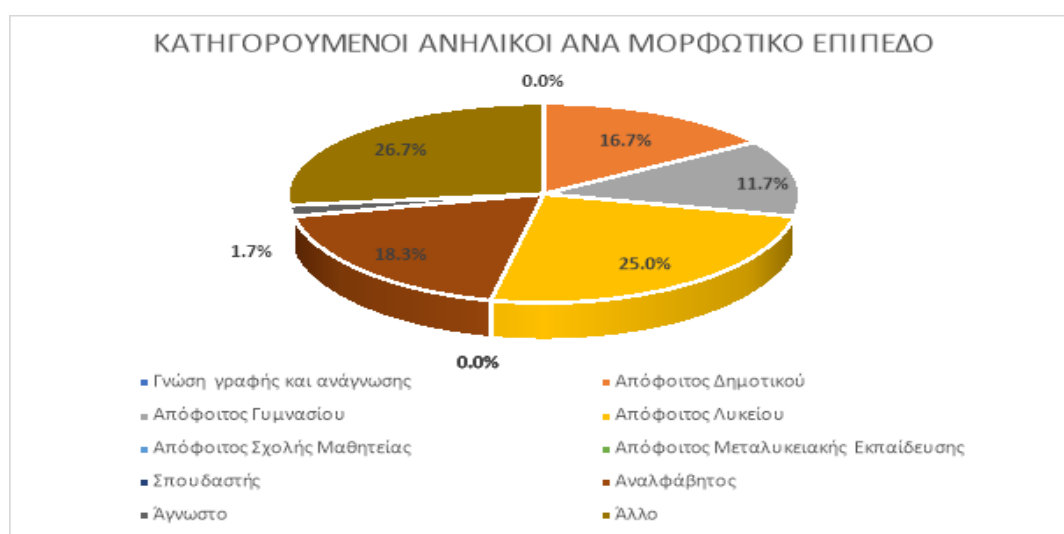
Σχήμα 125. ΤΔΑ Πειραιά: 2018

✚ Ανήλικοι κατηγορούμενοι ανά μορφωτικό επίπεδο

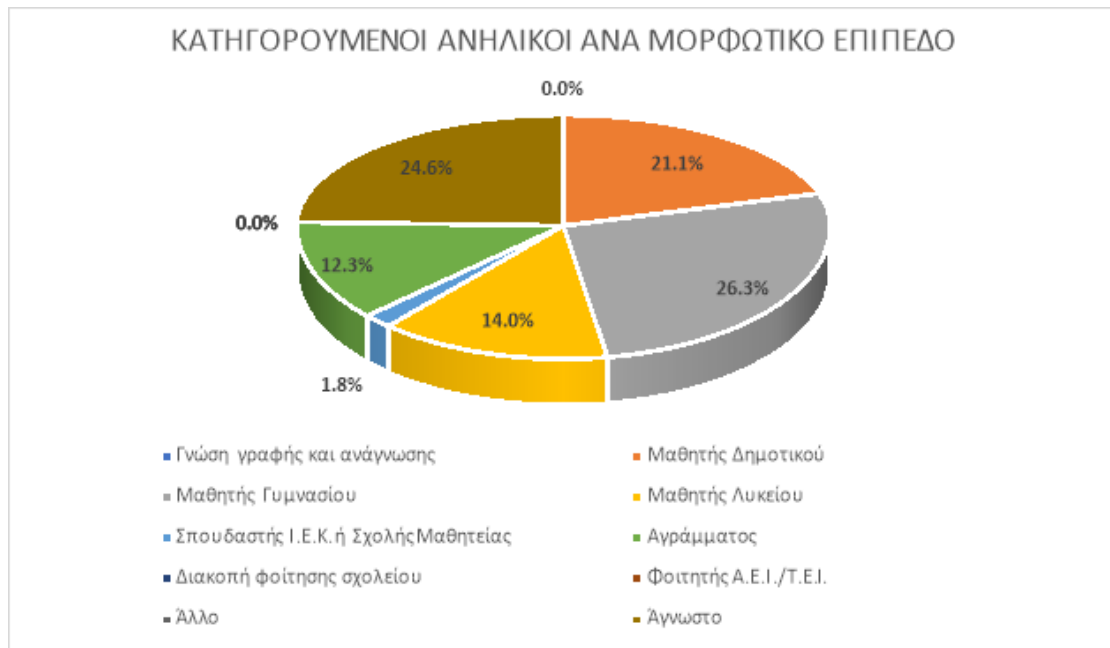
Όπως έχει ήδη σημειωθεί, οι διαφοροποιήσεις που εντοπίζονται στις πίτες που ακολουθούν και αφορούν τον χαρακτηρισμό του μορφωτικού επιπέδου των ανηλίκων οφείλονται στο ότι το μορφωτικό επίπεδο δεν καταγραφόταν κατά τον ίδιο τρόπο από τις ΥΕΑ κατά την πορεία των ετών, με αποτέλεσμα σε κάθε έτος (δικαστικό ή αργότερα ημερολογιακό) να εντοπίζονται επιπλέον ή λιγότερα στοιχεία καταγραφής.

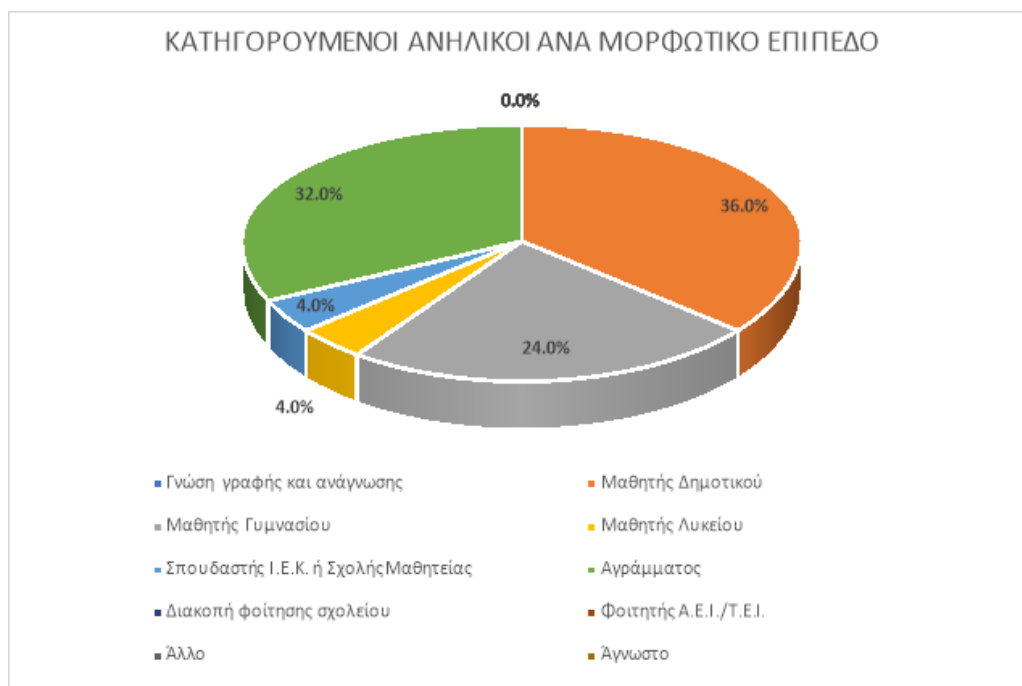
Σχήμα 126. ΤΔΑ Πειραιά: 2013-2014

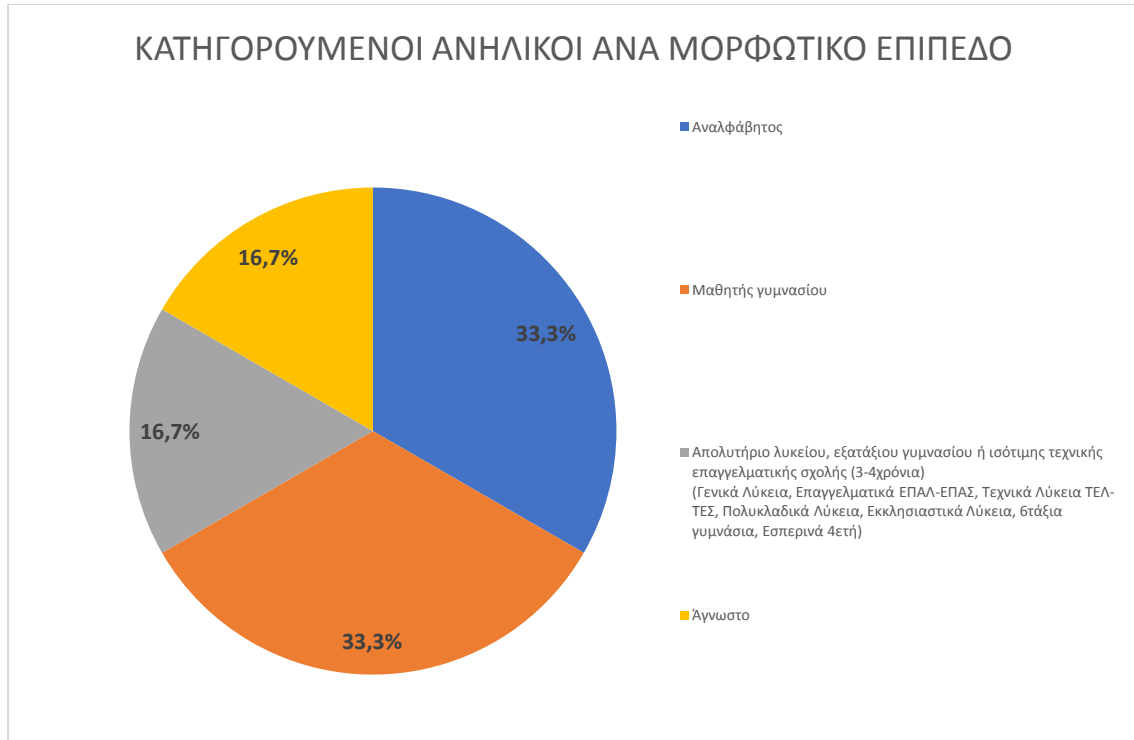
Σχήμα 127. ΤΔΑ Πειραιά: 2014-2015

Σχήμα 128. ΤΔΑ Πειραιά: 2016

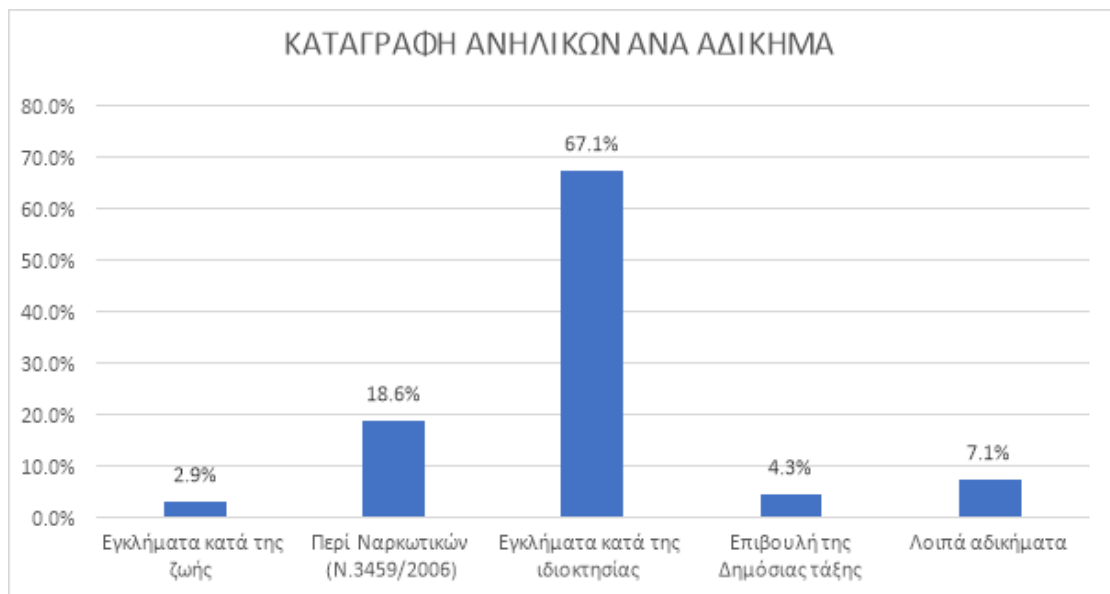

Σχήμα 129. ΤΔΑ Πειραιά: 2017

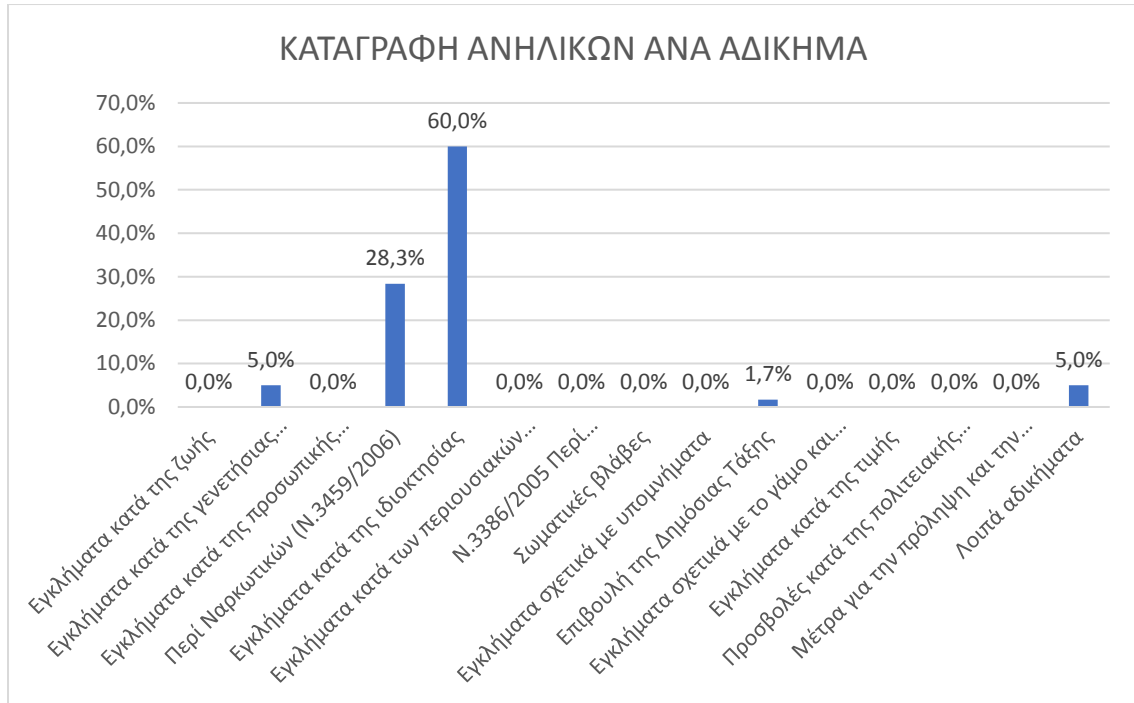

Σχήμα 130. ΤΔΑ Πειραιά: 2018

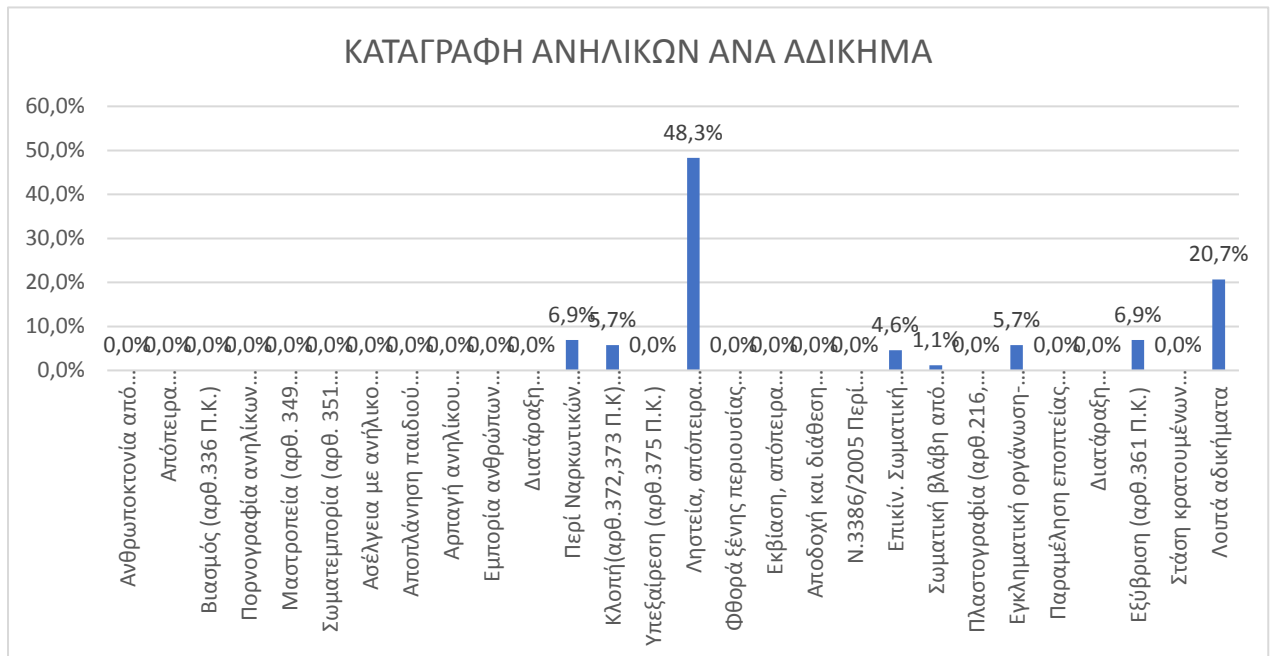
Καταγραφή ανηλικών ανά αδίκημα

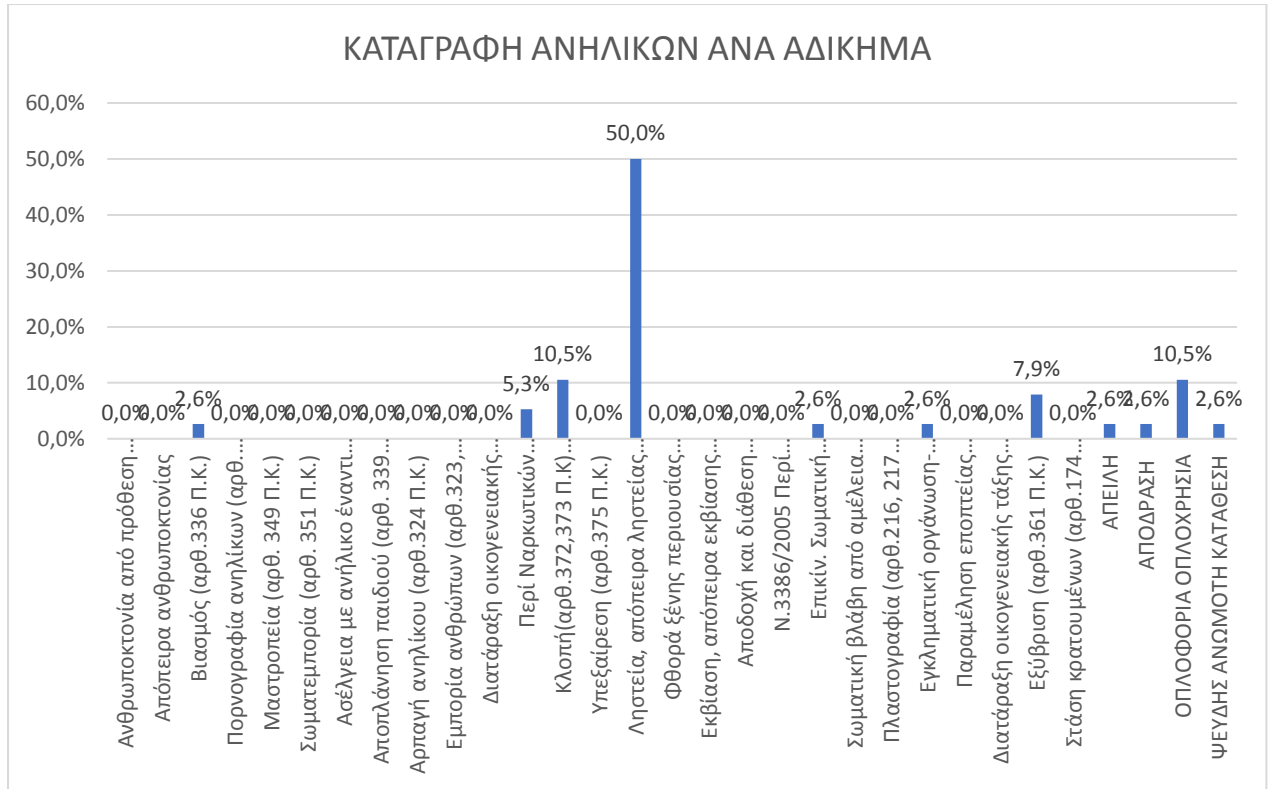
Σχήμα 131. ΤΔΑ Πειραιά: 2013 - 2014

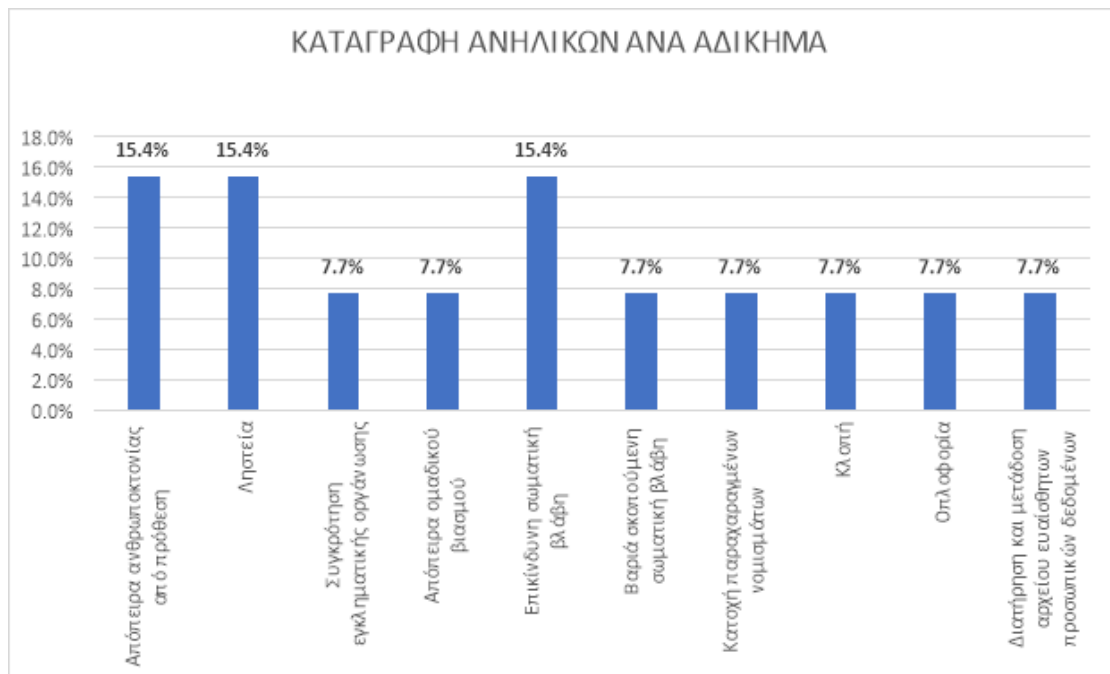
Σχήμα 132. ΤΔΑ Πειραιά: 2014 - 2015

Σχήμα 133. ΤΔΑ Πειραιά: 2016

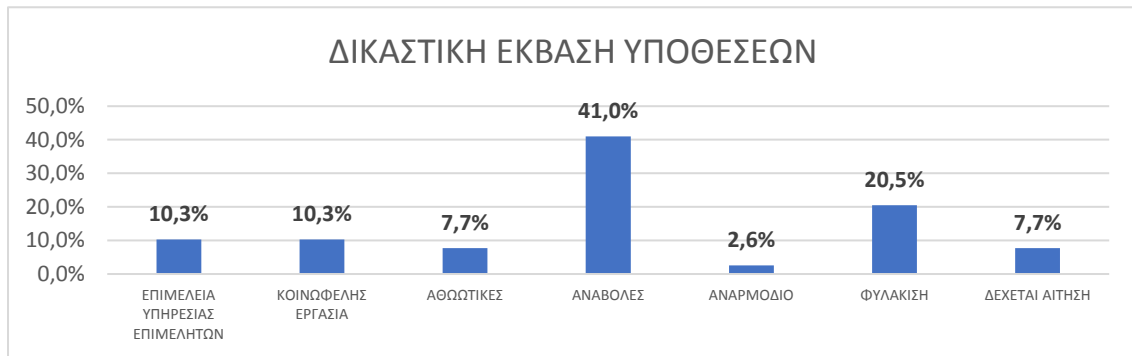

Σχήμα 134. ΤΔΑ Πειραιά: 2017

Σχήμα 135. ΤΔΑ Πειραιά: 2018

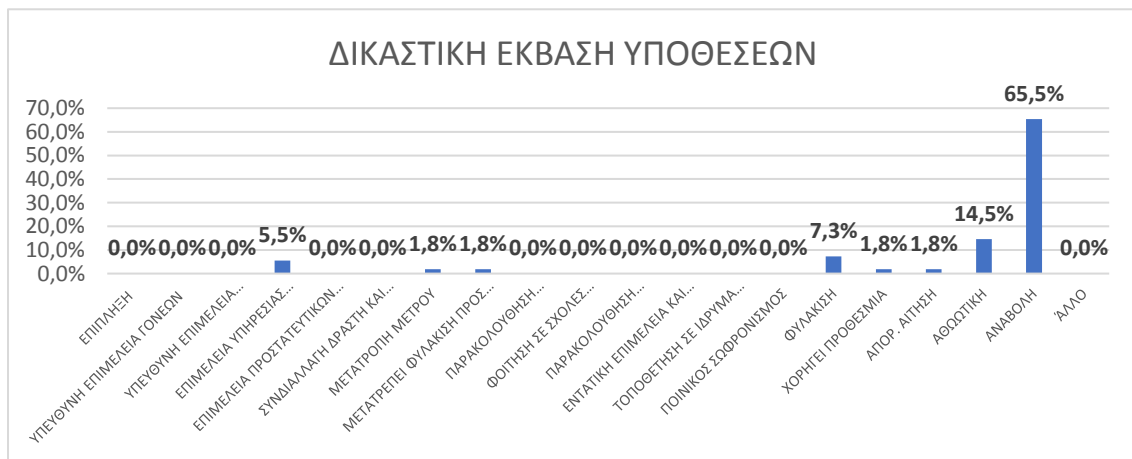
Καταγραφή υποθέσεων σύμφωνα με τη δικαστική έκβαση

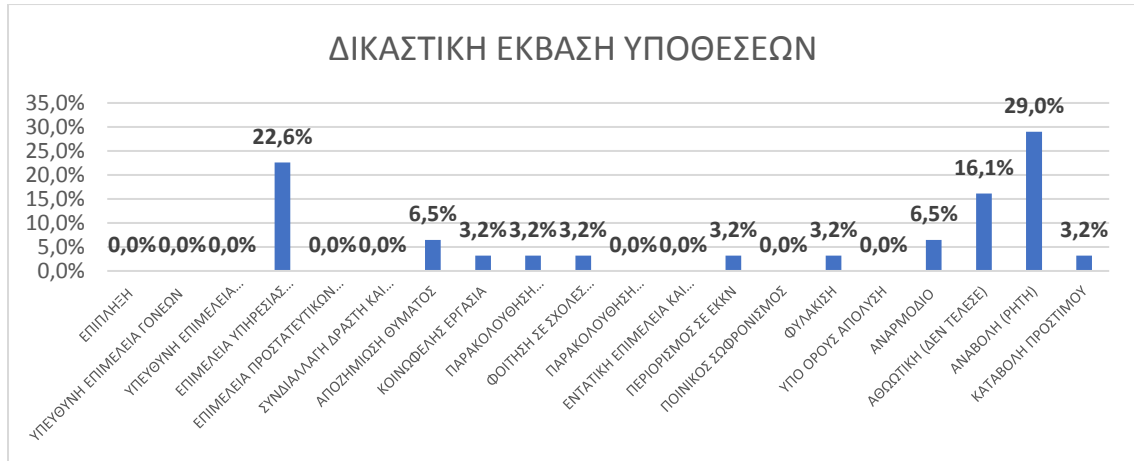
Σχήμα 136. ΤΔΑ Πειραιά: 2013-2014

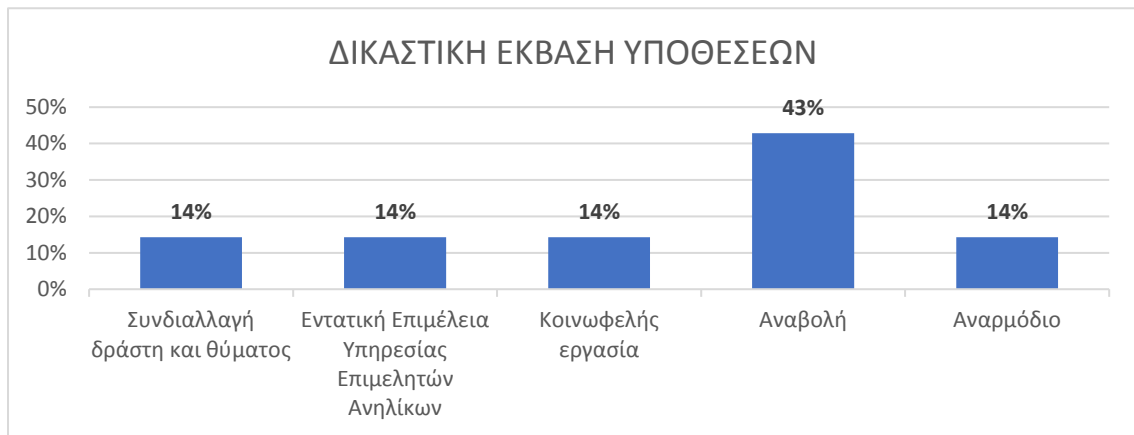
Σχήμα 137. ΤΔΑ Πειραιά: 2014-2015

Σχήμα 138. ΤΔΑ Πειραιά: 2016

Σχήμα 139. ΤΔΑ Πειραιά: 2017

Σχήμα 140. ΤΔΑ Πειραιά: 2018

V.2.6 Σχολιασμός – Παρατηρήσεις

Ως προς τα γραφήματα που σχηματίστηκαν βάσει των στατιστικών στοιχείων των ΥΕΑ Αθηνών και Πειραιά, και αφορούν τα αντίστοιχα Τριμελή Δικαστήρια Ανηλίκων κατά τη διάρκεια της χρονικής περιόδου 2013-2018, σημειώνονται οι εξής παρατηρήσεις:

- A) Κατά την πάροδο των ετών μειώνεται θεαματικά το ποσοστό των ανήλικων κατηγορουμένων που παραπέμπονται σε δίκη για πρώτη φορά και αυξάνεται επίσης εντυπωσιακά το ποσοστό των ανηλίκων που έχουν απασχολήσει στο παρελθόν τη δικαιοσύνη. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα στο τέλος της πενταετίας, και κυρίως κατά τα έτη 2017 και 2018, οι ανήλικοι που έχουν δικαστεί περισσότερες από μία φορές³⁶ να κατακλύζουν τα πινάκια σε ποσοστό 92% στο ΤΔΑ Αθηνών και στα δύο έτη, ενώ αντίστοιχα στο ΤΔΑ Πειραιά το 2017 εισήχθησαν αποκλειστικά και μόνο ανήλικοι που είχαν απασχολήσει ξανά το ποινικό σύστημα, και σε ποσοστό 83% κατά το 2018. Επίσης, από τα αριθμητικά στοιχεία που παρατίθενται κάτω από τα γραφήματα με την αριθμητική καταγραφή των ανηλίκων, παρατηρείται κατά την πάροδο των ετών και στα δύο δικαστήρια σημαντική μείωση των ανήλικων κατηγορουμένων που συνολικά απασχολούν το ποινικό σύστημα (πρωτοείσاکτοι και μη). Ειδικότερα, ενώ κατά το δικαστικό έτος 2013-2014 απασχόλησαν συνολικά το ΤΔΑ Αθηνών 211 ανήλικοι έναντι 70 ανηλίκων που απασχόλησαν το ΤΔΑ Πειραιά, καταλήγουμε το ημερολογιακό έτος 2018 η αντίστοιχη αναλογία να διαμορφώνεται στους 49 έναντι 6. Τα συγκεκριμένα αριθμητικά δεδομένα, συγκρινόμενα με τα αντίστοιχα παρελθόντων ετών, όπως παρουσιάζονται από την Γασπαρινάτου (2020) κατά τη διερεύνηση των στοιχείων των Δικαστηρίων Αθηνών και Πειραιά έως το δικαστικό έτος 2012-2013, τα οποία παρουσιάζουν πολύ πιο υψηλούς αριθμούς συμμετοχής ανήλικων κατηγορουμένων στα Τριμελή Δικαστήρια, πρέπει να ερμηνευθούν κάτω από το πρίσμα των νομοθετικών μεταβολών της εποχής (ν.3860/2010 & ν.4322/2015), και ειδικά τις νομοθετικές μεταρρυθμίσεις του ν.4322/2015, όπου προβλέφθηκε η μετατόπιση του

³⁶ Στο σημείο αυτό επαναλαμβάνεται η επιφύλαξη ως προς τη νοηματοδότηση της έννοιας της υποτροπής κατά την τήρηση των στατιστικών στοιχείων από τις ΥΕΑ (εφόσον ο χαρακτηρισμός ενδέχεται να αφορά και υπόθεση που δεν εισάγεται ως πρωτοείσاکτη, αλλά μετά από αναβολή ή περίπτωση ανηλίκου που είχε ξανααπασχολήσει την ΥΕΑ για άλλη πράξη, έστω και για μία παράβαση ΚΟΚ [ανεξαρτήτως του εάν είχε κριθεί ότι δεν είχε τελέσει την πράξη για την οποία κατηγορήθηκε.

ηλικιακού ορίου εκκίνησης της ποινικής ευθύνης από το 13^ο στο 15^ο έτος, η επιβολή του ποινικού σωφρονισμού έλαβε χαρακτήρα εξαίρεσης και η στέρηση της ελευθερίας επιβάλλεται μονάχα σε εγκλήματα με ιδιαίτερα μεγάλη βαρύτητα, τα οποία, αν τελούνταν από ενήλικο δράστη, θα τιμωρούνταν ως κακουργηματικές πράξεις επισύροντας την ποινή της ισόβιας κάθειρξης. Οι αλλαγές αυτές επέφεραν μεταβολές και στην υλική αρμοδιότητα του άρθρου 113 ΚΠΔ για το δικαστήριο ανηλίκων.

- Β) Στο ΤΔΑ Αθηνών υπάρχει μία περιορισμένη εμπλοκή ανήλικων κοριτσιών σε παραβατικές πράξεις, σε ένα ποσοστό της τάξης του 3% - 5%, η οποία διπλασιάζεται το 2018 και φτάνει στο 10%. Στο ΤΔΑ Πειραιά, η συμμετοχή των κοριτσιών είναι ακόμα μικρότερη (2% - 4%), που σχεδόν τριπλασιάζεται και φτάνει στο 11% το 2016, ενώ μηδενίζεται το 2018, κατά το οποίο παρατηρείται αποκλειστική εμπλοκή αγοριών σε παραβατικές πράξεις. Η υπερεκπροσώπηση των ανήλικων αγοριών (όπως και η εγκληματικότητα ενήλικων ανδρών) απαντάται σε κάθε δικαστήριο σύμφωνα με τις επίσημες στατιστικές.
- Γ) Όσον αφορά στην ηλικιακή ομάδα των ανηλίκων που συγκρούονται με τον νόμο, κυριαρχεί πάντα αυτή των άνω των 15 και έως 18 ετών (η καταγραφή αναφέρεται στην ηλικία τέλεσης του αδικήματος). Ωστόσο παρατηρείται σταδιακά μια μεγαλύτερη εμπλοκή με την παραβατικότητα των δύο μικρότερων ηλικιακών ομάδων (8-13 ετών και άνω των 13 έως 15 ετών), η οποία είναι περισσότερο εμφανής στο ΤΔΑ Αθηνών και κορυφώνεται το έτος 2017, όπου τα αντίστοιχα ποσοστά φτάνουν το 20% και 21% αντίστοιχα στις δύο ηλικιακές ομάδες και καταλήγουν στο 15% το έτος 2018. Στο ΤΔΑ Πειραιά, η ηλικιακή ομάδα άνω των 13 έως 15 ετών παρουσιάζεται με σημαντικές αυξομειώσεις κατά την πάροδο της πενταετίας, καταλήγοντας στο υψηλότερο ποσοστό (33%) το έτος 2018, ενώ η ηλικιακή ομάδα των νεότερων ανηλίκων (8-13 ετών) σημειώνει μια σημαντική αύξηση μόνο το έτος 2017 (11%), ενώ το 2018 παρουσιάζεται με μηδενική συμμετοχή.
- Δ) Όσον αφορά την εθνικότητα, τα στοιχεία επίσης διαφοροποιούνται αρκετά στα δύο δικαστήρια. Στο ΤΔΑ Αθηνών, το ποσοστό των ανήλικων κατηγορουμένων με ελληνική εθνικότητα κινείται από 28% έως 32,4% και κατά το έτος 2018 πέφτει στο 18,4%. Την ίδια φθίνουσα πορεία έχει και η εμπλοκή των ανηλίκων με αλβανική εθνικότητα, η οποία σημειώνει το

μεγαλύτερο ποσοστό της το 2014-2015 (30,2%), ενώ το 2018 μειώνεται στο 2%. Αντίθετα, σημειώνεται σταδιακή θεαματική αύξηση στη συμμετοχή των ανήλικων Ρομά, η οποία ξεκινά από 13,3% και ανέρχεται στο 65,3% το 2018. Ακολουθούν ανήλικοι με διάφορες εθνικότητες, όπως πακιστανική, ρουμανική, βουλγαρική, αφγανική, αλγερινή κ.ο.κ.

Από την άλλη πλευρά, στο ΤΔΑ Πειραιά υπερτερεί σημαντικά η εκπροσώπηση των ανηλίκων με ελληνική εθνικότητα, με μια φθίνουσα πορεία κατά τα έτη 2014-2015 και 2016, που όμως δεν πέφτει κάτω από το 40% και επανακάμπει το 2017 φτάνοντας στο 52%. Η εμπλοκή των ανηλίκων με αλβανική εθνικότητα διατηρείται σταθερά στη δεύτερη θέση, σε ποσοστά μεταξύ 21% και 33%, με μόνη εξαίρεση το 2017 που σημειώνεται ποσοστό μόνο 4%. Οι ανήλικοι Ρομά έχουν μια σταθερή αύξηση ως προς την παρουσία τους και στα πινάκια του ΤΔΑ Πειραιά, όπου εμφανίζονται το 2013-2014 σε ποσοστό 7,1% που αυξάνεται και το έτος 2017 φθάνει το 40%. Ακολουθούν οι ανήλικοι άλλων εθνικοτήτων, όπως είναι η ρουμανική, η πακιστανική, η πολωνική, η ουκρανική, η αρμενική κ.ά.

Σημειώνεται ότι τα μεγαλύτερα ποσοστά εμπλοκής των ανηλίκων αλβανικής καταγωγής σε σχέση με άλλους αλλοδαπούς δεν προκαλούν ιδιαίτερη εντύπωση, εφόσον αποτελούν τη μεγαλύτερη πληθυσμιακή ομάδα αλλοεθνών που κατοικούν στην ελληνική επικράτεια. Επίσης, παρ' όλο που οι Ρομά δεν αποτελούν μια ιδιαίτερη εθνική κατηγορία, αλλά κυρίως πολιτισμική, εντούτοις καταγράφονται από τις Υ.Ε.Α. στη συγκεκριμένη μεταβλητή ξεχωριστά, χωρίς να γίνεται διάκριση στην καταγωγή.

- Ε) Αναφορικά με το μορφωτικό επίπεδο των ανηλικών κατηγορουμένων, και στα Τριμελή Δικαστήρια ένα σημαντικό ποσοστό (20% - 30%, κάποιο δε δικαστικό έτος άγγιξε και το 50%) φαίνεται ότι δεν είναι καταγεγραμμένο στα στοιχεία των ΥΕΑ, επειδή ίσως οι ανήλικοι δεν προσήλθαν για να δικαστούν, και δεν κατέστη εφικτή η συνεργασία τους με τις ΥΕΑ. Από όσα έχουν καταγραφεί προκύπτει ότι κατά τη διάρκεια της πενταετίας και στα δύο δικαστήρια: α) ένα ποσοστό που κυμαίνεται από 0,5% έως και 36% τελείωσαν μόνο το δημοτικό σχολείο ή κάποιες τάξεις του, β) ένα ποσοστό από 3% έως 26% προχώρησαν στο γυμνάσιο, γ) ένα ποσοστό από 4% έως

25% έφτασαν στο λύκειο³⁷, χωρίς, όμως, να υπάρχουν επαρκή στοιχεία για τα ποσοστά των ανηλίκων που έχουν διακόψει τη σχολική φοίτησή τους σε όποιο στάδιο, εκτός από την καταγραφή στο ΤΔΑ Αθηνών το 2016 και 2017 ενός μεγάλου ποσοστού των ανηλίκων που έχουν διακόψει τη σχολική φοίτηση (το 2016 το ποσοστό ήταν 32%, ενώ το 2017 έφτασε το 43%), δ) ένα επίσης αξιοσημείωτο ποσοστό είναι αναλφάβητοι (στον Πειραιά είναι εμφανέστερο αυτό, και στα δύο τελευταία χρόνια υπερέβη το 30%). Υπάρχει, ωστόσο, και ένα πολύ μικρό ποσοστό (από 0,8% - 2%) παιδιών που, όταν δικάστηκαν, είχαν αποφοιτήσει από το λύκειο και ήταν φοιτητές στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Όπως έχει σημειωθεί ήδη παραπάνω, στον σχολιασμό των γραφημάτων του Μονομελούς Δικαστηρίου, το εκπαιδευτικό προφίλ των ανηλίκων συμπληρώνεται κατά τον χρόνο εκδίκασης της υπόθεσης, διάστημα που απέχει από τον χρόνο τέλεσης του αδικήματος και εφόσον έχει προηγηθεί κάποια συνεργασία του ανηλίκου με την ΥΕΑ, κατά το οποίο οι επιμελητές μεριμνούν για την κινητοποίηση των ανηλίκων και σε θέματα εκπαιδευτικής ένταξης.

ΣΤ) Όσον αφορά τα αδικήματα που κυρίως απασχολούν τα Τριμελή Δικαστήρια Ανηλίκων της Αθήνας και του Πειραιά, παρατηρείται ότι κυριαρχούν τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (ληστείες), έπονται οι παραβάσεις του νόμου περί ναρκωτικών (αγορά, κατοχή και πώληση), πράξεις επιβουλής της δημόσιας τάξης (κατά τα δικαστικά έτη 2013-2014 και 2014-2015), ακολουθούν εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας (βιασμοί), εγκλήματα κατά της ζωής (ανθρωποκτονίες), βαριές και επικίνδυνες σωματικές βλάβες, καθώς και η συγκρότηση εγκληματικής οργάνωσης.

Ζ) Όσον αφορά την ποινική μεταχείριση των ανηλίκων που δικάζονται από το Τριμελές Δικαστήριο, διαπιστώνεται ότι την τελευταία πενταετία επιλέγεται πλέον, ως επί το πλείστον και από τα δύο δικαστήρια, η επιβολή αναμορφωτικών / θεραπευτικών μέτρων. Το κύριο μέτρο που επιλέγεται διαχρονικά συχνότερα από την έδρα και των δύο δικαστηρίων είναι η επιμέλεια της υπηρεσίας επιμελητών. Η παροχή κοινωφελούς εργασίας, όπως

³⁷ Στο ΤΔΑ Πειραιά καταγράφονται τα πιο υψηλά ποσοστά και στις τρεις εκπαιδευτικές βαθμίδες, οπότε διαπιστώνεται ότι κατά Μ.Ο. στη διάρκεια της πενταετίας, το ποσοστό των ανηλίκων που φοίτησαν στο δημοτικό σχολείο, το γυμνάσιο και το λύκειο ήταν αντίστοιχα 19,1% , 21,5% και 16,8% έναντι των αντίστοιχων που καταγράφονται στο ΤΔΑ Αθηνών: 11,5%, 6,15% και 7,36%.

και η παρακολούθηση συμβουλευτικών / θεραπευτικών προγραμμάτων, επίσης, επιλέγονται και από τα δύο δικαστήρια. Η αποζημίωση του παθόντος επιλέγεται διαχρονικά κυρίως από το δικαστήριο της Αθήνας και πολύ λιγότερο από αυτό του Πειραιά. Η συνδιαλλαγή αποτυπώνεται σε χαμηλά ποσοστά (από 0,6% έως 2%) κατά τη διάρκεια της πενταετίας στο ΤΔΑ Αθηνών, ενώ στο ΤΔΑ Πειραιά αποτελεί επιλογή του δικαστηρίου μόνο κατά το δικαστικό έτος 2014-2015 και το 2018. Τέλος, ο ποινικός σωφρονισμός φαίνεται ότι στα Τριμελή Δικαστήρια εμφανιζόταν περισσότερο αναγκάιος στις επιλογές του δικαστηρίου της Αθήνας, με σταδιακά φθίνουσα πορεία στην επιβολή του (το ποσοστό του 20% το δικαστικό έτος 2013-2014 κατέληξε στο 4% το 2018) και η τοποθέτηση του ανηλίκου σε Ίδρυμα Αγωγής καταγράφηκε σε ποσοστά από 1,6% - 2,8% και δεν επιβλήθηκε καμιά φορά το 2018. Στο ΤΔΑ Πειραιά, η φυλάκιση του ανηλίκου επιλεγόταν από την έδρα με επίσης σταδιακά φθίνουσα πορεία (το ποσοστό του 20,5% του δικαστικού έτους 2013-2014 μειώθηκε το επόμενο δικαστικό έτος στο μισό, ήτοι στο 10,9%, έπεσε στο 7,3% το 2016, καταλήγοντας στο 3,2% το 2017 και η χρήση της μηδενίστηκε το 2018). Εντυπωσιακή φαίνεται η μεταβολή της δικαστηριακής πρακτικής και στα δύο δικαστήρια κατά την πενταετία αναφοράς, ως προς την ποινική αντιμετώπιση των ανήλικων δραστών σε σχέση με το παρελθόν³⁸. Επίσης, φαίνεται ότι στα ΤΔΑ η εκδίκαση ενός μεγάλου αριθμού υποθέσεων αναβάλλεται (το 2016 τα ποσοστά αναβολής στα δύο δικαστήρια εκτοξεύτηκαν στο 65% -70%, ενώ κατά τα υπόλοιπα δικαστικά έτη κυμαίνονταν περίπου στο 30%).

³⁸ Η Γασπαρινάτου (2020: 367) τονίζει τα υψηλά ποσοστά επιβολής ποινικού σωφρονισμού στο ΤΔΑ Αθηνών και φυλάκισης στο ΤΔΑ Πειραιά σε προηγούμενα έτη [ενδεικτικό αποκορύφωμα για το ΤΔΑ Αθηνών το δικαστικό έτος 2008-2009, όπου η επιβολή του ποινικού σωφρονισμού αγγίζει το 61,4% των εκδικασθέντων, με την αναμορφωτική μεταχείριση να ανέρχεται σε ποσοστό 20,5% και τη φυλάκιση σε ποσοστό 15,9%, ενώ για το ΤΔΑ Πειραιά το δικαστικό έτος 2007-2008, κατά το οποίο η επιβολή φυλάκισης αποτέλεσε και τον αποκλειστικό τρόπο (100%) ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών]. Σύμφωνα με την ίδια συγγραφέα, ενώ στο ΤΔΑ Αθηνών φαίνεται ότι κατά τη διάρκεια των ετών 2009-2013 επιλέγονται κυρίως αναμορφωτικά / θεραπευτικά μέτρα, παράλληλα, όμως, και με υψηλά ποσοστά επιβολής ποινικού σωφρονισμού, στο ΤΔΑ Πειραιά εξακολουθούν κατά τη διάρκεια των δικαστικών ετών 2010-2011 και 2012-2013 τα ποσοστά της φυλάκισης να ανέρχονται σε 90% και 81,3% αντίστοιχα της συνολικής ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων.

V.2.7 Κριτική επισκόπηση

Από την συνολική παράθεση των στοιχείων της δικαστικά διαπιστούμενης παραβατικότητας ανηλίκων, όπως τηρούνται στις ΥΕΑ Αθηνών και Πειραιά και παρουσιάστηκαν στην παρούσα ενότητα, φαίνεται να επιβεβαιώνεται η κυρίαρχη στερεοτυπική εικόνα για τους ανήλικους παραβάτες. Πρόκειται, στη συντριπτική τους πλειονοψηφία για νεαρά αγόρια, που διανύουν ως επί τον πλείστον το δεύτερο στάδιο της εφηβείας (15 έως 18 ετών), σε μεγάλο ποσοστό μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αντιμετωπίζοντας αρκετά προβλήματα στη σχολική τους φοίτηση, την οποία συχνά δεν ολοκληρώνουν, με ένα δε σημαντικό ποσοστό αναλφάβητων. Από την αριθμητική καταγραφή των ανήλικων κατηγορουμένων που απασχολούν τα δικαστήρια και από την εμπειρική γνώση της ερευνήτριας, επιβεβαιώνεται αυτό που είχε εντοπίσει η Γασπαρινάτου (2020: 364) στην έρευνά της, ότι ως τόποι τέλεσης των αδικημάτων αναφέρονται η Αθήνα, καθώς και τα προάστια της δυτικής και ανατολικής Αττικής (λ.χ. Κορωπί - Σπάτα - Μαρκόπουλο, Ζεφύρι, Άνω Λιόσια - Καματερό, Αιγάλεω - Αγία Βαρβάρα - Χαϊδάρι, Αχαρνάι - Μενίδι, Ασπρόπυργος - Ελευσίνα - Μάνδρα, Περιστερί, Καλλιθέα - Μοσχάτο - Ταύρος - Πετράλωνα, Πετρούπολη - Ίλιον και Άγιοι Ανάργυροι), περιοχές που υπάγονται στη δικαιοδοσία του δικαστηρίου Αθηνών (και έτσι εξηγείται ο όγκος των υποθέσεων ειδικά στο ΜΔΑ Αθηνών), και στις οποίες υπάρχουν καταυλισμοί Ρομά και υπερεκπροσώπηση μεταναστών και εργατικών τάξεων. Η μεταβλητή του τόπου τέλεσης των αδικημάτων μας δίνει μια πρώτη εικόνα για την επιλεκτική λειτουργία του ποινικο-κατασταλτικού συστήματος, εφόσον το ενδιαφέρον και η εντατικοποίηση της αστυνόμευσης και του επίσημου κοινωνικού ελέγχου φαίνεται να συγκεντρώνεται σε συγκεκριμένες «επικίνδυνες» περιοχές και κοινωνικές κατηγορίες, οι οποίες και υπερεκπροσωπούνται στις επίσημες στατιστικές μετρήσεις (ό.π.: 375). Τα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας έχουν κυρίαρχη παρουσία και στα τέσσερα δικαστήρια, και ακολουθούν οι παραβάσεις της νομοθεσίας περί ναρκωτικών και περί αλλοδαπών, καθώς και οι σωματικές βλάβες. Όσον αφορά την ποινική μεταχείριση των καταδικασθέντων ανηλίκων φαίνεται ότι στα δικαστήρια και της Αθήνας και του Πειραιά – ακολουθώντας τις σύγχρονες νομοθετικές ρυθμίσεις – η επιβολή αναμορφωτικών/θεραπευτικών μέτρων αποτελεί πλέον τον κυρίαρχο τρόπο ποινικής αντιμετώπισης των ανήλικων δραστών. Το βασικό μέτρο που επιλέγεται διαχρονικά συχνότερα από την έδρα και των δύο δικαστηρίων είναι η επιμέλεια της υπηρεσίας επιμελητών, που μπορεί να επιβληθεί και αυτοτελώς και συνδυαστικά με κάποιο

άλλο. Το μέτρο της συνδιαλλαγής, παρόλο που θα μπορούσε να επιβληθεί και σε αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας και σε αδικήματα διαπροσωπικής βίας (λ.χ. σωματικές βλάβες) φαίνεται να μην επιλέγεται τελικά στον βαθμό που θα αναμενόταν, για λόγους που θα διερευνηθούν κατά την παρουσίαση της έρευνας, αλλά ενδεχομένως να μην εμφανίζεται στις στατιστικές μετρήσεις ακόμα και σε περιπτώσεις που έχει εφαρμοστεί, επειδή για διάφορους λόγους – που εντοπίζονται στον τρόπο και το στάδιο εφαρμογής του – ίσως να μην αποτυπώνεται στη δικαστική απόφαση. Η συγκεκριμένη διάσταση θα προσεγγιστεί αναλυτικότερα σε επόμενη ενότητα.

Κατόπιν των ανωτέρω, κρίνεται σκόπιμο:

- να δημιουργηθεί Τμήμα στο Υπουργείο Δικαιοσύνης με εξειδικευμένο προσωπικό που θα διαθέτει την απαιτούμενη τεχνογνωσία, ώστε να υποστηρίξει στοχευμένα τον κατάλληλο τρόπο παραγωγής των στατιστικών στοιχείων σε όλες τις ΥΕΑ πανελλαδικά και την ορθή αξιοποίησή τους με δυνατότητα συγκρισιμότητάς τους σε βάθος χρόνου,
- να γίνεται πιο προσεκτική και λεπτομερής καταγραφή του εκπαιδευτικού «προφίλ» των ανηλίκων, εφόσον διαπιστώνεται πως οι ανήλικοι παραβάτες δυσκολεύονται να ολοκληρώσουν την υποχρεωτική φοίτησή τους στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ώστε να σχεδιαστούν – ανάλογα με τις ανάγκες – ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα που θα μπορούσαν να τους παράσχουν τη δυνατότητα να παραμείνουν μέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία και όχι να τους αποβάλουν από αυτή, εφοδιάζοντάς τους με δεξιότητες και γνώσεις που θα ενισχύσουν την ένταξή τους στον κοινωνικό ιστό.
- να εμπλουτιστούν οι στατιστικοί πίνακες με στοιχεία που θα αποτυπώνουν την επιβεβαιωμένη (μέσα από δικαστικές αποφάσεις) προηγούμενη εμπλοκή των ανηλίκων σε παραβατικές πράξεις, εφόσον είναι σημαντικό να γνωρίζουμε εάν και ποιοι ανήλικοι (με ποια χαρακτηριστικά) και για ποιες πράξεις απασχόλησαν για πάνω από μία φορά τις ΥΕΑ και ποια ποινική μεταχείριση είχαν από τα δικαστήρια ανηλίκων, ώστε – συνεκτιμώντας το ποινικό ιστορικό τους – να σχεδιαστούν εστιασμένες πολιτικές με σκοπό τη μείωση της επανεμπλοκής τους στο ποινικό σύστημα και την αποφυγή της επιλεκτικής λειτουργίας του ποινικοκατασταλτικού μηχανισμού. Όπως, εξάλλου, διαπιστώθηκε από τα γραφήματα που προηγήθηκαν, φαίνεται ότι οι ανήλικοι και στα τέσσερα

δικαστήρια εμφανίζονται με πολύ υψηλά ποσοστά ως «υπότροποι» (έτσι καταγράφονταν στα στοιχεία των ΥΕΑ τουλάχιστον μέχρι και το 2018), εικόνα ωστόσο που θα *«πρέπει να ερμηνεύεται με επιφύλαξη, καθώς παρατηρείται μεγάλη ασάφεια και σύγχυση για την ιδιότητα του υποτρόπου και τον τρόπο καταχώρισης της μεταβλητής στις στατιστικές μετρήσεις»* (Γασπαρινάτου, 2020: 376).

- να προβλεφθεί τρόπος καταγραφής του μέτρου της συνδιαλλαγής, ακόμα και σε περιπτώσεις που σύμφωνα με τη δικαστική απόφαση ο κατηγορούμενος κρίθηκε ότι δεν τέλεσε την πράξη ή έπαυσε η ποινική δίωξη λόγω ανακλήσεως και αποδοχής, ενώ έχει προηγηθεί η συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη και θύματος πριν την εκδίκαση της υπόθεσης, με αποτέλεσμα το μέτρο να παραμένει «αόρατο» στις στατιστικές μετρήσεις.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ

VI.1 Σκοπός και αναγκαιότητα της έρευνας

Από όσα εκτέθηκαν στο θεωρητικό μέρος της παρούσας μελέτης, έχει ήδη γίνει σαφές ότι η κοινωνική αντίδραση στην παραβατικότητα ανηλίκων απαιτεί μια διερεύνηση σε βάθος, ώστε, μέσα από τις αντιλήψεις, τις στάσεις και τις εμπειρίες των λειτουργών και επαγγελματιών της ποινικής δικαιοσύνης, να γίνει κατανοητός ο τρόπος που νοηματοδοτούν την – εν τοις πράγμασι – μεταχείριση των ανήλικων δραστών και τον δικό τους ξεχωριστό ρόλο στο ΣΠΔΑ με εστίαση στο αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής και να εξακριβωθεί εάν αυτή η μεταχείριση αντιστοιχεί σε κάποιο συγκεκριμένο πρότυπο ή εάν διέπεται από τις αρχές και τις εφαρμογές περισσότερων από τα πρότυπα αυτά, κάτι που θα επιτρέψει τη συναγωγή συμπερασμάτων για την κατεύθυνση, τις αρχές, τα χαρακτηριστικά, τη συνοχή και τα αποτελέσματα του ΣΠΔΑ.

Η ερευνητική διαδικασία της παρούσας μελέτης απευθύνεται σε λειτουργούς και στελέχη φορέων της ποινικής δικαιοσύνης και στους διαδίκους και τους εκπροσώπους τους και συγκεκριμένα σε αστυνομικούς, επιμελητές ανηλίκων, δικαστικούς και εισαγγελικούς λειτουργούς, δράστες, θύματα, γονείς αυτών και συνηγόρους υπεράσπισης. Ειδικότερα, η έρευνα διενεργείται:

- α) στην Αστυνομία, εφόσον αποτελεί τον πρώτο θεσμικό φορέα, ο οποίος έρχεται σε επαφή με τον ανήλικο και την παραβατική του πράξη, και τον εισάγει στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης,
- β) στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, εφόσον αποτελεί τον πλέον εξειδικευμένο θεσμικό φορέα υποδοχής και μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη,
- γ) στο Δικαστήριο Ανηλίκων (εισαγγελείς και δικαστές / ανακριτές ανηλίκων), ως τον βασικό θεσμικό φορέα που αποφαινεται για την τέλεση της πράξης και ορίζει τη μορφή της ποινικής μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη,

- δ) στους δικηγόρους που αναλαμβάνουν τη νομική υπεράσπιση των ανήλικων κατηγορουμένων και
- ε) στα ίδια τα υποκείμενα του κοινωνικού ελέγχου (ανήλικους που απασχόλησαν με μία – τουλάχιστον – παραβατική τους πράξη το ΣΠΔΑ), στα θύματα των παραβατικών τους πράξεων, καθώς και στους γονείς (δραστών και θυμάτων).

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να προσεγγιστεί, μέσα από τις απόψεις όλων όσων αναφέρθηκαν ανωτέρω και εμπλέκονται μέσα στο ΣΠΔΑ, το σύγχρονο πρότυπο ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών και στη συνέχεια να διερευνηθούν ειδικότερα:

- α) το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής και ο τρόπος υλοποίησής του από τους επιμελητές ανήλικων στο πλαίσιο της ποινικής μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη, ώστε να διαπιστωθεί εάν η ελληνική πραγματικότητα συμβαδίζει με τις θεωρητικές αρχές που έχουν διατυπωθεί βιβλιογραφικά αναφορικά με τη συγκεκριμένη πρακτική επανορθωτικής δικαιοσύνης,
- β) οι δυσκολίες που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή του μέτρου,
- γ) οι ομοιότητες και οι διαφορές που καταγράφονται στις ΥΕΑ της επικράτειας ως προς τις στάσεις των Επιμελητών για το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής και τον τρόπο υλοποίησης του μέτρου,
- δ) ο ρόλος που ειδικότερα διαδραματίζει ο Επιμελητής κατά την άσκηση του έργου του – ως διαμεσολαβητής – κατά τη διεξαγωγή της διαδικασίας της συνδιαλλαγής,
- ε) ο ρόλος όλων των εμπλεκόμενων λειτουργών και επαγγελματιών
- στ) το εκπαιδευτικό τους υπόβαθρο και οι τυχόν εκπαιδευτικές τους ανάγκες όσον αφορά στην αποκαταστατική δικαιοσύνη και τη συγκεκριμένη πρακτική της συνδιαλλαγής, καθώς και
- ζ) το βίωμα των συμμετεχόντων στη διαδικασία της συνδιαλλαγής μερών.

Ποιοι λόγοι όμως έστρεψαν το ενδιαφέρον της ερευνήτριας στη διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας;

Κατ' αρχάς, όπως ήδη επισημάνθηκε στην εισαγωγή της παρούσας μελέτης, η ερευνήτρια επέλεξε να ασχοληθεί με το συγκεκριμένο θέμα, με διάθεση να εμβαθύνει στην έρευνα που είχε ξεκινήσει με τη διπλωματική της (2014) στο πλαίσιο των

μεταπτυχιακών της σπουδών και η οποία εστίαζε στο μέτρο της συνδιαλλαγής, όπως εφαρμοζόταν στις δύο ΥΕΑ Αττικής (Αθήνας και Πειραιά), διερευνώντας τις στάσεις και αντιλήψεις των Επιμελητών Ανηλίκων που υπηρετούσαν σε αυτές τις υπηρεσίες και είχαν εφαρμόσει το μέτρο. Έτσι, διαπιστώνοντας τις διαφορές στον τρόπο υλοποίησης του μέτρου – ακόμα και ανάμεσα στους επιμελητές που υπηρετούσαν στην ίδια ΥΕΑ – και τις δυσκολίες που όλοι αντιμετώπιζαν, στη συνέχεια ένιωσε την ανάγκη να μελετήσει την εφαρμογή του μέτρου πανελλαδικά σε όλες τις ΥΕΑ, ώστε να βγουν στην επιφάνεια οι διατοπικές διαφορές και δυσκολίες που ανακύπτουν στις αντίστοιχες υπηρεσίες της χώρας. Προκειμένου να έχει μια πληρέστερη εικόνα της εφαρμογής του μέτρου, θεώρησε σκόπιμο να συμπεριλάβει στην έρευνά της εκτός από τις συνεντεύξεις των Επιμελητών Ανηλίκων, συνεντεύξεις με όλους όσους εμπλέκονται στο ΣΠΔΑ.

Περαιτέρω, λόγω της επαγγελματικής της ιδιότητας ως Επιμελήτριας, έχει άμεση προσωπική αντίληψη για το έργο που επιτελείται στις ΥΕΑ και τον σημαντικό ρόλο του Επιμελητή Ανηλίκων στην αποτελεσματική διαχείριση της κρίσης που εμφανίζεται μετά το γεγονός της σύλληψης του ανηλίκου στο οικογενειακό του πλαίσιο και τον τρόπο που ο Επιμελητής δρα στην προσπάθειά του να οικοδομήσει μια σχέση εμπιστοσύνης με τον ανήλικο. Αξίζει, εξάλλου, να σημειωθεί ότι η παρέμβαση του Επιμελητή στη ζωή του ανηλίκου δράστη και της οικογένειάς του λαμβάνει χώρα σε μια κρίσιμη φάση της ζωής του ανηλίκου, κατά την οποία ο ίδιος είναι ιδιαίτερα ευάλωτος, εφόσον νιώθει, αναμένοντας την εκδίκαση της υπόθεσής του, ότι μπορεί να ανασταλούν τα όνειρά του και ίσως να υποθηκευτεί το μέλλον του, αφού διακυβεύονται σημαντικά αγαθά, όπως είναι αυτά της ελευθερίας, της ασφάλειας, της τιμής, της υπόληψης και της αξιοπρέπειάς του. Η ερευνήτρια εστιάζει στην συγκριτικά συνηθέστερη μορφή αποκαταστατικής δικαιοσύνης, τη συνδιαλλαγή, που λειτουργεί ως μία εναλλακτική διαδικασία για την αποφυγή της κατασταλτικής παρέμβασης του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης και προσπαθεί να αναδείξει τα προβλήματα που ανακύπτουν καθ' όλη τη διαδικασία εφαρμογής του θεσμού της διαμεσολάβησης, ώστε να διατυπωθούν στη συνέχεια προτάσεις για τη βελτίωση του τρόπου υλοποίησής του.

Επισημαίνεται ότι για μεγάλο χρονικό διάστημα – που ξεπερνούσε τη δεκαετία – από την ψήφιση του ν.3189/2003, οι καινοτόμες και προοδευτικές διατάξεις, οι οποίες συνάδουν με την ιδιαιτερότητα των πράξεων που τελούν οι ανήλικοι και της ηλικιακής ομάδας στην οποία ανήκουν, παρέμεναν ανενεργές, αφού τα δικαστήρια

ανηλίκων επέλεξαν να επιβάλλουν τα αναμορφωτικά μέτρα που είχαν στη διάθεσή τους και κατά το παρελθόν.

Επιπλέον, η ερευνήτρια, με την ιδιότητα της Επιμελήτριας, είχε τη δυνατότητα να συνδυάσει στην έρευνά της εκτός από τη συνέντευξη, που αποτελεί ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο για την παραγωγή ποιοτικών δεδομένων, και την τεχνική της παρατήρησης (συμμετοχικής και μη). Η ίδια παρατήρησε πολλές ακροαματικές διαδικασίες δικαστηρίων ανηλίκων που κατέληξαν στην επιβολή του μέτρου και ανέλαβε κάποιες από τις υποθέσεις η ίδια ως διαμεσολαβήτρια, οπότε ήταν σε θέση να διαπιστώσει τον τρόπο υλοποίησης της όλης διαδικασίας τόσο στο στάδιο της πρότασης όσο και στο στάδιο της εφαρμογής του μέτρου, χωρίς να απειλούνται με την παρουσία της οι κύριοι στόχοι του μέτρου, δηλαδή η διαπαιδαγώγηση του δράστη και η ηθική ικανοποίηση του θύματος, αφού κι εκείνη ως μέρος της όλης διαδικασίας – και όχι ως ένα τρίτο πρόσωπο έξω από το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης – επιζητούσε την επίτευξη των στόχων αυτών, μέσα σε ένα πλαίσιο διαρκούς ερευνητικού αναστοχασμού και επαγγελματικής δράσης.

Εκτός από το υλικό που συγκεντρώθηκε από τις συνεντεύξεις και τη συμμετοχική παρατήρηση, στο τρίτο μέρος της παρούσας εργασίας παρατίθενται και τέσσερις μελέτες περίπτωσης ανηλίκων, την πορεία των οποίων η ερευνήτρια παρακολούθησε από την αρχή της παραπομπής τους στην ΥΕΑ και οι οποίες – λόγω των χαρακτηριστικών τους που περιγράφονται στο σχετικό κεφάλαιο – παρουσιάζουν ένα ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον και η ανάλυσή τους συμβάλλει στην ουσιαστική κατανόηση της εφαρμογής του μέτρου. Έπειτα συζήτησε με τους αρμόδιους Επιμελητές το συνολικό τρόπο χειρισμού των περιστατικών, παρακολούθησε προσεκτικά τις ακροαματικές διαδικασίες και ήταν παρούσα σε κάθε διαδικασία συνδιαλλαγής παρακολουθώντας την συμμετοχικά.

Για όλους τους παραπάνω λόγους και συνάμα, επειδή η διαμόρφωση της πραγματικότητας στην Ελλάδα τις προηγούμενες δεκαετίες (κρίση της οικονομίας, αύξηση της ανεργίας, ένταση των οικογενειακών προβλημάτων και όξυνσή τους κατά την περίοδο της πανδημίας, κρίση των θεσμών και των αξιών, υποδοχή μεταναστών, εμφάνιση εθνικιστικών κινημάτων, αύξηση φαινομένων ρατσιστικών συμπεριφορών κ.λπ.) προκάλεσε κατά την εμπειρική κρίση της ερευνήτριας αύξηση των περιστατικών βίας ανάμεσα σε ανηλίκους (το φαινόμενο της σχολικής βίας και του

σχολικού εκφοβισμού φαίνεται να απασχολεί ιδιαίτερα τη σχολική κοινότητα)³⁹, ενίσχυσε συνακόλουθα την επιθυμία της να μελετήσει βαθύτερα τον θεσμό της διαμεσολάβησης, την απήχηση και την εφαρμογή του καθώς και να ανιχνεύσει τις ανάγκες των Επιμελητών για περαιτέρω εκπαίδευσή τους στο συγκεκριμένο τομέα, μια και δεν υπάρχει στη χώρα μας αντίστοιχη Υπηρεσία κοινωνικού προσανατολισμού στα πλαίσια της δικαιοσύνης, που να ασχολείται με τους ανήλικους παραβάτες και τα παιδιά που βρίσκονται σε κίνδυνο. Παράλληλα, έκρινε ότι ήταν σημαντική η διερεύνηση του ρόλου και η ανίχνευση των αναγκών για τη συγκεκριμένη εστιασμένη εκπαίδευση όλων όσοι εμπλέκονται στο ΣΠΔΑ, λόγω της επιρροής που ασκούν στην εξέλιξη της δικονομικής διαδικασίας και της τροπής που παίρνει η δίκη των ανηλίκων.

Επιπλέον, η συγκεκριμένη έρευνα κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική, επειδή σύμφωνα με την Οδηγία 2012/29/ΕΕ, η οποία εγκρίθηκε από το Συμβούλιο των Υπουργών της ΕΕ στις 04/10/2012, τυγχάνει δε ευρείας αποδοχής στην Ευρώπη δίνοντας νέα φωνή στα θύματα κατά τη διάρκεια των διαδικασιών της ποινικής δικαιοσύνης (Αρτινοπούλου & Μιχαήλ, 2016: 551επ.), κρίθηκε επιτακτική η ανάγκη εφαρμογής μέτρων επανορθωτικής δικαιοσύνης σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, με υποχρέωση κάθε κράτους-μέλους να διαθέτει υπηρεσία υποστήριξης των θυμάτων εγκλημάτων καθώς και των μελών των οικογενειών των θυμάτων, με στόχο να αποφευχθεί η δευτερογενής θυματοποίηση αυτών, ορίζοντας δε χρόνο εναρμόνισης των εθνικών νομοθεσιών με την εν λόγω Οδηγία τα τρία έτη (έως τον Νοέμβριο του 2015) (ό.π.: 555επ.). Σημειώνεται ότι στην Ελλάδα η συγκεκριμένη Οδηγία ενσωματώθηκε στον ν. 4478/2017 (μέρος τέταρτο), με την ισχύ του νόμου να ξεκινά από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Αυτή η μετατόπιση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου προς το θύμα, που αντανακλά τις σύγχρονες τάσεις στη θεωρία και την έρευνα, δεν σημαίνει βέβαια ότι πρέπει να υποδηλώνει μια απειλητική και ανταποδοτική στάση προς τον δράστη, αλλά μια

³⁹ Την εξάπλωση του φαινομένου της σχολικής βίας και του σχολικού εκφοβισμού –χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι αντίστοιχες υποθέσεις φτάνουν μαζικά και απασχολούν τα δικαστήρια– εντοπίζει και η πλειονότητα των συμμετεχόντων επιμελητών ανηλίκων στην έρευνα της Γασπαρινάτου (2020: 494). Αντίστοιχες παρατηρήσεις για την αύξηση των περιστατικών βίας και εκφοβισμού στο σχολικό περιβάλλον επισημαίνονται και από τους Kougioumtzis, G., Verykiou, J. & Mallouchou, A. (2018). School Bullying and Advocacy. In: U. Thomas. *Advocacy in Academia and the Role of Teacher Preparation Programs*. Hershey, PA: Information Science Reference (pp. 255-287)

ορθολογική και εξισορροπιστική κοινωνική αντίδραση απέναντι στους δύο πρωταγωνιστές της εγκληματικής πράξης.

VI.2 Ερευνητικά ερωτήματα, στόχοι της έρευνας και αξιοποίηση αποτελεσμάτων

Το θέμα εντάσσεται ερευνητικά στο πεδίο της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης και τα **ερωτήματα** στα οποία καλείται να απαντήσει είναι τα ακόλουθα:

- Υπάρχει διαφοροποίηση – ποιοτική και ποσοτική – της ένδικης νεανικής παραβατικότητας την τελευταία δεκαετία; Εάν ναι, πώς την αντιλαμβάνονται οι φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και σε ποιους παράγοντες αποδίδουν αυτή την αλλαγή;
- Ποιες είναι οι αντιλήψεις των συμμετεχόντων για το «προφίλ» ενός ανήλικου που έρχεται σε σύγκρουση με τον νόμο; Ποια θεωρούν ότι είναι τα βασικά χαρακτηριστικά του;
- Ποιος είναι (και ποιος θα έπρεπε να είναι) ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών;
- Σε ποιες πράξεις επιβάλλεται η συνδιαλλαγή θύματος και δράστη, με ποιον τρόπο εφαρμόζεται από τις ΥΕΑ και πώς προσλαμβάνει ο Επιμελητής Ανηλίκων τον ρόλο του ως διαμεσολαβητή;
- Ποιες είναι οι δυσκολίες που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή του μέτρου;
- Ποιες είναι οι διατοπικές διαφορές που καταγράφονται στις ΥΕΑ της επικράτειας ως προς τις στάσεις των Επιμελητών για το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής και τον τρόπο υλοποίησής του;
- Σε ποιον συγκεκριμένο σκοπό της μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη συμβάλλει η συνδιαλλαγή και με ποιο τρόπο;
- Πώς πιστεύουν οι συμμετέχοντες ότι βιώνουν και νοσηματοδοτούν τη διαδικασία της συνδιαλλαγής ο ανήλικος δράστης και το θύμα;
- Πώς βιώνουν την εμπλοκή τους μέσα στο ΣΠΔΑ και την εμπειρία τους από τη διαδικασία της συνδιαλλαγής ο ανήλικος δράστης και το θύμα (και οι γονείς τους ή άλλα πρόσωπα ή φορείς που ασκούν την επιμέλειά τους);
- Ποιες οι σκέψεις και οι προσδοκίες των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, αναφορικά με την – επαρκή ή μη – εκπαίδευση και κατάρτισή τους στο πεδίο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και των πρακτικών της;

- Ποια η γνώμη των συμμετεχόντων για το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής και πώς αξιολογούν την εφαρμογή της στα ελληνικά δικαστήρια;
- Σε ποιους τομείς θα μπορούσε να βελτιωθεί ο θεσμός της διαμεσολάβησης, σύμφωνα με τη γνώμη των συμμετεχόντων;
- Ποια θεωρούν οι συμμετέχοντες ως τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν κατά την άσκηση του έργου τους;
- Πώς αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους οι συμμετέχοντες μέσα στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης ανηλίκων;
- Πώς οραματίζονται οι συμμετέχοντες το ένα «ιδανικό» σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών;

Αυτά τα ερωτήματα αποτέλεσαν το εφαλτήριο της θεωρητικής σκέψης της ερευνήτριας, τα οποία παρέμειναν ανοιχτά σε επεξεργασία, επαναπροσδιορισμό, εξειδίκευση, εμπλουτισμό ή αντικατάσταση, με παράλληλη αποφυγή κλειστών ερευνητικών υποθέσεων που θα «διεκδικούσαν» την επαλήθευση ή τη διάψευσή τους. Εξάλλου, ένας από τους στόχους της ποιοτικής έρευνας, όπως θα αναλυθεί ειδικότερα σε άλλη ενότητα, είναι να διερευνηθούν σε βάθος οι πολλαπλές πτυχές και διαστάσεις του κοινωνικού πεδίου, συνδυαστικά με την κατανόηση του βάθους, της ποικιλομορφίας, της λεπτομέρειας, του πλαισίου (Mason, 2011: 18-19).

Επίσης, οι στόχοι μιας ποιοτικής κοινωνικής έρευνας θα πρέπει να συνάδουν με τους γενικούς σκοπούς της, οι οποίοι είναι η διερεύνηση φαινομένων «από τα μέσα» και η έμφαση στις μη μετρήσιμες πλευρές της κοινωνικής πραγματικότητας, τα κοινωνικά νοήματα, τις αναπαραστάσεις, τη βιωμένη εμπειρία και τους μηχανισμούς παραγωγής συγκεκριμένων κοινωνικών διαδικασιών (Ιωσηφίδης, 2008: 42).

Οι **στόχοι**, λοιπόν, της συγκεκριμένης ερευνητικής προσπάθειας είναι:

- να μελετηθούν οι πραγματικές συνθήκες και το πλαίσιο μέσα στο οποίο εφαρμόζεται το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής από τις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων,
- να διερευνηθεί η μεθοδολογία και ο τρόπος υλοποίησης του μέτρου της συνδιαλλαγής, καθώς και τα συναισθήματα που γεννά η όλη διαδικασία στον ανήλικο δράστη αλλά και στο θύμα,

- να εξεταστούν οι δυσκολίες που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή του και να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητά του, ώστε να διατυπωθούν στη συνέχεια προτάσεις για την ορθότερη λειτουργία του,
- να «φωτιστεί» ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων ως διαμεσολαβητή, καθώς και να συσχετιστεί με τον ρόλο όλων των άλλων εμπλεκόμενων λειτουργών και επαγγελματιών κατά τη διαχείριση των ανήλικων παραβατών μέσα σε ένα επανορθωτικό πλαίσιο προσέγγισης της δικαιοσύνης.

Περαιτέρω, οι απόψεις των ερευνώμενων λειτουργών και επαγγελματιών της ποινικής δικαιοσύνης, όπως αποτυπώνονται στην παρούσα έρευνα, θα μπορούσαν να αποτελέσουν αφορμή για σκέψη στα αρμόδια πολιτειακά όργανα, ώστε να μην αρκούνται μόνο στη θέσπιση νόμων, αλλά – λαμβάνοντας υπ’ όψιν τα θέματα και τις δυσκολίες που αναδεικνύονται μέσα από τέτοιες έρευνες – να συνεκτιμούν τη φωνή των επαγγελματιών που εργάζονται στο πεδίο.

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας μπορούν επίσης να αξιοποιηθούν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη και τον Σύνδεσμο Επιμελητών Ανηλίκων (ΣΕΔΑ), προκειμένου να φροντίσουν για τη θεσμοθέτηση τόσο στο πλαίσιο εισαγωγικής εκπαίδευσης όσο και στη μετέπειτα επιμόρφωση και συνεχή συστηματική υποστήριξη όλων των επιμελητών ανηλίκων, δικαστικών και εισαγγελικών λειτουργών, δικηγόρων καθώς και αστυνομικών στο αντικείμενο της επανορθωτικής δικαιοσύνης και των πρακτικών της. Η συγκεκριμένη εκπαιδευτική ανάγκη αναδύθηκε σε πολλά σημεία της παρούσας μελέτης.

VI.3 Μεθοδολογία διεξαγωγής της έρευνας – Επιστημολογικές και οντολογικές παραδοχές

Οι κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες βασίζονται στην ποιοτική μέθοδο, η οποία αποσκοπεί στην κατανόηση των φαινομένων, σε αντιδιαστολή με την ποσοτική μέθοδο που αποσκοπεί στην εξήγησή τους. Διαφορετικές επιστημολογικές ή θεωρητικές παραδοχές και διαφορετικοί τρόποι διερώτησης για την κοινωνική πραγματικότητα οδηγούν στην επιλογή διαφορετικών μεθοδολογικών προσεγγίσεων. Ο βασικός λόγος που η ποιοτική κοινωνική έρευνα χαρακτηρίζεται από μια πληθώρα διαφορετικών μεθόδων είναι η πολυπλοκότητα της ίδιας της κοινωνικής πραγματικότητας καθώς και το είδος των θεωρητικών και πρακτικών ερωτήσεων που κάνουμε κάθε φορά (Ιωσηφίδης, 2008: 47). Συνήθως, στην ποιοτική κοινωνική

έρευνα, τα ερευνητικά μέσα χαρακτηρίζονται από έναν ορισμένο, κάθε φορά, βαθμό ευελιξίας, καθώς αυτά εξελίσσονται, μετασχηματίζονται και διαμορφώνονται συνεχώς κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας (ό.π.: 48).

Εξάλλου, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Parker (1995), οι ποιοτικές προσεγγίσεις ταιριάζουν για τη μελέτη των ανθρώπων στον «πραγματικό κόσμο». Σύμφωνα με τους Denzin & Lincoln (2005: 3), οι ποιοτικοί ερευνητές μελετούν τα πράγματα στο φυσικό τους πλαίσιο, επιχειρώντας να δώσουν νόημα ή να ερμηνεύσουν τα φαινόμενα με όρους των νοημάτων που οι άνθρωποι δίνουν σε αυτά. Ενδιαφέρονται ουσιαστικά για τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι βιώνουν τα γεγονότα (Willig, 2001).

Η χρήση της εθνογραφικής έρευνας έχει κατακτήσει τη θέση της στο χώρο των κοινωνικών επιστημών, εφόσον αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τον κόσμο τους και ανταποκρίνεται στην επιβεβαιωμένη πλέον ανάγκη να κατανοηθεί η λογική και ο τρόπος σκέψης όλων των δρώντων υποκειμένων μιας κοινωνικής κατάστασης ή ενός πολιτιστικού πλαισίου. Μια εθνογραφική έρευνα έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει διάφορες μεθόδους, όπως την παρατήρηση (συμμετοχική ή μη), τη λήψη συνεντεύξεων, καθώς και οποιαδήποτε άλλη μορφή αλληλεπίδρασης μεταξύ ερευνητών και κοινωνικού κόσμου, προκειμένου να ανακαλύψει τους τρόπους αντίληψης της πραγματικότητας, όπως αυτοί εντοπίζονται σε νοήματα που οικοδομούνται από τη γλώσσα, τους συμβολισμούς ή τις πρακτικές (Πέτσας, 2017· Willis & Trondman, 2000).

Αυτό το νόημα που δίνουν οι άνθρωποι στα γεγονότα και στον τρόπο που βιώνουν τη δική τους συμμετοχή σε αυτά, προσπαθεί να διερευνήσει η παρούσα μελέτη. Η ερευνήτρια λαμβάνει «εσωτερικές» πληροφορίες σχετικά με την κοινωνική ζωή της ομάδας μελέτης, περιγράφοντας και ερμηνεύοντας κοινωνικά φαινόμενα από την οπτική των ίδιων των πρωταγωνιστών τους, χρησιμοποιώντας παράλληλα την παρατήρηση για τη μελέτη της ζωής των ανθρώπων, των δραστηριοτήτων και των εμπειριών τους και λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι το πλαίσιο μέσα στο οποίο διεξάγεται η έρευνα και μέσα στο οποίο ζει και αποκτά εμπειρίες το άτομο αποτελεί καθοριστική συνισταμένη (Ισαρη & Πουρκός, 2015: 91). Επιπλέον, ειδικότερα, σημειώνεται ότι στη συγκεκριμένη έρευνα, η ερευνήτρια αποτελώντας μέλος της ομάδας μελέτης έχει κερδίσει την αποδοχή και εμπιστοσύνη της έχοντας δημιουργήσει σύνδεση με πολλά από τα μέλη της ερευνώμενης ομάδας και καταγράφει σημειώσεις κατανοώντας τη δομή, τις αρχές και τον πολιτισμό της, μέσα από τη συνεχή και επί χρόνια

παρατήρηση του πεδίου. Ο τεράστιος όγκος δεδομένων τίθεται σε τακτική ανασκόπηση και η ερευνήτρια σε διαρκή αναστοχαστική διαδικασία, προκειμένου να διαχειριστεί αφενός το πλήθος των πληροφοριών που συγκεντρώνει και αφετέρου την υποκειμενική της προσέγγιση στο ερευνώμενο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο, αποδίδοντας – με απόλυτο σεβασμό στην ερευνητική δεοντολογία – τον τρόπο που νοηματοδοτούν οι συμμετέχοντες την πραγματικότητα που βιώνουν.

Η έρευνα στηρίχθηκε στις μεθόδους της της ποιοτικής προσέγγισης, για λόγους που αρκετοί μελετητές (Bird, Hammersley, Gomm & Woods, 1999: 26-27· McGrath & Johnson, 2003· Marshall & Rossman, 2006· Cresswell, 2007· Glesne, 2018) έχουν εντοπίσει:

- α) είναι η πλέον κατάλληλη μεθοδολογία, για να δώσει απαντήσεις στα ερωτήματα που τέθηκαν από την ερευνήτρια, δίνοντας έμφαση στην υποκειμενικότητα των συμμετεχόντων, αφήνοντάς τους ελευθερία χώρου και χρόνου να εκφραστούν, ώστε να κατανοήσει τις βαθύτερες φωνές τους,
- β) λαμβάνει υπ' όψιν της την ποικιλία των απαντήσεων και αντιδράσεων των συμμετεχόντων αξιολογώντας τη σημασία τους και το γενικότερο πλαίσιο (χωροχρονικό, πραγματιστικό, διαπροσωπικό, κοινωνικοπολιτισμικό κ.ά.) μέσα στο οποίο τοποθετούνται και αναπτύσσονται, εστιάζοντας στις υποκειμενικές διαστάσεις των φαινομένων, καθώς και στην καταγραφή, ανάλυση, ερμηνεία και κατανόηση των εμπειριών, των βιωμάτων και των υποκειμενικών νοημάτων των συμμετεχόντων,
- γ) χρησιμοποιεί «μη δομημένα δεδομένα», τα οποία δεν έχουν κωδικοποιηθεί τη στιγμή της συλλογής τους σε πεπερασμένο σύνολο αναλυτικών κατηγοριών ή υπό τη μορφή μίας επισήμως δομημένης κλίμακας, εφόσον η ποιοτική ερευνητική διαδικασία είναι δυναμική, ανοιχτή και ευέλικτη (σε κάθε στάδιό της),
- δ) εξετάζει εξονυχιστικά, όπως συμβαίνει στην ποιοτική έρευνα γενικά, έναν μικρό αριθμό περιπτώσεων, διερευνώντας σε βάθος τις επιμέρους πτυχές και διαστάσεις της πολύπλοκης και δυναμικής φύσης του ερευνώμενου αντικειμένου, σε αντίθεση με τις περισσότερες ποσοτικές έρευνες, όπου γίνεται προσπάθεια να καλυφθεί όσο το δυνατό μεγαλύτερος αριθμός περιπτώσεων,
- ε) προϋποθέτει σαφή ερμηνεία της σημασίας και του σκοπού της λειτουργίας των ανθρώπινων πράξεων στην ανάλυση των δεδομένων, κατά την οποία ο

ερευνητής προσπαθεί να υιοθετήσει μια αφηγηματικότητα και πιο εκφραστικούς όρους στην περιγραφή των βιωμάτων των ερευνητικών υποκειμένων.

Το πιο διαδεδομένο μεθοδολογικό εργαλείο της ποιοτικής προσέγγισης, η συνέντευξη με ανοικτές ερωτήσεις, παρουσιάζει στενή σύνδεση με πολλές από τις μεθοδολογίες του ερμηνευτικού «παραδείγματος» (ερμηνευτικού τύπου έρευνα), ενώ η μέθοδος του ερωτηματολογίου με κλειστές ερωτήσεις συνδέεται με εκείνες του θετικιστικού / μεταθετικιστικού «παραδείγματος» (εξηγητικού τύπου έρευνα) (Ισαρη & Πουρκός, 2015: 18). Το κύριο ενδιαφέρον των ποιοτικών μεθόδων επικεντρώνεται *«στην περιγραφή και κατανόηση της μοναδικότητας της ανθρώπινης εμπειρίας, της βιωματικής πραγματικότητας (του βιόκοσμου) των υποκειμένων, στην ιδιαιτερότητα της συνείδησης και των βιωμάτων τους»* (ό.π.: 28). Ένας από τους βασικούς στόχους τους είναι να συνεισφέρουν πλούσιες, πυκνές και παραγωγικές περιγραφές του φαινομένου που διερευνάται.

Η παρούσα μελέτη εντάσσεται στο ευρύτερο ερμηνευτικό παράδειγμα, το οποίο αναπτύχθηκε στον αντίποδα του θετικισμού που εκκινεί από την υπόθεση ότι η κοινωνική πραγματικότητα είναι αντικειμενική και δύναται να περιγραφεί, να μετρηθεί και να αναλυθεί με αξιολογικά ουδέτερο τρόπο και ότι τα κοινωνικά φαινόμενα μπορούν να μελετηθούν όπως τα φυσικά, εφαρμόζοντας μία ενιαία επιστημονική μέθοδο, διαχωρίζοντας τα γεγονότα από τις αξίες και διακρίνοντας την εμπειρική πρόσληψη και την αξιολογική κρίση (Γασπαρινάτου, 2020: 383 επ.). Αντίθετα, σύμφωνα με την ερμηνευτική θεώρηση, η κοινωνική πραγματικότητα δεν μπορεί να γίνει αντιληπτή, αν αφαιρέσουμε από την προσέγγισή της τα νοήματα που αποδίδουν τα δρώντα κοινωνικά υποκείμενα απέναντι στη δική τους συμπεριφορά και τη συμπεριφορά των άλλων. Οπότε, υπό αυτό το πρίσμα, γίνεται κατανοητό ότι είναι αδύνατος ο διαχωρισμός ανάμεσα στα γεγονότα και τις αξιολογικές κρίσεις (Κυριαζή, 2011: 32-45).

Όπως, άλλωστε, υποστηρίζεται από τη φαινομενολογική κοινωνιολογία, την εθνομεθοδολογία και τη θεωρία της συμβολικής διαντίδρασης, κάθε ανθρώπινη προσωπικότητα αντιλαμβάνεται τα εξωτερικά ερεθίσματα και ερμηνεύει την κοινωνική πραγματικότητα με μια υποκειμενική πρόσληψη, η οποία διαφοροποιείται ανάλογα με τις αισθήσεις, τα κίνητρα, τις πεποιθήσεις, τις εμπειρίες του κάθε ατόμου,

οι οποίες δεν μπορούν να λειτουργήσουν ανεξάρτητα από το νόημα και την ερμηνεία που αποδίδεται στα πράγματα (Ritzer α & β, 2000).

Εν προκειμένω, η ερευνήτρια προτίμησε την ποιοτική προσέγγιση, προκειμένου να διερευνήσει τις στάσεις και τις αντιλήψεις όλων όσοι εμπλέκονται στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης ανηλίκων για το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής και να περιγράψει το δικό τους ρόλο μέσα σε μια σύγχρονη τάση επιβολής μέτρων επανορθωτικής δικαιοσύνης.

«Η ψυχολογική-πολιτισμική σχέση μεταξύ του ερευνητή και των υποκειμένων της έρευνας είναι διαπροσωπική, ενσυναισθηματική. Ο ερευνητής εμπλέκεται στην υποκειμενική πραγματικότητα των υποκειμένων με στόχο τη βαθύτερη κατανόηση της προοπτικής τους, την κατανόηση της κοινωνικής-πολιτισμικής πραγματικότητας μέσα από τα δικά τους μάτια... Η αλληλεπίδραση μεταξύ του ερευνητή και των υποκειμένων της έρευνας βασίζεται στην εγγύτητα, στη στενή επαφή (π.χ. συμμετοχική παρατήρηση), η οποία θεωρείται απαραίτητη για τη βαθύτερη κατανόηση των προοπτικών τους» (Ισαρη & Πουρκός, 2015: 31).

Σημειώνεται ότι ο ποιοτικός χαρακτήρας της κοινωνικής έρευνας αναπτύσσεται πάνω σε έναν ερευνητικό σχεδιασμό, ο οποίος είναι ευέλικτος και ανοιχτός, και δεν έχει ως στόχο να επαληθεύσει ή να διαψεύσει προδιατυπωμένες ερευνητικές υποθέσεις, αλλά να ανακαλύψει νέες πτυχές του εξεταζόμενου φαινομένου και να αναδείξει τις πολλαπλές και ποικίλες διαστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας και ζωής, μέσα από την οπτική των δρώντων υποκειμένων που τη δομούν, ενώ παράλληλα και ταυτόχρονα καθορίζονται από αυτήν (Τσιώλης, 2014: 27-33).

VI.4 Μεθοδολογικό εργαλείο παραγωγής δεδομένων

Η συνέντευξη αποτελεί ίσως την πιο διαδεδομένη μέθοδο συλλογής / παραγωγής ποιοτικού υλικού και πληροφοριών στις κοινωνικές επιστήμες. Στην ποιοτική κοινωνική έρευνα χρησιμοποιούνται κυρίως η ημι-δομημένη και η μη δομημένη συνέντευξη, καθώς επιτρέπουν τη συλλογή δεδομένων σε βάθος ή την ανάδειξη θεμάτων που δεν είχαν προκαθοριστεί στον αρχικό σχεδιασμό από τον ερευνητή (Ιωσηφίδης, 2008).

Στην έρευνα αυτή, η ερευνήτρια χρησιμοποίησε ως εργαλείο παραγωγής⁴⁰ των δεδομένων τον τύπο της **ημι-δομημένης συνέντευξης**, προκειμένου να διερευνήσει σε βάθος και να αναδείξει τις αντιλήψεις των λειτουργών και επαγγελματιών του ΣΠΔΑ. Το συγκεκριμένο μεθοδολογικό εργαλείο αφενός αυξάνει την πιθανότητα θετικής ανταπόκρισης από πλευράς του ερευνητικού υποκειμένου (Αβραμίδης και Καλύβα, 2006) και αφετέρου επιτρέπει στο υποκείμενο αρκετή ελευθερία και πρωτοβουλία ως προς τη διατύπωση των απαντήσεών του, χωρίς να επιδέχεται περιορισμούς (Rabionet, 2011). Ο ερευνητής περιορίζει στο ελάχιστο τις παρεμβάσεις του, ενώ φροντίζει να παρακινεί το υποκείμενο να μιλά για θέματα που ο σκοπός της έρευνας απαιτεί να καλυφθούν στη διάρκεια του διαθέσιμου χρόνου (Βάμβουκας, 2007: 232). Η προηγούμενη μερική γνώση του πλαισίου που ερευνάται αποτελεί έναν ακόμα βασικό λόγο επιλογής της μεθόδου της ημι-δομημένης συνέντευξης, εφόσον ο ερευνητής βρίσκεται σε εγρήγορση, με τρόπο ώστε να εστιάσει σε συγκεκριμένα ζητήματα που άπτονται του ερευνητικού ενδιαφέροντός του (Noaks & Wincup, 2004). Κι ενώ οι θεματικές ενότητες και οι επιμέρους ερωτήσεις έχουν καθοριστεί από πριν, εν τούτοις η ημι-δομημένη συνέντευξη χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη ευελιξία (Kallio et al, 2016) ως προς τη συμπερίληψη όλων των ερωτήσεων, καθώς και τη σειρά υποβολής τους ή ως προς την τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων ανάλογα με τον ερωτώμενο και την εμβάθυνση σε κάποια θέματα με συμμετέχοντες που «*κρίνονται κατάλληλοι*» (Ισαρη & Πουρκός, 2015: 99).

Κάποια ακόμα από τα πλεονεκτήματα της τεχνικής της συνέντευξης είναι ότι επιτρέπει μεγαλύτερο βάθος από ό,τι στην περίπτωση των άλλων μεθόδων συλλογής στοιχείων, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για τη διερεύνηση πολύπλοκων κοινωνικών διαδικασιών, συμπεριφορών, στάσεων, αξιών και αντιλήψεων. Επίσης προϋποθέτει την αμεσότητα της σχέσης μεταξύ του ερευνητή και του συμμετέχοντος και μπορεί να οδηγήσει στη διερεύνηση θεμάτων ή ανάδειξη πτυχών και διαστάσεων που δεν είχαν προκαθοριστεί, μεταβάλλοντας ή τροποποιώντας πολλές φορές ακόμη και το ίδιο το αρχικό ερευνητικό πλαίσιο. Επιπλέον, επιτρέπει στον ερευνητή να κατανοήσει κοινωνικές συμπεριφορές, στάσεις και αντιλήψεις των συμμετεχόντων, δηλαδή να δει τον κοινωνικό κόσμο και τα κοινωνικά φαινόμενα μέσα από τις εμπειρίες και τα

⁴⁰ Όρος που αντικαθιστά τη «*συλλογή*» στην ποιοτική έρευνα, αφενός επειδή ο ερευνητής δεν μπορεί να είναι ένας απολύτως ουδέτερος συλλέκτης πληροφοριών και αφετέρου επειδή η διαδικασία παραγωγής δεδομένων είναι πιο σύνθετη, εφόσον «*περιλαμβάνει δραστηριότητες διανοητικού, αναλυτικού και ερμηνευτικού χαρακτήρα*» (Mason, 2011: 73).

«μάτια» των κοινωνικών υποκειμένων, καθώς και μέσα από τις αλληλεπιδράσεις τους με την κοινωνική πραγματικότητα (Ιωσηφίδης, 2008), αναδεικνύοντας τη «φωνή» και τον λόγο των ίδιων.

Μειονεκτήματά της λογίζονται το ότι είναι επιρρεπής στην υποκειμενικότητα και μπορεί να επηρεάζεται από τον συνεντευκτή, ότι είναι εξαιρετικά απαιτητική και χρονοβόρα τόσο ως προς την υλοποίησή της όσο και ως προς τη φάση του σχεδιασμού, της απόκτησης πρόσβασης στους συμμετέχοντες αλλά και στην ανάλυση των δεδομένων, καθώς και το ότι προϋποθέτει αυξημένες επικοινωνιακές δεξιότητες από την πλευρά του ερευνητή, ιδιαίτερη ευαισθησία σε ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας, γνήσιο ενδιαφέρον και ευελιξία (Ιωσηφίδης, 2008· Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι η συνέντευξη δεν είναι μια εύκολη επιλογή για τον ερευνητή και δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί από οποιονδήποτε χωρίς τον απαιτούμενο ερευνητικό σχεδιασμό (Mason, 2011).

Οι προσωπικές συνεντεύξεις που παραχωρήθηκαν για τους σκοπούς της έρευνας αυτής οργανώθηκαν, λοιπόν, σύμφωνα με τα πρότυπα των ημι-δομημένων συνεντεύξεων, με την επιδίωξη να συνδυαστούν τα πλεονεκτήματα της ανοικτής – μη δομημένης – συνέντευξης, περιορίζοντας τους κινδύνους και τις μεθοδολογικές και οργανωτικές δυσκολίες τους. Η δημιουργία ενός οδηγού συνέντευξης με συγκεκριμένες ερωτήσεις κρίθηκε απαραίτητη για τη μετέπειτα επεξεργασία και ανάλυση του παραχθέντος πρωτογενούς υλικού. Ωστόσο εκτιμήθηκε ότι η μη αυστηρά καθορισμένη σειρά υποβολής των ερωτημάτων, καθώς και η προσθαφαίρεση ή η τροποποίηση ερωτήσεων ανάλογα με τη θέση, το αντικείμενο εργασίας και την εμπειρία κάθε συμμετέχοντος, έδιναν τη δυνατότητα παραγωγής ενός πλουσιότερου και επαρκέστερου υλικού. Η απόδοση του προσωπικού ύφους και η όσο το δυνατόν πιο πιστή μεταφορά των λεγομένων των συμμετεχόντων αποτέλεσε κύριο μέλημα τόσο για λόγους επιστημονικής και ερευνητικής δεοντολογίας όσο και για την πληρέστερη και αποτελεσματικότερη ανάλυσή τους.

Μετά την ολοκλήρωση κάθε συνέντευξης δινόταν η δυνατότητα και για μια ελεύθερη συζήτηση – σχολιασμό – αναστοχασμό μεταξύ ερευνήτριας και συμμετεχόντων στην έρευνα: μια ευκαιρία αμοιβαίας ανατροφοδότησης που όλοι οι συμμετέχοντες αξιοποίησαν.

VI.5 Ερευνητική διαδικασία

Μία ακόμη μέθοδος παραγωγής ποιοτικών δεδομένων που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα ήταν η παρατήρηση, και κυρίως η «**συμμετοχική παρατήρηση**».

Πριν ακόμη από τον σχεδιασμό των ερωτήσεων που θα συνιστούσαν τον οδηγό συνέντευξης, η ερευνήτρια, με την ιδιότητά της ως Επιμελήτρια Ανηλίκων στο Δικαστήριο Ανηλίκων Πειραιά, συζητούσε άτυπα⁴¹ με συναδέλφους επιμελητές και με δικαστικούς λειτουργούς για το θέμα της συγκεκριμένης μελέτης, προσπαθώντας να αποκομίσει εποικοδομητικές κρίσεις, ενώ εκείνοι έδειχναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Αυτή η προσπάθεια κοινοποίησης των δικών της σκέψεων και προβληματισμών, τη βοήθησε να αποσαφηνίσει καλύτερα τα βήματα που χρειαζόταν να ακολουθήσει. Επίσης, άρχισε να παρατηρεί πλέον με ιδιαίτερη προσοχή και πολλές φορές με συμμετοχικό τρόπο την εκδίκαση όλων των υποθέσεων που εισάγονταν στο Μονομελές και Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων και αφορούσαν περιπτώσεις ανήλικων δραστών στις οποίες επιχειρήθηκε (τουλάχιστον) η προσπάθεια συνδιαλλαγής, καθώς και κάθε υπόθεση στην οποία επιβλήθηκε το μέτρο και υλοποιήθηκε.

Μέσα από τη συμμετοχική παρατήρηση, ο ερευνητής συμμετέχει σε ένα ερευνητικό πεδίο της κοινωνικής ζωής και παρατηρεί συστηματικά κάποιες διαστάσεις αυτού του πεδίου, όπως για παράδειγμα συμπεριφορές, σχέσεις, αλληλεπιδράσεις κ.ά., καθώς εκτυλίσσονται μέσα σε αυτό. Από την πλευρά του ερευνητή, αυτή η διαδικασία απαιτεί, συνήθως για μεγάλο χρονικό διάστημα, να αφιερώσει χρόνο, να παρατηρήσει, να ακούσει, να θέσει ερωτήσεις και γενικότερα, να συμμετάσχει στην καθημερινότητα των ανθρώπων και του ερευνώμενου κοινωνικού πλαισίου (Bryman & Burgess, 1994· McLeod, 2009), τηρώντας όμως πάντα τις κατευθυντήριες γραμμές της δεοντολογίας και κρατώντας διαρκώς μια στάση αναστοχαστικότητας (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Από τη μια μεριά, λοιπόν, η προσεκτική μελέτη της σχετικής με το ερευνώμενο αντικείμενο βιβλιογραφίας και από την άλλη η επαγγελματική εμπειρία της ερευνήτριας με την παράλληλη συμμετοχική παρατήρηση στο πεδίο, τη βοήθησαν να

⁴¹ Οι άτυπες συζητήσεις είναι ένα επιπλέον χρήσιμο εργαλείο στην έρευνα πεδίου, εφόσον αποτελεί την πιο προσαρμόσιμη και ευέλικτη μορφή συνέντευξης (LeCompte, Preissle & Tesch, 1993).

συντάξει τον πρώτο οδηγό συνέντευξης (με 65 συνολικά ερωτήματα, συμπεριλαμβανομένων των δημογραφικών στοιχείων), ο οποίος αφορούσε τους Επιμελητές Ανηλίκων οι οποίοι έχουν άμεση γνώση της εφαρμογής του μέτρου και θα αποτελούσε τη βάση για τους επόμενους οδηγούς που θα χρησιμοποιούνταν στις συνεντεύξεις με άλλους παράγοντες της ποινικής δίκης ανηλίκων. Τα βήματα που ακολούθησε ήταν τα εξής:

- Σημείωσε τα στοιχεία που θεωρούσε απαραίτητο ότι έπρεπε να συγκεντρώσει.
- Τοποθέτησε τις πληροφορίες / ερωτήσεις σε οχτώ άξονες γύρω από τους οποίους είχε σκεφτεί ότι θα μπορούσε να διεξαχθεί η συνέντευξη.
- Επεξεργάστηκε τη διατύπωση των ερωτήσεων. Δεν θα χρησιμοποιούσε ερωτήσεις που θα «καθοδηγούσαν» – έστω και έμμεσα – τον ερωτώμενο, προκειμένου να εκμαιεύσει οποιαδήποτε προσδοκώμενη απάντηση (Legard et al., 2003: 154), ούτε κάποιες που ενδεχομένως θα εκλαμβάνονταν ως «μεροληπτικές» ή «απειλητικές» (Ιωσηφίδης, 2008).
- Χρησιμοποίησε ερωτήσεις κυρίως ανοικτού τύπου, γιατί οι κλειστού τύπου περιορίζουν το φάσμα και τον τύπο των απαντήσεων που μπορούν να δώσουν οι συμμετέχοντες. Ελάχιστες κλειστές ερωτήσεις χρησιμοποιήθηκαν για την καταγραφή ατομικών δημογραφικών χαρακτηριστικών (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο κ.λπ.) και ορισμένες μικτές ερωτήσεις, προκειμένου να δηλώσουν οι συνεντευξιαζόμενοι τον βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας τους με μία πρόταση, ώστε στη συνέχεια να διερευνηθούν σε βάθος οι διαστάσεις της θέσης τους. Με ανοικτές ερωτήσεις είναι δυνατή η προσέγγιση και των πιο λεπτών θεμάτων, η καλύτερη κατανόηση των γνώμων, στάσεων και κινήτρων των υποκειμένων και της σημασίας που αποδίδουν στις διάφορες όψεις του προβλήματος της έρευνας. Ωστόσο, αφήνουν μεγάλα περιθώρια υποκειμενισμού, τόσο κατά τη σύνταξή τους όσο και στις φάσεις της επεξεργασίας τους και της ερμηνείας των αποτελεσμάτων της έρευνας (Βάμβουκας, 2007: 251-252).
- Ο οδηγός συνέντευξης ήταν έτοιμος στις αρχές Φεβρουαρίου του 2017. Η ερευνήτρια πήρε πιλοτικά τις δύο πρώτες συνεντεύξεις από Επιμελητές, προκειμένου να εκφράσουν τη γνώμη τους και να ελέγξει η ίδια αν υπήρχε κάποια δυσκολία στην κατανόηση των ερωτήσεων. Αφού εντόπισε κάποια κάπως ασαφή και δυσνόητα σημεία, προχώρησε στις αντίστοιχες

διορθώσεις. Μετά τις πρώτες δύο πιλοτικές συνεντεύξεις των Επιμελητών, σχεδιάστηκαν και οι οδηγοί συνέντευξης για τα υπόλοιπα συμμετέχοντα πρόσωπα, με προσαρμογές ανάλογα με την ιδιότητά τους (δικαστικοί λειτουργοί, δικηγόροι, διάδικοι κ.λπ.).

Οι οδηγοί συνέντευξης, όπως παρατίθενται στο παράρτημα Β, έλαβαν την τελική μορφή τους μετά την απώλεια του αρχικά επιβλέποντος την εν λόγω διδακτορική διατριβή, Καθηγητή Βασιλείου Καρύδη, και με την αλλαγή του επιβλέποντος (145^η/6-7-2018 συνεδρίαση Γενικής Συνέλευσης Τμήματος Κοινωνικής & Εκπαιδευτικής Πολιτικής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου). Ο νέος επιβλέπων Νικόλαος Κουλούρης προχώρησε με την ερευνήτρια σε νέα επεξεργασία των οδηγών συνέντευξης, κυρίως ως προς τη συντακτική τους διατύπωση και μορφολογία, χωρίς να μεταβληθεί ουσιαστικά το αρχικό περιεχόμενό τους. Ορισμένες – διευκρινιστικές κυρίως – ερωτήσεις που προστέθηκαν, υποβλήθηκαν συμπληρωματικά εκ των υστέρων στους ελάχιστους συμμετέχοντες των οποίων οι συνεντεύξεις είχαν προηγηθεί σε νέα επικοινωνία της ερευνήτριας μαζί τους.

VI.5.1 Ηθική και δεοντολογία

Κατά τον ερευνητικό σχεδιασμό αλλά και κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας, το ζήτημα της δεοντολογίας στην έρευνα αποκτά μια ιδιαίτερα σημαντική διάσταση. Μέσα στην έννοιά της περιλαμβάνεται ένα σύνολο κανόνων, οι οποίοι ρυθμίζουν τη σχέση των ερευνητών με όλα τα άτομα που συμμετέχουν στην ερευνητική διαδικασία (Hopf, 2004· Traianou, 2014), όπως ειδικότερα: τη σαφή και επαρκή πληροφόρηση των συμμετεχόντων και τη μετέπειτα ελεύθερη και εθελοντική συμμετοχή τους στην έρευνα, τη διατήρηση της ανωνυμίας τους καθώς και την προστασία τους από οποιαδήποτε βλάβη με βάση την αρχή της εμπιστευτικότητας, τη δημοσίευση και αξιοποίηση των ερευνητικών αποτελεσμάτων (Ιωσηφίδης, 2008· Καλλινικάκη, 2010) και άλλα ηθικά διλήμματα και προκλήσεις που ενδέχεται να προκύψουν κατά την ερευνητική διαδικασία και τα οποία ο ερευνητής – ευρισκόμενος σε διαρκή εγρήγορση – θα πρέπει να αντιμετωπίσει (Traianou, 2014).

Οι συνεντεύξεις ήταν ατομικές και διαρκούσαν από 50΄ έως 90΄. Η ερευνήτρια επισκέφθηκε τους συμμετέχοντες – ως επί το πλείστον – στον επαγγελματικό τους χώρο. Οι συνεντεύξεις τεσσάρων Επιμελητών Ανηλίκων, δύο Εισαγγελέων και τριών Δικηγόρων πραγματοποιήθηκαν σε εξωτερικό χώρο, επειδή λήφθηκαν εκτός

εργασιακού ωραρίου. Επίσης, οι συνεντεύξεις οκτώ Επιμελητών Ανηλίκων (υπηρετούντων σε ΥΕΑ εκτός Αττικής) και δύο δικηγόρων πραγματοποιήθηκαν τηλεφωνικά, λόγω αδυναμίας πρόσβασης της ερευνήτριας (οι συνεντεύξεις των δύο δικηγόρων ήταν οι τελευταίες της ερευνητικής διαδικασίας και πραγματοποιήθηκαν κατά την περίοδο που είχαν επιβληθεί έκτακτα μέτρα περί μη μετακίνησης του πληθυσμού λόγω της πανδημίας του κορωνοϊού). Οι συνεντεύξεις με τους δράστες, τα θύματα και τους γονείς των δύο μερών, πραγματοποιήθηκαν στον επαγγελματικό χώρο της ερευνήτριας και είχαν μικρότερη διάρκεια (από 30' έως 60').

Είχε προηγηθεί επικοινωνία της ερευνήτριας – δια ζώσης ή ηλεκτρονική, μέσω email – με την προϊστάμενη αρχή κάθε ΥΕΑ, καθώς και με τη Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Αττικής, που συνοδευόταν με έγγραφη αίτηση αναφορικά με το πλαίσιο της έρευνας, τους σκοπούς, την εξασφάλιση της ανωνυμίας των ενδιαφερόμενων να παραχωρήσουν συνέντευξη και της εμπιστευτικότητας των δεδομένων, ενώ στη συνέχεια – μετά τη λήψη της άδειας – επικοινωνία με τους συμμετέχοντες, προκειμένου να εξεταστεί η πρόθεση και η διαθεσιμότητά τους. Δεν χρειάστηκε ανάλογη άδεια για τους δικαστικούς λειτουργούς και τους δικηγόρους, εφόσον εκ του νόμου είναι προσωπικά ανεξάρτητοι και δεν υπάγονται σε διοικητική ιεράρχηση και έλεγχο (Γασπαρινάτου, 2020: 479). Η ερευνήτρια εξήγησε σε όλους τους συμμετέχοντες πληρέστερα από κοντά τον σκοπό της έρευνας, παραδίδοντάς τους (ή στέλνοντάς τους με email, όπου οι συνεντεύξεις λήφθηκαν τηλεφωνικά) ένα ενημερωτικό έντυπο, όπου αναφερόταν το ακριβές πλαίσιο της έρευνας και ο σκοπός της, καθώς και η δέσμευση ότι αποσπάσματα της συνέντευξης ενδεχομένως θα χρησιμοποιηθούν στη διατριβή, σύμφωνα με τους κανόνες της ερευνητικής δεοντολογίας και την προστασία των ευαίσθητων δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, τηρώντας το απόρρητο και την ανωνυμία του / της ερωτώμενου / -ης. Επίσης, οι συμμετέχοντες υπέγραψαν ένα έντυπο συγκατάθεσης μετά από ενημέρωσή τους δηλώνοντας τη συμφωνία τους να συμμετάσχουν στη διεξαγωγή της έρευνας (τα δύο έντυπα βρίσκονται στο Παράρτημα Α).

Παράλληλα, η ερευνήτρια δεσμεύτηκε και προφορικά ότι δεν θα δημοσιοποιηθούν πουθενά τα αποτελέσματα με αναφορές που θα μπορούσαν να αποκαλύψουν την ταυτότητα των συμμετεχόντων, προκειμένου να προστατευθούν τα προσωπικά τους δεδομένα, δεδομένου ότι η ερευνητική δεοντολογία δεν αναιρείται ούτε και με το αιτιολογικό της επιστημονικής γνώσης, ούτε υποχωρεί ενώπιόν της. Ωστόσο, ζητήθηκε άδεια των συμμετεχόντων για την ηχογράφηση της συζήτησης

μαζί τους, για πρακτικούς λόγους, κάτι που οι περισσότεροι αποδέχτηκαν. Επομένως, δεν επιχειρείται σε κανένα σημείο της παρούσας εργασίας η προσπάθεια συσχέτισμού των απαντήσεων με οποιοδήποτε από τα στοιχεία του κάθε συμμετέχοντα, που θα μπορούσαν να τον «φωτογραφήσουν», και για τον ίδιο λόγο αποφεύγεται η κωδικοποιημένη παράθεση των δεδομένων σε πίνακα. Σημειώνεται ότι δεν επιχειρήθηκε ηχογράφηση των συνεντεύξεων δραστών, θυμάτων και γονέων, επειδή δεν είναι εξοικειωμένοι με την ερευνητική διαδικασία και η ερευνήτρια δεν ήθελε να νιώσουν εκτεθειμένοι ή ότι απειλείται η ανωνυμία τους καθ' οιονδήποτε τρόπο. Στις συγκεκριμένες συνεντεύξεις, καθώς και σε εκείνες κατά τις οποίες οι επαγγελματίες δήλωσαν ότι δεν επιθυμούν την ηχογράφηση, η καταγραφή έγινε με σημειώσεις από την ερευνήτρια.

Επισημαίνεται ότι κάποιες πληροφορίες που δόθηκαν από τους συμμετέχοντες και αφορούσαν προσωπικά τους στοιχεία που ενδεχομένως ήταν αποκαλυπτικά της ταυτότητάς τους ή αφορούσαν στον χειρισμό συγκεκριμένων υποθέσεων, τα οποία, όπως οι ίδιοι ανέφεραν, εξέφρασαν “off the record”, παραλήφθηκαν με απόλυτο σεβασμό στην επιθυμία τους και σύμφωνα με τις αρχές της ερευνητικής δεοντολογίας και ηθικής.

VI.5.2 Εγκυρότητα και αξιοπιστία

Παρ' όλο που οι έννοιες της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας στην κοινωνική έρευνα προέρχονται κυρίως από τις στατιστικές και ποσοτικές μεθόδους, αυτές οι έννοιες είναι χρήσιμες και έχουν αξία και για τις ποιοτικές μεθόδους, αν και ο χαρακτήρας τους διαφέρει σημαντικά από αυτόν που παίρνουν στις ποσοτικές μεθόδους. Στην ποιοτική κοινωνική έρευνα, η έννοια της ερευνητικής εγκυρότητας αναφέρεται στον βαθμό αντιστοίχισης των ερευνητικών σκοπών, υποθέσεων και ερωτημάτων με τα αποτελέσματα της ερευνητικής διαδικασίας. Αναφέρεται, δηλαδή, στο κατά πόσο τα δεδομένα που έχουν συλλεγεί από το πεδίο, καθώς και η ανάλυση και ερμηνεία τους, ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της έρευνας, αντιστοιχούν στην κοινωνική πραγματικότητα ή απαντούν με επαρκή τρόπο στα ερευνητικά ερωτήματα (Ιωσηφίδης, 2008: 269). Η έννοια της αξιοπιστίας στην ποιοτική κοινωνική έρευνα αναφέρεται στον βαθμό της συνέπειας της ερευνητικής διαδικασίας καθώς και στον βαθμό κατά τον οποίο τα αποτελέσματα της έρευνας έχουν ευρύτερη αξία και σημασία (ό.π.: 272).

Όσον αφορά την εγκυρότητα και την αξιοπιστία της παρούσας έρευνας, η ερευνήτρια, παρότι λόγω της επαγγελματικής της ιδιότητας είχε προσωπική γνώση για το ερευνώμενο πεδίο και τους προβληματισμούς που διατρέχουν τη σκέψη των συμμετεχόντων κατά την επιτέλεση του έργου τους, προσπάθησε να μην επηρεάζει κανέναν από τους συμμετέχοντες και να αποστασιοποιείται σε όλα τα στάδια της έρευνας, ώστε να μην κατευθύνει τον λόγο προς επιθυμητές για την ίδια απαντήσεις και να διασφαλιστούν έτσι τα ερευνητικά αποτελέσματα ως προς την εγκυρότητα και την αξιοπιστία τους. Συγκεκριμένα:

- Οι συμμετέχοντες στην έρευνα απάντησαν σε όλες τις ερωτήσεις, οι οποίες τους φάνηκαν ξεκάθαρες και αξιολόγησαν τον ερευνητικό σχεδιασμό ως επαρκή, λεπτομερή και πλήρη.
- Παρ' όλο που οι περισσότερες ερωτήσεις ήταν ανοιχτές, οι συμμετέχοντες κατέθεσαν με προθυμία τις απόψεις τους ως από δείγμα του ενεργού ενδιαφέροντός τους για το θέμα.
- Διασφαλίστηκε η ανωνυμία των συμμετεχόντων, οι οποίοι μπορούσαν να εκφράσουν ελεύθερα και χωρίς επιφύλαξη κάθε σκέψη, δισταγμό ή πρότασή τους. Εξάλλου, όπως επισημαίνει ο Ιωσηφίδης (2008: 278), οι εγγυήσεις ανωνυμίας και εμπιστευτικότητας δεν έχουν μόνο ηθική διάσταση, αλλά επηρεάζουν και την ποιότητα της ερευνητικής διαδικασίας.
- Από τον τρόπο που απάντησαν οι συνεντευξιαζόμενοι σε όλες τις ερωτήσεις και τα δεδομένα που τελικά παρήχθησαν, φαίνεται ότι αντιμετώπισαν την έρευνα με συνέπεια, σεβασμό, σοβαρότητα και ευθύνη.

VI.6 Δυσκολίες και περιορισμοί κατά την ερευνητική διαδικασία – Συγκρότηση ερευνητικού δείγματος

Όπως αναφέρθηκε ήδη παραπάνω, η ερευνήτρια χρησιμοποίησε ως εργαλείο συλλογής των δεδομένων τον τύπο της ημιδομημένης συνέντευξης. Παρά τα μέτρα που μπορεί να ληφθούν, προκειμένου να διασφαλιστεί η αξιοπιστία μιας έρευνας, οι πληροφορίες που συγκεντρώνονται με την τεχνική της συνέντευξης υπόκεινται σε ποικίλες διαστρεβλώσεις, που είναι απόρροια της αλληλεπίδρασης των δύο συνομιλητών, ερευνητή και συμμετέχοντος, ακόμη και κάτω από τις πιο ευνοϊκές συνθήκες διεξαγωγής της. Για αυτόν τον λόγο, σύμφωνα με τον Βάμβουκα (2007: 244), η συνέντευξη δεν μπορεί να είναι αξιόπιστο και έγκυρο μέσο έρευνας, οπότε δύσκολα μπορούν να γενικευθούν αποτελέσματα σχετικών ερευνών.

Οι δυσκολίες και οι περιορισμοί που προέκυψαν κατά τη διεξαγωγή της συγκεκριμένης ερευνητικής διαδικασίας ήταν οι εξής:

- Κατ' αρχάς, καθίσταται δύσκολο να επιλεγεί ένα όσο το δυνατόν αντιπροσωπευτικότερο δείγμα συμμετεχόντων, ώστε τα δεδομένα που θα παραχθούν να έχουν ερευνητικό ενδιαφέρον και να παρέχουν μια σχετική ασφάλεια. Εντούτοις, η έννοια της αντιπροσωπευτικότητας, η οποία χρησιμοποιείται κατά κύριο λόγο στις ποσοτικές μετρήσεις, αποκτά μια σχετική αξία κατά τη διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας, όπου το ερευνητικό δείγμα επιλέγεται συνήθως με γνώμονα αφενός την «προσφορότητα» των προσώπων στα οποία απευθύνεται η έρευνα, για την σε βάθος διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων και των κοινωνικών αναλύσεων που θα παραχθούν (Mason, 2011: 161-165), και αφετέρου την «αντανάκλαση» συγκεκριμένων χαρακτηριστικών, τα οποία επιτρέπουν τη λεπτομερή εξερεύνηση των κεντρικών ζητημάτων που επιθυμεί να μελετήσει ο ερευνητής (Richie, Lewis & Elam, 2003: 78). Στην ποιοτική προσέγγιση, επομένως, η δειγματοληψία αποσκοπεί κατά κύριο λόγο στο να εντοπιστούν «περιπτώσεις πλούσιες σε πληροφορία», δηλαδή περιπτώσεις που προσφέρονται για μελέτη σε βάθος και από τις οποίες «κάποιος μπορεί να μάθει πολλά σχετικά με ζητήματα κεντρικής σημασίας για τον σκοπό της έρευνας» (Patton, 2002: 230). Προς επίτευξη αυτού του στόχου, ο ερευνητής μπορεί να στηριχθεί στις γνώσεις που διαθέτει για το ερευνώμενο αντικείμενο, στην υπάρχουσα βιβλιογραφία ή και σε κάποια πρώτα δεδομένα της ίδιας της ερευνητικής διαδικασίας (Ιωσηφίδης, 2008· Marshall, 1996b), προκειμένου να αποκτήσει την όσο το δυνατό καλύτερη ποιοτικά πληροφορία και να εμβαθύνει στο πλαίσιο της έρευνας, χωρίς να θέτει στο περιθώριο πρακτικούς παράγοντες και περιορισμούς, όπως είναι οι διαθέσιμοι πόροι και ο απαιτούμενος χρόνος (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Με αυτό το σκεπτικό συγκροτήθηκε το δείγμα του πληθυσμού που ενδιαφέρει την έρευνα ανά κατηγορία επαγγελματιών κατά τον ακόλουθο τρόπο:

A. Επιμελητές Ανηλίκων

Κατά τον σχεδιασμό της ερευνητικής διαδικασίας, ο στόχος που τέθηκε ήταν να ληφθούν συνεντεύξεις από όλους τους Επιμελητές Ανηλίκων που είχαν εφαρμόσει έστω και μία φορά το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής και, εάν αυτό δεν ήταν δυνατό, να έχει τουλάχιστον ληφθεί συνέντευξη από κάθε

ΥΕΑ στην οποία είχε διενεργηθεί συνδιαλλαγή και πάνω από το 50% του συνόλου των Επιμελητών κάθε ΥΕΑ που είχαν διατελέσει διαμεσολαβητές. Οι συνεντεύξεις με τους Επιμελητές αποτέλεσαν τον κύριο όγκο των συνεντεύξεων, επειδή ακριβώς είναι εκείνοι οι διαμεσολαβητές που υλοποιούν το μέτρο της συνδιαλλαγής. Οπότε, εκτός από τις στάσεις και τις αντιλήψεις τους γενικότερα για τη νεανική παραβατικότητα και την αποκαταστατική δικαιοσύνη, έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζουν το μέτρο, οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, το πώς διαφοροποιούνται οι δυσκολίες αυτές ανάλογα με τη γεωγραφική θέση της ΥΕΑ, πώς βιώνουν τον ρόλο τους ως διαμεσολαβητές, πώς πιστεύουν οι ίδιοι ότι νοηματοδοτείται η διαδικασία από τα εμπλεκόμενα μέρη, τι προτείνουν για τη βελτίωση του θεσμού της διαμεσολάβησης. Η επικοινωνία με τους επιμελητές των ΥΕΑ Αττικής (Αθήνας και Πειραιά) είχε προηγηθεί και οι πρώτες συνεντεύξεις είχαν ξεκινήσει, εφόσον εκεί ήταν πιο εύκολη η πρόσβαση για την ερευνήτρια. Η τελική τηλεφωνική επικοινωνία με τις υπόλοιπες ΥΕΑ ανά την επικράτεια έλαβε χώρα κυρίως κατά τους μήνες Νοέμβριο - Δεκέμβριο 2019 έως και τον Ιανουάριο 2020 (αφού είχε ολοκληρωθεί και ο δεύτερος κύκλος της υπηρεσιακής εκπαίδευσης των επιμελητών στο ΙΝΕΠ-ΕΚΔΔΑ, μετά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου Συνεργασίας με το Εργαστήριο «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη και Διαμεσολάβηση» του Τμήματος Κοινωνιολογίας της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών του Παντείου Πανεπιστημίου, στο οποίο ήδη έγινε αναλυτικότερη αναφορά στο υπό στοιχ. IV. 3.1.3 θεωρητικό μέρος της παρούσας, με την προσδοκία να έχει εφαρμοστεί το μέτρο σε περισσότερες περιπτώσεις). Από τις επικοινωνίες αυτές προέκυψε ότι από τις 42 ΥΕΑ που ήταν σε λειτουργία τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, οι 30 δεν είχαν εφαρμόσει καθόλου το μέτρο της συνδιαλλαγής και μόνο σε 12 ΥΕΑ οι Επιμελητές είχαν καταφέρει να εφαρμόσουν το μέτρο έστω μία φορά. Από αυτές τις 12, στη μία ΥΕΑ υπηρετούσαν μόνο Επιμελητές Κοινωνικής Αρωγής με διπλά καθήκοντα, εκ των οποίων ο ένας Επιμελητής είχε εφαρμόσει άτυπα (χωρίς πρωτόκολλα και χωρίς να έχει παρακολουθήσει κάποια εκπαίδευση) μία φορά το μέτρο. Ωστόσο, η συνέντευξη αυτή δεν πραγματοποιήθηκε, εφόσον η έρευνα αποσκοπούσε αποκλειστικά στη διερεύνηση των απόψεων των Επιμελητών Ανηλίκων. Συνολικά, λήφθηκαν 27 συνεντεύξεις Επιμελητών Ανηλίκων, ενώ το τελικό δείγμα διαμορφώθηκε στις 25, καθώς οι δύο πρώτες ήταν πιλοτικές και διενεργήθηκαν για την τελική διαμόρφωση του οδηγού που χρησιμοποιήθηκε. 10

συνεντεύξεις παραχωρήθηκαν από Επιμελητές Ανηλίκων της ΥΕΑ Αθήνας, εκ του συνόλου των 16 υπηρετούντων Επιμελητών, και οι υπόλοιπες 15 διεξήχθησαν με Επιμελητές από τις λοιπές 10 ΥΕΑ της χώρας. Λήφθηκαν συνεντεύξεις από όλους τους Επιμελητές που είχαν διενεργήσει διαμεσολαβήσεις, εκτός από έναν που δήλωσε ότι δεν είχε καθόλου διαθέσιμο χρόνο, έναν που βρισκόταν σε αναρρωτική άδεια και δύο που είχαν συμμετάσχει μόνο σε μία κοινή διαμεσολάβηση μαζί με άλλους συναδέλφους τους και συνεκτιμήθηκε ότι δεν είχαν να εισφέρουν κάτι νέο στην έρευνα.

Β. Δικαστικοί Λειτουργοί

Όσον αφορά στους δικαστές και εισαγγελείς, η ερευνήτρια απευθύνθηκε σε Δικαστικούς Λειτουργούς (δικαστές, ανακριτές και εισαγγελείς) που είχαν υπηρετήσει την τελευταία δεκαετία (2010-2020) στην ποινική δικαιοσύνη ανηλίκων στα Πρωτοδικεία Αττικής (Αθηνών και Πειραιά) και οι οποίοι – ως επί το πλείστον – είχαν εμπειρία στο ερευνώμενο αντικείμενο και από άλλα δικαστήρια της χώρας. Επίσης, στο δείγμα εντάχθηκε και ένας Δικαστικός Λειτουργός με προηγούμενη πολυετή θητεία στα δικαστήρια ανηλίκων και εξαιρετική γνώση του αντικειμένου, του οποίου η αποτύπωση της εμπειρίας κρίθηκε ιδιαίτερα σημαντική για τους σκοπούς της μελέτης. Αναζητήθηκαν δικαστές που είχαν δικάσει υποθέσεις ανηλίκων σε πρώτο βαθμό, εφόσον το μέτρο της συνδιαλλαγής επιλέγεται – ως επί το πλείστον και σχεδόν αποκλειστικά – για πράξεις που εκδικάζονται στα πρωτοβάθμια δικαστήρια και καθότι σε αυτά υπάρχει πάντα έκθεση κοινωνικής έρευνας και παρουσία των επιμελητών ανηλίκων.

Η επιλογή των δικαστικών λειτουργών από τα δύο συγκεκριμένα δικαστήρια κρίνεται σε μεγάλο βαθμό αντιπροσωπευτική των δικαστηρίων ανηλίκων της επικράτειας, εφόσον επιλέχθηκε: α) κατ' αρχάς, το Δικαστήριο Ανηλίκων Αθηνών ως το μεγαλύτερο της χώρας και το μοναδικό που διαθέτει Εισαγγελέα και Δικαστή Ανηλίκων με αποκλειστική αρμοδιότητα την εκδίκαση υποθέσεων ανηλίκων· οπότε, οι λειτουργοί της δικαιοσύνης διαθέτουν πολύ μεγάλη εμπειρία, λαμβανομένων υπ' όψιν του όγκου και της πολυμορφίας των υποθέσεων που χειρίζονται (δύο συνεδριάσεις με υποθέσεις ανηλίκων την εβδομάδα) και β) το Δικαστήριο Ανηλίκων Πειραιά, το οποίο, ως περιφερειακό αφενός δικαστήριο ομοιάζει περισσότερο με τα δικαστήρια της υπόλοιπης χώρας,

εφόσον οι εισαγγελικοί και δικαστικοί λειτουργοί στους οποίους ανατίθενται οι υποθέσεις ανηλίκων δεν απαλλάσσονται από τα λοιπά καθήκοντά τους και αφετέρου, σε συνδυασμό με αυτό των Αθηνών, εκτείνεται γεωγραφικά σε ολόκληρο το νομό Αττικής και τα νησιά του Αργοσαρωνικού, καλύπτοντας αθροιστικά μια πολύ σημαντική γεωγραφική και πληθυσμιακή έκταση.

Επίσης, η αναζήτηση συμμετεχόντων από τα δύο δικαστήρια έγινε για τους πρόσθετους λόγους ότι αφενός ανακύπτουν ιδιαίτερες δυσκολίες συντονισμού μιας συνάντησης με δικαστικούς λειτουργούς λόγω του εξαιρετικά μεγάλου φόρτου της εργασιακής απασχόλησής τους και αφετέρου δεν ήταν εύκολο για την ερευνήτρια να κάνει μετακινήσεις εκτός Αττικής, εφόσον η τηλεφωνική συνέντευξη θεωρήθηκε ότι δεν ενδείκνυται για την πραγματοποίηση συνεντεύξεων με δικαστικούς λειτουργούς, λόγω του ότι ο συγκεκριμένος επαγγελματικός κλάδος είναι δυσκολότερα προσεγγίσιμος, συνήθως χωρίς μεγάλη εξοικείωση με τις ερευνητικές διαδικασίες, οπότε θα χρειαζόταν αρκετός χρόνος για την οικοδόμηση μιας σχέσης εμπιστοσύνης με την ερευνήτρια, προκειμένου να καμφθούν οι όποιες επιφυλάξεις τους στο να παραχωρήσουν τηλεφωνική συνέντευξη σε ένα άτομο που δεν γνώριζαν.

Σημειώνεται ότι η συντριπτική πλειονότητα των συμμετεχόντων, τόσο Επιμελητών Ανηλίκων όσο και Δικαστικών Λειτουργών, ήταν γυναίκες, χαρακτηριστικό που αντανάκλα τη σαφή αριθμητική υπεροχή των γυναικών στις ΥΕΑ πανελλαδικά αλλά και στον χώρο απονομής της ποινικής δικαιοσύνης ανηλίκων. Λόγω της ειδικής και περιορισμένης φύσης του υπό έρευνα αντικειμένου και της δέσμευσης της ερευνήτριας για τη διασφάλιση της ανωνυμίας των συμμετεχόντων, δεν θα γίνει αναφορά σε περισσότερα κοινωνικο-δημογραφικά στοιχεία, ώστε να μην υπάρξει καμία πιθανότητα συσχετισμού με συγκεκριμένα πρόσωπα και αποκάλυψης της ταυτότητάς τους.

Γ. Αστυνομικοί

Όσον αφορά τους αστυνομικούς, η ερευνήτρια απευθύνθηκε με έγγραφο αίτημά της στη Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Αττικής, ζητώντας άδεια προκειμένου να της επιτραπεί να λάβει συνεντεύξεις από πέντε αστυνομικούς που υπηρετούν στην Υποδιεύθυνση Προστασίας Ανηλίκων Αθηνών και ει δυνατόν και σε κάποια Τμήματα Ασφαλείας Αττικής που έχουν την ανάλογη εμπειρία με ανήλικους δράστες. Από τη ΓΑΔΑ ορίστηκαν πέντε αστυνομικοί της

Υποδιεύθυνσης Προστασίας Ανηλίκων Αθηνών που έλαβαν μέρος στην έρευνα. Σημειώνεται ότι όλοι ήταν άντρες, κάτι που σχετίζεται με την αριθμητική υπεροχή των αντρών στο αστυνομικό σώμα.

Δ. Δικηγόροι

Το μοναδικό κριτήριο για την επιλογή δείγματος από τους δικηγόρους ήταν να έχουν αναλάβει υποθέσεις ανηλίκων δραστών. Λήφθηκαν συνεντεύξεις από πέντε δικηγόρους. Για τον εντοπισμό του δείγματος χρησιμοποιήθηκε και η τεχνική της «χιονοστιβάδας»,⁴² ώστε η παραπομπή της ερευνήτριας από κάποιον συνάδελφο να έκαμπε την οποιαδήποτε επιφύλαξη και να βοηθούσε στην καλλιέργεια κλίματος εμπιστοσύνης και ασφάλειας.

Ε. Δράστες - Θύματα - Γονείς

Η ερευνήτρια απευθύνθηκε σε Επιμελητές Ανηλίκων των δύο ΥΕΑ της Αττικής, προκειμένου να λάβει συνεντεύξεις από δράστες / θύματα και τους γονείς τους, οι οποίοι είχαν λάβει μέρος σε μια διαδικασία συνδιαλλαγής, προκειμένου να της παραχωρήσουν μία συνέντευξη για τον τρόπο που βίωσαν την εμπλοκή τους στο ΣΠΔΑ και ειδικά στη συγκεκριμένη διαδικασία. Με αυτόν τον τρόπο λήφθηκαν συνεντεύξεις από πέντε δράστες παραβατικών πράξεων και από ισάριθμα θύματα των πράξεων αυτών, καθώς και τους γονείς των δραστών και των θυμάτων των ίδιων υποθέσεων που είχαν συνοδέψει τα παιδιά τους στη διαδικασία. Κατά τον χρόνο λήψης των συνεντεύξεων, οι ανήλικοι δράστες, καθώς και όσα θύματα ήταν ανήλικα κατά τον χρόνο τέλεσης των πράξεων, είχαν ενηλικιωθεί (εκτός από έναν δράστη και ένα θύμα, για τους οποίους λήφθηκε και η συγκατάθεση των γονέων τους για την παραχώρηση της συνέντευξης).

- Σημειώνεται ότι στην ποιοτική έρευνα, το μέγεθος του δείγματος δεν υπάγεται σε αριθμητικούς περιορισμούς και σταθερούς κανόνες (Patton, 2002· Ιωσηφίδης, 2008). Ένα μεγάλο ποσοτικά δείγμα ενδέχεται να λειτουργήσει αρνητικά, αφενός εάν η ερευνητική διαδικασία στοχεύει να αναδείξει υποκειμενικά και ξεχωριστά

⁴² Η δειγματοληψία της χιονοστιβάδας χρησιμοποιείται όταν η πρόσβαση στον πληθυσμό που ενδιαφέρει τον ερευνητή συναντά δυσκολίες ή περιορισμούς, οπότε ζητείται από τα πρόσωπα που επιλέγονται αρχικά για να συμμετάσχουν στην ερευνητική διαδικασία και που συνήθως είναι άτομα σημαντικά για την έρευνα, έχουν κοινωνική δικτύωση και διακρίνονται στον επαγγελματικό τους χώρο (άνθρωποι κλειδιά), να φέρουν σε επαφή τον ερευνητή με άλλους συναδέλφους τους, που θα μπορούσαν δυνητικά να συμμετάσχουν στην έρευνα, οι οποίοι με τη σειρά τους συστήνουν κάποιους άλλους. Με τον τρόπο αυτό αποκτάται πρόσβαση σε επαγγελματικά πλαίσια ή κλειστά δίκτυα, αυξάνεται το ερευνητικό δείγμα και κάμπτονται οι επιφυλάξεις των υποψήφιων συμμετεχόντων ως προς τη συνδρομή τους στην έρευνα (Mason, 2011: 186· Ίσαρη & Πουρκός, 2015: 82).

χαρακτηριστικά και να κατανοήσει σε βάθος τις εμπειρίες (Μαντζούκας, 2007), αφετέρου επειδή καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη η διαχείριση ενός πολύ μεγάλου δείγματος ως προς τη συλλογή και ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων (Mason, 2009). Εξάλλου, όταν ο ερευνητής αποκτά μια πιο σαφή εικόνα για το ερευνώμενο αντικείμενο και οι απαντήσεις των συμμετεχόντων αρχίζουν σε σημαντικό βαθμό να επαναλαμβάνονται, σημαίνει ότι η ερευνητική διαδικασία φθάνει σε σημείο κορεσμού. Οπότε, με αυτόν τον τρόπο, προσδιορίζεται και το μέγεθος του δείγματος, από τη στιγμή που γίνεται δεκτό ότι παράγονται ποιοτικά δεδομένα μέχρι κορεσμού των ερευνητικών ερωτημάτων (Λάζος 1998: 202· Καλλινικάκη, 2010· Mason, 2011: 173).

- Επισημαίνεται ότι η διεξαγωγή των συνεντεύξεων δεν ήταν εύκολο να επιτευχθεί, διότι, αν και η ερευνήτρια είχε ζητήσει με έγγραφο αίτημά της (Απρίλιος 2018) από το Υπηρεσιακό Συμβούλιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης τη χορήγηση άδειας υπηρεσιακής εκπαίδευσης, προκειμένου να προχωρήσει την έρευνά της, και ενώ το αίτημά της είχε γίνει δεκτό από το Υπηρεσιακό Συμβούλιο, δεν εκδόθηκε επ' αυτού απόφαση. Οπότε, πολλές από τις συνεντεύξεις διεξήχθησαν αναγκαστικά κατά τη διάρκεια αργιών ή απογευματινές ώρες ή κατά την κανονική της άδεια.⁴³

Η ερευνητική διαδικασία μέσω συνεντεύξεων ξεκίνησε στις 04/09/2017 με καταληκτική ημερομηνία 19/03/2020. Σημειώνεται, ως πρόσθετη δυσκολία, ότι από τον Μάρτιο 2017 έως τις 23/01/2019 η ερευνήτρια αποσπάστηκε για εξαιρετικά επείγουσες υπηρεσιακές ανάγκες στην Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων Πειραιά, οπότε ο ρυθμός διεξαγωγής των συνεντεύξεων επιβραδύνθηκε, εφόσον για δύο σχεδόν έτη είχε απομακρυνθεί από το πεδίο της έρευνας. Μέχρι τον Μάρτιο του 2019 κατάφερε να πραγματοποιήσει 18 συνεντεύξεις και τις υπόλοιπες 42 τις έλαβε από τον Απρίλιο 2019 έως τον Μάρτιο 2020.

Η διαδικασία διενέργειας των συνεντεύξεων διήρκεσε συνολικά σχεδόν δύομισι έτη, αφενός εξαιτίας των δυσκολιών που μόλις αναφέρθηκαν ανωτέρω και αφετέρου λόγω της περιορισμένης διαθεσιμότητας των δικαστικών λειτουργών

⁴³ Σημειώνεται ότι η ερευνήτρια επανήλθε τον Φεβρουάριο 2020 με νέο αίτημα για χορήγηση άδειας υπηρεσιακής εκπαίδευσης (τριών ημερών την εβδομάδα επί ένα έτος), το οποίο συζητήθηκε τον Οκτώβριο 2020 από το Υπηρεσιακό Συμβούλιο, έγινε δεκτό και εκδόθηκε επ' αυτού απόφαση μετά από δύο μήνες, οπότε δόθηκε η δυνατότητα στην ερευνήτρια να αφοσιωθεί στη μελέτη της και να την ολοκληρώσει.

και των άλλων επαγγελματιών, καθότι δεν ήταν εύκολο να προγραμματιστούν σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Η ερευνήτρια θεώρησε σκόπιμο μετά το πέρας κάθε συνέντευξης να την απομαγνητοφωνεί ή / και να την καταγράφει στον υπολογιστή, ώστε να έχει νωπή στη μνήμη της όλη τη διαδικασία της συνέντευξης και να την αποτυπώνει με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια, εντοπίζοντας παράλληλα τυχόν ελλείψεις ή λάθη στον τρόπο διεξαγωγής της και στην επόμενη να φροντίζει αυτά να μην επαναλαμβάνονται.

- Το γεγονός ότι η ερευνήτρια ανήκε στη συγκεκριμένη επαγγελματική ομάδα, από την οποία αντλήθηκε ο κύριος όγκος των συνεντεύξεων, βοήθησε μεν στον σχεδιασμό της έρευνας και στην προσέγγιση του δείγματος, αλλά εμπειρείχε τον κίνδυνο της μεροληψίας και της προσωπικής της ταύτισης με τα διερευνώμενα ζητήματα, που έπρεπε να αντιμετωπιστεί.
- Η προσπάθεια να συνδεθεί το θεωρητικό πλαίσιο, που δημιουργήθηκε μέσω της βιβλιογραφικής επισκόπησης, με τα εμπειρικά δεδομένα, λαμβάνοντας υπ' όψιν την ιδιαιτερότητα των διαφορετικών κατηγοριών συμμετεχόντων, δημιούργησε μια επιπλέον δυσκολία στο στάδιο της ανάλυσης των αποτελεσμάτων και της καταγραφής ασφαλών συμπερασμάτων.

VI.7 Κλίμα και διεργασία συνέντευξης με τους συμμετέχοντες –

Αναστοχαστικότητα του ερευνητή

«Στην ποιοτική προσέγγιση, η υποκειμενικότητα θεωρείται δεδομένη και δεν αντιμετωπίζεται ως εμπόδιο» (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Κατά την παραγωγή ερευνητικών δεδομένων στην ποιοτική έρευνα χρησιμοποιείται ο αναστοχασμός, προκειμένου να παρατηρηθεί και να διευρυνθεί ο ρόλος του ερευνητή στην ερευνητική διαδικασία και στη διαδραστική επίδραση που εκείνος ασκεί στην παραγωγή των δεδομένων. Η μέθοδος της επιτόπιας παρατήρησης που συναντάται κατά κύριο λόγο στην εθνογραφία και την κοινωνική ανθρωπολογία αναπτύσσει συχνά αναστοχαστικές ερμηνείες, εφόσον ο ερευνητής κατέχει ενεργό ή και ισοδύναμο ρόλο στο κοινωνικό γίνεσθαι του ερευνώμενου. Ο ερευνητής δεν μπορεί να παραμείνει ένας αμέτοχος και ουδέτερος παρατηρητής των κοινωνικών δεδομένων, αλλά έχει ενεργό συμβολή στη διαδικασία παραγωγής τους (Γασπαρινάτου, 2020: 481).

Μέσα σε ένα διαρκώς αναστοχαστικό πλαίσιο, ο ερευνητής εξετάζει αφενός τη δική του υποκειμενικότητα, αλλά και εκείνη των συμμετεχόντων, αναγνωρίζοντας την επίδραση που αναπόφευκτα ασκούν οι προσωπικές αντιλήψεις, εμπειρίες, αξίες, προσδοκίες και των δύο πλευρών στην ερευνητική διαδικασία, την ανάλυση των δεδομένων και τα αποτελέσματα της έρευνας (Hopf, 2004· Traianou, 2014). Οι νέες μορφές εθνογραφίας αξιοποιούν την άμεση και ενεργητική συνδρομή των συμμετεχόντων, από τη στιγμή που κατά τη διαχρονική ανάπτυξη της ποιοτικής μεθοδολογίας, από τις αρχές του 20ου αιώνα μέχρι και σήμερα, ο ρόλος ερευνητή και συμμετέχοντος δεν είναι στατικός και φαίνεται να καταρρίπτεται ο μύθος του αντικειμενικού παρατηρητή και της παθητικότητας των υποκειμένων της έρευνας (Denzin & Lincoln, 2005).

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η ερευνήτρια, έχοντας την επαγγελματική ιδιότητα της Επιμελήτριας Ανηλίκων, αφενός είχε τη δυνατότητα μιας ευκολότερης πρόσβασης στο ερευνητικό πεδίο, εφόσον σχεδόν όλα τα συμμετέχοντα πρόσωπα με προθυμία και με εμπιστοσύνη στην ιδιότητα και το πρόσωπό της θέλησαν να συμμετάσχουν στην έρευνα, αφετέρου μία σημαντική πρόκληση για την ίδια ήταν να απεκδυθεί αυτή την ιδιότητα και τις όποιες υποκειμενικές αντιλήψεις και συναισθηματικές συνδέσεις την διακατείχαν, προσεγγίζοντας κατά το δυνατόν πιο αποστασιοποιημένα όλους τους συμμετέχοντες και μια οικεία για εκείνη κοινωνική πραγματικότητα ως «πρωτόγνωρη», προσπαθώντας παράλληλα να εμβαθύνει και να την κατανοήσει μέσα από την ξεχωριστή οπτική με την οποία οι τελευταίοι τη βίωναν και την αντιμετώπιζαν.

Η δυσκολία ήταν, λοιπόν, να «διαγράψει» τη βιωμένη εμπειρία της στο πεδίο, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί λόγω του επαγγελματικού της ρόλου, ώστε να προσεγγίσει την όλη διαδικασία και τον κάθε συμμετέχοντα με μια όσο τον δυνατόν απαλλαγμένη από προδιαμορφωμένες απόψεις ερευνητική ματιά, κινούμενη σε προσωρινά τεχνητά κενά μνήμης, ελέγχοντας τις προσωπικές της αξίες, πεποιθήσεις, προσδοκίες, συναισθήματα, αδυναμίες, προκαταλήψεις και χωρίς να θεωρεί τίποτα δεδομένο και αυτονόητο. Εκτός από την προσωπική αναστοχαστικότητα, η ερευνήτρια έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα και στην επιστημολογική, προκειμένου να «εξασφαλίσει» ότι ο τρόπος υποβολής του κάθε ερευνητικού ερωτήματος δεν πρόκειται να καθορίσει ή να περιορίσει τα πιθανά «ευρήματα» και ούτε η μέθοδος ανάλυσης πρόκειται να τα «κατασκευάσει». Μέσω της αναστοχαστικότητας, αξιοποίησε τη δυνατότητα εντοπισμού των παραδοχών της κατά την ερευνητική

διαδικασία και του αναλογισμού των επιπτώσεων που αυτές επιφέρουν τόσο στην έρευνα όσο και στα ευρήματά της και προσέγγισε το ερευνητικό πεδίο και τους συμμετέχοντες σαν να τους έβλεπε και να τους άκουγε για πρώτη φορά, θέτοντας τα ερωτήματα με απλό τρόπο και καταγράφοντας τις απαντήσεις, χωρίς να σχολιάζει ή να μοιράζεται προσωπικές της σκέψεις και εμπειρίες και αποφεύγοντας κάθε εκδήλωση προτίμησης προς ορισμένη κατεύθυνση ή επιβεβαίωσης κάποιων αναμενόμενων απαντήσεων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα, από κάθε επαγγελματικό κλάδο, ανταποκρίθηκαν πρόθυμα στο κάλεσμα της ερευνήτριας, παρά το ασφυκτικό πρόγραμμά τους και τις πολυάριθμες υποχρεώσεις τους, καταθέτοντας εκτός από τον πολύτιμο χρόνο τους, τις απόψεις τους και την εμπειρία τους με ενάργεια, ενδιαφέρον, σοβαρότητα, σεβασμό και υπευθυνότητα. Γι' αυτόν τον λόγο, η ίδια αισθάνεται μεγάλη ηθική δέσμευση ως προς την ευθύνη απέναντί τους, για το εάν τελικά κατάφερε να αποτυπώσει το πνεύμα και τη σκέψη του καθενός ξεχωριστά στα όσα της κατέθεσαν μέσα από τις συνεντεύξεις που της παραχώρησαν. Η ερευνήτρια θεωρεί ότι ήταν πολύ συγκινητική και εξαιρετικά εποικοδομητική η συμμετοχή όλων και αισθάνεται την ανάγκη για άλλη μια φορά να τους ευχαριστήσει για την πολύτιμη συμβολή τους σε αυτή την έρευνα.

Κατά τη διάρκεια της κάθε συνέντευξης, η ερευνήτρια έκανε πλάγιες, επεξηγηματικές ερωτήσεις, προκειμένου να διερευνήσει σε βάθος τις απόψεις των συνομιλητών της. Εκείνοι εκφράζονταν ελεύθερα, με εξαιρετικά ρέοντα λόγο, εφόσον ήταν ένα θέμα που βρισκόταν μέσα στη σφαίρα του επαγγελματικού τους ενδιαφέροντος, και η ερευνήτρια τους άκουγε με μεγάλο ενδιαφέρον, αμέριστη προσοχή και απεριόριστο σεβασμό, κάτι που προφανώς έγινε αντιληπτό και από τους ίδιους και λειτούργησε υπέρ της όλης διαδικασίας. Το κλίμα που δημιουργήθηκε ήταν πολύ καλό, οικείο και θετικό.

Ειδικότερα, όσον αφορά στους Επιμελητές Ανηλίκων, όπως ήδη έχει επισημανθεί, ο συγκεκριμένος κλάδος εσωτερικά παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς, αν και ενιαίος ως προς τα καθήκοντα των Επιμελητών, είναι συνάμα πολυσυλλεκτικός, όσον αφορά το επιστημονικό υπόβαθρό τους. Αυτή ακριβώς η ιδιαιτερότητα του κλάδου λειτούργησε για την ερευνήτρια ως μια επιπλέον «πρόκληση», προκειμένου να διερευνήσει, μέσα από την εκπαιδευτική αφετηρία και το επιστημονικό προφίλ του κάθε συνεντευξιζόμενου σε συνδυασμό με τις ιδιαιτερότητες της κάθε υπηρεσίας, την τυχόν διαφορετικότητα των απόψεων και των

χειρισμών, ώστε να αναδυθούν όλες οι πτυχές του ερευνώμενου θέματος. Εξαιρετικά σημαντικό ρόλο στη διαρκή ροή της συζήτησης έπαιξε η συμμετοχή όλων στον πρώτο τουλάχιστον κύκλο της – σχετικής με την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τη συνδιαλλαγή – υπηρεσιακής εκπαίδευσης στο ΕΚΔΔΑ (βλ. ανωτέρω), οπότε εκδηλώθηκε εκ μέρους τους μια ένθερμη διάθεση να μιλήσουν για ένα θέμα, με το οποίο πρόσφατα είχαν ασχοληθεί και είχε κεντρίσει το ενδιαφέρον τους. Εξάλλου, οι Επιμελητές Ανηλίκων κινούνται σε ένα ευρύ πεδίο εκπαίδευσης και συμμετέχουν σε ερευνητικές διαδικασίες και συνεχείς – διά βίου – επιμορφωτικές εμπειρίες, ενώ εμπνέονται πάντα να συζητούν με προθυμία για θέματα που άπτονται των αρμοδιοτήτων τους και προάγουν τον επιστημονικό διάλογο.

Οι δικαστικοί λειτουργοί, επίσης, έδειξαν ιδιαίτερα θετική διάθεση, ευγένεια και προθυμία να συμμετάσχουν στην έρευνα, παρά τον φόρτο εργασίας και τις ανειλημμένες επαγγελματικές τους υποχρεώσεις. Ωστόσο, ελάχιστοι εξέφρασαν κάποιες επιφυλάξεις με υψηλό αίσθημα ευθύνης ως προς το αν θα χρειαζόταν να είχε προηγηθεί μια μελέτη εκ μέρους τους, για να μπορέσουν με σιγουριά να ανταποκριθούν σε όλα τα ερωτήματα, εφόσον δεν ένιωθαν τόσο εξοικειωμένοι με την έννοια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Με τις εξηγήσεις της ερευνήτριας, όμως, ότι σημασία είχε να εκφράσουν τις απόψεις τους όπως ήταν διαμορφωμένες κατά τον χρόνο διεξαγωγής της έρευνας, κάμφθηκαν οι όποιες επιφυλάξεις και συμμετείχαν ενεργά με πολύ ενδιαφέρουσες απόψεις.

Οι δικηγόροι που συμμετείχαν στην έρευνα επέδειξαν ενδιαφέρον να εκφράσουν τις απόψεις τους και να συμβάλλουν στην ερευνητική διαδικασία, θέλοντας να καταστήσουν σαφές ότι το έργο και ο ρόλος τους διαφοροποιείται σε ένα δικαστήριο ανηλίκων και ότι η διαμεσολάβηση σε όλες τις υποθέσεις ίσως είναι ο νέος τρόπος επίλυσης διαφορών. Σημειώνεται ότι, όπως προέκυψε κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, οι τρεις από τους πέντε ήταν ήδη διαπιστευμένοι διαμεσολαβητές και ο τέταρτος σε διαδικασία διαπίστευσης.

Από την πλευρά της Αστυνομίας, επίσης, υπήρξε θετική διάθεση συνεργασίας και διευκόλυνσης του ερευνητικού έργου και η συμμετοχή όλων των αστυνομικών στην ερευνητική διαδικασία έλαβε χώρα με σοβαρότητα, υπευθυνότητα και σεβασμό, καταθέτοντας με προθυμία τις απόψεις τους, παρά το αρχικό άγχος του νεότερου ηλικιακά και λιγότερο πεπειραμένου στο να καταφέρει να αντεπεξέλθει επαρκώς στις ανάγκες της έρευνας.

Σε όσα σημεία χρειάστηκε, δόθηκαν οι απαραίτητες εξηγήσεις στους συμμετέχοντες, ιδίως όσον αφορά την έννοια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, ώστε να υπάρχει κοινή νοηματοδότηση (θα γίνει ειδική αναφορά στην ανάλυση των αποτελεσμάτων). Σημειώνεται, ωστόσο, ότι υπήρξαν ορισμένες ελάχιστες αρνήσεις συμμετοχής στην έρευνα είτε εξαιτίας φόρτου εργασίας (ένας επιμελητής ανηλίκων και ένας δικαστικός λειτουργός) είτε εξαιτίας έλλειψης ειδικής εμπειρίας στο πεδίο της νεανικής παραβατικότητας (ένας δικαστικός λειτουργός).

Ός προς τις συνεντεύξεις με τους δράστες, τα θύματα και τους γονείς τους που υποδείχθηκαν από συναδέλφους της ερευνήτριας, υπήρχε επίσης μια θετική διάθεση και ένα κλίμα εμπιστοσύνης απέναντι στο πρόσωπο της ερευνήτριας και όλοι ανταποκρίθηκαν πρόθυμα να συμμετάσχουν στην έρευνα, παρ' όλο που στις δύο περιπτώσεις είχαν περάσει αρκετοί μήνες από την εφαρμογή του μέτρου. Ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο, ειδικά σε αυτές τις περιπτώσεις, διαδραμάτισε η σχέση που είχε αναπτυχθεί ανάμεσα στον δράστη και τον επιμελητή που είχε αναλάβει την υπόθεσή του και στον οποίο είχε ανατεθεί και η επιμέλειά του παράλληλα με το μέτρο της συνδιαλλαγής.

Όλη αυτή η διαδρομή αποτέλεσε μια πολύτιμη εμπειρία για την ερευνήτρια, παρ' όλο που καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας και της συγγραφής της μελέτης βρισκόταν σε μια διαρκή αναστοχαστική διαδικασία, αναρωτώμενη πάρα πολλές φορές για το αν κάνει τα σωστά βήματα και για το αν θα καταφέρει τελικά να κατακτήσει τους στόχους που θέτει μια ποιοτική έρευνα, ώστε να παραχθεί ένα αξιόλογο και ενδιαφέρον αποτέλεσμα.

VI.8 Σχεδιασμός των συνεντεύξεων

Ο οδηγός συνέντευξης σχεδιάστηκε με βάση τους ερευνητικούς στόχους και τα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία τέθηκαν και στα οποία έπρεπε να δοθούν απαντήσεις. Για τον σχεδιασμό του χρησιμοποιήθηκαν ερωτήσεις κυρίως ανοικτού τύπου, ερωτήσεις γνώμης και περιγραφικού τύπου, οι οποίες αφήνουν κάθε συμμετέχοντα ελεύθερο να αναπτύξει την απάντησή του χωρίς προκαθορισμούς, στοχεύοντας παράλληλα στην προσωπική τοποθέτησή του για ένα συγκεκριμένο ζήτημα και αποσκοπώντας στην άντληση πληροφοριών που θα «φωτίσουν» όλες τις πτυχές ενός φαινομένου. Έγινε επίσης χρήση ορισμένων κλειστών και μικτών ερωτήσεων κυρίως για την καταγραφή ατομικών-δημογραφικών στοιχείων και για να δηλωθεί ο βαθμός συμφωνίας ή διαφωνίας σε μια πρόταση ή να διαπιστωθεί η

σημαντικότητα και η ιεράρχηση κάποιων εννοιών στην αντίληψη των συμμετεχόντων, προκειμένου να διευκολυνθεί σε κάποια σημεία μια στατιστική ανάλυση και απεικόνιση ορισμένων παραγόμενων αποτελεσμάτων.

Ο οδηγός συνέντευξης που σχεδιάστηκε πρώτος, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ήταν αυτός που χρησιμοποιήθηκε για τις συνεντεύξεις των Επιμελητών Ανηλίκων, που ήταν και ο μακροσκελέστερος, με οχτώ βασικές θεματικές ενότητες, που αποτέλεσαν και τους άξονες διερεύνησης (65 συνολικά ερωτήματα). Οι οδηγοί των δικαστικών λειτουργιών καταρτίστηκαν, επίσης, με οχτώ άξονες (54 ερωτήματα), ενώ των αστυνομικών και δικηγόρων καταρτίστηκαν με επτά άξονες (51 και 47 ερωτήματα, αντίστοιχα). Οι οχτώ άξονες διερεύνησης του οδηγού συνέντευξης των επιμελητών ανηλίκων ήταν:

- α) ατομικά στοιχεία συμμετεχόντων,
- β) διερεύνηση απόψεων για τη νεανική παραβατικότητα,
- γ) διερεύνηση απόψεων για την αποκαταστατική δικαιοσύνη,
- δ) ο επιμελητής ανηλίκων ως «ενδιάμεσος πόλος» ανάμεσα στον ανήλικο και το δικαστήριο,
- ε) εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος,
- στ) στάσεις, ρόλοι των εμπλεκόμενων στην εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής,
- ζ) συνολική αποτίμηση του μέτρου και της εφαρμογής του και
- η) σκέψεις – προτάσεις.

Στον οδηγό συνέντευξης των εισαγγελικών/ δικαστικών λειτουργιών οι τέταρτος και πέμπτος άξονες αντικαταστάθηκαν αντίστοιχα από τη διερεύνηση του ρόλου τους σε προδικαστικό στάδιο (δ) και κατά την ακροαματική διαδικασία (ε). Στον οδηγό συνέντευξης των αστυνομικών διερευνήθηκε στον τέταρτο άξονα ο ρόλος του αστυνομικού μετά τη σύλληψη, ο πέμπτος αντικαταστάθηκε από τη διερεύνηση των απόψεών τους γενικότερα για τη συνδιαλλαγή, ενώ παραλείφθηκε ο έκτος άξονας για τις στάσεις των εμπλεκόμενων στην εφαρμογή του μέτρου, εφόσον οι αστυνομικοί δεν ήταν σε θέση να έχουν την ανάλογη γνώση και εμπειρία. Στον οδηγό συνέντευξης των δικηγόρων ο τέταρτος άξονας (δ) διερευνούσε τον ρόλο του συνηγόρου σε προδικαστικό στάδιο και κατά την ακροαματική διαδικασία, ενώ παραλείφθηκε ο πέμπτος άξονας για την εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής, εφόσον κανένας

από τους συμμετέχοντες δικηγόρους δεν είχε παρασταθεί σε διαδικασία εφαρμογής του μέτρου.

Στο σημείο αυτό θα παρατεθούν οι κοινοί άξονες διερεύνησης των οδηγιών συνέντευξης όλων των λειτουργών (δικαστικών, επιμελητών, αστυνομικών, δικηγόρων), ενώ στο Παράρτημα Β παρατίθενται πλήρεις όλοι οι οδηγοί.

Α΄ Άξονας: Ατομικά στοιχεία συμμετεχόντων. Οι πρώτες έξι ερωτήσεις διερευνούν τα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, επιμόρφωση, υπηρεσιακή ηλικία, προϋπηρεσία). Οι επόμενες τρεις αφορούν την επιλογή του επαγγέλματός τους και στο πώς βλέπουν τον επαγγελματικό τους ρόλο· επιλέχθηκαν δε, αφενός για να νιώσουν οι συμμετέχοντες πιο χαλαρά και μια οικειότητα μιλώντας για τις προσωπικές επιλογές τους στην αρχή της συνέντευξης και αφετέρου οι συγκεκριμένες ερωτήσεις προφίλ των συμμετεχόντων παρέχουν χρήσιμο συμπληρωματικό υλικό βοηθώντας την ερευνήτρια να κατανοήσει καλύτερα την οπτική τους απέναντι στο ερευνώμενο αντικείμενο:

- «Ποιος ήταν ο βασικός λόγος επιλογής του συγκεκριμένου επαγγέλματος;»,
- «Ποιος, κατά την άποψή σας, είναι ο σκοπός του έργου του... (δικαστικού λειτουργού κ.ο.κ.);» και
- «Ποια ικανότητα, πιστεύετε, πρέπει να διαθέτει ή να καλλιεργήσει ένας... (δικαστικός λειτουργός κ.ο.κ), προκειμένου να είναι αποτελεσματικότερος στην άσκηση του έργου του;».

Β΄ Άξονας: Διερεύνηση απόψεων για τη νεανική παραβατικότητα. Οι επόμενες πέντε ερωτήσεις διερευνούν τις απόψεις των συμμετεχόντων για την ένδικη νεανική παραβατικότητα και ειδικότερα:

- α) εάν εκτιμούν ότι υπάρχει ποιοτική και ποσοτική διαφοροποίησή της κατά την τελευταία δεκαετία και, αν ναι, πού την αποδίδουν,
- β) τους αιτιολογικούς παράγοντες του φαινομένου,
- γ) εάν πιστεύουν ότι υπάρχει συγκεκριμένο προφίλ παραβατικού νέου,
- δ) (εάν υπάρχει) ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά του και
- ε) (εάν υπάρχει) εάν γνωρίζουν περιπτώσεις που το αναιρούν.

Αυτή η ενότητα εισάγει τους συμμετέχοντες με ομαλό τρόπο στην έρευνα, λαμβάνοντας μια πρώτη εικόνα για την εμπειρία τους στο πεδίο, καθώς οι αντιλήψεις

και οι κοινωνικές αναπαραστάσεις, με τις οποίες ερμηνεύουν το φαινόμενο της παραβατικότητας των ανηλίκων, καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη στάση τους απέναντι σε αυτό.

Γ' Άξονας: Διερεύνηση απόψεων περί αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Στην τρίτη θεματική ενότητα διερευνώνται με τρεις (κλειστές και μεικτές) ερωτήσεις οι απόψεις των συμμετεχόντων για την έννοια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης:

- α) Αρχικά ερωτώνται για το ποιος κατά την κρίση τους είναι ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να επιλέξουν ιεραρχικά τις τρεις από επτά προτεινόμενες απαντήσεις.
- β) Έπειτα ερωτώνται σχετικά με το τι μπορεί να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγώγησή⁴⁴ του ανήλικου δράστη: η επιβολή τιμωρίας ή η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος.
- γ) Ακολουθούν στο τρίτο ερώτημα έξι προτάσεις για την αποκαταστατική δικαιοσύνη με πεντάβαθμη κλίμακα, όπου ζητείται ο βαθμός συμφωνίας τους με κάθε πρόταση.

Αυτή η ενότητα προετοιμάζει τους συμμετέχοντες για τον πυρήνα της ερευνητικής διαδικασίας (Δ' και Ε' άξονα), χωρίς να τους ζητά με ανοιχτές ερωτήσεις ορισμούς για μία έννοια, η θεωρητική προσέγγιση της οποίας ενδεχομένως θα μπορούσε να τους δυσκολέψει.

Δ' & Ε' Άξονας: Ο ρόλος του επαγγελματία σε προδικαστικό στάδιο και κατά την ακροαματική διαδικασία. Στις δύο επόμενες θεματικές ενότητες (τέταρτη και πέμπτη) διερευνάται – με εξειδικευμένες ερωτήσεις, ανάλογα με την επαγγελματική κατηγορία – ο ρόλος του κάθε συμμετέχοντα τόσο σε προδικαστικό στάδιο όσο και κατά την ακροαματική διαδικασία. Ειδικότερα, όσον αφορά στους δικαστικούς λειτουργούς (δικαστές / ανακριτές, εισαγγελείς) το ενδιαφέρον εστιάζεται στα κριτήρια σχηματισμού δικανικής κρίσης και στον βαθμό που την επηρεάζει η έκθεση κοινωνικής έρευνας του επιμελητή. Στους επιμελητές ανηλίκων, οι ερωτήσεις ξεκινούν από τη διενέργεια της κοινωνικής έρευνας, τα στοιχεία που τη συνθέτουν, τη

⁴⁴ Στο ερώτημα αυτό επιλέχθηκε ο συγκεκριμένος σκοπός ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών, εφόσον ήδη με τον ν.3189/2003 φαίνεται ότι αναγνωρίζεται ως ο πλέον σημαντικός, εφόσον προσδίδεται ένας παιδαγωγικός χαρακτήρας στην ποινή με την ενίσχυση των αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων και με την εισαγωγή νέων, που εκσυγχρόνισαν με τον καινοτόμο χαρακτήρα τους το ελληνικό δίκαιο.

σχέση που αναπτύσσουν με τους ανηλίκους και η έρευνα επικεντρώνεται κυρίως στον ρόλο τους ως διαμεσολαβητών και στις πρακτικές που ακολουθούν. Στους αστυνομικούς διερευνάται ο ρόλος τους μετά τη σύλληψη, ο τρόπος μεταχείρισης αυτής της ιδιαίτερης ηλικιακής ομάδας και η στάση τους απέναντι σε αποκαταστατικές πρακτικές. Στους δικηγόρους διερευνάται κυρίως η στάση τους απέναντι σε πρακτικές αποκαταστατικής δικαιοσύνης.

Οι κοινές ερωτήσεις αφορούν τις αντιλήψεις των συμμετεχόντων σχετικά με ζητήματα, όπως:

- α) εάν οι ανήλικοι στην πλειονότητά τους συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους,
- β) εάν οι ανήλικοι συνήθως θεωρούν δίκαιη ή άδικη την απόφαση του δικαστηρίου,
- γ) με ποιον τρόπο πιστεύουν ότι αντιμετωπίζει η αστυνομία τους ανήλικους δράστες,
- δ) εάν συνεργάζονται και με ποιον τρόπο με τα Αστυνομικά Τμήματα ή την Υποδιεύθυνση Προστασίας Ανηλίκων της αντίστοιχης Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης,
- ε) τι πιστεύουν για τη συνδιαλλαγή μέσω του άρθρου 46 (πρώην 45^Α) Κ.Π.Δ,
- στ) σε ποιες περιπτώσεις (για ποια αδικήματα και για ποιους δράστες) προτείνουν (ή επιβάλλουν οι δικαστές), το μέτρο της συνδιαλλαγής και με ποιο βασικό κριτήριο,
- ζ) αν θα μπορούσε η διαμεσολάβηση να εφαρμοστεί ως μια απόλυτα εξωποινική διαδικασία, όπως σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπου συμμετέχουν μόνο ο δράστης, το θύμα, ο διαμεσολαβητής και εκπρόσωπος της κοινότητας,
- η) αν θα μπορούσαν να εφαρμοστούν άλλες μορφές διαμεσολάβησης, ίσως σε προγενέστερο στάδιο, ώστε να μην οδηγηθεί μια υπόθεση στη δικαστική αίθουσα.

Σημειώνεται ότι τα ερωτήματα β, γ, δ, ε, στ και ζ είναι κοινές ερωτήσεις στους 4 οδηγούς (επιμελητών, δικαστικών & εισαγγελικών λειτουργών και δικηγόρων), εκτός από τον οδηγό των αστυνομικών.

ΣΤ΄ Αξονας: Στάσεις και ρόλοι των εμπλεκόμενων στην εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής. Στην έκτη θεματική ενότητα γίνεται εστίαση στις στάσεις και τους

ρόλους των μερών που συμμετέχουν στη διαδικασία της συνδιαλλαγής (πάντα από την οπτική των συμμετεχόντων). Όλες οι ερωτήσεις αυτού του άξονα είναι κοινές στους τέσσερις, επίσης, οδηγούς (επιμελητών, δικαστικών & εισαγγελικών λειτουργών και δικηγόρων), εκτός από τον οδηγό των αστυνομικών.

Τα ερωτήματα στην ενότητα αυτή αφορούν τα εξής:

- α) εάν διερευνώνται πριν από την ακροαματική διαδικασία οι προθέσεις δράστη και θύματος, και εάν έχει σημασία για τους συμμετέχοντες το αν υπάρχει κάποια σχέση μεταξύ των δύο μερών,
- β) ποια είναι συνήθως η στάση τόσο του δράστη όσο και του θύματος στην προοπτική της συνδιαλλαγής και πού την αποδίδουν οι συμμετέχοντες,
- γ) εάν είναι απαραίτητη η συναίνεση του ανήλικου δράστη για τη διενέργεια της συνδιαλλαγής και την έκφραση συγγνώμης,
- δ) ποια είναι συνήθως η στάση των δικηγόρων που εκπροσωπούν τον δράστη και ποια αυτών που εκπροσωπούν το θύμα στην προοπτική της συνδιαλλαγής, και πού αποδίδουν αυτή τη στάση,
- ε) εάν θεωρούν ότι ο Επιμελητής ανηλίκων είναι ο πλέον αρμόδιος για να αναλαμβάνει ως διαμεσολαβητής τις υποθέσεις των ανηλικών δραστών και για ποιον λόγο, καθώς και ποιοι άλλοι θα μπορούσαν να αναλάβουν αυτόν τον ρόλο.

Ζ' Άξονας: Συνολική αποτίμηση του μέτρου και της εφαρμογής του. Στην έβδομη θεματική ενότητα τα ερευνώμενα υποκείμενα καλούνται να αποτιμήσουν το μέτρο της συνδιαλλαγής και την εφαρμογή του. Ειδικότερα, τίθεται προς συζήτηση:

- α) η γνώμη τους για το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής,
- β) αν η συνδιαλλαγή αποτελεί μια επιεική και ήπια ή μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη και για ποιον λόγο,
- γ) αν η συνδιαλλαγή συμβάλλει στην επίτευξη κάποιου συγκεκριμένου σκοπού της μεταχείρισης του ανήλικου δράστη και με ποιον τρόπο,
- δ) πώς βιώνει ο ανήλικος δράστης και το θύμα τη συνδιαλλαγή,
- ε) εάν μετά τη διαμεσολάβηση επηρεάζονται οι σχέσεις δράστη και θύματος και με ποιον τρόπο,
- στ) εάν η συνδιαλλαγή, στην περίπτωση των ανηλικών δραστών, ευνοεί ή αδικεί κάποιο από τα μέρη, τον δράστη ή το θύμα, και γιατί,

- ζ) πώς διευκολύνεται και πώς δυσχεραίνεται η εφαρμογή της συνδιαλλαγής στην Ελλάδα,
- η) πώς αξιολογούν την εφαρμογή της συνδιαλλαγής από τα ελληνικά δικαστήρια,
- θ) εάν είναι επαρκής ή όχι η ενημέρωση και η κατάρτιση λειτουργών ή επαγγελματιών του κλάδου τους για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της.

Σημειώνεται ότι τα ερωτήματα η & θ είναι κοινές ερωτήσεις στους 4 οδηγούς (επιμελητών, δικαστικών & εισαγγελικών λειτουργών και δικηγόρων), εκτός από τον οδηγό των αστυνομικών.

Η' Άξονας: Σκέψεις – Προτάσεις. Στον τελευταίο άξονα, οι συμμετέχοντες καλούνται να καταθέσουν τις απόψεις τους, σε ένα γενικότερο πλαίσιο:

- α) εάν υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης του θεσμού της διαμεσολάβησης και σε ποιους τομείς,
- β) ποιος θα έπρεπε να είναι ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών (στην τρίτη θεματική ενότητα είχε ερωτηθεί με κλειστών επιλογών ερώτηση «ποιος είναι ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών;» η μία ερώτηση αφορά το «ον» και η δεύτερη το «δέον»),
- γ) κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, σε ποιες περιπτώσεις πιστεύουν ότι επιτυγχάνεται ο σκοπός που αντιστοιχεί στον θεσμικό τους ρόλο (κλήθηκαν να επιλέξουν ιεραρχικά ανάλογα με τον βαθμό σπουδαιότητας τις τρεις από έξι προτεινόμενες απαντήσεις),
- δ) εάν υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες θεωρούν ότι είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός (περιορισμός σε ειδικό κατάσταση κράτησης νέων) του δράστη και, στις περιπτώσεις αυτές, ποιος είναι ο στόχος μιας τέτοιας ποινικής μεταχείρισης,
- ε) ποια είναι τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν κατά την άσκηση του έργου τους,
- στ) ποιες συνθήκες θα μπορούσαν να διευκολύνουν το έργο τους,
- ζ) πώς θα χαρακτήριζαν τον ρόλο τους,
- η) πώς οραματίζονται το ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανηλικών παραβατών και

θ) πώς οραματίζονται τον δικό τους ρόλο μέσα σε αυτό.

Ο πρώτος άξονας της συνέντευξης κλείνει με τρία – γενικότερα – ερωτήματα, όπως ομοίως ολοκληρώνεται και η τελευταία θεματική ενότητα με τέσσερα – επίσης γενικότερα – ερωτήματα που αφορούν σκέψεις, προτάσεις και προσωπικούς οραματισμούς των συμμετεχόντων, που αποτέλεσαν αφενός πλούσια πηγή πληροφοριών για θέματα της επαγγελματικής καθημερινότητάς τους συμπληρώνοντας τη θεωρητική οπτική της ερευνήτριας, και αφετέρου συντέλεσαν στη δημιουργία και διατήρηση ενός πολύ θετικού και οικείου κλίματος μεταξύ της ερευνήτριας και των συμμετεχόντων, οι οποίοι ένιωσαν ότι τους δόθηκε η ευκαιρία να ακουστούν με αμέριστη προσοχή, σεβασμό και ενσυναίσθηση.

Οι οδηγοί των συνεντεύξεων με δράστες και θύματα κατανεμήθηκαν σε τέσσερις θεματικές ενότητες (συνολικά 26 και 24 ερωτήματα, αντίστοιχα), που αποτέλεσαν και τους άξονες διερεύνησης και είχαν ως στόχο να αποτυπώσουν την εμπειρία των μερών μέσα στο ΣΠΔΑ. Ειδικότερα:

Α' Άξονας: Ατομικά στοιχεία συμμετέχοντος. Η πρώτη θεματική ενότητα αφορά τα ατομικά στοιχεία των συμμετεχόντων (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, επαγγελματική εμπειρία).

Β' Άξονας: Αποτύπωση εμπειρίας μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης και την εκτέλεση του μέτρου. Η δεύτερη θεματική ενότητα συνδέει άμεσα τους συμμετέχοντες με την είσοδό τους στο ΣΠΔΑ, διερευνώντας:

- α) πώς ήταν η εμπειρία τους μέσα στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης και πώς ένιωσαν ότι αντιμετωπίστηκαν από την Αστυνομία, τον Ανακριτή, το Δικαστήριο,
- β) πώς ένιωσαν ότι αντιμετωπίστηκαν από την πλευρά του θύματος (ή του δράστη αντίστοιχα),
- γ) εάν ήταν η πρώτη φορά που κάποια υπόθεσή τους απασχόλησε το ποινικό σύστημα και, εάν όχι, για ποιες προηγούμενες πράξεις,
- δ) εάν κατά τη γνώμη τους ήταν δίκαιη ή άδικη η απόφαση του δικαστηρίου,
- ε) εάν ένιωσαν σε κάποιο – έστω – στάδιο ότι πιέστηκαν να συναινέσουν, για να συμμετέχουν στη συνδιαλλαγή, ή ήταν μία συνειδητή επιλογή τους.

Στους δράστες, η θεματική αυτή ενότητα ξεκινά με μία επιπρόσθετη ερώτηση: «Πιστεύεις ότι υπήρχε λόγος για να συλληφθείς και να δικαστείς;»

Γ' Άξονας: Σκέψεις και συναισθήματα κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής. Τα δέκα ερωτήματα αυτής της θεματικής ενότητας άπτονται ακριβώς της «καρδιάς» της έρευνας, διερευνώντας:

- α) πώς ένιωσαν οι συμμετέχοντες κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής και εάν ήταν ειλικρινείς,
- β) πώς πιστεύουν ότι ένιωσε το άλλο μέρος και εάν κατά τη γνώμη τους συμμετείχε με ειλικρίνεια,
- γ) εάν θα προτιμούσαν να (ή να μην) έπαιρναν μέρος οι γονείς τους ή ο δικηγόρος τους στη διαδικασία,
- δ) εάν υπήρχε κάποιος που είχε αντίθετη γνώμη στην απόφασή τους να συνδιαλλαγούν,
- ε) εάν ένιωσαν αρκετά έτοιμοι να συνδιαλλαγούν ή χρειάζονταν κάποια επιπλέον προετοιμασία,
- στ) πώς ένιωσαν ότι αντιμετωπίστηκαν από τον Επιμελητή Ανηλίκων στον ρόλο του διαμεσολαβητή,
- ζ) εάν τους επηρέασε στο να δεχθούν να συνδιαλλαγούν το γεγονός ότι στην περίπτωση τους ο διαμεσολαβητής (δεν) ήταν ο Επιμελητής Ανηλίκων, με τον οποίο είχε συνεργαστεί ο δράστης στο στάδιο της κοινωνικής έρευνας (κλειστή ερώτηση),
- η) εάν θεωρούν ότι ο Επιμελητής προσέγγισε αντικειμενικά την υπόθεση (εξάβαθμη κλίμακα επιλογών),
- θ) εάν θα προτιμούσαν στον ρόλο του διαμεσολαβητή να ήταν ένας άλλος Επιμελητής που (δεν) είχε σχέση με την υπόθεση (κλειστή ερώτηση),
- ι) εάν θα προτιμούσαν στον ρόλο του διαμεσολαβητή να ήταν ένας δικηγόρος ή ένα άλλο πρόσωπο (κλειστή ερώτηση).

Δ' Άξονας: Μετά τη συνδιαλλαγή – Σκέψεις. Στην τελευταία ενότητα διερευνώνται κάποιες σκέψεις των μερών σε σχέση με το μέτρο, καθώς και το αποτόπωμα που άφησε η διαδικασία της συνδιαλλαγής στη ζωή τους. Ειδικότερα, με τα έξι ερωτήματα αυτής της ενότητας, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στα εξής:

- α) εάν μετά τη συνδιαλλαγή επηρεάστηκαν οι σχέσεις του δράστη με το θύμα, και με ποιο τρόπο,
- β) εάν θα προτιμούσαν η συνδιαλλαγή να είχε πραγματοποιηθεί σε προηγούμενο χρόνο (αν ναι, σε ποιο στάδιο) και να μην είχε οδηγηθεί η υπόθεση στη δικαστική αίθουσα,
- γ) πώς, κατά τη γνώμη τους, θα λειτουργούσε καλύτερα ο θεσμός της διαμεσολάβησης,
- δ) εάν πιστεύουν ότι η επιβολή τιμωρίας ή η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος μπορεί να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη και την αποκατάσταση της (κοινωνικής) δικαιοσύνης,
- ε) εάν μετά το συμβάν ενεπλάκησαν σε κάποια άλλη διαπροσωπική σύγκρουση και ποια ήταν η εξέλιξή της,
- στ) εάν μετά τη συνδιαλλαγή άλλαξε η σκέψη τους και η συμπεριφορά τους σχετικά με την επίλυση μιας σύγκρουσης.

Οι οδηγοί των γονέων (δραστών και θυμάτων) κατανεμήθηκαν σε πέντε θεματικές ενότητες (συνολικά 31 ερωτήματα), που αποτέλεσαν και τους άξονες διερεύνησης, και είχαν τον ίδιο ως άνω στόχο, να αποτυπώσουν δηλαδή την εμπειρία των μερών μέσα στο ΣΠΔΑ. Οι πρώτες τέσσερις θεματικές ενότητες ήταν ίδιες με αυτές που παρουσιάστηκαν ανωτέρω στους οδηγούς δραστών και θυμάτων. Προστέθηκε μία πέμπτη για τη συνολική αποτίμηση του μέτρου της συνδιαλλαγής και την εφαρμογή του, η οποία δεν συμπεριλήφθηκε ως ξεχωριστή ενότητα στους οδηγούς των δραστών και των θυμάτων επειδή κρίθηκε από την ερευνήτρια ότι δυσκόλευε τους συμμετέχοντες, ωστόσο από τη συζήτηση που διαμείφθηκε κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων και τις απαντήσεις που δόθηκαν και αφορούσαν την εμπειρία και τα συναισθήματα των μερών, εκτιμάται ότι εξήχθησαν συμπεράσματα σχετικά με την αξιολόγηση του μέτρου. Τα ερωτήματα της πέμπτης ενότητας στα οποία οι γονείς κλήθηκαν να απαντήσουν ήταν τα εξής:

- α) ποια είναι η γνώμη τους για το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής,
- β) εάν το θεωρούν μια επιεική και ήπια ή μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη,
- γ) εάν θεωρούν ότι συμβάλλει στην επίτευξη κάποιου συγκεκριμένου σκοπού της μεταχείρισης του ανήλικου δράστη,

- δ) εάν πιστεύουν ότι η διαμεσολάβηση, στην περίπτωση των ανήλικων δραστών, ευνοεί ή αδικεί κάποιο από τα δύο μέρη και γιατί,
- ε) ποιος, κατά τη γνώμη τους, θα έπρεπε να είναι ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

VII.1 Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων

Η πολυποικιλότητα της ποιοτικής έρευνας επιτρέπει να αναπτυχθούν πολλές και διαφορετικές μέθοδοι προσέγγισης και ανάλυσης του ερευνητικού υλικού, όπως π.χ. η θεματική ανάλυση, η φαινομενολογία, η θεμελιωμένη θεωρία, η ανάλυση λόγου κ.λπ. Ωστόσο, οι περισσότερες, παρά τις επιμέρους διαφορές που παρουσιάζουν, περιλαμβάνουν ένα είδος θεματικής επεξεργασίας των δεδομένων που ακολουθεί τις αρχές της μεθόδου της θεματικής ανάλυσης, η οποία δίνει έμφαση κυρίως στο περιεχόμενο των λεχθέντων (Τσιώλης, 2014· Willig, 2015). Στην ποιοτική έρευνα, οι τεχνικές ανάλυσης είναι λιγότερο τυποποιημένες σε σύγκριση με την ποσοτική έρευνα, όπου ο προσδιορισμός τους είναι πιο ακριβής.

Στην παρούσα μελέτη επιλέγεται η διατμηματική (cross-sectional) ή κατηγορική (categorical) οργάνωση των δεδομένων, σύμφωνα με την οποία ο ερευνητής οργανώνει τα δεδομένα με βάση ένα σταδιακά διαμορφούμενο κοινό σύστημα κωδικών ή κατηγοριών ταξινόμησης, σε αντίθεση με τη μη διατμηματική οργάνωση του ερευνητικού υλικού που καθοδηγείται από μια ολιστική προσέγγιση και την αναζήτηση κυρίως του ιδιαίτερου και του ιδιογραφικού αντί του κοινού (Ισαρη & Πουρκός, 2015: 116). Παραδείγματα εφαρμογής της διατμηματικής λογικής χρησιμοποιούνται συχνότερα στη θεματική ανάλυση, καθώς και στην ερμηνευτική-φαινομενολογική μέθοδο (ό.π.), την οποία επέλεξε να προσαρμόσει η ερευνήτρια στο συγκεκριμένο ερευνητικό αντικείμενο και αφού προηγουμένως εκτίμησε τις ιδιαιτερότητες της κάθε επαγγελματικής κατηγορίας που συμπεριέλαβε στην έρευνά της. Η εν λόγω μέθοδος εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο τα ερευνώμενα υποκείμενα αντιλαμβάνονται, βιώνουν, νοηματοδοτούν και ερμηνεύουν τον κοινωνικό κόσμο, με απώτερο ερευνητικό στόχο να κατανοηθούν σε βάθος από τη δική τους οπτική οι διαφορετικές πτυχές και διαστάσεις του ερευνώμενου φαινομένου (Ιωσηφίδης, 2008: 191).

Ειδικότερα, στη συγκεκριμένη μελέτη, προκειμένου η ερευνήτρια να περάσει στο στάδιο της ανάλυσης των δεδομένων, συγκεκριμενοποίησε τις κατάλληλες κατηγορίες που της επέτρεψαν να κατανοήσει στο μεγαλύτερο μέρος τους τα δεδομένα, και στη συνέχεια κατένειμε τα στοιχεία αυτά στις κατηγορίες που είχε

καθορίσει για κάθε ερευνώμενο υποκείμενο, στηριζόμενη στους θεματικούς άξονες που παρουσίασε σε καθέναν από τους οδηγούς συνέντευξης που χρησιμοποίησε. Στην παρουσίαση ανάλυσης των δεδομένων της συμπεριέλαβε πολλά αυτούσια αποσπάσματα όσων οι συμμετέχοντες τής κατέθεσαν, προκειμένου, αφενός, να καταγραφεί με αμεσότητα και ακρίβεια ο λόγος των ερευνώμενων και αφετέρου, ο αναγνώστης να καταλάβει από τη συζήτηση που ακολουθεί, γιατί εκείνη κατέληξε τελικά στα συγκεκριμένα συμπεράσματα.

Στις ποιοτικές έρευνες, οι ερευνητές παρουσιάζουν κατά κύριο λόγο και αναλύουν επιλεκτικά τα ποιοτικά δεδομένα, επικεντρώνοντας την προσοχή σε εκείνα που θεωρούν πιο σημαντικά και τα οποία προσεγγίζουν περισσότερο την προσωπική τους οπτική καθώς και την κοινωνική εξήγηση που επιχειρούν να δομήσουν (Γασπαρινάτου, 2020: 485). Ο ερευνητής θα κρίνει και θα επιλέξει ποιο στοιχείο είναι απαραίτητο, για να συμπεριληφθεί ή όχι στα ερευνητικά αποτελέσματα. Η υποκειμενικότητα του ερευνητή, η οποία πάντα θα πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν, παρομοιάστηκε από τον Peshkin (1985) ως μια θετική «έκρηξη», εφόσον εκείνος είναι που θα δώσει πνοή στα ουσιαστικά – κατά την κρίση του – στοιχεία της έρευνας.

Η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων περιλαμβάνει, κατά τον Ιωσηφίδη (2008: 173), τρεις αλληλεξαρτώμενες μεταξύ τους διαδικασίες, οι οποίες είναι: α) ο περιορισμός των δεδομένων, β) η παρουσίαση των δεδομένων, γ) ο έλεγχος και η απόδοση νοήματος στα δεδομένα. Αυτές οι αναλυτικές διαδικασίες λαμβάνουν χώρα πριν, κατά τη διάρκεια αλλά και μετά τη συλλογή του ποιοτικού υλικού και εξειδικεύονται στα εξής:

- α) Η διαδικασία περιορισμού των δεδομένων είναι συνεχής και λαμβάνει χώρα ήδη από το στάδιο της συλλογής των δεδομένων από το ερευνητικό πεδίο, ενώ συνεχίζεται και μετά την ολοκλήρωση της έρευνας. Περιλαμβάνει τον αναγκαίο περιορισμό των δεδομένων στην κατεύθυνση αυτών που κατά την κρίση του ερευνητή είναι καταλληλότερα να απαντήσουν στα ερευνητικά ερωτήματα ή να οδηγήσουν σε ικανοποιητική ερμηνεία και κατανόηση του υπό έρευνα φαινομένου.
- β) Η παρουσίαση των δεδομένων περιλαμβάνει όλες εκείνες τις διαδικασίες και τεχνικές που έχουν ως στόχο την οργάνωση της πληροφορίας που έχει συλλεγεί από το πεδίο με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι δυνατή η περαιτέρω επεξεργασία και ανάλυσή της.

- γ) Το στάδιο του ελέγχου και της απόδοσης νοήματος στα δεδομένα είναι το βασικότερο και κρισιμότερο της αναλυτικής διαδικασίας, αλλά εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την ποιότητα των προηγούμενων δραστηριοτήτων. Κατά το στάδιο αυτό, ο ερευνητής αποδίδει νόημα στα ποιοτικά δεδομένα, δηλαδή προχωρά στη δόμηση ερμηνευτικού και θεωρητικού πλαισίου με στόχο την απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα ή την κατανόηση των υπό έρευνα φαινομένων, διαδικασιών ή συμπεριφορών.

Περαιτέρω, για τη Στατιστική Ανάλυση ορισμένου υλικού της συγκεκριμένης έρευνας χρησιμοποιήθηκε το Στατιστικό Πακέτο IBM SPSS Statistics (version 24), αλλά και συγκριμένοι έλεγχοι οι οποίοι θα ισχυροποιήσουν την αξιοπιστία της μελέτης. Το δείγμα που συγκεντρώθηκε, όπως ειδικότερα έχει αναλυθεί σε προηγούμενη ενότητα, ήταν 45 λειτουργοί-επαγγελματίες στον χώρο της δικαιοσύνης (εισαγγελικοί / δικαστικοί λειτουργοί, επιμελητές ανηλίκων, δικηγόροι, αστυνομικοί) και 15 δράστες, θύματα και γονείς αυτών. Οι ερωτήσεις-μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν ήταν όχι μόνο διακριτές μεταβλητές (π.χ. άνδρας, γυναίκα, κ.λπ.) αλλά και ερωτήσεις-μεταβλητές κλίμακας (π.χ. «σε ποιον βαθμό η αποκαταστατική δικαιοσύνη επικεντρώνεται στην προκληθείσα βλάβη και όχι στους παραβιασθέντες νόμους;»). Σε αυτές εφαρμόστηκε επιλεκτικά ο στατιστικός έλεγχος της Ανάλυσης Περιγραφικών Μέτρων ορισμένων από τις – κοινές στους οδηγούς συνεντεύξεων των επαγγελματιών – ερωτήσεις που τέθηκαν, με την παρουσίαση διαγραμμάτων των ποσοστών συχνοτήτων, τα οποία εμφανίζουν τα ποσοστά των απαντήσεων που δόθηκαν σε κάθε ερώτηση. Μια από τις ερευνητικές παραδοχές ήταν ότι οι στατιστικοί πίνακες, παρά την πληρότητα την οποία παρουσιάζουν και την ακρίβεια των πληροφοριών που περιέχουν, είναι σχεδόν πάντοτε χρήσιμο να απεικονίζουν τις πληροφορίες αυτές με μορφή διαγραμμάτων ή γραφικών παραστάσεων. Επιπρόσθετα, τα στατιστικά δεδομένα που συγκεντρώνονται σε έναν πίνακα συχνοτήτων μπορούν να παρουσιαστούν με τη μορφή γραφικών παραστάσεων ή διαγραμμάτων. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται μια εποπτική αντίληψη του φαινομένου και επιτρέπεται ο τονισμός των κύριων χαρακτηριστικών του.

Η ερευνήτρια επέλεξε να παρουσιάσει τα εμπειρικά δεδομένα στηριζόμενη στις απαντήσεις που έδωσαν οι ερευνώμενοι στις συνεντεύξεις με βάση τους άξονες και τα αντίστοιχα ερωτήματα που τέθηκαν στους οδηγούς συνέντευξης. Αυτά παρουσιάζονται με την ίδια σειρά, ώστε να είναι πιο εύκολο στον αναγνώστη να

κατανοήσει την ουσία του περιεχομένου των απαντήσεων. Έχουν καταγραφεί όλες οι απαντήσεις, με μια λογική (κατά την ερευνήτρια) αλληλουχία, χωρίς όμως να αλλοιώνεται το περιεχόμενό τους και χωρίς να επαναλαμβάνονται οι κοινές τοποθετήσεις. Οι απαντήσεις εντός εισαγωγικών («...») και με πλάγια γραφή έχουν παρατεθεί αυτούσιες, χωρίς να αποκαλύπτεται το φύλο των ερωτώμενων (εκτός από την παράθεση των δημογραφικών στοιχείων στον πρώτο άξονα, στους λοιπούς, όπου καταχωρούνται οι απόψεις των συνεντευξιαζόμενων, χρησιμοποιείται πάντα το αρσενικό γένος), η ηλικία ή το γνωστικό τους υπόβαθρο βάσει συσχετισμών αυτού με τις απόψεις που οι ερωτώμενοι διατύπωσαν, γιατί με αυτό τον τρόπο θα δηλωνόταν εμμέσως – πλην σαφώς – η ταυτότητα των συμμετεχόντων, καθώς ο αριθμός των υπηρετούντων στις υπό εξέταση Υπηρεσίες και Δικαστήρια δεν είναι μεγάλος. Έτσι, δεν επιχειρήθηκε σε κανένα σημείο της παρούσας μελέτης καμία προσπάθεια συσχετισμού των απαντήσεων με οποιοδήποτε από τα στοιχεία του κάθε συμμετέχοντα, που θα μπορούσαν να αποκαλύψουν την ταυτότητά του, ώστε να αποφευχθεί η καταστρατήγηση της ανωνυμίας που η γράφουσα δεσμεύτηκε να τηρήσει και η οποία θα αντιστρατευόταν τους δεοντολογικούς κανόνες διεξαγωγής κοινωνικών ερευνών. Η προσήλωση στους κανόνες της δεοντολογίας, ανάμεσα στους οποίους εντάσσεται η απόλυτη τήρηση της ανωνυμίας των συμμετεχόντων, συνιστά γενικότερα μια δίολου ασήμαντη προϋπόθεση στο πεδίο της εμπειρικής διερεύνησης της κοινωνικής πραγματικότητας (Λαμπίρη-Δημάκη, 2000).

Το σύνολο των δεδομένων θα παρουσιαστεί σύμφωνα με τη χρονική ακολουθία διεξαγωγής των συνεντεύξεων με παρουσίαση πρώτα του υλικού που παρήχθη από τις συνεντεύξεις των επαγγελματιών. Έτσι, στην αρχή θα παρουσιαστεί η κατηγορία των επιμελητών ανηλίκων, θα ακολουθήσουν οι δικαστικοί λειτουργοί και οι αστυνομικοί και στο τέλος θα αναφερθούν οι απαντήσεις των νομικών / δικηγόρων, παρ' όλο που κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας η ερευνήτρια απευθυνόταν σε παράλληλο χρόνο και στις τέσσερις επαγγελματικές κατηγορίες. Προκειμένου να διασφαλιστεί η ανωνυμία των ερωτώμενων, κάθε συμμετέχων συμβολίζεται με ένα γράμμα ανάλογα με την επαγγελματική κατηγορία στην οποία ανήκει και έναν αύξοντα αριθμό. Πιο συγκεκριμένα, για τους επιμελητές ανηλίκων χρησιμοποιείται το γράμμα E (E1, E2...), για τους εισαγγελικούς και δικαστικούς λειτουργούς χρησιμοποιείται το γράμμα Λ (Λ1, Λ2...), για τους αστυνομικούς χρησιμοποιείται το γράμμα Α (Α1, Α2...) και για τους δικηγόρους το γράμμα Ν (Ν1, Ν2...). Αντίστοιχοι συμβολισμοί χρησιμοποιούνται για την κατηγορία των δραστών

το γράμμα Δ (Δ1, Δ2...), των θυμάτων το γράμμα Θ (Θ1, Θ2....) και των γονέων δραστών / θυμάτων το γράμμα Γ (Γ1, Γ2...), το ερευνητικό υλικό των οποίων θα παρουσιαστεί στο τέλος. Σημειώνεται ότι ο αύξων αριθμός των ερευνώμενων προκύπτει από τη σειρά συμμετοχής τους στην έρευνα και όχι από την αλφαβητική σειρά των ονομάτων τους.

Εκτός από την κυριολεκτική ανάγνωση των δεδομένων θα ακολουθήσει και η ερμηνευτική, κατά την οποία, όπως αναφέρει η Γασπαρινάτου (2020: 486), αναδεικνύονται τα νοήματα που οι συμμετέχοντες αποδίδουν στο φαινόμενο που ερευνάται, και στη συνέχεια τα δεδομένα επανακωδικοποιούνται σε ένα δεύτερο επίπεδο ανάλυσης στο στάδιο των τελικών συμπερασμάτων, διασυνδέονται τα ερευνητικά δεδομένα με τα αρχικά ερωτήματα, γίνεται αναγωγή σε ευρύτερα θεωρητικά ζητήματα και αναδεικνύεται η πολυπλοκότητα του κοινωνικού πεδίου.

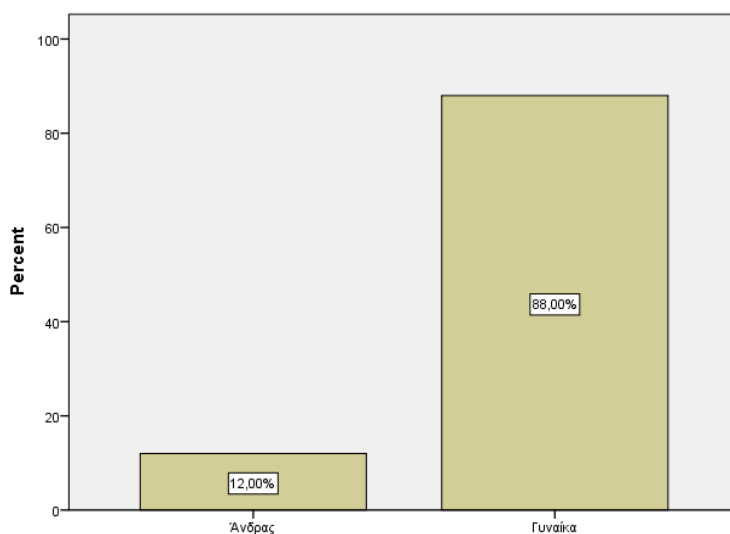
VII.2 Παρουσίαση και ανάλυση του ερευνητικού υλικού

VII.2.1 Οι απόψεις των Επιμελητών Ανηλίκων

Άξονας Α: Ατομικά στοιχεία συμμετεχόντων

A.1. Φύλο

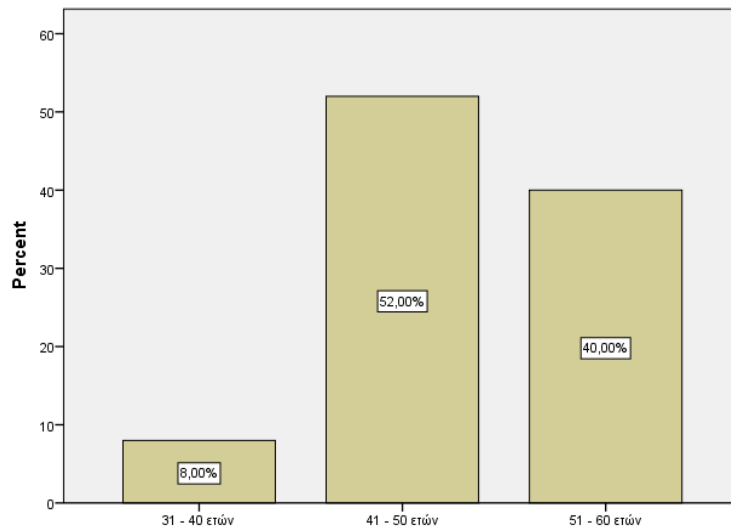
Ξεκινώντας με το φύλο των ερωτηθέντων επιμελητών ανηλίκων, διαπιστώνουμε ότι μόνο 12,00% των συμμετεχόντων ήταν άνδρες, ενώ 88,00% ήταν γυναίκες. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η αριθμητική υπεροχή των γυναικών στις ΥΕΑ πανελλαδικά είναι μια πραγματικότητα, γεγονός που αποτυπώνεται ξεκάθαρα και στη συντριπτική πλειονότητα των επιμελητών ανηλίκων που είχαν διενεργήσει διαμεσολαβήσεις.

Σχήμα 141. Φύλο

A.2. Ηλικία

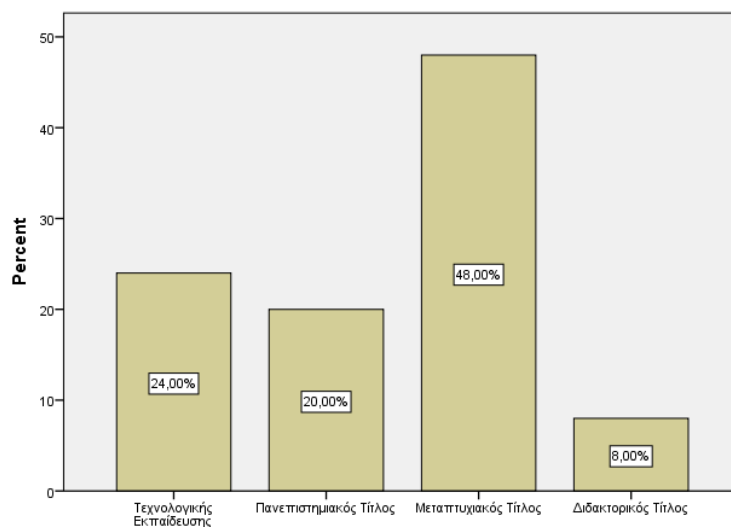
Αναφορικά με την ηλικιακή ομάδα των ερωτηθέντων επιμελητών, 8,00% των συμμετεχόντων ήταν 31-40 ετών, 52,00% ήταν 41-50 ετών, ενώ 40,00% ήταν 51-60 ετών.

Σχήμα 142. Ηλικιακή ομάδα

A.3. Μορφωτικό επίπεδο

Αναφορικά με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων προκύπτει ότι 24,00% των συμμετεχόντων ήταν απόφοιτοι τεχνολογικής εκπαίδευσης (κοινωνικοί λειτουργοί), 20,00% πανεπιστημιακής (κοινωνικών & ανθρωπιστικών επιστημών), 48,00% ήταν κάτοχοι και μεταπτυχιακού τίτλου, ενώ 8,00% ήταν κάτοχοι και διδακτορικού τίτλου.

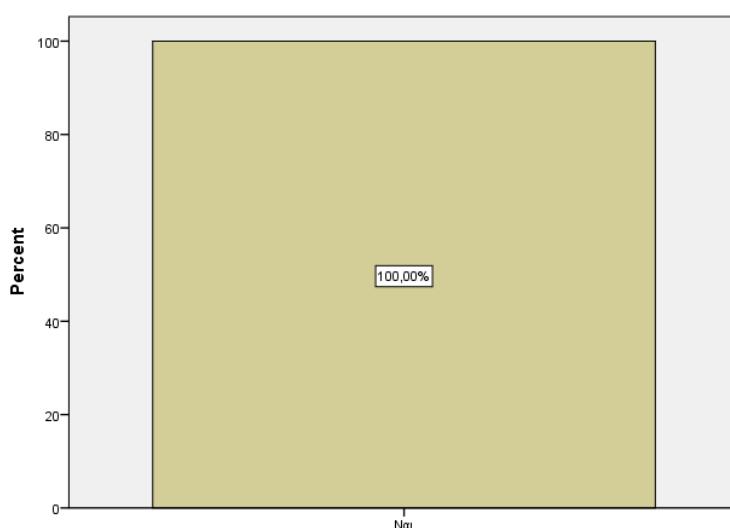
Σχήμα 143. Μορφωτικό Επίπεδο

A.4. Επιμόρφωση

Διερευνώντας περαιτέρω εάν, εκτός από τις βασικές σπουδές τους, έλαβαν ειδική εκπαίδευση ή παρακολούθησαν σεμινάρια σε σχετικό αντικείμενο της εργασίας τους,

οι απαντήσεις όλων ήταν καταφατικές (ποσοστό 100,00% των συμμετεχόντων), και μάλιστα σε ποικίλα αντικείμενα, πολύ περισσότερα του ενός.

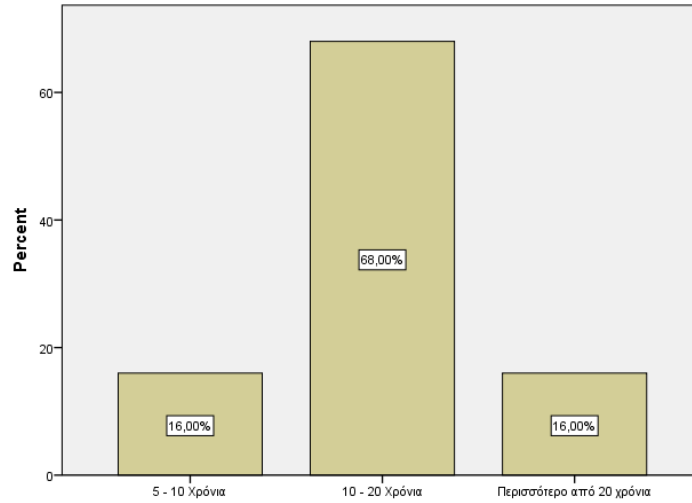
Σημειώνεται ότι το μορφωτικό επίπεδο των επιμελητών είναι πολύ υψηλό (με δεύτερα πτυχία, μεταπτυχιακές σπουδές και ορισμένοι με διδακτορικές, επιπλέον εκπαιδεύσεις), χαρακτηριστικό που καταδεικνύει ότι έχουν κάνει βιώμα τους την ανάγκη για μάθηση διά βίου και βρίσκονται διαρκώς με ανοικτό βλέμμα σε μια αέναη εκπαιδευτική διαδικασία με σεμιναριακές / βιωματικές επιμορφώσεις, επικαιροποιώντας γνώσεις και βελτιώνοντας τεχνικές που εκτιμούν ότι τους καθιστούν πιο αποτελεσματικούς στην επιτέλεση του έργου τους.

Σχήμα 144. Ειδική εκπαίδευση / σεμινάρια σε σχετικό αντικείμενο

A.5. Χρόνια υπηρεσίας στον κλάδο των Επιμελητών Ανηλίκων

Όσον αφορά στην επαγγελματική πείρα των Επιμελητών στον συγκεκριμένο κλάδο, 18,00% των συμμετεχόντων απάντησαν 5-10 χρόνια, 68,00% 10-20 χρόνια, ενώ 16,00% απάντησαν περισσότερο από 20 χρόνια.

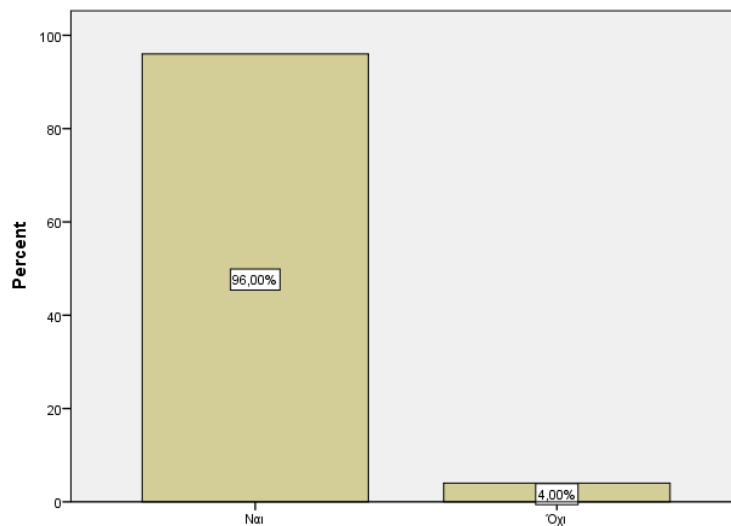

Σχήμα 145. Επαγγελματική πείρα στον κλάδο

Επισημαίνεται ότι στον κλάδο αυτόν έγιναν τελευταίες προσλήψεις επιμελητών το 2002 μετά από σχετική προκήρυξη (έπειτα από 19 ολόκληρα χρόνια!), και από τότε καλύπτονται κάποια κενά με μετατάξεις από άλλες υπηρεσίες.

A.6. Προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία

Οι 24 από τους 25 Επιμελητές είχαν προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία.

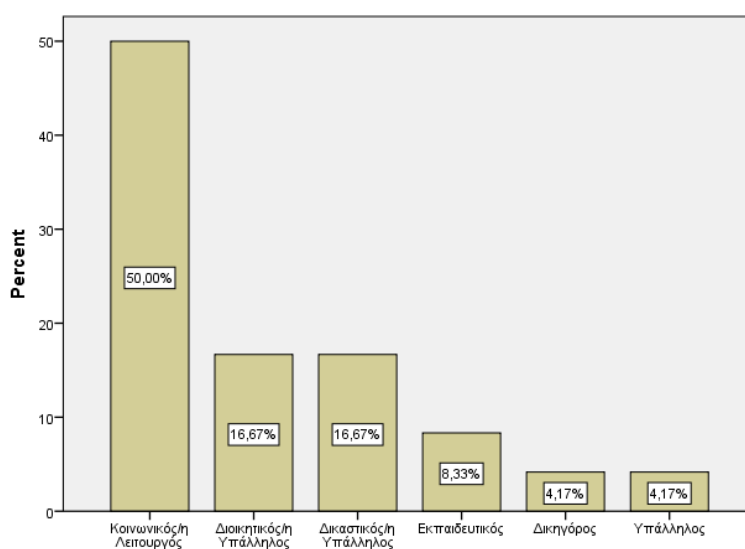

Σχήμα 146. Προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία

Οι έντεκα (11) είχαν εργαστεί ως Κοινωνικοί Λειτουργοί σε διάφορες δομές, οι τέσσερις (4) είχαν εργαστεί ως διοικητικοί υπάλληλοι σε οργανισμούς, άλλοι τέσσερις (4) εργάζονταν ως δικαστικοί υπάλληλοι και έκαναν μετάταξη στη συγκεκριμένη υπηρεσία, δύο (2) εργάζονταν σε χώρους εκπαίδευσης, ένας (1) εργαζόταν ως νομικός, ένας (1) ως εργασιακός σύμβουλος και ένας (1) ως ιδιωτικός

υπάλληλος. Σημειώνεται ότι από τους 11 Κοινωνικούς Λειτουργούς οι δύο είχαν επιπλέον πείρα και ως Επιμελητές Κοινωνικής Αρωγής, μα ζήτησαν τη μετάταξή τους στον συγκεκριμένο κλάδο των Επιμελητών Ανηλίκων.

Αυτό αναδεικνύει την πολύ συνειδητή επιλογή τους να μετακινηθούν και να δουλέψουν σε αυτόν τον επαγγελματικό χώρο με την ευπαθή κοινωνική ομάδα των ανήλικων παραβατών, για λόγους οι οποίοι θα περιγραφούν στο επόμενο (Α.7) ερώτημα.

Σχήμα 147. Είδος επαγγελματικής εμπειρίας

Α.7. Ο βασικός λόγος επιλογής του συγκεκριμένου επαγγέλματος

Σ' αυτό το ερώτημα, οι απαντήσεις των Επιμελητών παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ξεκινώντας από την «αγάπη για τον άνθρωπο» (E22), ειδικότερα από τη διάθεση να έρχεται κάποιος «σε επαφή με νέους ανθρώπους» (E3) και την επιθυμία για «ενασχόληση με τα παιδιά» (E6, E7, E10, E11, E12, E13, E21), «σε επίπεδο ουσιαστικό» με «διάθεση προσφοράς σε αυτά» (E10) για την «υποστήριξη και ενδυνάμωσή τους» (E21). «Η διαδικασία συνειδητοποίησης των προβλημάτων και η συμβολή στη λύση τους, για να υπάρχουν άνθρωποι ώριμοι και υπεύθυνοι» κινητοποίησε έναν άλλον Επιμελητή (E1). «Το αντικείμενο της παιδικής προστασίας» ήγειρε το ενδιαφέρον τεσσάρων Επιμελητών (E5, E8, E17, E18), εκ των οποίων δύο προσδιορίζουν: «ήρθα σε μεγάλη ηλικία στον συγκεκριμένο κλάδο και ήταν συνειδητή επιλογή» (E8), «ήταν πιο κοντά στον τομέα της Εγκληματολογίας, που ήταν το αντικείμενο των μεταπτυχιακών μου σπουδών» (E18). «Η συνάφεια με τα επιστημονικά ενδιαφέροντα» αποτυπώνεται ως κίνητρο και από τον E20, ενώ ο E7 αναφέρει και τον

«κοινωνικό χαρακτήρα του επαγγέλματος». Παράλληλα, όπως αναφέρει άλλος Επιμελητής, «με έλκυε το πεδίο της νεανικής παραβατικότητας, χωρίς ωστόσο να είχα απόλυτα ξεκαθαρίσει τις απαιτήσεις του συγκεκριμένου ρόλου» (E25).

Ωστόσο, υπήρξαν και οι τυχαίες επιλογές ή οι επιλογές ανάγκης: «Η εισαγωγή στον συγκεκριμένο χώρο ήταν μάλλον τυχαία» (E2, E4). «Βγήκε η προκήρυξη, κατέθεσα τα χαρτιά μου, αφού συμπεριλαμβανόταν η ειδικότητά μου σ' αυτές που ζητούσαν. Μου άρεσε, πάντως, από την αρχή που θα συνεργαζόμουν με παιδιά» (E4). «Στην αρχή ήταν βιοποριστικοί λόγοι» (E9, E23). «Μετά όμως που γνώρισα το επάγγελμα, έχω ενθουσιαστεί και μακάρι να μπορούσα να έχω περισσότερες γνώσεις και εμπειρία πάνω στο αντικείμενο» (E23).

Ο E24 οδηγήθηκε στην ΥΕΑ αναζητώντας «ένα καλύτερο εργασιακό περιβάλλον».

Οι E14 και E16 μετατάχθηκαν στην ΥΕΑ, προκειμένου να φύγουν από τις πόλεις που είχαν διοριστεί και να πάνε στον τόπο καταγωγής τους. «Στην πορεία, όμως, αγάπησα πολύ αυτό που κάνω» (E14). «Γνώριζα το αντικείμενο των επιμελητών ανηλίκων, είχα πολύ καλή συνεργασία με συναδέλφους, οπότε ήθελα να ασχοληθώ με τους ανηλίκους και γενικότερα με αυτό το αντικείμενο» (E16).

Ο E15 ωθήθηκε στη συγκεκριμένη επαγγελματική επιλογή «από προσωπικό ενδιαφέρον. Δεν ήταν τυχαία η επιλογή. Μου άρεσε πάντα ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων. Θεωρούσα ότι είναι το δεξί χέρι του Εισαγγελέα και του Δικαστή», ενώ ο E19 δηλώνει απερίφραστα: «Ήταν ένα όνειρο ζωής για μένα».

Μέσα από τις απαντήσεις των επιμελητών για τους λόγους που επέλεξαν το συγκεκριμένο επάγγελμα, ακόμα κι αν στην αρχή για ορισμένους αποτέλεσε μια τυχαία επιλογή ή μια επιλογή ανάγκης, πηγάζει η έννοια τους για το παιδί και την προστασία του, η αγάπη τους για τον δικό τους ξεχωριστό ρόλο και το έργο που επιτελούν με τους ανηλίκους.

A.8. Ο σκοπός του έργου του Επιμελητή Ανηλίκων

Ο σκοπός του έργου που επιτελεί ένας Επιμελητής Ανηλίκων αποτυπώθηκε με γλαφυρό τρόπο από τους επαγγελματίες: «Να υποστηρίξει τον ανήλικο παραβάτη, να τον ενδυναμώσει» (E1) και «να αναμορφώσει το χαρακτήρα του» (E9), «ώστε να μην εμπλέκεται πλέον σε παραβατικές πράξεις» (E1, E9, E25), αφού προηγουμένως «προσπαθήσει να αλλάξει κάποιες συνθήκες που οδηγούν τους ανήλικους στην

παραβατικότητα» (E3). «Ο Επιμελητής είναι σύμβουλος για τον ανήλικο, και σκοπός του είναι να τον βοηθήσει να αλλάξει τρόπο αντιμετώπισης των προβλημάτων του και να θέσει στόχους στη ζωή του» (E2). Ο ρόλος του Επιμελητή είναι κατά κύριο λόγο «συμβουλευτικός» (E5, E7, E17, E18, E25), «ώστε να επιτευχθεί η κινητοποίηση του ανηλίκου» (E5, E7) «για αλλαγή μακριά από την παραβατικότητα» (E6), η ενδυνάμωση και υποστήριξη του ανηλίκου, ώστε να βοηθηθεί «να δει διαφορετικά τη ζωή του» (E4), για «να μπορέσει να κάνει την αλλαγή» (E14) «αλλάζοντας συμπεριφορές που πολλές φορές είναι εδραιωμένες» (E24) και «ίσως κάτι λίγο πιο ουτοπικό, να βοηθηθεί να επανανοηματοδοτήσει τη ζωή του» (E5).

Ο E8 προχωρά και σε περαιτέρω περιγραφή: «Ο σκοπός του έργου του Επιμελητή Ανηλίκων είναι διπλός: σε πρώτο επίπεδο είναι παιδαγωγικός, σε συνδυασμό και με τον ρόλο του δικαστηρίου ανηλίκων, και ο δεύτερος συμβουλευτικός. Αυτοί είναι οι δύο κύριοι άξονες του έργου του. Στο σύνολο του έργου του, ωστόσο, υπάρχουν και επιμέρους σημεία που άπτονται και της θεραπείας μέσα από συγκεκριμένες παραπομπές και συνεργασίες, καθώς και του κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος σε συνεργασία και με τον δικαστή και με τον εισαγγελέα, αλλά και με την αστυνομία. Πολύ βασικό κομμάτι του έργου του Επιμελητή Ανηλίκων, ειδικά την τελευταία δεκαετία είναι η πρόληψη και η παρέμβαση σε εφήβους και νέους με προπαραβατική συμπεριφορά, που είναι σε κοινωνικό κίνδυνο».

Ο E12 κάνει διαχωρισμό σε τυπικό και ουσιαστικό ρόλο του έργου του: «Τυπικά είναι να εφαρμόσουμε τις αποφάσεις των δικαστηρίων και ουσιαστικά να μπορέσεις να επιτύχεις μια επανακοινωνικοποίηση του παιδιού».

«Η διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου» (E10, E13, E20, E23), «η προστασία και η στήριξη του ίδιου και της οικογένειάς του» (E11), «η υποστήριξη των δικαιωμάτων του» (E20), «η αποτροπή του από την τέλεση νέων παραβατικών πράξεων» (E17) και «η ομαλή ένταξή του στο κοινωνικό σύνολο» (E13, E25), καθώς και «η πρόληψη» (E19) αναγνωρίζονται ως βασικοί πυλώνες του έργου του Επιμελητή.

Ο Επιμελητής, «είναι βοηθητικός προς το δικαστήριο και προς τον ανήλικο και την οικογένειά του. Είναι ο ενδιάμεσος κρίκος, ουσιαστικά, που ενδυναμώνει, ενισχύει, κινητοποιεί τον ανήλικο» (E15). «Προσφέρει μία εξατομικευμένη παρέμβαση στον κάθε ανήλικο ανάλογα με τις ανάγκες του» (E17).

Ο E21 εστιάζει και στη συνεργασία με τους γονείς του ανηλίκου και αναφέρεται πιο περιγραφικά στο έργο του Επιμελητή: «Το έργο του επιμελητή ανηλίκων είναι να υποστηρίξει ψυχοκοινωνικά και συμβουλευτικά τους εφήβους με παραβατική /

εναντιωματική - προκλητική συμπεριφορά και τους γονείς τους. Ειδικότερα, κινητοποιεί και διευκολύνει τους γονείς να προβούν στις κατάλληλες ενέργειες (π.χ. εγγραφή στο σχολείο ή παρακολούθηση ειδικών προγραμμάτων - απεξάρτησης ή θεραπείας), υποστηρίζει γονείς και εφήβους να βελτιώσουν τις μεταξύ τους σχέσεις τους και βοηθά τον έφηβο να αντιληφθεί την ευθύνη των πράξεών του ή να προβεί σε αποκατάσταση της ζημιάς (αν προβλέπεται), να συνεχίσει το σχολείο και να προβεί σε άλλες κοινωνικές επιλογές (δραστηριότητες, εργασία), με στόχο να απέχει από άλλες παραβατικές πράξεις».

«Ο βασικός σκοπός είναι ότι πρέπει να βοηθήσουμε κατ' αρχήν τα αγριεμένα παιδιά να προσαρμοστούν στην κοινωνία με έναν τρόπο που δεν θα πληγώνει ούτε αυτήν ούτε αυτά. Να κατανοήσουμε, μέσα από την επικοινωνία, αυτές τις ηλικίες καλύτερα και να μπορέσουμε να βοηθήσουμε στη μείωση της παραβατικότητας» (E22), «να ενισχύσουμε την προσωπικότητα των ανηλίκων και να αναπτύξουμε τις ικανότητές τους» (E16) «μεταστρέφοντάς τους από την παράνομη συμπεριφορά προς τη σύννομη» (E23), «ώστε να ενσωματωθούν στο κοινωνικό σύνολο» (E16).

Συνοψίζοντας τις ως άνω απαντήσεις των επιμελητών προκύπτει ότι ο σκοπός του ρόλου τους είναι κυρίως: **συμβουλευτικός, υποστηρικτικός, διαπαιδαγωγικός, κοινωνικοποιητικός, αναμορφωτικός, (ειδικό)προληπτικός, υπερασπιστικός των δικαιωμάτων του ανηλίκου, διευκολυντικός / διαμεσολαβητικός** μεταξύ του δικαστηρίου, του ανηλίκου και της οικογένειάς του.

A.9. Ικανότητες που πρέπει να διαθέτει ή να καλλιεργήσει ένας Επιμελητής Ανηλίκων, προκειμένου να είναι αποτελεσματικότερος στην άσκηση του έργου του

Παρ' όλο που το ερώτημα ζητούσε από τους Επιμελητές να αναφέρουν μία ικανότητα που θεωρούν απαραίτητη για την αποτελεσματικότερη άσκηση του έργου τους, αρκετοί δεν αρκέστηκαν σε μία.

Πάνω από τους μισούς (13/25) αναφέρθηκαν στην **ενσυναίσθηση** (E1, E2, E3, E4, E5, E6, E7, E10, E12, E13, E19, E20, E21), «ώστε να μπορεί ο Επιμελητής να βλέπει τα πράγματα και από την πλευρά του ανηλίκου» (E3).

Δέκα Επιμελητές αναφέρθηκαν στις **δεξιότητες επικοινωνίας** (E1, E2, E5, E7, E9, E16, E18, E21, E23, E24). «Θα πρέπει να καλλιεργήσει πάρα πολύ την ικανότητα της επικοινωνίας, να προτάσσει τον διάλογο, να μπορεί να κάνει τα παιδιά να

ανοίγονται όσο το δυνατόν περισσότερο στον Επιμελητή Ανηλίκων, να τα κάνει να αισθάνονται οικεία, να τους εμπνέει εμπιστοσύνη» (E23).

Δύο Επιμελητές θεωρούν ως βασικό προσόν του Επιμελητή εκτός από την ενσυναίσθηση και τις **κοινωνικές δεξιότητες** (E7, E21), ώστε «να μπορεί να προσεγγίζει τον κάθε ανήλικο ανάλογα με τις ανάγκες και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του» (E8). Μία βασική κοινωνική δεξιότητα, η **ενεργητική (καλή) ακρόαση** αναφέρθηκε ξεχωριστά από πέντε Επιμελητές (E1, E5, E14, E20, E25) και ένας άλλος εστίασε στις **δεξιότητες συμβουλευτικής** (E16).

Άλλες ικανότητες που επισημάνθηκαν ως βασικές κατά την άποψη των Επιμελητών για την επιτέλεση του έργου τους, είναι: η **αγάπη προς τον εαυτό του και τους άλλους** (E2), το **πάθος** (E2), η **καταδεκτικότητα** υπό την έννοια της **ανεκτικότητας** και **αποδοχής του διαφορετικού** (E6), η **παραδοχή** (E11), η **ψυχική ανθεκτικότητα** (E6), η **γνώση του αντικειμένου** (E7, E13), η **υπομονή** (E24), η **ηρεμία** (E14), η **ευελιξία**. «Ο Επιμελητής πρέπει να είναι ευέλικτος, διαρκώς να επιμορφώνεται, προκειμένου να διαχειρίζεται κρίσεις και τις διαρκώς αυξανόμενες απαιτήσεις του αντικειμένου» (E15).

Επίσης, «ο Επιμελητής πρέπει να είναι ανοιχτός» (E3, E5) και να μπορεί να διαχειρίζεται τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπά του: «πρέπει να παλέψει με τον εαυτό του, πρέπει να ξεπεράσει τα στερεότυπά του, τις τυχόν προκαταλήψεις του, πρέπει να ξεπεράσει την κοινωνική του θέση, όπου κι αν βρίσκεται, να προσπαθήσει να κρατήσει μια ουδετερότητα, για να μπορέσει να δει όσο πιο αντικειμενικά γίνεται την υπόθεση του ανήλικου, να έχει ταπεινό φρόνημα και να μπορεί να συζητά με τους συναδέλφους του, γιατί κανείς μας δεν έχει το αλάθητο του Πάπα· πρέπει να υπάρχει δηλαδή διάλογος, πρέπει να μην είναι συναισθηματικός, ώστε να μην επιτρέπει στο περιστατικό να τον χειρίζεται» (E22).

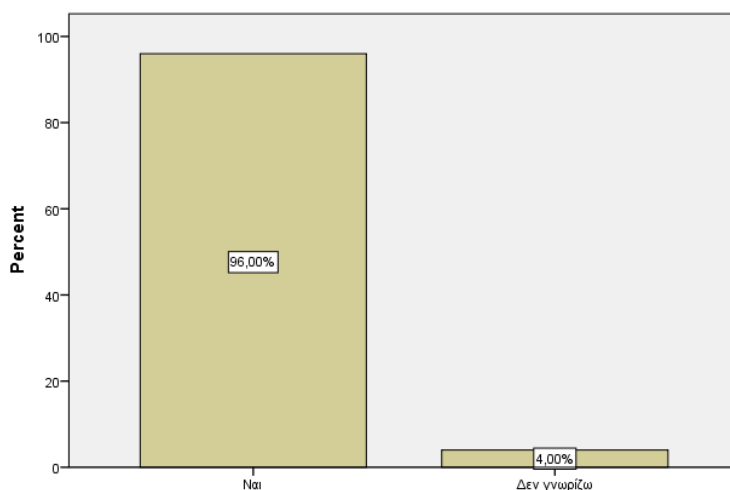
«Να μπορεί να αποκτήσει σχέση εμπιστοσύνης με τον ανήλικο» (E17) και «γενικότερα ικανότητα να κερδίζει την εμπιστοσύνη των συμβουλευομένων του» (E21). «Να θέτει ρεαλιστικούς στόχους, να ενθαρρύνει, να οριοθετεί» (E20).

«Είναι σημαντικό ο ίδιος να έχει δικτύωση στην Κοινότητα, ώστε να μπορεί να επιλύσει θέματα μέσα από τις Υπηρεσίες της Κοινότητας» (E19).

Άξονας Β: Διερεύνηση των απόψεων των Επιμελητών για τη νεανική παραβατικότητα

Β.1. Ποιοτική ή/και ποσοτική διαφοροποίηση της ένδικης νεανικής παραβατικότητας την τελευταία δεκαετία

Η συντριπτική πλειονοψηφία των Επιμελητών πιστεύουν ότι την τελευταία δεκαετία η ένδικη παραβατικότητα των ανηλίκων έχει αλλάξει μορφή σε σύγκριση με το παρελθόν (όπως αποτυπώνεται και στο επόμενο σχήμα).

Σχήμα 148. Κατά τη γνώμη σας, την τελευταία δεκαετία, η ένδικη παραβατικότητα των ανηλίκων έχει αλλάξει μορφή, ποιοτικά και ποσοτικά, σε σύγκριση με το παρελθόν;

Ειδικότερα:

«Όταν πρωτοήρθα εδώ αντιμετωπίζαμε κλοπές πολύ πιο απλής μορφής ή π.χ. παιδιά χρήστες που ήθελαν να αρπάξουν ένα κινητό και να το πουλήσουν, για να πάρουν τη δόση τους. Πλέον έχουμε κλοπές, ληστείες με έντονη χρήση βίας. Παλαιότερα είχαμε χρήστες ναρκωτικών ουσιών μόνο, σήμερα συναντούμε περισσότερους που κάνουν εμπορία μέσα στα σχολεία. Συναντούμε επίσης περισσότερες σωματικές βλάβες, γενικότερα συνδιαλεγόμαστε περισσότερο στην καθημερινότητά μας με τη βία, εκπαιδεύουμε τα παιδιά με τέτοιους όρους και αυτό καθρεφτίζεται και στην παραβατικότητα» (Ε5).

«Η εξάρτηση έχει αλλάξει προφίλ. Οι ανήλικοι είναι πολνεξαρτημένοι με διάφορες ουσίες που εισάγονται από άλλες χώρες και αυτή η αλλαγή οφείλεται και στην αλλαγή του πληθυσμού στην Ελλάδα και στο διαδίκτυο (βρίσκουν διάφορες

ουσίες από το διαδίκτυο). Έχουμε επίσης περισσότερη και πιο ύπουλη βία στο σχολείο (π.χ. με βιντεοσκόπηση)» (E6).

Ορισμένοι προσδιορίζουν αυτή τη διαφοροποίηση «κυρίως ποιοτικά» (E4, E8, E9, E13, E14, E15, E16, E18, E21, E23, E24, E25):

«Εκεί που σαφέστατα έχουμε δει μια διαφορά, ειδικά μετά την κρίση, είναι στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της νεανικής παραβατικότητας. Ένα σημαντικό στοιχείο είναι ότι έχουν αυξηθεί οι περιπτώσεις των ανηλίκων που φτάνουν στο ποινικό σύστημα και λειτουργούν ως κομμάτια του οργανωμένου εγκλήματος και έρχονται με σοβαρά αδικήματα. Άλλη μία σημαντική ποιοτική διαφορά είναι ότι ο πληθυσμός είναι πλέον κοινωνικά και πολιτισμικά πολύ πιο διαφοροποιημένος και αυτό έχει να κάνει και με την εισροή ανθρώπων από διάφορες χώρες, οπότε φτάνουμε να έχουμε πια περιστατικά με πολλαπλές ανάγκες. Έχουμε δηλαδή ανηλίκους που τελούν τις ίδιες πράξεις, όπως τελούσαν οι ανήλικοι δέκα χρόνια πριν, απλά οι ανάγκες τους είναι πολύ πιο αυξημένες, τα προβλήματά τους περισσότερα και η προσπάθεια που απαιτείται από την πλευρά του Επιμελητή Ανηλίκων είναι πολύ μεγαλύτερη, προκειμένου να τα διαχειριστεί. Υπάρχει, επίσης, μία ελαφρά αύξηση στις ληστείες. Αξίζει να πούμε εδώ ότι τα πράγματα, όπως έχουμε βιώσει εμείς στην περιοχή ευθύνης μας, για μια μεγάλη περίοδο είχαμε αύξηση – σε σχέση με το παρελθόν – περιστατικών bullying, τα οποία έφταναν στο ποινικό σύστημα» (E8).

«Συναντούμε πλέον βαρύτερα αδικήματα» (E13) «και πολύ περισσότερη βία στα περιστατικά που αναλαμβάνουμε. Είναι συνήθως δύσκολα περιστατικά με πολλαπλά προβλήματα στον πυρήνα της οικογένειας» (E4).

«Καταφθάνουν στις υπηρεσίες μας περισσότερα αδικήματα βίας, τα οποία συχνά τελούνται από συμμορίες ανηλίκων» (E21).

«Τα τελευταία χρόνια – κυρίως λόγω της οικονομικής κρίσης – ο τρόπος τέλεσης του αδικήματος γίνεται όλο και πιο βίαιος» (E24).

«Συναντούμε περισσότερη βία στα αδικήματα που διαπράττονται, περισσότερο θυμό στους εφήβους και μεγαλύτερη ανάγκη για εξατομικευμένη συμβουλευτική παρέμβαση. Κατά τη συνεργασία μας δε με τις οικογένειες βγαίνουν στην επιφάνεια και πολλά άλλα συνοδά προβλήματα, που χρήζουν αντιμετώπισης» (E25).

Κάποιοι άλλοι Επιμελητές πιστεύουν ότι «υπάρχει διαφοροποίηση και ποιοτική και ποσοτική» (E1, E2, E7, E10, E11, E12, E17, E19, E20, E22) και πιο συγκεκριμένα επισημαίνουν:

«Αύξηση των περιστατικών που μας απασχολούν και πολυπλοκότερα τα αίτια. Περισσότεροι αλλοδαποί (μετανάστευση και λαθρομετανάστευση), περισσότερα κακουργήματα» (E7).

«Μας έρχονται περισσότερα σεξουαλικά αδικήματα σε σχέση με το διαδίκτυο και τέτοιου είδους παραβάσεις, που δεν υπήρχαν παλαιότερα» (E15).

«Συναντούμε περισσότερη χρήση ουσιών, που δεν υπήρχε σε τέτοιο βαθμό στο παρελθόν. Έχουν αυξηθεί οι κλοπές, ληστείες και επίσης συναντούμε περισσότερη βία κατά την τέλεση των πράξεων» (E16).

«Βλέπω ότι υπάρχουν περισσότερες υποτροπές ειδικά στους Ρομά, και επίσης οι ανήλικοι έχουν γίνει κάπως πιο σκληροί. Θεωρώ ότι υπάρχει και μια μικρή ποσοτική αύξηση στις υποθέσεις που έχουμε. Οι ληστείες έχουν αυξηθεί σίγουρα και όχι μόνο στους Ρομά, όσον αφορά τα κινητά κυρίως» (E17).

«Συναντάμε πιο βίαια και πιο σύνθετα αδικήματα (οργανωμένο έγκλημα κ.λπ.)» (E20).

Οι Επιμελητές αποδίδουν τη διαφοροποίηση αυτή στην παραβατικότητα των ανηλίκων στους παρακάτω παράγοντες:

- Στην οικονομική κρίση (E4, E5, E7, E11, E14, E15, E16, E17, E18, E21, E24, E25), *«αφού συναντούμε εξαθλιωμένες οικογένειες και περισσότερες περιπτώσεις κλοπών» (E4), «στα πινάκιά μας έρχονται λιγότερες περιπτώσεις παράβασης Κ.Ο.Κ. από ό,τι στο παρελθόν και περισσότερα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας (κλοπές και ληστείες)» (E14, E16), «από τις περισσότερες οικογένειες που έρχονται εδώ, βλέπουμε ότι ο ένας στους δύο γονείς – για να μην πω και οι δύο – είναι άνεργοι. Και δεν είναι μόνο αυτό βέβαια... Εντοπίζω ότι υπάρχει μεγάλη ανέχεια και το οικογενειακό περιβάλλον δεν ευνοεί, παρόλο που οι γονείς ενδιαφέρονται...» (E17).*

«Χειρότερες οικονομικές συνθήκες, χαμηλό κοινωνικοεκπαιδευτικό επίπεδο των οικογενειών, ανεργία, εγκατάλειψη του σχολείου» (E7).

«Λόγω της οικονομικής κρίσης καταρρέουν οι κοινωνικές δομές, αρκετοί χάνουν τις δουλειές τους, πολλές οικογένειες αντιμετωπίζουν θέματα επιβίωσης

πλέον, οι άνθρωποι έχουν περισσότερο θυμό και αυτό αντανακλάται στην έκφραση της νεανικής παραβατικότητας» (E21).

«Ακόμα και ο θυμός και η εντονότερη βία με την οποία διαπράττονται τα αδικήματα, πιστεύω πως είναι απόρροια της οικονομικής κρίσης και ανέχειας» (E25).

Κάποιοι Επιμελητές, ωστόσο, αναγνωρίζουν μεν ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη μορφή και την ένταση της ένδικης νεανικής παραβατικότητας, εφόσον *«έχουν αυξηθεί οι πράξεις ληστείας και κλοπής» (E1)* και επειδή *«η έγνοια των γονέων για τον βιοπορισμό τούς απομακρύνει από τη φροντίδα και τη συναισθηματική εγγύτητα με τα παιδιά τους» (E2)*, αλλά, παρά την επισήμανση του ότι *«η οικονομική κρίση έχει πυροδοτήσει καταστάσεις» (E10)*, δεν τη θεωρούν ως έναν από τους πιο βασικούς λόγους στους οποίους μπορεί ν' αποδοθεί αυτή η αλλαγή (E1, E2, E10).

- Στις πληθυσμιακές αλλαγές (E6, E10), καθώς και στην εισροή μεταναστευτικού / προσφυγικού πληθυσμού στη χώρα σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση (E8, E9, E12, E18, E19, E22).

«Μεγάλη αλλαγή ήρθε στη χώρα μετά την οικονομική κρίση και τις οικονομικές πιέσεις που δέχονται οι οικογένειες. Επίσης, πολύ σημαντικό είναι ότι πλέον σε κοινωνικούς χώρους ανηλίκων συναντιούνται παιδιά με αρκετά διαφοροποιημένα κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά και αυτό από τη μια πλευρά δημιουργεί δυνατότητες ώσμωσης και κοινωνικής σύνθεσης, αλλά από την άλλη δημιουργεί παράλληλα παράγοντες συγκρουσιακής επικοινωνίας» (E8).

«Στη μετανάστευση και στο ότι έχουν εισχωρήσει στο κράτος πάρα πολλές φυλές είναι ένας βασικός λόγος. Επίσης, η οικονομική κρίση και η κατάσταση που έχει δημιουργηθεί εξαιτίας της, σαφώς συνδέεται, εφόσον η οικονομική κρίση επιφέρει προβλήματα στην οικογένεια, στο παιδί και επηρεάζει πολλά επίπεδα» (E9).

«Οι μετανάστες άλλαξαν τη μορφή της ένδικης νεανικής παραβατικότητας κυρίως όσον αφορά ποσοτικά δεδομένα, ενώ η οικονομική κρίση πιστεύω – εμπειρικά πάντα – ότι επηρέασε και αύξησε τα αδικήματα που εμπεριέχουν βία» (E12).

«Στην αλλαγή της ποιότητας και της ποσότητας του πληθυσμού. Έχουν έρθει πάρα πολλοί μετανάστες και πρόσφυγες και έχει έρθει και η οικονομική κρίση» (E22).

- Σε κοινωνικούς παράγοντες (E1, E2, E13, E20, E21, E22, E23):

«Στην αλλαγή της κοινωνικής διάρθρωσης, αξιών, προτύπων και οικογενειακής δομής, καθώς και στην έλλειψη παιδείας και μόρφωσης» (E1).

«Στην κοινωνική αλλαγή, τη μετεξέλιξη της οικογένειας και στο ότι τα πρότυπα πλέον είναι δυσδιάκριτα» (E2).

«Στην κρίση αξιών και τα κοινωνικά αδιέξοδα με τα οποία έρχονται αντιμέτωπα τα παιδιά» (E13).

«Σε κοινωνικές αλλαγές, θεσμικές αλλαγές, φτωχοποίηση του πληθυσμού, μεταναστευτικό μέσα στο οποίο μένουν αρρύθμιστα θέματα ένταξης μεταναστών» (E20).

«Έχουν αλλάξει οι αξίες και τα πιστεύω της ελληνικής κοινωνίας και τα παιδιά – στο μεταξύ – έχουν μεγαλώσει και εκφράζουν αυτά τα πράγματα» (E22).

«Σε κάποιες υποκουλτούρες βίας που αναπτύσσονται και καλλιεργούνται κυρίως εξαιτίας των πολλαπλών προβλημάτων που ταλανίζουν ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια την ελληνική κοινωνία. Έχει ενταθεί η βιαιότητα, η οποία αντανακλά τη γενικότερη βία που επικρατεί στην κοινωνία και που σίγουρα σχετίζεται και με την κατάρρευση των κοινωνικών δομών» (E21).

«Στη γενικότερη κρίση και όχι μόνο στην οικονομική, αλλά την κοινωνικοθητική κρίση» (E23).

- Στην κακή χρήση της τεχνολογίας (E6, E15):

«Στην αρνητική χρήση της τεχνολογίας και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, αφού χρησιμοποιούν τη βιντεοσκόπηση ακατάλληλων ή πολύ προσωπικών στιγμών μεταξύ τους, υπάρχει δηλαδή παραβίαση των προσωπικών δεδομένων [...] υπάρχει αλλαγή και στο νομικό πλαίσιο, αφού δεν μιλούσαμε τόσο για προσωπικά δεδομένα πριν, τώρα μιλάμε πάρα πολύ γι' αυτά» (E6).

«Στο ότι υπάρχουν πλέον άλλα μέσα που χρησιμοποιούν οι ανήλικοι, όπως το ίντερνετ, και επειδή δεν υπάρχει η κατάλληλη επιμόρφωση, τα πράγματα είναι κάπως ανεξέλεγκτα ως προς αυτό το κομμάτι» (E15).

B.2. Παράγοντες που ωθούν έναν ανήλικο στην παραβατικότητα

Αναζητώντας τους παράγοντες που ωθούν έναν ανήλικο στην τέλεση παραβατικών πράξεων, οι απαντήσεις των Επιμελητών καταδεικνύουν ότι πρόκειται για ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο, όπως επισημαίνουν ειδικότερα οι E17 και E18.

Προς επίρρωση αυτού, θα αποτυπωθούν αυτούσιες οι απαντήσεις των Επιμελητών, αφού η συντριπτική πλειονότητά τους αναφέρθηκε σε περισσότερους από έναν παράγοντες, οι οποίοι – κατά την κρίση και την εμπειρία τους – είναι:

«Η ατιμωρησία, η ανοχή, τα πρότυπα: κοινωνικά & οικογενειακά, τα προσωπικά προβλήματα (χαμηλή αυτοεκτίμηση, ανάγκη αναγνώρισης)» (E1).

«Η έλλειψη σταθερού αξιακού συστήματος, η απουσία ορίων, η αμφισβήτηση των θεσμών κοινωνικοποίησης» (E2).

«Η οικογένεια, οι άσχημες συνθήκες οικογενειακής ζωής και η βία που πιθανόν αναπτύσσεται ανάμεσα στα μέλη της. Ένας λόγος που, επίσης, ωθεί τους νέους στην παραβατικότητα είναι η ανάγκη τους να βρουν μια διέξοδο στην πλήξη τους, οπότε η ένταση που τους δημιουργείται, όταν διαπράττουν μια παράνομη πράξη, είναι κάτι που τους ενεργοποιεί προς αυτή την κατεύθυνση» (E3).

«Η ηλικία από μόνη της: η παρόρμηση, η ανωριμότητα, το έντονο συναίσθημα (ενθουσιασμός μα και απογοήτευση στην ακραία τους μορφή, όπως τα βιώνει ο έφηβος), η παραμέληση από την οικογένεια, η πίεση από τις ομάδες των συνομηλίκων, η πίεση από το οικογενειακό περιβάλλον (υπερβολικές απαιτήσεις των γονέων ή η αδιαφορία ή διαλυμένες οικογένειες με μεγάλη παραμέληση)» (E4).

«Μια έντονη οικογενειακή παραμέληση, οι ανήλικοι βιώνουν στο σπίτι τους πολύ δύσκολες συνθήκες. Ακόμα και στο σχολείο υπάρχει παραμέληση και από τους καθηγητές. Αρνούμαι να δεχτώ την έννοια του bullying που έχει γίνει καραμέλα και δικαιολογεί τα πάντα. Πιστεύω ότι τα παιδιά μεγαλώνουν κάπως με τον αυτόματο, αφού οι ενήλικες δεν τους δίνουμε την προσοχή που χρειάζονται. Γι' αυτό το λόγο δεν θεωρώ τυχαίο το γεγονός ότι παρά το ότι φτάνουν στο ποινικό σύστημα ταλαιπωρημένοι, έχοντας βιώσει δύσκολες συνθήκες, συνδέονται με τους επιμελητές, γιατί αυτό έχουν ανάγκη και ανοίγονται λέγοντας πράγματα που ξεπερνούν συχνά την πράξη. Αυτό σημαίνει ότι προφανώς δεν έχουν βήμα στη ζωή τους και αρπάζουν την ευκαιρία εδώ που τους δίνεται» (E5).

«Μία δυσλειτουργική οικογένεια, η επιρροή των συνομηλίκων, η επιρροή από το διαδίκτυο, από το σχολείο» (E6).

«Η ατιμωρησία, η ύπαρξη αναμορφωτικών μόνο μέτρων και όχι ποινών (ο δράστης ξέρει ότι δεν θα τιμωρηθεί), κινείται σε περιβάλλοντα όπου υπάρχει αρκετή παραβατικότητα και έτσι εξοικειώνεται με τις συνθήκες και με την πράξη,

οικονομικοί λόγοι (φτώχεια, ασυνόδευτα ανήλικα), η παραμέληση από την οικογένεια, η εγκατάλειψη του σχολείου» (E7).

«Οι παράγοντες είναι κοινωνικοί, οικογενειακοί σαφέστατα και ατομικοί. Ανάλογα από το πού προέρχεται κοινωνικά ένας ανήλικος διαφοροποιούνται και οι παράγοντες που τον ωθούν στην παραβατικότητα. Ένας ανήλικος από ένα χαμηλό κοινωνικοοικονομικό και μορφωτικό περιβάλλον έχει να αντιμετωπίσει περισσότερους επιβαρυντικούς παράγοντες» (E8).

«Το οικογενειακό πλαίσιο είναι ένας βασικός παράγοντας που ωθεί τον ανήλικο στην τέλεση παραβατικών πράξεων, όπως και η παρέα των συνομηλίκων. Επίσης, σε ορισμένα αδικήματα, όπως για παράδειγμα σε αδικήματα που σχετίζονται με το ηλεκτρονικό έγκλημα, σημαντικός παράγοντας είναι η άγνοια των ανηλίκων, που δεν συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους και το κακό που μπορούν να προκαλέσουν με μια έκθεση των συμμαθητών τους στο διαδίκτυο» (E9).

«Οι οικογενειακές συνθήκες είναι ένας από τους πιο βασικούς παράγοντες, όπως επίσης και η άγνοια των νόμων» (E10).

«Οι παράγοντες που ωθούν έναν ανήλικο στην παραβατικότητα είναι κυρίως οικογενειακοί, κοινωνικοί και οικονομικοί» (E11).

«Έλλειψη ελέγχου, έλλειψη αυτοπειθαρχίας, έλλειψη αυτού που λέμε να γνωρίζει θεμελιώδεις κοινωνικές αξίες: σεβασμού, ζωής, ελευθερίας, περιουσίας του άλλου» (E12).

«Κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζει το οικογενειακό περιβάλλον και το ότι πολλά παιδιά μας βρίσκονται εκτός εκπαιδευτικού συστήματος. Έτσι, η ζωή τους είναι χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο. Επίσης, το ότι δεν υπάρχουν θέσεις εργασίας ειδικά για τα παιδιά που διακόπτουν τη σχολική τους φοίτηση, αποτελεί παράγοντα που ωθεί έναν ανήλικο στην τέλεση παραβατικών πράξεων» (E13).

«Βασικός λόγος είναι το οικογενειακό περιβάλλον. Συναντάμε πολλά περισσότερα διαζύγια με πολλές εντάσεις και δεν υπάρχουν όρια στην οικογένεια. Επίσης, οι παρέες των παιδιών παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο» (E14).

«Κατ' αρχήν υπάρχει μια σύγχυση σε όλα τα επίπεδα: οικογένειας, σχολείου, κοινωνίας. Αυτό είναι ένα βασικό πρόβλημα, που οδηγεί έναν ανήλικο στην παραβατικότητα. Δεν υπάρχουν σταθερά σημεία και πρόσωπα αναφοράς. Έχει χάσει, κατά κάποιον τρόπο, το πλαίσιο που θα προσδιορίζεται το ίδιο το παιδί» (E15).

«Το μεγαλύτερο ποσοστό των ανηλίκων που φτάνουν στις Υπηρεσίες μας προέρχονται από ένα δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον, συχνά με χρήση ουσιών και υποβαθμισμένο γενικότερα κοινωνικό περιβάλλον και κάνουν παρέα με παιδιά που είναι επιρρεπή σε παραβατικές συμπεριφορές. Δεν μιλώ για τις παραβάσεις Κ.Ο.Κ., οι οποίες αποτελούν και μεγάλο ποσοστό στα πινάκια του δικού μας δικαστηρίου. Αυτά τα παιδιά μπορούν να προέρχονται από οποιοδήποτε περιβάλλον. Έχουμε, επίσης, πολλές περιπτώσεις Ρομά, οι οποίοι δεν επιδέχονται βελτίωση» (E16).

«Το φαινόμενο είναι πολυπαραγοντικό. Μπορεί να είναι και ένα ζήτημα της εφηβείας, να δοκιμάσει ο ανήλικος τα όριά του ή να ωθείται σε τέτοιες πράξεις (π.χ. κλοπές στα ZARA ή κάποιες άλλες μικροκλοπές) μέσα από τις παραινέσεις συνομηλίκων ή επειδή δεν μπορεί να πει εύκολα «όχι», όταν βρίσκεται σε μια παρέα. Ή μπορεί να κάνουν κλοπές, για να πουλήσουν πράγματα, ώστε να μπορέσουν να ζήσουν... υπάρχουν και αυτές οι κατηγορίες. Επίσης, και η εμπλοκή των ανηλίκων με ουσίες είναι ένα πολύ σημαντικό πρόβλημα, γιατί τους εμποδίζει να σκέπτονται καθαρά. Από τη στιγμή που θα αρχίσουν ουσίες σκληρές, η προσωπικότητά τους αλλάζει πάρα πολύ, δηλαδή μπορεί να δούμε παιδιά να αλλάζουν εντελώς προσωπικότητα και δεν μπορούν ούτε οι ίδιοι να ελέγξουν τις πράξεις τους και τη συμπεριφορά τους, ακόμα και όταν συνειδητοποιούν ότι δεν πάνε καλά» (E17).

«Η νεανική παραβατικότητα είναι ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο. Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και εξελικτική πορεία ενός ανηλίκου παίζει η οικογένεια, το σχολείο, οι παρέες των συνομηλίκων κ.ά.» (E18).

«Ένας βασικός παράγοντας είναι ότι τα πιο πολλά από αυτά τα παιδιά δεν έχουν ενδιαφέρον σε σχέση με την εκπαίδευσή τους, δεν ονειρεύονται πράγματα και η οικογένειά τους δεν λειτουργεί υποστηρικτικά αλλά ευκαιριακά» (E19).

«Πρώτα από όλα υπάρχουν παράγοντες που ισχύουν πάντα: πειραματισμός, το ζην επικινδύνως που χαρακτηρίζει τους ανηλίκους, πρόκληση προς τους ενήλικες, την οικογένεια κ.λπ. Και υπάρχουν και κάποιιοι άλλοι παράγοντες που θα έλεγα ότι σήμερα είναι σε μία έξαρση: φτώχεια, τα παιδιά μένουν απλαισιώτα στα σχολεία, στις γειτονιές, στις οικογένειες, κάτι που δεν οφείλεται στο οικονομικό αμιγώς, αλλά το οικονομικό έτσι όπως εμπεδώνεται στο κοινωνικό» (E20).

«Οι κακές οικογενειακές σχέσεις, η πιθανή χρήση οποιασδήποτε μορφής βίας μέσα στο σπίτι, η απουσία ουσιαστικής επαφής ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, η επιρροή των συνομηλίκων, η απουσία στόχων, η χρήση ουσιών» (E21).

«Αρχικά, ο θυμός και η δυσκολία επικοινωνίας του με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, το οποίο ξεκινά κατ' αρχήν από τους ανθρώπους που το μεγαλώνουν» (E22).

«Σήμερα οι παράγοντες είναι πρωτίστως κοινωνικοί – οικονομικοί και μετά προσωπικοί» (E23).

«Ο πιο σημαντικός παράγοντας που ωθεί έναν ανήλικο στην τέλεση παραβατικών πράξεων είναι η απουσία σωστής διαπαιδαγώγησης από το σπίτι και στη συνέχεια η αποτυχία ένταξης και παραμονής στη σχολική κοινότητα» (E24).

«Η φτώχεια, η ανεργία των γονέων και η οικονομική ανέχεια φαίνεται ότι αποτελούν παράγοντες που ωθούν έναν νέο στην τέλεση παραβατικών πράξεων, όπως επίσης η σχολική διαρροή και οι παρέες των ομηλίκων» (E25).

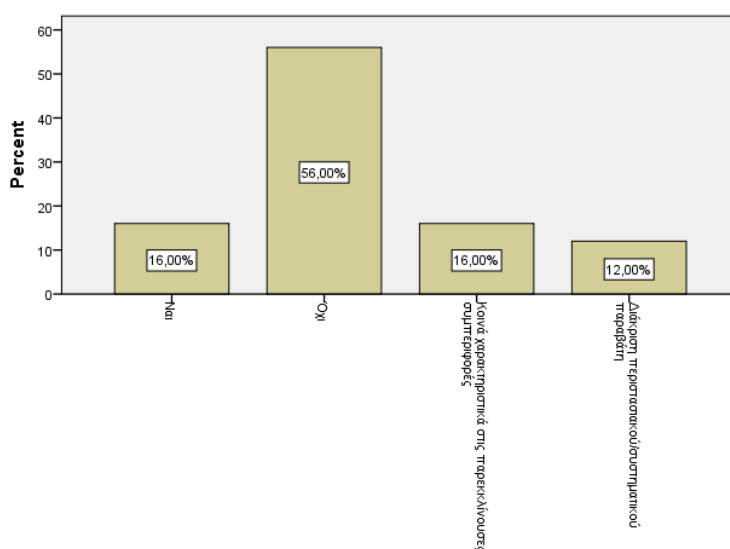
Σε μια προσπάθεια να κατηγοριοποιήσουμε τους παράγοντες που αναφέρθηκαν ανωτέρω από τους Επιμελητές και που – κατά την κρίση τους – ωθούν τους ανηλίκους στην τέλεση παραβατικών πράξεων, θα λέγαμε ότι αυτοί είναι:

- Οικογενειακοί (άσχημες συνθήκες οικογενειακής ζωής, παραμέληση, υπερβολικές απαιτήσεις γονέων, αδιαφορία, δυσλειτουργίες οικογενειακού συστήματος, απουσία ουσιαστικής επαφής, ενδοοικογενειακή βία, έλλειψη ελέγχου / ορίων κ.ά.), σύμφωνα με τους E1, E3, E4, E5, E6, E7, E8, E9, E10, E11, E12, E14, E15, E16, E18, E19, E21, E22, E24.
- Κοινωνικοί (ατιμωρησία / ανοχή, κοινωνικά πρότυπα, ομάδες συνομηλίκων, παραμέληση στο σχολείο, διαδίκτυο κ.ά.), σύμφωνα με τους E1, E4, E5, E6, E7, E8, E9, E11, E14, E15, E17, E18, E20, E21, E23, E25.
- Ατομικοί (χαρακτηριστικά προσωπικότητας και εφηβικής ηλικίας, χαμηλή αυτοεκτίμηση, ανάγκη αναγνώρισης, αμφισβήτηση κοινωνικών κανόνων, έλλειψη αυτοπειθαρχίας, ανάγκη για διέξοδο στην πλήξη, πειραματισμός, άγνοια κινδύνου, απουσία στόχων, εμπλοκή με ουσίες κ.ά.), σύμφωνα με τους E1, E2, E3, E4, E8, E9, E12, E17, E20, E21, E22, E23.
- Οικονομικοί (φτώχεια, στερήσεις κ.ά.), σύμφωνα με τους E7, E11, E20, E23, E25.

- Σχολική αποτυχία / εγκατάλειψη σχολείου, σύμφωνα με τους E7, E13, E19, E24, E25.

B.3. Υπάρχει συγκεκριμένο προφίλ παραβατικού νέου;

Στο συγκεκριμένο ερώτημα για το εάν οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι υπάρχει συγκεκριμένο προφίλ ενός παραβατικού νέου, οι 15 από τους 25 επιμελητές απάντησαν αρνητικά, 4 αναγνωρίζουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά στις παρεκκλίνουσες συμπεριφορές (E13, E15, E19, E21), 3 αναγνωρίζουν ένα προφίλ στον υπότροπο / συστηματικό παραβάτη διακρίνοντάς τον από τον περιστασιακό (E4, E7, E22), ενώ μόνο 3 στους 25 απάντησαν καταφατικά (E14, E16, E23).

Σχήμα 149. Πιστεύετε ότι υπάρχει συγκεκριμένο προφίλ ενός παραβατικού νέου;

Αναφέρονται ενδεικτικά κάποιες απαντήσεις:

«Αυτό είναι μεγάλος μύθος. Δεν υπάρχει συγκεκριμένο προφίλ παραβατικού νέου. Παραβατικός νέος μπορεί να είναι το παιδί του γείτονα ή το δικό μας ή του πρωτοζαδέρφου μας» (E5).

«Όχι. Πιστεύω ότι η παραβατική δραστηριότητα ενός ανήλικου εξαρτάται αρκετά από τις συνθήκες στις οποίες εκείνος μπορεί να βρεθεί» (24).

«Όχι. Πιστεύω πως ένας ανήλικος επηρεάζεται πολύ από τις παρέες του, τις εκάστοτε συνθήκες, καθώς και την ψυχική κατάσταση στην οποία βρίσκεται εκείνη τη στιγμή» (25).

«Υπάρχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά ανάμεσα στους ανήλικους που εμπλέκονται με την παραβατικότητα» (E13, E15, E19, E21).

«Δεν ξέρω τι είναι παραβατικός νέος. Είναι μια ταμπέλα. Μόλις είχα πρωτοέρθει στην υπηρεσία και ήθελα να κάνω μια παρουσίαση σε ένα συνέδριο, καθώς αναλογιζόμουν τον τίτλο και έλεγα “ο ανήλικος παραβάτης” κάτι δεν μου καθόταν καλά και το συζητάω με μια εμπειρότερη συνάδελφο και κατέληξα να μιλήσω για τον “ανήλικο που έρχεται σε επαφή με το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης”. Πιστεύω, λοιπόν, ότι επειδή αυτή η επαφή μπορεί να ήταν εντελώς συμπτωματική, δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο προφίλ. Θα μπορούσα να πω ότι υπάρχουν πολλά προφίλ: αυτών που συστηματικά και αυτών που περιστασιακά παραβιάζουν το νόμο» (E4).

«Πιστεύω ότι υπάρχει ο περιστασιακός και ο συστηματικός παραβάτης» (E7).

«Πιστεύω ότι το συγκεκριμένο προφίλ του παραβατικού νέου διαμορφώνεται στους υπότροπους. Δηλαδή, οι μη υπότροποι δεν έχουν ένα συγκεκριμένο προφίλ» (E22).

«Πιστεύω πως ναι, το οποίο όμως διαμορφώνεται από τις υπάρχουσες οικογενειακές, κοινωνικές και σχολικές συνθήκες που επικρατούν στο περιβάλλον αυτού του νέου» (E23).

B.4. Βασικά χαρακτηριστικά ενός ανήλικου που εμπλέκεται με το νόμο

Σε μια προσπάθεια να σκιαγραφήσουμε κάποια χαρακτηριστικά των ανηλίκων που εμπλέκονται με το νόμο, οι Επιμελητές απάντησαν ότι είναι ως επί το πλείστον αγόρια 14 ετών και άνω, από διάφορες εθνικότητες, όπως Αλβανοί ή Βούλγαροι, Ρομά και Έλληνες (E1, E2), με δυσκολίες και προβλήματα στο σχολείο που συχνά οδηγούν και σε διακοπή της σχολικής φοίτησής τους (E1, E2, E3, E4, E6, E7, E9, E10, E11, E12, E14, E15, E16, E17, E18, E19, E20, E21).

Βασικό χαρακτηριστικό αυτών των ανηλίκων που επισημάνθηκε σχεδόν από όλους τους Επιμελητές είναι οι δύσκολες οικογενειακές συνθήκες και ότι προέρχονται συνήθως από ένα «δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον» (E3, E6, E12, E13, E16, E18, E19, E21) που δεν φαίνεται ικανό να υποστηρίξει την αρμονική ψυχοκοινωνική τους ανάπτυξη. Ειδικότερα:

«Μεγαλώνουν σε μονογονεϊκές οικογένειες και σε οικογένειες με σύνθετες δυσκολίες» (E1, E2, E25) «ή οικογένειες με πολύ προβληματικές σχέσεις» (E2), «ή διαζευγμένα ζευγάρια που αντιμετωπίζουν και άλλα θέματα, π.χ. ανεργία» (E25), με «παραμέληση από το γονεϊκό περιβάλλον» (E4, E7), «από χαμηλά κυρίως

κοινωνικοοικονομικά στρώματα και μορφωτικό επίπεδο» (E1, E2, E4, E7, E10, E21, E23, E25), καθώς και «πνευματικό» (E10).

«Είναι παιδιά που προέρχονται από οικογενειακό περιβάλλον που είτε έχει συγκρουσιακά στοιχεία είτε η επικοινωνία των μελών δεν είναι ξεκάθαρη και απρόσκοπτη» (E8), με «μέσο και χαμηλό το εισόδημα της οικογένειας» (E12), και «αδυναμία θέσπισης ορίων από τους γονείς» (E13).

Στην αδυναμία των γονιών «να οριοθετήσουν τα παιδιά τους, ιδίως όταν αυτά είναι πολύ άτιθασα» αναφέρθηκε και ο E17. Το δύσκολο οικογενειακό περιβάλλον επισημάνθηκε επίσης από τους E9, E10 καθώς και από τον E11: «με ελλιπή επικοινωνία και με ελλιπή μόρφωση», καθώς και με «έλλειψη καλλιέργειας από τους γονείς» (E7). «Η απουσία σταθερού υποστηρικτικού περιβάλλοντος μέσα στην οικογένεια και η αδιαφορία των γονέων» αναφέρθηκε και από τον E14, ενώ ο E15 μίλησε για τις δυσκολίες του ανηλίκου που προέρχεται από «μια οικογένεια που έχει κάποιες ιδιαιτερότητες, όχι απαραίτητα μονογονεϊκή, αλλά που έχει κάποιες ιδιαιτερότητες π.χ. ο ένας από τους δύο γονείς μπορεί να είναι αλλοδαπός ή η οικογένεια να έχει κάποιες ιδιαιτερότητες και ως προς τη συγκρότησή της και ως προς τη λειτουργία της».

«Παράγοντες κινδύνου είναι τα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η οικογένεια, αφού συνήθως αυτές οι οικογένειες είναι πολυπροβληματικές. Πολλές φορές, αναρωτιέμαι πώς είναι δυνατόν αυτά τα παιδιά να είναι τόσες πολλές ώρες εκτός σπιτιού. Όταν, όμως, πηγαίνω στο σπίτι τους, καταλαβαίνω ότι συνυπάρχουν πολλά προβλήματα, όπως για παράδειγμα: αλκοολισμός, χρήση ουσιών, ψυχική ασθένεια κάποιου γονέα κ.ά.» (E19).

«Υπάρχουν παιδιά που το πέρασμά τους εδώ είναι εντελώς επεισοδιακό, που βρέθηκαν σε μία δύσκολη συγκυρία, είναι δηλαδή συμπτωματικός και περιστασιακός ο χαρακτήρας της παράβασης και γενικά της παρουσίας τους μέσα στο σύστημα. Τα παιδιά που μας απασχολούν με μία σχετική έμφαση, είτε ως επίμονοι παραβάτες που έρχονται και ξανάρχονται ή παιδιά που έχουν έρθει μια δυο φορές, πλην όμως έχουν κάποια χαρακτηριστικά που μας αναγκάζουν να ασχοληθούμε περισσότερο μαζί τους είτε στο πλαίσιο μιας επιμέλειας είτε στο πλαίσιο παραπομπών κ.λπ., θα έλεγα ότι είναι από τα κατώτερα οικονομικά και κοινωνικά στρώματα για τα οποία απαιτείται και μια διαπολιτισμική προσέγγιση, παιδιά με προβλήματα οικογενειακά, όπου το οικογενειακό σύστημα έχει ζητήματα, με κοινωνική και εκπαιδευτική ένταξη περιορισμένη» (E20).

Εκτός, όμως, από τις συνθήκες του οικογενειακού περιβάλλοντος, αρκετοί Επιμελητές αναφέρθηκαν σε στοιχεία / χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των ανηλίκων παραβατών καθώς και της ηλικίας τους:

«Έρχονται εδώ και παιδιά από δομημένες οικογένειες που αντιμετωπίζουν προβλήματα στις σχέσεις τους, κυρίως με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο. Τα παιδιά αυτά έχουν συνήθως ανάγκη αναγνώρισης, είναι πιο ευάλωτα, με χαμηλή αυτοεκτίμηση» (E1).

«Τα παιδιά που εμπλέκονται σε παραβατικές πράξεις συνήθως έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση, με υψηλή ανάγκη αναγνώρισης και ανάγκη του ανήκειν σε μια ομάδα και εκδηλώνουν την παραβατική πράξη ως μια κραυγή απελπισίας» (E2). Η χαμηλή αυτοεκτίμηση και ο χαμηλός αυτοσεβασμός επισημάνθηκαν και από τον E13, σε συνδυασμό με την «απουσία στόχων για τη ζωή και το μέλλον τους» (E11, E13).

«Βασικό στοιχείο που τα χαρακτηρίζει είναι η εφηβεία. Είναι παιδιά συναισθηματικά παραμελημένα, παιδιά που προσπαθούν μόνα τους να βρουν το χώρο τους στην κοινωνία και παιδιά εξοργισμένα από τη στάση που οι φορείς της κοινωνίας κρατούν απέναντί τους» (E5). Έτσι, συχνά παρουσιάζουν «ένα φλερτ γενικότερα με τον κίνδυνο και την παραβίαση εντός και εκτός κοινωνίας» (E4). Πρόκειται για παιδιά «πολύ ανασφαλή, που μπορεί φαινομενικά να βγάζουν μια 'μαγκιά' ως ένδειξη αυτοπεποίθησης, ωστόσο συνήθως διακατέχονται από βαθιά ανασφάλεια» (E24), «παρορμητικότητα, ανωριμότητα» (E25), «παιδιά που δεν έμαθαν από τους γονείς τους να έχουν όρια στη ζωή τους» (E24, E25).

«Η παραβατική συμπεριφορά του περιστασιακού μπορεί να είναι δείγμα μιας εφηβικής παρόρμησης, μπορεί να έχει παρασυρθεί από κάποιον συνομήλικό του ή μπορεί να είναι θέμα πρόκλησης που οφείλεται στην εφηβεία. Ο περιστασιακός συνήθως προέρχεται από ένα πολύ καλό περιβάλλον με υψηλό μορφωτικό και κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, όμως ενδέχεται να προέρχεται και από ένα προβληματικό περιβάλλον κι όμως να παραμένει περιστασιακός» (E7).

Για τον E23, ο ανήλικος παραβάτης είναι *«ένα άτομο το οποίο βιώνει κάποια προσωπικά προβλήματα, είναι ένα άτομο με χαμηλή αυτοπεποίθηση, χωρίς εμπιστοσύνη στον εαυτό του, ίσως περιθωριοποιημένο στο σχολείο και την κοινωνία και πολλές φορές ένα άτομο που προσπαθεί να αποδείξει την παρουσία του και την αξία του».*

Οι E8, E15, E16, E17 επεσήμαναν τον ρόλο των συναναστροφών και της επιρροής των συνομηλίκων (όπως, άλλωστε, προηγουμένως και ο E7):

«Κατά κύριο λόγο είναι παιδιά που παραβατούν στα πλαίσια της επαφής και της δραστηριότητας με ομηλίκους, χωρίς ξεκάθαρη στοχοθέτηση και δέσμευση με τη στοχοθέτησή τους, χωρίς ξεκάθαρο όραμα» (E8). Επίσης, «επιδιώκουν συναναστροφές με ανηλίκους που έχουν αντίστοιχα χαρακτηριστικά και αντιμετωπίζουν συνήθως τις ίδιες δυσκολίες» (E15). «Παιδιά με πολύ ελεύθερο χρόνο, ώστε να μπλέκουν πιο εύκολα σε κακές παρέες» (E16). Κι επειδή «σε πολλές περιπτώσεις έχουν παρατήσει το σχολείο και έχουν πολύ μεγάλο ελεύθερο χρόνο, που δεν μπορεί να καταναλωθεί ωφέλιμα, τριγυρνάνε στους δρόμους ή μένουν πολλές ώρες το βράδυ εκτός σπιτιού, οπότε δεν θα συναναστραφούν με παιδιά της ηλικίας τους που έχουν στόχους. Όλο αυτό τους κάνει περισσότερο ευάλωτους στην παραβατικότητα. Ή μπορεί οι γονείς να εργάζονται πολλές ώρες, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είναι παρατημένα αυτά τα παιδιά, αλλά με ανεπαρκή επίβλεψη» (E17).

Οι E6, E8, E10 και E16 έκαναν ιδιαίτερη αναφορά στη χρήση ουσιών καθώς και σε ψυχολογικές διαταραχές των ανηλίκων:

«Υπάρχει, επίσης, και μια ξεχωριστή μερίδα παιδιών με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα οποία έχουν έρθει σε επαφή με ουσίες» (E8) ή και παιδιά που είναι επιβαρυνμένα «ίσως και με μία κατάθλιψη» (E6).

«Σε αρκετές περιπτώσεις συνυπάρχει και ψυχική νοσηρότητα, κυρίως σε υποθέσεις χρήσης ουσιών» (E10).

«Επίσης, συχνά αντιμετωπίζουμε γονείς παραβατικούς ή μέσα στη χρήση ουσιών, οπότε μοιραία μπλέκουν και τα παιδιά» (E16).

Ο E24 διαχώρισε την ομάδα των αθιγγάνων που απασχολούν πολλές υποθέσεις των ΥΕΑ:

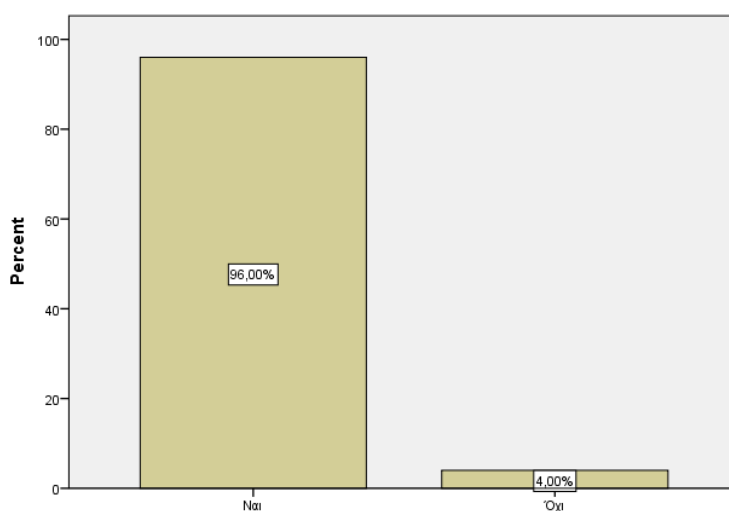
«Ιδιαίτερη ομάδα αποτελούν οι αθίγγανοι, οι οποίοι είναι εντελώς αναλφάβητοι, χωρίς χαρτιά, χωρίς πρόσβαση σε κοινωνικά επιδόματα, που παρουσιάζουν και το μεγαλύτερο βαθμό υποτροπής».

Ο E22 δίνει μία άλλη διάσταση στους ανήλικους που εμπλέκονται με την παραβατικότητα:

«Είναι, συνήθως, παιδιά με πλούσιο συναισθηματικό κόσμο, αρκετά έξυπνα, όπου οι συνθήκες της ζωής τους τούς καλλιέργησαν περισσότερο θυμό, παρά δημιουργικότητα».

B.5. Περιπτώσεις που αναίρεσαν την εικόνα του νέου με τα ανωτέρω χαρακτηριστικά

Όταν οι Επιμελητές ρωτήθηκαν αν γνώριζαν περιπτώσεις που αναίρεσαν την εικόνα του νέου με τα χαρακτηριστικά που ανέφεραν προηγουμένως, σχεδόν όλοι (96%) απάντησαν καταφατικά.

Σχήμα 150. Γνωρίζετε περιπτώσεις που αναίρεσαν την εικόνα του νέου με τα χαρακτηριστικά που μόλις αναφέρατε;

Οι απαντήσεις ήταν καταφατικές, έστω και αν οι περιπτώσεις ανηλίκων με διαφορετικό «προφίλ» που είχαν απασχολήσει την υπηρεσία τους ήταν ελάχιστες / σπάνιες:

«με μια συμπτωματική ή περιστασιακή εκδήλωση παραβατικής πράξης» (E1, E2, E8, E9, E25) ή «η περίπτωση της διπλανής πόρτας, όπου ο νέος φέρει χαρακτηριστικά οποιουδήποτε νέου, που από μία περιέργεια βρέθηκε να είναι κατηγορούμενος» (E6) και αυτές οι περιπτώσεις «είχαν διαφορετική πορεία (σαφώς καλύτερη) από των υπολοίπων» (E24).

Σε συγκεκριμένα και διαφορετικά χαρακτηριστικά αναφέρθηκαν οι E9, E10, E11, E18, E20, τονίζοντας στις περιπτώσεις αυτές την προέλευση των παιδιών από καλές και συγκροτημένες οικογένειες, και μια καλή σχολική πορεία των ανηλίκων, με κανονική φοίτηση στο σχολικό πλαίσιο, οι οποίοι όμως «από σύμπτωση – στην

κυριολεξία της λέξης – έφτασαν να παραβατήσουν» (E8) και «ο χαρακτήρας της πράξης ήταν επεισοδιακός» (E20). Η συγκεκριμένη περιπτώσιολογική αναφορά έγινε για ανηλίκους που προέρχονται από:

- «υψηλό οικονομικό status ή από οικογένειες όπου δεν φαίνεται να υπάρχει θέμα» (E12),
- «αυτές που θεωρούμε “κανονικές” οικογένειες» (E13),
- «ένα φαινομενικά τουλάχιστον συγκροτημένο οικογενειακό περιβάλλον» (E13, E23),
- «οικογένειες με καλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο» (E3, E18, E20, E21, E23) «και υψηλό μορφωτικό επίπεδο» (E3).

Ο E2 αναφέρεται σε «οικογένειες με πολύ καλό μορφωτικό επίπεδο, όπου όμως οι γονείς παρουσιάζονται αδιάφοροι».

Ο E4 αναφέρει χαρακτηριστικά:

«έχει φτάσει στο δικαστήριο κατηγορούμενος γιος πρώην υπουργού. Απλά ο κόσμος έχει στο μυαλό του τον ανήλικο παραβάτη με αυτά τα σκληρά χαρακτηριστικά που προαναφέραμε. Όταν έρχονται τη μέρα του δικαστηρίου άλλες οικογένειες εδώ με κατηγορούμενο παιδί από ένα υψηλό μορφωτικό και κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και βλέπουν τα πινάκια με τους τσιγγάνους και τους αλλοδαπούς, σοκάρονται και αναρωτιούνται τι δουλειά έχουν εδώ, νιώθουν ότι στιγματίζονται και νιώθουν επίσης μεγαλύτερη ντροπή».

Ο E5 επίσης περιγράφει:

«Υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις που αναιρούν το στερέοτυπο π.χ. των οικογενειών με χαμηλό μορφωτικό και κοινωνικοοικονομικό επίπεδο. Μας έχουν έρθει οικογένειες με υψηλό μορφωτικό επίπεδο και οικονομικό status. Ξέρω αρκετά παιδιά που έρχονται θυμωμένα και εξοργισμένα και όταν τελειώνει το μέτρο της επιμέλειας, με μια αξιολόγηση του μέτρου που συνηθίζω να κρατώ, βλέπεις την αλλαγή της στάσης τους. Υπήρξαν παιδιά που ήρθαν με “ψηλά τα γκάζια” και είπαν ότι η υπηρεσία μας ήταν η “ευχάριστη έκπληξη” μετά την αστυνομία και τον ανακριτή και υπήρξε πραγματικά μια φοβερή κινητοποίησή τους για τα δύο χρόνια της επιμέλειας μετά από μια σοβαρή πράξη π.χ. ληστείας, και κάποιοι πέτυχαν μια αθωωτική απόφαση, γιατί το πάλεψαν οι ίδιοι. Είχα ένα παιδί δυσλεκτικό που του είχαν περάσει ότι “είσαι ο χαμένος της ιστορίας, ένας

δυσλεκτικός, άχρηστος” και δεν μπορούσε να κάνει τίποτα· και όμως κατάφερε να περάσει στο ΤΕΙ Αργοστολίου».

«Ναι, υπάρχουν και περιπτώσεις που μας εκπλήσσουν. Βλέπουμε παιδιά που φαίνεται ότι προέρχονται από πολύ συγκροτημένες, πολύ λειτουργικές οικογένειες, που όμως μπαίνουν σε αυτή τη διαδικασία, παραβιάζουν τον ποινικό κανόνα, θέλοντας – ας πούμε – να πειραματιστούν, θέλοντας να προκαλέσουν όλο αυτό το πλαίσιο της σταθερότητας που έχουν, είτε συγχρωτίζονται με άλλα παιδιά που έχουν αυτό το παραβατικό προφίλ» (E15).

«Υπήρξαν και κάποιες ελάχιστες περιπτώσεις που ήταν πολύ καλή η εικόνα της οικογένειας και όμως το παιδί παρουσίασε παραβατική συμπεριφορά [...]. Αυτές ήταν περιπτώσεις παιδιών που δεν το περίμενες ποτέ πως θα μπορούσαν να οδηγηθούν στα δικαστήρια» (E16).

«Ναι, υπάρχουν πολλές τέτοιες περιπτώσεις. Συναντούμε παιδιά αυτών που ονομάζουμε “καλών οικογενειών” και που δεν έχουν προβλήματα στη σχολική τους φοίτηση, που εμπλέκονται σε κλοπές ή σε σωματικές βλάβες ή και να είναι παρόντες ακόμα και σε μια ληστεία. Βέβαια, αυτές οι περιπτώσεις ανηλίκων είναι πιο δύσκολο να υποτροπιάσουν, γιατί αυτά τα παιδιά το κάνουν μεμονωμένα και περιστασιακά, εκτός και εάν εμπλέκονται με ναρκωτικά» (E17).

«Ναι, φτάνουν στην Υπηρεσία μας και ανήλικοι που είναι πραγματικά παιδιά της διπλανής πόρτας. Έχουμε πολλές περιπτώσεις κατά τις οποίες τα παιδιά παρασύρονται από τις παρέες τους, γιατί σε αυτές τις ηλικίες είναι δύσκολο να διαφοροποιηθούν. Θυμάμαι περίπτωση που ένας από μια παρέα είχε διαφορές με ένα άλλο παιδί και πήγαν όλοι μαζί να ζητήσουν το λόγο και έφτασαν ως και το μαχαίρωμα. Όταν, όμως, κάποιος βλέπει αυτά τα παιδιά ένα - ένα, δεν μπορούμε να πούμε ότι συγκεντρώνουν τα χαρακτηριστικά ενός ανηλίκου με παραβατική συμπεριφορά, όπως περιγράψαμε παραπάνω. Τέτοια παιδιά μπορεί να τα συναντήσουμε κυρίως σε πράξεις σωματικών βλαβών» (E19).

«Υπάρχουν και περιπτώσεις, κατά τις οποίες συναντούμε να έρχονται κορίτσια στις υπηρεσίες μας ως κατηγορούμενες, με καλές σχετικά σχολικές επιδόσεις. Επίσης, πλέον αρχίζουν να εμπλέκονται με το ποινικό σύστημα αγόρια μικρότερης ηλικίας. Τελευταία μας απασχολούν υποθέσεις κλοπών με ανήλικους Ρομά στην ηλικία περίπου των 10 ετών» (E21).

«Αυτά τα παιδιά μάς απασχολούν συνήθως περιστασιακά - συμπτωματικά και επίσης οι πράξεις τους είναι κάποιες φορές αστείες. Θυμάμαι μια περίπτωση

ανηλίκου, άριστου μαθητή, ο οποίος έκανε πειράματα φυσικής στο μπάνιο του με τις κολόνιες του μπαμπά του και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να κάψει ένα αυτοκίνητο» (E22).

Όσον αφορά στις πράξεις στις οποίες εμπλέκονται αυτά τα παιδιά, αναφέρθηκαν συγκεκριμένα σε:

- «καταλήψεις ή πορείες» (E3),
- «κλοπές χρήσης ή παραβάσεις σε αθλητικούς χώρους, καβγάδες στο σχολείο που ξέφυγαν» (E8),
- «παραβάσεις Κ.Ο.Κ.» (E9),
- «περιπτώσεις χρήσης ναρκωτικών ουσιών» (E9, E10),
- «μια περιστασιακή συμπλοκή μεταξύ συνομηλίκων» (E10),
- «ναρκωτικά προς ιδία χρήση ή σωματική βλάβη» (E12),
- «μικροκλοπές, σωματικές βλάβες (με προβλήματα διαχείρισης του θυμού τους) ή διαδικτυακό εκφοβισμό (cyber bullying)» (E13),
- «για κλοπές και για αδικήματα που έχουν σχέση με ναρκωτικές ουσίες» (E15, E18),
- «πράξεις ληστείας ή χρήσης ναρκωτικών ουσιών και μία περίπτωση προσβολής γενετήσιας αξιοπρέπειας μέσω του διαδικτύου» (E16),
- «κλοπές ή σωματικές βλάβες ή και να είναι παρόντες ακόμα και σε μια ληστεία» (E17),
- «προμήθεια ναρκωτικών προς ιδία χρήση, παραβάσεις Κ.Ο.Κ., σωματικές βλάβες, εξύβριση, συκοφαντική δυσφήμιση» (E20),
- «πορείες ή γρονθοκοπήματα στο σχολείο, αν τους θίζουν την οικογένεια κ.λπ.» (E22),
- «κατοχή και χρήση ναρκωτικών ουσιών, παραβάσεις Κ.Ο.Κ.» (E23).

Ο E7 αναφέρθηκε σε περιπτώσεις ανηλίκων που εκπλήσσουν ευχάριστα: «Περιπτώσεις ασυνόδευτων που υποθέτεις ότι λόγω του background που κουβαλάνε είναι παραβατικοί· και όμως, πηγαίνουν σχολείο, έχουν εφόδια με ξένες γλώσσες, έχουν πολύ καλή εικόνα στη δομή που φιλοξενούνται».

Άξονας Γ: Διερεύνηση των απόψεων των Επιμελητών Ανηλίκων περί αποκαταστατικής δικαιοσύνης

Γ.1. Ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών

Στο ερώτημα αυτό, το σύνολο σχεδόν των Επιμελητών επέλεξαν ως κύριους σκοπούς της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών τη **διαπαιδαγώγηση** και την **επανόρθωση**. Οι 21/25 κατέταξαν τη διαπαιδαγώγηση πρώτη σε κλίμακα σπουδαιότητας, ενώ επισημαίνεται ότι σε όλες τις απαντήσεις (25/25) συμπεριλαμβανόταν ο σκοπός της επανόρθωσης στη 2η ή στην 3η θέση κατάταξης και σε τρεις απαντήσεις στην 1η. Τρίτος σκοπός κατά σειρά κατάταξης έρχεται η **επανάταξη** (ή καλύτερα ο όρος «ένταξη» για τους ανήλικους παραβάτες, όπως επεσήμανε ο E20), που επιλέχθηκε από 20 ερωτώμενους στη 2η ή στην 3η θέση. Η **θεραπεία**⁴⁵ επιλέχθηκε από τέσσερις ερωτώμενους στη 2η και την 3η θέση, η **προστασία της κοινωνίας** από τρεις ερωτώμενους (2 την κατέταξαν στην 3η θέση και 1 στην 1η) και τέλος, ο **σωφρονισμός** επιλέχθηκε από έναν ερωτώμενο στη 2η θέση κατάταξης.

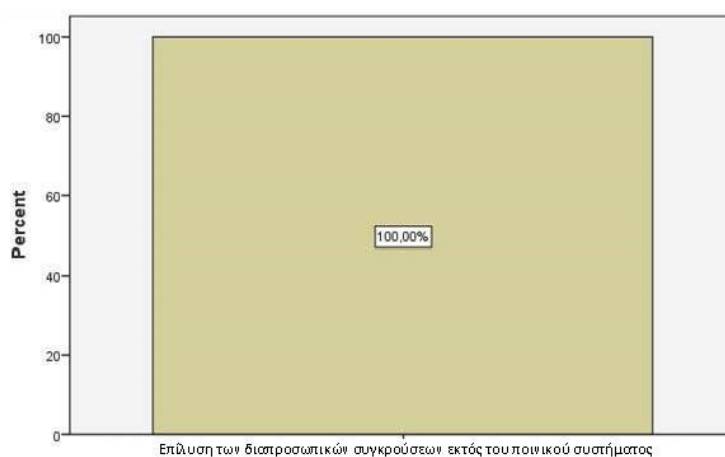
Εκτιμάται ότι δεν είναι τυχαία η επιλογή της επανόρθωσης από όλους τους ερωτώμενους, εφόσον, όπως αναφέρθηκε από αρκετούς, η οπτική τους διεύρυνε αρκετά τον προσανατολισμό της μετά την εκπαίδευση για τη συνδιαλλαγή που είχε προηγηθεί στο ΕΚΔΔΑ. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο E12:

«Πριν ανακαλυφθεί η αποκαταστατική δικαιοσύνη ο σκοπός ήταν η τιμωρία και ο σωφρονισμός· σήμερα είναι η διαπαιδαγώγηση και η επανόρθωση».

⁴⁵ «Όταν εννοώ θεραπεία, εννοώ και την ψυχοθεραπεία. Επειδή πολλά παιδιά με αναμορφωτικά μέτρα τούς επιβάλλεται να παρακολουθήσουν και θεραπευτικά / ψυχολογικά προγράμματα, όπου εκεί υπάρχει ψυχολόγος και είναι κάτι που τους παρέχεται δωρεάν, τους παραπέμπουμε εκεί. Γιατί για μένα, π.χ., η χρήση ουσιών συνδέεται με έναν πόνο και αυτή (η χρήση) μπορεί να επιφέρει και άλλες παραβατικές πράξεις, όπως κλοπές. Οπότε, θεωρώ ότι είναι απαραίτητη η θεραπεία, εφόσον αυτές οι πράξεις είναι σύμπτωμα μιας κατάστασης» (E19).

Γ.2. Η επιβολή τιμωρίας ή η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος μπορεί να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη και την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης;

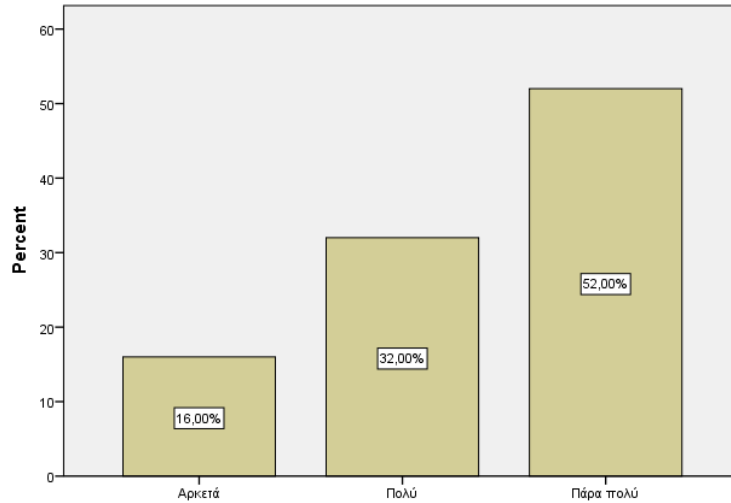
Σ' αυτό το ερώτημα δεν υπήρξε καμία απόκλιση στις απαντήσεις, όπως αποτυπώνεται και στο παρακάτω σχήμα. Όλοι οι Επιμελητές δήλωσαν πως πιστεύουν ότι η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος μπορεί να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη και την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Ο Ε22, ωστόσο, συμπλήρωσε ότι για να επιτευχθεί η διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου με αυτό τον τρόπο *«χρειάζεται να γίνει από μία πολύ καλλιεργημένη κοινωνία, η οποία δεν υπάρχει»*. Ο Ε25 προέβη και σε έναν διαχωρισμό: *«σε πράξεις κλοπής ίσως χρειάζεται η τιμωρία του δράστη, ενώ σε περιπτώσεις σωματικών βλαβών ίσως λειτουργεί καλύτερα ένα μέτρο αποκαταστατικής δικαιοσύνης»*.

Σχήμα 151. Πιστεύετε ότι: α) η επιβολή τιμωρίας ή β) η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος μπορεί να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη και την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης;

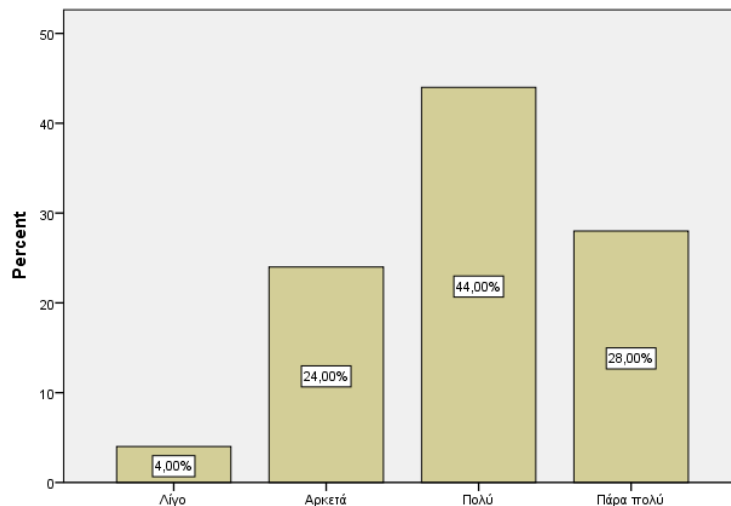
Στη συνέχεια, οι απαντήσεις που δόθηκαν από τους Επιμελητές στα υποερωτήματα της Γ.3 ενότητας θα αποτυπωθούν σχηματικά:

Γ.3.α. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των Επιμελητών, η αποκαταστατική δικαιοσύνη επικεντρώνεται στην προκληθείσα βλάβη και όχι στους παραβιασθέντες νόμους.

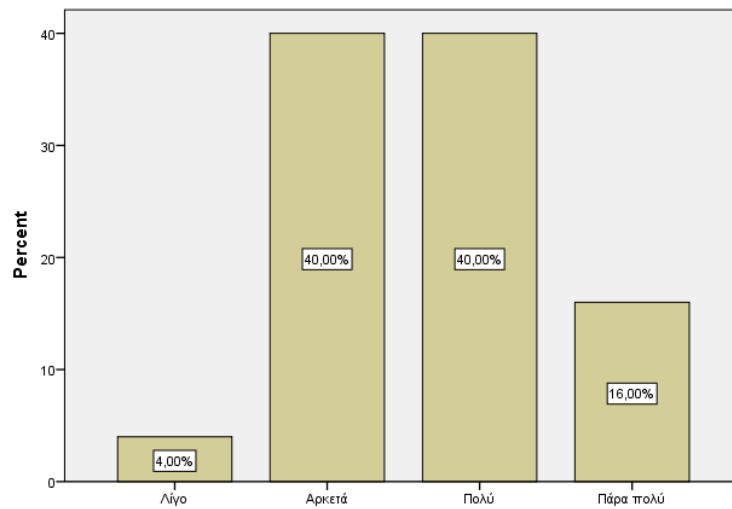
Σχήμα 152. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη επικεντρώνεται στην προκληθείσα βλάβη και όχι στους παραβιασθέντες νόμους;

Γ.3.β. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των Επιμελητών, η αποκαταστατική δικαιοσύνη εξασφαλίζει ότι θα αποδοθεί δικαιοσύνη για όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές.

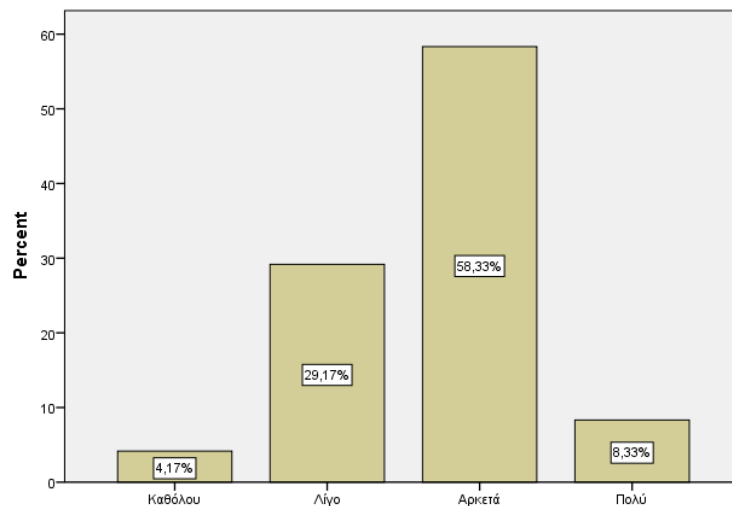
Σχήμα 153. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη εξασφαλίζει ότι θα αποδοθεί δικαιοσύνη για όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές;

Γ.3.γ. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των Επιμελητών, η αποκαταστατική δικαιοσύνη επανορθώνει την προκληθείσα βλάβη.

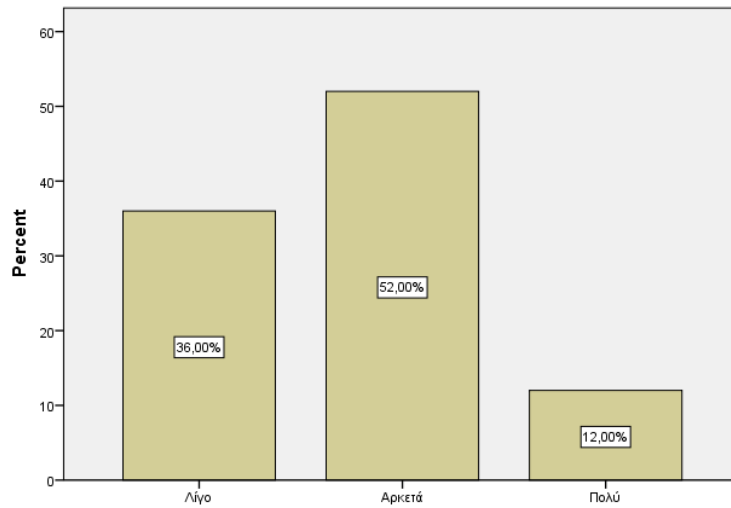
Σχήμα 154. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη επανορθώνει την προκληθείσα βλάβη;

Γ.3.δ. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των Επιμελητών, η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να οδηγήσει τον δράστη στην αντίληψη ότι ξέφυγε εύκολα από μια μεγάλη τιμωρία.

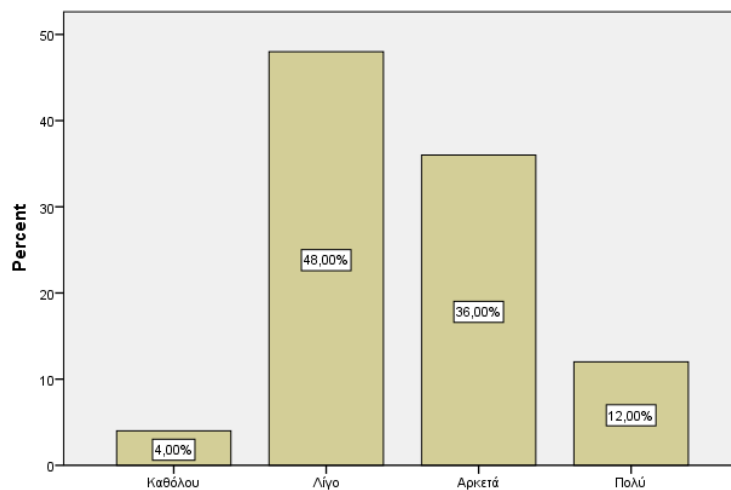
Σχήμα 155. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να οδηγήσει τον δράστη στην αντίληψη ότι ξέφυγε εύκολα από μια μεγάλη τιμωρία;

Γ.3.ε. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των Επιμελητών, η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να εκληφθεί από το θύμα ως ατιμωρησία του δράστη.

Σχήμα 156. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να εκληφθεί από το θύμα ως ατιμωρησία του δράστη;

Γ.3.στ. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των Επιμελητών, η αποκαταστατική δικαιοσύνη, όπως επιχειρείται ήδη να εφαρμοστεί στο ελληνικό ποινικό δίκαιο (μέσω των άτυπων διαδικασιών της), είναι κατάλληλη, αξιόπιστη και προσαρμοσμένη στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας.

Σχήμα 157. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη, όπως επιχειρείται ήδη να εφαρμοστεί στο ελληνικό ποινικό δίκαιο, είναι κατάλληλη, αξιόπιστη και προσαρμοσμένη στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας;

Από τις απαντήσεις που έδωσαν οι Επιμελητές στα υποερωτήματα της Γ3 ενότητας, ανακλύπτει ότι έχουν κατανοήσει πως η αποκαταστατική δικαιοσύνη επικεντρώνεται στην προκληθείσα βλάβη και όχι στους παραβιασθέντες νόμους και ότι αυτή εξασφαλίζει (τουλάχιστον στη ρητορική της) την απόδοση δικαιοσύνης για όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές («*παρά τις ενδεχόμενες ενστάσεις*» που μπορεί να υπάρχουν, σύμφωνα με τον E20, «*γιατί οι πλευρές δεν είναι ισότιμες πάντα σε μια αντιπαλότητα*») και μπορεί να επανορθώσει την προκληθείσα βλάβη. Επειδή, ωστόσο, δεν φαίνεται να είναι ακόμα προσαρμοσμένη στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας, χρειάζεται να γίνουν πολύ προσεκτικοί χειρισμοί στην εφαρμογή της, ώστε ούτε ο δράστης να οδηγηθεί στην αντίληψη ότι ξέφυγε εύκολα από μια μεγάλη τιμωρία ούτε το θύμα να την εκλάβει ως ατιμωρησία του δράστη. Ο E20 επεσήμανε ότι «*εξαρτάται από το χειρισμό του διαμεσολαβητή, πώς όλο αυτό θα εμπεδωθεί, θα καλλιεργηθεί. Υπάρχουν συνδιαλλαγές που είναι πολύ πιο βασανιστικές από ό,τι μια επιμέλεια. Είναι θέμα χειρισμών*».

Άξονας Δ: Ο Επιμελητής Ανηλίκων ως «ενδιάμεσος πόλος» ανάμεσα στον ανήλικο και το Δικαστήριο

Δ.1. Σημαντικά στοιχεία για τη συμπλήρωση του ατομικού δελτίου του ανηλίκου

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των Επιμελητών, τα σημαντικότερα στοιχεία στα οποία δίνουν βαρύτητα για τη συμπλήρωση του ατομικού δελτίου του ανηλίκου είναι:

- α) η δομή της οικογένειας και το οικογενειακό περιβάλλον του ανηλίκου (σύνθεση και σχέσεις μελών, κοινωνικό ιστορικό, ιστορικό υγείας, οικονομική κατάσταση, προσωπικότητα γονέων), που αποτελεί κεντρικό σημείο διερεύνησης, όπως επεσήμαναν 21 Επιμελητές,
- β) το εκπαιδευτικό προφίλ, τα ενδιαφέροντα και οι δραστηριότητες του ανηλίκου (E1, E2, E3, E4, E5, E6, E7, E8, E9, E10, E13, E14, E15, E16, E21),
- γ) τα στοιχεία της προσωπικότητας του ανηλίκου, η ψυχοσυναισθηματική του κατάσταση και η εν γένει συμπεριφορά του (E1, E2, E5, E7, E8, E14, E15, E16, E17, E19, E22, E23, E25),
- δ) η σχέση με τους συνομηλίκους και γενικότερα, το κοινωνικό του περιβάλλον και οι συναναστροφές του (E9, E12, E15, E19),

- ε) ο τρόπος περιγραφής της πράξης από τον ίδιο τον ανήλικο (E5, E7, E17, E24), «καθώς και το αν αναλαμβάνει την ευθύνη των πράξεών του» (E13, E17, E21),
- στ) η προσωπική πορεία και η εικόνα του ανηλίκου, οι στόχοι του, το τι έχει κατακτήσει (E15, E19, E20, E22),
- ζ) τα κίνητρα / αίτια / παράγοντες που τον οδήγησαν στη συγκεκριμένη πράξη (E2, E12, E18),
- η) η πορεία του μετά το συμβάν και οι μελλοντικοί του στόχοι (E2, E4, E24),
- θ) η συνεργασία με την ΥΕΑ (E21),
- ι) η ενδεχόμενη σχέση του με ουσίες (E6).

Ενδεικτικά αναφέρονται κάποιες απαντήσεις:

«Με τον καινούργιο τρόπο που είναι πια δομημένες οι εκθέσεις, έχει επιτευχθεί να δίνουν τη συνολική εικόνα του ανηλίκου και οι τρεις - τέσσερις ενότητες (οικογενειακό προφίλ / ιστορικό οικογένειας / κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, συμπεριφορά / σχέσεις, εκπαίδευση / εργασία) που εμπεριέχονται στο δελτίο, με μια ισομέρεια. Είναι για μένα όλες εξίσου σημαντικές και συνδυαστικά το βάρος τους είναι ισομερές» (E8).

Ωστόσο, όπως επισημαίνει ο E23:

«Θεωρώ ότι κάποια άλλα στοιχεία είναι πεπερασμένα και πρέπει να εκλείψουν από το ατομικό δελτίο, όπως, π.χ., το σημείο όπου αναφερόταν στο πόσα δωμάτια έχει ένα σπίτι ή αν έχει έρθει η έμμηνος ρύση στα κορίτσια και σε ποια ηλικία κ.λπ.».

Όσον αφορά στην περιγραφή της πράξης, παρατίθενται δύο διαφορετικές προσεγγίσεις:

«Το τι λέει ο ίδιος (ο ανήλικος) για την πράξη που κατηγορείται δεν με πολυενδιαφέρει. Ωστόσο το χρησιμοποιώ και «εκμεταλλεύομαι» την πράξη, για να του κάνω μετά ένα μικρό 'κήρυγμα' ...» (E9).

«Εγώ συζητάω κατ' αρχήν για την πράξη με τον ανήλικο και εκεί δίνω βαρύτητα. Θέλω να δω πώς στέκεται ο ανήλικος απέναντι στην πράξη, αν την αποδέχεται ή όχι, και σε περίπτωση που την αποδέχεται, εάν αναλαμβάνει την ευθύνη του. Θέλω να δω πού πρέπει να δουλέψω. Γιατί, εάν έχει κάνει για παράδειγμα μία ληστεία και το παρουσιάζει εντελώς αδιάφορα και απαλά, πρέπει

να του δώσω να καταλάβει ότι αυτό που έκανε είναι πολύ σημαντικό και πως η πράξη του έχει συνέπειες. Όταν συζητάμε περισσότερο, βλέπω και κάποιες ανάγκες που προκύπτουν και χρειάζονται εξατομικευμένη παρέμβαση. Βλέπεις τον ψυχισμό του ανηλίκου και καταλαβαίνεις σε ποια σημεία χρειάζεται να τον στηρίζεις. Είναι πολύ σημαντικό για μένα το ψυχοσυναισθηματικό κομμάτι του ανηλίκου» (E17).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η σκέψη του E20:

«Όταν αναπτύσσεις ένα σκεπτικό στην κατεύθυνση του να προτείνεις ένα μέτρο, νομίζω ότι αυτό που είναι σημαντικό να ξεκαθαρίζει είναι η γενική στάση του παιδιού απέναντι στους κοινωνικούς κανόνες και ζητήματα αυτοπροσδιορισμού σε σχέση με τη ζωή του, τους στόχους του, ακόμα κι αν αυτά είναι θέματα που παραμένουν ανοιχτά και πρέπει να βοηθήσουμε το παιδί κάπως να τα ξεκαθαρίσει, να τα βάλει σε ένα δρόμο ίσως μέσα από μια επιμέλεια, μια παραπομπή κ.λπ. Αυτό είναι για μένα το σημαντικό».

Δ.2. Σε ποιον βαθμό οι Επιμελητές θεωρούν ότι λαμβάνεται υπ' όψιν η έκθεσή τους από την έδρα του δικαστηρίου

Οι 23 από τους 25 Επιμελητές πιστεύουν ότι η έκθεσή τους λαμβάνεται πολύ σημαντικά υπ' όψιν⁴⁶ από την έδρα του δικαστηρίου, εφόσον στις περισσότερες περιπτώσεις το προτεινόμενο από εκείνους μέτρο είναι και αυτό που επιβάλλεται. Επίσης, οι δικαστές συχνά «θεωρούν λόγο αναβολής τη μη ύπαρξη ατομικού δελτίου» (E23).

Κάποιος ανέφερε:

«Ειδικά στο δικαστήριο της Αθήνας αυτό το έχουμε κερδίσει. Ο δικαστής διαβάζει την έκθεσή μας, τη σέβεται και η απόφασή του είναι πολύ κοντά στη δική μας πρόταση» (E5). Και σε δικαστήριο της περιφέρειας, όμως, Επιμελητής με διπλά καθήκοντα αναγνωρίζει ότι η έκθεσή του λαμβάνεται υπ' όψιν: «Ας μην πω στο 100%, αλλά πάντως σε πολύ μεγάλο βαθμό. Ασκώ και καθήκοντα επιμελητή κοινωνικής αρωγής, αλλά τουλάχιστον στο ανηλίκων βλέπω ότι μας σέβονται πάρα πολύ και βασίζονται στη γνώμη μας, αφού είμαστε οι μόνοι που ερχόμαστε σε επαφή με τον ανήλικο και την οικογένειά του» (E16).

⁴⁶ Οι 21/25 Επιμελητές αναφέρθηκαν σε μεγάλο ως πάρα πολύ μεγάλο βαθμό και οι 2/25 σε αρκετά μεγάλο βαθμό.

Δύο Επιμελητές έχουν μια διαφορετική άποψη:

«Εξαρτάται από τα πρόσωπα της έδρας» (E11) και «λαμβάνεται σε έναν βαθμό. Δεν θα έλεγα και σε πάρα πολύ μεγάλο» (E18).

Ο E19 ανέπτυξε ιδιαίτερα περιγραφικά το σκεπτικό του:

«Σε πολύ μεγάλο βαθμό. Θα κάνω μια παρένθεση εδώ, επειδή ακούω πολύ μεγάλη γκρίνια από τους συναδέλφους ότι δεν υπολογίζουν οι δικαστές τις εκθέσεις μας κ.ά., εγώ πιστεύω ότι, όταν έρχεται ένας καινούργιος Εισαγγελέας ή Δικαστής, οφείλουμε να του εξηγήσουμε εμείς ποιος είναι ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων και βάζουμε από την αρχή μία οριοθέτηση και κατά κάποιο τρόπο τον εκπαιδεύουμε εμείς για την όλη διαδικασία που προβλέπεται στο δίκαιο ανηλίκων. Στην έκθεσή μας βρίσκονται όλα τα στοιχεία που χρειάζεται, για να σχηματίσει γνώμη για την προσωπικότητα, το προφίλ, την οικογενειακή κατάσταση του ανηλίκου. Οπότε, το να ξαναρωτήσει, π.χ., τι τάξη πάει ένα παιδί είναι σαν να ακυρώνει το ατομικό δελτίο. Τη συνεργασία τη θέτει, πιστεύω, ο Επιμελητής και δεν την περιμένει από τον εισαγγελικό ή δικαστικό λειτουργό. Άρα, αν εγώ είμαι κάπου κρυμμένη και δεν έχω κάνει αυτή την επαφή, τότε το ατομικό δελτίο πιθανότατα να μη λαμβάνεται τόσο υπ' όψιν. Και οι δικαστές ανηλίκων έχουν την ίδια ανασφάλεια, γιατί είναι κάτι που δεν το έχουν βιώσει πριν οι περισσότεροι. Ακόμα και στο πώς θα νουθετήσουν ένα παιδί, νιώθουν οι ίδιοι μια ανασφάλεια. Γι' αυτό και θα πρέπει να συζητήσουμε πριν μαζί τους, αναφέροντας ίσως παραδείγματα προηγούμενων εμπειριών μας με δικαστικούς λειτουργούς, οπότε με αυτό τον τρόπο νιώθουν και οι ίδιοι περισσότερη ασφάλεια και μας σέβονται περισσότερο. Γι' αυτόν τον λόγο, πιστεύω, ότι τα ατομικά δελτία μας παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στη λήψη της δικαστικής απόφασης».

Δ3. Η στάση και η συμπεριφορά ενός παιδιού, όταν φτάνει για πρώτη φορά στην ΥΕΑ.

Σύμφωνα με τους Επιμελητές, η στάση και η συμπεριφορά ενός παιδιού, όταν φτάνει για πρώτη φορά στην ΥΕΑ, είναι «επιφυλακτική», «καχύποπτη» (E1, E2, E5, E6, E7, E11, E14, E15, E16, E20), «αμυντική» (E24), «διερευνητική» (E24, E25), «αλλά πολύ γρήγορα μεταστρέφεται, υπό την έννοια ότι αυτό είναι το καθήκον του Επιμελητή Ανηλίκων, να του αλλάξει αυτή τη σκέψη» (E6).

Ο ανήλικος στην αρχή είναι «επιφυλακτικός και αγχωμένος, αλλά όταν του εξηγήσουμε το ρόλο μας, συνεργάζεται πρόθυμα» (E2), «νιώθει φοβισμένος, επειδή έχει άγνοια για την Υπηρεσία μας» (E3, E9, E13, E19), «νιώθει ανασφάλεια, δεν ξέρει τι θα γίνει» (E9), «έχει μια συστολή» (E16), «απορία» (E20), είναι «ανήσυχος, κουμπωμένος» (E13), «διστακτικός» (E14), «δεν εμπιστεύεται κανέναν» (E11), «πολλές φορές αποκρύπτει και στοιχία, δεν έχει τόση ειλικρίνεια» (E15) και «μπορεί να παρουσιάσει λίγο διαφορετικά την κατάσταση» (E16). «Συνήθως την πρώτη φορά έρχεται με φόβο, άγχος, επιφυλακτικότητα, διστακτικότητα, μπορεί να νομίζει ότι είμαστε ανακριτές, μπορεί ο δικηγόρος ή ο γονιός να του έχουν πει “εκεί που θα πάμε να μη λες πολλά”» (E5). «Συνήθως τα παιδιά είναι αμήχανα, φοβισμένα και μπερδεμένα. Έχουν συχνά μία εικόνα από αυτά που βλέπουν στην τηλεόραση και από άλλα δικανικά συστήματα, όπως το αμερικάνικο και το αγγλοσαξωνικό, τα οποία έχουν άλλη προσέγγιση» (E8). «Μετά εξαρτάται από τη δική μου συμπεριφορά, να κερδίσω την εμπιστοσύνη του, να του εξηγήσω το ρόλο μας και τι πρόκειται να ακολουθήσει, να δημιουργήσω μια καλή σχέση μαζί του» (E16). «Αυτή, όμως, είναι η πρόκληση για μας. Χρειάζεται χρόνος, προκειμένου να χτιστεί μια σχέση με τον ανήλικο» (E11).

Συμβαίνει, όμως, ο ανήλικος να είναι και «θυμωμένος, ίσως θεωρεί και τον εαυτό του αδικημένο που τον συνέλαβαν» (E21), «καμιά φορά έρχεται κι επιθετικός, και νιώθει ότι όλοι του φταίνε (ο νόμος, η αστυνομία), θεωρεί ότι άδικα τον συνέλαβαν. Πολλές φορές μπαίνουν επιθετικά και οι γονείς προσπαθώντας να δικαιολογήσουν το παιδί τους ή να πουν ότι το παιδί τους δεν έφταιγε και δεν έχει καμία ευθύνη» (E10). Άλλες φορές νιώθει «αμηχανία, φόβο, περιέργεια, περιμένει να δει πώς θα συμπεριφερθούμε, για να απαντήσει ανάλογα» (E22).

«Εξαρτάται από την προσωπικότητα του παιδιού. Ένα παιδί έρχεται και είναι συνεργάσιμο, ανοιχτό και με φιλική διάθεση και άλλο έρχεται και είναι αρνητικό. Εξαρτάται από την κουλτούρα και τη διαπαιδαγώγησή του. Δηλαδή, αν είναι ένα παιδί μπλεγμένο με ναρκωτικά, δεν θα είναι φιλικό και ανοιχτό, θα είναι μέσα στην άρνηση και την επιφυλακτικότητα» (E18).

«Όταν έρχονται για πρώτη φορά στην Υπηρεσία μας, οι περισσότεροι (οι 8 στους 10) είναι κουμπωμένοι και συνεσταλμένοι. Οι άλλοι είναι όσα έρθουν και όσα πάνε, δεν φαίνεται να έχουν αίσθηση του πού βρίσκονται» (E12)

«Σίγουρα έχει ανασφάλεια, δεν γνωρίζει τι είναι η Υπηρεσία μας· και πάλι είναι στο χέρι του Επιμελητή να του εξηγήσει ακριβώς ποιος είναι και τι κάνει, για να μπορέσει να χαλαρώσει ένα παιδί και να σου μιλήσει. Γιατί, όταν έρχεται για

πρώτη φορά ένα παιδί στην Υπηρεσία μας, η οποία στεγάζεται στο Δικαστικό Μέγαρο και ο χώρος του δημιουργεί ένα δέος, εάν εμείς δεν αποσυνδέσουμε το ρόλο μας από την έδρα και δεν του το κάνουμε ξεκάθαρο, φαντάζομαι ότι ο ανήλικος θα έχει πολλή ανασφάλεια και φόβο να μιλήσει για κάτι που έχει κάνει» (E19).

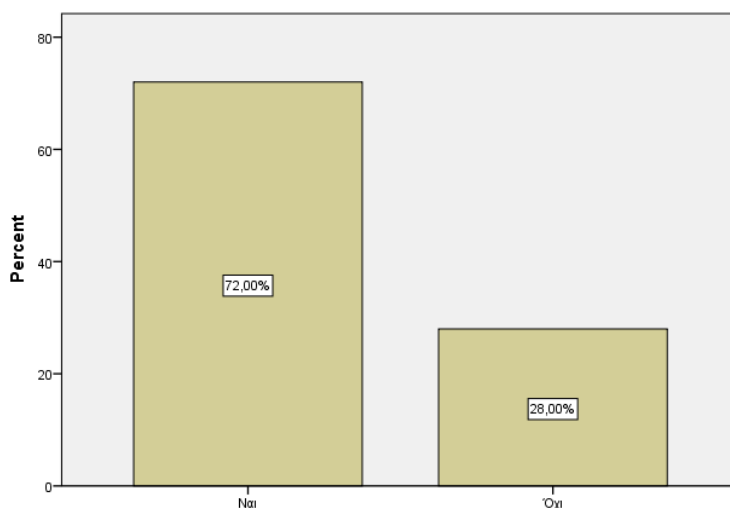
Ο E17 θέτει μία άλλη διάσταση στη συμπεριφορά των ανηλίκων:

«Οι περισσότεροι ανήλικοι είναι συνεργάσιμοι, φοβούνται και λίγο, αλλά είναι συνεργάσιμοι. Ανοίγονται. Έχω μια καλή επαφή μαζί τους. Εκτός από ένα μικρό ποσοστό, που μπορεί να είναι πολύ αντιδραστικοί ή επιθετικοί ως προς το ρόλο μας, αλλά αυτό μπορεί να οφείλεται και σε πολιτικές πεποιθήσεις. Θέλω να πω ότι τα παιδιά που έχουν ισχυρές πολιτικές πεποιθήσεις εμφανίζουν και μία αντίσταση ως προς τον ρόλο και δεν είναι θέμα προσωπικό με τον Επιμελητή. Σε τέτοιες περιπτώσεις υπάρχει μια πρώτη άρνηση από τη μεριά τους και δεν είναι εύκολο να χτίσεις μια σχέση, όχι όμως και ακατόρθωτο».

«Συνήθως, την πρώτη φορά, τα παιδιά είναι κάπως μαζεμένα, κουμπωμένα. Σιγά σιγά όμως μέσα από τον διάλογο και κάνοντάς τα να αισθανθούν άνετα στον χώρο αυτόν, ανοίγονται και στο τέλος έρχονται με πολλή χαρά και ειδικά μετά από τη δικάσιμο θα μπορούσα να πω ότι αναπτύσσεται και μια “φιλική” σχέση μεταξύ μας» (E23).

Δ.4. Η συνειδητοποίηση (ή όχι) από τους ανήλικους του παραβατικού χαρακτήρα της πράξης τους

Στο ερώτημα εάν οι ανήλικοι συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους, το 72% των ερωτηθέντων επιμελητών απάντησαν καταφατικά, ενώ το 28% θεωρούν ότι δεν τον συνειδητοποιούν.

Σχήμα 158. Θεωρείτε ότι οι ανήλικοι στην πλειονότητά τους συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους;

Κάποιοι από τους επιμελητές που απάντησαν αρνητικά επεσήμαναν ότι:

«χρειάζεται χρόνος γι' αυτό» (E3), «χρειάζεται επισημάνση των συνεπειών της πράξης» (E15), «θα προτιμούσα να έχω απέναντί μου τους γονείς να τους αποδώσω τις ευθύνες που τους αναλογούν. Εγώ δεν ασχολούμαι τόσο με την πράξη, όσο με το εάν λέει αλήθειες το παιδί, γιατί οι γονείς μου μεταφέρουν άλλη εικόνα συχνά» (E10).

Ορισμένες, επίσης, καταφατικές απαντήσεις επιμελητών εμπειρείχαν και κάποιες εξαιρέσεις:

«Εξαιρέση εδώ φαίνεται να αποτελεί η ομάδα των Ρομά, γιατί τα κοινωνικά, πολιτισμικά και αξιακά τους μέτρα είναι πολύ διαφορετικά από εκείνα της υπόλοιπης κοινωνίας» (E8). «Υπάρχει και ένα μικρότερο ποσοστό παιδιών, στα οποία υπερισχύει ο εγωισμός και δεν παραδέχονται με τίποτα την ενοχή τους» (E16).

Κάποιοι επιμελητές που εκτιμούν ότι οι ανήλικοι συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους, θεωρούν τη συνειδητοποίηση αυτή ως ένα κομμάτι του δικού τους «ρόλου» (E13).

«Κατά τις προηγούμενες συναντήσεις που έχουμε κάνει, έχει συζητηθεί ο παραβατικός χαρακτήρας της πράξης, έχουμε εστιάσει σε αυτό και προσπαθούμε να μεταστρέψουμε τη συγκεκριμένη συμπεριφορά» (E23).

Ο Ε20 αναφέρει:

«είναι θέμα χειρισμού, χειρισμού του Επιμελητή, της διαδικασίας· είναι θέμα πιο συνολικό. Π.χ., αν κάποιος τους αποδίδει κατηγορίες οι οποίες δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, τα παιδιά δημιουργούν μια άρνηση για το σύστημα και δεν μπαίνουν στη διαδικασία να συζητήσουν ή να ακούσουν πράγματα».

Ο Ε4 επισημαίνει:

«Νομίζω ότι έχουν αντίληψη του παράνομου, όμως δεν έχουν αντίληψη της συνέπειας και της σύλληψης. Λόγω της ηλικίας δεν έχουν συναίσθηση ότι μπορεί να συλληφθούν και δεν αντιλαμβάνονται εκ των προτέρων τις συνέπειες που μπορεί να έχει μια πράξη τους».

Ενδιαφέρουσα είναι η προσέγγιση του Ε19:

«Οι ανήλικοι, νομίζω ότι κατ' αρχήν αισθάνονται άτυχοι, που τους συνέλαβαν. Όταν, όμως, δουλεύουμε μαζί τους (με παιδιά, π.χ., που είχαν αφήσει το σχολείο) και μέσα από την επιμέλεια βάλουν μια στόχευση (π.χ. παρακολουθούν ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα, τελειώνουν μια σχολή, ας πούμε, μαγειρικής) και την πετυχαίνουν, λένε: “τι τυχερός ήμουν που με έπιασαν τότε!”. Οπότε, παρά το αρχικό αίσθημα ατυχίας που νιώθουν με τη σύλληψή τους, με όσους καταφέραμε και δουλέψαμε και πήγαν καλά, οι ίδιοι μετά ομολογούν την τύχη για τη συνεργασία μας και που έβαλαν τη ζωή τους σε άλλο δρόμο. Στην πορεία, λοιπόν, και περνώντας ο καιρός, συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους. Αυτό, όμως, δεν συμβαίνει με όλα τα παιδιά. Έχουμε δυσκολίες με τα παιδιά που δεν έχουν ιδιαίτερη ενσυναίσθηση, δεν κάνουν καλή βλεμματική επαφή, είναι μονολεκτικά στις απαντήσεις, έχουν διάσπαση· με αυτά τα παιδιά δεν μπορείς να πετύχεις πολλά πράγματα».

Δ.5. Υπάρχουν φορές που ο ανήλικος αντιμετωπίζει τον Επιμελητή ως

«εκπρόσωπο του συστήματος»; Διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο η

αντιμέτωπιση αυτή, όταν υφίσταται, επηρεάζει τη μεταξύ τους συνεργασία.

Οι 21 από τους 25 επιμελητές απάντησαν καταφατικά εκτιμώντας ότι ο ανήλικος τους αντιμετωπίζει ως «εκπρόσωπο του συστήματος», τουλάχιστον στην αρχή, τους «μπερδεύει με ανακριτές ή ό,τι άλλο» (Ε4), αφού «είμαστε μέσα στο σύστημα, ανήκουμε στο δικαστήριο και όχι σε μια κοινωφελή υπηρεσία» (Ε12). Γι' αυτό και θεωρούν απαραίτητο να διευκρινίσουν τον ρόλο τους (Ε1, Ε2):

«Έχει πολύ μεγάλη σημασία να καταστεί σαφής η διακριτότητα των ρόλων. Άλλον ρόλο έχω εγώ, άλλον ο Εισαγγελέας, άλλον ο Δικαστής» (E20). Επομένως «χρειάζεται να δοθεί ο απαιτούμενος χρόνος γνωριμίας, ώστε ο ανήλικος να κατανοήσει το ρόλο μας» (E25), προκειμένου να αρθεί αυτή η αρχική εντύπωση και να προχωρήσουν στην ουσιαστική συνεργασία (E2). Τονίζουν ότι «χρειάζεται χρόνος, για να κερδίσεις την εμπιστοσύνη του (ανηλίκου)» (E3) και «να αλλάξει η αρχική εντύπωση» (E7). Παράλληλα, «όμως, αποτελεί και προσωπικό μου στοίχημα να τους το καταρρίψω αυτό. Με εξιτάρει το ότι, ενώ αρχικά έρχονται με αυτό το σκεπτικό, μετά με τη σχέση εμπιστοσύνης που δημιουργείται, αυτό καταρρίπτεται και κάποιες φορές έρχονται να με δουν και μετά την εφαρμογή των μέτρων» (E5). «Αν έχουμε ένα πολύ υπηρεσιακό ύφος, δεν θα μπορούμε να έχουμε μια πραγματικά ειλικρινή συνεργασία και γίνεται μια συνεργασία αρκετά τυπική» (E6). «Όσο εξελίσσεται η συνεργασία, αυτή η εικόνα αλλάζει» (E8), μέχρι ο ανήλικος να καταλάβει ότι «δεν είσαι αυτό που έχει στο μυαλό του» (E9) και να ξεκινήσει «να χτίζεται η εμπιστοσύνη στη σχέση μας» (E21, E24). «Εκεί φαίνεται ο επιμελητής που έχει την εμπειρία και κερδίζει την εμπιστοσύνη του ανηλίκου και των γονιών του» (E11). Ο ανήλικος στην αρχή «μπαίνει μέσα φοβισμένος και κουμπωμένος και μετά φεύγει πετώντας» (E10).

Η πλειονότητα των Επιμελητών θεωρούν ότι μια τέτοια αντιμετώπιση επηρεάζει και συχνά δυσχεραίνει τη μεταξύ τους συνεργασία, «κυρίως, όταν υπάρχει ψυχοπαθολογία» (E1) ή όταν συχνά ο ανήλικος «δεν λέει την αλήθεια για το τι τον οδήγησε στην πράξη του» (E3) και πολύ περισσότερο «σε περιπτώσεις πρόληψης» (E18). «Το πώς αντιμετωπίζουμε μια τέτοια στάση εξαρτάται από τα βασικά χαρακτηριστικά του επιμελητή. Δεν πρέπει να το πάρει αυτό προσωπικά. Πρέπει και ο επιμελητής να καταλάβει ότι αυτό το παιδί έχει έρθει εδώ, για να το βοηθήσουμε» (E22).

Συνήθως, λοιπόν, κατά την πρώτη συνάντηση:

«ο ανήλικος είναι πιο επιφυλακτικός... και η οικογένειά του. Κλασική περίπτωση είναι οι χρήστες ουσιών. Ο ανήλικος αρνείται την εμπλοκή του με ουσίες, το ίδιο και η οικογένειά του, γιατί φοβούνται ότι αυτό μπορεί να τον στοχοποιήσει και να έχει αρνητική επίδραση για το δικαστήριο. Οπότε, χρειάζεται από την αρχή να κάνεις το συμβόλαιο, να είναι ξεκάθαρο ότι δεν είσαι ανακριτικός υπάλληλος και τι ακριβώς είναι αυτή η έκθεση για το δικαστήριο. Η έκθεση από

μόνη της είναι λογικό να σε κάνει να γίνεσαι πιο αμυντικός» (E4). «Το ότι του γνωστοποιώ ότι θα γράψω μία έκθεση για το δικαστήριο, αυτό ίσως σημαίνει ότι στην αρχή τουλάχιστον δεν θα παραδεχτεί την ενοχή του ή την πιθανή εμπλοκή του στην πράξη» (E21). «Αναφέρω ρητά ποιος είναι ο ρόλος μας, ποια είναι η λειτουργία της υπηρεσίας μας, οπότε (ο ανήλικος) σκέπτεται πως ό,τι πει θα φτάσει στην έδρα του δικαστηρίου. Αισθάνεται σίγουρα ότι δεν μπορεί να είναι τόσο ειλικρινής. Στην πορεία αυτό αλλάζει, γιατί αυτό που επισημαίνω είναι ότι ένα μέτρο επιβάλλεται ούτως ή άλλως, είναι μέρος μιας διαδικασίας. Ωστόσο αυτό μπορεί να αξιολογηθεί και από τις δύο πλευρές» (E15).

«Οι ανήλικοι με ισχυρές πολιτικές πεποιθήσεις μάς αντιμετωπίζουν ως “εκπρόσωπο του συστήματος” και δεν θέλουν στην ουσία να δημιουργήσουν καμία σχέση με τον Επιμελητή. Μου έχουν τύχει δύο πολύ σοβαρές τέτοιες περιπτώσεις, με ένα κορίτσι και με ένα αγόρι, που είχαν άρνηση να συνεργαστούν και χρειάστηκε πάρα πολύς χρόνος και πολύ μεγάλη προσπάθεια, για να κερδίσω την εμπιστοσύνη τους» (E17).

«Κατά την πορεία της συνεργασίας μας ανατρέπεται αυτή η εικόνα και αυτό είναι πολύ σημαντικό, ώστε να μπορέσουμε να χτίσουμε μια σχέση εμπιστοσύνης» (E13). «Αν εκμαιεύσουμε την εμπιστοσύνη του, μετά δεν υπάρχει πρόβλημα και σου αποκαλύπτει πολλά πράγματα για τον ίδιο» (E12). «Η επικοινωνία και η δημιουργία εμπιστοσύνης είναι τα βασικά κλειδιά, για να χτίσουμε μια σχέση με τον ανήλικο» (E18).

Οι 4 από τους 25 Επιμελητές έχουν διαφορετική άποψη και πιστεύουν ότι ο ανήλικος σπανιότατα αντιμετωπίζει τον Επιμελητή ως «εκπρόσωπο του συστήματος» (E14, E16, E19) ή και ποτέ (E23). Οι E14 και E16 συμπληρώνουν:

«Στην αρχή μπορεί να συμβαίνει κάτι τέτοιο· όμως, προσωπικά πιάνω εύκολα επαφή με τα παιδιά. Τους συμπεριφέρομαι πολύ οικεία και καταλαβαίνουν» (E14). «όταν συμβαίνει αυτό, επηρεάζει τη μεταξύ μας συνεργασία, γιατί ο ανήλικος δεν παρουσιάζει τα πράγματα όπως ακριβώς είναι» (E16).

Ο E19 περιγράφει:

«Δεν θέλω να το ωραιοποιήσω, αλλά – αλήθεια στο λέω – πολύ σπάνια. Είναι παιδιά που δεν θέλουν να εμπλακούν πολύ, θέλουν να είναι τυπικοί, π.χ., ως προς το μέτρο της επιμέλειας, αλλά δεν έχουν καμία διάθεση να γίνει αυτή η αλληλεπίδραση. Αυτό θα πρέπει αναγκαστικά να το δεχτούμε, γιατί θα πρέπει να

σεβαστούμε και το κομμάτι του παιδιού, γιατί αυτή είναι η προσωπικότητά του και δεν θέλει να έρθει σε παραπέρα επαφή. Για μένα, η επιμέλεια έχει να κάνει με το κομμάτι της κινητοποίησης, για να μπορέσει να μπει κάποιος σε αυτή τη διαδικασία. Εάν δεν μπορεί, ενδεχόμενα υπάρχουν άλλες αγκυλώσεις, υπάρχουν δηλαδή παιδιά που δυσκολεύονται να σου δώσουν στοιχεία του οικογενειακού τους ιστορικού, χωρίς να έχουν ίσως κάποιο νοητικό πρόβλημα (π.χ. δεν ξέρει πού ακριβώς δουλεύει ο πατέρας, δεν θυμάται πότε παντρεύτηκαν οι γονείς του, δεν θυμάται γενικά ημερομηνίες)».

Δ.6. Τα άτομα από το περιβάλλον του ανήλικου με τα οποία έρχονται συνήθως σε επαφή οι Επιμελητές για τη διενέργεια της κοινωνικής έρευνας και η διάθεση συνεργασίας από αυτά.

Όλοι οι Επιμελητές, προκειμένου να διενεργήσουν την κοινωνική έρευνα και να συντάξουν την έκθεσή τους, απάντησαν ότι έρχονται σε επαφή πρωτίστως με το οικογενειακό περιβάλλον των ανηλίκων, τόσο με το στενότερο (γονείς / κηδεμόνες, αδέρφια) όσο και με το ευρύτερο, αν χρειαστεί (παππούδες, γιαγιάδες, θείους), «αν δούμε ότι υπάρχουν σχέσεις που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η οικογένεια» (E15).

Επίσης, κάποιοι ανέφεραν ότι έρχονται σε επαφή και με όποιον άλλο συγγενή μένει μαζί με τον ανήλικο (E3, E8) ή ακόμα και με φίλους των ανηλίκων (που ενδεχόμενα τους συνοδεύουν στην ΥΕΑ) (E5, E6, E23), «για να καταλάβω περισσότερα για τις σχέσεις τους και τον τρόπο ζωής τους» (E5) ή και με τον σύντροφο (E7), «και με όποιον άλλο οι ανήλικοι σχετίζονται ή επηρεάζονται και έχουν τη θέληση να μου τον γνωρίσουν» (E17), καθώς και, όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε, «με τους ανθρώπους αναφοράς, με τον σημαντικό ενήλικα» (E19).

Ορισμένοι απάντησαν ότι συνεργάζονται και με το σχολείο (E1, E2, E3, E4, E5, E6, E8, E15, E16 [ο τελευταίος με μεγάλη προσοχή προς αποφυγή στιγματισμού], E18, E19, E23), αλλά και με τους εργοδότες σε περίπτωση που οι ανήλικοι εργάζονται (E1, E2).

Κάποιοι Επιμελητές έρχονται σε επαφή και με άλλες Υπηρεσίες ή δομές ή ξενώνες με τα οποία ο ανήλικος ή η οικογένειά του έχουν συνεργασία, ή όποτε εκείνοι κρίνουν αναγκαίο (E2, E3, E4, E5, E16).

Κατά γενική ομολογία των Επιμελητών υπάρχει συνήθως διάθεση συνεργασίας από τα άτομα με τα οποία έρχονται σε επαφή. Ωστόσο, ο E18 εκτιμά ότι «με το

σχολείο δεν υπάρχει πάντα διάθεση συνεργασίας» και ο E22 προχωρά σε ένα διαχωρισμό: «Σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες υπάρχει διάθεση συνεργασίας, σε άλλες όχι. Οι Ρομά δεν θέλουν να συνεργαστούν. Στις αλβανικές οικογένειες συνεργάζεται η μητέρα, δεν συνεργάζεται ο πατέρας. Στην ελληνική οικογένεια φαίνεται ότι συνεργάζονται από κοινού οι γονείς, αλλά στην ουσία, σχεδόν πάντα, η μητέρα βγαίνει μπροστά και σπάνια ο πατέρας».

Δ.7. Ο χαρακτηρισμός της απόφασης του δικαστηρίου ως δίκαιης ή άδικης από τους ανηλίκους

Οι 19 από τους 25 Επιμελητές πιστεύουν ότι οι ανήλικοι θεωρούν συνήθως δίκαιη την απόφαση του δικαστηρίου, «αφού έχουν προετοιμαστεί κατάλληλα από τον Επιμελητή» (E3, E11, E12, E14, E16, E24, E25) ή «γιατί η μεταχείριση είναι επιεικής» (E7) ή επειδή τους έχει γίνει ξεκάθαρο από πριν «τι προβλέπεται στο δίκαιο ανηλίκων και η σημασία του κάθε αναμορφωτικού μέτρου» (E21) και κυρίως «επειδή υπάρχει μία εξήγηση και προετοιμασία από εμάς για το τι πρόκειται να συμβεί. Πλαισιώνεται δηλαδή το παιδί, και εξηγείται το μέτρο που έχω προτείνει εγώ στην έκθεσή μου και που ενδεχομένως επιβληθεί από το δικαστήριο. Εξηγώ βέβαια ότι το δικαστήριο αποφασίζει. Είναι ωστόσο προετοιμασμένος ο ανήλικος και η οικογένειά του για το τι μπορεί να περιμένουν» (E15). «Τις περισσότερες φορές, όταν έχει γίνει και μια σωστή συνεργασία με τον Επιμελητή Ανηλίκων, ο ανήλικος κατανοεί κατ' αρχήν και τον ρόλο του Επιμελητή και του δικαστηρίου ανηλίκων και φτάνουμε στο να δέχεται την απόφαση σε ένα πλαίσιο που αξιολογεί ως δίκαιο και όχι τιμωρητικό» (E8).

Ο E4 ενισχύει την απάντησή του αναφερόμενος σε μια πρακτική αξιολόγηση που χρησιμοποιεί:

«Εγώ στις επιμέλειες, μετά τη λήξη τους, συνηθίζω να κάνω μια αξιολόγηση της επιμέλειας, για να δω πώς πήγε το μέτρο. Δίνω στον ανήλικο ένα δισέλιδο να συμπληρώσει και ανάμεσα σε άλλα εκεί τον ρωτάω αν θεωρεί ότι είναι δίκαιη ή άδικη η απόφαση του δικαστηρίου. Αυτό το συμπληρώνει συχνά έναν χρόνο μετά το δικαστήριο. Αυτό που έχω να πω έως τώρα είναι ότι τη θεωρούν δίκαιη συνήθως την απόφαση».

Ο E10 συμπληρώνει με μια διαπίστωση:

«Πάντως, εάν τους επιβληθεί επιμέλεια υπηρεσίας, φαίνονται καταχαρούμενοι».

Δύο Επιμελητές απάντησαν ότι δεν γνωρίζουν το πώς εκλαμβάνουν οι ανήλικοι την απόφαση του δικαστηρίου (E9, E22).

Τέσσερις Επιμελητές απάντησαν ότι οι ανήλικοι άλλοτε θεωρούν δίκαιη την απόφαση και άλλοτε άδικη, ανάλογα με την περίπτωση (E5, E17, E18, E23):

«Υπάρχουν παιδιά που έχουν αντιληφθεί την πράξη τους και θεωρούν δίκαιη την απόφαση. Υπάρχουν όμως και παιδιά που θεωρούν τον εαυτό τους αδικημένο, οπότε άδικη και την απόφαση. Εξαρτάται, λοιπόν, από την πράξη, από το εάν υπάρχουν άλλοι συγκατηγορούμενοι και από το γενικότερο πνεύμα της όλης συνεργασίας μας» (E5).

«Υπάρχουν ανήλικοι που θεωρούν ότι έχουν αδικηθεί, και εκεί είναι μια πολύ μεγάλη απογοήτευση για εκείνους. Εγώ πρέπει να τους βοηθήσω να διαχειριστούν το συναίσθημα της αδικίας, το οποίο είναι ένα πάρα πολύ ισχυρό συναίσθημα, ακόμα και για τους ενήλικες» (E17).

Δ.8. Η συνέχιση ή μη της επαφής του ανηλίκου με τον Επιμελητή μετά την εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων

Στο ερώτημα αυτό, οι απαντήσεις των Επιμελητών σχεδόν μοιράστηκαν για το εάν χάνεται ή όχι η επαφή του ανηλίκου με τον Επιμελητή μετά την εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων και για το εάν έχουν κάποια ενημέρωση για την εξέλιξη του ανηλίκου.

Οι 14 από τους 25 Επιμελητές απάντησαν ότι μετά την εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων χάνεται συνήθως η επαφή του ανηλίκου με τον Επιμελητή (E5, E6, E7, E8, E12, E13, E16, E17, E18, E20, E21, E22, E24, E25)· όμως, *«επειδή υπάρχει μεγάλη υποτροπή, μπορεί να διαρκέσει μία επιμέλεια για διάφορες πράξεις για πάνω από μία τριετία, οπότε παρακολουθούμε τον ανήλικο για μεγάλο διάστημα» (E7).*

Ωστόσο, αρκετοί θυμήθηκαν περιπτώσεις κατά τις οποίες οι ανήλικοι τους αναζήτησαν μετά τη λήξη της συνεργασίας τους:

«Υπάρχουν παιδιά που έρχονται μετά τη λήξη της συνεργασίας μας, για να με δουν ή για να με ενημερώσουν για κάτι που έχει συμβεί στη ζωή τους και αυτό το θεωρώ πολύ τιμητικό» (E5). *«Συνήθως με παιδιά που συνεργαζόμαστε αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα και παιδιά που είναι σε επιμέλεια επί μακρόν, σε δεύτερο χρόνο επιστρέφουν στην Υπηρεσία, χωρίς αυτό να έχει μπει επίσημα σε ένα πλαίσιο follow up. Θεωρώ ότι αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό» (E8).* *«Κάποιες φορές,*

ανήλικοι με τους οποίους έχουμε συνεργαστεί για μεγάλο χρονικό διάστημα, μας επισκέπτονται, για να μας δουν ή για να ζητήσουν κάποια συμβουλή και πάλι προσπαθούμε να συμβάλλουμε θετικά σε όποια δυσκολία αντιμετωπίζουν και στη βελτίωση των συνθηκών ζωής τους» (E13).

«Μετά την εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων χάνεται η επαφή του ανήλικου με τον Επιμελητή, εκτός από το μέτρο της επιμέλειας, το οποίο έχει διάρκεια. Με αυτό το μέτρο δημιουργείται συνήθως μια καλή σχέση, η οποία συνεχίζεται και αφού λήξει η επιμέλεια. Υπάρχουν βέβαια και κάποιες πολύ λίγες περιπτώσεις, όπου ο ανήλικος βλέπει ως υποχρεωτικό το μέτρο και τη συνεργασία μας, οπότε μετά εξαφανίζεται. Συνήθως, όμως, γνωρίζω την εξέλιξη του ανήλικου και αυτό το θεωρώ πάρα πολύ σημαντικό. Θέλω να μάθω πώς εξελίσσεται η ζωή τους. Εδώ, ειδικά, είμαστε μια κλειστή κοινωνία, οπότε δεν χανόμαστε. Θυμάμαι περίπτωση παιδιού, που παρακολουθούσα πολλά χρόνια και ήταν κρατούμενος στο Ίδρυμα Αγωγής. Ακόμα και πολλά χρόνια αφότου έληξε η επιμέλεια, ερχόταν να με χαιρετήσει, σε γιορτές ή σε σημαντικά γεγονότα της ζωής του (όταν πήγε φαντάρος ή όταν έφυγε στο εξωτερικό). Ίσως επειδή του έλειπε το οικογενειακό περιβάλλον, ήταν ακόμα περισσότερο σημαντική για εκείνον η συνεργασία μας. Αυτή είναι μια ηθική ικανοποίηση, μια δικαίωση για μας και το έργο μας» (E16).

«Έχει τύχει κι έχω προσπαθήσει να επικοινωνήσω με ανήλικους με τους οποίους είχα δουλέψει πολύ και ήξερα, π.χ., ότι κάποιος είχε φύγει για το εξωτερικό· ήθελα να μάθω πώς πήγε εκεί και την εξέλιξή του. Για κάποιους ανήλικους που ίσως ήταν οι πιο δύσκολοι θα ήθελα να γνωρίζω πώς πάνε, γιατί θα ήθελα να εξελιχθούν καλά. Πάντα δημιουργούνται κάποια συναισθήματα και από την πλευρά μας, τα οποία διαχειριζόμαστε μεν, αλλά σε κάποιες περιπτώσεις – ειδικά με τους ανήλικους που έχω ξοδέψει πολύ χρόνο και κόπο ή είχαν αντιμετωπίσει τις πιο μεγάλες δυσκολίες – θα ήθελα να μάθω την πορεία των παιδιών» (E17).

«Συνήθως χάνεται η επαφή, γιατί δεν υπάρχει χρόνος ν' ασχοληθούμε μετά την ολοκλήρωση του μέτρου. Σε κάποιες πολύ σοβαρές, ωστόσο, περιπτώσεις, κατά τις οποίες είχαμε συνεργαστεί με τον ανήλικο στα πλαίσια της επιμέλειας για αρκετό χρονικό διάστημα, διατηρούμε κάποια επαφή και παρακολουθούμε την εξέλιξή του» (E18).

«Αν δεν έχουμε νέα αφορμή, δηλαδή κάποιο δικαστήριο που εκκρεμεί κ.λπ., ναι, νομίζω ότι χάνεται. Είναι συμπτωματικό αν το παιδί θα μας αναζητήσει

αργότερα για ένα συγκεκριμένο λόγο. Για ένα διάστημα μπορεί να μας αναζητά η οικογένεια, γιατί νιώθει ασφάλεια, παίρνει απαντήσεις για κάποια γενικότερα θέματα. Ή, αν τα παιδιά περάσουν από τον χώρο για άλλο λόγο, μπορεί να περάσουν να μας πουν μια “καλημέρα”. Κι έχει να κάνει και με την οικειότητα που έχει αναπτυχθεί, κυρίως με το αίσθημα ασφάλειας και εμπιστοσύνης. Για κάποια παιδιά θεωρώ σημαντικό να υπάρχει ένα follow up, γιατί ο Επιμελητής δημιουργεί γενικότερα μια ασφάλεια συναλλαγών. Κάποια παιδιά που τα είχα δει με σοβαρά προβλήματα ή με προβλήματα που είχαν διάρκεια στο χρόνο (π.χ. παιδιά με προβλήματα ψυχικής υγείας), αυτά δεν κλείνουν με το που τελειώνουν οι εκκρεμότητες οι δικαστικές. Με αυτά τα παιδιά επιδιώκω κι εγώ επικοινωνία και τα έχω βοηθήσει και στην πορεία με άλλα θέματα ανοιχτά (εργασίας, στρατολογίας κ.λπ.). Έχει τύχει, δηλαδή, και να τα συνοδέψω άτυπα σε κάποιες συναλλαγές τους. Σ’ αυτές τις περιπτώσεις νομίζω ότι είναι σημαντικό να διατηρείται η επαφή» (E20).

«Εγώ συνηθίζω να έχω μια επαφή με τον ανήλικο έναν περίπου χρόνο μετά τη λήξη του μέτρου της επιμέλειας, λίγο πριν αρχειοθετήσω τον φάκελο, ως μια ευκαιρία για να μάθω την εξέλιξη του» (E21).

Έντεκα Επιμελητές αναφέρουν ότι δεν χάνεται η επαφή με τον ανήλικο και διατηρούν μια επικοινωνία και μετά την εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων (E1, E2, E3, E4, E9, E10, E11, E14, E15, E19, E23), «γιατί έχει αποκτηθεί / κερδηθεί εμπιστοσύνη» (E1, E2) «και πολλές φορές οι ανήλικοι εξακολουθούν να έρχονται για συμβουλευτική» (E1) «ή απλά περνούν να μας χαιρετήσουν ή να μας ανακοινώσουν κάτι καινούργιο που τους αφορά και θέλουν να το μοιραστούν μαζί μας» (E2). «Εξαρτάται από το πόσο το επιδιώκει ο επιμελητής. Συνήθως, αυτό μου συμβαίνει σε περιπτώσεις χρηστών. Τελειώνουν, για παράδειγμα, το πρόγραμμα μετά από τρία χρόνια και μου τηλεφωνούν να με ενημερώσουν ότι το ολοκλήρωσαν. Το follow up το θεωρώ σημαντικό και ιδιαίτερα για τον επιμελητή, για να ξέρει, π.χ., ότι αυτό το παιδί προχωράει και ότι δεν του ήταν αδιάφορο όλο αυτό που έγινε» (E4). «Έχει τύχει να έχουν έρθει ανήλικοι να μας δουν. Εδώ, εν τω μεταξύ, τους βλέπεις και έξω και κάπως γνωρίζεις την πορεία τους» (E9).

Οι E10 και E11 αναφέρθηκαν στη συνέχιση της συνεργασίας τους με τον ανήλικο με διάθεση αστεϊσμού:

«Εγώ έχω το πρόβλημα ότι οι ανήλικοι έρχονται εδώ μέχρι και δύο χρόνια μετά την εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων» (E11). «Σε μας έρχεται μέχρι τα 60 του – που λέει ο λόγος – για να μας δει, και αυτό το θεωρώ πολύ σημαντικό» (E10).

Ο E14 επισημαίνει ότι η επαφή με τον ανήλικο διατηρείται κυρίως *«μετά την εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου της επιμέλειας υπηρεσίας και της συνδιαλλαγής».*

«Όταν έχει υπάρξει μια συνεργασία, όπως με το μέτρο της επιμέλειας, υπάρχει μια επαφή και μετά, είτε από το ίδιο το παιδί είτε από μένα σαν επιμελητή, σε αραιά χρονικά διαστήματα, για να δω και την πορεία του παιδιού αλλά και για να αντιληφθεί το παιδί ότι, αν του συμβεί κάτι στη συνέχεια, μπορεί να απευθυνθεί σε μας, για να υπάρξει ίσως μια παραπομπή σε κάποιον άλλο φορέα, ανάλογα με τη δυσκολία που αντιμετωπίζει» (E15).

Ο E19 είναι αρκετά περιγραφικός:

«Όχι, σε μας δεν χάνεται η επαφή. Για τα παιδιά, όμως, τα οποία δεν τα κερδίσαμε στη διαδικασία εφαρμογής των αναμορφωτικών μέτρων, ενδεχομένως χάνεται. Αλλά, επειδή αυτά τα παιδιά έχουν πολλά προβλήματα, μπορεί να μας έρθουν για ένα άλλο θέμα ή μπορεί να μας έρθουν με το χαρτί της στρατολογίας και ζητούν τη βοήθειά μας, αφού πολλές φορές η οικογένεια δεν μπορεί να ανταποκριθεί σε διάφορες διαδικασίες. Είμαστε ένα ανοιχτό γραφείο στο κέντρο της πόλης και το σύνθημά μας είναι: “Είμαστε μια πόρτα ανοιχτή στο παιδί” (ακόμα και μετά την παιδική ηλικία). Έρχονται λοιπόν σε μας για πάρα πολλούς λόγους. Ξέρουμε την εξέλιξη των παιδιών που παρακολουθούμε, και αυτό το θεωρώ πάρα πολύ σημαντικό. Στην εκπαίδευση, πολλές φορές έχουμε βάλει πλάτη, για να καταφέρουν να ολοκληρώσουν τουλάχιστον την υποχρεωτική εκπαίδευση. Το ότι τελείωσαν, π.χ., το σχολείο, τους δίνει τη δυνατότητα να δουλέψουν στον Δήμο, όπου δεν υπήρχε άλλος τρόπος να τους πάρουν. Μπορεί να δουλέψουμε για πάρα πολύ καιρό περιπτώσεις (η επιμέλεια μπορεί να διαρκέσει και 3 και 4 και 5 χρόνια), αφού αντιμετωπίζουν πολλαπλά προβλήματα, και βλέπεις την εξέλιξή τους και την αποτελεσματικότητα της παρέμβασής σου. Αυτό που κάνουμε με τους ανθρώπους, μπορούμε τελικά να το αποτιμήσουμε μετά από κάποιο διάστημα και μπορεί να μην τα καταφέρνουμε τέλεια, αφού δεν μπορείς να αλλάξεις την

οικογένεια ή τις συνθήκες. Ωστόσο βλέπουμε ότι έχουν μετακινηθεί τα πράγματα προς το καλό» (E19).

Όλοι σχεδόν οι Επιμελητές, ανεξαρτήτως των απαντήσεών τους για το εάν τελικά χάνεται η επαφή του ανηλίκου με τον Επιμελητή μετά την εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων, απάντησαν ότι θεωρούν σημαντικό να υπάρχει κάποια ενημέρωση, ένα “follow up”, σχετικά με την εξέλιξη του ανηλίκου. Ειδικότερα:

«Θεωρώ σημαντικό να έχουμε μια ενημέρωση για την πορεία του ανηλίκου, ώστε να βλέπουμε και τα αποτελέσματα της παρέμβασής μας» (E1).

«Πιστεύω πως είναι σημαντική αυτή η ενημέρωση για την εξέλιξή τους, γιατί μέσα από τα παιδιά βελτιωνόμαστε και οι ίδιοι» (E2).

«Θεωρώ ότι θα ήταν πολύ «θεραπευτικό» και για τη δική μας δουλειά ένα “follow up”, γιατί μπορεί κάποια πράγματα που έχουμε πει κατά τη συνεργασία μας να έχουν επιδράσει σημαντικά στη ζωή τους κι εμείς να μην έχουμε ιδέα γι’ αυτό» (E5).

«Θεωρώ πολύ σημαντική αυτή την ανατροφοδότηση. Πέρα από το εάν έχει παραβατήσει ξανά, που πιθανόν να μη μας ενδιαφέρει, γιατί θα είναι ενήλικος πια, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε την πορεία του, για να μας πει, π.χ., ένας άνθρωπος πέντε χρόνια μετά πώς ήταν η εμπειρία του με την Υπηρεσία μας. Δημιουργήθηκε σχέση, ήταν στιγματιστική, πήγε πιο μπροστά; Θα ήταν και μια αξιολόγηση για τις υπηρεσίες που παρέχουμε» (E6).

«Έτσι δίνεται ένα έμμεσο αλλά σαφές “feedback”, μια ανατροφοδότηση στο σύστημα ως προς: α) την αποδοτικότητα του έργου μας, β) την αποτελεσματικότητα της συμβουλευτικής παρέμβασης και γ) το πώς λειτουργεί το σύστημα σε σχέση με τη νεανική παραβατικότητα και την αποτελεσματικότητά του ως σύνολο» (E8).

«Νομίζω πως είναι σημαντικό να γνωρίζουμε μακροπρόθεσμα την πορεία των παιδιών, για να βλέπουμε και κάποια αποτελέσματα της δουλειάς μας» (E9).

«Είναι σπουδαίο να βλέπεις πώς επέδρασαν τα λόγια μας πάνω σε ένα παιδί» (E10).

«Θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντικό να ξέρουμε την πορεία του ανηλίκου, αφού είναι ένα σημάδι ότι πέτυχε η συνεργασία μας και κάτι καλό καταφέραμε» (E11).

«Θα ήταν σημαντικό, για να δούμε την αποτελεσματικότητα της παρέμβασής μας» (E12).

«Θα ήταν σημαντικό να υπήρχε ένα “follow up”, ως ένα “autosupport”, για να μπορούμε να δούμε την αποτελεσματικότητα της παρέμβασής μας και εάν έχουν αποδώσει οι προσπάθειές μας» (E13).

«Κάτι τέτοιο το θεωρώ πολύ σημαντικό, ώστε σε επίπεδο δευτερογενούς πρόληψης να βοηθήσουμε τον ανήλικο να μην πέσει ξανά σε παραπτωματικότητα κι εμείς να δούμε την αποτελεσματικότητα του έργου μας» (E14).

«Θεωρώ πολύ σημαντική αυτή την ανατροφοδότηση και για μας, να δούμε το αποτέλεσμα της παρέμβασής μας, αλλά και για το ίδιο το παιδί, γιατί δεν μπορούμε να του κλείνουμε την πόρτα και να λέμε ότι δεν μας ενδιαφέρει. Είναι μια σχέση που έχει κτιστεί, και πρέπει να αντιληφθεί και το παιδί ότι ήταν μια σχέση που ήταν σημαντική και πέρα από το δικαστήριο» (E15).

«Θεωρώ πολύ σημαντικό να έχουμε ένα “follow up”, για να γνωρίζουμε την πορεία τους και να δούμε την αποτελεσματικότητα του έργου μας, γιατί διαφορετικά κάπου νιώθουμε ότι μένει στη μέση το έργο μας» (E18).

«Θεωρώ ότι είναι σημαντική αυτή η ενημέρωση που έχουμε για την εξέλιξη του ανηλίκου, γιατί αυτό αποτελεί και ένα είδος ανατροφοδότησης για μένα. Έτσι μπορώ να αξιολογήσω αν έχω κινηθεί σωστά, αν έχω κάνει σωστά τη δουλειά μου και σε ποια σημεία έχω περιθώρια βελτίωσης» (E23).

Διαφορετική άποψη, ωστόσο, εξέφρασε ο E24, ο οποίος «νιώθει» ότι μετά τη λήξη των μέτρων «εκεί τελειώνει ο δικός μας ρόλος», καθώς και ο E22:

«Ναι, χάνεται η επαφή με τον ανήλικο μετά την εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων και δεν την επιδιώκω κι εγώ. Δεν τη θεωρώ σημαντική, από σεβασμό στην προσωπικότητα του ανηλίκου. Δεν είναι υποχρεωμένος ο ανήλικος σε κάθε στάση της ζωής του να δίνει αναφορά για το τι έκανε. Αν με δει στο δρόμο, δεν θα ρωτήσω τι κάνει. Θέλω να δώσω με αυτό τον τρόπο μία ώθηση στο παιδί ότι το εμπιστεύομαι και ότι προχωρά τη ζωή του. Είναι πια ένας ενήλικας και δεν έχω το δικαίωμα, επειδή κάποια στιγμή μπήκα στη ζωή του, να τον ρωτάω εις αεί τα προσωπικά του θέματα».

Δ.9. Η αντιμετώπιση των ανήλικων δραστών από την αστυνομία

Αναφορικά με την αντιμετώπιση των ανήλικων δραστών από την αστυνομία, αρκετοί επιμελητές απάντησαν ότι, σύμφωνα με μαρτυρίες ανήλικων δραστών, η αστυνομία τούς αντιμετωπίζει με άσχημο, αυστηρό και σκληρό τρόπο

χρησιμοποιώντας σε αρκετές περιπτώσεις βία (E3, E6, E7, E9, E10, E15, E18, E20, E21, E24), «ρατσιστικές εκφράσεις» (E3), «χτυπήματα, βρισιές» (E9) «λεκτική και σωματική βία» (E21). Άλλοτε, αναφέρεται ότι οι αστυνομικοί φέρονται «σκληρά και με αγένεια» (E10) ή «καταχρηστικά. Αυτή η έννοια μπορεί να περιλαμβάνει και βίαιες συμπεριφορές» (E20).

Ο E12 απάντησε: «Δεν είμαι εκεί για να ξέρω σίγουρα. Στα είκοσι χρόνια που δουλεύω εδώ, άκουσα ότι υπήρξαν περιπτώσεις που για να του περάσουν τις χειροπέδες του έσπασαν το χέρι, αλλά αυτές ήταν απειροελάχιστες (2 ή 3 στα τόσα χρόνια υπηρεσίας μου)».

Στην παραβίαση των δικαιωμάτων των ανηλίκων αναφέρθηκαν οι E4 και E13: «Παλαιότερα ακούγαμε πολύ συχνά περιστατικά δύσκολα με τις στάσεις των αστυνομικών... ακούγαμε για πολύ ζύλο. Τα τελευταία χρόνια δεν ακούω πολλά τέτοια. Περισσότερο έχει να κάνει με τα δικαιώματα των παιδιών. Δεν ενημερώνουν τους γονείς εγκαίρως και εκείνοι ψάχνουν με αγωνία τα παιδιά τους. Δεν τους μιλάνε για τα δικαιώματά τους ή για το τι θα ακολουθήσει μετά. Του λένε, π.χ., “ελεύθερος”, χωρίς να τον ενημερώνουν ότι θα ακολουθήσει δικαστήριο» (E4).

«Έχουν πέσει στην αντίληψή μας περιπτώσεις κατά τις οποίες παραβιάζονται από την αστυνομία τα δικαιώματα των ανηλίκων, δεν ενημερώνονται άμεσα οι γονείς για τη σύλληψή τους, κρατούνται παράνομα, μπορεί να υποστούν εξευτελισμό» (E13).

«Από αυτά που μου έχουν πει οι ανήλικοι, η αστυνομία δεν έχει και τον καλύτερο τρόπο αντιμετώπισής τους και σε αυτές τις περιπτώσεις συστήνω στους ανηλίκους να απευθυνθούν στον Εισαγγελία, για να επιληφθεί αυτών των θεμάτων, που είναι πολύ σημαντικά για μένα» (E23).

Οι E1, E2, E8, E15, E16, E25 επεσήμαναν ότι η αστυνομία αντιμετωπίζει τους ανηλίκους ως ενήλικες, χωρίς να διαφοροποιεί τη στάση της «και αυτό δημιουργεί πάρα πολλά προβλήματα» (E8). Γι' αυτόν τον λόγο, η αστυνομία «χρειάζεται να επιμορφώσει το προσωπικό της, ώστε να έχει μια διαφορετική μεταχείριση για τους ανηλίκους δράστες» (E1, E5, E15). Οι E24 και E25 διαχώρισαν ότι έχουν αναφερθεί περιστατικά κακομεταχείρισης και καταπάτησης των δικαιωμάτων των ανηλίκων κυρίως κατά τη σύλληψή τους, εξαιρώντας την αντιμετώπιση των ανηλίκων από την Υποδιεύθυνση Ανηλίκων της Γ.Α.Δ.Α, «λόγω ύπαρξης ειδικών», οι οποίοι φέρονται με επαγγελματισμό. Ο E20 επίσης αναφέρεται στη σύλληψη του ανηλίκου: «Εξαρτάται από τις συνθήκες κάτω από τις οποίες γίνεται μία σύλληψη. Συνήθως το

πρόβλημα δεν είναι στην προανάκριση, υπάρχει στη σύλληψη, υπάρχει σε κάποια άλλα στάδια της διαδικασίας. Γενικά, στην προανάκριση υπάρχει ένα κλίμα συμπάθειας».

Ο Ε14 έχει την άποψη ότι η αστυνομία αντιμετωπίζει καλά τους ανήλικους δράστες. Ανάλογη εικόνα έχει και ο Ε17 για την πλειονότητα των ανηλίκων, με κάποιο, ωστόσο, ποσοστό που εξαιρείται: *«Η πλειοψηφία των ανηλίκων έρχονται και μου λένε – αφού τους ρωτάω σχετικά – ότι η αστυνομία τους αντιμετωπίζει με τρόπο που σέβεται τα δικαιώματά τους. Υπάρχει, ωστόσο, και κάποιο ποσοστό που έρχονται και λένε ότι έχουν φάει ζύλο και δεν αναφέρομαι μόνο στους υπότροπους» (Ε17).*

Οι Ε11 και Ε22 πιστεύουν ότι δεν υπάρχει κοινή γραμμή στην αντιμετώπιση της αστυνομίας και εξαρτάται κάθε φορά από την περίπτωση: *«Άλλοι αστυνομικοί, δηλαδή, τους αντιμετωπίζουν άσχημα και άλλοι αστυνομικοί τους αντιμετωπίζουν σωστά, κατά το νόμο» (Ε22).*

Ο Ε19, επίσης, αναφέρεται στην καλή αντιμετώπιση των ανήλικων δραστών από την αστυνομία με ενδεχόμενη εξαίρεση τους *«πολυπαραβατικούς ανήλικους»:*

«Αναλόγως την περίπτωση. Εμείς έχουμε πολλά παιδιά Ρομά από μια περιοχή όπου υπάρχει πολύ σκληρή παραβατικότητα. Αυτά τα παιδιά σε κάθε δικάσιμο έχουν από 7-8 υποθέσεις ο καθένας, οπότε καταλαβαίνεις ότι στοχοποιούνται και δεν έχουν ίσως καλή αντιμετώπιση. Δεν νομίζω, όμως, ότι έχει την ίδια αντιμετώπιση ένα παιδί το οποίο έχει διαπράξει μία φορά μια παραβατική πράξη, χωρίς υποτροπή. Οι αστυνομικοί πλέον είναι νέοι και μορφωμένοι, και επειδή συνεργάζομαι και με το γραφείο που καταθέτουν τα ανήλικα θύματα, τους θεωρώ και κοινωνικούς επιστήμονες. Οι αστυνομικοί είναι παιδιά που έχουν περάσει από σχολές και ας μην ξεχνάμε ότι είναι αριστούχοι. Ακόμα και ο Διοικητής της Ασφάλειας σε μας, που είναι ένας μεγαλύτερος άνθρωπος και δεν έχει περάσει από σχολή, έρχεται συχνά στο γραφείο μας, όταν μια υπόθεση αφορά ανήλικο, και ζητά την παρέμβασή μας σε επίπεδο πρόληψης. Πιστεύω ότι αντιμετωπίζουν με πολύ αξιοπρεπή τρόπο τους ανήλικους. Ίσως υπάρχει ένας διαφορετικός τρόπος αντιμετώπισης στους πολυπαραβατικούς ανήλικους».

Δ.10. Συνεργασία της ΥΕΑ με τα Αστυνομικά Τμήματα ή την Υποδιεύθυνση Προστασίας Ανηλίκων της αντίστοιχης Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης

Οι 17 από τους 25 Επιμελητές απάντησαν ότι συνεργάζονται με την αστυνομία κυρίως για την αναζήτηση και τον εντοπισμό κάποιων ανηλίκων που απασχολούν τις

ΥΕΑ (E3, E4, E6, E7, E8, E9, E10, E11, E12, E13, E17, E18, E20, E21, E22, E23, E24), «είτε για να ζητήσουμε πληροφορίες ειδικά για ανθρώπους που μένουν σε περιφερειακούς δήμους ή οικισμούς, και πολλές φορές παίρνουμε πληροφορίες που δεν φτάνουν σε μας από το συγγενικό ή κοινωνικό περιβάλλον του δράστη» (E8) «ή για να ενημερωθούμε αν υπογράφουν, ως οφείλουν, σύμφωνα με τον περιοριστικό όρο που τους επιβάλλει η ανακριτική διάταξη» (E21).

Επιπλέον, και η αστυνομία σε ορισμένες περιπτώσεις αναζητά τη συνεργασία από τους Επιμελητές, προκειμένου να ενημερωθεί «για το αν έχουν εφαρμοστεί τα αναμορφωτικά μέτρα που έχουν επιβληθεί στον ανήλικο, προκειμένου να εκδώσουν άδεια εργασίας» (E13) ή προκειμένου να επιβεβαιωθεί «ή όχι από μέρους μας ότι κάποιος ανήλικος που έχει προσαχθεί για εξακρίβωση στοιχείων στο Α.Τ. τηρεί το μέτρο της εντατικής ή όχι επιμέλειας της Υπηρεσίας Επιμελητών που του έχει επιβληθεί από ανακριτική διάταξη ή Δικαστήριο Ανηλίκων» (E24).

Επίσης, η συνεργασία των Επιμελητών με την αστυνομία επεκτείνεται ανάλογα με την περίπτωση: «αν ξέρω ότι έχουν συλλάβει παιδιά τα οποία παρακολουθώ, τηλεφωνώ, ώστε να μάθω αφενός τους λόγους της νέας εμπλοκής των ανηλίκων και αφετέρου για να ενημερώσω ότι τα παιδιά συνεργάζονται μαζί μας» (E3), όπως αντίστοιχα μπορεί να προκύψει και συνεργασία με την υποδιεύθυνση της Γ.Α.Δ.Α, όπως αναφέρει ο E4 καθώς και ο E18, σε περιπτώσεις πρόληψης. Οι E18 και E22 ανέφεραν και περιπτώσεις που επισκέπτονται και βλέπουν τους ανηλικούς στο κρατητήριο, μετά τη σύλληψή τους.

Περαιτέρω:

«Συνεργαζόμαστε, όταν χρειαζόμαστε επιπλέον στοιχεία για μια υπόθεση. Έχουμε ανταπόκριση. Κάποια στιγμή, μάλιστα, κάναμε διαμεσολάβηση ανάμεσα σε παιδιά και αστυνομικούς (οι κατηγοροι ήταν οι αστυνομικοί). Είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον» (E5).

«Εγώ συνεργάζομαι με την Αστυνομία. Θυμάμαι περίπτωση για την οποία έχω συνεργαστεί με την Αστυνομία και αφορούσε ανήλικο που, όταν πήγα και τον είδα στο Τμήμα, κρίναμε ότι έπρεπε να μεταβεί στο Χαμόγελο του Παιδιού και πήγα κι εγώ μαζί με το περιπολικό. Έχω συνεργασία με την Αστυνομία πάντα προς το συμφέρον του ανηλίκου ή όταν, π.χ., χάνεται ένας ανήλικος για κάποιο διάστημα και είναι υπότροπος, έχω ζητήσει από το Α.Τ. να με ειδοποιήσουν, όταν τον

εντοπίσουν. Βέβαια, αυτή η συνεργασία δεν είναι πάντα εύκολη, γιατί, αν κάτι δεν πάει καλά, σου ζητάνε ευθύνες» (E17).

«Ναι, συνεργαζόμαστε κυρίως σε περιπτώσεις πρόληψης. Όπως σας είπα, σε περιπτώσεις ανηλίκων έρχεται ο Διοικητής στο γραφείο μας ή μας τηλεφωνεί και μας λέει ότι έχει ένα παιδί στο γραφείο του, για το οποίο δεν έχει σχηματιστεί ακόμα δικογραφία και, θεωρώντας ότι βρίσκεται σε κίνδυνο να τελέσει μια παραβατική πράξη, προβληματίζεται για το πώς μπορούμε να παρέμβουμε, ώστε να βοηθήσουμε το παιδί. Έχουμε, λοιπόν, περιπτώσεις που έχουμε συνεργαστεί με το Αστυνομικό Τμήμα σε άτυπο επίπεδο, ώστε να βοηθήσουμε ένα παιδί σε επίπεδο πρόληψης και να μην οδηγηθεί στη δικαστική αίθουσα. Η βάση είναι η πρόληψη» (E19).

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι συνεργασίες των Επιμελητών με την αστυνομία για τη διοργάνωση σεμιναρίων, όπως την εφαρμογή του προγράμματος κυκλοφοριακής αγωγής (E14, E16):

«Σε συνεργασία με την Τροχαία και την Αστυνομική Διεύθυνση πραγματοποιούμε το πρόγραμμα κυκλοφοριακής αγωγής στα πλαίσια του αναμορφωτικού έργου. Θεωρώ πολύ σημαντικό το έργο της Αστυνομίας. Επίσης, συνεργάζομαι με το τμήμα δίωξης ναρκωτικών και διοργανώνουμε ενημερώσεις σε εφήβους» (E14).

«Συνεργαζόμαστε ακόμα και κατά τη διοργάνωση επιμορφώσεων και σεμιναρίων, για παράδειγμα σε σχέση με τη χρήση ναρκωτικών ουσιών ή το διαδίκτυο» (E15)

Σημειώνεται δε ότι όσοι Επιμελητές αναφέρθηκαν στην ποιότητα της συνεργασίας τους με την αστυνομία (E1, E2, E3, E5, E13, E14, E15, E23) μίλησαν με θετικό πρόσημο, επισημαίνοντας ότι εκείνοι έχουν μια πολύ καλή συνεργασία, δεν συναντούν κάποιο πρόβλημα ή δυσκολία και ότι υπάρχει γενικά μια προθυμία και καλή ανταπόκριση.

Άξονας Ε: Εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος (διαμεσολάβηση)

Ε.1. Σε ποιες περιπτώσεις (για ποια αδικήματα και για ποιους δράστες) και με ποιο βασικό κριτήριο προτείνουν οι Επιμελητές Ανηλίκων την επιβολή του μέτρου της συνδιαλλαγής.

Οι Επιμελητές Ανηλίκων προτείνουν την επιβολή του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής κυρίως: «για αδικήματα όπου έχει ασκηθεί βία» (Ε3, Ε6), «για πλημμελήματα και υπό όρους για μία κακουρηγηματική πράξη ληστείας» (Ε6), «για πιο απλά» (Ε11) ή «ήπια» (Ε13) και «ελαφράς μορφής αδικήματα» (Ε7) και όχι «για σοβαρά και βαριά αδικήματα, όπου εγείρονται και θέματα αστικών αποζημιώσεων» (Ε19).

Οι Ε1, Ε2 και Ε17 το προτείνουν «σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις, όπου υπάρχει παθών», «εκτός από περιπτώσεις ανθρωποκτονίας, ασέλγειας ή βιασμού» (Ε1, Ε2). Ο Ε17 αναφέρει ότι θα ήταν πιο επιφυλακτικός και δεν θα πρότεινε το μέτρο σε πράξεις «με σεξουαλικό περιεχόμενο, π.χ. στην περίπτωση ενός βιασμού» (Ε17).

Ειδικότερα, όσον αφορά στις πράξεις για τις οποίες οι Επιμελητές προτείνουν το μέτρο της συνδιαλλαγής, αναφέρθηκαν:

- Σωματική βλάβη (Ε4, Ε5, Ε7, Ε8, Ε9, Ε10, Ε11, Ε12, Ε13, Ε15, Ε16, Ε18, Ε19, Ε21, Ε22, Ε23, Ε24, Ε25): «απλή / ελαφρά, όχι βαριά» (Ε12, Ε19, Ε23), «όχι επικίνδυνη, γιατί όταν υπάρχει επικίνδυνη σωματική βλάβη συνήθως έχουν καταλήξει και στα αστικά δικαστήρια και δεν επιθυμούν τη συνδιαλλαγή» (Ε15).
- Κλοπή (Ε4, Ε7, Ε8, Ε9, Ε10, Ε11, Ε12, Ε13, Ε21, Ε22, Ε23, Ε25): «το διερευνώ, εξαρτάται από την περίπτωση, συνήθως σε κλοπές αντικειμένων μικρής αξίας» (Ε10), «σε κλοπές εντός του σχολικού περιβάλλοντος» (Ε11), «μικρής, κυρίως, αξίας αντικειμένων» (Ε21).
- Εξύβριση (Ε4, Ε10, Ε11, Ε13, Ε15, Ε16, Ε18)
- Ληστεία (Ε4, Ε5, Ε6, Ε8, Ε18, Ε22): «όταν μια πράξη φαίνεται ότι τελέστηκε συμπτωματικά και όταν το προφίλ των παιδιών δεν έχει καμία σχέση με την πράξη. Βλέπεις, δηλαδή, ένα εξαιρετικό παιδί, που κάπου χάθηκε εκείνη τη στιγμή. Ήταν, δηλαδή, μια κακιά στιγμή» (Ε5). «ανάλογα με το προφίλ του

δράστη και εάν η πράξη είναι τέτοια που δείχνει ότι δεν είναι ληστεία με την κλασική έννοιά της» (E8), «εάν το προφίλ των παιδιών είναι καλό» (E18).

- Φθορά ξένης ιδιοκτησίας (E13, E15, E19): *«εκεί μπορεί να γίνει και συνδιαλλαγή και υλική αποκατάσταση της ζημιάς» (E15).*
- Σχολικός εκφοβισμός (E9, E18, E22)
- Διαδικτυακός εκφοβισμός (E9, E13)
- Διαπληκτισμοί των παιδιών εντός ή εκτός του σχολικού πλαισίου (E12, E19)
- Συκοφαντική δυσφήμιση (E10, E19)
- Απειλή (E4, E16)
- Σεξιστικά αδικήματα, όπως είναι η προσβολή ομοφυλοφίλων κ.λπ. (E13)
- Ενδοοικογενειακή βία (E15)
- Διατάραξη κοινής ειρήνης (E18)
- Βία κατά των αστυνομικών (E18): *«έτυχε ο δράστης και ο αστυνομικός να είναι σε κοντινή ηλικία· ο δράστης έδειξε μεταμέλεια και ο παθών αστυνομικός διάθεση να βοηθήσει τον ανήλικο» (E18).*

Ο E20 περιγράφει τη συλλογιστική του για την πρόταση του συγκεκριμένου αναμορφωτικού μέτρου

«Ανεξαρτήτως αδικήματος και ανεξαρτήτως προφίλ δράστη, δηλαδή, μπορεί να προτείνω τη συνδιαλλαγή για έναν περιστασιακό παραβάτη, τον οποίο δεν θέλω να κρατήσω στο σύστημα και νομίζω ότι η συνδιαλλαγή θα τον βοηθήσει σε μια εξομάλυνση της κοινωνικής του ζωής, εάν το θύμα είναι στο δικό του περιβάλλον, και θα κλείσει η υπόθεση με την εμπέδωση ενός κοινωνικού κανόνα, του πώς ζούμε μαζί με τους άλλους. Αν βλέπω, δηλαδή, ότι το παιδί δεν έχει μια άλλη βαθύτερη ανάγκη διαπαιδαγώγησης ή οριοθέτησης, νομίζω ότι είναι ένα ωραίο κλείσιμο της υπόθεσης, γιατί έχει έντονο το διαπροσωπικό στοιχείο, το σχεσιακό στοιχείο, το οποίο είναι σημαντικό και για τη ζωή του γενικότερα, για τις σχέσεις του... Μπορεί, όμως, να την προτείνω και για έναν πολυπαραβατικό, με την έννοια ότι αυτόν πιθανότατα θα τον έχω με αρκετές επιμέλειες, είτε με διάταξη Ανακριτή είτε με δικαστική απόφαση κ.λπ., και με τη συνδιαλλαγή θέλω να προσθέσω μία νέα παράμετρο στη διαπαιδαγώγησή του».

Βασικό κριτήριο για να προτείνει ο Επιμελητής Ανηλίκων το μέτρο της συνδιαλλαγής είναι:

«να υπάρχει συγκεκριμένος θύτης και θύμα, και τα δύο μέρη να έχουν διάθεση για συνδιαλλαγή» (E3, E8, E12, E14, E15, E16, E17, E18), «ο δράστης να έχει αποδεχτεί/ομολογήσει την πράξη του» (E1, E2, E8, E10), «να αναλαμβάνει την ευθύνη γι' αυτή» (E2, E5, E9, E11, E12, E13, E14, E15, E16, E17, E18, E19, E23) και να έχει μετανοήσει / μεταμεληθεί (E6, E7, E19, E24, E25) «ειλικρινά» (E25).

«Βασικό κριτήριο να υπάρχει ένας παθών και καλύτερα προσβάσιμος, να έχω κάποια στοιχεία, ώστε να μπορώ να τον εντοπίσω και φυσικά να είναι θετικός ο δράστης. Αν ο δράστης είναι αρνητικός ή αρχίζει να βάζει τους δικούς του όρους, το συζητάω πιο πολύ ή δεν το προχωράω» (E4). «Πρόκειται αρκετές φορές για παιδιά που έρχονται στην ΥΕΑ με Διάταξη Ανακριτή και έχω αρκετό χρόνο να δουλέψω μαζί τους» (E5). «Βασικό κριτήριο είναι να πρόκειται για μία προσωπικότητα ανηλίκου που έχει μεταμεληθεί, αντιλαμβάνεται τη σοβαρότητα της πράξης του, μπορεί να συνεργαστεί, να ακολουθήσει κάποιους κανόνες, να μπορεί να αντιμετωπίσει το θύμα» (E6). Στην «προσωπικότητα του δράστη» αναφέρεται και ο E11, ενώ ο E12 εστιάζει και «στην ηθική απαξία της πράξης», ο δε E23 στη «βαρύτητα της πράξης». Επίσης, «θα πρέπει να είναι πρόσφορο το έδαφος, οι συνθήκες τέλεσης, να είναι πρόσφορη η επικοινωνία με το θύμα» (E20). «Όταν βλέπω ότι ο δράστης έχει συνειδητοποιήσει ότι έσφαλε και έχει αποφασίσει να το ξεπεράσει αυτό, χωρίς να πατάει πάνω στο ότι “θα γλιτώσω τη φυλάκιση και υποκρίνομαι”» (E22).

E.1α. Η πρόταση του μέτρου της συνδιαλλαγής από τους Επιμελητές σε υποθέσεις σχολικού εκφοβισμού

Στο προηγούμενο ερώτημα, μόνο τρεις Επιμελητές ανέφεραν αυθόρμητα ότι προτείνουν το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής σε υποθέσεις σχολικού εκφοβισμού. Στη συνέχεια, η ερευνήτρια έθεσε ξεχωριστά το ερώτημα για τη συγκεκριμένη πράξη σε όλους τους Επιμελητές (αν το έχουν προτείνει ή αν θα το πρότειναν) και υπήρξαν πολύ περισσότερες θετικές απαντήσεις.

Στη συντριπτική πλειονότητά τους, οι Επιμελητές απάντησαν καταφατικά δηλώνοντας ότι είναι θετικοί στην πρότασή τους για το μέτρο της συνδιαλλαγής σε υποθέσεις σχολικού εκφοβισμού [είτε σε πραγματικό είτε σε υποθετικό επίπεδο: σε

κάποιες ΥΕΑ δεν είχαν φθάσει τέτοιες υποθέσεις (E15, E16) μέχρι τον χρόνο διενέργειας των συνεντεύξεων (Δεκ. 2019 - Ιαν.2020 αντίστοιχα) ή τουλάχιστον όχι ξεκάθαρα με τη μορφή του σχολικού εκφοβισμού (E4, E21, E24, E25)], αρκεί να είναι «το έδαφος πρόσφορο και από τις δύο πλευρές» (E24), «ο δράστης να έχει πραγματικά μεταμεληθεί και το θύμα να είναι δεκτικό σε μια τέτοια προοπτική» (E25), να «εφαρμοστεί σωστά και με τα στάδια που πρέπει» (E8), με «μεγάλη προσοχή και μεγάλη προετοιμασία των μερών» (E11) με «πολύ προσεκτικούς χειρισμούς από έμπειρους διαμεσολαβητές» (E21).

Οι E4, E5 και E8 επεσήμαναν τη σημασία της εμπλοκής της σχολικής κοινότητας σε τέτοιες υποθέσεις ή την ανάγκη έγκαιρης διαχείρισης των υποθέσεων αυτών εντός της. Ειδικότερα:

«Δεν μας έχουν έρθει αυτούσιες περιπτώσεις σχολικού εκφοβισμού. Πολλές φορές αυτό το βγάζεις μέσα από μια σωματική βλάβη ή εξύβριση ή απειλή. Πρέπει να μπει πιο βαθιά στην υπόθεση, για να το βρεις. Όμως, αν τελικά υπάρχει κάτι τέτοιο από πίσω, είναι οι κατ' εξοχήν υποθέσεις που μπορεί να εφαρμοστεί συνδιαλλαγή, αν και νομίζω ότι θα έπρεπε να έχει γίνει ήδη από το σχολείο αυτό» (E4).

«Συχνά, υποθέσεις σχολικού εκφοβισμού έρχονται σε μας πολύ μεταγενέστερα από την πράξη ή αφού τα παιδιά έχουν αλλάξει σχολεία. Για μένα, αυτές οι υποθέσεις θα πρέπει να αντιμετωπίζονται έγκαιρα και μέσα στο σχολείο. Θα πρέπει, δηλαδή, τέτοια επεισόδια να τα διαχειρίζεται η σχολική κοινότητα» (E5).

«Έχουν απασχολήσει την υπηρεσία μας τέτοιες υποθέσεις και θεωρώ ότι σε τέτοιες περιπτώσεις μπορεί κατ' εξοχήν να βοηθήσει το μέτρο της συνδιαλλαγής. Ειδικά, αν εφαρμοστεί σωστά και με τα στάδια που πρέπει. Επίσης, με τη σωστή εμπλοκή της σχολικής κοινότητας, τότε δεν θα είναι μόνο επ' ωφελεία των δύο μερών αλλά και ολόκληρης της σχολικής κοινότητας» (E8).

«Ναι, φτάνουν σε μας υποθέσεις σχολικού εκφοβισμού. Προτείνω και σε αυτές το μέτρο της συνδιαλλαγής, αλλά χρειάζεται μεγάλη προσοχή και μεγάλη προετοιμασία των μερών. Σε τέτοιες περιπτώσεις εμπλέκω και τον σχολικό σύμβουλο της Β/θμιας» (E11).

«Ίσως, ο εκφοβισμός να μη βγαίνει στην επιφάνεια και να υπάρχει πίσω από κάποιες σωματικές βλάβες. Εγώ θα πρότεινα και σε αυτές τις περιπτώσεις τη διαμεσολάβηση, με την προϋπόθεση ότι θα γίνονταν πολύ προσεκτικοί χειρισμοί

από έμπειρους διαμεσολαβητές, γιατί πιστεύω ότι μέσα από μια τέτοια διαδικασία αναστοχασμού θα μπορούσε να σταματήσει ο εκφοβισμός, και ο θύτης θα συνειδητοποιούσε το κακό που έχει προκαλέσει, αν έπρεπε να αντιμετωπίσει το θύμα κατά πρόσωπο και παρουσία τρίτου προσώπου, του διαμεσολαβητή ή και κάποιων εκπροσώπων από την κοινότητα, γονέων ή εκπαιδευτικών» (E21).

Ο E14 θυμάται ανάλογη περίπτωση που τον είχε απασχολήσει και είχε εφαρμόσει το μέτρο της συνδιαλλαγής *«με πολύ καλό αποτέλεσμα. Ένα παιδί είχε πέσει θύμα εκφοβισμού από την Α΄ δημοτικού έως την Α΄ γυμνασίου!»*, ενώ ο E17 δεν προχώρησε τη συνδιαλλαγή σε υπόθεση εκφοβισμού, γιατί δεν ήθελε το θύμα.

Ο E19 ανέφερε ότι έχει εφαρμόσει τη συνδιαλλαγή άτυπα και κυρίως σε επίπεδο πρόληψης:

«Ναι, μας απασχολούν υποθέσεις σχολικού εκφοβισμού σε επίπεδο πρόληψης. Έχουμε συνεργασία με τα σχολεία. Προτείνω το μέτρο της συνδιαλλαγής σε αυτές τις περιπτώσεις και ήδη το έχω εφαρμόσει άτυπα, χωρίς να οδηγηθεί η πράξη στο δικαστήριο. Το έχουμε κάνει άτυπα και με την Εισαγγελέα σε επίπεδο πρόληψης».

Από την άλλη πλευρά, οι E7, E20 και E22 αναφέρονται στις δυσκολίες εφαρμογής του μέτρου σε υποθέσεις σχολικού εκφοβισμού και εκφράζουν τις επιφυλάξεις τους ως προς την επιτυχή εφαρμογή του σε τέτοιες υποθέσεις:

«Παίζει ρόλο πόσοι είναι οι θύτες, ποια στάση κρατούν, τι γνώμη έχουν οι άλλοι επιμελητές» (E7).

«Νομίζω ότι (το μέτρο) θα ήταν χρήσιμο. Όμως, επειδή συνήθως σε αυτές τις υποθέσεις εμπλέκονται πολλοί, πρακτικά είναι δυσχερές. Ο συντονισμός όλων (δραστών, θυμάτων, γονέων, επιμελητών) είναι δύσκολος» (E20).

«Δεν το προτείνω πάντα σε αυτές τις περιπτώσεις, ανάλογα την περίπτωση. Είναι προτιμότερο να καλλιεργήσεις στον δράστη και την οικογένειά του, γιατί από εκεί ξεκινάνε όλα, την πεποίθηση του να αποφεύγουν να κοροϊδεύουν την κοινωνία γύρω τους και να υιοθετούν ένα ύφος κοροϊδίας και απαξίωσης απέναντι στους άλλους. Επειδή αυτό το θεωρώ πολύ βασικό και θέλει πολύ χρόνο, δεν φτάνουμε μέχρι τη διαμεσολάβηση σε τέτοιες περιπτώσεις, γιατί είναι πολύ δύσκολο» (E22).

E.2. Σε περιπτώσεις επιβολής του μέτρου της συνδιαλλαγής, ο ρόλος του

Επιμελητή Ανηλίκων πριν την εκδίκαση της υπόθεσης

Ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων πριν την εκδίκαση της υπόθεσης είναι καθοριστικός ως προς την επιλογή και την επιτυχή εφαρμογή του συγκεκριμένου αναμορφωτικού μέτρου:

«Αυτό το στάδιο είναι πάρα πολύ σημαντικό. Κάναμε μια πολύ ωραία εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ και μπήκαν όλα τα βήματα σε μια σειρά. Για μένα, προσωπικά, μετά την εκπαίδευση μπήκαν όλα σε κουτάκια. Κάνω όσες συναντήσεις χρειάζονται πριν το δικαστήριο, ώστε ο δράστης να αντιληφθεί το κακό που προκάλεσε, να αναλάβει την ευθύνη της πράξης του, να προετοιμαστεί, ώστε να μπορεί να το συζητήσει και να είναι έτοιμος, για να σκεφτεί και την επίλυση του προβλήματος. Δεν μπορείς να τον φέρεις απέναντι στον άλλον, απλά για να πει μία συγγνώμη και να τελειώνει. Επίσης, θα πρέπει να υπάρξει μία ανάλογη προετοιμασία του θύματος, ώστε κατά τη διαδικασία να μην καταλήξει να γίνει εξύβριση και ευτελισμός του δράστη, μια και θα έχει το πάνω χέρι, αφού εκκρεμεί μία δίκη. Η σωστή προετοιμασία, λοιπόν, και των δύο μερών είναι το πιο σημαντικό ίσως στάδιο» (E5).

Σε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι Επιμελητές σκέπτονται να προτείνουν στο Δικαστήριο την επιβολή του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής, πραγματοποιούν «ξεχωριστές προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις των δύο μερών: δράστη και θύματος», πριν την εκδίκαση της υπόθεσης (E1, E2, E3, E4, E5, E6, E7, E15, E21, E24, E25). Ο στόχος είναι να ενημερώσουν και τις δύο πλευρές για το συγκεκριμένο μέτρο και να διερευνήσουν εάν υπάρχει εκατέρωθεν η πρόθεση για συναίνεση στη συνδιαλλαγή, ώστε να το προτείνουν στην έκθεσή τους και να το εφαρμόσουν μετά την απόφαση του δικαστηρίου. Προηγείται, βέβαια, η διερεύνηση από την πλευρά του δράστη και, εφόσον εκείνος έχει αντιληφθεί την πράξη του και παραδέχεται την ευθύνη του, ακολουθεί η επικοινωνία με το θύμα. Ειδικότερα:

«Κατ' αρχήν πρέπει να έχω τη συναίνεση του δράστη. Στη συνέχεια, πρέπει να τον προετοιμάσω και να είμαι σίγουρος ότι αντιλαμβάνεται την πράξη του και παραδέχεται την ευθύνη του, όχι όμως σαν ανακριτής. Αν δεν δέχεται την πράξη, δεν πρόκειται να τον πιέσω. Έχω επίσης επαφή με το θύμα, προκειμένου να διερευνήσω τις προθέσεις του» (E6).

«Κάνω αρχικά μία διερεύνηση για την επιθυμία του δράστη για τη συνδιαλλαγή. Μετά τον ρωτάω αν θέλει να βρει εκείνος το θύμα ή αν προτιμά να μου δώσει τα στοιχεία του να τον βρω εγώ. Αν έχω χρόνο μπορεί και να προχωρήσω και να βρω εγώ την άλλη πλευρά ή την ημέρα του δικαστηρίου, του ζητώ να μου δείξει το θύμα, ώστε να το προσεγγίσω πριν την εκδίκαση της υπόθεσης. Προσπαθώ να βάζω μπροστά και τους γονείς. Τους ρωτάω αν έχουν κάνει κι εκείνοι μια προσέγγιση στο θύμα. Υπάρχουν περιπτώσεις που οι γονείς έχουν προσπαθήσει και οι άλλοι είναι ανένδοτοι ή οι γονείς δεν έχουν τολμήσει» (E4).

«Γίνεται μία συζήτηση πρώτα με τον δράστη και τους γονείς του. Τους ενημερώνω ότι υπάρχει αυτή η πρόβλεψη και, εάν υπάρχει η διάθεση να προχωρήσει αυτή η διαδικασία, γίνεται μια τηλεφωνική επικοινωνία με την άλλη πλευρά. Βρίσκουμε τα στοιχεία του συνήθως μέσα από τη δικογραφία ή ίσως και μέσω του δικηγόρου της άλλης πλευράς. Ενημερώνω την πλευρά του θύματος ότι υπάρχει η διάθεση από τον δράστη να ζητήσει συγγνώμη και ενδεχομένως να αποκαταστήσει κάποια φθορά ή ζημιά που έχει γίνει ή, αν για παράδειγμα έχει υπάρξει κάποιος τραυματισμός, να πληρώσει και κάποια νοσήλια. Αφού διερευνήσω τις προθέσεις τους, στη συνέχεια το προτείνω στην έκθεσή μου προς το δικαστήριο. Έχω κάνει περίπου 2-3 συνδιαλλαγές» (E15).

«Διερευνώ τις προθέσεις θύτη και θύματος και, εάν υπάρχει θετική διάθεση και από τις δύο πλευρές για συνδιαλλαγή, τότε πραγματοποιώ όσες προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις θεωρώ απαραίτητες με τα δύο μέρη ξεχωριστά, ώστε να προετοιμαστούν κατάλληλα και επαρκώς για την κύρια διαδικασία» (E21).

«Έχω προσπαθήσει να προσεγγίσω το θύμα, να δω αν υπάρχει περιθώριο συνδιαλλαγής και εξηγώ στον δράστη ποια μέτρα θα μπορούσαν να του επιβληθούν διερευνώντας και την δική του πρόθεση» (E24).

«Προσπαθώ κατ' αρχήν να διερευνήσω τη δεκτικότητα του δράστη να εισέλθει σε μια διαδικασία συνδιαλλαγής καθώς και την ειλικρινή του μεταμέλεια για τη ζημιά που προκάλεσε και στη συνέχεια θα προσπαθήσω να βρω τα στοιχεία του θύματος, ώστε να έρθω σε επικοινωνία μαζί του» (E25).

Οι E9, E10 και E23 διερευνούν την πρόθεση του δράστη να συνδιαλλαγεί, αλλά δεν έρχονται σε επαφή με το θύμα πριν το δικαστήριο:

«Εγώ έχω τρέξει το μέτρο μετά την επιβολή του και όχι πριν. Δεν έχει τύχει εγώ να το προτείνω. Το έχει επιβάλει η έδρα, αφού βέβαια με έχει ρωτήσει πριν. Εγώ, εάν δω κατά τη διάρκεια των συναντήσεών μας πριν το δικαστήριο ότι ο δράστης έχει αποδεχτεί την ευθύνη της πράξης του, τότε συζητώ μαζί του το ενδεχόμενο να του επιβληθεί το συγκεκριμένο μέτρο. Πριν την επιβολή του μέτρου, λοιπόν, δεν έχει τύχει να ρωτήσω το θύμα, αυτό προκύπτει από την έδρα κατά την ακροαματική διαδικασία» (E9).

«Εάν ο ανήλικος δράστης έχει αποδεχτεί την πράξη του, ανιχνεύω πριν το δικαστήριο την πρόθεσή του να συνδιαλλαγεί. Πριν το δικαστήριο δεν ψάχνω να βρω το θύμα. Ζούμε σε μια μικρή κοινωνία και πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί. Κάνω όλη την προετοιμασία με τον δράστη, την οικογένειά του και τον δικηγόρο του, εάν έχει. Σε περίπτωση που υπάρχει δικηγόρος, τον ρωτώ εάν ξέρει το θύμα και, αφού του εξηγήσω τη διαδικασία, συχνά προθυμοποιείται ο ίδιος να ενημερώσει σχετικά το θύμα» (E10).

«Εγώ εφαρμόζω το μέτρο με δικαστική απόφαση. Πριν το δικαστήριο κάνω την κοινωνική έρευνα και, εάν βλέπω ότι υπάρχει πρόσφορο έδαφος, την προτείνω ως αναμορφωτικό μέτρο. Διερευνώ την πρόθεση του θύτη αρχικά και εμμέσως την πρόθεση του θύματος (από τα λεγόμενα του δράστη ή με μία επαφή με το δικηγόρο του θύματος). Είμαι πολύ προσεκτική, γιατί έχει συμβεί να κατηγορηθώ ότι προσπάθησα να προσεγγίσω το θύμα και ήμουν μεροληπτική εξαιτίας της επαγγελματικής ιδιότητός μου» (E23).

Παρόμοια, οι E11, E13 και E16 διερευνούν τις προθέσεις του δράστη πριν το δικαστήριο, μα έρχονται σε επαφή με την πλευρά του θύματος συνήθως την ημέρα της δικασίμου κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας:

«Διερευνώ τις προθέσεις του δράστη πρώτα και ενημερώνω σχετικά και την οικογένειά του. Κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας διερευνώ και τις προθέσεις του θύματος, οπότε, εάν υπάρχει πρόσφορο έδαφος, το προτείνω στην έδρα. Ενδέχεται να ζητήσω και μια μικρή διακοπή, ώστε να εξηγήσω στην πλευρά του θύματος τη σημασία του μέτρου και στη συνέχεια το προτείνω στο δικαστήριο» (E11).

«Φέρνω τον ανήλικο προ των ευθυνών του, διερευνώ αν είναι σε θέση ν' ακούσει την άλλη πλευρά και, εάν δω ότι έχει πραγματικά μετανιώσει για την πράξη του, προσπαθώ να έρθω σε επαφή με την πλευρά του θύματος πριν ή την ημέρα του δικαστηρίου και εάν υπάρχει θετική διάθεση και από τα δύο μέρη, ενημερώνω τους γονείς και τους δικηγόρους κι ετοιμάζω τα έντυπα» (E13).

«Πριν την εκδίκαση προετοιμάζω τον δράστη και διερευνώ τις προθέσεις του σχετικά με τη συνδιαλλαγή. Στο ακροατήριο θα φανεί εάν το θύμα θέλει να έρθει σε επαφή με τον δράστη» (E16).

Οι E7, E8, E12, E17, E18, E19 και E22 ενεργούν με διαφορετικό τρόπο και εφαρμόζουν τη συνδιαλλαγή πριν την επιβάλλει ως μέτρο το δικαστήριο:

«Επικοινωνώ με τα δύο μέρη, προσπαθώ να εξηγήσω στο θύμα ποια είναι η διάθεση του θύτη και της υπηρεσίας και εδώ εγώ – τουλάχιστον – αυτό κάνω μέχρι τώρα, αν υπάρχει θετική διάθεση και από τα δύο μέρη προχωρώ στη διαδικασία της συνδιαλλαγής» (E7).

«Διερευνώ τις προθέσεις των δύο πλευρών. Αφού διερευνηθούν οι προθέσεις γίνονται ξεχωριστές συναντήσεις. Γίνεται συνάντηση και με τους γονείς του θύματος (αν είναι ανήλικο το θύμα, αλλά ακόμα και στους ενήλικες, προσωπική μου άποψη από αυτές τις συνδιαλλαγές που έχω κάνει, έχω δει ότι, όταν κι εκεί εμπλέξεις με το σωστό τρόπο τους γονείς, έχει θετική επίπτωση στον τρόπο που προσλαμβάνει τη διαδικασία το οικογενειακό σύστημα). Στις υπηρεσίες, οι πρακτικές ακόμα δεν έχουν μια πεπατημένη, δεν υπάρχει ένα αυστηρό πρωτόκολλο. Είμαστε ακόμα στη φάση που χτίζουμε τη συνδιαλλαγή σαν υπηρεσίες, και από άποψη τρόπου παρέμβασης και από άποψη εμπειρίας και από άποψη συμβουλευτικής παρέμβασης. Είναι πιο αποδοτικό, αν – ως ένα ενδιάμεσο στάδιο – εμπλέξεις και την ακροαματική διαδικασία, δηλαδή το προετοιμάσεις, το πας στην ακροαματική διαδικασία και εκεί, όταν γίνει η συζήτηση επί του μέτρου και τοποθετηθεί η έδρα (ο ρόλος της έδρας εδώ είναι πολύ ουσιαστικός, αφού πρέπει να τοποθετηθεί από την πλευρά του ποινικού συστήματος και να εξηγήσει ότι δεν τη γλιτώνει έτσι ο δράστης, αλλά είναι κομμάτι που προβλέπεται από την ποινική διαδικασία, ότι το δικαστήριο έχει διαπαιδαγωγικό χαρακτήρα), έρχεται με αυτό τον τρόπο και ενδυναμώνει την προεργασία που έχει γίνει από τον επιμελητή. Δίνεται μία αναβολή, για να ολοκληρωθεί η συνδιαλλαγή και επανερχόμαστε στο δικαστήριο σε δεύτερο χρόνο πια και έχει κλείσει ουσιαστικά η υπόθεση» (E8).

– Δεν περιμένετε δηλαδή να επιβάλει πρώτα το δικαστήριο το μέτρο και μετά να το υλοποιήσετε;

«Πιστεύω, ότι σε περιπτώσεις που επιβάλλει πρώτα το μέτρο το δικαστήριο, και το αφήνει στο χέρι σου να κάνεις τη συνδιαλλαγή, χάνεται η δυναμική της διαδικασίας. Πρέπει, για μένα, να είναι μια διαδικασία, η οποία έχει στάδια και τα οποία πρέπει να παρακολουθεί η έδρα ως εταίρος της συνδιαλλαγής. Αυτό, αν εκλείψει ως παράγοντας, χάνεται με έναν τρόπο ο συστημικός – με την κυριολεξία του όρου – χαρακτήρας της συνδιαλλαγής» (E8).

«Πριν την εκδίκαση ερχόμαστε μεμονωμένα σε επαφή με τον δράστη και το θύμα. Έχουμε προσπαθήσει να το βρούμε πριν την εκδίκαση. Αν υπάρχουν και δικηγόροι, ενημερώνουμε και τους δικηγόρους, γιατί δεν γίνεται διαφορετικά και, αφού γίνουν οι ξεχωριστές συναντήσεις και δούμε ότι υπάρχει πεδίο διαπραγμάτευσης και δυνατότητα να έρθουν σε μία συμφωνία, συναντιόμαστε όλοι μαζί και γίνεται η διαδικασία της συνδιαλλαγής. Τότε υπογράφονται και όλα τα σχετικά έγγραφα. Υπάρχουν και λιγότερες περιπτώσεις, κατά τις οποίες συστήνει το δικαστήριο στα εμπλεκόμενα μέρη να τα βρουν και αναβάλλει, για να γίνει η συνδιαλλαγή. Πολύ σπάνια μπορεί να συμβεί να επιβάλλει το δικαστήριο τη συνδιαλλαγή ως μέτρο και να γίνει μετά η διαδικασία. Νομίζω όμως ότι δεν είναι σωστό να επιβληθεί από την έδρα ως κάτι αναγκαστικό και μετά να εφαρμοστεί» (E12).

«Εγώ, όπως και άλλοι συνάδελφοι στην υπηρεσία μας, κάνουμε όλες τις ενέργειες και τη διαδικασία πριν την εκδίκαση της υπόθεσης. Όταν έχω έναν ανήλικο εδώ και έχει αναλάβει την ευθύνη της πράξης και δηλώνει την πρόθεσή του να ζητήσει συγγνώμη από το θύμα και μπορώ να βρω τα στοιχεία του θύματος, θα τους φέρω σε επαφή, αφού προηγουμένως έχω επιβεβαιωθεί για τις θετικές προθέσεις και των δύο μερών και έχω πραγματοποιήσει ξεχωριστές συναντήσεις. Εγώ διερευνώ τις προθέσεις του θύματος και όχι ο ανήλικος δράστης. Γιατί, σε περίπτωση που το θύμα δεν θέλει, ίσως νιώσει απειλή, αν τον προσεγγίσει ο δράστης. Εάν είναι θετικό το θύμα, τον καλώ στο γραφείο μου, βλέπω πώς σκέπτεται, του εξηγώ το μέτρο της συνδιαλλαγής και την όλη διαδικασία και, εάν είναι και εκείνος θετικός, κάνω 1-2 συναντήσεις ή όσες χρειαστούν μαζί του και στη συνέχεια προχωρώ στην κύρια διαδικασία. Σήμερα πλέον συμπληρώνουμε και όλα τα έγγραφα. Έτσι το πάμε έτοιμο στο δικαστήριο. Επιβάλλεται το μέτρο της συνδιαλλαγής και η Πρόεδρος το γράφει με τρόπο που φαίνεται ότι έχει γίνει η

διαδικασία και παράλληλα αποτυπώνεται το μέτρο στην απόφαση. Νομίζω ότι έχει υπάρξει περίπτωση (το έχω δει τυχαία, καθώς περνά τις αποφάσεις, εφόσον δεν έχουμε γραμματεία) να γίνει η συνδιαλλαγή μέσα στο δικαστήριο και αναφέρεται κατ' αυτό τον τρόπο στην απόφαση. Γενικά έχω κάνει άτυπα, χωρίς τα έγγραφα δηλαδή, πολλές συνδιαλλαγές. Πρόσφατα, με τη χρήση των εγγράφων έχω κάνει δύο συνδιαλλαγές» (E17).

«Βλέπω συνήθως τον δράστη και, εάν καταφέρω να βρω το θύμα, τους καλώ σε ξεχωριστές συναντήσεις πριν το δικαστήριο και εάν υπάρχει θετική διάθεση και από τα δύο μέρη και ο χρόνος από εμένα, προχωρώ τη διαδικασία. Εάν δεν έχω το χρόνο πριν το δικαστήριο, τότε το προτείνω ως μέτρο και δίνεται αναβολή από το δικαστήριο, ώστε να βρω τα στοιχεία του θύματος και να το εφαρμόσω μέχρι την επόμενη δικάσιμο. Συνήθως, όταν είναι μόνο τα παιδιά, καταφέρνουν και “τα βρίσκουν” και προχωρά ομαλά η όλη διαδικασία· όταν εμπλέκονται οι οικογένειες, τότε παρουσιάζονται οι δυσκολίες» (E18).

«Εμείς κάνουμε όλες τις φάσεις της διαδικασίας πριν το δικαστήριο και το πάμε έτοιμο στην έδρα. Ωστόσο, πάντα ενημερώνουμε από πριν το δικαστήριο. Από ό,τι θυμάμαι σε δύο τελευταίες αποφάσεις του δικαστηρίου, στις οποίες είχε προηγηθεί η συνδιαλλαγή, αποτυπώθηκε στην απόφαση ότι παύει οριστικά η ποινική δίωξη λόγω ανακλήσεως και αποδοχής. Υπάρχουν και φορές, για αδικήματα που δεν θα έπρεπε να έχουν πάρει τη δικαστική οδό, όπου ο δικαστής επιβάλλει τη συνδιαλλαγή στην έδρα, και εκείνη τη στιγμή ο δράστης ζητά συγγνώμη από το θύμα. Διερευνά εκείνη την ώρα, δηλαδή, τις προθέσεις των μερών και το επιβάλλει» (E19).

«Εγώ προσωπικά, μετά τις τρεις πρώτες συναντήσεις με τον δράστη, του το προτείνω πριν την εκδίκαση της υπόθεσης, ως εναλλακτικό μέτρο και αφού καταλάβω ότι είναι πρόθυμος να μπει στη διαδικασία της συνδιαλλαγής. Τα δικαστήρια συνήθως αργούν και χάνεται πολύτιμος χρόνος, χωρίς να υπάρχει λόγος. Σε περιπτώσεις, π.χ., με διατάξεις ανακριτή, παίρνουν και δυο χρόνια μέχρι να εκδικαστούν. Αν ο δράστης έχει αποδεχτεί την ευθύνη της πράξης του, αναζητώ το θύμα μέσα από τη δικογραφία ή και μέσω του δράστη, επικοινωνώ μαζί του ή με τους γονείς του – αν είναι ανήλικος – τηλεφωνικά ή και με συνάντηση σε προσωπικό επίπεδο και, εάν υπάρχει θετική διάθεση από την πλευρά του θύματος, προχωράμε στην κύρια διαδικασία. Ποτέ δεν πιέζω. Κάνουμε τη συνδιαλλαγή πριν το δικαστήριο συνήθως, γιατί θεωρώ πολύτιμο το χρόνο που έχουμε στη διάθεσή

μας μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης, ώστε να έρθει σε επαφή ο δράστης με το θύμα. Η απόφαση μπορεί να φαίνεται και αθωωτική, αν το θύμα πει στο δικαστήριο ότι δεν επιθυμεί πλέον την ποινική δίωξη του ανηλίκου. Αν, ωστόσο, το δικαστήριο επιβάλλει το μέτρο με απόφασή του, κάνουμε και μια συζήτηση μετά το δικαστήριο και συζητάμε τι κερδίσαμε από αυτή τη διαδικασία και φεύγουν όλοι ανακουφισμένοι» (E22).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του E20, ο οποίος πιστεύει ότι η συνδιαλλαγή μπορεί να εφαρμοστεί σε κάθε στάδιο, ανάλογα τις περιστάσεις:

«Η συνδιαλλαγή πρώτα απ' όλα είναι μια πρακτική, η οποία είναι πρόσφορη για όλα τα στάδια. Δηλαδή πρέπει να τη χρησιμοποιούμε ως μια ευέλικτη πρακτική, που μπορούμε να την εφαρμόσουμε από το στάδιο της αποχής από την ποινική δίωξη μέχρι την εκτέλεσή της ύστερα από δικαστική απόφαση. Άρα, ανάλογα με το στάδιο στο οποίο εφαρμόζεται, διαφοροποιείται και ο ρόλος ο δικός μας. Έχει τύχει να το εφαρμόσω και πριν το δικαστήριο και να πάει εκεί τελειωμένο».

– Σε τέτοια περίπτωση, πώς διαμορφώνεται το αποτέλεσμα της δικαστικής απόφασης;

«Εξαρτάται. Έχει να κάνει πιο πολύ με τον δικαστή το πώς το διαχειρίζεται. Εάν είναι αδίκημα διωκόμενο κατ' έγκληση, μπορεί να έχουμε απόφαση παύσης ποινικής δίωξης λόγω ανάκλησης και αποδοχής. Εάν χωρούν γενικές διατάξεις με την ικανοποίηση του παθόντα για κάποια αδικήματα που δικαιολογούνται από τον νόμο, μπορεί η έδρα να κρίνει μεν ότι ο ανήλικος τέλεσε την πράξη, αλλά να τον κηρύξει ατιμώρητο. Άλλη περίπτωση είναι να γραφτεί στην απόφαση: “Τέλεσε. Επιβάλλει συνδιαλλαγή, η οποία ολοκληρώθηκε κατά την ακροαματική διαδικασία”, και σε τέτοια περίπτωση λογίζεται στιγμιαίο μέτρο, δηλαδή ότι γίνεται εκείνη τη στιγμή, μέσα στην ακροαματική διαδικασία, με τον τρόπο που γίνεται η επίπληξη και κλείνεις. Μετά την απαγγελία της δικαστικής απόφασης, εγώ θα το επιδιώξω, σε περίπτωση που έχει μείνει μια μικρή εκκρεμότητα, δηλαδή μπορεί να εκκρεμεί το σκέλος της αποζημίωσης ή εγώ να έχω ζητήσει διακοπή ή αναβολή για την ολοκλήρωση και να μη θέλει το δικαστήριο να καθυστερήσει το κλείσιμο της υπόθεσης, να το επιβάλει και να το κάνω εγώ στην εκτέλεση. Αυτό έχει να κάνει με το πώς θέλει να το διαχειριστεί ο δικαστής και νομίζω ότι αυτό καλώς κάνει και μένει ανοιχτό, γιατί η συνδιαλλαγή είναι ένα δυναμικό μέτρο και πρέπει να

λαμβάνει υπ' όψιν της ολιστικά την οικονομία της διαδικασίας, τη διευκόλυνση των μερών, να μην υπάρχουν άσκοπες καθυστερήσεις, αρκεί να εμπεδώνεται ο στόχος και να είναι πραγματική» (E20).

– Όταν εφαρμόζεται πριν το δικαστήριο η συνδιαλλαγή, αναζητά ο Επιμελητής το θύμα;

«Ναι. Μπορώ να βρω τα στοιχεία του θύματος από τον δράστη ή και από τη δικογραφία, αρκεί να έχω ένα έναυσμα από τον δράστη ότι κάπου έχουν συναντηθεί, έχει υπάρξει ένα θετικό κλίμα ανάμεσά τους» (E20).

Ο E14 αναφέρει συγκεκριμένη περίπτωση συνδιαλλαγής που εφάρμοσε σε επίπεδο πρόληψης:

«Καλώ και τις δύο πλευρές ξεχωριστά σε προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις. Θα σας εξηγήσω πώς την εφάρμοσα στην περίπτωση σχολικού εκφοβισμού που σας ανέφερα μόλις πριν. Έγινε φοβερή δουλειά, αφού να φανταστείτε ότι στο τέλος αγκαλιάστηκαν οι manάδες θυτών και θύματος. Υπήρχε όμως πρόσφορο έδαφος. Ο ένας θύτης ήταν ένα φοβερά έξυπνο παιδί, προερχόμενο από πολύ καλό κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον, παιδί γιατρών (και μάλιστα ο πατέρας του ιδιαίτερα γνωστός στην κοινωνία). Ήρθε σε μας η μητέρα του, φοβούμενη μήπως κάνει καταγγελία η οικογένεια του θύματος, αφού το θύμα είχε φτάσει στο σημείο να χάνει τα μαλλιά του από τη στενοχώρια και το φόβο. Η διαμεσολάβηση έγινε σε επίπεδο πρόληψης. Τα παιδιά πήγαιναν σε διαφορετικά σχολεία στο γυμνάσιο, όμως στο δημοτικό ήταν μαζί και νομίζω πως ο διευθυντής του δημοτικού δεν το χειρίστηκε σωστά και στην ουσία επέτρεπε να συμβαίνει μέσα στο χώρο του σχολείου. Το θύμα ήταν ένα πολύ ευαίσθητο παιδί. Δύο ήταν οι δράστες, από πολύ καλό φαινομενικά περιβάλλον και οι δύο. Το ένα ήταν το παιδί γιατρών, όπου η μητέρα ήταν κοντά του φροντίζοντας ιδιαίτερα τη μόρφωσή του, αλλά ο πατέρας ήταν ουσιαστικά απών από το σπίτι, και μάλιστα κατά τη διαδικασία ο δράστης αποδείχτηκε πολύ πιο ώριμος και από τη μητέρα του. Ο άλλος δράστης ήταν από πολύτεκνη οικογένεια, φαινομενικά συγκροτημένη, αλλά και εκεί ο πατέρας ήταν στην ουσία απών, αφού εργαζόταν πολλές ώρες. Το θύμα ίσως παραήταν ευαίσθητο. Όλη η διαδικασία έγινε εξωδικαστηριακά, σε επίπεδο πρόληψης. Επί ενάμισι μήνα πάλευα και με τα σχολεία (τους διευθυντές κυρίως) και με τα παιδιά και με τους γονείς. Επισημαίνω ότι οι γονείς είχαν αναπτύξει οικογενειακές

σχέσεις, μέχρι τη στιγμή που βγήκε στην επιφάνεια το τι γινόταν. Αφού έγινε η όλη διαδικασία, φαίνεται ότι έφυγε ένα τεράστιο βάρος από πάνω τους, στο τέλος αγκαλιάστηκαν και κάποιες στιγμές αργότερα βρίσκονταν και για καφέ» (E14).

E.3. Ο ρόλος του Επιμελητή μετά την απαγγελία της δικαστικής απόφασης για την εφαρμογή του μέτρου και η διαδικασία της διαμεσολάβησης

Εφόσον έχει προηγηθεί η προετοιμασία των δύο μερών σε προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις, «έχουν ξεκαθαριστεί τα πράγματα και από τις δύο πλευρές» και έχοντας εξασφαλιστεί η συναίνεσή τους να συμμετάσχουν στη διαδικασία συνδιαλλαγής, οι Επιμελητές προτείνουν το μέτρο στην έδρα του δικαστηρίου και, όταν απαγγέλλεται η δικαστική απόφαση, ενημερώνουν τα δύο μέρη, ορίζουν τη μέρα που θα πραγματοποιηθεί η συνδιαλλαγή και προχωρούν στην κύρια φάση της διαδικασίας, αναλαμβάνοντας οι ίδιοι το ρόλο των διαμεσολαβητών (E1, E2, E3, E4, E6, E15, E16, E21, E24, E25).

«Πάντα προσπαθώ να το κάνω με αυτόν τον τρόπο, γιατί, εάν επιχειρούσα να συνδιαλλαγούν πριν το δικαστήριο, θεωρώ ότι κανένας δεν μπορεί να εγγυηθεί ότι είναι σίγουρο πως θα το επιβάλει το δικαστήριο, επειδή εγώ το προτείνω» (E15).

«Νιώθω πιο ασφαλής να το εφαρμόσω ως αποτέλεσμα δικαστικής απόφασης, γιατί έχει τύχει να προσπαθήσω να συνδιαλλαγούν τα δύο μέρη, πριν πάμε στο δικαστήριο, και όταν φτάσαμε στο σημείο της συνδιαλλαγής, η πλευρά του θύματος έκανε πίσω» (E16).

Ο Επιμελητής «στο γραφείο του συγκαλεί και τα δύο μέρη και προσπαθεί να λειτουργήσει ως ένας εξισορροπητικός παράγων, έτσι ώστε να ακουστούν και οι δύο φωνές και να εκτονωθεί ο θυμός, τα απωθημένα και τα συναισθήματα, ιδίως αν τα δύο μέρη μένουν, π.χ., στην ίδια γειτονιά» (E6).

«Μέχρι τώρα και πριν παρακολουθήσουμε τη σχετική εκπαίδευση από το ΕΚΔΔΑ, ο κάθε Επιμελητής αυτοσχεδίαζε. Μόνο εγώ και άλλη μία συνάδελφος είχαμε κάνει έως το 2017 στην υπηρεσία μας διαμεσολαβήσεις, 14 χρόνια μετά την ψήφιση του νόμου 3189/2003! Οι υπόλοιποι συνάδελφοι ίσως δίσταζαν και να το προτείνουν, αφού ουσιαστικά δεν ξέραμε πώς εφαρμόζεται στην πράξη. Όμως, ούτε και οι δικαστές είναι εξοικειωμένοι με αυτό το μέτρο και ίσως δεν γνωρίζουν καν την πραγματική του αξία και διάσταση. Μετά την απόφαση του δικαστηρίου, εάν κρίνω ότι χρειάζονται και άλλες προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις με τα δύο εμπλεκόμενα μέρη, τις πραγματοποιώ και στη συνέχεια φτάνω στην κύρια

διαδικασία, κατά την οποία δίνεται ο χρόνος σε όλα τα μέρη να εκφραστούν και, αφού ανατρέξουμε σε όλα τα γεγονότα που οδήγησαν στη συγκεκριμένη άδικη πράξη, οι εμπλεκόμενοι εκφράζουν τα συναισθήματά τους, μπαίνουν ο ένας στη θέση του άλλου, αναλογίζονται τι διαφορετικό θα μπορούσαν να είχαν πράξει, ώστε να αποφύγουν τη σύγκρουση, και στο τέλος ο θύτης ζητά συγγνώμη από το θύμα. Σήμερα, μετά την εκπαίδευση, σε μια επόμενη συνδιαλλαγή, θα τους έβαζα να υπογράψουν ένα συμφωνητικό πραγματοποίησης του μέτρου, όπου θα αναφέρονταν και κάποιες δεσμεύσεις από τη μεριά του θύτη προς το θύμα για το μέλλον» (E21).

Ο E5 καταλήγει στη διαπίστωση:

«Τυπικά θα έπρεπε να υπάρχουν προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις και μετά την απόφαση να γινόταν η διαδικασία της συνδιαλλαγής. Στην πράξη, όμως, δεν γίνεται αυτό. Συνήθως γίνονται όλα πριν, καταλήγουμε ακόμα και στο συμφωνητικό και μετά φτάνουμε στο δικαστήριο, απλά για να επικυρώσει ό,τι έγινε. Επιβάλλεται, δηλαδή, το μέτρο της συνδιαλλαγής, αλλά η διαδικασία έχει ήδη γίνει πριν και δεν υπάρχει κάτι άλλο να γίνει μετά» (E5).

Οι E7, E8, E12, E17, E18, E19 και E22, όπως περιγράφεται αναλυτικότερα και στις απαντήσεις τους στο προηγούμενο ερώτημα, εφαρμόζουν όλα τα στάδια της συνδιαλλαγής πριν την εκδίκαση της υπόθεσης.

«Στο δικαστήριο ενημερώνω την έδρα ότι έχει γίνει η συνδιαλλαγή και εκεί τα δύο μέρη δίνουν απλά τα χέρια. Σε τέτοια περίπτωση μπορεί το δικαστήριο να αποφανθεί και ότι δεν τέλεσε την πράξη ο κατηγορούμενος, οπότε κάτι τέτοιο δεν αποτυπώνεται στα στατιστικά της υπηρεσίας ως συνδιαλλαγή» (E7).

«Όλη η διαδικασία γίνεται πριν το δικαστήριο και μετά η έδρα ή επιβάλλει (τυπικά) ως μέτρο τη συνδιαλλαγή ή σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να κριθεί αιτιώρητος, για να μη φαίνεται καταδικαστική απόφαση ή να παύσει η ποινική δίωξη λόγω ανακλήσεως και αποδοχής. Δεν είμαι όμως σίγουρος ότι εξακολουθεί να υπάρχει αυτή η δυνατότητα με τις τελευταίες νομοθετικές ρυθμίσεις» (E12).

Ο E20 περιέγραψε, επίσης, διεξοδικά το σκεπτικό του για την εφαρμογή του μέτρου στο προηγούμενο ερώτημα.

Οι E9, E11, E13 και E23 έρχονται σε επαφή με το θύμα κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας ή αφότου επιβληθεί η συνδιαλλαγή ως αναμορφωτικό

μέτρο από το δικαστήριο, και τότε μπαίνουν στην κύρια διαδικασία της συνδιαλλαγής.

«Τη στιγμή που τελειώνει το δικαστήριο και έχει απαγγελθεί η απόφαση, παίρνω παράμερα τα θύματα και ζητώ τα τηλέφωνα τους. Τους εξηγώ ότι κάποια στιγμή θα τους καλέσω, για να προχωρήσουμε τη συγκεκριμένη διαδικασία. Τους καλώ, λοιπόν, λίγες μέρες πριν την κύρια διαδικασία και αφού συζητάμε χωριστά, καθορίζουμε μία ημέρα για την κύρια διαδικασία» (E9).

«Μετά την απαγγελία της δικαστικής απόφασης διενεργούμε την κύρια φάση της διαδικασίας. Συνήθως αυτό γίνεται την ίδια ημέρα του δικαστηρίου, ώστε να μην ταλαιπωρούμε το θύμα να έρχεται δύο φορές» (E13).

«Μετά την απαγγελία της απόφασης καλώ σε μία ημέρα τον δράστη και το θύμα, σε ξεχωριστές πρώτα συναντήσεις, και μετά τους βάζω σε μια κοινή συνάντηση, όπου γίνεται όλη η διαδικασία. Αυτό έκανα και πριν την εκπαίδευση και αυτό εξακολουθώ να κάνω και μετά. Απλά πλέον τους βάζω και υπογράφουν τα συμφωνητικά (όλα μαζί στο τέλος), γιατί θεωρώ ότι μπορεί να μας δυσκολέψει αν βάλουμε την πλευρά του θύματος (ειδικά του ανήλικου) να υπογράψουν το συμφωνητικό συναίνεσης πριν τη διαδικασία, όπου αναφέρεται το δικαίωμά τους για μελλοντικές οικονομικές αξιώσεις. Υπήρξε μία περίπτωση πρόσφατα, κατά την οποία η μητέρα του θύματος, όταν είδε αυτή την πρόταση, πήρε φωτιά» (E11).

Ο E10 αναφέρεται σε πιο άτυπες μορφές συνδιαλλαγής:

«Έχω κάνει πολλές διαμεσολαβήσεις από παλαιότερα και πριν από την εκπαίδευση, αλλά με πιο άτυπη μορφή. Σε μας, δηλαδή, όπως είπα και πριν, εάν υπάρχει δικηγόρος από την πλευρά του δράστη και του έχω εξηγήσει το μέτρο, τότε εκείνος ενημερώνει την πλευρά του θύματος και έρχονται έτοιμοι στο δικαστήριο, αφού οι δικηγόροι τα έχουν βρει μεταξύ τους. Στις περισσότερες περιπτώσεις, δηλαδή, έρχονται έτοιμοι σε μένα και δεν έχει χρειαστεί να δω πριν την πλευρά του θύματος. Έτσι, μέχρι τώρα κάναμε τη συνδιαλλαγή στην έδρα και στην πραγματικότητα ο διαμεσολαβητής ήταν ο δικαστής» (E10).

Η μόνη εμπειρία συνδιαλλαγής του E14 ήταν αυτή που εφάρμοσε σε επίπεδο πρόληψης, χωρίς να οδηγηθεί η υπόθεση στα δικαστήρια, και που περιέγραψε στο προηγούμενο ερώτημα.

Ε.4. Η εφαρμογή του άρθρου 46 Κ.Π.Δ. από τον Εισαγγελέα. Η γνώμη των Επιμελητών για τη συνδιαλλαγή μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ.

Όπως προκύπτει από τις απαντήσεις 15 Επιμελητών (E1, E2, E4, E6, E8, E10, E11, E12, E14, E15, E16, E17, E18, E20, E22), ο Εισαγγελέας εφαρμόζει μεν το άρθρο 46 Κ.Π.Δ., αλλά όχι συχνά και σε ορισμένες μόνο περιπτώσεις, ενώ *«παλαιότερα εφαρμοζόταν συχνότερα»* (E14, E20), *«πιο αραιά τελευταία»* (E4), *«αραιά και πολύ επιλεκτικά, όταν θεωρεί ότι το παιδί δεν πρέπει να περάσει από δικαστήριο»* (E6), κυρίως σε υποθέσεις *«παράβασης Κ.Ο.Κ.»* (E15, E16) *«ή χρήσης ναρκωτικών ουσιών»* (E16).

Μόνο δύο Επιμελητές (οι E5 και E7) εκτιμούν ότι ο Εισαγγελέας εφαρμόζει αρκετά συχνά την αποχή από την ποινική δίωξη, ανάλογα, βέβαια, από τα αδικήματα (E7).

Αντίθετα, επτά Επιμελητές (E3, E9, E13, E19, E21, E24, E25) αναφέρουν ότι ο Εισαγγελέας δεν έχει εφαρμόσει ποτέ το συγκεκριμένο άρθρο, ενώ ο E23 δεν γνωρίζει εάν ο Εισαγγελέας το εφαρμόζει.

Οι 22 από τους 25 Επιμελητές εκτιμούν ότι οι Εισαγγελείς δεν έχουν εφαρμόσει τη συνδιαλλαγή μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ ή τουλάχιστον οι ίδιοι δεν το γνωρίζουν, αλλά δηλώνουν απερίφραστα ότι θα ήταν θετικά προσκείμενοι σε μια τέτοια επιλογή, εφόσον αναγνωρίζουν την ωφελιμότητά της και για τα δύο μέρη, προκειμένου να μπορούσε να αποφευχθεί η εμπλοκή τους με τα δικαστήρια και *«την ψυχοφθόρα δικαστική διαδικασία»* (E2), *«ώστε κάποια θέματα να λύνονταν σε προηγούμενα στάδια και να μην έφταναν κάποιες υποθέσεις στο ακροατήριο»* (E25).

Ο E19 αναφέρει μια πιο άτυπη τακτική:

«εμείς όταν βλέπουμε κάποιο παιδί να είναι σε προπαραβατική φάση (π.χ. πέφτει στην αντίληψή μας ή μας έρχεται η πληροφορία ότι ένας 15χρονος οδηγεί συστηματικά αμάξι μέσα στην πόλη), μετά από προφορική παραπομπή δική μας, τον καλεί ο Εισαγγελέας στο γραφείο του με τους γονείς του και τους κάνει συστάσεις. Αυτό είναι καθαρή πρόληψη και άτυπη» (E19).

Τρεις μόνο Επιμελητές (E6, E10 και E22) θυμούνται μία περίπτωση που έχει εφαρμοστεί η συνδιαλλαγή μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ. Ειδικότερα:

«Μου έχει τύχει να κάνω συνδιαλλαγή με το 46 Κ.Π.Δ. σε ένα σχολείο. Συνήθως μπαίνει η επιμέλεια, όταν ο Εισαγγελέας κρίνει ότι δεν πρέπει να

προχωρήσει η υπόθεση στην ποινική διαδικασία. Θεωρώ πολύ σημαντική, πάντως, αυτή τη δυνατότητα που δίνεται από το νόμο» (E6).

«Μία φορά έτυχε να εφαρμόσω τη συνδιαλλαγή μέσω του 46 Κ.Π.Δ., όταν με κάλεσε ο Εισαγγελέας στο γραφείο του και όρισε το μέτρο της συνδιαλλαγής, προκειμένου να μην οδηγηθεί η πράξη στο δικαστήριο. Σε εκείνη την περίπτωση έκανα ξεχωριστές συναντήσεις με τα δύο μέρη και με πήρε τρεις μήνες, για να ολοκληρωθεί η διαδικασία. Εξαρτάται από τον Εισαγγελέα. Εγώ δουλεύω πάρα πολλές φορές τη συνδιαλλαγή σε περιστατικά που έρχονται σε μένα ως πρόληψη. Έχουμε πάρα πολλούς Ρομά που τα φτιάχνουν με κορίτσια δικά μας, με χαμηλό όμως νοητικό επίπεδο ή με κάποια ψυχικά προβλήματα, και συχνά κάνω διευθετήσεις με εντολές του Εισαγγελέα, γιατί οι γονείς των κοριτσιών έχουν ασκήσει μήνυση για αρπαγή, αποπλάνηση ή σεξουαλική παρενόχληση και τότε χρειάζεται να αναλάβω διαμεσολαβητικό ρόλο, για να επιστρέψουν τα κορίτσια στα σπίτια τους. Αν εφαρμοζόταν η συνδιαλλαγή μέσω του 46 Κ.Π.Δ. πιστεύω ότι θα ήταν ωφέλιμο» (E10).

«Νομίζω πως έχει γίνει συνδιαλλαγή μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ. Θυμάμαι μια “ελαφρά” περίπτωση λεκτικής βίας στο σχολικό περιβάλλον» (E22).

Αξίζει να σημειωθεί η διαφορετική άποψη και οι επιφυλάξεις τριών Επιμελητών (E8, E11 και E20) ως προς τη δυνατότητα ουσιαστικής εφαρμογής της συνδιαλλαγής μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ.

Ειδικότερα, ο E20, ενώ δηλώνει ότι πιστεύει πολύ στη συνδιαλλαγή μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ., έχει τη γνώμη ότι *«είναι δύσκολο να εφαρμοστεί»*.

«Το να απόσχει ο Εισαγγελέας από την ποινική δίωξη του δράστη και να του επιβάλει τη συνδιαλλαγή ως μέτρο, θεωρώ ότι είναι ρίσκο, γιατί πια η αξιολόγηση του περιστατικού φεύγει από το πλαίσιο της κοινωνικής έρευνας και η υπόθεση πάει στην Εισαγγελία. Αυτό θα είχε ένα νόημα, αν υπήρχε Κοινωνική Υπηρεσία στην Εισαγγελία. Όπως λειτουργεί τώρα το σύστημα με την υπηρεσιακή χωρητικότητα που έχουμε και τις υπηρεσιακές μας δυνατότητες, αυτό δεν είναι εφικτό. Άρα θεωρώ ότι το να επιβάλλεις τη συνδιαλλαγή μέσω του 46 Κ.Π.Δ., ενέχει κινδύνους, επειδή πάλι στερούνται οι εμπλεκόμενοι τη δυναμική της διαδικασίας» (E8).

«Δεν είμαι τόσο θετικός για την εφαρμογή της συνδιαλλαγής μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ., γιατί θέλω να είμαι σίγουρος, όταν εγώ την προτείνω ως μέτρο και να γνωρίζω ήδη τον ανήλικο» (E11).

E.5. Θα μπορούσαν να εφαρμοστούν άλλες μορφές διαμεσολάβησης, ίσως σε προγενέστερο στάδιο, ώστε να μην οδηγηθεί μια υπόθεση στη δικαστική αίθουσα; Αν ναι, ποιες είναι αυτές;

Όλοι, ανεξαιρέτως, οι Επιμελητές πιστεύουν ότι θα μπορούσαν να εφαρμοστούν άλλες μορφές διαμεσολάβησης σε προγενέστερο στάδιο, ώστε να μην οδηγηθεί μια υπόθεση στη δικαστική αίθουσα. Συγκεκριμένα, πιστεύουν ότι θα μπορούσε να εφαρμοστεί με βασική προϋπόθεση την εκπαίδευση των διαμεσολαβητών:

- στο σχολείο (E1, E2, E3, E4, E5, E6, E7, E8, E9, E10, E11, E12, E13, E15, E16, E17, E18, E19, E21, E22, E23, E24, E25)
- στην αστυνομία (E1, E2, E3, E6, E8, E15, E17, E18, E25)
- μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ. στην Εισαγγελία (E7, E8, E10, E13, E16, E17, E20, E23)
- στην ΥΕΑ σε επίπεδο πρόληψης (E2, E14, E19, E22, E23)
- με Διάταξη του Ανακριτή σε συνδυασμό με το μέτρο της ΕΥΕ (E21)
- ή και σε επίπεδο δήμου (E18)

Ειδικότερα, κάποιες από τις απαντήσεις των Επιμελητών:

«Για μένα, η συνδιαλλαγή θα έπρεπε να γίνεται στα πρώιμα στάδια. Εν θερμώ. Όταν εμείς, για παράδειγμα, κάναμε τη συνδιαλλαγή τώρα, το 2019, και η πράξη είχε γίνει το 2015, δεν ξέρω τι νόημα είχε. Τα παιδιά έχουν φύγει από αυτό. Ωστόσο, το κρατούσαν. Τόσα χρόνια είχαν θυμό που δεν είχε εξωτερικευθεί. Έτυχε να συναντηθούν και έριχναν ματιές. Ο μπαμπάς του θύματος ήρθε και ήταν πολύ προσβλητικός, δηλαδή τον καβγά τον συνέχιζε ο γονιός και όχι το παιδί. Θα μπορούσε να γίνει η συνδιαλλαγή σε προγενέστερο στάδιο μόνο στο σχολείο και όχι, π.χ., στα αστυνομικά τμήματα, επειδή οι αστυνομικοί έχουν στο μυαλό τους μόνο τη χρηματική αποζημίωση, οπότε θα γινόταν η αστυνομία ένα μπακάλικο με οικονομικό αλισβερίσι» (E5).

«Από όσο γνωρίζω, αυτό σε κάποια συστήματα, όπως το αμερικάνικο, είναι εφικτό. Ωστόσο, πρέπει να υπάρχουν κάποιες προϋποθέσεις: η μία είναι να υπάρχει Κοινωνική Υπηρεσία στο σχολείο και η άλλη είναι να υπάρχει Κοινωνική Υπηρεσία

στην Εισαγγελία ή στην Αστυνομία, όπου εκεί πια το περιστατικό δεν φτάνει στο ποινικό σύστημα, αλλά η διαδικασία ακολουθεί το πρωτόκολλο, την προσέγγιση και το συμβουλευτικό πλαίσιο, όπως ακολουθείται στην περίπτωση τη δική μας» (E8).

«Ναι, όπως αυτή που ανέφερα, σε επίπεδο πρόληψης. Πιστεύω, ότι θα ήταν πολύ πιο ωφέλιμη μια διαμεσολάβηση εκτός δικαστικών αιθουσών, ειδικά στην επαρχία, όπου οι κοινωνίες είναι πολύ μικρές, ώστε να μην εκτεθούν καθόλου τα παιδιά σε τέτοιες διαδικασίες» (E14).

«Σε κάποιες περιπτώσεις, όπως σε περιπτώσεις σχολικής βίας, θα μπορούσε σε ένα άτυπο στάδιο η συνδιαλλαγή να εφαρμοστεί στο σχολείο και να μην οδηγηθεί μια υπόθεση στο δικαστήριο ή και στα αστυνομικά τμήματα, αφού η αστυνομία έρχεται πρώτη σε επαφή με τα εμπλεκόμενα μέρη και έχει αυτόν τον ρόλο. Μας είχε τύχει μια περίπτωση που η υπόθεση λύθηκε με τη συνδρομή της αστυνομικής διεύθυνσης και με τη δική μας παρέμβαση σε άτυπο επίπεδο, και αποτράπηκε η μήνυση» (E15).

«Θα μπορούσε να εφαρμοστεί στο σχολείο, κατ' αρχήν. Το λέμε χρόνια. Πιστεύω πολύ σε αυτό και ότι πολλά πράγματα θα μπορούσαν να γίνουν σε επίπεδο σχολείου. Θα πρέπει η διαμεσολάβηση να μπει στα σχολεία και να μην οδηγούνται οι υποθέσεις στις δικαστικές αίθουσες. Ακόμα και αν δεν ήταν δυνατό να λυθεί μια σύγκρουση στο σχολείο, θα μπορούσε ίσως σε επίπεδο δήμου ή στο αστυνομικό τμήμα» (E18).

«Ναι, εμείς, όπως σας είπα, το κάνουμε αυτό ήδη πολλές φορές σε επίπεδο πρόληψης. Έχουμε ανοιχτή επικοινωνία με τα σχολεία, οπότε για περιπτώσεις παιδιών που λειτουργούν με έναν τρόπο που φαίνεται ότι θέλουν υποστήριξη, τότε σε άτυπο επίπεδο κουβεντιάζουμε αυτές τις περιπτώσεις με τον Εισαγγελέα. Εκείνος τα καλεί στο γραφείο του και τα φέρνει αντιμέτωπα με την ευθύνη της πράξης τους και τότε τα παιδιά αισθάνονται δέος και ίσως έναν φόβο που τα συγκρατεί από την τέλεση άλλων πράξεων. Αυτό το κάνουμε χρόνια» (E19).

«Πιστεύω ότι θα μπορούσε να εφαρμοστεί η συνδιαλλαγή κατ' αρχήν στα σχολεία, με εκπαίδευση τόσο των εκπαιδευτικών όσο και των ανηλίκων. Επίσης, θα μπορούσε να εφαρμοστεί στις περιπτώσεις που εκδίδεται διάταξη του Ανακριτή και σε συνδυασμό με το μέτρο της επιμέλειας υπηρεσίας θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί και το μέτρο της συνδιαλλαγής, ώστε, όταν ερχόταν η στιγμή του δικαστηρίου, να επιβαλλόταν κανονικά από το δικαστήριο και να αποτυπωνόταν

και στην απόφαση, οπότε μετά να γινόταν μόνο ένα “follow up”, για να επιβεβαιώναμε ότι ο θύτης είχε τηρήσει τις δεσμεύσεις του συμφωνητικού» (E21).

«Εκτός από το άρθρο 46 Κ.Π.Δ. θα μπορούσε να εφαρμοστεί η διαμεσολάβηση σε προγενέστερο στάδιο υπό προϋποθέσεις. Να είχαμε δηλαδή μια ομπρέλα, να συμμετείχε κάποιος επιμελητής, ένας εισαγγελέας και ένας δικαστής ανηλίκων. Θα μπορούσε ίσως και νωρίτερα, στο σχολικό περιβάλλον με τον σχολικό διαμεσολαβητή» (E23).

E.6. Θα μπορούσε η διαμεσολάβηση να εφαρμοστεί ως μια απόλυτα εξωποινική διαδικασία, όπως σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπου συμμετέχουν μόνο ο δράστης, το θύμα, ο διαμεσολαβητής και εκπρόσωπος της κοινότητας;

Από τους 25 Επιμελητές, οι 18 πιστεύουν ότι η διαμεσολάβηση θα μπορούσε να εφαρμοστεί ως μια απόλυτα εξωποινική διαδικασία (E1, E2, E3, E6, E9, E10, E12, E13, E14, E15, E16, E17, E18, E19, E20, E24, E25). Πολλοί επεσήμαναν ότι, για να γίνει αυτό, είναι αναγκαίες αρκετές προϋποθέσεις:

«χρειαζόμαστε κουλτούρα συμφιλίωσης» (E1), «να είναι όλα τα μέρη εξοικειωμένα με τέτοιες διαδικασίες» (E2), «θα πρέπει όλοι οι εμπλεκόμενοι να γνωρίζουν τι σημαίνει αυτή η διαδικασία» (E6), «θέλει οργάνωση» (E9), «χρειάζεται εκπαίδευση όλων όσων εμπλέκονται στη διαδικασία» (E17, E25). «Το να εισέρχεται μια υπόθεση, ειδικά ανηλίκων, στο ποινικό σύστημα αποκτά αυτομάτως έναν τιμωρητικό χαρακτήρα και ουσιαστικά κανένας δεν βγαίνει κερδισμένος. Ενώ, εκτός δικαστηρίου θα μπορούσε να δοθεί η δυνατότητα και στον δράστη να καταλάβει τις συνέπειες της πράξης του και στο θύμα να δικαιωθεί ηθικά» (E3). «Με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσε να γίνει έγκαιρα. Και εάν δεν ευδοκίμούσε η προσπάθεια, να κατέληγε στον Εισαγγελέα για την απόδοση ευθύνης» (E5). «Το έχω δει να συμβαίνει στη Γερμανία. Είχα παραβρεθεί σε διαδικασία διαμεσολάβησης, όπου συμμετείχε η ευρύτερη περιφέρεια με εκπροσώπους ποικίλων δομών, και ήταν πραγματικά πολύ ενδιαφέρον» (E13). «Με την πρόβλεψη που υπάρχει πλέον για τις ομάδες προστασίας ανηλίκων σε κάθε δήμο, θα μπορούσε να λειτουργήσει η συνδιαλλαγή και ως μια απόλυτα εξωποινική διαδικασία» (E15), «ώστε να μη στιγματιστεί ο δράστης» (E18). «Έχει ήδη εφαρμοστεί και σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης στο παρελθόν. Έχει τρέξει πρόγραμμα σε δήμους η κ. Αρτινοπούλου» (E20).

Από την άλλη πλευρά, επτά Επιμελητές (E4, E7, E8, E11, E21, E22, E23) απάντησαν αρνητικά στο ερώτημα και εξέφρασαν τις επιφυλάξεις τους για το αν θα μπορούσε στην Ελλάδα να εφαρμοστεί η διαμεσολάβηση ως μια απόλυτα εξωποινική διαδικασία, εφόσον «δεν υπάρχει εδώ αυτή η νοοτροπία» (E7).

«Η ελληνική κοινωνία δεν είναι ακόμα έτοιμη για τέτοιες διαδικασίες, ειδικά με εκπροσώπους της κοινότητας. Χρειαζόμαστε ακόμα ως λαός πολλή εκπαίδευση» (E21). *«Με τον τρόπο που είναι δομημένο αυτή τη στιγμή το ποινικό σύστημα ανηλίκων και με τη δεδομένη έλλειψη κοινωνικών υπηρεσιών και συγκεκριμένα κοινωνικών λειτουργών στα σχολεία, στην εισαγγελία και στα αστυνομικά τμήματα, θεωρώ ότι δεν υπάρχει το πλαίσιο, για να γίνει με τα τωρινά τουλάχιστον δεδομένα»* (E8). *«Οι συνθήκες στη χώρα μας ακόμα δεν έχουν ωριμάσει γι' αυτό. Θα πρέπει να εμβαθύνουμε όλοι στη διαδικασία αυτή της συνδιαλλαγής, να ενημερωθούν όλοι οι συμμετέχοντες, για να μπορέσει να προχωρήσει. Θεωρώ, όμως, ότι ακόμα δεν είναι ώριμες οι συνθήκες»* (E23). *«Πιστεύω πως δεν μπορεί να γίνει διαμεσολάβηση χωρίς συναίσθημα. Μια συνδιαλλαγή εκτός του ποινικού συστήματος ίσως θα μπορούσε να γίνει στη σχολική κοινότητα ή σε επιχειρήσεις με εκπαιδευμένους διαμεσολαβητές»* (E22).

Ο E4 είναι πιο αναλυτικός:

«Δεν υπάρχει εδώ κοινότητα, με την έννοια της κοινότητας που υπάρχει σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Στην Αγγλία, ας πούμε, που ο δικαστής είναι εκπρόσωπος της τοπικής κοινότητας και δεν χρειάζεται να είναι δικαστής με την έννοια την τυπική και η επαφή του ανηλίκου με την κοινότητά του είναι στενή, νιώθει ότι ανήκει σε μια γειτονιά και ελέγχεται. Τώρα στην Αθήνα, που η υπηρεσία μας καλύπτει όλη την Αττική και κυριαρχεί ένα χάος, ο ανήλικος ξέρει ότι δεν ελέγχεται τόσο. Ενώ, αν ήταν να τεθεί το θέμα του στη γειτονιά του, θα ένιωθε διαφορετικά. Γι' αυτό λέω ότι, αν η διαμεσολάβηση γινόταν μέσα στις τοπικές κοινωνίες, θα είχε ένα άλλο βάρος... να είχε έρθει, δηλαδή ο δάσκαλός του, ο γονιός, να έπαιρνε θέση, θα ήταν αλλιώς».

Άξονας ΣΤ: Διερεύνηση των στάσεων και των ρόλων των εμπλεκομένων στην εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής

ΣΤ.1. Διερεύνηση πριν την ακροαματική διαδικασία από τους Επιμελητές των προθέσεων δράστη και θύματος. Έχει σημασία για τους Επιμελητές εάν υπάρχει κάποια σχέση μεταξύ των μερών;

Στις υποθέσεις για τις οποίες οι Επιμελητές κρίνουν ότι πρέπει να προτείνουν το μέτρο της συνδιαλλαγής, όλοι συμφωνούν στο ότι έχουν διερευνήσει κατ' αρχάς τις προθέσεις του δράστη και αν υπάρχει από εκείνον επιθυμία ή συμφωνία να συνδιαλλαγεί. Στη συνέχεια, έστω και λίγο πριν την ακροαματική διαδικασία, προσπαθούν να διερευνήσουν (οι ίδιοι ή η έδρα σύμφωνα με τον Ε9) και τις προθέσεις του θύματος, ώστε να εξασφαλίσουν την πρόθυμη συναίνεση και των δύο μερών για την εφαρμογή του μέτρου.

Εάν προϋπήρχε κάποια σχέση που συνδέει τα δύο μέρη, «*αν είναι για παράδειγμα φίλοι*» (Ε7), φαίνεται ότι επηρεάζει θετικά τους περισσότερους Επιμελητές (19/25) και αποτελεί για εκείνους ένα σημαντικό παράγοντα και ένα επιπλέον κίνητρο στο να εφαρμόσουν το μέτρο, εφόσον στην περίπτωση που τα μέρη γνωρίζονται «*έχει ακόμα μεγαλύτερο νόημα η συνδιαλλαγή*» (Ε9).

«Τότε καταβάλλω ακόμα μεγαλύτερη προσπάθεια, προκειμένου να αποκατασταθούν οι σχέσεις τους» (Ε1, Ε14, Ε17). *«Αν υπάρχει σχέση μεταξύ τους, θεωρώ ακόμα πιο σημαντικό να μπορέσει να πραγματοποιηθεί η συνδιαλλαγή»* (Ε3). *«Έχει μεγάλη σημασία για μένα αν διαβιούν στην ίδια κοινότητα, αν έχουν κάποια σχέση»* (Ε6). *«Ναι, έχει σημασία εάν έχουν μεταξύ τους σχέση και ποια ακριβώς. Είναι ένα από τα βασικά πράγματα που διερευνώ πριν γίνει η διαμεσολάβηση. Δηλαδή, όχι μόνο τις πράξεις και τις προθέσεις των εμπλεκομένων, αλλά και τις κοινωνικές συνθήκες που προϋπήρχαν της πράξης»* (Ε8). *«Όταν υπάρχει μεταξύ τους σχέση, νομίζω ότι είναι ακόμα πιο επιβεβλημένο να γίνει συνδιαλλαγή. Μου έχει τύχει, για παράδειγμα, να υπάρχει σύγκρουση μητριάς με παιδί. Εκεί είναι ακόμα πιο απαραίτητη η συνδιαλλαγή»* (Ε15). *«Έχει σημασία για μένα εάν υπήρχε φιλική σχέση μεταξύ τους, γιατί μπορείς να φέρεις στην επιφάνεια ως σημείο επαφής την αξία της φιλίας»* (Ε18) *«και η συνδιαλλαγή θα διευκολυνθεί»* (Ε21). *«Πολλές φορές εστιάζω σε αυτό και προσπαθώ να τους κάνω να συναισθανθούν την αξία της σχέσης τους και πάνω σε αυτό να χτίσουμε τη διαμεσολάβηση και να προχωρήσει το μέτρο»* (Ε23). *«Ναι, έχει σημασία για*

μένα αν γνωρίζονται ο δράστης με το θύμα. Είναι ένας λόγος παραπάνω για να προσπαθήσω για την επανόρθωση της βλάβης και την αποκατάσταση των σχέσεών τους» (E24).

Πέντε Επιμελητές (E4, E5, E13, E20 και E25) εξέφρασαν διαφορετική άποψη, αναφέροντας ότι δεν έχει καμία σημασία για τους ίδιους και δεν τους επηρεάζει εάν τα μέρη γνωρίζονταν από πριν ή αν υπάρχει κάποια σχέση μεταξύ τους, αφού, όπως τονίζει ο E5, *«αυτό που έχει σημασία είναι η ανάληψη ευθύνης»* και *«κύρια προϋπόθεση είναι η πρόθεση και των δύο μερών να προβούν στη συνδιαλλαγή»* (E25).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του E22, ο οποίος υποστήριξε μεν ότι έχει σημασία για τον ίδιο εάν υπάρχει κάποια σχέση που συνδέει τα δύο μέρη, ωστόσο το λαμβάνει υπ' όψιν του με αρνητικό πρόσημο κάποιες φορές:

«Προσπαθώ να προστατέψω τα μέρη. Δεν προχωρώ σε διαμεσολάβηση, ακόμα κι αν φαίνεται η σχέση τους καλή, γιατί κάτω από τα καλά τους κομμάτια υποβόσκουν συχνά και άλλα πράγματα. Όταν βλέπω, για παράδειγμα, ότι πρόκειται για δύο φίλους, όπου ο ένας καταπιεζόταν χρόνια από τον άλλο και αν στη συνέχεια προέκυψε κάποιο ζήτημα που τους έφερε στα δικαστήρια, δεν τους εμπλέκω στη διαδικασία της διαμεσολάβησης, ακριβώς γιατί αναπαράγονται πάλι τα ίδια μοτίβα. Πάλι ο δράστης φαίνεται να υπερτερεί στο θύμα και δεν είμαι καλά εκπαιδευμένη, ώστε να το χειριστώ αυτό. Αν ήμουν καλά εκπαιδευμένη, ίσως να το χειριζόμουν» (E22).

ΣΤ.2. Η στάση του δράστη και του θύματος στην προοπτική της συνδιαλλαγής.

Πού αποδίδουν αυτή τη στάση οι Επιμελητές;

Σύμφωνα με τις απόψεις της πλειονότητας των Επιμελητών (22/25), όταν ο δράστης έχει ομολογήσει την πράξη του και αναλαμβάνει την ευθύνη του, είναι συνήθως πιο θετικός στην προοπτική της συνδιαλλαγής (E1, E2, E3, E7, E8, E9, E10, E11, E12, E13, E14, E15, E16, E17, E18, E19, E20, E21, E22, E23, E24, E25), και αυτό συμβαίνει, κατά τη γνώμη τους, για τους παρακάτω λόγους:

- *«γιατί θέλει να ξεμπερδέψει με την υπόθεση και να λυθεί ουσιαστικά το θέμα» (E1),*
- *«ίσως γιατί αποτελεί για εκείνον μια ευκαιρία να ζητήσει συγχώρεση» (E11),*
- *«το θεωρεί μια ευκαιρία που του δίνεται» (E13),*

- «γιατί έχει διάθεση να τα ξαναβρεί με το θύμα, να αποκαταστήσουν τις σχέσεις τους και να συνεχίσουν» (E16),
- «είναι μια κοινωνική διαδικασία την οποία την καταλαβαίνει, αντιλαμβάνεται το περιεχόμενό της, αφού του εξηγηθεί σωστά, ενώ η ακροαματική διαδικασία είναι κάτι που του είναι ξένο και πιθανότατα σκέπτεται γιατί να μην το δοκιμάσει;» (E20).

Ωστόσο, ο E17 επισημαίνει:

«Ο δράστης, όταν αναλαμβάνει την ευθύνη της πράξης του, το ακούει θετικά. Μπορεί, όμως, να χρειαστεί να κάνω δουλειά, για να φτάσει στο σημείο να αναλάβει την ευθύνη που του αναλογεί. Πρέπει να ρίξει τον εγωισμό του και να το πει».

Περαιτέρω, οι Επιμελητές εκτιμούν ότι η θετική στάση του δράστη ως προς την προοπτική της συνδιαλλαγής ενδεχομένως σχετίζεται και με άλλους λόγους:

- «ίσως το επιζητά, για να ξεγλιστρήσει» (E7),
- «μπορεί να σκεφτεί ότι έτσι ξεμπερδεύει πιο εύκολα... αυτό θα μπορούσε να είναι το κομμάτι εκμετάλλευσης της διαμεσολάβησης» (E4),
- «ίσως επειδή θεωρεί το μέτρο πιο ήπιο, πιο φιλικό για τον ίδιο και ότι τον απομακρύνει από τον κίνδυνο της αμιγώς τιμωρητικής μεταχείρισης» (E8),
- «γιατί φοβάται μην τιμωρηθεί και πιο εύκολα αποδέχεται την ευθύνη για την πράξη του» (E10),
- «γιατί νιώθει ότι έτσι αποφεύγει το δικαστήριο» (E12),
- «γιατί πιστεύει ότι η συνδιαλλαγή είναι ευνοϊκότερο μέτρο από άλλα (π.χ. ενδεχόμενη κοινωφελή εργασία ή επιμέλεια υπηρεσίας που είναι μακροβιότερα)» (E21),
- «προκειμένου να αποφύγει μια μεγαλύτερη τιμωρία» (E22),
- «γιατί στην αρχή ίσως πιστεύει ότι θα ζητήσει μια συγγνώμη και θα ξεμπερδέψει. Στη συνέχεια, όμως, καταλαβαίνει ότι είναι μια ολόκληρη διαδικασία. Δεν έχει μπει αυτή η διαπραγμάτευση στην κουλτούρα μας και θέλει χρόνο» (E15).

Οι E5 και E6 αναφέρονται και στα συναισθήματα του δράστη:

«Ο δράστης είναι πιο φοβισμένος, επειδή αντιλαμβάνεται αυτό το κομμάτι εξουσίας που έχει – εν προκειμένω – το θύμα. Γι' αυτό πιστεύω ότι θέλει προετοιμασία, για να λειανθεί το έδαφος και τα συναισθήματα» (E5).

«Ο δράστης πολύ συχνά αρνείται οποιαδήποτε συμμετοχή στην πράξη, οπότε σε τέτοια περίπτωση δεν προχωράμε σε συνδιαλλαγή. Αυτό μπορεί να οφείλεται στην ενοχή ή στην ντροπή που νιώθει» (E6).

Ο E13 εκφράζει τη δυσαρέσκειά του για κάποιες δικαστηριακές πρακτικές:

«Στο παρελθόν είχαμε δει να συμβαίνει το τραγικό να μην αποδέχεται ο δράστης την ευθύνη του για την πράξη, να χτυπιέται ότι δεν έχει κάνει αυτό που τον κατηγορούν και η έδρα να τον πιέζει να ζητήσει συγγνώμη» (E13).

Ο E16 αναφέρεται και στο περιεχόμενο της συνδιαλλαγής:

«Σε αυτά τα αδικήματα, που το έχω εφαρμόσει, είναι κυρίως απλές σωματικές βλάβες. Το θέμα δεν είναι να τιμωρηθεί από το δικαστήριο ο δράστης, αλλά και να μη μείνει στην ατμόσφαιρα ότι υπάρχει μια αντιδικία ή μία διένεξη. Σε ένα τελευταίο περιστατικό που είχα, δράστης και θύμα, βγήκαν μετά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής και ήπιαν καφέ, όπως πριν το συμβάν» (E16).

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στη στάση του θύματος στην προοπτική της συνδιαλλαγής, οι γνώμες των Επιμελητών επεκτείνονται σε διάφορες διαστάσεις.

Ορισμένοι εκτιμούν ότι το θύμα είναι συνήθως πιο επιφυλακτικό (E1, E8, E9, E10, E11, E12, E13, E15, E21) και «κουμπωμένο» (E13):

«ίσως γιατί θέλει να τελειώνει και να μην ξαναπεράσει μια δύσκολη διαδικασία» (E11), «στην αρχή αντιδρά στην προοπτική της συνδιαλλαγής, γιατί δεν ξέρει πού αποσκοπεί το συγκεκριμένο μέτρο και δεν καταλαβαίνει γιατί να εμπλακεί ξανά σε άμεση επαφή με τον δράστη» (E13), «αλλά όταν νιώθει ότι θα δικαιωθεί, δέχεται» (E12). «Αρχικά υπάρχει ζάφνιασμα και από τις δύο πλευρές. Το ζάφνιασμα ισχύει και για το θύμα, γιατί το μέτρο είναι κάτι καινούριο για την αντίληψη της ελληνικής κοινωνίας. Το θύμα είναι πάντα πιο επιφυλακτικό. Ο δικός μας ρόλος, λοιπόν, είναι πολύ σημαντικός στο να εξηγηθεί τι σημαίνει συνδιαλλαγή» (E8).

«Είναι απαραίτητες οι προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις, ώστε να κατανοήσει το θύμα ότι σε αυτή τη διαδικασία θα του δοθεί η ευκαιρία να αρθρώσει τον δικό του λόγο και ν' ακουστεί η φωνή του» (E21).

«Πολλές φορές, το θύμα είναι πιο διστακτικό, επιφυλακτικό ή έρχεται με τη διάθεση να τιμωρηθεί ο δράστης. Αισθάνεται πολλές φορές ότι έχει ήδη χάσει κάτι και δεν θέλει να χάσει περισσότερο χρόνο. Ωστόσο, υπάρχουν κάποια θύματα που θέλουν να έρθουν σε επικοινωνία με τον δράστη και να συζητήσουν τους λόγους που έφτασε σ' αυτό το σημείο. Εξαρτάται βέβαια και από το αδίκημα. Αν το αδίκημα είναι πιο σοβαρό, τότε και το θύμα είναι πιο επιφυλακτικό. Αν η πράξη είναι μια επιπολαιότητα του δράστη και εκεί την αποδίδει το θύμα, τότε είναι πιο θετικό στην προοπτική της συνδιαλλαγής» (E15).

Στην αρχικά τουλάχιστον αρνητική, αμυντική και τιμωρητική στάση του θύματος, αναφέρονται και οι E3, E4, E18, E23, E24:

- *«αρχικά εμμένει σε μια πιο τιμωρητική και ίσως εκδικητική στάση» (E3),*
- *«ίσως έχει κάποιες αντιστάσεις εξαιτίας της ζημίας που έχει υποστεί και πιθανόν – αρχικά τουλάχιστον – να θέλει να τιμωρήσει τον δράστη» (E24),*
- *«κρατά πολλές φορές μια αμυντική στάση και κάποιες φορές – όπως την τελευταία που έχω στο μυαλό μου – φέρεται σαν να δηλώνει με τη στάση του: “Εγώ είμαι το θύμα. Εγώ έπαθα ό,τι έπαθα και από εδώ και πέρα εγώ καθορίζω τους αγώνες του παιχνιδιού” και αυτό, να σου πω την αλήθεια, δεν μου άρεσε καθόλου, γιατί μετά αντιστράφηκαν οι ρόλοι, νομίζω. Το εξέλαβα σαν να “το παραπήραμε πάνω μας”. Προχώρησα τη διαδικασία με πολύ κόπο και τελικά φτάσαμε στο επιθυμητό αποτέλεσμα, αλλά με πολύ κόπο» (E23).*
- *«τα θύματα μπορεί να νιώθουν ότι με αυτό τον τρόπο ο δράστης τη γλιτώνει, άρα μπορεί να είναι αρνητικοί σε τέτοια πρόταση. Αυτό το βλέπω πολύ έντονα στους γονείς, ειδικά των θυμάτων, που επιμένουν να τιμωρηθεί ο δράστης. Βλέπεις παιδιά που μεταξύ τους τα έχουν βρει, και οι γονείς επιμένουν για την αυστηρή τιμωρία του δράστη» (E4).*
- *«το θύμα, αν δεν έχει συγχωρητική διάθεση, είναι αρνητικό σε αυτή την προοπτική. Αναφέρομαι κυρίως στα ανήλικα θύματα, που επηρεάζονται από τους γονείς τους και ίσως τους φοβούνται κιάλας ή φοβούνται μήπως ασκήσει ξανά βία ο δράστης εναντίον τους, γι' αυτό δεν είναι θετικά στη συνδιαλλαγή» (E18).*

Οι E19, E22 και E25 βάζουν επίσης στη συζήτηση για τη στάση του θύματος, τον σημαντικό ρόλο άλλων εμπλεκόμενων (γονέων και δικηγόρων) που ασκούν επιρροή στη διαμόρφωση της απόφασής τους:

«Εξαρτάται από την περίπτωση. Πρέπει ο Επιμελητής να εξηγήσει πάρα πολύ καλά τη σημασία του μέτρου και να μην είναι μια υπόθεση την οποία έχουν αναλάβει οι δικηγόροι, γιατί πιστεύω ότι σε αυτές τις περιπτώσεις δεν υπάρχει προσωπική βούληση, αλλά τα μέρη αφήνουν το δικηγόρο τους να χειριστεί την υπόθεση. Όταν δεν υπάρχει δικηγόρος, θεωρώ ότι εκεί είναι πολύ πιο εύκολο να εμπιστευθούν τη διαδικασία. Εξάλλου, πολλές φορές μπορεί να έχουν μαλώσει παιδιά, που είναι στο ίδιο σχολείο ή στην ίδια γειτονιά, ανήκουν δηλαδή στο ίδιο πλαίσιο και αυτά τα παιδιά στην ουσία θέλουν να τα βρουν. Μπορεί να μην είχαν ζητήσει νωρίτερα συγγνώμη, πιθανότατα γιατί δεν το χειρίστηκαν σωστά οι γονείς» (E19).

«Το θύμα από την άλλη πλευρά, και όχι το ίδιο το παιδί αλλά συνήθως οι γονείς και ο δικηγόρος, προσπαθούν να επωμισθούν οικονομικά οφέλη από τη συνδιαλλαγή. Η συνδιαλλαγή ακόμα δεν έχει μπει στο “κυκλοφοριακό σύστημα” της ελληνικής κοινωνίας και ο καθένας φαντάζεται ό,τι θέλει γι’ αυτήν» (E22).

«Πολλές φορές η στάση του δράστη και του θύματος επηρεάζεται από τη συμμετοχή και τη στάση άλλων εμπλεκόμενων προσώπων, όπως των γονέων ή των δικηγόρων. Το θύμα μπορεί να προβεί πιο εύκολα σε συνδιαλλαγή αν το αδίκημα αφορά φθορές με οικονομικές απώλειες κι όχι τόσο εύκολα όταν αφορά σωματικές βλάβες, δηλαδή αν το αδίκημα είναι ‘ελαφρύ’, όπως επίσης εξαρτάται και από την προσωπικότητα και το επίπεδο ωριμότητας του κάθε μέρους» (E25).

Σε κάποιες άλλες παραμέτρους αναφέρθηκαν και οι E5, E6, E7 και E20:

«Όσον αφορά στο θύμα, μου έχει τύχει να είναι και εντελώς αρνητικό, αλλά και άλλες φορές αρκετά θετικό, αφού το βλέπει σαν ευκαιρία να “την πει” στον θύτη, ίσως και να τον ευτελίσει. Δεν ξέρω τι έχουμε στο μυαλό μας πολλές φορές ως “δικαίωση”. Θέλουμε να δούμε τον άλλον κάτω, να σέρνεται να μας ζητά συγγνώμη. Υπάρχουν, βέβαια, και φορές που το θύμα έρχεται πολύ καλοπροαίρετα, όντως με τη σκέψη να ακούσει τον δράστη τι θα του πει και γιατί συνέβη όλο αυτό. Εκεί ίσως έχει σημασία εάν ήταν γνωστοί ή φίλοι από πριν» (E5).

«Το θύμα ίσως θεωρήσει ότι θα πέσει στα μαλακά ο δράστης. Αν ήταν όμως φίλοι πριν ή τουλάχιστον όχι παντελώς άγνωστοι, τότε το θύμα έχει άλλη διάθεση» (E7).

«Εξαρτάται. Όταν το θύμα είναι συνομήλικο, μπορεί να είναι αρνητικό, γιατί μπορεί να είναι ακόμα θυμωμένο. Θυμάμαι περίπτωση που το θύμα ήταν μια μεγάλη κυρία και ήταν θετική, γιατί το έπαιρνε κάπως μητρικά» (E6).

«Το θύμα νομίζω ότι μέσα από αυτό θέλει να νιώσει ασφάλεια, οπότε αν το δεχτεί, θα το δεχτεί γι' αυτό τον λόγο, για να νιώσει πιο ασφαλής για το μέλλον» (E20).

Οι E2, E14 και E17 αναφέρθηκαν στις εμπειρίες τους από τη θετική στάση των θυμάτων στην προοπτική της συνδιαλλαγής:

«Το θύμα επίσης δεν φέρει αντίρρηση. Νομίζω ότι έχουν μια θετική στάση, προκειμένου να λήξει εκεί η όποια διαφορά» (E2).

«Στη δική μου περίπτωση ήταν πολύ θετικά και τα δύο μέρη. Φάνηκε ότι το είχαν ανάγκη. Πέρασαν πολλά χρόνια, που βίωναν – ειδικά το θύμα – αυτή τη δυσάρεστη κατάσταση» (E14).

«Όσον αφορά τα θύματα, όταν ιδίως είναι ενήλικα, έχει τύχει να είναι πάρα πολύ θετικά, προκειμένου να δώσουν μια ευκαιρία σε έναν ανήλικο. Στην αρχή, βέβαια, είναι πιο δύσπιστοι και επιφυλακτικοί, μετά όμως καταφέρνω να σπάσει λίγο ο πάγος. Εμένα δεν μου αρέσει να έρθει στη συνδιαλλαγή ο δράστης μόνο για να πει συγγνώμη. Δεν είναι η πρόθεσή μου να τον εξευτελίσω.. Πρέπει και το θύμα να είναι σε θέση να ακούσει αυτή τη συγγνώμη» (E17).

ΣΤ.3 Η συναίνεση του ανήλικου δράστη για τη διενέργεια της συνδιαλλαγής και την έκφραση συγγνώμης είναι απαραίτητη για τους Επιμελητές;

Όλοι, ανεξαιρέτως, οι Επιμελητές πιστεύουν ότι είναι εντελώς απαραίτητη, ως η βασική προϋπόθεση και προαπαιτούμενο, η οικειοθελής συναίνεση του ανήλικου δράστη (όπως και του θύματος) για τη διενέργεια της συνδιαλλαγής, ειδάλως δεν προχωρούν στην πρότασή τους για το συγκεκριμένο μέτρο.

Ο E19 ανέφερε την εμπειρία του από συγκεκριμένο περιστατικό συνδιαλλαγής με τρεις δράστες:

«Έχω κάνει και διαμεσολάβηση, όπου ήταν τρεις δράστες κι επειδή ο ένας δεν ήθελε να συνδιαλλαγεί, σεβαστήκαμε την επιθυμία του και βγήκε ξεχωριστή

απόφαση. Ήταν μια υπόθεση κλοπής, ένας από την παρέα έκλεψε ένα μηχανάκι, το οποίο έκαναν βόλτα και οι τρεις ανήλικοι. Ο πατέρας του παιδιού που το έκλεψε, αποκατέστησε τις φθορές που είχαν γίνει, ο ιδιοκτήτης δεν ήθελε να προχωρήσει η μήνυση, οπότε έγινε συνδιαλλαγή με τον ιδιοκτήτη και τους δύο ανήλικους, αφού ο τρίτος ήταν ο πιο αδιάφορος και δεν ήθελε να μπει σε αυτή τη διαδικασία. Αυτό το παιδί προερχόταν από μία αδιάφορη οικογένεια και ήταν ένα παιδί αρκετά παραμελημένο».

ΣΤ.4. Η στάση των δικηγόρων που εκπροσωπούν τον δράστη και αυτών που εκπροσωπούν το θύμα στην προοπτική της συνδιαλλαγής. Πού αποδίδουν οι Επιμελητές αυτή τη στάση;

Η στάση των δικηγόρων φαίνεται ότι διχάζει τους Επιμελητές, αφού υπάρχουν αρκετές διαφορετικές απόψεις και εμπειρίες στο συγκεκριμένο ζήτημα.

Ορισμένοι Επιμελητές (E1, E2, E10, E17, E23) εκτιμούν ότι η στάση των δικηγόρων – τουλάχιστον εκείνων που εκπροσωπούν τον δράστη – από τη στιγμή που ο ίδιος έχει αποδεχτεί την πράξη, είναι συνήθως θετική:

«για να μην του επιβληθεί κάποιο βαρύτερο αναμορφωτικό μέτρο» (E1), «επειδή ίσως σκέπτονται ότι αν επιβαλλόταν ένα από τα υπόλοιπα αναμορφωτικά μέτρα ίσως θα ήταν πολύ πιο αυστηρό» (E23) και μάλιστα με αυτή τους τη στάση «βοηθούν παράλληλα και τις δύο πλευρές» (E10).

Ενώ οι δικηγόροι του θύματος ίσως:

«έχουν κάποιες επιφυλάξεις, γιατί νιώθουν ότι πρέπει να προστατέψουν τα συμφέροντα των πελατών τους» (E1) ή «ίσως φέρουν κάποιες περισσότερες δυσκολίες, εάν υπάρχουν αστικές απαιτήσεις» (E2), ωστόσο, «εάν τα έχουν βρει με τον δράστη έξω από το δικαστήριο, τότε συμπράττουν στη συνδιαλλαγή» (E23).

«Συνήθως συμπεριλαμβάνω τους δικηγόρους στη διαδικασία της συνδιαλλαγής. Δεν χρειάστηκε να τους βάλω όρια μέχρι τώρα, γιατί δεν έχω δυσκολευτεί. Οι δικηγόροι πλέον είναι ενήμεροι για τη συνδιαλλαγή και μου έχουν τύχει περιπτώσεις που έχουν δουλέψει, για να ομαλοποιήσουν το έδαφος και να πετύχουμε τη συνδιαλλαγή. Γιατί, αν κάποιος δικηγόρος κοντράρει, δεν μπορείς να προχωρήσεις. Γενικά, έχω καλή σχέση με τους δικηγόρους» (E17).

Οι E4 και E12 φέρνουν στη μνήμη τους δικηγόρους – ανεξαρτήτως αν εκπροσωπούν τον δράστη ή το θύμα – που έχουν διαλλακτική στάση και είναι θετικοί

στο ενδεχόμενο συνδιαλλαγής, και άλλους με αρνητική διάθεση που δυναμιτίζουν την κατάσταση:

«Έχω δει όλες τις καταστάσεις. Δικηγόρους διαλλακτικούς, που δεν θέλουν να βγάλουν χρήματα από την ιστορία, προσπαθούν να επιλυθεί η διαφορά με τον καλύτερο δυνατό τρόπο χωρίς συγκρούσεις και επιθυμούν τη λύση της συνδιαλλαγής, προτρέποντας τους δράστες και τους γονείς να κάνουν το ίδιο. Έχω δει όμως και άλλους που δυναμιτίζουν την κατάσταση, ώστε να πάνε κανονικά σε δίκη, γιατί υπάρχει ίσως μεγάλη αντιδικία και εκατέρωθεν μηνύσεις» (E4).

«Οι δικηγόροι είναι σαν το πρόσωπο του Ιανού: ή θα σε βοηθήσουν πολύ ή καθόλου, γιατί θεωρούν ότι, αν καταλήξουν τα μέρη σε αυτό το μέτρο, δεν θα πάρουν τις αντίστοιχες αμοιβές. Αλλά πρέπει να πω ότι είναι 50-50. Άλλοι βοηθούν και άλλοι όχι. Δεν παίζει ρόλο ποιον εκπροσωπούν. Είναι περισσότερο θέμα προσωπικότητας και συναίσθησης του ότι έχουν να κάνουν με ανηλίκους» (E12).

Την αρνητική στάση των δικηγόρων, η οποία δυσκολεύει το διαμεσολαβητικό τους ρόλο, επισημαίνουν οι E3, E5, E7, E11, E16, E22, E18:

«Δεν νομίζω ότι είναι ιδιαίτερα θετικοί στο μέτρο της συνδιαλλαγής. Ίσως νιώθουν ότι ο ρόλος τους απειλείται και ότι δεν θα έχουν οικονομικό όφελος από αυτή τη διαδικασία» (E3).

«Ωχ! Συνήθως δυναμιτίζουν την κατάσταση, γιατί γίνεται αλισβερίσι οικονομικό και ο ένας πάει να πάρει χρήματα, ενώ ο άλλος να γλιτώσει χρήματα. Ξεχνούν ότι είναι ανήλικοι οι εμπλεκόμενοι. Για μένα, γενικά οι συνήγοροι θα έπρεπε να είναι εκπαιδευμένοι στο δίκαιο ανηλίκων, γιατί διαφορετικά ξεχνούν ότι έχουν να κάνουν με ανηλίκους και συμπεριφέρονται χειρότερα» (E5).

«Αρνητική συνήθως, λόγω οικονομικών συμφερόντων ή λόγω πίεσης από τους γονείς των θυμάτων που θέλουν οικονομικές αποζημιώσεις» (E7).

«Εγώ τους βγάζω έξω και είμαι κάθετη στο να μην τους συμπεριλαμβάνω στη διαδικασία» (E11).

«Ωχ! Η στάση των δικηγόρων με προβληματίζει και με αγχώνει... Δεν τους συμπεριλαμβάνω σε όλη τη διαδικασία, παρά μόνο σε ένα μέρος, γιατί δημιουργούν προβλήματα» (E16).

«Είναι απαράδεκτη η στάση τους. Εγώ προσωπικά δεν έχω συναντήσει ποτέ εκπαιδευμένο δικηγόρο που να θέλει να γίνει σωστά η συνδιαλλαγή. Μου έχει τύχει να έχω δικηγόρους παρόντες κατά τη διάρκεια της συνδιαλλαγής. Δεν είναι

καθόλου βοηθητικοί. Αντίθετα είναι εριστικοί, κοιτούν το συμφέρον τους και προσπαθούν μόνο να κερδίσουν. Κάποιοι έχουν φύγει τελείως από τη διαδικασία. Τη στάση τους την αποδίδω στη γενικότερη κρίση αξιών της σημερινής κοινωνίας. Κοιτάζουν να βγάλουν χρήματα και από αυτό» (E22).

«Συνήθως δεν τους συμπεριλαμβάνω στη διαδικασία, γιατί δημιουργούν δυσκολίες. Έχει τύχει να συνεργαστώ με δικηγόρους σε πιο ήπια αδικήματα, όπου είναι υποστηρικτικοί» (E18).

Κάποιοι άλλοι Επιμελητές (E8, E15, E19, E20) έθεσαν το θέμα των αστικών αξιώσεων ως βασικό κριτήριο διαμόρφωσης της στάσης των δικηγόρων:

«Εδώ είναι πάρα πολύ σημαντικό το εάν υπάρχουν αστικές αξιώσεις ή όχι. Εάν υπάρχουν αστικές αξιώσεις, συνήθως η συμβουλή του δικηγόρου του θύματος είναι να μην προχωρήσει σε συνδιαλλαγή, αλλά να μπει ένα μέτρο που θα κάνει την υπόθεση ποινικά ξεκάθαρη, ώστε να προχωρήσουν στην αστική διεκδίκηση. Εάν δεν υπάρχουν αστικές αξιώσεις, τότε εκεί τα πράγματα είναι πολύ πιο εύκολα από την πλευρά των συνηγόρων και των δύο πλευρών, ειδικά όταν τους εξηγήσεις τι σημαίνει συνδιαλλαγή και ότι είναι κάτι που προβλέπεται από τον Ποινικό Κώδικα και θεωρείται αναμορφωτικό μέτρο ισοδύναμο με τα άλλα και επιβάλλεται στα πλαίσια μιας ακροαματικής διαδικασίας. Τότε οι όποιες αντιστάσεις κάμπτονται» (E8).

«Μου έχει τύχει να έχουν τα μέρη δικηγόρους. Εξαρτάται η στάση τους και από το αδίκημα, γιατί αν το αδίκημα είναι σοβαρό και έχουν αστικές αξιώσεις, τότε είναι αρνητικοί στην προοπτική της συνδιαλλαγής. Διαφορετικά είναι θετικοί και βοηθούν, γιατί καταλαβαίνουν τον διαπαιδαγωγικό χαρακτήρα του μέτρου. Όταν, όμως, υπάρχουν αστικές αξιώσεις, είναι αρνητικοί και συναντούμε έναν τοίχο» (E15).

«Αν υπάρχουν αξιώσεις που τις διεκδικούν, δεν υπάρχει περίπτωση κάποιος να δεχτεί να συνδιαλλαγεί, εάν δεν είναι απόφαση του δικηγόρου του. Έχουν δώσει χρήματα, οπότε εμπιστεύονται περισσότερο τον δικηγόρο τους από έναν Επιμελητή» (E19).

«Έχει τύχει να κάνω συνδιαλλαγή με δικηγόρους. Η στάση τους εξαρτάται από το εάν η δικογραφία “σηκώνει” ν’ αρνηθεί την κατηγορία ή όχι. Αν την έχει δεχτεί, νομίζω ότι κατά κανόνα είναι θετική και η στάση του δικηγόρου. Ο δικηγόρος του θύματος νομίζω ότι προσπαθεί να αποκομίσει τα μεγαλύτερα δυνατά οφέλη για τον

πελάτη του (αποζημιώσεις κ.λπ.), γιατί, για να έρθει δικηγόρος από την πλευρά του θύματος σε θέση πολιτικής αγωγής, συνήθως έχει αστικές αξιώσεις, κάτι βέβαια που δεν είναι πολύ σύνηθες στα δικαστήρια ανηλίκων και μάλλον αποτελούν την εξαίρεση» (E20).

Περαιτέρω, ορισμένοι Επιμελητές (E6, E9, E13, E23, E24, E25) εκτιμούν ότι η στάση των δικηγόρων οφείλεται στο ότι δεν είναι εξοικειωμένοι με τη φιλοσοφία του δικαίου ανηλίκων ούτε με το πνεύμα της επανορθωτικής δικαιοσύνης και ούτε ειδικότερα με το νόημα του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής:

«Στο δίκαιο ανηλίκων, πολλοί δεν γνωρίζουν την έννοια της συνδιαλλαγής και ακολουθούν μία δικονομική στάση, η οποία δεν βοηθά πάντα, γιατί η συνδιαλλαγή είναι μια στάση, αν θέλεις, εξομάλυνσης των σχέσεων, δεν είναι μια διαδικασία. Αυτή η στάση, λοιπόν, οφείλεται κυρίως στο ότι δεν γνωρίζουν τι σημαίνει συνδιαλλαγή στο δίκαιο ανηλίκων» (E6).

«Μία περίπτωση μου έτυχε μόνο που οι δικηγόροι δεν ήθελαν να γίνει συνδιαλλαγή και προσπαθούσαν να πείσουν τα μέρη να μη γίνει συνδιαλλαγή. Ξέρεις τι γίνεται; Επειδή είμαστε επαρχία εμείς και όλο αυτό είναι κάτι πολύ καινούριο και δεν το έχουν βιώσει και δεν ξέρουν και εκείνοι τι να περιμένουν. Οπότε, δεν είμαι σίγουρος αν είναι αρνητικοί ή όχι. Εγώ τουλάχιστον αυτό βλέπω στην πόλη που ζω, επειδή είμαστε αρκετά πίσω θεωρώ σε αυτά. Ωστόσο, μου ήρθε δικηγόρος από Αθήνα και πάλι προσπαθούσε να πείσει τον δράστη να μη δεχτεί. Γενικά, κατά την κύρια διαδικασία της συνδιαλλαγής προσπαθώ να μην έχω τους δικηγόρους μέσα» (E9).

«Δεν έχουμε ιδιαίτερες δυσκολίες με τους δικηγόρους, αν και αποφεύγω να τους συμπεριλαμβάνω στη διαδικασία, γιατί μπορεί να γίνουν παρεμβατικοί. Μια συνάδελφος είχε πολύ κακή εμπειρία έως καταστροφική, όταν συμπεριέλαβε τους δικηγόρους στη διαδικασία. Η επιφυλακτικότητα που μπορεί να δείχνουν οι δικηγόροι απέναντι στο μέτρο, πιστεύω ότι οφείλεται αφενός στο ότι δεν γνωρίζουν το μέτρο ούτε τη φιλοσοφία του δικαίου ανηλίκων και αφετέρου για οικονομικούς λόγους προτιμούν να εμμένουν στις θέσεις τους, ώστε να μη χάσουν τον πελάτη με μια διαδικασία που τους αφήνει απ' έξω» (E13).

«Θεωρώ, δυστυχώς, ότι δεν είναι καθόλου ενημερωμένοι για τη διαδικασία. Δεν γνωρίζουν ότι η διαδικασία αυτή έχει καθαρά διαπαιδαγωγικό χαρακτήρα και ότι στοχεύει στην επανένταξη του δράστη και όχι στην τιμωρία του. Δεν έχω κάνει

συνδιαλλαγή στην οποία να έχω συμπεριλάβει δικηγόρους, γιατί δεν θεωρώ ότι συμβάλλουν στη διαδικασία» (E23).

«Πιστεύω πως δεν είναι εξοικειωμένοι με το μέτρο της συνδιαλλαγής και συνήθως επιδιώκουν την τιμωρία του δράστη» (E24).

«Κατά τη γνώμη μου δεν είναι καθόλου εξοικειωμένοι με τη φιλοσοφία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και ίσως προτιμούν να τραβήξουν μια υπόθεση και στο Εφετείο» (E25).

Οι E14 και E21 ανέφεραν ότι δεν είχαν εμπειρία έστω και απόπειρας συνδιαλλαγής σε υποθέσεις που είχαν εμπλακεί δικηγόροι (είτε από την πλευρά της υπεράσπισης είτε της πολιτικής αγωγής).

ΣΤ.5. Δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι Επιμελητές κατά τη διαδικασία εφαρμογής του μέτρου.

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι Επιμελητές κατά τη διαδικασία εφαρμογής του μέτρου της συνδιαλλαγής επισημάνθηκαν από τους ίδιους ως εξής:

- Ο εντοπισμός και η προσέγγιση του θύματος, οι προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις μαζί του και η συναίνεσή του να συνδιαλλαγεί (E3, E4, E5, E13, E18, E20, E21): *«Η μεγαλύτερη δυσκολία είναι να εντοπίσεις το θύμα, που θέλει χρόνο και δεν είναι πάντα εφικτό» (E4) και «συχνά δεν είναι εύκολο να πείσεις – ιδίως τους γονείς του θύματος – για τα οφέλη της διαδικασίας» (E3). «Επίσης, συναντούμε συχνά δυσκολία στο να πείσουμε το θύμα να έρθει, γιατί αναλαμβάνει ο Επιμελητής την ευθύνη να προσκαλέσει κάποιον που έχει πονέσει στην υπηρεσία που έχει αναλάβει τον δράστη, οπότε φυσικό είναι το θύμα να έχει επιφυλάξεις. Αν το θύμα έχει ζηήσει μια πολύ δύσκολη κατάσταση, ίσως δεν ξέρει και αν πρέπει να το συζητήσει περαιτέρω. Εξάλλου, δεν είμαστε θεραπευτικό κέντρο και δεν ξέρουμε τι θα αντιμετωπίσουμε» (E5). «Ακόμα δεν έχουμε εξασκηθεί τόσο πολύ στο να βρίσκουμε τα κατάλληλα επιχειρήματα για να πείσουμε το θύμα» (E13). «Βασική δυσκολία είναι να μπορέσω να προσεγγίσω το θύμα, να το πείσω ότι η διαδικασία αυτή είναι για το καλό του, και άλλη μία δυσκολία είναι να προσεγγίσω και να πείσω τους γονείς του για τα οφέλη της διαδικασίας και για τα δύο μέρη» (E18).*
- Η καλή προετοιμασία των δύο μερών και η διαχείριση των συναισθημάτων τους (E3, E14, E17, E24): *«Δεν είναι απλά τα πράγματα. Χρειάζεται μεγάλη*

προετοιμασία. Για κάποιους ανήλικους είναι δύσκολο να τους κάνεις να καταλάβουν το τι έχουν κάνει ή αντίστοιχα χρειάζεται ιδιαίτερη προσπάθεια να κάμψεις τις επιφυλάξεις του θύματος. Είναι κάποιες περιπτώσεις που είναι πιο απλές και μας δίνουν χαρά και είναι άλλες αρκετά δύσκολες. Η προετοιμασία των μερών θέλει πολύ κόπο. Αλλά ακόμα και η καλύτερη προετοιμασία να έχει γίνει, αυτό δεν σημαίνει ότι θα είναι όλα εύκολα και στην κύρια διαδικασία, γιατί μπορεί να βγει μια μεγάλη επιθετικότητα» (E17).

- Έλλειψη χρόνου, λόγω υπηρεσιακού φόρτου (E1, E2, E19, E20) για την πραγματοποίηση τριών προδιαμεσολαβητικών συνεδριών, όπως είχε προταθεί κατά την εκπαίδευση των Επιμελητών στο ΕΚΔΔΑ (E1, E2) και γενικότερα για την καλή προετοιμασία και οργάνωση του μέτρου (E19, E20): «Εάν είμαστε λιγότερο απασχολημένοι στις Υπηρεσίες μας, όλα θα ήταν διαφορετικά. Είναι τόσα πολλά τα αντικείμενα και τόσο λίγος ο χρόνος που έχουμε, για να ανταποκριθούμε σε όλα! Τη συνδιαλλαγή πρέπει να έχεις πολύ χρόνο, για να τη δουλέψεις σωστά. Κατά τη διαδικασία, με δυσκολεύει πολλές φορές, όταν το παιδί που έχει προκαλέσει τη ζημιά δεν του είναι εύκολο να ξεκινήσει από εκεί, αλλά ψάχνει να βρει τρόπους να δικαιολογήσει ή να εκλογικεύσει τη συμπεριφορά του (π.χ. έγινε αυτό γιατί ο τάδε με έβρισε...). Συνήθως οι άνθρωποι δεν έχουν μάθει να ξεκινούν από τη δική τους την ευθύνη. Αυτή η δυσκολία έχει να κάνει με τον τρόπο που μεγαλώνουμε τα παιδιά μας και με τον τρόπο που λειτουργούμε ως κοινωνία. Αυτό θέλει εκπαίδευση. Όταν ακούω παιδιά να ξεκινούν να μιλούν για το τι έκανε ο άλλος, τους λέω: “μίλα μου για σένα...”» (E19).
- Η εμπλοκή πολλών κατηγορουμένων (επομένως και Επιμελητών), αλλά και θυμάτων στην ίδια υπόθεση (E5, E7, E22): «Πολλές φορές αντιμετωπίζω δυσκολίες, όταν εμπλέκονται στην ίδια υπόθεση πολλοί κατηγορούμενοι και είναι άλλη η σκέψη (το mentalite) και ο χειρισμός της υπόθεσης αλλά και της διαδικασίας ο δικός μου και διαφορετικός των συναδέλφων» (E5). «Το αποφεύγω γενικά το μέτρο, ειδικά όταν υπάρχουν πολλοί θύτες (παραπάνω από δύο) και πολλά θύματα. Με δυσκολεύει η πολυπλοκότητα της εφαρμογής, όταν εμπλεκόμαστε πολλοί» (E7). «Δυσκολεύομαι μόνο όταν είμαστε πολλοί επιμελητές μαζί να κάνουμε τη διαμεσολάβηση. Δυσκολεύομαι, δηλαδή, στις υποθέσεις όπου εμπλέκονται πολλοί δράστες, πολλοί δικηγόροι και επιμελητές» (E22).

- Η έλλειψη πρωτοκόλλου και ξεκάθਾਰου πλαισίου στην εφαρμογή του μέτρου (E6, E13, E15), «στο οποίο να είναι ενήμεροι κυρίως οι δικαστές» (E13): «Πολλές φορές και το ίδιο το δικαστήριο δεν ξέρει πώς εφαρμόζεται το μέτρο. Αν ήταν πιο ξεκάθαρο το πλαίσιο, π.χ. πόσες συναντήσεις θα γίνουν και με ποιο χρονοδιάγραμμα, θα ήταν όλα καλύτερα. Γιατί εγώ συνάντησα κάποιες δυσκολίες στο να βρω τον χρόνο να έρθει το θύμα σε ξεχωριστή συνάντηση μετά το δικαστήριο. Είχαν θεωρήσει ότι, αφού έγινε το δικαστήριο, το θέμα έληξε και ίσως δεν ήταν τόσο σημαντικό να γίνει κάτι περισσότερο. Συνήθως κάνω 1-2 συναντήσεις προδιαμεσολαβητικές και μετά την απόφαση κάνω και μία συνάντηση με το θύμα. Πλέον προσπαθώ την ίδια μέρα που θα κάνω την κύρια φάση της συνδιαλλαγής την ίδια μέρα να δω λίγο νωρίτερα το θύμα, ώστε να μην το ταλαιπωρήσω ξανά. Το θύμα δυσανασχετεί περισσότερο, αν του πούμε να έρθει περισσότερες από μία φορές. Γι' αυτό λέω ότι θέλει ξεκάθαρους όρους η όλη διαδικασία» (E15).
- Ο ρόλος των γονέων, όταν είναι αντίθετοι στη συνδιαλλαγή (E4, E6, E21): «Ενώ τα παιδιά αρκετές φορές φαίνεται να είναι έτοιμα να ζητήσουν συγγνώμη και να τα ξαναβρούν, πολύ συχνά οι γονείς υποδαυλίζουν μία κόντρα. Αυτό, λοιπόν, που με δυσκολεύει είναι οι φωνές των γονέων» (E6). «Πρέπει να έχει γίνει σωστή προετοιμασία των γονέων και των δύο πλευρών» (E21).
- Ο ρόλος των δικηγόρων (E4, E11): «Θα αντιμετωπίζα δυσκολίες με τους δικηγόρους, γι' αυτό φροντίζω να τους κρατώ εκτός» (E11).
- Η χρονική απόσταση εφαρμογής του μέτρου από το συμβάν (E4) «τις περισσότερες φορές έχει περάσει πολύς καιρός και τα πράγματα έχουν αλλάξει» (E4).
- Να γίνει κατανοητό και από τις δύο πλευρές το πραγματικό περιεχόμενο του μέτρου (E8, E12) / προσωπικοί φόβοι και ανασφάλειες του Επιμελητή (E9): «Το πιο δύσκολο είναι να γίνει κατανοητό και από τις δύο πλευρές τι είναι συνδιαλλαγή, ότι δεν είναι ούτε “γλιτώνω ποινή”, ούτε “χαϊδεύω τον δράστη”, ούτε “αδικώ το θύμα”» (E8), «το να δώσουμε σε κάθε πλευρά να καταλάβει ότι είναι μια διαδικασία οργανωμένη, με στόχο τη διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου» (E12). «Φοβάμαι τι αντίδραση θα έχω, με την έννοια φοβάμαι τι χαρακτήρες θα συναντήσω. Φοβάμαι επίσης μήπως δεν βγάλω κάτι από τη διαδικασία, μήπως είναι σφιγμένοι και δεν καταφέρω να βγάλω το συναίσθημα» (E9).

- Η επιβολή του μέτρου από την έδρα χωρίς καμία προετοιμασία των μερών και χωρίς την εξασφάλιση της συναίνεσής τους (E10): *«Δεν μπορώ να πω ότι συναντώ ιδιαίτερες δυσκολίες. Η αλήθεια είναι ότι κάνω κρούσεις, όταν έχω σιγουρέψει κατά κάποιο τρόπο ότι όλα θα πάνε καλά. Δίνω, δηλαδή, πάρα πολύ χρόνο στην προετοιμασία της διαδικασίας. Δυσκολεύομαι όμως, αν μου επιβάλλει το μέτρο η έδρα, χωρίς να το έχω προτείνει και χωρίς να έχουμε εξασφαλίσει την ειλικρινή συναίνεση και μεταμέλεια του δράστη»* (E10).
- Όταν δεν υπάρχει συμφωνία των μερών για τα πραγματικά περιστατικά (E21, E24): *«Ένα πολύ δύσκολο κομμάτι είναι το αν υπάρχουν αντικρουόμενες απόψεις σε σχέση με τα πραγματικά περιστατικά. Σε τέτοια περίπτωση θα πρέπει ο διαμεσολαβητής να επικεντρωθεί στα κοινά σημεία των αφηγήσεων και όχι στις διαφορές»* (E21). *«Με δυσκολεύει, όταν υπάρχει αντίσταση σε ένα από τα δύο εμπλεκόμενα μέρη σχετικά με τη συνδιαλλαγή ή σε σχέση με την αποδοχή των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης»* (E24).
- Έλλειψη σταθερής εξειδικευμένης κατάρτισης και κυρίως εκπαίδευση για τον ρόλο του θύματος (E25): *«Έλλειψη σταθερής εξειδικευμένης κατάρτισης σχετικά με το θεσμό της διαμεσολάβησης. Επίσης, επειδή συνεργαζόμαστε με τον ανήλικο δράστη, χρειάζεται να εκπαιδευτούμε, ώστε να μπαίνουμε και στη θέση του θύματος, για να μπορούμε να χειριστούμε με αμεροληψία την υπόθεση»* (E25).

Ο E23 έκανε διαχωρισμό στις αντιδράσεις των ενήλικων από εκείνες των ανήλικων θυμάτων και αναφέρθηκε σε συγκεκριμένες περιπτώσεις ανήλικων θυμάτων που τον έχουν δυσκολέψει περισσότερο:

«Υπήρχαν δύο περιπτώσεις μεταξύ ανηλίκων που με δυσκόλεψαν περισσότερο. Στις περιπτώσεις που έχω εφαρμόσει συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και ενήλικου θύματος είναι πιο απλά τα πράγματα, γιατί είναι πρόθυμοι συνήθως οι ενήλικοι να συμβάλλουν στη διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου, παρ' όλο που μπορεί να έχει επιδικαστεί και χρηματική αποζημίωση. Υπήρξαν περιπτώσεις, κυρίως κλοπών, όπου επιβλήθηκε το μέτρο της συνδιαλλαγής με αποζημίωση. Παρ' όλα αυτά υπήρξαν ενήλικες που δεν δέχτηκαν να πάρουν το ποσό της αποζημίωσης και είπαν ότι μπορούν να το κρατήσουν οι ανήλικοι, γιατί δεν ήταν αυτός ο σκοπός τους, αλλά σκοπός τους ήταν να μην επαναλάβουν οι ανήλικοι την πράξη. Η δυσκολία που αντιμετώπισα στη συνδιαλλαγή ανηλίκων σε πράξη σωματικής

βλάβης ήταν το γεγονός ότι η ανήλικη παθούσα ήταν στην αρχή κατηγορηματικά αρνητική απέναντι στις ανήλικες δράστιδες, δεν ήθελε καν να τις συναντήσει και έπρεπε να κάμψω αυτή την αρχική αντίστασή της. Δεν ήθελε να βρεθεί στον ίδιο χώρο με εκείνες. Αυτό μου δημιούργησε πρόβλημα. Δεν ήθελε και να έρχεται στο χώρο του δικαστηρίου. Στη δικάσιμο παραστάθηκε διά πληρεξουσίου και μάρτυρας ήταν ο πατέρας της. Έπρεπε, λοιπόν, να καμφθούν όλα αυτά τα εμπόδια. Θεωρώ ότι οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουμε είναι συνάρτηση τόσο του αδικήματος και της βαρύτητας της πράξης όσο και της ηλικίας των μερών».

Ο Ε16 εξέφρασε την ικανοποίησή του για το αίσθημα αυτάρκειας που νιώθει στο διαμεσολαβητικό του ρόλο μετά την εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ:

«Δεν αντιμετωπίζω κάποιες δυσκολίες πλέον. Πριν αισθανόμουν αρκετά ανασφαλής. Με βοήθησε όμως πολύ η εκπαίδευση στον τρόπο εφαρμογής του μέτρου και τα έντυπα».

ΣΤ.6. Ο ρόλος των γονέων (ανήλικου δράστη και θύματος) κατά την εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου. Τους συμπεριλαμβάνουν οι Επιμελητές στη διαδικασία; Ποια στάση κρατούν;

Οι Ε1 και Ε2 ανέφεραν ότι στις διαμεσολαβήσεις που είχαν διενεργήσει, δεν είχε τύχει να συμπεριλάβουν τους γονείς στη διαδικασία της συνδιαλλαγής.

Ο Ε8 συμπεριλαμβάνει τους γονείς στις προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις των μερών κατά το στάδιο της προετοιμασίας του μέτρου, όχι όμως και στην κύρια διαδικασία:

«Οι γονείς των θυμάτων κυρίως είναι πάρα πολύ επιφυλακτικοί. Θεωρώ απαραίτητο να εμπλέκονται οι γονείς στο στάδιο της προετοιμασίας. Κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής ποτέ δεν τους συμπεριλαμβάνω. Θα μπορούσα ίσως να τους συμπεριλάβω μόνο αν πρόκειται για περίπτωση με πολύ ειδικά χαρακτηριστικά, που μπορεί να απαιτείται για άλλους λόγους. Όσες συνδιαλλαγές έχω κάνει πάντα έχουν εμπλακεί οι γονείς και των δύο πλευρών σε ξεχωριστές συναντήσεις και πριν από την διαδικασία εφαρμογής του μέτρου» (Ε8).

Οι υπόλοιποι 22 Επιμελητές προκύπτει ότι συμπεριλαμβάνουν συνήθως τους γονείς στη διαδικασία της συνδιαλλαγής, εκτός αν υπάρχει λόγος, ώστε να πράξουν το αντίθετο. Ο τρόπος συμπερίληψης των γονέων στην υλοποίηση του μέτρου,

διαφοροποιείται ανάλογα με την περίπτωση και τον Επιμελητή που χειρίζεται την υπόθεση. Ειδικότερα, οι Επιμελητές ανέφεραν σε σχέση με το ρόλο των γονέων:

«Οι γονείς του δράστη συνήθως είναι πιο θετικοί για τη συνδιαλλαγή, ενώ οι γονείς του θύματος πιο επιφυλακτικοί ή / και αρνητικοί. Κάποιες φορές συναντούμε δυσκολίες και με τους γονείς του δράστη, όταν θεωρούν ότι πάντα ο άλλος φταίει και ποτέ το παιδί τους. Προτιμώ να συμπεριλαμβάνω στη διαδικασία και τους γονείς, ωστόσο εξαρτάται και από την περίπτωση. Αν δω ότι προσπαθούν να είναι παρεμβατικοί με οποιονδήποτε τρόπο, τους οριοθετώ» (E3).

«Συνήθως τους συμπεριλαμβάνω στη διαδικασία. Εξαρτάται από την περίπτωση. Συζητώ και ξέχωρα μαζί τους. Σε κάποια φάση πάντως τους βάζω στη διαδικασία. Τα παιδιά, όμως, νομίζω ότι τα βρίσκουν πιο εύκολα μόνα τους» (E4).

«Τους εμπλέκω πάντοτε. Χρειάζομαι τη συναίνεση των γονέων στη συνδιαλλαγή, γιατί αν έχει πειστεί ο ανήλικος να συμμετέχει στη διαδικασία και οι γονείς του είναι αρνητικοί, γίνεται αντιληπτό ότι η υλοποίηση του μέτρου δεν θα έχει την ανάλογη επιτυχία. Το να τους βάλω μέσα στη διαδικασία, το σκέπτομαι πολύ, οπότε τους κρατώ σε κάποια απόσταση, για να μην είναι παρεμβατικοί. Γνώστες του τι λαμβάνει χώρα, αλλά σε απόσταση. Ο λόγος δίνεται στα παιδιά» (E5).

«Οι γονείς συχνά με δυσκολεύουν. Γενικά τους συμπεριλαμβάνουμε στη διαδικασία, χωρίς να γνωρίζουμε ποιο είναι ακριβώς το πρωτόκολλο. Θα ήθελα να εκπαιδευτώ να κάνω “family conferences”, οικογενειακές συνεδρίες, που είναι ένας άλλος τύπος συνδιαλλαγής. Η σημασία εδώ είναι να εξομαλυνθούν οι σχέσεις θύματος και δράστη, ώστε να μπορούν να διαβιώνουν, αν μένουν στην ίδια γειτονιά, και αυτό πρέπει να καταλάβουν οι γονείς» (E6).

«Οι γονείς είναι σχεδόν αρνητικοί. Τους εμπλέκω στη διαδικασία, αφού οι ίδιοι επιθυμούν να είναι μπροστά. Βέβαια, υπάρχει η πιθανότητα κάποιος γονέας δράστη να θέλει μόνος του, από δική του βούληση, να προσεγγίσει το θύμα και ενθαρρύνω κάτι τέτοιο, ώστε να αναλάβει και όλες τις ευθύνες. Όταν εμπλέκω στη διαδικασία τους γονείς, τους έχω μέσα κυρίως ως παρατηρητές. Όταν είναι ανήλικο και το θύμα, έχω στη διαδικασία παρόντες τους γονείς και των δύο πλευρών» (E7).

«Τους γονείς δεν τους φοβάμαι. Τους συμπεριλαμβάνω στη διαδικασία. Άλλοι είναι βοηθητικοί, άλλοι είναι πιο παρεμβατικοί, οπότε εκεί πρέπει να μουν κάποια όρια» (E9).

«Ναι, τους συμπεριλαμβάνω. Κάποιες φορές οι γονείς είναι πιο υποστηρικτικοί στη διαδικασία και κάποιες άλλες τη δυσχεραίνουν με τις παρεμβάσεις και τις απαιτήσεις τους. Συνήθως, θα έλεγα ότι είναι βοηθητικοί» (E10).

«Οι γονείς του ανήλικου θύματος συνήθως έχουν περισσότερες επιφυλάξεις και δυσκολεύουν τη διαδικασία. Στην αρχή, πριν πέντε περίπου χρόνια, που ξεκίνησα να εφαρμόζω τη συνδιαλλαγή, απέφευγα να τους συμπεριλαμβάνω στη διαδικασία, γιατί ένιωθα περισσότερη ανασφάλεια. Οπότε, ήμουν μόνη με τα δύο μέρη στη διαδικασία και τους έβαζα μέσα στο τέλος. Τώρα που έχω αποκτήσει μεγαλύτερη εμπειρία και μετά την εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ ένιωσα πιο ασφαλής, τους συμπεριλαμβάνω από την αρχή, εφόσον πρέπει να υπογράψουν και τα σχετικά έγγραφα» (E11).

«Τους συμπεριλαμβάνω στη διαδικασία. Δεν μπορείς να έχεις απέναντι τους γονείς σε μια τέτοια διαδικασία. Και πάλι εξαρτάται από τις περιπτώσεις η στάση τους» (E12).

«Συνήθως συμπεριλαμβάνω τους γονείς στη διαδικασία. Εξαρτάται βέβαια. Σε μία υπόθεση σεξισμού, το κορίτσι (θύμα) δεν ήθελε να παραβρίσκονται οι γονείς στη διαδικασία, οπότε το σεβόμαστε. Συνήθως είναι θετικοί οι γονείς, οι οποίοι βέβαια έχουν το ρόλο του ακροατή. Έχει να κάνει βέβαια και με τον ρόλο τον δικό μας και πόσο αντικειμενικοί είμαστε, ώστε να μη νιώσουν την ανάγκη να παρέμβουν. Οι γονείς του δράστη είναι ως επί το πλείστον πιο θετικοί, ενώ οι γονείς του θύματος είναι πιο παρεμβατικοί» (E13).

«Στη συγκεκριμένη περίπτωση, που ήταν ανήλικα τα μέρη, τους συμπεριέλαβα. Ήταν συνεργάσιμοι» (E14).

«Όταν είναι ανήλικα τα μέρη, ναι, τους συμπεριλαμβάνω. Όταν έχουν ενηλικιωθεί, ούτε τα παιδιά και αρκετές φορές ούτε οι ίδιοι οι γονείς θέλουν να παραβρίσκονται στη διαδικασία. Σε γενικές γραμμές, οι γονείς είναι θετικοί» (E15).

«Ναι, συμπεριλαμβάνω τους γονείς στη διαδικασία της συνδιαλλαγής. Είναι συνεργάσιμοι» (E16).

«Άλλες φορές έχω συμπεριλάβει τους γονείς στη διαδικασία και άλλες όχι. Όταν οι γονείς δεν θέλουν, η διαδικασία δύσκολα θα γίνει, γιατί βάζουν εμπόδια και δεν θα αφήσουν το παιδί τους. Όταν οι γονείς θέλουν, είναι υποστηρικτικοί και τους συμπεριλαμβάνω στη διαδικασία» (E17).

«Σε δεύτερο επίπεδο συμπεριλαμβάνω τους γονείς. Κάνω μια διερευνητική προσέγγιση στα δύο μέρη για το συγκεκριμένο αναμορφωτικό μέτρο και μετά στους γονείς. Τους συμπεριλαμβάνω στη διαδικασία, όταν βλέπω ότι είναι θετικοί και υποστηρικτικοί, γιατί αν δεν είναι, τότε μπορεί να αρχίσουν να βρίζουν. Για μένα προσωπικά, το καλύτερο είναι να μετέχουν στη διαδικασία μόνο τους τα παιδιά και όχι οι γονείς, ώστε να μένουν ανεπηρέαστα» (E18).

«Γεράστιος ο ρόλος των γονέων. Τους συμπεριλαμβάνω στη διαδικασία. Οι γονείς είναι υποστηρικτικοί προς το παιδί τους. Εγώ βλέπω ότι το παιδί φέρεται μμητικά προς το πρότυπο των γονέων του, λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο. Παρά, λοιπόν, τη γενικότερη στάση τους ως προς το παιδί τους, που μπορεί να είναι και αδιάφορη ή και παγερή, σε αυτή ειδικά τη διαδικασία οι γονείς είναι συνήθως πολύ προστατευτικοί προς τα παιδιά τους, σε σημείο σαν να κολλάνε και τα σώματά τους (και η εξωλεκτική τους στάση αυτό μαρτυρά)» (E19).

«Συμπεριλαμβάνω πάντα τους γονείς στη διαδικασία. Προχωρώ μόνο αν έχουν θετική και εποικοδομητική στάση οι γονείς» (E20).

«Αν είναι μόνο ένας θύτης και ένα θύμα, τότε συνήθως συμπεριλαμβάνω και τους γονείς στη διαδικασία. Αν είναι πολλοί, δεν τους συμπεριλαμβάνω, γιατί δημιουργούν ομάδα και ενδέχεται να ξεφυτρώσουν διαφορές μεταξύ των γονιών. Αν οι γονείς είναι καλά προετοιμασμένοι, κρατούν μια στάση συνεργασίας, είναι μη παρεμβατικοί και αρκετά υποστηρικτικοί στη διαδικασία. Αν, ωστόσο, δεν έχει γίνει καλή προετοιμασία, οι γονείς των θυμάτων μπορεί να μεγαλοποιούν το γεγονός και τις συνέπειές του, ενώ αντίθετα οι γονείς των θυτών να αποδίδουν ευθύνες και στο θύμα» (E21).

«Δυστυχώς κάποιες φορές χρειάζεται να είναι και οι γονείς στη διαδικασία και πρέπει να τους συμπεριλάβω. Προστατευτικός ο ρόλος των γονέων. Υπάρχουν γονείς οι οποίοι δεν αφήνουν τα παιδιά τους να εκφραστούν ελεύθερα και επιβάλλουν την άποψή τους. Αυτή η πίεση ξεκινά από πριν, από το σπίτι, και αυτό βγαίνει στη συνδιαλλαγή. Αυτό ισχύει και για τους γονείς των δραστών και των θυμάτων. Ενώ, δηλαδή, δράστης και θύμα έχουν μια καλή διάθεση να πάνε ένα βήμα μπροστά, έρχονται οι γονείς με άκρα καχυποψία και δικούς τους στόχους, και εμποδίζουν τη διαδικασία, αλλά αυτά τα καταλαβαίνεις από πριν και μπορεί να μην προχωρήσεις στη διαμεσολάβηση» (E22).

«Ο ρόλος των γονέων μπορεί να είναι πολύ εποικοδομητικός, αρκεί να καταλάβουν τον χαρακτήρα του μέτρου. Τους καλώ σε ξεχωριστή συνάντηση

πρώτα τους γονείς του θύτη και μετά των θυμάτων, τους εξηγώ την όλη διαδικασία και ποιο σκοπό έχει. Όταν εφαρμόζω το αναμορφωτικό μέτρο, στην κύρια διαδικασία δεν τους έχω παρόντες μέσα. Αυτό έκανα τουλάχιστον την τελευταία φορά. Απλά μετά τους δίνω να υπογράψουν το τελικό συμφωνητικό. Αν, όμως, θεωρήσω ότι η κατάσταση βγαίνει για κάποιο λόγο εκτός ελέγχου, τους έχω κοντά, αν κρίνω απαραίτητη την παρουσία τους» (E23).

«Εγώ πιστεύω ότι πρέπει να συμπεριλαμβάνουμε τους γονείς στη διαδικασία της συνδιαλλαγής, γιατί είναι ένας εξαγνισμός για όλους. Έτσι, οι γονείς του θύματος μπορούν να βεβαιωθούν ότι το παιδί τους δεν πείστηκε να πει κάτι παρά τη θέλησή του σε κανένα σημείο της διαδικασίας» (E24).

«Πάντα ενημερώνονται οι γονείς. Το αν τους συμπεριλαμβάνουμε στη διαδικασία εξαρτάται από την περίπτωση και από τη θέληση του ίδιου του παιδιού. Ωστόσο, πιστεύω ότι σε κάποιες περιπτώσεις χρειάζεται να περάσει αυτή τη διαδικασία μόνο του το παιδί και όχι πάντα οι γονείς να είναι δίπλα του, για να του χαϊδεύουν το κεφαλάκι» (E25).

Από την ως άνω παρουσίαση των απαντήσεων των συμμετεχόντων προκύπτει ότι κάποιοι Επιμελητές διαχωρίζουν τη στάση των γονέων του δράστη, οι οποίοι είναι συνήθως πιο θετικοί (E3, E13, E15) και συνεργάσιμοι (E14, E16), από τη στάση των γονέων του θύματος, οι οποίοι εμφανίζονται συνήθως πιο επιφυλακτικοί ή / και αρνητικοί (E3, E11) και πιο παρεμβατικοί (E13). Συνάγεται επίσης ότι σε μια υπόθεση συνδιαλλαγής, οι γονείς είναι άλλοτε βοηθητικοί και πιο υποστηρικτικοί στη διαδικασία και άλλοτε παρεμβατικοί, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνουν τη διαδικασία (E9, E10). Από μία οπτική, οι γονείς παρουσιάζονται πολύ προστατευτικοί και υποστηρικτικοί προς το παιδί τους (E19), και από την άλλη τόσο προστατευτικοί που δεν αφήνουν περιθώριο ελευθερίας έκφρασης στα παιδιά τους εμποδίζοντας τη διαδικασία (E22). Ο E7 χαρακτηρίζει τους γονείς σχεδόν αρνητικούς και ο E6 παραδέχεται ότι οι γονείς τον δυσκολεύουν. Ο E17 αποδίδει τη γονεϊκή στάση ξεκάθαρα στην προσωπική τους θέληση, ενώ ο E21 θέτει το ζήτημα της καλής προετοιμασίας των δύο μερών στη διαμόρφωση της στάσης των γονέων. Όταν υπάρχει θετική και εποικοδομητική στάση των γονέων, δημιουργείται η προϋπόθεση για τους Επιμελητές να τους συμπεριλάβουν στην κύρια διαδικασία (E20), την οποία ο E24 χαρακτηρίζει «εξαγνισμό» για όλες τις πλευρές.

ΣΤ.7. Κατά την άσκηση του ρόλου τους ως διαμεσολαβητών, οι Επιμελητές ακολουθούν κάποιες κατευθυντήριες γραμμές που ορίζονται από την Υπηρεσία ή από κάποιον κώδικα δεοντολογίας, ή κάθε επιμελητής δρα αυτοβούλως στις υποθέσεις που του ανατίθενται;

Η εκπαίδευση των Επιμελητών στο ΙΝ.ΕΠ. - ΕΚΔΔΑ από το Εργαστήρι Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης σε συνεργασία με τον ΣΕΔΑ, φαίνεται ότι αποτέλεσε ορόσημο για τον τρόπο που ασκούν πλέον τον διαμεσολαβητικό τους ρόλο οι Επιμελητές, εφόσον – σύμφωνα με τις απαντήσεις της συντριπτικής πλειονότητάς τους (22/25) – ακολουθούν τις κατευθυντήριες γραμμές που τους δόθηκαν από το πρώτο μέρος της εκπαίδευσής τους και στη συνέχεια – όπως επεσήμανε ο Ε5 – δημιουργήθηκε μια ομάδα στην ΥΕΑ Αθήνας, η οποία συγκεκριμενοποίησε αυτές τις κατευθυντήριες γραμμές και όρισε ένα πρωτόκολλο για τη διαμεσολάβηση, το οποίο προσπαθούν να τηρούν.

Μέχρι, όμως, να γίνουν οι εκπαιδεύσεις στο ΕΚΔΔΑ και να ολοκληρωθεί η επεξεργασία των εγγράφων, φαίνεται ότι ο κάθε Επιμελητής δρούσε αυτοβούλως *«αυτοσχεδιάζοντας»* (E21) και οι διαμεσολαβήσεις γίνονταν με πιο άτυπο τρόπο (E9, E10), *«σύμφωνα με την κρίση του (Επιμελητή) και το εκπαιδευτικό του υπόβαθρο, αφού είμασταν πολύ άγουροι σε τέτοιες διαδικασίες»* (E25).

Από τη στιγμή, λοιπόν, που δόθηκε η δυνατότητα σε όλους τους Επιμελητές της επικράτειας να επιμορφωθούν στο ΙΝ.ΕΠ.-ΕΚΔΔΑ, ακολουθούν κοινές κατευθυντήριες γραμμές, όπως άλλωστε αυτές αποτυπώθηκαν και στην εγκύκλιο της Εισαγγελέως του Αρείου Πάγου, κ. Ξένης Δημητρίου.

Από τα λόγια τους αναδεικνύεται η σημασία της εστιασμένης εκπαίδευσής τους:

«Πριν την εκπαίδευση δεν είχαμε προτείνει ούτε είχε επιβληθεί ποτέ από το δικό μας δικαστήριο το συγκεκριμένο αναμορφωτικό μέτρο. Μετά την εκπαίδευση, όμως, ήδη την έχουμε εφαρμόσει τέσσερις φορές στους επόμενους τέσσερις μήνες που ακολούθησαν» (E1).

«Η όλη διαδικασία απέκτησε πιο οργανωμένη μορφή και μεθοδολογία την οποία προσπαθούμε να ακολουθούμε» (E9).

«Νιώθουμε πλέον πιο ασφαλισμένοι, ενώ πριν νιώθαμε πιο εκτεθειμένοι» (E10).

«Τώρα είμαστε και τυπικά εντάξει» (E11).

«Τώρα είναι μια διαδικασία πιο δομημένη, πιο οργανωμένη, πιο εμπλουτισμένη» (E12).

«Ήταν πολύ βοηθητικό όλο το σεμινάριο, καθώς και τα έντυπα που επεξεργάστηκε ο ΣΕΔΑ. Προσπαθώ να εφαρμόσω το μέτρο, σύμφωνα με τις οδηγίες και την εκπαίδευση που έχουμε κάνει» (E16).

«Η εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ με βοήθησε στη συστηματοποίηση των γνώσεων. Δεν πιστεύω ότι απείχα πολύ με τον τρόπο που την εφαρμόζα, αλλά μετά την εκπαίδευση ένιωσα μεγαλύτερη ασφάλεια» (E17).

«Νιώθω ότι με βοήθησε κυρίως σε κάποιες τεχνικές» (E18).

«Παίζει πάντα ρόλο το τι έχει κάνει ο κάθε Επιμελητής στη δική του επαγγελματική πορεία. Πιστεύω ότι είναι ένα κράμα γνώσεων και προσωπικών χαρακτηριστικών. Όλα συντελούν. Έχει βοηθήσει πάρα πολύ η εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ, και τώρα που παρακολουθούμε το β' μέρος, πιστεύω ότι είναι μια κινητοποιητική διαδικασία. Η διαδικασία της εκπαίδευσης έρχεται και μας βοηθά να επαναπροσδιορίσουμε κάποια πράγματα, να τα ξαναβλέπουμε πιο θετικά και να ενεργοποιούμαστε» (E19).

«Ακολουθώ όλα όσα έχουμε δει στην εκπαίδευση. Νομίζω ότι το γενικό πλαίσιο αναφοράς μας είναι η εκπαίδευση που πήραμε στο ΕΚΔΔΑ και η εγκύκλιος της Εισαγγελίας του Αρείου Πάγου, η οποία δίνει κατευθύνσεις και στους επιμελητές και στους εισαγγελείς και στους δικαστές. Από κει και έπειτα υπάρχει και ένα πεδίο ευέλικτο, όπου προσαρμοζόμαστε στις συνθήκες. Το σημαντικό είναι ο διαμεσολαβητής να ακολουθεί τη δυναμική, να τη βάζει σε ένα δρόμο και όχι να επιβάλλει πράγματα» (E20).

«Ακολουθούμε οπωσδήποτε τον κώδικα δεοντολογίας που μάθαμε στα σεμινάρια του ΕΚΔΔΑ, όμως χρειάζεται εμπειρία από περισσότερες περιπτώσεις, αφού αυτή τη γνώση που πήραμε, ο κάθε επιμελητής θα την πάρει να την ντύσει στα μέτρα του. Ήταν πολύ βοηθητική η εκπαίδευση» (E22).

«Εγώ προσωπικά πλέον ακολουθώ τις οδηγίες που μας έχουν σταλεί από την κ. Δημητρίου, την προηγούμενη Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου. Θεωρώ ότι είναι ένας μπούσουλας για το πώς θα κινηθούμε. Βέβαια, πάντα υπάρχουν περιθώρια ευελιξίας για κάθε επιμελητή και πάντα εξαρτάται από την κάθε περίπτωση. Θεωρώ ότι η εκπαίδευση που λάβαμε στο ΕΚΔΔΑ είναι προαπαιτούμενη. Παρακολούθησα και τα δύο μέρη εκπαίδευσης και θα ήθελα να εμβαθύνουμε και ακόμα περισσότερο, αν γίνεται» (E23).

Στον βοηθητικό ρόλο της εκπαίδευσης αναφέρθηκαν και οι E14, E15, παρ' όλο που ο τελευταίος, λόγω κάποιων οικογενειακών θεμάτων, δεν μπόρεσε να την παρακολουθήσει:

«Νομίζω ότι όλοι δεσμευόμαστε από έναν κώδικα δεοντολογίας. Εγώ δεν παρακολούθησα, δυστυχώς, την εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ, γιατί είχα κάποια οικογενειακά θέματα, πήρα βέβαια το υλικό και ελπίζω να παρακολουθήσω το δεύτερο μέρος. Πιστεύω ότι αυτή η συγκεκριμένη εκπαίδευση δίνει κατευθυντήριες γραμμές» (E15). *«Με βοήθησε πάρα πολύ η εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ. Στο τέλος συνέταξα κι ένα συμφωνητικό που υπεγράφη και από τις δύο πλευρές και συμφώνησαν όλοι στους όρους που τέθηκαν» (E14).*

Ο E4, παρ' όλο που πιστεύει ότι ο κάθε Επιμελητής εξακολουθεί «να έχει τον δικό του τρόπο που χειρίζεται μια υπόθεση συνδιαλλαγής», αναφέρεται στα σημαντικά για εκείνον κομμάτια της εκπαίδευσης:

«Η εκπαίδευση ήταν πολύ σημαντική κυρίως στα βιωματικά, που είδαμε τι κάνεις με τους δικηγόρους ή με το βασικό δίλημμα, τι κάνεις, όταν ο δράστης δεν επιθυμεί και συνήθιζαν παλαιότερα από την έδρα να πιέζουν τον δράστη να ζητήσει συγγνώμη. Αυτό όμως δεν είχε νόημα. Τουλάχιστον αυτό μας λύθηκε και τους λέμε ότι κάτι τέτοιο δεν είναι δεοντολογικά σωστό» (E4).

Ο εντοπισμός κοινών στοιχείων ανάμεσα στη μεθοδολογία που χρησιμοποιούσε ο E8 και στο πρότυπο της συνδιαλλαγής ως επιστημονικό εργαλείο, όπως το διδάχθηκε, ήταν το σημείο που τον βοήθησε ιδιαίτερα, εφόσον τον έκανε να νιώσει πιο ασφαλής:

«Γενικά, ο τρόπος που παρεμβαίνουμε, ορίζεται δεοντολογικά από τον τρόπο που λειτουργούμε ως Επιμελητές Ανηλίκων. Αυτή είναι η βάση. Εδώ θέλω να κάνω μια εμπειρική παρατήρηση. Οι άνθρωποι που έχουμε κάνει συνδιαλλαγές, κουβεντιάζοντας άτυπα μεταξύ μας και εδώ πρέπει να πω ότι ειδικά οι κοινωνικοί λειτουργοί και οι ψυχολόγοι φάνηκε ότι ακολουθούσαμε την ίδια πεπατημένη, τον ίδιο τρόπο, που μετά στην εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ είδαμε ότι ήταν πολύ κοντά στο πρότυπο της συνδιαλλαγής ως επιστημονικού εργαλείου. Και αυτό είναι πολύ σημαντικό. Αυτό έχει να κάνει, προφανώς με την εκπαίδευση που έχουμε κάνει πριν μπούμε στο επάγγελμα, με την εμπειρία μας στον χώρο και με τη μεταξύ μας διαντίδραση την επαγγελματική που μοιραζόμαστε ως συνάδελφοι. Είδαμε, λοιπόν, ότι ο τρόπος που προσεγγίζαμε τις συνδιαλλαγές ήταν πάνω-κάτω σωστός ή στο πλαίσιο που προβλέπεται τέλος πάντων από τις διαδικασίες» (E8).

Μόνο δύο Επιμελητές (Ε6 και Ε7) εξέφρασαν μια διαφορετική άποψη για την ουσία του περιεχομένου της εκπαίδευσης:

«Εγώ ακολουθώ ό,τι έχω μάθει από το πρόγραμμα που έχω δει στη Νορβηγία, με πολύ δομημένο πρόγραμμα συνδιαλλαγής, και από την εκπαίδευση των αυστριακών. Εγώ, προσωπικά, δεν είμαι ικανοποιημένη από τη μορφή που παίρνει η συνδιαλλαγή στην Ελλάδα. Θα ήθελα η συνδιαλλαγή να είναι δομημένη σε συνεδρίες (αποτυπωμένο τι κάνουμε σε κάθε συνεδρία, με διατυπωμένο τον προβλεπόμενο χρόνο, όπως γίνεται στη Νορβηγία). Έχουμε τόσο χρόνο, για να βρούμε λύση, αυτά τα θέματα ακουμπάμε κ.λπ. και όχι ένα αόριστο πράγμα. Θέλω συγκεκριμένο και πολύ δομημένο πρωτόκολλο, το οποίο όμως να εστιάζει στις συνεδρίες και όχι να είναι μια δικονομική διαδικασία που καταλήγει σε ένα ιδιωτικό συμφωνητικό. Τι είμαστε; Συμβολαιογράφοι είμαστε; Θα ήθελα, επίσης, να έχει ένα πιο ουσιαστικό περιεχόμενο συμβουλευτικής και να μην είναι ένα απλό ακαδημαϊκό πρωτόκολλο. Στην Αγγλία, για παράδειγμα, γίνεται η συνδιαλλαγή μέσα σε φυλακές και δεν πάνε οι άνθρωποι με ακαδημαϊκά πρωτόκολλα. Πηγαίνει η μάνα του θύματος στη φυλακή, για να συναντήσει τον δράστη που έχει σκοτώσει το παιδί της και εκτίει ποινή. Εκεί δεν θέλει μια προσέγγιση συμβουλευτική; Θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντικό να μιλούν τα παιδιά για συναισθήματα» (Ε6).

«Μετά την εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ δεν έτυχε να κάνω κάποια συνδιαλλαγή, οπότε δεν χρησιμοποίησα τα νέα έγγραφα ως συμφωνητικά. Πιστεύω, πάντως, ότι ως επί το πλείστον, κάθε επιμελητής δρα αυτοβούλως. Θεωρώ ότι ήταν σημαντική η εκπαίδευση, αλλά βασιζόταν σε ένα αρκετά θεωρητικό μοντέλο του εξωτερικού (μάλλον αγγλικό). Δεν ήταν τόσο οικείο με την ελληνική πραγματικότητα» (Ε7).

ΣΤ.8. Ο Επιμελητής που αναλαμβάνει την υπόθεση ενός ανήλικου δράστη, αναλαμβάνει συνήθως και τον ρόλο του διαμεσολαβητή; Υπάρχουν περιπτώσεις που αυτό διαφοροποιείται και για ποιο λόγο;

Όπως προκύπτει από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, πράγματι ο Επιμελητής που αναλαμβάνει την υπόθεση του ανήλικου δράστη, εκείνος αναλαμβάνει και τον ρόλο του διαμεσολαβητή.

Έντεκα Επιμελητές (Ε4, Ε5, Ε6, Ε7, Ε8, Ε11, Ε12, Ε13, Ε17, Ε18, Ε20) αναφέρουν ότι δεν γνωρίζουν καμία περίπτωση που αυτό έχει διαφοροποιηθεί, παρά μόνο σε υποθέσεις με περισσότερους από έναν δράστες, όπως θα περιγραφεί στο επόμενο (ΣΤ.9) ερώτημα.

Πέντε Επιμελητές (E3, E21, E22, E24, E25) αναφέρθηκαν σε κάποιες σπάνιες περιπτώσεις διαφοροποίησης:

«Αυτό διαφοροποιείται και αναλαμβάνει τη διαμεσολάβηση άλλος επιμελητής, μόνο εάν θεωρηθεί, π.χ. από το θύμα, ότι ο συγκεκριμένος δεν είναι αμερόληπτος» (E3).

«Δεν μου έχει τύχει προσωπικά να αναλάβει άλλος ως διαμεσολαβητής στις δικές μου υποθέσεις. Γνωρίζω όμως ότι στην υπηρεσία μας έχει αναλάβει μία συνάδελφος υπόθεση άλλης, επειδή η επιμελήτρια που χειριζόταν την υπόθεση, δεν είχε ξανακάνει συνδιαλλαγή και αισθανόταν ανασφάλεια. Επίσης, θυμάμαι ότι σε μία άλλη περίπτωση αρκετά περίπλοκη, γιατί αφορούσε κακουργηματική πράξη ληστείας και επικίνδυνη σωματική βλάβη με δύο θύτες και δύο θύματα, είχε αναλάβει μία τρίτη συνάδελφος την υπόθεση ως διαμεσολαβήτρια, γιατί η μητέρα του ενός θύματος αντιμετώπιζε με επιφύλαξη και δυσπιστία την επιμελήτρια που είχε αναλάβει την επιμέλεια του ενός θύτη. Έτσι κρίθηκε καλύτερο για την πραγματοποίηση της συνδιαλλαγής να αναλάβει τη διαμεσολάβηση ένας επιμελητής που δεν είχε σχέση με την υπόθεση και που ήταν αποδεκτός από όλα τα εμπλεκόμενα μέρη» (E21).

«Υπάρχουν κάποιες περιπτώσεις, στις οποίες εγώ δεν ξανασυμμετείχα, στις οποίες ανέλαβε ο προϊστάμενος, ιδίως στην αρχή όταν είχε πρωτοέρθει το μέτρο. Φαίνεται ότι δεν έχει περάσει ακόμα το μέτρο στην ελληνική κοινωνία και ο καθένας πράττει κατά την κρίση του» (E22).

«Μόνο σε περιπτώσεις που για κάποιον λόγο κρίνεται απαραίτητο να διενεργήσει κάποιος άλλος τη διαμεσολάβηση, αναλαμβάνει άλλος Επιμελητής (επιφύλαξη από την πλευρά του θύματος, επιθυμία του επιμελητή να αναλάβει κάποιος άλλος)» (E24).

«Συνήθως αναλαμβάνει ο ίδιος ο Επιμελητής, εκτός αν για κάποιους λόγους είτε προσωπικούς είτε επειδή η πλευρά του θύματος αντιδρά, αναλαμβάνει τη διαμεσολάβηση κάποιος τρίτος ουδέτερος επιμελητής» (E25).

Οι E1, E2 και E19 υπηρετώντας σε ΥΕΑ με έναν μόνο ακόμα συνάδελφο ανέφεραν ότι πραγματοποιούν τη διαμεσολάβηση και οι δυο επιμελητές μαζί με δομημένο πρωτόκολλο και κατανομή ενοτήτων.

«Στη δική μας Υπηρεσία, σε κάθε συνδιαλλαγή είμαστε παρόντες και οι δύο Επιμελητές. Αυτός που έχει αναλάβει τον δράστη έχει και τον πιο ενεργό ρόλο στη

διαδικασία, και στο τέλος ρωτά τον δεύτερο εάν έχει να προσθέσει κάτι, για να κλείσουμε τη διαμεσολάβηση. Μέχρι τώρα με αυτό τον τρόπο, μας έχουν πάει καλά οι υποθέσεις. Πάντα εξηγούμε το ρόλο και του δεύτερου επιμελητή. Όταν είσαι μαζί με άλλον, τότε μπορείς να ξαναβάλεις στη συζήτηση, κάτι που διέφυγε. Νομίζω ότι οι συνάδελφοι στην επαρχία που είναι μόνοι τους, έχουν να αντιμετωπίσουν και αυτό το τεράστιο πρόβλημα της μοναξιάς. Όταν είσαι μαζί, τότε μπαίνει και πολύ περισσότερη φαντασία και ο ένας βοηθά τον άλλο» (E19).

Έξι Επιμελητές (E9, E10, E14, E15, E16, E23) επεσήμαναν ότι ειδικά σε επαρχιακές πόλεις, όπου υπηρετεί ένας μόνο Επιμελητής, δεν υπάρχει και άλλη δυνατότητα:

«Εγώ έχω. π.χ.. 40 παιδιά, και για τις 40 – υποθετικά – περιπτώσεις θα είμαι εγώ ο διαμεσολαβητής» (E10).

«Στη δική μας περίπτωση αυτό δεν μπορεί να διαφοροποιηθεί, γιατί είμαι και μόνος μου. Αυτό το συναντάμε σε όλες τις μονοπρόσωπες υπηρεσίες. Αυτό ενέχει κάποιες δυσκολίες, βέβαια. Θυμάμαι μια περίπτωση διαδικτυακού εκφοβισμού, όπου το θύμα δεν ήθελε να συνδιαλλαγή, γιατί πίστευε ότι επειδή μιλούσα με τον δράστη έχω πάρει το μέρος του δράστη. Σε τέτοιες περιπτώσεις, εάν υπήρχε ένας δεύτερος επιμελητής, τα πράγματα ίσως ήταν καλύτερα, αφού θα μπορούσε να αναλάβει ο ένας το θύμα και ο άλλος τον δράστη ή να γινόταν μια συνάντηση με τους δύο επιμελητές» (E15).

ΣΤ.9. Υπάρχουν υποθέσεις, κατά τις οποίες αναλαμβάνουν τη διαδικασία της συνδιαλλαγής παραπάνω από ένας διαμεσολαβητές;

Οι υποθέσεις, κατά τις οποίες αναλαμβάνουν τη διαδικασία της συνδιαλλαγής παραπάνω από ένας διαμεσολαβητές, είναι εκείνες στις οποίες εμπλέκονται περισσότεροι από ένας δράστες στην ίδια υπόθεση (E3, E4, E5, E6, E7, E8, E11, E12, E13, E17, E18, E20, E21, E22, E24, E25). Ωστόσο, όπως φαίνεται, σε αυτές τις υποθέσεις προκύπτουν διάφορα ζητήματα που περιπλέκουν τη διαδικασία:

«Έχουμε πει ότι, όταν είναι περισσότεροι οι δράστες, ένας θα αναλαμβάνει τη διαμεσολάβηση και θα ενημερώνει τους υπόλοιπους. Έχει συμβεί να είμαστε και όλοι οι επιμελητές ως διαμεσολαβητές μέσα σε συνδιαλλαγή με πολλούς δράστες. Ωστόσο, ακόμα δεν έχουμε ξεδιαλύνει τι ακριβώς κάνουμε, όταν είναι πολλοί οι κατηγορούμενοι. Προκύπτουν πολλές δυσκολίες σε τέτοιες περιπτώσεις» (E12).

«Σε τέτοια περίπτωση αναλαμβάνουν δύο διαμεσολαβητές και μοιράζονται οι ρόλοι» (E13).

«Κάποιος επιμελητής αναλαμβάνει τον ρόλο του συντονιστή και οι υπόλοιποι είμαστε παρόντες και παρούσες με τους ανηλίκους μας. Θέλει, όμως, πολλή προετοιμασία και δεν είναι εύκολο. Χρειάζεται να σπαταλήσει κανείς και άλλο χρόνο, προκειμένου να συντονιστούμε, ώστε να ειπωθούν αυτά ακριβώς που έχουν συμφωνηθεί, αφού ο κάθε επιμελητής έχει το δικό του τρόπο. Αυτή η διαδικασία θέλει πολύ καλή οργάνωση» (E17).

«Σ' αυτές τις περιπτώσεις, ένας αναλαμβάνει τον ρόλο του συντονιστή. Αυτές, όμως, οι περιπτώσεις σπανίζουν και δεν είναι εύκολη η πραγματοποίηση μιας τέτοιας διαδικασίας» (E18).

«Σε αυτή την περίπτωση, ένας επιμελητής μπορεί να έχει έναν πιο καίριο (συντονιστικό) ρόλο, σε καμία όμως περίπτωση δεν θα αποκλειστούν οι άλλοι επιμελητές. Σε κάθε περίπτωση, οι προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις με τους δράστες θα γίνουν από κάθε έναν επιμελητή χωριστά. Η κύρια διαδικασία θα πρέπει να είναι πιο συνολική, γιατί δεν πρέπει να καταπονείται το θύμα. Σ' αυτή την περίπτωση, λοιπόν, τον κύριο ρόλο τον αναλαμβάνει ένας επιμελητής ή την προσέγγιση του θύματος μπορεί να αναλάβει ένας επιμελητής. Κάποια φορά είχε χρειαστεί σε μια περίπτωσή μου να αναλάβει το θύμα ένας άλλος επιμελητής, γιατί αισθανόμουν ότι το θύμα χρειαζόταν ένα δικό του πρόσωπο αναφοράς» (E20).

Ο Ε8 εισφέρει μια άλλη άποψη όσον αφορά στην «ομαδική» συνδιαλλαγή σε κοινοτικό επίπεδο:

«Αν θυμάμαι καλά, δεν μου έχει τύχει να έχω υποθέσεις με περισσότερους από έναν κατηγορούμενους. Θα ήθελα να πω κάτι εδώ. Είχα κάνει μία εργασία στη Συμβουλευτική για την κοινοτική συνδιαλλαγή, όπως εφαρμόζεται στις Ηνωμένες Πολιτείες. Εκεί, η ομαδική συνδιαλλαγή θεωρείται βασικό εργαλείο, να ξεκαθαρίσουμε όμως ότι δεν είναι στα πλαίσια του ποινικού συστήματος. Είναι μια διαδικασία σε κοινοτικό επίπεδο. Εκεί φαίνεται ότι αποδίδει καλύτερα, όταν γίνεται ομαδικά. Τα "follow up studies" των μελετών που έχουν γίνει στις ΗΠΑ έδειξαν ότι, όταν η συνδιαλλαγή γίνει σωστά και γίνεται από πολλούς, αναπτύσσεται ένα δυναμικό που είναι πολύ καλύτερο απ' όταν γίνεται πρόσωπο με πρόσωπο» (E8).

Οι E1, E2 και E19, όπως ανέφεραν και στο προηγούμενο ερώτημα, εφαρμόζουν (από τη στιγμή που εκπαιδεύτηκαν στο ΕΚΔΔΑ) τη συνδιαλλαγή από κοινού με τον έτερο μοναδικό συνάδελφό τους.

Έξι Επιμελητές (E9, E10, E14, E15, E16, E23) επεσήμαναν, όπως και στο προηγούμενο ερώτημα, ότι δεν υπάρχει καμία άλλη δυνατότητα, αφού δεν υπηρετεί στις δικές τους Υπηρεσίες κανένας άλλος Επιμελητής εκτός από τους ίδιους.

ΣΤ.10. Ο Επιμελητής ανηλίκων είναι ο πλέον αρμόδιος για να αναλαμβάνει ως διαμεσολαβητής τις υποθέσεις των ανήλικων δραστών;

Το σύνολο, σχεδόν, των ερωτηθέντων εκτιμά ότι ο Επιμελητής ανηλίκων είναι ο πλέον αρμόδιος για να αναλαμβάνει ως διαμεσολαβητής τις υποθέσεις των ανήλικων δραστών «εφόσον πλέον έχει παρακολουθήσει και τη σχετική εκπαίδευση» (E1, E2), για τους εξής λόγους:

- «γιατί έχει χτίσει μια σχέση εμπιστοσύνης με τον δράστη, είναι ευαίσθητοποιημένος και για το θύμα και είναι σε θέση οριοθετημένα και με αντικειμενικότητα να συντονίσει τη διαδικασία» (E4).
- «όταν συνεργάζομαι με έναν ανήλικο, μου ανοίγεται. Καταφέρνω να χτιστεί μια σχέση εμπιστοσύνης. Δεν μπορώ μετά να τον “κρεμάσω” και να μπει άλλος ως διαμεσολαβητής στην υπόθεσή του. Αυτό δεν σημαίνει ότι ο Επιμελητής πηγαίνει στη διαδικασία έχοντας πάρει θέση υπέρ του· του έχω εξηγήσει τον ρόλο μου» (E5).
- «είναι ο πρώτος που έρχεται σε επαφή με τον ανήλικο και γνωρίζει την υπόθεση» (E6).
- «λόγω της εμπειρίας του, της εκπαίδευσής του και της γνώσης του ποινικού συστήματος και των αναγκών του ανήλικου» (E8).
- «λόγω της εξειδίκευσης που έχει στο δίκαιο ανηλίκων και στη μεταχείριση της ανήλικης παραβατικότητας» (E11).
- «γιατί είναι πιο εξοικειωμένος με το δίκαιο ανηλίκων» (E12, E13) και «τη μεταχείριση της νεανικής παραβατικότητας» (E12).
- «γιατί εμείς κάνουμε όλη τη δουλειά με τον ανήλικο και την οικογένειά του» (E14).
- «έχει την εκπαίδευση, έχει και την εμπειρία. Φυσικά χρειάζεται επιμόρφωση, για να μπορέσει να ανταποκριθεί και σ’ αυτόν τον ρόλο. Αν είναι και το πλαίσιο

οριοθετημένο, πιστεύω ότι είναι ο πλέον αρμόδιος για αυτή τη διαδικασία» (E15).

- «γιατί εμείς ερχόμαστε πρώτοι σε άμεση επαφή με τον ανήλικο και την οικογένειά του» (E16).
- «γιατί εκείνος έρχεται σε επαφή με τους ανηλίκους, γνωρίζει τις ανάγκες τους, τον τρόπο σκέψης τους, τη συμπεριφορά τους» (E17).
- «γιατί εκείνος μόνο γνωρίζει τους ανηλίκους, την προσωπικότητά τους, το περιβάλλον που ζουν, και έρχεται σε επαφή μαζί τους. Ένας δικηγόρος θα το έβλεπε από τη νομική πλευρά» (E18).
- «γιατί έχουμε την εκπαίδευση, ασχολούμαστε με το παιδί, το γνωρίζουμε πολύ καλά και αυτό (το παιδί) είναι στο επίκεντρο της παρέμβασής μας. Βλέπω δικηγόρους που αναλαμβάνουν υποθέσεις ανηλίκων και πολλές φορές δεν ξέρουν πώς να μιλήσουν στον ανήλικο» (E19).
- «διότι ο Επιμελητής Ανηλίκων είναι οιονεί διαμεσολαβητής. Η συνδιαλλαγή σε μας είναι ένα αναμορφωτικό μέτρο. Ανεξαρτήτως από το στάδιο κατά το οποίο εφαρμόζεται, η συνδιαλλαγή έχει μέσα της το διαπαιδαγωγικό χαρακτήρα, έτσι όπως τουλάχιστον δίνεται σε μας από το θεσμικό μας πλαίσιο. Άρα μιλάμε για μια οιονεί διαμεσολάβηση, που τη χρησιμοποιούμε στη συνδιαλλαγή. Δανειζόμαστε, δηλαδή, τους κανόνες και το περιεχόμενο της διαμεσολάβησης, για να κάνουμε όμως εμείς συνδιαλλαγή. Χρησιμοποιούμε τη διαμεσολάβηση, μέσα όμως σε ένα διαπαιδαγωγικό και ειρηνευτικό ρόλο. Και νομίζω ότι η ουδετερότητα και η αμεροληψία διασφαλίζεται εκεί όπου η συνηγορία του επιμελητή ανηλίκων συναντά το διαπαιδαγωγικό του ρόλο. Εκεί ακριβώς είναι που μπορεί να πάρει αποστάσεις ασφαλείας» (E20).
- «γιατί έχει εκπαιδευτεί στο αντικείμενο της συνδιαλλαγής, γιατί έχει κερδίσει την εμπιστοσύνη του ανηλίκου στην προδικασία, γιατί είναι άμεσος συνεργάτης της έδρας, με την οποία συνεργάζεται πριν την ακροαματική διαδικασία» (E21).
- «γιατί αυτό ακριβώς είναι το αντικείμενο της εργασίας του» (E23).
- «εφόσον αφενός έχει συνεργαστεί με τον ανήλικο δράστη και έχει χτίσει μια σχέση εμπιστοσύνης μαζί του και αφετέρου έχει εκπαιδευτεί πλέον και μπορεί να κρατήσει ουδέτερη στάση» (E24).
- «επειδή ο Επιμελητής έχει ουσιαστικά συνεργαστεί με τον ανήλικο δράστη και έχει κερδίσει την εμπιστοσύνη του, και επειδή παράλληλα μπορεί, έχοντας ενσυναίσθηση ως προς το θύμα, να διατηρήσει την αμεροληψία του» (E25).

Τρεις Επιμελητές (E9, E10, E22) εξέφρασαν έναν μικρό προβληματισμό επί του θέματος σχετικά με την αμεροληψία του Επιμελητή:

«Έτσι όπως είναι ο χαρακτήρας της διαμεσολάβησης θεωρητικά, μιλά για τον διαμεσολαβητή ως ένα τρίτο αμερόληπτο πρόσωπο που δεν έχει καμία σχέση με τα ενδιαφερόμενα μέρη. Στη δική μας όμως περίπτωση, ο Επιμελητής εμπλέκεται με τον δράστη. Υπό αυτό το πρίσμα, λοιπόν, δεν θα έπρεπε να είναι ο Επιμελητής ο διαμεσολαβητής αλλά κάποιος άλλος. Από την άλλη, ωστόσο, ένας εξωτερικός διαμεσολαβητής δεν θα έχει γνώση για το τι γίνεται εκ των έσω, πώς είναι το δίκαιο ανηλίκων, τι είναι ο ανήλικος παραβάτης. Χρειάζεται ειδική εκπαίδευση. Εγώ θέλω να είμαι διαμεσολαβητής» (E9).

«Εδώ θέλω λίγο παραπάνω χρόνο, για να απαντήσω. Ίσως και αυτός ο ρόλος του διαμεσολαβητή ήταν απαραίτητος στον Επιμελητή Ανηλίκων, γιατί κάποιοι δικαστές τον αντιμετωπίζουν ως τον τελευταίο τροχό της αμάξης, κρατούν απόσταση και φέρονται σαν να μην υπάρχουν και πρέπει να κερδίζεις την εμπιστοσύνη τους κάθε μέρα. Ενώ από την άλλη, υπάρχουν δικαστές που υποστηρίζουν τον ρόλο μας όσο δεν πάει. Δεν μπορώ να πω με σιγουριά για το ποιος θα ήταν ο πλέον αρμόδιος για να αναλάβει ως διαμεσολαβητής. Όπως και να έχει, χρειάζεται να είναι ένα αμερόληπτο πρόσωπο με ειδική εκπαίδευση στο πεδίο. Πάντως, εγώ αγαπώ πολύ τον ρόλο μου ως διαμεσολαβητή» (E10).

«Δεν είναι εύκολο να είσαι εντελώς αντικειμενικός και με το θύμα, από τη στιγμή που έχεις αναλάβει τον δράστη. Γι' αυτό χρειάζεται πολλή προσοχή και εκπαίδευση» (E22).

Μόνο ο E7 διαφώνησε με τους υπόλοιπους ερωτηθέντες και εξέφρασε την άποψη ότι ο Επιμελητής δεν είναι ο πλέον αρμόδιος για τον ρόλο του διαμεσολαβητή:

«γιατί συνήθως το θύμα θεωρεί ότι πάμε εκεί ως υπερασπιστές των δραστών. Δεν θα έπρεπε να είμαι εγώ ως διαμεσολαβητής του περιστατικού μου. Νομίζω ότι δεν θα έπρεπε να έχουμε καθόλου αυτόν τον ρόλο. Θεωρώ ότι είναι συγκεκριμένος ο χαρακτήρας της υπηρεσίας. Ούτε μπορείς να είσαι ο επιμελητής του θύτη σε ένα περιστατικό και παράλληλα να αναλαμβάνεις μια άλλη υπόθεση μπαίνοντας σε έναν εντελώς διαφορετικό ρόλο, του διαμεσολαβητή, με το να διαμεσολαβείς ανάμεσα σε άγνωστο θύτη και θύμα. Ουσιαστικά εδώ ο ρόλος σου είναι ένας: να εντοπίζεις και να προβάλλεις τα θετικά στοιχεία του δράστη με σκοπό να τον βοηθήσεις.[...] Θα μπορούσε ίσως να ήταν ένα τρίτο πρόσωπο που θα έχει γνώση

του δικαίου ανηλίκων, όχι απαραίτητα δικηγόρος, ίσως κοινωνικός λειτουργός ή ψυχολόγος με γνώσεις διαμεσολάβησης» (E7).

Στο ερώτημα που τέθηκε από την ερευνήτρια για το ποιοι άλλοι θα μπορούσαν να επιτελέσουν το ρόλο του διαμεσολαβητή, αρκετοί Επιμελητές δεν απάντησαν ή είπαν ότι δεν μπορούσαν να σκεφτούν κάποιον άλλο καταλληλότερο. Οι ελάχιστες απαντήσεις που δόθηκαν, ανέφεραν:

- «εθελοντές με την κατάλληλη κατάρτιση, ώστε να κάνουν διαμεσολάβηση στην κοινότητα» (E6).
- «ίσως και άλλοι ειδικοί που έχουν εκπαιδευτεί στη διαμεσολάβηση» (E12, E13).
- «σε άλλα στάδια, πριν φτάσει μια υπόθεση στο δικαστήριο, θα μπορούσαν με την κατάλληλη προετοιμασία και εκπαίδευση να υπήρχαν διαμεσολαβητές στα σχολεία ή στα αστυνομικά τμήματα ή στην εισαγγελία» (E15).
- «θα μπορούσαν να το αναλάβουν κατάλληλα εκπαιδευμένοι διαμεσολαβητές στην αστυνομία, προτού εξαγγείλει την ποινική δίωξη ο εισαγγελέας» (E21).
- «θα μπορούσε ίσως κάποιος εξωτερικός διαμεσολαβητής ή κάποιος άλλος επιμελητής ανεξάρτητος από την υπόθεση να αναλαμβάνει τη διαμεσολάβηση» (E22).
- «επίσης, μια τέτοια εμπειρία διαχρονικά αποκτούν οι κοινωνικές υπηρεσίες των σχολείων και οι κοινωνικές υπηρεσίες των αστυνομικών τμημάτων και διευθύνσεων που ασχολούνται με ανηλίκους. Αν, λοιπόν, δημιουργηθούν σε δεύτερο χρόνο τέτοιες υπηρεσίες, τότε θα υπάρχει μια εμπειρία και μια τεχνογνωσία ανάλογη με τη δική μας» (E8).

Την υποστελέχωση των ΥΕΑ επεσήμανε ο E19 και τις συνέπειές του στην εφαρμογή του μέτρου: «έχουμε να χειριστούμε τόσες πολλές υποθέσεις, με αποτέλεσμα να μας ξεφεύγουν κάποιες, στις οποίες θα μπορούσαμε να εφαρμόσουμε τη συνδιαλλαγή».

ΣΤ.11. Εκτός από την τυπική (άμεση) διαμεσολάβηση, έχουν εφαρμόσει οι Επιμελητές κάποιας άλλης μορφής διαδικασία (έμμεση: απόν κάποιο από τα εμπλεκόμενα μέρη / άτυπη: σε στάδιο πριν το δικαστήριο, χωρίς να καταγράφεται κάπου η διαδικασία);

Η άτυπη μορφή διαμεσολάβησης φαίνεται ότι έχει χρησιμοποιηθεί από δεκαέξι Επιμελητές (E1, E2, E3, E4, E5, E7, E10, E12, E13, E14, E15, E17, E18, E19, E20, E22):

«Μας έχουν καλέσει από σχολεία σε περιπτώσεις σχολικής βίας να παρέμβουμε και να διαμεσολαβήσουμε, ώστε να συνδιαλλαγούν τα παιδιά και να μην οδηγηθεί η υπόθεση στα δικαστήρια. Επίσης, σε περιπτώσεις που συνεργαζόμαστε με κάποιους ανήλικους στα πλαίσια του αναμορφωτικού μέτρου της επιμέλειας, έχει τύχει να διαμεσολαβήσουμε, προκειμένου να τα βρουν με τα ανήλικα ή ενήλικα αδέρφια τους, ή να μιλήσουν οι γονείς μεταξύ τους για χάρη του παιδιού» (E1).

«Έχει τύχει να εφαρμόσω την άτυπη διαδικασία, η οποία δεν καταγράφεται πουθενά, ίσως στα πλαίσια της επιμέλειας ενός ανηλίκου ή στο σχολικό περιβάλλον» (E2).

«Έχει συμβεί να εφαρμόσω και την έμμεση και την άτυπη. [...] Όσον αφορά στην άτυπη, παλαιότερα ήταν πιο συχνή και μπορεί να γινόταν πριν το δικαστήριο η συνδιαλλαγή, και το δικαστήριο να αθώωνε τον δράστη ή να έπαυε οριστικά η ποινική δίωξη. Τώρα νομίζω ότι γράφεται στην απόφαση» (E4).

«Την άτυπη έχω εφαρμόσει, πριν το δικαστήριο. Μάλιστα, όταν βλέπω ενδιαφέρον από τους γονείς του δράστη, τους κινητοποιώ, για να εντοπίσουν από τη δικογραφία τα στοιχεία του θύματος και να αναλάβουν πρωτοβουλία για το παιδί τους» (E7).

«Έχω εφαρμόσει και την άτυπη σε μια πολύ δύσκολη υπόθεση αλλά πολύ ενδιαφέρουσα (ληστείας), που ενώ δεν επιβλήθηκε από το δικαστήριο, κρίθηκε από τη μεριά μου, ως Επιμελητή, σημαντικό να επιτευχθεί η συνδιαλλαγή για παιδαγωγικούς λόγους, εφόσον υπήρχε η θέληση και από τις δύο πλευρές» (E13).

«Έχει τύχει να εφαρμοστεί η άτυπη συνδιαλλαγή, δηλαδή να έχει υπάρξει κάποια διευθέτηση της υπόθεσης πριν την εκδίκασή της, οπότε το δικαστήριο να αποφανθεί απλά μια επίπληξη ή ότι ο δράστης δεν τέλεσε» (E15).

«Εφαρμόζω συνήθως την άτυπη, δηλαδή πριν το δικαστήριο. Για μας αυτή είναι μια τυπική διαδικασία που τη δέχεται κανονικά το δικαστήριο» (E17).

«Εφαρμόζω την άτυπη, πριν την εκδίκαση της υπόθεσης, χωρίς απόφαση του δικαστηρίου» (E18).

Τέσσερις Επιμελητές (E4, E13, E20, E21) έχουν χρησιμοποιήσει την έμμεση μορφή διαμεσολάβησης:

«Περίπτωση έμμεσης θυμάμαι μετά την εκπαίδευση. Είχαμε ένα παιδί-θύμα, πρώην φίλος με τους δράστες, που ζούσε στο εξωτερικό και η συνδιαλλαγή έγινε μέσω email» (E4).

«Έχω εφαρμόσει την έμμεση, όταν κάποια φορά το θύμα, ενώ είχε επιβεβαιώσει τη συναίνεσή του, για να δεχτεί τη συγγνώμη του δράστη, έφυγε για το εξωτερικό, οπότε στάλθηκε μια επιστολή συγγνώμης από τον δράστη» (E13).

«Έχω κάνει και έμμεση με επιστολές σε πράξη αποπλάνησης ανηλίκου και παιδικής πορνογραφίας, όπου η επαφή ανάμεσα στους δράστες και το θύμα δεν κρίθηκε σκόπιμη. Η συνδιαλλαγή έγινε με επιστολές που γράφτηκαν από τους δράστες με τη συνδρομή των επιμελητών και των συνηγόρων τους, και το θύμα έγραψε την επιστολή παρουσία μου. Με ποιον τρόπο; Ζήτησα από το θύμα να γράψει τις σκέψεις και τα συναισθήματά του. Δυσκολευόταν να οργανώσει όλο αυτό μέσα σε ένα κείμενο, οπότε βάλουμε στην άκρη το κείμενο και κάναμε μια συζήτηση, όπου εγώ έβαζα κάποια ερωτήματα, κάποιους προβληματισμούς και το παιδί απαντούσε. Όταν ολοκληρώθηκε αυτή η συζήτηση και ωρίμασε ένας τρόπος έκφρασης αυτών των πραγμάτων, είπα στο θύμα να βάλει στο χαρτί όλα αυτά που ειπώθηκαν. Στη συνέχεια, παραδόθηκε η επιστολή στους δράστες, την διάβασαν μπροστά στους επιμελητές τους (τουλάχιστον στη δική μου περίπτωση δεν τη διάβασε από μέσα του, τον έβαλα και τη διάβασε δυνατά και μπροστά στους γονείς του), συζητήσαμε πάρα πολύ το συναίσθημά του, ήταν συγκλονιστική αυτή η εμπειρία και σε απάντηση της επιστολής του θύματος, έγραψε ο κάθε δράστης μία άλλη επιστολή. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο επιμελητής ήταν διευκολυντής στο να γραφτούν πράγματα» (E20).

«Έχω εφαρμόσει την έμμεση, σε περίπτωση κατά την οποία το ανήλικο θύμα δεν μπορούσε να παραβρεθεί στη συνδιαλλαγή για σοβαρούς λόγους υγείας, και στη θέση εκείνης παρέστη η μητέρα και ο αδερφός της» (E21).

Οκτώ Επιμελητές (E6, E8, E9, E11, E16, 23, E24, 25) απάντησαν ότι δεν έχουν χρησιμοποιήσει κάποιας άλλης μορφής διαμεσολάβηση εκτός από την τυπική:

«Νομίζω ότι είναι μεγάλη ευθύνη να προβείς ατύπως σε μια διαμεσολάβηση. Δεν έχουμε αρμοδιότητα να κάνουμε διαμεσολάβηση, αν δεν την προτείνουμε. Επίσης, χάνονται έτσι από τα στατιστικά περιπτώσεις διαμεσολάβησης» (E6).

«Εγώ έκανα διαμεσολαβήσεις μετά την εκπαίδευση του ΕΚΔΔΑ το 2017, αλλά χωρίς να είχα χρησιμοποιήσει μέχρι πρότινος τα έντυπα. Τώρα τα χρησιμοποιώ» (E9).

Άξονας Ζ: Συνολική αποτίμηση του μέτρου της συνδιαλλαγής και της εφαρμογής του

Z.1. Η γνώμη των Επιμελητών για το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής

Το σύνολο των ερωτηθέντων Επιμελητών διάκειται θετικά για το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής, εκτιμώντας ότι είναι ένα μέτρο *«πολύ σημαντικό»* και *«ωφέλιμο»* (E1, E2, E4, E6, E8, E11, E12, E13, E14, E15, E17, E18), *«αποτελεσματικό»* (E16), *«λυτρωτικό»* (E14, E19), *«δυνατό»* (E24), *«πρωτοποριακό»* (E7), *«έμπρακτο, αυτοβιωματικό»* (E13), *«ένα από τα πιο σύγχρονα και τα πιο ενδεδειγμένα πλέον μέτρα»* (E23), *«πολλά υποσχόμενο»* (E25), *«με δυναμική προοπτική»* (E8), που λειτουργεί διαπαιδαγωγικά (E3, E4, E9, E10, E13, E19, E21), γιατί:

- *«δίνεται η δυνατότητα έκφρασης συναισθημάτων και εξομάλυνσης των σχέσεων»* (E1).
- *«είναι μια μοναδική ευκαιρία να εκφραστούν συναισθήματα και να αποκατασταθούν οι σχέσεις των δύο μερών»* (E2).
- *«εκπληρώνει τον σκοπό της Υπηρεσίας μας»* (E9).
- *«εκπληρώνει τη φιλοσοφία της επανορθωτικής δικαιοσύνης»* (E10).
- *«μέσα από την αλληλεπίδραση των μερών προσφέρει άλλα στοιχεία διαπαιδαγώγησης και ωρίμασης για τους δράστες... προσφέρει τη δυνατότητα στον δράστη να δει και την άλλη πλευρά»* (E13).
- *«βάζουμε τον δράστη σε άλλες διεργασίες, να επεξεργαστεί άλλα πράγματα, όπως την ανάληψη ευθύνης, την κατανόηση της θέσης του θύματος μέσω της ενσυναίσθησης»* (E11).

- «είναι ένα μέτρο ωφέλιμο και για τα δύο μέρη, αρκεί να υπάρχει αγωγή και παιδεία. Ο μεν δράστης θα πρέπει να καταλάβει ότι δεν θα τη σκαπουλάρει από το δικαστήριο και το δε θύμα θα πρέπει να νιώσει δικαίωση» (E12).
- «βοηθά πάρα πολύ στην αποκατάσταση της σχέσης των εμπλεκομένων και διαπαιδαγωγεί τον ανήλικο δράστη» (E16).
- «γιατί μέσα από τη συνδιαλλαγή επιλύονται ειρηνικά οι διαφορές. Μέσα από τη συνδιαλλαγή δίνεται η δυνατότητα στο θύμα να απομυθοποιήσει τον δράστη, αφού το θύμα καταλαβαίνει ότι ο δράστης δεν είναι ένα τέρας επιθετικό αλλά ένα συνομήλικο παιδί που μπορεί να είχε κάποιες περισσότερες δυσκολίες και ανάγκες. Αυτό τον ανακουφίζει συναισθηματικά» (E17).
- «η μεγάλη ωφέλειά του συνίσταται κυρίως στο ότι διαμορφώνει χαρακτήρες, αφού η όλη διαδικασία αποτελεί ένα μάθημα για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη και κυρίως για τον θύτη, που το θυμάται κανείς για όλη του τη ζωή» (E21).

Οι E14 και E19 εστιάζουν στον λυτρωτικό χαρακτήρα του μέτρου:

«Θεωρώ ότι είναι ένα πολύ σημαντικό μέτρο. Πιστεύω στη δύναμη της συγχώρεσης και αυτό το μέτρο το θεωρώ λυτρωτικό και για τα δύο μέρη» (E14).

«Νομίζω ότι είναι ένα μέτρο λυτρωτικό, που έχει παιδαγωγικό χαρακτήρα. Θυμάμαι μια περίπτωση κοριτσιών, που είχαν μεγαλώσει στην ίδια γειτονιά, ήταν φίλες και τσακώθηκαν, και ειδικά το ένα κορίτσι το είχε πάρει πολύ βαριά και απέδιδε σε αυτό το συμβάν το ότι δεν πέτυχε στις πανελλήνιες εξετάσεις. Όταν ήρθε η μέρα της δίκης, ο δικαστής, μετά από πρότασή μας, έδωσε μια αναβολή να το σκεφτούν και να προσπαθήσουν να συνδιαλλαγούν, λέγοντας ότι δεν θα έπρεπε να φτάνουν στα δικαστήρια αυτές οι υποθέσεις. Στο διάστημα που μεσολάβησε, εμείς κάναμε ξεχωριστές προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις, καθώς και την κύρια διαδικασία της συνδιαλλαγής. Όταν έφτασε τελικά η μέρα της δίκης, μετά από τρεις μήνες τα κορίτσια αυτά ήρθαν μαζί στο δικαστήριο. Γι' αυτό λέω ότι είναι λυτρωτικό μέτρο, γιατί δίνει την ευκαιρία και στα δύο μέρη να εκφραστούν, να πουν όλα αυτά που δεν λέγονται σε ένα δικαστήριο, γιατί πόνο είχαν και τα δύο κορίτσια που προανέφερα, αφού κατ' αρχήν η καθεμία είχε χάσει την κολλητή της φίλη και σε αυτές τις ηλικίες είναι πολύ σημαντικός ο φίλος» (E19).

Οι E5, E6 και E8 επισημαίνουν:

«Είναι ένα πάρα πολύ ωφέλιμο μέτρο και είναι τρελό να έχουμε τέτοια μέτρα με παιδαγωγικό χαρακτήρα και να τα αναγάγουμε όλα στο ποινικό κομμάτι» (E5).

«Πιστεύω ότι είναι ένα ρεύμα, μία τάση πάρα πολύ επίκαιρη σήμερα, με φιλοσοφία και αρχές πολύ δημοκρατικές, που πρέπει να εφαρμόζεται σε όλα τα αδικήματα και όχι μόνο στα πλημμελήματα. Εδώ μιλάμε και για διαμεσολάβηση σε θέματα ενδοοικογενειακής βίας που αφορούν και τους ανήλικους. Θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντικό και πρέπει να αναπτυχθεί περισσότερο» (E6).

«Είναι κάτι πάρα πολύ καινούργιο για μας, είναι πάρα πολύ καινούργιο για την αντίληψη και τη νοοτροπία της ελληνικής κοινωνίας και του πληθυσμού που εξυπηρετούμε, αν λάβουμε υπ' όψιν μας εδώ ότι ένα μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού μας πια είναι διαφοροποιημένο κοινωνικά και πολιτισμικά. Προέρχεται από κοινωνίες όπου η αντίληψη του ποινικού συστήματος και της τιμωρίας είναι πολύ πιο διαφορετική από ό,τι στον δυτικό κόσμο και αυτό δυσκολεύει αρκετά τα πράγματα. Άρα μιλάμε για κάτι καινούργιο και για τους επαγγελματίες και για τον εξυπηρετούμενο πληθυσμό...» (E8).

Τέσσερις Επιμελητές, παρά τη θετική τους στάση απέναντι στο μέτρο, έθεσαν και κάποιες προϋποθέσεις για τη σωστή εφαρμογή του:

«Νομίζω ότι είναι ένα από τα πλέον σημαντικά μέτρα, αρκεί να υπάρξει ένα συγκεκριμένο πλαίσιο σχετικά με το πώς θα μπορούσε να εφαρμοστεί. Πιστεύω ότι και σε έναν ενήλικα – ακόμα και από μια ποινή φυλάκισης – περισσότερα θα είχε να του μάθει το συγκεκριμένο μέτρο» (E15).

«Είναι ένα θετικό μέτρο, αρκεί να εφαρμόζεται σωστά» (E20).

«Θεωρώ ότι η συνδιαλλαγή είναι ένα πολύ δυνατό μέτρο και θα μπορούσε να έχει μεγαλύτερη εφαρμογή, αν είχαμε εκπαιδευτεί κατάλληλα όχι μόνο εμείς αλλά και οι δικαστές» (E24).

«Ενώ είναι ένα πολλά υποσχόμενο μέτρο, εν τούτοις χρειαζόμαστε όλοι οι εμπλεκόμενοι σταθερή θεωρητική κατάρτιση και εξειδίκευση» (E25).

Ο E22 εξέφρασε μια μικρή επιφύλαξη:

«Σε πειραματικό στάδιο είναι ακόμα. Περιμένω να δω, γιατί και το μαχαίρι ωφέλιμο είναι, φτάνει να ξέρουμε να το χρησιμοποιούμε» (E22).

Z.2. Η συνδιαλλαγή αποτελεί μια επιεική και ήπια ή μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη;

Αρκετοί Επιμελητές (E2, E6, E7, E8, E9, E14, E16, E17, E19, E21) εκτιμούν ότι η συνδιαλλαγή δεν είναι ούτε μια επιεικής και ήπια, αλλά ούτε και μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη.

«Είναι ένα δίκαιο μέτρο και για τα δύο μέρη» (E16), που «βοηθά στην ωρίμανση και των δύο μερών» (E14).

Ειδικότερα:

«Δεν θα την έκρινα ήπια ή αυστηρή. Θα την έκρινα πάρα πολύ ουσιαστική για τον ανήλικο. Γιατί οι έφηβοι έχουν ανάγκη να τους μιλήσεις για συναισθήματα, για το πώς λύνουμε τις διαφορές μας, και μέσα από τη διαμεσολάβηση έχεις την ευκαιρία να τους μιλήσεις γι' αυτά» (E6).

«Από την άποψη ότι θα γλιτώσει το ποινικό σύστημα καθόλου αυστηρή. Από την άποψη ότι ίσως εισπράξει μια αρνητική ή μια έντονη αμφιθυμία από το θύμα, τότε μπορεί να την έλεγα και αυστηρή, χωρίς την παρέμβαση του δικαστή, ο οποίος έχει εξισορροπητικό ρόλο στην αίθουσα» (E7).

«Δεν θα τη χαρακτήριζα ούτε πιο αυστηρή ούτε πιο επιεική ή ήπια. Θα τη χαρακτήριζα πιο καλά συντονισμένη με τον πραγματικό ρόλο του δικαστηρίου και του επιμελητή ανηλίκων και προσαρμοσμένη περισσότερο στο προφίλ του συστήματος της ποινικής μεταχείρισης ανηλίκων. Είναι, νομίζω, το κατ' εξοχήν μέτρο επανορθωτικής δικαιοσύνης και το πιο κατάλληλο για τον εξυπηρετούμενο πληθυσμό μας, που αποτυπώνει τον παιδαγωγικό χαρακτήρα του ρόλου μας. Θεωρώ ότι η συνδιαλλαγή μαζί με το μέτρο της επιμέλειας υπηρεσίας επιμελητών και τα θεραπευτικά μέτρα είναι ίσως τα κατ' εξοχήν εργαλεία στον χώρο που είμαστε» (E8).

«Δεν θεωρώ τη συνδιαλλαγή ούτε μια επιεική και ήπια ούτε μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη, γιατί δεν είναι και το πιο εύκολο πράγμα στον κόσμο να σταθείς απέναντι σε κάποιον άλλο, να εκτεθείς, να του εξηγήσεις και να του ζητήσεις συγγνώμη. Αντίθετα, θεωρώ ότι μάλλον είναι μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης και ότι το μέτρο, π.χ., της επιμέλειας είναι πολύ πιο χαλαρό» (E9).

«Θεωρώ ότι δεν είναι επιεικής και ήπια με την έννοια ότι κάτι χαρίζεται στον δράστη, ούτε και αυστηρή αφού δεν του επιβάλλονται πιο αυστηρά αναμορφωτικά μέτρα» (E17).

«Θα έλεγα πως είναι απλά μια μορφή μεταχείρισης ούτε επιεικής ούτε αυστηρή» (E19).

«Όχι, δεν πιστεύω ότι είναι μια ήπια μορφή μεταχείρισης. Από την άλλη δεν είναι αυστηρή μορφή μεταχείρισης. Στην πραγματικότητα είναι μια απαιτητική μορφή μεταχείρισης που απαιτεί από τον ανήλικο ενεργό συμμετοχή. Είναι μια διαδικασία που τον καλεί να αναλάβει την ευθύνη του, να αναλογιστεί την πράξη του και τις συνέπειές της, με αποτέλεσμα να ωριμάζει γνωστικά- συναισθηματικά και ηθικά» (E21).

Περαιτέρω:

«Η συνδιαλλαγή αποτελεί μια δομημένη επανορθωτική διαδικασία, πιο ισότιμη και για τα δύο μέρη, με καθαρά διαπαιδαγωγικό χαρακτήρα και πιθανόν πολύ πιο ωφέλιμη από τα λοιπά αναμορφωτικά μέτρα» (E3)

«Είναι μια δίκαιη μορφή μεταχείρισης» (E15, E20), «γιατί τον φέρνει αντιμέτωπο με την πράξη του, με τις προθέσεις του. Ο δράστης αποφεύγει, μέσα από αυτή τη διαδικασία, τις υπεκφυγές και τις δικαιολογίες και βλέπει την αλήθεια κατάματα» (E20).

«Εξαρτάται από τον επιμελητή, τον διαμεσολαβητή για το πώς θα το μεταφέρει στον ανήλικο, από την όλη διαδικασία και φυσικά από την ψυχοσύνθεση του παιδιού. Δεν είναι εύκολο να εκτεθείς. Και μάλιστα θυμάμαι μια περίπτωση που συμμετείχαν και οι γονείς στη διαδικασία, και ο μπαμπάς του θύματος ξέφυγε και κυριολεκτικά έβριζε τον ανήλικο δράστη και εκείνος υπέμενε. Δεν είναι μια εύκολη διαδικασία» (E5).

«Η συνδιαλλαγή είναι μία στοχευμένη μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη, γιατί έχει ως σκοπό να τον διαπαιδαγωγήσει και όχι να τον τιμωρήσει» (E23).

Επτά Επιμελητές (E4, E11, E12, E13, E18, E24, E25) θεωρούν ότι η συνδιαλλαγή είναι μια επιεικής μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη, «ή τουλάχιστον όχι αυστηρή» (E18), «αφού δεν γράφεται στο ποινικό μητρώο του δράστη, αλλά παράλληλα είναι και μία πρόκληση για τον ίδιο» (E25).

«Θεωρώ ότι μάλλον είναι μια ήπια μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο παραβάτη, γιατί, τουλάχιστον στο δικαστήριο της Αθήνας, γλιτώνει το κομμάτι της απολογίας και δεν συζητείται σε βάθος η υπόθεση, εφόσον οι επιμελητές βεβαιώνουμε ότι έχει γίνει η συνδιαλλαγή και προσκομίζουμε τα ανάλογα

συμφωνητικά. Επομένως, η ουσία της υπόθεσης συζητείται και όλη η διαδικασία λαμβάνει χώρα εκτός της αίθουσας του δικαστηρίου, οπότε αυτό θεωρώ ότι είναι προς όφελος του κατηγορουμένου» (E4).

Αντίθετα, τρεις Επιμελητές (E1, E10, E22) θεωρούν ότι η συνδιαλλαγή δεν είναι επιεικής μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη. Απεναντίας, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αυστηρή «γιατί απαιτεί την έκθεση του ανήλικου» (E10).

«Θεωρώ ότι επειδή ακόμα οι επιμελητές δεν είμαστε πολύ καλά εκπαιδευμένοι, η συνδιαλλαγή αποτελεί μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης, γιατί δεν τηρούνται κάποια πράγματα. Αποφεύγω να κάνω διαμεσολάβηση σε βαριά αδικήματα, την επιλέγω σε πιο ελαφριά αδικήματα, γιατί δεν νιώθω ότι είμαι πολύ καλά εκπαιδευμένος» (E22).

Z.3. Η συνδιαλλαγή συμβάλλει στην επίτευξη κάποιου συγκεκριμένου σκοπού της μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη; Με ποιον τρόπο;

Το σύνολο των Επιμελητών εκτιμούν ότι η συνδιαλλαγή συμβάλλει στην επίτευξη ορισμένου – του σημαντικότερου – σκοπού της μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη και πιο συγκεκριμένα στην επανόρθωση και τη διαπαιδαγώγησή του, καθώς και στην αποκατάσταση της ζημιάς, όπως αναφέρει ο E12.

Ειδικότερα, κατά την άποψη των Επιμελητών, η συνδιαλλαγή, μέσα από τον διαπαιδαγωγικό της χαρακτήρα και «το επανεντακτικό ντρόπιασμα» (E9), βοηθά τον ανήλικο, «αφού μέσα από αυτή ωριμάζει» (E13) στο:

- «να μάθει να αναλαμβάνει ώριμα την ευθύνη των πράξεών του» (E1, E5, E10, E15, E16, E18, E19, E21, E25),
- «να αντιλαμβάνεται με τον καλύτερο τρόπο τις συνέπειές τους» (E11, E16, E25),
- «να καταλαβαίνει το λάθος του, χωρίς να παραφυλάει στην άκρη η τιμωρία» (E7),
- «να μπορεί παράλληλα να υπερασπιστεί τον εαυτό του αλλά και να είναι δίκαιος με τις καταστάσεις. Επίσης κινητοποιείται στο να αλλάξει στάση ζωής» (E5),
- «να μαθαίνει ότι η ανωριμότητα και η επιπολαιότητά του έχουν κάποιες επιπτώσεις» (E16),
- «να καταλάβει το λάθος του, να αναλάβει την ευθύνη του και να μπει στη θέση του άλλου, γιατί δεν έχει μπει μέχρι τότε σ' αυτή τη θέση, ώστε να νιώσει τη

- βλάβη τη συναισθηματική που έχει προκαλέσει στο θύμα» (E17),*
- *«να φύγει από το θυμό του, να ηρεμήσει, να γαληνέψει, να δει ότι ο άνθρωπος απέναντί του έχει ένα πρόσωπο, όπως κι αυτός» (E22),*
 - *«να καταλάβει ότι αυτό που έγινε δεν ήταν το πρόβλημα, δεν ήταν το σωστό και να μην επαναλάβει την ίδια συμπεριφορά στο μέλλον» (E23),*
 - *«να μην είναι μια πράξη εκδικητικότητας, να μη φύγει το παιδί θυμωμένο θεωρώντας ότι το τιμώρησαν, να ακούσει το θύμα, να ενδυναμωθεί και η θέση του θύματος. Ο σκοπός είναι ένας άλλος τρόπος απονομής της δικαιοσύνης. Η βλάβη επιστρέφει στα εμπλεκόμενα μέρη και ουσιαστικά γίνεται δική τους ευθύνη. Άρα είναι πάρα πολύ σημαντικό αυτό για τον ανήλικο» (E6).*

Ο ανήλικος μέσα από τη συνδιαλλαγή ωθείται στην *«αναγνώριση του λάθους του και στην αποτροπή της υποτροπής» (E24), στην «αναγνώριση ατομικής ευθύνης, συνεπειών της πράξης, μεταμέλεια, έκφραση συγγνώμης και αναγνώριση της άλλης πλευράς, δηλαδή του θύματος. Ενίσχυση του συναισθήματος και της λογικής...» (E25).*

Περαιτέρω:

«κατ' αρχήν, με τη συνδιαλλαγή δημιουργείται μια δυναμική διαδικασία. Δεύτερον, φτάνει να αντιληφθεί ο δράστης την κοινωνική διάσταση της πράξης. Τρίτον, ο δράστης αντιμετωπίζει την πράξη του σε σχέση με τον άνθρωπο που έχει αδικήσει και έρχεται σε επαφή και με τα δικά του συναισθήματά του και με τα συναισθήματα της άλλης πλευράς. Άρα αντιμετωπίζει μια διαδικασία που είναι σε κοινωνικό και ψυχολογικό επίπεδο διπλής κατεύθυνσης. Κάτι που ούτε το μέτρο της επιμέλειας υπηρεσίας επιμελητών μπορεί να επιτύχει. Και τα θεραπευτικά μέτρα αυτά τα στοιχεία μόνο εν μέρει μπορούν να επιτύχουν» (E8).

«Όταν αναγνωρίζει την πράξη ο ανήλικος, παίρνει και την ευθύνη του γι' αυτό. Εγώ προσπαθώ να δώσω σε έναν ανήλικο μαθήματα, ακόμα και όταν του επιβάλλεται μια απλή επίπληξη στο δικαστήριο. Αν δεν καταλάβει ο ανήλικος και ο γονιός του κάποια πράγματα, δεν τον αφήνω να φύγει» (E10).

«Πολλά από αυτά τα παιδιά δεν έχουν μάθει να συνδιαλέγονται. Οπότε είναι μια πολύ χρήσιμη εμπειρία για το ίδιο το παιδί. Μπαίνει δηλαδή το παιδί σε μια διαδικασία που δεν τη γνωρίζει, αλλά που ξαφνικά διαπιστώνει ότι μπορεί να συμβεί. Το μέτρο αυτό έχει έναν χαρακτήρα διαπαιδαγώγησης για το παιδί, γιατί του δίνει ένα πρότυπο, έναν τρόπο να λειτουργεί. Το παιδί μαθαίνει να

αναλαμβάνει την ευθύνη για το κακό που προκάλεσε, να το παραδεχτεί και το αναγνωρίσει» (E15).

«Μέσα από αυτή τη διαδικασία του δίνεται η ευκαιρία να σκεφτεί ώριμα, να αναλάβει την ευθύνη της πράξης του και να μεταμεληθεί ειλικρινά. Θυμάμαι μια περίπτωση που ένας ανήλικος αντιεξουσιαστής δέχτηκε να συνδιαλλαχθεί με το θύμα - αστυνομικό και, όταν ο δεύτερος που δεν απείχε ηλικιακά πολλά χρόνια από τον ανήλικο, του μίλησε ήρεμα, χωρίς να τον προσβάλλει, ο ανήλικος με ειλικρίνεια του ζήτησε συγγνώμη. Σε άλλη περίπτωση πάλι ανήλικου δράστη και αστυνομικού θύματος, ζήτησε και ο αστυνόμος συγγνώμη από τον ανήλικο για τη βία που του είχε ασκήσει» (E18).

«Ξανασκέπτεται την πράξη του, αναλαμβάνει την ευθύνη αυτής, αναλογίζεται τι άλλο θα μπορούσε να κάνει ώστε να αποφύγει να εκδηλώσει μια τέτοια συμπεριφορά εναντίον του θύματος, μαθαίνει να ακούει το θύμα και αναγνωρίζει τον διάλογο ως έναν άλλον τρόπο επίλυσης συγκρούσεων» (E21).

Z.4. Περιπτώσεις υποτροπής ανηλίκων σε πράξεις των οποίων έχει εφαρμοστεί η συνδιαλλαγή ως επιβολή αναμορφωτικού μέτρου. Εάν υπάρχουν, σε ποιους παράγοντες οφείλονται κατά τη γνώμη των Επιμελητών.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι όλοι οι Επιμελητές ανέφεραν ότι δεν γνώριζαν περιπτώσεις ανηλίκων που, ενώ συμμετείχαν στην υλοποίηση του μέτρου της συνδιαλλαγής, στη συνέχεια υποτροπίασαν. Από αυτή την εκτίμηση των Επιμελητών φαίνεται ότι «η συνδιαλλαγή εφαρμόζεται επιλεγμένα» (E20) και σε «περιπτώσεις που δεν ξανα-απασχολούν το ποινικό σύστημα» (E8). Ο E19 θυμάται κάποια περίπτωση παιδιών που, ενώ είχαν απασχολήσει την Υπηρεσία τους τρεις - τέσσερις φορές, μετά τη συνδιαλλαγή δεν τους ξανα-απασχόλησαν. Ο E15 επισημαίνει ότι ακόμα «και σε περίπτωση ενδοοικογενειακής βίας που εφαρμόσαμε τη συνδιαλλαγή, δεν προέκυψε κάποια επανάληψη της πράξης» (E15).

Ο E21 αναφέρθηκε μόνο σε μια περίπτωση ανηλίκου που, αν και του επιβλήθηκε το συγκεκριμένο αναμορφωτικό μέτρο, εκείνος δεν συμμετείχε τελικά στη διαδικασία και «στη συνέχεια διέπραξε άλλη πράξη, διαφορετική από αυτήν που του επιβλήθηκε η συνδιαλλαγή» (E21).

Z.5. Πώς βιώνει ο ανήλικος δράστης τη συνδιαλλαγή;

Οι Επιμελητές πιστεύουν ότι ο ανήλικος δράστης βιώνει τη συνδιαλλαγή «με έναν πολύ θετικό τρόπο, που τελικά τον γεμίζει ηρεμία και ανακούφιση» (E1, E2, E3), νιώθει «ζαλαφρωμένος» (E10, E18, E21, E24), «αρκεί να είναι ειλικρινά μεταμελημένος» (E24), «χωρίς να εισπράττει την όλη διαδικασία με ενοχή» (E3).

Στο αίσθημα της ανακούφισης – που επέρχεται στο τέλος της διαδικασίας – αναφέρθηκαν επίσης και αρκετοί άλλοι Επιμελητές (E4, E7, E9, E11, E12, E13, E14, E16, E17, E18, E23), με την προϋπόθεση ότι το μέτρο εφαρμόζεται σωστά.

Ο ανήλικος δράστης:

«αποφορτίζεται, αναλαμβάνει την ευθύνη που του αναλογεί και ανακουφίζεται. Αυτό είναι ουσιαστικά και ένα κομμάτι θεραπείας» (E4). «Είναι καταπραϊντικό και λυτρωτικό για τον δράστη η ανάληψη της ευθύνης και η έκφραση συγγνώμης. Κάποιοι ανήλικοι, λοιπόν, το βλέπουν ως “κάθαρση”. Το βλέπουν και ως ευκαιρία να τους λυθούν απορίες και να ζητήσουν συγγνώμη» (E5). Ο ανήλικος δράστης βιώνει τη συνδιαλλαγή «λυτρωτικά» (E14), εφόσον «μέσα από αυτή τη διαδικασία έρχεται η κάθαρση και μπορεί ν’ αποχαιρετήσει ένα κομμάτι ενοχής που κουβαλά μέσα του», κομμάτι στο οποίο εστιάζει και με το οποίο ασχολείται ιδιαίτερα ο E13.

«Στην αρχή έχει ένα άγχος, αφού δεν ξέρει ακριβώς τι πρόκειται να γίνει. Όμως τελικά γίνεται πολύ καλή προετοιμασία πριν από την κύρια διαδικασία. Μετά βγαίνει χαρούμενος ο δράστης, ήρεμος, αγκαλιάζεται με το θύμα, φιλιούνται, με ευχαριστούν» (E16).

«Αν έχει γίνει καλή δουλειά από πριν και έχει πάει καλά από την αρχή η όλη διαδικασία, στο τέλος νιώθει απελευθερωμένος. Στις προδιαμεσολαβητικές υπάρχει ένα ανάμικτο, μπερδεμένο συναίσθημα που σιγά σιγά αποφορτίζεται και φτάνει στο κοινό ραντεβού με μια σχετικά καλή αποφόρτιση. Άρα, από το αρχικό συναίσθημα μέχρι αυτό που βιώνει με την ολοκλήρωση της διαδικασίας, έχει δρομολογηθεί κάτι άλλο εσωτερικά» (E19).

«Στο τέλος της διαδικασίας ο δράστης νιώθει περήφανος για τον εαυτό του, αφού τον επαινούν που κατάφερε να ανταποκριθεί και να σταθεί απέναντι στο θύμα με ειλικρίνεια και μεταμέλεια. Νιώθει επίσης ζαλαφρωμένος, με ικανοποίηση, γαλήνη και ηρεμία, αφού έχει επέλθει συμφιλίωση με το θύμα» (E21).

«Θυμάμαι την περίπτωση ενός παιδιού που, ενώ κατά τη διάρκεια του μέτρου της επιμέλειας, δεν μιλούσε ιδιαίτερα, κάποια στιγμή όταν επιβλήθηκε για άλλη πράξη μαζί με την επιμέλεια και το μέτρο της συνδιαλλαγής, την ώρα της διαδικασίας γύρισε και ευχαρίστησε το θύμα και τον πατέρα του που τον πήγαν στην Αστυνομία, και είπε με ειλικρινή μεταμέλεια ότι δεν θα το ξανακάνει» (E11).

Κάθε περίπτωση, όμως, είναι ξεχωριστή, οπότε τη συνδιαλλαγή:

«άλλοι τη βιώνουν διεκπεραιωτικά, άλλοι τη βιώνουν βαθιά καθαρικά, λυτρωτικά» (E20), «εν μέρει συμφεροντολογικά και εν μέρει ως τραυματική» (E7) και άλλοι «πρωτόγνωρα... τα παιδιά που φτάνουν στην υπηρεσία μας, δεν έχουν αντίστοιχες εμπειρίες, να καθίσουν να συζητήσουν, να μιλήσουν για τα συναισθήματά τους...» (E15).

«Είναι λογίων-λογίων τα συναισθήματα. Από τις περιπτώσεις που έχω δει εγώ, βλέπω κατ' αρχήν να έχουν όλοι άγχος πριν τη διαδικασία. Μετά τους βγαίνει συναίσθημα, μεταμέλεια, ουσιαστική μεταμέλεια, όταν είναι μόνοι τους. Όταν είναι και οι γονείς τους μέσα, τους βγαίνει μία άμυνα κυρίως. Χρειάζεται περισσότερος χρόνος στη διαμεσολάβηση» (E22).

Από την άλλη μεριά, το αίσθημα ανακούφισης του ανήλικου δράστη, που αναφέρθηκε ως κυρίαρχο παραπάνω, ενδεχόμενα να οφείλεται και στο ότι «δεν τιμωρήθηκε πιο αυστηρά με ένα άλλο αναμορφωτικό μέτρο, όπως κοινωφελή εργασία ή αποζημίωση» (E13).

Επίσης, δύο Επιμελητές επισημαίνουν περιπτώσεις, κατά τις οποίες

«ο δράστης μπορεί να αισθανθεί ότι με αυτόν τον τρόπο “τη γλιτώνει” και προσπαθεί απλά να κλείσει την ιστορία με όποιον τρόπο» (E4): «το βλέπουν ως ευκαιρία να ξεγλιστρήσουν» (E5).

Ορισμένοι Επιμελητές (E6, E8, E9, E10, E17, E23, E25) αναφέρθηκαν στις δυσκολίες που βιώνει ο ανήλικος δράστης κατά τη διαδικασία:

«Μπορεί και να δυσκολευτεί πιο πολύ με τη συνδιαλλαγή σε σχέση με μια τιμώρηση στο δικαστήριο, γιατί η συνδιαλλαγή τον φέρνει προ των ευθυνών του» (E6).

«Δεν τη βιώνει εύκολα. Ωστόσο, αν γίνει σωστά όλη η διαδικασία, τη βιώνει ανακουφιστικά. Το ενήλικο θύμα παίρνει πατρικό ρόλο» (E9).

«Βιώνει δύσκολα τη συνδιαλλαγή. Εκτίθεται. Σε γενικές γραμμές όμως μετά ξελαφρώνει, γιατί και τα ανήλικα θύματα τον αντιμετωπίζουν συχνά με συμπάθεια» (E10).

«Δυσκολεύονται πολύ να πουν συγγνώμη. Έχουν υπάρξει από την άλλη μεριά και περιπτώσεις που θέλουν πολύ να ζητήσουν συγγνώμη οι δράστες και να εξιλεωθούν, αλλά τα θύματα να είναι ανένδοτα και αυτό είναι κάτι που τους κάνει να αισθάνονται πολύ άσχημα και να το βιώνουν με πίκρα και απογοήτευση» (E17).

«Αρχικά τουλάχιστον νιώθει φοβισμένος να αντιμετωπίσει κατά πρόσωπο το θύμα, αφού ως ένα σημείο νιώθει ακόμα ανέτοιμος συναισθηματικά» (E25).

«Πιστεύω ότι τη βιώνει ως μια δύσκολη διαδικασία. Είναι πολύ πιο δύσκολη από ό,τι τη φανταζόταν ο ίδιος και πολύ πιο δύσκολη από ό,τι τη φανταζόμασταν κι εμείς οι ίδιοι οι διαμεσολαβητές. Απαιτεί και εγρήγορση από την πλευρά του επαγγελματία και πολύ καλή εποπτεία της διαδικασίας και πολύ καλή γνώση του αντικειμένου. Και όσον αφορά τον δράστη, τελικά είναι κάτι που τον δυσκολεύει πολύ περισσότερο από ό,τι ο ίδιος αρχικά πίστευε. Όταν εφαρμοστεί το μέτρο, πιστεύω ότι νιώθει ανακουφισμένος και ίσως και δικαιωμένος, και δεν χρησιμοποίησα τυχαία τη λέξη. Είναι σημαντικό το κατά πόσο θα νιώσει και ο δράστης δικαιωμένος από τη διαδικασία και να μη νιώσει τη διαδικασία ως μία αμιγώς τιμωρία από το δικαστήριο. Επίσης, είναι σημαντικό να ακουστεί και η δική του πλευρά, γιατί συχνά τα παιδιά τα οποία καταλήγουν να κάνουν μία πράξη, ενδεχόμενα την έχουν τελέσει κάτω από πολύ συγκεκριμένη συγκυρία και έρχονται πολλές φορές κουβαλώντας και μια ενοχή για την εμπλοκή τους στην πράξη. Κι εκεί είναι το σημείο κλειδί που θα δουλέψει ο επιμελητής σε σχέση και με τον δράστη και με το θύμα. Έτσι θα νιώσει δικαιωμένος ο δράστης, αφού θα έχει νιώσει ότι τον κατανόησε το σύστημα» (E8).

«Εγώ θεωρώ ότι ο ανήλικος δράστης βιώνει τη συνδιαλλαγή, ως μία κατάσταση η οποία τον θέτει προ των ευθυνών του και στην πράξη, πλέον, αντιλαμβάνεται τη σοβαρότητα όλων αυτών που έχει διαπράξει. Σου μεταφέρω τώρα τα λόγια των παιδιών (δράστες ξυλοδαρμού οχτώ κορίτσια και θύμα μια συνομήλική τους) μιας πρόσφατης συνδιαλλαγής: “Αν θα μπορούσαμε να γυρίσουμε το χρόνο πίσω, δεν θα το κάναμε ποτέ αυτό. Ερχόμαστε στη θέση της παθούσας. Θέλουμε ταπεινά να ζητήσουμε συγγνώμη. Δεν ξέρουμε αν θα μπορέσει ποτέ να μας συγχωρήσει, όμως εμείς αισθανόμαστε απαίσια γι’ αυτό που κάναμε”. Εκεί φάνηκε ότι τα κορίτσια μπήκαν στη θέση και στο πετσί της παθούσας με

ενσυναίσθηση και βίωσαν όλο αυτό που βίωσε η κοπέλα δεχόμενη την επίθεση από άλλες οχτώ κοπέλες. Θεωρώ, λοιπόν, ότι αισθάνονται ντροπή, αισθάνονται ότι δεν θα ήθελαν να επαναλάβουν κάτι τέτοιο, αισθάνονται έτοιμοι να επανορθώσουν με κάθε τρόπο, και στο τέλος νομίζω ότι έρχεται η ανακούφιση. Νομίζω πως δεν υπάρχει καμία άλλη διαδικασία, εκτός από τη συνδιαλλαγή, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε αυτό που ονομάζουμε “κάθαρση”» (E23).

Z.6. Πώς βιώνει το θύμα τη συνδιαλλαγή; Πόσο συνεργάζονται οι Επιμελητές με το θύμα;

Κατά την άποψη αρκετών Επιμελητών, όταν γίνει σωστά η όλη προετοιμασία και η κύρια διαδικασία, τότε, όπως ο δράστης, έτσι και το θύμα βιώνει τη συνδιαλλαγή ανακουφιστικά (E1, E3, E4, E10, E13, E16, E17, E18, E19), νιώθοντας παράλληλα δικαίωση (E5, E8, E14, E15, E16, E21, E23, E24), ηθική ικανοποίηση (E11, E12) και «ίσως λύτρωση» (14), αποτελώντας η διαδικασία για εκείνον «μια κάθαρση» (E11), εφόσον:

- «του δίνεται η δυνατότητα έκφρασης συναισθημάτων» (E1, E2),
- «του δίνεται μια ξεχωριστή δυνατότητα να ακουστεί» (E3),
- «του δίνεται η ευκαιρία να ακουστεί, να ενδυναμωθεί η θέση του, αφού στο δικαστήριο δεν του δίνεται αυτή η δυνατότητα» (E6),
- «νιώθει ότι φέρθηκε με γενναιοδωρία στον δράστη» (E11),
- «αν μέχρι εκείνη τη στιγμή κυριαρχούσε ο φόβος μέσα του, τότε ακούει επίσης ανακουφιστικά τη διαβεβαίωση του δράστη ότι δεν θα τον ξαναενοχλήσει» (E13),
- «καταλαβαίνει ακριβώς τι έγινε και βλέπει τη μεταμέλεια του δράστη» (E16),
- «έχει εισπράξει από όλους κατανόηση για τη δύσκολη θέση που βρέθηκε και έχει ακουστεί η φωνή του. Τονώνεται η αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμησή του, νιώθει ότι αξίζει, δεν φοβάται και δεν είναι πλέον σε θέση αδυναμίας» (E21),
- «εάν έχει πληγεί με κάποια συμπεριφορά, του δίνεται η ευκαιρία να έρθει σε επαφή με τον δράστη, να συζητήσει μαζί του και να καταλάβει γιατί το έκανε. Βγαίνει από τη διαδικασία και σκέπτεται “του τα είπα και μου ζήτησε συγγνώμη”. Με αυτόν τον τρόπο αισθάνεται μια δικαίωση και ότι έχει έναν έλεγχο πάνω σε κάποια πράγματα» (E15),
- «πολλές φορές έχει βασανιστεί πολύ από μια κατάσταση» (E19), οπότε

- «του δίνεται η ευκαιρία να εκφράσει όλα όσα νιώθει για το κακό που του προκάλεσε ο δράστης» (E25).

Περαιτέρω, αναφέρθηκε:

«Όταν φτάνουμε στη διαδικασία, για το θύμα φαίνεται να είναι λίγο πιο εύκολα τα πράγματα. Η πρώτη ανάγνωση του θύματος είναι ότι ο άλλος αποδέχτηκε την πράξη, την παραδέχτηκε, άρα αισθάνεται ότι δικαιώθηκε. Έρχεται πιο ισχυρός στη διαδικασία. Έτσι, ενώ στην αρχή μπορεί να ήταν πιο επιφυλακτικός, σιγά σιγά στην πορεία βλέπουμε ότι αυτή η στάση διαφοροποιείται. Πιάνουμε τώρα ένα σημείο, που πολλές φορές το σκέπτομαι, όταν κάνω συνδιαλλαγές. Όταν η διαδικασία γίνεται σωστά, στο βαθμό που οι συνθήκες και οι εμπειρίες μας το επιτρέπουν, φτάνει η διαδικασία να αποκτά μια ισομέρεια και να γίνεται ισοβαρής. Όταν φτάσει σε αυτό το σημείο η διαδικασία, τότε γίνεται η πραγματική συνδιαλλαγή» (E8).

«Πιστεύω ότι είναι ανακουφιστικό και για το θύμα. Σε μια περίπτωση που το θύμα ήταν κορίτσι σε πράξη διαδικτυακού εκφοβισμού, θυμάμαι ότι κατά τη διαδικασία ρώτησε “πού έχω φταίξει;” και ένιωσε τρομερή ανακούφιση, όταν με άκουσε να τη διαβεβαιώνω “εσύ δεν έφταιζες πουθενά!”. Αυτό την βασάνιζε και βοηθήθηκε να δει το θέμα στην πραγματική του διάσταση και να νιώσει πιο ήρεμη» (E17).

«Το θύμα πιστεύω ότι τη διαμεσολάβηση θα τη βιώνει για όλη του τη ζωή. Θεωρώ ότι είναι μια δυναμική που θα την έχεις μέσα σου μέχρι να κλείσεις τα μάτια σου» (E22).

«Αν το θύμα καταλάβει το πνεύμα της συνδιαλλαγής, νομίζω ότι θα καταλάβει, παρά τα όσα έχει υποστεί, την αξία της συνδιαλλαγής και θα αισθανθεί ηθικά δικαιωμένο και ικανοποιημένο» (E23).

Ο E20 παρέπεμψε την ερευνήτρια στην προηγούμενη απάντησή του, εκτιμώντας ότι και το θύμα βιώνει κατά τον ίδιο τρόπο τη συνδιαλλαγή με τον δράστη, δηλαδή:

«άλλοι τη βιώνουν διεκπεραιωτικά, άλλοι τη βιώνουν βαθιά καθαρτικά, λυτρωτικά» και συμπλήρωσε: «Το ζήτημα είναι να θέλει το θύμα να συνεργαστεί, να δει ότι έχει να αποκομίσει κάτι από αυτή τη διαδικασία, να μην ταλαιπωρηθεί. Γι' αυτό, πολλές φορές μπαίνω σε κόπο για το θύμα, πρέπει να πάω να το βρω στο χώρο του, να γίνουν όλα στα μέτρα του, για να μπει σε αυτό με μια σχετική προθυμία» (E20).

Πέντε Επιμελητές (E4, E5, E7, E9 και E10) έδωσαν και άλλες διαστάσεις στα συναισθήματα και τη συμπεριφορά του θύματος αναφορικά με τη διαδικασία της συνδιαλλαγής, επισημαίνοντας ο E7 την «αμφιθυμία» του θύματος, που «μπορεί στην αρχή να πει ναι και να δεχτεί τη συνδιαλλαγή, όμως μετά να έρθει εδώ και να υπάρξουν άλλες εξελίξεις» (E7).

Ειδικότερα:

«Πιστεύω ότι όταν όλα γίνουν σωστά, τότε και το θύμα ανακουφίζεται και καταλαγιάζει ο θυμός του. Η συνδιαλλαγή είναι ουσιαστικά το επίσημο κλείσιμο της υπόθεσης που τον ταλαιπώρησε. Αν, όμως, καταλάβει ότι ο δράστης δεν έχει μετανιώσει ειλικρινά, δεν θα δεχτεί να συμμετάσχει στη συνδιαλλαγή. Επίσης, αν το θύμα έχει υποστεί πολύ μεγάλη ζημιά και είναι πολύ θυμωμένο, πάλι δεν θα είναι πρόθυμο για το μέτρο της συνδιαλλαγής, γιατί θα προσπαθεί να βρει τη “μαύρη πλευρά” του δράστη» (E4).

«Κάποια θύματα νιώθουν ότι δικαιώνονται. Κάποια έρχονται επίσης, για να ζητήσουν απαντήσεις για το γιατί και το πώς έφτασε ο δράστης σε αυτό το σημείο. Υπάρχουν όμως και θύματα που θέλουν να επιβεβαιώσουν τον εγωισμό τους και έρχονται με την πεποίθηση ότι “αυτοί οι άνθρωποι πρέπει να τιμωρηθούν” και επιθυμούν να “πατήσουν κάτω” τον δράστη. Πολλά εξαρτώνται και από την ηλικία του θύματος. Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία συχνά μπαίνουν και σε μια διαδικασία νουθεσίας. Ενώ οι μικρότεροι μπορεί να το κρατούν και λίγο μανιάτικο» (E5).

«Νιώθω ότι ξαλαφρώνει το θύμα. Ειδικά το ενήλικο θύμα θέλει να συμβουλευτεί τον ανήλικο δράστη και να του δώσει μια ευκαιρία επανόρθωσης. Όταν τα θύματα είναι ανήλικα, η κατάσταση περιπλέκεται, γιατί πολλές φορές οι γονείς είναι πιο αρνητικοί στη συνδιαλλαγή» (E9).

«Άλλοι καλά και άλλοι πιο δύσκολα. Όμως, γενικά, στις περισσότερες περιπτώσεις θεωρώ ότι τη βιώνουν ανακουφιστικά και θέλουν να δώσουν μια ευκαιρία στον ανήλικο δράστη. Τα ενήλικα θύματα συχνά θέλουν να συμβουλευτούν τον ανήλικο δράστη. Στα ανήλικα θύματα είναι πιο δύσκολη η κατάσταση, γιατί εμπλέκεται και ο γονιός, που κάποιες φορές εκείνος μπορεί να φανεί πιο σκληρός και δύσκαμπτος» (E10).

Όσον αφορά στον χρόνο συνεργασίας των Επιμελητών με τα θύματα, φαίνεται ότι αυτό εξαρτάται κάθε φορά από την περίπτωση που χειρίζονται.

Συνεργάζονται κυρίως στα πλαίσια των προδιαμεσολαβητικών συναντήσεων μέχρι να οδηγηθούν στην κύρια φάση της διαδικασίας (E1, E2), μία – δύο φορές (E4, E7, E12, E18, E24), δύο – τρεις φορές (E22), αρκετά (E3) ή σε πλαίσιο μεγαλύτερης συνεργασίας (E14), «όσο χρειαστεί» (E17), «τηλεφωνικά, ίσως χρειαστεί να μιλήσουμε περισσότερο» (E7).

Ο E25 νιώθει ότι συνεργάζεται «ελάχιστα» με το θύμα και ο E15 θεωρώντας ότι «αρκετά ταλαιπωρούνται τα θύματα από τα δικαστήρια», έχει μια τηλεφωνική επικοινωνία με το θύμα πριν το δικαστήριο και μετά από αυτό προσπαθεί να προγραμματίσει μια συνάντηση την ίδια ημέρα με τη συνδιαλλαγή.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του E6:

«Θα ήθελα να μπορούσαμε να συνεργαζόμαστε περισσότερο με το θύμα. Θα ήθελα να υπήρχαν και εκεί πρωτόκολλα για το πώς το προσεγγίζουμε, πώς ακούμε το θυμό του, τη θλίψη του, το αίσθημα της αδικίας, γιατί μπορεί το θύμα να έχει πληγεί πολύ και σωματικά. Διερευνώ πριν το δικαστήριο τις προθέσεις του, αλλά γενικά δεν συνεργάζομαι πολύ με το θύμα».

Z.7. Μετά τη διαμεσολάβηση επηρεάζονται οι σχέσεις δράστη και θύματος; Με ποιον τρόπο;

Η πλειονότητα των Επιμελητών θεωρεί ότι η όλη διαδικασία της συνδιαλλαγής επιδρά θετικά στη ζωή των ανηλίκων και ότι μετά τη διαμεσολάβηση επηρεάζονται με θετικό τρόπο οι σχέσεις δράστη και θύματος και «εξομαλύνονται», ειδικά αν προϋπήρχε κάποια γνωριμία ή σχέση μεταξύ τους. Ειδικότερα:

- *«Εάν είχαν από πριν φιλικές σχέσεις, βρίσκουν έναν τρόπο μετά τη συνδιαλλαγή να επικοινωνήσουν ξανά χωρίς θυμό. Σε άλλες περιπτώσεις, ο καθένας απλά τραβά τον δρόμο του. Ο στόχος μας δεν είναι να τους κάνουμε φίλους, αλλά να μπορούν τουλάχιστον, εάν συναντηθούν ξανά στο δρόμο, να μιλήσουν, χωρίς να γυρίζει το κεφάλι του ο ένας από εδώ και ο άλλος από εκεί» (E4).*
- *«Υπήρξε περίπτωση που το θύμα ζήτησε να βγουν έξω με τον δράστη για έναν καφέ, για να πουν και κάποια πράγματα παραπάνω μεταξύ τους, που δεν μπόρεσαν να ειπωθούν κατά τη διαδικασία. Κι ενώ ο γονιός του θύματος είχε αντίθετη γνώμη, το παιδί διαφοροποιήθηκε από τον πατέρα του και είπε ότι “από τη στιγμή που θα νιώσω ότι η συγγνώμη του είναι ειλικρινής, για μένα το ζήτημα τελειώνει εδώ”» (E5).*

- «Εάν επιτύχει η συνδιαλλαγή, επηρεάζονται θετικά, υπάρχει βελτίωση. Μπορεί να μην πρόκειται για σχέση απαραίτητα συναισθηματική, αλλά και για μια απλή γειτνίαση. Ωστόσο, όταν θα συναντιούνται μετά τη συνδιαλλαγή, δεν θα αλλάζουν δρόμο» (E6).
- «Αυτό που ξέρουμε και μου ήρθε πρόσφατα είναι μία υπόθεση, όπου μετά το συμβάν τα δύο μέρη απέκτησαν μια επαφή και σχέση και βρέθηκαν σε δεύτερο χρόνο. Έμεναν στην ίδια περιοχή. Με πήρε μάλιστα η μητέρα του θύματος να μου το πει και ήταν πολύ ευχαριστημένη από την εξέλιξη» (E8).
- «Η μπορεί να τα ξαναβρούν και να έχουν μια φιλική σχέση ή να έχουν απλά μια τυπική σχέση, αλλά σίγουρα δεν θα προκαλέσει ζανά ο ένας τον άλλο» (E9).
- «Ναι, επηρεάζονται θετικά. Εγώ, μάλιστα, σε κάποιες περιπτώσεις τους βάζω και αγκαλιάζονται» (E11).
- «Υπάρχει μια κοινωνική αποκατάσταση της επικοινωνίας. Εάν γνωρίζονταν από πριν, εμπεδώνεται μια εμπιστοσύνη, θα έλεγα» (E12).
- «Ακόμα κι αν δεν καταλήξουν να έχουν ζανά μια φιλική σχέση, τουλάχιστον δεν έχουν φόβο ή αγωνία πια μέσα τους μήπως υπάρχουν αντίποινα από τον δράστη» (E16).
- «Οποσδήποτε επηρεάζονται οι σχέσεις τους με ένα θετικό τρόπο. Δεν επαναλαμβάνεται η πράξη από το δράστη» (E22).
- «Ναι, με θετικό τρόπο, γιατί δεν υπάρχουν πλέον σημεία που δεν έχουν ξεκαθαριστεί. Έχουν πλέον διαλυθεί όλα τα μελανά σημεία που υπήρχαν» (E23).

Οι E24 και E25 έδωσαν ιδιαίτερη βαρύτητα σε μια ενδεχόμενη προϋπάρχουσα επαφή ή σχέση των εμπλεκόμενων μερών, εκτιμώντας ότι δεν μπορούν να αποκτήσουν ξαφνικά μια σχέση, εάν «ήταν εντελώς άγνωστοι» (E24) και «δεν τους συνέδεε κάτι πριν» (E25):

«Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις, εάν όλη η διαδικασία πήγαινε πολύ καλά, θα μπορούσαν ίσως να γίνουν και φίλοι» (E24).

«Αν όμως είχαν κάτι κοινό πριν (π.χ. σχολείο, γειτονιά), όταν ηρεμούν τα πράγματα και εκτονώνεται η ένταση, τότε επηρεάζονται θετικά οι σχέσεις τους» (E25).

Τέσσερις Επιμελητές φάνηκαν πιο επιφυλακτικοί όσον αφορά στη δημιουργία ή στη διατήρηση μιας σχέσης μεταξύ των μερών μετά τη συνδιαλλαγή:

«Συνήθως δεν θέλει ο ένας να ξέρει τον άλλο. Αρκεί να φύγει ο θυμός» (E7).

«Πιστεύω πως επηρεάζονται μάλλον θετικά. Ωστόσο, θεωρώ ότι αποφεύγουν τη σχέση μεταξύ τους. Φεύγουν μεν με χαμόγελο από τη διαδικασία, όμως η στάση του σώματος και οι ματιές τους είναι διαφορετικές» (E13).

«Επηρεάζονται συνήθως θετικά, αλλά δεν νομίζω ότι επέρχεται αποκατάσταση της σχέσης. Υπάρχει, ωστόσο, μια αξιοπρεπής στάση και συμπεριφορά, όταν συναντηθούν ξανά αυτοί οι άνθρωποι. Δεν νομίζω ότι, όταν έχει προηγηθεί μια δύσκολη ειδικά κατάσταση, μπορεί να κλειδώσει έτσι απλά, σαν να μη συνέβη τίποτα πριν» (E19).

«Νομίζω ότι υπάρχουν περιπτώσεις, όπου οι σχέσεις έχουν ήδη εξομαλυνθεί, οπότε όλο αυτό “κλειδώνει” με έναν τρόπο και υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν ξαναειδώθηκαν ποτέ» (E20).

Z.8. Η συνδιαλλαγή, στην περίπτωση των ανήλικων παραβατών, ευνοεί ή αδικεί κάποιον από τα μέρη, τον δράστη ή το θύμα; Γιατί;

Δεκαοκτώ Επιμελητές (E1, E2, E3, E5, E6, E7, E8, E9, E11, E13, E14, E15, E16, E19, E22, E23, E24, E25) πιστεύουν ότι η συνδιαλλαγή είναι μια «ισότιμη» και «δίκαιη» διαδικασία με οφέλη και «ισομέρεια» για τις δύο πλευρές, που δεν ευνοεί ούτε αδικεί κάποιον από τα μέρη. Αντίθετα στοχεύει στην ικανοποίηση και τη δικαίωση όλων των εμπλεκομένων:

«Είναι μια διαδικασία, που μπορεί να είναι και πιο δύσκολη από μία απλή τιμώρηση. Δεν αδικεί, αντίθετα ενισχύει τη θέση του θύματος, αφού ακούγεται πιο πολύ» (E6).

«Ο σκοπός είναι ούτε να ευνοήσει ούτε να αδικήσει κάποιον, αλλά να υπάρξει μια ισορροπία και μια αποδοχή της πιθανότητας κάποιος πάντα να λειτουργήσει λανθασμένα, ειδικά σε αυτές τις ηλικίες» (E7).

«Αναλαμβάνει ο καθένας το μερίδιο ευθύνης που του αναλογεί» (E14).

«Νομίζω ότι έχει να κάνει με την εφαρμογή. Αν όλα γίνουν όπως πρέπει, τότε ούτε ευνοεί ούτε αδικεί κάποιον από τα μέρη. Αν δοθεί ο απαραίτητος χρόνος και στο θύμα, τότε είναι μια δίκαιη διαδικασία» (E15).

Πέντε Επιμελητές (E4, E10, E12, E17, E18) έχουν τη γνώμη ότι – παρά τα οφέλη και για τις δύο πλευρές – η συνδιαλλαγή ίσως ευνοεί λίγο περισσότερο τον δράστη «αφού για κάποια αδικήματα μπορεί να επιβαλλόταν στον ανήλικο καμιά κοινωφελής εργασία» (E12) και «δεν μπαίνει σε μια πιο σκληρή ποινική διαδικασία και παράλληλα διαπαιδαγωγείται» (E17).

«Σε κάποιες περιπτώσεις κατά τις οποίες η ζημιά που έχει υποστεί το θύμα είναι μεγάλη, ίσως το θύμα νιώσει ότι η συνδιαλλαγή ευνοεί την πλευρά του δράστη, αφού το δικαστήριο ανηλίκων δεν αποζημιώνει. Μου έρχεται στο μυαλό μια υπόθεση σωματικής βλάβης, κατά την οποία το θύμα είχε υποστεί σπάσιμο σιαγόνας και τότε με τη συνδιαλλαγή πιθανόν να ένιωσε ότι ήταν κάτι πολύ ευνοϊκό για τον δράστη σε σχέση με τον πόνο, την ταλαιπωρία, τα έξοδα και όλα όσα του είχε κοστίσει ο ξυλοδαρμός» (E4).

«Αναρωτιέμαι, αν σε μια περίπτωση, π.χ., ληστείας, όπου ένας ανήλικος έχει εισβάλει στο σπίτι μιας ηλικιωμένης κυρίας και της έχει κλέψει με τη βία όλα τα χρυσαφικά, αν εκείνη θα νιώσει με μια συγγνώμη ότι έχει αποκατασταθεί η βλάβη που έχει υποστεί» (E10).

Δύο Επιμελητές (E20, E21) τονίζουν το θέμα των χειρισμών του διαμεσολαβητή:

«Είναι θέμα χειρισμών. Μπορείς να το κάνεις με έναν τρόπο που δεν θα αδικεί κανέναν, μπορεί όμως να γίνει και άτεχνα, και τελικά το θύμα να κακοποιηθεί μέσα σ' αυτή τη διαδικασία» (E20).

«Αν γίνει σωστά η συνδιαλλαγή και φτάσουν τα μέρη σε συμφωνία, δεν αδικείται κάποιο μέρος. Αν πάλι τα μέρη δεν φτάσουν σε συμφωνία ή αν κατά τη διαδικασία το θύμα νιώσει ότι δεν γίνονται σεβαστές οι ανάγκες του από τον θύτη, τότε το θύμα θα νιώσει ότι αδικείται» (E21).

Z.9. Αξιολόγηση της εφαρμογής της συνδιαλλαγής στα ελληνικά δικαστήρια

Όταν ζητήθηκε από τους Επιμελητές να αξιολογήσουν το μέτρο της συνδιαλλαγής, περισσότεροι από τους μισούς απάντησαν ότι δεν είναι ικανοποιημένοι από την εφαρμογή της στα ελληνικά δικαστήρια:

«Θα μπορούσε να εφαρμόζεται πολύ περισσότερο» (E3).

«Θεωρώ ότι ακόμα γίνεται πειραματικά» (E4).

«Προσπαθούμε. Ο αναμορφωτικός νόμος του 2003 για την ποινική μεταχείριση των ανηλίκων ήταν πολύ καινοτόμος για τα ελληνικά δεδομένα.

Θεωρώ όμως ότι δεν υποστηρίχθηκε ορθά. Νομίζω ότι είναι σαν να κάναμε cory paste από τις ευρωπαϊκές πρακτικές και νομοθετήματα, και δεν καταφέραμε να τα εναρμονίσουμε στην ελληνική έννομη τάξη. Και αφήσαμε τους έρημους τους επιμελητές να βγάλουν το φίδι από την τρύπα. Είχαμε λοιπόν μια μεταβατική περίοδο. Και αυτή η μεταβατική περίοδος φαίνεται ότι κράτησε δεκαπέντε χρόνια! Αφού τον τελευταίο χρόνο αρχίζουν να επιβάλλονται και να εφαρμόζονται κατάλληλα περισσότερα αναμορφωτικά μέτρα» (E5).

«Θα ήθελα να είναι πιο εκπαιδευμένοι οι δικαστές ώστε να μην τη φοβούνται» (E6).

«Σε πολύ αρχικό στάδιο. Δεν επιβάλλεται συχνά» (E7).

«Είναι κάτι πάρα πολύ καινούριο στην ελληνική κοινωνία, το οποίο τώρα χτίζεται. Είναι στο πολύ ξεκίνημά του και δεν έχουμε ξεκάθαρη εικόνα» (E8).

«Νομίζω ότι είμαστε σε πολύ πρώιμο στάδιο στα ελληνικά δικαστήρια» (E15).

«Δεν νομίζω ότι εφαρμόζεται σε ικανοποιητικό βαθμό, αφού υπάρχουν αρκετές δυσκολίες και δεν επαρκεί ο χρόνος των επιμελητών» (E18).

«Δεν γίνεται όσο συχνά θα θέλαμε. Νιώθω ότι είναι κάτι καινούριο, πολύ άγουρο ακόμα, στα σπάργανα σχεδόν. Κάποια πράγματα πρέπει να ζυμωθούν για όλους. Κάθε τι πρέπει να περάσει από διαδικασίες, να ωριμάσουν πράγματα και νομίζω ότι μπορεί να πάρει και δυο και τρία και πέντε χρόνια, για να πούμε ότι είμαστε ικανοποιημένοι από την εφαρμογή του μέτρου» (E19).

«Πενιχρή, γιατί δεν υπάρχει κουλτούρα εφαρμογής του μέτρου» (E20).

«Δεν μπορώ να νιώθω ικανοποίηση, γιατί είναι ελάχιστες οι περιπτώσεις που εφαρμόζεται η συνδιαλλαγή και χωρίς την κατάλληλη προετοιμασία των μερών» (E21).

«Είμαστε σε πολύ πρώιμο στάδιο. Βλέπω ότι οι μισοί επαγγελματίες είναι εκπαιδευμένοι, οι άλλοι μισοί δεν είναι. Δεν έχει γίνει τρόπος ζωής μας ακόμα η διαμεσολάβηση. Και υπάρχει και μια γνωστή τακτική του “τα ξέρω όλα” και θεωρούν ότι η συνδιαλλαγή είναι κάτι εύκολο» (E22).

«Νομίζω ότι ούτε γίνεται στην έκταση που θα θέλαμε ούτε γίνεται κατά τον τρόπο που θα θέλαμε» (E23).

«Νομίζω πως βρισκόμαστε ακόμα σε αρχικά στάδια. Στη δική μας υπηρεσία έχει εφαρμοστεί σε λίγες περιπτώσεις, λόγω έλλειψης εμπειρίας στον συγκεκριμένο τομέα και των επιμελητών και των δικαστών» (E24).

«Θεωρώ ότι είμαστε απλά στο ξεκίνημα. Θα μπορούσαν να ήταν πολύ καλύτερα τα πράγματα. Χρειαζόμαστε πολλή δουλειά ακόμα. Στην υπηρεσία μας, ελάχιστα έχουμε εφαρμόσει έως σήμερα το μέτρο της διαμεσολάβησης και αυτό συμβαίνει, επειδή δεν είμαστε ακόμα εξοικειωμένοι με το θεσμό, κάτι που ισχύει και για τους δικαστές» (E25).

Από την άλλη πλευρά, εννέα Επιμελητές εκφράστηκαν με ικανοποίηση για την εφαρμογή του μέτρου:

«Παρόλο που μέχρι πριν υλοποιηθεί το εκπαιδευτικό πρόγραμμα στο ΕΚΔΔΑ, δεν γνωρίζαμε τι ακριβώς σημαίνει το μέτρο της συνδιαλλαγής, σήμερα νιώθω αρκετά ικανοποιημένος, γιατί πιστεύω ότι μέσα από την έκφραση συναισθημάτων και την ενσυναίσθηση, προσφέρεται μια ευκαιρία τόσο στον ανήλικό δράστη όσο και στο θύμα να γίνει κατανοητός ο ουσιαστικός ρόλος του δικαστηρίου ανηλίκων. Για όλους αυτούς τους λόγους το συγκεκριμένο μέτρο θα έπρεπε να εφαρμόζεται σε μεγαλύτερη έκταση» (E1).

«Τώρα έχουμε αρχίσει και την εφαρμόζουμε, μετά την εκπαίδευσή μας. Το μικρό διάστημα εφαρμογής της έχει αποδώσει ικανοποιητικά αποτελέσματα. Πιστεύω στο μέτρο, γιατί εκφράζονται συναισθήματα και υπάρχει ενσυναίσθηση. Επίσης, δίνεται η δυνατότητα στους συμμετέχοντες να αντιληφθούν το ρόλο του δικαστηρίου ανηλίκων» (E2).

«Παλιότερα δεν ήταν εκτεταμένη η εφαρμογή της. Τα τελευταία (3 - 4) χρόνια αρχίζουμε να την εφαρμόζουμε συχνότερα» (E9).

«Παλιότερα, όταν έκανα π.χ μία συνδιαλλαγή το χρόνο, τώρα θα κάνω πέντε το χρόνο. Μπαίνουμε περισσότερο στο πνεύμα αυτής της διαδικασίας» (E10).

«Ικανοποιητική. Εμείς εδώ [...], τουλάχιστον, το εφαρμόζουμε το μέτρο αρκετά χρόνια» (E11).

«Στη δική μας υπηρεσία το εφαρμόζουμε. Είμαι ικανοποιημένος από την εφαρμογή του μέτρου» (E12).

«Εφαρμόζεται πλέον όλο και περισσότερο. Εξαρτάται, βέβαια, και από εμάς τους Επιμελητές, πόσο έτοιμοι νιώθουμε. Πιστεύω, όμως, ότι μπορούμε να ξεπεράσουμε τις δυσκολίες» (E13).

«Νομίζω ότι προχωρά πλέον καλά και με την εκπαίδευση και με την εγκύκλιο. Αν ήταν και λίγο πιο ανοιχτόμυαλοι στην έδρα, όλα θα ήταν καλύτερα» (E16).

«Πιστεύω ότι αρχίζει πλέον και συστηματικοποιείται και αυτό είναι πολύ σημαντικό» (E17).

Z.10. Πώς διευκολύνεται και πώς δυσχεραίνεται η εφαρμογή της συνδιαλλαγής στην Ελλάδα;

Οι απαντήσεις των Επιμελητών στο ερώτημα αυτό, επειδή πολλοί αναφέρθηκαν ταυτόχρονα σε ποικίλες δυσκολίες που συναντά η εφαρμογή του μέτρου στην Ελλάδα, θα παρατεθούν αυτούσιες και με την αύξουσα σειρά των συνεντεύξεων:

«Οι βασικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουμε στην εφαρμογή του μέτρου είναι το μη σαφές και ξεκάθαρο νομικό πλαίσιο, η έλλειψη περαιτέρω εκπαίδευσης των δικαστικών λειτουργών και επαγγελματιών, η υποστελέχωση των υπηρεσιών μας και οι πρόσθετες εργασίες που έχουμε» (E1).

«Θα διευκόλυνε εάν υπήρχε ένα ξεκάθαρο νομικό πλαίσιο, συνεχιζόμενη κατάρτιση και εκπαίδευση όλων των επιμελητών και λειτουργών της δικαιοσύνης, στελέχωση των Υπηρεσιών μας. Η έλλειψή τους δημιουργεί όλες τις δυσκολίες» (E2).

«Η εφαρμογή της συνδιαλλαγής διευκολύνεται με την εκπαίδευση και συνεχή επιμόρφωση τόσο των επιμελητών όσο και των εισαγγελικών και δικαστικών λειτουργών» (E3).

«Διευκολύνεται από τον νόμο και δυσχεραίνεται από τους θεσμούς. Χρειάζεται συνεχή εκπαίδευση όλων, ώστε να μπορεί να εφαρμόζεται στην πράξη συχνότερα. Οι εισαγγελικοί και δικαστικοί λειτουργοί παραμένουν ακόμα προσανατολισμένοι στα παραδοσιακά συστήματα απονομής δικαιοσύνης και δεν είναι τόσο ευέλικτοι σε εναλλακτικά μέτρα. Πριν την εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ, όταν κι εμείς αναζητούσαμε τον τρόπο εφαρμογής του μέτρου και δεν το προτεινάμε, δεν το επέβαλε κανένας δικαστής ούτε το πρότεινε κάποιος εισαγγελέας» (E4).

«Δυσχεραίνεται, γιατί δεν υπάρχει ακόμα σαφές πλαίσιο και οι κατάλληλες προδιαγραφές. Δεν υπάρχει, π.χ., το πλαίσιο που θα βάζει τον καθένα στη θέση του. Για παράδειγμα, μπορεί να έρθει ο δικηγόρος και να σου δυναμιτίσει τη διαδικασία. Υπάρχει πουθενά γραμμένο ότι οι δικηγόροι δεν παρεμβαίνουν στη διαδικασία της συνδιαλλαγής και ο ρόλος τους σταματά στην ποινική διαδικασία; Γιατί εκείνοι εύκολα μπορούν να μας κατηγορήσουν ότι μεροληπτούμε υπέρ του δράστη. Η πράξη θα μας οδηγήσει στην κατάλληλη εφαρμογή του. Κι εμείς βασικά τώρα βρισκόμαστε στην πράξη, μετά από δεκαπέντε χρόνια. Θα διευκολυνόταν η

εφαρμογή της συνδιαλλαγής, εάν υπήρχε σαφές πλαίσιο, καθιερωμένο και αποδεκτό από τους πάντες» (E5).

«Διευκολύνεται με τις προβλέψεις τις νομικές. Έχουμε τα νομικά εργαλεία, ώστε να έχουμε διάφορες δεξαμενές, για να εφαρμοστεί το μέτρο. Πώς δυσχεραίνεται; Υπάρχει δυσκολία να εφαρμοστείς συνδιαλλαγή ανάλογα με τη βαρύτητα του αδικήματος, επίσης μία κουλτούρα στους χώρους των δικαστών και των εισαγγελέων πολλές φορές υπέρ της αρχής της νομιμότητας, ακολουθείται δηλαδή μια αντιμετώπιση πιο τιμωρητική και επιπλέον δεν είναι τόσο εξοικειωμένοι με το μέτρο και χρειάζονται επιμόρφωση» (E6).

«Να γίνεται από ανθρώπους που δεν έχουν να κάνουν ένα σωρό πράγματα. Οι διαμεσολαβητές θα έπρεπε να έχουν πολύ συγκεκριμένα καθήκοντα. Θεωρώ ότι στη δική μας δουλειά ζητούνται πάρα πολλά πράγματα. Δεν μπορείς να είσαι πλήρως ενημερωμένος και να έχεις πολύ συγκεκριμένη γνώση και ψυχική διάθεση, δοσμένος σε κάτι και να σου ζητούνται παράλληλα να έχεις άλλους ρόλους, άλλα καθήκοντα και άλλη ταυτότητα. Δεν νομίζω ότι το ίδιο πρόσωπο μπορεί να μπαίνει τόσο εύκολα σε διαφορετικούς ρόλους» (E7).

«Αυτό που είχε μια δυσχέρεια στην εφαρμογή της συνδιαλλαγής στην Ελλάδα ήταν το γεγονός ότι οι ίδιοι οι Επιμελητές Ανηλίκων που έκαναν τη συνδιαλλαγή δεν είχαν ένα δομημένο και ξεκάθαρο πλαίσιο εφαρμογής, το οποίο τώρα δημιουργείται. Με την εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ δόθηκε μια πρώτη κοινή ανάγνωση του θεσμού» (E8).

«Η εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ διευκόλυνε – τουλάχιστον εμάς τους Επιμελητές – στην εφαρμογή της συνδιαλλαγής» (E9).

«Η εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ μάς έδωσε τη δυνατότητα να μιλάμε πια οι Επιμελητές με μια κοινή γλώσσα, να έχουμε μια πιο δομημένη διαδικασία και πρωτόκολλα με τα οποία μπορούμε να δουλέψουμε και να νιώθουμε μεγαλύτερη ασφάλεια» (E10).

«Διευκολύνεται με την εκπαίδευση όλων των εμπλεκόμενων και δυσχεραίνεται, επειδή δεν υπάρχει κουλτούρα συμφιλίωσης στην κοινωνία μας» (E11).

«Θα διευκολυνόταν αν μπορούσε να επικοινωνηθεί η σημασία της, να γνωστοποιηθεί ευρύτερα. Γιατί στη νοοτροπία του Έλληνα είναι να δει τον κατηγορούμενο να τιμωρείται. Είναι ακόμα κάτι καινούριο για την ελληνική πραγματικότητα» (E12).

«Δυσχεραίνεται, όταν, π.χ., δεν εφαρμόζεται το άρθρο 46 Κ.Π.Δ. Θα διευκολυνόταν η εφαρμογή της εάν θα δημιουργούνταν ένα καθαρό δικονομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ο κάθε εμπλεκόμενος θα ήξερε τον ρόλο του σε κάθε στάδιο (π.χ. τι δύναται να κάνει ο Εισαγγελέας, τι ο Δικαστής και τι ο Επιμελητής), τόσο κατά την αρχική διερεύνηση των προθέσεων των δύο μερών, καθώς και στη συνέχεια. Θα μπορούσαν να μην οδηγούνται όλες οι υποθέσεις στο ακροατήριο, αλλά όταν οδηγούνται θα πρέπει να υπάρχει ξεκάθαρο νομικό πλαίσιο. Η εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ μάς βοήθησε πάρα πολύ. Μακάρι να μπορούσαν να ωφεληθούν και τα μέλη της έδρας από αυτή» (E13).

«Η εκπαίδευση διευκολύνει. Θεωρώ ότι η εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ μάς άνοιξε τα μάτια και ο καθένας από μας βάζει το λιθαράκι του» (E14).

«Θα διευκόλυνε πολύ εάν γινόταν η αντίστοιχη επιμόρφωση στους εισαγγελικούς και δικαστικούς λειτουργούς, ώστε να μιλάμε με μια κοινή γλώσσα. Γενικότερα, στην κοινωνία θα ήταν καλό να υπήρχε μια ευαισθητοποίηση, μια κουλτούρα συμφιλίωσης... Βέβαια, ειδικά εδώ [...], δεν είμαστε αυτής της κουλτούρας της συμφιλίωσης. Ίσως και να θεωρηθώ ο “τρελός του χωριού” αν αρχίζω και μιλάω γι’ αυτά (γέλια). Κάτι που δυσχεραίνει την εφαρμογή του μέτρου, είναι το γεγονός ότι εναλλάσσονται συνεχώς η δικαστική και η εισαγγελική έδρα και μέχρι να αντιληφθούν τις ιδιαιτερότητες του δικαστηρίου ανηλίκων, έχουν φύγει» (E15).

«Θα μπορούσε να διευκολυνθεί η εφαρμογή της συνδιαλλαγής με την εκπαίδευση και των εισαγγελικών και δικαστικών λειτουργών» (E16).

«Το δικαστήριο πλέον είναι πολύ δεκτικό και ενθαρρύνει τη διαδικασία της συνδιαλλαγής. Νομίζω ότι δυσχεραίνεται αν πάρει υποχρεωτική μορφή και ο δικαστής πιέζει τα μέρη να συνδιαλλαγούν. Το έχω αντιμετωπίσει και αυτό. Δεν είναι απαραίτητο να υπάρξει συνδιαλλαγή σε όλες τις περιπτώσεις» (E17).

«Πιστεύω ότι θα έπρεπε να υπάρχουν κατάλληλοι χώροι, περισσότερα εφόδια, περισσότερος χρόνος, αφού είμαστε επιβαρυνμένοι με πάρα πολλές υποθέσεις και ο όγκος της δουλειάς μάς ξεπερνά» (E18).

«Υπάρχει έλλειψη χρόνου από τους Επιμελητές και δεν νιώθουμε ακόμα ότι το κατέχουμε καλά ως μέτρο. Αυτοί οι δύο παράγοντες είναι πολύ βασικοί» (E19).

«Νομίζω ότι όλη αυτή η προσπάθεια που έχει γίνει με την εκπαίδευση, τα πρωτόκολλα κ.λπ. ενθαρρύνει την εφαρμογή της. Χρειάζεται όμως να υπάρχει μια

πρόθεση από τους δικαστές να την εφαρμόσουν, μια ενημέρωση για το πώς γίνεται σωστά, για το βαθύτερο περιεχόμενό της» (E20).

«Οι μεγαλύτερες δυσκολίες που εμποδίζουν την ορθή εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής στην Ελλάδα έγκεινται στην επιφυλακτικότητα και τον δισταγμό τόσο των επιμελητών να το προτείνουν όσο και των δικαστών να το επιβάλλουν, λόγω έλλειψης εκπαίδευσης όλων των επαγγελματιών. Η συνδιαλλαγή διευκολύνεται από την θετική στάση του επιμελητή προς τη συνδιαλλαγή, την ωριμότητα των γονέων, τη μη τιμωρητική κουλτούρα των δικαστηρίων ανηλίκων, την εκπαίδευση των παιδιών στο σχολείο στον διάλογο και τη σχολική διαμεσολάβηση» (E21).

«Η εκπαίδευση διευκολύνει και η έλλειψή της δυσχεραίνει την εφαρμογή της συνδιαλλαγής στην Ελλάδα. Επίσης, δυσχεραίνεται μέσα από την ανυπαρξία ελέγχου του επαγγελματία, αφού ένας επαγγελματίας μπορεί να ωριμάζει σε μία λάθος διαδικασία της διαμεσολάβησης και κανένας να μην τον ελέγχει» (E22).

«Δυσκολεύει την εφαρμογή της συνδιαλλαγής το ότι: α) όλοι οι παράγοντες της δίκης δεν είναι ενημερωμένοι για το μέτρο της συνδιαλλαγής, β) ο χρόνος, γ) ο τρόπος. Όσον αφορά το πώς διευκολύνεται η εφαρμογή της, θεωρώ ότι όλο το βάρος πέφτει σε μας. Όλα ξεκινούν από την ενημέρωση και κατάρτισή μας» (E23).

«Χρειάζονται εκπαίδευση όλοι οι εμπλεκόμενοι στο ποινικό σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων. Αυτή είναι η βασική μας δυσκολία, ώστε να υπάρχει ένας κοινός κώδικας επικοινωνίας» (E24).

«Η έλλειψη εκπαίδευσης που φέρνει την εξειδίκευση είναι η βασική δυσκολία των επιμελητών στην υλοποίηση του μέτρου της συνδιαλλαγής» (E25).

Από τις απαντήσεις των Επιμελητών προκύπτει ότι οι βασικές δυσκολίες στην υλοποίηση του μέτρου της συνδιαλλαγής είναι:

- Η έλλειψη εξειδικευμένης εκπαίδευσης και επιμόρφωσης κυρίως των εισαγγελικών και δικαστικών λειτουργών, αλλά και γενικότερα όλων των επαγγελματιών (E1, E2, E3, E4, E6, E21, E22, E23, E24, E25).
- Το μη σαφές και ξεκάθαρο νομικό πλαίσιο (E1, E2, E5, E8, E13).
- Η υποστελέχωση των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων και ο όγκος δουλειάς των Επιμελητών (E1, E2, E7, E18, E19).
- Το ότι δεν υπάρχει κουλτούρα συμφιλίωσης στην ελληνική κοινωνία. Αντίθετα, κυριαρχεί μια τιμωρητική διάθεση (E11, E12, E15).
- Η ανασφάλεια των Επιμελητών στον διαμεσολαβητικό τους ρόλο και ο

δισταγμός των δικαστών να επιβάλλουν το μέτρο (E19, E21).

- Οι συνεχείς εναλλαγές εισαγγελέων και δικαστών ανηλίκων (E15).
- Ο τυχόν υποχρεωτικός χαρακτήρας του μέτρου χωρίς την εθελούσια συναίνεση των μερών (E17).
- Η ανυπαρξία ελέγχου του επαγγελματία, ώστε να νιώσει πιο ασφαλής στον ρόλο του (E22).

Παράγοντες που οι Επιμελητές εκτιμούν ότι διευκολύνουν την υλοποίηση του μέτρου είναι:

- Η εκπαίδευση των δικαστικών λειτουργών και η συνεχιζόμενη κατάρτιση και επιμόρφωση όλων των επαγγελματιών (E1, E2, E3, E4, E6, E11, E14, E16, E20, E22, E23).
- Το ξεκάθαρο νομικό πλαίσιο (E1, E2, E5, E6, E8, E13).
- Η επαρκής στελέχωση των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων, ώστε οι Επιμελητές να μην είναι επιβαρυνμένοι με τόσα πολλαπλά καθήκοντα ((E1, E2, E7, E18).
- Ευρύτερη επικοινωνία στην κοινωνία της σημασίας και του βαθύτερου περιεχομένου της συνδιαλλαγής (E12, E20).
- Η εφαρμογή του άρθρου 46 Κ.Π.Δ. (E13).

Έξι Επιμελητές (E4, E8, E9, E10, E13, E14) αναφέρθηκαν ιδιαίτερα στον σημαντικό ρόλο της εκπαίδευσης που υλοποιήθηκε στο ΕΚΔΔΑ, τονίζοντας ότι μέσα από αυτή τούς δόθηκε η δυνατότητα για μια πρώτη κοινή ανάγνωση του θεσμού, ξεκίνησαν να μιλούν όλοι με μια κοινή γλώσσα και να νιώθουν μεγαλύτερη ασφάλεια στον διαμεσολαβητικό τους ρόλο.

Z.11. Είναι επαρκής ή όχι η ενημέρωση και η κατάρτιση λειτουργών ή επιμελητών για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της;

Η πλειονότητα των Επιμελητών απάντησε ότι δεν είναι επαρκής η ενημέρωση και η κατάρτιση, τουλάχιστον των εισαγγελικών και δικαστικών λειτουργών, για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της. Αναγνωρίζουν, όμως, ότι τελευταία – και ειδικά με την εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ – έχουν γίνει κάποια σημαντικά βήματα, κυρίως όσον αφορά στην επιμόρφωση των επιμελητών.

Ωστόσο, επισημαίνουν ότι ενώ οι προσπάθειες αυτές είναι πολύ σημαντικές, αφού απέκτησαν πλέον «*μια κοινή γλώσσα στο συγκεκριμένο πεδίο*» (E24), οι ίδιοι

νώθουν ότι αυτό δεν είναι αρκετό, ότι βρίσκονται ίσως σε αρχικά στάδια ακόμα (E7, E8, E14) και ότι σίγουρα χρειάζονται συστηματική και συνεχή υποστήριξη και ανατροφοδότηση (E1, E3, E4, E5, E6, E9, E10, E13, E15, E17, E18, E20), εφόσον μια τέτοια συνθήκη μόνο θα δημιουργούσε «ένα αίσθημα ασφάλειας» (E9, E10), από τη στιγμή που ο κάθε επιμελητής έχει «το δικό του εκπαιδευτικό *background*, τη δική του κοσμοθεωρία και ευελιξία να αποδεχτεί πράγματα» (E5).

Ο E6 προτείνει: «*ίσως θα βοηθούσε αν κάποιοι από μας εξειδικεύονταν περισσότερο στο θύμα και άλλοι στο δράστη. Θα βοηθούσε να είχαμε επιλογές συνδιαλλαγής από άλλα μοντέλα και από άλλα δίκαια*», και ο E13 «*ότι θα πρέπει να ενταχθεί ως μάθημα στη Σχολή Δικαστών*», προκειμένου να εκπαιδευτούν οι εισαγγελικοί και δικαστικοί λειτουργοί, «*ώστε να μην πιέζουν τα παιδιά να συνδιαλλαγούν, αν ειδικά δεν αποδέχονται την πράξη, για την οποία κατηγορούνται*» (E18).

Τρεις Επιμελητές (E12, E19, E20) θεωρούν επαρκή την εκπαίδευσή τους και εξέφρασαν την ικανοποίησή τους:

«*Επαρκή θα τη χαρακτηρίζα (ο εχθρός του επαρκή, ο επαρκέστερος – χαμόγελα)*» (E12).

«*Σε αυτή τη διαδικασία είμαστε οι Επιμελητές και είμαστε ικανοποιημένοι*» (E19).

«*Μετά την εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ, νιώθουμε περισσότερο δυναμωμένοι και έτοιμοι να εφαρμόσουμε το μέτρο, αφού για χρόνια αυτό αποτελούσε ένα πάγιο αίτημα του κλάδου μας. Στην εκπαίδευση διαπιστώσαμε πόσες παραμέτρους έχει το μέτρο και ότι δεν είναι μια απλή υπόθεση, αλλά μια διαδικασία που απαιτεί γνώσεις, δεξιότητες, καλή προετοιμασία*» (E21).

Z.12. Πώς βιώνει ο Επιμελητής τον ρόλο του ως διαμεσολαβητής;

Διερευνώντας το βίωμα των Επιμελητών στον διαμεσολαβητικό τους ρόλο, δεκαέξι απάντησαν ότι τον βιώνουν πολύ «*θετικά*», «*δημιουργικά*», «*ουσιαστικά*», ως ένα ρόλο «*πρόκληση*» και παράλληλα ως «*ευθύνη*», που φέρει «*άγχος*» και «*κόπωση*» αλλά οδηγεί σε «*ικανοποίηση*» και «*πλήρωση*». Ειδικότερα:

«*Μπορώ να πω ότι τον βιώνω πολύ θετικά και δημιουργικά*» (E1).

«*Είναι ένας ρόλος πολύ δημιουργικός, που αφήνει θετικά συναισθήματα, όταν ειδικά πάνε όλα καλά*» (E2).

«Χαίρομαι πολύ που μου έχει δοθεί αυτός ο ρόλος, γιατί τον βιώνω πολύ ουσιαστικά. Είναι πολύ σημαντικό για μένα να φεύγει από τη διαδικασία ο δράστης ξαλαφρωμένος, έχοντας αναλάβει την ευθύνη της πράξης του, και το θύμα δικαιωμένο» (E3).

«Πάρα πολύ ωραία! Γενικότερα είμαι της ισορροπίας και της τάξης, και προσπαθώ να την επιφέρω. Θεωρώ ότι είναι πάρα πολύ ενδιαφέρον αυτός ο ρόλος μας» (E5).

«Θετικά. Έχω κάνει αρκετές διαμεσολαβήσεις τόσα χρόνια» (E6).

«Μου αρέσει πάρα πολύ αυτός ο ρόλος, ειδικά όταν μια συνδιαλλαγή έχει πολύ θετική έκβαση» (E9).

«Εμένα μου αρέσει πάρα πολύ και, παρ' όλο που πιστεύω ότι ο ρόλος μας χρειάζεται περισσότερη εξειδίκευση, “γουστάρω” να είμαι διαμεσολαβητής. Ειδικά σε περιπτώσεις που πάνε πάρα πολύ καλά, νιώθω μεγάλη ικανοποίηση» (E10).

«Απολαμβάνω τον ρόλο μου ως διαμεσολαβητή» (E11).

«Νιώθω πολύ καλά ως διαμεσολαβητής. Τα ζυγίζω όλα. Είμαι και στο ζώδιο ζυγός (χαμογελά) και μου αρέσει να φέρνω ισορροπίες σε μια σχέση με δίκαιο τρόπο» (E14).

«Μου αρέσει πολύ η διαμεσολάβηση. Έχει πράγματα να σου δώσει και νομίζω ότι είναι το μέλλον. Βέβαια είναι ένας ρόλος που είναι πρόκληση αλλά έχει και πολύ μεγάλη ευθύνη. Εκείνη τη στιγμή έχεις διπλό ρόλο, αφού πρέπει να δώσεις τον χώρο και τον χρόνο, και στον δράστη για να εκφραστεί, αλλά και στο θύμα, και να καταφέρεις να συμφιλιωθούν. Πιστεύω στη διαμεσολάβηση, γιατί τη θεωρώ την καλύτερη δυνατή λύση, αφού κερδίζει και το ίδιο το παιδί και το θύμα» (E15).

«Νιώθω ότι έχω μια ευθύνη. Νιώθω αυτό το βάρος της ευθύνης, για να πάνε όλα καλά και έχω λίγο άγχος για το αποτέλεσμα. Παρ' όλα αυτά, μου αρέσει ο ρόλος μου αυτός! Όταν δε το αποτέλεσμα της διαδικασίας είναι θετικό, τότε κι εγώ είμαι πολύ χαρούμενος!» (E16).

«Μου αρέσει ο ρόλος του διαμεσολαβητή. Όμως δεν είναι κάτι εύκολο, γιατί δεν ξέρεις ποτέ τι θα προκύψει, όταν σηκώσεις το τηλέφωνο και προσπαθήσεις να διερευνήσεις τις προθέσεις των μερών και ιδίως του θύματος. Το τολμάω, ωστόσο, μου αρέσει να το κάνω και όταν μου δίνεται το περιθώριο, το προχωράω» (E17).

«Εγώ τον βιώνω θετικά, αλλά μερικές φορές στριμώχνομαι, όταν δεν θέλει ο δράστης και πιέζεται από την έδρα να συναινέσει σε συνδιαλλαγή» (E18).

«Μου αρέσει. Έχει ενδιαφέρον» (E19).

«Κοπιαστικό. Όταν ολοκληρώνεται, νιώθεις ότι υπάρχει μια πλήρωση, ότι η υπόθεση κλείνει στα αλήθεια έναν κύκλο, κάτι που δεν το νιώθεις πάντα στις επιμέλειες ή σε άλλα μέτρα. Υπάρχει μια ικανοποίηση, θεωρώ. Βέβαια, εγώ έχω μέσα μου και την κουλτούρα του δικηγόρου στο να επιλύονται τα θέματα» (E20).

«Πάρα πολύ θετικά, γιατί νιώθω ότι συμβάλλω ουσιαστικά στη διαπαιδαγώγηση των θυτών και τη δικαίωση των θυμάτων» (E21).

Από την άλλη πλευρά, εννέα Επιμελητές νιώθουν ότι αυτός ο ρόλος έχει πολύ μεγάλη ευθύνη και τα συναισθήματά τους περιστρέφονται κυρίως στην αγωνία τους να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις αυτού του ρόλου:

«Δεν νιώθω ότι είμαι επαρκής 100%. Χρειαζόμαστε περισσότερες περιπτώσεις εφαρμογής. Θέλει χρόνο, δεν είναι μια εύκολη διαδικασία» (E4).

«Ως μεγάλη ευθύνη» (E7).

«Είναι κάτι που αρχικά με φόβισε πάρα πολύ. Μου δημιούργησε άγχος, ήταν μία πρόκληση, πραγματική πρόκληση για μένα, και επίσης ένα τεστάρισμα των ικανοτήτων και της εμπειρίας μου. Αυτό ήταν ως μια πρώτη ανάγνωση. Σε δεύτερο χρόνο είδα ότι ήταν κι ένα τεστάρισμα της προσωπικότητας και του χαρακτήρα μου. Στη διαμεσολάβηση τελικά πέρα από την εμπειρία, την εκπαίδευση, τις δυνατότητες και τις ικανότητες του επιμελητή ανηλίκων, πολύ σημαντικό είναι ποια είναι η προσωπικότητα και ο χαρακτήρας του διαμεσολαβητή, γιατί εμπλέκεται πάρα πολύ στη διαδικασία, όσο κι αν προσπαθήσουμε αυτό να το κρατήσουμε απέξω» (E8).

«Ως διαμεσολαβητής, για να πω την αμαρτία μου, φθείρομαι. Κουράζομαι περισσότερο. Η μάλλον το μέτρο που με κουράζει περισσότερο είναι η κοινωφελής εργασία και αμέσως μετά η συνδιαλλαγή» (E12).

«Νιώθω ότι ο ρόλος μου είναι πολύ βοηθητικός στην όλη διαδικασία. Ακόμα, όμως, δεν τον βιώνω με βεβαιότητα. Δεν εφαρμόζω τη συνδιαλλαγή με την ίδια ευχέρεια που εφαρμόζω τα υπόλοιπα αναμορφωτικά μέτρα, γιατί δεν νιώθω ότι πατάω γερά στα πόδια μου» (E13).

«Ακόμα είναι βαρύ για μένα. Δεν είμαι ακόμα άνετος στη διαδικασία αυτή» (E22).

«Είναι ένας ρόλος με πολλές προκλήσεις, που απαιτεί πολλή ενημέρωση και βιωματική μάθηση, θα έλεγα» (E23).

«Μετά την παρακολούθηση και του δεύτερου μέρους της εκπαίδευσης στο ΕΚΔΔΑ, νιώθω περισσότερη ασφάλεια στο να εφαρμόσω το μέτρο. Πατάω πιο καλά εγώ ως διαμεσολαβητής στα πόδια μου» (E24).

«Πριν την εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ ένιωθα αρκετή ανασφάλεια σε αυτό το κομμάτι της δουλειάς μου, εφόσον μας έλειπε εξειδικευμένη εκπαίδευση. Ακόμα και τώρα, όμως, δεν θεωρώ τον εαυτό μου διαμεσολαβητή» (E25).

Στο σημείο αυτό σημειώνεται ότι κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, σε τέσσερις Επιμελητές (E20, E21, E24, E25) τέθηκε επιπλέον το ερώτημα:

– Πιστεύετε ότι με την ανάλογη εκπαίδευση θα μπορούσαν όλοι οι επιμελητές να γίνουν καλοί διαμεσολαβητές;

«Όχι. Σε καμία περίπτωση» (E20).

«Πιστεύω ότι δεν είναι μόνο θέμα εκπαίδευσης, αλλά προσωπικής καλλιέργειας. Ένας διαμεσολαβητής, για να είναι αποτελεσματικός, θα πρέπει να διαχειρίζεται το θυμό του, τα συναισθήματά του, τις προκαταλήψεις του, να έχει αυξημένες επικοινωνιακές δεξιότητες, προσωπική καλλιέργεια, να μη μεροληπτεί. Σκέπτομαι ότι ίσως θα έπρεπε να υπάρχει εξειδίκευση στις υπηρεσίες μας και να εκπαιδεύονται ως διαμεσολαβητές μόνο όσοι πραγματικά το θέλουν και διαθέτουν τις παραπάνω δεξιότητες» (E21).

«Νομίζω ότι όλοι θα μπορούσαμε να τα καταφέρουμε» (E24).

«Όχι, δεν νομίζω. Πιστεύω πως διαμεσολαβητές θα έπρεπε να γίνονται μόνο όσοι το θέλουν πραγματικά και νιώθουν ότι μπορούν να τα καταφέρουν, αρκεί να έχουν επίγνωση των πραγματικών δυνάμεων και ικανοτήτων τους» (E25).

Οι τρεις από τους τέσσερις Επιμελητές έχουν την γνώμη ότι δεν αρκεί μόνο η εκπαίδευση, προκειμένου κάποιος να ασκήσει το διαμεσολαβητικό του ρόλο ουσιαστικά και επιτυχημένα, αλλά είναι ένας συνδυασμός εκπαίδευσης, προσωπικής καλλιέργειας, ανάπτυξης επικοινωνιακών δεξιοτήτων, πραγματικής θέλησης και αυτεπίγνωσης.

Άξονας Η: Σκέψεις - Προτάσεις

Η.1. Υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης του θεσμού της διαμεσολάβησης και, αν ναι, σε ποιους τομείς;

Το σύνολο, σχεδόν, των Επιμελητών εκτιμούν ότι υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης του θεσμού της διαμεσολάβησης. Πιο συγκεκριμένα εστίασαν στους ακόλουθους τομείς:

- Περισσότερη και συνεχιζόμενη εκπαίδευση / υποστήριξη όλων των επαγγελματιών που υπηρετούν στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης ανηλίκων (E1, E2, E3, E4, E9, E10, E15, E17, E18, E23).
- Σαφές και ξεκάθαρο πλαίσιο, πρωτόκολλα (E5, E8, E13, E15).
- Στελέχωση των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων (E1, E2, E20), ώστε, σύμφωνα με τον E1, *«να μπορεί να εξασφαλιστεί η δυνατότητα ο διαμεσολαβητής να είναι πραγματικά ουδέτερος και αμερόληπτος, χωρίς να έχει εμπλακεί σε προηγούμενη διαδικασία με τον ανήλικο (σύνταξη ατομικού δελτίου κ.λπ.)»*.
- *Αλλαγή κουλτούρας ήδη από την οικογένεια και το σχολείο (E3, E23), πρέπει «να πιστέψουμε στο μέτρο» (E20) και «να καλλιεργηθεί στην κοινή γνώμη η αξία της συνδιαλλαγής και της αποκατάστασης των σχέσεων. Είναι αναγκαία η προετοιμασία της κοινότητας» (E21).*
- Ευρύτερη εφαρμογή του μέτρου, καθώς και η εφαρμογή του μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ. (E4, E16) ή λύση των διαφορών πριν οδηγηθεί μια υπόθεση στις δικαστικές αίθουσες (E16, E17).
- Περιεχόμενο της συνδιαλλαγής εστιασμένο στην ουσία και *«όχι στη μανιέρα και στα πρωτόκολλα» (E6).*
- Εφαρμογή της διαμεσολάβησης από άτομα εξειδικευμένα που θα αναλαμβάνουν αποκλειστικά αυτό τον ρόλο και όχι παράλληλα και άλλους (E7).
- Συνεργασία με άλλους φορείς και εξάπλωση του θεσμού στα σχολεία και την κοινότητα (E11, E18, E21).
- *«Οτιδήποτε θα διευκόλυνε την επαφή των δύο μερών, ώστε το θύμα να νιώσει ότι αποδίδεται πραγματικά δικαιοσύνη και ο θύτης να αντιληφθεί τη βλακεία του και να μην το ζανακάνει» (E12).*
- *«Οι δικαστές πρέπει να καταλάβουν ότι το μέτρο στηρίζεται στην οικειοθελή*

συμμετοχή και των δύο μερών και σε καμία περίπτωση να μην πιέζουν τον δράστη να ομολογήσει την πράξη του και να ζητήσει συγγνώμη» (E13).

- Εφαρμογή του μέτρου «προδικαστηριακά και σε έγκαιρο χρόνο, άμεσο δηλαδή μετά την τέλεση της πράξης» (E24).
- «Θα ήταν προτιμότερο να γινόταν εκτός ποινικής διαδικασίας. Σε περίπτωση που εξακολουθήσει να γίνεται μέσα στα πλαίσια του ποινικού δικαίου, θα λειτουργούσε καλύτερα με εξειδικευμένους δικαστές και επιμελητές» (E25).

Δύο Επιμελητές (E14, E19) δεν διατύπωσαν προτάσεις, επειδή αφενός ο E14 θεώρησε ότι δεν έχει την απαραίτητη εμπειρία και αφετέρου ο E19 εκτιμά ότι «για να πούμε τι περιθώρια βελτίωσης υπάρχουν, θα πρέπει να το λειτουργήσουμε πολύ, ώστε να μπορέσουμε να το αξιολογήσουμε. Εξάλλου, βλέπουμε ότι σε πολλές υπηρεσίες λειτουργούμε το μέτρο με πολύ διαφορετικό τρόπο. Χρειάζεται να δουλέψουμε αυτή την πρακτική αρκετό χρόνο, για να πούμε ότι είμαστε σε θέση να το αξιολογήσουμε».

Ο E22 επέλεξε να απαντήσει με έναν πρωτότυπο τρόπο: «Άκουσα ένα τραγούδι τις τελευταίες μέρες “τα όνειρα είναι όνειρα για μας”. Με αυτόν τον στίχο θέλω να απαντήσω» (E22).

H.2. Ποιος θα έπρεπε να είναι ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών;

Ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών, σύμφωνα με τους Επιμελητές, θα έπρεπε να είναι:

- Η διαπαιδαγώγηση (E1, E2, E3, E4, E5, E6, E7, E8, E9, E10, E11, E12, E13, E14, E15, E16, E17, E19, E20).
- Η επανόρθωση (E1, E3, E4, E5, E8, E14, E15, E16, E17, E20, E23, E24, E25) και η αποκατάσταση των διαπροσωπικών σχέσεων (E21).
- Η επανένταξη (E8).
- Η αναμόρφωση (E9).
- Η αποτροπή τους από την τέλεση νέων παραβατικών πράξεων (E17).
- Η προστασία της κοινωνίας με έναν τρόπο αναμόρφωσης των προσωπικοτήτων των ανηλικών (E22), σκοπός που θα έπρεπε, σύμφωνα και με τον E6, να ενδιαφέρει και τους Επιμελητές και όχι μόνο τους Εισαγγελείς.

Δύο Επιμελητές (E5, E20) επεσήμαναν πως κατά την άποψή τους η αφετηρία είναι η διαπαιδαγώγηση και μέσα από αυτή έρχεται και η επανόρθωση: *«αν δηλαδή διαπαιδαγωγήσουμε και εκπαιδεύσουμε έναν ανήλικο, θα μπορεί να επανορθώσει»* (E5).

Σημειώνεται ότι τρεις Επιμελητές (E23, E24, E25) αναφέρθηκαν στην επανόρθωση ως μοναδικό σκοπό της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών, και ο E14 την πρόταξε.

Ο E18 διατύπωσε μια άλλη άποψη: *«Βασικά δεν θα έπρεπε να μιλούσαμε για ποινική μεταχείριση των ανήλικων δραστών. Αν είχε επεκταθεί η διαμεσολάβηση στα σχολεία και στην κοινότητα, σε επίπεδο πρόληψης, δεν θα χρειαζόταν να φτάνουν οι ανήλικοι στα δικαστήρια».*

H.3. Κατά την άσκηση των καθηκόντων των Επιμελητών, σε ποιες περιπτώσεις επιτυγχάνεται ο σκοπός που αντιστοιχεί στον θεσμικό τους ρόλο;

Στο κλειστό αυτό ερώτημα, οι Επιμελητές είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν τρεις από τις έξι προτάσεις που τους δίνονταν και να τις ιεραρχήσουν ανάλογα με τον βαθμό σπουδαιότητας, προτάσσοντας εκείνη που τους αντιπροσωπεύει περισσότερο (έχοντας και τη δυνατότητα να προσθέσουν μια άλλη πρόταση που ενδεχομένως δεν συμπεριλαμβανόταν στις προτεινόμενες).

Από τις απαντήσεις τους προκύπτει ότι σχεδόν όλοι (24/25) οι Επιμελητές πρόταξαν ότι επιτυγχάνεται ο σκοπός που αντιστοιχεί στον θεσμικό τους ρόλο, *«όταν προάγεται η διαπαιδαγώγηση και η αναμόρφωση του δράστη και προλαμβάνεται η υποτροπή του»* (πρόταση στ').

Στη συνέχεια, η συντριπτική πλειονότητα των ερωτηθέντων (23/25) έθεσαν ως δεύτερη (ένας ως πρώτη και ένας ως τρίτη) επιλογή την πρόταση γ': *«όταν ο δράστης αναλαμβάνει την ευθύνη των πράξεων του και είναι πρόθυμος να ζητήσει συγγνώμη από το θύμα».*

Ως τρίτη επιλογή οι 20/25 ερωτηθέντες επέλεξαν την πρόταση δ': *«όταν το θύμα δείχνει συγχωρητική διάθεση και επιτυγχάνεται η προσπάθεια υλικής και ηθικής αποκατάστασής του».*

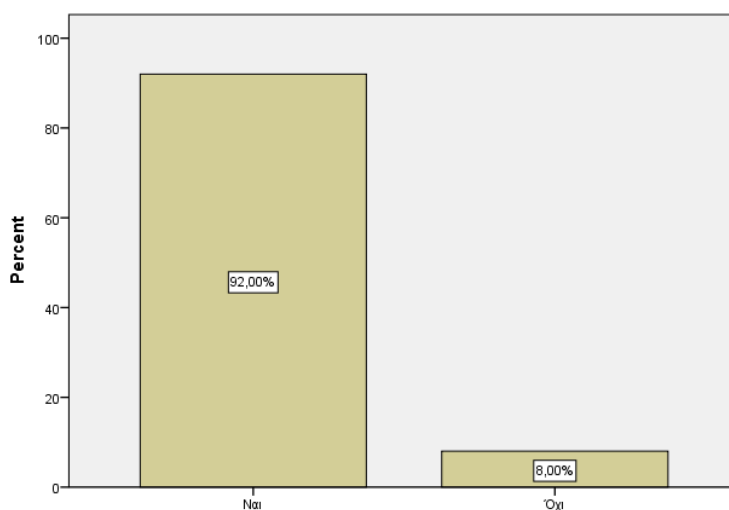
Δύο ερωτηθέντες (E13, E24) έδωσαν ως τρίτη και δεύτερη επιλογή, αντίστοιχα, την πρόταση ε': *«όταν με την τιμωρία που επιβάλλεται στον δράστη εξασφαλίζεται η προστασία του κοινωνικού συνόλου».*

Ένας Επιμελητής (E6) έθεσε ως τρίτη επιλογή την πρόταση α': «*όταν ο δράστης τιμωρείται με την ανάλογη ποινή του αδικήματος που διέπραξε*».

Δύο Επιμελητές (E5, E22) έθεσαν ως τρίτη επιλογή το ζ': «*άλλο*», όπου για μεν τον E5 σημαίνει την «*κινητοποίηση του ανηλίκου να επαναπροσδιορίσει τη ζωή του*» και για δε τον E22 είναι «*αυτό που θα ανακαλύψει η κοινωνία, είναι η σκυτάλη που θα προσθέσουν οι επόμενες γενιές*».

Η.4. Υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός του δράστη; Στις περιπτώσεις αυτές, ποιος είναι ο στόχος μιας τέτοιας ποινικής μεταχείρισης;

Το 92% των ερωτηθέντων εκτιμά ότι υπάρχουν ορισμένες περιπτώσεις, στις οποίες είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός του δράστη, ενώ ένα ποσοστό 8% δεν τον θεωρεί απαραίτητο σε καμία περίπτωση.

Σχήμα 159. Υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός του δράστη;

Οι περιπτώσεις αυτές, κατά τις οποίες κρίνεται αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός, αφορούν κυρίως δράστες: «*υπότροπους και επικίνδυνους*» (E4, E6, E8, E9, E10, E11, E14, E21, E23, E24), «*άνω των 18*» (E6, E25), «*που έχουν ξεφύγει*» (E5), «*με ενδείξεις ότι είναι εμπλεκόμενοι με το οργανωμένο έγκλημα*» (E8), διαπράττουν «*ειδεχθή εγκλήματα*» (E13, E23), «*βιασμούς ή ανθρωποκτονίες*» (E7, E12, E13, E22), «*αλλά και κακουργήματα όπως, π.χ., ληστείες, όταν υπάρχει εξαιρετικά μεγάλη υποτροπή*» (E7, E13, E14, E17, E25), «*που απασχολούν επανειλημμένα τις υπηρεσίες μας, στους οποίους είχαν δοκιμαστεί και είχαν εξαντληθεί*

τα υπόλοιπα αναμορφωτικά μέτρα, αλλά δεν είχαν καρποφορήσει» (E11, E13, E15), «που έχουν μπλέξει με χρήση ουσιών. Πολλές φορές, το λένε και τα ίδια τα παιδιά: “αν δεν με κλείσετε μέσα, εγώ δεν μπορώ να βοηθηθώ και δεν αλλάζω”» (E10).

Ο ποινικός σωφρονισμός κρίνεται, επίσης, αναγκαίος, «όταν ο δράστης είναι επικίνδυνος όχι μόνο για το κοινωνικό σύνολο αλλά και για τον ίδιο τον εαυτό του» (E15), «όταν κανένας από τα μέλη της οικογένειάς του, ούτε και ο ίδιος, δεν συνεργάζονται και κινδυνεύει άμεσα η ζωή του και η ασφάλεια του κοινωνικού συνόλου» (E22).

Ο στόχος μιας τέτοιας ποινικής μεταχείρισης θα ήταν:

- «ο πραγματικός σωφρονισμός του δράστη» (E2, E4), «η αναμόρφωση του ανηλίκου» (E9), «η κινητοποίησή του με έναν πιο αυστηρό τρόπο και ο επαναπροσδιορισμός της ζωής του [...]. Ξεκινώ πάντα από τον ανήλικο και έπεται βέβαια ως αποτέλεσμα και η προστασία του κοινωνικού συνόλου [...]. Θεωρώ ότι είναι αμφίδρομη η σχέση, γιατί και το κοινωνικό σύνολο έχει μερίδιο ευθύνης για την κατάληξη του ανηλίκου» (E5), «να βρεθεί ο ανήλικος σε ένα περιβάλλον, το οποίο θα μπορούσε να τον βοηθήσει ουσιαστικά, αρκεί το κατάστημα κράτησης να λειτουργεί προς αυτήν την κατεύθυνση» (E1), «το “φρενάρισμα” του ανηλίκου, γιατί με την ατιμωρησία θεωρεί ότι δεν υπάρχουν όρια» (E7), «να απομακρύνει τον ανήλικο από το κύκλωμα και τον κύκλο της εκμετάλλευσης. Με τον τρόπο αυτόν προστατεύεται, βέβαια, και το κοινωνικό σύνολο» (E8), «να μπορέσει ο ανήλικος να συγκρατηθεί από την τέλεση άλλων πράξεων. Η δική του προστασία, λοιπόν, θα ήταν και πάλι στο επίκεντρο των προσπαθειών μας» (E10), «η ενδοσκόπηση, να σκεφτεί κάποια πράγματα ώστε να μην επαναλάβει ανάλογες πράξεις [...]. Ίσως υπάρχουν θέματα ψυχικής φύσεως ή ελλείψεως ηθικής από μέρους του και δεν έχει ενστερνιστεί θεμελιώδεις κοινωνικές αξίες» (E12), «να προστατέψει τον ίδιο τον ανήλικο από τον εαυτό του» (E15), «ο επαναπροσδιορισμός του παιδιού σε σχέση με τον εαυτό του και με τους άλλους» (E20), «θα ήταν χρήσιμο να του δοθεί κάποιος χρόνος (έστω λίγων μηνών) ν’ απομονωθεί, να αναλογιστεί κάποια πράγματα» (E25).
- «η προστασία του κοινωνικού συνόλου» (E4, E6, E13, E14, E17, E21, E24, E25).

- «η πρόληψη της υποτροπής» (E6, E19). «Έχουμε ένα μεγάλο ταμπού οι Επιμελητές να μιλήσουμε για ποινικό σωφρονισμό, αλλά δεν συμφωνώ με αυτό το *a priori* όλοι έξω. Δεν θεωρώ ότι είναι όλοι τόσο ευάλωτοι, αλλά κάποιοι πραγματικά εγκυμονούν μια επικινδυνότητα για το κοινωνικό σύνολο» (E6).
«Να πούμε, όμως, τα πράγματα όπως είναι. Τα παιδιά αισθάνονται και λίγο αιτιώρητα. Βλέπουμε πολλές φορές να γνωρίζονται μεταξύ τους παιδιά που απασχολούν τις υπηρεσίες μας και, όταν συναντιούνται μιλάνε για το ότι “δεν τρέχει και κάτι, αν δεν πάμε στο δικαστήριο ή στον επιμελητή”. Πρέπει, λοιπόν, να κάνουμε και την άλλη ανάγνωση για το τι συμβαίνει. Θεωρώ ότι είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός για ένα παιδί που έχει πολλές υποτροπές, που δεν συμμορφώνεται σε κανένα αναμορφωτικό μέτρο ή που μπορεί να έρχεται σε μια επιμέλεια αλλά δείχνει αδιαφορία ή και θρασύτητα, και δεν επιτελείται ο σκοπός του μέτρου, για το παιδί που δημιουργεί σοβαρά κοινωνικά προβλήματα (που δεν θα διστάσει να μπει να κλέψει και μέσα στο σπίτι σου). Ο στόχος μιας τέτοιας ποινικής μεταχείρισης είναι η πρόληψη της υποτροπής, να αισθανθεί το παιδί ότι η συνέπεια της πράξης του είναι ο σωφρονισμός» (E19).

Κάποιοι Επιμελητές επέκτειναν τις σκέψεις τους για τον ποινικό σωφρονισμό:

«Δεν νομίζω ότι υπάρχει πραγματικός σωφρονισμός μέσα στις φυλακές, γιατί υπάρχουν τόσες δυσκολίες μέσα, τόσο άσχημες συνθήκες, τόση ετερογένεια στο περιβάλλον, που δεν είναι εύκολο να επιτευχθεί ο σωφρονισμός, εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις, όπου υπάρχει πολλή στήριξη από παντού. Γίνονται προσπάθειες, αλλά δεν νομίζω ότι επαρκούν» (E17).

«Αυτό είναι ένα μεγάλο ζήτημα. Ποιος ποινικός σωφρονισμός; Νομίζω ότι υπάρχουν περιπτώσεις, στις οποίες είναι αναγκαίο ο δράστης να απομακρυνθεί από ένα περιβάλλον, το οποίο είναι εγκληματογόνο, επειδή διαπράττονται εγκλήματα μέσα στο περιβάλλον αυτό από το οικείο κοινωνικό περιβάλλον και αυτό εμπεδώνεται ως μία τάξη πραγμάτων, ως μία κανονικότητα από τον ίδιο. Η απάντηση βέβαια σ' αυτό δεν είναι αυτό που αντιλαμβανόμαστε όλοι ως ποινικό σωφρονισμό. Θα έπρεπε να δημιουργούνται νέα δεδομένα γι' αυτό το παιδί. Θα μπορούσαν να είναι ξενώνες» (E20).

«Ναι, θεωρώ ότι είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός του δράστη στα ειδικά εγκλήματα, όταν είναι τόσο υπότροπος ο δράστης που κατ' επάγγελμα διαπράττει κάποια βαριά εγκλήματα και τελικά φαίνεται ότι αυτός ο άνθρωπος

είναι ανεπίδεκτος διαπαιδαγώγησης. Πιστεύω ότι και στον ποινικό σωφρονισμό υπάρχουν περιθώρια διαπαιδαγώγησης, γιατί εξάλλου και οι φυλακές των ανηλίκων αυτόν τον στόχο έχουν· δεν έχουν στόχο να αναπαράγουν νέους εγκληματίες. Κι εκεί, όμως, θεωρώ ότι καταβάλλεται πολύ μεγάλη προσπάθεια στο να διαπαιδαγωγηθούν τα παιδιά και να βγουν διαφορετικά άτομα στην κοινωνία» (E23).

«Θα έπρεπε για τέτοιο λόγο να είχαν δημιουργηθεί κλειστές δομές με ενεργητικά προγράμματα, που θα εξασφάλιζαν μια προοπτική σε αυτά τα παιδιά» (E25).

Δύο Επιμελητές (E3, E16) πιστεύουν ότι σε καμία περίπτωση δεν είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός και ότι εξαντλείται κάθε περιθώριο αποκλειστικά με αναμορφωτικά μέτρα.

Ο E18 έχει την εξής γνώμη: *«Εγώ πιστεύω ότι δεν πρέπει να υπάρχουν φυλακές. Θα έπρεπε να υπάρχουν χώροι, όπου θα μπορούσαν να φιλοξενηθούν ανήλικοι με εναντιωματική συμπεριφορά και εκεί μέσα να γινόταν όλη η προσέγγιση με το κατάλληλο επιστημονικό προσωπικό».*

H.5. Τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο Επιμελητής Ανηλίκων κατά την άσκηση του έργου του

Τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Επιμελητές κατά την άσκηση του έργου τους θα παρουσιαστούν αρχικά με τα δικά τους λόγια (προκειμένου να μην παραλειφθεί κανένα από όσα επισημάνθηκαν από τους ερωτώμενους) και στη συνέχεια θα ταξινομηθούν:

«Αύξηση και αλλαγή αντικειμένου, μειωμένος αριθμός επιμελητών, ανυπαρξία δομών» (E1).

«Υποστελεχωμένες υπηρεσίες, περισσότερα αντικείμενα, μη ύπαρξη υποστηρικτικών δομών» (E2).

«Βασικό πρόβλημα θεωρώ το πώς αντιμετωπίζεται γενικότερα ο ανήλικος μέσα στο ποινικό σύστημα από την πρώτη στιγμή της σύλληψής του, από αστυνομικούς, εισαγγελείς και ανακριτές» (E3).

«Η έλλειψη υποστηρικτικών δομών, η καθυστέρηση στις διαγνώσεις και τις αξιολογήσεις στα παιδιά που τους στέλνουμε, οι ανεπάρκειες σε όλο το δημόσιο τομέα, οι ανεπάρκειες του συστήματος παιδικής προστασίας με αποτέλεσμα να

υπάρχουν πολλά παιδιά αδιάγνωστα (παράδειγμα παιδιού με μέτρια νοητική στέρωση να φοιτά σε τυπικό σχολείο και να αναπτύσσει παρεκκλίνουσα συμπεριφορά), η μη εφαρμογή των μέτρων με αποτέλεσμα οι ανήλικοι να εισπράττουν ένα αίσθημα ατιμωρησίας από το ποινικό σύστημα. Το πρόβλημα που συχνά συναντάται είναι να παίρνουμε νόμους από το εξωτερικό, αλλά να μην ξέρουμε πώς να τους εφαρμόσουμε και είτε να μένουν για χρόνια ανενεργοί είτε να μην εφαρμόζονται κατάλληλα και αξιόπιστα» (E4).

«Αρχικά, η έλλειψη κώδικα δεοντολογίας, αφού ο καθένας μπορεί να απαιτήσει ό,τι θέλει. Επίσης, η έλλειψη μιας συνολικής στρατηγικής για τις υπηρεσίες μας, γιατί κάθε διεύθυνση μπορεί να κάνει τα δικά της. Η έλλειψη κατευθυντήριων γραμμών για τον τρόπο που μας αντιμετωπίζουν οι δικαστικές και διωκτικές αρχές. Προσπαθούμε να αποδείξουμε ότι δεν είμαστε ελέφαντες» (E5).

«Κατ' αρχήν, η ανυπαρξία εποπτείας (εγώ δεν το έχω ανάγκη, γιατί έχω πληρώσει από την τσέπη μου άπειρα λεφτά, αλλά το λέω θεσμικά), έχουμε ανάγκη υπηρεσιακής εποπτείας. Επίσης, η υποστελέχωση, καθώς και η έλλειψη πολυφωνίας μεταξύ του επιμελητή και της δικαστικής εξουσίας» (E6).

«Πολλές φορές, η αδυναμία επίτευξης κάποιων στόχων με τον ανήλικο, λόγω διακοπής συνεργασίας ή κάποιας αδυναμίας ή προβλημάτων ψυχιατρικής φύσεως ή εξαρτήσεων ή άρνησης της οικογένειας (όταν δεν είναι υποστηρικτικοί), με αποτέλεσμα η συμβουλευτική να μην έχει αποτελέσματα» (E7).

«α) Έλλειψη κατάλληλων δομών παραπομπής των περιστατικών, β) υπερφόρτωση των Επιμελητών Ανηλίκων με πολλαπλά καθήκοντα, γ) δυσανάλογα μεγάλος αριθμός περιπτώσεων ανά Επιμελητή, δ) ανυπαρξία κοινού πλαισίου και κοινής γλώσσας συμβουλευτικής παρέμβασης στον κλάδο. Κι αυτό είναι ένα τραγικό πρόβλημα με σοβαρότατες συνέπειες στην άσκηση του έργου του Επιμελητή Ανηλίκων» (E8).

«Η έλλειψη δομών με τις οποίες μπορούμε να συνεργαστούμε και να παραπέμψουμε είναι από τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε. Ένα άλλο βασικό πρόβλημα είναι η άσκηση διπλών καθηκόντων. Εμείς που είμαστε στην επαρχία είμαστε υποχρεωμένοι να αναλαμβάνουμε υποθέσεις και ως επιμελητές ανηλίκων και κοινωνικής αρωγής» (E9).

«Συχνά αντιμετωπίζουμε προβλήματα εξαιτίας της έλλειψης δομών. Αν, για παράδειγμα, είναι ακατάλληλο το οικογενειακό περιβάλλον του ανηλίκου και εμείς δεν βρίσκουμε πλαίσιο να τον τοποθετήσουμε» (E10).

«Οι διαφορετικές προσεγγίσεις που έχουμε οι επιμελητές ανηλίκων μεταξύ μας, εφόσον προερχόμαστε από διαφορετικές εκπαιδευτικές αφετηρίες. Είναι απαραίτητο να προασπίσουμε τον θεσμικό μας ρόλο» (E11).

«Πληρωνόμαστε πολύ λίγο (μειδίαμα). Δεν έχουμε γραμματεία. Επίσης έχουμε προβλήματα στη μηχανοργάνωση» (E12).

«Η υποστελέχωση των υπηρεσιών μας, η ανάγκη εκπαίδευσης στα καινούργια εργαλεία, καθώς και η κτιριακή υποδομή (δεν μπορεί να είμαστε τρεις επιμελητές σε ένα μικρό γραφείο)» (E13).

«Η ανυπαρξία δομών για παραπομπές. Για παράδειγμα, δεν υπάρχει θεραπευτική δομή εδώ, ώστε να παραπέμψουμε ένα χρήστη ναρκωτικών ουσιών» (E14).

«Κατ' αρχήν, σημαντικό πρόβλημα είναι ότι πολλές φορές δεν είναι ξεκάθαρος και ο ρόλος μας. Έρχονται εισαγγελικοί και δικαστικοί λειτουργοί που δεν γνωρίζουν τι ακριβώς κάνει ο Επιμελητής Ανηλίκων, πολύ περισσότερο άλλοι φορείς, παρά την ευαισθητοποίηση που γίνεται, προκειμένου να γνωρίσουν τον ρόλο μας. Η εναλλαγή των προσώπων της έδρας δεν βοηθά καθόλου. Η μη σωστή συγκρότηση της υπηρεσίας λόγω της υποστελέχωσής της, είναι φοβερό επίσης πρόβλημα. Εγώ είμαι ένας, επιβαρυνμένος και με διοικητικά καθήκοντα και με καθήκοντα επιμελητή κοινωνικής αρωγής» (E15).

«Εμένα, εδώ, ως μονοπρόσωπη υπηρεσία, με απασχολεί η υποστελέχωση της υπηρεσίας και το ότι δεν έχω συναδέλφους. Πολλά τα αναμορφωτικά μέτρα, οι περιοριστικοί όροι, οι διατάξεις, τώρα έχει πέσει σε μένα και η κοινωνική αρωγή, οπότε δεν μπορεί να δουλέψει κανείς όπως θα ήθελε» (E16).

«Στις δύσκολες περιπτώσεις, όπου δεν υπάρχει υποστηρικτικό περιβάλλον, δεν υπάρχουν δομές φιλοξενίας, οι ανήλικοι αυτοί και εξαιτίας των τραυματικών προσωπικών βιωμάτων και των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν, είναι δύσκολο να ανταπεξέλθουν και να αντιμετωπίσουν με μια διαφορετική συμπεριφορά τα προβλήματα. Ακόμα και οι υπάρχουσες δομές δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν τις δύσκολες περιπτώσεις, εξαιτίας της πληθώρας των περιστατικών που έχουν. Όλα αυτά δημιουργούν προβλήματα και σε φέρνουν σε αδιέξοδο, γιατί δεν μπορείς να διαχειριστείς την ξεχωριστή περίπτωση του κάθε ανηλίκου με τον τρόπο που θα ήθελες» (E17).

«Ο αυξημένος όγκος εργασίας, η υποστελέχωση των Υπηρεσιών, η ανυπαρξία εποπτείας και η επαγγελματική εξουθένωση» (E18).

«Έχουμε πάρα πολλά αντικείμενα, σε υποστελεχωμένες υπηρεσίες. Έχουν υπάρξει πάρα πολλές φορές που πηγαίνω το πρωί στις 7 στην Υπηρεσία και φεύγω το βράδυ στις 9. Αναγκάστηκα να βάλω ένα φρένο, γιατί τα παιδιά μου αντέδρασαν. Και τώρα που πάω σε ένα φυσιολογικό ωράριο, μετά το μεσημεριανό φαγητό, ανοίγω το λάπτοπ και γράφω εκθέσεις. Όταν είσαι πολύ ενεργός στην Κοινότητα, έχουμε ένα γραφείο ανοιχτό συνεχώς, οπότε αναγκαστικά αλλά και πολύ συνειδητά δουλεύουμε εκτός ωραρίου στο σπίτι. Το ιδανικό θα ήταν να μπορούσες να κάνεις τη δουλειά σου, αλλά να είχες και χρόνο να σκεφτείς και να επεξεργαστείς πράγματα» (E19).

«Το ότι δεν έχει πρόσφορα πλαίσια συνεργασίας. Χρειάζεται να κοπιήσει πάρα πολύ για την κάθε μία περίπτωση χωριστά, να δουλέψει με την προσωπική του ατζέντα» (E20).

«Εκτός από τις ελλείψεις δομών, ώστε να μπορούμε να παραπέμψουμε άμεσα ανηλίκους για διαγνώσεις ή θεραπείες ή για επαγγελματική αποκατάσταση, θεωρώ μια δυσκολία στο έργο μας την παράλληλη συνεργασία του ίδιου επιμελητή με τον ανήλικο και τους γονείς του, εφόσον ο επιμελητής δεσμεύεται από το απόρρητο και αυτό ίσως κάποιες στιγμές χρειαστεί να το καταστρατηγήσει. Θεωρώ ότι άλλος επιμελητής πρέπει να βλέπει τον ανήλικο και άλλος τους γονείς του» (E21).

«α) Δεν έχουμε μία άμεση, μία μαθηματική λύση για τα προβλήματα των ανθρώπων. Ο ρόλος μας είναι ουσιαστικά διαμεσολαβητικός γενικότερα. Οι περιπτώσεις που μας έρχονται μέσω του ποινικού συστήματος περιμένουν από μας να κάνουμε ό,τι και ο δικαστής. Σιγά σιγά ανακαλύπτουν τι σημαίνει επιμελητής ανηλίκων. Μέχρι να το ανακαλύψουν, όμως, αποδίδουν ευθύνες: “το παιδί δεν έκοψε τα ναρκωτικά”, “το παιδί συνεχίζει να με χτυπάει”, “τι κάνετε εσείς;”, “πήγα στον εισαγγελέα και δεν βρήκα λύση”. β) Άλλο πρόβλημα είναι η σχέση επιμελητή - έδρας. Παίρνει και δίνει κάποιες φορές η κατάχρηση εξουσίας και αυτό το λέω μετά πίκρας. γ) Ανυπαρξία ελέγχου. Μπορεί να εκπαιδεύομαι στο να γίνω μια κακή επιμελήτρια και κανένας να μην το πάρει είδηση» (E22).

«Τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο Επιμελητής ανηλίκων είναι η ελλιπής εκπαίδευση και ενημέρωσή του, η έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής και μέσων, ο διττός ρόλος που έχουμε να επιτελέσουμε ιδίως στην επαρχία χωρίς καμία σχετική εκπαίδευση» (E23).

«Η έλλειψη δομών» (E24).

«Έλλειψη συνεργασίας με τους εισαγγελικούς και δικαστικούς λειτουργούς καθώς και εξειδίκευση αυτών» (E25).

Από τις απαντήσεις των Επιμελητών αναδεικνύονται τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν κατά την επιτέλεση του έργου τους, ως εξής:

- Ανυπαρξία υποστηρικτικών δομών (E1, E2, E4, E8, E9, E10, E14, E17, E20, E21, E24).
- Υποστελέχωση Υπηρεσιών (E1, E2, E6, E8, E13, E15, E16, E18, E19).
- Αύξηση εργασιακού αντικειμένου / άσκηση διπλών καθηκόντων (E1, E2, E9, E15, E16, E23).
- Εργασιακός φόρτος / επαγγελματική εξουθένωση (E8, E18, E19).
- Έλλειψη κατευθυντήριων γραμμών για τον τρόπο αντιμετώπισης των επιμελητών από τις δικαστικές και διοικητικές αρχές / μη ξεκάθαρος ο ρόλος του επιμελητή (E5, E15, E22).
- Έλλειψη «πολυφωνίας» ή σχέσης μεταξύ του επιμελητή και της δικαστικής εξουσίας / μη εξειδίκευση της έδρας (E6, E22, E25).
- Υλικοτεχνικές ή οργανωτικές ελλείψεις (γραμματείας, μηχανοργάνωσης, κτιριακές) (E12, E13, E23).
- Έλλειψη εκπαίδευσης σε νέα εργαλεία (E13, E23).
- Έλλειψη κοινής στρατηγικής για τις ΥΕΑ της χώρας / διαφορετικές προσεγγίσεις των επαγγελματιών (E5, E11).
- Ανυπαρξία εποπτείας (E6, E18).
- Ανεπάρκειες σε όλο τον δημόσιο τομέα και ειδικά στον τομέα παιδικής προστασίας (E4).
- Καθυστέρηση στις διαγνώσεις και τις αξιολογήσεις των παιδιών (E4).
- Η αντιμετώπιση του ανηλίκου μέσα στο ποινικό σύστημα (E3).
- Η μη εφαρμογή των μέτρων από τους ανηλίκους και συνακόλουθα αίσθημα ατιμωρησίας (E4).
- Νόμοι που μένουν ανενεργοί, λόγω της μεταφοράς τους από το εξωτερικό χωρίς κατάλληλη προσαρμογή στο ελληνικό ποινικό σύστημα (E4).
- Έλλειψη κώδικα δεοντολογίας (E5).
- Αδυναμία επίτευξης στόχων συμβουλευτικής με τον ανήλικο (E7).
- Ανυπαρξία κοινού πλαισίου και κοινής γλώσσας συμβουλευτικής παρέμβασης στον κλάδο (E8).

- Συχνή εναλλαγή δικαστικών και εισαγγελικών λειτουργών ανηλίκων (E15).
- Παράλληλη συνεργασία του ίδιου επιμελητή με ανήλικο και οικογένεια (E21).

H.6. Συνθήκες που θα μπορούσαν να διευκολύνουν το έργο του Επιμελητή

Ανηλίκων

Οι συνθήκες που θα μπορούσαν να διευκολύνουν το έργο των Επιμελητών θα παρουσιαστούν, όπως και στο προηγούμενο (H.5) ερώτημα, αρχικά με τα δικά τους λόγια και στη συνέχεια θα ταξινομηθούν:

«Νομικό πλαίσιο με ξεκάθαρους ρόλους, πρόσληψη προσωπικού» (E1).

«Η στελέχωση των Υπηρεσιών μας και ένα πιο ξεκάθαρο νομικό πλαίσιο» (E2).

«Θα ήθελα να υπάρξει ένα πιο απλοποιημένο σύστημα χωρίς χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες, όπου θα προβλεπόταν η εκπαίδευση και η επιμόρφωση για όλους. Οι ανήλικοι θα έπρεπε να ενημερώνονταν σωστά, και όχι με τιμωρητική διάθεση, από την πρώτη στιγμή της σύλληψής τους για τις συνέπειες της εμπλοκής τους με τη δικαιοσύνη» (E3).

«Συνεργασία και δικτύωση με υπηρεσίες και δομές και προτεραιότητα στα δικά μας περιστατικά, βούληση από τους εισαγγελικούς και δικαστικούς λειτουργούς να προχωρούν σε κλιμάκωση των μέτρων και, όταν αυτά δεν εφαρμόζονται, να υπάρχει κάποια επίπτωση και να μην αρχειοθετούνται οι υποθέσεις, γιατί όλοι έχουμε την ευθύνη, αν ο ανήλικος διαπράττει ξανά και ξανά παραβατικές πράξεις» (E4).

«Εκπαίδευση δικαστικών και διοικητικών αρχών. Ειδική εκπαίδευση των δικαστικών λειτουργών που εκδικάζουν υποθέσεις ανηλίκων. Ο ρόλος μας είναι καθιερωμένος στα δικαστήρια αλλά όχι παραέξω, για παράδειγμα στην αστυνομία, και πρέπει μονίμως να τον αναδεικνύουμε. Και όταν ακόμα έχει γνωστοποιηθεί προς τα έξω, μπορεί να είναι διαστρεβλωμένος και να έχουν δημιουργηθεί υπερβολικές προσδοκίες και πάλι να προσπαθούμε να εξηγήσουμε τι ακριβώς είμαστε» (E5).

«Η εποπτεία, το να αναλαμβάνουμε δύο επιμελητές ένα βαρύ περιστατικό, εάν κρινόταν απαραίτητο (να έβλεπε ο ένας την οικογένεια και ο άλλος τον ανήλικο ή ταυτόχρονα και οι δύο οικογένεια και ανήλικο), να είχαμε κάποια προστασία στις κατ' οίκον επισκέψεις (και όχι να πηγαίνουμε σαν την Αλίκη στη χώρα των θαυμάτων), να είναι θεσμικά κατοχυρωμένος ο ρόλος του επιμελητή μέσα στο

δικαστήριο (ένας δικαστής στη Ρόδο, π.χ., μπορεί να δικάσει τον ανήλικο και χωρίς να υπάρχει εκεί επιμελητής), οπότε να ήταν δικονομικά κατοχυρωμένο ότι επισύρει ακυρότητα η έλλειψη της έκθεσης του επιμελητή και να ήταν θεσμικά κατοχυρωμένη και η επιμόρφωσή μας» (E6).

«Η εποπτεία, κατά τη γνώμη μου» (E7).

«Ένα πράγμα που έχει ήδη επιτευχθεί είναι ότι έχουμε ένα πολύ πιο κοντά στην επανορθωτική δικαιοσύνη δίκαιο ανηλίκων. Αυτό είναι ένα πρώτο σημαντικό βήμα. Ένα άλλο βήμα είναι ότι οι Επιμελητές έχουν ξεκινήσει και αναζητούν εξειδικευμένη εκπαίδευση σε σχέση με το αντικείμενό τους. Ένα τρίτο σημείο είναι ότι έχει ξεκινήσει και αντιλαμβάνεται το ποινικό σύστημα τη διαφοροποίηση της προσέγγισης στους ανήλικους παραβάτες. Λείπει όμως κάτι πάρα πολύ βασικό: να μην υπάρχει εναλλαγή εισαγγελέων και δικαστών ανηλίκων. Κάνουν τη θητεία τους – με μέσο όρο τα δύο χρόνια – και φεύγουν. Αυτό είναι πραγματικά πληγή για το ποινικό σύστημα, γιατί ακριβώς τη στιγμή που αρχίζει να μαθαίνει το αντικείμενο και τις ανάγκες του χώρου, φεύγει» (E8).

«Να στελεχωθούν οι Υπηρεσίες μας με προσωπικό, ώστε ο κάθε επιμελητής να έχει ξεκάθαρα καθήκοντα και να μπορεί να δουλέψει ουσιαστικά με τους ανηλίκους» (E9).

«Η στελέχωση των υπηρεσιών και η λειτουργία κατάλληλων δομών, ώστε να βοηθηθούν σε κάθε επίπεδο οι ανήλικοι» (E10).

«Θεωρώ ότι ο ρόλος μας πρέπει να είναι και θεσμικά πιο παρεμβατικός, ιδίως στον τομέα της πρόληψης» (E11).

«Χρειαζόμαστε οπωσδήποτε γραμματεία. Θα διευκόλυναν επίσης κλειστά προγράμματα απεξάρτησης, ώστε να βοηθηθούν εκτός από τον ανήλικο και οι γονείς του» (E12).

«Η συνεχής εκπαίδευση τόσο των επιμελητών όσο και των εισαγγελικών και δικαστικών λειτουργών, η στελέχωση των υπηρεσιών και οι καλύτερες κτιριακές υποδομές που θα εξασφάλιζαν την άνετη συνεργασία του επιμελητή με τους ωφελούμενους» (E13).

«Η ύπαρξη δομών, η στελέχωση των υπηρεσιών» (E14).

«Η στελέχωση της υπηρεσίας, ένα ξεκάθαρο νομικό πλαίσιο, όπου θα είναι σαφείς οι αρμοδιότητες του Επιμελητή και ένας κώδικας δεοντολογίας» (E15).

«Η στελέχωση της υπηρεσίας με επιμελητές με ξεκάθαρα καθήκοντα και ειδικά αν υπήρχε η δυνατότητα να είχαμε διεπιστημονική ομάδα» (E16).

«Θα διευκόλυνε η ύπαρξη περισσότερων δομών και να υπήρχαν περισσότεροι επαγγελματίες που θα τις στελέχωναν» (E17).

«Η στελέχωση των Υπηρεσιών, η εποπτεία, η συνεργασία με δομές στις οποίες θα μπορούσαμε να παραπέμψουμε ανηλίκους για υποστήριξη» (E18).

«Είναι αναγκαία η στελέχωση των υπηρεσιών και η διαρκής εκπαίδευση των επιμελητών (στην εκπαίδευσή μας θεωρώ πολύ σημαντικό κομμάτι την αλληλεπίδραση, το μοίρασμα μεταξύ μας). Οι εκπαιδευτές αναζωπυρώνουν πράγματα, μοιράζεσαι καλές πρακτικές, αλληλεπιδράς» (E19).

«Δεν είναι μόνο το ότι λείπουν δομές για να παραπέμψεις, αλλά χώροι για να υποστηρίξεις το παιδί. Δεν είναι ότι χρειάζονται μόνο φορείς για παραπομπή, αλλά χρειάζεται ένα σύστημα καλά δεμένο για το παιδί που είναι σε δυσκολία. Π.χ., η αναδοχή είναι ένας θεσμός που θα βοηθούσε πάρα πολύ παιδιά που έχουν ανάγκη από πρόσωπα αναφοράς. Εξαρτάται και από τις ευάλωτες ομάδες κάθε φορά. Αν υπήρχαν πιο φιλικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα και πιο προσαρμοσμένα για τα παιδιά Ρομά, αυτό θα μπορούσε να διευκολύνει τη δουλειά μας. Να υπήρχε ένας άλλος τύπος εκπαίδευσης, βιωματικής. Γενικά, να δίνεται η δυνατότητα στο παιδί να συναντά τον εαυτό του, να έχει ενδιαφέρον: π.χ. ένα κέντρο ημέρας για παιδιά που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο, ώστε να αρχίσουν να ξαναέρχονται σε επαφή με διαδικασίες μάθησης, αξιοποίησης του χρόνου τους» (E20).

«Η επαρκής στελέχωση των υπηρεσιών και η εξειδίκευση των επαγγελματιών σε πεδία. Νομίζω ότι θα ήταν πολύ χρήσιμο κάποιοι επιμελητές να εξειδικεύονταν, π.χ. ως διαμεσολαβητές, άλλοι στη συμβουλευτική γονέων, άλλοι στη διαπολιτισμική κ.ο.κ.» (E21).

«Η μετάνοιά του. Να δει τα λάθη του, να δει πού υστερεί, να συζητήσει με τους συναδέλφους του. Να είναι διαμεσολαβητής και ο προϊστάμενός μας, να ακούει και να μην προσβάλλει» (E22).

«Η εκπαίδευση, ένας κοινός κώδικας δεοντολογίας, περισσότερη υποστήριξη από το υπουργείο» (E23).

«Η δικτύωση με άλλους φορείς και την ευρύτερη κοινότητα» (E24).

«Η συνεργασία με δομές, η εποπτεία (εξωτερική ή ενδοϋπηρεσιακή), η συνεργασία με τους δικαστές ανηλίκων» (E25).

Από τις απαντήσεις των Επιμελητών αναδεικνύονται οι συνθήκες που, κατά τη γνώμη τους, θα διευκόλυναν το έργο τους, ως εξής:

- Στελέχωση ΥΕΑ (E1, E2, E9, E10, E13, E14, E15, E16, E18, E19, E21).
- Λειτουργία υποστηρικτικών δομών / Συνεργασία και δικτύωση των ΥΕΑ μαζί τους δίνοντας προτεραιότητα στους ανηλίκους που απασχολούν το ποινικό σύστημα (E4, E10, E14, E17, E18, E24, E25), όπως και με κλειστά προγράμματα απεξάρτησης (E12) / Συνεργασία με φορείς της κοινότητας (E24).
- Συνεχής εκπαίδευση και επιμόρφωση όλων όσων εμπλέκονται στο ΣΠΔΑ (E3, E13, E19, E23) / Εξειδίκευση επιμελητών (E21).
- Εποπτεία (E6, E7, E18, E25).
- Ξεκάθαρο νομικό πλαίσιο (E1, E2, E15).
- Κώδικας δεοντολογίας (E15, E23).
- Ξεκάθαρα και όχι διπλά καθήκοντα για τους επιμελητές (E9, E16).
- Άμεση ενημέρωση των ανηλίκων για τις συνέπειες της εμπλοκής τους με τη δικαιοσύνη (E3).
- Κλιμάκωση των μέτρων από τους εισαγγελικούς και δικαστικούς λειτουργούς, σε περίπτωση μη εφαρμογής τους από τους ανηλίκους, ώστε να περιοριστεί ο κίνδυνος υποτροπής (E4).
- Ειδική εκπαίδευση δικαστικών και διοικητικών αρχών που ασχολούνται με ανηλίκους (E5).
- Ανάλυση ενός σοβαρού περιστατικού από δύο επιμελητές / προστασία στις κατ' οίκον επισκέψεις (E6).
- Θεσμική κατοχύρωση του ρόλου του επιμελητή ανηλίκων και στην ποινική διαδικασία (E6) και στην πρόληψη (E11).
- Να μην υπάρχει συχνή εναλλαγή εισαγγελέων και δικαστών ανηλίκων (E8) / Συνεργασία μαζί τους (E25).
- Φιλικά και προσαρμοσμένα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα για Ρομά / χώροι υποστήριξης (π.χ. κέντρα ημέρας) για τα παιδιά που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο (E20).
- Ανάπτυξη του θεσμού της αναδοχής (E20).
- Γραμματειακή υποστήριξη (E12), υλικοτεχνικές υποδομές (E13).
- Αυτογνωσία επιμελητή / διαμεσολαβητικός και χωρίς διάθεση κριτικής ο ρόλος του προϊσταμένου (E22).
- Υποστήριξη από το Υπουργείο (E23).

Στο σημείο αυτό και όσον αφορά στα τρία επόμενα και τελευταία ερωτήματα του Άξονα Η, στα οποία οι Επιμελητές Ανηλίκων καλούνται να χαρακτηρίσουν τον ρόλο τους (Η.7) (έστω και με μία λέξη) και στη συνέχεια να οραματιστούν το ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών (Η.8) καθώς και τον δικό τους ρόλο μέσα σε αυτό (Η.9), η ερευνήτρια έκρινε σκόπιμο να παρουσιάσει αυτούσιες όλες τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, όπως καταγράφηκαν με τον αυθορμητισμό της στιγμής, καθώς παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον προσδίδοντας στην έρευνα ένα ξεχωριστό «χρώμα» με ιδιαίτερη σημασία. Οι απαντήσεις τους παρατίθενται με την αύξουσα χρονολογική σειρά λήψης των συνεντεύξεων.

Η.7. Ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων μέσα από τα δικά τους μάτια

«Πολύ σημαντικός στο να μπορεί να συμβάλει στη διαπαιδαγώγηση ενός νέου ατόμου που έχει τη ζωή μπροστά του» (E1).

«Πολύ σημαντικός και καθοριστικός στη διαπαιδαγώγηση ενός νέου ατόμου, την αποστιγματοποίηση και τη διαβεβαίωση για ύπαρξη δικαιοκούς συστήματος» (E2).

«Ο Επιμελητής είναι ο σύμμαχος, ο βοηθός του ανήλικου και της οικογένειάς του» (E3).

«Κατ' εξοχήν παιδαγωγικός» (E4).

«Πολυεργαλείο. Το υπουργείο μάλλον μας θεωρεί διεκπεραιωτικά όργανα και δεν αντιλαμβάνεται τον επιτελικό μας ρόλο, ενώ θα μπορούσε να μας προβάλλει ως τη βιτρίνα του. Η Εισαγγελία μάς θεωρεί τα βοηθητικά στοιχεία της εισαγγελίας. Η κοινωνία μάς θεωρεί superman, ότι δηλαδή θα έρθει σε μας ένας ανήλικος δράστης και εμείς θα τον κάνουμε κολεγιόπαιδο. Οι δικαστές ίσως θεωρούν ότι είμαστε οι γραφιάδες τους και ταυτόχρονα μπορούμε να πετύχουμε ως εκ θαύματος τα πάντα με το παιδί, αρκεί να πατήσουμε ένα κουμπί. Οι γονείς μάς βλέπουν ως σούπερ ήρωες που, αν πούμε μια κουβέντα στο παιδί τους, εκείνο θα μεταλλαχθεί χωρίς εκείνοι να κουνήσουν το δαχτυλάκι τους. Κάποιοι από εμάς τους επιμελητές θεωρούν ότι είμαστε οι κατατρεγμένοι του συστήματος που μας καταπατούν όλα τα δικαιώματα και κάνουμε τη λάντζα όλου του συστήματος. Προσωπικά, όμως, εγώ πιστεύω ότι κάνουμε εξαιρετική δουλειά, την οποία λατρεύω, γιατί θεωρώ ότι αποτελώ το κίνητρο ή μια ευκαιρία για τα παιδιά να δουν τη ζωή τους διαφορετικά και να κάνουν πράγματα για τη ζωή τους» (E5).

«Ο Επιμελητής Ανηλίκων κινείται ανάμεσα στο προνοιακό και το δικαιοκτικό πρότυπο. Είναι αυτός που διαχειρίζεται τη μεταχείριση της νεανικής παραβατικότητας» (E6).

«Πολυεργαλείο» (E7).

«Σύμβουλος κοινωνικής και οικογενειακής διαχείρισης» (E8).

«Συμβουλευτικός, κατευθυντικός» (E9).

«Παιδαγωγικό θα τον χαρακτηρίζα. Εγώ νιώθω ότι είμαι παιδαγωγός. Με ενδιαφέρει το μέλλον του ανήλικου, με ενδιαφέρει να αλλάξει η εικόνα του, γιατί δεν του δόθηκαν οι ευκαιρίες να μεγαλώσει σε ένα ισορροπημένο περιβάλλον» (E10).

«Υποστηρικτικός» (E11).

«Δύσκολη αυτή η ερώτηση. Δεν το έχω σκεφτεί. Καλό είναι να μην είμαστε διεκπεραιωτές δικαστικών αποφάσεων. Καλό θα ήταν να είμαστε διαμορφωτές χαρακτήρων» (E12).

«Ο Επιμελητής είναι ο άνθρωπος της εποπτείας και της υποστήριξης του νέου, με στόχο την επανένταξή του και την αναδιάρθρωση της ζωής του» (E13).

«Νιώθω ότι είμαι ένας σταθμός για τον ανήλικο, με “χρησιμοποιεί” συχνά ως μία σταθερά» (E14).

«“Παπατρέχας” (γέλια). Εγώ το ζω πολύ έντονα ειδικά εδώ στην επαρχία, γιατί είμαστε για όλα και για τίποτα» (E15).

«Απαιτητικός, υπεύθυνος, της προσφοράς» (E16).

«Δύσκολος και πολύπλευρος» (E17).

«Ένας συνάδελφος χαρακτηρίζει το ρόλο μας διεκπεραιωτικό. Εγώ πιστεύω ότι ο ρόλος μας είναι καθαρά συμβουλευτικός, με σκοπό να κινητοποιήσεις τον ανήλικο, να τον διαπαιδαγωγήσεις ηθικά και αντικειμενικά, όχι με τη μορφή της κατήχησης» (E18).

«Πολυδιάστατος» (E19).

«“Ταρζάν” (γέλια). Ο Επιμελητής Ανηλίκων είναι Διαμεσολαβητής ανάμεσα στην ποινική δικαιοσύνη και την κοινωνία» (E20).

«Για μένα, ο κυριότερος ρόλος του επιμελητή είναι το ότι συμβάλλει στη διαμόρφωση υπεύθυνων και ώριμων ανθρώπων» (E21).

«Σωσίβιο. Νιώθω ότι είμαστε ένα σωσίβιο» (E22).

«Θεωρώ νευραλγικό τον ρόλο του Επιμελητή Ανηλίκων, αρκεί να έχει αντιληφθεί και ο ίδιος – όχι με διάθεση εγωισμού και περηφάνιας, αλλά με διάθεση

προσφοράς στο κοινωνικό σύνολο – πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος του. Είναι σημαντικό, όμως, αυτόν τον ρόλο να τον αναγνωρίσουν και να τον αποδεχτούν και οι υπόλοιποι στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης ανηλίκων» (E23).

«Αβοήθητος σε βαθιά νερά. Άλλες φορές νιώθω παντοδύναμος και άλλες φορές ότι όλες οι προσπάθειές μου χτυπούν σε τοίχο, και τότε έρχεται η ματαιώση» (E24).

«Μεσάζων, Σύμβουλος, υποκατάστατο» (E25).

Η.8. Οι Επιμελητές οραματίζονται το ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών...

«Το ισχύον σύστημα στα χαρτιά είναι μια χαρά, αρκεί να υπάρχουν τα μέσα και οι δυνατότητες υλοποίησης τους» (E1).

«Περισσότερο εξατομικευμένο, που θα έχει ολιστική προσέγγιση με όλους όσους εμπλέκονται με τον ανήλικο» (E2).

«Το ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών, για μένα, θα σήμαινε κατάργηση των φυλακών ανηλίκων και να μπορέσουμε να προσφέρουμε στον ανήλικο περισσότερες διεξόδους» (E3).

«Δεν υπάρχει ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης για τους ανήλικους παραβάτες. Είναι τόσο διαφορετικές οι ανάγκες των παιδιών και ό,τι λειτουργεί σε έναν μπορεί να μη λειτουργεί σε άλλον. Τώρα που το σκέπτομαι, θα έπρεπε να υπάρχει ένας πλουραλισμός στα μέτρα, να έχουμε στα χέρια μας πολλές επιλογές, ώστε να μπορούμε να επιλέξουμε το καλύτερο για την κάθε περίπτωση» (E4).

«Χρειαζόμαστε περισσότερη στελέχωση στις υπηρεσίες μας: γραμματεία, ώστε να μη χρειάζεται να κάνω εγώ και διοικητικές εργασίες, και να αφοσιωθώ μόνο στη συνεργασία μου με τους ανήλικους. Χρειαζόμαστε επίσης εποπτεία, καθώς και υποστηρικτικές δομές και υπηρεσίες» (E5).

«Εγώ θα ήθελα μέσα από μοντέλα που έχω δει στην Αγγλία, δεν θυμάμαι πώς ακριβώς λέγονται “youth teams?”. Συναντιούνται μια φορά τον μήνα και κάθονται στο ίδιο τραπέζι σε επίπεδο θεσμικό ο επιμελητής, ο αστυνομικός και όλοι οι επαγγελματίες που εμπλέκονται σε μία υπόθεση. Είναι μια πολυσυστημική συνάντηση και συνεργασία. Αυτό θα ήθελα, τη διασύνδεση όχι μόνο με ΜΚΟ κ.λπ. αλλά και με την αστυνομία» (E6).

«Καλή πρόληψη» (E7).

«Ένα ποινικό σύστημα στο οποίο να αποδίδεται η δικαιοσύνη λαμβάνοντας υπ' όψιν τις πραγματικές ανάγκες του πληθυσμού που εξυπηρετούν οι Επιμελητές Ανηλίκων, με δυνατότητες εξατομίκευσης για τον κάθε ανήλικο και κυρίως τη δυνατότητα παραπομπής του ανηλίκου σε δομές κατάλληλες για την περίπτωσή του, κάτι που λείπει παντελώς» (E8).

«Ένα σύστημα το οποίο θα λειτουργούσε με διεπιστημονική προσέγγιση» (E9).

«Εγώ θα ήθελα να μπορούσε να μην υπάρχει σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων. Θα ήθελα οι γονείς να μπορούσαν νωρίτερα να αναλάβουν τις ευθύνες τους, να υποστηριχθούν στον ρόλο τους και να μην κατέληγαν τα παιδιά τους στη δικαιοσύνη. Θα ήθελα να λειτουργούσε ο θεσμός του οικογενειακού δικαστηρίου» (E10).

«Να έχουμε περισσότερες αρμοδιότητες, διότι πολλές φορές δίνουμε την ψυχή μας, ενώ πατάμε σε κινούμενη άμμο» (E11).

«Θα έπρεπε να είναι της ιταλικής θετικιστικής σχολής. Θα ήθελα μια αναλογική και άμεση δικαιοσύνη» (E12).

«Θα ήθελα να υπάρχει εξισορρόπηση μεταξύ της ικανοποίησης των αναγκών δράστη και θύματος, και μια αίσθηση δίκαιης μεταχείρισης όλων των μερών, και να μπορούσαμε να επιτύχουμε την ωρίμαση του ανηλίκου» (E13).

«Νομίζω ότι σήμερα είναι αρκετά καλό, ειδικά εάν εφαρμοστεί ουσιαστικά η αποκαταστατική δικαιοσύνη και οι πρακτικές της» (14).

«Καλό θα ήταν να υπάρχει μια αλληλεπίδραση και με τους δικαστές και με την οικογένεια... να δοκιμάζονται μέτρα και να υπάρχει ένα κανάλι επικοινωνίας σταθερά και όχι να επιβάλλεται ένα μέτρο και, αν δεν εφαρμόζεται, να κοιτάζουμε πώς θα το αντικαταστήσουμε. Είναι δηλαδή σημαντικό να υπάρχει ένα κανάλι επικοινωνίας, ένας διάλογος ανοιχτός και για την εφαρμογή των μέτρων και για τη συνέχεια...» (E15).

«Να υπήρχε ένας ξεχωριστός ποινικός κώδικας για ανήλικους με συγκεκριμένα αναμορφωτικά μέτρα, τα οποία θα είχαν νόημα και θα εφαρμόζονταν με όμοιο τρόπο σε όλες τις υπηρεσίες» (E16).

«Θα ήθελα να ήταν κάπως διαφορετικό. Θα ήθελα να μπορούσα να κινητοποιήσω ακόμα και τους δύσκολους ανήλικους, ειδικά τους χρήστες ναρκωτικών ουσιών. Υπάρχουν ανήλικοι οι οποίοι μέσα από τη χρήση ναρκωτικών ουσιών, που αλλάζουν πολύ την προσωπικότητα και δεν τους αφήνουν το περιθώριο να μετανιώσουν γι' αυτό, καταλήγουν να μένουν στον δρόμο. Δεν

μπορούν ούτε να πάνε σε κέντρα απεξάρτησης, γιατί εκεί τους θέτουν όρους τους οποίους δεν μπορούν να τηρήσουν, οπότε παραμένουν στον δρόμο και στη χρήση. Σκεφτόμουν να γίνει μία δομή η οποία θα εξυπηρετεί ανήλικους, που είναι μέσα στη χρήση και βρίσκονται στο δρόμο, χωρίς να τους θέτει τον όρο να είναι καθαροί, μέχρι να καταφέρουν πραγματικά με έναν τρόπο εφικτό να τους κινητοποιήσουν προς την απεξάρτηση» (E17).

«Εγώ θα ήθελα να μην είμαι σε καταστολή. Θα ήθελα να δοθεί περισσότερος χώρος στην πρόληψη. Να υπήρχαν οι μονάδες μέριμνας και εκεί να γινόταν η μεταχείριση των ανηλίκων, χωρίς να έχουμε αυτή την άμεση σχέση με το δικαστήριο και την καταστολή» (E18).

«Τα μέτρα αυτά που είναι αναμορφωτικά στο σύγχρονο ποινικό δίκαιο είναι το ζητούμενο. Στοχεύουν στη διαπαιδαγώγηση, την επανόρθωση. Αλλά θα πρέπει να μην βγάζουμε απ' έξω και την παράμετρο που αναφέραμε πιο πριν. Όταν οι ανήλικοι νιώθουν ατιμώρητοι, εύκολα γίνονται υπότροποι και αδιαφορούν για κάθε μέτρο που τους επιβάλλεται, αφού ξέρουν ότι αυτό δεν θα έχει καμία άλλη επίπτωση ή δεν προσέρχονται καθόλου στο δικαστήριο. Η ατιμωρησία δεν βοηθά το παιδί. Πρέπει να υπάρχει μία κλιμάκωση στην επιβολή των μέτρων και, όταν δεν εφαρμόζονται, να υπάρχει μία συνέπεια. Θυμάμαι μια περίπτωση ανηλίκου που είχε απασχολήσει 4-5 φορές το δικαστήριο με κλοπές. Του επέβαλαν να παρακολουθήσει και σχολείο, ούτε εκεί πήγε. Την τελευταία φορά, αφού δεν ανταποκρινόταν στην εφαρμογή των μέτρων, το δικαστήριο του επέβαλε κράτηση στο Ίδρυμα Αγωγής Βόλου. Το λέω και ανατριχιάζω, γιατί ίσως ακούγεται υπερβολικό το μέτρο για μια κλοπή. Όμως αυτό έγινε γρήγορα γνωστό στη μικρή μας κοινωνία και τις επόμενες μέρες έτρεξαν στο γραφείο μας όλα τα παιδιά που παρακολουθούσαμε και ρωτούσαν από φόβο μήπως έχουν την ίδια αντιμετώπιση και εκείνα. Εκεί αρχίζει και μαζεύεται η παραβατικότητα, γιατί βλέπει να υπάρχει μια συνέπεια στο σύστημα» (E19).

«Να είναι ένα σύστημα ενισχυμένο, όσον αφορά στα δικαιώματα των ανηλίκων και στη φιλική δικαιοσύνη, και από εκεί και έπειτα να υπάρχει μια κοινωνική πολιτική που να υπηρετεί τους στόχους της ποινικής δικαιοσύνης» (E20).

«Μακάρι να μπορούσε να προβλέπεται και να εφαρμόζεται η διαμεσολάβηση σε όλα τα αδικήματα. Επίσης θα ήθελα να πραγματοποιούνταν ομάδες γονέων

καθώς και ομάδες εφήβων, ώστε να ενδυναμώνονται όλοι μέσα από ψυχοεκπαιδευτική συμβουλευτική» (E21).

«Το ιδανικό σύστημα μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών είναι αυτό που βιώνουμε, αρκεί να αλλάζουμε εμείς. Εμείς πρέπει να αλλάζουμε. Το σύστημα έχει κάποιους στόχους. Εμείς έχουμε τα υλικά. Το ζητούμενο είναι να μπορέσουμε να πετύχουμε αυτούς τους στόχους» (E22).

«Οραματίζομαι ένα σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών, ως ένα σύστημα που θα διαπαιδαγωγεί τους ανηλίκους, θα τους επανεντάσσει στην κοινωνία, θα καλλιεργεί ένα κλίμα φιλικής δικαιοσύνης προς τα παιδιά, με το πνεύμα ότι η δικαιοσύνη είναι εδώ, για να υποστηρίξει τους ανηλίκους παραβάτες και όχι για να τους τιμωρήσει και να τους καταδικάσει» (E23).

«Όλοι οι εμπλεκόμενοι στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης έχουμε μερίδιο ευθύνης, οπότε όλοι οφείλουμε να είμαστε καταρτισμένοι και εκπαιδευμένοι σε ό,τι μας ανατίθεται ως υποχρέωσή μας από τον νόμο» (E24).

«Να υπάρχουν δομές με προγράμματα, να υπάρχει μεγαλύτερη ευχέρεια στους δικαστές και εισαγγελείς για επιβολή μέτρων με περισσότερη ποικιλία» (E25).

H.9. Οι Επιμελητές οραματίζονται τον δικό τους ρόλο μέσα σε ένα ιδανικό σύστημα μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών...

«Είναι δύσκολο να οραματιστώ τον δικό μου ρόλο μέσα στο ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών, γιατί βρίσκομαι λίγο πριν τη σύνταξη» (E1).

«Μάλλον θα είμαι συνταξιούχος και δεν θα προλάβω νέες προσεγγίσεις και πρακτικές» (E2).

«Θα ήθελα να έχω άμεση επαφή με τον ανήλικο από την πρώτη στιγμή της σύλληψής του, ο ρόλος μου να είναι πιο εμπνευστικός από την πρώτη στιγμή και με περισσότερα εργαλεία και να μπορώ να παρέμβω πιο έγκαιρα – σε προληπτικό επίπεδο – σε περιπτώσεις όπου υπάρχει κίνδυνος εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς (π.χ. σε οικογένεια που αντιμετωπίζει πρόβλημα με ναρκωτικά ή σε περιστατικά κακοποίησης κ.λπ.)» (E3).

«Θα ήθελα να υπήρχε λιγότερη γραφειοκρατία, ώστε να μπορούσα να ασχοληθώ περισσότερο και πιο ουσιαστικά με τους ανηλίκους και τις ανάγκες τους» (E4).

«Μου αρέσει πάρα πολύ η δουλειά μου. Μπορεί να συμβούν πολλές αναποδιές και ματαιώσεις, όμως φροντίζω να ανατροφοδοτούμαι μέσα από εκπαιδεύσεις, χρησιμοποιώ τα εργαλεία μου, δεν μένω στην πράξη για την οποία έρχεται ο ανήλικος στην υπηρεσία. Χτίζω μια σχέση εμπιστοσύνης και θεωρώ πολύ σημαντικό μέσα από αυτή να βλέπω ότι ο ανήλικος εξελίσσεται. Έχουμε ποικιλομορφία δραστών και υποθέσεων. Έχουμε νέα παιδιά απέναντί μας. Αν χάσουμε την ελπίδα μας στα παιδιά, χάσαμε όλο το παιχνίδι. Όλα, λοιπόν, εξαρτώνται από τη δική μας οπτική» (E5).

«Έτσι οραματίζομαι τον δικό μου ρόλο μέσα σε μια θεσμική διασύνδεση με όλους όσους εμπλέκονται με τον ανήλικο. Επίσης, θα ήθελα να κάνω δράσεις πρόληψης, δηλαδή να μπαίνω στα σχολεία, να μιλάω, να βλέπω και το θετικό κομμάτι των εφήβων» (E6).

«Θα ήθελα να έχω υποστήριξη από την υπηρεσία και τους ανωτέρους μου, συνεχή εκπαίδευση σε όλο και πολυπλοκότερα ζητήματα που προκύπτουν στην υπηρεσία μας και εποπτεία» (E7).

«Θεωρώ ότι στην άσκηση των καθηκόντων μας το μεγάλο μας ατού είναι ότι έχουμε αρκετή αυτονομία και ελευθερία, και αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό, αφού μπορούμε να ορίσουμε τον χώρο και τον χρόνο σε σχέση με τη συμβουλευτική μας παρέμβαση χωρίς εξωτερικούς περισπασμούς και χωρίς έλεγχο πέρα από το διοικητικό. Και αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό. Αυτό που εμένα μου λείπει είναι να μπορώ να κάνω τη δουλειά μου, χωρίς να πρέπει να κάνω τριάντα πράγματα ταυτόχρονα, γιατί έτσι όπως λειτουργούν τώρα τα πράγματα, αναγκάζομαι να δουλεύω ατέλειωτες ώρες και εκτός ωραρίου, να πιέζω άλλα πράγματα, για να βρω χωροχρόνο για να κάνω συμβουλευτική, με αποτέλεσμα αυτό να μου δημιουργεί μεγάλη πίεση και να νιώθω ότι το σύστημα δεν με βοηθά να κάνω σωστά τη δουλειά μου. Θέλω, λοιπόν, κάποιες συνθήκες που να μου επιτρέπουν να κάνω μόνο τη δουλειά μου και με κάπως λιγότερο φόρτο εργασίας» (E8).

«Αν είχαμε ένα σύστημα με διεπιστημονική προσέγγιση, θα ήθελα ο επιμελητής ανηλίκων να είχε τον συμβουλευτικό ρόλο κυρίως του ψυχολόγου ή του κοινωνικού λειτουργού» (E9).

«Αν λειτουργούσε το οικογενειακό δικαστήριο, θα ήθελα εκεί να παρενέβαινε ο επιμελητής ανηλίκων, προκειμένου να συμβουλέψει και να υποστηρίξει τον ανήλικο, ώστε να αποφύγει εμπλοκή του σε παραβατική πράξη» (E10).

«Θα ήθελα να μπορώ να παρέμβω καίρια σε τομείς πρόληψης, όπως, π.χ., σε σχολεία, με θεσμικό ρόλο» (E11).

«Ανήκουμε στο ποινικό σύστημα είτε μας αρέσει είτε όχι. Εκεί που θα πρέπει να παρέμβουμε είναι να βοηθήσουμε όσο μπορούμε τους ωφελούμενους. Εξαρτάται από την προσωπικότητα και το ενδιαφέρον του κάθε επιμελητή. Όταν δεν είσαι εσύ ισορροπημένος, δεν μπορείς να προσφέρεις ισορροπία στον ανήλικο» (E12).

«Θα ήθελα να θεσμοθετηθεί ως υποχρεωτική η κοινωνική μας έκθεση και να κατοχυρωθεί εκ του νόμου η δυνατότητα να μπορεί να παρέμβει ο Επιμελητής στην ακροαματική διαδικασία» (E13).

«Θα ήθελα να συνεχίσω να έχω τη δυνατότητα να εκπαιδεύομαι και να βελτιώνομαι διαρκώς, ώστε να μπορώ να ανταποκρίνομαι σε κάθε νέο μου ρόλο, διαμεσολαβητικό ή όποιον άλλο...» (E14).

«Νομίζω ότι ο Επιμελητής έχει πολλά να προσφέρει. Θα μπορούσε να έχει έναν νευραλγικό ρόλο ουσιαστικά, δηλαδή να λειτουργεί διαμεσολαβητικά ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα στην οικογένεια, τον ανήλικο, το δικαστήριο και άλλους φορείς, γιατί πολλές φορές εμείς προσπαθούμε να δημιουργούμε δεσμούς εκεί που δεν υπάρχουν ή δεν υφίστανται τη δεδομένη στιγμή. Λέω πολλές φορές ότι ο δικός μας ρόλος είναι κάτω από τα ραντάρ, να βοηθούμε δηλαδή να λειτουργούν κάποια πράγματα, να διευκολύνουμε, να κινητοποιούμε τον ανήλικο για αλλαγές στη ζωή του, χωρίς να γινόμαστε απαραίτητα ορατοί» (E15).

«Θα ήθελα να ήταν κανονικά στελεχωμένη η υπηρεσία μας, ώστε να είχα αποκλειστικά καθήκοντα για τους ανήλικους, να ασχολούμαι μόνο με το δικό τους αντικείμενο και να σχεδιάζω για καθέναν ξεχωριστό πλάνο παρέμβασης» (E16).

«Ιδανικά θα ήταν να μπορούσα να συμβάλλω ουσιαστικά στην αλλαγή της συμπεριφοράς ενός ανήλικου. Μόνη μου, χωρίς διεπιστημονικές συνεργασίες, δεν μπορώ να το κάνω αυτό» (E17).

«Θα ήθελα ο ρόλος μου να είναι σε επίπεδο πρόληψης, σε ένα ανοιχτό πλαίσιο με διεπιστημονικές συνεργασίες και με δράσεις που θα εστίαζαν στην πρόληψη. Δεν θα ήθελα να είχαμε τόσο άμεση σχέση με το δικαστήριο. Θα ήθελα να είμαστε σε τελείως διαφορετικό χώρο. Άλλος ο ρόλος του δικαστή και άλλος ο δικός μας. Να μπορούσα να είμαι σε μια δομή, όπου δεν θα με θεωρούν εκπρόσωπο του συστήματος. Αυτό απαιτεί σημαντική αλλαγή» (E18).

«Θα ήθελα να ήταν απολύτως ξεκάθαρος ο ρόλος μας, προκειμένου να μπορούσαμε να αφοσιωθούμε στη συνεργασία με τους ανήλικους μας, τις οικογένειές τους και το ευρύτερο περιβάλλον τους, και να μας δίνονταν συχνότερα και

συστηματικότερα ευκαιρίες εκπαίδευσης, ώστε να εξελίσσουμε τις πρακτικές και την οπτική μας...» (E19).

«Νομίζω ότι έχουμε δύναμη θεσμικά, και στη θεωρία και στην πράξη. Θα ήταν σημαντικό να έχουμε εποπτεία, όχι γενική εποπτεία, αλλά σε αυτό που καλούμαστε να κάνουμε· να μπορούμε να έχουμε κάποιες δικλείδες ασφαλείας σε αυτό που κάνουμε, αλλά και μια λογοδοσία δεν θα ήταν κακό, μια λογοδοσία η οποία θα μας έκανε πιο οργανωμένους στο στόχο μας, στη μεθοδολογία μας. Να μπορούμε να κάνουμε δηλαδή μια αυτοκριτική, έναν επαναπροσδιορισμό και νέες εκκινήσεις... όλα αυτά αν δεν υπάρχει ένα πλαίσιο αναφοράς δεν τα κάνεις» (E20).

«Θα ήθελα οι υπηρεσίες μας να είχαν μια μεγαλύτερη εξωστρέφεια στην κοινότητα και να είχαμε μια στενή συνεργασία με σχολεία στο στάδιο της πρόληψης της παραβατικότητας» (E21).

«Μου αρέσει ο ρόλος μου, αλλά δεν έχω καθρέπτη απέναντί μου κι αυτό με τρομάζει. Με τα χρόνια αυξάνει ο εγωισμός, το αλάθητο του Πάπα, το οποίο δεν θέλω να έχω» (E22).

«Ο δικός μου ρόλος μέσα στο πλαίσιο που περιέγραψα μόλις παραπάνω εντάσσεται (της φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης)» (E23).

«Θα ήθελα να μπορώ να αλλάζω συμπεριφορές και πορείες ανθρώπων» (E24).

«Θα ήθελα να είμαι σε θέση να εφαρμόζω όλα τα μέτρα» (E25).

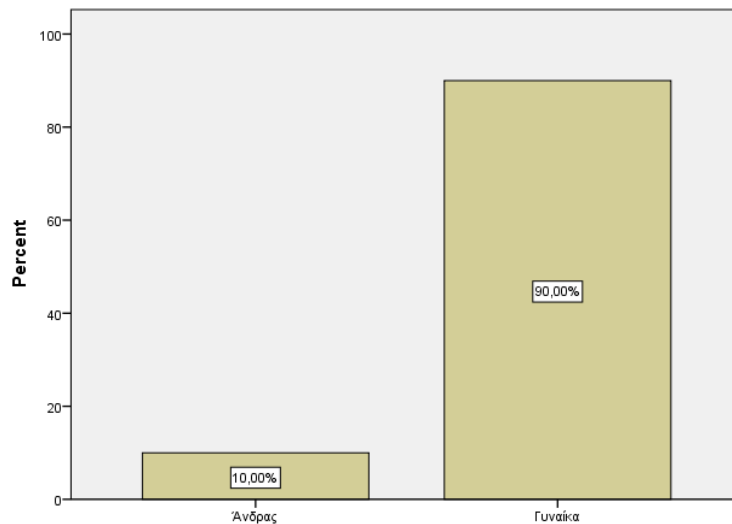
Από τις απαντήσεις των Επιμελητών στα τρία τελευταία ερωτήματα (τόσο τις λεκτικές όσο και τις εξωλεκτικές εκφράσεις που ήταν ευδιάκριτες στην ερευνήτρια κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων), αναδύεται η αγάπη τους και η αφοσίωσή τους για το έργο που επιτελούν. Παρά τις όποιες δυσκολίες και ματαιώσεις βιώνουν, αναγνωρίζουν με αίσθημα ευθύνης τη σημασία του ρόλου τους μέσα στο ΣΠΔΑ και την επίδρασή τους στην ανανοηματοδότηση ορισμένων συμπεριφορών και του τρόπου ζωής του ανήλικου.

VII.2.2 Οι απόψεις των Δικαστικών Λειτουργών (εισαγγελέων, δικαστών, ανακριτών)

Άξονας Α: Ατομικά στοιχεία συμμετεχόντων

A.1. Φύλο

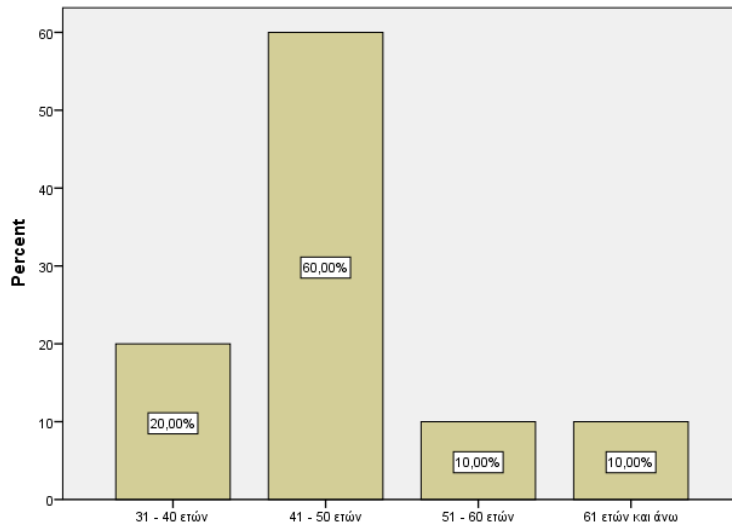
Όσον αφορά στο φύλο των ερωτηθέντων δικαστικών λειτουργών προκύπτει ότι το 90,00% ήταν γυναίκες, ενώ μόνο ένα 10,00% των συμμετεχόντων ήταν άνδρες. Διαπιστώνουμε ότι και στον δικαστικό κλάδο, τα τελευταία – ειδικά – χρόνια έχουν εισαχθεί πολλές γυναίκες. Ιδιαίτερα στα ζητήματα των ανηλίκων, όπως ανακύπτει τουλάχιστον από τη διεξαγωγή της έρευνας, η συντριπτική πλειονοψηφία των δικαστικών λειτουργών που υπηρετούσαν στο ΣΠΔΑ στα δύο δικαστήρια της Αττικής ήταν γυναίκες.

Σχήμα 160. Φύλο

A.2. Ηλικία

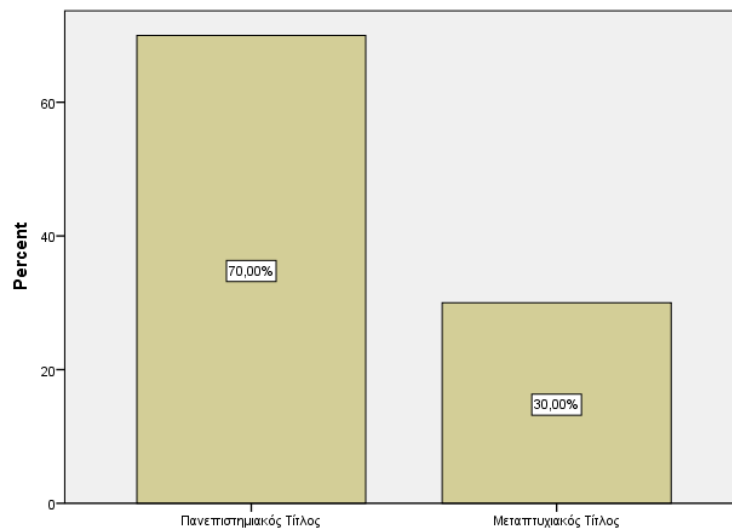
Αναφορικά με την ηλικιακή ομάδα των ερωτηθέντων δικαστικών λειτουργών, 20,00% των συμμετεχόντων ήταν 31- 40 ετών, 60,00% ήταν 41 -50 ετών, 10,00% ήταν 51-60 ετών, ενώ 10,00% ήταν 61 ετών και άνω.

Σχήμα 161. Ηλικιακή ομάδα

A.3. Μορφωτικό επίπεδο

Όσον αφορά στο μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων, 70,00% είχαν πανεπιστημιακό τίτλο (νομική), ενώ 30,00% ήταν κάτοχοι και μεταπτυχιακού τίτλου.

Σχήμα 162. Μορφωτικό Επίπεδο

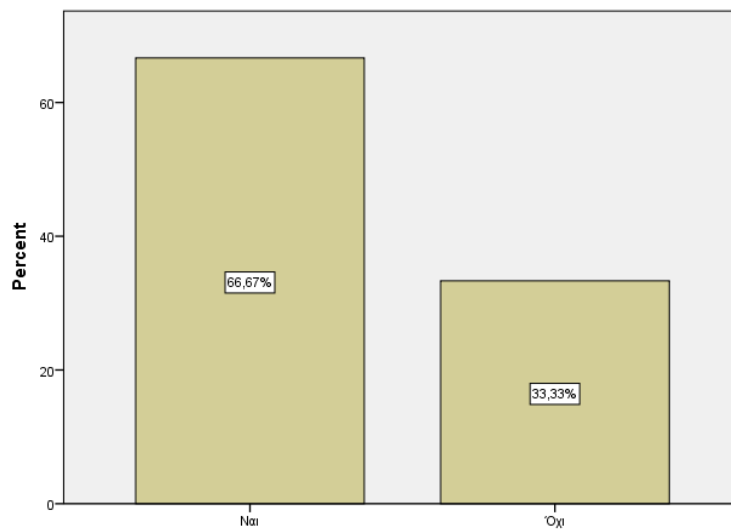
A.4. Επιμόρφωση

Διερευνώντας περαιτέρω εάν, εκτός από τις βασικές σπουδές τους, έλαβαν ειδική εκπαίδευση / σεμινάρια σε σχετικό αντικείμενο της εργασίας τους, το 66,67% των συμμετεχόντων απάντησαν καταφατικά, ενώ το 33,33% αρνητικά. Ειδικότερα, η επιμόρφωσή τους ήταν σε θέματα που αφορούν:

- α) την παιδική προστασία (Λ1, Λ4, Λ6) και την αποϊδρυματοποίηση (Λ1)

- β) τη νεανική παραβατικότητα (Λ3, Λ6, Λ8), τη σεξουαλική κακοποίηση και τη δικανική εξέταση ανηλίκων (Λ3)
- γ) τη διαμεσολάβηση (Λ1, Λ3)
- δ) την ψυχική υγεία, τη διαχείριση άγχους και δεξιότητες επικοινωνίας (Λ5)
- ε) σεμινάρια Πολιτικής Δικονομίας (Λ10)

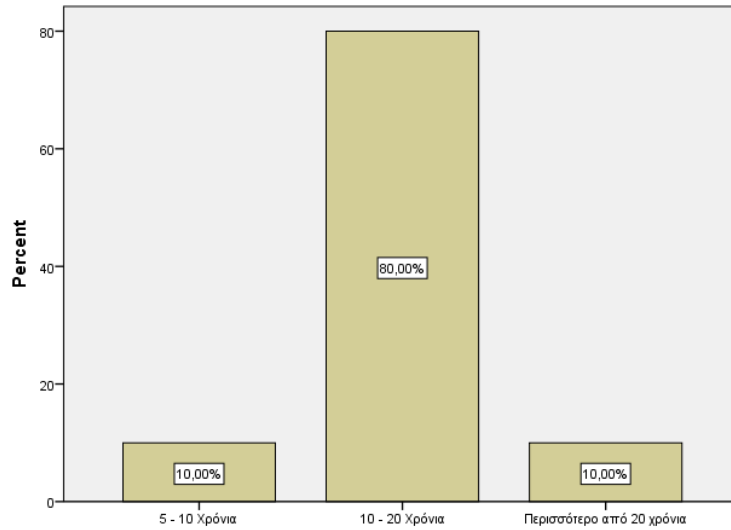
Παρατηρείται ότι αρκετά σημαντικό ποσοστό από τους δικαστικούς λειτουργούς που υπηρετούν στο πεδίο της νεανικής παραβατικότητας επενδύουν χρόνο στην επιμόρφωσή τους, προκειμένου να ανταποκριθούν αποτελεσματικότερα στην επιτέλεση των καθηκόντων τους.

Σχήμα 163. Ειδική εκπαίδευση / σεμινάρια σε σχετικό αντικείμενο

A.5. Χρόνια υπηρεσίας στο δικαστικό σώμα

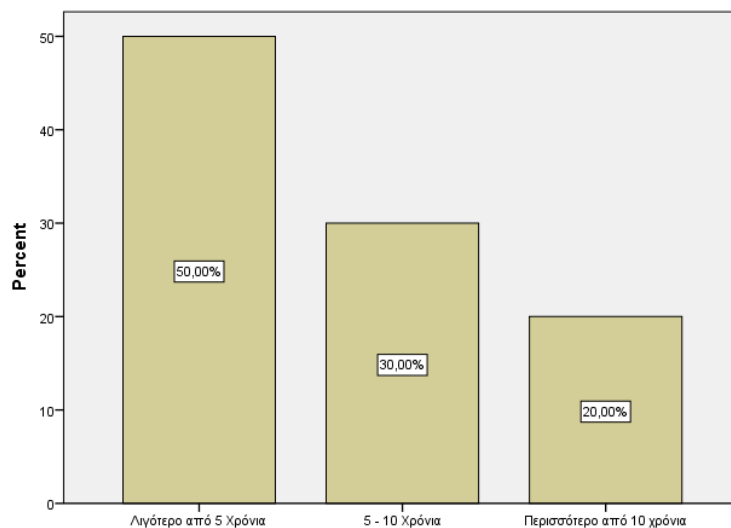
Όσον αφορά στην επαγγελματική πείρα των δικαστικών λειτουργών στο δικαστικό σώμα, 10,00% των συμμετεχόντων απάντησαν 5-10 χρόνια, 80,00% 10-20 χρόνια, ενώ 10,00% απάντησαν περισσότερο από 20 χρόνια.

Σχήμα 164. Χρόνια επαγγελματικής πείρας στο δικαστικό σώμα

A.5.a. Χρόνια υπηρεσίας στο Δικαστήριο Ανηλίκων (ως εισαγγελέας, δικαστής ή ανακριτής ανηλίκων).

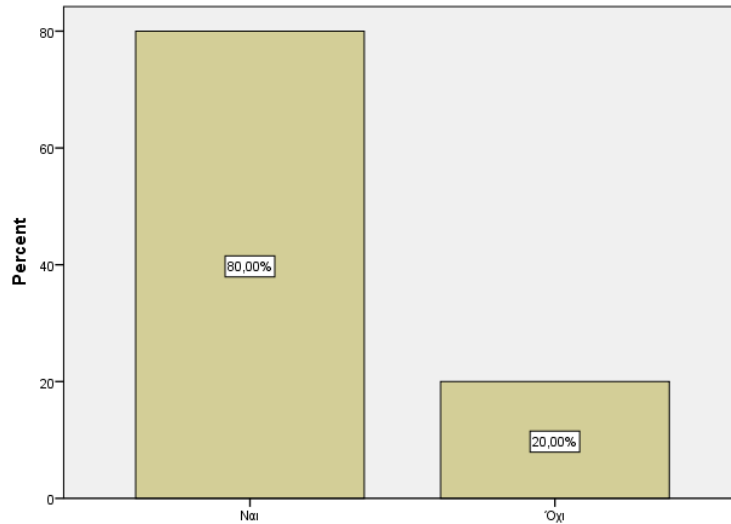
Αναφορικά με την εμπειρία των δικαστικών λειτουργών σε δικαστήριο ανηλίκων προέκυψε ότι από το σύνολο των ερωτηθέντων, οι πέντε είχαν υπηρετήσει σε δικαστήριο ανηλίκων λιγότερο από 5 έτη, και οι υπόλοιποι πέντε περισσότερο από 5 έτη (εκ των οποίων οι δύο είχαν πείρα άνω των 10 ετών).

Σχήμα 165. Χρόνια υπηρεσίας σε δικαστήριο ανηλίκων

A.6. Προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία

Το 80% των ερωτηθέντων δικαστικών λειτουργών είχαν προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία ως δικηγόροι.

Σχήμα 166. Προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία

A.7. Ο βασικός λόγος επιλογής του συγκεκριμένου επαγγέλματος

Για τους δικαστικούς λειτουργούς ο βασικός λόγος επιλογής του συγκεκριμένου επαγγέλματος, όπως διαχέεται σε όλες τις απαντήσεις, φαίνεται να είναι η αγάπη προς τη νομική επιστήμη, τη δικαιοσύνη και την απονομή της.

«Είναι μία αγάπη που έχουμε μερικοί άνθρωποι για το δίκαιο. Δηλαδή, επαναστατείς, όταν βλέπεις την αδικία στον άλλον και θέλεις κάτι να κάνεις γι' αυτό» (Λ5). Την ίδια ανάγκη είχε νιώσει όσο ασκούσε μάχιμη δικηγορία και ο Λ1: «υπήρχαν πολλές φορές που ένιωθα να με πνίγει το δίκιο μου». Ο Λ8 αναφέρει: «Δεν ήθελα να είμαι με την πλευρά κάποιου. Προτιμούσα να τα βλέπω όλα σφαιρικά και να αποφασίζω».

Ο Λ6 είναι πιο περιγραφικός: «Μερικές φορές ξεχνάς για ποιον λόγο το επέλεξες, γιατί μετά γίνεται βίωμά σου, δηλαδή δεν μπορείς να σκεφτείς τότε πώς σκεφτόσουν. Αυτό που θέλω να πω είναι ότι θεωρούσα πως το επάγγελμα αυτό είναι πιο κοντά σε αυτό που εγώ ήθελα να κάνω μέσα από τα νομικά και που ταίριαζε πολύ στη δική μου προσωπικότητα, στο πώς έβλεπα τα νομικά και τον χώρο της δικαιοσύνης. Βέβαια, δεν μπορώ να πω ότι όλα τα αντικείμενα που ασχολήθηκα είχαν το ίδιο ενδιαφέρον: η ανάκριση και τα ανήλικα έχουν σίγουρα πολύ μεγαλύτερο ενδιαφέρον για μένα σε σχέση με κάποια άλλα αντικείμενα» (Λ6).

Ο Λ3 αναφέρθηκε σε μια πιο αιτιολογική προσέγγιση: «Με ενδιέφερε πάρα πολύ να κατανοήσω το έγκλημα και γιατί ένας άνθρωπος οδηγείται στο έγκλημα».

Ως δεύτερος λόγος επιλογής του επαγγέλματος αναφέρθηκε η επαγγελματική αποκατάσταση (Λ4, Λ10), καθώς και το κύρος του επαγγέλματος (Λ4).

A.8. Ο σκοπός του έργου του Δικαστή / Εισαγγελέα Ανηλίκων

Ο κύριος σκοπός του έργου ενός λειτουργού του ΣΠΔΑ φαίνεται ότι είναι ξεκάθαρος στους ερωτηθέντες: η **εφαρμογή του νόμου** και η **απονομή της δικαιοσύνης**, «λαμβάνοντας υπ' όψιν κάθε φορά τις ιδιαίτερες συνθήκες τέλεσης μιας πράξης και την προσωπικότητα του δράστη, ώστε να γίνεται πιο δίκαιη η εφαρμογή» (Λ7). «Είναι σημαντικό για τον λειτουργό, αφού έχει κατανοήσει το έγκλημα και τις αιτίες που το προκαλούν, να μπορέσει να απονείμει δικαιοσύνη» (Λ3). «Αρχικά, ο σκοπός του έργου του δικαστή είναι να καταλάβει ουσιαστικά ο κάθε κατηγορούμενος τι έχει κάνει και ο μεν ενήλικος κατηγορούμενος να τιμωρηθεί και αντίστοιχα ο ανήλικος να διαπαιδαγωγηθεί και κατά δεύτερον να προστατέψουμε και την κοινωνία από τα παραβατικά στοιχεία» (Λ8).

Η **προστασία της κοινωνίας** αναφέρθηκε και από τον Λ4: «είναι σημαντικό να νιώθει ο πολίτης ότι έχει ασφάλεια», καθώς και από τον Λ9, ο οποίος αναφέρθηκε επίσης στην «**αναμόρφωση των δραστών**».

Στην **αποκατάσταση της βλάβης** αναφέρθηκε ιδιαίτερα ο Λ6: «Εγώ θεωρώ ότι αυτό που πρέπει να επιτελεί ένας δικαστής είναι η απόδοση του δίκαιου εκεί που λείπει και που περιμένει κάποιος να του αποδοθεί, να του αναγνωρισθεί, και να υπάρχει μία εξισορρόπηση σε καταστάσεις κλωνισμένες (κάποιος, π.χ., δικαιούται μια αξίωση και δεν του έχει αποδοθεί, έχει καταπατηθεί το δικαίωμά του), να επέλθει μία αποκατάσταση της βλάβης που ένα θύμα έχει υποστεί (με την έννοια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης) και να γίνονται ωφέλιμες παρεμβάσεις, γιατί η ποινική δικαιοσύνη έχει τη δυνατότητα επιβολής».

Ο Λ5 πρόταξε την **προάσπιση των ανθρώπινων δικαιωμάτων**: «Ο εισαγγελέας υποτίθεται ότι είναι ο θεματοφύλακας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τα δικαιώματα του ανθρώπου κατακτήθηκαν με πάρα πολύ κόπο και αγώνες. Αυτή τη στιγμή δεν μας μένει τίποτα άλλο, παρά να τα υπερασπιστούμε. Αυτή τη στιγμή τα έχουμε. Κάποιοι άλλοι στο παρελθόν δεν τα είχαν και αγωνίστηκαν, για να τα έχουν και να αναγνωριστούν. Εμείς πρέπει να αγωνιστούμε, για να διατηρηθούν: ατομικά, κοινωνικά, πολιτικά δικαιώματα, δικαιώματα ισότητας των δύο φύλων και δικαιώματα του παιδιού. Εγώ έζησα εποχές που ούτε η γυναίκα ήταν ισότιμη με τον άντρα ούτε το παιδί ήταν υποκείμενο δικαιωμάτων [...] Εμείς κάναμε το οικογενειακό δίκαιο που ήταν να ανατριχιάζει».

Ο Λ10 πρόσθεσε και μια άλλη διάσταση στον ρόλο του δικαστικού λειτουργού: «Θεωρώ ότι ο δικαστής πρέπει να είναι πρότυπο (τόρα αν με άκουγαν άλλοι

συνάδελφοι, πιθανότατα θα γελούσαν): δηλαδή και με την προσωπική του ζωή, χωρίς αυτό να ακούγεται λίγο κλισέ ή ότι σε περιορίζει. Θεωρώ, επειδή ακριβώς η δικαιοσύνη είναι το τελευταίο σκαλοπάτι που περιμένει κανείς να βρει το δίκιο του, πρέπει εσύ ο ίδιος με το παράστημά σου και την προσωπικότητά σου να τον εμπνέεις. Να λέει ο πολίτης “εδώ θα ακουμπήσω”».

Α.9. Ικανότητες που πρέπει να διαθέτει ή να καλλιεργήσει ένας εισαγγελικός / δικαστικός λειτουργός, προκειμένου να είναι αποτελεσματικότερος στην άσκηση του έργου του

Σύμφωνα με τους ερωτηθέντες, οι ικανότητες που πρέπει να διαθέτει ή να καλλιεργήσει ένας εισαγγελικός / δικαστικός λειτουργός για να επιτελεί αποτελεσματικότερα το έργο του είναι:

- **Ενσυναίσθηση** (Λ2, Λ3, Λ4, Λ8): «να μπορείς να μπεις ακριβώς στη θέση του άλλου, να μπορέσεις να καταλάβεις την πορεία του, από πού ξεκίνησε και πώς έφτασε ως εκεί» (Λ3), «αλλιώς δεν μπορείς να καταλάβεις τα κίνητρα, ό,τι έχει σχέση με το υποκειμενικό κομμάτι» (Λ4).

- **Κοινωνικές δεξιότητες / ικανότητες & προσωπικά χαρακτηριστικά / αξίες** (Λ1, Λ5, Λ9, Λ10):

«Αίσθημα δικαίου, υπομονή, ευστροφία, ταχύτητα (ώστε να μην καθυστερεί η εκδίκαση των υποθέσεων, ποτέ όμως εις βάρος της ποιότητας), ισχυρό χαρακτήρα, τόλμη» (Λ1).

«Εντιμότητα, συνέπεια, υπευθυνότητα, αίσθημα δικαίου» (Λ9)

«Να είναι ουσιαστικός, να μη μένει δηλαδή στο νομικό κομμάτι και να προσπερνά καμιά φορά κάποια θέματα που τον εμποδίζουν να μπει στην ουσία της υπόθεσης. Παράλληλα πρέπει να είναι διεκπεραιωτικός. Χρειάζεται καλώς ή κακώς και αυτό. Να υπάρχει ένας σωστός καταμερισμός, μια σωστή διαχείριση όγκου εργασίας και χρόνου.» (Λ10).

«...δεν έχουν τόσο αξία οι γνώσεις όσο οι δεξιότητες. Πρέπει κανείς, εάν δεν τις έχει έμφυτες, που οι περισσότεροί μας δεν τις έχουμε έμφυτες, να τις καλλιεργήσει. Και όλα πιστεύω ότι διδάσκονται, αρκεί να είσαι ανοιχτός να τα πάρεις και να τα αφομοιώσεις. Για παράδειγμα, η δεξιότητα του να επικοινωνείς με τον άλλο, δεν είναι αυτονόητο ότι την έχεις, ειδικά όταν επικοινωνείς με παιδιά, όσο καλή διάθεση και εάν έχεις και όσες γνώσεις κι αν

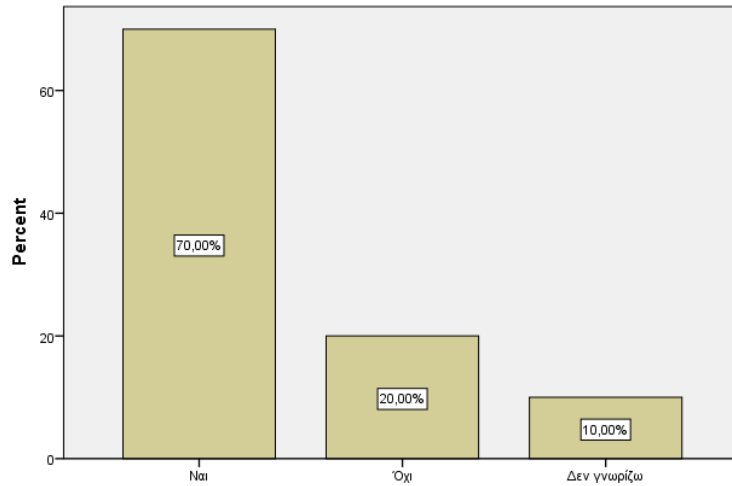
έχεις αποκτήσει και στα προπτυχιακά και στα μεταπτυχιακά σου, δεν φτάνουν» (Λ5).

- **Αντιληπτική ικανότητα, συναισθηματική αντίληψη & επαφή με την κοινωνία (Λ4, Λ6):** *«να έχει σχέση με την κοινωνία να ζει μέσα σε αυτή να γνωρίζει τις κοινωνικές συνθήκες της κάθε εποχής, να γνωρίζει τα τεκταινόμενα, δεν μπορείς να ζεις έξω από την κοινωνία και απλά να μπορείς να επιβάλλεις το νόμο» (Λ4). «Η επαφή με την κοινωνία είναι σημαντική, γιατί ο δικαστικός λειτουργός κρατά μεν την απόστασή του, αλλά πρέπει να έχει γνώση και εμπειρία πάνω σε αυτό» (Λ6).*
- **Κριτική ικανότητα (Λ6, Λ7)**
- **Επιμόρφωση (Λ3, Λ6):** *«να υπάρχει και μια εξειδικευμένη γνώση κυρίως στην ψυχολογία, και συνάμα πρέπει να μελετά και κοινωνιολογία και εγκληματολογία» (Λ3), «χρειάζεται συνεχή επιμόρφωση γιατί υπάρχουν καινούρια αντικείμενα» (Λ6).*

Άξονας Β: Διερεύνηση των απόψεων των δικαστικών λειτουργών για τη νεανική παραβατικότητα

Β1. Ποιοτική ή/και ποσοτική διαφοροποίηση της ένδικης νεανικής παραβατικότητας την τελευταία δεκαετία

Οι 7/10 δικαστικοί λειτουργοί πιστεύουν ότι την τελευταία δεκαετία, η ένδικη παραβατικότητα των ανηλίκων έχει αλλάξει μορφή, ποιοτικά και ποσοτικά, σε σύγκριση με το παρελθόν. Αντίθετα, οι 2/10 απάντησαν αρνητικά, ενώ ο 1/10 απάντησε ότι δεν γνωρίζει, όπως αποτυπώνεται και στο επόμενο σχήμα.

Σχήμα 167. Κατά τη γνώμη σας, την τελευταία δεκαετία η ένδικη παραβατικότητα των ανηλίκων έχει αλλάξει μορφή, ποιοτικά και ποσοτικά, σε σύγκριση με το παρελθόν;

Οι δικαστικοί λειτουργοί που απάντησαν καταφατικά στο ερώτημα για τη διαφοροποίηση της ένδικης ανήλικης παραβατικότητας, εστίασαν κυρίως στη βία με την οποία διαπράττονται τα τελευταία χρόνια τα αδικήματα. Ειδικότερα ανέφεραν:

«Σήμερα συναντάμε συχνότερα υποθέσεις όπου έχει ασκηθεί έντονη και σκληρή βία. Πλέον στο γραφείο μας φτάνουν εκατοντάδες υποθέσεις, ενώ οι υπηρεσίες δεν είναι ικανά στελεχωμένες, ώστε να μπορέσουμε να ανταποκριθούμε στις απαιτήσεις των περιπτώσεων» (Λ1).

«Έχουμε πλέον πολλά περισσότερα αδικήματα βίας, και λόγω της αύξησης των μεταναστευτικών ροών εμπλέκονται σε αυτά κυρίως αλλοδαποί» (Λ2).

«Οι ανήλικοι έχουν προχωρήσει σε εγκλήματα βαρύτερα από το παρελθόν, πολύ πιο σοβαρά. Αυτό το αποδεικνύουν και τα νούμερα των στατιστικών του μεγαλύτερου δικαστηρίου της χώρας, του δικαστηρίου ανηλίκων των Αθηνών, και οι δικάσιμοι. Κάποτε μία δικάσιμος Τριμελούς στο δίμηνο αρκούσε, για να καλύψει όλη την Αττική. Σήμερα, δεν είναι έτσι τα πράγματα. Έχουν αυξηθεί οι πολύ σοβαρές παραβάσεις. Και μιλάμε για βιασμό, για διακίνηση / εμπορία ναρκωτικών και μιλάμε για περισσότερα εγκλήματα βίας» (Λ5).

«Κατ' αρχήν είναι πολύ μεγαλύτερες και δυσμενέστερες οι επιρροές που δέχονται οι ανήλικοι, παρότι θεωρώ ότι οι ανήλικοι σήμερα είναι πιο ώριμοι από ό,τι ήταν μέχρι πριν κάποια χρόνια, μια και υπάρχουν πολλές πηγές ενημέρωσης, επιρροής. Από την άλλη, όμως, και η τεχνολογία και η εκμετάλλευση που υφίστανται είναι πολλαπλή τώρα. Υπάρχει μεγάλη εκμετάλλευση από διάφορα δίκτυα, από ενήλικες ακόμα και μέσα στην οικογένεια υπάρχει σεξουαλική

κακοποίηση πολύ πιο έντονη. Έχουν αυξηθεί αυτά τα φαινόμενα. [...]. Είναι πιο βίαιη η εποχή μας για τους ανθρώπους και πολύ περισσότερο για τους ανηλίκους» (Λ6).

«Νομίζω ότι είναι γενικό φαινόμενο της κοινωνίας. [...] Επομένως, πιστεύω ότι την τελευταία δεκαετία έχει αλλάξει μορφή η ένδικη παραβατικότητα και ποιοτικά και ποσοτικά. Προχθές είχαμε περίπτωση παιδιού γεννημένο το 2004, το οποίο χωρίς λόγο σκότωσε κάποιον στην πλατεία Βικτωρίας, τον μαχαίρωσε. Συναντάμε, λοιπόν, πολύ περισσότερη βία στα αδικήματα...» (Λ8).

«Πιστεύω ότι έχει αλλάξει κυρίως ως προς τα ποιοτικά της χαρακτηριστικά. Συναντούμε περισσότερη βία στα αδικήματα που διαπράττονται» (Λ9).

«Δεν γνωρίζω αν έχει αλλάξει μορφή ποσοτικά. Ποιοτικά, πάντως, πιστεύω ότι έχει αλλάξει μορφή η νεανική παραβατικότητα. Παλαιότερα θα έβλεπες μία εξύβριση μεταξύ ανηλίκων στο δρόμο, τώρα θα τη δω στο διαδίκτυο. Θα δω αδικήματα που δεν τα έβλεπα πριν· π.χ., παραβίαση προσωπικών δεδομένων: “βγάζω ένα συμμαθητή μου φωτογραφία και την ανεβάζω στο facebook”. Επίσης, το ίντερνετ δημιουργεί πάρα πολλά εικονικά / ψεύτικα πρότυπα, όπως το instagram, τα οποία τα παιδιά πολλές φορές προσπαθούν να τα υιοθετήσουν και, όταν απέχεις από αυτό το πρότυπο, αρχίζει ένα bullying: “δεν είσαι instagramer” κ.λπ., και αυτό δημιουργεί έναν άλλου είδους εκφοβισμό, μία άλλου είδους εξύβριση. Παλιά, τα παιδιά μπορεί να τσακώνονταν σε μια αλάνα και τώρα τσακώνονται μπροστά από ένα τάμπλετ» (Λ10).

Ο Λ3 πιστεύει ότι δεν υπάρχει ιδιαίτερη ποιοτική ή ποσοτική διαφοροποίηση στην ένδικη ανήλικη παραβατικότητα, ενώ ο Λ4 αναφέρει ότι δεν μπορεί να μιλήσει με βεβαιότητα, εφόσον δεν έχει την ανάλογη πείρα στο πεδίο των ανηλίκων. Ωστόσο εκτιμά «ότι θα είναι καλύτερα τα πράγματα όσον αφορά τη μεταχείριση των ανηλίκων παραβατών, αφού βγαίνουν καλύτεροι νόμοι, καλύτερα πλαίσια υποστήριξης, οπότε, θεωρητικά, νομίζω ότι είναι καλύτερα» (Λ4).

Ο Λ7 αναφέρει ότι δεν μπορεί να εξάγει κάποια συγκριτικά συμπεράσματα, εφόσον υπηρετεί μόνο ένα χρόνο στο δικαστήριο ανηλίκων, όμως επισημαίνει: «έχω δει πολλές υποθέσεις κλοπών να φτάνουν στο ακροατήριο, ενώ αντίθετα δεν μας απασχολούν ιδιαίτερα υποθέσεις ναρκωτικών».

Οι δικαστικοί λειτουργοί αποδίδουν τη διαφοροποίηση της ένδικης παραβατικότητας των ανηλίκων στους παρακάτω παράγοντες:

- Στην κρίση αξιών / κρίση του θεσμού της οικογένειας (Λ1, Λ5, Λ9)
- Στην οικονομική κρίση (Λ1, Λ6)
- Στην αύξηση των μεταναστευτικών ροών, με αποτέλεσμα πολλοί αλλοδαποί πλέον να εμπλέκονται σε πολλές πράξεις (Λ2, Λ8), *«επειδή υπάρχει πολλή φτώχεια και ανέχεια, χαμηλό πνευματικό επίπεδο και ουσιαστικά διαφορετικές κουλτούρες»* (Λ8).
- Στην απομάκρυνση του παιδιού από το σχολείο / την εκπαίδευση (Λ5, Λ6), που *«προσπαθεί να βγάλει παιδιά με γνώσεις και όχι με αγωγή / εκπαίδευση»* (Λ5), *«ωθεί σε εκμετάλλευση, και εργασιακή και οικονομική και πάσης φύσεως»* (Λ6).
- Στην αλόγιστη χρήση της τεχνολογίας και του διαδικτύου (Λ6, Λ10)
- Στην αλλαγή του κοινωνικού πλαισίου (Λ10): *«άλλαξε η κοινωνία, άλλαξε το κοινωνικό πλαίσιο, άλλαξαν οι συνθήκες που μεγαλώνει ένας ανήλικος, τα ερεθίσματα / οι παραστάσεις που προσλαμβάνει, άλλαξαν όλα»* (Λ10)

B.2. Παράγοντες που ωθούν έναν ανήλικο στην παραβατικότητα

Σύμφωνα με την οπτική των δικαστικών λειτουργών, οι παράγοντες που ωθούν έναν ανήλικο στην τέλεση παραβατικών πράξεων είναι:

- Οικογενειακοί: οικογενειακή δυσλειτουργία και προβλήματα, η μορφή παιδείας που του δίνεται στο σπίτι, η θυματοποίησή του μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, αποξένωση και διαπληκτισμοί μελών, απουσία υποστηρικτικού πλαισίου, αδυναμία θέσπισης ορίων από τους γονείς, γονεϊκά πρότυπα.

Αυτός ο παράγοντας θεωρείται ο επικρατέστερος για την αιτιολογία του φαινομένου κατά κοινή παραδοχή όλων των ερωτηθέντων. Ειδικότερα αναφέρθηκε:

«Υπεραπασχολημένοι γονείς που προσφέρουν μόνο υλικά αγαθά στα παιδιά τους και δεν ασχολούνται μαζί τους, η απομάκρυνση της οικογένειας και το ότι πολλές φορές έχουν κι εκείνοι ίδιες αντιλήψεις και ωθούν τα παιδιά τους σε αυτή τη μορφή συμπεριφοράς» (Λ8).

«Πολύ βασικός παράγοντας είναι η οικογένεια. Όταν εκείνη αδυνατεί να οριοθετήσει τον ανήλικο και να του μεταδώσει κάποιους κανόνες και αξίες, υπάρχει πρόβλημα. Αυτές οι δυσκολίες, θεωρώ ότι έχουν ενταθεί με την οικονομική κρίση, αφού πολλές φορές οι γονείς είναι είτε απόντες είτε διαπληκτίζονται καθημερινά» (Λ9).

«Η ελλιπής οικογενειακή υποστήριξη. Πίστευα παλιά ότι τα παιδιά δεν ήταν καθρέφτες των γονιών τους και έλεγα ότι από ρόδο βγαίνει αγκάθι και από αγκάθι ρόδο. Θεωρώ, όσο περνάνε τα χρόνια και έχω κι εγώ τα δικά μου παιδάκια, ότι πάρα πολλές φορές τα παιδιά μας είναι ο καθρέφτης μας. Κατ' αρχήν, βλέπω πολλές φορές τα δικά μου παιδιά να προσπαθούν να μιλήσουν όπως εγώ ή αντιμετωπίζουν με πιο ώριμο τρόπο κάτι που έχει συμβεί στο σχολείο (π.χ., “όχι, δεν θα το λύσουμε έτσι, θα πάμε στον αρμόδιο ή στη δασκάλα να το λύσουμε, για να μην τσακωνόμαστε μεταξύ μας”). Πιστεύω ότι η οικογένεια είναι το A και το Ω » (Λ10).

- Οικονομικοί: οικονομική κρίση, ανέχεια, ανάγκη βιοπορισμού (Λ1, Λ2, Λ4, Λ6, Λ8, Λ9, Λ10):

«Συναντούμε πολύ περισσότερα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας πλέον» (Λ1, Λ2).

«Πιστεύω ότι και η οικονομική κατάσταση καθορίζει τα πράγματα. Δηλαδή ένα παιδάκι σήμερα που μπορεί να μεγαλώνει σε μια πολύ καλή οικογένεια, πολλές φορές η οικονομική ανέχεια και μια αίσθηση ζήλιας που μπορεί να υπάρχει με το συμμαθητή του ή με το φίλο του, μπορεί να το οδηγήσει καμιά φορά σε επιπόλαιες επιλογές» (Λ10).

- Σχολική αποτυχία / εγκατάλειψη σχολείου ή/και σχολική θυματοποίηση (Λ4, Λ5, Λ6).
- Έντονη προβολή βίαιων προτύπων και υπερβολική χρήση διαδικτύου (Λ8, Λ9).
- Ανάγκη του ανηλίκου για προσοχή (Λ5).
- Παρέες συνομηλίκων (Λ9).

Ο Λ3, επίσης, αναφέρει: «Υπάρχουν κατηγορίες αδικημάτων σε σχέση με τους αιτιολογικούς παράγοντες της παραβατικότητας. Για παράδειγμα, [...] υπάρχει πολλή φτώχεια και η φτώχεια οδηγεί σε κλοπές και ληστείες. Θεωρούν την κλοπή επάγγελμα. Συχνά θεωρούν την ποινική διαδικασία μια τυπική διεκπεραιωτική διαδικασία την

οποία πρέπει να υποστούν. Η οικογένεια θεωρώ ότι συχνά οδηγεί τα παιδιά στη χρήση ουσιών».

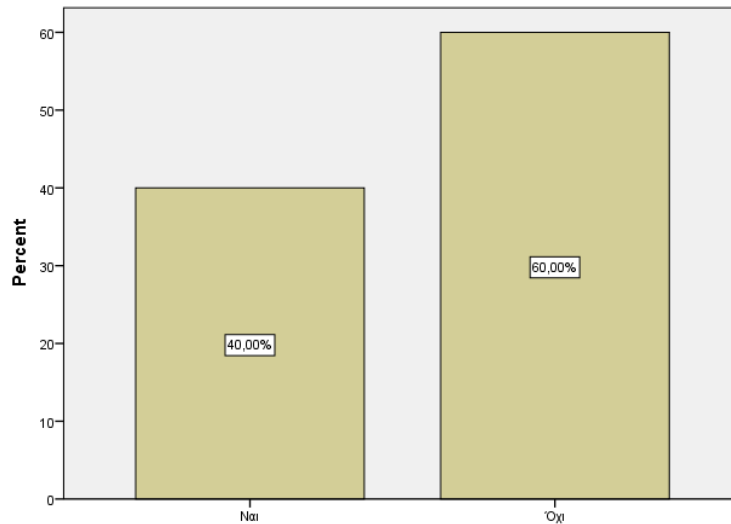
Ο Λ6 επισημαίνει την αιτιολογική διάσταση και επίδραση των ως άνω παραγόντων (οικονομικών, οικογενειακών και έλλειψης εκπαίδευσης) και ως προς τη θυματοποίηση του ανηλίκου, εφόσον μπορούν να τον καταστήσουν «αντικείμενο εκμετάλλευσης, ψυχολογικής κακοποίησης ή/και σεξουαλικής βίας».

Αυτή η θυματοποίηση του ανηλίκου τον οδηγεί στην παραβατική συμπεριφορά, σύμφωνα με τον Λ5: «Οι παράγοντες που ωθούν έναν ανήλικο στην τέλεση παραβατικών πράξεων είναι πάρα πολλοί. Ξεκινάνε, βέβαια, από το ότι το παιδί που θα παραβατήσει, εγώ πιστεύω, ότι ήδη με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, έχει καταστεί θύμα πολλών καταστάσεων, είτε οικογενειακών είτε στην παρέα είτε στο περιβάλλον του σχολείου. Και αυτή η θυματοποίησή του – είτε η οικογένεια το παίρνει είδηση είτε δεν το παίρνει – τον ωθεί κάποια στιγμή να προβεί σε μια παραβατική συμπεριφορά, για να προσελκύσει το ενδιαφέρον μας. Να προσελκύσει να τον προσέξουμε, είτε είναι ο γονιός είτε το σχολείο είτε η κοινωνία... θέλει να αναδυθεί από την ανωνυμία και από την αδιαφορία μας. Κάποιος έλεγε (δεν θυμάμαι το όνομα του σοφού που το έλεγε) ότι “όταν παραβατεί ένας ανήλικος είναι μία φάση που μπορούμε να κάνουμε πράγματα, γιατί ακόμα υπάρχει”».

B.3. Υπάρχει συγκεκριμένο προφίλ παραβατικού νέου;

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ερώτησης εάν οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι υπάρχει συγκεκριμένο προφίλ ενός παραβατικού νέου, οι 4/10 ερωτηθέντες θεωρούν ότι υπάρχει ένα συγκεκριμένο προφίλ παραβατικού νέου, ενώ οι υπόλοιποι 6/10 όχι, αφού «η παραβατικότητα μπορεί να έρθει από παντού» (Λ10).

Ο Λ5 αναφέρει χαρακτηριστικά: «Πιστεύω ότι το κάθε παιδί που παραβατεί είναι μια διαφορετική περίπτωση και γι' αυτό θέλει και μια εξατομικευμένη αντιμετώπιση».

Σχήμα 168. Πιστεύετε ότι υπάρχει συγκεκριμένο προφίλ ενός παραβατικού νέου;

B.4. Βασικά χαρακτηριστικά ενός ανήλικου που εμπλέκεται με το νόμο

Σε μια προσπάθεια να σκιαγραφήσουμε κάποια χαρακτηριστικά των ανηλίκων που εμπλέκονται με το νόμο, οι δικαστικοί λειτουργοί απάντησαν ότι πρόκειται κυρίως για αγόρια, προερχόμενα από «προβληματικές» (Λ1) οικογένειες με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό και μορφωτικό επίπεδο, χωρίς κατάλληλο υποστηρικτικό οικογενειακό πλαίσιο (Λ1, Λ2, Λ4, Λ7, Λ8, Λ9, Λ10), «πιθανόν συγκρουσιακό, που δεν μπορεί να τους υποστηρίξει και να τους ενισχύσει σε ώριμες συμπεριφορές» (Λ9), με προβλήματα στο σχολικό περιβάλλον, από το οποίο διακόπτουν χωρίς να ολοκληρώσουν τη φοίτησή τους (Λ2, Λ7, Λ8, Λ9, Λ10), χωρίς πρόγραμμα και στόχους στη ζωή τους (Λ9), που συνήθως έχουν απασχολήσει τα δικαστήρια και άλλη φορά με την εμπλοκή τους σε παραβατική πράξη (Λ1), συχνά αλλοδαποί ή Ρομά (Λ1, Λ2, Λ4, Λ7).

Ο Λ3 ξεχωρίζει κάποια φυλετικά χαρακτηριστικά: «Σίγουρα υπάρχουν κάποια φυλετικά χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα, οι Ρομά συχνότατα εμπλέκονται σε κλοπές, ληστείες και μάλιστα τελευταία με ιδιαίτερη σκληρότητα. Οι μετανάστες και οι πρόσφυγες, επίσης, εξαιτίας των τραυματικών καταστάσεων που έχουν ζήσει εκδηλώνουν ψυχιατρική έκφανση του τραύματος που έχουν βιώσει. Συχνά, πάρα πολύ εύκολα βγάζουν ένα μαχαίρι να απειλήσουν και να τραυματίσουν κάποιον» (Λ3).

Ο Λ6 τονίζει τον ρόλο της οικογένειας καθώς και την επίδραση των ΜΜΕ: «Βασικό ρόλο παίζει η οικογένεια, οι γονείς, η ποιοτική ενασχόληση των γονιών με τα παιδιά, η γρήγορη ωρίμαση μέσα από το διαδίκτυο, τα ΜΜΕ είναι παράγοντες που με

βίαιο τρόπο βγάζουν τους νέους στην κοινωνία νωρίτερα, χωρίς να έχουν τα απαραίτητα εφόδια για να μπορέσουν να αντεπεξέλθουν».

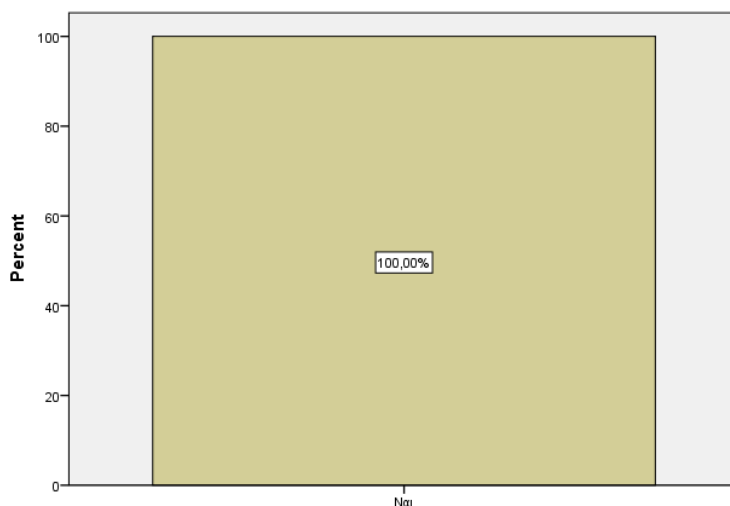
Ο Λ4 αναφέρεται και σε *«κάποιο συναισθηματικό κενό, επειδή είναι παιδιά χωρισμένων γονιών που δεν έχουν εποπτεία αρκετή από τους γονείς ή προβαίνουν σε κάποιες άδικες πράξεις από αντίδραση»*, και ο Λ8 δίνει βαρύτητα στα πρότυπα που δίνονται μέσα στην οικογένεια του ανηλίκου και το περιβάλλον του.

Περαιτέρω, δύο δικαστικοί λειτουργοί αναφέρθηκαν σε χαρακτηριστικά της εφηβικής ηλικίας, όπως είναι η *«ανωριμότητα»* (Λ8) ή η *«αντίσταση ενάντια σε κάθε μορφής εξουσία, παρορμητικότητα, αντιδραστικότητα»* (Λ9).

Ο Λ5 εστιάζει στην αυτοεκτίμηση του ανηλίκου: *«Εγώ θα πω τα χαρακτηριστικά που έχω παρατηρήσει και στα ανήλικα θύματα και στους ανήλικους παραβάτες. Έχουν κοινά χαρακτηριστικά, δηλαδή: χαμηλή αυτοεκτίμηση. Δεν μπορούν να διακριθούν σε κάποιον τομέα ή δεν τους αναγνωρίζουμε σε κάποιον τομέα ότι υπερτερούν, αλλά ουσιαστικά δεν έχουν αυτοεκτίμηση. Και στην περίπτωση του θύματος, αυτό αναδιπλώνεται και στρέφεται κατά του εαυτού του ή στην άλλη περίπτωση εξωτερικεύει αυτή τη μη αυτοεκτίμηση που έχει, ώστε να γίνει αντιληπτό από τους επόμενους και να πει ότι υπάρχω. Νομίζω, βασικά, ότι η αιτία είναι η ίδια»* (Λ5)

B.5. Περιπτώσεις που αναίρεσαν την εικόνα του νέου με τα ανωτέρω χαρακτηριστικά

Όταν ρωτήθηκαν οι δικαστικοί λειτουργοί αν γνώριζαν περιπτώσεις που αναίρεσαν την εικόνα του νέου με τα χαρακτηριστικά που ανέφεραν προηγουμένως, όλοι απάντησαν καταφατικά, έστω και αν τρεις από τους ερωτηθέντες θεωρούν ότι τέτοιες περιπτώσεις είναι πολύ σπάνιες εξαιρέσεις στον κανόνα (Λ1, Λ2, Λ4).

Σχήμα 169. Γνωρίζετε περιπτώσεις που αναιρέσαν την εικόνα του νέου με τα χαρακτηριστικά που μόλις αναφέρατε;

Ορισμένοι ανέφεραν ειδικότερα:

«Ναι, κατ' εξαίρεση, κάποιες ελάχιστες περιπτώσεις, που αφορούν κυρίως συλλήψεις ανηλίκων σε γήπεδο ή σε διάφορες διαδηλώσεις. Σε τέτοιες υποθέσεις έχει τύχει να συναντήσουμε παιδιά με καλό μορφωτικό επίπεδο που προέρχονται από οικογένειες με καλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο» (Λ1).

«Ναι. Υπάρχουν περιπτώσεις που προέρχονται από ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Θυμάμαι χαρακτηριστικά μια πολύ σοβαρή περίπτωση άσκησης βίας στο σχολικό περιβάλλον. Πιο συχνές περιπτώσεις νέων που προέρχονται από ανώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα εμπλέκονται σε χρήση ναρκωτικών ουσιών ή αδικήματα σε σχέση με παραβάσεις Κ.Ο.Κ., όπως για παράδειγμα σωματικές βλάβες από αμέλεια» (Λ3).

«Υπάρχουν βέβαια. Η παραβατικότητα των ανηλίκων δεν νομίζω ότι έχει σχέση με το στρώμα το κοινωνικό. Στους ενήλικες είναι κάτι διαφορετικό. Κάποιος που έχει μια οικονομική ευμάρεια μπορεί να πληρώσει και να καλύψει πράγματα, ώστε να μη φανεί ποτέ η παραβατική του συμπεριφορά. Ειδικά σε θέματα βίας, πιστεύω ότι δεν υπάρχει ούτε πλούσιος ούτε φτωχός. Και στα κολλέγια που πάνε τα πολύ πλούσια παιδιά, αλλά και στα απλά σχολεία της γειτονιάς έχουμε έξαρση της παραβατικότητας που έχει να κάνει με τη βία καθώς και με τη χρήση ναρκωτικών ουσιών. Τα τελευταία ποσοστά του ΚΕΘΕΑ λένε ότι όχι το απλό τσιγάρο αλλά η χρήση χασίς πήγε στα 15χρονα» (Λ5).

«Ναι βεβαίως. Δεν έχει να κάνει απαραίτητως με ένα περιβάλλον χαμηλού οικονομικού επιπέδου. Ειδικά στο προηγούμενο Πρωτοδικείο που ήμουν, όπου

ήταν και πιο εύκολη η ενημέρωση, καταλάβαινες ότι κάποιοι ανήλικοι προέρχονταν από ένα εύπορο οικογενειακό περιβάλλον, με κάποια μόρφωση και κάποιο ενδιαφέρον των γονιών. Εν τούτοις υπήρξαν παραβατικότητες των παιδιών, υπήρξε παρέκκλιση, πράξεις που αφορούσαν κυρίως ναρκωτικά, και πιο χαμηλή παραβατικότητα, όπως παράβαση Κ.Ο.Κ., σημειώνονταν και κάποιες κλοπές. Αυτό που βλέπω στο Πρωτοδικείο [...], που είναι μεγαλύτερος χώρος και μπορείς να βγάλεις και άλλα συμπεράσματα, η ενασχόληση των ανηλίκων με την τεχνολογία μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης οδηγεί σε εγκλήματα που αφορούν το διαδίκτυο (cyberbullying), υπάρχει η καταγραφή σε προσωπικές στιγμές άλλων, π.χ. συμμαθητών τους, είτε διακίνηση υλικού με ερωτικό περιεχόμενο, δηλαδή μορφές παραβατικότητας που αφορούν την προσωπική σφαίρα» (Λ6).

«Σίγουρα, υπάρχουν κάποιες περιπτώσεις παιδιών που φτάνουν στα δικαστήρια και προέρχονται από ένα οικογενειακό περιβάλλον που φαίνεται ομαλό. Εξαρτάται και από τα αδικήματα. Για παράδειγμα, ένα παιδί που κάνει χρήση κάνναβης, μπορεί να προέρχεται από ένα περιβάλλον, στο οποίο δεν φαίνεται να υπάρχει κάποιο πρόβλημα» (Λ7).

«Εννοείται. Είναι τα παιδιά της διπλανής πόρτας, των οποίων οι γονείς είναι με μεγάλη οικονομική επιφάνεια, πάνε σε πανάκριβα ιδιωτικά σχολεία, τους παρέχονται τα πάντα, κι όμως κάτι τους λείπει. Ίσως τους λείπει το να τους αφιερώσουν οι γονείς τους περισσότερο χρόνο, ουσιαστικό χρόνο, ή να τους μεταδώσουν κάποιες αξίες, όπως η φιλία. Συχνά, δεν έχουν φίλους, είναι επικεντρωμένοι σε στόχους για την προσωπική τους εκτόξευση (ας το πούμε έτσι) και επιτυχία, και προσπαθούν να πετύχουν σύμφωνα με τα πρότυπα των γονέων και όχι με τα δικά τους, και για τον λόγο αυτόν ξεσπούν και μπορεί να προβούν σε παραβατικές συμπεριφορές» (Λ8).

«Ναι, υπάρχουν και περιπτώσεις παιδιών που προέρχονται από ένα συγκροτημένο οικογενειακό περιβάλλον, με καλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα στη σχολική τους πορεία, και αυτά τα παιδιά μπορεί να εμπλακούν σε περιπτώσεις σωματικής βίας, κλοπών ή χρήσης ναρκωτικών ουσιών» (Λ9).

«Ναι, βέβαια. Θυμάμαι χαρακτηριστικά την περίπτωση ενός παιδιού καπετάνιου και μιας δασκάλας. Το παιδί είχε κάνει μια κλοπή, επειδή έμαθε ότι ήταν υιοθετημένο. Θυμάμαι ότι του έλεγα στο δικαστήριο “μάνα είναι αυτή που

μας μεγαλώνει και όχι αυτή που μας γεννά”. Επίσης, σε ανώτερα κοινωνικά στρώματα συναντάμε παιδιά πάνω στην εφηβεία τους να εκδηλώνουν παραβατικότητα αντίστοιχη της κοινωνικοοικονομικής τους κατάστασης και ευελιξίας. Για παράδειγμα, 16χρονο παιδί που φοιτά σε ιδιωτικό σχολείο μπορεί να πάρει και μία κόκα νωρίτερα από τους άλλους. Αυτά τα παιδιά φτάνουν στα δικαστήρια συνήθως για χρήση ουσιών ή για τη συμμετοχή τους σε κάποια πορεία, όπου μπορεί να εκδηλώσουν αντίσταση ή σωματική βία» (Λ10).

Άξονας Γ: Διερεύνηση των απόψεων των Δικαστικών Λειτουργών περί αποκαταστατικής δικαιοσύνης

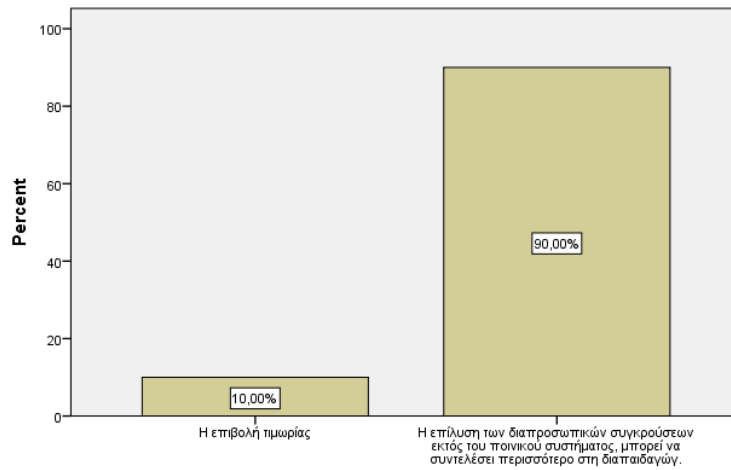
Γ.1. Ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών

Στο ερώτημα αυτό ο σκοπός της **διαπαιδαγώγησης** συμπεριλαμβανόταν στις απαντήσεις όλων των δικαστικών λειτουργών. Οι έξι από τους δέκα την επέλεξαν 1η σε κλίμακα σπουδαιότητας, τρεις στη 2η θέση κατάταξης και ένας στην 3η. Δεύτερος σκοπός, κατά σειρά κατάταξης, έρχεται η **επανάταξη**, που επιλέχθηκε από οχτώ ερωτώμενους, από τους οποίους πέντε την κατέταξαν στην 3η και τρεις στη 2η θέση κατάταξης. Έπεται η **επανόρθωση**, η οποία επιλέχθηκε από έξι δικαστικούς λειτουργούς ως σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών, από τους οποίους τρεις την κατέταξαν στην 3η θέση, δύο στη 2η, και ένας στην 1η θέση κατάταξης. Ακολουθεί ο **σωφρονισμός** που επιλέγεται από τέσσερις δικαστικούς λειτουργούς: τρεις τον κατατάσσουν στην 1η θέση και ένας στη 2η. Η **τιμωρία** και η **θεραπεία** επιλέγονται η καθεμία από έναν συμμετέχοντα στη 2η και την 3η θέση κατάταξης αντίστοιχα.

Γ.2. Η επιβολή τιμωρίας ή η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος μπορεί να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη και την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης;

Σ’ αυτό το ερώτημα η επιλογή της δεύτερης διαζευκτικής πρότασης υπήρξε σχεδόν καθολική από τους ερωτώμενους, όπως αποτυπώνεται και στο σχήμα που ακολουθεί, εκτιμώντας ότι η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος δύναται να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη και την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης.

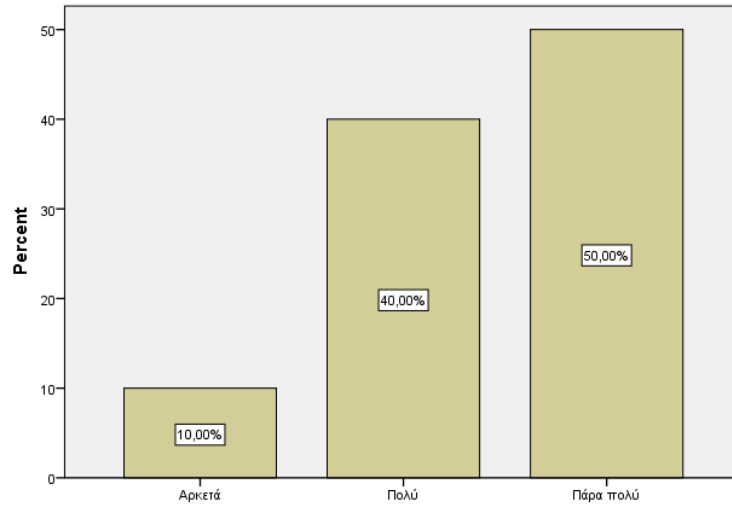
Ένας μόνο δικαστικός λειτουργός (Ε9) εξέφρασε μια διαφορετική άποψη: «Θεωρώ ότι η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος μάλλον δεν είναι αρκετή σε κάποιες περιπτώσεις σοβαρών αδικημάτων και χρειάζεται και η επιβολή τιμωρίας, προκειμένου να διαπαιδαγωγηθεί ουσιαστικά ο ανήλικος δράστης».

Σχήμα 170. Πιστεύετε ότι α) η επιβολή τιμωρίας ή β) η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος μπορεί να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγωγή του ανήλικου δράστη και την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης;

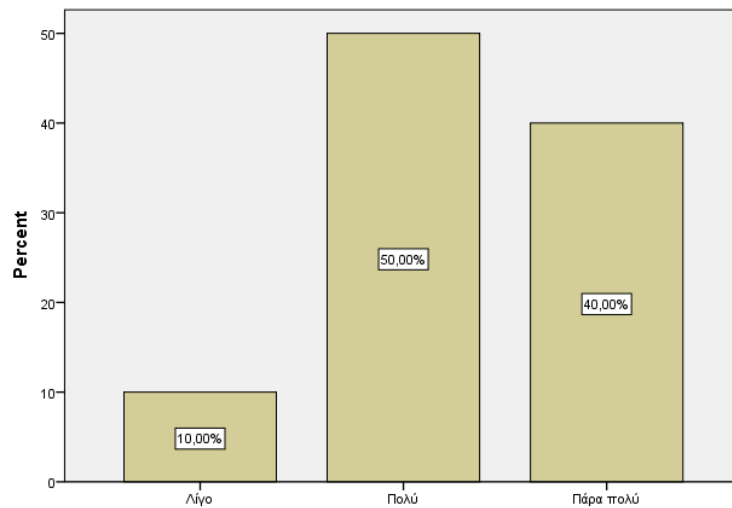
Στη συνέχεια, οι απαντήσεις που δόθηκαν από τους Δικαστικούς Λειτουργούς στα υποερωτήματα της Γ.3 ενότητας θα αποτυπωθούν σχηματικά:

Γ.3.α. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των δικαστικών λειτουργών, η αποκαταστατική δικαιοσύνη επικεντρώνεται στην προκληθείσα βλάβη και όχι στους παραβιασθέντες νόμους

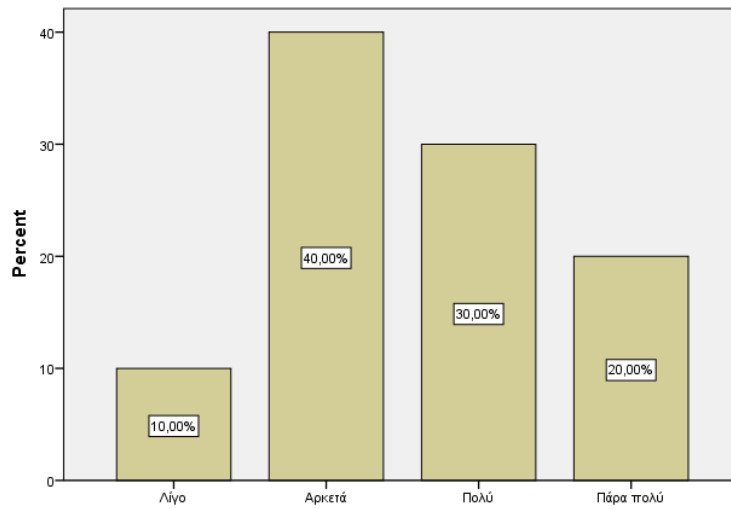
Σχήμα 171. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη επικεντρώνεται στην προκληθείσα βλάβη και όχι στους παραβιασθέντες νόμους

Γ.3.β. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των δικαστικών λειτουργών, η αποκαταστατική δικαιοσύνη εξασφαλίζει ότι θα αποδοθεί δικαιοσύνη για όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές

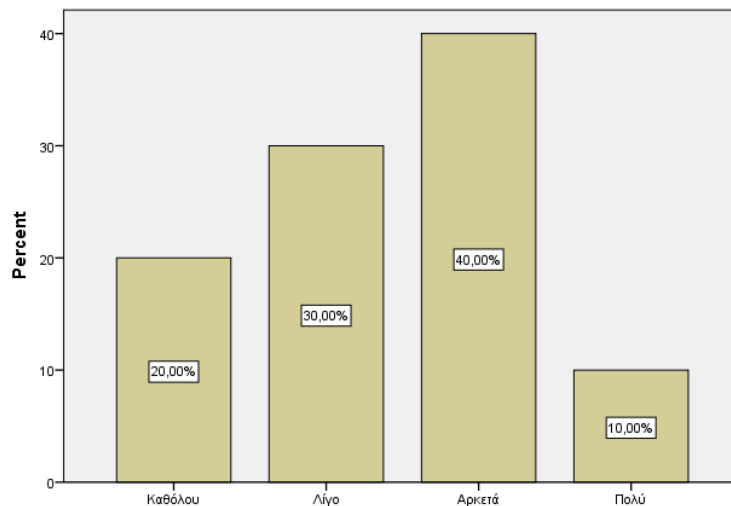
Σχήμα 172. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη εξασφαλίζει ότι θα αποδοθεί δικαιοσύνη για όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές

Γ.3.γ. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των δικαστικών λειτουργών, η αποκαταστατική δικαιοσύνη επανορθώνει την προκληθείσα βλάβη

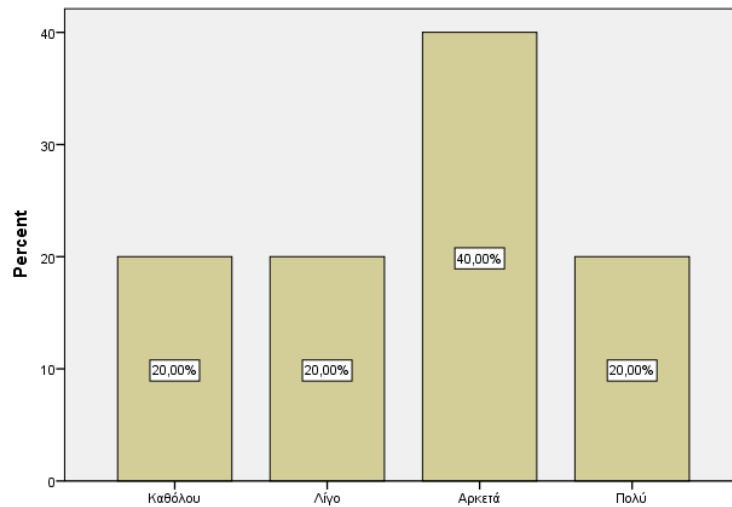
Σχήμα 173. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη επανορθώνει την προκληθείσα βλάβη

Γ.3.δ. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των δικαστικών λειτουργών, η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να οδηγήσει τον δράστη στην αντίληψη ότι ξέφυγε εύκολα από μια μεγάλη τιμωρία.

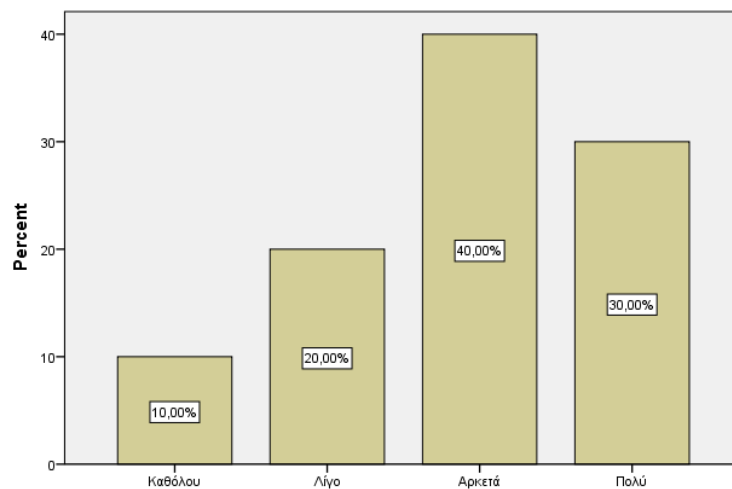
Σχήμα 174. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να οδηγήσει τον δράστη στην αντίληψη ότι ξέφυγε εύκολα από μια μεγάλη τιμωρία

Γ.3.ε. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των δικαστικών λειτουργών, η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να εκληφθεί από το θύμα ως ατιμωρησία του δράστη.

Σχήμα 175. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να εκληφθεί από το θύμα ως ατιμωρησία του δράστη.

Γ.3.στ. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των δικαστικών λειτουργών, η αποκαταστατική δικαιοσύνη, όπως επιχειρείται ήδη να εφαρμοστεί στο ελληνικό ποινικό δίκαιο (μέσω των άτυπων διαδικασιών της), είναι κατάλληλη, αξιόπιστη και προσαρμοσμένη στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας.

Σχήμα 176. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη, όπως επιχειρείται ήδη να εφαρμοστεί στο ελληνικό ποινικό δίκαιο, είναι κατάλληλη, αξιόπιστη και προσαρμοσμένη στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας.

Από τις απαντήσεις που έδωσαν οι Δικαστικοί Λειτουργοί στα υποερωτήματα της Γ3 ενότητας, ανακύπτει ότι, ενώ έχει γίνει κατανοητό ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη επικεντρώνεται στην προκληθείσα βλάβη και όχι στους παραβιασθέντες νόμους, εξασφαλίζει (τουλάχιστον σύμφωνα με τη ρητορική της) ότι θα αποδοθεί δικαιοσύνη για όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές και μπορεί σε ένα μεγάλο βαθμό να επανορθώσει την προκληθείσα βλάβη. Χρειάζεται, ωστόσο, μέχρι να προσαρμοστεί περισσότερο στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας, να γίνουν πολύ προσεκτικοί χειρισμοί στην εφαρμογή της, ώστε ούτε ο δράστης να οδηγηθεί στην αντίληψη ότι ξέφυγε εύκολα από μια μεγάλη τιμωρία ούτε το θύμα να την εκλάβει ως ατιμωρησία του δράστη (εφόσον αυτό ελλοχεύει πάντα ως κίνδυνος). Αυτό, εξάλλου, επισημάνθηκε και από τον Λ8: *«οι απαντήσεις στα υποερωτήματα Γ.3.γ, δ και ε δόθηκαν με την προϋπόθεση ότι η διαδικασία γίνεται σωστά, οπότε και τα δύο μέρη φεύγουν ικανοποιημένα. Διαφορετικά, εάν δεν εφαρμοστεί σωστά η διαδικασία, διαφοροποιείται και η κλίμακα στις απαντήσεις»*.

Επίσης, ο Λ1 ανέφερε ότι απάντησε με συγκεκριμένο σκεπτικό στα ερωτήματα, επειδή πολύ πρόσφατα παρακολούθησε τη σχετική εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ, οπότε ένιωθε πλέον *«πιο κοντά στον θεσμό της διαμεσολάβησης»*, και επίσης ότι οι απαντήσεις του δόθηκαν *«με την προϋπόθεση ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη εφαρμόζεται σωστά και σύμφωνα με τη διακηρυγμένη ρητορική της»*.

Ανάλογη επισήμανση έκανε και ο Λ5 εστιάζοντας κυρίως στον ρόλο και την ευθύνη του διαμεσολαβητή: *«τα παραπάνω ισχύουν, όταν γίνει σωστά η όλη διαδικασία, και αυτό εξαρτάται από εκείνον που διενεργεί τη διαμεσολάβηση, τι μήνυμα θα περάσει και το πόσο εκπαιδευμένος είναι, ώστε να περάσει στον δράστη και το θύμα την έννοια της συγκεκριμένης διαδικασίας. Αν περάσει αυτό το μήνυμα σωστά, κανένας δεν θα φύγει δυσαρεστημένος»*.

Άξονας Δ: Ο ρόλος του Εισαγγελικού Λειτουργού και του Ανακριτή σε προδικαστικό στάδιο

Δ.1. Οι ανήλικοι στην πλειονότητά τους συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους;

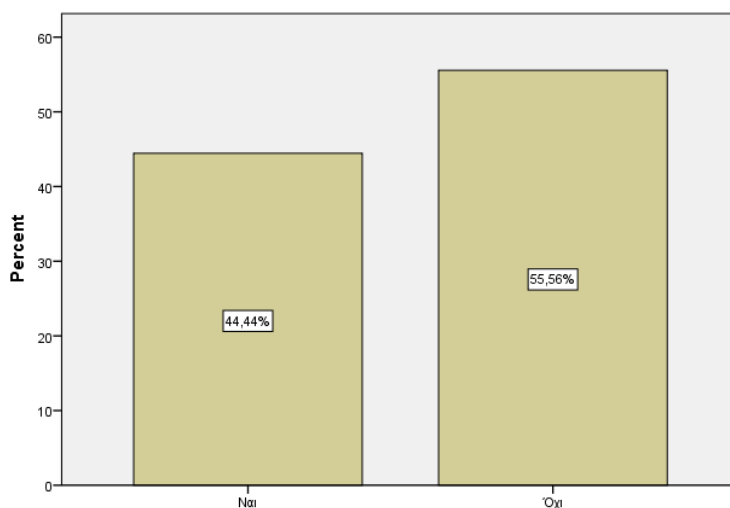
Τέσσερις δικαστικοί λειτουργοί (Λ1, Λ2, Λ3, Λ6) πιστεύουν ότι οι ανήλικοι στην πλειονότητά τους συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους, *«απλά για κάποιους λόγους επιλέγουν να ακολουθήσουν αυτό το δρόμο»* (Λ1).

Από την άλλη πλευρά, πέντε δικαστικοί λειτουργοί (Λ4, Λ5, Λ7 Λ8, Λ10), έχουν τη γνώμη ότι οι ανήλικοι δεν συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους, τουλάχιστον όταν διαπράττουν το αδίκημα, παρά «μόνο όταν έρχονται προ των ευθυνών τους» (Λ10).

Ο Λ4 υποστηρίζει την άποψή του στηριζόμενος κυρίως στην εμπειρία του με τους Ρομά, ενώ για τους υπόλοιπους θεωρεί ότι έχουν έναν βαθμό συνειδητότητας: «Δύσκολο να το πω, γιατί βάζω στο μυαλό μου τους Ρομά, που έχουμε αρκετούς στο δικαστήριό μας. Πιστεύω πως οι Ρομά δεν το αντιλαμβάνονται καθόλου, δεν ξέρω αν μπορείτε να κάνετε τη διάκριση. Για τους υπολοίπους σε έναν αρκετά καλό βαθμό θα μπορούσα να πω».

Ο Λ5 περιγράφει: «Σε μικρότερες ηλικίες πολλές φορές δεν έχουν την αίσθηση ότι παραβατούν. Και κάτι άλλο... Κι εμείς οι ίδιοι, αν ανατρέξουμε στο παρελθόν μας, όταν είμαστε παιδιά ή έφηβοι, θα διαπιστώσουμε ότι έχουμε διαπράξει πολλές από τις παραβατικές συμπεριφορές, που φέρνουν στο εδώλιο του κατηγορουμένου ένα ανήλικο παιδί (χαμογελά). Οπότε, μερικά πράγματα τα εκλαμβάνουν σαν πλάκα, σαν παιχνίδι, δεν έχουν την συναίσθηση ούτε τις συνέπειες για τους ίδιους ούτε για το θύμα».

Ο Λ9 πιστεύει ότι άλλοι ανήλικοι συνειδητοποιούν και άλλοι όχι τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους.

Σχήμα 177. Θεωρείτε ότι οι ανήλικοι στην πλειονότητά τους συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους;

Δ.2. Υπάρχουν υποθέσεις που φτάνουν στα γραφεία των δικαστικών λειτουργών με στόχο μια προληπτική παρέμβαση, προκειμένου ν' αποτραπεί μια κατάσταση

που εκτιμάται ότι μπορεί να οδηγήσει σε εκδήλωση παραβατικότητας; Από ποια πλευρά; Πώς ενεργούν;

Από τους πέντε λειτουργούς που αντιμετώπισαν υποθέσεις με στόχο μια προληπτική παρέμβαση, οι τρεις (Λ1, Λ2, Λ3) απάντησαν ότι συνεργάζονται με τις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων, όπου και παραπέμπουν τις συγκεκριμένες υποθέσεις στο πλαίσιο της πρόληψης, προκειμένου να υποστηριχθεί ψυχοκοινωνικά και να ενδυναμωθεί ο ανήλικος και η οικογένειά του, ή – όπως πρόσθεσε ο Λ3 – επιδιώκουν τη συνεργασία με τις κοινωνικές υπηρεσίες των δήμων ή με τα ιατροπαιδαγωγικά κέντρα.

Την ανάγκη συνεργασίας του λειτουργού με άλλες υπηρεσίες επεσήμανε και ο Λ5: *«Πολλές φορές, γονείς έρχονταν στο γραφείο μου ή έβλεπαν ότι κάτι δεν πάει καλά ή ανησυχούσαν για τις παρέες των παιδιών τους. Ειδικά, η παρέα είναι ένα ξεχωριστό κομμάτι για τον ανήλικο, γιατί ο ανήλικος πρέπει να είναι και μέσα στην παρέα – κανένας δεν μπορεί να πει ότι είναι καλό για τον ανήλικο να είναι εκτός του συνόλου, ακόμα κι αν το σύνολο δεν είναι καλό ή δεν είναι το ιδανικό που θα ήθελε κάποιος γονιός για το παιδί του – αλλά πρέπει να τον μάθουμε να λειτουργεί μέσα σ' αυτό το σύνολο και να ανθίσταται, αν χρειάζεται, να αντιστέκεται και να λέει και όχι σ' αυτή την παρέα. Ποτέ δεν πρέπει ο ανήλικος να είναι έξω από την παρέα. Ο Εισαγγελέας δεν είναι ο ειδικός, η εκπαίδευσή του φτάνει μέχρι να καταλαβαίνει τα όριά του, οπότε σε περιπτώσεις πρόληψης θα πρέπει να συνεργάζεται με άλλες υπηρεσίες. Θα πρέπει ο Εισαγγελέας, δηλαδή, να καταλαβαίνει τα όριά του και να καταλαβαίνει ποιος είναι ο αρμόδιος για να επιληφθεί για το περιστατικό».*

Ο Λ4 ακολουθεί μια άλλη τακτική: *«Ναι, βέβαια. Μας έρχονται πάρα πολλές φορές περιπτώσεις από σχολεία, πιο λίγες φορές από γείτονες και αρκετές φορές από συγγενείς (π.χ. μια θεία, μια γιαγιά που έχουν πρόβλημα κ.λπ.). Αυτό που κάνουμε είναι ότι τους συμβουλεύουμε γενικά, τους λέμε τι προβλέπει ο νόμος, τους κατευθύνουμε αν, π.χ., μπορούν να κάνουν μια γραπτή καταγγελία σε μας ή στην αστυνομία».*

Σε ερώτηση της ερευνήτριας στον ίδιο λειτουργό (Λ4) εάν έχει αντιμετωπίσει περιπτώσεις παιδιών που έχουν μαλώσει στο σχολείο και φτάνουν στο γραφείο του με στόχο ίσως να καταλήξουν σε δικαστήριο και με ποιο τρόπο ενεργεί, ο Λ4 απάντησε: *«Θα πρέπει να ξέρετε ότι τέτοιες περιπτώσεις πολλές φορές επιλαμβάνεται ο Εισαγγελέας υπηρεσίας, γιατί έρχονταν, για παράδειγμα, οι γονείς του ενός παιδιού και ζητούσαν απλή εισαγγελική παραγγελία για τους γονείς του άλλου παιδιού και αφού την έπαιρναν τους στέλναμε στο αστυνομικό τμήμα. Γινόταν δηλαδή διαφορά ανάμεσα σε*

γονείς. Κάποιες φορές, τους προτρέπαμε να απευθυνθούν στο σχολείο και εκεί να λυθεί η διαφορά τους, γιατί δεν είχαμε συνηθίσει εμείς στην εισαγγελία ανηλίκων, λόγω και του φόρτου εργασίας που έχουμε, να καλούμε παιδιά να τους κάνουμε συστάσεις. [...] Αν μου λέγατε ότι μπορείτε να σας στέλνω εγώ (στην ΥΕΑ) τους μαθητές και τους γονείς μαζί, θα μπορούσαν να είχαν λυθεί αλλιώς κάποιες υποθέσεις. Απλά εγώ δεν έχω τον χρόνο και την πολυτέλεια να καλούμε μαθητές και γονείς να τους κάνουμε συστάσεις».

Ο Λ6, παρ' όλο που δεν είχε ανάλογη δυνατότητα παρέμβασης σε υποθέσεις με στόχο την πρόληψη, αναφέρει: «Εγώ δεν έχω τέτοιου είδους παρέμβαση. Στο γραφείο του Εισαγγελέα φτάνουν σίγουρα. Απλά εγώ, βλέποντας την προσωπικότητα του ανηλίκου και τους λόγους που τον έχουν ωθήσει να τελέσει μια τέτοια πράξη, προσπαθώ κατά κάποιο τρόπο να αντιμετωπίσω αυτούς τους παράγοντες και να δούμε ποιο αναμορφωτικό μέτρο θα ταίριαζε στην περίπτωση αυτού του παιδιού. Αν, π.χ., ο ανήλικος αντιμετώπιζε κατηγορία παράβασης Κ.Ο.Κ. να παρακολουθούσε ένα πρόγραμμα κυκλοφοριακής αγωγής, αν είχε θέμα με ναρκωτικά να ρυθμίζαμε να παρακολουθούσε ένα θεραπευτικό πρόγραμμα. Εδώ στην ανάκριση που είχαμε μπροστά μας έναν ανήλικο με κατ' επανάληψη κατηγορίες κλοπών ή ληστείας, τον βάλαμε επιπλέον να παρακολουθήσει ένα ψυχιατρικό πρόγραμμα στο Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής του Πειραιά. Προσπαθώ να αξιοποιώ κάθε δυνατότητα. Όμως όταν για παράδειγμα υπηρετούσα στη [...], δεν είχα πολλές δυνατότητες. Υπήρχε μόνο ένα νομικό πρόσωπο, κέντρο παιδιού και εφήβου, οπότε στέλναμε τους ανήλικους εκεί και τις οικογένειές τους για κάποιες συμβουλευτικές συνεδρίες ή κάτι αντίστοιχο για περιπτώσεις με ναρκωτικά».

Στο σημείο αυτό, η ερευνήτρια κρίνει σκόπιμο να παρουσιάσει την απάντηση του συγκεκριμένου λειτουργού (Λ6) σε ένα ερώτημα που δεν τέθηκε στους προηγούμενους λειτουργούς, σχετικά με τη στάση και τη συμπεριφορά ενός ανηλίκου που παρουσιάζεται για πρώτη φορά ενώπιόν του: «Γίνεται η σύλληψη, προσέρχεται ο ανήλικος πρώτα ενώπιον του Εισαγγελέα Ανηλίκων, ο οποίος τον παραπέμπει στη συνέχεια ενώπιον του Ανακριτή, κυρίως όταν η πράξη έχει κακουρηγηματικό χαρακτήρα. Όταν έρχονται σε μένα, λοιπόν, εγώ τους δίνω μια προθεσμία για να απολογηθούν. Θα κρατηθούν προσωρινά το συντομότερο δυνατό χρόνο και η προσωρινή αυτή κράτησή τους πρέπει να γίνεται σε ειδικούς χώρους στα Αστυνομικά Τμήματα. Και σίγουρα, ένας τέτοιος χώρος θα είναι αυτός που δεν θα τους επιτρέπει να συνωστίζονται ή να έχουν

οποιαδήποτε επαφή με υπόδικους ή με ενήλικους προσωρινά κρατούμενους, για λόγους προστασίας της ανηλικότητας. Όταν προσέρχεται ενώπιον του Ανακριτή ένας ανήλικος, σίγουρα είναι πιο συνεσταλμένος και συνήθως αντιμετωπίζονται με τη δέουσα ευαισθησία, και λόγω της ανηλικότητας αλλά και λόγω του ότι είναι ήδη πολύ επιβαρυντική όλη αυτή η διαδικασία. Μπορεί να έχουν έρθει με τους γονείς τους, αφού έχουν ήδη ειδοποιηθεί από την Αστυνομία, αλλά υπάρχει και μία φοβία του γονέα μήπως έχουμε θέματα παραμέλησης εποπτείας και διωχθεί κι εκείνος. Εγώ πάντως θέλω τον γονιό και την ημέρα της απολογίας του παιδιού του, να τον δω να μιλήσω λίγο μαζί του. Κι επειδή συνήθως επιβάλλεται αναμορφωτικό μέτρο στον ανήλικο, φροντίζω να ενημερώνω για τη λειτουργία της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων. Ενδεχομένως, αν έχει υποβληθεί ξανά σε τέτοια διαδικασία, γνωρίζει, αλλά εγώ και πάλι τον ενημερώνω και διαπιστώνω, σε περίπτωση που του έχει επιβληθεί ξανά αναμορφωτικό μέτρο, αν το τηρεί, αν συνεργάζεται με την ΥΕΑ. Επικοινωνώ κι εγώ με την ΥΕΑ πολλές φορές, για να δω αν τηρεί την υποχρέωσή του στην ΥΕΑ. Δεν σας κρύβω ότι μερικές φορές είμαι πιο αυστηρός μαζί τους, στα λόγια, ώστε να δει τη ζωή του υπό ένα άλλο πρίσμα (της τήρησης της νομιμότητας) και πιο υπεύθυνα, προκειμένου να αποφύγει κάποιες αξιόποινες πράξεις, ν' αποφύγει κάποιες παρέες που τον εμπλέκουν σε τέτοιες διαδικασίες, να παρακολουθεί το σχολείο, να αθλείται – ενδεχομένως να ενταχθεί σε κάποιο αθλητικό σωματείο ή σε μια πολιτιστική ομάδα – να γνωρίσει ανθρώπους, να κοινωνικοποιηθεί, να έχει καλή επαφή με τους γονείς του και τα αδέρφια του. Του κάνω δηλαδή μια μίνι συνέντευξη, προκειμένου να καταλάβω το περιβάλλον του, τις συνθήκες που ζει, τους λόγους που τον ώθησαν στην πράξη του. Θέλω να αντιληφθεί ότι εγώ δεν είμαι απέναντί του σαν ένας κλασικός δικαστής ή ανακριτής· είναι βεβαίως μια νομική διαδικασία, αλλά η ανηλικότητά του λαμβάνεται πολύ σοβαρά υπ' όψιν και στην αντιμετώπιση μέσα από τα αναμορφωτικά μέτρα, τα οποία θα προσαρμοστούν στις ανάγκες του, αλλά ενδεχομένως να μπορέσουμε να κάνουμε μία πρόληψη, ώστε να μην εμπλακεί ξανά σε παραβατική δραστηριότητα. [...] Κοιτάζτε, γνωστοποιείται το δικαίωμά του να έχει δικηγόρο, αλλά δεν είναι απαραίτητο. Μόνο εάν ο ίδιος ο ανήλικος δηλώσει ότι το επιθυμεί, θα έχει δικηγόρο. Συνήθως, αν είναι σοβαρές οι πράξεις, π.χ. ληστείες, διορίζεται αυτεπαγγέλτως συνήγορος. Αν πρόκειται για παράδειγμα για κλοπές, τότε συνεκτιμάται η βαρύτητα της πράξης και η ωριμότητα του ανηλίκου. Η στάση ενός ανηλίκου που έρχεται για πρώτη φορά ενώπιόν μου διαφοροποιείται από αυτήν που έχει κάποιος που έχει εμπλακεί ξανά. Ο ανήλικος που έρχεται για πρώτη φορά είναι πιο φοβισμένος. Ο υπότροπος έρχεται πιο

συνειδητοποιημένος, εκτός από το ότι ξέρει τα στάδια της διαδικασίας, γνωρίζει ότι το πιθανότερο είναι ότι δεν θα έχει κάποια σοβαρή κύρωση. Φροντίζω όμως να τον κάνω να καταλάβει τους λόγους που τον έφτασαν σ' αυτό το σημείο (αυτό βέβαια θα το κάνει και ο δικαστής ανηλίκων στο ακροατήριο, αλλά το κάνω και σ' αυτό το στάδιο) και να μη νιώσει ότι αφήνεται εντελώς ελεύθερος χωρίς καμία επίπτωση. Παρ' όλο ότι υπάρχουν οι ειδικοί που θα μιλήσουν στον ανήλικο προσπαθώντας να τον αποτρέψουν από την υποτροπή, όμως θεωρώ ότι είναι σημαντικότερο και για τον δικό μας ρόλο η διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου, δηλαδή πιστεύω ότι ο «σωφρονισμός», η «αναμόρφωση» του ανηλίκου ξεκινά από εδώ. Πιστεύω ότι οι ανήλικοι είναι πιο ειλικρινείς από τους ενήλικες, όταν έρχονται εδώ. Αναλαμβάνουν πιο εύκολα την ευθύνη και είναι πιο ευθείς. [...] Δεν μου έχει τύχει σε αυτό το στάδιο να προκύψει η ανάγκη διαμεσολάβησης, για να μη φτάσει η υπόθεση στο ακροατήριο. Εγώ πρέπει ως όργανο να περαιώσω τη δικογραφία. Θα ληφθούν οι καταθέσεις όλων: θύτη, θύματος, οικογενειών, μαρτύρων. Θα προσπαθήσουμε να φωτίσουμε όλα τα σημεία και όλα καταγράφονται. Θα μπορούσα να προετοιμάσω το έδαφος για τη συνδιαλλαγή, αλλά μετά ξαναστέλνω την υπόθεση στον Εισαγγελέα κι εκείνος θα κρίνει αν θα τον παραπέμψει στο δικαστήριο» (Λ6).

Στο ίδιο ερώτημα, σχετικά με τη στάση των ανηλίκων, όταν προσέρχονται για πρώτη φορά ενώπιον των δικαστικών λειτουργών, οι Λ7 και Λ8 απάντησαν: «Εάν είναι το πρώτο του δικαστήριο έρχεται συνήθως φοβισμένος. Όταν όμως είναι υπότροπος ή έχει αντιληφθεί ότι δεν είναι ιδιαίτερα αυστηρά τα μέτρα που επιβάλλονται από το δικαστήριο, παρουσιάζεται πιο αδιάφορος» (Λ7). «Φοβισμένοι και τρομοκρατημένοι έρχονται οι ανήλικοι» (Λ8).

Δ.3. Εφαρμογή της δυνατότητας αποχής από την ποινική δίωξη σύμφωνα με το άρθρο 46 Κ.Π.Δ.

Από τους δέκα ερωτηθέντες δικαστικούς λειτουργούς, οι έξι ανέφεραν ότι δεν γνωρίζουν να έχει εφαρμοστεί η δυνατότητα αποχής από την ποινική δίωξη στα δικαστήρια που υπηρετούν ή που είχαν υπηρετήσει στο παρελθόν.

Οι Λ1 και Λ2 αποδίδουν το γεγονός κυρίως στο ότι οι εισαγγελείς – πλην του δικαστηρίου της Αθήνας – δεν έχουν ως αποκλειστική τους αρμοδιότητα τον χειρισμό των υποθέσεων που αφορούν παραβατικές πράξεις ανηλίκων.

Ένας μόνο ανέφερε ότι εφαρμόζει ο ίδιος αυτή τη δυνατότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό (Λ3).

Ο Λ8 ανέφερε πως γνωρίζει ότι στο δικό του δικαστήριο απέχει ο εισαγγελέας από την ποινική δίωξη, βάσει του άρθρου 46 Κ.Π.Δ., κυρίως «σε υποθέσεις ήσσονος σημασίας (π.χ. σε κάποιες περιπτώσεις Κ.Ο.Κ. ή σε κάποιες κλοπές που έχει αποζημιωθεί το θύμα)».

Ένας λειτουργός, επίσης, ανέφερε πως το εφάρμοζε πιθανότατα ο εισαγγελέας σε δικαστήριο ενός νησιού, όπου είχε και ο ίδιος παλαιότερα υπηρετήσει, γιατί εκεί ήταν «πιο προσωπική η σχέση» (Λ6).

Ο Λ5 αναφέρθηκε στη δική του εμπειρία: «Όταν υπηρετούσα εγώ, δεν υπήρχε αυτή η νομική δυνατότητα, αλλά αυτό το παλέψαμε. Είναι θεσμός περισσότερο του αγγλοσαξωνικού δικαίου και το παλέψαμε, για να νομοθετηθεί» (Λ5).

Δ.4. Ποια είναι η γνώμη των δικαστικών λειτουργών για τη συνδιαλλαγή μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ.;

Παρά το ότι στο προηγούμενο ερώτημα αναδείχτηκε η περιορισμένη εφαρμογή της αποχής των εισαγγελικών λειτουργών από την ποινική δίωξη μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ., όταν ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να αξιολογήσουν αυτή τη δυνατότητα που παρέχεται στον εισαγγελικό λειτουργό, ήταν όλοι πολύ θετικά διακείμενοι.

Ειδικότερα:

«Πολύ θετικά το βλέπω, αλλά πιστεύω πως, για να μπορέσουμε τελικά να το εφαρμόσουμε, θα πρέπει σε όλα τα δικαστήρια της χώρας ο Εισαγγελέας ανηλίκων να έχει ως αποκλειστική απασχόληση τις υποθέσεις ανηλίκων» (Λ1).

«Πιστεύω πως, αν υπήρχε η δυνατότητα εφαρμογής του θα ήταν πολύ θετικά τα αποτελέσματα» (Λ2).

«Είναι ένα σπουδαίο εργαλείο για τη διαπαιδαγώγηση των ανηλίκων. Την εφαρμόζω κυρίως σε αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας. Ο στόχος είναι να φέρουμε το παιδί σε επαφή με μία κοινωνική οργάνωση με σκοπό την προστασία των νέων, να φέρουμε το δράστη σε επαφή με το θύμα και να επιβάλουμε ένα μικρό αντίτιμο. [...]. Δεν είναι πολλές οι σωματικές βλάβες που φτάνουν σε μας στο στάδιο αυτό. Πάντως, φυσικά είναι ένα μέτρο που θα το επέλεγα σίγουρα σε περιπτώσεις σωματικών βλαβών» (Λ3).

«Επειδή ετοιμάζεται μια αλλαγή κανονισμού στην εισαγγελία και θα έχουμε αυξημένες αρμοδιότητες για το τι θα μπει στο ακροατήριο, φαντάζομαι ότι βοηθά το καινούργιο πλαίσιο να το εφαρμόσουμε αυτό. Και εμένα προσωπικά με

ενδιαφέρει να το εφαρμόσουμε. Θέλω πολύ να το ψάξω και να γίνει πρακτική και σε μας» (Λ4).

«Είναι ό,τι καλύτερο. Οι Γερμανοί λένε ότι το έγκλημα στο σπίτι του ανήλικου είναι απλός επισκέπτης, οπότε πρέπει καμιά φορά να το αφήνουμε να φεύγει ως επισκέπτης, γιατί δεν είναι μόνιμος κάτοικος όπως σε έναν ενήλικα» (Λ5).

«Θεωρώ ότι είναι ένα πολύ πρόσφορο μέτρο» (Λ6).

«Πιστεύω ότι θα ήταν ωφέλιμο, εάν εφαρμοζόταν» (Λ7).

«Δεν γνωρίζω εάν έχει εφαρμοστεί ο Εισαγγελέας τη συνδιαλλαγή μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ. Θεωρώ, πάντως, ότι θα ήταν σημαντικό αν την εφαρμόζε, γιατί δεν υπάρχει λόγος να υποστεί ο ανήλικος όλη αυτή την ταλαιπωρία του δικαστηρίου. Ουσιαστικά, το ζητούμενο είναι να συνειδητοποιήσει ο ανήλικος τι έγινε και τι έκανε, και το θύμα να νιώσει ασφαλές και προστατευμένο. Δεν έχει νόημα όλη η διαδικασία του δικαστηρίου, εάν αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί από την αρχή (Λ8).

«Υπό προϋποθέσεις και σε πολύ ήπια αδικήματα, πιθανόν να ήταν μια ωφέλιμη διαδικασία, χωρίς να οδηγηθεί η υπόθεση στο ακροατήριο» (Λ9).

«Πιστεύω πολύ στη συνδιαλλαγή, για μένα είναι το καλύτερο μέτρο. Αν θα μπορούσε να εφαρμοστεί σε εκείνο το στάδιο, μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ., θα ήταν πολύ θετικό» (Λ10).

Δ.5. Η αντιμετώπιση των ανήλικων δραστών από την αστυνομία

Όσον αφορά στην αντιμετώπιση των ανήλικων δραστών από την αστυνομία, οι απόψεις των δικαστικών λειτουργών διχάζονται. Οι μισοί (5/10) έχουν τη γνώμη ότι η αστυνομία αντιμετωπίζει – ειδικά τα τελευταία χρόνια – πολύ καλά τους ανήλικους δράστες (Λ1, Λ2, Λ4), με μεγαλύτερη προσοχή (Λ1, Λ6) και ευαισθησία (Λ2, Λ6) ή τουλάχιστον δεν έχει πέσει στην αντίληψή τους από μαρτυρίες ανήλικων ότι αστυνομικοί τους φέρθηκαν άσχημα ή ότι δημιουργήθηκε κάποιο θέμα μεταξύ τους (Λ4, Λ6, Λ8). «Αν συμβαίνει να υπάρχει κάποια προκατάληψη, μπορεί να συμβαίνει μόνο ως προς τους Ρομά» (Λ4). «Πάντα εξαρτάται από την πράξη, αλλά σίγουρα μετρά η ανηλικότητα στον τρόπο που αντιμετωπίζονται τα παιδιά. [...] Βλέπουν επίσης τον τρόπο που αντιμετωπίζονται οι ανήλικοι από τους δικαστικούς λειτουργούς» (Λ6).

Ο Λ7 αναφέρει ότι δεν έχει κάποια εμπειρία στο συγκεκριμένο θέμα.

Τρεις δικαστικοί λειτουργοί εκφράζουν τις επιφυλάξεις τους για την αντιμετώπιση των ανήλικων δραστών από την αστυνομία. Συγκεκριμένα, ο Λ9 θεωρεί ότι η αντιμετώπισή τους δεν διαφέρει μάλλον από εκείνη των ενηλίκων.

Οι Λ3 και Λ10 επισημαίνουν: *«Πραγματικά δεν ξέρω. Σαφώς, όταν αναφέρεται η αστυνομία έχουμε την αίσθηση ότι υπάρχει προστασία. Έχει πάρα πολύ μεγάλη σχέση με την παιδεία και την κουλτούρα των αστυνομικών. Μου έχουν αναφερθεί περιπτώσεις άσκησης βίας για την εκμαίευση πληροφοριών, αλλά αυτό έγινε ατύπως από τους γονείς ή τα παιδιά τα ίδια. Όμως δεν αποδείχθηκε, γιατί τα παιδιά δεν έχουν τη δύναμη να το πουν με αμεσότητα»* (Λ3). *«Κοιτάζτε, από αυτά που βλέπω, νομίζω ότι η Αστυνομία δεν φέρεται πολλές φορές με επαγγελματισμό απέναντι στον δράστη γενικά, ενήλικο ή ανήλικο. Θα έπρεπε να περιορίζονται στα αστυνομικά τους καθήκοντα, χωρίς να εξυβρίζονται ή να σπρώχνονται ή να τρώνε σφαλιάρες οι δράστες. Δεν πρέπει να υπερβαίνουν το μέτρο»* (Λ10).

Ο Λ5 έχει να καταθέσει μια εξαιρετικά σημαντική εμπειρία από την πολύχρονη θητεία του, εφόσον συνετέλεσε στη δημιουργία της αστυνομίας ανηλίκων: *«Το '80-'85, όταν υπηρετούσα στο δικαστήριο ανηλίκων ως εισαγγελέας ανηλίκων, τα πράγματα ήταν δραματικά, όχι γιατί ήταν κακή η αστυνομία, αλλά γιατί ήταν ανεκπαιδευτή η αστυνομία. Μια ανεκπαιδευτή αστυνομία, ένας ανεκπαιδευτος εισαγγελικός λειτουργός, ένας ανεκπαιδευτος κοινωνικός λειτουργός είναι ό,τι χειρότερο μπορεί να τύχει σε ένα παιδί που παραβατεί. Αυτό, λοιπόν, μας έκανε τότε εμένα και την τότε δικαστή ανηλίκων [...] (τόρα είναι και εκείνη Αρεοπαγίτης επί τιμή) να εμπνευστούμε την αστυνομία ανηλίκων. Έτσι δημιουργήθηκε η αστυνομία ανηλίκων. Το '85, λοιπόν, αφού βλέπαμε παιδιά να έρχονται, παιδιά τραυματισμένα από την αστυνομία, για να μαρτυρήσουν τις πράξεις που είχαν κάνει. Είχαμε δει και περίπτωση ανηλίκου που το είχε τρυπήσει όπλο και είχε βγει η σφαίρα από την πλάτη του και είπαμε ότι δεν πάει άλλο. Πρέπει να εκπαιδευτούν αυτοί οι άνθρωποι, αλλά και να γίνει μια αστυνομία ειδικά εκπαιδευμένη για τα παιδιά. Έτσι, όλο εκείνο το καλοκαίρι του '85 το βγάσαμε πέρα δώθε στο τότε Υπουργείο Δημοσίας Τάξης (Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη σήμερα) μέχρι να πείσουμε τον υπουργό να κάνει ένα σώμα τέτοιο, που εμείς θα αναλαμβάναμε να το εκπαιδύσουμε. Τελικά, ένας Γενικός Γραμματέας τότε, που προερχόταν μάλιστα από τον στρατό, έπιασε αυτό που του λέγαμε. Εκείνος το επέβαλε, παρ' όλο που οι υπόλοιποι αντιδρούσαν και έλεγαν ότι δεν χρειάζεται και ότι τα παιδιά είναι αρκετά ώριμα, κάτι στο οποίο είμαι εντελώς αντίθετος, γιατί νομίζω ότι τα παιδιά*

δεν είναι ώριμα σε μικρές ηλικίες, είναι ανώριμα. Μπορεί να έχουν γνώσεις υπολογιστών ή δεν ξέρω τι άλλο, γιατί είναι άλλο η ωριμότητα και άλλο οι γνώσεις και η ευχέρεια που έχουν με το διαδίκτυο. Και τότε, εκείνος ο Γ.Γ. επέβαλε στον αρχηγό και τους υπαρχηγούς της αστυνομίας να καθίσουμε κάτω και να φτιάξουμε το σχέδιο για την αστυνομία ανηλίκων. Έτσι δημιουργήθηκε η αστυνομία ανηλίκων. Στη συνέχεια εκπαιδεύσαμε τους πρώτους αστυνομικούς που στελέχωσαν αυτή την αστυνομία, εκεί που είναι σήμερα, στον τρίτο όροφο της ΓΑΔΑ, εκεί είναι από τότε, δεν έχει αλλάξει κάτι και από την αρχή την δημιουργήσαμε με δύο τμήματα: το ένα για τους ανήλικους παραβάτες και το άλλο για τα ανήλικα θύματα, γιατί και οι μεν και οι δε θέλουν ιδιαίτερη μεταχείριση. Τότε φτιάχτηκε και μία εγκύκλιος που στάλθηκε σε όλα τα τμήματα και για αρκετά χρόνια μετά, μέχρι το '90 που έφυγα εγώ από το ανηλίκων με την προαγωγή μου και πήγα στη Χαλκίδα, εκπαιδεύαμε σειρές ολόκληρες, κατά εκατοντάδες αστυνομικούς από όλη την Ελλάδα που έρχονταν στην Αστυνομική Ακαδημία και τους εκπαιδεύαμε στα θέματα ανηλίκων. Τότε έγιναν συγχρόνως μία Υποδιεύθυνση Αθηνών το '86, η Υποδιεύθυνση Θεσσαλονίκης και το Τμήμα στο Ηράκλειο. Αυτά υπάρχουν και σήμερα, δεν επεκτάθηκε το θέμα. Το μόνο που έγινε, είναι ότι αναβαθμίστηκε εδώ η Υπηρεσία και από Υποδιεύθυνση έγινε Διεύθυνση, πάλι με δύο ξεχωριστούς τομείς. Πιστεύω ότι η εκπαίδευση θα πρέπει να γίνεται στις σχολές των αστυφυλάκων και των αξιωματικών της αστυνομίας και όχι εκ των υστέρων σποραδικές εκπαιδεύσεις. Γιατί το κάθε παιδί που θα φτάσει στην πόρτα της αστυνομίας, θα δει έναν αστυνομικό που, εάν αυτός δεν είναι εκπαιδευμένος, για μένα θα είναι μεγάλο πρόβλημα» (Λ5).

Δ.6. Συνεργασία των δικαστικών λειτουργών με τα Αστυνομικά Τμήματα ή την Υποδιεύθυνση Προστασίας Ανηλίκων της αντίστοιχης Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης

Οι τέσσερις από τους δέκα ερωτηθέντες δικαστικούς λειτουργούς (Λ7, Λ8, Λ9, Λ10) ανέφεραν ότι δεν έχουν καμία συνεργασία με τα αστυνομικά τμήματα ή την Υποδιεύθυνση Προστασίας Ανηλίκων της ΓΑΔΑ.

Πέντε δικαστικοί λειτουργοί ανέφεραν ότι συνεργάζονται και μάλιστα στενά και πολύ συχνά με την αστυνομία, είτε μέσω τηλεφωνικής επαφής είτε μέσω διαβίβασης εγγράφων, ώστε να γίνεται άμεση αναφορά και καταγραφή των περιστατικών και να ενημερώνονται οι δικαστικοί λειτουργοί για την πορεία των υποθέσεων (Λ1, Λ2, Λ3, Λ4, Λ6). Ειδικότερα, ο Λ4 αναφέρει ότι συνεργάζεται με την αστυνομία «σε πολύ

καλό βαθμό. Έχουμε πολλή τηλεφωνική επικοινωνία, και πολλές φορές, αν δεν προλάβω να στείλω κάποιο έγγραφο, τους τηλεφωνώ και ψάχνουν και μας βοηθούν στο έργο μας. Εγώ έχω πάρα πολύ καλή συνεργασία, ειδικά τις ανακριτικές, υπάρχει και ειδικό τμήμα των ανηλίκων που μας εξυπηρετεί πολύ. Επισημαίνω ότι η πολύ καλή συνεργασία υπάρχει κυρίως με τη ΓΑΔΑ, γιατί τα αστυνομικά τμήματα δεν είναι και πολύ καλά ενημερωμένα, οπότε και αυτούς τους παραπέμπω στους συναδέλφους τους στη ΓΑΔΑ, για να τους εξηγήσουν κάποια πράγματα. Υπήρξαν περιπτώσεις που αστυνομικοί σε τμήματα δεν ήξεραν να κάνουν σωστή απομάκρυνση του παιδιού» (Λ4).

Ο Λ5 καταθέτει και πάλι κομμάτι της πολύτιμης εμπειρίας του: «Όταν δημιουργήθηκε το Τμήμα στην Αθήνα είχε αρμοδιότητα για τους ανηλίκους σε όλη την Αττική και έπαιρνε όλες τις σπουδαίες υποθέσεις του λεκανοπεδίου, πληθυσμού δηλαδή των 4 εκατομμυρίων. Εγώ στην Εισαγγελία Ανηλίκων αφενός έκανα για πρώτη φορά τους κοινωνικούς φακέλους – φάκελοι δηλαδή που έρχονταν για παράδειγμα με παράπονα και ανησυχίες των γονιών, που με ρωτήσατε και προηγουμένως, χωρίς να έχει παραβηθεί το παιδί, και αρχίζεις και ψάχνεις για παράδειγμα τι φταίει και το παιδί καπνίζει χασίς, τι φταίει και αργεί τα βράδια να γυρίσει ή τι φταίει και τα σπάει όλα μέσα στο σπίτι, περιπτώσεις δηλαδή που δεν μας είχε έρθει ακόμα ως παραβάτης, αλλά όλα έδειχναν ότι κάτι δεν πάει καλά – κι εκεί λοιπόν έφτιαχνα τους κοινωνικούς φακέλους και αυτό που έκανα αυτοπροσώπως ήταν να εξετάζω ο ίδιος τα θύματα, με τα πρωτόκολλα που ήξερα ότι ισχύουν στο εξωτερικό. Στη συνέχεια, οι εισαγγελείς τα έστελναν στην αστυνομία ανηλίκων, όπου τα εξέταζαν οι ψυχολόγοι που είχε προσλάβει η αστυνομία».

Άξονας Ε: Ο ρόλος του Δικαστικού Λειτουργού κατά την ακροαματική διαδικασία

Ε.1. Σημαντικά στοιχεία από το ατομικό δελτίο του ανηλίκου

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των Δικαστικών Λειτουργών, τα σημαντικότερα στοιχεία στα οποία δίνουν βαρύτητα από το ατομικό δελτίο του ανηλίκου που συντάσσει ο Επιμελητής Ανηλίκων είναι:

- Το οικογενειακό περιβάλλον / οι σχέσεις των μελών / το ιστορικό της οικογένειας / το μορφωτικό και κοινωνικό επίπεδο των γονέων (Λ1, Λ3, Λ4, Λ6, Λ7, Λ8, Λ9, Λ10).

- Τα στοιχεία της προσωπικότητάς του/ τα ενδιαφέροντα / οι παρέες / οι αξίες / τα όνειρα (Λ1, Λ4, Λ8, Λ9, Λ10).
- Η πρόταση του Επιμελητή για την αναμορφωτική μεταχείριση του ανηλίκου (Λ2, Λ3, Λ4, Λ6).
- Η επαφή του ανηλίκου με το σχολείο (Λ4, Λ6, Λ7, Λ8).
- Η εμπλοκή του σε άλλες αξιόποινες πράξεις (Λ7).

Στη συνέχεια παρατίθενται αυτούσια κάποιες απαντήσεις:

«Εγώ προσωπικά δίνω ιδιαίτερη προσοχή στο ιστορικό της οικογένειας, στο πώς η οικογένεια στέκεται απέναντι στον ανήλικο και διαχειρίζεται το παιδί, τι προκύπτει από τη συνεργασία Επιμελητή και ανηλίκου, καθώς και στην πρόταση του Επιμελητή. Γι' αυτό πιστεύω ότι η παρέμβαση του Επιμελητή θα πρέπει να γίνεται άμεσα και όχι τρεις μέρες πριν το δικαστήριο» (Λ3).

«Το δελτίο του Επιμελητή βοηθά πάρα πολύ. Έχω την έκθεσή του σαν Ιερό Ευαγγέλιο, κοιτάζω τα πάντα. Μετράει πολύ για μένα η οικογενειακή του κατάσταση, αν πηγαίνει σχολείο, για να δω αν έχει ενδιαφέροντα, γιατί, αν είναι ένα παιδί που έχει εγκαταλείψει το σχολείο, τότε έχει και πολύ ελεύθερο χρόνο να βγει έξω και να κάνει κακές παρέες κ.λπ. Φυσικά και η πρόταση του Επιμελητή με επηρεάζει πάρα πολύ» (Λ4).

«Όταν δικάζα ως Δικαστής ανηλίκων είχα άμεση επικοινωνία με τον Επιμελητή ανηλίκων. Είχαμε εξαιρετική σχέση και όχι μόνο για το δικαστήριο, αλλά και για την τήρηση των μέτρων, ώστε να ξέρουμε αν αποδίδει το κάθε μέτρο. Πολύ σημαντική η παρουσία, η άποψη και η έκθεση του Επιμελητή για την κοινωνική κατάσταση του ανηλίκου, το μορφωτικό επίπεδο του ιδίου και των γονέων, τις συνθήκες της οικογένειας, για τα μέτρα που είναι προτιμότερο να επιβληθούν» (Λ6).

«Εγώ, κατ' αρχάς, θέλω να ξέρω το οικογενειακό περιβάλλον του παιδιού, πόσο είναι μέσα στην οικογένεια και τις σχέσεις μεταξύ των μελών, αν πηγαίνει σχολείο, τις παρέες του, τι όνειρα έχει, τι αξίες έχει» (Λ8).

«Εγώ δίνω ιδιαίτερη σημασία στο οικογενειακό περιβάλλον του ανηλίκου, στο τι κάνει από την τέλεση της πράξης μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσής του και γενικότερα στην προσωπικότητά του» (Λ9).

«Δίνω ιδιαίτερη βαρύτητα στα στοιχεία που μου δίνει η έκθεση του Επιμελητή για την προσωπικότητα και τον χαρακτήρα του ανηλίκου και πάρα πολύ στις σχέσεις της οικογένειας ή και τα προβλήματα των γονιών» (Λ10).

Ο Λ5, ιδιαίτερα περιγραφικός, θεωρεί πολύ σημαντικά όλα τα στοιχεία που εμπεριέχονται στην έκθεση του Επιμελητή: *«Πρώτα πρώτα, εγώ είχα διοριστεί το '78. Είχα δηλαδή πέντε χρόνια που είχα γίνει Εισαγγελέας ανηλίκων. Όταν, λοιπόν, πήγα και είδα ότι υπάρχει ο φάκελος του ανηλίκου (τότε το έμαθα, αφού δεν ήξερα πώς λειτουργεί το δικαστήριο ανηλίκων) και είδα τον φάκελο του Επιμελητή, ήταν σαν να είχα ανοιχτό βιβλίο την ψυχή του ανηλίκου. Όταν ανέβαινα να τον δικάσω, εγώ ήξερα ήδη τα πάντα γι' αυτόν. Ήμουν, δηλαδή, προετοιμασμένος και ήξερα ποια ακριβώς τακτική θα ακολουθήσω. Όλα τα στοιχεία του δελτίου του ανηλίκου θεωρώ πολύ σημαντικά. Επίσης, επικοινωνούσα με τον Επιμελητή για το πώς θα έπρεπε να το προχωρήσουμε. Είναι ευαίσθητο παιδί; Θα αντιληφθεί με την πρώτη το μέτρο που θα του βάλουμε; Θα πρέπει ίσως να το αγριέψουμε ή να τον φοβίσουμε κάπως; Είχα ένα αποκούμπι και ήξερα ότι δεν θα κάνω λάθος. Και το πίστευα αυτό. Και μόλις το είδα, είπα, γιατί να μην έχω έναν τέτοιο φάκελο και για τον ενήλικα που δικάζω; [...] Γιατί πραγματικά κι εκεί χρειάζεται, η κοινωνική αρωγή έρχεται μετά. [...] Εγώ λοιπόν θεωρώ πολύ σημαντικό ένας επιμελητής να μου εισφέρει στοιχεία για την προσωπικότητα όχι μόνο του ανήλικου αλλά και του ενήλικου δράστη, στοιχεία για την πραγματική του εικόνα. Όλα αυτά τα στοιχεία που εμπεριέχονται σε μία έκθεση είναι απίστευτα σημαντικά για μένα» (Λ5).*

E.2. Σε ποιον βαθμό λαμβάνεται υπ' όψιν από τους Δικαστικούς Λειτουργούς η έκθεση του Επιμελητή Ανηλίκων;

Όλοι οι δικαστικοί λειτουργοί δήλωσαν ότι λαμβάνουν σε πολύ μεγάλο βαθμό υπ' όψιν τους την έκθεση του Επιμελητή Ανηλίκων, την οποία θεωρούν πολύ σημαντική: *«Σε απολύτως σημαντικό βαθμό. Απορώ σε κάποιες περιοχές, εάν δεν υπάρχει αυτή η υπηρεσία, πώς μπορούν να βγαίνουν οι αποφάσεις. Γιατί δεν είναι μόνο η εικόνα του ανηλίκου που βλέπεις στο δικαστήριο, είναι όλη η προετοιμασία μέχρι να φτάσει εκεί, η πρόοδος, η εξέλιξη, η συνειδητοποίηση της πράξης, όλη αυτή η διαδικασία είναι στα πλαίσια μιας διαπαιδαγώγησης του ανηλίκου» (Λ6).*

Κι ενώ όλοι οι δικαστικοί λειτουργοί ανενδοίαστα επισημαίνουν τη σημασία της έκθεσης για την τελική λήψη της απόφασης, ο Λ8 βάζει και μια άλλη οπτική στο

θέμα, αφού το συναρτά «*ανάλογα με τον Επιμελητή. Όταν καταλαβαίνω ότι έχει γίνει δουλειά με τον ανήλικο, τότε λαμβάνω υπ' όψιν μου την έκθεσή του σε πολύ μεγάλο βαθμό*».

Ε.3. Κατά το στάδιο της πρότασης / απόφασης για την επιβολή του αναμορφωτικού μέτρου, ποιο κριτήριο θεωρούν πιο σημαντικό: τη βαρύτητα της πράξης, την προσωπικότητα του δράστη ή κάτι άλλο;

Στο ερώτημα αυτό οι απόψεις των δικαστικών λειτουργών διχάστηκαν.

Πέντε ερωτηθέντες (Λ1, Λ3, Λ5, Λ6, Λ7) απάντησαν ότι κατά το στάδιο της πρότασης / απόφασής τους θεωρούν πιο σημαντικό κριτήριο την προσωπικότητα του δράστη «*ειδικά στους ανηλίκους*» (Λ5), εφόσον «*το δικαστήριο ανηλίκων είναι πρωτίστως διαπαιδαγωγικό*» (Λ1) και «*ένα αναμορφωτικό μέτρο που θα επιβληθεί στον ανήλικο είναι σημαντικό να προσαρμόζεται στις ανάγκες του. Δεν είναι το θέμα εδώ το να τιμωρήσουμε μια πράξη*» (Λ6). «*Και για την πιο απαίσια πράξη, ακόμα και για την πράξη της ανθρωποκτονίας, θεωρώ σημαντικό κριτήριο την προσωπικότητα του δράστη*» (Λ5).

Τέσσερις δικαστικοί λειτουργοί (Λ4, Λ8, Λ9, Λ10) είπαν ότι δεν μπορούν να ξεχωρίσουν κάποιο κριτήριο ως πιο σημαντικό, αλλά ότι εξίσου συνεκτιμούν και την προσωπικότητα του δράστη και τη βαρύτητα της πράξης.

Ο Λ10 ανέφερε ότι λαμβάνει τα πάντα υπ' όψιν του: «*Και τα δύο, και η βαρύτητα της πράξης, ακόμα και το αν είναι κάποιος υπότροπος, αλλά και η προσωπικότητα του δράστη. Παίζει ρόλο για μένα το πώς θα έρθει στο δικαστήριο, αν θα δείξει κάποια μεταμέλεια, ακόμα και οι λόγοι που τον οδήγησαν στην πράξη*» (Λ10)

Ένας δικαστικός λειτουργός (Λ2) θεωρεί τη βαρύτητα της πράξης ως το πιο σημαντικό κριτήριο.

Ε.4. Η παρουσία και η συμπεριφορά των γονέων στο δικαστήριο επηρεάζει την πρόταση / απόφαση των Δικαστικών Λειτουργών αναφορικά με την ποινική μεταχείριση του κατηγορουμένου;

Και σε αυτό το ερώτημα μοιράστηκαν σε ένα βαθμό οι απαντήσεις των δικαστικών λειτουργών.

Έξι δικαστικοί λειτουργοί (Λ1, Λ3, Λ4, Λ5, Λ6, Λ10) φαίνεται ότι επηρεάζονται – αναφορικά με την ποινική μεταχείριση του κατηγορουμένου – από την παρουσία

και συμπεριφορά των γονέων των ανηλίκων στο δικαστήριο, έστω και για διαφορετικούς λόγους:

«Ναι, αρκετά. Εάν δω ένα υποστηρικτικό περιβάλλον, θα προτείνω ένα πιο “ήπιο” μέτρο» (Λ1).

«Πάρα πολύ. Θυμάμαι κάποτε είχε έρθει στο ακροατήριο εδώ ένας περίεργος, που πεταγόταν συνέχεια και ήταν πολύ εκνευριστικός. Θυμάμαι που του είπα “εσύ φταις που έχει γίνει το παιδί σου έτσι, και δεν πρόκειται να γίνει ποτέ καλά”. Η παρουσία του και το πώς θα μιλήσει, όλο το background το κοιτάζω πάρα πολύ στους γονείς... από ποια οικογένεια προέρχεται το παιδί» (Λ4).

«Ναι, γιατί βλέπεις εάν υπάρχει ένα υποστηρικτικό περιβάλλον για να τον στηρίζει εφεξής. Εάν μπορεί να υπάρξει έλεγχος, εποπτεία, υποστήριξη από το οικογενειακό περιβάλλον, άλλως εάν είναι ανεπαρκείς οι γονείς για οιονδήποτε λόγο, ίσως πρέπει να ανατεθεί η επιμέλεια ή η εντατική επιμέλεια σε έναν επιμελητή» (Λ6).

«Πάρα πολύ. Μου αρέσει να βλέπω και γονείς να ενδιαφέρονται και πού μεγαλώνει ένα παιδί» (Λ10).

«Να την επηρεάσει καθοριστικά, όχι. Απλά, σου δίνει την ευχέρεια να ξέρεις αν θα έχεις ένα βοηθό σε ένα μέτρο επεικές που θα προτείνεις για τον ανήλικο, αν το υπόβαθρο της οικογένειας είναι τέτοιο, ώστε να εφαρμοστεί αυτό το μέτρο. Μετράς τον γονιό. Για οποιοδήποτε θέμα – π.χ. υγείας, αν ήμουν γιατρός, εκπαίδευσης, αν ήμουν δάσκαλος – δεν γίνεται να μη συμπεριλάβεις τον γονιό, δεν γίνεται να τον αφήσεις απ’ έξω, τότε χτίζεις στην άμμο» (Λ5).

Τέσσερις δικαστικοί λειτουργοί (Λ2, Λ7, Λ8, Λ9) ανέφεραν ότι δεν επηρεάζεται η κρίση τους αναφορικά με την ποινική μεταχείριση των ανηλίκων από την παρουσία και συμπεριφορά των γονέων στο ακροατήριο.

Ε.5. Οι ανήλικοι συνήθως θεωρούν δίκαιη ή άδικη την απόφαση του δικαστηρίου;

Όλοι σχεδόν (9/10) οι δικαστικοί λειτουργοί πιστεύουν ότι οι ανήλικοι συνήθως θεωρούν δίκαιη την απόφαση του δικαστηρίου, αρκεί να έχουν καταλάβει τη διαδικασία (Λ3).

Ένας δικαστικός λειτουργός (Λ4) ανέφερε ότι δεν μπορεί να γνωρίζει με σιγουριά πώς νιώθει ο ανήλικος κατηγορούμενος μετά το δικαστήριο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απόψεις των Λ5 και Λ6: «Πιστεύω ότι τη θεωρούν δίκαιη, θεωρώ δηλαδή ότι έχουν αίσθηση και συνειδητοποιούν πιο εύκολα την πράξη τους. Δεν πιστεύω ότι έχει να κάνει με το ότι είναι πιο ήπια μια ποινή από το δικαστήριο ανηλίκων, αλλά ότι τον βάζεις σε σκέψεις. Δεν είναι κάτι που δεν τον αγγίζει, ακόμα και αν ξέρει ότι δεν έχει μια κύρωση όπως των ενηλίκων. Επιδρά αρκετά έντονα μέσα του όλη αυτή η διαδικασία. Με προβληματίζει, ωστόσο, μια επανάληψη της ίδιας πράξης από έναν ανήλικο, γιατί ξέρω ότι όλη αυτή η διαδικασία από εισαγγελείς και ανακριτές είναι κάτι δύσκολο. Νομίζω ότι χρειαζόμαστε επιμόρφωση και οι δικαστικοί για το πώς παίρνουμε μια κατάθεση από έναν ανήλικο, γιατί σίγουρα αυτό επιδρά στον ψυχισμό του» (Λ6). «Εγώ μπορώ να μιλήσω για τη δική μου περίοδο ως εισαγγελέας ανηλίκων. Κατά τη δική μου θητεία, [...] μία φορά την εβδομάδα είχαμε καθιερώσει [με τη δικαστή ανηλίκων] και πηγαίναμε στο ΣΚΑ Κορυδαλλού, τότε δεν ήταν ο Αυλώνας. Ήταν μία από τις πτέρυγες του Κορυδαλλού, Σωφρονιστικό Κατάστημα Ανηλίκων. Πηγαίναμε εκεί. Η πτέρυγα αυτή είχε μία πολύ μεγάλη αίθουσα όπου έτρωγαν οι κρατούμενοι όλοι μαζί και όχι όπως τώρα στον Αυλώνα που τρώνε στα κελιά τους. Εκεί, λοιπόν, μαζευόμασταν, βγάζαμε έξω τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους και καθόμασταν με τα παιδιά αυτά, που εμείς τα είχαμε δικάσει, και συζητούσαμε. Ποτέ κανένας δεν μας πείραζε, ποτέ κανένας δεν μας άγγιζε, δεν μας έκανε κακό, μόνοι μας καθόμασταν και συζητούσαμε με τα παιδιά. Πολλά παιδιά είχαν προβλήματα, τα είχαν εγκαταλείψει οι γονείς τους, επειδή είχαν αυτή την παραβατική συμπεριφορά ή δεν τα επισκέπτονταν, μεσολαβούσαμε και καλούσαμε πολλούς γονείς να επισκεφθούν τα παιδιά. Κοιτούσαμε τις ανάγκες τους και γινόταν αυτό συνεχώς. Νομίζω ότι είναι σημαντικό να δει ένα παιδί τι έχει κάνει και, για να του επιβληθεί ποινικός σωφρονισμός, πρέπει να έχεις φτάσει στο απροχώρητο. Δεν μπαίνει ο ποινικός σωφρονισμός για πλάκα από κανένα δικαστήριο ανηλίκων. Πρέπει να έχεις εξαντλήσει όλα τα άλλα αναμορφωτικά μέτρα και να φτάσεις εκεί, επειδή θεωρείς ότι κανένα άλλο μέτρο δεν μπορεί να τον επηρεάσει. Οπότε, μιλάμε για παιδιά που είχαν τελέσει πολύ σοβαρές πράξεις και που είχαν αντιμετωπιστεί άλλες φορές με αναμορφωτικά μέτρα που δεν απέδωσαν. Νομίζω, λοιπόν, ότι το πιο βασικό είναι να καταλάβει ένα παιδί ότι αυτό που του έχει επιβληθεί, είναι δίκαιο. Πρέπει να το πείσεις ότι δεν έχω τίποτα άλλο να κάνω, σηκώνω τα χέρια ψηλά, δεν μπορώ να κάνω τίποτα άλλο και φτάνω στο *ultimum refugium*, που είναι ο εγκλεισμός του ανηλίκου. Είναι πολύ βασικό, λοιπόν, να αισθανθεί ο ανήλικος αυτό και να καταλάβει ότι είναι δίκαιη η απόφαση του δικαστηρίου» (Λ5).

Ε.6. Σε ποιες περιπτώσεις (για ποια αδικήματα και για ποιους δράστες) οι δικαστικοί λειτουργοί προτείνουν / επιβάλλουν το μέτρο της συνδιαλλαγής; Με ποιο βασικό κριτήριο;

Οι δικαστικοί λειτουργοί προτείνουν / επιβάλλουν το μέτρο της συνδιαλλαγής ως επί το πλείστον για τις ακόλουθες πράξεις:

- Σωματικές βλάβες (αναφέρθηκε από όλους τους δικαστικούς λειτουργούς):
«απλή, επικίνδυνη, με πρόθεση» (Λ3) «και ιδίως μεταξύ ανηλίκων» (Λ1).
- Αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας (κλοπές) (Λ2, Λ4, Λ5, Λ6, Λ9, Λ10)) ακόμα και σε ληστεία (Λ8).
- Εξυβρίσεις / Λεκτική βία (Λ1, Λ7, Λ9).
- Φθορά ξένης ιδιοκτησίας (Λ1, Λ5).
- Αδικήματα κατά της τιμής (Λ4).

Επίσης, καταγράφηκαν κάποιες επιπλέον παρατηρήσεις:

«Αν είχα όμως ένα τροχαίο, από αμέλεια, πολύ ευχαρίστως να τον έβαζα να πει μια συγγνώμη και να τελειώναμε» (Λ4).

«Στις περιπτώσεις των κλοπών επιλέγω συνήθως το μέτρο της υλικής αποζημίωσης» (Λ7).

«Συνήθως, σε ήσσονος σημασίας αδικήματα και σε απλές σωματικές βλάβες μεταξύ των παιδιών, αλλά μου έχει τύχει και σε ληστεία. Σε συγκεκριμένη περίπτωση ληστείας είχα επιλέξει αυτό το μέτρο, επειδή είχε φτάσει η υπόθεση να εκδικαστεί μετά από πολύ καιρό, τα παιδιά δεν είχαν κάνει κάτι άλλο και είχαν ήδη προχωρήσει στη ζωή τους» (Λ8).

Ο Λ5 περιγράφει παραστατικά υποθέσεις από την πλούσια εμπειρία του:

«Μέχρι το '98 ήμουν Εισαγγελέας Ανηλίκων. Υπάρχουν, ωστόσο, αποφάσεις, τις οποίες επίτηδες τις έγραψα, όπου φαίνεται ότι πριν το 2003 και η κοινωφελής εργασία εφαρμοζόταν και η συνδιαλλαγή και η αποζημίωση του θύματος εφαρμοζόταν. Εμείς τα είχαμε δει στη Γερμανία. Εμείς τα φέραμε στην Ελλάδα. Πώς τα εφαρμόζαμε; Δεν υπήρχαν στα αναμορφωτικά μέτρα, αν θα δείτε έναν παλαιότερο Ποινικό Κώδικα, θα δείτε ότι ήταν πέντε τα αναμορφωτικά μέτρα. Αυτά τα μέτρα όμως, όπως άλλωστε και τα δώδεκα που ισχύουν σήμερα, είναι ενδεικτικά και όχι σώνει και καλά αυτά είναι και τίποτα άλλο. Στη δεύτερη, λοιπόν, παράγραφο εκείνου του Ποινικού Κώδικα, έγραφε και γράφει ο νόμος στο άρθρο

122, ότι το δικαστήριο μπορεί να επιβάλει και οποιοδήποτε άλλο μέτρο. Σε αυτήν την παράγραφο κολλούσαμε κι εμείς τα μέτρα που δεν αναφέρονταν ρητά προηγουμένως και τα επιβάλλαμε κανονικά ως αναμορφωτικά μέτρα. Το '95 ειδικά γίνεται η μεγάλη κατάληψη του Πολυτεχνείου, που βρίσκονται μέσα 480 άτομα περίπου. Στα 480 οι 99 ήταν ανήλικοι. Αυτοί οι ανήλικοι, το '95, τους έφεραν στο Ανηλίκων, πήγα στη Γενική Ασφάλεια, ασκώ επιτόπου τις διώξεις και αμέσως κάθε εβδομάδα προσδιορίζω και από δέκα περιπτώσεις σε κάθε δικάσιμο. Φτάναμε να φεύγουμε, θυμάμαι, από Νοέμβρη που ήταν το Πολυτεχνείο, μέχρι Δεκέμβρη, οπότε άρχισα να βάζω τις δικασίμους, μέχρι Απρίλιο, φεύγαμε νύχτα από το ανηλίκων, προκειμένου να δικαστούν εκείνη την ώρα και όχι να περάσει καιρός και να ξεχαστεί. Σε όλα αυτά τα 99 παιδιά, τα μέτρα που μπήκαν ήταν επιμέλεια επιμελητών ανηλίκων και κοινωφελής εργασία. Υπήρχε το '95 κοινωφελής εργασία; Όχι. Όλες αυτές οι αποφάσεις είναι έτσι. Πού τα πηγαίναμε; Στο ΠΙΚΠΑ Πεντέλης, στο Γηροκομείο Αθηνών, στο Δημαρχείο Ζωγράφου κ.α. Φυσικά, δεν ήταν δομημένο, όπως σήμερα, το μέτρο της κοινωφελούς εργασίας, που έχει βγει πλέον το Π.Δ, το οποίο δουλεύαμε επί δύο χρόνια με ηλεκτρονική πλατφόρμα, με όλους τους φορείς και τους δήμους, και όλοι μαζί προσπαθήσαμε να τη δομήσουμε. Ούτε η συνδιαλλαγή ήταν επίσης δομημένη, αλλά επιβαλλόταν, είχε τις ίδιες ιδέες, τις ίδιες αρχές, ήταν όμως σε πρωτόλεια μορφή.

- **Θυμάστε συγκεκριμένα ότι είχατε επιβάλει ανάλογα και τη συνδιαλλαγή;**
Βέβαια.

- **Για ποιες πράξεις;**

Για κλοπές και φθορές ξένης ιδιοκτησίας, νομίζω και σε σωματικές βλάβες. Κυρίως θυμάμαι τις κλοπές και τις φθορές ξένης ιδιοκτησίας, όπου προσπαθούσαμε να τα βρουν, να ευαισθητοποιήσουμε το θύμα και να του πούμε, ότι – εν πάση περιπτώσει – παιδί είναι, δεν πρέπει να καταστραφεί, να λερωθεί το μητρώο του, ότι θα πρέπει να του δώσει μια ευκαιρία, και εκτονωνόταν η κατάσταση και έφευγαν χτυπώντας την πλάτη. Εκεί προσπαθούσαμε στο ακροατήριο να γίνει η συνδιαλλαγή. Το 2007, νομίζω, κάνει η Σπινέλλη και ο Κουράκης, στο αμφιθέατρο της Ιατρικής, στο κεντρικό του Δρακόπουλου, μια εσπερίδα, για να δούμε εάν εφαρμόζονται τα μέτρα που ελήφθησαν το 2003. Σε μένα έχουν αναθέσει να μιλήσω για τα αναμορφωτικά μέτρα, ποια είναι και πώς τηρούνται. Στο τέλος, λοιπόν, λέω ότι με την τάδε απόφαση, χωρίς να αναφέρω τον χρόνο, έχει επιβληθεί η συνδιαλλαγή δράστη και θύματος, έχει ικανοποιηθεί το

θύμα με αποζημίωση από το χαρτζιλίκι του ανηλίκου, π.χ. σε δόσεις ή εφάπαξ ή με την τάδε απόφαση έχει επιβληθεί κοινωφελής εργασία. Όταν, λοιπόν, φτάνω στην αποζημίωση του θύματος, λέω ότι έχει αποζημιωθεί το θύμα με 13.000 δραχμές. Οπότε, πετάγεται η Σπινέλλη, και διορθώνει “ευρώ”. Λέω εγώ “δραχμές”, πηγαίνω μετά σε άλλη απόφαση και ξαναλέω “δραχμές”. Μιλάει η Σπινέλλη “ευρώ”, επιμένω εγώ “δραχμές”. Τελειώνοντας εξηγώ ότι αυτές οι αποφάσεις δεν ήταν μετά το 2003, αλλά πριν το 2003, που είχαμε δραχμές, και τα είχαμε εφαρμόσει χωρίς να προβλέπονταν σαφώς, και όταν μετά τα είχαμε ως μέτρα στο νομοθετικό μας πλαίσιο, δεν τα εφαρμόζαμε. Το 2007, δηλαδή, που κάναμε αυτή την εσπερίδα, δεν εφαρμόζονταν» (Λ5).

Ανάλογα μοιράζεται την εμπειρία του ο Λ6:

«...Θυμάμαι μια περίπτωση ανηλίκου, ο οποίος είχε διαπράξει πολλές κλοπές. Είχαν έρθει, λοιπόν, στο δικαστήριο πολλοί μάρτυρες παθόντες ενήλικες. Εκείνοι, όμως, όταν τον είδαν μετανιωμένο, τον αντιμετώπισαν πραγματικά ως ανήλικο, κατάλαβαν ότι δεν μπορούσαν να αξιώσουν αποζημίωση με την έννοια της αποκατάστασης της ζημιάς τους και αυτό που ζήτησαν στην ουσία ήταν τουλάχιστον να μην το ξανακάνει. Έδειξαν, δηλαδή, μια στάση συνειδητοποιημένη για το ότι είχαν να κάνουν με έναν ανήλικο. Εκεί επιβλήθηκε το μέτρο της συνδιαλλαγής για έκφραση συγγνώμης και την έκαναν αποδεκτή τη συγγνώμη του. Σ’ αυτή την περίπτωση δεν βλέπουμε μια υλική αποκατάσταση της ζημιάς που είχαν υποστεί, αλλά μια ηθική αποκατάσταση. Και άλλη μία περίπτωση που μου έρχεται στο νου, πολύ ιδιαίτερη που δεν πρόκειται να ξεχάσω, είναι ένα τροχαίο ατύχημα, με οδηγό ενός οχήματος ένα ανήλικο 14χρονο αγόρι, που είχε συνεπιβάτες άλλους τέσσερις ανήλικους (τρία κορίτσια και άλλο ένα αγόρι). Είχαν βγει, είχαν πει και είχαν μεθύσει με αποτέλεσμα να χάσει τον έλεγχο του αυτοκινήτου, να τρακάρει (προκάλεσε ατύχημα) και να τραυματιστούν όλοι οι ανήλικοι που ήταν μέσα στο αυτοκίνητο. Υποβλήθηκαν σχετικές μηνύσεις κ.λπ. από τους γονείς και αυτεπάγγελτα. Εκεί έπαιζε πολύ σημαντικό ρόλο το οικογενειακό περιβάλλον. Ο οδηγός, ανήλικος, είχε μεγαλώσει σε ένα περιβάλλον που του παρείχε πολλά πράγματα, και την άνεση να οδηγεί ένα αυτοκίνητο πολύ ακριβό χωρίς δίπλωμα. Ήταν ένας ανήλικος κάπως μικρομέγας – να το πω έτσι – αφού του είχαν αναθέσει πολλές υποχρεώσεις και πολλά δικαιώματα... Ο πατέρας έλειπε, ήταν ναυτικός, καπετάνιος, δεν υπήρχε δηλαδή επίβλεψη από τον πατέρα.

Ωστόσο, οι γονείς έδειχναν συντετριμμένοι στο δικαστήριο και μου είχε κάνει πολύ μεγάλη εντύπωση. Εκείνος είχε τον αέρα του ανηλίκου - ενηλίκου, που δεν καταλάβαινε και τη βαρύτητα της πράξης, και θυμάμαι ότι μέσα από τη διαδικασία κάτι κατάλαβε και κάποια στιγμή ξέσπασε και έκλαιγε, γιατί κατάλαβε ότι θα μπορούσαν να είχαν σκοτωθεί. Το αυτοκίνητο ανατράπηκε και έπεσε σε γκρεμό, πραγματικά από θαύμα σώθηκαν τα παιδιά. Στο τέλος ζήτησε συγγνώμη και από τους γονείς και από τα ίδια τα παιδιά. Ήταν δική του κυρίως η ευθύνη. Εκεί, λοιπόν, υπήρξε διαδικασία να συνειδητοποιήσει ότι είχε πει, ότι οδηγούσε χωρίς δίπλωμα και θα μπορούσε να είχε προκαλέσει θανάτους και να είχαμε άλλου είδους τραγικά περιστατικά. Η στάση μεταμέλειάς του μέτρησε στο δικαστήριο κατά την επιβολή του αναμορφωτικού μέτρου, γιατί ήταν μια κάθαρση όλο αυτό, αφού ξεκίνησε με μια σκληρότητα, μια τυπικότητα και δυσκολία στην προσέγγιση του ψυχισμού του».

Το βασικό κριτήριο για να προταθεί ή να επιβληθεί το μέτρο της συνδιαλλαγής

Το βασικό κριτήριο για ένα δικαστικό λειτουργό στο να προτείνει ή να επιβάλλει το μέτρο της συνδιαλλαγής είναι η προσωπικότητα και η μεταμέλεια του δράστη (Λ2, Λ6, Λ8, Λ9, Λ10), η ανάληψη της ευθύνης ενώπιον του παθόντος και η συγχωρητική διάθεση και συναίνεση του θύματος (Λ6, Λ7), η συναίνεση και των δύο μερών (Λ9) «και ότι τα παιδιά έχουν επιτύχει την επανένταξή τους», αφού «αυτός είναι ο σκοπός, εξάλλου» (Λ8). Στις περιπτώσεις που έχει προτείνει το μέτρο στην έκθεσή του ο Επιμελητής, τότε το προτείνει / επιβάλλει και η έδρα του δικαστηρίου.

Ο Λ5 αναφέρεται και πάλι διεξοδικότερα: «Πρώτα πρώτα το κάθε μέτρο πρέπει να έχεις τις κατάλληλες προϋποθέσεις, για να το προτείνεις σαν Εισαγγελέας και για να το επιβάλλεις ως δικαστήριο. Δεν κάνουν όλα τα μέτρα για όλους τους ανηλίκους. Βλέπεις εκ των προτέρων τον χαρακτήρα ενός παιδιού, εάν είναι διατεθειμένο να παραδεχτεί το λάθος του και εάν είναι διατεθειμένο να ζητήσει συγγνώμη. Πολλά παιδιά θεωρούν ότι τους αδικούν, τους αδικεί η κοινωνία, ότι όλοι οι άλλοι φταίνε εκτός από τους ίδιους, και εάν αρχίζεις έτσι δεν μπορείς να προχωρήσεις στη συνδιαλλαγή. Όταν όμως δει ο επιμελητής ανηλίκων ή το δικαστήριο (ο εισαγγελέας ή η έδρα) ότι υπάρχουν τέτοιες προϋποθέσεις σε ένα παιδί, πρέπει χωρίς άλλη σκέψη να οδηγείται εκεί, δηλαδή η συνδιαλλαγή να είναι ο κανόνας, και η εξαίρεση να είναι τα άλλα μέτρα. Να ξεκινάει από εκεί “μπορώ να εφαρμόσω εδώ τη συνδιαλλαγή;”, να

επέλθει, δηλαδή, η ειρήνευση στις σχέσεις των ανθρώπων και να φύγουν όλοι ικανοποιημένοι. Είναι ένα μάθημα ζωής και για το θύμα και για τον θύτη, και τρόπος σωστής κοινωνικής συμπεριφοράς» (Λ5).

Ε.7. Θα μπορούσαν να εφαρμοστούν άλλες μορφές διαμεσολάβησης, ίσως σε προγενέστερο στάδιο, ώστε να μην οδηγηθεί μια υπόθεση στη δικαστική αίθουσα; Αν ναι, ποιες είναι αυτές;

Οι δικαστικοί λειτουργοί πιστεύουν ότι θα μπορούσαν να εφαρμοστούν και άλλες μορφές διαμεσολάβησης προγενέστερα, προκειμένου να μην οδηγηθεί μια υπόθεση στη δικαστική αίθουσα:

- Εφαρμογή του άρθρου 46 Κ.Π.Δ. (Λ1, Λ4, Λ5, Λ6, Λ8)
- Διαμεσολάβηση στα σχολεία (Λ1, Λ8, Λ9, Λ10)
- Διαμεσολάβηση στο στάδιο της αστυνομίας (Λ1)
- Ποινική συνδιαλλαγή (πριν οδηγηθεί η υπόθεση στο ακροατήριο) (Λ2)
- Συνδιαλλαγή στο γραφείο του ανακριτή (Λ5)

«Να μην υπάρχει καθόλου εμπλοκή με την ποινική δικαιοσύνη. Όταν φτάνουν στο γραφείο μου γονείς ή διευθυντές σχολείων για το ότι ένα παιδί εμφανίζει παραβατική συμπεριφορά, αν πλαισιωθεί έγκαιρα από μια κοινωνική υπηρεσία ή έναν Επιμελητή ανηλίκων, τότε κάτι μπορεί να προλάβουμε. Προσπαθώ πάντα να το προλάβω. Για παράδειγμα, σε μια περίπτωση μικροκλοπής. Έχουμε προσπαθήσει να δώσουμε έμφαση στην κοινωνική διάσταση του ζητήματος» (Λ3).

«Γιατί όχι; Άλλωστε είναι δυνατόν, γιατί μπορεί να το κάνει και ο Εισαγγελέας, μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ. σε ορισμένες πλημμεληματικές υποθέσεις, αλλά θα μπορεί και ο Ανακριτής, αφού ο νόμος τού δίνει το δικαίωμα να επιβάλει ως περιοριστικό όρο οποιοδήποτε αναμορφωτικό μέτρο, μπορεί και αυτό, δεν το εξαιρεί. Οπότε, εάν είναι και αυτός εξειδικευμένος και μπορεί να διαθέσει χρόνο, γίνεται. Η συνδιαλλαγή θέλει χρόνο. Χωρίς χρόνο δεν γίνεται. Δεν είναι επίπληξη, δεν είναι ποινή» (Λ5).

«Θα μπορούσε με την παρέμβαση του Εισαγγελέα, με το άρθρο 46 Κ.Π.Δ. Επίσης, με την παρουσία κάποιων ψυχολόγων, κοινωνιολόγων, οι οποίοι θα μπορούσαν να έχουν επικοινωνία με τις δυο πλευρές και να γίνει η διαδικασία, να ζητηθεί μια συγγνώμη εστιάζοντας και στις δύο πλευρές, παρουσία και των γονέων ίσως, χωρίς όμως αυτή η συγγνώμη να είναι ταπεινωτική, αλλά λυτρωτική» (Λ6).

«Θεωρώ ότι θα έπρεπε να προβλέπεται η διαμεσολάβηση και σε παιδαγωγικές παραβάσεις άσκησης βίας (π.χ. σε εντελώς ελαφρά σωματική βλάβη). Αντιμετωπίσαμε πρόσφατα μια τέτοια περίπτωση και δεν μπορούσαμε να επιβάλλουμε το μέτρο» (Λ7).

«Ναι. Εκτός από το 46 Κ.Π.Δ., ίσως και σε ένα θεωρητικό επίπεδο και στο σχολείο. Όμως, πιστεύω ότι πολλές φορές στο σχολείο οι εκπαιδευτικοί ενδιαφέρονται περισσότερο να κάνουν το ωράριό τους και να φύγουν, χωρίς να ασχοληθούν και σε ένα άλλο επίπεδο με τα προβλήματα των παιδιών» (Λ8).

Ε.8. Θα μπορούσε η διαμεσολάβηση να εφαρμοστεί ως μια απόλυτα εξωποινική διαδικασία, όπως σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπου συμμετέχουν μόνο ο δράστης, το θύμα, ο διαμεσολαβητής και εκπρόσωπος της κοινότητας;

Επτά δικαστικοί λειτουργοί έχουν τη γνώμη ότι η διαμεσολάβηση θα μπορούσε να εφαρμοστεί ως μια απόλυτα εξωποινική διαδικασία, όπως σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, υπό προϋποθέσεις:

«Θα μπορούσε, αρκεί να αλλάζαμε νοοτροπία» (Λ1).

«Θα μπορούσε, αρκεί να υπάρχουν σωστά εκπαιδευμένοι άνθρωποι» (Λ3).

«Ναι θα μπορούσε, χωρίς να έρχονταν όλες οι υποθέσεις στον Εισαγγελέα, να υπήρχε κατάλληλο πλαίσιο και να λύνονταν π.χ. στα σχολεία ή να έρχονταν σε σας και να εφαρμόζατε το μέτρο της συνδιαλλαγής, και μόνο σε περίπτωση που για κάποιους λόγους δεν μπορούσε να εφαρμοστεί να τις στέλνατε στον Εισαγγελέα» (Λ4).

«Ναι, πιστεύω ότι θα μπορούσε, με την παρουσία ειδικών και με την κατάλληλη εκπαίδευση. Το ποινικό μας σύστημα νομίζω ότι δεν είναι για ανηλίκους» (Λ6).

«Εφόσον υπάρξει το κατάλληλο πλαίσιο και η κατάλληλη εκπαίδευση και προετοιμασία όλων των παραγόντων, θα μπορούσε...» (Λ7).

«Ναι, θα μπορούσε και θα ήταν και πάρα πολύ σωστό, για να αποφύγουν τα παιδιά όλη αυτή την εμπλοκή με το σύστημα. Γιατί αυτό είναι κάτι που μένει σαν τραύμα στο παιδί και το κουβαλάει σε όλη του τη ζωή. Θεωρώ ότι η διαμεσολάβηση θα μπορούσε να λειτουργήσει πολύ θετικά για το παιδί, αρκεί ο Επιμελητής να είχε το χρόνο να ασχοληθεί πολύ με το παιδί, ώστε να του δείξει και έναν άλλο δρόμο. Το θέμα είναι πώς ο Επιμελητής θα μπορέσει να απαλύνει την ψυχή του ανήλικου, μια παιδική ψυχή που έχει ακόμα αγνότητα και να τη φέρει σε

ένα σημείο, ώστε το παιδί να δει διαφορετικά τα πράγματα και να ξεκινήσει μια νέα πορεία» (Λ8).

«Γιατί όχι; Γιατί να πρέπει να καταλήγουν όλα στα δικαστήρια;» (Λ10).

Τρεις δικαστικοί λειτουργοί (Λ2, Λ5, Λ9), ενώ βλέπουν πολύ θετικά μια τέτοια δυνατότητα, ωστόσο θεωρούν ότι είναι πολύ δύσκολο να εφαρμοστεί στην Ελλάδα, «γιατί δεν υπάρχει η ανάλογη νοοτροπία» (Λ2). «Απλά σαν κοινωνία είμαστε μακριά από αυτό το μοντέλο. Αλλά γιατί όχι κι εμείς να μη φτάσουμε εκεί; Φυσικά θα ήταν πάρα πολύ ωραίο, αλλά το βλέπω μακρινό για την κουλτούρα μας» (Λ5). «Το θεωρώ πολύ δύσκολο ακόμα για την Ελλάδα. Ωστόσο, δεν το αποκλείω, αρκεί να υπάρξουν κάποιες προϋποθέσεις, γενικότερα αλλαγής κουλτούρας στην ελληνική κοινωνία, ξεκινώντας από το σχολείο και την οικογένεια» (Λ9).

Άξονας ΣΤ: Διερεύνηση των στάσεων και των ρόλων των εμπλεκομένων στην εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής

ΣΤ.1. Διερεύνηση κατά την ακροαματική διαδικασία από τους δικαστικούς λειτουργούς των προθέσεων δράστη και θύματος. Έχει σημασία για τους δικαστικούς λειτουργούς εάν υπάρχει κάποια σχέση μεταξύ των μερών;

Σύμφωνα με τις απαντήσεις όλων των ερωτηθέντων, προκύπτει ότι οι δικαστικοί λειτουργοί διερευνούν πάντα κατά την ακροαματική διαδικασία τις προθέσεις δράστη και θύματος. «Βέβαια, αυτό είναι το πρώτο που εξετάζω» (Λ1). «Είναι βασική προϋπόθεση η συναίνεση και των δύο μερών» (Λ9). «Δεν προχωρώ στην επιβολή του μέτρου, εάν δεν έχουν συμφωνήσει και οι δύο πλευρές» (Λ8).

Εάν υπήρχε κάποια (φιλική ή άλλη) σχέση που συνέδεε τα δύο μέρη, φαίνεται ότι έχει σημασία για τους εννέα από τους δέκα δικαστικούς λειτουργούς, εφόσον θεωρείται πιο σημαντική η αποκατάσταση αυτής της σχέσης (Λ1, Λ4, Λ5, Λ6) και προβάλλει «πιο αναγκαίο να συνδιαλλαγούν, αρκεί να υπάρχει θετική διάθεση και από τα δύο μέρη» (Λ6). Παράλληλα, ίσως «είναι πιο εύκολο να εφαρμοστεί η συνδιαλλαγή σε αυτή την περίπτωση» (Λ7), αφού «είναι πιο εύκολο να σταθεί κάποιος στα θετικά στοιχεία που τους έδεναν» (Λ1) και «υπάρχουν περισσότεροι λόγοι για να τα ξαναβρούν» (Λ9). Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο Λ10 τονίζει ότι θα ενέτεινε τις προσπάθειές του, προκειμένου τα δύο μέρη να συμφιλιωθούν.

Ο Λ2, παρόλο που κι εκείνος διερευνά τις προθέσεις των μερών, αναφέρει ότι δεν έχει τόση σημασία για εκείνον εάν υπήρχε κάποια σχέση μεταξύ τους.

ΣΤ.2. Η στάση του δράστη και του θύματος στην προοπτική της συνδιαλλαγής.

Πού αποδίδουν αυτή τη στάση οι δικαστικοί λειτουργοί;

Η πλειονότητα των δικαστικών λειτουργών έχουν τη γνώμη ότι ο δράστης είναι συνήθως πιο θετικός και πιο δεκτικός στην προοπτική της συνδιαλλαγής, ενώ το θύμα πιο επιφυλακτικό και πιο διστακτικό (Λ1, Λ2, Λ4, Λ6, Λ7, Λ8, Λ9), αν και *«αυτοί οι ρόλοι ενδέχεται να εναλλάσσονται»* (Λ6).

Τη συγκεκριμένη στάση του δράστη οι δικαστικοί λειτουργοί την αποδίδουν στο ότι, όταν έχει αποδεχτεί την πράξη, *«επιθυμεί να λυθεί το ζήτημα και να ξεμπερδεύει»* (Λ1, Λ9), *«δεν θέλει να του επιβληθεί ένα βαρύτερο μέτρο»* (Λ2) και *«κάποιες φορές ίσως και να θεωρεί ότι, προκειμένου να γλιτώσει κάτι χειρότερο, είναι καλύτερο να ζητήσει μια συγγνώμη [...] και να φύγει από το δικαστήριο με τη λιγότερη ποινή»* (Λ4).

Από την άλλη πλευρά, η επιφυλακτική στάση του θύματος αποδίδεται στο ότι το θύμα *«έχει υποστεί τη βλάβη και ίσως φοβάται ή δεν μπορεί να σκεφτεί ποιο θα είναι το όφελος για εκείνον»* (Λ1), *«δεν γνωρίζει τη διαδικασία και ίσως φοβάται να αντιμετωπίσει τον δράστη εκτός δικαστηρίου»* (Λ2), *«ίσως θεωρεί ότι αυτό το μέτρο ενδεχόμενα οδηγεί σε ατιμωρησία του δράστη»* (Λ7) ή *«γιατί φοβάται ίσως τι ακριβώς σημαίνει αυτή η διαδικασία και αναρωτιέται εάν πραγματικά ο δράστης έχει μετανιώσει»* (Λ9). *«Δεν είναι μέσα στην κουλτούρα μας το ότι με μια συγγνώμη τελείωσε το θέμα. Το θύμα πιστεύει ότι δικαιώνεται, αν φύγει από το δικαστήριο και έχει καταδικαστεί ο κατηγορούμενος και μάλιστα, εάν έχει μπει και φυλακή, και όχι να έχει πάρει π.χ. ένα προστιματάκι. Το θύμα δηλαδή επιζητά την τιμωρία του θύτη»* (Λ4), *«ωστόσο, όταν έχει προηγηθεί μια διαδικασία προετοιμασίας, μαλακώνει και όλα κυλούν μια χαρά»* (Λ8).

Ο Λ5 τονίζει το ρόλο του διαμεσολαβητή: *«Όλες οι περιπτώσεις είναι ξεχωριστές. Και οι δύο μπορεί να είναι θετικοί ή αρνητικοί. Παίζει μεγάλο ρόλο ο διαμεσολαβητής, πώς θα μπορέσει να πείσει τα δύο μέρη να οδηγηθούν σε αυτή τη λύση. Για τον δράστη είναι πιο προφανής η ωφέλεια, ενώ για το θύμα δεν είναι το ίδιο. Δεν είναι προφανής η ωφέλεια για το θύμα, εάν δεν του την επισημάνουμε».*

Ο Λ10 πιστεύει ότι η στάση δράστη και θύματος *«εξαρτάται από την προσωπικότητα»* και ο Λ3 εισφέρει μια διαφορετική οπτική στο θέμα: *«Εξαρτάται. Το θύμα έχει πολλές φορές ωφελμιστική τάση να βγάλει όσα περισσότερα μπορεί από μια διαδικασία, αν τον έχει συμβουλευσει ανάλογα ο δικηγόρος του. Υπάρχουν περιπτώσεις*

που υπάρχουν πολύ μεγάλες αξιώσεις και ζητούν ό,τι θα επιδίκαζε ένα αστικό δικαστήριο. Αυτό ήταν εντυπωσιακό, αλλά συνέβαινε. Συνήθως, η στάση του δράστη είναι συγκρατημένη και επιφυλακτική. Στους ανηλίκους έχουμε πολύ έντονο το ρόλο των γονέων. Η θέση του γονέα είναι ισχυρή. Αν ο γονέας δεν έχει καταλάβει τη διαδικασία και θεωρεί ότι το μέτρο είναι τιμωρία, κάνει ό,τι μπορεί, για να αποφύγει το παιδί του την τιμωρία και πάλι με οικονομική βάση. Το θύμα, για να δεχτεί τη συγγνώμη, είναι συνήθως απρόθυμο, γιατί θεωρεί ότι η συγγνώμη δεν έχει ουσία».

ΣΤ.3 Η συναίνεση του ανήλικου δράστη και του θύματος για τη διενέργεια της συνδιαλλαγής και την έκφραση συγγνώμης είναι απαραίτητη για τους δικαστικούς λειτουργούς;

Όλοι οι ερωτηθέντες δικαστικοί λειτουργοί πιστεύουν ότι είναι απαραίτητη η συναίνεση του ανήλικου δράστη και του θύματος για τη διενέργεια της συνδιαλλαγής και την έκφραση συγγνώμης. «Αυτός είναι ο θεμέλιος λίθος για την υλοποίηση του μέτρου» (Λ1).

Ο Λ8 επισημαίνει: «Είναι απολύτως απαραίτητη η συναίνεση και των δύο μερών. Πολλές φορές, όμως, βλέπουμε, ειδικά αν είναι μια υπόθεση ανάμεσα σε ανηλίκους, ότι οι γονείς – κυρίως του θύματος – κρατούν μια πιο σκληρή στάση, προσπαθώντας να κερδίσουν και ένα οικονομικό όφελος από την κατάσταση, και αντίστοιχα έρχονται άλλοι γονείς που νομίζουν ότι εάν πληρώσουν, όλα είναι εντάξει».

Περαιτέρω, σε σχετική διαπίστωση της ερευνήτριας για το ότι είχε παρατηρηθεί σε κάποια δικαστήρια ορισμένες φορές, ακόμα κι αν δεν είχε αναλάβει την ευθύνη του ο δράστης, να πιέζεται από το δικαστήριο να ζητήσει μια συγγνώμη, ο Λ4 απάντησε: «Φαίνεται ότι αυτό είναι μια συνήθεια χρόνων. Κι εγώ, επειδή στο ακροατήριο το προτείνουν οι πρόεδροι “έλα, πες τώρα μια συγγνώμη”, μπαίνω στη διαδικασία να το σκεφτώ, όμως καταλαβαίνω ότι δεν είναι σωστό να γίνει έτσι. Πρέπει να γίνει σε ξεχωριστή συνάντηση από εσάς και να δείξει και έναν περισσότερο κόπο ο δράστης. Αυτό, επίσης, που νομίζω ότι πλήττει το μέτρο της συνδιαλλαγής είναι το μέτρο της επίπληξης που έχουμε στη διάθεσή μας, γιατί σκεφτόμαστε “πού να στέλνουμε τη γιαγιά (θύμα) στους επιμελητές, πού να στέλνουμε το παιδάκι που έχει σχολείο και να χάσει κι άλλη μέρα από το μάθημά του... ακόμα και το ότι ίσως δεν έχει χρήματα να ξαναέρθει π.χ. από τη Σαλαμίνα”, οπότε του βάζουμε μια επίπληξη που μοιάζει ίσως και με τη συνδιαλλαγή, αφού λέμε δυο πράγματα στον θύτη. [...] Θέλω να καταλάβετε

πώς σκεφτόμαστε πρόεδροι και εισαγγελείς κάποιες φορές. Έχουμε στη διάθεσή μας ένα εύκολο μέτρο επίπληξης και ένα δύσκολο και χρονοβόρο μέτρο της συνδιαλλαγής, αφού χρειάζεται χρόνος για σας τους επιμελητές, χρόνο και χρήματα για τους θύτες ή και τα θύματα, και λόγω των συνθηκών που ζούμε, μου έρχεται η εύκολη λύση».

Ο Λ10, επίσης, παραδέχτηκε: *«κάποιες φορές παλαιότερα μπορεί κι εγώ στην προσπάθειά μου να συμφιλιωθούν τα δύο μέρη, να προέτρεπα τον δράστη να ζητήσει συγγνώμη από το θύμα στο δικαστήριο, παρ' όλο που δεν ήμουν σίγουρος για τη μεταμέλειά του, γιατί αυτό θεωρούσα ότι θα ήταν το καλύτερο για όλους».*

ΣΤ.4. Η στάση των δικηγόρων που εκπροσωπούν τον δράστη και αυτών που εκπροσωπούν το θύμα στην προοπτική της συνδιαλλαγής. Πού αποδίδουν οι δικαστικοί λειτουργοί αυτή τη στάση;

Οι έξι από τους δέκα δικαστικούς λειτουργούς (Λ1, Λ3, Λ4, Λ7, Λ8, Λ10) θεωρούν ότι ο ρόλος των δικηγόρων είναι συχνά αρνητικός και εμφανίζονται μη δεκτικοί και απρόθυμοι στην προοπτική της συνδιαλλαγής *«ίσως γιατί δεν έχουν μπει στη φιλοσοφία του δικαίου ανηλίκων και του θεσμού της διαμεσολάβησης»* (Λ1) και *«δεν γνωρίζουν το σκοπό ενός δικαστηρίου ανηλίκων»* (Λ3, Λ8).

Ειδικότερα αναφέρθηκε:

«Δεν είναι πολύ θετικοί, από ό,τι βλέπω. Θέλουν να τελειώνουν. Βλέπω κάποιες φορές που συζητάμε για το μέτρο της συνδιαλλαγής, κατεβάζουν μούτρα. Αυτή τη στάση την αποδίδω και στην κουλτούρα μας, αλλά και στο ότι ίσως σκέφτονται ότι πιθανόν θα χάσουν κι άλλο χρόνο, αν πρέπει να είναι και εκείνοι στη συνδιαλλαγή. Πιέζονται. Μπορεί να φοβάται και ο κατηγορούμενος ότι ίσως χρειαστεί να ξαναπληρώσει τον δικηγόρο του να παραστεί κι εκείνος στη συνδιαλλαγή, οπότε νιώθω ότι δυσανασχετούν εκείνη τη στιγμή» (Λ4).

«Τις περισσότερες φορές, οι δικηγόροι δεν είναι τόσο δεκτικοί στην προοπτική της συνδιαλλαγής. Ο θεσμός της διαμεσολάβησης είναι σχετικά καινούργιος και ίσως θεωρούν ότι αυτός ο θεσμός τους αφαιρεί ένα κομμάτι από τη δουλειά τους, γι' αυτό αντιδρούν. Υπάρχουν φυσικά και κάποιοι που είναι θετικοί και ενθαρρύνουν τη διαδικασία συνδιαλλαγής» (Λ7).

«Εδώ υπάρχει ένα θέμα με τους δικηγόρους. Δεν ξέρουν μάλλον το ρόλο του δικαστηρίου ανηλίκων και έρχονται με τη στάση ότι εδώ θα κάνουν τις αγορεύσεις τους για την αθώωση (οι συνήγοροι) ή την ενοχή (από την πλευρά της πολιτικής

αγωγής) του κατηγορουμένου. Οπότε, πιστεύω ότι η στάση τους συχνά είναι λίγο άκαιρη, εκτός τόπου και χρόνου, όμως μόλις καταλαβαίνουν το πνεύμα και τον χαρακτήρα του δικαστηρίου ανηλίκων, τότε σταματούν να κρατούν την ίδια στάση» (Λ8).

«Δεν νομίζω ότι έχουν θετική στάση. Δυστυχώς οι δικηγόροι θέλουν να φτάνουν οι υποθέσεις στο ακροατήριο. Εξαρτάται πάντα από την περίπτωση» (Λ10).

Τέσσερις δικαστικοί λειτουργοί εκφράζουν μια διαφορετική άποψη για τον ρόλο των δικηγόρων στις υποθέσεις ανηλίκων:

«Δεν έχουμε πολλούς δικηγόρους στις υποθέσεις ανηλίκων, όμως πιστεύω πως είναι υπέρ μιας τέτοιας διαδικασίας» (Λ2).

«Δεν μου έχει τύχει να έχουμε τόσο σφοδρή αντιδικία σε βαθμό που να μην είναι δεκτικοί σε ένα τέτοιο μέτρο» (Λ6).

«Νομίζω πως οι δικηγόροι πλέον δεν αντιδρούν στην προοπτική της συνδιαλλαγής, ίσως γιατί νιώθουν ότι εξοικειώνονται με την έννοια της διαμεσολάβησης» (Λ9).

«Η αλήθεια είναι ότι οι δικηγορικοί σύλλογοι έχουν κάνει πάρα πολύ καλή δουλειά στους δικηγόρους και έχουν πιστοποιήσει πολλούς σαν διαμεσολαβητές. Πολλοί από τους νέους δικηγόρους έχουν διαπιστευθεί και έχουν δώσει εξετάσεις, οπότε γι' αυτούς είναι πιο εύκολο. Το έλλειμμα είναι πολύ μεγάλο στους δικαστές και τους Εισαγγελείς. Είναι μετρημένοι στο ένα χέρι οι άνθρωποι που έχουν ακριβώς αυτές τις ικανότητες και έχουν διαπιστευθεί. Πιστεύω, λοιπόν, ότι πρέπει να είναι μέσα στην κουλτούρα τους» (Λ5).

ΣΤ.5. Ο Επιμελητής ανηλίκων είναι ο πλέον αρμόδιος για να αναλαμβάνει ως διαμεσολαβητής τις υποθέσεις των ανήλικων δραστών;

Οι εννέα στους δέκα δικαστικούς λειτουργούς έχουν τη γνώμη ότι ο επιμελητής ανηλίκων είναι ο πλέον αρμόδιος για να αναλαμβάνει ως διαμεσολαβητής τις υποθέσεις των ανήλικων δραστών, εφόσον:

- «έχει τις γνώσεις για τον τρόπο που πρέπει να προσεγγίσει τους ανήλικους και να τους βοηθήσει στην περαιτέρω πορεία τους» (Λ1).
- «γνωρίζει πώς να αντιμετωπίσει τους ανήλικους δράστες» (Λ2).

- «έχει – ούτως ή άλλως – την εξειδίκευση στα θέματα των ανηλίκων. Με τη διαμεσολάβηση θα πρέπει το ένα σου πόδι να είναι στη διαμεσολάβηση και το άλλο σου να είναι σε γνώσεις του δικαίου ανηλίκων με τις αρχές που αυτό έχει. Αυτή τη δυνατότητα δεν την έχει ένας ανεξάρτητος διαμεσολαβητής, εκτός αν είναι εξειδικευμένος και στο δίκαιο ανηλίκων» (Λ5).
- «είναι πιο εξοικειωμένος κι έχει τις γνώσεις και τα προσόντα» (Λ6).
- «έχει την εμπειρία, έχει την εκπαίδευση, έχει την επαφή με τους ανήλικους και τις οικογένειές τους. Δεν νομίζω ότι θα μπορούσε να αναλάβει κάποιος άλλος αυτόν τον ρόλο» (Λ7).
- «αυτός αναλαμβάνει τον ανήλικό από την πρώτη στιγμή που θα γίνει η πράξη. Πιστεύω, ότι θα ήταν τραγικό να αναλάμβανε τον ρόλο του διαμεσολαβητή π.χ. κάποιος δικηγόρος, γιατί οι δικηγόροι έχουν άλλο ρόλο και τίθεται θέμα οικονομικής συναλλαγής» (Λ8).
- «εκείνος έρχεται σε επαφή με τον ανήλικό και την οικογένειά του, καταλαβαίνει τις ανάγκες του και είναι σε θέση να τον βοηθήσει πραγματικά» (Λ9).
- «αυτό είναι το αντικείμενό του. Εκείνος είναι ο προπομπός, έρχεται σε επαφή με ανήλικους πολύ περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο, ζει την υπόθεση, ξέρει την προσωπικότητα και το οικογενειακό περιβάλλον του ανηλίκου» (Λ10).

Ο Λ4 απαντά παραστατικά: «Φυσικά. Ποιος άλλος; Σε καμία περίπτωση οι δικηγόροι, αφού ούτε ψυχολογία ξέρουν ούτε πώς θα συμπεριφερθούν στους ανήλικους. Ακόμα και εκείνοι που έχουν κάνει κάποια σεμινάρια για τη διαμεσολάβηση, γνωρίζουν κυρίως το νομικό κομμάτι και όχι το πώς θα φερθούν στον ανήλικό. Εγώ ο ίδιος δεν ξέρω πώς πρέπει να φερθώ σε έναν ανήλικό».

Μόνο ο Λ3 εξέφρασε μια διαφορετική άποψη για τον ρόλο του επιμελητή ανηλίκων ως διαμεσολαβητή: «Πιστεύω ότι δεν είναι ο πλέον αρμόδιος, γιατί είναι υπερβολικά ευαισθητοποιημένος υπέρ του θύτη, δηλαδή δεν είναι αμερόληπτος, όπως θα έπρεπε να είναι ο διαμεσολαβητής. Θα μπορούσε να αναλάβει ένας εκπαιδευμένος διαμεσολαβητής». Ερώτηση ερευνήτριας: «Θα είχατε την ίδια γνώμη, αν αναλάμβανε τη συνδιαλλαγή ένας άλλος Επιμελητής και όχι ένας που είχε εμπλοκή με την υπόθεση;». Απάντηση: «Κάτι τέτοιο το θεωρώ σημαντικό» (Λ3).

Άξονας Ζ: Συνολική αποτίμηση του μέτρου συνδιαλλαγής και της εφαρμογής του

Z.1. Ποια είναι η γνώμη των δικαστικών λειτουργών για το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής;

Όλοι οι συμμετέχοντες δικαστικοί λειτουργοί φάνηκαν θετικά διακείμενοι στο αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής, θεωρώντας το:

«πολύ ωφέλιμο» (Λ9, Λ10),

«ένα πάρα πολύ σημαντικό μέτρο, ίσως το σημαντικότερο, γιατί λυτρώνονται και τα δύο μέρη μέσα από αυτή τη διαδικασία» (Λ1),

«μια πολύ διαπαιδαγωγική διαδικασία» (Λ2),

«το ιδανικό μέτρο, για να επιτευχθεί ο πρώτος σκοπός της ποινικής μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη, που είναι η διαπαιδαγώγηση» (Λ4),

«ένα μέτρο που διαπαιδαγωγεί τον ανήλικο, γιατί αναλαμβάνει την ευθύνη της πράξης, αναζητά τις αιτίες που τον οδήγησαν στην πράξη, αντιμετωπίζει το θύμα κατά πρόσωπο» (Λ7),

«ό,τι καλύτερο μπορεί να συμβεί, ειδικά στο δικαστήριο ανηλίκων. Στους ανήλικους παραβάτες είναι ό,τι πιο ταιριαστό με τις αρχές του δικαστηρίου ανηλίκων και αναφέρω ξανά αυτό που είπα παραπάνω: θα έπρεπε να αρχίζει κανείς με αυτό το μέτρο και εάν δεν ταιριάζει στην περίπτωση, τότε να πηγαίνει σε άλλα μέτρα» (Λ5),

«ένα μέτρο διαπαιδαγώγησης, παρόλο που δεν το έχουμε πιστέψει ακόμα και χρειάζεται να αντιληφθούμε πολύ καλύτερα τη σημασία του στη ζωή μας» (Λ6),

«το πλέον κατάλληλο μέτρο για τα ανήλικα. Είμαι πολύ υπέρ της συνδιαλλαγής» (Λ8),

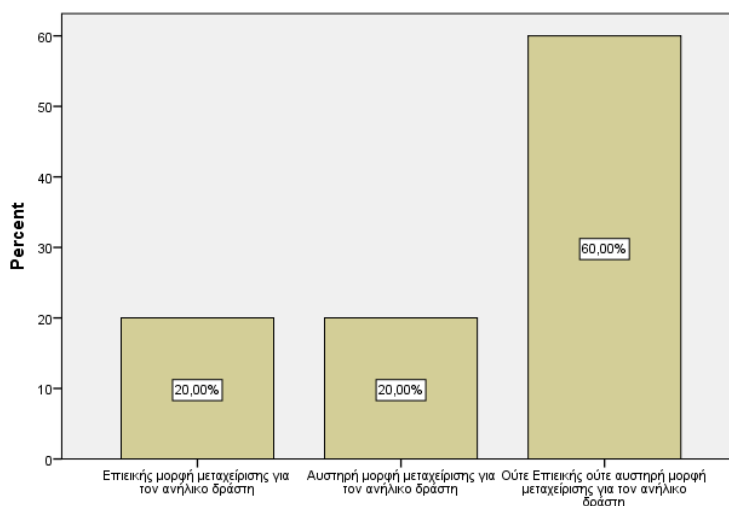
«ένα πολύ ωφέλιμο μέτρο που πρέπει οπωσδήποτε να επιλέγεται συχνότερα και από εμάς τους δικαστικούς» (Λ10).

Ο Λ3, επιδοκιμάζοντας το μέτρο, ανέφερε: *«Το επικροτώ, το πιστεύω πάρα πολύ».*

Z.2. Η συνδιαλλαγή αποτελεί μια επιεική και ήπια ή μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη;

Οι έξι από τους δέκα δικαστικούς λειτουργούς θεωρούν ότι η συνδιαλλαγή δεν αποτελεί μια επιεική και ήπια ούτε μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο

δράστη, αλλά «μια εποικοδομητική μορφή μεταχείρισης» (Λ3), «μια άλλη μορφή που έχει να κάνει με τις παραδεδομένες αρχές του διαλόγου, που πρέπει να επικρατεί στις σχέσεις των ανθρώπων» (Λ5), «μία σωστή και ουσιαστική μορφή μεταχείρισης, αρκεί να εφαρμόζεται σωστά και όχι μια βιαστική έκφραση συγγνώμης στο δικαστήριο» (Λ7), «μια δίκαιη μορφή μεταχείρισης» (Λ8).

Σχήμα 178. Θεωρείτε ότι η συνδιαλλαγή αποτελεί μια επιεική και ήπια ή μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη;

Περαιτέρω αναφέρθηκε:

«Δεν μπορώ να πω ότι η συνδιαλλαγή είναι μια επιεικής και ήπια μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη ούτε πάλι αυστηρή. Θα έλεγα ότι είναι περισσότερο ένα λειτουργικό και ουσιαστικό μέτρο από ένα τυπικό μέτρο που δεν θα τον ωφελήσει. Είναι πιο ωφέλιμο και κυρίως ένα μέτρο που θα ωφελήσει και τον παθόντα. Εδώ υπάρχει πραγματικά αποκατάσταση και ενασχόληση επί της ουσίας με το θύμα. Θα ήταν ωφέλιμο και σε περιπτώσεις ενηλίκων» (Λ6).

«Σε μια πρώτη σκέψη θα έλεγα ότι αποτελεί μια επιεική μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη, αφού δεν του επιβάλλεται μια ποινή πιο αυστηρή. Από την άλλη μεριά, όμως, όταν σκέφτομαι την όλη διαδικασία, δεν θα τη χαρακτήριζα τόσο απλή, γιατί απαιτεί τη μεταμέλεια του δράστη και την έκφραση συγγνώμης από αυτόν, κάτι που εμπεριέχει μεγάλη δυσκολία.» (Λ9).

Δύο δικαστικοί λειτουργοί (Λ2, Λ10) έχουν τη γνώμη ότι η συνδιαλλαγή αποτελεί ίσως μια ήπια μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη:

«Θεωρώ ότι είναι μια ήπια μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη, αν νιώσει ότι είπε μια συγγνώμη και ξεμπερδεψε» (Λ2).

«Θεωρώ ότι είναι μια επιεικής και ήπια μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη, γιατί στηρίζεται στη βούλησή του. Η διαδικασία της συνδιαλλαγής μπορεί να μην είναι ιδιαίτερα εύκολη, ωστόσο είναι μια πιο ανθρώπινη διαδικασία» (Λ10).

Δύο δικαστικοί λειτουργοί (Λ1, Λ4), αντίθετα, εκτιμούν ότι η συνδιαλλαγή δεν είναι μια εύκολη διαδικασία και θα μπορούσε να ειπωθεί ότι αποτελεί μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης:

«Θεωρώ ότι δεν είναι μια εύκολη υπόθεση να έρθει και να σταθεί ο ένας απέναντι στον άλλο, για να λύσουν τις διαφορές τους» (Λ1).

«Εξαρτάται από το αδίκημα. Αν υποθέσουμε ότι πρόκειται για τα αδικήματα που προτείνουμε συνήθως το μέτρο, πιστεύω ότι δεν είναι μια επιεικής μορφή μεταχείρισης. Αν γίνει όλη η διαδικασία με τον σωστό τρόπο και δεν νιώσει ο θύτης ότι ήρθε εκεί, για να ξεμπερδεύει με ένα συγγνώμη, τότε θα μπορούσαμε ίσως να πούμε ότι είναι και μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης. Τότε μόνο θα μπορέσει να καταλάβει μέσα του ο δράστης πόσο σημαντικό είναι αυτό που γίνεται εκεί» (Λ4).

Z.3. Η συνδιαλλαγή συμβάλλει στην επίτευξη κάποιου συγκεκριμένου σκοπού της μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη; Με ποιον τρόπο;

Στις απαντήσεις των ερωτηθέντων δικαστικών λειτουργών επικρατεί ως σκοπός του μέτρου της συνδιαλλαγής η διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη *«μέσω της ανάληψης της ευθύνης για την πράξη του»* (Λ1, Λ9). Η συνδιαλλαγή βοηθά τον ανήλικο δράστη αφενός *«να κατανοήσει την πράξη του, να ζητήσει συγγνώμη και να μην το ξανακάνει και όχι μόνο απέναντι στο συγκεκριμένο θύμα»* (Λ8) και αφετέρου *«να αναπτύξει την προσωπικότητά του και να καταλάβει τι ακριβώς έκανε»* (Λ10), *«εφόσον μέσα από μια σωστή διαδικασία συνδιαλλαγής, ο θύτης καταλαβαίνει την απαξία της πράξης του, τα συναισθήματα που προκάλεσε η πράξη αυτή στο θύμα και κατανοεί τους κανόνες της κοινωνίας και πώς πρέπει να φέρεται»* (Λ4). *«Πρώτα πρώτα, ο ανήλικος παραβάτης συνειδητοποιεί την πράξη που έχει κάνει, βλέπει την απέναντι πλευρά που δεν την έχει δει την ώρα που παραβατεί, αφού δεν έχει μπει με τίποτα πριν στη θέση του θύματος. Ενσυναίσθηση, δηλαδή, δεν υπάρχει την ώρα που διαπράττει την πράξη, οπότε μαθαίνει μία άλλη δεξιότητα, της ενσυναίσθησης, μπαίνοντας στη θέση της αντίπερα όχθης, του θύματος, κατανοώντας τα δικά του*

συναισθήματα, κατανοώντας εκείνος πώς ένιωσε, εκείνος πώς εισέπραξε αυτό που του έκανε. Για μας τους μεγάλους, ο σκοπός που επιτυγχάνεται με τη συνδιαλλαγή είναι της διαπαιδαγώγησης του ανήλικου δράστη· για τον ίδιο είναι να μάθει την ενσυναίσθηση, να μπαίνεις στα παπούτσια του άλλου. Κοιτάς τον άλλο με τα γυαλιά τα δικά του, όχι τα δικά σου» (Λ5).

Οι Λ6 και Λ7 ανέδειξαν μέσα από τη συνδιαλλαγή τον σκοπό της επανόρθωσης του δράστη και την αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε στο θύμα, εφόσον *«μέσω της μετάνοιας που επιδεικνύει ο δράστης και της συγγνώμης που εκφράζει, αποκαθίσταται η διασάλευση των νόμιμων αγαθών που έχουν πληγεί και ο ψυχισμός του ιδίου αναμορφώνεται και διδάσκεται, και ο παθών ικανοποιείται καλύτερα. Υπάρχει, λοιπόν, μια εξισορρόπηση για όλα τα μέρη» (Λ6).*

Z.4. Πώς βιώνει ο ανήλικος δράστης και το θύμα τη συνδιαλλαγή;

Όλοι οι δικαστικοί λειτουργοί αναφέρθηκαν στο αίσθημα της ανακούφισης που νιώθουν και τα δύο μέρη, όταν η διαδικασία της συνδιαλλαγής γίνει με τον σωστό τρόπο.

Ορισμένοι επεσήμαναν και άλλα συναισθήματα των μερών μέχρι να φτάσουν στην ανακούφιση και τη λύτρωση:

«Όταν έχουμε αρκετό χρόνο να ετοιμάσουμε τη διαδικασία και γίνονται αρκετές συναντήσεις για ένα θύμα που αισθάνεται ταπεινωμένο, αν έχει δοθεί αμοιβαία αρκετός χρόνος στα μέρη να εκφράσουν και να εκτονώσουν το συναίσθημα, τότε είναι πολύ θετική και ανακουφιστική η αίσθηση για όλους» (Λ3).

«Πιστεύω ότι ο δράστης νιώθει τύψεις, κάποια ενοχή και στενοχώρια για το κακό που προκάλεσε, καταλαβαίνει τι πρέπει να κάνει, για να επανορθώσει, αλλά και σίγουρα νιώθει και θετικά συναισθήματα στη συνέχεια: ένα αίσθημα μεταμέλειας και ίσως ένα αίσθημα ηθικής ανύψωσης, όταν νιώθει ότι τον συγχωρεί το θύμα. Το θύμα πιστεύω ότι στην αρχή τουλάχιστον νιώθει στενοχώρια, αγανάκτηση, οργή και, εάν όντως λάβει μία αληθινή συγγνώμη, τότε νιώθει ανακούφιση και χαρά» (Λ4).

«Όταν η συνδιαλλαγή είναι επιτυχής και εφαρμόζεται από άνθρωπο που είναι εξειδικευμένος, είναι εκπαιδευμένος, νομίζω ότι και οι δύο φεύγουν από τη δικαστική αίθουσα αναπαυμένοι, νιώθουν σημαντικοί και οι δύο. Μετά τη συνδιαλλαγή έρχεται η κάθαρση από όλους, γιατί και το θύμα γεμίζει, νιώθει ότι

έκανε μια καλή πράξη για έναν ανήλικο, ότι δέχτηκε τη συγγνώμη και τον συγχώρεσε. Αν είναι και το θύμα ανήλικος, νιώθει ότι έκανε μια καλή πράξη για τον συνομήλικό του ή τον συμμαθητή του ή τον γείτονά του» (Λ5).

«Είναι ένας τρόπος για τον ανήλικο δράστη μέσα από την ντροπή που θα νιώσει, να αναλάβει την ευθύνη του, να αποκτήσει ενσυναίσθηση και να μετανοήσει. Αντιλαμβάνεται επίσης τη βαρύτητα της πράξης του και ότι δεν πρέπει να το επαναλάβει. Το θύμα ανακουφίζεται» (Λ6).

«Σίγουρα με αντικρουόμενα συναισθήματα, γιατί και το θύμα έχει πάρα πολλή οργή τις περισσότερες φορές και αντίστοιχα, ο δράστης έχει πάρα πολύ φόβο. Και το θέμα ποιο είναι; Ότι και τα δύο συναισθήματα είναι αρνητικά και θα πρέπει να φύγουμε από τα αρνητικά και να περάσουμε στα θετικά συναισθήματα, όπως της αποδοχής της πράξης μου και της έκφρασης συγγνώμης. Όταν όλη η διαδικασία γίνει σωστά, τότε ο δράστης νιώθει ανακούφιση και το θύμα νιώθει επίσης ανακούφιση και ασφάλεια» (Λ8).

Z.5. Η συνδιαλλαγή, στην περίπτωση των ανήλικων παραβατών, ευνοεί ή αδικεί κάποιο από τα μέρη, τον δράστη ή το θύμα; Γιατί;

Όλοι σχεδόν οι δικαστικοί λειτουργοί πιστεύουν ότι η συνδιαλλαγή δεν ευνοεί ούτε αδικεί κάποιο από τα μέρη και τονίζουν ότι είναι ένα μέτρο «εξαιρετικά ωφέλιμο» (Λ1), «που λειτουργεί εξισορροπητικά» (Λ6) για όλα τα μέρη. Είναι μια διαδικασία «δίκαιη» (Λ8) και «ισότιμη» (Λ9) και για τα δύο μέρη, «που μέσα από τη μεταμέλεια του δράστη θα φέρει και την ηθική δικαίωση του θύματος» (Λ10).

Ο Λ3 κάνει ένα διαχωρισμό: «Θα μπορούσε να λειτουργεί το μέτρο υπέρ κάποιας πλευράς, αν το θύμα είναι ενήλικο. Δεν συμβαίνει, όταν είναι και οι δύο ανήλικοι. Σε αυτή την περίπτωση πιστεύω ότι λειτουργεί πιο πολύ υπέρ του ανήλικου παραβάτη».

Z.6. Αξιολόγηση της εφαρμογής της συνδιαλλαγής στα ελληνικά δικαστήρια

Όλοι οι δικαστικοί λειτουργοί δήλωσαν ότι δεν είναι ικανοποιημένοι με την εφαρμογή της συνδιαλλαγής στα ελληνικά δικαστήρια, κυρίως επειδή αυτή είναι περιορισμένη και επιβάλλεται σε λίγες περιπτώσεις (Λ1, Λ2, Λ4, Λ6, Λ7, Λ8, Λ9, Λ10), ίσως επειδή διστάζουν να το προτείνουν οι επιμελητές και οι λειτουργοί δεν είναι ιδιαίτερα εξοικειωμένοι (Λ2) χωρίς την απαιτούμενη εκπαίδευση (Λ7) ή επειδή σχετίζεται γενικότερα με τη συνεργασία του επιμελητή με την έδρα (Λ6), και η

διαδικασία αυτή χρειάζεται χρόνο (Λ8) ή επειδή στην ελληνική πραγματικότητα το δίκαιο ανηλίκων και το ποινικό σύστημα εξελίσσονται με αργούς ρυθμούς (Λ3, Λ4, Λ5, Λ6):

«Θα ήθελα να εφαρμόζεται πιο συχνά. Έχει να κάνει με τη συνεργασία του Εισαγγελέα με τον Επιμελητή Ανηλίκων, του Δικαστή Ανηλίκων με τον Επιμελητή Ανηλίκων, και γενικότερα με το ποινικό σύστημα που θα έπρεπε να είναι πιο σύγχρονο, πιο ανηλικοκεντρικό, πιο παιδοκεντρικό» (Λ6).

«Πιστεύω ότι ακόμα δεν εφαρμόζεται στον βαθμό που θα έπρεπε να εφαρμόζεται, ίσως γιατί δεν έχει υπάρξει ακόμα η απαιτούμενη ενημέρωση και εκπαίδευση προς όλες τις μεριές» (Λ7).

«Χρειάζεται να εφαρμόζεται σε περισσότερες περιπτώσεις. Αυτή η διαδικασία απαιτεί δουλειά και από τον Επιμελητή, και είναι θέμα και προσωπικότητας του κάθε Επιμελητή. Θεωρώ ότι υπάρχουν ακόμα πολλά περιθώρια βελτίωσης του θεσμού» (Λ8).

«Δυστυχώς εφαρμόζεται πολύ σπάνια η συνδιαλλαγή στα ελληνικά δικαστήρια. [...] Σας είπα τι σκέφτομαι όταν προτείνω ένα μέτρο. Αυτό που μου έρχεται πάντως τώρα στη σκέψη είναι ότι θα μπορούσε η συνδιαλλαγή να εφαρμοστεί πιο αποτελεσματικά σε παιδιά στο σχολείο, μεταξύ συνομηλίκων δηλαδή» (Λ4).

«Νομίζω ότι βρισκόμαστε ακόμα σε ένα πρωταρχικό στάδιο. Το πιο δύσκολο είναι όταν υπάρχει δέσμευση, π.χ. για μια αποζημίωση που δεν την χορηγούν. Βλέπετε, εμείς επιβάλλουμε συχνά την αποζημίωση κυρίως σε κλοπές» (Λ3).

«Είμαστε πολύ πίσω. Πάντως, θέλω να πω ότι αυτές οι μέθοδοι – της συνδιαλλαγής, της κοινωνοφελούς εργασίας, της αποζημίωσης του θύματος – τελικά ξεκινούν από το δίκαιο ανηλίκων, και διεθνώς και σε μας, και μεταπηδούν στο δίκαιο ενηλίκων. Άρα, αν δεν τους εφαρμόσουμε εδώ, που τα πράγματα είναι πιο εύπλαστα – οι ανήλικοι είναι πιο εύπλαστοι να δεχτούν τέτοιες μορφές εναλλακτικές της ποινής και της τιμωρίας –, τότε δεν θα γίνει ποτέ στους ενήλικες» (Λ5).

Z.7. Πώς διευκολύνεται και πώς δυσχεραίνεται η εφαρμογή της συνδιαλλαγής στην Ελλάδα;

Από τις απαντήσεις των δικαστικών λειτουργών προκύπτει ότι οι βασικές δυσκολίες στην υλοποίηση του μέτρου της συνδιαλλαγής είναι:

- Έλλειψη εξειδικευμένης εκπαίδευσης και επιμόρφωσης των δικαστικών λειτουργών, αλλά και γενικότερα όλων των επαγγελματιών του ΣΠΔΑ (Λ1, Λ2, Λ3, Λ4, Λ5, Λ6, Λ7, Λ8), καθώς και η έλλειψη μέτρων παρακολούθησης και εποπτείας του μεταγενέστερου σταδίου της συνδιαλλαγής (Λ3).
- Έλλειψη χρόνου (Λ4).
- Έλλειψη δομών που θα μπορούσαν να αναλάβουν διαμεσολαβητικά κάποιες υποθέσεις, ώστε να μην οδηγούνται στα δικαστήρια (Λ4).
- Οικονομική κρίση (*«που μας κάνει να σκεφτόμαστε να μην επιβαρύνουμε με επιπλέον μετακινήσεις τα εμπλεκόμενα μέρη»*) (Λ4).
- Απουσία διαλόγου από τη ζωή μας (Λ5). *«Δεν είμαστε καλοί στο διάλογο, ούτε στην οικογένεια ούτε στο σχολείο. Το παιδί δεν έχει μάθει να συνδιαλέγεται. Έχει μάθει να το προστάζουν και να σιωπά ή εκείνο να διατάζει και να σιωπούν γονείς και δάσκαλοι. Δεν έχει μάθει το πάρε-δώσε του διαλόγου, δεν ξέρει τη μέθοδο του διαλόγου. Ουσιαστικά, η συνδιαλλαγή προϋποθέτει τον διάλογο στην ύστατη μορφή του. Εδώ μεσολαβεί και μια παράνομη πράξη που δυσκολεύει, γι' αυτό είναι απαραίτητη η εκπαίδευση όλων των εμπλεκόμενων»* (Λ5).
- Υποστελέχωση υπηρεσιών (Λ8).

Ο βασικότερος παράγοντας που οι δικαστικοί λειτουργοί εκτιμούν ότι θα διευκόλυνε την υλοποίηση του μέτρου είναι, όπως προκύπτει από τις απαντήσεις των οχτώ από τους δέκα ερωτηθέντες, η εκπαίδευση όλων των δικαστικών λειτουργών καθώς και των επαγγελματιών που εμπλέκονται στο ΣΠΔΑ.

Σημειώνεται ότι την εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ από το Εργαστήρι Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης είχαν παρακολουθήσει μόνο οι Λ1, Λ6 και Λ8, οι οποίοι δήλωσαν τον ενθουσιασμό τους γι' αυτή τη συμμετοχή τους: *«Ήταν πολύ σημαντική η εκπαίδευση που κάναμε στο ΕΚΔΔΑ. Ήταν ένας άλλος κόσμος! Μια πολύ ενδιαφέρουσα εκπαίδευση με βιωματικό χαρακτήρα! Πήγα από προσωπικό ενδιαφέρον, αφού ήμουν για χρόνια δικαστής ανηλίκων [...] και μπορεί να ζαναδικάσω ανήλικους»* (Λ6). *«Είχα παρακολουθήσει την εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ και θεωρώ ότι ήταν εκπληκτική! Αλλά ήταν μεμονωμένη και δεν έγινε κάτι άλλο. Μου έχει μείνει το βιντεάκι από την ταινία "Το παιδί με το ποδήλατο" και κάθε φορά που έρχονται τα παιδιά εδώ, σκέφτομαι τη στιγμή της συνδιαλλαγής από την ταινία»* (Λ8).

Δύο δικαστικοί λειτουργοί επεσήμαναν την αναγκαιότητα αλλαγής κουλτούρας ήδη από το οικογενειακό περιβάλλον:

«Πιστεύω ότι θα πρέπει να υπάρξει συνολικά μια αλλαγή κουλτούρας, αφού συναντάμε συχνά γονείς των θυμάτων που επιδιώκουν την τιμωρία του δράστη και δεν βλέπουν τίποτα άλλο μπροστά τους που μπορεί να τους ικανοποιήσει και να τους δικαιώσει. Πολλά ξεκινούν από το σπίτι» (Λ7).

«Θα διευκολυνόταν αν υπήρχε μια κουλτούρα συμφιλίωσης ήδη από το οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον των ανηλίκων» (Λ10).

Ο Λ9 έθιξε ένα άλλο σημαντικό σημείο: *«Θα διευκολυνόταν, εάν ο δικαστής και ο εισαγγελέας ανηλίκων ήταν αποκλειστικής αρμοδιότητας [...] όπως στην Αθήνα».*

Z.8. Είναι επαρκής ή όχι η ενημέρωση και η κατάρτιση των δικαστικών λειτουργών για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της;

Οι εννέα από τους δέκα ερωτηθέντες πιστεύουν ότι η ενημέρωση και η κατάρτιση των δικαστικών λειτουργών για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της είναι ανεπαρκής και δηλώνουν ότι έχουν ανάγκη περαιτέρω επιμόρφωσης στο συγκεκριμένο πεδίο.

Ο Λ5 τονίζει και επεκτείνει το σκεπτικό του: *«Δεν είναι επαρκής. Η εκπαίδευση δεν είναι να καπελώνει τους επαγγελματίες, αλλά είναι να τη δέχονται, όταν γίνουν επαγγελματίες. Ειδικά, οι Εισαγγελείς και οι Δικαστές μπορούν μέσα στη σχολή δικαστικών λειτουργών να εκπαιδεύονται και στη διαμεσολάβηση, άσχετα αν χρηματίσουν μετά Εισαγγελείς και Δικαστές ανηλίκων, αφού θα τους ήταν χρήσιμο και για τις αστικές υποθέσεις ενηλίκων, αλλά και στις αστικές υποθέσεις που αφορούν ανηλίκους (λ.χ. η επιμέλεια και η επικοινωνία σε χωρισμένα ζευγάρια έπρεπε να λύνεται μόνο με διαμεσολάβηση). Πιστεύω ότι πρέπει να είναι υποχρεωτική η σχετική εκπαίδευση μέσα στη σχολή δικαστών».*

Μόνο ο Λ9 έχει διαφορετική γνώμη και πιστεύει ότι η εκπαίδευση των δικαστικών λειτουργών είναι αρκετά επαρκής και στον τομέα αυτό.

Άξονας Η: Σκέψεις – Προτάσεις

Η.1. Υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης του θεσμού της διαμεσολάβησης, και αν ναι, σε ποιους τομείς;

Το σύνολο των δικαστικών λειτουργών εκτιμούν ότι υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης του θεσμού της διαμεσολάβησης. Πιο συγκεκριμένα, όλοι εστίασαν κυρίως στην ανάγκη εκπαίδευσης και επιμόρφωσης όλων των εμπλεκομένων στο ΣΠΔΑ, *«τόσο κατά την απονομή της δικαιοσύνης όσο και κατά τη διαδικασία υλοποίησης του μέτρου»* (Λ1), *«ώστε να εξοικειώνονται με το μέτρο και να γνωρίζουν σε ποιες περιπτώσεις πρέπει να το προτείνουν και να το επιβάλλουν»* (Λ3). *«Δεν μπορεί να έχουμε ένα δικηγόρο που θα τα κάνει θάλασσα»* (Λ5).

Περαιτέρω, ο Λ6 συμπληρώνει: *«θα πρέπει να υπάρχει καλύτερη στελέχωση ενδεχομένως, καλύτερη οργάνωση και ενημέρωση στους δικαστικούς λειτουργούς από διαφορετικά επιστημονικά πεδία. Είναι σημαντική και η παρακολούθηση στο τι γίνεται έξω, σε άλλες χώρες, π.χ. στην Αμερική, στις Σκανδιναβικές χώρες κ.α. Από την εκπαίδευση ξεκινάνε όλα».*

Ο Λ4 επισημαίνει και το ζήτημα του χρόνου και του χώρου: *«Θα έπρεπε να υπάρχει περισσότερος χρόνος, ένας κατάλληλος τόπος όπου θα γινόταν η συνδιαλλαγή με εξειδικευμένα στελέχη».*

Η.2. Ποιος θα έπρεπε να είναι ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών;

Ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών, σύμφωνα με τους δικαστικούς λειτουργούς, θα έπρεπε να είναι:

- Η επανόρθωση / αποκατάσταση (Λ2, Λ5, Λ6, Λ7, Λ8, Λ10)
- Η διαπαιδαγώγηση (Λ1, Λ3, Λ4, Λ9, Λ10)
- Η αναμόρφωση / ο σωφρονισμός του δράστη (Λ6, Λ8, Λ9)
- Η (επαν)ένταξη (Λ8, Λ10)

Γίνεται αντιληπτό ότι ορισμένοι δικαστικοί λειτουργοί αναφέρθηκαν σε παραπάνω από έναν σκοπούς.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εκφρασμένη μετατόπιση οπτικής του Λ7: *«Νομίζω, η επανόρθωση. Στην αρχή, όταν με ρωτήσατε, δεν αντιλαμβανόμουν τόσο την έννοια της επανόρθωσης. Τώρα, μετά από όλη αυτή την κουβέντα μας, στην ερώτησή σας μου ήρθε*

αυθόρμητα ως πρώτη απάντηση η επανόρθωση ως ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών».

Η.3. Κατά την άσκηση των καθηκόντων των δικαστικών λειτουργών, σε ποιες περιπτώσεις επιτυγχάνεται ο σκοπός που αντιστοιχεί στον θεσμικό τους ρόλο;

Στο κλειστό αυτό ερώτημα, οι δικαστικοί λειτουργοί είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν τρεις από τις έξι προτάσεις που τους δίνονταν και να τις ιεραρχήσουν ανάλογα με το βαθμό σπουδαιότητας, προτάσσοντας εκείνη που τους αντιπροσωπεύει περισσότερο (έχοντας και τη δυνατότητα να προσθέσουν μια άλλη πρόταση που ενδεχομένως δεν συμπεριλαμβανόταν στις προτεινόμενες).

Από τις απαντήσεις τους προκύπτει ότι οι 7 στους 10 δικαστικούς λειτουργούς πρόταξαν ότι επιτυγχάνεται ο σκοπός που αντιστοιχεί στον θεσμικό τους ρόλο «*όταν προάγεται η διαπαιδαγώγηση και η αναμόρφωση του δράστη και προλαμβάνεται η υποτροπή του*» (πρόταση στ'). Δύο δικαστικοί λειτουργοί κατέταξαν τη συγκεκριμένη πρόταση στη 2η επιλογή και ένας στην 3η.

Στη συνέχεια, οι 7 στους 10 δικαστικούς λειτουργούς έθεσαν ως 2η επιλογή (δύο ως 1η και ένας ως 3η) την πρόταση γ': «*όταν ο δράστης αναλαμβάνει την ευθύνη των πράξεων του και είναι πρόθυμος να ζητήσει συγγνώμη από το θύμα*».

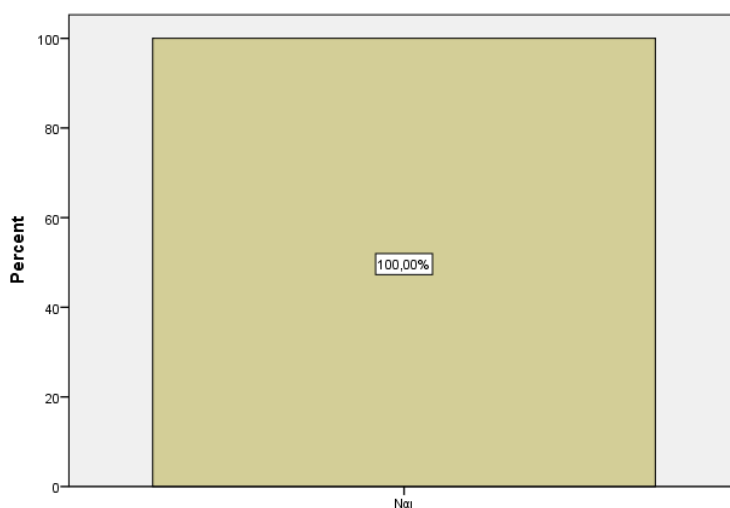
Ως 3η επιλογή, οι 7 στους 10 ερωτηθέντες επέλεξαν την πρόταση δ' (ένας ως 2η): «*όταν το θύμα δείχνει συγχωρητική διάθεση και επιτυγχάνεται η προσπάθεια υλικής και ηθικής αποκατάστασής του*».

Ένας δικαστικός λειτουργός (Ε9) έθεσε ως 1η επιλογή την πρόταση α': «*όταν ο δράστης τιμωρείται με την ανάλογη ποινή του αδικήματος που διέπραξε*».

Ένας δικαστικός λειτουργός (Ε1) έθεσε ως 3η επιλογή την πρόταση ε': «*όταν με την τιμωρία που επιβάλλεται στο δράστη εξασφαλίζεται η προστασία του κοινωνικού συνόλου*».

Η.4. Υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός του δράστη; Στις περιπτώσεις αυτές, ποιος είναι ο στόχος μιας τέτοιας ποινικής μεταχείρισης;

Το σύνολο των ερωτηθέντων δικαστικών λειτουργών εκτιμά ότι υπάρχουν ορισμένες περιπτώσεις, στις οποίες είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός του δράστη, όπως αποτυπώνεται και στο επόμενο σχήμα:

Σχήμα 179. Υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός του δράστη;

Οι περιπτώσεις αυτές, κατά τις οποίες κρίνεται αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός, αφορούν κυρίως δράστες: «επικίνδυνους» (Λ2, Λ7), «χωρίς όρια» (Λ3), «πολυπότροπους» (Λ1, Λ7, Λ9, Λ10), «που ασκούν έντονη βία» (Λ1), «αθίγγανους [...], όταν ειδικά νιώθεις ότι δεν μπορείς να κάνεις τίποτα» (Λ4), καταδικασθέντες «για πολύ σοβαρά ή / και ειδεχθή εγκλήματα» (Λ9, Λ10), «όταν υπάρχει κίνδυνος για την σωματική ακεραιότητα του ίδιου ή των άλλων και αφού έχουν εξαντληθεί όλα τα προηγούμενα αναμορφωτικά μέτρα» (Λ9). «Όταν σκοτώνει, όταν βιάζει, σε περιπτώσεις ναρκωτικών (όχι στη χρήση, αλλά όταν μαθαίνει στο εύκολο χρήμα)» (Λ8), «σε περιπτώσεις που θα υπήρχε απειλή κατά ανθρώπινης ζωής ή αν κινδύνευαν έννομα αγαθά ευρύτερης ομάδας ανθρώπων. Και πάλι [...] ως το *ultimum refugium* (το έσχατο καταφύγιο)» (Λ6).

Ωστόσο, παρά την καθολική παραδοχή των ερωτηθέντων περί της αναγκαιότητας του ποινικού σωφρονισμού, δύο δικαστικοί λειτουργοί εξέφρασαν αρκετές επιφυλάξεις για την πραγματική επίτευξη του σκοπού του σωφρονισμού εντός ενός καταστήματος κράτησης: «δυστυχώς δεν είμαι σίγουρος ότι και ο σωφρονισμός επιτυγχάνει τον σκοπό του. Δεν νομίζω δηλαδή ότι υπάρχει πραγματική επανένταξη μετά από τον σωφρονισμό» (Λ6). «Δεν νομίζω ότι βοηθά ο εγκλεισμός, αφού σε μια φυλακή ταυτίζεσαι με το προφίλ του εγκληματία. Ωστόσο, σε κάποια ειδεχθή εγκλήματα με υποτρόπους, ίσως δεν μπορούμε να τον αποφύγουμε» (Λ10).

Ο στόχος μιας τέτοιας ποινικής μεταχείρισης θα ήταν (για πέντε δικαστικούς λειτουργούς) «η προστασία του κράτους και του πολίτη» (Λ1) και γενικότερα, «η προστασία του κοινωνικού συνόλου» (Λ2, Λ4, Λ7, Λ10).

Οι υπόλοιποι πέντε δικαστικοί λειτουργοί (Λ3, Λ5, Λ6, Λ8, Λ9) εστίασαν στην προστασία, αναμόρφωση / σωφρονισμό και επανένταξη του ανήλικου δράστη:

«να καταλάβει ο δράστης το λάθος του και να επανενταχθεί στο κοινωνικό σύνολο» (Λ8).

«είναι ένας τρόπος να πλαισιωθεί ένα παιδί, που είναι εντελώς χωρίς όρια. Μερικές φορές δουλεύοντας μέσα στις φυλακές μπορεί να είναι μια τεράστια ευκαιρία για ένα παιδί να δουλέψει, να έρθει σε επαφή με έναν πολιτισμό, να κοινωνικοποιηθεί. Ωστόσο, ο νόμος μάς περιορίζει πάρα πολύ» (Λ3).

«η προστασία του ανηλίκου, ώστε να μπορέσει ο ανήλικος να ζήσει και σε ένα άλλο περιβάλλον, μακριά από εκείνο που τον ώθησε σε αυτού του είδους τις συμπεριφορές. Στην πράξη έχουμε δει ότι ορισμένες φορές αυτό αποδίδει» (Λ9).

Πολύ ενδιαφέρουσα η αφήγηση μιας περίπτωσης από τον Λ5, ο οποίος επίσης θεωρεί αναγκαίο τον ποινικό σωφρονισμό για κάποιες περιπτώσεις: *«Κι αυτό το επιβεβαιώνουμε, όταν βλέπουμε τα παιδιά μέσα στο Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων. Μου έρχεται στο μυαλό μια περίπτωση ενός ανηλίκου, του Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθηνών, ο οποίος ήταν υπότροπος. Και μιλάω για τα τελευταία τρία χρόνια. Συνεχώς μας ειδοποιούσαν γιατί ήταν στην αστυνομία ανηλίκων, στη διεύθυνση ανηλίκων της ΓΑΔΑ και είχαν απελπιστεί όλοι. Ήταν και ένα πολύ χειριστικό παιδί αλλά και πολύ συμπαθές παιδί, οπότε μας έκανε όλους να τον αγαπάμε και να του δίνουμε ευκαιρίες. Παρ' όλες τις ευκαιρίες που του έδιναν οι συνάδελφοι, μετά από λίγο πάλι τα ίδια. Συλλαμβανόταν για κλοπές, ληστείες (εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας). Και τον βλέπω προχθές σε μία επίσκεψή μου στον Αυλώνα. Σκέφτηκα, όταν τον είδα, ότι θα μεσολάβησε κάποια απόφαση του δικαστηρίου ανηλίκων Αθηνών και βρέθηκε εκεί. Του μίλησα, ήταν επίσης χειριστικός, όπως πάντα, και γλυκύτατος. Μου είπε, όμως, ο διευθυντής του σχολείου ότι ήταν απίστευτος στη συνέπειά του στο σχολείο και ότι δεν υπήρχε εκδήλωση ή πρόγραμμα που δεν ήθελε να συμμετάσχει. Αυτό το πράγμα ήταν άγνωστο για αυτό το παιδί, αφού δεν ήταν καθόλου οριοθετημένο. Εκεί, λοιπόν, αναγκαστικά, πλέον, οριοθετήθηκε, πηγαίνει στο σχολείο που δεν είχε πατήσει και το είχε εγκαταλείψει πάνω από πέντε χρόνια, συμμετέχει σε δραστηριότητες, συμμετείχε στη γιορτή και βάζει τον εαυτό του σε ένα ρυθμό, έστω και αναγκαστικό. Ο σκοπός μιας*

τέτοιας ποινικής μεταχείρισης είναι η αναμόρφωση του δράστη, όταν όμως πια τα έχεις δοκιμάσει όλα και έχεις σηκώσει τα χέρια ψηλά. Σε τέτοιες περιπτώσεις, λοιπόν, το Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Αυλώνα ή το Κατάστημα Κράτησης Ανηλίκων στην Κόρινθο μπορεί να κάνουν δουλειά».

Η.5. Τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ένας εισαγγελικός / δικαστικός λειτουργός ανηλίκων κατά την άσκηση του έργου του

Τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι δικαστικοί λειτουργοί κατά την άσκηση του έργου τους, θα παρουσιαστούν αρχικά με τα δικά τους λόγια (προκειμένου να μην παραλειφθεί κανένα από όσα επισημάνθηκαν από τους ερωτώμενους) και στη συνέχεια θα ταξινομηθούν:

«Δεν έχει δίπλα του εξειδικευμένους επαγγελματίες (παιδοψυχιάτρους, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς) ούτε αστυνομία. Επίσης, η ατέλειωτη δουλειά σε πολλά αντικείμενα, χωρίς να έχουμε ως αποκλειστική αρμοδιότητα τα ανήλικα, δυσχεραίνει το έργο μας» (Λ1).

«Ο μεγάλος φόρτος εργασίας και το ότι δεν έχουμε ως εισαγγελείς ανηλίκων αποκλειστική αρμοδιότητα τις υποθέσεις ανηλίκων» (Λ2).

«Δεν έχει συνεργάτες. Δεν λειτουργούν οι κοινωνικές υπηρεσίες στα δικαστήρια. Οι ΥΕΑ είναι υποστελεχωμένες» (Λ3).

«Δεν υπάρχουν δομές – αυτό θα ξαναπώ. Υπάρχει υποστελέχωση δική μας, της γραμματείας μας, των κοινωνικών υπηρεσιών, των κέντρων ψυχικής υγείας, των ιδρυμάτων, των νοσοκομείων. Πιστεύω ότι υπάρχουν άνθρωποι σε αυτές τις θέσεις που δίνουν και τον εαυτό τους, όμως δεν είναι αυτή η λύση» (Λ4).

«Ο Εισαγγελέας Ανηλίκων έχει και το κομμάτι το πριν του δικαστηρίου. Όταν παίρνει μια δικογραφία και βλέπει μια πλημμεληματική πράξη, που μπορεί να αντιμετωπίσει αλλιώς και μέσω του 46 Κ.Π.Δ. να του θέσει ένα όριο. Εκεί πάλι πρέπει να έχει εκπαιδευθεί πάνω στη φιλική δικαιοσύνη και να διαθέσει χρόνο. Και για τον Εισαγγελέα Ανηλίκων, μιλάω, και για τον Δικαστή Ανηλίκων και για τον Επιμελητή Ανηλίκων και για τον δικηγόρο και για όλους. Πιστεύω ότι αυτό που "φοριέται" πολύ και στην Ευρωπαϊκή Ένωση σε ό,τι αφορά την αποκαταστατική, τη φιλική δικαιοσύνη, είναι η συμμετοχή. Αυτό θέλει χρόνο και κόπο. Πραγματικά δεν υπάρχει κανένα μέτρο να επιβάλεις σε έναν ανήλικο, εάν δεν τον βάλεις να συμμετέχει στην απόφασή σου, δηλαδή να πειστεί γι' αυτό, αλλιώς δεν θα εφαρμοστεί» (Λ5).

«Η έλλειψη εκπαίδευσης ή / και επιμόρφωσης» (Λ6).

«Στην εκτέλεση των μέτρων που επιβάλλονται αντιμετωπίζουμε προβλήματα. Όταν δηλαδή οι ανήλικοι δεν συμμορφώνονται και δεν εφαρμόζουν κάποιο μέτρο, τότε δεν εξυπηρετείται ο σκοπός επιβολής του μέτρου» (Λ7).

«Δεν έχουμε καμία υποδομή, καμία επιμόρφωση δεν έχουμε οι δικαστές. Βέβαια, πια επιλέγονται οι δικαστές ανηλίκων (ή να έχεις κάποιο μεταπτυχιακό ή να έχεις κάνει κάποια σεμινάρια). Τα βασικότερα δηλαδή προβλήματα του κλάδου μας είναι η υποστελέχωση και η έλλειψη επιμόρφωσης» (Λ8).

«Ένα από τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε είναι η έλλειψη δομών, όπου θα μπορούμε να παραπέμψουμε έναν ανήλικο, και η έλλειψη διεπιστημονικών συνεργασιών με υπηρεσίες και φορείς της κοινότητας» (Λ9).

«Κατ' αρχήν πιστεύω ότι έχουμε ελλιπή ενημέρωση και έλλειψη χρόνου. Θα ήθελα να έχω πολύ περισσότερο χρόνο στη διάθεσή μου για να μπορώ να δικάσω ήρεμος. Θα έπρεπε, επίσης, ο Δικαστής Ανηλίκων να ήταν αποκλειστικής απασχόλησης με τα ανήλικα και να μην μας πιέζουν άλλες υποθέσεις» (Λ10).

Από τις απαντήσεις των δικαστικών λειτουργών αναδεικνύονται τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν κατά την επιτέλεση του έργου τους, ως εξής:

- Φόρτος εργασίας σε πολλαπλά αντικείμενα / έλλειψη χρόνου (Λ1, Λ2, Λ5, Λ10)
- Έλλειψη εξειδικευμένης εκπαίδευσης / επιμόρφωσης (στην αποκαταστατική δικαιοσύνη, στη φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη κ.λπ.) (Λ5, Λ6, Λ8, Λ10)
- Μη αποκλειστική αρμοδιότητα οι υποθέσεις ανηλίκων (Λ1, Λ2, Λ10)
- Έλλειψη διεπιστημονικών συνεργασιών με εξειδικευμένους επαγγελματίες / υπηρεσίες / φορείς της κοινότητας (Λ1, Λ3, Λ9)
- Υποστελέχωση ΥΕΑ, ΚΨΥ, δικαστηρίων, γραμματείας κ.λπ. (Λ3, Λ4, Λ8)
- Ανυπαρξία υποστηρικτικών δομών για παραπομπές (Λ4, Λ9)
- Δυσκολίες στην εκτέλεση των μέτρων (Λ7)

Η.6. Συνθήκες που θα μπορούσαν να διευκολύνουν το έργο του εισαγγελικού / δικαστικού λειτουργού ανηλίκων

Οι συνθήκες που θα μπορούσαν να διευκολύνουν το έργο των δικαστικών λειτουργών, θα παρουσιαστούν, όπως και στο προηγούμενο ερώτημα (Η.5), αρχικά με τα δικά τους λόγια και στη συνέχεια θα ταξινομηθούν:

«Να στελεχωθούν οι υπηρεσίες μας, να μοιραστούν οι αρμοδιότητες και να έχουμε δίπλα μας εξειδικευμένους επαγγελματίες, ώστε να μπορούμε να δούμε μια υπόθεση πιο σφαιρικά και να μπορούμε πραγματικά να βοηθήσουμε» (Λ1).

«Οι χωριστές αρμοδιότητες» (Λ2).

«Αν λειτουργούσαν όλα τα παραπάνω» (Λ3).

«Η στελέχωση όλων των δομών, των υπηρεσιών. Αυτό για μένα είναι το πιο σημαντικό» (Λ4).

«Ο Εισαγγελέας Ανηλίκων, πρώτα πρώτα, θα έπρεπε να έχει δίπλα του εμπειρογνώμονες. Αυτή τη στιγμή βασίζεται σε σας, τους Επιμελητές Ανηλίκων, που μπορεί να παραγγείλει και μία έρευνα σε σας, αλλά αυτό δεν φτάνει, επειδή ο Εισαγγελέας είναι πρώτης γραμμής επαγγελματίας. Είναι, όπως η Αστυνομία, εκεί που χτυπά την πόρτα το περιστατικό. Δεν είναι να περιμένει, όπως ο Δικαστής, να το μελετήσει... Εκείνη τη στιγμή πρέπει να έχει ίσως άμεσα μια απάντηση. Ακριβώς γι' αυτό θα έπρεπε να είναι πιο ενισχυμένος με κάποιες ειδικότητες κοντά του και ειδικά στις μεγάλες πόλεις, όπου η παραβατικότητα είναι πιο σοβαρή και τα περιστατικά πιο πολλά. Όταν υπήρξα Εισαγγελέας Ανηλίκων, πραγματικά αυτό το είχα εντοπίσει και πρέπει κανείς να αναγνωρίζει ότι δεν είναι παντοδύναμος στον χώρο της παραβατικότητας ανηλίκων, όπως και της θυματοποίησης πολύ περισσότερο. Δεν είναι η αυθεντία. Κι εκεί, στην αντιμετώπιση, πρέπει να υπάρχει η διεπιστημονικότητα. Εγώ θα κάνω το κομμάτι μου, αλλά πρέπει κάποιος άλλος επαγγελματίας – ψυχικής υγείας, κοινωνικής εργασίας – να κάνει το δικό του κομμάτι και συντονισμένα να αντιμετωπίσουμε το περιστατικό. Γιατί ίσως εγώ κάνω κάποιο λάθος, αφού εγώ σαν άτομο κουβαλάω κάποια στερεότυπα, όπως κουβαλάμε όλοι, και στη συγκεκριμένη περίπτωση μπορεί να κάνω το λάθος και να χάσω το περιστατικό, να χάσω το παιδί. Όταν ήμουν Εισαγγελέας, το είδα αυτό στην πορεία, οπότε είχα λύσει ως εξής το θέμα: Είχα πάρει μια συνταξιούχο κοινωνική λειτουργό του ΠΙΚΠΑ, η οποία ερχόταν κάθε μέρα ως εθελόντρια, χωρίς να πληρώνεται, και στα σοβαρά περιστατικά την έβαζα στο περιστατικό, για να βοηθήσει στην πρώτη επαφή με το παιδί και στη συνέχεια φυσικά, εάν χρειαζόταν. Επίσης, στα ανήλικα θύματα, είχα συνεργασία με το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού. Όταν μου ερχόταν μια σεξουαλική κακοποίηση παιδιού, δεν το άγγιζα χωρίς τη βοήθεια του Ινστιτούτου. Θα ήταν ανευθυνότητα και έλλειψη αυτογνωσίας, αφού δεν μπορούμε να τα κάνουμε όλα, όσο κι αν θέλουμε, όσο καλή καρδιά κι αν έχουμε. Δεν είμαστε παντογνώστες. Υπάρχουν πράγματα που πρέπει

κάποιος άλλος να τα χειριστεί. Στη θυματοποίηση, αφού άφηνα το παιδί να περιεργαστεί τον χώρο μου, έπαιρνα αμέσως τηλέφωνο στο Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, με το οποίο είχα κάνει συμφωνία, σαν μνημόνιο συνεργασίας ας πούμε, να έρθει ένας παιδοψυχολόγος ή παιδοψυχίατρος και να με βοηθήσει στο περιστατικό. Δεν άγγιζα να πάρω την κατάθεση του παιδιού, μόνο για να τελειώνω» (Λ5).

«Η εκπαίδευση / επιμόρφωση, η επαφή με σχετικούς επιστημονικούς φορείς και Επιμελητές Ανηλίκων. Επίσης, εμένα θα με ενδιέφερε και μία παρακολούθηση (ένα follow up) κατά πόσο αποδίδουν τα αναμορφωτικά μέτρα και να δούμε κατά πόσο αξίζει τον κόπο να εμμείνουμε σε αυτά ή να τα εκσυγχρονίσουμε. Χρειαζόμαστε εκπαίδευση και εξειδίκευση, λαμβανομένων υπ' όψιν των ενδιαφερόντων του καθενός. Για τους ανήλικους θεωρώ, π.χ., πολύ σημαντικό το βιωματικό πρόγραμμα για την κυκλοφοριακή αγωγή και την ασφαλή οδήγηση, το οποίο έχω παρακολουθήσει και ο ίδιος...» (Λ6).

«Θα έπρεπε να υπήρχε ένας μηχανισμός ελέγχου - συμμόρφωσης στα μέτρα που επιβλήθηκαν» (Λ7).

«Χρειαζόμαστε επιμόρφωση, χρειαζόμαστε κι εμείς οι ίδιοι κάποια ψυχολογική υποστήριξη, για να μπορούμε να κατευθύνουμε κι εμείς τα παιδιά και να έχουμε πολύ καλή συνεργασία με τους Επιμελητές. Και φυσικά να στελεχωθούν επαρκώς τα δικαστήρια» (Λ8).

«Η ανάθεση των υποθέσεων των ανηλίκων σε δικαστή με αποκλειστική αρμοδιότητα τους ανήλικους, η δημιουργία δομών για την κάλυψη των αναγκών των ανηλίκων» (Λ9).

«Θα έπρεπε να υπάρχει πολύ περισσότερη επαφή του Δικαστή Ανηλίκων με την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων. Θεωρώ πολύ σημαντικούς συνεργάτες τους Επιμελητές Ανηλίκων, γιατί αυτοί βιώνουν το παιδί. Εγώ θα δω τον ανήλικο ελάχιστα, όσο κρατήσει η εκδίκαση της υπόθεσής του. Ο Επιμελητής έχει δει την οικογένεια, έχει μιλήσει με το παιδί, έχει καταλάβει τον τρόπο που ο ανήλικος έχει μεγαλώσει, τα ερεθίσματα που έχει πάρει και γενικότερα έχει κάνει τόση δουλειά πριν το δικαστήριο» (Λ10).

Από τις απαντήσεις των δικαστικών λειτουργιών αναδεικνύονται οι συνθήκες που, κατά τη γνώμη τους, θα διευκόλυναν το έργο τους, ως εξής:

- Στενότερη συνεργασία με ΥΕΑ (Λ3, Λ5, Λ6, Λ8, Λ10)

- Στελέχωση υπηρεσιών (κοινωνικών και δικαστικών) (Λ1, Λ3, Λ4, Λ8)
- Διεπιστημονικές συνεργασίες με εξειδικευμένους επιστήμονες / εμπειρογνώμονες / υπηρεσίες/ φορείς (Λ1, Λ3, Λ5, Λ6)
- Χωρισμός αρμοδιοτήτων / αποκλειστικότητα στις υποθέσεις ανηλίκων (Λ1, Λ2, Λ9)
- Εξειδικευμένη εκπαίδευση / επιμόρφωση (Λ6, Λ8)
- Υποστηρικτικές δομές για παραπομπές (Λ4, Λ9)
- Μηχανισμός ελέγχου παρακολούθησης των αναμορφωτικών μέτρων (Λ7)
- Παρακολούθηση της αποτελεσματικότητας εφαρμογής των αναμορφωτικών μέτρων (Λ6)

Στο σημείο αυτό, και όσον αφορά στα τρία επόμενα και τελευταία ερωτήματα του Άξονα Η, στα οποία οι δικαστικοί λειτουργοί καλούνται να χαρακτηρίσουν τον ρόλο τους (Η.7.) (έστω και με μία λέξη) και στη συνέχεια να οραματιστούν το ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανηλικών παραβατών (Η.8.) καθώς και τον δικό τους ρόλο μέσα σε αυτό (Η.9.), η ερευνήτρια έκρινε σκόπιμο να παρουσιάσει αυτούσιες όλες τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, όπως καταγράφηκαν με τον αυθορμητισμό της στιγμής και παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον προσδίδοντας στην έρευνα ένα ξεχωριστό «χρώμα» με τη δική του σημασία. Οι απαντήσεις τους παρατίθενται με την αύξουσα χρονολογική σειρά λήψης των συνεντεύξεων.

Η.7. Ο ρόλος του δικαστικού λειτουργού μέσα από τα δικά τους μάτια

«Πολύπλευρος και απαιτητικός» (Λ1)

«Προστάτης» (Λ2)

«Είναι ένας πολύπλοκος ρόλος, αφού έχουμε να κάνουμε και με το παιδί θύμα εκτός από τον παραβάτη. Σκέπτομαι ότι κυρίως επιτελεί τον ρόλο του, όταν υπερασπίζεται τα δικαιώματα του παιδιού, όπως αναφέρονται στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Θα έδινα, λοιπόν, τον χαρακτηρισμό του Υπερασπιστή των δικαιωμάτων του παιδιού» (Λ3).

«Ο Εισαγγελέας Ανηλίκων, νομίζω ότι επιτελεί πολύ μεγάλο έργο. Επειδή έχω υπηρετήσει και στην άλλη θέση, την απλή, νομίζω ότι είναι πολύ πιο σημαντικό αυτό το έργο. Διότι, αν μπορέσει και βοηθήσει έστω και ελάχιστα από τα παιδιά που του έρχονται μπροστά του, τα οποία πολλές φορές ως προς το κοινωνικό

κομμάτι είναι ήδη κατεστραμμένα, νομίζω ότι δεν μπορεί να γίνει κάτι καλύτερο. Είναι υπερασπιστής των δικαιωμάτων του παιδιού και πολλές φορές έχει και ρόλο εκπαιδευτικό» (Λ4).

«Θέλει πολλή δουλειά ακόμα, για να γίνει ο Εισαγγελέας Ανηλίκων, όπως εγώ τον θέλω» (Λ5).

«Εξισορροπητικός, ανθρώπινος, παιδοκεντρικός, με μια ευρύτητα στις ανάγκες και με ένα στόχο στα αίτια που προκάλεσαν την παρέκκλιση» (Λ6).

«Κάπως καθοδηγητικό. Βασικά θεωρώ ότι είναι περιορισμένος, γιατί δεν έχουμε χρόνο με τον ανήλικο» (Λ7).

«Ο Δικαστής Ανηλίκων είναι εκείνος που ουσιαστικά δείχνει στα παιδιά ότι μπορεί να είναι και κάπως αλλιώς η ζωή, καλύτερη. Προστατευτικό και καθοδηγητικό θα χαρακτήριζα τον ρόλο μας» (Λ8).

«Μερικές φορές νιώθω μαμά, μπαμπάς, ένας άνθρωπος που θα πρέπει να νουθετήσει έναν ανήλικο, ο οποίος έχει χάσει τον προσανατολισμό του» (Λ9).

«Συγγνώμη που θα το πω, αλλά θα χαρακτήριζα τον ρόλο μας διεκπεραιωτικό, ενώ θα ήθελα να ήταν λίγο πιο ουσιαστικός, να είναι περισσότερο μέσα στην υπόθεση» (Λ10).

Η.8. Οι δικαστικοί λειτουργοί οραματίζονται το ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών...

«Μέσα στο πνεύμα και τη φιλοσοφία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, με εκπαιδευμένους επαγγελματίες σε κάθε στάδιο (αστυνομία, εισαγγελίες, δικαστήρια, υπηρεσίες επιμελητών)» (Λ1).

«Ένα σύστημα όπου η παραβίαση των αναμορφωτικών μέτρων θα είχε κάποιες συνέπειες, ώστε να μπορούσαν πραγματικά οι ανήλικοι να συνετιστούν και να διαπαιδαγωγηθούν» (Λ2).

«Ένα σύστημα που θα έδινε έμφαση στη διαπαιδαγώγηση. Ένα σύστημα μέσα στο οποίο τα αναμορφωτικά μέτρα θα είχαν περιεχόμενο και να μην υπάρχει η αίσθηση της ατιμωρησίας» (Λ3).

«Το σημερινό σύστημα μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών νομίζω ότι είναι χάλια, γιατί πολλές φορές δεν μπορούν να εφαρμοστούν τα μέτρα, λόγω της υποστελέχωσης των υπηρεσιών. Είναι ανεφάρμοστα συχνά τα μέτρα που επιβάλλουμε, π.χ., όταν δεν μπορεί να δώσει την αποζημίωση, όταν δεν μπορεί να

πάει για τη συνδιαλλαγή, όταν θα μπει στο ίδρυμα και μετά από λίγο θα το σκάσει κ.ο.κ., είναι σαν να κάνουμε μια τρύπα στο νερό» (Λ4).

«Η ιδανική του μορφή είναι ως εξής: Θέλω τον Εισαγγελέα Ανηλίκων σε 24ωρη βάση. Το είδα στο Παρίσι. Η Εισαγγελία Ανηλίκων είναι ανοιχτή 24 ώρες το 24ωρο, οποιαδήποτε μέρα και στιγμή χρειαστεί ένα παιδί, θα μπορέσει να χτυπήσει την πόρτα. Ακόμα διαθέτει και ένα κρεβάτι για να το κοιμίσει εκείνη την ώρα και το πρωί “θα δούμε τι θα κάνουμε”. Χθες, για παράδειγμα, ημέρα Κυριακή, ένα παιδάκι – σε έναν ξενώνα μιας ΜΚΟ που φιλοξενεί ασυνόδευτα παιδιά – έπαθε κρίση, είναι μάλλον ψυχιατρικό περιστατικό, όπως δείχνει, τα έσπαγε όλα και χτυπούσε τα άλλα παιδιά. Τον πήγαν στο Νοσοκομείο Παίδων που εφημέρευε, οι γιατροί ζήτησαν από τον υπεύθυνο που μετέφερε το παιδί εξουσιοδότηση από τον Εισαγγελέα, για να νοσηλευτεί, αλλά πού να βρεθεί Κυριακή Εισαγγελέας; Δεν μπορούσε, επομένως, να μείνει στο νοσοκομείο το παιδί και αναγκάστηκε να γυρίσει στον ξενώνα με τον κίνδυνο να τα κάνει όλα λίμπα στη δομή και να ξαναμεταφερθεί στο νοσοκομείο την επόμενη μέρα. Ούτε μια γνωμάτευση μπορούσαν να πάρουν, αφού δεν είχαν εξουσιοδότηση από Εισαγγελέα, ούτε καν μια βεβαίωση με το ποια φαρμακευτική αγωγή πήρε το παιδί. Εγώ δεν λέω να είναι ένας Εισαγγελέας 24 ώρες στο γραφείο του, αλλά θα μπορούσε να είναι στο σπίτι του και να υπάρχει κάθε μέρα ένας Εισαγγελέας Ανηλίκων σε 24ωρη βάση σε ετοιμότητα και τα τηλέφωνα τους να είναι διαθέσιμα και στην Αστυνομία Ανηλίκων» (Λ5).

«Ένα σύστημα, το οποίο εντάσσεται μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ποινικής δικαιοσύνης, αλλά διατηρεί μια αυτοτέλεια και μια ιδιαιτερότητα, η οποία λαμβάνεται υπ’ όψιν, με σκοπό την αποκατάσταση, την αναμόρφωση του ανηλίκου, την επιστροφή του, τη συνειδητοποίηση του σφάλματος της παράβασης, τη μετάνοια. Ο ρόλος του ιδανικού συστήματος είναι παιδαγωγικός, επανορθωτικός, ένα στάδιο ωριμότητας του ανηλίκου, ανάληψης ευθύνης. Θα ήθελα περισσότερη συνδρομή από φορείς και υπηρεσίες, όπως εσείς, που έχουν επαφή με τον ανήλικο. Είστε η προέκταση της δικής μας αρμοδιότητας. Επίσης, ένα σύστημα που δεν θα τραυματίζει τους ανήλικους, δεν θα περνούν αυτές τις διαδικασίες ξανά και ξανά, που θα δώσει βαρύτητα στην πρόληψη με την ανάλογη στελέχωση / εποπτεία και μια παρακολούθηση για να δούμε την πορεία του ανηλίκου και αν απέδωσε η παρέμβασή μας» (Λ6).

«Να υπήρχε μια μεγαλύτερη δυνατότητα επικοινωνίας με τον ανήλικο, ώστε να βλέπαμε την εξέλιξή του» (Λ7).

«Θα ήθελα να μην έφταναν καθόλου οι ανήλικοι στο δικαστήριο, να λύνονται από πριν τα θέματα ή, αν δεν λυθούν, να μπορώ να δείχνω στα παιδιά δρόμους, ώστε να μην ξαναπέσουν στα ίδια. Έρχεται κάποιος ανήλικος Ρομά εδώ συνεχώς κατηγορούμενος, μιλάμε στο δικαστήριο, του αρέσει, φαίνεται ότι ακούει και κάποια στιγμή μου λέει: “Εγώ, κυρία, όταν βγω από τον Αυλώνα, τι θα κάνω; Δεν ξέρω να κάνω τίποτα. Πού θα βρω δουλειά; Μπορείς να μου βρεις μία;” και εκεί δεν μπορείς να απαντήσεις. Άρα πρέπει να έχει και άλλα ‘εργαλεία’ ο δικαστής» (Λ8).

«Θεωρώ ότι τα αναμορφωτικά μέτρα που προβλέπονται είναι ήδη αρκετά, αλλά θα πρέπει να εφαρμόζονται, ώστε να μη νιώθει ο δράστης ένα αίσθημα ατιμωρησίας. Θα ήθελα να υπήρχαν διεπιστημονικές συνεργασίες, ώστε να μπορώ να συνεργαστώ με διάφορους φορείς και υπηρεσίες αναζητώντας το καλύτερο για το παιδί, καθώς και να μπορούσα να έχω ένα follow up, για να βλέπαμε πώς ανταποκρίνονται τα παιδιά μετά την εφαρμογή των μέτρων» (Λ9).

«Πιστεύω ότι θα έπρεπε να υπάρχει ένα συλλογικό όργανο. Να υπήρχε ένα Πολυμελές Δικαστήριο, στο οποίο να είναι ο Δικαστής Ανηλίκων, αλλά να συμμετέχουν και Επιμελητές Ανηλίκων» (Λ10).

Η.9. Οι δικαστικοί λειτουργοί οραματίζονται το δικό τους ρόλο μέσα σε ένα ιδανικό σύστημα μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών...

«Ο ρόλος του εισαγγελέα ανηλίκων είναι πολύ σημαντικός. Ο δικός μου οραματισμός είναι να καταφέρουμε να παράγουμε κοινωνικό έργο» (Λ1).

«Θα ήθελα να μπορούσα να ασχοληθώ αποκλειστικά με υποθέσεις ανηλίκων» (Λ2).

«Κάποιες φορές συγχέεται ο ρόλος μας με αυτόν του Κοινωνικού Λειτουργού» (Λ3).

«Εάν ιδανικά φανταστούμε ότι υπήρχαν δομές πλήρως στελεχωμένες, νομίζω ότι θα θεωρούσα ότι κάνω την καλύτερη δουλειά του κόσμου, δεν θα μπορούσα να επιλέξω άλλη δουλειά, θα ένιωθα πάρα πολύ πλήρης επαγγελματικά, θα αισθανόμουν ότι κάνω λειτούργημα» (Λ4).

«Ο Εισαγγελέας Ανηλίκων χρειάζεται να έχει μια διάρκεια, μια πολύ καλή εκπαίδευση σε πάρα πολλά θέματα και όχι μόνο στο δίκαιο ανηλίκων, αλλά και

στην εξελικτική ψυχολογία. Είναι πολύ βασικό να ξέρει τι έχει μπροστά του και το πώς πρέπει να αντιμετωπίσει το οχτάχρονο, το δωδεκάχρονο ή τον δεκαπεντάχρονο. Δεν είναι το ίδιο πράγμα. Είναι τελείως διαφορετικές προσωπικότητες. Άρα δεν αρκεί μόνο να εντυφλήσει στις εναλλακτικές μορφές μεταχείρισης των παραβατών ούτε στο δίκαιο ανηλίκων ούτε στις αρχές του. Χρειάζεται γνώσεις εξελικτικής ψυχολογίας, παιδαγωγικής, όχι να γίνεις παιδαγωγός ή ψυχολόγος, αλλά να έχεις μυρωδιά, για να μην κάνεις κακό. Γιατί εκτός από το να μην κάνεις αυτά που πρέπει, υπάρχει και ο κίνδυνος της βλάβης, να βλάψεις το περιστατικό. Το να μην κάνεις τίποτα πάει στο καλό, αλλά το να επιφέρεις βλάβη στην περίπτωση το θεωρώ εγκληματικό από μέρους του επαγγελματία. Εκεί, λοιπόν, θέλω μια ευρύτερη εκπαίδευση του εισαγγελέα. Θέλω επίσης και μία μεγαλύτερη διάρκεια στη θητεία του, ώστε να αποκτήσει εμπειρία και να κάνει πράγματα, γιατί μέχρι να πάρει μυρωδιά, θα χάσει περιπτώσεις “στου κασίδη το κεφάλι”, και θα τις σκέπτεται μετά και θα αναρωτιέται πώς κατέληξε σε τέτοιους χειρισμούς. Θέλω τον Εισαγγελέα να εξελίσσεται συνεχώς και ο ίδιος...» (Λ5).

«Ο δικός μας ρόλος... Εποπτικός, ανθρώπινος. Ένας ρόλος που εκπαιδεύσαι και επιστημονικά, αλλά και μέσα από τα περιστατικά που δουλεύεις, για να γίνεσαι καλύτερος άνθρωπος και να μπορείς να προσφέρεις» (Λ6).

«Θα ήθελα να έχουμε τη δυνατότητα εκτός από τη συνεργασία με τον Επιμελητή, προσωπικής επικοινωνίας με τον ανήλικο μετά το δικαστήριο και την επιβολή των μέτρων» (Λ7).

«Θα ήθελα να έχω κεντρικό ρόλο και να συντονίζω πάντα προς όφελος του ανηλίκου» (Λ8).

«Μου αρέσει ο ρόλος μου όπως είναι, απλά θα ήθελα να μπορώ να υπηρετώ αυτά που πιστεύω σε ένα σύστημα, όπως αυτό που περιέγραψα μόλις παραπάνω» (Λ9).

«Πολλές φορές, εγώ μπορώ να εφαρμόσω στεγνά ένα νόμο, γιατί – εν πάση περιπτώσει – είμαι επαγγελματίας, είμαι τεχνοκράτης σε ένα κομμάτι, αφού παίρνω ποια διάταξη παραβιάστηκε και την εφαρμόζω, όμως δεν είναι αυτό το ζητούμενο. Δεν είναι το ζητούμενο, δηλαδή, να αντιμετωπίσω τον ανήλικο, όπως αντιμετωπίζω όλους τους υπόλοιπους παραβάτες. Το ζητούμενο είναι να δείξω μια μεγαλύτερη ανθρωπιά, να μπω μέσα στην υπόθεση, στα αίτια που τον ώθησαν να τελέσει την πράξη, γιατί το έκανε, τι τον έχει πληγώσει. Εγώ είδα ακόμα και στη

σημερινή μας συνάντηση, πόσο ωραία συζητήσαμε, ώστε να δω πράγματα που δεν τα είχα σκεφτεί με αυτό τον τρόπο, αφού έχω μάθει να είμαι λίγο πιο μονοκόμματος, να σκέπτομαι νομικά. Νιώθω ότι μέσα από αυτή τη συζήτηση μαζί σας, άνοιξαν οι παραστάσεις μου και άρχισα να σκέπτομαι διαφορετικά για το πώς εγώ θα έπρεπε να αντιμετωπίζω τον ανήλικο, γιατί κι εγώ δεν έχω πάρει μια σχετική επιμόρφωση για την ψυχολογία των ανηλίκων. Άλλος ανήλικος μπορεί να έρθει αδιάφορος στο δικαστήριο, άλλος πολύ πληγωμένος, άλλος μπορεί να το δει σαν προσωπική ήττα ή σαν ντροπή. Σε αυτό το κομμάτι θα με βοηθήσει και ψυχολογικά και κοινωνιολογικά η άποψη του Επιμελητή Ανηλίκων» (Λ10).

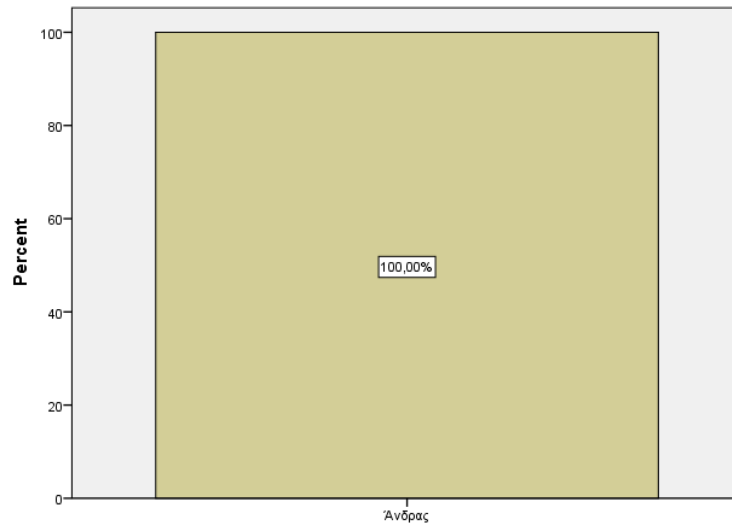
Από τις απαντήσεις των δικαστικών λειτουργών στα τρία τελευταία ερωτήματα, καθώς και από τη γενικότερη συζήτηση με την ερευνήτρια κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, ήταν προφανής η αφοσίωσή τους στο έργο που επιτελούν, και ειδικότερα στο πεδίο της ανήλικης παραβατικότητας, το οποίο όλοι φαίνεται ότι το προσεγγίζουν με ευαισθησία και αγάπη στα νεαρά παιδιά που οδηγήθηκαν στις αίθουσες των δικαστηρίων. Επίσης, η οπτική τους φαίνεται ότι έχει απομακρυνθεί από μία θεώρηση τιμωρητικού χαρακτήρα και έχει αναπλαισιωθεί σε μία οπτική διαπαιδαγώγησης του ανήλικου δράστη, επανόρθωσης της προκληθείσας ζημίας και αποκατάστασης των διαρρηγμένων ανθρωπίνων σχέσεων.

VII.2.3 Οι απόψεις των Αστυνομικών

Άξονας Α: Ατομικά στοιχεία συμμετεχόντων

A.1. Φύλο

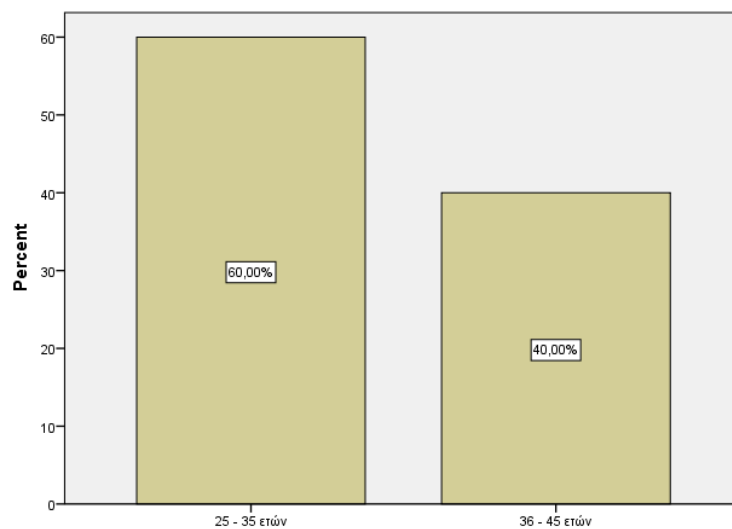
Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα πέντε αστυνομικούς, και οι πέντε ήταν άντρες.

Σχήμα 180. Φύλο

A.2. Ηλικία

Όσον αφορά στην ηλικιακή ομάδα των ερωτηθέντων αστυνομικών, το 60,00% των συμμετεχόντων ήταν 25-35 ετών, ενώ το 40,00% ήταν 36-45 ετών.

Σχήμα 181. Ηλικιακή ομάδα

A.3. Μορφωτικό επίπεδο

Αναφορικά με το μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων, οι δύο από τους πέντε αστυνομικούς ήταν απόφοιτοι Σχολής Αξιωματικών, και οι υπόλοιποι τρεις απόφοιτοι Σχολής Αστυφυλάκων.

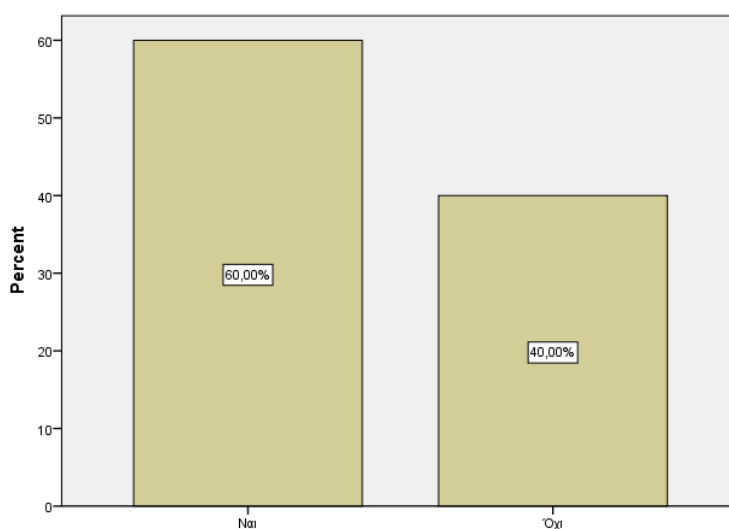
Περαιτέρω, από τους δύο απόφοιτους της Σχολής Αξιωματικών, ο πρώτος ήταν φοιτητής Οικονομικού Τμήματος Πανεπιστημίου Πειραιώς και ο δεύτερος είχε και έναν ακόμα πανεπιστημιακό τίτλο στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών (Τμήμα ΦΠΨ) και ήταν μεταπτυχιακός φοιτητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Πανεπιστημίου Αθηνών.

Επιπλέον, από τους τρεις αποφοίτους της Σχολής Αστυφυλάκων, ο ένας ήταν φοιτητής στην ΑΣΟΕΕ.

Είναι πολύ σημαντικό πως – όσο τουλάχιστον μπορούμε να κρίνουμε από τους συμμετέχοντες στην έρευνα – υπηρετούν πλέον στο Σώμα της Αστυνομίας αστυνομικοί με πολύ καλό μορφωτικό επίπεδο που δεν επαναπαύονται με την πρόσληψή τους σε μια υπηρεσία, στην οποία μάλιστα ελλοχεύει ο κίνδυνος κατάχρησης της “εξουσίας”, αλλά αναζητούν συνεχώς – μέσα από την εκπαίδευση – τρόπους αυτοβελτίωσης και αποτελεσματικότερης επιτέλεσης των καθηκόντων τους.

A.4. Επιμόρφωση

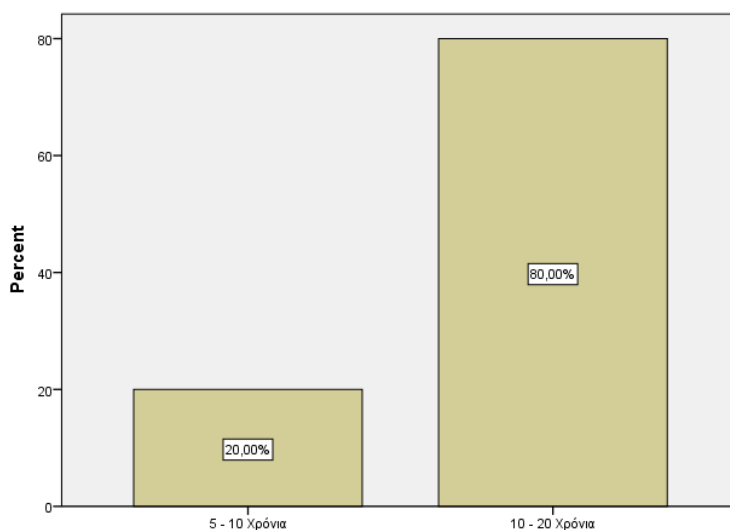
Διερευνώντας, περαιτέρω, εάν εκτός από τις βασικές σπουδές τους έλαβαν ειδική εκπαίδευση / σεμινάρια σε σχετικό αντικείμενο της εργασίας τους, οι τρεις από τους πέντε απάντησαν καταφατικά.

Σχήμα 182. Ειδική εκπαίδευση / σεμινάρια σε σχετικό αντικείμενο

A.5. Χρόνια επαγγελματικής εμπειρίας στο Αστυνομικό Σώμα

Όσον αφορά στην επαγγελματική εμπειρία των ερωτηθέντων ως αστυνομικών, οι τέσσερις από τους πέντε συμμετέχοντες υπηρετούσαν στο Αστυνομικό Σώμα 10-20 χρόνια, ενώ ένας είχε επαγγελματική εμπειρία 5-10 έτη.

Σχήμα 183. Πόσα χρόνια επαγγελματική εμπειρία έχετε

Σημειώνεται ότι στο Τμήμα Ανηλίκων όλοι οι ερωτηθέντες είχαν εμπειρία κατά Μ.Ο. τρία έτη.

Επίσης, όσον αφορά στους βαθμούς τους: ο ένας ήταν Υπαστυνόμος Α΄, ένας Υπαστυνόμος Β΄, δύο Ανθυπαστυνόμοι και ένας Αστυφύλακας.

A.6. Προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία

Οι τέσσερις από τους πέντε συμμετέχοντες αστυνομικούς δεν είχαν προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία. Ένας μόνο ανέφερε ότι είχε μπει με πανελλήνιες στο Ναυτικό, όπου υπηρέτησε δύο έτη, όμως μετά ξαναέδωσε εξετάσεις και μπήκε στην Αστυνομία.

Σχήμα 184. Προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία

A.7. Ο βασικός λόγος επιλογής του συγκεκριμένου επαγγέλματος

Για τους ερωτηθέντες αστυνομικούς, ο βασικός λόγος επιλογής του συγκεκριμένου επαγγέλματος, όπως διαχέεται στις τέσσερις από τις πέντε απαντήσεις, φαίνεται ότι ήταν το πρότυπο κάποιου προσώπου από το άμεσο οικογενειακό περιβάλλον (πατέρα ή/και μητέρας ή νονού), που ήταν επίσης αστυνομικοί.

«Και οι δύο μου γονείς ήταν αστυνομικοί, και αυτός ήταν ο βασικός λόγος επιλογής του συγκεκριμένου επαγγέλματος, και δεν μετάνιωσα ποτέ που ακολούθησα τα ίδια βήματα» (A1).

«Ο νονός μου ήταν στο Σώμα και πάντα το είχα ως όνειρο» (A2).

«Ήταν και ο πατέρας μου αστυνομικός. Έβλεπα το επάγγελμα μέσα στο σπίτι, μου άρεσε και ήθελα να το ακολουθήσω. Δεν το μετάνιωσα. Θέλω να βοηθάω την κοινωνία» (A3).

«Βασικός λόγος ήταν ότι ο πατέρας μου ήταν αστυνομικός και επίσης για οικονομικούς λόγους» (A5).

«Η επαγγελματική / οικονομική αποκατάσταση» φαίνεται ότι ήταν ο βασικός λόγος επιλογής του συγκεκριμένου επαγγέλματος για τον A4.

A.8. Ο σκοπός του έργου της αστυνομίας

Σύμφωνα με τους ερωτηθέντες, ο σκοπός του έργου της αστυνομίας είναι:

«η διασφάλιση της νομιμότητας και κατ' επέκταση των αρχών της δημοκρατίας σε ένα κράτος» (A1).

«η τήρηση της δημόσιας τάξης και η μείωση της παραβατικότητας» (A2).

«η εμπέδωση του αισθήματος ασφάλειας στην κοινωνία και στους πολίτες» (A3, A4).

«η πρόληψη και η καταστολή του εγκλήματος» (A3, A5).

A.9. Ικανότητες που πρέπει να διαθέτει ή να καλλιεργήσει ένας αστυνομικός, προκειμένου να είναι αποτελεσματικότερος στην άσκηση του έργου του

Σύμφωνα με τους ερωτηθέντες, οι ικανότητες που πρέπει να διαθέτει ή να καλλιεργήσει ένας αστυνομικός για να επιτελεί αποτελεσματικότερα το έργο του είναι:

«Καλή σωματική υγεία, αντοχή, αποφασιστικότητα, ψυχραιμία» (A2).

«Ευφροσύνη, παρατηρητικότητα, πειθαρχία» (A3).

«Προσαρμοστικότητα στις καταστάσεις» (A4).

Περαιτέρω, οι A1 και A5 ανέφεραν:

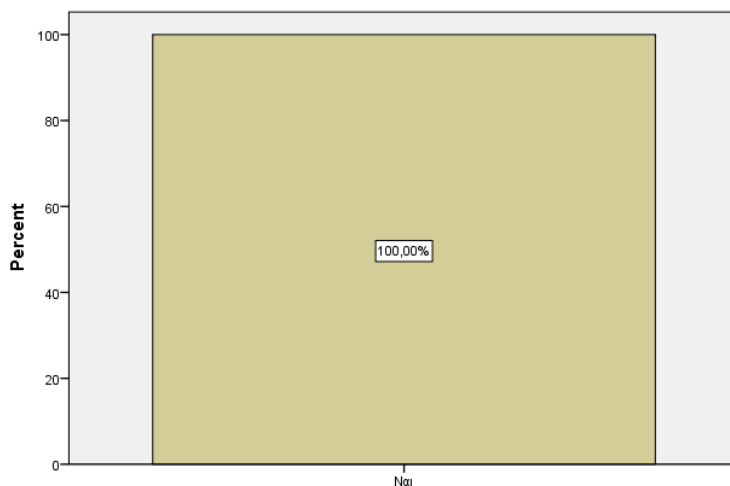
«Ο Αστυνομικός που υπηρετεί στην Αστυνομία καθώς και σε εξωτερικές υπηρεσίες και συναλλάσσεται με κόσμο, θα πρέπει να έχει την αίσθηση ότι βρίσκεται μέσα στο άστυ, να έχει αναπτυγμένη ενσυναίσθηση, να είναι ευπροσέγγιστος, να είναι ακριβοδίκαιος, να γνωρίζει πάρα πολύ καλά το νόμο, να μένει συνεχώς ενημερωμένος, να έχει ψυχραιμία, να αντέχει σε ψυχοπιεστικές καταστάσεις» (A1).

«Ο αστυνομικός πρέπει πρώτα από όλα να είναι υπεύθυνος, παρατηρητικός και σωστός επαγγελματίας» (A5).

Άξονας Β: Διερεύνηση των απόψεων των αστυνομικών για τη νεανική παραβατικότητα

B1. Ποιοτική ή / και ποσοτική διαφοροποίηση της ένδικης νεανικής παραβατικότητας την τελευταία δεκαετία

Όλοι οι ερωτηθέντες αστυνομικοί πιστεύουν ότι κατά την τελευταία δεκαετία η ένδικη παραβατικότητα των ανηλίκων έχει αλλάξει μορφή.

Σχήμα 185. Κατά τη γνώμη σας, την τελευταία δεκαετία η ένδικη παραβατικότητα των ανηλίκων έχει αλλάξει μορφή, ποιοτικά και ποσοτικά, σε σύγκριση με το παρελθόν;

Οι αστυνομικοί εστίασαν κυρίως στη διαφοροποίηση των ποιοτικών χαρακτηριστικών της ένδικης νεανικής παραβατικότητας (εκτός από τον Α4 που σημείωσε τη διαφοροποίηση των ποσοτικών της χαρακτηριστικών). Επισημάνθηκε η αύξηση των αδικημάτων κατά της ιδιοκτησίας, η οποία εκδηλώνεται με πιο σκληρά χαρακτηριστικά και με άσκηση εντονότερης βίας, η εμπλοκή διαφορετικών εθνοτήτων σε παραβατικές πράξεις, καθώς και η αύξηση αδικημάτων που σχετίζονται με τη χρήση του διαδικτύου. Ειδικότερα, οι αστυνομικοί ανέφεραν:

«Η υφή της παραβατικότητας των ανηλίκων έχει αλλάξει ιδίως με την είσοδο της τεχνολογίας, η οποία διευκολύνει διάφορες μορφές εγκληματικότητας, κυρίως της πορνογραφίας και των σεξουαλικών αδικημάτων. Επιπρόσθετα, λόγω της αλλαγής της δομής της σύγχρονης μετανεωτερικής οικογένειας, επειδή πολλές φορές οι δεσμοί μέσα στο σπίτι χαλαρώνουν, τα παιδιά περνούν πάρα πολλές ώρες εκτός σπιτιού, αυτό τους αφήνει έκθετους σε ερεθίσματα και προσλαμβάνουσες, οι οποίες ενδεχομένως τους οδηγήσουν στην ανάπτυξη κάποιας μορφής παραβατικής συμπεριφοράς» (Α1).

«Ναι, νομίζω ότι έχει αλλάξει μορφή και ποιοτικά και ποσοτικά. Νομίζω ότι αλλάζουν τα κοινωνικά προβλήματα γενικότερα και ειδικά μετά την οικονομική κρίση. Αντιμετωπίζουμε περισσότερες κλοπές και νομίζω ότι αυτό οφείλεται στα οικονομικά προβλήματα που επέφερε η κρίση και στο ότι επηρέασε και τις οικογένειες, με αποτέλεσμα οι γονείς να παραμελούν τα παιδιά τους, αφού αναγκάζονται να δουλεύουν πάρα πολύ» (Α2).

«Νομίζω ότι έχει αλλάξει μορφή και ποιοτικά και ποσοτικά. Έχουν αυξηθεί οι υποθέσεις που μας απασχολούν και έχουν αλλάξει οι εθνικότητες. Είναι πιο πολλοί οι αλλοδαποί. Έχει αυξηθεί ο μεταναστευτικός πληθυσμός και είναι αρκετοί συγκεντρωμένοι στην Αθήνα. Βλέπω, δηλαδή, ότι αριθμητικά υπερτερούν σε σχέση με τους Έλληνες ανηλίκους που συλλαμβάνονται για κάποιο αδίκημα» (A3).

«Επειδή, προσωπικά, έχω υπηρετήσει σε δύσκολα τμήματα, όπως το Μενίδι, θα έλεγα ότι η νεανική παραβατικότητα δεν έχει αλλάξει ιδιαίτερα ποιοτικά όσο και ποσοτικά, και γνωστοποιούνται πλέον πολύ περισσότερα. Τα βαρύτερα αδικήματα, όπως ληστείες, διαπράττονται συνήθως από Ρομά. Το ότι έχουν αυξηθεί τα αδικήματα των ανηλίκων το αποδίδω και στην εισροή μεταναστευτικού πληθυσμού» (A4).

«Ναι, έχει αλλάξει μορφή σίγουρα ποιοτικά. Η νεανική παραβατικότητα έχει γίνει πιο σκληρή, τα αδικήματα πιο βίαια. Ποσοτικά, κατά την προσωπική μου εκτίμηση, σημειώνεται μια μικρή άνοδος. Πιστεύω ότι αυτή η ποιοτική διαφοροποίηση αποδίδεται σε ένα βαθμό στην οικονομική κρίση, η οποία είτε απέφερε είτε προήλθε από την κοινωνική κρίση, μάλλον και από τα δύο» (A5).

Από τα ως άνω προκύπτει ότι οι αστυνομικοί αποδίδουν τη διαφοροποίηση της ένδικης παραβατικότητας των ανηλίκων στους παρακάτω παράγοντες:

- Χαλάρωση οικογενειακών δεσμών / παραμέληση ανηλίκων (A1, A2)
- Οικονομική και κοινωνική κρίση (A2, A5)
- Αύξηση μεταναστευτικών ροών (A3, A4)
- Χρήση διαδικτύου (A1)

B.2. Παράγοντες που ωθούν έναν ανήλικο στην παραβατικότητα

Σύμφωνα με την οπτική των αστυνομικών, το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας είναι σύνθετο, γι' αυτό και όλοι σχεδόν αναφέρθηκαν σε περισσότερους από έναν αιτιολογικούς παράγοντες:

«Οι παράγοντες που ωθούν σήμερα έναν ανήλικο στο να αναπτύξει παραβατική συμπεριφορά είναι κατ' αρχήν η ελλιπής παιδεία. Βλέπουμε ότι κατά κανόνα οι παραβατικοί ανήλικοι ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες, σε ομάδες οι οποίες δεν έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση είτε για λόγους εθμικούς είτε για λόγους γλωσσικούς (βλέπε Ρομά που εκ πεποιθήσεως δεν στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο, βλέπε παιδιά μεταναστών που δεν έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση). Ένα

παιδί, ό,τι και να κάνει, είναι παιδί. Δύσκολα ένας έφηβος τιθασειεί τα ένστικτά του ούτε έχει τόσο στο μυαλό του τις συνέπειες των πράξεών του. Και επίσης, όπως ανέφερα νωρίτερα, η οικογένεια έχει χαλαρώσει, οπότε το παιδί ευρισκόμενο περισσότερο εκτός σπιτιού είναι έκθετο σε πολύ περισσότερα ερεθίσματα, από τα οποία επηρεάζεται. Και η τεχνολογία επηρεάζει, αφού το παιδί έχει περισσότερες προσλαμβάνουσες βίας» (A1).

«Βασικό θεωρώ ότι υπάρχει έλλειψη επικοινωνίας στην οικογένεια. Λόγω της οικονομικής κρίσης, οι γονείς είτε έχουν μείνει άνεργοι, οπότε δημιουργούνται προβλήματα μέσα στην οικογένεια, είτε είναι πάρα πολλές ώρες έξω από το σπίτι και τα παιδιά αισθάνονται παραμελημένα. Επίσης, συνήθως στα παιδιά αυτά υπάρχει μια αρνητική στάση προς την παιδεία και δεν έχουν μάθει να καλλιεργούν τις ανθρώπινες σχέσεις» (A2).

«Η διαλυμένη οικογένεια, η οικονομική κρίση, αν γίνεται χρήση ουσιών στην οικογένεια» (A3).

«Η κοινωνική και οικογενειακή αποξένωση» (A4).

«Η οικονομική κρίση, η ανεργία, η οποία επιφέρει κρίση στο θεσμό της οικογένειας. Το βασικό νομίζω ότι ξεκινά από την οικογένεια» (A5).

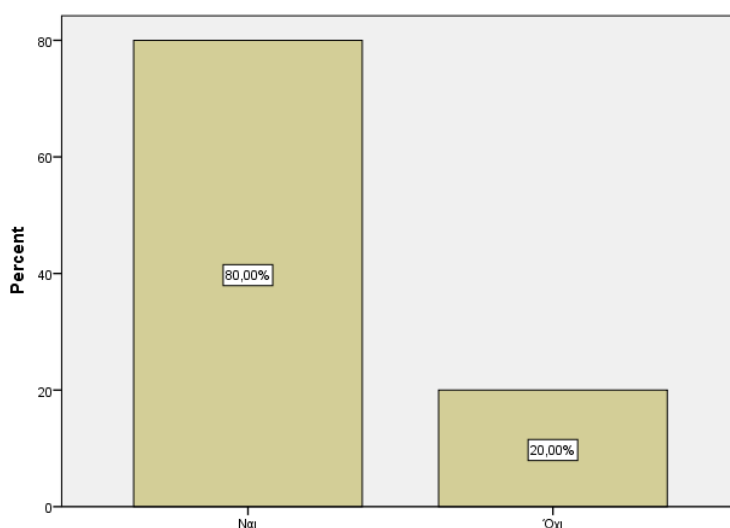
Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι – σύμφωνα με τις απόψεις των αστυνομικών – οι παράγοντες που ωθούν έναν ανήλικο στην τέλεση παραβατικών πράξεων είναι:

- Οικογενειακοί (χαλαροί δεσμοί ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, έλλειψη επικοινωνίας, αποξένωση, διαταραγμένες σχέσεις) (A1, A2, A3, A4, A5)
- Οικονομική κρίση (ανεργία γονιών ή υπερβολικές ώρες δουλειάς) (A2, A3, A5)
- Γονεϊκή παραμέληση / έκθεση ανηλίκου σε κινδύνους (A1, A2)
- Έλλειψη παιδείας / έλλειψη προθυμίας πρόσβασης στην εκπαίδευση (A1, A2)
- Κοινωνική αποξένωση / Αδυναμία καλλιέργειας ανθρωπίνων σχέσεων (A2, A4)
- Χαρακτηριστικά εφηβείας (αδυναμία τιθάσευσης ενστίκτων, αδυναμία πρόβλεψης των συνεπειών της πράξης) (A1)
- Προσλαμβάνουσες βίας μέσω της τεχνολογίας (A1)
- Χρήση ουσιών στην οικογένεια (A3)

B.3. Υπάρχει συγκεκριμένο προφίλ παραβατικού νέου;

Στο ερώτημα εάν οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι υπάρχει συγκεκριμένο προφίλ ενός παραβατικού νέου, οι τέσσερις από τους πέντε αστυνομικούς πιστεύουν ότι υπάρχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά που συνθέτουν το προφίλ ενός παραβατικού νέου, ενώ ο Α3 απάντησε αρνητικά.

Ωστόσο, ο Α1 επισημαίνει: *«Ναι, ο παραβατικός νέος έχει κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, όχι εξωτερικά (κατά Lombroso) αλλά συμπεριφορικά. Εξάλλου, οι ενδυματολογικές επιλογές των νέων είναι πιο μοντέρνες σήμερα, αλλά αυτό δεν προσιδιάζει κατ' ανάγκη σε έναν παραβατικό ανήλικο».*

Σχήμα 186. Πιστεύετε ότι υπάρχει συγκεκριμένο προφίλ ενός παραβατικού νέου;

B.4. Βασικά χαρακτηριστικά ενός ανήλικου που εμπλέκεται με το νόμο

Σε μια προσπάθεια να σκιαγραφήσουμε κάποια χαρακτηριστικά των ανηλίκων που έρχονται σε σύγκρουση με το νόμο, οι αστυνομικοί εστίασαν κυρίως στις διάφορες δυσλειτουργίες του οικογενειακού τους περιβάλλοντος, τα γονεϊκά πρότυπα, τις δυσκολίες σχολικής φοίτησης ή / και την εγκατάλειψη του σχολείου, την έλλειψη ενδιαφερόντων, τον εθισμό τους στην τεχνολογία και την απομάκρυνσή τους από αθλητικές δραστηριότητες, τις παρέες συνομηλίκων με παρόμοιες συμπεριφορές.

Ειδικότερα ανέφεραν:

«Ένας παραβατικός ανήλικος λείπει πολλές ώρες από το σπίτι του, δεν κοιμάται στο σπίτι του, έχει πλημμελή υγιεινή που παραπέμπει και στην ψυχοπαθολογία και στη χρήση ναρκωτικών ουσιών, χαμηλό μορφωτικό επίπεδο (απέχουν από τα μαθήματά τους αυτά τα παιδιά, έχουν μία άρνηση στην πρόσληψη

της μόρφωσης). Το οικογενειακό περιβάλλον ποικίλλει. Βλέπουμε οικογένειες με σωστή δομή, που εν τούτοις δεν καταφέρνουν στα παιδιά τους να εμποδώσουν ένα αίσθημα μέσου υγιούς πολίτη. Τα περισσότερα παιδιά είναι παιδιά που απέχουν και από τον αθλητισμό. Εθίζονται πολύ στην τεχνολογία, δεν μετέχουν σε αθλητικές δραστηριότητες, οπότε έχουν έλλειψη εκτόνωσης, έλλειψη ενδιαφερόντων. Δύσκολα θα δεις παραβατικό νέο να ασχολείται με τον αθλητισμό που προάγει την άμιλλα. Δύσκολα θα δεις παραβατικό παιδί να ασχολείται με τη μουσική, που εξημερώνει τα ήθη. Δύσκολα θα δεις παραβατικό νέο να είναι συγκεντρωμένος στα μαθήματά του και να γοητεύεται από τα μαθηματικά ή τις ξένες γλώσσες» (A1).

«Προβλήματα στο οικογενειακό περιβάλλον (άσχημος χωρισμός γονέων, εντάσεις στο σπίτι κ.ά.), χρήση ουσιών, παραβατικοί γονείς των οποίων τα μονοπάτια ακολουθεί και το παιδί» (A2).

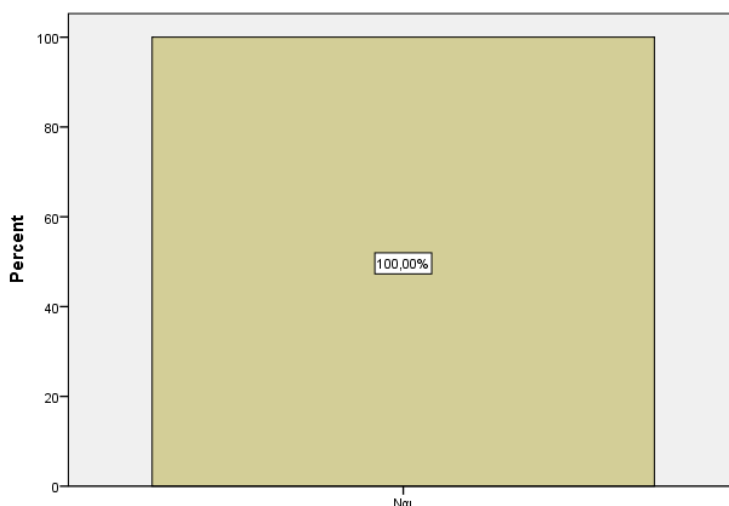
«Κυρίως αγόρια, 14-15 ετών κατά μέσο όρο, με δύσκολο οικογενειακό περιβάλλον, με προβλήματα στη σχολική φοίτηση (κακοί μαθητές, πολλές απουσίες κ.ά.), χωρίς ιδιαίτερα ενδιαφέροντα» (A3).

«Παιδιά που έχουν αποξενωθεί από το οικογενειακό και κοινωνικό τους περιβάλλον και προσκολλώνται σε κάποιες ομάδες, με παραβατικές συχνά συμπεριφορές, για να νιώσουν ότι είναι ενταγμένοι σε κάποιο κοινωνικό σύνολο. Συνήθως έχουν προβλήματα στη σχολική τους φοίτηση ή έχουν εγκαταλείψει το σχολείο» (A4).

«Εκτιμώ ότι το μεγαλύτερο ποσοστό, ειδικά αυτών των παραβατών που γίνονται συστηματικοί, έχουν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, πολλοί από αυτούς έχουν χαμηλό βιοτικό επίπεδο και επίσης προέρχονται από διαλυμένες οικογένειες. Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια εμπλέκονται με την παραβατικότητα μεγάλο ποσοστό αλλοδαπών» (A5).

B.5. Περιπτώσεις που αναίρεσαν την εικόνα του νέου με τα ανωτέρω χαρακτηριστικά

Στην ερώτηση αν γνώριζαν περιπτώσεις που αναίρεσαν την εικόνα του νέου με τα χαρακτηριστικά που ανέφεραν προηγουμένως ή με τα χαρακτηριστικά που συνήθως τους προσάπτονται, όλοι οι αστυνομικοί έδωσαν τότε καταφατική απάντηση, έστω και αν δύο από τους ερωτηθέντες εκτιμούν ότι τέτοιες περιπτώσεις είναι σπάνιες.

Σχήμα 187. Γνωρίζετε περιπτώσεις που αναιρέσαν την εικόνα του νέου με τα χαρακτηριστικά που μόλις αναφέρατε;

Ειδικότερα ανέφεραν:

«Μάλιστα, έχω γνωρίσει τέτοιες περιπτώσεις και είναι κυρίως οι περιπτώσεις σεξουαλικών αδικημάτων, οι οποίες έχουν να κάνουν περισσότερο με τα ένστικτα. Ένας νέος που προσπαθεί να τιθασέψει τα ένστικτά του ή δεν μπορεί να τα ελέγξει και καταφεύγει σε ενέργειες παράνομες. Μπορεί να είναι ένας καλός μαθητής και ένα καλό παιδί και από ένα συγκροτημένο περιβάλλον, αλλά δεν έχει μάθει να διαχειρίζεται κάποια πράγματα. Κατά κανόνα, τα σεξουαλικά αδικήματα διαπράττονται από ανθρώπους, οι οποίοι δεν έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Ισχύει και στους ενήλικες αυτό» (A1).

«Από τη μία μπορεί να συναντήσουμε παιδιά προερχόμενα από ένα καλό περιβάλλον και αυτά να μπλέξουν, π.χ. να διαπράττουν κλοπές για τη μαγκιά παρασυρόμενα από παρέες συνομηλίκων ή να συμμετέχουν σε περιστατικά ενδοσχολικής βίας ή διαδικτυακού εκφοβισμού. Αντίθετα, γύρω μας συναντούμε και παιδιά από άθλιο οικονομικά περιβάλλον να καταφέρνουν να σπουδάσουν και να έχουν μια επιτυχημένη πορεία» (A2).

«Έχουν φτάσει σε μας κάποιες ελάχιστες περιπτώσεις παιδιών που προέρχονται από ένα καλό οικογενειακό περιβάλλον, χωρίς ιδιαίτερα θέματα στο σχολείο. Αυτοί οι ανήλικοι είχαν εμπλακεί κυρίως σε χρήση ναρκωτικών ουσιών» (A3).

«Σπάνια φτάνουν στην Υπηρεσία μας περιπτώσεις παιδιών που προέρχονται από ένα συγκροτημένο οικογενειακό περιβάλλον και δεν παρουσιάζουν τα

προβλήματα που ανέφερα παραπάνω. Αυτές οι περιπτώσεις μάς απασχολούν συνήθως σε υποθέσεις χρήσης ήπιων ναρκωτικών ουσιών ή κλοπών» (A4).

«Συναντούμε περιπτώσεις παιδιών με χαμηλό βιοτικό και κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, τα οποία έχουν επιδείξει μια πολύ καλή συμπεριφορά. Αυτό το έχουμε διαπιστώσει, για παράδειγμα, σε αδέρφια παραβατών. Επίσης, σε αντίθετη περίπτωση έχουν φτάσει σε μας περιπτώσεις παιδιών από καλές οικογένειες, με καλό μορφωτικό και βιοτικό επίπεδο, τα οποία έχουν εμπλακεί σε πιο ήπιας μορφής αδικήματα, π.χ. σε κάποιο τσακωμό ή σε σωματική βία» (A5).

B.6. Κατά τη διενέργεια αστυνομικών ελέγχων, ποιοι ανήλικοι θεωρούνται ύποπτοι τέλεσης αξιόποινων πράξεων;

Όταν διενεργούν αστυνομικούς ελέγχους, οι ερωτηθέντες αστυνομικοί δηλώνουν ότι θεωρούν ύποπτους κυρίως όσους δεν μπορούν να δικαιολογήσουν την παρουσία τους σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο:

«Στις μεγάλες ώρες ένα παιδί πρέπει να είναι στο σπίτι του. Ένα παιδί το οποίο το βράδυ δεν είναι στο σπίτι του, μιλά για τον χειμώνα ειδικά, και συχνάζει για παράδειγμα στην πλατεία Κυψέλης ή στην πλατεία Αμερικής, δεν πρόκειται να κάνει κάτι καλό. Ένα παιδί, που πρωινές ώρες, ενώ θα έπρεπε να βρίσκεται στο σχολείο, το βλέπεις να περιφέρεται σε έναν χώρο όπου μπορεί να διακινούνται ναρκωτικά» (A1).

«Ύποπτος μπορεί να θεωρηθεί κάποιος, ανήλικος ή ενήλικος που δεν μπορεί να αιτιολογήσει και να δικαιολογήσει την παρουσία του σε συγκεκριμένο σημείο. Δεν σταματάμε κάποιον, επειδή μας φαίνεται ύποπτο το παρουσιαστικό του» (A2).

«Εξαρτάται. Παίξει ρόλο το μέρος (ο χώρος), η ώρα (αν είναι νύχτα), αν φαίνεται ύποπτη η συμπεριφορά τους και αν μπορούν να δικαιολογήσουν την παρουσία τους στο συγκεκριμένο χώρο» (A3).

«Εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Εξαρτάται από την τοποθεσία, τις κινήσεις τους, την εμπειρία του αστυνομικού... δεν έχουμε, δηλαδή, κάποιο εξωτερικό χαρακτηριστικό γνώρισμα στην εμφάνισή τους, που μας κάνει να θεωρούμε κάποιους ανήλικους ύποπτους» (A4).

«Καθέναν, ανήλικο ή ενήλικα, ο οποίος δεν δικαιολογεί την παρουσία του σε κάποιο συγκεκριμένο χώρο και χρόνο και έχει π.χ. τα χαρακτηριστικά του καλυμμένα» (A5).

Άξονας Γ: Διερεύνηση των απόψεων των αστυνομικών περί αποκαταστατικής δικαιοσύνης

Γ.1. Ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών

Στο ερώτημα αυτό ο σκοπός της **διαπαιδαγώγησης** συμπεριλαμβανόταν στις απαντήσεις όλων των αστυνομικών και μάλιστα, οι τρεις την επέλεξαν 1η σε κλίμακα σπουδαιότητας και δύο την έθεσαν στην 3η θέση κατάταξης. Στη συνέχεια, ο σκοπός της **θεραπείας** συμπεριλαμβανόταν, επίσης, στις απαντήσεις όλων των αστυνομικών, οι δύο από τους οποίους την επέλεξαν στην 1η θέση κατάταξης, δύο στην 2η θέση και ένας στην 3η. Επόμενος σκοπός κατά σειρά κατάταξης έρχεται η **προστασία της κοινωνίας**, που επιλέχθηκε από δύο ερωτώμενους στη 2η θέση κατάταξης. Ακολουθεί η **επανόρθωση**, που επιλέχθηκε από δύο ερωτώμενους στη 2η και 3η θέση κατάταξης. Έπεται ο **σωφρονισμός** που επιλέγεται από έναν αστυνομικό στην 3η σειρά κατάταξης.

Ενδιαφέρον παρουσίασε για την ερευνήτρια η επιλογή της θεραπείας από όλους τους ερωτηθέντες. Δύο αστυνομικοί (A1, A5) θέλησαν να εξηγήσουν γιατί επέλεξαν τον σκοπό της θεραπείας και τι εννοούν με αυτόν. Ο μεν A1 εξήγησε ότι εννοεί τη θεραπεία της παραβατικής συμπεριφοράς και ο δε A5 ότι στα πλαίσια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης εννοεί τη θεραπεία και του θύματος *«το οποίο όταν, π.χ., πέφτει θύμα ληστείας, χρειάζεται ψυχολογική υποστήριξη»*.

Επίσης, ο A1 διευκρίνισε ότι δεν συμπεριέλαβε καθόλου στις απαντήσεις του τον σκοπό της επανένταξης, γιατί θεωρεί ότι *«οι περισσότεροι ανήλικοι είναι ενταγμένοι στο κοινωνικό σύνολο»*.

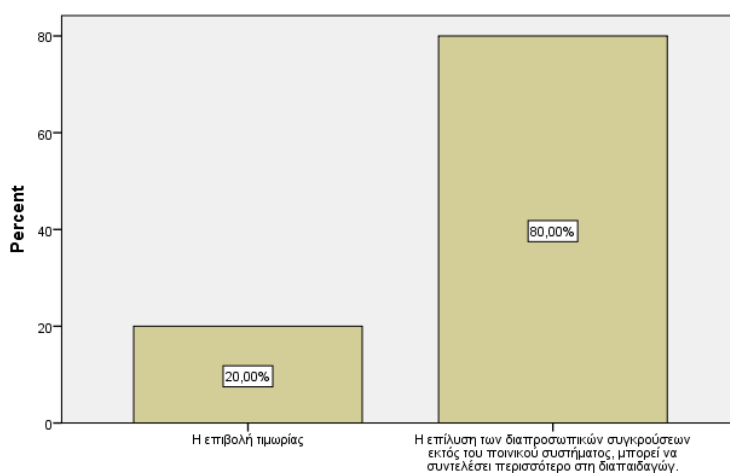
Γ.2. Η επιβολή τιμωρίας ή η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος μπορεί να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη και την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης;

Σ' αυτό το ερώτημα όλοι σχεδόν οι ερωτηθέντες επέλεξαν τη δεύτερη διαζευκτική πρόταση, *«εφόσον η συζήτηση αφορά την αποκατάσταση»*, όπως επεσήμανε ο A5, εκτιμώντας ότι η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος δύναται να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη και την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Ωστόσο, ο

A2 πριν καταλήξει σε αυτή την επιλογή, εξέφρασε την άποψη ότι «το ιδανικό θα ήταν ο συνδυασμός και των δύο».

Ο A1 δίνει μια πιο περιγραφική απάντηση: «Θα πρότεινα την επιβολή του δικαίου. Η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων υπό την προϋπόθεση ότι αποκαθιστά το κοινό περί δικαίου αίσθημα και δεν μένει απλά στην επίλυση μιας αστικού τύπου διαφοράς. Η επιβολή τιμωρίας έχει ένα στιγματικό χαρακτήρα, ωστόσο έχει και την αποκατάσταση του αισθήματος δικαίου. Όταν σε ένα δικαστήριο ανοίγει μία δίκη, ο σκοπός είναι να αποκατασταθεί το δίκαιο. Εφόσον μία διαπροσωπική επίλυση αποκαθιστά και το κοινό περί δικαίου αίσθημα, θεωρώ ότι είναι πολύ πιο ευεργετικό από την επιβολή μιας τιμωρίας και το στιγματικό της χαρακτήρα».

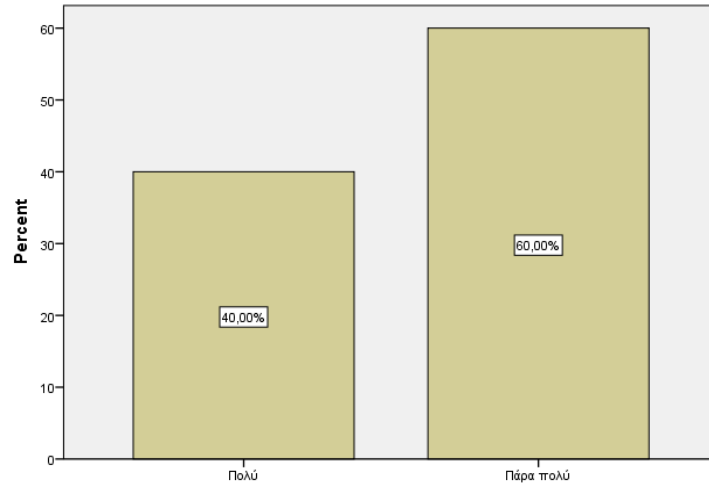
Ο A4, παρ' όλο που θα προτιμούσε να μπορούσε να υπάρξει επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος και αυτή την επιλογή προτείνει, ωστόσο επισημαίνει: «Εξαρτάται από τη φύση του αδικήματος το οποίο διαπράττει ο ανήλικος. [...] Σας είπα ότι έχω υπηρετήσει σε δύσκολα τμήματα. Υπάρχουν καθ' έξιν εγκληματίες, με τους οποίους ασχολούμαστε και εκεί θεωρώ απαραίτητη την επιβολή τιμωρίας, όταν έχουν εξαντληθεί όλα τα υπόλοιπα μέτρα»

Σχήμα 188. Πιστεύετε ότι: α) η επιβολή τιμωρίας ή β) η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος μπορεί να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη και την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης;

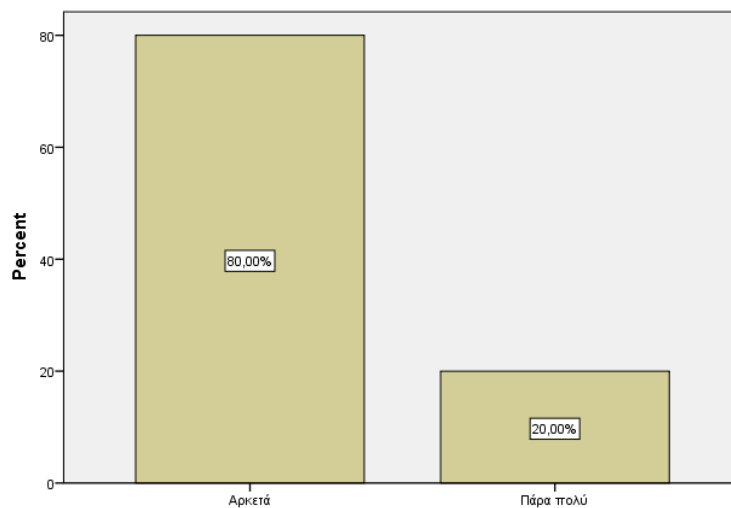
Στη συνέχεια, οι απαντήσεις που δόθηκαν από τους αστυνομικούς στα υποερωτήματα της Γ.3 ενότητας θα αποτυπωθούν σχηματικά:

Γ.3.α. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των αστυνομικών, η αποκαταστατική δικαιοσύνη επικεντρώνεται στην προκληθείσα βλάβη και όχι στους παραβιασθέντες νόμους

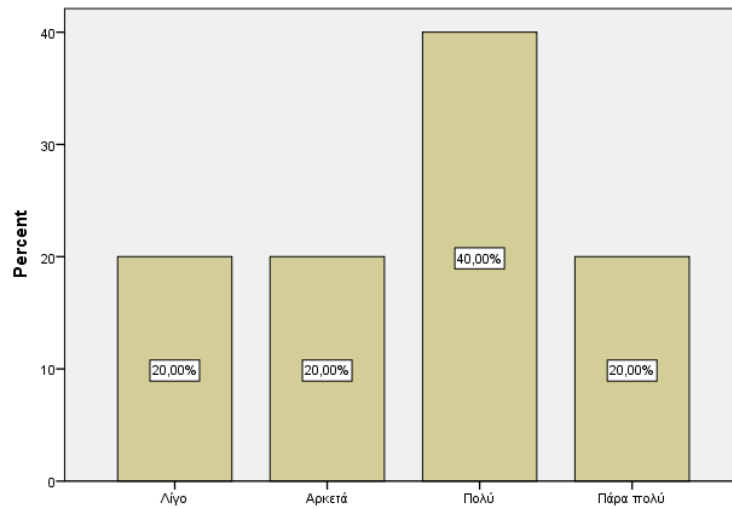
Σχήμα 189. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη επικεντρώνεται στην προκληθείσα βλάβη και όχι στους παραβιασθέντες νόμους;

Γ.3.β. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των αστυνομικών, η αποκαταστατική δικαιοσύνη εξασφαλίζει ότι θα αποδοθεί δικαιοσύνη για όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές

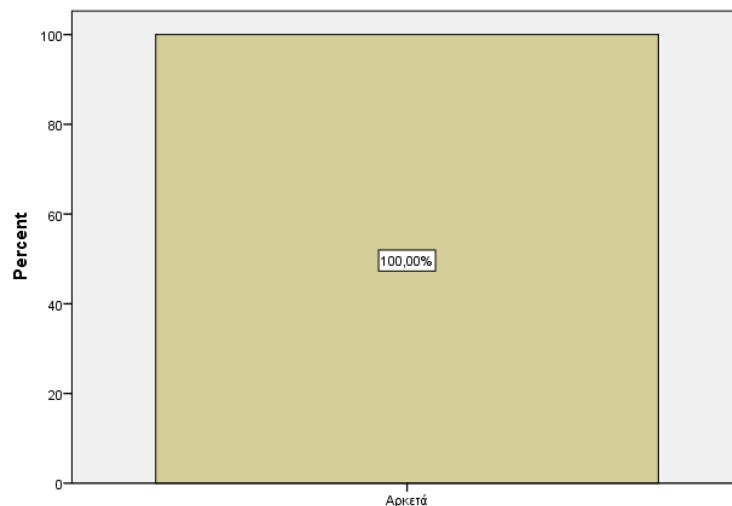
Σχήμα 190. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη εξασφαλίζει ότι θα αποδοθεί δικαιοσύνη για όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές;

Γ.3.γ. Σε ποιο βαθμό, κατά τη γνώμη των αστυνομικών, η αποκαταστατική δικαιοσύνη επανορθώνει την προκληθείσα βλάβη

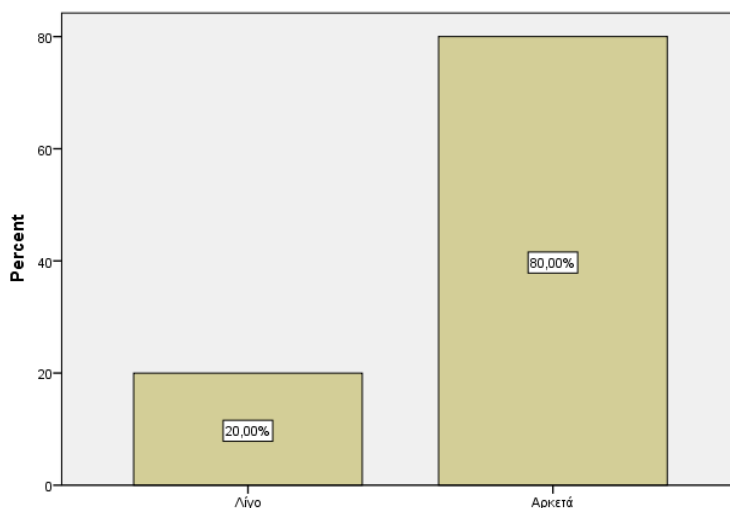
Σχήμα 191. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη επανορθώνει την προκληθείσα βλάβη;

Γ.3.δ. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των αστυνομικών, η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να οδηγήσει τον δράστη στην αντίληψη ότι ξέφυγε εύκολα από μια μεγάλη τιμωρία.

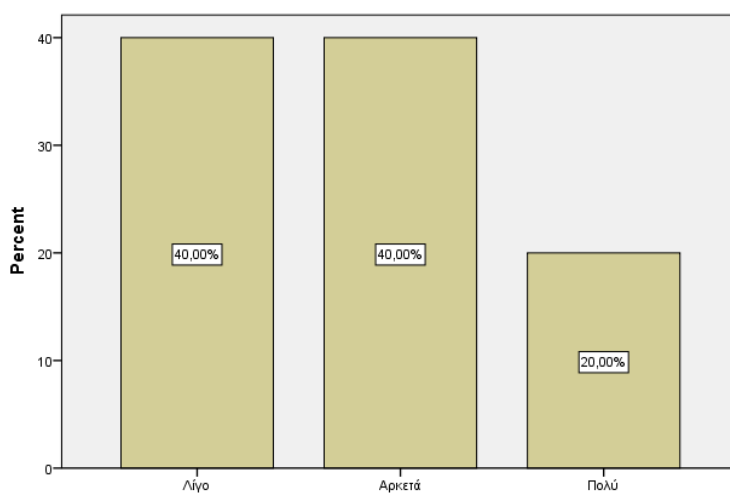
Σχήμα 192. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να οδηγήσει τον δράστη στην αντίληψη ότι ξέφυγε εύκολα από μια μεγάλη τιμωρία;

Γ.3.ε. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των αστυνομικών, η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να εκληφθεί από το θύμα ως ατιμωρησία του δράστη.

Σχήμα 193. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να εκληφθεί από το θύμα ως ατιμωρησία του δράστη;

Γ.3.στ. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των αστυνομικών, η αποκαταστατική δικαιοσύνη, όπως επιχειρείται ήδη να εφαρμοστεί στο ελληνικό ποινικό δίκαιο (μέσω των άτυπων διαδικασιών της), είναι κατάλληλη, αξιόπιστη και προσαρμοσμένη στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας.

Σχήμα 194. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη, όπως επιχειρείται ήδη να εφαρμοστεί στο ελληνικό ποινικό δίκαιο, είναι κατάλληλη, αξιόπιστη και προσαρμοσμένη στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας;

Από τις απαντήσεις που έδωσαν οι αστυνομικοί στα υποερωτήματα της Γ3 ενότητας, ανακύπτει ότι, ενώ έχει γίνει κατανοητό – και ιδιαίτερα μετά τη σχετική

συζήτηση που προηγήθηκε με την ερευνήτρια σχετικά με τις θεμελιώδεις αρχές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης – ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη επικεντρώνεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στην προκληθείσα βλάβη και όχι στους παραβιασθέντες νόμους, εξασφαλίζει (τουλάχιστον στο θεωρητικό της υπόβαθρο) ότι θα αποδοθεί δικαιοσύνη για όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές και μπορεί σε έναν αρκετά μεγάλο βαθμό να επανορθώσει την προκληθείσα βλάβη, χρειάζεται ωστόσο, μέχρι να προσαρμοστεί περισσότερο στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας και να καταστεί πραγματικά αξιόπιστη, να γίνουν πολύ προσεκτικοί χειρισμοί στην εφαρμογή της, ώστε ούτε ο δράστης να οδηγηθεί στην αντίληψη ότι ξέφυγε εύκολα από μια μεγάλη τιμωρία, ούτε το θύμα να την εκλάβει ως ατιμωρησία του δράστη, αφού αυτές οι επιφυλάξεις δημιουργήθηκαν στη σκέψη των ερωτηθέντων, κάτι που, εξάλλου, όπως επεσήμανε ο Α1, *«αυτό είναι στοίχημα ενός κοινωνικού κράτους να το αποτρέψει»*.

Άξονας Δ: Ο ρόλος του αστυνομικού μετά τη σύλληψη

Δ.1. Η στάση και η συμπεριφορά ενός ανηλίκου, όταν συλλαμβάνεται

Από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων προκύπτει ότι οι ανήλικοι όταν συλλαμβάνονται για πρώτη φορά είναι συνήθως *«φοβισμένοι»* (Α1, Α2, Α3, Α4, Α5), *«αγχωμένοι»* (Α3), *«νιώθουν φόβο για το άγνωστο και τις συνέπειες του νόμου»* (Α4), *«κάπως αμυντικοί, μέχρι να τους δώσουμε να καταλάβουν ότι δεν έχουν κανένα λόγο ούτε να φοβούνται ούτε να αμύνονται»* (Α5). Εξαρτάται, βέβαια, *«ανάλογα με την προσωπικότητα του ανηλίκου και το αδίκημα που έχει διαπράξει»* (Α2).

Περαιτέρω, τέσσερις αστυνομικοί έκαναν ένα διαχωρισμό της στάσης των υπότροπων δραστών:

«Εάν μας έχουν ξανααπασχολήσει, πολλές φορές μπορεί και να μας ειρωνευτούν» (Α2).

«Όσοι είναι γνωστοί υπότροποι, πολλές φορές είναι εριστικοί, αντιδραστικοί, “προβληματικοί” λέω εγώ. Εξαρτάται, βέβαια, από τον δράστη» (Α3).

«Όσοι διαπράττουν αδικήματα καθ’ ἑξίν, δεν καταλαβαίνουν τίποτα, είναι μια τυπική διαδικασία γι’ αυτούς» (Α4).

«Ξεχωρίζω στο μυαλό μου τους ανήλικους που είναι συστηματικοί και αυτούς που έρχονται σε μας για πρώτη φορά. Η συμπεριφορά των υποτρόπων, εξαρτάται ανάλογα με το χαρακτήρα. Υπάρχουν κάποιοι πιο “προβληματικοί”, οι οποίοι είναι άμεσα επιθετικοί, γιατί γνωρίζουν και εκμεταλλεύονται την ανηλικότητά τους

και υπάρχουν και οι ελάχιστοι που είναι πιο διπλωμάτες και προσπαθούν να κερδίσουν με μια καλή συμπεριφορά ό,τι μπορούν για τις λίγες ώρες που τους έχουμε εδώ ή όπου αλλού» (A5).

Δ.2. Η συνεργασία με έναν ανήλικο παραβάτη

Δύο αστυνομικοί (A1, A5) αναφέρουν ότι δυσκολεύονται κάπως στη συνεργασία τους με έναν ανήλικο παραβάτη, επειδή:

«είναι φοβική η στάση του. Ένα παιδί το οποίο δεν ανοίγεται, μας δυσκολεύει και προσπαθούμε να το αντιμετωπίσουμε με την πειθώ. Προσπαθούμε να του μιλήσουμε, να το φέρουμε σε επαφή με την πράξη του» (A1).

«τα παιδιά αυτά δεν έχουν αναπτύξει προσωπικότητα, δεν γνωρίζουν πολλά πράγματα και κάτι το οποίο είναι πολύ απλό για έναν ενήλικο παραβάτη, πρέπει να εξηγήσεις σε έναν ανήλικο μέχρι και το πιο απλό πράγμα, ακόμα και το ότι πρέπει να του πάρεις δαχτυλικά αποτυπώματα, επειδή είναι επιφυλακτικός και φοβάται» (A5).

Ο A2 χαρακτηρίζει τη συνεργασία του με έναν ανήλικο *«από ήπια έως έντονη. Ανάλογα με το αν συνεργάζεται στο ψάξιμο ή στην κατάθεση».*

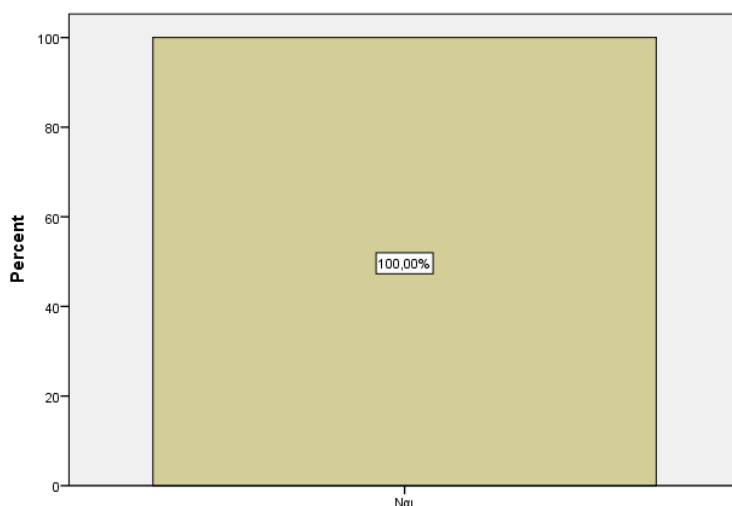
Ο A4 αναφέρει: *«Προσπαθώ να συμπεριφέρομαι σε όλους, όπως αρμόζει και καθορίζεται από την ποινική νομοθεσία, με κάπως πιο ήπιο τρόπο βέβαια στους ανήλικους, αφού κι εκείνοι συνήθως δεν προβάλλουν αντίσταση, ιδίως αν συλλαμβάνονται για πρώτη φορά, που, όπως είπα νωρίτερα, νιώθουν φόβο».*

Ο A3 δίνει μια άλλη διάσταση στον ρόλο του αστυνομικού σε σχέση με έναν ανήλικο παραβάτη: *«Εμείς τους συμβουλευόμαστε πώς θα έπρεπε να συμπεριφέρονται. Παίρνουμε, δηλαδή, συχνά ένα ρόλο συμβουλευτικό».*

Δ.3. Οι ανήλικοι στην πλειονότητά τους συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους;

Όλοι οι ερωτηθέντες αστυνομικοί έχουν τη γνώμη ότι οι ανήλικοι στην πλειονότητά τους συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους, έστω και *«όταν έρθουν ενώπιον των πράξεών τους, μέσω της δικαιοσύνης» (A1).*

Ο A4 εξέφρασε μια επιφύλαξη: *«Δεν είμαι σίγουρος, όμως, αν πραγματικά συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους ή απλά φοβούνται τις συνέπειες».*

Σχήμα 195. Θεωρείτε ότι οι ανήλικοι στην πλειονότητά τους συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους;

Δ.4. Πώς αντιδρούν συνήθως οι ανήλικοι κατά τη διάρκεια της κράτησής τους στο Α.Τ.;

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των αστυνομικών, οι ανήλικοι κατά τη διάρκεια της κράτησής τους στο Α.Τ., άλλοτε είναι «ήσυχoi» (A3, A4) και αντιδρούν «ήπια» (A5) ή «φέρονται φοβικά» (A1), άλλοτε είναι «αντιδραστικοί» (A3), ανάλογα με την περίπτωση, και άλλοτε παρουσιάζονται «αρχικά ανήσυχoi και μετά ηρεμούν» (A2).

«Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις ανηλίκων, οι οποίοι λόγω της ηλικίας τους και της εφηβείας κατά κάποιο τρόπο βρίσκουν χώρο για να αντιδράσουν σε αυτό που ψυχολογικά θεωρούν κατεστημένο, χωρίς όμως να είναι δύστροποι» (A1).

Ο A5 κάνει ένα διαχωρισμό των ανηλίκων: *«Διαχωρίζω τους συστηματικούς. Εκεί είναι θέμα χαρακτήρα το πώς αντιδρούν».*

Δ.5. Πόσο χρονικό διάστημα μεσολαβεί από τη σύλληψη ενός ανηλίκου έως την πρώτη του κατάθεση;

Από τη στιγμή που συλλαμβάνεται ένας ανήλικος άμεσα δίνεται και η πρώτη του κατάθεση, η απολογία του, όπως προκύπτει από τις απαντήσεις όλων των ερωτηθέντων.

«Από τη στιγμή που θα συλληφθεί, θα συνταχθούν κάποιες εκθέσεις, για να συσταθεί η δικογραφία και μετά θα απολογηθεί. Αυτό μπορεί να πάρει από μισή ώρα έως και τρεις ώρες. Δεν μένει κανένας παραπάνω εδώ, εκτός από τον εντελώς απαραίτητο χρόνο που απαιτείται» (A4).

Δ.6. Όταν ένας ανήλικος συλλαμβάνεται, τότε ειδοποιείται η οικογένειά του;

Μετά τη σύλληψη του ανήλικου ειδοποιείται άμεσα και η οικογένειά του, αναφέρουν όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα αστυνομικοί, «εκτός αν ο ίδιος ο ανήλικος αναφέρει ότι δεν έχει συγγενείς από φόβο μην το μάθουν οι δικοί του ότι έμπλεξε. Οι αλλοδαποί, ειδικά, δεν αναφέρουν ποτέ ότι έχουν κάποιον δικό τους στην Ελλάδα» (A5).

Δ.7. Μέριμνα για νομική υποστήριξη του ανήλικου δράστη

Οι αστυνομικοί αναφέρουν ότι γνωστοποιούν αμέσως στον ανήλικο τα δικαιώματά του και ενημερώνουν και την οικογένειά του, η οποία φροντίζει για τη νομική του υποστήριξη.

«Ενημερώνεται η οικογένειά του ή, εφόσον πρόκειται για ασυνόδευτο ανήλικο, ενημερώνεται η δομή η οποία έχει την επιμέλειά του. Με την ενημέρωση φροντίζουν εκείνοι για τη νομική του υποστήριξη. Εμείς του γνωρίζουμε αμέσως τα δικαιώματά του. Σε κάθε περίπτωση, εξάλλου, ενημερώνεται ο Εισαγγελέας Ανηλίκων, εφόσον πρόκειται ακόμα και για μια απλή προσαγωγή ανήλικου ή για την προστατευτική του φύλαξη» (A1).

Δ.8. Υπάρχει ειδικό τμήμα ή ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό στην αστυνομία που αναλαμβάνει τους ανήλικους παραβάτες;

Όπως προκύπτει από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων, το συγκεκριμένο τμήμα της ΓΑΔΑ, όπου υπηρετούν όλοι οι συνεντευξιζόμενοι αστυνομικοί, είναι το ειδικό τμήμα που ασχολείται με τους ανήλικους παραβάτες, ενώ στα αστυνομικά τμήματα δεν φαίνεται να υπάρχουν ειδικά εκπαιδευμένοι αστυνομικοί που να εξειδικεύονται σε υποθέσεις ανηλίκων.

«Το Τμήμα Ασφαλείας επιλαμβάνεται για ό,τι έχει σχέση με τους ανήλικους, απλώς μετά δεν έχει δικαίωμα να βάλει στο ίδιο κρατητήριο ανήλικους με ενήλικες κρατούμενους» (A4).

«Η Υπηρεσία μας είναι το ειδικό τμήμα και το προσωπικό που τη στελεχώνει επιμορφώνεται με ειδικά σεμινάρια από εξωτερικούς φορείς στη διαχείριση περιστατικών ανήλικης παραβατικότητας. Οι Αστυνομικοί που υπηρετούμε εδώ είμαστε γενικών καθηκόντων, ενώ οι Ψυχολόγοι που υπηρετούν εδώ είναι ειδικών καθηκόντων» (A1).

Δ.9. Υπάρχει διαφοροποίηση από την Αστυνομία ως προς την αντιμετώπιση των ανήλικων δραστών σε σχέση με εκείνη των ενηλίκων;

Από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων προκύπτει σαφώς ότι υπάρχει διαφοροποίηση, από την πλευρά της αστυνομίας, της αντιμετώπισης των ανήλικων δραστών σε σχέση με εκείνης των ενηλίκων, εφόσον «είναι εντελώς διαφορετική και η ποινική τους μεταχείριση» (A1). Έτσι, «η αντιμετώπιση των ανηλίκων είναι πιο ήπια, πιο χαλαρή, πιο επιεικής» (A3, A4, A5), «όπως άλλωστε είναι και οι νόμοι» (A5) και σημειώνεται ότι για τις υποθέσεις ανηλίκων «ενημερώνεται άμεσα ο Εισαγγελέας Ανηλίκων» (A1). «Προσπαθούμε να δώσουμε μια δεύτερη ευκαιρία στον ανήλικο και να μην τον κάνουμε, αυτό που λέμε “ποινικό”» (A2).

Ο A4 επισημαίνει ότι δίνει προτεραιότητα στη φύση του τελεσθέντος αδικήματος: «Ναι, εμείς συμπεριφερόμαστε αναλόγως με το τι ορίζει η κείμενη νομοθεσία. Ο τρόπος λήψης των καταθέσεων ειδικά για τα ανήλικα θύματα διαφοροποιείται. Η συμπεριφορά μας είναι πιο ήπια με τους ανήλικους, αλλά κι αυτό εξαρτάται ανάλογα με τη φύση του αδικήματος. Εγώ το αδίκημα που έχει διαπραχθεί κοιτάζω ως πρωτεύον και μετά την ανηλικότητα. Για παράδειγμα, αν κληθώ για μια ανθρωποκτονία, θα θεωρήσω ότι και ο ανήλικος είναι το ίδιο επικίνδυνος με έναν ενήλικα» (A4).

Δ.10. Μετά τη σύλληψη ενός ανηλίκου, είναι απαραίτητη η μεταφορά του στην Υποδιεύθυνση Ανηλίκων της αντίστοιχης Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης;

Από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων, προκύπτει ότι δεν είναι απαραίτητη η μεταφορά του ανηλίκου στην Υποδιεύθυνση Ανηλίκων της αντίστοιχης Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης, παρά μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις και εφόσον δεν υπάρχει ο αντίστοιχος ξεχωριστός χώρος κράτησης για ανήλικους στα αστυνομικά τμήματα. Ειδικότερα:

«Όχι για τα ήπια αδικήματα. Εξαρτάται. Εάν πρόκειται για κάτι σύνηθες, όπως μία κλοπή από ένα κατάστημα ρούχων ή μία κλοπή κινητού ή η κατοχή μίας μικρής ποσότητας – όχι σκληρής – ναρκωτικής ουσίας, προσάγεται στο κατά τόπους Α.Τ. Η κράτησή του είναι δυνατό – εφόσον υπάρχει η δυνατότητα – να πραγματοποιηθεί στο Α.Τ., άλλως στα κρατητήρια της Υπηρεσίας μας. Πολλές φορές, επειδή ακριβώς πρόκειται για ανήλικο, πάντα επικοινωνούμε με τον Εισαγγελέα Ανηλίκων, κι εκείνος μπορεί να επιτρέψει αντί της αυτόφωρης διαδικασίας να υποβληθεί τακτικά η δικογραφία και να άρει την κράτησή του ο

ανήλικος ήδη από το Α.Τ. Ο ανήλικος σημαίνεται, αλλά δεν προσάγεται στον Εισαγγελέα» (Α1).

«Δεν είναι απαραίτητη η μεταφορά τους εδώ, παρά μόνο εάν δεν έχουν χώρο ξεχωριστό για τους ανήλικους, ώστε να μην κρατούνται μαζί με ενήλικες. Εμείς εδώ, εκτός από τις δικές μας υποθέσεις, είμαστε βασικά ως χώρος φύλαξης για τις Υπηρεσίες που δεν έχουν κατάλληλους χώρους κράτησης, ώστε να απομονώσουν τους ανήλικους από τους ενήλικες. Σε περίπτωση που εμείς είμαστε γεμάτοι, καταφεύγουν σε άλλες λύσεις ή διαμορφώνουν χώρους ξεχωριστούς στα τοπικά Τμήματα. Εμείς έχουμε και κρατητήρια και ασχολούμαστε με σοβαρές υποθέσεις που επιλαμβανόμαστε εμείς ως Τμήμα. Επίσης, αναλόγως της σοβαρότητας της υπόθεσης, επιλαμβανόμαστε κι εμείς, επειδή είμαστε πιο εξειδικευμένη Υπηρεσία» (Α4).

«Εδώ έχουμε έξι θέσεις για όλη την Αττική και εκ των πραγμάτων δεν μπορούμε να τους κρατήσουμε όλους εδώ. Για όσα αδικήματα είναι σεξουαλικού περιεχομένου και χρειάζεται η παρουσία παιδοψυχολόγου μεταφέρονται σε μας και αναλαμβάνει η Υπηρεσία μας» (Α5).

Δ.11. Στις περιπτώσεις ανηλίκων συνεργάζεται η Αστυνομία με την Εισαγγελία; Με ποιον τρόπο;

Ξεκάθαρα αυτονόητη παρουσιάζεται η συνεργασία της αστυνομίας με την Εισαγγελία, εφόσον όλοι οι ερωτηθέντες αναφέρουν ότι υπάρχει «άμεση και κατ' ευθείαν» ενημέρωση και επικοινωνία με την Εισαγγελία στις υποθέσεις των ανηλίκων, «ώστε να μας πουν κατ' αρχήν αν θα κρατηθούν» (Α5) οι ανήλικοι και «από εκεί παίρνουμε οδηγίες για το πώς θα κινηθούμε στη συνέχεια» (Α4).

Δ.12. Υπάρχουν υποθέσεις που φτάνουν στα γραφεία της αστυνομίας με στόχο μια προληπτική παρέμβαση, προκειμένου να γίνουν κάποιες συστάσεις; Πώς ενεργούν οι αστυνομικοί;

Όλοι οι ερωτηθέντες έφεραν στο μυαλό τους υποθέσεις που φτάνουν στα γραφεία τους με στόχο μια προληπτική παρέμβαση. Πιο συγκεκριμένα:

«Πάρα πολλές φορές. Οι συστάσεις, επειδή έχουμε να κάνουμε με ανήλικο, απευθύνονται προς τους γονείς και αφορούν ιδιαίτερα ελαφρές περιπτώσεις, όπως μία φραστική αντέγκληση στο χώρο του σχολείου ή εκτός του σχολείου. Πολλές φορές, μας ενημερώνουν οι γονείς. Πολλές φορές, και τα σχολεία προσπαθούν να

αμβλύνουν μία κατάσταση. Στις περισσότερες περιπτώσεις, επειδή οι γονείς κυρίως σκέπτονται εν θερμώ, καταφεύγουν στην Αστυνομία και με σκοπό τη μήνυση. Δεν μπορώ να αποτρέψω έναν άνθρωπο από το να κάνει μία μήνυση, αλλά θα κοιτάζω, όταν ένας άνθρωπος είναι εν θερμώ, να πρωτανεύσει η λογική ή όταν τα παιδιά θεωρούνται από το νόμο εντελώς ανεύθυνα. Ένας πολίτης έχει δύο μήνες για να σκεφθεί αν θα κάνει μήνυση, εφόσον πρόκειται για ένα κατ' έγκληση αδίκημα» (A1).

«Ναι φτάνουν τέτοιες υποθέσεις σε μας. Για παράδειγμα, στα σχολεία, όταν τσακώνονται κάποια παιδιά, παρ' όλο που είναι δουλειά των διευθυντών εάν παραπέμψουν την υπόθεση σε μας, θα μιλήσουμε με όλους τους εμπλεκόμενους και, αν δούμε ότι δεν βγάζουμε άκρη, θα ζητήσουμε τη βοήθεια των επιμελητών ανηλίκων, ώστε να γίνει μια προσπάθεια να λυθεί εκεί το θέμα και να μην οδηγηθεί η υπόθεση στο δικαστήριο» (A2).

«Ναι, πολλές φορές. Έρχονται συχνά γονείς (θυμάτων κυρίως) ακούμε τα παράπονα και καλούμε για συστάσεις» (A3).

«Ναι, πολλές φορές. Αυτές οι υποθέσεις κυρίως αφορούν ποινικά ανεύθυνους ανήλικους, κάτω των 13 ετών, ώστε να γίνεται προσπάθεια μέσω του σχολικού περιβάλλοντος ή μέσω ημών να εξομαλυνθεί η κατάσταση. Αυτή είναι, εξάλλου, και η οδηγία που έχουμε από την Εισαγγελία. Αν φτάσει σε μας μια υπόθεση με ένα ανήλικο θύμα και μπορούμε να παρέμβουμε, καλούμε τον δράστη και προσπαθούμε να δούμε αν υπάρχει περιθώριο εξομάλυνσης των σχέσεων. Αν μας το ζητήσει ο καταγγέλλων, υπάρχει η πιθανότητα να φέρουμε και τα δύο μέρη εδώ και έχουμε εμείς έναν ρόλο διαμεσολαβητικό. Εξαρτάται από την περίπτωση και από την κρίση του αστυνομικού. Να επισημάνω εδώ ότι αυτή η ενδεχόμενη παρέμβασή μας αφορά κυρίως σε ποινικά ανεύθυνους ανήλικους και στα κατ' έγκληση αδικήματα, γιατί στα αυτεπαγγέλτως διωκόμενα δεν μπορούμε να κάνουμε κάτι» (A4).

«Ναι, πολλές. Και κατά 99% αφορούν τσακωμούς στα σχολεία. Έρχονται συνήθως διερευνητικά, για να μας ρωτήσουν τι να κάνουν. Τους εξηγούμε τι δυνατότητες έχουν, αν είναι αδίκημα που διώκεται αυτεπάγγελτα ή αν χρειάζεται έγκληση. Σε πιο ήπια περιστατικά και σε πιο μικρές ηλικίες, προσπαθούμε να επιλύεται το θέμα με συστάσεις ή μέσω των σχολείων. Σε νηπιαγωγεία και δημοτικά τι να τα κάνεις τα παιδιά; Δεν έχουν ποινική ευθύνη κατ' αρχάς. Έχει τύχει να φέρουμε εδώ και τους δράστες, προκειμένου να λυθεί μια υπόθεση. Εξάλλου, είχε δοθεί οδηγία από την Εισαγγελία Ανηλίκων Αθηνών ότι ακόμα και

τα οικεία αστυνομικά τμήματα μπορούν να καλέσουν για συστάσεις. Εμείς προσπαθούμε να τους εξηγήσουμε ότι αυτές οι υποθέσεις πρέπει να επιλύονται εκτός δικαστηρίων. Όταν το ακούν στην αρχή είναι αρκετά επιφυλακτικοί, ο καθένας νομίζει ότι παίρνουμε το μέρος του άλλου ή ότι δεν θέλουμε να κάνουμε τη δουλειά μας, και δεν καταλαβαίνουν ότι χάνουμε πόσες ώρες σε κουβέντα κάθε φορά και θα μας πάρει και πόση ώρα μετά, για να τα καταγράψουμε, αλλά τέλος πάντων» (A5).

Άξονας Ε: Διερεύνηση στάσεων για τη συνδιαλλαγή

Ε.1. Διερεύνηση γνώσεων των αστυνομικών για τα αναμορφωτικά μέτρα που προβλέπονται για την ποινική μεταχείριση των ανήλικων δραστών και ειδικά, όσον αφορά στο αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής και τη διαμεσολάβηση

Διερευνώντας τις γνώσεις των αστυνομικών για τα αναμορφωτικά μέτρα που προβλέπονται για τους ανήλικους δράστες, προκύπτει ότι έχουν κάποια αμυδρή πληροφόρηση, η οποία δεν προέρχεται από συστηματική υπηρεσιακή εκπαίδευση, αλλά κυρίως από προσωπική αναζήτηση και περιορίζεται σε συγκεκριμένα μέτρα, χωρίς να ξέρουν περισσότερα για τη φύση τους και το πεδίο εφαρμογής αυτών.

«Η συνδιαλλαγή είναι ένας νέος όρος στο Ποινικό Δίκαιο και δεν γνωρίζω κάτι γι' αυτό σε πεδίο εφαρμογής» (A1).

«Έχω ακούσει για την επίπληξη, την επιμέλεια, τη συνδιαλλαγή» (A2).

«Γνωρίζω για κάποια μέτρα κι έχω ακούσει και για τη διαμεσολάβηση» (A3).

«Γνωρίζω το μέτρο της επίβλεψης του ανηλίκου από Επιμελητή Ανηλίκων, και του εγκλεισμού του σε Ίδρυμα Αγωγής. Τη συνδιαλλαγή τη θεωρώ πολύ καινούργιο μέτρο και δεν γνωρίζω εάν το προτείνουν και οι Εισαγγελείς. Δεν γνώριζα καν ότι προβλέπεται ως αναμορφωτικό μέτρο» (A4).

«Γνωρίζω για τα αναμορφωτικά μέτρα. Αυτή η γνώση δεν προήλθε από την Υπηρεσία, αλλά από προσωπικό ενδιαφέρον» (A5).

Ε.2. Είναι επαρκής ή όχι η ενημέρωση και η κατάρτιση των αστυνομικών για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της;

Όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα αστυνομικοί πιστεύουν ότι η ενημέρωση και κατάρτισή τους για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της δεν είναι καθόλου επαρκής και ότι θα έπρεπε να ενημερώνονται *«σχετικά με αυτές τις*

διαδικασίες» (A4). Ο Α1 θεωρεί ότι όλοι «οι φορείς που ασχολούνται με τους ανήλικους παραβάτες χρειάζονται και ενημέρωση και ενδυνάμωση».

Ε.3. Έχουν υπάρξει περιπτώσεις, για τις οποίες έχει γίνει – τουλάχιστον – προσπάθεια διαμεσολάβησης, ώστε να λυθεί το θέμα μιας σύγκρουσης / διαμάχης στο γραφείο της αστυνομίας και να μην ακολουθήσει τη δικαστική οδό; Αν ναι, σε τι είδους περιπτώσεις;

Σε αυτό το ερώτημα καταφατική ήταν η απάντηση όλων των συμμετεχόντων, επισημαίνοντας ότι «αυτή τη γραμμή ακολουθούμε πλέον, ώστε να μην οδηγηθεί μια πράξη στο ακροατήριο» (A3). Προσπάθεια επίλυσης μιας σύγκρουσης στο γραφείο της αστυνομίας και να μην ακολουθήσει τη δικαστική οδό λαμβάνει χώρα «ως επί το πλείστον σε ποινικά ανεύθυνους ανηλικούς και για ήπια αδικήματα και σε ποινικά υπεύθυνους εφόσον υπάρχει η ανάλογη πρόθεση από την πλευρά του καταγγέλλοντος» (A4).

Περαιτέρω, οι Α2 και Α5 αναφέρουν ότι τέτοιες προσπάθειες διαμεσολάβησης επιχειρούνται σχεδόν καθημερινά και συνήθως σε συγκρούσεις που δημιουργούνται στο σχολικό περιβάλλον. Και εκεί θα έπρεπε να διευθετηθούν, χωρίς να φτάνουν στην αστυνομία. Ωστόσο, όπως φαίνεται, για «κάποιους λόγους δυσκολεύονται τα σχολεία να τις αντιμετωπίσουν. Όμως δεν πρέπει να κάνει η Αστυνομία ούτε τον μπαμπούλα ούτε το διαιτητή» (A5).

Ο Α1 έφερε στη μνήμη του και μοιράστηκε με την ερευνήτρια κάποια συγκεκριμένα περιστατικά: «Πρόσφατα υπήρχε μία περίπτωση μαθητών που πετούσαν νεράντζια στο δωμάτιο του συμμαθητή τους. Έσπασαν λίγο το παντζούρι, ήρθαν οι γονείς, προσπαθήσαμε να κατευνάσουμε τα πνεύματα, υπό τη σκέψη ότι, αν ακολουθηθεί η δικαστική οδός θα έβγαине μία απόφαση, η οποία θα ήταν αδιάφορη και για τα παιδιά και για τους γονείς. Αυτή η προσπάθεια ευοδώθηκε και μάλιστα οι γονείς μας ευχαρίστησαν που ευοδώθηκε, και δεν προχώρησαν σε μήνυση, διότι θα έμπαιναν σε μια διαδικασία που αργότερα θα το μετάνιωαν. Όταν φτάνουν σε μας τέτοιες περιπτώσεις, προσπαθούμε να έρθουμε σε επαφή και με την άλλη πλευρά, για να διερευνήσουμε τις προθέσεις τους. Αυτό το προσπαθούμε συνήθως μεταξύ ανηλικών ή σε πολύ ήπια αδικήματα. Η βία στα παιδιά είναι κάτι πολύ συνηθισμένο. Γυρίζει, π.χ., κάποιο παιδί στο σπίτι και λέει ο τάδε με κλώτσησε, με χτύπησε και έχει τραυματιστεί στο χέρι. Εκείνη την ώρα ο γονιός φορτίζεται και έρχεται φορτισμένος στην Υπηρεσία. Όταν του εξηγείς ότι σε λίγες μέρες το παιδί του θα γίνει καλά, ενώ τα δικαστήρια είναι

χρονοβόρο και περισσότερο τραυματικό για το παιδί του, αφού θα πρέπει να δώσει και άλλες καταθέσεις, καταλαβαίνει».

E.4. Θα μπορούσαν να εφαρμοστούν άλλες μορφές διαμεσολάβησης, σε προγενέστερο στάδιο, ώστε να μην οδηγηθεί μια υπόθεση στο Α.Τ.; Αν ναι, ποιες είναι αυτές;

Η μορφή διαμεσολάβησης που προτείνουν όλοι οι ερωτηθέντες να εφαρμόζεται, ώστε να μην οδηγηθεί μια υπόθεση στο αστυνομικό τμήμα, είναι η σχολική. Θεωρούν ότι οι όποιες διαφορές και συγκρούσεις δημιουργούνται μέσα στο σχολικό περιβάλλον, θα πρέπει να υπάρξει η δυνατότητα να επιλύονται μέσα σε αυτό, με την κατάλληλη κατάρτιση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, των μαθητών και ολόκληρης της σχολικής κοινότητας.

«Έχει δοθεί μια εντολή σε διευθυντές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όταν αφορά μια υπόθεση ενδοσχολικής σύγκρουσης, να λύνονται τα θέματα μέσα στο σχολείο, αλλά δεν ξέρω κατά πόσο εφαρμόζεται. Συνεργαζόμαστε με σχολεία. Όταν φτάνει σε μας μια υπόθεση που έχει διαπραχθεί μέσα στο σχολικό περιβάλλον, το πρώτο πράγμα που κάνουμε είναι να επικοινωνήσουμε με τον διευθυντή. Τον ενημερώνουμε για το ότι έφτασε η υπόθεση σε μας, γιατί πρέπει να κάνει κάποιες διαδικασίες και ο ίδιος, π.χ. ένα συμβούλιο καθηγητών, και γίνεται μια προσπάθεια να λυθεί το θέμα εντός του σχολείου» (A4).

«Ναι, πιστεύω ότι θα έπρεπε να λύνονται πολλές υποθέσεις στο σχολικό πλαίσιο. Δεν νομίζω ότι θα διευκόλυνε να δημιουργηθεί ένα τμήμα στην Αστυνομία για διαμεσολάβηση, γιατί αυτά τα θέματα θα έπρεπε να λύνονται στα σχολεία και όχι να πάρουμε εμείς και επίσημα το ρόλο του διαιτητή. Και ο γονέας έχει την ευθύνη του, θα πρέπει να αναλάβουν κάποιο ρόλο και οι σύλλογοι γονέων» (A5).

E.5. Η συμπεριφορά των θυμάτων είναι διαφορετική, όταν βλέπουν μπροστά τους έναν ανήλικο δράστη;

Οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι η συμπεριφορά των θυμάτων – και ιδιαίτερα των ενήλικων θυμάτων – είναι διαφορετική, όταν βλέπουν μπροστά τους έναν ανήλικο δράστη και «συνήθως θέλουν να δώσουν μια ευκαιρία στον ανήλικο και να μην τιμωρηθεί από το δικαστήριο» (A2, A3). «Αυτό είναι κάτι που μπορεί να δράσει υπέρ της συνδιαλλαγής, αφού έχουν διάθεση να του δώσουν άλλη μια ευκαιρία» (A1). Ο A4 σημειώνει ότι «και οι γονείς των ανήλικων θυμάτων βλέπουν πιο στοργικά τους

ανήλικους δράστες». «Σε δεύτερη φάση αντιμετωπίζουν τον ανήλικο με μια συμπόνια και θέλουν να του δώσουν μια ευκαιρία να επανορθώσει» (A5).

E.6. Είναι απαραίτητη η συναίνεση του ανήλικου δράστη και του θύματος για τη διενέργεια της συνδιαλλαγής και την έκφραση συγγνώμης;

Όλοι οι ερωτηθέντες αστυνομικοί πιστεύουν ότι είναι απαραίτητη η συναίνεση του ανήλικου δράστη και του θύματος για τη διενέργεια της συνδιαλλαγής και την έκφραση συγγνώμης, και «δεν θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά» (A3), εφόσον «εάν πιστεεί κάποιος από τα δύο μέρη δεν μπορεί να υπάρξει πραγματική επανόρθωση» (A5).

Άξονας ΣΤ: Συνολική αποτίμηση του μέτρου της συνδιαλλαγής και της εφαρμογής του

ΣΤ.1. Ποια είναι η γνώμη των αστυνομικών για το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής;

Όλοι οι συμμετέχοντες αστυνομικοί φάνηκαν θετικά διακείμενοι στο αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής και παρά το ότι ενδεχόμενα να μη γνωρίζουν «την εφαρμογή του στην πράξη» (A4), ωστόσο, εκτιμούν ότι είναι ένα μέτρο «πολύ καλό» (A2), «πολύ σημαντικό» (A3) και «ωφέλιμο» (A3, A4, A5) «για ελαφρά και ήπια αδικήματα» (A2, A4), «για όλη τη σχολική κοινότητα» (A3).

Πιο συγκεκριμένα, η γνώμη τριών ερωτηθέντων αποτυπώθηκε, ως ακολούθως:

«Πολύ θετική, ιδίως για πράξεις ανάμεσα σε ανήλικους. Αποφορτίζει το ποινικό σύστημα, φέρει σε επαφή το θύτη με το θύμα, φέρει τον θύτη ενώπιον των πράξεών του και βλέπει άμεσα τις συνέπειες που αυτές προκάλεσαν στον άλλον άνθρωπο κα όχι απρόσωπα σε μία έδρα δικαστηρίου» (A1).

«[...] από την προσωπική μου εμπειρία, όπου προσπαθούμε εδώ πιο άτυπα να το εφαρμόσουμε, πιστεύω ότι μπορεί να τελεσφορήσει στα πιο ήπια αδικήματα και να έχουμε και αποτελέσματα. Πιστεύω ότι είναι ένα ωφέλιμο μέτρο» (A4).

«Μπορεί να ακουστεί περίεργα αυτό που θα πω για τη συνδιαλλαγή: “πολύ καλό για να ‘ναι αληθινό”. Ίσως είναι δύσκολο να εφαρμοστεί σωστά. Είναι πολύ ωφέλιμο, ωστόσο, και για τα δύο μέρη, γιατί είναι δύσκολη η ποινική διαδικασία και καλό είναι ν’ αποφεύγεται...» (A5).

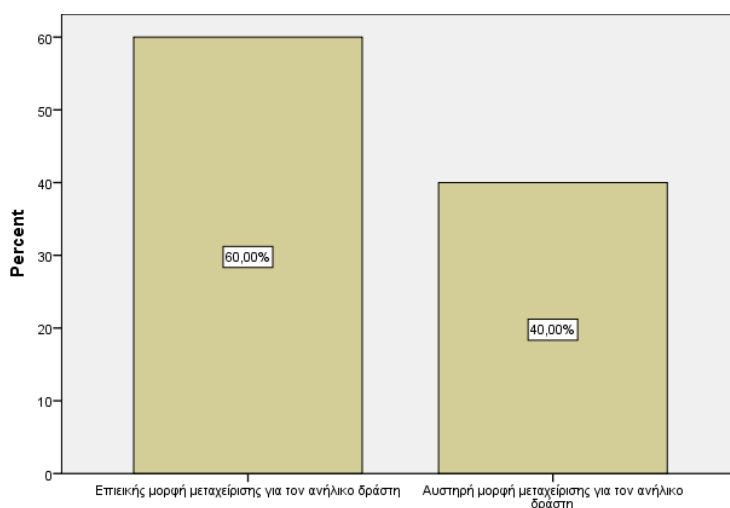
ΣΤ.2. Η συνδιαλλαγή αποτελεί μια επιεική και ήπια ή μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη;

Οι τρεις (A2, A3, A5) από τους πέντε ερωτηθέντες αστυνομικούς έχουν τη γνώμη ότι η συνδιαλλαγή αποτελεί μια επιεική και ήπια μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη, εφόσον «δεν του επιβάλλεται κάτι βαρύτερο» (A2). «Τη θεωρώ επιεική, ιδίως αν καταφέρουμε να λύσουμε τη σύγκρουση σε προγενέστερο στάδιο και δεν οδηγηθεί η υπόθεση στο δικαστήριο. Ούτε και να ζητήσεις συγγνώμη είναι εύκολο, ούτε όμως και να αντιμετωπίσεις το αυτόφωρο» (A5).

Δύο αστυνομικοί (A1, A4) εκφέρουν αντίθετη γνώμη για το μέτρο της συνδιαλλαγής:

«Θα έλεγα ότι είναι μια επιεικώς αυστηρή, αφού για να πραγματοποιηθεί υπάρχουν προϋποθέσεις: να ζητήσω συγγνώμη, να χρειαστεί να επανορθώσω. Αυτό δεν είναι επιεικές, αλλά πολύ πιο αυστηρό, σε σχέση με το να εκτελέσω μια ποινή και να ξεμπλέξω. Πολλές φορές, οι ανήλικοι λένε “κ. Αστυνόμε, εγώ θα πάω δύο μήνες Βόλο και θα καθαρίσω” και αποπροσωποποιούν εντελώς και τις πράξεις τους και τη βλάβη» (A1).

«Εξαρτάται από το αδίκημα. Δεν είναι εύκολο να έρθεις απέναντι στο θύμα και να του ζητήσεις συγγνώμη. Αν το συγκρίνω με άλλα αναμορφωτικά μέτρα, εφόσον ο ανήλικος δεν μπαίνει στη φυλακή, δεν θα το θεωρούσα επιεικές και ήπιο» (A4).

Σχήμα 196. Θεωρείτε ότι η συνδιαλλαγή αποτελεί μια επιεική και ήπια ή μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη;

ΣΤ.3. Η συνδιαλλαγή συμβάλλει στην επίτευξη κάποιου συγκεκριμένου σκοπού τής μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη; Με ποιον τρόπο;

Οι ερωτηθέντες αστυνομικοί πιστεύουν ότι η συνδιαλλαγή συμβάλλει στην επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού της μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη, εστιάζοντας κυρίως στη διαπαιδαγώγησή του (A1, A2, A4, A5), στη μη υποτροπή του (A2), καθώς και στην επανόρθωση της βλάβης (A3). Ειδικότερα, μέσω της συνδιαλλαγής:

- *«ο ανήλικος ενδυναμώνεται και μορφωτικά και ψυχολογικά και κοινωνικά» (A1).*
- *«δίνεται η ευκαιρία στον ανήλικο δράστη να καταλάβει το λάθος του και να ζητήσει συγγνώμη» (A2).*
- *«δίνεται η ευκαιρία στον ανήλικο δράστη να διαπαιδαγωγηθεί και να μη γίνει χειρότερος, επαναλαμβάνοντας τα λάθη του» (A2).*
- *συντελείται «επανόρθωση της βλάβης, εφόσον ο δράστης έχει μεταμεληθεί ειλικρινά» (A3).*
- *«δίνεται μια δεύτερη ευκαιρία» (A4).*
- *«σκοπός είναι να πάρουν κάποιο μάθημα από όλη αυτή τη διαδικασία οι ανήλικοι και να μην έχουν ξανά εμπλοκή με τη δικαιοσύνη» (A5).*
- *«θα έβαζα και ένα κομμάτι συμβουλευτικής προς τους γονείς. Αν το καταλάβουν πρώτα οι γονείς, θα είναι ευκολότερα τότε τα πράγματα για τους ανηλίκους» (A5).*

ΣΤ.4. Πώς βιώνει ο ανήλικος δράστης και το θύμα τη συνδιαλλαγή;

Οι τρεις από τους πέντε ερωτηθέντες αστυνομικούς πιστεύουν ότι και τα δύο μέρη βιώνουν θετικά τη συνδιαλλαγή, αρκεί να έχει γίνει σωστά η όλη διαδικασία:

«Και τα δύο μέρη θεωρώ ότι τη βιώνουν με ανακούφιση, αρκεί να γίνει προσεκτικά και αμερόληπτα η όλη διαδικασία» (A3).

«Από τη στιγμή που τα εμπλεκόμενα μέρη τα βρίσκουν μεταξύ τους έστω και με τη βοήθειά μας, νομίζω ότι είναι ικανοποιημένες και οι δύο πλευρές» (A4).

«Θεωρώ ότι, όταν γίνει σωστά η όλη διαδικασία, τότε και τα δύο μέρη τη βιώνουν με ειλικρίνεια, ικανοποίηση και ανακούφιση, παρά τις αρχικές σκέψεις που σίγουρα έχουν για την ειλικρίνεια του άλλου μέρους» (A5).

Οι Α1 και Α2 εντοπίζουν, επίσης, τα θετικά σημεία της συνδιαλλαγής στον τρόπο που τη βιώνουν οι εμπλεκόμενοι, παρά τις δυσκολίες που αναγνωρίζουν:

«Το θύμα αμβλύνει το μένος του και ενδεχομένως τη βεβήλωση που έχει αισθανθεί από την προσβολή ενός έννομου αγαθού. Αναφερόμαστε πάλι σε όχι σοβαρές περιπτώσεις.

Ο ανήλικος βιώνει το ότι θα αναγκαστεί να ζητήσει συγγνώμη και αυτό είναι ένα πρώτο βήμα. Θεωρώ ότι πρέπει να έχει αυτή την ευκαιρία» (Α1).

«Δεν ξέρω πώς βιώνουν τη συνδιαλλαγή. Πιστεύω ότι υπάρχουν δύο περιπτώσεις, για τις οποίες μπορεί οι ανήλικοι να ζητούν συγγνώμη. Η μία είναι πραγματικά ο ανήλικος να έχει μετανιώσει για την πράξη του και να θέλει να ζητήσει συγγνώμη και η άλλη να τη ζητά χωρίς να το πολυσκεφτεί, μόνο για να τη γλιτώσει. Και σε αυτές τις περιπτώσεις, εγώ προσπαθώ τη συνδιαλλαγή. Φαντάζομαι ότι, όταν εννοεί τη συγγνώμη, τότε τη βιώνει ανακουφιστικά» (Α2).

ΣΤ.5. Η συνδιαλλαγή, στην περίπτωση των ανήλικων παραβατών, ευνοεί ή αδικεί κάποιο από τα μέρη, τον δράστη ή το θύμα; Γιατί;

Όλοι οι ερωτηθέντες αστυνομικοί πιστεύουν ότι η συνδιαλλαγή δεν ευνοεί ούτε αδικεί κάποιο από τα μέρη, αλλά *«βοηθά και τα δύο μέρη ισότιμα» (Α2)*, είναι εξίσου *«ωφέλιμη» (Α5)*, εφόσον *«ο στόχος είναι να μην αδικήσει» (Α1)*.

ΣΤ.6. Πώς διευκολύνεται και πώς δυσχεραίνεται η εφαρμογή της συνδιαλλαγής στην Ελλάδα;

Στο ερώτημα αυτό οι αστυνομικοί απάντησαν:

«Κατ' αρχάς δεν θεωρώ ότι η εφαρμογή της συνδιαλλαγής δυσχεραίνεται στην Ελλάδα. Θεωρώ ότι οι Επιμελητές Ανηλίκων την προάγουν. Θα μπορούσε να διευκολυνθεί, εφόσον οι αστυνομικές αρχές μπορούσαμε να μετέχουμε σε προανακριτικό στάδιο. Αν, δηλαδή, υπήρχε μεγαλύτερη συμμετοχή της Αστυνομίας ή των σχολείων σε προηγούμενα στάδια. Ένας Επιμελητής θα μπορούσε να έχει πρόσβαση στην Αστυνομία, ώστε με τις γνώσεις του να διερευνά το περιθώριο συνδιαλλαγής» (Α1).

«Στα κατ' έγκληση αδικήματα, δίνεται η δυνατότητα στο θύμα να σκεφτεί αν θέλει να προχωρήσει σε μήνυση, οπότε εμείς το ενθαρρύνουμε να το σκεφτεί καλύτερα μέσα στο τρίμηνο που έχει στη διάθεσή του. Ενώ στα αυτεπαγγέλτως διωκόμενα αδικήματα μας πιέζει ο χρόνος» (Α2).

«Διευκολύνεται, εάν μπει ως μάθημα στα σχολεία και αρχίσει να γίνεται ένας άλλος διάλογος» (A3).

«Δύσκολη ερώτηση. Δεν είμαι σε θέση να γνωρίζω» (A4).

«Ειδικά στη δική μας Υπηρεσία, δυσχεραίνεται με το ότι δεν έχουμε το περιθώριο χρόνου να διενεργήσουμε κι εμείς περισσότερες συνδιαλλαγές, την έλλειψη προσωπικού και με το ότι δεν μας δίνεται η σχετική ευχέρεια, εφόσον υπάρχει και το νομικό κομμάτι, οπότε δεν μπορώ να επιμείνω. Κάθε μέρα δεχόμαστε τουλάχιστον πέντε τηλέφωνα την ημέρα για υποθέσεις bullying. Πρέπει να καταλάβουν, όμως, οι εμπλεκόμενοι ότι και με τα δικαστήρια δεν πρόκειται να λυθεί κάτι. Αυτό για να το καταλάβει ο άλλος, θα περάσουν τουλάχιστον δυο ώρες!» (A5).

Από τις απαντήσεις των αστυνομικών προκύπτει ότι οι βασικές δυσκολίες στην υλοποίηση του μέτρου της συνδιαλλαγής είναι:

- Η έλλειψη / πίεση χρόνου (A2, A5)
- Η έλλειψη προσωπικού (A5)
- Η αναζήτηση επίλυσης των συγκρούσεων μέσω δικαστηριακών πρακτικών (A5)

Από την άλλη πλευρά, οι βασικότεροι παράγοντες που οι αστυνομικοί εκτιμούν ότι θα διευκόλυναν την υλοποίηση του μέτρου είναι:

- Μεγαλύτερη συμμετοχή των αστυνομικών ή των σχολικών μονάδων σε προηγούμενα στάδια (A1)
- Συνεργασία αστυνομίας με επιμελητές ανηλίκων για διερεύνηση της προοπτικής για συνδιαλλαγή των μερών (A1)
- Διδασκαλία της συνδιαλλαγής στα σχολεία, ώστε να υπάρξει μια κουλτούρα συμφιλίωσης (A3)

Άξονας Ζ: Σκέψεις - Προτάσεις

Z.1. Υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης του θεσμού της διαμεσολάβησης και, αν ναι, σε ποιους τομείς;

Το σύνολο των αστυνομικών εκτιμούν ότι υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης του θεσμού της διαμεσολάβησης. Πιο συγκεκριμένα, οι τέσσερις (A1, A2, A3, A5) από τους πέντε ερωτηθέντες εστίασαν κυρίως στην ανάγκη «γενικότερης ενημέρωσης του

κοινού» (A3) και «διεύρυνσης» (A1) του θεσμού, αφού «θα μπορούσε αυτό το μέτρο να προάγεται από τα σχολεία ή από τις υπηρεσίες του Δήμου» (A1).

«Θα έπρεπε γενικότερα να υπήρχε ενημέρωση στα σχολεία (μαθητές, εκπαιδευτικούς, διευθυντές, συλλόγους γονέων κ.λπ.) και στην Κοινότητα. Χρειαζόμαστε μια αλλαγή κουλτούρας, ώστε να μιλάμε με άλλους όρους» (A2).

«Θα βελτιωνόταν ο θεσμός της διαμεσολάβησης, εάν ενημερώνονταν όλοι! Τα σχολεία έχουν διευθυντές, έχουν εκπαιδευτικούς, έχουν συλλόγους γονέων, έχουν 15μελή, δεν είναι μόνο για χορούς και πανηγύρια και κληρώσεις!» (A5).

Ο A4 προσέφερε μια άλλη διάσταση, που θα μπορούσε να βελτιώσει το θεσμό της διαμεσολάβησης: *«Θα διευκόλυνε ίσως αν υπήρχε ένα ξεχωριστό τμήμα με εκπαιδευμένα στελέχη που θα αναλάμβανε υποθέσεις διαμεσολάβησης».*

Z.2. Ποιος θα έπρεπε να είναι ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών;

Σε αυτό το ερώτημα, στις απαντήσεις όλων των ερωτηθέντων αστυνομικών, αναφέρθηκε ως πρώτος σκοπός η **διαπαιδαγώγηση** (όταν προηγουμένως, στο Γ.1 ερώτημα, σε δύο ερωτηθέντες αυτός ο σκοπός ήταν στη 2η και 3η θέση κατάταξης). Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ότι, ενώ η ερώτηση αφορούσε στον σκοπό της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών, τρεις αστυνομικοί έθεσαν και δεύτερο σκοπό: δύο έθεσαν την **επανόρθωση** και ένας τη **θεραπεία**. Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, ότι ένας αστυνομικός (A4) αναφέρθηκε στην απάντησή του στο Γ.1 ερώτημα και είπε ότι μετά τη συνέντευξη και την όλη συζήτηση, θα προσέθετε στους σκοπούς και την επανόρθωση.

Z.3. Κατά την άσκηση των καθηκόντων των αστυνομικών, σε ποιες περιπτώσεις επιτυγχάνεται ο σκοπός που αντιστοιχεί στον θεσμικό τους ρόλο;

Στο κλειστό αυτό ερώτημα, οι αστυνομικοί είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν τρεις από τις έξι προτάσεις που τους δίνονταν και να τις ιεραρχήσουν ανάλογα με τον βαθμό σπουδαιότητας, προτάσσοντας εκείνη που τους αντιπροσωπεύει περισσότερο (έχοντας και τη δυνατότητα να προσθέσουν μια άλλη πρόταση που ενδεχομένως δεν συμπεριλαμβανόταν στις προτεινόμενες).

Από τις απαντήσεις τους προκύπτει ότι οι δύο από τους πέντε αστυνομικούς πρόταξαν ότι επιτυγχάνεται ο σκοπός που αντιστοιχεί στον θεσμικό τους ρόλο, «όταν

ο δράστης αναλαμβάνει την ευθύνη των πράξεων του και είναι πρόθυμος να ζητήσει συγγνώμη από το θύμα» (πρόταση γ'). Ένας αστυνομικός κατέταξε τη συγκεκριμένη πρόταση στη 2η θέση και δύο άλλοι στην 3η θέση.

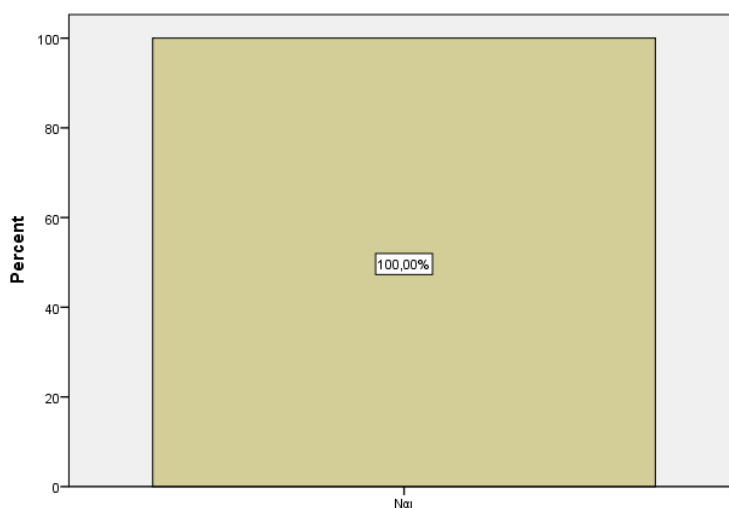
Στη συνέχεια, οι τρεις από τους πέντε αστυνομικούς έθεσαν ως 2η επιλογή (ένας ως 1η) την πρόταση δ': «όταν το θύμα δείχνει συγχωρητική διάθεση και επιτυγχάνεται η προσπάθεια υλικής και ηθικής αποκατάστασής του».

Ως 3η επιλογή, οι τρεις από τους πέντε ερωτηθέντες επέλεξαν την πρόταση στ': «όταν προάγεται η διαπαιδαγώγηση και η αναμόρφωση του δράστη, και προλαμβάνεται η υποτροπή του». Ένας αστυνομικός κατέταξε τη συγκεκριμένη πρόταση στην 1η θέση και ένας άλλος στη 2η θέση.

Τέλος, ένας αστυνομικός πρόταξε ότι επιτυγχάνεται ο σκοπός που αντιστοιχεί στον θεσμικό του ρόλο, «όταν ο δράστης συλλαμβάνεται και τιμωρείται από το ποινικό σύστημα με την ανάλογη ποινή του αδικήματος που διέπραξε» (πρόταση α'), επισημαίνοντας ότι η συγκεκριμένη επιλογή έγινε «βάσει του θεσμικού του ρόλου».

Z.4. Υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός του δράστη; Στις περιπτώσεις αυτές, ποιος είναι ο στόχος μιας τέτοιας ποινικής μεταχείρισης;

Όλοι οι ερωτηθέντες αστυνομικοί πιστεύουν ότι υπάρχουν περιπτώσεις, στις οποίες είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός του δράστη, όπως αποτυπώνεται και στο επόμενο σχήμα.

Σχήμα 197. Υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός του δράστη;

Οι περιπτώσεις αυτές, κατά τις οποίες κρίνεται αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός, αφορούν κυρίως: «ειδεχθή / βαριά / σοβαρά εγκλήματα» (A1, A4, A5), για «υπότροπους» (A2, A3, A5) «πελάτες μας, όπως λέμε» (A3), «συστηματικούς» (A5), «επικίνδυνους» (A3) και «καθ' ἑξίν» (A4) δράστες.

Ο στόχος μιας τέτοιας ποινικής μεταχείρισης θα ήταν:

- «η διαπαιδαγώγηση και η επανένταξη του ανηλίκου» (A1)
- «η εσωτερική αναμόρφωση του δράστη (να αλλάξει μορφή εσωτερικά, όχι να μεταλλαχθεί ή να γίνει κάτι που δεν θα ήθελε να είναι)» (A1)
- «ο σωφρονισμός του δράστη» (A2, A3, A4, A5)
- «η προστασία του κοινωνικού συνόλου» (A3)

Ενδιαφέρουσα είναι η αναφορά του A1: «Η μόνη περίπτωση ανηλίκου που προφυλακίστηκε εδώ ήταν η περίπτωση ενός ανηλίκου (άνω των 15 ετών) ο οποίος προέβη σε πράξη βιασμού ενός οχτάχρονου παιδιού και εκεί πραγματικά είδαμε ότι ο ποινικός σωφρονισμός τον άλλαξε πραγματικά, και μάλιστα ήταν αλλοδαπός. Κι εμείς είμαστε πολύ προσεκτικοί στη μεταχείριση, στο να ενημερώσουμε το γονιό του, πάρα πολύ προσεκτικοί μέχρι να φτάσουμε να σχηματιστεί η δικογραφία, γιατί, αν η αστυνομία έδειχνε ένα άλλο πρόσωπο, θα ήταν διαφορετική και η εξέλιξη του ανηλίκου».

Z.5. Τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ένας αστυνομικός κατά την άσκηση του έργου του

Τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αστυνομικοί κατά την άσκηση του έργου τους θα παρουσιαστούν αρχικά με τα δικά τους λόγια (προκειμένου να μην παραλειφθεί κανένα από όσα επισημάνθηκαν από τους ερωτώμενους) και στη συνέχεια θα ταξινομηθούν.

«Τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ένας Αστυνομικός είναι ότι: πολλές φορές το περιβάλλον ενός ανήλικου παραβάτη θεωρεί έμμεση προσβολή προς την ανατροφή του την ποινική απαξία της πράξης του ανηλίκου, οπότε και πάρα πολλές φορές στρέφεται εναντίον των αστυνομικών, και στην πλειάδα των περιπτώσεων τα κίνητρα δεν είναι τα πραγματικά, ούτε οι λόγοι, αλλά είναι μόνο ψυχολογικοί. Θεωρώ ότι πρέπει να δοθεί ένα ενδιαφέρον, ώστε ο αστυνομικός να μη φοβάται να κάνει τη δουλειά του. Εξάλλου, υπάρχουν πολλοί τρόποι για να

ελεγχόμαστε και υπάρχουν πολλά μέσα που διασφαλίζουν την ποιότητα των προσώπων που ασκούν την εξουσία αυτή» (A1).

«Η έλλειψη προσωπικού, κατά κύριο λόγο. Ακόμα, όμως, κι αν έχουμε προσωπικό δεν έχουμε αυτοκίνητο (πιθανότητα να είναι χαλασμένο). Ελλείψεις υλικοτεχνικές, που δυσκολεύουν τη δουλειά μας» (A2).

«Έλλειψη προσωπικού, έλλειψη υλικοτεχνικού εξοπλισμού / οχημάτων / χώρων» (A3).

«Την έλλειψη υλικοτεχνικού εξοπλισμού και το μειωμένο προσωπικό» (A4).

«Η ελλιπής υλικοτεχνική υποδομή και δεν θα έλεγα τόσο η έλλειψη προσωπικού, όσο η διαχείριση και κατανομή του ανθρώπινου δυναμικού» (A5).

Από τις απαντήσεις των αστυνομικών αναδεικνύονται τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν κατά την επιτέλεση του έργου τους, ως εξής:

- Έλλειψη υλικοτεχνικού εξοπλισμού / οχημάτων / χώρων (A2, A3, A4, A5)
- Έλλειψη προσωπικού (A2, A3, A4)
- Διαχείριση και κατανομή του ανθρώπινου δυναμικού (A5)
- Καταγγελτική στάση (από το περιβάλλον του ανήλικου παραβάτη) στον ρόλο του αστυνομικού (A1)

Z.6. Συνθήκες που θα μπορούσαν να διευκολύνουν το έργο του αστυνομικού

Οι συνθήκες που θα μπορούσαν να διευκολύνουν το έργο των αστυνομικών θα παρουσιαστούν, όπως και στο προηγούμενο ερώτημα (Z.5), αρχικά με τα δικά τους λόγια και στη συνέχεια θα ταξινομηθούν.

«Η ενδυνάμωση και η επιμόρφωση των υπαλλήλων που κάνουν αυτή τη δουλειά και έρχονται σε άμεση επαφή με τον ανήλικο παραβάτη» (A1).

«Να υπήρχε επαρκής στελέχωση των υπηρεσιών και υλικοτεχνικές υποδομές» (A2).

«Στελέχωση των υπηρεσιών, ενίσχυση με προσωπικό για προστατευτική φύλαξη κ.ά.» (A3).

«Καλύτερες υλικοτεχνικές υποδομές και στελέχωση των υπηρεσιών με προσωπικό» (A4).

«Η σωστή κατανομή του προσωπικού στις Υπηρεσίες και η παροχή υλικοτεχνικής υποδομής» (A5).

Από τις απαντήσεις των αστυνομικών αναδεικνύονται οι συνθήκες που, κατά τη γνώμη τους, θα διευκόλυναν το έργο τους, ως εξής:

- Βελτίωση υλικοτεχνικών υποδομών (A2, A4, A5)
- Στελέχωση των υπηρεσιών (A2, A3, A4)
- Επιμόρφωση / ενδυνάμωση των υπαλλήλων (A1)
- Σωστή κατανομή προσωπικού (A5)

Στο σημείο αυτό και όσον αφορά στα τρία επόμενα και τελευταία ερωτήματα του Άξονα Ζ, στα οποία οι αστυνομικοί καλούνται να χαρακτηρίσουν το ρόλο τους (Ζ.7.) (έστω και με μία λέξη) και στη συνέχεια να οραματιστούν το ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών (Ζ.8.), καθώς και τον δικό τους ρόλο μέσα σε αυτό (Ζ.9.), η ερευνήτρια έκρινε σκόπιμο να παρουσιάσει αυτούσιες όλες τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, όπως καταγράφηκαν με τον αυθορμητισμό της στιγμής, και παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον προσδίδοντας στην έρευνα ένα ξεχωριστό «χρώμα» με τη δική του σημασία. Οι απαντήσεις τους παρατίθενται με την αύξουσα χρονολογική σειρά λήψης των συνεντεύξεων.

Z.7. Ο ρόλος του αστυνομικού μέσα από τα δικά τους μάτια

«Η γιαγιά μου θυμάται τον παιδονόμο, όμως αυτό το πράγμα δεν υφίσταται. Αυτός ο ρόλος δεν υπάρχει. Ο ρόλος του σύγχρονου αστυνομικού είναι εντελώς διαφορετικός. Είναι κατ' αρχάς κοινωνικός. Εξάλλου, ο πρώτος φορέας που θα έρθει αντιμέτωπος ο παραβάτης είναι η αστυνομία» (A1).

«Σύνθετος ο ρόλος μας. Πρέπει να προστατεύεις και το νόμο και να είσαι και παιδαγωγός ταυτόχρονα. Να προσπαθείς να δώσεις ευκαιρίες σε έναν ανήλικο, αλλά να τον κάνεις να καταλάβει και το λάθος του» (A2).

«Κάνουμε τα πάντα και συμφέρουμε... Κάνουμε πάρα πολλά» (A3).

«Βασικά είμαστε ο κυματοθραύστης μεταξύ της εκάστοτε κυβέρνησης και του υπόλοιπου κοινωνικού συνόλου. Είμαστε ο ενδιάμεσος κρίκος και φυσικά ο ρόλος μας είναι πολυσύνθετος, αφού θα χρειαστεί να κάνουμε και τον ψυχολόγο και τον επιμελητή και τον πατέρα... πολλούς ρόλους, που δεν μας τους έχει δείξει κάποιος ούτε όμως και μπορεί κάποιος να μας τους διδάξει» (A4).

«Ο Αστυνομικός είναι κάπου στη μέση. Σύνθετος ο ρόλος μας. Από τη μια καλείσαι να είσαι αυστηρός, να εφαρμόσεις αυτά που προβλέπονται και από την άλλη δεν μπορείς – ειδικά εδώ στο ανηλίκων – να παραβλέψεις το κοινωνικό σου

πρόσωπο και να μην είσαι άνθρωπος. Επομένως, όταν έρχεσαι αντιμέτωπος με διαμάχη πολιτών, αναγκαστικά κάποιος – προφανώς – θα δυσανεστηθεί...» (A5).

Z.8. Οι αστυνομικοί οραματίζονται το ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών...

«Συνεργασία και συνύπαρξη στον ίδιο χώρο εργασίας των φορέων που ασχολούνται με το παιδί» (A1).

«Θα μπορούσε, π.χ., το ίδρυμα αγωγής να μην ήταν στο Βόλο αλλά στην Αθήνα. Να μπορούσε να τιμωρηθεί ο δράστης με τη στέρηση κάποιων προνομίων, ώστε να μπορούσε να διαπαιδαγωγηθεί και να σωφρονιστεί πραγματικά» (A2).

«Θα 'θελα να τηρούνται τα μέτρα που επιβάλλονται στους ανήλικους και να μη φεύγουν με αίσθημα ατιμωρησίας...» (A3).

«Δεν ξέρω τι να απαντήσω. Ίσως γιατί δεν είναι αυτός ο ρόλος ο δικός μου. Αυτό που έχω να πω είναι πως για μένα είναι σημαντικό να εφαρμόζονται οι νόμοι, όχι μόνο για το αίσθημα ασφαλείας του πολίτη, αλλά και για την ενίσχυση του αισθήματος δικαίου του αστυνομικού, ο οποίος κάνει τη δουλειά του και βλέπει αυτή να πηγαίνει στράφι, αφού πολλάκις έχει συμβεί να πηγαίνουμε επικίνδυνους κρατούμενους μεταγωγές, τους οποίους έχουμε συλλάβει με πολύ κόπο και μεγάλο κίνδυνο, και αμέσως την επόμενη μέρα να είναι έξω και να πρέπει να ζανάρθουμε αντιμέτωποι με το ίδιο πρόσωπο» (A4).

«Πρέπει για μένα να υπάρξουν κατηγορίες δραστών (κατηγορίες αδικημάτων υπάρχουν). Αυτοί που κάνουν τα πιο βαριά αδικήματα να είναι σε άλλη κατάσταση. Και να υπάρξει επίσης ένα όριο επιτρεπτό. Δεν μπορεί να έχουμε ένα παιδί που έχει κάνει 300 ληστείες! Πάει να πει ότι κάτι γίνεται λάθος. Δεν μπορώ να δεχτώ ότι έχουμε κάποια παιδιά, π.χ. αδέρφια Ρομά, όπως μου έρχονται στο μυαλό, που έχουν κάνει από 300 πράξεις ο καθένας και ότι σαν κοινωνία, σαν κράτος, σαν δικαιοσύνη, σαν αστυνομία δεν μπορούμε να κάνουμε κάτι, αφού βλέπουν ότι περνούν ένα αυτόφωρο, ζητούν ένα συγγνώμη και το θέμα σταματά εκεί. Σίγουρα κάτι γίνεται λάθος. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, μάλλον θα έπρεπε να πάρει την επιμέλεια των παιδιών το Κράτος, αφού οι γονείς αδυνατούν να τα μεγαλώσουν σωστά. Εμείς έχουμε κάθε μέρα απομακρύνσεις παιδιών από το οικογενειακό περιβάλλον για άλλες καταστάσεις. Υπάρχει και το Ίδρυμα Αγωγής Βόλου, αλλά και εκεί όποτε θέλεις μπορείς να βγεις έξω και να ζαναμπείς. Δεν είπαμε ότι είναι

φυλακή, αλλά μπορεί να γίνει κάτι ενδιάμεσο, αλλιώς ταλαιπωρούμαστε όλοι» (A5).

Z.9. Οι αστυνομικοί οραματίζονται το δικό τους ρόλο μέσα σε ένα ιδανικό σύστημα μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών...

«Η αποκατάσταση της αλήθειας, η διασφάλιση της αλήθειας που διασφαλίζει και τη δικαιοσύνη, και η τήρηση της νομιμότητας (η διασφάλιση ότι ο αστυνομικός κάνει τη δουλειά του σωστά). Ο Αστυνομικός χρειάζεται επίσης ενδυνάμωση. Ένας ανήλικος αρκεί να μιλήσει με έναν αστυνομικό, για να κατευνάσουν τα πνεύματα» (A1).

«Θα ήθελα να ακουγόταν περισσότερο η άποψή μας και στο δικαστήριο και στο σχολείο και παντού» (A2).

«Είμαι ικανοποιημένος από το σύστημα ως έχει...» (A3).

«Θα ήθελα απλά να εφαρμόζονται όλα όσα ορίζονται από τη νομοθεσία, για να είναι πιο προστατευμένος και ο δικός μας ρόλος» (A4).

«Θα ήθελα να έχουμε ένα μεγαλύτερο περιθώριο δράσης και κάποια περισσότερα εχέγγυα, τα οποία θα προστατεύουν και τον δικό μας ρόλο. Χρειάζεται, επίσης, και εστιασμένη εκπαίδευση για όλο το προσωπικό» (A5).

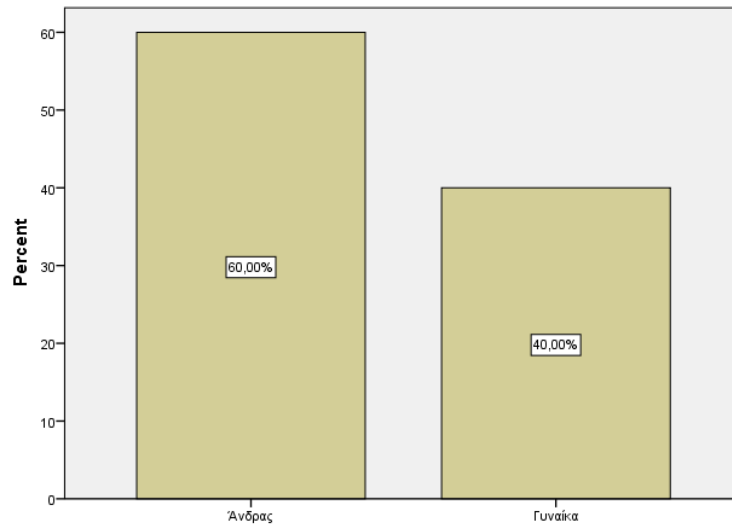
Από τις απαντήσεις των αστυνομικών στα τρία τελευταία ερωτήματα, καθώς και από τη γενικότερη συζήτηση με την ερευνήτρια κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, αναδείχθηκε ο σύνθετος ρόλος τους και οι δυσκολίες που βιώνουν στην προσπάθειά τους να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις του, προσπαθώντας αφενός για την τήρηση του νόμου και αφετέρου για να διατηρήσουν το κοινωνικό τους πρόσωπο ιδιαίτερα απέναντι στην ευπαθή ομάδα των ανήλικων παραβατών, διασφαλίζοντας μεν τα δικαιώματα των παιδιών αυτών, μεριμνώντας δε για την προστασία του κοινωνικού συνόλου.

VII.2.4 Οι απόψεις των Νομικών / Δικηγόρων

Άξονας Α: Ατομικά στοιχεία συμμετεχόντων

A.1. Φύλο

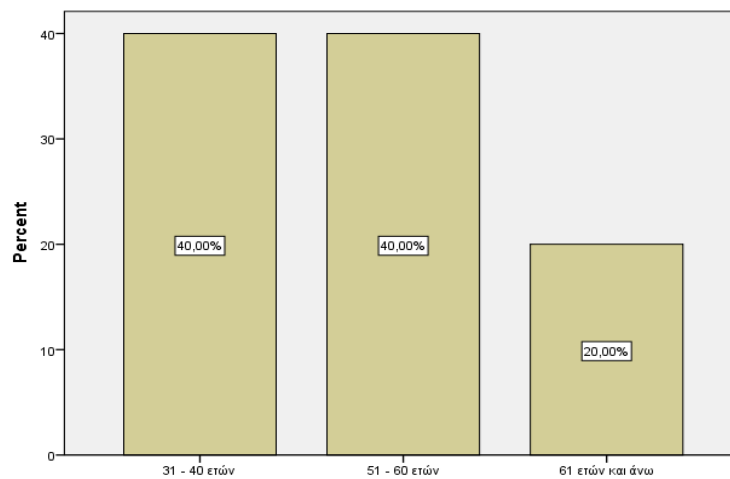
Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα πέντε δικηγόρους, οι τρεις ήταν άντρες και οι δύο γυναίκες.

Σχήμα 198. Φύλο

A.2. Ηλικία

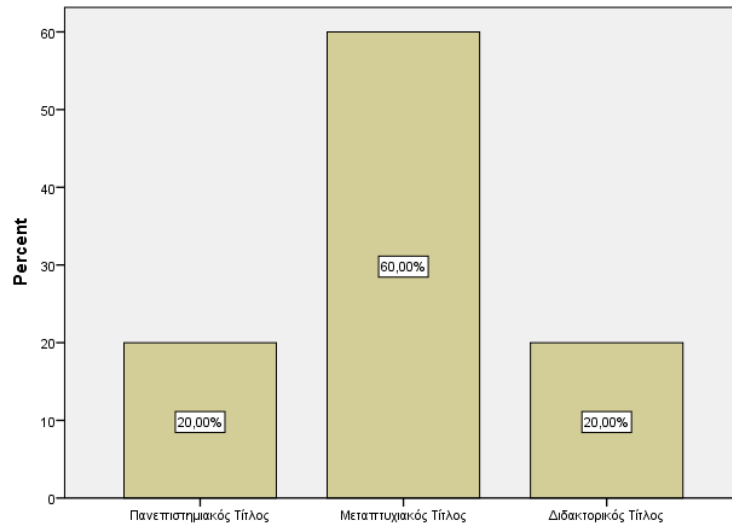
Όσον αφορά στην ηλικιακή ομάδα των ερωτηθέντων δικηγόρων, 40,00% των συμμετεχόντων ήταν 31-40 ετών, 40,00% ήταν 51-60 ετών, ενώ 20,00% ήταν 61 ετών και άνω.

Σχήμα 199. Ηλικιακή ομάδα

A.3. Μορφωτικό επίπεδο

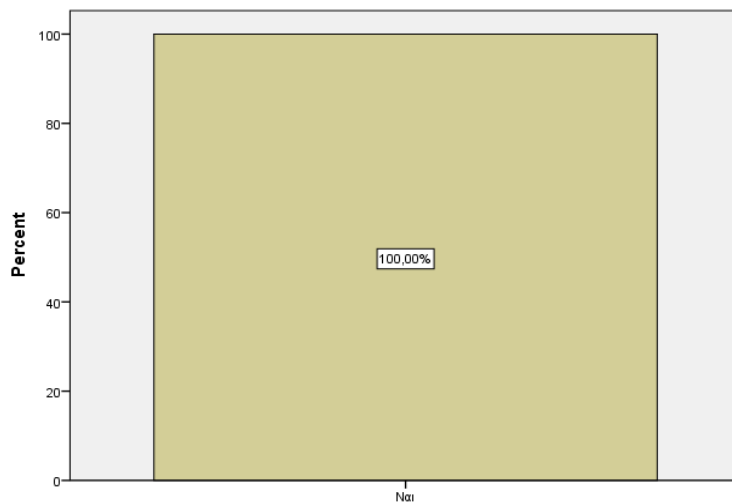
Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ερώτησης περί μορφωτικού επιπέδου, ένας ήταν κάτοχος μόνο πανεπιστημιακού τίτλου (νομικής), τρεις ήταν κάτοχοι και μεταπτυχιακού τίτλου, ενώ ένας είχε και διδακτορικό τίτλο.

Σχήμα 200. Μορφωτικό Επίπεδο

A.4. Επιμόρφωση

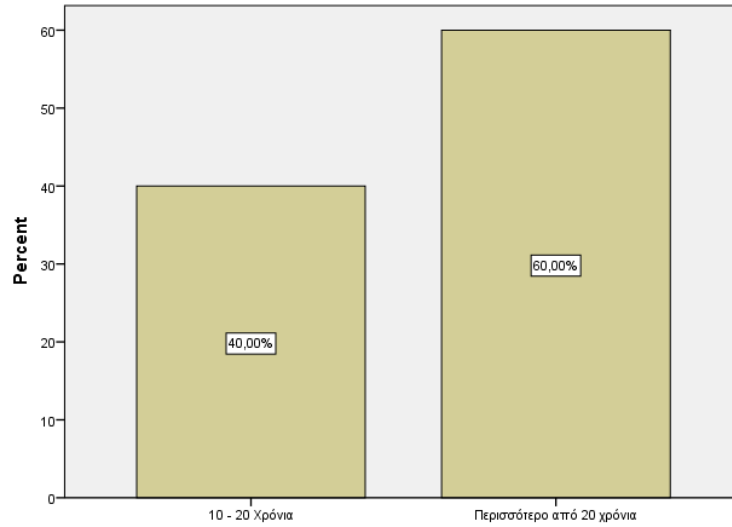
Διερευνώντας περαιτέρω εάν εκτός από τις βασικές σπουδές τους έλαβαν ειδική εκπαίδευση / σεμινάρια σε σχετικό αντικείμενο της εργασίας τους, όλοι απάντησαν καταφατικά, οι δε τέσσερις από τους πέντε αναφέρθηκαν κυρίως στην παρακολούθηση του σεμιναρίου διαμεσολάβησης, προκειμένου να διαπιστευθούν ως διαμεσολαβητές.

Σχήμα 201. Ειδική εκπαίδευση / σεμινάρια σε σχετικό αντικείμενο

A.5. Χρόνια επαγγελματικής πείρας ως δικηγόρος

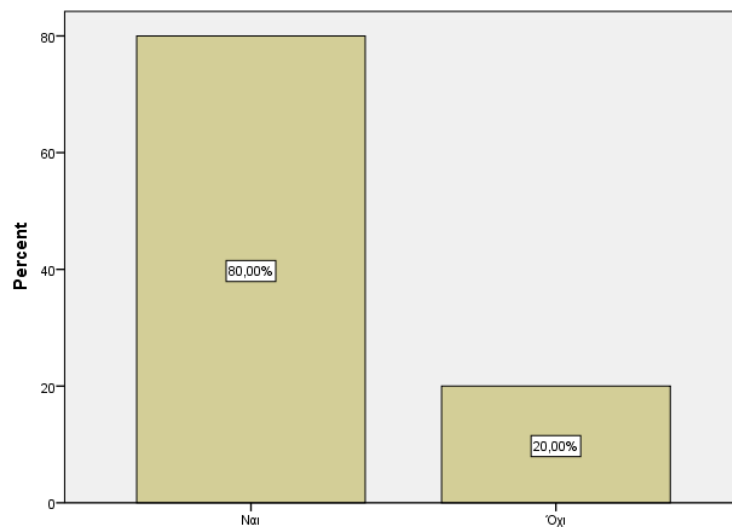
Όσον αφορά στην επαγγελματική πείρα των ερωτηθέντων δικηγόρων, οι δύο από τους συμμετέχοντες απάντησαν 10-20 χρόνια, ενώ οι υπόλοιποι τρεις απάντησαν ότι έχουν επαγγελματική πείρα άνω των 20 ετών.

Σχήμα 202. Πόσα χρόνια επαγγελματικής πείρας έχετε;

A.6. Προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία

Οι τέσσερις από τους πέντε συμμετέχοντες δικηγόρους είχαν προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία.

Σχήμα 203. Προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία

A.7. Ο βασικός λόγος επιλογής του συγκεκριμένου επαγγέλματος

Για τους ερωτηθέντες δικηγόρους, ο βασικός λόγος επιλογής του συγκεκριμένου επαγγέλματος, όπως διαχέεται σε όλες τις απαντήσεις, φαίνεται να είναι ο ενδιαφέρον χαρακτήρας του:

«Μου φαινόταν ενδιαφέρον από τότε που ήμουν μαθητής στο λύκειο, σαν φοιτητής επιβεβαιώθηκε το ενδιαφέρον, σαν επαγγελματίας προβληματίστηκε το ενδιαφέρον (με χαμόγελο και σαρκασμό)» (N1).

«Λίγο ρομαντικός, λίγο επαγγελματικός, περισσότερο από όλα ο χαρακτήρας του επαγγέλματος» (N2).

«Για να μην πω πολλά, αρκεί να πω μόνο ότι ήταν κάτι που ήθελα πάντα» (N3).

«Το επέλεξα, διότι μου άρεσε, όπως μου το είχαν περιγράψει, αφού ως μαθητής δεν μπορείς να έχεις άποψη για το τι ακριβώς είναι η νομική επιστήμη. Μου το περιέγραφαν στον επαγγελματικό προσανατολισμό και τελικά δεν το μετάνιωσα. Αν γύριζα το χρόνο πίσω, πάλι το ίδιο θα επέλεγα» (N4).

«Είναι κάτι που νομίζω ότι το ήθελα από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου» (N5).

A.8. Ο σκοπός του έργου ενός δικηγόρου υπεράσπισης σε δικαστήριο ανηλίκων

Ο σκοπός του έργου ενός δικηγόρου υπεράσπισης σε δικαστήριο ανηλίκων φαίνεται ότι στη σκέψη των ερωτηθέντων βρίσκεται ανάμεσα στην προάσπιση των δικονομικών δικαιωμάτων του ανηλίκου και τη διαπαιδαγώγησή του:

«Η έννοια της υπεράσπισης είναι λίγο ευρεία και πρέπει να την εξειδικεύσουμε. Αν έχουμε στο μυαλό μας το δικαστήριο ανηλίκων σαν ένα ποινικό δικαστήριο, είμαστε έξω από το μονοπάτι που πρέπει να πάρουμε. Εάν το έχουμε σαν μία αρχή, η οποία υποχρεωτικά πρέπει να υπάρχει, για να επιληφθεί περιπτώσεις, όπου έχουμε ενέργειες που μπορεί και να προσομοιάζουν στον μέσο πολίτη με την έννοια του αδικήματος, τότε ναι μπορούμε να μιλήσουμε εκεί για υπεράσπιση. Ο ρόλος ενός δικηγόρου, λοιπόν, σε ένα δικαστήριο ανηλίκων είναι να αναδειξεί ούτως ή άλλως ως ένα κομμάτι τα στοιχεία της δικογραφίας που έχουν να κάνουν συγκεκριμένα με την πράξη νομοτυπικά, πώς αυτή πρέπει να υπαχθεί στην πρόβλεψη του νομοθέτη και πώς να αντιμετωπιστεί από τον δικαστή και την ίδια στιγμή πρέπει να συμβάλλει στην έννοια της διαπαιδαγώγησης του ανηλίκου, ούτως ώστε να μπει σε έναν εσωτερικό διάλογο πρώτα απ' όλα με τον

εαυτό του και μετά και με ένα τυχόν θύμα, και από εκεί και πέρα να ικανοποιηθεί η εκπαιδευτική σημασία αυτού που αποκαλούμε ποινικό δίκαιο» (N1).

«Νομίζω ότι στο δικαστήριο ανηλίκων έχεις ένα σκοπό: να μπορέσεις να λύσεις τη διαφορά μεταξύ των δύο μερών και δεύτερον να βοηθήσεις τους ανήλικους να μπουν στον ίσιο δρόμο» (N2).

«Νομίζω ότι είναι λίγο αντιφατικός ο ρόλος του. Βασικά, ο συνήγορος υπεράσπισης είναι εκεί, για να υπερασπίσει τα δικαιώματα κάθε εντολέα του και ως προς τούτο να υπερασπίσει τα δικαιώματα του ανηλίκου, τα δικονομικά του δικαιώματα πρωτίστως. Βέβαια, επειδή ο σκοπός του δικαστηρίου ανηλίκων είναι και η διαπαιδαγώγηση, εκεί καμιά φορά δημιουργείται και μια αμηχανία στους συνηγόρους, αλλά κατά κύριο λόγο νομίζω ότι αυτό κάνουμε: εξασφαλίζουμε τα δικονομικά δικαιώματα του ανηλίκου» (N3).

«Ο πρώτος ρόλος του δικηγόρου είναι υπερασπιστικός. Μέσα σε αυτόν τον υπερασπιστικό ρόλο, όμως, επειδή ακριβώς ο κατηγορούμενος είναι ανήλικος, θα πρέπει να υπάρχει και μία ανθρώπινη διάσταση, που βοηθά αφενός στο να κάνεις καλύτερα τη δουλειά σου, αλλά και αφετέρου βοηθά στο να προσεγγίσεις καλύτερα το νέο παιδί, προκειμένου να διαπαιδαγωγηθεί και να υποστηριχθεί ψυχολογικά, αφού και η διαδικασία στο ακροατήριο δεν είναι εύκολη» (N4).

«Νομίζω ότι εκτός από το να υπερασπιστείς τα δικαιώματα του ανηλίκου, ένας άλλος σημαντικός στόχος είναι να τον βοηθήσεις να καταλάβει το λάθος του, ώστε να μην ξαναβρεθεί στη θέση του κατηγορουμένου» (N5).

A.9. Ικανότητες που πρέπει να διαθέτει ή να καλλιεργήσει ένας νομικός, προκειμένου να είναι αποτελεσματικότερος στην άσκηση του έργου του

Σύμφωνα με τους ερωτηθέντες, οι ικανότητες που πρέπει να διαθέτει ή να καλλιεργήσει ένας δικηγόρος, για να επιτελεί αποτελεσματικότερα το έργο του είναι – παράλληλα με την άρτια επιστημονική κατάρτιση – οι κοινωνικές δεξιότητες (ενσυναίσθηση, κοινωνικότητα, οξυδέρκεια, “κοινή” αντίληψη, επαφή με την πραγματικότητα). Ειδικότερα:

«Εν ευρεία εννοία, σίγουρα χρειάζεται μια επιστημονική κατάρτιση, να γνωρίζει δηλαδή τις προβλέψεις του νόμου και πώς χειρίζεται μια σειρά από καταστάσεις. Από εκεί και πέρα, ο ίδιος ως προσωπικότητα είναι καλό να διακρίνεται από ενσυναίσθηση, μία έννοια η οποία του επιτρέπει να μπει στη θέση και στα παπούτσια μιας άλλης πλευράς, να καταλάβει ποια είναι τα βαθύτερα

συμφέροντά της και κατά πόσο αυτά μπορούν να ικανοποιηθούν άμεσα χωρίς κόστος είτε υλικό είτε ψυχικό» (N1).

«Κατ' αρχάς πρέπει να είναι κοινωνικός, να είναι ένας άνθρωπος της ζωής / της καθημερινότητας, να βλέπει την ενασχόλησή του όχι με τον επαγγελματικό χαρακτήρα αλλά με τον λειτουργικό του» (N2).

«Σίγουρα πρέπει να ενημερώνεται διαρκώς για τις εξελίξεις και κατά τη δική μου άποψη να έχει αυτό που λέμε 'κοινή αντίληψη', που δεν είναι καθόλου 'κοινή' τελικά» (N3).

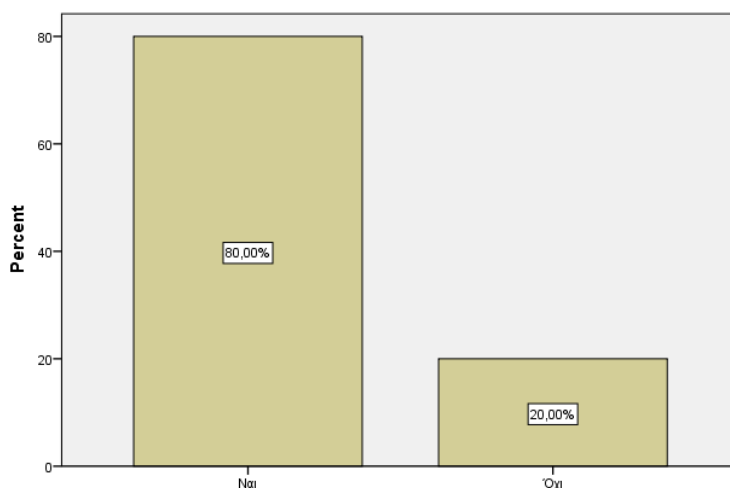
«Πιστεύω ότι η ικανότητα ενός νομικού είναι αποτέλεσμα τριών παραγόντων: γνώσης, εμπειρίας και οξυδέρκειας» (N4).

«Καλή γνώση των νομικών θεμάτων, καλή αντίληψη και επαφή με την πραγματικότητα» (N5).

Άξονας Β: Διερεύνηση των απόψεων των δικηγόρων για τη νεανική παραβατικότητα

B1. Ποιοτική ή / και ποσοτική διαφοροποίηση της ένδικης νεανικής παραβατικότητας την τελευταία δεκαετία

Οι τέσσερις από τους πέντε ερωτηθέντες δικηγόρους πιστεύουν ότι κατά την τελευταία δεκαετία η ένδικη παραβατικότητα των ανηλίκων έχει αλλάξει μορφή.

Σχήμα 204. Κατά τη γνώμη σας, την τελευταία δεκαετία η ένδικη παραβατικότητα των ανηλίκων έχει αλλάξει μορφή, ποιοτικά και ποσοτικά, σε σύγκριση με το παρελθόν;

Οι δικηγόροι που απάντησαν καταφατικά στο ερώτημα για τη διαφοροποίηση της ένδικης ανήλικης παραβατικότητας, εστίασαν κυρίως στη διαφοροποίηση των ποιοτικών της χαρακτηριστικών. Ειδικότερα ανέφεραν:

«Ο ανήλικος συμμετέχει πολύ συχνά, ακόμα και εν αγνοία του στο λεγόμενο ηλεκτρονικό έγκλημα, είτε αυτό που γίνεται απ' ευθείας με τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή είτε αυτό που γίνεται με τη χρήση διαδικτύου. Έχει μπει στη διαδικασία να γίνονται επιθέσεις σε πολύ πιο έντονο βαθμό από ό,τι γίνονταν παλαιότερα, στην προσωπικότητα των παιδιών και μεγάλη ψυχική πίεση, την ίδια στιγμή ο ανήλικος έχει εξοικειωθεί περισσότερο με τη βία και την ίδια στιγμή έχει εξοικειωθεί περισσότερο με μια κουλτούρα του εύκολου κέρδους, της εύκολης ζωής» (N1).

«Υπάρχει μία αλλαγή, που νομίζω ότι είναι μικρότερη από αυτή που πολλές φορές λέγεται ή αποτυπώνεται. Υπάρχει ποσοτικά μία μικρή αύξηση (όχι τραγική) και ποιοτικά υπάρχει μία τάση για μια βαρύτερης μορφής παραβατικότητα σε μικρότερες ηλικίες. Βλέπουμε, δηλαδή, σοβαρότερα αδικήματα σε ηλικίες 13-15 ετών» (N3).

«Συναντάμε στα δικαστήρια περισσότερα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας, τα οποία διαπράττονται συχνά από Ρομά ή αλλοδαπούς και ενέχουν σκληρή βία» (N5).

Ο N4 πιστεύει ότι δεν υπάρχει ιδιαίτερη ποιοτική ή ποσοτική διαφοροποίηση στην ένδικη ανήλικη παραβατικότητα.

Οι δικηγόροι αποδίδουν τη διαφοροποίηση της ένδικης παραβατικότητας των ανηλίκων στους παρακάτω παράγοντες:

- Οικονομική κρίση (N1, N2, N3, N5)
- Προσφυγικές / μεταναστευτικές ροές (N1, N2, N5) και στην αντιμετώπισή τους από την κοινωνία (N1)
- Οικογενειακές σχέσεις (N1)
- Χρήση διαδικτύου (N1)
- Κοινωνικές ανισότητες / ταξικότητα (N3)

«Το πρώτο είναι αλλαγές που επήλθαν σε οικονομικό επίπεδο με την εμφάνιση της κρίσης, οι οποίες με τη σειρά τους είχαν αντανακλάσεις στις σχέσεις μέσα στην οικογένεια, η οποία είναι ένα κύτταρο που παίζει τεράστιο ρόλο στο θέμα της

συμπεριφοράς του ανήλικου, ακόμα κι αν δεν φτάσει στο σημείο να γίνει παραβάτης. Το δεύτερο έχει να κάνει με το διαδίκτυο, το οποίο άλλαξε άρδην και την κοινωνικοποίηση και τις εμπειρίες και τους προβληματισμούς των ανηλίκων, οι οποίοι έχουν και μεγαλύτερη πρόσβαση σε αυτές τις μορφές επικοινωνίας. Το τρίτο που έπαιξε ρόλο ήταν το πώς αντιμετωπίστηκαν από την κοινωνία και τις αρχές πρωτόγνωρα για τις τελευταίες δεκαετίες ζητήματα, όπως ήταν το προσφυγικό. [...] Επίσης, υπήρξε και μια εγκληματικότητα, η οποία δημιουργήθηκε σε σχέση με το προσφυγικό, γιατί υπήρχαν ομάδες (όπως τώρα έχει να κάνει με τη δίκη της Χρυσής Αυγής) που προσπάθησαν να μπουν στα σχολεία, να προσεταιριστούν νέα παιδιά και τυχόν φόβους, αγωνίες ως προς το άγνωστο και μια διάθεση να δημιουργήσουν εχθρούς γι' αυτά τα παιδιά στο δυσμενές περιβάλλον που αντιμετωπίζουν οικονομικά, να στοχοποιήσουν τέτοιες περιπτώσεις» (N1).

«Οικονομικοί κυρίως λόγοι έχουν αλλάξει τη μορφή της νεανικής παραβατικότητας και βεβαίως, η πρόσμιξη με άλλους λαούς και πληθυσμούς, οι οποίοι έχουν αλλάξει τα δεδομένα σε σχέση με την παραβατικότητα» (N2).

«Αυτή η αλλαγή πιστεύω ότι οφείλεται σε πολλά πράγματα: στην οικονομική κρίση, στις κοινωνικές ανισότητες, πάρα πολλές κοινωνικές ομάδες είναι περιθωριοποιημένες. Για μένα, οι περισσότεροι ανήλικοι που εμπλέκονται με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης είναι από ευάλωτες ομάδες (μετανάστες ή Ρομά), είναι και οι ομάδες που πλήττονται περισσότερο, όπου οι γονείς αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα βιοπορισμού (ανεργία, περιθωριοποίηση κ.λπ.) και όλα αυτά τα προβλήματα τα μεταφέρουν τα παιδιά. Άρα θεωρώ ότι το ταξικό στοιχείο, η ταξικότητα υπάρχει έντονα στην ποινική δικαιοσύνη και ειδικότερα, στην ποινική δικαιοσύνη ανηλίκων» (N3).

«Σε αυτή τη διαφοροποίηση έπαιξε σημαντικό ρόλο η οικονομική κρίση και οι μεταναστευτικές ροές» (N5).

B.2. Παράγοντες που ωθούν έναν ανήλικο στην παραβατικότητα

Σύμφωνα με την οπτική των δικηγόρων, το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας είναι σύνθετο και πολυπαραγοντικό. Γι' αυτό και όλοι σχεδόν αναφέρθηκαν σε περισσότερους από έναν αιτιολογικούς παράγοντες:

«Θα βοηθούσε αν τους χωρίζαμε σε κατηγορίες. Οι πρώτοι είναι οι εξωγενείς, δηλαδή το πλαίσιο όπου λειτουργούν τα παιδιά. Αναφερθήκαμε και πριν στο

ζήτημα οικονομικών συνθηκών, κοινωνικών συνθηκών, περιοχής που μένει κάθε φορά κάποιο παιδί, το πόσο εκεί η καθημερινότητά του έχει διαβρωθεί από εξωγενείς παράγοντες που δημιουργούν ζητήματα, όπως: οργανωμένο έγκλημα που προσπαθεί να βάλει ναρκωτικά, οργανωμένο έγκλημα που προσπαθεί να καλλιεργήσει μισαλλοδοξία και ρατσισμό στα παιδιά και μια σειρά από τέτοιους παράγοντες. Υπάρχουν, ωστόσο, και παράγοντες, οι οποίοι είναι πιο εσωτερικοί και έχουν να κάνουν με το στενό περιβάλλον του παιδιού, κυρίως την οικογένεια και το σχολείο, ακόμα και την ίδια την ψυχοσύνθεσή του. Έτσι, λοιπόν, ένας ανήλικος παραβάτης, όπως συνηθίζουμε να χρησιμοποιούμε τον όρο, μπορεί να μπει στη διαδικασία να προχωρήσει σε πράξεις οι οποίες σε μας φαίνονται παράλογες ή παράνομες, ή μπορεί απλά να θέλει να εξωτερικεύσει ένα άγχος του ή μπορεί να θέλει να κάνει μία έκκληση, για να του δώσουν το ενδιαφέρον που δεν του δίνουν ή μπορεί να θέλει να εκδικηθεί γονείς γιατί νιώθει ότι δεν ανταποκρίνονται στον ρόλο τους ή μπορεί πολύ απλά να έχει μπει σε ένα μονοπάτι με το κοινωνικό και το φιλικό του περιβάλλον, για να νιώθει αποδεκτός σε μια μικροκοινωνία, η οποία καλλιεργεί μία τέτοια κουλτούρα» (N1).

«Κατ' αρχάς ξεκινάμε από το περιβάλλον. Αν οι ανήλικοι δεν έχουν μια σταθερότητα στο οικογενειακό τους περιβάλλον και προέρχονται από μία διαλυμένη οικογένεια, αντιμετωπίζοντας μεγάλα οικονομικά προβλήματα, νιώθουν ότι δεν τους δίνεται εξίσου η δυνατότητα να σχεδιάσουν το μέλλον τους και καταλήγουν συχνά στην παραβατικότητα» (N2).

«Η νεανική παραβατικότητα είναι επίσης πολυπαραγοντική. Πολλά μπορεί να παίζουν ρόλο: τα διάφορα προβλήματα που βιώνει ο ανήλικος στο ευρύτερο οικογενειακό - κοινωνικό του περιβάλλον, η απόρριψη (εάν πρόκειται για μετανάστες ή Ρομά, όλο αυτό το αρνητικό κλίμα που βιώνει), μπορεί να είναι οι παρέες, μπορεί να είναι η ανάγκη των ανηλίκων να ανήκουν κάπου ή / και να προσπαθούν να ηγηθούν, τα πρότυπα που μπορεί να έχουν. Πολλές φορές δεν βρίσκουν κανένα ενδιαφέρον στο σχολείο και όλα τα θεωρούν κάπως επίπεδα και αδιάφορα» (N3).

«Το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας είναι σύνθετο και οι αιτιολογικοί παράγοντες μπορεί να είναι πολλοί: α) ένα οικογενειακό περιβάλλον, το οποίο πολλές φορές δεν υποστηρίζει τον ανήλικο, με αποτέλεσμα να ξεφεύγει, β) οι παρέες, οι οποίες για μένα είναι ένας πολύ βασικός παράγοντας, ίσως και ο βασικότερος, διότι από εκεί ξεκινούν όλα και γ) το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον

του ανηλίκου. Π.χ., χωρίς να είμαστε ρατσιστές, βλέπουμε πολλές εγκληματικές πράξεις να διαπράττονται από τους Ρομά, οι οποίοι είναι γενικότερα απρόσεκτοι σε κάποια ποινικά αδικήματα» (N4).

«Πιστεύω πως ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες είναι το οικογενειακό περιβάλλον του ανηλίκου. Θεωρώ ότι – ως επί το πλείστον – ένα έντονα συγκρουσιακό ή αδιάφορο περιβάλλον, δημιουργεί ένα αίσθημα ανασφάλειας στον ανήλικο και τότε εκείνος γίνεται πιο ευάλωτος και επιρρεπής σε παρέες ομηλίκων που επιδεικνύουν παραβατικές συμπεριφορές» (N5).

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι – σύμφωνα με τις απόψεις των δικηγόρων – οι παράγοντες που ωθούν έναν ανήλικο στην τέλεση παραβατικών πράξεων είναι:

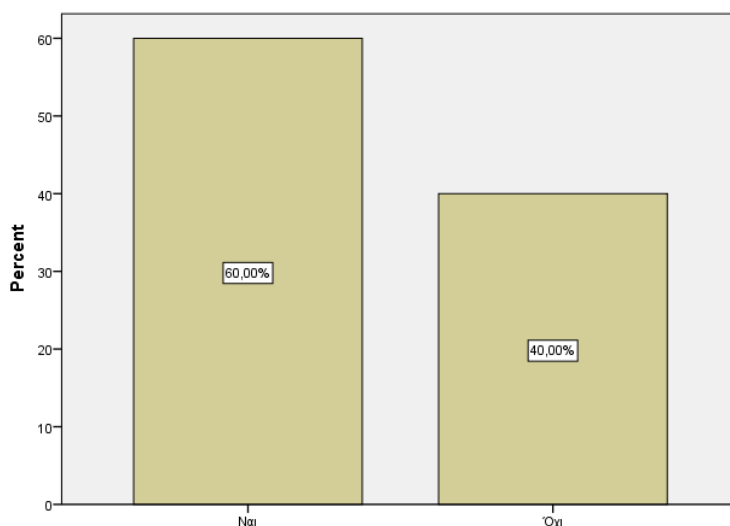
- Οικογενειακοί (αδυναμία γονεϊκής ανταποκρισιμότητας, μη συγκροτημένο / ασταθές / συγκρουσιακό οικογενειακό περιβάλλον) (N1, N2, N3, N4, N5)
- Κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες (ευρύτερου και στενότερου κοινωνικού περιβάλλοντος) (N1, N2, N3, N4)
- Παρέες συνομηλίκων (N3, N4, N5)
- Σχολείο (αδιάφορο / μη συμπεριληπτικό) (N1, N3)
- Έκκληση για προσοχή / ανάγκη «του ανήκειν» (N1, N3)
- Στοιχεία προσωπικότητας (N1)
- Πρότυπα (N3)

B.3. Υπάρχει συγκεκριμένο προφίλ παραβατικού νέου;

Στο ερώτημα εάν οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι υπάρχει συγκεκριμένο προφίλ ενός παραβατικού νέου, οι τρεις από τους πέντε (N2, N4, N5) πιστεύουν ότι υπάρχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά στις συμπεριφορές των παιδιών που έρχονται σε σύγκρουση με τον νόμο. Ειδικότερα, ο N4 εκτιμά ότι βάσει αυτών δημιουργείται ένα συγκεκριμένο προφίλ, ωστόσο «δεν μπορούμε να μιλάμε με γενικεύσεις» (N4). Αντίθετα, οι δύο άλλοι δικηγόροι (N1, N3) απάντησαν αρνητικά.

Ο N3 επέμεινε περισσότερο στο θέμα της ταξικότητας και της επιλεκτικότητας του κοινωνικού ελέγχου: «Δεν πιστεύω ότι υπάρχει αιτιοκρατικά, δηλαδή ότι αιτιακά υπάρχει ένα προφίλ που οδηγεί στην παραβατικότητα. Εάν κανείς παρατηρήσει τις στατιστικές και κάνει μία γενικότερη έρευνα θα δει, αυτό που είπα και πριν, ότι υπάρχει μια ταξικότητα. Δηλαδή το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης γενικά, ενηλίκων και

ανηλίκων, στρέφεται κυρίως προς τις ευάλωτες κοινωνικές κατηγορίες που είναι αυτές που γεμίζουν και τα πινάκια, αφενός γιατί αντιμετωπίζουν προβλήματα και αφετέρου γιατί είναι πολύ πιο ορατές. Είναι πολύ πιο εύκολο ένας αστυνομικός να σταματήσει έναν ανήλικο Ρομά που κάνει τσιγαριλίκι, παρά κάποιον που είναι σε ένα πάρτι στην Κηφισιά, όπου πάλι μπορεί να κάνουν χρήση ναρκωτικών. Είναι πολύ πιο ευάλωτες οι συγκεκριμένες κοινωνικές κατηγορίες και ομάδες».

Σχήμα 205. Πιστεύετε ότι υπάρχει συγκεκριμένο προφίλ ενός παραβατικού νέου;

B.4. Βασικά χαρακτηριστικά ενός ανήλικου που εμπλέκεται με το νόμο

Σε μια προσπάθεια να σκιαγραφήσουμε κάποια χαρακτηριστικά των ανηλίκων που εμπλέκονται με το νόμο, οι τρεις δικηγόροι απάντησαν ότι πρόκειται κυρίως για παιδιά με:

«έλλειψη υποστηρικτικού περιβάλλοντος, χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο οικογένειας, χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, χωρίς αξίες και στόχους. Δεν περιμένουν μια καλύτερη μέρα, δεν έχουν ένα επαγγελματικό μέλλον, αφού στερούνται βασικές προϋποθέσεις μόρφωσης» (N2).

«αντιδραστικότητα, μια 'σκληρότητα' έκφρασης, προβαίνει ίσως σε μία εγκληματική πράξη χωρίς κάποιες αναστολές που ενδεχομένως ένα άλλο παιδί της ηλικίας του θα είχε. Επίσης, συχνά μπορεί να διακρίνεται από κάποια επιπολαιότητα, γιατί δεν μπορώ να πω ότι ένα παιδί που κάνει μια παραβατική πράξη είναι απαραίτητα 'κακό', αλλά ενδεχόμενα είναι ένα παιδί που έχει παρασυρθεί και κάνει ένα λάθος. Φυσικά, εκτός από την έλλειψη υποστήριξης ενός σταθερού οικογενειακού και κοινωνικού περιβάλλοντος, όπως αναφέραμε και

παραπάνω, θεωρώ ότι ένα τεράστιο και καταλυτικό θέμα είναι η έλλειψη παιδείας. Κάποιος που έχει παιδεία, είτε ανήλικος είτε ενήλικος, δεν παρουσιάζει εύκολα παραβατική συμπεριφορά» (N4).

«προβλήματα στο οικογενειακό τους πλαίσιο, προέρχονται συνήθως από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα και χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, χωρίς στόχους στη ζωή τους» (N5).

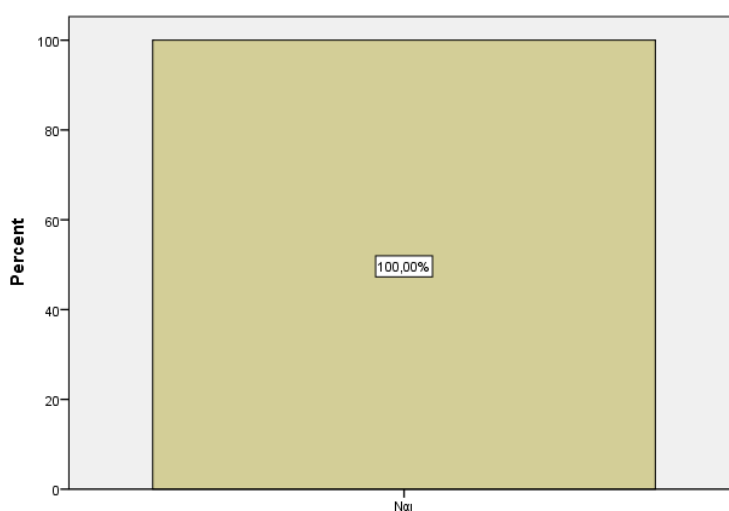
Οι δύο δικηγόροι (N1, N3), οι οποίοι και στο προηγούμενο ερώτημα απάντησαν αρνητικά στην ύπαρξη ενός προφίλ του παραβατικού ανήλικου, υποστήριξαν:

«Διευκολύνοντας το έργο μιας – ας το βαπτίσουμε έτσι – εγκληματολογικής προσέγγισης, όντως μπορούμε να μπούμε στη διαδικασία να σκιαγραφήσουμε και να δημιουργήσουμε κάποια ίσως στερεοτυπικά πρότυπα, τα οποία όμως – πρέπει να καταλάβουμε ότι – έχουν τεράστια ποικιλομορφία και καλύπτουν μια σειρά από παράγοντες. Έτσι, μπορούμε να δούμε έναν ανήλικο παραβάτη, ο οποίος έχει μεγαλώσει σε ένα περιβάλλον, το οποίο εξωτερικά φαίνεται πάρα πολύ καλό, πλούσιο, να φοιτά σε καλά σχολεία με προσοχή, με ενδιαφέρον και μπορούμε την ίδια στιγμή να δούμε έναν παραβάτη, αυτόν που βιαζόμαστε να κρίνουμε ως προβληματικό, που να έχει γνωρίσει τη βία και εντάσεις μέσα στο σπίτι του, από ένα χαμηλό ίσως κοινωνικοοικονομικό επίπεδο. Μπορούμε να δούμε έναν ανήλικο παραβάτη ο οποίος μπορεί να ασχολείται με τον αθλητισμό και να έχει μια μανία με τη γυμναστική, μπορούμε όμως να δούμε κι έναν ανήλικο παραβάτη ο οποίος είναι κλεισμένος μέσα στο σπίτι του μπροστά σε έναν υπολογιστή. Άρα, κατ' αρχήν, δεν μπορούμε να μιλήσουμε για ένα στερεότυπο. Ωστόσο θεωρώ ότι θα ήταν καλύτερο στην περαιτέρω ανάγνωση στο αντικείμενο να δημιουργηθούν κάποιες νόρμες και να δούμε κάθε φορά η κάθε νόρμα τι είδους εγκληματικότητα κάνει και πώς προχωρά σε αυτή» (N1).

«Νομίζω ότι δεν θα ήθελα να απαντήσω σε αυτή την ερώτηση, γιατί δεν πιστεύω ότι υπάρχουν βασικά χαρακτηριστικά. Εφόσον ξεκινώ με την άποψη ότι αυτό το οποίο βλέπουμε να έρχεται σε επαφή με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης έχει μεγάλη σημασία και με τη λειτουργία του κοινωνικού ελέγχου απέναντι στις συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, θεωρώ ότι είναι λάθος να πούμε ότι υπάρχουν βασικά κοινά χαρακτηριστικά. Σίγουρα είναι παιδιά που αντιμετωπίζουν προβλήματα, ας πούμε, κοινωνικοποίησης στο ευρύτερο κοινωνικό και οικογενειακό τους περιβάλλον» (N3).

B.5. Περιπτώσεις που αναίρεσαν την εικόνα του νέου με τα ανωτέρω χαρακτηριστικά

Όταν ρωτήθηκαν οι δικηγόροι αν γνώριζαν περιπτώσεις που αναίρεσαν την εικόνα του νέου με τα χαρακτηριστικά που ανέφεραν προηγουμένως ή με τα χαρακτηριστικά που συνήθως τους προσάπτονται, όλοι απάντησαν καταφατικά, έστω και αν ένας από τους ερωτηθέντες εκτιμά ότι τέτοιες περιπτώσεις είναι πολύ σπάνιες (Λ4).

Σχήμα 206. Γνωρίζετε περιπτώσεις που αναίρεσαν την εικόνα του νέου με τα χαρακτηριστικά που μόλις αναφέρατε;

Ειδικότερα, ανέφεραν:

«Αυτό που μπορώ να καταθέσω από την εμπειρία μου είναι ότι στην ένδικη νεανική παραβατικότητα συναντούμε συνήθως περιπτώσεις, στις οποίες οι ανήλικοι έχουν βιώσει ένα πολύ ασταθές περιβάλλον μέσα στην οικογένεια, συχνά τοξικό, με τους γονείς να μην έχουν καμία επικοινωνία μεταξύ τους είτε είναι σε γάμο είτε σε διαζύγιο, συχνά να μεγαλώνουν μακριά από το στενά οικογενειακό περιβάλλον, με γονείς που έχουν συνήθως χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Έχουμε όμως δει στα δικαστήρια και παιδιά που προέρχονται από ένα περιβάλλον πάρα πολύ πλούσιο, φαινομενικά συγκροτημένο περιβάλλον, με καλό μορφωτικό επίπεδο. [...] Όσο και αν μας ξαφνιάζει, πολλές φορές αυτά τα παιδιά απασχολούν τη δικαιοσύνη για τα ίδια αδικήματα. Για παράδειγμα, ένα παιδί από ένα χαμηλό κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον που ζει σε μια φτωχογειτονιά, μπορεί να μπλεχτεί και στη διακίνηση φτηνών ναρκωτικών, τα οποία υπάρχουν σ' αυτό το περιβάλλον. Ένα παιδί από μια πλουσιότερη οικογένεια, πάλι, μπορεί να μπλεχτεί

με ζητήματα που αφορούν τη διακίνηση ναρκωτικών, όμως πιο ακριβών ναρκωτικών. Όπως και η βία. Μπορεί να δούμε να ασκεί bullying ένα παιδί σε μια υποβαθμισμένη κατοικία, ίσως με άλλους τρόπους και αρκετά βίαιους, αλλά μπορούμε να δούμε να ασκεί bullying και ένα παιδί από πλούσια οικογένεια που φοιτά σε ένα ιδιωτικό σχολείο, το οποίο συχνά μπορεί να είναι πολύ πιο σκληρό, γιατί αυτό το παιδί έχει καλύτερη πρόσβαση στην τεχνολογία» (N1).

«Βεβαίως και συναντάμε περιπτώσεις να φτάνουν στα δικαστήρια, από αυτές που λέμε ότι δεν περιμέναμε. Θυμάμαι μια τελευταία περίπτωση που μας απασχόλησε, ενός ανηλίκου από ένα συγκροτημένο σπίτι, με καλό μορφωτικό και κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, που είχε διαπράξει 11 ληστείες! Αυτό το παιδί, όμως, έμπλεξε σε παρέες και οδηγήθηκε τελικά στην παραβατικότητα» (N2).

«Τα πρότυπα, γενικότερα, και η έλλειψη νοήματος ζωής, που βιώνουν μικροί και μεγάλοι, είναι ένα διαταξικό φαινόμενο και, όσο περνούν τα χρόνια, το βλέπεις ακόμα περισσότερο. Υπάρχουν πολλά παιδιά που βιώνουν αυτή τη ματαίωση, μια πολιτισμική κρίση και κρίση αξιών γενικότερα. Το βλέπεις δηλαδή και σε παιδιά, που προφανώς είναι διαφορετικό το οικογενειακό και κοινωνικό τους περιβάλλον, προέρχονται από αυτό που αποκαλούμε 'καλές οικογένειες', από ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Το βλέπεις και σε τέτοιες περιπτώσεις, ακριβώς διότι υπάρχει μία αντίδραση σε όλον αυτόν τον υλισμό, σε όλη αυτή την αδιαφορία ενδεχομένως των γονέων, σε όλη αυτή την έλλειψη νοήματος, την έλλειψη εγγύτητας, αλληλεγγύης κ.λπ. [...] Και αυτό το ζήτημα (της ενδεχόμενης διαφοροποίησης των αδικημάτων που διαπράττουν) πάλι έχει να κάνει, για μένα, με τον κοινωνικό έλεγχο. Για παράδειγμα, το να πάρει κάποιος να οδηγήσει ένα μηχανάκι ή ένα αυτοκίνητο χωρίς δίπλωμα, είναι θέμα διαταξικό. Το ποιος συλλαμβάνεται είναι άλλο ζήτημα. Ένας ανήλικος από 'καλό σπίτι' θα πάρει εύκολα το αυτοκίνητο της μάνας του ή του πατέρα του κρυφά, όπως κάποιος άλλος θα πάρει να οδηγήσει το μηχανάκι ενός φίλου του. Το ίδιο συμβαίνει και με τα ναρκωτικά ή με τη φθορά ξένης περιουσίας ή με τις σωματικές βλάβες. Αυτά – και ιδίως τα ναρκωτικά – είναι αδικήματα διαταξικά. Τις κλοπές, και κυρίως τις διακεκριμένες, τις συναντούμε περισσότερο στα – ας πούμε – κατώτερα κοινωνικά στρώματα, στις ευάλωτες ομάδες» (N3).

«Πολύ σπάνιες περιπτώσεις και σίγουρα δεν θα εμπλέκονται σε πράξεις βαριάς εγκληματικότητας. Ενδεχόμενα να έχουν εμπλακεί με παρέες, π.χ., σε κάποια φθορά ξένης ιδιοκτησίας κ.λπ.» (N4).

«Φυσικά και υπάρχουν περιπτώσεις παιδιών από ‘καλές’ οικογένειες, με υψηλό μορφωτικό και κοινωνικό status, οικονομική επιφάνεια, που φοιτούν σε καλά σχολεία και ίσως μπλέξουν περιστασιακά σε κάποιες πράξεις, ενδεχόμενα σε πειραματική χρήση ουσιών. Όμως τέτοιες περιπτώσεις θεωρώ ότι δεν φτάνουν συχνά στα δικαστήρια» (N5).

Άξονας Γ: Διερεύνηση των απόψεων των δικηγόρων περί αποκαταστατικής δικαιοσύνης

Γ.1. Ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών

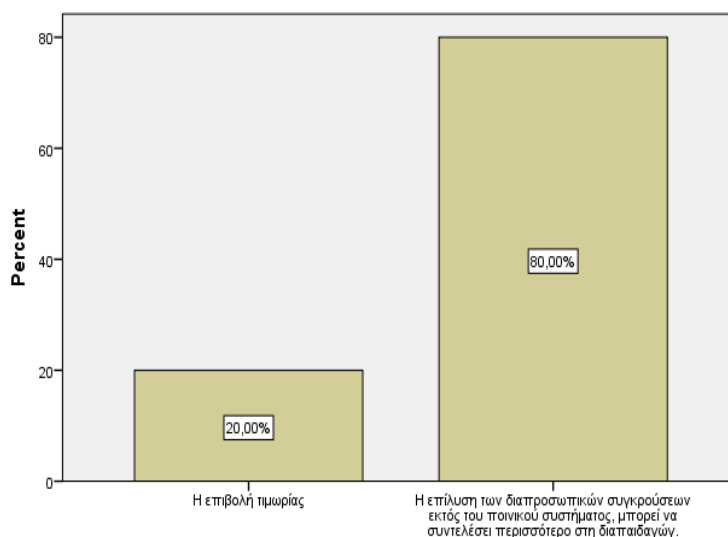
Στο ερώτημα αυτό, ο σκοπός του σωφρονισμού συμπεριλαμβανόταν στις απαντήσεις των τεσσάρων από τους πέντε δικηγόρους και μάλιστα, οι τρεις επέλεξαν τον **σωφρονισμό** 1ο σε κλίμακα σπουδαιότητας και ένας τον έθεσε στη 2η θέση κατάταξης. Στη συνέχεια, ο σκοπός της **διαπαιδαγώγησης** συμπεριλαμβανόταν, επίσης, στις απαντήσεις τεσσάρων νομικών, οι τρεις από τους οποίους την επέλεξαν στην 3η θέση κατάταξης και ένας στη 2η. Επόμενος σκοπός κατά σειρά κατάταξης έρχεται η **επανάταξη**, που επιλέχθηκε από τρεις ερωτώμενους, με τρεις διαφορετικές σειρές κατάταξης (1η, 2η και 3η). Έπεται η **τιμωρία**, η οποία επιλέχθηκε από έναν νομικό ως κύριος σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών στην 1η θέση κατάταξης. Ακολουθεί η **προστασία της κοινωνίας** που επιλέγεται από ένα νομικό στη 2η σειρά κατάταξης.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η οπτική του N3, ο οποίος επέλεξε μόνο ένα σκοπό: *«Πρέπει να επιλέξω τρία; Κατ’ αρχάς όλα αυτά, όπως ξέρουμε, έχουν ένα ιστορικό και κάποιο θεωρητικό βάρος. Εννοώ ότι εγώ έχοντας αυτό το πράγμα στο μυαλό μου, θα έλεγα κατ’ ευθείαν την επανάταξη, γιατί είναι μία έννοια που δεν έχει αυτό το βάρος. Η διαπαιδαγώγηση και η επανόρθωση, επειδή με πάνε πολύ σε ένα πατερναλιστικό πρότυπο, δεν μου κάνουν. Η προστασία της κοινωνίας, επειδή με πάει σε ένα σύστημα αποτροπής και διαχείρισης κινδύνων, πάλι δεν μου κάνει. Μιλώ σε επίπεδο θεωρητικό. Ο σωφρονισμός και η τιμωρία μάς πάνε σε ένα τιμωρητικό μοντέλο, που δεν ταιριάζει σε ανηλίκους και ήδη έχει φύγει από τον 18ο αιώνα. Ούτε η θεραπεία, φυσικά, γιατί πάμε σε ένα θεραπευτικό μοντέλο πατερναλιστικού τύπου. Άρα τι μας μένει; Εγώ θα επέλεγα μόνο την επανάταξη, το οποίο έχει χαρακτήρα κοινωνικό και όχι εξαναγκαστικό και παρεμβατικό στα δικαιώματα του ανηλίκου» (N3).*

Γ.2. Η επιβολή τιμωρίας ή η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος μπορεί να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη και την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης;

Σ' αυτό το ερώτημα, η επιλογή της δεύτερης διαζευκτικής πρότασης υπήρξε σχεδόν αυτονόητη για τους τέσσερις από τους πέντε ερωτώμενους, εκτιμώντας ότι η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος δύναται να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη και την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Υπήρξαν, όμως, δύο επισημάνσεις: «με την προϋπόθεση να αντιλαμβάνεται ο ανήλικος δράστης τη σημασία τέτοιων διαδικασιών και όχι να αισθάνεται ότι απλά είναι μια δυνατότητα να ξεφύγει εύκολα από το ποινικό σύστημα» (N5) και επίσης, «σε κάποιες περιπτώσεις αυτό που λείπει από την κοινωνία μας είναι η επιβολή τιμωρίας» (N2).

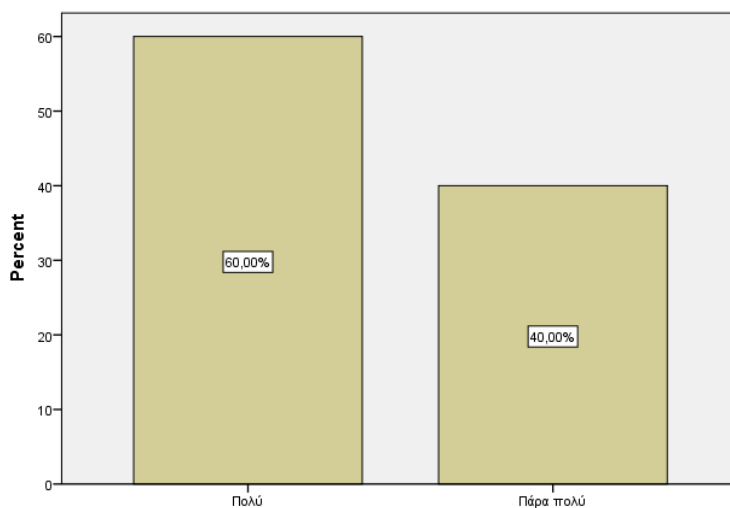
Ένας δικηγόρος (N4) εξέφρασε μια διαφορετική άποψη: «Αυτό εξαρτάται από την προσωπικότητα του δράστη, το είδος του αδικήματος και εδώ βάζω και μία ακόμα παράμετρο: από τα στοιχεία που θα αντλήσει από την επικοινωνία και συνεργασία τους ο Επιμελητής. Ένα τέλειο σύστημα νομίζω ότι θα ήταν να είχαμε ένα συνδυασμό αυτών».

Σχήμα 207. Πιστεύετε ότι: α) η επιβολή τιμωρίας ή β) η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος μπορεί να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη και την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης;

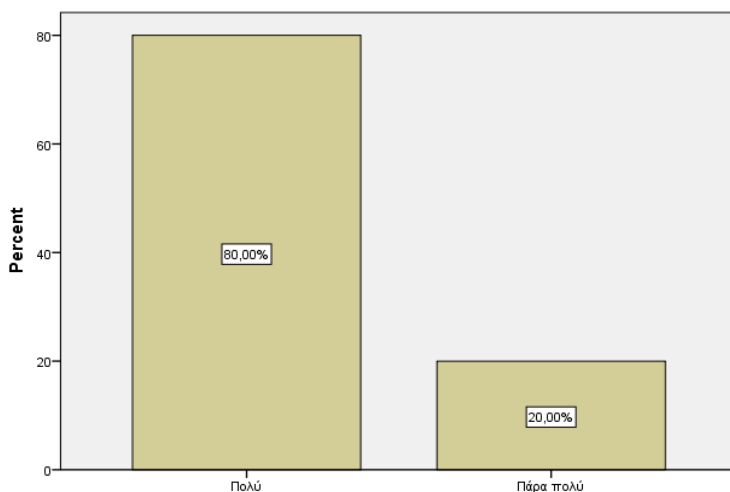
Στη συνέχεια, οι απαντήσεις που δόθηκαν από τους δικηγόρους στα υποερωτήματα της Γ.3 ενότητας θα αποτυπωθούν σχηματικά.

Γ.3.α. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των δικηγόρων, η αποκαταστατική δικαιοσύνη επικεντρώνεται στην προκληθείσα βλάβη και όχι στους παραβιασθέντες νόμους

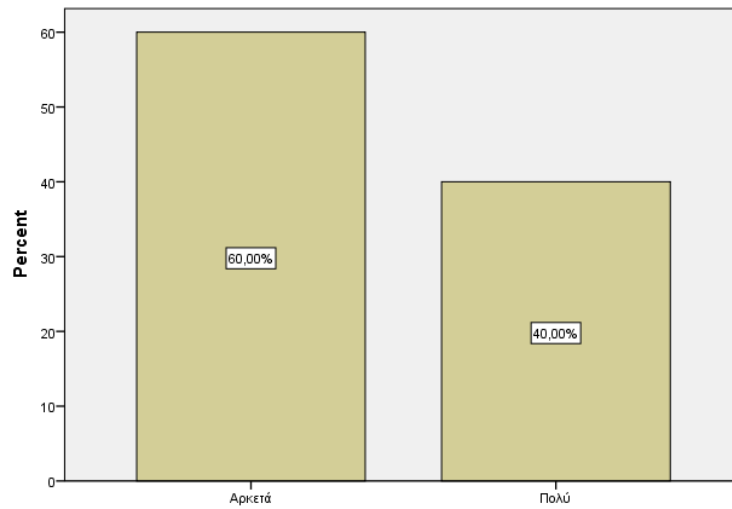
Σχήμα 208. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη επικεντρώνεται στην προκληθείσα βλάβη και όχι στους παραβιασθέντες νόμους;

Γ.3.β. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των δικηγόρων, η αποκαταστατική δικαιοσύνη εξασφαλίζει ότι θα αποδοθεί δικαιοσύνη για όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές

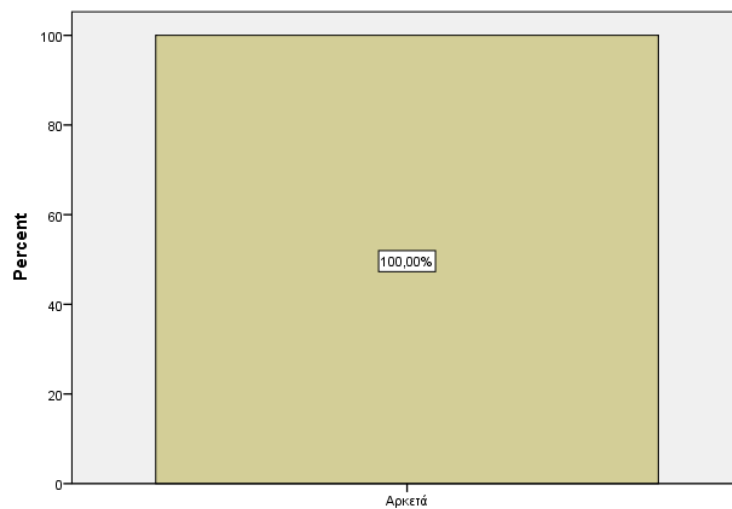
Σχήμα 209. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη εξασφαλίζει ότι θα αποδοθεί δικαιοσύνη για όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές;

Γ.3.γ. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των δικηγόρων, η αποκαταστατική δικαιοσύνη επανορθώνει την προκληθείσα βλάβη

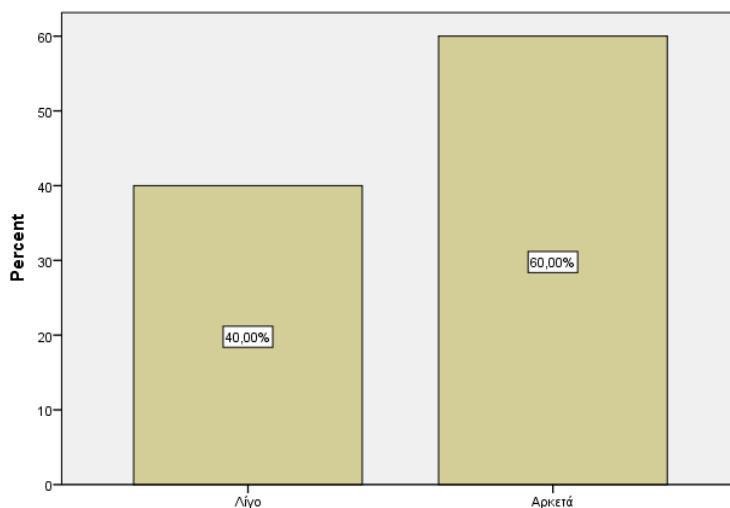
Σχήμα 210. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη επανορθώνει την προκληθείσα βλάβη;

Γ.3.δ. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των δικηγόρων, η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να οδηγήσει τον δράστη στην αντίληψη ότι ξέφυγε εύκολα από μια μεγάλη τιμωρία

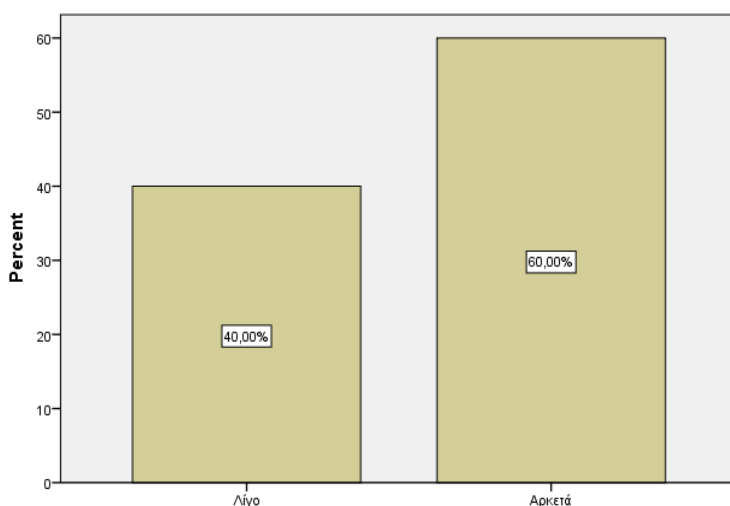
Σχήμα 211. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να οδηγήσει τον δράστη στην αντίληψη ότι ξέφυγε εύκολα από μια μεγάλη τιμωρία;

Γ.3.ε. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των δικηγόρων, η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να εκληφθεί από το θύμα ως ατιμωρησία του δράστη.

Σχήμα 212. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να εκληφθεί από το θύμα ως ατιμωρησία του δράστη

Γ.3.στ. Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη των δικηγόρων, η αποκαταστατική δικαιοσύνη, όπως επιχειρείται ήδη να εφαρμοστεί στο ελληνικό ποινικό δίκαιο (μέσω των άτυπων διαδικασιών της), είναι κατάλληλη, αξιόπιστη και προσαρμοσμένη στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας.

Σχήμα 213. Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη, όπως επιχειρείται ήδη να εφαρμοστεί στο ελληνικό ποινικό δίκαιο, είναι κατάλληλη, αξιόπιστη και προσαρμοσμένη στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας;

Από τις απαντήσεις που έδωσαν οι δικηγόροι στα υποερωτήματα της Γ3 ενότητας, ανακύπτει ότι, ενώ έχει γίνει κατανοητό ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη επικεντρώνεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στην προκληθείσα βλάβη και όχι στους παραβιασθέντες νόμους, εξασφαλίζει (τουλάχιστον σε θεωρητικό επίπεδο) ότι θα αποδοθεί δικαιοσύνη για όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές και μπορεί σε έναν αρκετά μεγάλο βαθμό να επανορθώσει την προκληθείσα βλάβη. Χρειάζεται, ωστόσο, μέχρι να προσαρμοστεί περισσότερο στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας και να καταστεί πραγματικά αξιόπιστη, να γίνουν πολύ προσεκτικοί χειρισμοί στην εφαρμογή της, ώστε ούτε ο δράστης να οδηγηθεί στην αντίληψη ότι ξέφυγε εύκολα από μια μεγάλη τιμωρία, ούτε το θύμα να την εκλάβει ως ατιμωρησία του δράστη (εφόσον αυτές οι διαστάσεις ελλοχεύουν πάντα ως κίνδυνοι). Αυτά, εξάλλου, επισημάνθηκαν και από τους N1, N2 και N3, οι οποίοι τόνισαν ότι ειδικά οι απαντήσεις στα υποερωτήματα Γ.3.δ και Γ.3.ε δόθηκαν με την προϋπόθεση ότι η προετοιμασία και η όλη διαδικασία της συνδιαλλαγής γίνεται σωστά και με τους κατάλληλους χειρισμούς του διαμεσολαβητή.

Άξονας Δ: Ο ρόλος του συνηγόρου σε προδικαστικό στάδιο και κατά την ακροαματική διαδικασία

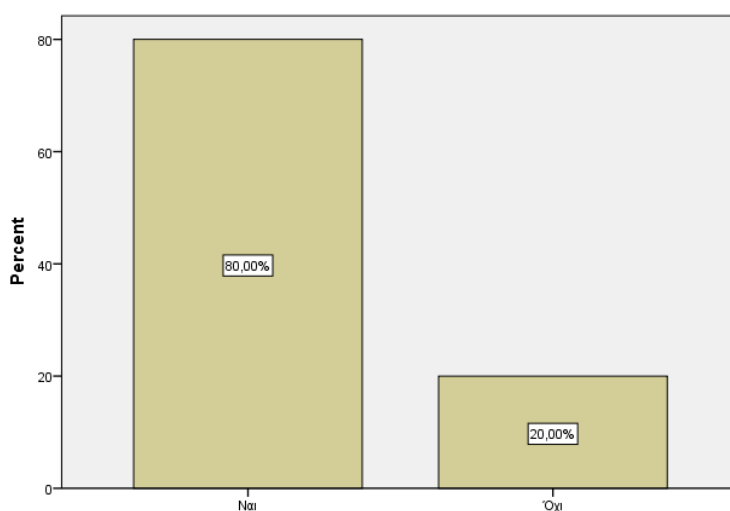
Δ.1. Οι ανήλικοι στην πλειονότητά τους συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους;

Οι τέσσερις από τους πέντε δικηγόρους έχουν τη γνώμη ότι οι ανήλικοι στην πλειονότητά τους αντιλαμβάνονται τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους, επισημαίνοντας, όμως, ότι «διαφέρει από πράξη σε πράξη και από ανήλικο σε ανήλικο» (N2).

Σύμφωνα με τον N5, «τον συνειδητοποιούν τη στιγμή που συλλαμβάνονται και μετά». Βέβαια, «εξαρτάται και από το περιβάλλον τους κατά πόσο θα τους βοηθήσουν να αντιληφθούν τη βαρύτητα της πράξης» (N2, N3) «και από την προηγούμενη εμπλοκή τους με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης» (N3). «Αυτοί που έρχονται για πρώτη φορά αντιμέτωποι με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, το συνειδητοποιούν» (N3). «Ένα παιδί που έχει μεγαλώσει με παιδεία και έχει ευγένεια μέσα του, είναι πιο εύκολο να το συνειδητοποιήσει. Ένα παιδί υπότροπο, που επανέρχεται στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, δεν το συνειδητοποιεί» (N4). «Εάν ο ανήλικος έχει συλληφθεί άλλες 2-3

φορές για παράβαση Κ.Ο.Κ. και συλλαμβάνεται τώρα για μία κλοπή, είναι παιχνιδάκι γι' αυτόν» (N3).

Ο Ν1 πιστεύει ότι οι ανήλικοι στην πλειονότητά τους δεν συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους: «*Η πρώτη προσέγγιση που έχει συνήθως ένας ανήλικος έχει να κάνει πιο πολύ με μια αναλογία σε σχέση με το σχολείο του και βάζει στο μυαλό του περισσότερο ότι βρίσκεται απέναντι στον λυκειάρχη του, παρά σε ένα ακροατήριο. Αυτό κατ' αρχήν είναι ίσως καλό. Το θέμα είναι κατά πόσο αυτό το ακροατήριο θα μπει στη διαδικασία να λειτουργήσει και θεσμικά και διαπαιδαγωγικά για τον ανήλικο*».

Σχήμα 214. Θεωρείτε ότι οι ανήλικοι στην πλειονότητά τους συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους;

Δ.2. Ποια είναι η γνώμη των δικηγόρων για τη συνδιαλλαγή μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ.;

Όταν ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να αξιολογήσουν τη δυνατότητα που παρέχεται στον εισαγγελικό λειτουργό να απόσχει από την ποινική δίωξη και να μεριμνήσει για την εφαρμογή της συνδιαλλαγής στο στάδιο αυτό, μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ., ήταν όλοι πολύ θετικά διακείμενοι. Ειδικότερα:

«Θεωρώ ότι θα ήταν πάρα πολύ σημαντικό να εφαρμοζόταν η συνδιαλλαγή σε αυτό το στάδιο και να λειτουργούσε αυτός ο θεσμός, ώστε να γίνει ένας πραγματικός διάλογος με τον ανήλικο, να συνειδητοποιήσει τι έχει κάνει, να καταλάβει τις συνέπειες της πράξης του και εμπράκτως να δείξει μια διασύνδεση με

αυτό που συμβαίνει και μάλιστα μπορεί να πετύχει κοινωνική ειρήνη μεταξύ του ίδιου και του θύματος» (N1).

«Εγώ είμαι υπέρ της αποχής από την ποινική δίωξη και της συνδιαλλαγής μέσω του συγκεκριμένου άρθρου, στο βαθμό που ο Εισαγγελέας κάνει τη δουλειά του, όπως πρέπει να την κάνει» (N2).

«Θεωρώ ότι είναι πολύ καλό μέτρο» (N3).

«Η συνδιαλλαγή, γενικότερα, για μένα είναι θετική, άρα και μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ.» (N4).

«Δεν ξέρω αν εφαρμόζεται, αλλά πιστεύω πως σε ορισμένες περιπτώσεις, ειδικά σε απλές συμπλοκές συνομηλίκων μέσα στο σχολείο, θα μπορούσε να εφαρμοστεί και θα ήταν πολύ ωφέλιμη η διαδικασία, ώστε να μην καταλήξουν δυο παιδιά στα δικαστήρια» (N5).

Δ.3. Η αντιμετώπιση των ανήλικων δραστών από την αστυνομία

Όσον αφορά στην αντιμετώπιση των ανήλικων δραστών από την αστυνομία, οι απόψεις των τριών από τους πέντε δικηγόρους συγκλίνουν στο ότι ορισμένες κατηγορίες πληθυσμού αντιμετωπίζονται με προκατάληψη από την αστυνομία:

«Εδώ πρέπει να κάνουμε μία διάκριση. Πρέπει να βάλουμε κάποια φίλτρα για να τυποποιήσουμε τη συμπεριφορά κάθε φορά της αστυνομίας. Π.χ., ένα πρώτο φίλτρο έχει να κάνει με την εθνικότητα. Δυστυχώς, στην πράξη συναντούμε περιπτώσεις όπου ένας ανήλικος που δεν είναι Έλληνας αντιμετωπίζεται με πάρα πολύ μεγάλη επιφύλαξη, διστακτικό τρόπο και ίσως με βιαιότητα, συχνά με προσβολές, που δεν ταιριάζουν σε κανέναν και ιδιαίτερα, σε έναν ανήλικο. Το άλλο φίλτρο έχει να κάνει με την οικονομική κατάσταση και το περιβάλλον επιρροής του ανηλίκου. Αν έχουμε να κάνουμε με ένα παιδί φτωχό μιας υποβαθμισμένης συνοικίας, που μπορεί να έρχεται και από ένα περιβάλλον όπου οι γονείς του είχαν εμπλοκές με την εισαγγελία και τη δικαιοσύνη, πράγματι αντιμετωπίζεται με έντονη προκατάληψη. Αν έχουμε να κάνουμε με ένα παιδί που έχει υποστηρικτικό περιβάλλον και η οικογένειά του περιβάλλεται με ένα μανδύα κύρους και δυναμικής, εκεί ίσως υπάρχει και ένας ενδόμυχος φόβος να τηρηθεί η διαδικασία κατά το δυνατό περισσότερο, για να μην αντιμετωπίσουν κάποια αντίθετη κίνηση της οικογένειας» (N1).

«Η εμπειρία μου λέει ότι ποικίλλει η συμπεριφορά τους, ανάλογα με τα αδικήματα και ανάλογα με τις φυλές που αντιμετωπίζουν. Η αστυνομία δεν έχει

ξεπεράσει κάποια συμπλέγματα. Σαφώς διαφέρει το πώς θα αντιμετωπίσει ένα παιδί που προέρχεται από τους Ρομά και διαφέρει το πώς θα αντιμετωπίσει ένα παιδί το οποίο προέρχεται από μια καλή οικογένεια» (N2).

«Διατηρώ κάποιες επιφυλάξεις για το αν διαχωρίζει τη μεταχείρισή της στους ανήλικους από τους ενήλικες δράστες. Θέλω να πιστεύω ότι σήμερα αλλάζει προς το καλύτερο το πρόσωπο της αστυνομίας, αλλά σαφώς κάποιες κατηγορίες πληθυσμού, όπως για παράδειγμα τους Ρομά – που τους απασχολούν και περισσότερο – θεωρώ ότι εξακολουθούν να τους αντιμετωπίζουν με βάση στερεοτυπικές αντιλήψεις» (N5).

Ο N3 παρουσιάζει μια πιο κάθετη και καταγγελτική τοποθέτηση για την αντιμετώπιση των ανηλίκων, που αφορά σε παραβιάσεις βασικών ατομικών τους δικαιωμάτων, κυρίως από αστυνομικούς που υπηρετούν στα περιφερειακά αστυνομικά τμήματα:

«Εδώ είναι το αγαπημένο μου θέμα (γελά). Έχουμε τεράστιο πρόβλημα. Δεν ξέρω εάν έχει υπάρξει κάποια βελτίωση τα τελευταία δύο χρόνια [...] Θεωρώ ότι έχουμε ένα θέμα. Υπάρχει από τη μία αυτό το Τμήμα της ΓΑΔΑ, όπου εκεί οι άνθρωποι γνωρίζουν το θέμα – τέλος πάντων – σέβονται και διατηρούν τα δικαιώματα των ανηλίκων και το περιβάλλον είναι πολύ καλό. Από την άλλη, όμως, είναι και οι αστυνομικοί στα περιφερειακά Α.Τ. όπου εκεί γίνεται η πρώτη επαφή του ανηλίκου. Ακόμα και σήμερα, παρ' όλο που έχουν σταλεί εγκύκλιοι, έχουν γίνει συγκροτημένες ενέργειες, είμαι σίγουρος ότι υπάρχει συγχρωτισμός ενηλίκων και ανηλίκων. Ακόμα και σήμερα είμαι σίγουρος ότι τους βάζουν και υπογράφουν πράγματα, που δεν ξέρουν τι υπογράφουν. Ακόμα και σήμερα είμαι σίγουρος ότι πέφτουν χαστούκια. Ακόμα και σήμερα είμαι σίγουρος ότι δεν παίρνουν τηλέφωνο τους γονείς τους και οι γονείς ψάχνουν τα παιδιά τους και δηλώνουν εξαφάνιση. Ακόμα και σήμερα είμαι σίγουρος ότι τους παίρνουν φωτογραφίες με τα κινητά και τους αφαιρούν τα κινητά. Είμαι σίγουρος δηλαδή ότι υπάρχει αθρόα παραβίαση, γιατί όταν βλέπεις παραβιάσεις που γίνονται από τους αστυνομικούς σε νεαρούς ενήλικες, ο ανήλικος ο οποίος είναι σε πολύ πιο ευάλωτη θέση, αν πιαστεί σε ένα μαθητικό συλλαλητήριο με τη σημερινή συγκυρία, όπου επικρατεί το “νόμος και τάξη”, τι ακριβώς θα γίνει; Θα έχει αλλάξει κάτι; Η γνώμη μου είναι πως όχι, και είμαι κάθετος σε αυτό. Τους αντιμετωπίζει, δηλαδή, σαν ενήλικες και υπάρχει κατάφωρη παραβίαση βασικών ατομικών δικαιωμάτων

(ειδοποίηση γονέων, παράσταση με συνήγορο κ.λπ.), ενώ παράλληλα ασκείται εκφοβισμός και ζυλοδαρμός».

Από την άλλη πλευρά, ο N4 έχει τη γνώμη ότι η αστυνομία αντιμετωπίζει τους ανήλικους δράστες «θετικότερα από τους ενήλικες».

Δ.4. Συνεργασία των δικηγόρων με τα Αστυνομικά Τμήματα ή την Υποδιεύθυνση Προστασίας Ανηλίκων της αντίστοιχης Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης

Οι τέσσερις από τους πέντε δικηγόρους αναφέρουν ότι δεν τυχαίνει συχνά να έχουν ιδιαίτερη συνεργασία με τα αστυνομικά τμήματα ή τη ΓΑΔΑ, εφόσον ενημερώνεται άμεσα ο εισαγγελέας ανηλίκων, οπότε «το βάρος πέφτει περισσότερο στην Εισαγγελία Ανηλίκων με τους λειτουργούς. [...] Πρέπει να είναι πολύ συγκεκριμένες υποθέσεις με συγκεκριμένο αντικείμενο, που να χρειαστεί η όποια επαφή» (N1) με την αστυνομία.

Ο N4 καταθέτει τη θετική του εμπειρία της επαφής του με την αστυνομία:

«Όταν χρειαστεί – να δω για παράδειγμα κάποια στοιχεία από τον φάκελο – βεβαίως και συνεργάζομαι. Οι άνθρωποι είναι πάρα πολύ ευγενείς. Δεν αντιμετωπίζω κανένα απολύτως πρόβλημα στη συνεργασία μου μαζί τους».

Δ.5. Οι ανήλικοι συνήθως θεωρούν δίκαιη ή άδικη την απόφαση του δικαστηρίου;

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα δικηγόροι έχουν τη γνώμη ότι οι ανήλικοι – ως επί το πλείστον – θεωρούν δίκαιη την απόφαση του δικαστηρίου, κυρίως αφού έχουν προετοιμαστεί αρκετά γι' αυτή από τον επιμελητή που έχει αναλάβει την υπόθεσή τους, αλλά και λόγω της εμπειρίας και της προσέγγισης της έδρας (για τη στάση της οποίας, ωστόσο, εκφράζει κάποιες επιφυλάξεις ο N1). Ειδικότερα:

«Εδώ έχει να κάνει με τη διαδικασία που έχει τηρηθεί. Σε γενικές γραμμές, παρά τις αντιξοότητες, χάρη στο επίπεδο των κοινωνικών λειτουργών (επιμελητών) και το επίπεδο των εδρών που ανεβαίνουν στα δικαστήρια, δίνουν στον ανήλικο να καταλάβει και να κάνει αυτό το διάλογο που πρέπει. Ωστόσο, υπάρχουν πολλές αδυναμίες. Πολύ συχνά βλέπουμε μια επιφανειακή προσέγγιση κυρίως της εισαγγελικής αρχής με μια πίεση να αναγνωρίσει και να αναλάβει την ευθύνη του ο δράστης, προκειμένου να έχει μια πιο ευνοϊκή μεταχείριση. Το κίνητρο μπορεί να

είναι καλό. Ωστόσο δεν σημαίνει ότι επιστημονικά θα πετύχει να κάνει αυτόν τον διάλογο με το παιδί. Υποτίθεται ότι ο ανήλικος θα εισπράξει μια καλύτερη μεταχείριση, όμως αντίστοιχα στο υπόβαθρο του παιδιού θα δημιουργηθεί μια διάθεση ενάντια σ' αυτόν τον θεσμό, γιατί θα νιώσει ότι κάποιος τον υποχρεώνει να κάνει κάτι, ενώ έχει άλλη διάθεση» (N1).

«Συνήθως, οι δικαστές ανηλίκων είναι δικαστές που έχουν κάποια εμπειρία. Κατά συνέπεια, πριν φτάσουν στην ποινή, έχουν εξαντλήσει όλα τα μέσα, προκειμένου να καταλάβουν οι ανήλικοι τη βαρύτητα της πράξης. Άρα θεωρώ ότι σε κάθε περίπτωση, ίσως δεν ενδιαφέρει αν οι ανήλικοι θεωρούν δίκαιη ή άδικη την απόφαση του δικαστηρίου, αλλά ενδιαφέρει αν έχουν συνειδητοποιήσει πραγματικά ή όχι τη βαρύτητα της πράξης τους» (N2).

«Θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντική η προετοιμασία που γίνεται με τον Επιμελητή Ανηλίκων. Τις περισσότερες φορές έχουν προετοιμαστεί τα παιδιά από τον Επιμελητή που τους αναλαμβάνει, οπότε καταλαβαίνουν και την ευνοϊκή στάση που έχει το δικαστήριο απέναντί τους» (N3).

«Νομίζω ότι τη θεωρούν δίκαιη, εφόσον προετοιμάζονται και από τον Επιμελητή» (N4).

«Νομίζω πως στις περισσότερες περιπτώσεις τη θεωρούν δίκαιη, γιατί αφενός το δίκαιο ανηλίκων αντιμετωπίζει τους ανήλικους με μια επιεική διάθεση και αφετέρου έχουν προετοιμαστεί αρκετά από τον Επιμελητή Ανηλίκων και γνωρίζουν τι προβλέπεται» (N5).

Δ.6. Υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες οι δικηγόροι έχουν υποβάλει αίτημα για επιβολή του μέτρου της συνδιαλλαγής;

Και οι πέντε ερωτηθέντες δικηγόροι απάντησαν ότι δεν τους είχε τύχει – μέχρι τουλάχιστον το χρόνο διεξαγωγής της έρευνας – κάποια υπόθεση ανηλίκου κατά την οποία θα μπορούσαν να προτείνουν το συγκεκριμένο μέτρο, «ωστόσο έχει γίνει προσπάθεια πολλές φορές να επιλυθεί μια διαφορά πριν φτάσει στο δικαστήριο» (N2).

α) Σε ποιες περιπτώσεις (για ποια αδικήματα και για ποιους δράστες) οι δικηγόροι θα πρότειναν το συγκεκριμένο μέτρο;

Οι δικηγόροι θα πρότειναν το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής «για τις περιπτώσεις που ούτως ή άλλως προβλέπονται από τον νόμο και υπάρχει ένας άμεσα παθών» (N1), «σε όλα τα αδικήματα όπου υπάρχει ένα θύμα και η ανάληψη της

ευθύνης από τον δράστη» (N2), «αφού είναι ένα σημαντικό μέτρο για όλες τις υποθέσεις» (N3), αρκεί να «υπήρχε η δυνατότητα να επέλθει αποκατάσταση της βλάβης» (N3). Ειδικότερα, θα το ζητούσαν σε πράξεις που αφορούν:

- Σωματική βία / σωματικές βλάβες ειδικά μεταξύ ανηλίκων (N1, N2, N3, N4, N5) , «ώστε να γίνει κατανοητό το μονοπάτι που βλέπουν και οι δυο πλευρές και να μπορέσει να επέλθει κοινωνική ειρήνη μεταξύ τους» (N1).
- Κλοπή (N2, N3, N4, N5)
- Εξύβριση (N3, N4, N5)
- Απειλή (N3, N4, N5)
- Φθορά ξένης ιδιοκτησίας (N3, N4, N5)
- Γενετήσια αξιοπρέπεια και ελευθερία (N1, N2), «αρκεί να υπήρχε το επίπεδο συνεννόησης και να μην έμενε όλη η προσπάθεια στους τέσσερις τοίχους» (N2).

β) Βασικό κριτήριο επιλογής του μέτρου της συνδιαλλαγής

Το βασικό κριτήριο για έναν δικηγόρο στο να αιτηθεί το μέτρο της συνδιαλλαγής είναι:

«ο βαθμός του αδικήματος. Αν είχε να κάνει με ενέργειες που έχουν συντελεστεί και έχουν πλήξει πολύ την ψυχή του θύματος, δεν νομίζω ότι αυτό το μέτρο θα ήταν το πλέον κατάλληλο. Αν υπάρχουν όμως περιπτώσεις, που έχουν να κάνουν σε ένα επίπεδο ψυχολογικών απειλών, που πάλι σίγουρα υπάρχει πληγή στο θύμα, ωστόσο είναι μια καλή ευκαιρία να καταλάβει ο δράστης το τι έχει κάνει, να βρεθεί αντιμέτωπος με τις πράξεις του και το θύμα να νιώσει ασφάλεια ότι πράγματι αυτό το γεγονός ξεπεράστηκε. Κρίνεται, δηλαδή, κάθε φορά αντίστοιχα, ανάλογα με τη φύση του αδικήματος» (N1).

«η αποδοχή της πράξης. Και η αποδοχή αυτή εκφράζεται με πολλούς διαφορετικούς τρόπους και ενέργειες του ανηλίκου, ο οποίος πρέπει να κατανοεί τη βαρύτητα της πράξης και να προσπαθεί να αποκαταστήσει τη βλάβη που έχει προξενήσει. Η αποκατάσταση περνά μέσα από ένα “συγγνώμη”, περνά μέσα από μία οικονομική αποζημίωση, περνά μέσα από την καθημερινότητα επαφής κ.λπ.» (N2).

«να υπάρχει θύμα κατ’ αρχήν και, εάν υπάρχει κάποια δεκτικότητα από την πλευρά του εντολέως μου και της οικογένειάς του. Μετά θα έκανα και μία επαφή με τον Επιμελητή Ανηλίκων, γιατί θεωρώ πολύ σημαντική τη γνώμη του και

πιστεύω ότι θα με κατεύθυνε και ο Επιμελητής, εάν αυτό θα ήταν το ενδεικνυόμενο μέτρο για τη συγκεκριμένη περίπτωση» (N3).

«εάν ο εντολέας μου είχε παραδεχτεί την πράξη του και είχε διάθεση να επανορθώσει και να ζητήσει συγγνώμη και αφού προηγουμένως είχα ρωτήσει και τη γνώμη του Επιμελητή που είχε αναλάβει την υπόθεση. Οι δικηγόροι που αναλαμβάνουμε υποθέσεις ανηλίκων θέλουμε να βοηθήσουμε το παιδί και δεν πρέπει να κοιτάζουμε τόσο τη νομιμότητα όσο τη σκοπιμότητα της ποινικής μεταχείρισης» (N4).

«εάν δω ότι υπάρχει περιθώριο να λύσουν τις διαφορές τους τα δύο μέρη και να συμφιλιωθούν, το προσπαθώ, για να μη φτάσει η υπόθεση στο δικαστήριο. Θα πρότεινα το μέτρο σε περίπτωση που ο δράστης είχε αναλάβει την ευθύνη της πράξης του και ήταν πρόθυμος να ζητήσει συγγνώμη από το θύμα» (N5).

Δ.7. Θα μπορούσαν να εφαρμοστούν άλλες μορφές διαμεσολάβησης, ίσως σε προγενέστερο στάδιο, ώστε να μην οδηγηθεί μια υπόθεση στη δικαστική αίθουσα; Αν ναι, ποιες είναι αυτές;

Οι ερωτηθέντες δικηγόροι πιστεύουν ότι θα μπορούσαν να εφαρμοστούν και άλλες μορφές διαμεσολάβησης προγενέστερα, προκειμένου να μην οδηγηθεί μια υπόθεση στη δικαστική αίθουσα, είτε με προσπάθειες των δικηγόρων για επίλυση της διαφοράς εκτός δικαστηρίου (N2, N5) είτε μέσω της σχολικής διαμεσολάβησης, εάν οι συγκρούσεις λαμβάνουν χώρα εντός του σχολικού περιβάλλοντος (N3, N4, N5) είτε στην εισαγγελία ανηλίκων και μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ. (N1, N4).
Ειδικότερα:

«Σίγουρα ο θεσμός της διαμεσολάβησης κινείται σε μια σωστή κατεύθυνση. Ωστόσο, στις περιπτώσεις με τους ανήλικους παραβάτες, καλό θα ήταν να έχουμε τον θεσμό της διαμεσολάβησης ιδωμένο μέσα από το πρίσμα της ποινικής συνδιαλλαγής με τον προστατευτικό μανδύα του θεσμού των λειτουργιών μέσα στην Εισαγγελία. Γιατί διαφορετικά, είναι πολύ πιθανό η διαμεσολάβηση να λειτουργήσει σαν ένα νομιμοφανές σχήμα να αποκρύψουμε συνέπειες, πράξεις ή παραβάσεις. Δίχως την ομπρέλα ενός κοινωνικού λειτουργού ή της εισαγγελίας ή κατάλληλα εκπαιδευμένων ανθρώπων μπορεί να λειτουργήσει ο θεσμός στρεβλά με την έννοια ότι ο έχων χρήματα ξεμπερδεύει» (N1).

«Νομίζω ότι αυτό επαφίεται σε μεγάλο βαθμό στους δικηγόρους που αναλαμβάνουν μια υπόθεση. Θεωρώ ότι, αν ο δικηγόρος έχει θέληση, είναι

συνειδητοποιημένος ή έχει εκπαιδευτεί στον τρόπο αντιμετώπισης των ανηλίκων – γιατί οι ανήλικοι είναι μια διαφορετική κατηγορία –, τότε η προσπάθεια του δικηγόρου θα πρέπει να εστιάσει στην επίλυση της διαφοράς. Θα μπορούσε, δηλαδή, να απευθυνθεί στο δικηγόρο της άλλης πλευράς, πριν φτάσουν στο δικαστήριο, να προσπαθήσουν να βρουν μια λύση και να γίνουν ανακλήσεις εκατέρωθεν» (N2).

«Ασφαλώς. Κατ' αρχάς είναι πολύ σημαντικό για μένα ότι γίνονται σεμινάρια σχολικής διαμεσολάβησης στα σχολεία. Θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντικό όλο αυτό που γίνεται και χαρά στο κουράγιο όλων αυτών που το κάνουν χωρίς χρήματα και πιστεύουν σε αυτό. Είναι τεράστιο το όφελος να μπου σε μια τέτοια νοοτροπία μαθητές, εκπαιδευτικοί και γονείς. Αυτό θα βοηθούσε πολύ ακόμα και στην επίλυση συγκρούσεων μέσα στις οικογένειες» (N3).

«Υπάρχει και η σχολική διαμεσολάβηση, οπότε πιστεύω ότι θα ήταν πολύ χρήσιμο να εφαρμοζόταν η διαμεσολάβηση σε προγενέστερο στάδιο, στο σχολικό περιβάλλον ή μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ., όπως είπαμε και παραπάνω» (N4).

«Όπως μόλις ανέφερα, αν έβλεπα ότι υπήρχε η δυνατότητα συμφιλίωσης των μερών, θα το προσπαθούσα και ο ίδιος, για να μην οδηγηθεί η υπόθεση στη δικαστική αίθουσα. Επίσης, αν πρόκειται για συγκρούσεις, οι οποίες λαμβάνουν χώρα μέσα στο σχολικό περιβάλλον, θα μπορούσε σε εκείνο το στάδιο να λυθεί η διαφορά από τους εκπαιδευτικούς» (N5).

Δ.8. Θα μπορούσε η διαμεσολάβηση να εφαρμοστεί ως μια απόλυτα εξωποινική διαδικασία, όπως σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπου συμμετέχουν μόνο ο δράστης, το θύμα, ο διαμεσολαβητής και εκπρόσωπος της κοινότητας;

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα δικηγόροι έχουν τη γνώμη ότι η διαμεσολάβηση θα μπορούσε να εφαρμοστεί ως μια απόλυτα εξωποινική διαδικασία, όπως σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, εφόσον, όμως, ισχύσουν κάποιες προϋποθέσεις και ξεπεραστούν κάποιες “αγκυλώσεις” στην ελληνική κουλτούρα:

«Κατ' αρχήν, σαν θεσμός ξεκινά με ένα θετικό πρόσημο. Δεδομένων όμως των συνθηκών που υπάρχουν στην Ελλάδα κι επειδή δεν είμαστε σε αυτή την κουλτούρα, σε αυτή την κατεύθυνση, θα ήταν προτιμότερο να εισαχθεί ο θεσμός για τους ανηλίκους κάτω από την ομπρέλα των λειτουργιών της υπηρεσίας» (N1).

«Θεωρώ ότι είναι απαραίτητο να γίνει και στην Ελλάδα κάποια στιγμή» (N2).

«Ναι, ασφαλώς. Βέβαια στην Ελλάδα έχουμε ακόμα θέματα. Θεωρώ, και φαίνεται ακόμα και στο θεσμό της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης, στην αντίδραση των δικηγόρων, για να μη χάσουν τις υποθέσεις, ότι είμαστε ακόμα πολύ πίσω. Στον χώρο της δικαιοσύνης, όπου θα μπορούσαμε να προωθήσουμε έναν τόσο σημαντικό εναλλακτικό θεσμό, είμαστε τόσο κολλημένοι οι Έλληνες στα δικαστήρια και τόσο δικομανείς (λες και αποδίδεται η δικαιοσύνη στα δικαστήρια). Δεν έχουμε βέβαια και το θέμα της κοινοτικής αλληλεγγύης. Αυτά λειτούργησαν κατά κύριο λόγο σε αγγλοσαξωνικές χώρες, που είχαν έντονο το θέμα της κοινότητας (community service). Οι χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης που είχαν το κράτος από πάνω, το σύστημα κοινωνικού ελέγχου, της καταστολής και ο πολίτης από κάτω σε μία μορφή καταπιεστικού μοντέλου, θα έλεγα, ακόμα χωλαίνουμε λίγο... πόσο μάλλον οι Έλληνες, που ως προς το θέμα της αλληλεγγύης, γενικά, της κοινότητας, είμαστε ακόμα πίσω από τον ήλιο» (N3).

«Ίσως, υπό προϋποθέσεις και με εκπαιδευμένους διαμεσολαβητές. Αν είναι μια βαριά υπόθεση, πολύ πιθανόν να χρειαζόταν και η παρουσία δικηγόρου. Χρειαζόμαστε άλλη κουλτούρα» (N4).

«Νομίζω ότι θα ήταν σημαντικό να ισχύσει και στην Ελλάδα. Ωστόσο θεωρώ ότι έχουμε πολλά βήματα ακόμα να διανύσουμε, για να φτάσουμε σε αυτό το σημείο από άποψη στάσης και νοοτροπίας» (N5).

Άξονας Ε: Διερεύνηση των στάσεων και των ρόλων των εμπλεκόμενων στην εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής

Ε.1. Διερεύνηση κατά την ακροαματική διαδικασία από τους δικηγόρους των προθέσεων δράστη και θύματος. Έχει σημασία για τους δικηγόρους εάν υπάρχει κάποια σχέση μεταξύ των μερών;

Η διερεύνηση των προθέσεων δράστη και θύματος, στις περιπτώσεις που σκέπτονται να αιτηθούν το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής, φαίνεται ότι είναι από τα κύρια ζητούμενα όλων των ερωτηθέντων δικηγόρων:

«Φυσικά και θα διερευνούσα τις προθέσεις και των δύο μερών. Αυτό που λέμε πάντα σε περιπτώσεις διαμεσολάβησης είναι ότι το πρώτο που πρέπει να εξετάζουμε κάθε φορά είναι το περιβάλλον επιρροής και τις διαπροσωπικές σχέσεις που υπάρχουν. Σε πολύ μεγάλο βαθμό, οι όποιες διαφορές υπάρχουν, αποτελούν κλιμάκωση μιας κατ' αρχήν μικρότερης διαφωνίας που μπορεί να

οφείλεται ακόμη και σε λανθασμένα στοιχεία (παρεξηγήσεις). Και αντί αυτό να το λύσουμε διαμεσολαβητικά, αντίθετα κάποιες φορές κι εμείς οι ίδιοι ξεκινάμε κλιμακώνοντας αυτή τη διαδικασία» (N1).

«Βέβαια. Και όχι μόνο για το συμφέρον του θύτη, αλλά για το συμφέρον της υπόθεσης, προς όφελος και των δύο μερών. Δεν το κάνεις, για να μπορέσεις να εξασφαλίσεις μια μικρότερη ποινή στον θύτη, το κάνεις, προκειμένου να εξυπηρετηθεί το κοινωνικό συμφέρον, να τελειώσει εκεί η διαφορά, έτσι λειτουργείς αποκαταστατικά» (N2).

«Είναι απαραίτητο να υπάρχει η συναίνεση και των δύο μερών. Θα προσπαθούσα να γνωρίζω πριν την ακροαματική διαδικασία τις προθέσεις και του δράστη και του θύματος, όπως φυσικά και τη γνώμη του Επιμελητή Ανηλίκων. Και φυσικά, εφόσον η υπόθεση αφορά ανήλικο, θα πρέπει να είναι ενήμερη και σύμφωνη και η οικογένεια. [...] Θα προτιμούσα να κάνει την προσέγγιση του θύματος ο Επιμελητής Ανηλίκων, που είναι ένας τρίτος φορέας και όχι ο συνήγορος, γιατί ο συνήγορος του ανήλικου, αν προσπαθήσει να πλησιάσει το θύμα, το θύμα δεν θα νιώσει ότι υπάρχει ένα τρίτο μέρος που θα προασπίσει τα συμφέροντα και των δύο. Επειδή το θέμα της ουδετερότητας είναι βασικό, θα παρότρυνα τον Επιμελητή να προσεγγίσει εκείνος το θύμα. Ωστόσο, και σε αυτή την περίπτωση ανακύπτει ζήτημα ουδετερότητας του Επιμελητή, αλλά όπως και να έχει, είναι καλύτερη η θέση του σε σχέση με τον συνήγορο υπεράσπισης» (N3).

«Οπωσδήποτε. Προσπαθώ πριν το δικαστήριο να ξέρω τις προθέσεις των μερών. Εάν υπάρχει θετική διάθεση και από τους δύο, προσπαθώ να λύσουμε το θέμα έξω από το δικαστήριο» (N4).

«Δεν θα το πρότεινα εάν δεν έβλεπα μια θετική στάση και από τις δύο πλευρές» (N5).

Περαιτέρω, όλοι οι ερωτηθέντες απάντησαν ότι έχει σημασία για εκείνους και παίζει σημαντικά θετικό ρόλο εάν υπάρχει κάποια σχέση μεταξύ των μερών, εφόσον «είναι το σημείο από όπου θα ξεκινήσεις τη συνδιαλλαγή» (N2). «Σε τέτοια περίπτωση προσπαθώ περισσότερο για την αποκατάσταση της σχέσης τους» (N4). «Εάν ήδη γνωρίζονταν από πριν, ήταν συμμαθητές, φίλοι ή γνωστοί από τη γειτονιά, αυτό θα με έκανε να προσπαθήσω περισσότερο να τους βοηθήσω να αποκαταστήσουν τις σχέσεις τους και ίσως να συμφιλιωθούν» (N5).

E.2. Η στάση του δράστη και του θύματος στην προοπτική της συνδιαλλαγής.

Πού αποδίδουν αυτή τη στάση οι δικηγόροι;

Σύμφωνα με τις απόψεις των ερωτηθέντων δικηγόρων ο δράστης είναι συνήθως πιο θετικός στην προοπτική της συνδιαλλαγής, ιδίως *«όταν έχει αναλάβει την ευθύνη της πράξης του»* (N1, N2). Ωστόσο *«εξαρτάται και από τη στάση της οικογένειάς του»* (N3).

Οι δικηγόροι αποδίδουν τη θετική αυτή στάση του δράστη στο ότι: *«θέλει να λύσει τη διαφορά»* (N2), *«να τελειώνει με όλη αυτή την ταλαιπωρία»* (N1), *«θεωρεί ότι έτσι θα ξεμπλέξει πιο εύκολα ή θέλει να τελειώνει με την υπόθεση όσο το δυνατό γρηγορότερα»* (N5), *«θέλει να αποφύγει μια αυστηρότερη τιμωρία»* (N4) και *«σκέφτεται ίσως ότι με αυτό τον τρόπο ενδεχόμενα θα γλιτώσει από μια μεγαλύτερη ποινή. Εάν, όμως, του αναλυθεί η διαδικασία από τον Επιμελητή και ενημερωθεί σωστά, τότε θα καταλάβει και την πραγματική ωφέλειά της»* (N3).

Από την άλλη μεριά, οι δικηγόροι θεωρούν ότι το θύμα είναι πιο επιφυλακτικό στην προοπτική της συνδιαλλαγής. Η στάση αυτή του θύματος αποδίδεται στο ότι: *«έχει πληγεί, έχει στενοχωρηθεί, έχει θιγεί»* (N4), *«έχει βιώσει μια δύσκολη και στρεσογόνα γι' αυτόν συνθήκη και μια αντανάκλαστική του σκέψη είναι πώς θα περάσει μια αντίστοιχη βασανιστική διαδικασία ο δράστης»* (N1), *«φοβάται μια τυχόν επανάληψη της πράξης ή επειδή έχει ταλαιπωρηθεί, έχει πληγωθεί και δεν θέλει να νιώσει μια νέα ματαίωση»* (N5). *«Το θύμα πρέπει να ακούσει και να δει συμπεριφορές τέτοιες που θα τον κάνουν να νιώσει ότι ήταν ένα γεγονός τυχαίο, για το οποίο υπήρξε επιμέλεια και δεν θα επαναληφθεί»* (N2).

Ο N3 θέτει και μια άλλη οπτική διαχωρίζοντας το ενήλικο από το ανήλικο θύμα: *«Εξαρτάται. Αν είναι το θύμα ενήλικας, πιστεύω ότι είναι πιο εύκολο, γιατί είναι πιο δεκτικός, θέλοντας να δώσει μια ευκαιρία στον ανήλικο. Υποχωρεί ο αρχικός θυμός, ίσως επειδή πολλοί είναι γονείς, καταλαβαίνουν τα παιδιά και παίρνουν ένα συμβουλευτικό ρόλο. Αν τώρα και το θύμα είναι ανήλικο και έχουμε, για παράδειγμα, μια πράξη απειλής ή σχολικού εκφοβισμού εκεί δυσκολεύει το πράγμα, γιατί ο γονέας του θύματος θέλει να προασπίσει το παιδί του, που το νιώθει ευάλωτο. Εκεί είναι ακόμα πιο απαραίτητος ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων, ώστε να μπορέσει να αναδείξει τα οφέλη αυτής της διαδικασίας για όλους».*

E.3 Η συναίνεση του ανήλικου δράστη και του θύματος για τη διενέργεια της συνδιαλλαγής και την έκφραση συγγνώμης είναι απαραίτητη για τους δικηγόρους;

Όλοι οι ερωτηθέντες δικηγόροι ανενδοίαστα πιστεύουν ότι είναι απαραίτητη η συναίνεση του ανήλικου δράστη και του θύματος για τη διενέργεια της συνδιαλλαγής και την έκφραση συγγνώμης.

E.4. Η στάση των δικηγόρων που εκπροσωπούν τον δράστη και αυτών που εκπροσωπούν το θύμα στην προοπτική της συνδιαλλαγής. Πού αποδίδουν οι νομικοί αυτή τη στάση;

Η στάση των δικηγόρων, τόσο αυτών που εκπροσωπούν τον δράστη όσο και εκείνων που εκπροσωπούν το θύμα, φαίνεται ότι «ποικίλλει» (N2), όπως ανάγλυφα προκύπτει από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων νομικών, αφού επισημαίνεται ότι «στα δικαστήρια υπάρχει συνήθως διάθεση δίκης και όχι συνδιαλλαγής» (N4, N5), παρ' όλο που αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι πλέον «όλο και περισσότεροι δικηγόροι έχουν αρχίσει και ενημερώνονται γι' αυτές τις διαδικασίες» (N3) και συχνά γίνεται προσπάθεια «να επέλθει μια συνεννόηση, μια αποκατάσταση των σχέσεων» (N1) και να λυθούν οι υποθέσεις μέσα από τη διαδικασία της διαμεσολάβησης (N2).

Πιο συγκεκριμένα, οι δικηγόροι ανέφεραν:

«Τα πράγματα είναι μοιρασμένα. Γενικά, το δικηγορικό σώμα έχει μια κουλτούρα και δεοντολογία αυστηρή σε τέτοια ζητήματα, οπότε πολύ συχνά θα δούμε να υπάρχει μια διάθεση να επέλθει μια συνεννόηση, μια αποκατάσταση των σχέσεων, να αποφευχθεί μία κλιμάκωση της έντασης. Ωστόσο, για να είμαστε ειλικρινείς, πάντα υπάρχει ένα υψηλό ποσοστό το οποίο είναι λίγο φειδωλό σε αυτή την κατεύθυνση, ίσως χωρίς να το καταλαβαίνει, να χειραγωγείται από τη βαθύτερη επιθυμία του θύματος, μπορεί και να ταυτίζεται μαζί του και ο ίδιος να πέφτει στην παγίδα του να είναι πολύ επιφυλακτικός για να μπει σε αυτή τη συνθήκη. Αν πρέπει να εντοπίσουμε το μεγαλύτερο ποσοστό επιφυλακτικότητας, σίγουρα το εντοπίζουμε στην πλευρά του θύματος. Ωστόσο, εκτιμώ ότι η μεγάλη πλειοψηφία των δικηγόρων είναι υπέρ μιας τέτοιας διαδικασίας» (N1).

«Η στάση των δικηγόρων ποικίλλει. Εξαρτάται αν έχεις να κάνεις με δικηγόρο που έχει εκπαιδευτεί στο θεσμό της διαμεσολάβησης ή όχι. Η βασική θέση, για να μπει στη διαδικασία συνδιαλλαγής, είναι να το θέλουν και τα δύο μέρη ή να το έχει στο DNA του και ο δικηγόρος της άλλης πλευράς. Εγώ, προσωπικά, πιστεύω

πολύ στο θεσμό της διαμεσολάβησης, γι' αυτό και ήμουν από τους πρώτους που εκπαιδεύτηκα και θεωρώ ότι όλοι οι συνάδελφοί μου πρέπει να κάνουν την αντίστοιχη εκπαίδευση. Να φανταστείτε ότι το 95% των υποθέσεων που αναλαμβάνω, προσπαθώ να τις λύνω μέσα από τη διαδικασία της διαμεσολάβησης. Δεν υπάρχει υπόθεση που δεν το προσπαθώ τουλάχιστον» (N2).

«Από τη στιγμή που ισχύει η υποχρεωτικότητα της διαμεσολάβησης, οι περισσότεροι δικηγόροι έχουν αρχίσει και ενημερώνονται για αυτές τις διαδικασίες. Μέχρι πρότινος, μέχρι πριν δυο χρόνια, ήταν μια κατάσταση πίσω από τον ήλιο. Ήταν μια μερίδα ανθρώπων που λυμαίνονταν – θα το πω κι έτσι – τον χώρο και τον έβλεπαν σαν το μαγαζάκι τους, οι υπόλοιποι δεν καταλάβαιναν πολλές φορές τι γίνεται... Τώρα όμως θεωρώ ότι έχει αλλάξει η κατάσταση, γιατί γίνονται πάρα πολλά σεμινάρια για τη διαμεσολάβηση (που αφορά τους ενήλικες), ποιος είναι ο ρόλος του δικηγόρου στη διαμεσολάβηση, που και αυτό είναι σημαντικό, άρα ανοίγει η αντίληψή τους γι' αυτόν τον νέο θεσμό, αφού έχει ενταχθεί και η ποινική συνδιαλλαγή και η ποινική διαπραγμάτευση στον νέο Ποινικό Κώδικα, ανεξάρτητα από τους ανηλίκους. Εισάγονται, λοιπόν, νέες διαδικασίες και θεσμοί στον Ποινικό Κώδικα, οπότε θεωρώ ότι αναγκαστικά πλέον και οι δικηγόροι που κάνουν αστικό και εκείνοι που κάνουν ποινικό, έχουν εικόνα της διαμεσολάβησης» (N3).

«Στα δικαστήρια υπάρχει συνήθως διάθεση δίκης και όχι συνδιαλλαγής. Κι εγώ, όταν πάω να δικάσω, είμαι εκεί, για να δικάσω. Αν ήθελα συνδιαλλαγή, θα το προσπαθούσα πριν από το δικαστήριο» (N4).

«Νομίζω πως οι συνάδελφοι έχουμε συνηθίσει να δικάζουμε τις υποθέσεις και δεν έχει μπει ακόμα στην κουλτούρα μας η διαμεσολάβηση, παρά το ότι γίνονται πλέον πολλά σεμινάρια για τη διαμεσολάβηση σε αστικές διαφορές. Σε γενικές γραμμές θεωρώ ότι ένας συνάδελφος υπερασπιστής ανήλικου δράστη θα είναι πιο θετικός στην προοπτική της συνδιαλλαγής, ενώ κάποιος άλλος που εκπροσωπεί ένα θύμα, το οποίο μάλιστα πιθανότατα έχει εγείρει και αστικές αξιώσεις, θα είναι αρνητικός σε μια τέτοια προοπτική» (N5).

E.5. Ο Επιμελητής ανήλικων είναι ο πλέον αρμόδιος για να αναλαμβάνει ως διαμεσολαβητής τις υποθέσεις των ανήλικων δραστών;

Όλοι οι ερωτηθέντες δικηγόροι έχουν τη γνώμη ότι ο επιμελητής ανήλικων είναι ο πλέον αρμόδιος για να αναλαμβάνει ως διαμεσολαβητής τις υποθέσεις των ανήλικων δραστών, επειδή:

«υπάρχει αντίστοιχη εκπαίδευση, δηλαδή υπάρχει το θεωρητικό και επιστημονικό υπόβαθρο και παράλληλα, η εμπειρία και όλα όσα έχει συναντήσει ένας επιμελητής στην παροχή των υπηρεσιών του μέσα στο χρόνο. Αυτά του δίνουν ένα τεράστιο πλεονέκτημα και είναι το μεγαλύτερο όπλο, για να τρέξει σωστά ο θεσμός» (N1).

«από εκεί ξεκινούν όλα, εκεί λειαίνεται το έδαφος με τον ανήλικο. Ο Επιμελητής πρέπει να ξέρει και τις διατάξεις του νόμου, αλλά και να έχει τις απαραίτητες γνώσεις για το πώς θα χειριστεί τον κάθε ανήλικο, ώστε να μπορέσει να τον βοηθήσει» (N2).

«γνωρίζει τις υποθέσεις, το πώς κινείται στο χώρο του, πώς αντιμετωπίζει τον ανήλικο και την οικογένειά του. Ο ρόλος του γενικά είναι πολύ βοηθητικός για όλους μας. Αν τώρα πρέπει να πω και ποιος άλλος θα μπορούσε να αναλάβει αυτόν τον ρόλο, θα έλεγα ότι θα μπορούσε ένας πολύ ικανός και διαπιστευμένος δικηγόρος ή ένας πολύ καλός ψυχολόγος. Στην πρώτη θέση βάζω τον Επιμελητή, γιατί έχει τη γνώση, την εμπειρία και την οξυδέρκεια που χρειάζεται, για να λειτουργήσει καλύτερα μέσα σε αυτό το σύστημα» (N4).

«έχει την ανάλογη εκπαίδευση και αφετέρου, γιατί συνεργάζεται με τα παιδιά και το περιβάλλον τους και γνωρίζει πώς θα χειριστεί έναν ανήλικο» (N5).

Ο N3 εξέφρασε ορισμένες επιφυλάξεις σχετικά με την ουδετερότητα του επιμελητή: *«Εδώ υπάρχει ένα θέμα. Θεωρώ ότι είναι ο πλέον αρμόδιος, επειδή έχει την καλύτερη εικόνα για την ποινική δικαιοσύνη ανήλικων. Όμως εκ των πραγμάτων η στάση του δεν είναι ουδέτερη. Εκ των πραγμάτων, η θέση του Επιμελητή Ανήλικων είναι κοντά στον ανήλικο δράστη, άρα υπάρχει ένα ζήτημα ως προς την ουδετερότητα. Εάν εγώ ήταν να επιλέξω, πάλι θα έλεγα ναι, να κάνει τη συνδιαλλαγή ο Επιμελητής Ανήλικων και όχι κάποιος τρίτος, επειδή ακριβώς έχει όλες τις πτυχές της υπόθεσης, έχει το κοινωνικό ιστορικό, βλέπει την οικογένεια και το κοινωνικό περιβάλλον του ανήλικου, θα το προτιμούσα να είναι εκείνος ο διαμεσολαβητής. Εκ της θέσεώς του, θεσμικά, ο Επιμελητής έχει έναν ρόλο κοντά στον ανήλικο, ως ο διαμεσολαβητικός*

πόλος ανάμεσα στο δικαστήριο και στον ανήλικο, εφόσον κάνει την κοινωνική έρευνα, άρα αναγκαστικά εμπλέκεται πιο κοντά με τις κοινωνικές συνθήκες ζωής του ανηλίκου. Εάν μπορεί να κρατήσει ίσες αποστάσεις και να αναδειξει τις ανάγκες και των δύο μερών, ώστε να οδηγηθούμε σε μια αμοιβαία επωφελή λύση, εγώ σαφώς προτιμώ τον Επιμελητή στη θέση του διαμεσολαβητή, εφόσον έχει και μια άλλη ευαισθησία».

Στο σημείο αυτό, σε ερώτημα της ερευνήτριας για το πώς θα έβλεπε ο Ν3, εάν αναλάμβανε ένας επιμελητής την κοινωνική έρευνα για τον ανήλικο και κάποιος άλλος αναλάμβανε τον ρόλο του διαμεσολαβητή, ο Ν3 απάντησε: *«Αυτό δεν το είχα σκεφτεί, αλλά πιστεύω ότι είναι σωστό και πιο ισορροπημένο».*

Άξονας ΣΤ: Συνολική αποτίμηση του μέτρου της συνδιαλλαγής και της εφαρμογής του

ΣΤ.1. Ποια είναι η γνώμη των δικηγόρων για το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής;

Όλοι οι συμμετέχοντες δικηγόροι φάνηκαν πολύ θετικά διακείμενοι στο αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής, *«αρκεί να εφαρμόζεται»* (Ν4), θεωρώντας το ένα μέτρο εξαιρετικά ωφέλιμο (Ν2, Ν3, Ν5). *«Αν το φίλτρο με το οποίο το κρίνουμε είναι ο αναμορφωτικός χαρακτήρας, σίγουρα η συνδιαλλαγή κινείται σε αυτή την κατεύθυνση»* (Ν1).

ΣΤ.2. Η συνδιαλλαγή αποτελεί μια επιεική και ήπια ή μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη;

Οι τέσσερις από τους πέντε ερωτηθέντες δικηγόρους έχουν τη γνώμη ότι η συνδιαλλαγή δεν αποτελεί μια επιεική και ήπια ή μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη, αλλά *«μια ισορροπημένη μορφή μεταχείρισης»* (Ν3), εφόσον:

«Εδώ έχει να κάνει με το πώς διεκπεραιώνεται η διαδικασία. Αν προσπαθούμε απλά να ονοματίσουμε μια τυπική διαδικασία ως συνδιαλλαγή, προκειμένου να επιτρέψουμε στον ανήλικο να φύγει χωρίς να έχει κάνει αυτό το διάλογο με τον εαυτό του, να αναλάβει τις ευθύνες του και στην πορεία να αποδείξει με τις πράξεις του ότι συμμετείχε ενεργά σε αυτό το κομμάτι, τότε έχουμε αποτύχει. Αν όμως μπούμε σε μια διαδικασία η οποία δίνει ιδιαίτερο νόημα στις υποχρεώσεις κάθε πλευράς, επισημαίνει τον τύπο όχι με την έννοια της τυπολατρίας αλλά της

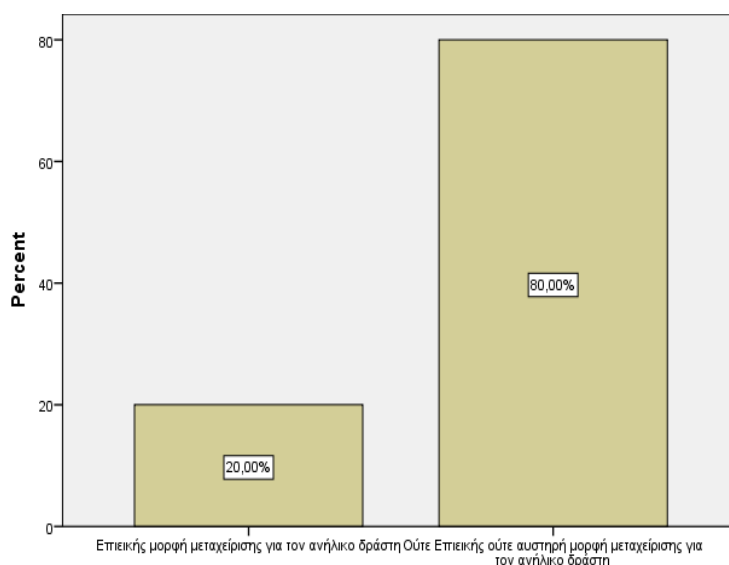
έμπρακτης αναγνώρισης του τι συμβαίνει εδώ, αυτό μόνο θετική έκβαση έχει» (N1).

«Οι λύσεις που θα δοθούν μετά από τη συναισθηματική φόρτιση των μερών και ιδίως του δράστη, όταν θα αναλάβει την ευθύνη της πράξης του και θα αντιμετωπίσει κατά πρόσωπο το θύμα, δεν είναι εύκολη υπόθεση» (N2).

«μπαίνει σε μια διαδικασία ο δράστης, η οποία δεν είναι εύκολη» (N3).

«δεν είναι ιδιαίτερα εύκολο να κοιτάξεις τον άνθρωπο που έβλαψες κατά πρόσωπο, να παραδεχτείς την πράξη σου και να ζητήσεις συγγνώμη» (N5).

Ο N4, ωστόσο, θεωρεί ότι η συνδιαλλαγή «είναι μια ήπια μορφή μεταχείρισης, διότι η διαδικασία δεν φτάνει στα άκρα, προσπαθεί να βρει μια λύση εποικοδομητική για όλους».

Σχήμα 215. Θεωρείτε ότι η συνδιαλλαγή αποτελεί μια επιεική και ήπια ή μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη;

ΣΤ.3. Η συνδιαλλαγή συμβάλλει στην επίτευξη κάποιου συγκεκριμένου σκοπού της μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη; Με ποιον τρόπο;

Οι ερωτηθέντες δικηγόροι πιστεύουν ότι η συνδιαλλαγή συμβάλλει στην επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού της μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη, εστιάζοντας κυρίως στη διαπαιδαγώγησή του με πολλαπλούς τρόπους, λειτουργώντας «εν μέρει σωφρονιστικά και εν μέρει παιδαγωγικά» (N4), έχοντας ταυτόχρονα «έναν χαρακτήρα συμφιλιωτικό και έναν χαρακτήρα απελευθερωτικό τόσο για τον δράστη όσο και για το θύμα» (N3). Ειδικότερα, η συνδιαλλαγή συμβάλλει στη(ν):

- «διαπαιδαγώγηση του δράστη» (N1, N4, N5)
- «αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνης» (N1)
- «αποκατάσταση των ανθρωπίνων σχέσεων» (N2, N5), «με την έννοια να νιώσουν και τα δύο μέρη ότι επήλθε μια δίκαιη επανόρθωση της βλάβης που προκλήθηκε με την προηγούμενη συμπεριφορά του δράστη» (N2)
- «αύξηση της ενσυναίσθησης του ανήλικου παραβάτη» (N3)
- «αύξηση της κοινωνικής του υπευθυνότητας, τον βοηθά να συνειδητοποιήσει τις συνέπειες της πράξης του» (N3)
- «μείωση των εντάσεων και των συγκρούσεων» (N3)
- «ανάληψη της ευθύνης από τον δράστη» (N4, N5)
- «πιο ώριμη συμπεριφορά του δράστη και καλύτερη αντιμετώπιση των πραγμάτων εκ μέρους του» (N4, N5).

ΣΤ.4. Πώς βιώνει ο ανήλικος δράστης και το θύμα τη συνδιαλλαγή;

Όλοι οι δικηγόροι αναφέρθηκαν στο αίσθημα της ανακούφισης που νιώθουν και τα δύο μέρη, με την αναγκαία προϋπόθεση να γίνει η διαδικασία της συνδιαλλαγής με υπεύθυνο και σωστό τρόπο:

«Εδώ πάλι θα ρίξουμε το βάρος στη διαδικασία. Σε μια διαδικασία που γίνεται με υπευθυνότητα, όπου υπάρχει ενσυναίσθηση και από την πλευρά του διαμεσολαβητή, ακούει τα μέρη πραγματικά, νιώθει το τι συμβαίνει μέσα τους, μπορεί να τη βιώσει ουσιαστικά, αλληλεπιδρώντας και με τα δύο μέρη στα οποία έρχεται μια λύτρωση. Η ανάληψη ευθυνών και το να τηρήσουμε τις υποχρεώσεις μας λειτουργεί λυτρωτικά. Αν δεν γίνει σωστά, όμως, μπορεί να έχει το ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα με ένα αίσθημα ματαίωσης και ίσως δευτερογενούς θυματοποίησης» (N1).

«Πιστεύω ότι τη βιώνουν ανακουφιστικά. Μπορεί να φύγουν και αγκαλιασμένοι, αν υπάρχει ειλικρινής στάση και από τις δύο πλευρές» (N2).

«Θεωρώ ότι είναι απελευθερωτική διαδικασία για τα παιδιά, όπως είπα και πριν, γιατί ακόμα κι αν δεν το δείχνουν υπάρχουν ανέκφραστα συναισθήματα. Υπάρχει θυμός, υπάρχει μια ένταση, έχουν βιώσει τη σύγκρουση, γιατί μετά από αυτό το γεγονός αρχίζουν οι πολλαπλές συγκρούσεις των διαφόρων συστημάτων: της οικογένειας, του κοινωνικού, του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Άρα, ενώ βιώνουν αυτή τη σύγκρουση, ενδεχομένως η ποινική διαδικασία στην οποία

μπαίνουν μεγεθύνει τη σύγκρουση και των θυμάτων και των δραστών. Επομένως, θεωρώ ότι η συνδιαλλαγή είναι μια διαδικασία που τους επιτρέπει να συμφιλιωθούν με τα πράγματα, με την πράξη τους, να ζητήσουν συγγνώμη, να απελευθερώσουν τα συναισθήματά τους και αυτό είναι το πιο σημαντικό» (N3).

«Αυτό πιστεύω ότι εξαρτάται και από την προσωπικότητά τους. Ο δράστης, αν είναι ένα παιδί που έχει κάνει ένα λάθος και το έχει καταλάβει, τότε θα νιώσει ανακουφιστικά, αφού αυτό είναι το καλύτερο μέτρο που θα μπορούσε να λάβει. Ένα όμως «σκληρό» παιδί, ενδεχόμενα να μην καταλάβει τίποτα από τη διαδικασία. Βασίζομαι, ωστόσο, στην προετοιμασία του Επιμελητή, ώστε να καταλάβουν και τα δύο μέρη τη διαδικασία. Το θύμα είναι πιο ταλαιπωρημένο, θιγμένο. Ένα θύμα, όμως, που έχει υποστηριχθεί, έχει δει ότι η βλάβη στο πρόσωπό του αποκαθίσταται, θα νιώσει επίσης ανακουφιστικά την όλη διαδικασία» (N4).

«Όταν όλη η διαδικασία γίνει σωστά, πιστεύω ότι τόσο ο δράστης όσο και το θύμα θα νιώσουν ανακούφιση, λύτρωση» (N5).

ΣΤ.5. Η συνδιαλλαγή, στην περίπτωση των ανήλικων παραβατών, ευνοεί ή αδικεί κάποιο από τα μέρη, τον δράστη ή το θύμα; Γιατί;

Οι τρεις από τους πέντε ερωτηθέντες δικηγόρους πιστεύουν ότι η συνδιαλλαγή δεν ευνοεί ούτε αδικεί κάποιο από τα μέρη, αλλά, όταν γίνει με το σωστό τρόπο, *«είναι μια ισορροπημένη διαδικασία» (N3)* και *«τόσο ο δράστης όσο και το θύμα θα νιώσουν ανακούφιση, λύτρωση» (N5).*

«Δεν μπορεί κανείς να μιλήσει ούτε για εύνοια ούτε για αδικία των μερών. Έχει να κάνει με τη διαδικασία. Αυτό που ευνοείται είναι η αποκαταστατική δικαιοσύνη. Το ζητούμενο είναι τα μέρη να μπορούν να συνειδητοποιήσουν ότι όλοι κάνουν λάθη και το θέμα είναι πώς μπορούμε να διαχειριστούμε αυτά τα λάθη, τα μέρη να μπορούν να συνεχίσουν με ειρήνη τυχόν σχέσεις τους και, αν μη τι άλλο, το θύμα που έχει βιώσει μια ιδιαίτερα στρεσογόνο κατάσταση να νιώσει μια λύτρωση» (N1).

Δύο δικηγόροι θεωρούν ότι η συνδιαλλαγή *«σε ένα βαθμό ευνοεί λίγο περισσότερο τον δράστη» (N2, N4)*, *«αφού γλιτώνει κάποια μεγαλύτερη επίπτωση» (N4)*. Ωστόσο, ο N2 τονίζει ότι *«αυτό που έχει τη μεγαλύτερη σημασία είναι ότι μέσω της συνδιαλλαγής αποκαθίσταται η ηρεμία μεταξύ των μερών, αρκεί να γίνει σωστά η*

διαδικασία. Δίνεται η ευκαιρία και στα δύο μέρη να καταλάβουν τι έγινε και να συνειδητοποιήσουν ότι σε μια σύγκρουση, σε μια αντιδικία ποτέ δεν φταίει ο ένας» (N2).

ΣΤ.6. Αξιολόγηση της εφαρμογής της συνδιαλλαγής στα ελληνικά δικαστήρια

Όλοι οι δικηγόροι δήλωσαν ότι δεν είναι ικανοποιημένοι με την εφαρμογή της συνδιαλλαγής στα ελληνικά δικαστήρια, κυρίως επειδή βρίσκεται «σε πρώιμο στάδιο» (N2), εφαρμόζεται σπάνια και σίγουρα όχι στον βαθμό που θα ήθελαν (N1, N2, N4, N5) και «στην έκταση που θα έπρεπε, ίσως γιατί ούτε οι δικαστικοί και εισαγγελικοί λειτουργοί είναι εξοικειωμένοι» (N5). «Αυτό που μπορώ να πω με βεβαιότητα είναι ότι το μέτρο εφαρμόζεται σπάνια σε σημείο που εκτιμώ ότι δεν μπορεί να υπάρξει ασφαλής στατιστική ανάλυση και συμπεράσματα. Ευχολόγια μόνο μπορούμε να πούμε» (N1).

Ο N3 εστίασε στο ζήτημα της έλλειψης εκπαίδευσης των διαμεσολαβητών και της απουσίας ενός πρωτοκόλλου για τον τρόπο εφαρμογής του μέτρου:

«Θεωρώ ότι μέχρι πρότινος, μέχρι πριν δύο χρόνια, που δεν γίνονταν ιδιαίτερα σεμινάρια ήταν λίγο “ό,τι του φανεί του Λωλοστεφανή”... δηλαδή, χωρίς κανένα πρωτόκολλο. Το νομοθετικό πλαίσιο έβαλε τους Επιμελητές Ανηλίκων σε μια διαδικασία να εφαρμόζουν το μέτρο και να είναι διαμεσολαβητές, οι οποίοι παρ’ όλο που είχαν όλη την καλή πρόθεση, δεν είχαν την εκπαίδευση, δεν είχαν πρωτόκολλα, δεν είχαν τίποτα. Όλα ήταν στον αέρα. Τώρα μαθαίνω από εσάς ότι έγιναν σεμινάρια διαμεσολάβησης στο ΕΚΔΔΑ, εστιασμένα στους Επιμελητές Ανηλίκων, ενώ μέχρι τώρα εφαρμοζόταν το μέτρο σύμφωνα με τις γνώσεις, την καλή πρόθεση των Επιμελητών. Και βέβαια γινόταν κατά κύριο λόγο στην Αθήνα, που είναι ένα δικαστήριο πρωτοπόρο στην εφαρμογή των μέτρων, εφόσον έχει δικαστή και εισαγγελέα ανηλίκων αποκλειστικής αρμοδιότητας, ενώ στην υπόλοιπη Ελλάδα εφαρμόζόταν σε ελάχιστες περιπτώσεις» (N3).

ΣΤ.7. Πώς διευκολύνεται και πώς δυσχεραίνεται η εφαρμογή της συνδιαλλαγής στην Ελλάδα;

Από τις απαντήσεις των δικηγόρων προκύπτει ότι οι βασικές δυσκολίες στην υλοποίηση του μέτρου της συνδιαλλαγής είναι:

- Η έλλειψη επιμόρφωσης όλων των λειτουργών και επαγγελματιών που εμπλέκονται στο ΣΠΔΑ (N1, N2, N3, N4, N5)
- Κουλτούρα που δεν διευκολύνει τη συμφιλίωση (N1, N4)

- Πίεση στους επαγγελματίες για διεκπεραιωτική εφαρμογή του μέτρου (N2): *«Η συνδιαλλαγή δεν είναι σε καμία περίπτωση μία διεκπεραιωτική διαδικασία».*
- Η έλλειψη πρωτοκόλλου για την εφαρμογή του μέτρου (N3)

Από την άλλη πλευρά, οι βασικότεροι παράγοντες που οι δικηγόροι εκτιμούν ότι θα διευκόλυναν την υλοποίηση του μέτρου είναι:

- Ειδική επιμόρφωση όλων των λειτουργών και επαγγελματιών που εμπλέκονται στο ΣΠΔΑ (N1, N2, N3, N4, N5)
- Αλλαγή κουλτούρας (N1, N4): *«η διαμεσολάβηση πρέπει «να μπει στα σχολεία, να μπει στην οικογένεια. Με κάποιο τρόπο πρέπει να επικοινωνηθεί στον αποδέκτη, ώστε να αρχίσει να χτίζεται σαν κουλτούρα» (N1).*
- Στελέχωση υπηρεσιών με εξειδικευμένους επαγγελματίες (N1): *«Μπορεί κάποιος να πει ότι επιβαρύνεται ένας κρατικός προϋπολογισμός, μακροπρόθεσμα όμως θα δούμε αποτελέσματα» (N1).*
- Δημιουργία πρωτοκόλλου για την εφαρμογή του μέτρου και την όλη διαδικασία της συνδιαλλαγής (N3).

ΣΤ.8. Είναι επαρκής ή όχι η ενημέρωση και η κατάρτιση των δικηγόρων για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της;

Όλοι οι ερωτηθέντες πιστεύουν ότι η ενημέρωση και η κατάρτιση των δικηγόρων για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της είναι αρκετά ελλιπής και ανεπαρκής, αν και *«υπάρχει ένα μετρήσιμο πλέον ποσοστό συναδέλφων που έχουν στραφεί στον θεσμό της διαμεσολάβησης και αυτό δίνει ένα υπόβαθρο και μια εμπειρία σε αυτή την κατεύθυνση, ωστόσο αυτό το ποσοστό είναι μικρό» (N1).*

«Τώρα αρχίζουμε και ενημερωνόμαστε για νέες εναλλακτικές μορφές επίλυσης συγκρούσεων και είναι σημαντικό ότι η διαμεσολάβηση στα αστικά δικαστήρια έχει γίνει υποχρεωτική, βέβαια με τις χίλιες δυο παλινωδίες. Έχουμε, δηλαδή, ακόμα δρόμο μπροστά μας, αφού δεν είμαστε εξοικειωμένοι ούτε ως επάγγελμα ούτε ως κοινωνία για αυτές τις μορφές αποκαταστατικής δικαιοσύνης» (N3).

«Νομίζω ότι τώρα – τα τελευταία δύο χρόνια – κάτι παραπάνω γίνεται με το θεσμό της διαμεσολάβησης, διαφορετικά ελάχιστοι από εμάς είναι εξοικειωμένοι με τέτοιες διαδικασίες» (N5).

Άξονας Ζ: Σκέψεις – Προτάσεις

Z.1. Υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης του θεσμού της διαμεσολάβησης και, αν ναι, σε ποιους τομείς;

Το σύνολο των δικηγόρων εκτιμούν ότι υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης του θεσμού της διαμεσολάβησης. Πιο συγκεκριμένα, οι τέσσερις από τους πέντε ερωτηθέντες εστίασαν κυρίως στην ανάγκη εκπαίδευσης σε αποκαταστατικές διαδικασίες και ειδικά, στη διαμεσολάβηση όλων των εμπλεκόμενων μέσα στο ποινικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης για ανηλίκους, καθώς και τη διαρκή επιμόρφωση και σταθερή υποστήριξή τους στον ρόλο τους (N2, N3, N4, N5).

Περαιτέρω, ο N2 τόνισε ότι *«η διαμεσολάβηση πρέπει να μπει σε όλες τις διαδικασίες»*. Ο N4 έκανε μια σημαντική επισήμανση: *«Η εκπαίδευση και η συνεχής επιμόρφωση στα νέα δεδομένα θεωρώ ότι θα πρέπει να γίνεται με επιλογή, γιατί δεν κάνουν όλοι για διαμεσολαβητές»*. Ο N5 ανέφερε: *«Ίσως θα έπρεπε όλοι οι δικηγόροι να εκπαιδευτούμε στον θεσμό της διαμεσολάβησης, ώστε να μπορούσαμε να διευθετήσουμε κάποιες υποθέσεις εκτός δικαστηρίου»*.

Ο N1 αναφέρθηκε σε κάποιο άλλο σημείο που εκτιμά ότι χρήζει βελτίωσης: *«Θα πρέπει να πάψει να επικοινωνείται μεταξύ επιστημόνων σε επίπεδο εκμετάλλευσης του θεσμού, ως ένα προϊόν που θα πρέπει να πουληθεί από κέντρα διαμεσολάβησης σε δικηγόρους ή άλλους επιστήμονες και να προχωρήσει στο επίπεδο της κοινωνίας»*.

Z.2. Ποιος θα έπρεπε να είναι ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών;

Σε αυτό το ερώτημα παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ότι στις απαντήσεις των τεσσάρων από τους πέντε ερωτηθέντες δικηγόρους, αναφέρθηκε ο σκοπός της επανόρθωσης, παρ' όλο που προηγούμενα στο Γ1 ερώτημα δεν είχε αναφερθεί από κανέναν. Μόνο ο N3 επέμεινε στην άποψη που εξέφρασε στο Γ1 ερώτημα θέτοντας ως σκοπό της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών την επανένταξη, υποστηρίζοντας ότι θέλει να επιλέξει *«έναν όρο που να μην είναι ούτε πατερναλιστικός ούτε δικαιοκός»*.

Από τους λοιπούς δικηγόρους, ο N2 θεωρεί ξεκάθαρα ότι αποκλειστικός σκοπός της μεταχείρισης των ανήλικων δραστών θα έπρεπε να είναι η επανόρθωση.

Οι υπόλοιποι ερωτηθέντες ανέφεραν:

«Το μείζον εδώ έχει να κάνει με τη διαπαιδαγώγηση των ανηλίκων και έπεται ο σωφρονισμός, ώστε να μπορέσουμε να φτάσουμε και στο ζητούμενο που είναι η επανόρθωση» (N1).

«Νομίζω περισσότερο η διαπαιδαγώγηση και η επανόρθωση της βλάβης» (N5).

Η απάντηση του N4 που φανερώνει τη μετατόπιση της οπτικής του μετά τη συζήτηση με την ερευνήτρια κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, είναι αξιοσημείωτη: *«Ό,τι είχα πει στην αρχή (σωφρονισμός, διαπαιδαγώγηση, προστασία της κοινωνίας). Θα έβαζα ίσως και την επανόρθωση, αλλά όπως την έχω εγώ στο μυαλό μου είναι ένα ειδικότερο στοιχείο που εμπεριέχεται στη διαπαιδαγώγηση. Απλά, όσο το σκέπτομαι τώρα και μετά από όλη αυτή την κουβέντα που κάνουμε, σκέπτομαι ότι η επανόρθωση με την έννοια της αποκατάστασης της βλάβης και των σχέσεων που έχουν διαρραγεί, ίσως είναι και ο πιο σημαντικός σκοπός από όλους, προϋπάρχει και τελικά “αγκαλιάζει” τη διαπαιδαγώγηση».*

Από τις απαντήσεις τους προκύπτει ότι ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων δραστών θα έπρεπε να είναι η **επανόρθωση** της ζημίας και η **διαπαιδαγώγηση** του ανηλίκου.

Z.3. Κατά την άσκηση των καθηκόντων των δικηγόρων, σε ποιες περιπτώσεις επιτυγχάνεται ο σκοπός που αντιστοιχεί στον θεσμικό τους ρόλο;

Στο κλειστό αυτό ερώτημα, οι δικηγόροι είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν τρεις από τις έξι προτάσεις που τους δίνονταν και να τις ιεραρχήσουν ανάλογα με τον βαθμό σπουδαιότητας, προτάσσοντας εκείνη που τους αντιπροσωπεύει περισσότερο (έχοντας και τη δυνατότητα να προσθέσουν μια άλλη πρόταση που ενδεχόμενα δεν συμπεριλαμβανόταν στις προτεινόμενες).

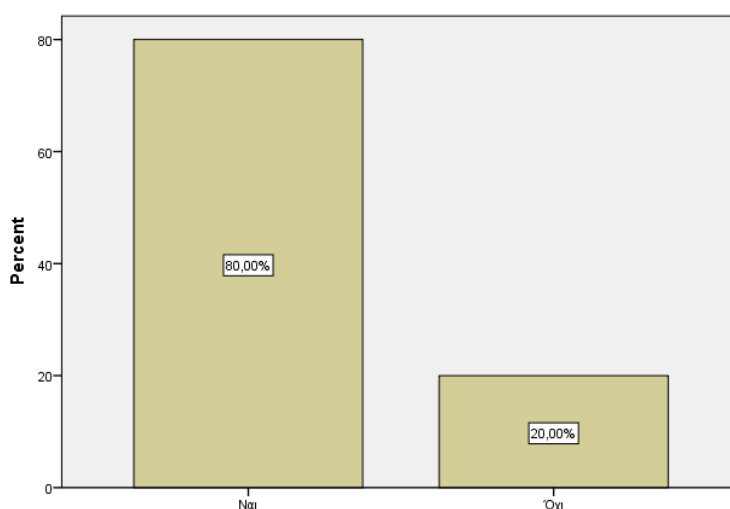
Από τις απαντήσεις τους προκύπτει ότι οι τέσσερις από τους πέντε δικηγόρους πρόταξαν ότι επιτυγχάνεται ο σκοπός που αντιστοιχεί στον θεσμικό τους ρόλο, *«όταν ο δράστης αναλαμβάνει την ευθύνη των πράξεων του και είναι πρόθυμος να ζητήσει συγγνώμη από το θύμα»* (πρόταση γ'). Ένας δικηγόρος κατέταξε τη συγκεκριμένη πρόταση στη 2η θέση.

Στη συνέχεια, οι τέσσερις από τους πέντε δικηγόρους έθεσαν ως 2η επιλογή (ένας ως 3η) την πρόταση δ': *«όταν το θύμα δείχνει συγχωρητική διάθεση και επιτυγχάνεται η προσπάθεια υλικής και ηθικής αποκατάστασής του».*

Τέλος, ως 3η επιλογή οι τέσσερις από τους πέντε ερωτηθέντες επέλεξαν την πρόταση στ': «όταν προάγεται η διαπαιδαγώγηση και η αναμόρφωση του δράστη και προλαμβάνεται η υποτροπή του», εστιάζοντας όπως επεσήμανε ο N3 στην πρόληψη της υποτροπής του δράστη.

Z.4. Υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός του δράστη; Στις περιπτώσεις αυτές, ποιος είναι ο στόχος μιας τέτοιας ποινικής μεταχείρισης;

Οι τέσσερις από τους πέντε ερωτηθέντες δικηγόρους εκτιμούν ότι υπάρχουν ορισμένες περιπτώσεις, στις οποίες είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός του δράστη, όπως αποτυπώνεται και στο επόμενο σχήμα:

Σχήμα 216. Υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός του δράστη;

Οι περιπτώσεις αυτές, κατά τις οποίες κρίνεται αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός, αφορούν κυρίως: «ειδεχθή εγκλήματα και υπότροπους δράστες» (N1, N2, N4, N5), «παιδιά δηλαδή που έχουν μάθει να ζουν με έναν τέτοιο τρόπο και έχουν εξαντληθεί τα υπόλοιπα αναμορφωτικά μέτρα. Βεβαίως, το πρόβλημα είναι ότι δεν είναι και η φυλακή το κατάλληλο μέρος για πραγματικό σωφρονισμό, αλλά σε κάποια παιδιά είναι αναγκαία αυτή η μορφή ποινικής μεταχείρισης» (N2). «Εκεί πρέπει να καταλάβουμε ότι αυτό είναι το απότατο καταφύγιο (*ultimum refugium*), δεν είναι η λύση» (N1, N4).

Ο στόχος μιας τέτοιας ποινικής μεταχείρισης θα ήταν «η προστασία του κοινωνικού συνόλου και ο σωφρονισμός του δράστη» (N1, N2, N4, N5), καθώς και ο «παραδειγματισμός άλλων ανηλίκων» (N4).

Ο N3 εκφέρει μια διαφορετική άποψη στο συγκεκριμένο ζήτημα, υποστηρίζοντας: «Σε καμία περίπτωση δεν θεωρώ αναγκαίο τον ποινικό σωφρονισμό του δράστη. Δηλαδή ακόμα και το επιχείρημα της “προστασίας της κοινωνίας” θεωρώ ότι είναι έωλο, όταν ο ανήλικος πηγαίνει μέσα στα καταστήματα κράτησης σε τέτοια ηλικία. Ακόμα και αν η προστασία της κοινωνίας είναι περιστασιακή για 2-3 χρόνια, μετά θα βγει χειρότερος. Εάν σκεφτείς την υποτροπή που θα έχει μετά, τι να πεις; Έχω ακούσει και διάφορα άλλα επιχειρήματα από δικαστές, για περιπτώσεις που το παιδί είναι τόσο μπλεγμένο π.χ. στην εμπορία ναρκωτικών και εκείνοι ισχυρίζονται: “το κάνουμε, για να σώσουμε το παιδί, γιατί διαφορετικά δεν θα μπορεί να αποκοπεί από το συγκεκριμένο περιβάλλον”. Βάζουν, λοιπόν, τον ανήλικο στη φυλακή, για να αποκοπεί για λίγο και για να παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα εκπαίδευσης μέσα στη φυλακή. Δεν συμμερίζομαι, όμως, αυτά τα επιχειρήματα».

Z.5. Τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ένας δικηγόρος κατά την άσκηση του έργου του

Τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι δικηγόροι κατά την άσκηση του έργου τους, θα παρουσιαστούν αρχικά με τα δικά τους λόγια (προκειμένου να μην παραλειφθεί κανένα από όσα επισημάνθηκαν από τους ερωτώμενους) και στη συνέχεια θα ταξινομηθούν:

«Το πλαίσιο στο οποίο καλείται να εκτελέσει το έργο του, πολυνομία, δύσκολες συνθήκες λόγω έλλειψης κατάλληλων υποδομών στα δικαστήρια, οικονομική δυσπραγία για το ίδιο το επάγγελμα» (N1).

«Ένας δικηγόρος αντιμετωπίζει πάρα πολλά προβλήματα μέσα στο ποινικό σύστημα ανηλίκων. Κατ' αρχήν έχει να αντιμετωπίσει ένα παιδί που πρέπει να αντιληφθεί τη βαρύτητα της πράξης του και να την αποδεχτεί και πίσω από αυτό το παιδί υπάρχει μια οικογένεια που ίσως δεν έχει συνειδητοποιήσει την πράξη του παιδιού του και προσπαθεί να καλύψει το παιδί του. Άρα, ένας δικηγόρος που προσπαθεί να βοηθήσει τα μέρη να συνδιαλλαγούν, μπορεί να θεωρηθεί ένας δικηγόρος ηττοπαθής σε σημείο τέτοιο που να μην τον θέλουν, γιατί πρόθεσή τους είναι να κατακεραυνώσουν το θύμα. Άρα είναι δύσκολα θέματα αυτά που έχεις να αντιμετωπίσεις και το καταφέρνεις μόνο, αν σου έχουν φοβερή εμπιστοσύνη και

πιστεύουν ότι πραγματικά θέλεις να βοηθήσεις το παιδί τους (δράστη). Όταν αφορά το ανήλικο θύμα προσπαθείς πάλι (ένας δικηγόρος με διάθεση διαμεσολαβητή) να περάσεις το μήνυμα ότι η συνέχιση αυτής της αντιδικίας θα είναι πολύ επώδυνη για το ίδιο το θύμα και ίσως και επιβλαβής για τη μελλοντική του πορεία» (N2).

«Αν φύγουμε από τα κλασικά θέματα, για μένα το βασικότερο θέμα που αντιμετωπίζουμε είναι: κακοί δικαστές και κακοί αντίδικοι. Πολλές φορές νιώθω αυτό που είχα πει στην αρχή: ότι οι άνθρωποι δεν έχουμε κοινή λογική. Συχνά, από τα ποινικά δικαστήρια φεύγουμε με μια ματαίωση, αφού λες ό,τι προλαβαίνεις. Το αν αποδίδεται δικαιοσύνη ή όχι είναι άλλο θέμα...» (N3).

«Το βασικότερο πρόβλημα είναι κατ' αρχάς να μπορέσεις να κερδίσεις την εμπιστοσύνη του ανηλίκου. Επίσης, πρόβλημα είναι το ότι μπορεί ο ανήλικος να έχει τελέσει μία πράξη η σκληρότητα της οποίας ενδεχόμενα σου φέρνει μια απέχθεια, οπότε είναι πολύ σημαντικό να μπορέσεις εκεί να κρατήσεις τον επαγγελματικό σου ρόλο. Άλλο ένα πρόβλημα για μένα είναι αν το οικογενειακό περιβάλλον του ανηλίκου δεν είναι καθόλου υποστηρικτικό και απεναντίας τον ενθαρρύνουν σε τέτοιες συμπεριφορές» (N4).

«Νομίζω ότι σε ένα βαθμό τα προβλήματά μας σχετίζονται και με τη στάση των δικαστικών λειτουργών απέναντί μας. Επίσης, πολλά θέματα αντιμετωπίζουμε με την έλλειψη υλικοτεχνικών υποδομών» (N5).

Από τις απαντήσεις των δικηγόρων αναδεικνύονται τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν κατά την επιτέλεση του έργου τους, ως εξής:

- Έλλειψη κατάλληλων υλικοτεχνικών υποδομών στα δικαστήρια (N1, N5)
- Πολυνομία (N1)
- Οικονομική δυσπραγία για το ίδιο το επάγγελμα (N1)
- Η κατάλληλη προσέγγιση των μερών σε υποθέσεις ανηλίκων, κατά τη διαμεσολαβητική προσπάθεια του δικηγόρου (N2)
- «Κακοί δικαστές, κακοί αντίδικοι» / έλλειψη κοινής λογικής (N3)
- Απόκτηση εμπιστοσύνης ανηλίκου (N4)
- Όρια επαγγελματικού ρόλου / απόσταση από την πράξη του ανηλίκου (N4)
- Οικογενειακό περιβάλλον ανηλίκου (N4)
- Στάση των δικαστικών λειτουργών απέναντι στους δικηγόρους (N5)

Z.6. Συνθήκες που θα μπορούσαν να διευκολύνουν το έργο του δικηγόρου

Οι συνθήκες που θα μπορούσαν να διευκολύνουν το έργο των δικηγόρων, θα παρουσιαστούν, όπως και στο προηγούμενο ερώτημα (Z.5), αρχικά με τα δικά τους λόγια και στη συνέχεια θα ταξινομηθούν:

«Αλλαγή όλου του πλαισίου καθηκόντων, σε οικονομικό επίπεδο να πάψει η περικοπή της δικηγορικής ύλης και πολλά πολλά άλλα (καλύτερα να μη μιλήσω άλλο γι' αυτό το θέμα, γιατί έχω να πω πολλά)...» (N1).

«Θα βοηθούσαν στο έργο μας κάποιες λειτουργικές συνθήκες (π.χ. κατάλληλοι χώροι συνάντησης και επικοινωνίας με τα παιδιά και τις οικογένειές τους), συνεργασία με τους Επιμελητές Ανηλίκων και μια ιδιαίτερη προσέγγιση στους ανηλίκους» (N2).

«Σίγουρα, είναι πολύ βασικό να υπάρχει μεγαλύτερος σεβασμός από τους δικαστές προς το λειτούργημα του δικηγόρου. Να σέβονται οι δικηγόροι τον εαυτό τους και οι δικαστές τους δικηγόρους. Επίσης, και οι υλικοτεχνικές συνθήκες παίζουν ρόλο στη διευκόλυνση του έργου μας» (N3).

«Η πρώτη διευκολυντική συνθήκη για το έργο μας είναι να έχουμε μια πολύ καλή συνεργασία με τους Επιμελητές Ανηλίκων. Κατά δεύτερο, είναι απαραίτητο να κερδίσω την εμπιστοσύνη του ανηλίκου. Και το τρίτο είναι να έχω μια καλή συνεργασία και με την Αστυνομία» (N4).

«Ειδικά σε ένα δικαστήριο ανηλίκων, νομίζω ότι θα διευκόλυνε πολύ η συνεργασία με τον Επιμελητή Ανηλίκων που χειρίζεται την υπόθεση, ώστε να μπορέσουμε να δούμε από κοινού ποια θα ήταν η καλύτερη δυνατή ποινική αντιμετώπιση για τον ανήλικο» (N5).

Από τις απαντήσεις των δικηγόρων αναδεικνύονται οι συνθήκες που, κατά τη γνώμη τους, θα διευκόλυναν το έργο τους, ως εξής:

- Στενότερη συνεργασία με την ΥΕΑ (N2, N4, N5)
- Κατάλληλοι χώροι συνάντησης και επικοινωνίας με τους ανηλίκους και τις οικογένειές τους (N2)
- Σεβασμός από τους δικαστές προς το λειτούργημα του δικηγόρου (N3)
- Βελτίωση υλικοτεχνικών συνθηκών (N3)
- Απόκτηση εμπιστοσύνης ανηλίκου (N4)
- Καλή συνεργασία με την αστυνομία (N4)

- Αλλαγή όλου του πλαισίου καθηκόντων / να πάψει η περικοπή της δικηγορικής ύλης (N1)

Στο σημείο αυτό και όσον αφορά στα τρία επόμενα και τελευταία ερωτήματα του Άξονα Z, στα οποία οι δικηγόροι καλούνται να χαρακτηρίσουν το ρόλο τους (Z.7.) (έστω και με μία λέξη) και στη συνέχεια να οραματιστούν το ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών (Z.8.) καθώς και τον δικό τους ρόλο μέσα σε αυτό (Z.9.), η ερευνήτρια έκρινε σκόπιμο να παρουσιάσει αυτούσιες όλες τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, όπως καταγράφηκαν με τον αυθορμητισμό της στιγμής και παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον προσδίδοντας στην έρευνα ένα ξεχωριστό «χρώμα» με τη δική του σημασία. Οι απαντήσεις τους παρατίθενται με την αύξουσα χρονολογική σειρά λήψης των συνεντεύξεων.

Z.7. Ο ρόλος του δικηγόρου μέσα από τα δικά τους μάτια

«Διανοούμενος μαχητής» (N1)

«Σύγχρονος δικηγόρος σημαίνει να είσαι στη ζωή, να καταλαβαίνεις τι γίνεται δίπλα σου» (N2).

«Παλιά, ο δικηγόρος στον οποίο έκανα άσκηση έλεγε ότι είμαστε “υπηρέτες αλλοτρίων συμφερόντων”. Εγώ σήμερα θα έλεγα ότι θεωρώ πως είμαστε “υπερασπιστές ανθρωπίνων δικαιωμάτων”. Έτσι βιώνω τον ρόλο μου» (N3).

«Η πρώτη λέξη που μου έρχεται στο μυαλό είναι υπερασπιστής. Ειδικά σε δικαστήρια ανηλίκων, η έννοια υπερασπιστής εμπεριέχει και τις έννοιες της φροντίδας και διαπαιδαγώγησης του παιδιού. Ο ρόλος του δικηγόρου είναι να χρησιμοποιεί κάθε μέσο που του δίνει η επιστήμη, η τεχνολογία και η κουλτούρα του, προκειμένου να βοηθήσει το παιδί» (N4).

«Είναι ένας άνθρωπος που μάχεται για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων» (N5).

Z.8. Οι δικηγόροι οραματίζονται το ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών...

«Το πρώτο είναι να πάψει η χρήση του όρου “ποινική”. Ο σωφρονισμός και η διαπαιδαγώγηση νομίζω ότι σαν λέξεις αντανakλούν καλύτερα το πώς πρέπει να αντιμετωπιστεί ο ανήλικος παραβάτης. Σίγουρα θα είναι ένα σύστημα το οποίο θα έχει μεν έντονο το θεσμικό στοιχείο, δεν θα αντιμετωπίζεται όμως με μία αμιγώς

δικαστική προσέγγιση, ένα σύστημα στο οποίο θα παίζει πολύ πιο έντονα ρόλο ο Επιμελητής, ο Κοινωνικός Λειτουργός» (N1).

«Εγώ, αν είχα λεφτά θα είχα κάνει ένα μεγάλο ίδρυμα και θα έβαζα μέσα όλα τα παιδιά που παραβατούν, υποστηρίζοντάς τα και προσφέροντάς τους θεραπευτικά ή άλλου είδους προγράμματα, προκειμένου να μπορέσουν να αντεπεξέλθουν στις δυσκολίες της ζωής θέτοντας στόχους για το μέλλον τους» (N2).

«Εξω από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης» (N3).

«Θα πρότεινα πριν τη δίκη να υπάρχει ένα οιοσδήποτε συμβούλιο, στο οποίο θα μετέχει ο Επιμελητής Ανηλίκων, ο δικηγόρος, οι γονείς του παιδιού ή κάποιος άλλος από το οικογενειακό του περιβάλλον, ώστε να διερευνούσαν την καλύτερη ποινική μεταχείριση για το παιδί» (N4).

«Νομίζω, πως το ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών θα ήταν εκείνο που θα μπορούσε πραγματικά να διαπαιδαγωγήσει τον ανήλικο και να τον αποτρέψει από την υποτροπή. Ένα σύστημα, όπου τα αναμορφωτικά μέτρα θα εφαρμόζονταν πραγματικά με στόχο πάντα το βέλτιστο συμφέρον του ανηλίκου» (N5).

Z.9. Οι δικηγόροι οραματίζονται τον δικό τους ρόλο μέσα σε ένα ιδανικό σύστημα μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών...

«Αν με ρωτάτε προσωπικά, εγώ προσπαθώ πάντα να υποστηρίζω αυτές τις αρχές. Θα ήθελα σε ένα τέτοιο περιβάλλον που περιέγραψα παραπάνω να εργάζομαι, όπου θα μπορούσα να έχω περισσότερη επικοινωνία με τους λειτουργούς ακόμα και με τους εισαγγελείς. Σε ένα περιβάλλον που θα λειτουργούσε στην κατεύθυνση αυτή, να συναντιούνται όλα τα μέρη, τουλάχιστον οι δικηγόροι με τους Επιμελητές αλλά και με τους Εισαγγελείς, σε κατ' ιδίαν συναντήσεις, με σκοπό να μπορούμε να αποφασίζουμε όλοι μαζί, ως συλλειτουργοί, ποιο είναι το καλύτερο μέτρο τόσο για τον δράστη όσο και για το θύμα» (N1).

«Ο δικός μου ρόλος θα ήταν περισσότερο θεωρητικός, ώστε να μπορώ να πλησιάζω σε ένα τέτοιο πλαίσιο, που περιέγραψα παραπάνω, τους ανήλικους και να συζητάμε μαζί για τη ζωή, τα δικαιώματά τους και για τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να ξεπεράσουν τα προβλήματα που τους παρουσιάζονται» (N2).

«Θα ήθελα πολύ να έχω ρόλο και συνηγόρου υπεράσπισης και διαμεσολαβητή, αλλά σε ένα πλαίσιο αποκαταστατικής δικαιοσύνης, δηλαδή να δείξουμε στα παιδιά

ότι υπάρχει και άλλος τρόπος... Αν το δείχναμε αυτό, θα φτιάχναμε και μια άλλη κοινωνία... Υπάρχει και άλλος τρόπος να μιλάμε, υπάρχει και άλλος τρόπος να λύνουμε τις διαφορές μας, υπάρχει και άλλος τρόπος να επικοινωνούμε...» (N3).

«Σε ένα τέτοιο συμβούλιο, ο δικός μας ρόλος θα είναι νομικός, με σκοπό να διασφαλίζει τα έννομα συμφέροντα του ανηλίκου για την τήρηση των διαδικασιών (δικονομικών και ουσιαστικών)» (N4).

«Εγώ μέσα σε αυτό το σύστημα θα ήθελα πάλι να έχω ένα ρόλο υπερασπιστή, ο οποίος θα φρόντιζε για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του παιδιού» (N5).

Από τις απαντήσεις των δικηγόρων στα τρία τελευταία ερωτήματα, καθώς και από τη γενικότερη συζήτηση με την ερευνήτρια κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, αναδείχθηκε η ευαισθησία με την οποία προσεγγίζουν το πεδίο της ανήλικης παραβατικότητας, καλλιεργώντας μια διαπαιδαγωγική οπτική για τον ανήλικο δράστη, υπερασπιζόμενοι και διασφαλίζοντας τα δικαιώματά του και εκφράζοντας παράλληλα την επιθυμία να αναπτύξουν διεπιστημονικές συνεργασίες με στόχο το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού.

VII.2.5 Οι απόψεις των δραστών⁴⁷

Πριν αποτυπωθούν οι απόψεις των δραστών, σκόπιμο θα ήταν να αναφερθεί για ποιες πράξεις κατηγορήθηκαν και ποια αναμορφωτικά μέτρα τους επιβλήθηκαν:

Δ.1. Πράξεις: Ληστεία, Επικίνδυνη σωματική βλάβη

Αναμορφωτικά μέτρα: α) ΕΥΕ για 1 χρόνο, β) Συνδιαλλαγή
[αθωώθηκε για τη ληστεία]

Δ.2. Πράξη: Επικίνδυνη σωματική βλάβη

Αναμορφωτικό μέτρο: α) ΕΥΕ για 1 έτος, β) Συνδιαλλαγή

Δ.3. Πράξεις: α) Επικίνδυνη σωματική βλάβη από κοινού, β) Απρόκλητη φθορά ξένης ιδιοκτησίας από κοινού, γ) Διατάραξη κοινής ειρήνης από κοινού, ε) Παράβαση Ν. 2725/1999 από κοινού.

Αναμορφωτικά μέτρα: α) ΕΥΕ για ένα έτος, β) Συνδιαλλαγή, γ) Απαγόρευση προσέλευσής του σε αθλητικό χώρο για δύο χρόνια και παρακολούθηση των αγώνων της ομάδας του στο Α/Τ του τόπου κατοικίας του.

Δ.4. Πράξη: Απόπειρα κλοπής

Αναμορφωτικά μέτρα: α) ΕΥΕ για 6 μήνες, β) Συνδιαλλαγή

Δ.5. Πράξη: Επικίνδυνη σωματική βλάβη

Αναμορφωτικό μέτρο: Συνδιαλλαγή

Άξονας Α: Ατομικά στοιχεία συμμετεχόντων

A.1. Φύλο

Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα πέντε δράστες, οι τέσσερις ήταν αγόρια και ένα κορίτσι.

⁴⁷ Σημειώνεται ότι οι απόψεις των δραστών, στη συνέχεια των θυμάτων, καθώς και των γονέων αυτών θα παρουσιαστούν χωρίς διαγράμματα, με τα ερωτήματα όπως ακριβώς τους τέθηκαν, και θα παρατεθούν όλες οι απαντήσεις χωρίς συνθέσεις και με ελάχιστα σχόλια από την ερευνήτρια, εφόσον το ζητούμενο σ' αυτές τις συνεντεύξεις είναι να αποτυπώσουν ξεκάθαρα την εμπειρία και τα συναισθήματα των εμπλεκόμενων μερών.

A.2. Ηλικία

Αναφορικά με την ηλικία των ερωτηθέντων δραστών, προκύπτει ότι οι τέσσερις ήταν – κατά το χρόνο διεξαγωγής της έρευνας – από 18 έως 20 ετών και ένας 17, ο οποίος συμμετείχε στην έρευνα με συγκατάθεση των γονέων του.

A.3. Μορφωτικό επίπεδο

Όσον αφορά στο μορφωτικό επίπεδο των δραστών προκύπτει ότι δύο εκ των ερωτηθέντων ήταν απόφοιτοι δημοτικού, δύο απόφοιτοι γυμνασίου και ένας απόφοιτος λυκείου.

A.4. Επαγγελματική εμπειρία

Όσον αφορά στην επαγγελματική εμπειρία των ερωτηθέντων, οι δύο είχαν κάποια περιστασιακή εργασιακή εμπειρία κυρίως στο χώρο της εστίασης (σερβίρισμα, διανομή φαγητού), προκειμένου να εξασφαλίζουν κάποιο χαρτζιλίκι.

Άξονας Β: Αποτύπωση εμπειρίας μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης και την εκτέλεση του μέτρου

B.1. Πιστεύεις ότι υπήρχε λόγος για να συλληφθείς και να δικαστείς;

«Ναι. Κάναμε μια μεγάλη βλακεία, για την οποία μετά μετανιώσαμε, αλλά δεν γινόταν να μην υποστούμε τις συνέπειες» (Δ1).

«Ναι, αφού χτύπησα κάποιον κι έφυγα αμέσως, έπρεπε να τιμωρηθώ» (Δ2).

«Ναι. Εξάλλου, παραδέχτηκα από την αρχή ότι εγώ έφταιγα για ό,τι έγινε» (Δ3).

«Στην αρχή δεν είχα πολυκαταλάβει γιατί έπρεπε να περάσω από δικαστήριο. Μετά όμως τις συναντήσεις με την Επιμελήτρια κατάλαβα ότι έτσι έπρεπε, αφού έκανα ζημιά στην περιουσία κάποιου ανθρώπου» (Δ4).

«Ναι. Κατάλαβα ότι έκανα λάθος και ότι αυτή η πράξη μου θα είχε συνέπειες» (Δ5).

Η ανάληψη της ευθύνης από τους δράστες για τις πράξεις τους και η παραδοχή για τη δίκαιη σύλληψή τους, εφόσον θα έπρεπε να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες των πράξεών τους, είναι από τα πρώτα στοιχεία που δουλεύονται στη συνεργασία τους με τον επιμελητή ανηλίκων. Από τις απαντήσεις και των πέντε δραστών προκύπτει αυτή η συνειδητοποίηση.

B.2. Πώς ήταν η εμπειρία σου μέσα στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης; Πώς νιώθεις ότι αντιμετωπίστηκες από την Αστυνομία, τον Ανακριτή, το Δικαστήριο;

«Στην αρχή στρεσαρίστηκα, όταν ήρθαν οι αστυνομικοί και με συνέλαβαν στο σπίτι μου απ' έξω, περνώντας μου χειροπέδες. Κυρίως στενοχωρήθηκα για τους γονείς μου. Δεν με ένοιαζαν τόσο οι γείτονες. Όταν με πήγαν στο αστυνομικό τμήμα, σταμάτησαν όλα γύρω μου. Ξαφνικά ένιωσα ένα τεράστιο κενό. Τα σχόλια των αστυνομικών, ο τρόπος που μας αντιμετώπισαν δεν ήταν και ο καλύτερος. Ο τρόπος τους ήταν προσβλητικός και λίγο βίαιος. Το πρώτο που με ρώτησαν ήταν αν αντέχω το ζύλο. Στο κρατητήριο έμεινα τέσσερις μέρες, από Παρασκευή έως Δευτέρα. Όλες τις μέρες στο Α/Τ της περιοχής μου, όχι στη ΓΑΔΑ. Οι γονείς μου ήρθαν αμέσως στο Α/Τ, αφού με συνέλαβαν στο σπίτι μου, αλλά τους έδιωξαν. Εκεί μας πήραν κατάθεση χωρίς δικηγόρο. Έπρεπε στο σχολείο να μας έχουν μιλήσει για τα δικαιώματά μας. Δεν ξέραμε. Δεν έχω καλή ιδέα για τους αστυνομικούς. Δεν είναι και η μεγαλύτερη συμπάθειά μου. Πιστεύω ότι το σύστημα είναι πολύ διεφθαρμένο και πνίγει και τους λίγους που ίσως έχουν καλή διάθεση. Τα είδα μπροστά μου όλα. Είδα να δένουν τα χέρια και τα πόδια ενός μεθυσμένου, που δεν σεβάστηκαν ούτε την ηλικία του, πάνω από 50 πρέπει να ήταν, ούτε την κατάσταση στην οποία βρισκόταν και άρχισε κάποιος να τον χτυπά, αφού προηγουμένως είχε βάλει στα χέρια του γάντια μιας χρήσεως για να μην αφήσει αποτυπώματα. Δύσκολα, πιστεύω, ότι θα μπορούσε να αλλάξει το σύστημα. Στον Ανακριτή πήγαμε μετά, αφού μας είχαν πάρει τα αποτυπώματα. Ήταν και η δικηγόρος μας στον Ανακριτή. Ίσως γι' αυτό εκείνος ήταν ήρεμος. Αφεθήκαμε ελεύθεροι και τότε ξεκινήσαμε να ερχόμαστε με περιοριστικό όρο στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων. Η στάση του δικαστηρίου μου φάνηκε ψυχρή. Πιστεύω ότι, παρ' όλο που εκεί λέγαμε την αλήθεια, δεν μας πίστευαν. Δεν μπορούσα όμως να πω ψέματα» (Δ1).

«Δεν πέρασα από ανακριτή και στην αστυνομία πήγε η μητέρα μου, όταν μας κάλεσαν. Στο δικαστήριο δεν μου ήταν εύκολο που πήγα ως κατηγορούμενος» (Δ2).

«Δεν νομίζω ότι αντιμετώπισα κάποιο πρόβλημα με τους αστυνομικούς ή το δικαστήριο, γιατί από την πρώτη στιγμή ομολόγησα ότι εγώ φταίω για τη σωματική βλάβη, κι ενώ ήμαστε πολλοί κατηγορούμενοι, εγώ πήρα πάνω μου όλη την ευθύνη, αφού τα άλλα παιδιά δεν έφταιγαν. Δεν είναι ό,τι πιο εύκολο, όμως, να περνάς από ένα δικαστήριο ως κατηγορούμενος» (Δ3).

«Δεν πήγα στην αστυνομία ούτε σε ανακριτή, αλλά κατ' ευθείαν στην Επιμελήτρια και μετά στο δικαστήριο. Στο δικαστήριο ένιωθα ότι μου είχε παγώσει το αίμα» (Δ4).

«Ένιωθα πολύ άσχημα μετά από όλο αυτό που έγινε, γι' αυτό ήταν για μένα μια πολύ άσχημη εμπειρία. Νομίζω, όμως, ότι μου φέρθηκαν εντάξει στην αστυνομία και ειδικά στο δικαστήριο. Στο δικαστήριο πιστεύω ότι βοήθησε πολύ η συνεργασία μου με την Επιμελήτρια, γι' αυτό μου φέρθηκαν πολύ καλά» (Δ5).

Η εμπειρία από τη σύλληψη έως και την εκδίκαση μιας υπόθεσης δεν είναι εύκολη, κυρίως για έναν ανήλικο, όπως αποτυπώνεται ανάγλυφα ιδίως σε κάποιες εκφράσεις των συμμετεχόντων. Ειδικά, ο πρώτος δράστης, ο οποίος είχε κατηγορηθεί για την κακουργηματική πράξη της ληστείας και για επικίνδυνη σωματική βλάβη και είχε κρατηθεί προσωρινά σε Α.Τ. δεν μπορεί να ξεχάσει τα τραυματικά συναισθήματα που βίωσε, παρ' όλο που είχαν περάσει τέσσερα περίπου χρόνια από τη στιγμή της σύλληψής του μέχρι τη διενέργεια της συνέντευξης.

B.3. Πώς νιώθεις ότι αντιμετωπίστηκες από την πλευρά των θυμάτων;

«Το παιδί που έφαγε όλο το ζύλο και χωρίς να φταίει, όπως αποδείχτηκε τελικά, μας φέρθηκε σπαθί. Ήταν πολύ σωστός και στο τέλος έδειξε κατανόηση στη διαδικασία της συνδιαλλαγής. Το μεγαλύτερο πρόβλημα το αντιμετωπίσαμε με το κορίτσι – και κυρίως με τη μητέρα του – που είχαν πάρει πολύ βαριά το συμβάν και μας έριχναν ευθύνες για όλα όσα τους συνέβησαν μετά. Πίστευα ότι η μητέρα της θα μας κυνηγούσε μέχρι να πεθάνουμε» (Δ1).

«Με αντιμετώπισαν στο τέλος πολύ καλά, αν και δεν το περίμενα. Το παιδί που χτύπησα ήρθε ήρεμο στο δικαστήριο» (Δ2).

«Αποδείχτηκε πολύ εντάξει παιδί. Θα μπορούσε να με τρέχει και σε άλλα δικαστήρια και να ζητά χρήματα, όμως κι εκείνος θέλησε να σταματήσει το θέμα εκεί» (Δ3).

«Όταν τον είδα στο δικαστήριο ήταν πολύ θυμωμένος μαζί μου και τρόμαξα, αλλά μετά εδώ στο γραφείο ηρέμησε» (Δ4).

«Ενώ είχαμε συμφωνήσει να τα βρούμε, στο δικαστήριο δεν είπε τα πράγματα όπως πραγματικά ήταν. Δεν αναφέρθηκε καθόλου στη δική της ευθύνη και θύμωσα κάπως, γιατί ένιωσα σαν να προσπαθούσε να παρουσιάσει τα γεγονότα διαφορετικά. Συγκρατήθηκα όμως και δεν έδειξα το θυμό μου. Μετά, στη

διαδικασία που έγινε στο γραφείο της επιμελήτριας, δεν υπήρξε κάποιο πρόβλημα, γιατί συζητήθηκαν όλα κανονικά» (Δ5).

Από τις απαντήσεις των δραστών προκύπτει ότι, παρ' όλες τις επιφυλάξεις και την αγωνία που είχαν για τη συμπεριφορά των θυμάτων απέναντί τους και παρά την ενδεχομένως αρνητική στάση κάποιων στο δικαστήριο κατά την ακροαματική διαδικασία, η στάση των θυμάτων κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής ήταν ήπια, με κατανόηση, χωρίς να δημιουργεί προβλήματα, εφόσον κι εκείνοι είχαν συνεργαστεί με τον επιμελητή και είχαν αντιληφθεί τη σημασία του μέτρου.

B.4. Ήταν η πρώτη φορά που κάποια υπόθεσή σου απασχόλησε το ποινικό σύστημα; Αν όχι, για ποιες προηγούμενες πράξεις;

Για τους τέσσερις από τους πέντε δράστες ήταν η πρώτη φορά που κάποια υπόθεσή τους είχε απασχολήσει το ποινικό σύστημα. Ο Δ5 ανέφερε: *«είχα μπλέξει άλλη μία φορά σε σωματική βλάβη πάνω σε καβγά με συνομήλικο, αλλά δεν έφτασε αυτή η υπόθεση στο δικαστήριο».*

Ένας μόνο δράστης (Δ2) είχε απασχολήσει για προηγούμενες πράξεις το ποινικό σύστημα: *«Όχι, είχα ξαναπάει σε δικαστήριο γιατί με είχαν κατηγορήσει ότι ενθάρρυνα κάποιον σε βιασμό, αλλά αθωώθηκα, αφού δεν είχα καμία σχέση. Επίσης, είχα ξαναπάει επειδή οδηγούσα μηχανάκι χωρίς δίπλωμα».*

B.5. Θεωρείς ότι ήταν δίκαιη ή άδικη η απόφαση του δικαστηρίου για σένα;

Οι τέσσερις από τους πέντε δράστες θεωρούν ότι ήταν δίκαιη η απόφαση του δικαστηρίου.

«Μου είχε εξηγήσει και η επιμελήτρια, οπότε έγινε αυτό που περίμενα» (Δ5).

«Ναι, θεωρώ ότι ήταν δίκαιη η απόφαση του δικαστηρίου. Το να πας στη φυλακή, σημαίνει ότι σου καταστρέφουν τη ζωή. Εγώ ήμουν τότε 15 χρονών» (Δ1).

Ο Δ3 χαρακτηρίζει αυστηρή την απόφαση του δικαστηρίου για εκείνον, κυρίως όσον αφορά σε ένα συγκεκριμένο σκέλος της: *«Νομίζω πως ήταν αρκετά αυστηρή, κυρίως το ότι μου επέβαλαν απαγόρευση εισόδου μου σε αθλητικό χώρο για δύο χρόνια και να βλέπω τους αγώνες της ομάδας μου στο αστυνομικό τμήμα» (Δ3).*

B.6. Ένιωσες σε κάποιο – έστω – στάδιο ότι πιέστηκες να συναινέσεις, για να συνδιαλλαγείς ή ήταν μια συνειδητή επιλογή σου;

«Όχι, δεν πιέστηκα. Απλά δεν πίστευα ότι θα μπορούσε να γίνει. Ήμουν σίγουρος ότι δεν θα δεχόντουσαν τα θύματα να συναντηθούμε κάπου έξω από το δικαστήριο, να συζητήσουμε τι έγινε τότε. Η Επιμελήτρια, που ανέλαβε διαμεσολαβητρια, το πίστεψε περισσότερο και έκανε την προσπάθεια να προσεγγίσει τα θύματα στο δικαστήριο» (Δ1).

«Όχι, κατάλαβα ότι έτσι έπρεπε να γίνει και ότι έπρεπε να αντιμετωπίσω αυτό που έγινε» (Δ2).

«Όχι. Εξάλλου, από την πρώτη στιγμή δεν ένιωσα καλά που φτάσαμε σ' αυτό το σημείο με το θύμα και γι' αυτό δέχτηκα χωρίς άλλη σκέψη τη συμμετοχή μου στη συνδιαλλαγή» (Δ3).

«Κατάλαβα ότι έτσι έπρεπε να γίνει» (Δ4).

«Όχι, δεν πιέστηκα καθόλου. Χάρηκα που υπήρξε μια άλλη δυνατότητα να συζητηθούν τα πράγματα μακριά από την αίθουσα του δικαστηρίου» (Δ5).

Από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων δραστών ανακύπτει η αυτόβουλη και συνειδητή συναίνεσή τους για τη συμμετοχή τους στη συνδιαλλαγή.

Άξονας Γ: Σκέψεις και συναισθήματα κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής

Γ.1. Πώς ένιωσες κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής; Ήσουν ειλικρινής;

«Ναι, ήμουν ειλικρινής. Αυτό ήταν κάτι καινούργιο για μένα. Δεν είχα ιδιαίτερο άγχος, γιατί είχα μιλήσει με τον Επιμελητή και είχα προετοιμαστεί. Ήξερα ότι αυτή ήταν μια διαδικασία που θα με βοηθούσε σε κάποια πράγματα, ίσως και στο να γινόμουν πιο κοινωνικός. Αν μου έριχναν φυλακή, όχι μόνο θα μου κατέστρεφαν τη ζωή, αλλά δεν θα μου έδιναν και την ευκαιρία να έρθω αντιμέτωπος με το θύμα και να μιλήσω μαζί του. Γιατί μέσα στο δικαστήριο μπορεί και να ζητήσεις συγγνώμη, αλλά αυτό γίνεται σχεδόν αναγκαστικά. Όλη η διαδικασία πριν το δικαστήριο είναι πολύ ψυχοφθόρα. Ο θύτης ήδη έχει τιμωρηθεί πολύ. Νομίζω ότι αυτή η τιμωρία του είναι ήδη αρκετή. Έχει σκεφτεί ήδη το λάθος του και θέλει να πάει να μιλήσει με το θύμα. Πιστεύω ότι είναι πολύ καλή λύση να συζητήσουν ο θύτης με το θύμα. Πέρα από τη συγγνώμη, πρέπει να συζητήσουν γιατί έγινε ό,τι έγινε. Θα μπορούσαν μάλιστα μετά να γίνουν και φίλοι, όπως συνέβη με μένα και τον Γ. Πρέπει να πω όμως ότι στην αρχή της διαδικασίας

ένιωσα ντροπή απέναντι στο θύμα, ντροπή που είχα απέναντί μου τον άνθρωπο που πλήγωσα. Ένιωσα όμως πολύ καλύτερα μετά και πιστεύω και ο Γ., που έμαθε όλα όσα είχαν προηγηθεί. Θα ήταν άδικο να μη μας δώσουν την ευκαιρία να γίνει αυτή η διαδικασία» (Δ1).

«Ένιωσα στην αρχή μια πίεση. Μου ήταν δύσκολο, γιατί ένιωθα άσχημα. Ξαναθυμήθηκα όσα είχαν γίνει και μου δημιουργήθηκε άγχος και στενοχώρια που είχα προκαλέσει αυτό το χτύπημα στο θύμα. Ντράπηκα, όταν έπρεπε να τα πω όλα μπροστά στον πατέρα του και τη μητέρα μου. Στο τέλος, όμως, ένιωσα ξαλαφρωμένος που μίλησα» (Δ2).

«Ναι, ήμουν απόλυτα ειλικρινής. Ένιωσα ότι με κατάλαβε ο Π, παρά το ζύλο που είχε φάει, επειδή ήρθε κι εκείνος στη θέση μου κι εγώ στη δική του. Όλα κύλησαν καλά, γιατί είχαμε καλή πρόθεση και οι δύο» (Δ3).

«Στην αρχή φοβόμουν, γιατί ο κ. Ν. (θύμα) ήταν αυστηρός και πολύ θυμωμένος στο δικαστήριο. Έλεγα την αλήθεια. Μετά ένιωσα καλά. Με βοήθησε πολύ και η Επιμελήτρια» (Δ4).

«Ναι, ήμουν ειλικρινής και αναγνώρισα το λάθος μου. Δεν είναι εύκολη διαδικασία, αλλά ήθελα να λήξει το θέμα. Εγώ ζήτησα συγγνώμη για την πράξη που έκανα. Ήθελα αυτή τη συγγνώμη να την ακούσω κι εγώ. Ένιωσα καλά που με συγχώρεσε η παθούσα» (Δ5).

Από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων δραστήων προκύπτει ότι προσέγγισαν την όλη διαδικασία της συνδιαλλαγής με ειλικρίνεια, έχοντας προετοιμαστεί κατάλληλα από τους επιμελητές ανηλίκων και παρά το άγχος και τα αρχικά τους συναισθήματα φόβου, στενοχώριας και ντροπής που ένιωθαν για τη ζημία που είχαν προκαλέσει στα θύματα, έφυγαν από τη διαδικασία ανακουφισμένοι, γεμάτοι θετικά συναισθήματα.

Γ.2. Πώς πιστεύεις ότι ένιωσε το θύμα; Πιστεύεις ότι ήταν ειλικρινής;

«Το θύμα ήταν στην ηλικία μου. Πιστεύω ότι, μετά τις εξηγήσεις που του έδωσα, με καταλάβαινε απόλυτα, αφού είχε βρεθεί σε παρόμοια κατάσταση με μένα, όπως παραδέχτηκε και ο ίδιος. Φάνηκε λογικός. Ήταν άμωγη η συμπεριφορά του σε μένα. Πιστεύω ότι τον βοήθησε πολύ η διαδικασία. Δεν έμεινε σε όλη του τη ζωή με την απορία γιατί έγινε αυτό και του δώσαμε τόσο ζύλο. Από την άλλη, μας γνώρισε καλύτερα σαν χαρακτήρες και θέλησε να μας βοηθήσει. Είμαι σίγουρος ότι ήταν ειλικρινής» (Δ1).

«Ναι, ήταν ειλικρινής. Παραδέχτηκε ότι κι εκείνος με προκάλεσε και αυτό ήταν σημαντικό» (Δ2).

«Ναι και ο Π. ήταν ειλικρινής, αφού παραδέχτηκε ότι με προκάλεσε κατά τη διάρκεια του αγώνα. Ήταν σημαντικό ότι δεν προχώρησε σε άλλα δικαστήρια, ώστε να ζητά αποζημιώσεις. Ένιωσα άσχημα που του έδωσα τόσο ζύλο, ακόμα κι αφού προκλήθηκα από εκείνον. Μέτρησε, επίσης, μέσα μου ότι και ο ίδιος θέλησε να τα βρούμε» (Δ3).

«Τελικά ήταν καλός άνθρωπος. Την αλήθεια έλεγε και αυτός. Στην αρχή δεν είχα καταλάβει γιατί είχε θυμώσει τόσο, αλλά μετά κατάλαβα. Ούτε και σε μένα θα μου άρεσε να κάνουν ζημιά σε ένα πράγμα δικό μου» (Δ4).

«Δεν είμαι σίγουρη ότι ήταν απόλυτα ειλικρινής, γιατί έχει μια ασάθεια στον χαρακτήρα. Αλλιώς ήταν πριν το δικαστήριο, αλλιώς στο δικαστήριο και αλλιώς εδώ. Στο δικαστήριο φοβήθηκα λίγο ότι θα έκανε πίσω τελικά και δεν θα ήθελε να προχωρήσουμε στη διαδικασία. Εδώ όλα πήγαν μια χαρά» (Δ5).

Οι τέσσερις ερωτηθέντες αναγνώρισαν ειλικρίνεια στη συμπεριφορά των θυμάτων κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής, εκτός από τον Δ5, ο οποίος κράτησε μια μικρή επιφύλαξη, λόγω της αρνητικής στάσης του θύματος στο δικαστήριο. Η γενικότερη, ωστόσο, αποτύπωση των ερωτηθέντων είναι ότι η συνδιαλλαγή καθίσταται βοηθητική και για τα δύο μέρη.

Γ.3. Θα προτιμούσες να (ή να μην) έπαιρναν μέρος και οι γονείς σου στη διαδικασία ή ο δικηγόρος σου; Δικαιολόγησε την απάντησή σου.

«Όχι δεν χρειάζονταν στη διαδικασία ούτε ο δικηγόρος, αφού η δική του δουλειά είναι για το δικαστήριο, ούτε οι γονείς μου, αφού η πράξη αφορούσε εμένα και το θύμα και η όποια παρέμβασή τους δεν θα ήταν σωστή. Εξάλλου, όταν έγινε η συνδιαλλαγή είχαμε ενηλικιωθεί. Θέλω να πω ακόμα ότι η πράξη είναι ανεξάρτητη από τις οικογενειακές σχέσεις. Δεν σημαίνει δηλαδή ότι μπλέξαμε στο συγκεκριμένο συμβάν, επειδή δεν είμαστε από καλή οικογένεια» (Δ1).

«Ναι, θα προτιμούσα να μην ήταν οι γονείς στη διαδικασία. Θα ένιωθα καλύτερα να εκφραστώ αν ήμαστε μόνο εγώ, το θύμα και η επιμελήτρια. Έτσι θα μπορούσα να μιλήσω πιο ελεύθερα στον Α., χωρίς να σκέπτομαι αν θα στενοχωρηθούν με όσα ακούσουν οι γονείς. Και νομίζω ότι θα τα βρίσκαμε μια χαρά και μόνοι μας» (Δ2).

«Όχι. Είμαστε ώριμοι και οι δύο, ενήλικες, και μπορούμε να αντιμετωπίσουμε μόνοι μας τα προβλήματα που δημιουργούνται και να αναλαμβάνουμε τις συνέπειες των πράξεών μας» (Δ3).

«Όχι, ήθελα να είναι κοντά μου και οι γονείς μου» (Δ4).

«Όχι, χάρηκα που ήταν και η μητέρα μου εδώ στη συζήτηση. Ξέρει ακριβώς τι έγινε εκείνη την ημέρα και με είδε πώς ήμουν. Ένωσα καλά που ήταν και εκείνη παρούσα στη διαδικασία» (Δ5).

Σημειώνεται ότι σε καμία από τις συγκεκριμένες πέντε υποθέσεις συνδιαλλαγής δεν παρέστη δικηγόρος, κατά τη διαδικασία εφαρμογής του μέτρου. Στις υποθέσεις των Δ2, Δ4 και Δ5, ωστόσο, ήταν παρών κάποιος γονέας τόσο κατά τις ξεχωριστές προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις των δραστών με τον επιμελητή, όσο και κατά την κύρια διαδικασία, γιατί οι δράστες κατά το χρόνο διενέργειας της κύριας διαδικασίας παρέμεναν ανήλικοι. Όπως διαπιστώνεται, οι δύο από τους τρεις ερωτηθέντες (Δ4, Δ5) που εφάρμοσαν το μέτρο με την παρουσία κάποιου γονέα τους, εκφράστηκαν θετικά για αυτή τη δυνατότητα. Ο Δ2, αντίθετα, απάντησε ότι θα προτιμούσε να λύσει το θέμα χωρίς την παρουσία της μητέρας του. Αυτό, ίσως, εξηγείται από το γεγονός ότι κατά τη διαδικασία ήταν παρών και ο πατέρας του ανήλικου θύματος, ο οποίος κράτησε γενικότερα μια γενναιόδωρη στάση, γεγονός που έκανε τον δράστη να νιώσει περισσότερη ντροπή απέναντί του.

Οι λοιποί δύο δράστες (Δ1 και Δ3), όντας ενήλικοι κατά το χρόνο εφαρμογής του μέτρου, δήλωσαν απερίφραστα ότι δεν θα ήθελαν την παρουσία των γονέων τους κατά τη συνδιαλλαγή, αφού πιστεύουν ότι κάθε παρέμβαση από άλλα πρόσωπα μόνο βοηθητική δεν θα ήταν και οι ίδιοι αναγνώρισαν στον εαυτό τους ότι κατάφεραν μόνοι να ανταποκριθούν στη διαδικασία με ωριμότητα αναλαμβάνοντας την ευθύνη των πράξεών τους.

Γ.4. Υπήρξε κάποιος που είχε αντίθετη γνώμη στην απόφασή σου να συνδιαλλαγείς;

Από το περιβάλλον των δραστών φαίνεται ότι δεν υπήρξε κάποιος που είχε αντίθετη γνώμη στην απόφασή τους να συνδιαλλαγούν, απεναντίας, όπως αναδείχτηκε, το κλίμα στην οικογένειά τους ήταν θετικό για τη συγκεκριμένη διαδικασία.

Γ.5. Ένιωσες αρκετά έτοιμος να συνδιαλλαγείς ή πιστεύεις ότι χρειάζονται κάποια επιπλέον προετοιμασία;

«Ναι, πιστεύω ότι ήμουν έτοιμος να συνδιαλλαγώ, αφού το είχα σκεφτεί πολύ και είχα συνεργαστεί με τον Επιμελητή και τον δικό μου και την Επιμελήτρια που ορίστηκε διαμεσολαβήτρια» (Δ1).

«Ναι, είχα ήδη μιλήσει με την επιμελήτρια που έκανε τη συνδιαλλαγή, αλλά και με την επιμελήτρια που με είχε αναλάβει, και δεν χρειαζόμουν παραπάνω προετοιμασία» (Δ2).

«Ναι, ήμουν έτοιμος, αφού η Επιμελήτρια μού είχε εξηγήσει ακριβώς τη διαδικασία και ποιο νόημα είχε» (Δ3).

«Νομίζω ότι με προετοίμασε καλά η Επιμελήτρια» (Δ4).

«Ναι, ήμουν έτοιμη, δεν χρειαζόμουν κάτι άλλο» (Δ5).

Στις απαντήσεις των ερωτηθέντων, έκδηλα σημαντικός αναδεικνύεται ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων κατά το στάδιο προετοιμασίας για την κύρια διαδικασία. Σε δύο υποθέσεις δε, των Δ1 και Δ2, φαίνεται ότι άλλος Επιμελητής είχε αναλάβει τον ρόλο του διαμεσολαβητή και όχι εκείνος που είχε συντάξει την έκθεση κοινωνικής έρευνας για το δικαστήριο.

Γ.6. Πώς ένιωσες ότι αντιμετωπίστηκες από τον Επιμελητή Ανηλίκων στον ρόλο του διαμεσολαβητή;

«Η Επιμελήτρια που ανέλαβε τη διαμεσολάβηση είχε πολύ καλή συμπεριφορά, είχαμε άριστη συνεργασία και συνεννόηση. Δεν ένιωσα κάπου άβολα. Ήταν πολύ καλό που βρεθήκαμε με το θύμα» (Δ1).

«Βοήθησε πολύ την όλη διαδικασία και μας έκανε να εκφραστούμε ελεύθερα, χωρίς να πάρει το μέρος του ενός ή του άλλου» (Δ2).

«Πολύ καλά. Με έκανε να νιώσω άνετα. Ήδη ένιωθα εμπιστοσύνη, αφού είχα συνεργαστεί μαζί της» (Δ3).

«Ένιωσα καλά και έφυγε ο φόβος που είχα, όταν ήρθα» (Δ4).

«Ήταν πολύ καλή η επιμελήτρια και ένιωσα από την πρώτη στιγμή ασφάλεια μαζί της» (Δ5).

Καίριος αναδεικνύεται ο ρόλος του διαμεσολαβητή σε όλα τα στάδια εφαρμογής του μέτρου. Κατά την κύρια διαδικασία, όπως προκύπτει από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων δραστών, ο διαμεσολαβητής τούς βοήθησε να αποβάλουν τον φόβο

τους, να νιώσουν άνετα, να αισθανθούν ασφάλεια και εμπιστοσύνη, ώστε να εκφραστούν ελεύθερα.

Γ.7. Στην περίπτωση σου, ο διαμεσολαβητής (δεν) ήταν ο Επιμελητής Ανηλίκων με τον οποίο συνεργάστηκες στο στάδιο της κοινωνικής έρευνας. Σε επηρέασε αυτό στο να δεχτείς να συνδιαλλαγείς;

Αυτό το ερώτημα ήταν κλειστό με τρεις δυνατές απαντήσεις (“Ναι” / “Όχι” / “Δεν ξέρω”).

Οι Δ1 και Δ2 δράστες, στον οποίον τις υποθέσεις – όπως αναφέρθηκε και παραπάνω – ως διαμεσολαβητής ανέλαβε ένας άλλος επιμελητής και όχι εκείνος που συνέταξε την έκθεση για το δικαστήριο, απάντησαν αρνητικά, ότι αυτό δεν επηρέασε την απόφασή τους να συνδιαλλαγούν, γιατί:

«Μου είχε δοθεί η ευκαιρία να γνωρίσω την επιμελήτρια που ανέλαβε τη διαμεσολάβηση, τόσο καιρό που πήγαινα στην ΥΕΑ μέχρι να γίνει το δικαστήριο, οπότε δεν είχα κανένα πρόβλημα. Μας εξήγησαν και κατάλαβα ότι θα ήταν για το καλό μου» (Δ1).

«Μου εξήγησε η Επιμελήτριά μου ότι θα είναι κάποια άλλη κυρία τη μέρα εκείνη και μου τη γνώρισε, μιλήσαμε και ένιωσα καλά μαζί της» (Δ2).

Οι υπόλοιποι τρεις ερωτηθέντες απάντησαν θετικά, αναφέροντας:

«Είχα νιώσει άνετα μαζί της και την εμπιστεύθηκα» (Δ3).

«Είδα ότι ήθελε να με βοηθήσει» (Δ4).

«Μου δημιούργησε από την αρχή μια αίσθηση εμπιστοσύνης και ότι ήθελε πραγματικά να με βοηθήσει» (Δ5).

Από όλες τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, γίνεται κατανοητό ότι οι επιμελητές ανηλίκων που αναλαμβάνουν μια υπόθεση ανήλικου κατηγορουμένου και ξεκινούν από τη σύνταξη της έκθεσης κοινωνικής έρευνας, χτίζουν μια σχέση εμπιστοσύνης με τον ανήλικο και την οικογένειά του, και αυτή η εμπιστοσύνη από την πλευρά των δραστών δεν έχει ως αποδέκτη μόνο το πρόσωπο του κάθε επιμελητή αλλά και την ΥΕΑ γενικότερα. Οπότε, αν οι επιμελητές κρίνουν ότι για κάποιο λόγο είναι καλύτερο για την υπόθεση να την αναλάβει ως διαμεσολαβητής κάποιος άλλος επιμελητής, προετοιμάζουν κατάλληλα τον ανήλικο, ώστε εκείνος να νιώσει ασφάλεια και οικειότητα μαζί του και μετά από κάποιες προδιαμεσολαβητικές

συναντήσεις με τον επιμελητή-διαμεσολαβητή να προχωρήσει στην κύρια διαδικασία συνδιαλλαγής.

Γ.8. Θεωρείς ότι προσέγγισε αντικειμενικά την υπόθεση; Σε ποιον βαθμό;

Σ' αυτό το κλειστό ερώτημα, οι ερωτηθέντες είχαν να επιλέξουν από μια βαθμίδα που ξεκινούσε από το 0 και κατέληγε στο 5 (καθόλου / πολύ λίγο / λίγο / μέτρια / πολύ / πάρα πολύ).

Όλοι οι συμμετέχοντες επέλεξαν το 5, εκτιμώντας ότι ο επιμελητής - διαμεσολαβητής προσέγγισε την υπόθεση αντικειμενικά σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό.

Γ.9. Θα προτιμούσες στον ρόλο του διαμεσολαβητή να ήταν ο Επιμελητής που είχε αναλάβει την υπόθεσή σου; / Θα προτιμούσες στον ρόλο του διαμεσολαβητή να ήταν ένας άλλος Επιμελητής που δεν είχε σχέση με την υπόθεση;

Σε αυτό το ερώτημα δίνονταν επίσης τρεις επιλογές (“Ναι” / “Όχι” / “Δεν είχα πρόβλημα”). Το ερώτημα με την πρώτη του μορφή τέθηκε στους Δ1 και Δ2, οι οποίοι απάντησαν ότι δεν είχαν πρόβλημα, που ανέλαβε την υπόθεσή τους ένας άλλος επιμελητής από εκείνον που συνεργάζονταν. Οι υπόλοιποι τρεις δράστες απάντησαν στο ερώτημα με τη δεύτερη μορφή του αρνητικά, ότι δεν θα προτιμούσαν, δηλαδή, στο ρόλο του διαμεσολαβητή έναν άλλο επιμελητή που δεν θα είχε σχέση με την υπόθεση.

Εκ του αποτελέσματος και μετά από τις πέντε ολοκληρωμένες συνδιαλλαγές, προκύπτει ότι οι ανήλικοι προτιμούν μεν να αναλάβει την υπόθεσή τους ο επιμελητής που γνωρίζουν και συνεργάζονται, ωστόσο, εάν εκείνος τους εξηγήσει ότι πρέπει να προχωρήσουν στη συνδιαλλαγή με κάποιον άλλο επιμελητή-διαμεσολαβητή, τον εμπιστεύονται και προχωρούν.

Γ.10. Θα προτιμούσες στον ρόλο του διαμεσολαβητή να ήταν ένας δικηγόρος ή ένα άλλο πρόσωπο;

Όλοι οι συμμετέχοντες απάντησαν αρνητικά στο κλειστό αυτό ερώτημα, δηλώνοντας την εμπιστοσύνη τους στο πρόσωπο του επιμελητή.

Άξονας Δ: Μετά τη συνδιαλλαγή – Σκέψεις

Δ.1. Μετά τη συνδιαλλαγή επηρεάστηκαν οι σχέσεις σου με το θύμα; Αν ναι, με ποιον τρόπο;

Όλοι οι συμμετέχοντες απάντησαν θετικά σε αυτό το ερώτημα και αναφέρθηκαν στον τρόπο:

«Προς το καλύτερο. Μετά τη συνδιαλλαγή έτυχε να βρεθούμε με διαφορετικές παρέες σε ένα κλαμπ και ήρθε προς το μέρος μου κάθισε μαζί μας, τον σύστησα στην παρέα μου και μιλήσαμε πέρα από ένα τυπικό “γεια” που λέγαμε πριν το συμβάν. Υπήρξε δηλαδή εξοικείωση μετά» (Δ1).

«Πλέον, αν τύχει να τον συναντήσω στον δρόμο, νιώθω πιο διαφορετικά, πιο καλά, γιατί έχουμε μιλήσει και δεν υπάρχει πια κάτι να μας χωρίζει» (Δ2).

«Ξεκαθάρισαν όλα, δεν υπάρχει πια κανένα θέμα μεταξύ μας, και όταν τύχει να βρεθούμε, μιλάμε φιλικά ο ένας στον άλλο. Νιώσαμε μάλλον ξαλαφρωμένοι» (Δ3).

«Έγιναν πιο καλές, γιατί τώρα όταν με βλέπει, μου μιλά καλά χωρίς να είναι θυμωμένος» (Δ4).

«Μπορεί να μην έχουμε ξανά τη φιλική σχέση που είχαμε πριν το συμβάν, αλλά τουλάχιστον τώρα τη βλέπω στο δρόμο και δεν αλλάζω στενό. Λέμε μια “καλημέρα”, μπορεί να πούμε και τα νέα μας και μέχρι εκεί» (Δ5).

Από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων δραστών προκύπτει ότι η συνδιαλλαγή επηρεάζει με ένα θετικό πρόσημο τις σχέσεις τους με το θύμα, εφόσον ξεκαθαρίζει τουλάχιστον τις καταστάσεις και αμβλύνει τα αρνητικά συναισθήματα. Πρέπει να επισημανθεί ότι και στις πέντε υποθέσεις που συμπεριλαμβάνονται στην παρούσα μελέτη για τη διερεύνηση των απόψεων των δραστών, των θυμάτων και των γονέων τους, οι εμπλεκόμενοι είχαν κάποια προηγούμενη σχέση ή ένα συνεκτικό στοιχείο επαφής που τους συνέδεε (σχολείο, γειτονιά, ευρύτερη περιοχή τόπου διαμονής).

Δ.2. Θα προτιμούσες η συνδιαλλαγή να είχε πραγματοποιηθεί σε προηγούμενο χρόνο και να μην είχε οδηγηθεί η υπόθεση στη δικαστική αίθουσα; Σε ποιο στάδιο;

Οι τέσσερις από τους πέντε ερωτηθέντες αναφέρουν ότι θα προτιμούσαν η συνδιαλλαγή να είχε πραγματοποιηθεί σε προηγούμενο χρόνο και να μην είχε

οδηγηθεί η υπόθεση στη δικαστική αίθουσα, εκτός από τον Δ5 που εκτιμά ότι χρειαζόταν τον χρόνο και την επαφή του με το δικαστήριο, για να συνειδητοποιήσει το λάθος του:

«Το να φτάσεις μια πράξη κατ' ευθείαν στο δικαστήριο είναι το πιο άσχημο. Στο μυαλό σου έχεις το Α/Τ, μετά το δικαστήριο και μετά τη φυλακή. Όταν φτάσεις στο δικαστήριο, νιώθεις ότι είσαι στο χείλος της καταστροφής και δεν υπάρχει τίποτα παραπέρα. Στο Α/Τ θα μπορούσε να γίνει μία παρέμβαση, αλλά με προϋποθέσεις και με εξειδικευμένους επαγγελματίες, γιατί αλλιώς κι εγώ βρίσκω μια αποκριτική στολή και γίνομαι αστυνομικός. Οι αστυνομικοί ακούν κυρίως το θύμα. Αν είχαν εκπαιδευτεί και μπορούσαν να προλάβουν τις καταστάσεις εκεί, στο τμήμα τους, θα ήταν καλύτερα» (Δ1).

«Ναι, σίγουρα θα ήταν καλύτερα αν δεν χρειαζόταν να φτάσουμε στα δικαστήρια. Μακάρι να μας βοηθούσε κάποιος, όταν έγινε το σκηνικό, να λύσουμε τότε τις διαφορές μας» (Δ2).

«Ναι, θα ήταν καλύτερα να είχε πραγματοποιηθεί η συνδιαλλαγή πολύ νωρίτερα και να μη χρειαζόταν να λύσουμε τις διαφορές μας μέσα στα δικαστήρια» (Δ3).

«Ναι, αν υπήρχε τρόπος, θα ήταν καλύτερο να λυνόταν το θέμα πιο νωρίς και να μη φτάναμε στα δικαστήρια» (Δ4).

«Νομίζω πως ήταν καλό που ήρθαμε στο δικαστήριο, γιατί μου δόθηκε ο χρόνος να ηρεμήσω στο διάστημα που μεσολάβησε, να καταλάβω το λάθος μου και να αισθανθώ έτοιμη να ζητήσω συγγνώμη» (Δ5).

Δ.3. Πώς, κατά τη γνώμη σου, θα λειτουργούσε καλύτερα ο θεσμός της διαμεσολάβησης;

«Δεν ξέρω. Νομίζω ότι όλα έγιναν, όπως έπρεπε. Αν γινόταν ίσως κάπου αλλού, πιο ελεύθερα, ίσως κάπου ήσυχα στην ύπαιθρο, να ήταν καλύτερα για το θύμα. Εμείς ούτως ή άλλως είχαμε συνηθίσει τόσο καιρό να ερχόμαστε στην ΥΕΑ να συνεργαζόμαστε με τους Επιμελητές» (Δ1).

«Τι να πω; Ίσως, αν γινόταν χωρίς να μπούμε σε όλη αυτή τη διαδικασία με τους δικαστές» (Δ2).

«Αν υπήρχε τρόπος να λύναμε τις διαφορές μας μόνοι μας ή με τη βοήθεια κάποιου άλλου σε χρόνο πολύ πιο κοντινό στην πράξη» (Δ3).

«Δεν ξέρω» (Δ4, Δ5).

Αυτό φάνηκε ότι ήταν ένα ερώτημα, στο οποίο δεν ήταν εύκολο να απαντήσουν οι ερωτηθέντες. Εκείνο που επισημάνθηκε για άλλη μια φορά ήταν να βρισκόταν τρόπος να λύνονταν οι όποιες διαφορές, ειδικά μεταξύ συνομηλίκων, χωρίς την αναγκαιότητα της δικαστηριακής εμπλοκής σε χρόνο πιο άμεσο και ίσως σε έναν τόπο εξωτερικό.

Δ.4. Πιστεύεις ότι: α) η επιβολή τιμωρίας ή β) η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος, μπορεί να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη και την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης;

Οι τέσσερις από τους πέντε ερωτηθέντες επέλεξαν τη δεύτερη απάντηση, ο Δ1 είναι πιο περιγραφικός, ενώ ο Δ5 έθεσε μια άλλη διάσταση για την εμπειρία του από το δικαστήριο:

«Πιστεύω το β. Νιώθουμε ότι φεύγει ένα βάρος από πάνω μας. Εμένα με βοήθησε η διαδικασία να θάψω μέσα μου το περιστατικό και να μη μου μείνει στο μυαλό. Κάθε μέρα πριν το δικαστήριο το σκεπτόμουν διαρκώς και με απασχολούσε. Μετά τη διαδικασία άλλαξαν όλα μέσα μου. Τότε ηρέμησα απόλυτα. Κοίταζα πια μπροστά. Δεν κοιτούσα πια πίσω. Το θυμάμαι σαν πράξη, μου περνά σαν σκέψη, όχι όμως οι λεπτομέρειες και όχι πια σαν κάτι που με βαραίνει» (Δ1).

«Πιο καλά να λύνονται οι διαφορές έξω από τα δικαστήρια. Μπορεί κάποιος να βάλει μυαλό με άλλους τρόπους και όχι, αν βρεθεί κατηγορούμενος» (Δ2).

«Το δεύτερο φυσικά, αφού εγώ νιώθω ότι πήρα το μάθημά μου από τη στιγμή που μετάνιωσα για τη ζημιά που προκάλεσα, ανέλαβα την ευθύνη της πράξης μου, ζήτησα συγγνώμη από το θύμα κι εκείνος τη δέχτηκε. Εγώ από τότε που έγινε το συμβάν δεν ήθελα να ξαναπατήσω στο γήπεδο. Δεν ξέρω τι νόημα έχει να μας τρέχουν στα δικαστήρια, για κάτι που μπορούμε να λύσουμε μόνοι μας» (Δ3).

«Δεν χρειάζεται να φτάνουμε στα δικαστήρια για τέτοια θέματα» (Δ4).

«Εγώ νομίζω ότι με βοήθησε η εμπειρία του δικαστηρίου. Η συνδιαλλαγή ήταν μια πολύ ωφέλιμη διαδικασία και την ένιωσα καλύτερα, αφού είχε προηγηθεί το δικαστήριο και είχα νιώσει όλη αυτή την ταλαιπωρία μετά την πράξη μου» (Δ5).

Δ.5. Μετά το συμβάν, ενεπλάκης σε κάποια άλλη διαπροσωπική σύγκρουση;

Ποια η εξέλιξή της;

Οι τρεις (Δ3, Δ4, Δ5) από τους πέντε συμμετέχοντες απάντησαν ξεκάθαρα αρνητικά σε αυτό το ερώτημα, και ο Δ4 τόνισε: *«Είμαι πολύ πιο προσεκτικός και προσπαθώ να σκέφτομαι πριν κάνω κάτι»*.

Ο Δ2 ανέφερε: *«Μετά το συμβάν ξαναέμπλεξα σε έναν καβγά, αλλά μετά τη συνδιαλλαγή ποτέ ξανά»*.

Ο Δ1 θυμήθηκε ένα πρόσφατο περιστατικό, για το οποίο ένιωσε θυμό: *«Όχι σε κάτι ιδιαίτερο. Όμως πρόσφατα είχα θυμώσει πάρα πολύ με κάτι. Είχα πάει σινεμά με φίλους να δούμε μια ταινία και, επειδή κάποια στιγμή γελάσαμε πιο δυνατά, ενοχλήθηκε ο μπροστινός μου και γύρισε και μου μίλησε πολύ άσχημα και απότομα, κι εγώ του αντιμίλησα αναλόγως. Δεν πιαστήκαμε μεν στα χέρια, αλλά με ενόχλησε που δεν μου ζήτησε συγγνώμη και συνέχισε την ειρωνεία»*.

Δ.6. Μετά τη συνδιαλλαγή άλλαξε η σκέψη σου και η συμπεριφορά σου σχετικά με την επίλυση μιας σύγκρουσης;

«Νομίζω πάρα πολύ. Πιστεύω ότι είναι σημαντικό να μιλάς και να κλείνεις το στόμα του άλλου που σε ενοχλεί με τον καλύτερο τρόπο. Βέβαια, αυτό είναι δύσκολο, όταν ο άλλος ξεπερνά τα όρια που του βάζεις, αλλά το παλεύουμε. Με βοήθησε πολύ και η συμμετοχή μου στο πρόγραμμα διαχείρισης θυμού - επίλυσης συγκρούσεων που παρακολούθησα στην ΥΕΑ μετά το συμβάν και μέχρι να γίνει το δικαστήριο, ώστε να διαχειρίζομαι καλύτερα τα νεύρα μου και τον θυμό μου» (Δ1).

«Μετά τη συνδιαλλαγή νομίζω ότι άρχισα να βλέπω διαφορετικά τα πράγματα. Κρατιέμαι πια και προσπαθώ να ελέγχω τα νεύρα μου. Κατάλαβα ότι δεν λύνονται τα πράγματα με ζύλο. Όταν νευριάζω, προσπαθώ να δω αν μπορώ να βγάλω άκρη με την κουβέντα, αλλιώς φεύγω» (Δ2).

«Ναι, κατάλαβα ότι θα πρέπει να προσπαθώ σε κάθε σύγκρουση να συγκρατώ το θυμό μου, να σκέφτομαι ψύχραιμα και να εξαντλώ με τα λόγια και όχι με μπουτιές κάθε περιθώριο εύρεσης λύσης. Κι αν νιώθω ότι δεν μπορώ με τα λόγια να συνεννοηθώ με κάποιον, τότε καλύτερα να φεύγω, ώστε να μην καταλήξουμε πάλι σε ζύλο» (Δ3).

«Ναι, μπορούν να λυθούν όλα πιο εύκολα με τη συζήτηση» (Δ4).

«Ναι, κατάλαβα πλέον ότι υπάρχουν και άλλοι τρόποι να επιλύουμε τις διαφορές. Δεν θα ξανακτυπήσω ποτέ! Θα πρέπει πρώτα να προσπαθώ με το

διάλογο να τα βρούμε, εάν είναι ένα άτομο που με ενδιαφέρει να έχω σχέση μαζί του, να προσπαθώ να καταλάβω γιατί έκανε κάτι που με πείραξε και εάν δεν υπάρχει περίπτωση συμφιλίωσης να πηγαίνω στην αστυνομία για να βρω το δίκιο μου» (Δ5).

Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων δραστών στα δύο τελευταία ερωτήματα διακρίνεται ο διαπαιδαγωγικός χαρακτήρας του μέτρου της συνδιαλλαγής και ο θετικός τρόπος με τον οποίο επηρεάζει την οπτική και τη συμπεριφορά των ανηλίκων ως προς τον τρόπο διαχείρισης μιας σύγκρουσης

VII.2.6 Οι απόψεις των θυμάτων

Πριν αποτυπωθούν οι απόψεις των θυμάτων, σημειώνεται ότι οι συνεντεύξεις που λήφθηκαν καταγράφονται με την αντίστοιχη συσχέτιση με τις συνεντεύξεις των δραστών. Πιο συγκεκριμένα, ο Θ1 ήταν το θύμα του Δ1, ο οποίος καταδικάστηκε για επικίνδυνη σωματική βλάβη εις βάρος του, κ.ο.κ. Οι τέσσερις από τις πέντε υποθέσεις, για τις οποίες λήφθηκαν συνεντεύξεις από δράστες και θύματα αφορούσαν σε πράξεις επικίνδυνης σωματικής βλάβης, εκτός από την υπόθεση στην οποία εμπλέκεται ο δράστης Δ4 και το θύμα Θ4, που αφορά πράξη απόπειρας κλοπής.

Άξονας Α: Ατομικά στοιχεία συμμετεχόντων

A.1. Φύλο

Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα πέντε παθόντες, οι τέσσερις ήταν άντρες (τρεις ανήλικοι κατά τον χρόνο τέλεσης των πράξεων και ένας ενήλικος) και μία γυναίκα.

A.2. Ηλικία

Αναφορικά με την ηλικία των ερωτηθέντων παθόντων, προκύπτει ότι οι τρεις ήταν – κατά τον χρόνο διεξαγωγής της έρευνας – από 17 έως 20 ετών (ο 17χρονος συμμετείχε στην έρευνα με συγκατάθεση των γονέων του), ένας 54 ετών και η γυναίκα 37.

A.3. Μορφωτικό επίπεδο

Όσον αφορά στο μορφωτικό επίπεδο των θυμάτων προκύπτει ότι ένας είχε πανεπιστημιακό τίτλο (απόφοιτος μαθηματικού τμήματος), δύο εκ των ερωτηθέντων ήταν απόφοιτοι λυκείου, ένας μαθητής λυκείου, ένας απόφοιτος γυμνασίου.

A.4. Επαγγελματική εμπειρία

Όσον αφορά στην επαγγελματική εμπειρία των ερωτηθέντων, οι τρεις είχαν εργασιακή εμπειρία στον ιδιωτικό τομέα και οι άλλοι δεν είχαν καμία επαγγελματική εμπειρία.

Αξονας Β: Αποτύπωση εμπειρίας μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης και την εκτέλεση του μέτρου

Β.1. Πώς ήταν η εμπειρία σας μέσα στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης; Πώς νιώθετε ότι αντιμετωπιστήκατε από την Αστυνομία, τον Ανακριτή, το Δικαστήριο;

«Η αντιμετώπιση της αστυνομίας μου φάνηκε πολύ σωστή. Κατέφτασε γρήγορα στο σημείο που έγινε το σκηνικό. Αντέδρασε σωστά και άμεσα στο να βρει τους δράστες. Ο Ανακριτής ένιωσα ότι ήταν με το μέρος μου, μαζί μου. Προσπάθησε πραγματικά να ανακαλύψει την αλήθεια, αφού ο ένας θύτης, με τον οποίο μας έφερε σε αντιπαράσταση, στην αρχή δεν παραδεχόταν ότι με χτύπησε και ο Ανακριτής θυμάμαι ότι κοίταζε τα παπούτσια του που ήταν μέσα στα αίματα και του τα έδειξε, ζητώντας του να πει την αλήθεια. Η διαδικασία του δικαστηρίου ήταν αγχωτική, γιατί ήμουν εγώ ο μόνος όρθιος και με κοιτούσαν όλοι. Νευρίασα με τη δικηγόρο των θυτών, αλλά και με τη δικηγόρο του άλλου θύματος, γιατί όσα ισχυρίζονταν ήταν όλα ψέματα. Τότε ένιωσα εκτεθειμένος και ότι δεν προστατευόμουν από το δικαστήριο, αφού εγώ έλεγα από την αρχή όλη την αλήθεια χωρίς καμία υπερβολή και οι δικηγόροι μου έκαναν ψαρωτικές ερωτήσεις, χωρίς να τους εμποδίζει κανένας. Προσπάθησαν να πουν ότι εγώ είχα προκαλέσει τους θύτες, αλλά εγώ δεν τους γνώριζα, ούτε καν τους είχα δει ποτέ. Μόνο όταν άρχισαν να καταθέτουν οι υπόλοιποι μάρτυρες, ένιωσα ότι άρχισαν να ξεκαθαρίζουν τα πράγματα» (Θ1).

«Ένιωσα ότι αντιμετωπίστηκα πολύ καλά και από την Αστυνομία και από το Δικαστήριο» (Θ2).

«Νομίζω ότι μου φέρθηκαν μια χαρά. Θέλησαν αμέσως να συλλάβουν τον δράστη. Δεν ένιωσα να με πιέζουν καθόλου» (Θ3).

«Η αστυνομία, θεωρώ ότι είχε μια αργοπορία στις κινήσεις της. Από την ώρα που είδα τη ζημιά, τους ενημέρωσα, έδωσα την κατάθεση. Μέχρι να γίνουν ενέργειες και να φτάσουμε σε μία δίκη, πέρασε πάνω από ένας χρόνος. Το δικαστήριο ήταν προσαρμοσμένο σε νέα παιδιά, σε ανήλικα. Δεν είναι αυτό που είχα δει άλλες φορές στα δικαστήρια της Ευελπίδων. Στα δικαστήρια του Πειραιά ήταν διαφορετικά όλα: ο χώρος, τα χρώματα, οι ζωγραφίες, η έδρα δεν ήταν σε βάθρο, αλλά και οι άνθρωποι εκεί ήταν προσαρμοσμένοι στις ανάγκες των νέων.

Νομίζω πως είναι καλό αυτό. Εντάξει σε μένα δεν είχε κάποια επίπτωση, αλλά για τα παιδιά θα ήταν πιο άσχημο αν ήταν όλα πιο αυστηρά» (Θ4).

«Αναγκάστηκα να πάω και σε ιατροδικαστή. Καλά αντιμετωπίστηκα από όλους» (Θ5).

Η εμπειρία των θυμάτων μέσα στο ΣΠΔΑ και η αντιμετώπισή τους από την αστυνομία και το δικαστήριο δεν φαίνεται να ήταν αρνητική. Ωστόσο, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περιγραφή της εμπειρίας του Θ1 από την ακροαματική διαδικασία, όπου ένιωσε να θυματοποιείται για δεύτερη φορά.

B.2. Πώς νιώθετε ότι αντιμετωπιστήκατε από την πλευρά του δράστη;

«Νομίζω ότι κι εκείνοι μπλέχτηκαν σε μια ιστορία για την οποία μετά μετάνιωσαν πολύ. Όμως τότε που είμασταν πιο μικροί δεν καταλαβαίναμε τίποτα» (Θ1).

«Δεν τον είχα συναντήσει μετά το συμβάν και πριν το δικαστήριο. Στο δικαστήριο ήταν μαζεμένος και απέφενγε να με κοιτάζει στα μάτια» (Θ2).

«Καλά, γιατί ανέλαβε αμέσως την ευθύνη για την πράξη» (Θ3).

«Ο δράστης ήταν φοβισμένος, μαζεμένος. Ήθελε με κάποιον τρόπο να νιώσει καλύτερα και να δει την αποδοχή τη δική μου. Νομίζω ότι στη δική μου περίπτωση και το ίδιο το παιδί πνευματικά δεν μπορούσε να κάνει κάτι παραπάνω. Οι γονείς και κυρίως η μητέρα πιστεύω ότι είναι το πρόσωπο που καθοδηγεί το παιδί. Ο πατέρας είναι ένα πρότυπο, αλλά η μητέρα έχει βασικό ρόλο στην ανατροφή του παιδιού. [...] Είμαι έγγαμος και έχω ένα κορίτσι 23 ετών. Αυτό που είδα στην περίπτωση του ανήλικου δράστη της δικής μου υπόθεσης, είναι ότι η μητέρα δεν μπορούσε να βοηθήσει το παιδί της. Είναι απύσχα. Ακόμα και την ώρα που μιλούσαμε, ένιωθε ότι είναι σε ένα σκοτάδι. Κι αυτό νομίζω ότι είναι και η αιτία που το παιδί εκδήλωσε παραβατική συμπεριφορά. Κατάλαβαν τη ζημιά που προκάλεσαν, αλλά θεωρώ ότι την υποτιμούν. Ο μεν μικρός, γιατί θέλει να νιώσει καλύτερα, οι δε γονείς, επειδή θέλουν να ξεφύγουν από μια δύσκολη κατάσταση και με τρίτους και με το ίδιο το παιδί» (Δ4).

«Δεν ήταν κάτι εύκολο, γιατί ήμουν σχεδόν λιπόθυμη μετά το συμβάν και δεν ένιωθα καλά. Όταν έγινε το συμβάν, πήγα στην αστυνομία, γιατί το κορίτσι (δράστης) με είχε χτυπήσει άσχημα και δεν το περίμενα, αφού ήταν φίλες με τη μεγαλύτερη κόρη μου και είχε έρθει αρκετές φορές στο σπίτι μου. Ήρθε και με

χτύπησε χωρίς να ξέρω το λόγο και το θεώρησα πολύ άδικο αυτό. Αργότερα ήρθαμε σε συνεννόηση και ήθελα να δώσω μια ευκαιρία στο παιδί» (Δ5).

Από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων θυμάτων, διαφαίνεται ότι ο αρχικός θυμός τους εναντίον των δραστών έχει κατευναστεί, όταν ειδικά διαπίστωσαν από την πλευρά των δραστών μεταμέλεια και ανάληψη ευθύνης για τις πράξεις τους.

B.3. Ήταν η πρώτη φορά που κάποια υπόθεσή σας απασχόλησε το ποινικό σύστημα; Αν όχι, για ποιες προηγούμενες πράξεις;

Για όλα τα θύματα ήταν η πρώτη φορά που κάποια υπόθεσή τους απασχόλησε το ποινικό σύστημα.

B.4. Θεωρείτε ότι ήταν δίκαιη ή άδικη η απόφαση του δικαστηρίου;

«Ναι, θεωρώ ότι ήταν δίκαιη η απόφαση του δικαστηρίου. Αν και πιστεύω ότι ήταν περισσότερο στο χέρι μου το τι θα αποφάσιζε το δικαστήριο, αφού δεν ήθελα να τιμωρηθούν περισσότερο οι θύτες και το έδειξα με τη στάση μου και τα λεγόμενά μου. Μετά από αυτό πιστεύω ότι ήταν δίκαιη η απόφαση, γιατί έπρεπε οι δράστες να πάρουν το μάθημά τους. Και αυτό ήταν αρκετό» (Θ1).

«Πιστεύω ότι ήταν δίκαιη. Δεν θα ήθελα να μπει στη φυλακή ο δράστης, αλλά να καταλάβει ότι δεν ήταν σωστό που με χτύπησε κι ενώ με είδε με αίματα, το έβαλε στα πόδια» (Θ2).

«Νομίζω ότι ήταν δίκαιη η απόφαση, αν και μου φάνηκε αρκετά αυστηρή και υπερβολική, αφού στον δράστη επιβλήθηκε εκτός από αυτό το μέτρο και να τον επιτηρεί κάποιος επιμελητής για ένα χρόνο και να μην πηγαίνει σε αγώνα της ομάδας του για δύο χρόνια» (Θ3).

«Κοιτάζτε. Εγώ ακριβώς τι ζητούσα; Να αποκατασταθούν οι ζημιές, πράγμα που τελικά έκανα μόνος μετά από ενάμισι χρόνο. Οικονομικά δεν ξέρω τι θα μπορούσαν να δώσουν αυτοί οι άνθρωποι. Από εκεί και πέρα εγώ ήθελα να μην ξαναγίνει, να συνεννοηθεί το παιδί και γενικά να υπάρξει μια προστασία δική μου. Για το οικονομικό φυσικά δεν ικανοποιήθηκα, για το άλλο κομμάτι όμως θεωρώ ότι η συνδιαλλαγή και η επιμέλεια θα βοηθήσει το παιδί να καταλάβει τα λάθη του, να τα διορθώσει και να μην τα ξανακάνει» (Θ4).

«Δίκαιη, αφού εγώ το αποφάσισα, όταν μου εξήγησε η επιμελήτρια το μέτρο» (Θ5).

Και τα πέντε θύματα φαίνονται συνειδητοποιημένα και με ωριμότητα αναφέρουν πως θεωρούν ότι ήταν δίκαιη η απόφαση του δικαστηρίου, εφόσον το βασικό ζητούμενο σε υποθέσεις ανηλίκων είναι να κατανοήσουν οι ανήλικοι δράστες τις πράξεις τους και τις συνέπειές τους, να μεταμεληθούν και να μην τις επαναλάβουν.

B.5. Νιώσατε σε κάποιο – έστω – στάδιο ότι πιεστήκατε να συναινέσετε, για να συνδιαλλαγείτε ή ήταν μία συνειδητή επιλογή σας;

Όλοι οι παθόντες δήλωσαν ότι δεν ένιωσαν ότι πιέστηκαν να συναινέσουν, για να συνδιαλλαγούν, αλλά ήταν μία συνειδητή επιλογή τους, εφόσον:

«όταν μου εξήγησε η Επιμελήτρια το μέτρο, το βρήκα σαν μια ευκαιρία να πάρω τις απαντήσεις που έψαχνα» (Θ1).

«ήθελα να τα βρούμε» (Θ2).

«μου εξήγησε η Επιμελήτρια το σκοπό και ήμουν πρόθυμος να το κάνω» (Θ3).

«θεώρησα ότι αυτή θα ήταν η καλύτερη δυνατή λύση, που μπορεί να μην ήταν για μένα, αλλά αν ήταν για το παιδί και γενικά συνολικά, θα είχε κάποιο νόημα» (Θ4).

«περισσότερο το έκανα για τα παιδιά μου» (Θ5).

Αξονας Γ: Σκέψεις και συναισθήματα κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής

Γ.1. Πώς νιώσατε κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής; Ήσασταν ειλικρινής;

«Ναι, ήμουν ειλικρινής. Ένιωσα πολύ άνετα. Αφού είχα μιλήσει πριν με την Επιμελήτρια και είχε προηγηθεί και άλλη συνάντησή μας πριν τη διαδικασία, προσπάθησα να τα βρούμε με τα παιδιά και να καταλάβω το τι έγινε. Μπήκα κι εγώ στη θέση τους, αφού είμαστε στην ίδια ηλικία και κατάλαβα ότι όλα τελικά έγιναν από μια παρεξήγηση» (Θ1).

«Ναι, ήμουν απόλυτα ειλικρινής. Στην αρχή πίστευα ότι η διαδικασία θα είχε κάποια δυσκολία και ένιωθα λίγο άβολα, αλλά η Επιμελήτρια δημιούργησε ένα κλίμα ασφάλειας και στην πορεία, όπως περιγράψαμε τα γεγονότα, ένιωσα πιο άνετα» (Θ2).

«Δεν είχα κανένα λόγο να μην είμαι, αφού είδα ότι ο δράστης το είχε μετανιώσει. Εξάλλου ήρθα κι εγώ στη θέση του, γιατί παλιότερα μου είχε συμβεί κάτι παρόμοιο και είχα δείρει κάποιον που με είχε βρίσει» (Θ3).

«Ένιωσα καλά, γιατί σκέφτηκα ότι υπήρχε ένας τρόπος να βοηθήσω αυτό το παιδί και χωρίς να χρησιμοποιηθεί βία που θα μπορούσε να του προκαλέσει αντίδραση και να τον οδηγήσει σε έναν άλλο δρόμο. Ήμουν ειλικρινής. Αναγνωρίζω ότι γίνεται μία προσπάθεια από την υπηρεσία σας και οι άνθρωποι το βλέπετε με αγάπη και θεωρώ ότι υπάρχει ελπίδα να βοηθηθεί το παιδί. Έχω τις επιφυλάξεις μου για το αν σε αυτό που θα κάνετε εσείς, θα μπορέσει να συνδράμει και η οικογένειά του, ώστε πράγματι το παιδί να πάει καλά. Το είδα και σαν πατέρας. Δεν θα ήθελα αυτό το παιδί που έχει κάνει πράγματι παράνομες πράξεις, μέσα από μια διαδικασία απομόνωσης ή βίας να γίνει ακόμα ένα αλβανάκι που θα είναι επικίνδυνος στην κοινωνία μας» (Θ4).

«Κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής, ήμουν ειλικρινής στο κομμάτι που αφορά την ανήλικη, γιατί ήθελα να της δώσω μια ευκαιρία. Έχω κι εγώ παιδιά και ξέρω πώς μπορεί να ξεφύγει μια κατάσταση. Όμως έκανα τη μήνυση, γιατί έπρεπε να πάρει κι ένα μάθημα. Με χτύπησε πολύ άσχημα και έπρεπε να δει τις συνέπειες, αφού εγώ αναγκάστηκα να μείνω ένα-δυο μήνες εκτός δουλειάς, λόγω των τραυμάτων μου» (Θ5).

Τα θύματα δηλώνουν ότι ήταν ειλικρινείς κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής και κάποιες αρχικές ενδεχομένως δυσκολίες και επιφυλάξεις τους κάμφθηκαν, αφενός από το κλίμα ασφάλειας που δημιούργησε ο επιμελητής που ανέλαβε τον ρόλο του διαμεσολαβητή και αφετέρου από τη μεταμέλεια του δράστη.

Γ.2. Πώς πιστεύετε ότι ένιωσε ο δράστης; Πιστεύετε ότι ήταν ειλικρινής;

«Για να πω την αλήθεια, πιστεύω ότι αυτοί (οι δράστες) καταπιέστηκαν περισσότερο, αφού έπρεπε να παραδεχτούν όλη την αλήθεια μπροστά στην Επιμελήτρια και απέναντι σε μένα. Ένιωσα και φάνηκε ότι πραγματικά είχαν μετανιώσει, οπότε όλη αυτή η διαδικασία δεν ήταν εύκολη για εκείνους» (Θ1).

«Νομίζω ότι για εκείνον ήταν πιο δύσκολο. Στην αρχή έλεγε ότι δεν θυμόταν πώς έγιναν τα πράγματα και πιστεύω ότι δεν ήταν ειλικρινής, όμως όταν η Επιμελήτρια επέμενε να φέρουμε στη μνήμη μας το συγκεκριμένο περιστατικό και να το περιγράψουμε, εκείνος τότε σιγά σιγά άρχισε να μιλά. Ίσως και να φοβόταν μήπως του ζητήσουμε χρήματα ή να ντρεπόταν» (Θ2).

«Ναι. Είδα ότι ήταν ειλικρινής και είχε μετανιώσει για ό,τι έγινε» (Θ3).

«Έχω μια αμφιβολία για το 100% της ειλικρίνειάς του. Όταν τον ρώτησα, μου είπε ότι “εγώ απλά πέταξα μια πέτρα με μια σφεντόνα και έκανα μια ζημιά” και ότι δεν χτύπησε τις δύο πόρτες που ήταν σπασμένες. Αν δεν το έκανε αυτός, θα πρέπει να το έκανε κάποιος άλλος, που κάτι τέτοιο δεν αποδείχτηκε στο δικαστήριο ούτε υπήρξε αντίστοιχη μαρτυρία, από όπου να φαίνεται ότι ήταν μια παρέα παιδιών και εκείνος έκανε μόνο μια μικρή ζημιά. Θεωρώ ότι ήταν μόνος του και προσπάθησε να μικρύνει το πρόβλημα, και γιατί δεν το είχε πει από την αρχή στους γονείς του και επειδή έτσι θα ένιωθε καλύτερα» (Θ4).

«Δεν είμαι σίγουρη αν ήταν απόλυτα ειλικρινής, γιατί είναι ένα παιδί που έκανε μεν παρέα με την κόρη μου, όμως έχει μεγαλώσει διαφορετικά μέσα σε οικογένεια με πολλά προβλήματα. Τη μικρή αποφάσισα να τη συγχωρήσω, για να μην έχει προβλήματα στη ζωή της, όμως δεν μπορώ να μη συνεχίσω σε δικαστήριο τη μητέρα της, που ενώ θα έπρεπε να σταματήσει την κόρη της, με χτύπησε κι εκείνη και δεν το παραδέχεται!» (Θ5).

Οι τρεις από τους πέντε παθόντες εκτιμούν ότι η διαδικασία της συνδιαλλαγής ήταν πιο δύσκολη για τους δράστες, αφού έπρεπε να παραδεχτούν όλη την αλήθεια μπροστά στον επιμελητή και το θύμα, ίσως και στους γονείς του τελευταίου, και κάτι τέτοιο δεν είναι εύκολο. Τα δύο ενήλικα – και κατά τον χρόνο τέλεσης των πράξεων – θύματα διατήρησαν κάποιες επιφυλάξεις για την απόλυτη ειλικρίνεια των δραστών, αλλά ήταν συνειδητή η απόφασή τους να τους δώσουν μια δεύτερη ευκαιρία.

Γ.3. Θα προτιμούσατε να (μην) έπαιρναν μέρος στη διαδικασία οι γονείς ή οι δικηγόροι; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

Στις δύο υποθέσεις στις οποίες δεν υπήρξε κατά τη συνδιαλλαγή η παρουσία γονέων ή δικηγόρου, αφού τα εμπλεκόμενα μέρη ήταν πλέον ενήλικες, οι ίδιοι υποστήριξαν ότι ήταν προτιμότερο που η διαδικασία έλαβε χώρα χωρίς την παρουσία άλλων προσώπων, παρά μόνο με την παρουσία του επιμελητή - διαμεσολαβητή:

«Δεν νομίζω ότι χρειαζόταν να λάβει κάποιος άλλος μέρος στη διαδικασία. Νομίζω ότι μόνος μου μπορώ να χειριστώ τέτοιες καταστάσεις. Όταν έγινε η συνδιαλλαγή είμαστε όλοι ενήλικες, οπότε αρκούσε μόνο η συμβολή της επιμελήτριας» (Θ1).

«Δεν είχαμε τίποτα να χωρίσουμε, γι' αυτό δεν βάλουμε κι εμείς δικηγόρο. Έφαγα πολύ ζύλο και ήθελα περισσότερο μια ηθική ικανοποίηση. Νομίζω ότι ήταν

καλύτερα που είμαστε μόνοι μας με την Επιμελήτρια. Εξάλλου έχουμε ενηλικιωθεί. Δεν είχαν δουλειά οι γονείς μας ούτε κάποιος δικηγόρος σ' αυτή τη διαδικασία» (Θ3).

Στις τρεις υπόλοιπες υποθέσεις, κατά τις οποίες η συνδιαλλαγή έγινε με την παρουσία των γονέων των ανηλίκων (δραστών ή / και θυμάτων), φάνηκε ότι η παρουσία των γονέων, είτε του ανήλικου δράστη είτε του ανήλικου θύματος, δεν δυσκόλεψε τη διαδικασία. Αντιθέτως, ίσως υπήρξε βοηθητική. Ειδικότερα, αναφέρθηκε σχετικά:

«Ένιωσα καλύτερα που ήταν και ο πατέρας μου παρών στη διαδικασία. Έχω πολύ καλή σχέση με τους γονείς μου και ο πατέρας μου ειδικά με ενθάρρυνε να συνδιαλλαγώ με τον δράστη, γιατί θεώρησε ότι αυτός είναι ένας τρόπος να μου φύγει τελείως ο παραμικρός φόβος» (Θ2).

«Νομίζω ότι ήταν καλό που ήταν στη διαδικασία και η μητέρα του δράστη, αφού μιλάμε για ένα παιδί ανήλικο, μήπως μπορέσει να καταλάβει κι εκείνη τι καλύτερο θα μπορούσε να κάνει για το παιδί της. Εγώ δεν χρειαζόμουν δικηγόρο» (Θ4).

«Δεν είχα πρόβλημα. Αφού εγώ είμαι ενήλικη και το κορίτσι ήταν ανήλικο, όταν με χτύπησε και ήθελε να είναι και η μητέρα του στη διαδικασία, δεν είχα αντίρρηση. Ίσως να ήταν βοηθητική η διαδικασία και για εκείνη εκτός από το παιδί. Οι δικηγόροι δεν χρειάζονταν» (Θ5).

Γ.4. Υπήρχε κάποιος που είχε αντίθετη γνώμη στην απόφασή σας να συνδιαλλαγείτε;

Από το περιβάλλον των θυμάτων φαίνεται ότι δεν υπήρξε κάποιος που είχε αντίθετη γνώμη στην απόφασή τους να συνδιαλλαγούν. *«Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να συμβεί στον καθένα μας» (Θ3). «Ήθελα να το κάνω, για να μάθω και στα παιδιά μου να μην έχουν μίσος» (Θ5).*

Γ.5. Νιώσατε αρκετά έτοιμος να συνδιαλλαγείτε ή πιστεύετε ότι χρειαζόσασταν κάποια επιπλέον προετοιμασία;

«Ναι, ήμουν έτοιμος να συνδιαλλαγώ. Είχα συνεργαστεί με την Επιμελήτρια που ανέλαβε την υπόθεση ως διαμεσολαβήτρια και ένιωθα καλά προετοιμασμένος» (Θ1).

«Ναι, ένιωθα έτοιμος γιατί και με τους γονείς μου είχαμε συζητήσει αρκετά ό,τι είχε συμβεί, αλλά και είχαν γίνει δυο συναντήσεις με την Επιμελήτρια που θα έκανε τη διαμεσολάβηση και μας είχε εξηγήσει όλη τη διαδικασία» (Θ2).

«Έτοιμος ένιωθα. Ήδη από πριν για μένα είχε λυθεί το θέμα, αφού ανέλαβε όλη την ευθύνη για την πράξη του ο δράστης και έδειξε μετανιωμένος. Με τη βοήθεια της Επιμελήτριας έγιναν πιο εύκολα τα πράγματα» (Θ3).

«Ήμουν έτοιμος, δεν χρειαζόμουν κάποια επιπλέον προετοιμασία» (Θ4).

«Έτοιμη ένιωθα. Ίσως, όμως, θα έπρεπε να έχω πάει να μιλήσω περισσότερο στην Επιμελήτρια, όταν με κάλεσε, αλλά δούλευα και δεν μπορούσα να πάρω άλλη μέρα άδεια ούτε κατάφερα να πάω νωρίτερα την ημέρα της συνδιαλλαγής» (Θ5).

Το θέμα της προετοιμασίας των μερών είναι πολύ σημαντικό για την επιτυχή εφαρμογή της συνδιαλλαγής και ιδιαίτερα καίριος αναδεικνύεται ο ρόλος του επιμελητή που αναλαμβάνει τη διαμεσολάβηση. Ωστόσο, ο Θ5 θίγει το ζήτημα του χρόνου, που συχνά προβληματίζει τους επιμελητές, εφόσον δεν είναι εύκολο να πραγματοποιηθούν όλες οι απαραίτητες προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις προετοιμασίας των εμπλεκομένων.

Γ.6. Πώς νιώσατε ότι αντιμετωπιστήκατε από τον Επιμελητή Ανηλίκων στον ρόλο του διαμεσολαβητή;

«Πολύ καλά. Δεν ένιωσα κάπου άβολα. Δημιουργήθηκε ένα φιλικό κλίμα» (Θ1).

«Δίκαια. Έδινε το λόγο σε όλους και μας άκουγε όλους με προσοχή» (Θ2).

«Μια χαρά. Ειπώθηκαν όλα ανοιχτά, χωρίς να παίρνει το μέρος του ενός ή του άλλου» (Θ3).

«Φιλικά και πολύ ζεστά και με ειλικρίνεια. Ήταν πολύ καλή» (Θ4).

«Πολύ καλά. Με έκανε να αισθανθώ άνετα και να εκφραστώ, χωρίς να νιώθω ότι θέλει μόνο να υπερασπίσει τη μικρή» (Θ5).

Καθοριστικός ο ρόλος του επιμελητή-διαμεσολαβητή σε όλα τα στάδια της διαδικασίας της συνδιαλλαγής. Είναι πολύ σημαντικό να νιώσουν και τα δύο μέρη την αντικειμενικότητα και ουδετερότητα του διαμεσολαβητή, ώστε να ενθαρρυνθούν σε μια ανοιχτή και ειλικρινή επικοινωνία και να μπορέσουν να εκφραστούν ελεύθερα, επιλύοντας κάθε τι που τους δυσκολεύει, για να πετύχει το μέτρο τον σκοπό του.

Γ.7. Στην περίπτωση σας διαμεσολαβητής (δεν) ήταν ο Επιμελητής Ανηλίκων, ο οποίος είχε αναλάβει την κοινωνική έρευνα για τον δράστη. Σας επηρέασε αυτό στο να δεχτείτε να συνδιαλλαγείτε;

Αυτό το ερώτημα ήταν κλειστό με τρεις δυνατές απαντήσεις (“Ναι” / “Όχι” / “Δεν ξέρω”). Οι Θ1 και Θ2 παθόντες, των οποίων τις υποθέσεις – όπως αναφέρθηκε και παραπάνω – ως διαμεσολαβητής ανέλαβε ένας άλλος επιμελητής και όχι εκείνος που συνέταξε την έκθεση για το δικαστήριο, απάντησαν «δεν ξέρω» και ανέφεραν:

«Όταν μου μίλησε η επιμελήτρια για τη διαμεσολάβηση, δεν ρώτησα και δεν έμοιαζε να είχε σημασία αν είχε αναλάβει ή όχι τον δράστη» (Θ1).

«Η Επιμελήτρια με έκανε να νιώσω εμπιστοσύνη ότι θα προσπαθούσε για το καλό και των δυο μας» (Θ2).

Οι άλλοι τρεις παθόντες απάντησαν ότι δεν τους επηρέασε στην απόφασή τους να δεχτούν να συνδιαλλαγούν το γεγονός ότι ο ίδιος επιμελητής που είχε αναλάβει την κοινωνική έρευνα για τον δράστη ανέλαβε και ρόλο διαμεσολαβητή, εφόσον τους είχε εξηγηθεί από τους επιμελητές ότι αυτό προβλέπεται. Ειδικότερα, οι δύο ανέφεραν:

«Μου εξήγησε η Επιμελήτρια που είχε συνεργαστεί με τον δράστη ότι αυτό προβλέπεται στο νομοθετικό πλαίσιο και ότι θα αναλάβει η ίδια να μεσολαβήσει, για να επιλυθεί η διαφορά μας και δεν είχα κάποιο πρόβλημα» (Θ4).

«Ήταν πολύ ζεστή και ανθρώπινη η επιμελήτρια και, αφού μου εξήγησε τι ισχύει στους ανηλίκους, δεν είχα αντίρρηση» (Θ5).

Γ.8. Θεωρείτε ότι προσέγγισε αντικειμενικά την υπόθεση; Σε ποιον βαθμό;

Σ’ αυτό το κλειστό ερώτημα, οι ερωτηθέντες είχαν να επιλέξουν από μια βαθμίδα που ξεκινούσε από το 0 και κατέληγε στο 5 (καθόλου / πολύ λίγο / λίγο / μέτρια / πολύ / πάρα πολύ). Όλοι οι συμμετέχοντες επέλεξαν το 5, εκτιμώντας ότι ο επιμελητής - διαμεσολαβητής προσέγγισε την υπόθεση αντικειμενικά σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό.

Γ.9. Θα προτιμούσατε στον ρόλο του διαμεσολαβητή να ήταν ένας δικηγόρος ή ένα άλλο πρόσωπο;

Όλοι οι συμμετέχοντες απάντησαν αρνητικά στο κλειστό αυτό ερώτημα, εφόσον οι εμπειρίες τους με τους επιμελητές που είχαν αναλάβει διαμεσολαβητικά τις

συνδιαλλαγές τους ήταν πολύ θετικές και είχαν νιώσει ασφάλεια με τους χειρισμούς τους.

Άξονας Δ: Μετά τη συνδιαλλαγή – Σκέψεις

Δ.1. Μετά τη συνδιαλλαγή επηρεάστηκαν οι σχέσεις σας με τον δράστη; Αν ναι, με ποιον τρόπο;

Οι τέσσερις συμμετέχοντες απάντησαν θετικά σε αυτό το ερώτημα και αναφέρθηκαν στον τρόπο:

«Προς το καλύτερο. Μετά τη διαδικασία υπήρξε πραγματικά συμφιλίωση. Έτυχε να συναντηθούμε κάποιες φορές μετά και όχι απλά χαιρετηθήκαμε, αλλά μιλήσαμε και πολύ φιλικά. Πιστεύω ότι πραγματικά θα μπορούσα να γίνω και φίλος με αυτά τα παιδιά, αφού μπήκαμε ο ένας στη θέση του άλλου και καταλάβαμε ότι από τη μια στιγμή στην άλλη θα μπορούσα να βρεθώ εγώ στη θέση τους κι εκείνοι στη δική μου» (Θ1).

«Μετά τη συνδιαλλαγή νιώθουμε πιο άνετα. Μένουμε στην ίδια περιοχή και υπάρχουν φορές που τυχαία συναντιόμαστε. Δεν κάνουμε φιλική παρέα, γιατί δεν πολυταιριάζουμε. Τώρα μπορούμε, έστω, να χαιρετηθούμε χωρίς να κοιτάζει παράξενα ο ένας τον άλλο» (Θ2).

«Είμαστε παιδιά που μεγαλώσαμε στην ίδια γειτονιά και αρέσει και στους δυο μας το ποδόσφαιρο. Είμαστε σε διαφορετικές ομάδες, γι' αυτό είναι φυσικό να δημιουργούνται κόντρες. Παρ' όλο που έφαγα το ζύλο, ειδικά όταν ξανασυζητήσαμε με την Επιμελήτρια και τον δράστη όλο το συμβάν και ό,τι είχε προηγηθεί, ένιωσα ότι κάπου έφταιγα κι εγώ, γιατί νωρίτερα μέσα στο γήπεδο εκείνη την ημέρα είχα κάνει λίγο τσαμπουκά και είχα προκαλέσει τους αντιπάλους. Όταν ο δράστης πήρε όλη την ευθύνη πάνω του για το ζύλο, ένιωσα κι εγώ κάπως περίεργα.. Δεν είχα λόγο να συνεχίσουμε την κόντρα. Μετά τη συνδιαλλαγή, μας έφηνε ένα βάρος και, όταν βρισκόμαστε, μιλάμε πια φιλικά και έχουμε αφήσει πίσω το συμβάν» (Θ3).

«Τουλάχιστον τώρα μπορούμε πάλι να χαιρετηθούμε, όταν βλέπουμε και να μην έχω άγχος και φόβο ότι θα μπορούσε να κάνει κάποιο κακό ξανά σε μένα ή στα παιδιά μου» (Θ5).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η απάντηση του Θ4, ο οποίος ούτε καν γνώριζε τον ανήλικο δράστη που αποπειράθηκε να διαπράξει κλοπή στο σπίτι του και

μετά από τη συνδιαλλαγή ένιωσα να καταλαγιάζει ο θυμός του και να σκέπτεται με ποιον τρόπο θα μπορούσε να βοηθηθεί ο δράστης:

«Κοιτάζετε, εγώ έχω το σπίτι αυτό ως εξοχική κατοικία και δεν πάω καθημερινά, οπότε δεν τον βλέπω. Όταν όμως έγινε η πράξη και πρωτοήρθα στο δικαστήριο, ήμουν πάρα πολύ θυμωμένος και θα ήθελα την τιμωρία του δράστη. Πιστεύω ότι οι άνθρωποι από την Αλβανία και έχοντας γνωρίσει πολλούς από αυτούς, δεν μου είναι και πολύ ευχάριστοι και δεν το λέω με προκατάληψη. Το λέω, γιατί αυτό νομίζω λένε τα στατιστικά και η εικόνα που έχω. Η πρώτη μου σκέψη θα ήταν να απελαθούν και ίσως ακούγεται λίγο αποφασιστικό και ίσως ρατσιστικό, αλλά δυστυχώς η πολιτεία, το κράτος δεν είναι παρόν. Κι εδώ, αν υπάρχει κάποιος να νοιαστεί, όπως αυτή η υπηρεσία για παράδειγμα, γίνεται ό,τι γίνεται και περνάει στο “ντούκου”. Και αυτό αναγκάζει και μένα, και φαντάζομαι και άλλους Έλληνες, να πάρουν μόνοι τους την κατάσταση στα χέρια τους, αν όχι να αυτοδικήσουν, τουλάχιστον να προστατευτούν. Στην αρχή, λοιπόν, ενώ υπήρχε πολύ μεγάλος θυμός, μετά, αφού είδα και το ενδιαφέρον της επιμελήτριας, μπήκα στη διαδικασία να σκεφτώ πώς θα μπορούσαμε να βοηθήσουμε αυτό το παιδί. Έτσι καταλάγιασε ο θυμός και ένιωσα καλά» (Θ4).

Η θετική επίδραση της συνδιαλλαγής αναδεικνύεται από τις απαντήσεις όλων των ερωτηθέντων θυμάτων, οι οποίοι μέσα από αυτή τη διαδικασία ένιωσαν να ανακουφίζονται, να μη νιώθουν πλέον άγχος ή φόβο επανάληψης της πράξης και σε κάποιους να έχει επέλθει και η συμφιλίωση με τους δράστες.

Δ.2. Θα προτιμούσατε η συνδιαλλαγή να είχε πραγματοποιηθεί σε προηγούμενο χρόνο και να μην είχε οδηγηθεί η υπόθεση στη δικαστική αίθουσα; Σε ποιο στάδιο;

«Ναι, νομίζω ότι όλα θα μπορούσαν να είχαν γίνει πολύ νωρίτερα. Ταλαιπωρηθήκαμε χρόνια με τις αναβολές του δικαστηρίου. Αν είχε μεσολαβήσει νωρίτερα κάποιος, για να λυθεί η παρεξήγηση, δεν θα περνούσαμε όλο αυτό το άγχος. Ωστόσο, πιστεύω ότι έπρεπε να γίνει όλο αυτό, για να συνειδητοποιήσουν και οι δράστες τη ζημιά που προκάλεσαν» (Θ1).

«Τίποτα δεν θα είχε γίνει, αν την ίδια μέρα ο δράστης είχε σταθεί να με βοηθήσει ή να μου ζητήσει συγγνώμη. Θα προτιμούσα να μην είχαμε περάσει την ταλαιπωρία των δικαστηρίων» (Θ2).

«Ναι. Νομίζω ότι στην περίπτωση μας θα μπορούσε να είχε εφαρμοστεί πολύ νωρίτερα και να μη φτάναμε καν στα δικαστήρια και σε όλη αυτή την ταλαιπωρία» (Θ3).

«Όχι, δεν νομίζω. Αν γινόταν νωρίτερα και δεν είχε οδηγηθεί η υπόθεση στο δικαστήριο, φοβάμαι ότι ο δράστης θα ένιωθε ότι η παραβατική του ενέργεια πέρασε λίγο ανάλαφρα. Πρέπει με κάποιο τρόπο να καταλάβει – παρ' όλο που το δικαστήριο ανηλίκων δεν μπορεί να φυλακίσει ή να επιβάλλει σκληρές ποινές – ότι η συμπεριφορά του είναι παραβατική και οδηγεί σε κάτι αυστηρό και σκληρό» (Θ4).

«Όχι, νομίζω πως καλώς οδηγήθηκε η υπόθεση στη δικαστική αίθουσα πρώτα, γιατί έτσι συνειδητοποίησε περισσότερο η δράστις το κακό που μου προκάλεσε» (Θ5).

Οι τρεις από τους πέντε παθόντες έχουν τη γνώμη ότι έπρεπε να οδηγηθεί η υπόθεση στη δικαστική αίθουσα, γιατί έτσι δόθηκε η ευκαιρία στους δράστες να συνειδητοποιήσουν το κακό που προκάλεσαν και να προσέλθουν πιο έτοιμοι στη διαδικασία της συνδιαλλαγής. Δύο παθόντες έχουν τη γνώμη ότι δεν θα έπρεπε να περάσουν όλη αυτή την ταλαιπωρία των δικαστηρίων. Περαιτέρω, αυτό που επισημαίνεται από τρεις παθόντες είναι η μεγάλη καθυστέρηση από τη στιγμή της σύλληψης μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης και την εφαρμογή του μέτρου.

Δ.3. Πώς, κατά τη γνώμη σας, θα λειτουργούσε καλύτερα ο θεσμός;

Σε αυτό το ερώτημα φαίνεται ότι δεν ήταν εύκολο να απαντήσουν όλοι οι παθόντες, εκ των οποίων οι Θ2 και Θ5 απάντησαν ότι δεν ξέρουν. Ο Θ4 εκτιμά ότι λειτουργεί καλά ο θεσμός.

Οι Θ1 και Θ3 επεσήμαναν ξανά το θέμα της μεγάλης καθυστέρησης εφαρμογής του μέτρου και ότι όλα θα μπορούσαν να είχαν γίνει νωρίτερα. Ο Θ3 τονίζει κάτι που έχει σημασία για τον ίδιο: *«Σε περιπτώσεις σαν τη δική μας, θα μπορούσαμε να τα είχαμε βρει πολύ πιο πριν και τότε θα γλίτωνε και το απαγορευτικό στο γήπεδο ο Φ.»*

Δ.4. Πιστεύετε ότι: α) η επιβολή τιμωρίας ή β) η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος, μπορεί να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη και την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης;

Οι τέσσερις από τους πέντε παθόντες έχουν τη γνώμη ότι η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος, μπορεί να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη και την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης, «*αρκεί να έχει καταλάβει το λάθος του ο δράστης και να έχει πραγματικά μετανιώσει*» (Θ1).

«Κοιτάζτε, χωρίς βέβαια να αποκλείουμε τα δικαστήρια όπου κάθε ένας από μας αναζητούμε το δίκιο μας, είναι σίγουρα το δεύτερο, γιατί, αν πας στον ανήλικο να επιβάλλεις κάτι πολύ σκληρό, αυτός μπορεί στην αρχή να μαζευτεί αλλά δεν ξέρεις πώς μπορεί να αντιδράσει στη συνέχεια. Εάν δηλαδή βιώσει κάτι πολύ βίαιο, αυτό μπορεί να τον οδηγήσει σε πολύ πιο βίαιες πράξεις. Εάν δηλαδή αρχίσει να νιώθει είτε πεισμένος είτε δυνατός και μπορεί να αντιδράσει, εκεί η βία θα γεννήσει πάλι βία. Πρέπει, λοιπόν, με κάποιον άλλο τρόπο να κατανοήσει το άδικο των πράξεών του και τις συνέπειές τους» (Θ4).

Ο Θ5 διατύπωσε μια διαφορετική άποψη:

«Ήταν καλό που προηγήθηκε το δικαστήριο και μετά δόθηκε η δυνατότητα με την απόφαση να προχωρήσουμε σε συνδιαλλαγή».

Δ.5. Μετά το συμβάν, εμπλακήκατε σε κάποια άλλη διαπροσωπική σύγκρουση; Ποια η εξέλιξή της;

Οι απαντήσεις των ερωτηθέντων ήταν αρνητικές στο ερώτημα αυτό. Δύο μόνο παθόντες ανέφεραν δύο περιστατικά στα οποία είχαν εμπλακεί παλαιότερα:

«Μια φορά μόνο, παλαιότερα, σε ένα κλαμπ ένας μεθυσμένος χτύπησε την κοπέλα μου, αφού δεν καταλάβαινε πού βρισκόταν, και αναγκάστηκα να τον χτυπήσω, γιατί ήταν προκλητικός. Μετά από λίγο που συνήλθε μου ζήτησε συγγνώμη και το θέμα έληξε» (Θ1).

«Παλαιότερα είχα μπλεχτεί σε καβγά και είχα χτυπήσει κάποιον, όπως σας είπα, γι' αυτό ανέφερα νωρίτερα ότι θα μπορούσε να συμβεί στον καθένα μας. Στα γήπεδα και στις ομάδες έχουμε πάρωση» (Θ3).

Δ.6. Μετά τη συνδιαλλαγή άλλαξε η σκέψη σας και η συμπεριφορά σας σχετικά με την επίλυση μιας σύγκρουσης;

«Πάρα πολύ. Νιώθω ότι βγήκα κερδισμένος και πιο ώριμος από πριν. Να σας πω ένα περιστατικό. Πριν λίγους μήνες μού έκλεψαν το κινητό και ανακαλύψαμε ποιος το είχε κάνει από τη βιντεοκάμερα που υπήρχε στο μαγαζί. Πήγα και τον βρήκα και, ενώ σε άλλη περίπτωση ίσως λύναμε το θέμα με μπουινιές, καθίσαμε και τα βρήκαμε ειρηνικά» (Θ1).

«Η συνδιαλλαγή μού έδειξε ότι μια σύγκρουση μπορεί να επιλυθεί μέσα από διάλογο, αρκεί ο καθένας να μπορεί να αναγνωρίσει τα λάθη του, να έχει μετανιώσει και να υπάρχει καλή διάθεση και από τα δύο μέρη, ώστε να μην τραβάει κανένας τα άκρα» (Θ2).

«Ναι. Νομίζω ότι ωρίμασα περισσότερο και τουλάχιστον, όταν βλέπω ότι πάει να δημιουργηθεί μια φασαρία, αλλάζω δρόμο» (Θ3).

«Ναι, νομίζω ότι άλλαξα. Σκέφτηκα ότι και αυτή η μέθοδος της συνδιαλλαγής, της επανόρθωσης, μπορεί να συνεισφέρει, αφού ο θυμός δεν οδηγεί πουθενά» (Θ4).

«Όλα θα μπορούσαν να λυθούν με διάλογο, αρκεί να υπάρχει ειλικρίνεια, μεταμέλεια και ο καθένας να συνειδητοποιεί τα λάθη του» (Θ5).

Από τις απαντήσεις των παθόντων, μπορεί εύκολα να κατανοηθεί ο θετικός τρόπος με τον οποίο βιώνουν – εκτός από τους δράστες – και τα θύματα τη διαδικασία της συνδιαλλαγής, και οι αλλαγές που φέρνει η διαμεσολάβηση στον τρόπο οπτικής και διαχείρισης των συγκρούσεων.

VII.2.7 Οι απόψεις των γονέων

Πριν αποτυπωθούν οι απόψεις των γονέων δραστών & θυμάτων, σημειώνεται ότι λήφθηκαν τρεις συνεντεύξεις από γονείς δραστών και δύο από γονείς θυμάτων. Δεν ήταν εύκολο να εντοπιστούν πολλοί γονείς ή ισάριθμοι γονείς δραστών και ισάριθμοι γονείς θυμάτων, γιατί αφενός κάποια θύματα ήταν ήδη ενήλικα κατά τον χρόνο τέλεσης των πράξεων (οπότε δεν ζητήθηκε η συνεργασία με τους γονείς τους) και αφετέρου αρκετοί δράστες είχαν ήδη ενηλικιωθεί κατά τον χρόνο διενέργειας της συνδιαλλαγής, οπότε πάλι δεν ήταν απαραίτητη η συνεργασία ή η παρουσία των γονέων τους κατά την εφαρμογή του μέτρου. Οι Γ1, Γ2 και Γ3 ήταν γονείς δραστών (των Δ2, Δ4 και Δ5 αντίστοιχα), ενώ οι Γ4 και Γ5 γονείς θυμάτων (των Θ1 και Θ2 αντίστοιχα).

Άξονας Α: Ατομικά στοιχεία συμμετεχόντων

A.1. Φύλο

Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα πέντε γονείς, οι τρεις ήταν γυναίκες και οι δύο άντρες.

A.2. Ηλικία

Αναφορικά με την ηλικία των ερωτηθέντων γονέων, προκύπτει ότι οι τρεις ανήκαν στην ηλικιακή κατηγορία από 35 έως 45 ετών και οι άλλοι δύο στην ηλικιακή κατηγορία από 46 έως 55 ετών.

A.3. Μορφωτικό επίπεδο

Όσον αφορά στο μορφωτικό επίπεδο των γονέων προκύπτει ότι οι τρεις γονείς δραστών ήταν απόφοιτοι δημοτικού, ο ένας γονέας θύματος απόφοιτος γυμνασίου και ο άλλος γονέας θύματος απόφοιτος πανεπιστημιακής σχολής με μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών.

A.4. Επαγγελματική κατάσταση

Όσον αφορά στην επαγγελματική κατάσταση των ερωτηθέντων, η μία μητέρα δράστη ήταν άνεργη, η άλλη μητέρα εργαζόταν ως μαγείρισσα και ο πατέρας δράστη σε οικοδομικές εργασίες. Η μητέρα θύματος ασχολείτο με οικιακές εργασίες, ενώ ο πατέρας θύματος ήταν ιδιοκτήτης εταιρίας ναυτιλιακών ειδών.

A.5. Επαγγελματική εμπειρία

Όσον αφορά στην επαγγελματική εμπειρία των ερωτηθέντων, όλοι οι γονείς είχαν εργασιακή εμπειρία στον ιδιωτικό τομέα (οι δύο σε χώρο εστίασης, μία στη φροντίδα παιδιών και ηλικιωμένων, ένας σε οικοδομή και ένας στον χώρο της ναυτιλίας με θέση ευθύνης).

Αξονας Β: Αποτύπωση εμπειρίας μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης και την εκτέλεση του μέτρου

B.1. Πώς ήταν η εμπειρία σας μέσα στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης; Πώς νιώθετε ότι αντιμετωπίστηκε το παιδί σας από την Αστυνομία, τον Ανακριτή, το Δικαστήριο;

«Είναι μια πολύ δύσκολη στιγμή, ένα σοκ, να μας καλούν στην αστυνομία, επειδή κάτι έκανε το παιδί μου. Δεν ήξερα τι να κάνω. Ζήτησα να πάρω τα στοιχεία της οικογένειας του θύματος, για να μη φτάσουμε στα δικαστήρια, αλλά οι αστυνομικοί δεν μου τα έδιναν. Δεν ξέρω για ποιον λόγο. Μου είπαν “θα βρεθείτε στα δικαστήρια”. Εγώ ένα δημοτικό έχω βγάλει, δεν ήξερα τι θα μπορούσα να κάνω ούτε χρήματα για δικηγόρο είχα. Εκείνη η περίοδος ήταν πολύ δύσκολη για μας, μόλις είχα χωρίσει με τον πατέρα του και όλα είχαν πέσει στο κεφάλι μου» (Γ1).

«Το παιδί δεν πέρασε από αστυνομία ή εισαγγελία. Ήρθε κατ’ ευθείαν εδώ στην Υπηρεσία και μετά στο δικαστήριο. Ήταν καλοί όλοι μαζί του» (Γ2).

«Πιστεύω πάρα πολύ στον νόμο. Δεν έχω κανένα παράπονο από την αντιμετώπιση του παιδιού μου τόσο στην αστυνομία όσο και στο δικαστήριο» (Γ3).

«Στην Αστυνομία δεν υπήρχε κανένα πρόβλημα. Είδαν σε πόσο άσχημη κατάσταση ήταν το παιδί μου μετά το ζύλο που έφαγε, και προσπάθησαν να βρουν τους δράστες και να τους πείσουν να ομολογήσουν την αλήθεια. Στο δικαστήριο ήταν πιο δύσκολα τα πράγματα, γιατί οι δράστες είχαν βάλει δικηγόρους, ενώ εμείς όχι, και οι δικηγόροι πίεζαν το παιδί λες και έφταιγε εκείνο. Δύσκολες οι καταστάσεις αυτές. Έβλεπα το παιδί μου να νιώθει πολύ αγχωμένο...» (Γ4).

«Θεωρώ ότι το παιδί μου αντιμετωπίστηκε άριστα από την Αστυνομία. Εκείνοι μας σύστησαν να πάμε σε Ιατροδικαστή, αμέσως μετά το συμβάν. Και η εμπειρία του δικαστηρίου ήταν πολύ καλή. Ένιωσα ότι υπήρξε ενδιαφέρον από το δικαστήριο για το θύμα. Πίστευα μέχρι τότε ότι θα ήταν πολύ απρόσωπη, ψυχρή,

τυπική ίσως και τραυματική η όλη διαδικασία, όμως αντιμετωπίσαμε μια άλλη κατάσταση εκεί, πιο ζεστή» (Γ5).

Οι ερωτηθέντες γονείς δεν φάνηκαν να έχουν ιδιαίτερα παράπονα για την αντιμετώπισή τους, τόσο από την αστυνομία όσο και από το δικαστήριο. Μόνο ο Γ4 ανέφερε ότι το παιδί του ως θύμα βίωσε πολύ δύσκολα την ακροαματική διαδικασία του δικαστηρίου, λόγω της πίεσης που του ασκούσαν οι δικηγόροι των δραστών.

B.2. Πώς νιώθετε ότι αντιμετωπίστηκε το παιδί σας από την πλευρά του άλλου εμπλεκόμενου (δράστη ή θύματος);

«Είχαμε την τύχη μέσα στην ατυχία μας να πέσουμε σε καλούς ανθρώπους, που φέρθηκαν καλά στο παιδί μου. Είδαν τη δύσκολη κατάστασή μας και φάνηκε τελικά ότι δεν ήθελαν να τον τιμωρήσουν» (Γ1).

«Το θύμα ήταν πολύ θυμωμένο, μας κοιτούσε άγρια στο δικαστήριο και νομίζαμε ότι θα μας ζητούσε χρήματα, για να φτιάξει τη ζημιά που έκανε το παιδί. Η αλήθεια είναι ότι δεν θα είχαμε να τον πληρώσουμε. Μετά, στην Υπηρεσία, είχε πια ηρεμήσει και μας φέρθηκε καλά» (Γ2).

«Έδειξε τελικά διάθεση να συγχωρήσει το λάθος του παιδιού μου, όμως δεν ανέλαβε καθόλου τη δική της ευθύνη για το συμβάν. Θα μπορούσα να της είχα κάνει κι εγώ μήνυση, που είχε χτυπήσει το μικρότερο κορίτσι μου, αλλά είπαμε να τα αφήσουμε όλα στην άκρη και να τα βρούμε» (Γ3).

«Στην αρχή, στην αστυνομία, οι δράστες δεν δέχονταν ότι είχαν χτυπήσει τον γιο μου και αυτό μας θύμωσε και δεν θέλαμε να έχουμε καμία επαφή μαζί τους. Αφού πέρασε λίγος καιρός και έδιναν το παρόν στους επιμελητές, άλλαζαν στάση και φαίνεται ότι είδαν διαφορετικά τα πράγματα» (Γ4).

«Μέχρι τη διαδικασία της συνδιαλλαγής πίστευα ότι ο δράστης ήταν ψυχρός και αδιάφορος, που δεν είχε μάθει βασικές αξίες από την οικογένειά του. Δεν ενδιαφέρθηκε ούτε ο ίδιος ούτε η οικογένειά του να μας βρουν μετά το συμβάν και να δείξουν ένα ίχνος μεταμέλειας. Γι' αυτόν τον λόγο υπέβαλα τη μήνυση» (Γ5).

Από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων γονέων προκύπτει ότι μέχρι την εφαρμογή του μέτρου υπήρχαν πολλά αρνητικά συναισθήματα και στις δύο πλευρές, τα οποία, μόνο όταν δουλεύτηκαν στις προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις, κατάφεραν να οδηγήσουν στη διαδικασία της συνδιαλλαγής, ώστε να αρθούν οι παρεξηγήσεις και να επιλυθούν οι συγκρούσεις μεταξύ των μερών.

B.3. Ήταν η πρώτη φορά που κάποια υπόθεση του παιδιού σας απασχόλησε το ποινικό σύστημα; Αν όχι, για ποιες προηγούμενες πράξεις;

Για τους τέσσερις από τους πέντε γονείς φαίνεται ότι ήταν η πρώτη φορά που κάποια υπόθεση του παιδιού τους απασχόλησε το ποινικό σύστημα. Ο Γ3 ανέφερε μόνο για την κόρη του: *«Ναι, η πρώτη φορά. Είχε τσακωθεί άλλη μια φορά σε πιο μικρή ηλικία με μία συμμαθήτριά της, αλλά δεν φτάσαμε στα δικαστήρια».*

Ο Γ1 αναφέρθηκε σε κάποιες προηγούμενες πράξεις του παιδιού του: *«Υπήρχαν και κάποιες άλλες φορές για παράβαση Κ.Ο.Κ., επειδή οδηγούσε μηχανάκι χωρίς δίπλωμα, και μια άλλη φορά που πλακώθηκε με κάποιους, αφού πήγαιναν καταπάνω του 4-5 και έπρεπε να υπερασπίσει τον εαυτό του».*

B.4. Θεωρείτε ότι ήταν δίκαιη ή άδικη η απόφαση του δικαστηρίου;

Όλοι οι ερωτηθέντες γονείς πιστεύουν ότι η απόφαση του δικαστηρίου ήταν δίκαιη: *«Ήθελαν να βοηθήσουν το παιδί να καταλάβει το λάθος του»* (Γ2).

Οι δύο γονείς των θυμάτων χαρακτηρίζουν μεν δίκαιη την απόφαση του δικαστηρίου, ωστόσο εκτιμούν ότι σε αυτό συνέβαλε και η δική τους στάση.

«Έπαιξε σημαντικό ρόλο και η δική μας στάση, αφού δεν ζητήσαμε την τιμωρία των δραστών και θελήσαμε να σταματήσει εκεί το θέμα» (Γ4).

«Πιστεύω πως και η δική μας στάση μέτρησε στο να μην είναι πολύ τιμωρητικοί οι δικαστές απέναντι στον δράστη» (Γ5).

B.5. Νιώσατε σε κάποιο – έστω – στάδιο ότι πείστηκε το παιδί σας να συναινέσει, για να συνδιαλλαγεί ή ήταν μία συνειδητή επιλογή του;

Όλοι οι γονείς δήλωσαν ότι δεν ένιωσαν πως πείστηκε το παιδί τους να συναινέσει για να συνδιαλλαγεί, *«ήταν μία συνειδητή επιλογή του παιδιού, αλλά και της οικογένειας»* (Γ3), εφόσον:

«Όταν μας εξήγησε η επιμελήτρια, καταλάβαμε και δεχτήκαμε αμέσως» (Γ1).

«Καταλάβαμε ότι ήταν για το καλό του» (Γ2).

«Μας εξήγησε η Επιμελήτρια τη διαδικασία και, παρ' όλο που για το παιδί μου ήταν πολύ δύσκολο όλο αυτό που πέρασε, αφού είχε δεχτεί τόσα χτυπήματα και χωρίς λόγο, δέχτηκε να αντιμετωπίσει τους δράστες, περισσότερο γιατί ήθελε να μάθει γιατί έγινε όλη αυτή η φασαρία και έγινε ο ίδιος στόχος μιας τέτοιας επίθεσης χωρίς να φταίει» (Γ4).

«Εμείς καταθέσαμε τη μήνυση, γιατί πιστεύω ότι το παιδί πρέπει να μάθει να αντιμετωπίζει κάθε δύσκολη κατάσταση που βιώνει κατά πρόσωπο, να διεκδικεί το δίκιο του, να μαθαίνει μέσα από τέτοιες διαδικασίες, ώστε να μπορεί στο μέλλον να προλαμβάνει δυσάρεστες συνθήκες» (Γ5).

Άξονας Γ: Σκέψεις και συναισθήματα κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής

Γ.1. Πώς νιώσατε κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής; Θεωρείτε ότι το παιδί σας ένιωσε άνετα να εκφραστεί;

Όλοι οι γονείς πιστεύουν ότι το παιδί τους ένιωσε πολύ άνετα να εκφραστεί κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής. Ειδικότερα:

«Από την πρώτη στιγμή τον βοήθησε και η Επιμελήτρια να νιώσει άνετα και νομίζω ότι το παιδί μου μπόρεσε να μιλήσει με ειλικρίνεια. Έτσι ένιωσε ξαλαφρωμένος» (Γ1).

«Τον βοήθησε η επιμελήτρια. Το παιδί μετά ήθελε να μιλήσει και να ζητήσει συγγνώμη» (Γ2).

«Το παιδί μου μίλησε με ειλικρίνεια από την πρώτη στιγμή. Ήθελε να λυθεί το θέμα και στο να εκφραστεί πιο άνετα βοήθησε και η στάση της επιμελήτριας» (Γ3).

«Ναι, ο γιος μου μιλά πάντα με ειλικρίνεια. Ένιωσε άνετα να πει τη γνώμη του, γιατί είχε νιώσει άνετα και στις συναντήσεις που είχε κάνει με την Επιμελήτρια. Το κλίμα της συνάντησης ήταν πολύ καλό. Εγώ απλά ζήτησα να είμαι παρούσα στη διαδικασία, χωρίς να παρέμβω σε κανένα στάδιο, και μου το επέτρεψαν. Είχε μιλήσει και μαζί μου η επιμελήτρια όσες φορές είχα φέρει το παιδί μου να συζητήσουν πριν τη συνδιαλλαγή. Τα παιδιά, μόλις είχαν ενηλικιωθεί. Οπότε δεν ήταν απαραίτητη η συμμετοχή γονέα, κι εκείνα ήθελαν να το λύσουν μόνοι τους. Όμως, επειδή είχα συνοδέψει τον γιο μου στην υπηρεσία, ρώτησα αν μπορώ να παραμείνω απλά ως παρατηρητής» (Γ4).

«Είμαι πολύ ικανοποιημένος από τη διαδικασία. Ο γιος μου ένιωσε άνετα να εκφραστεί και του δόθηκε ο ανάλογος χώρος. Ένιωσα ότι το παιδί μου δικαιώθηκε, χωρίς να επιβληθεί μια σκληρή τιμωρία στον δράστη. Επίσης, η όλη διαδικασία θεωρώ ότι ήταν πολύ βοηθητική και για τα δύο παιδιά» (Γ5).

Γ.2. Πώς πιστεύετε ότι ένιωσε το θύμα / ο δράστης; Πιστεύετε ότι ήταν ειλικρινής;

«Είμαστε τυχεροί γιατί το θύμα φάνηκε ένα πολύ καλό παιδί, ήταν ειλικρινής και από καλή οικογένεια. Ο πατέρας του, που ήταν κι εκείνος παρών στη διαδικασία, έδειξε κατανόηση και φαίνεται ότι έχει κάνει πολύ καλή δουλειά με τα παιδιά του» (Γ1).

«Είναι καλός άνθρωπος. Στην αρχή φώναζε στο δικαστήριο και ήταν θυμωμένος, αλλά είχε δίκιο. Εδώ όταν ήρθαμε, του εξήγησε η επιμελήτρια, είδε και το παιδί, μίλησαν και ηρέμησε, αφού κατάλαβε ότι το παιδί μας ήταν ανώριμο, αλλά δεν είχε κακό σκοπό» (Γ2).

«Δεν είμαι σίγουρη. Έδειξε καλή διάθεση εδώ, αλλά στο δικαστήριο φάνηκε πιο ψυχρή, χωρίς να θέλει να παραδεχτεί και το δικό της λάθος στο γεγονός. Φοβηθήκαμε μήπως μετανιώσει και δεν έρθει στη συνδιαλλαγή, όπως είχε συμφωνήσει στο γραφείο της επιμελήτριας» (Γ3).

«Νομίζω ότι κι εκείνοι (οι δράστες) ήταν ειλικρινείς, γιατί πραγματικά είχαν μετανιώσει. Τα παιδιά δεν ήταν κακά. Σε όλους ίσως θα μπορούσε να συμβεί και ειδικά στα παιδιά που βρίσκονται πάνω στην εφηβεία τους. Φάνηκε ότι όλο αυτό ήταν μια παρεξήγηση και την πλήρωσε τελικά το παιδί μου χωρίς να έχει κάνει τίποτα. Σκεφτήκαμε, σαν οικογένεια, ότι δεν ήταν ανάγκη να ζητήσουμε στο δικαστήριο την τιμωρία αυτών των παιδιών, αφού έδειξαν μετανιωμένα» (Γ4).

«Ακόμα δεν είμαι απόλυτα πεπεισμένος για την ειλικρινή μετάνοια του δράστη, γιατί η οικογένεια έχει μια αρνητική ζωή και με έναν πατέρα – μάλλον παραβατικό – δεν φαίνεται να έχει μάθει το παιδί να αναλαμβάνει τις ευθύνες του. Μου έκανε εντύπωση ότι και λίγο πριν το δικαστήριο αλλά και κατά τη διάρκεια της συνδιαλλαγής, η μητέρα του έκανε προσπάθειες να υπεκφύγει, αποφεύγοντας τη βλεμματική ή άλλη επαφή με την οικογένειά μας και ισχυριζόμενη ψευδώς ότι μετά το συμβάν προσπάθησε να μας βρει, προκειμένου να ζητήσει συγγνώμη. Μόνο κατά τη διάρκεια της συνδιαλλαγής “αναγκάστηκε” κατά κάποιο τρόπο η μητέρα να παραδεχτεί την αλήθεια, με την προτροπή και υπενθύμιση της Επιμελήτριας προς όλους μας να μιλήσουμε με ειλικρίνεια, και τότε μπορέσαμε να συνεχίσουμε τη διαδικασία» (Γ5).

Από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων αναδεικνύεται – παρά την ειλικρινή τελικά συνήθως στάση των εμπλεκόμενων μερών κατά την κύρια διαδικασία – πόσο

σημαντική είναι η διαχείριση των συναισθημάτων και των στάσεων όλων των πλευρών από την πρώτη στιγμή που διερευνάται η προοπτική της συνδιαλλαγής μέχρι και την ολοκλήρωση εφαρμογής του μέτρου.

Γ.3. Θεωρείτε σκόπιμο να παρίσταται κάποιος γονέας από τα δύο εμπλεκόμενα μέρη στη διαδικασία; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

Όλοι οι ερωτηθέντες γονείς έχουν τη γνώμη ότι, όταν είναι ανήλικα τα παιδιά, *«καλό είναι να βρίσκονται στη διαδικασία και οι γονείς τους»* (Γ3), εφόσον *«καταλαβαίνουν κι εκείνοι περισσότερα πράγματα που βοηθούν»* (Γ1).

Ο Γ2 αναφέρει ειδικότερα για το παιδί του ότι *«θα ήταν δύσκολο να ήταν μόνος»*.

«Εφόσον πρόκειται για ανήλικα πρόσωπα, θεωρώ ότι ίσως μέσω των γονιών υπάρξει η δυνατότητα επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ των δύο μερών, για να κατανοήσει ο δράστης ότι είναι και οι γονείς κοντά στο παιδί που χτυπήθηκε και δεν αφήνουμε τίποτα στην τύχη του» (Γ5).

«Όταν ενηλικιωθούν μπορούν να λύνουν μόνοι τους τις διαφορές τους» (Γ4).

Γ.4. Υπήρχε κάποιος από την οικογένεια που είχε αντίθετη γνώμη στην απόφαση του ανηλίκου να συνδιαλλαγεί;

Από το περιβάλλον των θυμάτων φαίνεται ότι δεν υπήρξε κάποιος που είχε αντίθετη γνώμη στην απόφασή τους να συνδιαλλαγούν. Όπως δηλώνουν, ήταν όλοι *«θετικοί σε αυτή την προοπτική»* (Γ5), ήθελαν *«να λυθεί το θέμα»* (Γ3), *«να λήξει με τον πιο ήσυχο τρόπο όλο αυτό και να μην υπάρχει ο φόβος τι θα συμβεί, αν ξανασυναντηθούν κάπου στον δρόμο»* (Γ4).

Γ.5. Θεωρείτε ότι ο γιος / η κόρη σας ένωσε αρκετά έτοιμος/-η να συνδιαλλαγεί ή πιστεύετε ότι χρειαζόταν κάποια επιπλέον προετοιμασία;

Όλοι οι γονείς ανέφεραν ότι το παιδί τους ήταν έτοιμο να συνδιαλλαγεί, αφού είχε προηγηθεί η κατάλληλη προετοιμασία από τον επιμελητή που είχε αναλάβει τη διαμεσολάβηση, καθώς και από την ίδια την οικογένεια, όπως επεσήμανε ο Γ5.

Το θέμα της προετοιμασίας των μερών είναι πολύ σημαντικό για την επιτυχή εφαρμογή της συνδιαλλαγής και ιδιαίτερα καίριος αναδεικνύεται ο ρόλος του επιμελητή που αναλαμβάνει τη διαμεσολάβηση.

Γ.6. Πώς νιώσατε ότι αντιμετωπίστηκε από τον Επιμελητή Ανηλίκων στον ρόλο του διαμεσολαβητή;

«Δίκαια. Η Επιμελήτρια δεν έπαιρνε το μέρος ούτε του ενός ούτε του άλλου. Έτσι, όλα πήγαν καλά και φύγαμε ανακουφισμένοι» (Γ1).

«Η επιμελήτρια ήταν καλή και καταλάβαμε ότι ήθελε πολύ να τον βοηθήσει» (Γ2).

«Πάρα πολύ καλά. Ένιωθε ασφάλεια» (Γ3).

«Πάρα πολύ καλά. Ήξερε πώς θα κάνει το παιδί μου να νιώσει εμπιστοσύνη και ασφάλεια» (Γ4).

«Άριστα. Είχε τον τρόπο και τη γνώση να πλησιάσει το παιδί μου και να το κάνει να αισθανθεί άνετα και οικεία να εκφραστεί. Το παιδί ένιωσε κλίμα ασφάλειας και ζεστασιάς» (Γ5).

Καθοριστικός ο ρόλος του επιμελητή-διαμεσολαβητή σε όλα τα στάδια της διαδικασίας της συνδιαλλαγής. Είναι πολύ σημαντικό να νιώσουν και οι δύο πλευρές την αμεροληψία και αντικειμενικότητα του διαμεσολαβητή, ώστε να ενθαρρυνθούν σε μια ανοιχτή και ειλικρινή επικοινωνία και να μπορέσουν να εκφραστούν ελεύθερα, επιλύοντας κάθε τι που τους δυσκολεύει, για να επιτύχει το μέτρο τον σκοπό του.

Γ.7. Στην περίπτωση του παιδιού σας διαμεσολαβητής (δεν) ήταν ο Επιμελητής Ανηλίκων, ο οποίος είχε αναλάβει την κοινωνική έρευνα για τον ίδιο. Σας επηρέασε αυτό στο να δεχτείτε να συμμετέχετε στη διαδικασία της συνδιαλλαγής;

Αυτό το ερώτημα ήταν κλειστό με τρεις δυνατές απαντήσεις (“Ναι” / “Όχι” / “Δεν ξέρω”).

Ο Γ1 γονέας δράστη, του οποίου την υπόθεση ανέλαβε ως διαμεσολαβητής ένας άλλος επιμελητής και όχι εκείνος που συνέταξε την έκθεση για το δικαστήριο, απάντησε αρνητικά και εξήγησε: *«Όχι, γιατί μας εξήγησαν τη διαδικασία και οι δύο επιμελητές» (Γ1).*

Οι Γ2 και Γ3 γονείς δραστών, των οποίων τις υποθέσεις ανέλαβε ως διαμεσολαβητής ο ίδιος επιμελητής που είχε συντάξει την κοινωνική έρευνα, απάντησαν καταφατικά:

«Νιώσαμε πιο καλά, γιατί καταλάβαμε ότι ήθελε να μας βοηθήσει» (Γ2).

«Νιώσαμε από την αρχή ασφάλεια και εμπιστοσύνη μαζί της» (Γ3).

Οι γονείς των δύο θυμάτων των οποίων τις υποθέσεις ανέλαβε ως διαμεσολαβητής ένας άλλος επιμελητής και όχι εκείνος που συνέταξε την έκθεση των δραστών για το δικαστήριο απάντησαν «δεν ξέρω», και ανέφεραν:

«Ένωσα από την αρχή ότι η Επιμελήτρια ήταν αντικειμενική και δεν πήρε το μέρος κάποιου» (Γ4).

«Ένωσα από την αρχή ότι ήθελε να βοηθήσει και τα δύο παιδιά να καταλάβουν τι είχε συμβεί, χωρίς να παίρνει κάποιου το μέρος» (Γ5).

Από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων κατανοούμε ότι οι γονείς των δραστών που συνεργάζονται με τον επιμελητή και έχουν χτίσει σχέση εμπιστοσύνης μαζί του θέλουν να αναλάβει την υπόθεση και ως διαμεσολαβητής. Αν όμως, για κάποιον λόγο αυτό δεν είναι εφικτό, τότε πάλι με εμπιστοσύνη στο πρόσωπό του και στην ΥΕΑ δέχονται να αναλάβει άλλος επιμελητής την υπόθεσή τους ως προς την εφαρμογή του μέτρου. Όσον αφορά στους γονείς των θυμάτων, φαίνεται ότι τους συγκεκριμένους, τουλάχιστον, δεν τους απασχόλησε αυτό το ζήτημα, αφού τους «κέρδισε» ο τρόπος του επιμελητή.

Γ.8. Θεωρείτε ότι προσέγγισε αντικειμενικά την υπόθεση; Σε ποιον βαθμό;

Σ' αυτό το κλειστό ερώτημα οι ερωτηθέντες είχαν να επιλέξουν από μια βαθμίδα που ξεκινούσε από το 0 και κατέληγε στο 5 (καθόλου / πολύ λίγο / λίγο / μέτρια / πολύ / πάρα πολύ).

Όλοι οι συμμετέχοντες επέλεξαν το 5, εκτιμώντας ότι ο επιμελητής - διαμεσολαβητής προσέγγισε σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό αντικειμενικά την υπόθεση.

Γ.9. Θα προτιμούσατε στον ρόλο του διαμεσολαβητή να ήταν ένας δικηγόρος ή ένα άλλο πρόσωπο;

Όλοι οι συμμετέχοντες απάντησαν αρνητικά στο κλειστό αυτό ερώτημα, εφόσον είχαν θετικό βίωμα από τη στάση του επιμελητή σε ρόλο διαμεσολαβητή.

Άξονας Δ: Μετά τη συνδιαλλαγή- Σκέψεις

Δ.1. Μετά τη συνδιαλλαγή επηρεάστηκαν οι σχέσεις του παιδιού σας με τον δράστη; Αν ναι, με ποιον τρόπο;

Όλοι οι συμμετέχοντες γονείς απάντησαν θετικά σε αυτό το ερώτημα και αναφέρθηκαν στον τρόπο:

«Αν βρεθούν πλέον τυχαία στο δρόμο, μια και μένουμε σε κοντινές γειτονιές, μιλάνε άνετα, χωρίς να υπάρχει τίποτα ανάμεσά τους. Να φανταστείτε ότι κι εγώ θέλω να πάω μια μέρα να δω το παιδί και τους γονείς του και να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον πατέρα του, που ήταν κύριος και μας φέρθηκε τόσο καλά» (Γ1).

«Ναι, πήγαν πιο καλά τα πράγματα. Όταν τύχει να τον δούμε, μας χαιρετάει, δεν είναι θυμωμένος και το παιδί μου δεν φοβάται πια» (Γ2).

«Τώρα μιλάει η μία στην άλλη, όταν βλέπονται, χωρίς να αισθάνονται άσχημα. Είναι δύσκολο να υπάρξει ξανά μια φιλική σχέση ανάμεσα στις οικογένειες, αλλά τουλάχιστον δεν είναι τα πράγματα βαριά όπως μετά το συμβάν» (Γ3).

«Το παιδί μετά το επεισόδιο και μέχρι το δικαστήριο είχε πολύ άγχος. Μετά τη συνδιαλλαγή ένιωσε ανακούφιση και ηρεμία. Σαν να μπήκαν όλα στη θέση τους. Τώρα, αν συναντήσει τους δράστες στο δρόμο, χαιρετιούνται και δεν νιώθει κανένα φόβο. Κάποια στιγμή μάλιστα έτυχε να συναντηθούν με τον ένα σε ένα μαγαζί και μίλησαν φιλικά» (Γ4).

«Δεν έχει πια φόβο ο γιος μου ούτε κάποιο πρόβλημα να μιλήσει στον δράστη, αν θα τον συναντήσει τυχαία στο δρόμο, μια και μένουμε σε κοντινή γειτονιά» (Γ5).

Η θετική επίδραση της συνδιαλλαγής αναδεικνύεται από τις απαντήσεις όλων των ερωτηθέντων γονέων (δραστών ή θυμάτων), οι οποίοι ανέφεραν ότι μέσα από αυτή τη διαδικασία ένιωσαν τα παιδιά τους να ανακουφίζονται, να μη νιώθουν πλέον άγχος ή φόβο επανάλληψης της πράξης και σε κάποιους να έρθει και η συμφιλίωση με τους δράστες.

Δ.2. Θα προτιμούσατε η συνδιαλλαγή να είχε πραγματοποιηθεί σε προηγούμενο χρόνο και να μην είχε οδηγηθεί η υπόθεση στη δικαστική αίθουσα; Σε ποιο στάδιο;

«Νομίζω ότι ήταν καλύτερο να είχαν λυθεί όλα πιο νωρίς και στο αστυνομικό τμήμα ακόμα, χωρίς να φτάσουμε στα δικαστήρια» (Γ1).

«Νομίζω ότι είναι καλύτερο να μην μπλέκουμε με δικαστήρια» (Γ2).

«Ναι, ίσως θα μπορούσε να είχε λυθεί το θέμα νωρίτερα. Από την άλλη όμως, μέσα σε αυτό το διάστημα που μεσολάβησε, το παιδί μου ηρέμησε, είδε με ψυχραιμία τα πράγματα και μετάνιωσε που φέρθηκε τόσο επιπόλαια» (Γ3).

«Νομίζω ότι χρειαζόταν αυτός ο χρόνος και η διαδικασία του δικαστηρίου, γιατί έτσι ίσως μπόρεσαν οι δράστες να συνειδητοποιήσουν τι έκαναν στο παιδί μου και να μετανιώσουν πραγματικά για την πράξη τους» (Γ4).

«Θα μπορούσε να είχε πραγματοποιηθεί νωρίτερα, εάν ο δράστης από την αρχή δεν είχε εξαφανιστεί και είχε αναλάβει την ευθύνη της πράξης του. Ακόμα και στο Αστυνομικό Τμήμα, αν είχε έρθει και είχε ζητήσει συγγνώμη, το θέμα θα είχε λυθεί και δεν θα είχαμε αναγκαστεί να προσφύγουμε στο δικαστήριο. Ωστόσο, πιστεύω ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση ίσως έκανε καλό στον ανήλικο η συνεργασία του με την Επιμελήτρια» (Γ5).

Οι τρεις από τους πέντε γονείς έχουν τη γνώμη ότι ο χρόνος που μεσολάβησε μέσα από την εμπλοκή των δραστών με τη δικαιοσύνη ήταν ωφέλιμος, γιατί έτσι δόθηκε η ευκαιρία στους δράστες αφενός να συνειδητοποιήσουν το κακό που προκάλεσαν και αφετέρου συνεργαζόμενοι με τον επιμελητή να προσέλθουν πιο έτοιμοι στη διαδικασία της συνδιαλλαγής.

Δύο γονείς (δραστών) έχουν τη γνώμη ότι θα ήταν καλύτερο για όλους να απέφευγαν την ταλαιπωρία των δικαστηρίων.

Δ.3. Πώς, κατά τη γνώμη σας, θα λειτουργούσε καλύτερα ο θεσμός;

Αυτό το ερώτημα φαίνεται ότι δυσκόλεψε τους γονείς, αφού οι δύο πρώτες λέξεις όλων ήταν «δεν ξέρω / δεν γνωρίζω», ωστόσο τρεις εξέφρασαν μια σκέψη παραπάνω:

«Ίσως αν δεν περνούσε τόσος καιρός από τότε που έγιναν όλα, θα ήταν καλύτερο» (Γ1).

«Αν τα παιδιά μάθαιναν να λύνουν τις διαφορές τους ήρεμα ίσως και από το σχολείο» (Γ4).

«Από τη μοναδική αυτή εμπειρία μου νομίζω ότι ήδη λειτουργεί πολύ καλά. Ωστόσο, νομίζω πως θα ήταν σημαντικό να εισχωρούσε η διαμεσολάβηση περισσότερο στην κουλτούρα μας, ώστε από μικρή ηλικία τα παιδιά να εκπαιδεύονταν διαφορετικά στον τρόπο επίλυσης των συγκρούσεων» (Γ5).

Δ.4. Πιστεύετε ότι: α) η επιβολή τιμωρίας ή β) η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος, μπορεί να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη και την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης;

Οι τέσσερις από τους πέντε γονείς εξέφρασαν ανεπιφύλακτα τη γνώμη ότι η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος, μπορεί να συντελέσει περισσότερο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη:

«Σίγουρα το δεύτερο, γιατί το να έμπαινε το παιδί σε μια ποινή φυλάκισης θα του κατέστρεφε ίσως τη ζωή και δεν θα το βοηθούσε να συνειδητοποιήσει με τόσο ωραίο τρόπο ό,τι είχε γίνει και να έρθει κι εκείνος στη θέση του θύματος» (Γ1).

«Για τα παιδιά είναι πιο καλό να μαθαίνουν να λύνουν τα προβλήματά τους έξω από τα δικαστήρια» (Γ2).

«Νομίζω πως δεν είναι απαραίτητο για ένα παιδί να φτάνει στο δικαστήριο. Είναι μια δύσκολη εμπειρία που σε γεμίζει άγχος. Φυσικά και δεν θα βοηθούσε η επιβολή τιμωρίας. Είναι καλύτερο να λύνονται αυτές οι διαφορές εκτός δικαστηρίου» (Γ3).

«Αν ο δράστης έχει πραγματικά μετανοιώσει, τότε ίσως θα ήταν καλύτερα να λύνονται οι συγκρούσεις έξω από τα δικαστήρια» (Γ4).

Ο Γ5 έχει την ίδια άποψη, όμως διατηρεί κάποιες επιφυλάξεις: *«Εξαρτάται από την περίπτωση. Δεν μπαίνουν όλα στο ίδιο τσουβάλι. Στις περισσότερες περιπτώσεις πιστεύω ότι η επίλυση των διαπροσωπικών συγκρούσεων εκτός του ποινικού συστήματος συντελεί στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη. Το ίδιο όμως δεν ισχύει στις περιπτώσεις, όπου έχουμε να κάνουμε με έναν αμετανόητο θύτη ή με έναν διαρκώς αντιρρησία» (Γ5).*

Δ.5. Μετά το συμβάν, ενεπλάκη το παιδί σας σε κάποια άλλη διαπροσωπική σύγκρουση; Ποια η εξέλιξή της;

Οι απαντήσεις όλων των ερωτηθέντων γονέων ήταν αρνητικές στο ερώτημα αυτό.

Δ.6. Μετά τη συνδιαλλαγή θεωρείτε ότι άλλαξε η σκέψη και η συμπεριφορά του παιδιού σας σχετικά με την επίλυση μιας σύγκρουσης;

«Ναι. Ο Μ. ήταν πάντα πιο αυθόρμητος και επιπόλαιος, επειδή είχαμε ζήσει και πολλές άσχημες καταστάσεις με τον πατέρα του και νόμιζε ότι με το ζύλο και τον τσαμπουκά θα μπορούσε να επιβιώσει. Μετά τη συνδιαλλαγή νομίζω ότι κατάλαβε πως μπορεί και με τον διάλογο να τα βγάλει πέρα και για ό,τι κάνει θα πρέπει να αναλαμβάνει τις ευθύνες για τις πράξεις του» (Γ1).

«Είναι περισσότερο προσεκτικός και θέλει να μιλάει για ό,τι σκέπτεται» (Γ2).

«Ναι, ενώ ήταν πολύ επιπόλαιη, αυθόρμητη και πιο ατίθαση στην εφηβεία της, μετά το συμβάν και τη συνδιαλλαγή άρχισε να σκέπτεται με μεγαλύτερη ωριμότητα και υπευθυνότητα. Κατάλαβε ότι κάθε πράξη έχει συνέπειες και κάποιες θα μπορούσαν να δυσκολέψουν πολύ τη ζωή και το μέλλον της. Κατάλαβε ότι αν συγκρουστεί με κάποιον, με κανένα τρόπο δεν πρέπει να σηκώνει χέρι, αλλά να προσπαθεί να λύνει τα προβλήματα με συζήτηση και διάλογο. Εάν δεν μπορεί να βρει το δίκιο της, θα πρέπει να απευθύνεται στην αστυνομία και να αφήνει να λύσει το θέμα το δικαστήριο» (Γ3).

«Ναι, νομίζω ότι ωφέλησε και τον ίδιο, εκτός από τους δράστες, γιατί του έδωσε ένα μάθημα για το πώς πρέπει να λύνονται οι συγκρούσεις. Παρ' όλο που ήταν πιο κλειστός χαρακτήρας, στη συνδιαλλαγή μίλησε για το πώς αισθάνθηκε και αυτό του έφερε ανακούφιση» (Γ4).

«Ναι, σίγουρα συνειδητοποίησε και έμπρακτα τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να λυθούν κάποιες διαφορές. Μια διαδικασία διαμεσολάβησης, όταν γίνει σωστά όπως έγινε στην περίπτωση του γιου μου, απωθεί τον οποιοδήποτε που θέλει να καταφεύγει σε δικαστικές διαμάχες. Το δίκαιο δεν κερδίζεται σε δικαστικές αίθουσες, αλλά μέσα από μια σωστή κοινωνικότητα και μέσα από αυτογνωσία» (Γ5).

Στις απαντήσεις των γονέων αποτυπώνεται αφενός ο θετικός τρόπος με τον οποίο βιώνουν και τα δύο εμπλεκόμενα μέρη τη διαδικασία της συνδιαλλαγής, η οποία φαίνεται ότι συμβάλλει στην ωρίμαση των ανηλίκων, και αφετέρου οι αλλαγές που φέρνει η διαμεσολάβηση στον τρόπο οπτικής και διαχείρισης των συγκρούσεων.

Άξονας Ε: Συνολική αποτίμηση του μέτρου και της εφαρμογής του

Ε.1. Ποια είναι η γνώμη σας για το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής;

Όλοι οι γονείς αναγνώρισαν την ωφέλεια του μέτρου της συνδιαλλαγής:

«Βοηθάει πολύ τα παιδιά να καταλάβουν το λάθος τους και να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν διαφορετικά μια κατάσταση» (Γ1).

«Βοηθάει να λύνονται τα προβλήματα με την κουβέντα και να καταλαβαίνουν τα παιδιά τη ζημιά που προκαλούν» (Γ2).

«Είναι μια ευκαιρία που δίνεται στο παιδί να αναλάβει την ευθύνη της πράξης του, να πει πώς αισθάνεται και να ζητήσει συγγνώμη» (Γ3).

«Πιστεύω ότι βοηθά τα παιδιά να ωριμάσουν και να αναλαμβάνουν τις ευθύνες τους, κάθε φορά που μπορεί να χάνουν τον έλεγχο. Ήταν μια διαδικασία που έφερε στο παιδί μου γαλήνη σε αντίθεση με το δικαστήριο» (Γ4).

«Θεωρώ ότι είναι ένα πολύ αξιόλογο και ωφέλιμο μέτρο, για το οποίο θα πρέπει να βρεθούν και άλλοι τρόποι ώστε να υποστηριχθεί και να αναπτυχθεί, ίσως και σε προγενέστερο στάδιο. [...] Θα μπορούσαν να εκπαιδευτούν τα παιδιά ήδη μέσα από το σχολείο, προκειμένου να λύνουν τις διαφορές μεταξύ τους με ειρηνικό τρόπο. Επίσης, στα αστυνομικά τμήματα θα ήταν χρήσιμο να υπάρχουν κοινωνικές υπηρεσίες και πρώτα να επιλαμβάνονται ανάλογων υποθέσεων κοινωνικοί λειτουργοί / ψυχολόγοι και μετά οι αστυνομικοί» (Γ5).

Ε.2. Το θεωρείτε μια επιεική και ήπια ή μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη;

Σύμφωνα με τους ερωτηθέντες γονείς, η συνδιαλλαγή είναι ένα μέτρο «πολύ καλύτερο από μια φυλάκιση» (Γ1, Γ2), αποτελεί «μια καλή μορφή μεταχείρισης για τα παιδιά» (Γ3), «μια ωφέλιμη και βοηθητική διαδικασία για όλους» (Γ4). «Όχι, δεν είναι μια ήπια μορφή μεταχείρισης, αρκεί ο δράστης να καταλάβει το λάθος του, να αναλάβει την ευθύνη του και να είναι ειλικρινής και θετικός στην όλη διαδικασία» (Γ5).

Ε.3. Θεωρείτε ότι συμβάλλει στην επίτευξη κάποιου συγκεκριμένου σκοπού της μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη;

«Ναι, βοηθά να αναλάβουν τις ευθύνες τους, αφού είναι ένας ωραίος τρόπος να αντιμετωπίσουν αυτό που έκαναν, να μην κρύβονται μετά ούτε να το παίζουν

νταήδες, και να καταλάβουν ότι υπάρχουν και άλλοι τρόποι εκτός από το ξύλο, για να λύσουν τις διαφορές τους» (Γ1).

«Τον μαθαίνει να είναι πιο ώριμος και να σκέπτεται περισσότερο πριν κάνει κάτι» (Γ2).

«Βοηθά τους ανηλίκους να ωριμάσουν και να είναι πιο υπεύθυνοι, γιατί πολλές φορές δεν σκέπτονται τι συνέπειες έχει κάθε τους πράξη» (Γ3).

«Τον βοηθά να καταλάβει το λάθος του, να αναλάβει την ευθύνη γι' αυτό και να μην ζαναμπεί σε συγκρούσεις με άλλους» (Γ4).

«Φυσικά και ναι. Συμβάλλει στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου παραβάτη» (Γ5).

Όλοι οι ερωτηθέντες γονείς εστίασαν σε διάφορες πτυχές του σκοπού της διαπαιδαγώγησης που επιτυγχάνεται μέσα από την εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής.

Ε.4. Κατά τη γνώμη σας, η διαμεσολάβηση, στην περίπτωση των ανήλικων παραβατών, ευνοεί ή αδικεί κάποιο από τα μέρη, τον δράστη ή το θύμα; Γιατί;

Όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα γονείς απάντησαν αρνητικά στο ερώτημα, έχοντας τη γνώμη ότι η διαμεσολάβηση δεν ευνοεί ούτε αδικεί κάποιο από τα εμπλεκόμενα μέρη:

«Εγώ είδα ότι βοηθάει και τις δυο μεριές χωρίς να γέρνει υπέρ της μίας ή της άλλης» (Γ1).

«Κάνει καλό και στους δύο» (Γ2).

«Νομίζω ότι για όλους είναι το ίδιο ωφέλιμο» (Γ3).

«Στην αρχή νόμιζα ότι ήταν κάτι που θα ευνοούσε τον δράστη, αλλά μετά κατάλαβα ότι ήταν πολύ ωφέλιμο και για το παιδί μου, που στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν το θύμα» (Γ4).

«Εμείς νιώσαμε ισότιμα στην όλη διαδικασία» (Γ5).

Ε.5. Ποιος κατά τη γνώμη σας θα έπρεπε να είναι ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών;

Σύμφωνα με τους ερωτηθέντες γονείς, ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών είναι:

«Να καταλάβουν το λάθος τους και να βοηθηθούν να σκέπτονται διαφορετικά» (Γ1).

«Να μαθαίνουν το καλό και να αποφεύγουν να κάνουν αυτά που τιμωρούνται από το νόμο» (Γ2).

«Να μάθουν να είναι υπεύθυνοι πολίτες και να σέβονται το νόμο και τους ανθρώπους» (Γ3).

«Να μάθουν από τα λάθη τους και να μην τα επαναλάβουν» (Γ4).

«Πιστεύω ότι η διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου θα πρέπει να είναι ο βασικός στόχος της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών, ώστε να μάθουν να είναι υπεύθυνοι πολίτες μιας κοινωνίας και να σέβονται τα δικαιώματα όλων» (Γ5).

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

VIII.1 Συμπεράσματα ερευνητικής διαδικασίας και σχολιασμός

Στην παρούσα διατριβή προηγήθηκε η παρουσίαση και ανάλυση των συνεντεύξεων από λειτουργούς τεσσάρων βασικών επαγγελματικών κλάδων του ΣΠΔΑ, καθώς και από ορισμένα εμπλεκόμενα μέρη που απασχόλησαν την ποινική δικαιοσύνη ανηλίκων. Ακολουθώντας, κατά τη διενέργεια της ποιοτικής έρευνας, εξήχθησαν ειδικότερες διαπιστώσεις, που παρατέθηκαν αποσπασματικά στην προηγούμενη ενότητα, στον βαθμό που συνδέονται με τα θέματα που τελούν υπό πραγμάτευση εκεί. Ως επιστέγασμα όλων αυτών, έπεται η παρουσίαση των τελικών συμπερασμάτων συνδυαστικά με τη θεωρητική θεμελίωσή τους, προκειμένου να απαντηθούν τα αρχικά ερευνητικά ερωτήματα. Σημειώνεται, επίσης, ότι κατά την παρουσίαση των συμπερασμάτων, η οποία βασίζεται στις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα (συχνά αυτούσιες, χωρίς όμως να αναφέρεται ξανά ο κωδικός συγκεκριμένου προσώπου, εφόσον αυτή η αντιστοίχιση έχει ήδη γίνει στην ενότητα που προηγήθηκε), σε ορισμένα σημεία παρατίθενται εμπειρικές καταγραφές από την συμμετοχική παρατήρηση της ερευνήτριας, οι οποίες συνδέονται με το υπό συζήτηση θέμα, προκειμένου να εμπλουτιστεί το παραγόμενο αποτέλεσμα με την οπτική της πράξης.

1.1 Η ποιοτική ή / και ποσοτική διαφοροποίηση της ένδικης νεανικής παραβατικότητας κατά την τελευταία δεκαετία και ο ανήλικος παραβάτης μέσα από την οπτική των λειτουργών / επαγγελματιών της ποινικής δικαιοσύνης

Οι λειτουργοί και επαγγελματίες του ΣΠΔΑ πιστεύουν (σε ποσοστό 96% οι επιμελητές, 70% οι δικαστικοί λειτουργοί, 100% οι αστυνομικοί και 80% οι δικηγόροι) ότι κατά τη δεκαετία που προηγήθηκε της αλλαγής του Ποινικού Κώδικα (2009-2019) η ένδικη νεανική παραβατικότητα έχει διαφοροποιηθεί κυρίως ως προς

τα ποιοτικά της χαρακτηριστικά, επισημαίνοντας τον τρόπο τέλεσης των πράξεων, τη βαρύτητα, την πολυπλοκότητα / πολυμορφία και την ιδιαίτερη βιαιότητά τους, την πληθυσμιακή διαφοροποίηση των δραστών ως προς την εθνική τους προέλευση, την επίρεια του διαδικτύου στην τέλεση «νέων» αδικημάτων (λ.χ. διαδικτυακός εκφοβισμός, προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας κ.λπ.), την εμπλοκή μικρότερων ηλικιών με τη δικαιοσύνη, αλλά και ως προς τα ποσοτικά της χαρακτηριστικά, αναφερόμενοι ιδιαίτερος στην αύξηση των αδικημάτων κατά της ιδιοκτησίας, καθώς και αυτών που εμπεριέχουν βία.

Περαιτέρω, σύμφωνα με τους/τις συμμετέχοντες/-ουσες στην έρευνα λειτουργούς και επαγγελματίες του ΣΠΔΑ, φαινόμενα που συναντώνται συχνότερα τα τελευταία χρόνια σε σύγκριση με το παρελθόν είναι:

- α) η με συνεχώς αυξανόμενες τάσεις εκδήλωση ρατσιστικής βίας, η οποία αποδίδεται στην κοινωνική και πολιτική κατάσταση που επικρατεί στη χώρα,
- β) η αύξηση των περιστατικών ενδοσχολικής βίας,
- γ) η μεγαλύτερη εμπλοκή κοριτσιών σε παραβατικές συμπεριφορές, κυρίως σε πράξεις άσκησης σωματικής βίας ή σε πράξεις κατά της ιδιοκτησίας,
- δ) η καταγραφή αδικημάτων που σχετίζονται με την παραβίαση της γενετήσιας ελευθερίας και αξιοπρέπειας,
- ε) η αύξηση των αδικημάτων που σχετίζονται με τις μεταναστευτικές ροές ή με ανηλίκους Ρομά οι οποίοι απασχολούν επανειλημμένα το ΣΠΔΑ ήδη από πολύ μικρές ηλικίες (λαθρεμπόριο <κυρίως τσιγάρων>, κλοπές, ληστείες, διακίνηση ναρκωτικών, παράνομη είσοδος στη χώρα, κ.ά.).

Η αύξηση των αδικημάτων κατά της ιδιοκτησίας καθώς και αυτών που εμπεριέχουν βία, η πληθυσμιακή διαφοροποίηση των δραστών (άτομα από διαφορετικές εθνοτικές ομάδες), η εμφάνιση «σύγχρονων» αδικημάτων που σχετίζονται με την τεχνολογία, αλλά και η εμπλοκή σε παραβατικές πράξεις όλο και μικρότερων ηλικιών, συμπεριλαμβανομένων των κοριτσιών που συμμετέχουν ολοένα και περισσότερο σε παραβατικές δραστηριότητες, αποτυπώνονται στα στατιστικά δεδομένα των ετών 2013-2018 των Δικαστηρίων Ανηλίκων (Μονομελούς και Τριμελούς) Αθηνών και Πειραιώς, που παρουσιάστηκε στο πρώτο μέρος της παρούσας μελέτης.⁴⁸

⁴⁸ Σημειώνεται ότι, ακόμα και εάν περιστασιακά καταγράφεται στα στατιστικά στοιχεία των ΥΕΑ μια ποσοτική μείωση των περιστατικών που καταλήγουν στις δικαστικές αίθουσες, αυτή εκτιμάται ως

Οι Δικαστικοί Λειτουργοί / επαγγελματίες του ΣΠΔΑ αποδίδουν αυτή τη διαφοροποίηση της ένδικης νεανικής παραβατικότητας στους παρακάτω παράγοντες:

- στην οικονομική κρίση (12 Επιμελητές, 2 Δικαστικοί Λειτουργοί, 2 Αστυνομικοί, 4 Δικηγόροι),
- στην κοινωνική κρίση, στην κρίση αξιών, στην κρίση του θεσμού της οικογένειας, στις κοινωνικές ανισότητες, στη γνωσιακά εστιασμένη και μη συμπεριληπτική εκπαίδευση (7 Επιμελητές, 4 Δικαστικοί Λειτουργοί, 2 Αστυνομικοί, 2 Δικηγόροι),
- στις πληθυσμιακές αλλαγές, στην αύξηση μεταναστευτικών ροών (2 Επιμελητές, 2 Δικαστικοί Λειτουργοί, 2 Αστυνομικοί, 3 Δικηγόροι), καθώς και στην εισροή μεταναστευτικού ή προσφυγικού πληθυσμού στη χώρα σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση (6 Επιμελητές),
- στην αλόγιστη και κακή χρήση της τεχνολογίας και του διαδικτύου (2 Επιμελητές, 2 Δικαστικοί Λειτουργοί, 1 Αστυνομικός, 1 Δικηγόρος).

Κοινός τόπος για όλους τους λειτουργούς / επαγγελματίες της δικαιοσύνης είναι ότι η νεανική παραβατικότητα αποτελεί ένα φαινόμενο σύνθετο και πολυπαραγοντικό. Κατά την κρίση και την πείρα τους, οι παράγοντες που εκείνοι αναφέρουν ότι ωθούν έναν ανήλικο στην τέλεση παραβατικών πράξεων είναι:

- οικογενειακοί: άσχημες συνθήκες οικογενειακής ζωής, παραμέληση, υπερβολικές απαιτήσεις γονέων, αδιαφορία, δυσλειτουργίες οικογενειακού συστήματος, μη συγκροτημένο / ασταθές / συγκρουσιακό οικογενειακό περιβάλλον, απουσία ουσιαστικής επαφής / αποξένωση, ενδοοικογενειακή βία, έλλειψη ελέγχου / γονεϊκή αδυναμία θέσπισης ορίων, έκθεση ανηλίκου σε κινδύνους, θυματοποίηση του παιδιού μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, απουσία επικοινωνίας και υποστηρικτικού πλαισίου, αδυναμία γονεϊκής ανταποκρισιμότητας, διαπληκτισμοί μελών, γονεϊκά πρότυπα, χρήση ουσιών στην οικογένεια, κ.ά. (19 Επιμελητές, 10 Δικαστικοί Λειτουργοί, 5 Αστυνομικοί, 5 Δικηγόροι),

εντελώς συγκυριακή λόγω διαφόρων νόμων περί παραγραφής ορισμένων «ήπιων» αδικημάτων – κυρίως πταισματικών παραβάσεων, λ.χ. παράβασης Κ.Ο.Κ.–, προκειμένου να αποσυμφορηθούν τα πινάκια των δικαστηρίων (όπως οι νόμοι 4198/2013, 4411/2016, 4671/2018 κ.ά.). Για τα αδικήματα αυτά δεν συντάσσονται εκθέσεις κοινωνικής έρευνας από τους επιμελητές.

- κοινωνικοί: ατιμωρησία / ανοχή, κοινωνικά πρότυπα, ομάδες / παρέες συνομηλίκων, σχολείο αδιάφορο με πολλαπλές εκφάνσεις παραμέλησης / μη συμπεριληπτικό, έντονη προβολή βίαιων προτύπων, υπερβολική χρήση διαδικτύου, κ.ά. (16 Επιμελητές, 3 Δικαστικοί Λειτουργοί, 1 Αστυνομικός, 5 Δικηγόροι),
- ατομικοί: χαρακτηριστικά προσωπικότητας και εφηβικής ηλικίας, χαμηλή αυτοεκτίμηση, ανάγκη αναγνώρισης, έκκληση για προσοχή, ανάγκη «του ανήκειν», αμφισβήτηση κοινωνικών κανόνων, έλλειψη αυτοπειθαρχίας / τιθάσευσης ενστίκτων, ανάγκη για διέξοδο από την πλήξη, πειραματισμός, άγνοια κινδύνου, απουσία στόχων, εμπλοκή σε ουσίες, αδυναμία καλλιέργειας ανθρώπινων σχέσεων, αδυναμία πρόβλεψης των συνεπειών της πράξης, κ.ά. (12 Επιμελητές, 1 Δικαστικός Λειτουργός, 3 Αστυνομικοί, 2 Δικηγόροι),
- οικονομικοί: φτώχεια, ανέχεια, στερήσεις, ανάγκη βιοπορισμού, κ.ά. (5 Επιμελητές, 7 Δικαστικοί Λειτουργοί, 3 Αστυνομικοί),
- σχολικοί: σχολική αποτυχία, εγκατάλειψη σχολείου ή / και σχολική θυματοποίηση (5 Επιμελητές, 3 Δικαστικοί Λειτουργοί, 2 Αστυνομικοί).

Στο πρώτο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους της παρούσας μελέτης παρουσιάστηκαν αναλυτικά οι διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις αναφορικά με τους παράγοντες εγκληματογένεσης. Οι απόψεις των ερωτηθέντων λειτουργών / επαγγελματιών του ΣΠΔΑ επιβεβαιώνουν τη συνθετική άποψη που υιοθέτησε η κοινωνιολογική εγκληματολογία ή πολυπαραγοντική προσέγγιση του προβλήματος του εγκλήματος (Αλεξιάδης, 2011: 47).

Όπως αναδεικνύεται παραπάνω, αρκετοί από τους ερωτηθέντες λειτουργούς / επαγγελματίες του ΣΠΔΑ αναφέρουν την οικονομική κρίση ως έναν από τους βασικούς παράγοντες για την ποιοτική και ποσοτική διαφοροποίηση της ένδικης νεανικής παραβατικότητας, εφόσον εκτιμούν ότι έχει επηρεάσει πάρα πολύ τη λειτουργία της οικογένειας και, γενικότερα, τη λειτουργία του κοινωνικού ιστού, επιβαρύνοντας το κοινωνικο-οικονομικό προφίλ των οικογενειών και επηρεάζοντας σημαντικά την ψυχολογία των ανηλίκων και των οικογενειών τους. Όταν χαλαρώνουν οι οικογενειακοί δεσμοί και απουσιάζει η επικοινωνία μεταξύ των μελών, όταν ο γονέας, προσπαθώντας να εξασφαλίσει τουλάχιστον τα απαραίτητα για τον βιοπορισμό της οικογένειάς του, δυσκολεύεται να ανταποκριθεί υπεύθυνα και με

συνέπεια στα γονεϊκά του καθήκοντα, τότε ο ανήλικος απομονώνεται αρκετές ώρες, παραμελείται και, έχοντας αποτύχει να ενταχθεί στη σχολική κοινότητα, με έντονο το αίσθημα ματαίωσης και απουσία στόχων, στρέφεται ευκολότερα και με μεγαλύτερη ανάγκη αποδοχής σε ομάδες συνομηλίκων, για να καλυφθεί συναισθηματικά, κάτι που μπορεί να τον οδηγήσει στην παραβατικότητα, αν αυτές οι ομάδες είναι ήδη ενταγμένες εκεί. Επιπλέον, επειδή – όπως επισημάνθηκε – η επιθετικότητα συνδέεται συχνά με τη χαμηλή αυτοεκτίμηση των εφήβων, την ανάγκη τους για αναγνώριση ή ένταξη σε μια ομάδα, πολλοί ανήλικοι προσέρχονται στο δικαστήριο ως κατηγορούμενοι για επεισόδια άσκησης έντονης βίας κατά τη συμμετοχή τους σε καταλήψεις, πορείες, διαδηλώσεις ή κατά την προσχώρησή τους σε συμμορίες ή εγκληματικές οργανώσεις. Ο συγκεκριμένος τρόπος εκδήλωσης διαμαρτυρίας των νέων εκφράζει μια γενικότερη κοινωνική αντίδραση σε κάθε μορφής εξουσία που θεωρούν ότι οδήγησε τη χώρα στην κατάσταση που βιώνει μετά την οικονομική κρίση και κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας. Επίσης, η αύξηση των περιστατικών πρόληψης που φτάνουν στις εισαγγελίες και στη συνέχεια στις ΥΕΑ ή η διαπίστωση περιστατικών οικογενειών με πολυσύνθετα προβλήματα και αυξημένες ανάγκες (θέματα ψυχιατρικής φύσεως, ζητήματα εθισμού σε ουσίες, αλκοόλ ή διαδίκτυο, ενδοοικογενειακή βία, πράξεις προσβολής γενετήσιας ελευθερίας, κ.ά.) αντικατοπτρίζουν, σύμφωνα με τη γνώμη των ερωτηθέντων, την κοινωνική κρίση που περνά η Ελλάδα.

Η Συνθετική Γνωσιακή Θεωρία Αντικοινωνικού Δυναμικού, που παρουσιάστηκε στο πρώτο μέρος της παρούσας μελέτης, αναδεικνύει τις σημαντικές προεκτάσεις για την αύξηση της εγκληματικότητας σε εποχή πτώχευσης και οικονομικής κρίσης, σε συνδυασμό βέβαια με λοιπούς παράγοντες επικινδυνότητας (όπως: δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον, συναισθηματική απόσταση από τους γονείς, αντικοινωνικά πρότυπα, παραμέληση στο σχολικό περιβάλλον κ.ά.), σημεία στα οποία καταλήγουν και οι απαντήσεις των ερωτηθέντων.

Περαιτέρω, επισημαίνεται ότι κατά τη μεταφορά των επανορθωτικών πρακτικών στο πεδίο, η συγκεκριμένη πολυπαραγοντική θεωρία που συναντάται, έστω παραδόξως, με τη θεωρία της ετικέτας, έρχεται να δώσει χρήσιμες απαντήσεις ειδικά στον τρόπο εφαρμογής της συνδιαλλαγής, εφόσον ο επιμελητής που αναλαμβάνει τη διαμεσολάβηση οφείλει να λάβει υπ' όψιν του σε κάθε ξεχωριστό στάδιο της διαδικασίας όλους εκείνους τους παράγοντες που έχουν οδηγήσει έναν ανήλικο στην

τέλεση της παραβατικής πράξης, ώστε να αναπτύξει τους κατάλληλους χειρισμούς που θα διευκολύνουν την προσέγγισή του και με τα δύο μέρη και που θα οδηγήσουν στην πραγματικά επιτυχή ολοκλήρωση του μέτρου. Λαμβάνοντας δε υπ' όψιν ότι μία από τις προτεραιότητες της επανορθωτικής φιλοσοφίας είναι η αναζήτηση τρόπων για την εξάλειψη των παραγόντων που συντείνουν στην εκδήλωση μιας παραβατικής συμπεριφοράς, γίνεται αντιληπτή η σημασία του εντοπισμού και της αναγνώρισης αυτών.

Όσον αφορά στο «προφίλ» του ανηλίκου που συγκρούεται με τον νόμο, η ύπαρξη συγκεκριμένου προφίλ αναφέρθηκε από:

- το 16% των επιμελητών (άλλο ένα 16% πιστεύει ότι υπάρχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά στις παρεκκλίνουσες συμπεριφορές και το 12% διακρίνει τον περιστασιακό από τον συστηματικό παραβάτη),
- το 40% των δικαστικών λειτουργών,
- το 80% των αστυνομικών, οι οποίοι μιλούν για κάποια κοινά χαρακτηριστικά των παραβατών, και
- το 60% των δικηγόρων, οι οποίοι αναφέρονται επίσης σε ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά των ανήλικων παραβατών.

Περαιτέρω, κατεβλήθη προσπάθεια να σκιαγραφηθούν από τους ερωτηθέντες κάποια βασικά χαρακτηριστικά του ανήλικου παραβάτη. Εκτός από το φύλο, με αναφορά κυρίως στα αγόρια και σε μια αυξανόμενη παρουσία και από κορίτσια, με κυρίαρχη ηλικία των δραστών τα 14 έτη και άνω – και με παρατηρούμενη επίσης τα τελευταία χρόνια εμπλοκή με τη δικαιοσύνη όλο και μικρότερων ηλικιών – όλες οι κατηγορίες επαγγελματιών εστίασαν:

- α) στο δυσλειτουργικό και με χαμηλό βιοτικό επίπεδο οικογενειακό περιβάλλον των ανηλίκων, που δεν παρουσιάζεται ικανό να υποστηρίξει την ισόρροπη ψυχοκοινωνική τους ανάπτυξη και να τους ωθήσει σε ώριμες και υπεύθυνες συμπεριφορές,
- β) στις δυσκολίες σχολικής φοίτησης του ανηλίκου ή / και στην εγκατάλειψη του σχολείου, την έλλειψη ενδιαφερόντων και τη συναναστροφή με παρέες συνομηλίκων που εκδηλώνουν παρεκκλίνουσες συμπεριφορές,
- γ) στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της εφηβικής ηλικίας, με κυρίαρχα την παρόρμηση και την αντίσταση σε κάθε μορφής εξουσία, καθώς και στις

δυσκολίες κοινωνικοποίησης του ανηλικού τόσο στο οικογενειακό πλαίσιο όσο και στο ευρύτερα κοινωνικό, με αποτέλεσμα να αποξενώνεται και να αγωνίζεται με ανορθόδοξους τρόπους για την ένταξή του σε ένα κοινωνικό σύνολο και την απόκτηση της αίσθησης του «ανήκειν».

Αναφορικά με τα εθνοτικά χαρακτηριστικά των ανηλικών παραβατών, στα στατιστικά στοιχεία της ΥΕΑ Πειραιά δεν φαίνεται να υπάρχει μεγάλη απόκλιση στην αναλογία Ελλήνων και αλλοδαπών παραβατών, ενώ η αναλογία στα στοιχεία της ΥΕΑ Αθήνας, και ιδιαίτερα στο Τριμελές Δικαστήριο Ανηλικών, αποτυπώνεται σαφώς μεγαλύτερη εκπροσώπηση από την πλευρά των αλλοδαπών ανηλικών. Επιπλέον, σημειώνεται εκπροσώπηση όλων των πολιτισμικών ομάδων, με προεξέχουσα και σταθερή την εμπλοκή της ομάδας των Ρομά, κυρίως σε πράξεις κλοπών και ληστειών, και μια σημαντική εκπροσώπηση των ανηλικών με αλβανική κυρίως καταγωγή. Σε επιμέρους παραβάσεις, όπως είναι η λαθρεμπορία (κυρίως τσιγάρων), παλαιότερα η παράβαση νόμου περί πνευματικής ιδιοκτησίας με την παράνομη πώληση κλεψίτυπων ψηφιακών δίσκων (CD) στο δρόμο, καθώς και σε αδικήματα που σχετίζονται με ζητήματα μεταναστευτικής πολιτικής, όπως η παράνομη είσοδος στη χώρα και η χρήση πλαστών νομιμοποιητικών εγγράφων, οι κατηγορούμενοι είναι κατά κύριο λόγο αλλοδαποί, λόγω της φύσης των αδικημάτων.

Στο γενικό προφίλ ενός παραβάτη συνάγεται ότι ξεχωρίζουν κάποιες εθνοτικές ομάδες με αυξημένη έκθεση στην καταστολή. Τα αστικά κέντρα – και ειδικά το κέντρο της Αθήνας – γίνονται καταφύγιο πολλών μεταναστών και γενικότερα ανθρώπων που αντιμετωπίζουν θέματα εμπλοκής με το νόμο. Ωστόσο, εκεί λαμβάνουν χώρα οι περισσότερες συλλήψεις, λόγω επιλεκτικότητας των διωκτικών αρχών για αυξημένη επιτήρηση και έλεγχο. Είναι σημαντικό επομένως, όπως επισημαίνει η Γασπαρινάτου (2020: 375) να συνυπολογιστεί ο βαθμός θεατότητας της παραβατικότητας που εκδηλώνεται σε ορισμένες περιοχές και από ορισμένες κοινωνικές ομάδες έναντι άλλων που δεν υποπίπτουν στην αντίληψη των διωκτικών φορέων και δεν καταγράφονται.

Δεν πρέπει ίσως να θεωρείται τυχαίο ότι το 80% των ερωτηθέντων αστυνομικών έχουν τη γνώμη ότι οι παραβάτες εμφανίζουν κοινά χαρακτηριστικά. Εφόσον κατά τη διενέργεια ελέγχων θεωρούν ύποπτους όσους δεν μπορούν να δικαιολογήσουν την παρουσία τους σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο, γίνεται κατανοητό ότι όσο περισσότεροι έλεγχοι γίνονται στο κέντρο της Αθήνας, όπου καταφεύγουν πολλοί

μετανάστες χωρίς σταθερή διαμονή, τόσο περισσότερες συλλήψεις θα γίνονται και τόσο περισσότερες παράνομες δραστηριότητες θα αποκαλύπτονται.

Ο Καρύδης (2010α) αναφέρεται αναλυτικά στη συγκρότηση ενός αρνητικού εγκληματικού στερεοτύπου για τους μετανάστες, καθώς και στο υπόβαθρο μίας εμποδωμένης αρνητικής στερεοτυπικής πρόσληψης για την εν γένει παρουσία των μεταναστών στη χώρα. Αυτό αντανακλάται στην άμεση κινητοποίηση και επιλεκτική δραστηριότητα των μηχανισμών του επίσημου κοινωνικού ελέγχου έναντι και εις βάρος της μεταναστευτικής κοινότητας.

Αξιίζει να σημειωθεί ότι το σύνολο σχεδόν των ερωτηθέντων γνώριζαν περιπτώσεις – έστω και σπάνιες – που παρουσίαζαν μεγάλες αποκλίσεις από την εικόνα του παραβατικού νέου που είχαν διαμορφώσει στη σκέψη τους. Και από τους τέσσερις επαγγελματικούς κλάδους αναφέρθηκαν περιπτώσεις ανηλίκων που απασχόλησαν τη δικαιοσύνη με κάποια παραβατική τους πράξη, ενώ προέρχονταν από – φαινομενικά τουλάχιστον – συγκροτημένες οικογένειες, με υψηλό μορφωτικό και βιοτικό επίπεδο, ανήλικοι που παρουσίαζαν μια πολύ ικανοποιητική σχολική πορεία και μια «φυσιολογική» κοινωνική ζωή. Αυτές οι περιπτώσεις ανηλίκων φαίνεται ότι απασχόλησαν το ποινικό σύστημα εντελώς συμπτωματικά και κυρίως για συγκεκριμένες πράξεις: παράβαση Κ.Ο.Κ., βία σε αθλητικούς χώρους, περιστασιακή συμπλοκή με συνομηλίκους, συμμετοχή σε κατάληψη ή πορεία με διατάραξη κοινής ειρήνης ή σωματική βλάβη, κλοπή, εξύβριση, προμήθεια και χρήση ναρκωτικών ουσιών.

Επίσης, οι επαγγελματίες και κυρίως οι επιμελητές έφεραν στη μνήμη τους – με θετικό πρόσημο – περιπτώσεις ανηλίκων που τους εξέπληξαν ευχάριστα, εφόσον κάποια παιδιά, αν και προερχόμενα από ένα δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον, με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και με σοβαρά προβλήματα σχολικής και κοινωνικής ένταξης, κατάφεραν να χαράξουν μια σταθερή πορεία στη ζωή τους μακριά από την παρέκκλιση και την παραβατικότητα, αξιοποιώντας με εποικοδομητικό τρόπο τη συνεργασία και την υποστήριξη που έλαβαν από τις ΥΕΑ.

1.2 Σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, κατά την παρουσίαση των ερευνητικών δεδομένων, σε αρχικό στάδιο της κάθε συνέντευξης (άξονας Γ.1.) τέθηκε το ερώτημα για το ποιος – κατά την άποψη των ερωτηθέντων – είναι ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών. Στη συνέχεια, ο κάθε κλάδος επαγγελματιών

έπρεπε να επιλέξει ιεραρχικά τους τρεις σπουδαιότερους ανάμεσα σε επτά προτεινόμενες απαντήσεις. Οι επιλογές τους κινήθηκαν ως ακολούθως:

- Επιμελητές: διαπαιδαγώγηση, επανόρθωση, επανένταξη
- Δικαστικοί Λειτουργοί: διαπαιδαγώγηση, επανένταξη, επανόρθωση
- Αστυνομικοί: διαπαιδαγώγηση, θεραπεία, προστασία της κοινωνίας
- Δικηγόροι: σωφρονισμός, διαπαιδαγώγηση, επανένταξη

Οδεύοντας προς την ολοκλήρωση της κάθε συνέντευξης (στον τελευταίο άξονα) και μετά την όλη συζήτηση που προηγήθηκε για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τη συνδιαλλαγή, οι συνεντευξιαζόμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν σε ανοιχτό ερώτημα (ελέγχου) για το ποιος θα έπρεπε να είναι ο σκοπός της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών.

Αξιοσημείωτη υπήρξε η μετατόπιση της οπτικής των δικηγόρων που οι απαντήσεις τους κινήθηκαν κυρίως στην επανόρθωση (έννοια που δεν είχε συμπεριληφθεί καθόλου στις πρώτες απαντήσεις τους) και τη διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου (η επανένταξη και ο σωφρονισμός επιλέχθηκαν από έναν κάθε φορά ερωτηθέντα).

Μετατόπιση υπήρξε και στις απαντήσεις των αστυνομικών οι οποίοι πρόταξαν μεν τη διαπαιδαγώγηση, έθεσαν όμως ως δεύτερο σκοπό την επανόρθωση (η θεραπεία αναφέρθηκε από έναν ερωτηθέντα), η οποία επίσης δεν συμπεριλαμβανόταν στους τρεις πρώτους σκοπούς που επέλεξαν στο Γ.1 ερώτημα.

Ανάλογη μετατόπιση διακρίνεται και στις απαντήσεις των δικαστικών λειτουργών, οι οποίοι πρόταξαν την επανόρθωση / αποκατάσταση και στη συνέχεια ανέφεραν τη διαπαιδαγώγηση (με πολύ λιγότερες αναφορές στην αναμόρφωση / σωφρονισμό του δράστη και την επανένταξη).

Στις απαντήσεις των επιμελητών δεν συναντάμε ιδιαίτερες αποκλίσεις σε αυτό το ερώτημα σε σχέση με το Γ.1., αφού επέλεξαν και πάλι ως σκοπό της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών τη διαπαιδαγώγηση και την επανόρθωση (με μεμονωμένες αναφορές και σε άλλους σκοπούς).

Από τα παραπάνω, καθώς και από τις προσωπικές παραδοχές των συμμετεχόντων στην ερευνήτρια μετά την ολοκλήρωση της κάθε συνέντευξης, εκτιμάται ότι, εφόσον μετά από μια συζήτηση μιας ώρας με τον κάθε επαγγελματία, η οποία διενεργείται στο πλαίσιο της ερευνητικής διαδικασίας με την παραχώρηση μιας

συνέντευξής τους, ακολουθεί ένα άνοιγμα της οπτικής τους για την αντιμετώπιση του ανήλικου δράστη μέσα στο ΣΠΔΑ, είναι εξαιρετικά σημαντικό να μπει στη ζωή και στη σκέψη της ευρύτερης κοινωνίας η έννοια της επανόρθωσης / αποκατάστασης, ώστε να επέλθει η επιθυμητή και προσδοκώμενη αλλαγή κουλτούρας στην επίλυση των διαφορών.

1.3 Εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής και ο διαμεσολαβητικός ρόλος του Επιμελητή

Το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής προτείνεται – όπως προκύπτει από την έρευνα – από τους επιμελητές και συνήθως επιβάλλεται από το δικαστήριο για πράξεις που κυρίως αφορούν:

- Σωματικές βλάβες,
- Αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας (κλοπές, ακόμα και για ληστείες),
- Εξυβρίσεις / Απειλές / Συκοφαντικές δυσφημήσεις,
- Φθορά ξένης ιδιοκτησίας,
- Αδικήματα κατά της τιμής,

καθώς και για όποια άλλα αδικήματα το προτείνουν οι επιμελητές κρίνοντας από τη συνεργασία τους με τον ανήλικο ότι υπάρχει πρόσφορο έδαφος για συνδιαλλαγή.

Οι επιμελητές φαίνεται ότι επιλέγουν το συγκεκριμένο αναμορφωτικό μέτρο για ήπια και ελαφράς μορφής αδικήματα και, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, σε κακουργηματικές πράξεις (π.χ. ληστεία). Κι ενώ δεν αναφέρθηκε ότι το προτείνουν σε κακουργηματικές πράξεις κατά της γενετήσιας αξιοπρέπειας και ελευθερίας ούτε το επιβάλλουν οι δικαστικοί λειτουργοί, ωστόσο δύο δικηγόροι ανέφεραν ότι θα το πρότειναν και σε αυτές τις περιπτώσεις, αρκεί να υπήρχε το κατάλληλο επίπεδο συνεννόησης και από τις δύο πλευρές.

Οι αστυνομικοί, επίσης, ανέφεραν ότι όπου έχουν τη δυνατότητα να αποτρέψουν τα μέρη από μια δικαστική διαμάχη και να επιλύσουν τις διαφορές τους στο αστυνομικό τμήμα – αναλαμβάνοντας οι ίδιοι διαμεσολαβητικό ρόλο – το προσπαθούν πάντα, αλλά αυτή η προσπάθεια γίνεται μόνο σε αδικήματα ήσσονος απαξίας ή μικρής βαρύτητας και σε διενέξεις που προκαλούνται στο σχολικό περιβάλλον ανάμεσα σε συνομηλίκους. Ανάλογες παρεμβάσεις των αστυνομικών προκειμένου να αποφύγουν οι ανήλικοι την εμπλοκή τους στο ποινικό σύστημα, αλληλεπιδρώντας με έναν θετικό τρόπο, φαίνεται ότι λειτουργούν αποτελεσματικά

και ειδικοπροληπτικά, εφόσον περιορίζουν τις πιθανότητες εξακολούθησης της παραβατικής δράσης (Wilson, Brennan & Olaghere, 2018· Lee et al., 2017).

Αναφορικά με τις συγκρούσεις στο σχολικό περιβάλλον, η συντριπτική πλειονότητα των επιμελητών, επίσης, εξέφρασε τη θετική της στάση στην εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής σε υποθέσεις σχολικού εκφοβισμού. Αυτό, όμως, υπό την προϋπόθεση να είναι το έδαφος πρόσφορο και από τις δύο πλευρές. Χρειάζεται να έχει εξασφαλιστεί η πρόθυμη συναίνεση των εμπλεκομένων και να έχει προηγηθεί μεγάλη προετοιμασία όλων των μερών με πολύ προσεκτικούς χειρισμούς από πεπειραμένους διαμεσολαβητές. Η εμπλοκή της σχολικής κοινότητας και η ανάγκη έγκαιρης διαχείρισης των υποθέσεων αυτών εντός της με την υιοθέτηση αποκαταστατικών πρακτικών αναδεικνύεται ως ένα ζήτημα εξαιρετικής σημασίας (Anyon et al, 2016· Payne & Welch, 2018· Liberman & Katz, 2020· Reimer, 2020).

Σύμφωνα με ορισμένες απόψεις που έχουν παρουσιαστεί και στο θεωρητικό μέρος της παρούσας μελέτης, το πεδίο εφαρμογής των θεσμών της διαμεσολάβησης και της συνδιαλλαγής ενδείκνυται να περιορίζεται σε περιπτώσεις εγκλημάτων που έχουν μικρή κοινωνικο-ηθική απαξία (Κουράκης, 2011: 142). Γι' αυτό τον λόγο, οι αποκαταστατικές εν γένει πρακτικές συναντώνται συχνότερα στο πεδίο της ποινικής αντιμετώπισης ήπιας μορφής παραβάσεων ανηλίκων (Παπαδοπούλου, 2011: 269). Η Σταθουλοπούλου παρατηρεί (2011: 103) ότι η συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος για έκφραση συγγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση της διαφοράς, καθώς και η αποζημίωση του θύματος ή η κατ' άλλον τρόπο άρση ή μείωση των συνεπειών της πράξης του ανήλικου, θεωρούνται καταλληλότερα ως μέτρα κυρίως για τα αδικήματα που στρέφονται κατά της ιδιοκτησίας. Ωστόσο, σύμφωνα με μια άλλη θεώρηση, η καταλληλότητα του μέτρου της συνδιαλλαγής δεν θα έπρεπε να κρίνεται με γνώμονα το είδος της εγκληματικής πράξης (Baldry, 1998), και γι' αυτό το λόγο θα μπορούσε – υπό προϋποθέσεις – να εφαρμοστεί και σε υποθέσεις εγκληματικών πράξεων με ιδιαίτερη κοινωνική απαξία, λ.χ. σε προσβολές της γενετήσιας ελευθερίας, όπως ανέφεραν στη συνέντευξή τους κάποιοι από τους ερωτηθέντες δικηγόρους, εφόσον ειδικά σε αυτές τις υποθέσεις τα θύματα έχουν μεγάλη ανάγκη να λάβουν κάποιες εξηγήσεις από τους δράστες για όλη αυτή τη βία – σωματική, συναισθηματική, ψυχολογική – που υπέστησαν. Σε αυτό το ζήτημα, ο Πανάγος (2016: 574) αναφέρει τον αντίλογο, που υποστηρίζεται κυρίως από επιστήμονες της φεμινιστικής εγκληματολογίας, ότι σε τέτοιες υποθέσεις η

συνδιαλλαγή ευτελίζει την αξία του εννόμου αγαθού της σεξουαλικής αυτονομίας των παθόντων και συμβάλλει στη δευτερογενή θυματοποίησή τους (Cossins, 2008· Daly, 2003· Daly, 2006· Hudson, 1998· Morris, 2002· Lee, 1996· Stubbs, 2002· Walgrave, 1995).

Το βασικό κριτήριο για όλους τους λειτουργούς / επαγγελματίες του ΣΠΔΑ για την επιλογή του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής είναι η αυτόβουλη συναίνεση των δύο εμπλεκόμενων μερών, η παραδοχή της πράξης από τον δράστη, η ανάληψη της ευθύνης του και η ειλικρινής μεταμέλειά του, καθώς και η συγχωρητική διάθεση του παθόντος. Η αυτοπροαίρετη συγκατάθεση των μερών να συνδιαλλαγούν, προκειμένου να επιλυθεί η διαφορά και να αρθεί η μεταξύ τους σύγκρουση, αποτελεί την πρώτη βασική αρχή για την ουσιαστική επίτευξη της συνδιαλλαγής (Beauregard, 1998· Cottam, 1996· Umbreit et al., 2004· Αλεξιάδης, 2011).

Ο ρόλος του επιμελητή ανηλίκων είναι καθοριστικός σε όλα τα στάδια: τόσο κατά τη διερεύνηση των προθέσεων των μερών, όσο και κατά τις προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις, αλλά και κατά την κύρια διαδικασία. Μετά την ειλικρινή αποδοχή της πράξης από τον δράστη και αφού εξασφαλίσει την πρόθεσή του για συνδιαλλαγή, ο τρόπος και ο χρόνος που θα επιλέξει να προσεγγίσει το θύμα εξαρτάται από την καθεμιά περίπτωση, την εμπειρία και την οπτική του επιμελητή που αναλαμβάνει τη διαμεσολάβηση.

Κατά την εμπειρική έρευνα διαπιστώθηκαν διάφορες μέθοδοι εφαρμογής του μέτρου. Στην ΥΕΑ της Αθήνας κυριαρχεί στις περισσότερες περιπτώσεις η τακτική διενέργειας όλης της διαδικασίας (διερεύνησης προθέσεων, προδιαμεσολαβητικών συναντήσεων και κύριας διαδικασίας) πριν από τη δικάσιμο, προκειμένου να μην υπάρξουν καθυστερήσεις και χάνεται πολύτιμος χρόνος, αλλά και για να μην αναδειχθούν στοιχεία υποχρεωτικής συμμετοχής των μερών σε αυτήν. Σε άλλες περιπτώσεις μπορεί να έχουν προηγηθεί κάποιες συναντήσεις και, εάν δεν έχει επαρκέσει ο χρόνος για να ολοκληρωθεί η συνδιαλλαγή μέχρι την ακροαματική διαδικασία, ζητείται η αναβολή της δίκης, προκειμένου να επιτευχθεί το επιθυμητό αποτέλεσμα. Οπότε, στη νέα δικάσιμο, εάν αυτό έχει συμβεί, οι επιμελητές και τα μέρη προσέρχονται έχοντας λύσει κάθε εκκρεμότητα και διαφορά. Σ' αυτές τις περιπτώσεις το δικαστήριο ενδέχεται να αποφανθεί ότι:

- α) παύει η ποινική δίωξη λόγω ανακλήσεως της εγκλήσεως και αποδοχής αυτής,

- β) ο κατηγορούμενος τέλεσε την πράξη, αλλά κρίνεται ατιμώρητος,
- γ) ο ανήλικος τέλεσε την πράξη και επιβάλλεται σε αυτόν το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής, το οποίο ολοκληρώθηκε κατά την ακροαματική διαδικασία (ή μπορεί και να αποφανθεί ότι τέλεσε την πράξη, και να επιβάλλει το μέτρο τυπικά, παραλείποντας τη δεύτερη πρόταση περί ολοκληρώσεώς του),
- δ) ο ανήλικος δεν τέλεσε την πράξη (η αθωωτική απόφαση λαμβάνεται συνήθως, όταν συντρέχουν ειδικοί λόγοι και κρίνεται ότι είναι προς το συμφέρον του ανηλίκου να μην αποτυπώνεται πουθενά η επιβολή ενός αναμορφωτικού μέτρου, που θα λειτουργεί στιγματιστικά για το πρόσωπό του, π.χ. σε περιπτώσεις που ο ανήλικος θέλει να μπει σε στρατιωτικές ή αστυνομικές σχολές ή ετοιμάζεται για σπουδές στο εξωτερικό και απαιτείται η έκδοση VISA).

Στον Πειραιά, όπως και στις περισσότερες λοιπές ΥΕΑ, οι επιμελητές άλλοτε προσπαθούν να συναντήσουν τα θύματα με δική τους πρωτοβουλία και να διερευνήσουν τις προθέσεις τους, ή περιμένουν την ημέρα της δικασίμου, για να τα εντοπίσουν και να τους μιλήσουν. Στη συνέχεια, προτείνουν τη συνδιαλλαγή ως αναμορφωτικό μέτρο στο δικαστήριο και προχωρούν σε περαιτέρω συναντήσεις και στην κύρια διαδικασία, μετά την επιβολή της με δικαστική απόφαση. Με αυτόν τον τρόπο νιώθουν πιο προστατευμένοι και ασφαλείς, χωρίς να ελλοχεύει ο κίνδυνος να παρερμηνευθούν οι προθέσεις τους από την πλευρά του παθόντος.

Στο σημείο αυτό, σημειώνεται ότι, σύμφωνα με το Παράρτημα της Σύστασης No R (99) 19 καθώς και με την πιο πρόσφατη Σύσταση CM/Rec (2018)8, η δυνατότητα της διαμεσολάβησης πρέπει να προσφέρεται σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, κάτι που αποτυπώνεται και στην με αριθ. 7/25-06-2019 Εγκύκλιο της Εισαγγελέως του Αρείου Πάγου: *«Η διαδικασία και τα επιμέρους στάδια προσαρμόζονται στην κάθε περίπτωση, με γνώμονα το συμφέρον του ανηλίκου και του θύματος, την αρχή της εξειδικευμένης μεταχείρισης και την οικονομία της διαδικασίας».*

Όπως προκύπτει από την έρευνα, τα 2/3 των ερωτηθέντων επιμελητών έχουν εφαρμόσει την άτυπη μορφή διαμεσολάβησης (σε στάδιο πριν από το δικαστήριο, χωρίς να καταγράφεται κάπου η διαδικασία), ορισμένοι έχουν εφαρμόσει και την έμμεση, οιονεί διαμεσολάβηση (με απόν κάποιο από τα εμπλεκόμενα μέρη), ενώ

περίπου το 1/3 των συμμετεχόντων επιμελητών έχουν εφαρμόσει μόνο την τυπική (άμεση) μορφή διαμεσολάβησης.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα ανωτέρω, προκύπτει ότι η όποια προσφυγή σε στατιστικά δεδομένα παρέχει μάλλον μια «*παραπλανητική*» εικόνα αναφορικά με την πραγματική συχνότητα της εφαρμογής του μέτρου της συνδιαλλαγής από τις ΥΕΑ των ερευνώμενων Δικαστηρίων Ανηλίκων, γεγονός που επισημαίνεται από την ερευνήτρια σε προηγούμενη μελέτη της (Μαλλούχου, 2014), εφόσον δεν εμφανίζονται στα στατιστικά στοιχεία οι διάφορες μη νομοθετημένες μορφές του όπως έχουν διαμορφωθεί στην πράξη.

Η δικαστική απόφαση στην περίπτωση των ανηλίκων αποτελεί μόνο το αποτύπωμα της διαδρομής τους στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης, όπως πολύ εύστοχα επισημαίνει η Ζαγούρα (2007: 126) και συνιστά ουσιαστικά την κορύφωση ενός δράματος, κατά το οποίο η θεατρική συνάντηση με τη δικαιοσύνη συνιστά από μόνη της μια διαδικασία διαπαιδαγώγησης.

Ο Επιμελητής που αναλαμβάνει την υπόθεση του ανήλικου δράστη και πραγματοποιεί την κοινωνική έρευνα, εκείνος αναλαμβάνει συνήθως και τον ρόλο του διαμεσολαβητή, εκτός αν υπάρχουν λόγοι που επιβάλλουν την ανάθεση του διαμεσολαβητικού ρόλου σε άλλον επιμελητή.

Ο Επιμελητής Ανηλίκων θεωρείται από τους ερωτηθέντες των τριών επαγγελματικών κλάδων ο πλέον αρμόδιος για να αναλαμβάνει ως διαμεσολαβητής τις υποθέσεις των ανήλικων δραστών. Οι 24 στους 25 επιμελητές, οι 9 στους 10 δικαστικούς λειτουργούς και όλοι οι δικηγόροι (οι αστυνομικοί δεν ερωτήθηκαν) πιστεύουν ότι οι επιμελητές μπορούν να ανταποκριθούν πολύ αποτελεσματικότερα από οποιονδήποτε άλλο σε αυτόν τον ρόλο. Τρεις επιμελητές εξέφρασαν κάποιες επιφυλάξεις για την αμεροληψία του επιμελητή, σημείο στο οποίο βασίστηκε και η διαφοροποίηση ενός δικαστικού λειτουργού στο συγκεκριμένο ερώτημα, ο οποίος επισήμανε ότι θεωρεί σημαντικό να αναλάβει τη διαμεσολάβηση ένας επιμελητής που δεν έχει σχέση με την υπόθεση.

Η αντικειμενικότητα, η ουδετερότητα και η ανεξαρτησία του διαμεσολαβητή θεωρούνται σημαντικοί παράγοντες σε μια αποκαταστατική διαδικασία (Armstrong, 2012· Stulberg & Love, 2014· Umbreit & Armour, 2011· Wright, 1995) και αναγκαίες συνθήκες για την επιτυχημένη εφαρμογή της συνδιαλλαγής. Η εκπαίδευση και η εξειδικευμένη επιμόρφωσή του πρέπει να είναι τέτοια, ώστε ο διαμεσολαβητής να

νιώθει και να είναι ικανός να παραμείνει αντικειμενικός και να τηρήσει τις απαραίτητες αποστάσεις, ώστε και τα δύο μέρη να αισθανθούν ασφάλεια σε κάθε στάδιο της διαδικασίας (Levi, 1997· Poulson, 2003· Umbreit et al., 2007). Σε περίπτωση, ωστόσο, που ο ίδιος αισθανθεί ότι για κάποιον λόγο δεν είναι σε θέση να διατηρήσει την ουδετερότητά του ή κάποιο από τα δύο μέρη εκφράσει την επιφύλαξή του για την ανεξαρτησία του διαμεσολαβητή, τότε εκείνος θα πρέπει να αποδεσμευτεί από τη διαδικασία. Μάλιστα, ορισμένοι από τους ερωτηθέντες επιμελητές ανέφεραν ότι το έχουν πράξει, ζητώντας από άλλον συνάδελφό τους να προχωρήσει στην εφαρμογή του μέτρου. Ανυπέρβλητη δυσκολία προκύπτει στις μονοπρόσωπες ΥΕΑ, όπου, ακόμα και σε ειδικές περιπτώσεις, διαμεσολαβητικά καθήκοντα δεν μπορεί να ασκήσει κάποιος άλλος επιμελητής, οπότε όλο το βάρος επωμίζεται ο μοναδικός υπηρετών.

Διερευνώντας το βίωμα των Επιμελητών στον διαμεσολαβητικό τους ρόλο, τα 2/3 σχεδόν των ερωτηθέντων επιμελητών απάντησαν με ένα πολύ θετικό πρόσημο, ότι τον βιώνουν πολύ δημιουργικά, ουσιαστικά, ως ένα ρόλο πρόκληση και παράλληλα ως ευθύνη, που φέρει άγχος και κόπωση, αλλά οδηγεί σε ικανοποίηση και εσωτερική πλήρωση.

Από την άλλη πλευρά, οι υπόλοιποι Επιμελητές, νιώθουν ότι αυτός ο ρόλος έχει πολύ μεγάλη ευθύνη και τα συναισθήματά τους περιστρέφονται κυρίως στην αγωνία τους να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις αυτού του ρόλου.

Ο διαμεσολαβητικός ρόλος του επιμελητή ανηλίκων αναδεικνύεται ιδιαίτερα απαιτητικός και είναι απαραίτητο να συνδυάζει, εκτός από τη θεωρητική κατάρτιση, κοινωνικές δεξιότητες, ιδιαίτερη καλλιέργεια, δυνατή θέληση και υψηλό βαθμό αυτογνωσίας.

Η σημασία του ρόλου του διαμεσολαβητή εκτιμάται ως ιδιαίτερος κρίσιμη, σε σημείο που να θεωρείται ότι εξαρτάται η ποιότητα και η επιτυχής έκβαση της διαδικασίας της συνδιαλλαγής από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τις κοινωνικές ικανότητες και δεξιότητες του διαμεσολαβητή (Cottam, 1996· Umbreit et al., 2004).

1.4 Δυσκολίες εφαρμογής του μέτρου της συνδιαλλαγής και διατοπικές διαφορές στις ΥΕΑ ανά την Ελλάδα

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι Επιμελητές κατά τη διαδικασία εφαρμογής του μέτρου της συνδιαλλαγής, επισημάνθηκαν από τους ίδιους ως εξής:

- ο εντοπισμός και η προσέγγιση του θύματος, οι προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις μαζί του και η συναίνεσή του να συνδιαλλαγεί.

Η προσέγγιση του θύματος φαίνεται ότι είναι ένα ζήτημα που απασχολεί έντονα τους επιμελητές. Αν ειδικά πρόκειται για μία πράξη, όπου είχε ασκηθεί έντονη βία, τότε συνήθως δεν αρκεί προδικαστικά μόνο μία συνάντηση με το θύμα. Ο επιμελητής, ωστόσο, κατέχει ένα συγκεκριμένο θεσμικό ρόλο στο πεδίο της απονομής δικαιοσύνης για ανηλίκους (Πιτσελά, 2013: 346) και λόγω της φύσης της εργασίας του έρχεται σε επαφή κυρίως με τον ανήλικο δράστη και τα μέλη της οικογένειάς του, φροντίζει για τα συμφέροντά του, *«προτείνει και επιβλέπει την τήρηση των αναμορφωτικών ή / και θεραπευτικών μέτρων με μοναδικό κριτήριο την κοινωνική επανένταξη του ανήλικου και τη συναισθηματική του ισορροπία»* (Ευστρατιάδης, 2005: 904). Οπότε γίνεται κατανοητό ότι χρειάζεται χρόνος ώστε να αναπτυχθεί ένας διάυλος επικοινωνίας των διαμεσολαβητών με τα θύματα, ώστε να κατανοήσουν και τη δική τους θέση και να κερδίσουν την εμπιστοσύνη τους για την αμεροληψία με την οποία θα χειριστούν την υπόθεση. Βέβαια, η συνδιαλλαγή ως αναμορφωτικό μέτρο εκκινεί με τρόπο προσανατολισμένο κυρίως στις ανάγκες των ανήλικων δραστών, κάτι που συνιστά παραβίαση θεμελιωδών αρχών της θεωρίας της αποκαταστατικής δικαιοσύνης (Artinopoulou et al., 2012) και μέσα σε αυτό το πλαίσιο ελλοχεύει ο κίνδυνος εργαλειοποίησης του (ανήλικου) θύματος, προκειμένου να επιτευχθεί η κοινωνική επανένταξη του δράστη (Πανάγος, 2012). Ωστόσο δεν μπορεί να τεκμηριωθεί ότι συμβαίνει κάτι τέτοιο στην ελληνική πραγματικότητα τουλάχιστον από τις ληφθείσες συνεντεύξεις τόσο των επαγγελματιών όσο και των εμπλεκόμενων μερών και δη των θυμάτων και των γονέων αυτών.

- Η καλή προετοιμασία των δύο μερών και η διαχείριση των συναισθημάτων τους

Η καλή προετοιμασία των μερών και η ενσυναισθητική προσέγγιση και διαχείριση των συναισθημάτων τους αποδεικνύεται κομβικό σημείο επιτυχίας της διαδικασίας. Από τη μία πλευρά, ενδεχομένως υπάρχει η άρνηση – λόγω ντροπής – από τον δράστη, γιατί δεν θέλει να έρθει αντιμέτωπος με το θύμα και ίσως προβάλλει μια εξαιρετικά αμήχανη, αμυντική ή και προκλητική στάση, και από την άλλη, η άρνηση από το θύμα, γιατί δεν θέλει να ξαναδεί τον δράστη, και μπορεί να προσέλθει πολύ επιφυλακτικό, δύσπιστο, φοβισμένο ή θυμωμένο κι εκδικητικό. Ο επιμελητής-διαμεσολαβητής οφείλει να είναι πολύ προσεκτικός, και διατηρώντας μια ουδέτερη και αμερόληπτη στάση (Astor, 2007· Poulson, 2003) να κάνει μια σωστή διαχείριση

της διαδικασίας, ώστε να μην παραβιάζονται ανθρώπινα δικαιώματα, να μην υποστεί το θύμα μια δευτερογενή θυματοποίηση (Orth, 2002· Gal & Moyal, 2011), να μη νιώσει ο δράστης ότι στιγματίζεται (Ashworth, 2002· Beauregard, 1998) και να αποφευχθεί ο κίνδυνος «εργαλειοποίησης» οποιουδήποτε από τα δύο μέρη (Fattah, 2000· Ghetti, 2005· Roche, 2003). Ανώτερος σκοπός είναι να αντιληφθεί ο δράστης τη ζημία και την οδύνη που προκάλεσε στο θύμα, να μεταμεληθεί ειλικρινά και η συγγνώμη του να γίνει αποδεκτή από το θύμα. Σημαντικό, επίσης, θα ήταν η έκφραση συγγνώμης του δράστη να μην παραμένει μόνο στη λεκτικοποίηση της μεταμέλειάς του, αλλά να συνδυάζεται με μια ενεργητική προσπάθεια αποκατάστασης της ζημίας που έχει προκαλέσει (Messina, 2004-2005). Η επιτυχία δε της επανόρθωσης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις ικανότητες του διαμεσολαβητή, την ηθική του στάση και την (καλή) πρόθεσή του να μεταφέρει επανεντακτικά μηνύματα στον δράστη, μεριμνώντας παράλληλα για τις ανάγκες και τα συμφέροντα του θύματος με ρόλο υποστηρικτικό και όχι κατασταλτικό (Κρανιδιώτη, 2011).

- Έλλειψη χρόνου για την καλή προετοιμασία και οργάνωση του μέτρου, λόγω αυξημένων υπηρεσιακών αναγκών (τονίστηκε ειδικά στην ΥΕΑ Αθηνών και στις ΥΕΑ όπου οι επιμελητές έχουν διπλά καθήκοντα)

Από όσα έχουν εκτεθεί ανωτέρω γίνεται κατανοητό ότι η συνδιαλλαγή είναι ένα χρονοβόρο μέτρο, που απαιτεί ιδιαίτερη προετοιμασία, σχεδιασμό και οργάνωση από τον επιμελητή. Όταν ο απαιτούμενος χρόνος δεν υπάρχει, λόγω πλείστων υπηρεσιακών αναγκών, τότε είτε δεν επιλέγεται από τους επιμελητές ως πρόταση προς το δικαστήριο, οπότε και δεν επιβάλλεται (εφόσον λόγω της φύσης του μέτρου, όταν δεν προτείνεται, αυτό αποτελεί ισχυρή ένδειξη ότι δεν υπάρχει έδαφος για την επιβολή του από το δικαστήριο) είτε αποτολμούν να την επιλέξουν διακυβεύοντας την ευόδωσή της.

Στο σημείο αυτό επισημαίνεται η μεταβολή που επήλθε στην ταυτότητα των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων, με το Π.Δ. 101/28-08-2014, όπως συμπληρώθηκε με τον Ν. 4305/2014 (άρ. 37 παρ. 4), βάσει του οποίου ορίστηκε η συγχώνευσή τους με τις Υπηρεσίες Επιμελητών Κοινωνικής Αρωγής, λόγω των δημοσιονομικών προβλημάτων της χώρας, με αποτέλεσμα στις περιφερειακές ΥΕΑ – και δη στις μονοπρόσωπες – οι επιμελητές να είναι αναγκασμένοι να ασκούν διπλά καθήκοντα⁴⁹.

⁴⁹ Σημειώνεται ότι η επιλογή της συγχώνευσης διατηρήθηκε και στους Οργανισμούς του Υπουργείου Δικαιοσύνης του 2017 και του 2021.

Συγκεκριμένα, παρακολουθούν τα αναμορφωτικά μέτρα των ανήλικων δραστών, καθώς και τις διοικητικές προλήψεις ανηλίκων που τους ανατίθενται, ενώ παράλληλα υποχρεώνονται να εποπτεύουν τις εξω-ιδρυματικές ποινές των ενήλικων δραστών. Την αντίθεσή τους στη συγκεκριμένη συγχώνευση εξέφρασαν εγγράφως ο Σύνδεσμος Επιμελητών Δικαστηρίων Ανηλίκων Ελλάδος, ο Σύλλογος Επιμελητών Κοινωνικής Αρωγής, ο Συνήγορος του Πολίτη και η Ένωση Εισαγγελέων Ελλάδος. Όπως θα αναφερθεί ειδικότερα στη συνέχεια, τα διπλά αυτά καθήκοντα των επιμελητών δυσχεραίνουν την ενασχόλησή τους με το χρονοβόρο μέτρο της συνδιαλλαγής και η επιβάρυνση αυτή αποτελεί ένα βασικό λόγο μη εφαρμογής του μέτρου.

- Η εμπλοκή πολλών κατηγορουμένων (επομένως και Επιμελητών) και θυμάτων στην ίδια υπόθεση.

Σε τέτοιες υποθέσεις προκαλούνται συχνά ασυμφωνίες και διαφοροποιήσεις μεταξύ των επιμελητών. Παραδείγματος χάριν, δεν συμφωνούν όλοι για τη συμμετοχή στη συνδιαλλαγή των γονέων θυμάτων και δραστών ή των δικηγόρων τους, ενώ διαφοροποιούνται σχετικά με τον τρόπο προσέγγισης της υπόθεσης. Το διαφορετικό εκπαιδευτικό υπόβαθρο του κάθε επιμελητή, ενώ σε πολλές περιπτώσεις διευκολύνει και προάγει το έργο τους μέσα από διεπιστημονικές ανταλλαγές και συνεργασίες, σε ορισμένες ενδέχεται να δημιουργήσει μη εποικοδομητικές διαφωνίες, που περιορίζουν την αυτονομία και δυσχεραίνουν την ανάπτυξη πρωτοβουλίας εκάστου. Επίσης, σε μια υπόθεση με πολλούς κατηγορούμενους και θύματα αυξάνονται οι πιθανότητες να παρουσιαστούν προβλήματα κατά την εφαρμογή του μέτρου, αφού διαφοροποιούνται οι ανάγκες, οι διαθέσεις και οι προτεραιότητες κάθε εμπλεκόμενου μέρους.

- Η έλλειψη πρωτοκόλλου και σαφούς πλαισίου για την εφαρμογή του μέτρου

Η έλλειψη ενιαίας πρακτικής και «εργαλείων» για τον τρόπο εφαρμογής του μέτρου, καθώς και η απουσία ενός ρυθμιστικού πλαισίου που διέπει τη διαδικασία της συνδιαλλαγής, φαίνεται ότι προβλημάτιζε όλους τους ερωτηθέντες Επιμελητές, μέχρι τουλάχιστον να ολοκληρωθεί η εκπαίδευσή τους στο ΙΝΕΠ-ΕΚΔΔΑ, για την οποία ήδη έγινε αναλυτικότερη αναφορά στο υπό στοιχ. IV. 3.1.3 θεωρητικό μέρος της παρούσας. Κάποιους εξακολουθεί ακόμη να τους απασχολεί. Η κατάρτιση ενός ρυθμιστικού πλαισίου είχε επισημανθεί ως αναγκαία και από τη Γιοβάνογλου (2007β), ενώ αντίθετα η έλλειψή του φαίνεται να συμπεριλαμβάνεται ως βασικό

επιχείρημα στη διατύπωση κριτικής για τις αποκαταστατικές διαδικασίες, όταν αυτές δεν προκύπτει ότι παρέχουν δικονομικές εγγυήσεις για τους δράστες και υπό το πρίσμα αυτό οδηγούν σε παραβίαση των θεμελιωδών τους δικαιωμάτων (Morris, 2002· Καρύδης 2010).

➤ Ο ρόλος των γονέων, όταν είναι αντίθετοι στη συνδιαλλαγή

Κατά την ερευνητική διαδικασία προέκυψε από τις απαντήσεις των επιμελητών ότι οι γονείς τόσο του ανήλικου δράστη όσο και του ανήλικου θύματος μπορούν να δυσκολέψουν τη διαδικασία της συνδιαλλαγής, παρεμβαίνοντας και τηρώντας άλλοτε μια στάση αμυντική, άλλοτε υπερπροστατευτική και άλλοτε τιμωρητική. Είναι απαραίτητο να γίνει μια πολύ καλή προετοιμασία (και) των γονέων των ανηλίκων (δράστη και θύματος) για τη συνδιαλλαγή, είτε ο επιμελητής θεωρήσει σκόπιμο να τους συμπεριλάβει είτε όχι στη διαδικασία, προκειμένου να τους εξηγήσει το πνεύμα του σύγχρονου δικαίου ανηλίκων, τη σημασία των αποκαταστατικών πρακτικών, και να μειώσει τον κίνδυνο να υποδαυλίσουν την προσπάθεια του διαμεσολαβητή.

➤ Ο ρόλος των δικηγόρων

Η στάση των δικηγόρων φαίνεται ότι δυσκολεύει και διχάζει τους επιμελητές και γι' αυτόν τον λόγο, οι περισσότεροι επιλέγουν να μην τους συμπεριλάβουν στη διαδικασία της συνδιαλλαγής, εφόσον θεωρούν πολύ πιθανό ότι θα την υπονομεύσουν ή θα τη δυναμιτίσουν, κυρίως επειδή οι περισσότεροι δεν είναι εξοικειωμένοι με τη φιλοσοφία του δικαίου ανηλίκων ούτε με το πνεύμα και τις αρχές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Σαφώς, το μέτρο της συνδιαλλαγής φαντάζει πολύ καινοτόμο στα δικά τους μάτια ή και κάτι που απειλεί τον δικό τους ρόλο στην υπόθεση.

Όταν η στάση των δικηγόρων εκτιμάται ότι θα δημιουργήσει ένα κλίμα αντιδικίας και αντιπαραθέσεων, αντί να ενθαρρύνει τον ειλικρινή διάλογο ανάμεσα στα μέρη με στόχο την επίλυση της διαφοράς, τότε κρίνεται σκόπιμο να μη συμμετέχουν στη διαδικασία (Messina, 2004-2005), καθώς ο επιμελητής-διαμεσολαβητής αποβλέπει πάντα στο βέλτιστο συμφέρον των ανηλίκων και θέτει στο επίκεντρο των ενεργειών του την προάσπιση των δικαιωμάτων τους.

➤ Η χρονική απόσταση εφαρμογής του μέτρου από το συμβάν

Ο χρόνος που μεσολαβεί από την τέλεση της πράξης μέχρι την εφαρμογή του μέτρου φαίνεται ότι δυσκολεύει τους επιμελητές, πολλοί από τους οποίους εκτιμούν

ως αναγκαία μια πιο έγκαιρη διευθέτηση ορισμένων τουλάχιστον υποθέσεων και αποκατάσταση των διαταραγμένων σχέσεων. Η Λαπιώτη (2007) τονίζει ότι σε κάποια αδικήματα θεωρείται σκόπιμο να ενεργοποιείται σε εγγύτερο χρόνο ο θεσμός της συνδιαλλαγής μεταξύ δράστη και θύματος και να γίνεται προσπάθεια μιας συμβιβαστικής επίλυσης της διαφοράς, με στόχο την άμεση αποκατάσταση του διαταραγμένου από το έγκλημα status του εννόμου αγαθού, την αποτελεσματικότερη λειτουργία της ειδικής και γενικής πρόληψης και ταυτόχρονα, την αποσυμφόρηση του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης.

➤ Η κατανόηση από τις δύο πλευρές του πραγματικού περιεχομένου του μέτρου

Μέριμνα του διαμεσολαβητή είναι: (α) η ενθάρρυνση του δράστη σε μια μεστή περιεχομένου και ειλικρινή συμμετοχή του στη συνδιαλλαγή, επιδεικνύοντας ο ίδιος ενσυναίσθηση προς το θύμα και κατανόηση των συνεπειών της άδικης πράξης που αυτό έχει υποστεί, σκοπεύοντας στη μέγιστη δυνατή ωφέλειά του από αυτή (Beauregard, 1998· Crawford & Newburn, 2003) και (β) η ενθάρρυνση του θύματος να εκφράσει κάθε σκέψη που τον ταλαιπωρεί, μέσα σε ένα προστατευτικό πλαίσιο ασφάλειας και σεβασμού, που θα το οδηγήσει απελευθερωμένο από αρνητικά συναισθήματα στην αποδοχή της συγγνώμης του δράστη και τη συγχώρεσή του (Umbreit et al., 2004· Van Camp & Wemmers, 2013· Wemmers & Cry, 2006), μετατρέποντας παράλληλα και τον ίδιο σε κοινωνό του διαπαιδαγωγικού χαρακτήρα του μέτρου.

➤ Η επιβολή του μέτρου από το δικαστήριο χωρίς προετοιμασία των μερών και χωρίς την εξασφάλιση της συναίνεσής τους

Κατά την πραγματοποίηση της έρευνας, αναφέρθηκε ότι ορισμένες φορές⁵⁰ ο ανήλικος δράστης αρνείται προδικαστικά την ευθύνη του για την πράξη και δεν δέχεται να συμμετάσχει σε διαδικασία συνδιαλλαγής. Επειδή, όμως, η διαδικασία στο

⁵⁰ Αξίζει να σημειωθεί ότι στην παρούσα έρευνα μόνο ένας επιμελητής ανέφερε ότι εξακολουθεί κάποιες φορές να συμβαίνει η επιβολή του μέτρου από το δικαστήριο, χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν η έκθεση του επιμελητή, ενώ σε αντίστοιχη παλαιότερη μελέτη της ερευνήτριας (Μαλλούχου, 2014) φαίνεται ότι ήταν μια τακτική που συνηθιζόταν περισσότερο από την έδρα του δικαστηρίου, προκειμένου να ειπωθεί μία συγγνώμη του δράστη, έστω στο ακροατήριο. Δύο δικαστικοί λειτουργοί παραδέχτηκαν, επίσης, ότι ίσχυε κάτι τέτοιο τουλάχιστον μέχρι πριν από 2-3 χρόνια και πολύ σπανιότερα όταν διεξαγόταν η έρευνα, προτού δηλαδή ενημερωθούν κι εκείνοι περισσότερο για την έννοια της διαμεσολάβησης.

ακροατήριο είναι ζωντανή, όταν το δικαστήριο πιέσει – έστω και με υποστηρικτική διάθεση, αλλά μακριά από μια πραγματικά αποκαταστατική οπτική – ίσως και ο δράστης αναγκαστεί να ζητήσει συγγνώμη, αλλά και το θύμα αναγκαστεί – κατά κάποιον τρόπο – να τη δεχτεί. Σε τέτοια περίπτωση, οι επιμελητές αντιτίθενται στην έδρα, εφόσον – όπως αναδύεται από όλη τη μελέτη – είναι άκρως σημαντική και απολύτως απαραίτητη η παραδοχή της πράξης και η ανάληψη ευθύνης από τον ανήλικο δράστη, ενώ στη συνέχεια, κρίνεται αναγκαία η συναίνεση και των δύο μερών για τη διενέργεια της συνδιαλλαγής και την έκφραση συγγνώμης. Σαφέστατα, οτιδήποτε άλλο θεωρείται κατάφωρα αντίθετο στις αρχές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.

Στο σημείο αυτό, η ερευνήτρια καταθέτει την προσωπική της εμπειρία από τη συμμετοχική παρατήρηση ακροαματικών διαδικασιών, τόσο κατά την τελευταία εξαετία με την ιδιότητα της ερευνήτριας όσο και σε παλαιότερα έτη με την ιδιότητα της επιμελήτριας. Η αλλαγή που εντοπίζεται τα τελευταία χρόνια στην οπτική των εισαγγελικών και δικαστικών λειτουργών είναι σημαντική, εφόσον αρχίζουν και εξοικειώνονται περισσότερο με αποκαταστατικές πρακτικές, ειδικά μετά και την δική τους επιμόρφωση στο ΕΚΔΔΑ. Κι ενώ παλαιότερα ήταν περισσότεροι όσοι, ορμώμενοι από μία προνοιακού τύπου προσέγγιση, πίεζαν τον ανήλικο δράστη να ομολογήσει την ενοχή του για την επίδικη πράξη και να ζητήσει μία συγγνώμη από το θύμα, έστω και στο ακροατήριο – τακτική που παραδέχτηκαν δύο δικαστικοί λειτουργοί κατά την ερευνητική διαδικασία – σήμερα συναντάται πολύ πιο σπάνια (τουλάχιστον στα δικαστήρια Αθήνας και Πειραιά) και κυρίως από λειτουργούς που δεν έχουν αναλάβει ξανά υποθέσεις ανηλίκων. Ακόμα, λοιπόν, κι αν αναλάβει ένας νέος δικαστικός λειτουργός την εκδίκαση υποθέσεων ανηλίκων, χωρίς να είναι ενήμερος για τη φιλοσοφία και τις αρχές της επανορθωτικής δικαιοσύνης, σήμερα ο εκπαιδευμένος ως διαμεσολαβητής επιμελητής ανηλίκων είναι σε θέση να τις υπερασπιστεί και να τις προάγει, εξηγώντας στον δικαστικό λειτουργό το πνεύμα της συνδιαλλαγής.

Εξετάζοντας τα ως άνω δεδομένα υπό το πρίσμα της θεωρίας, είναι αναγκαίο να επισημανθεί πως το ότι οι επιμελητές σέβονται την επιλογή του δράστη και του θύματος εναρμονίζεται με μία εκ των θεμελιωδών αρχών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης: την αναγκαιότητα οικειοθελούς συμμετοχής των μερών στη διαδικασία της συνδιαλλαγής (Αλεξιάδης, 2011· Πανάγος, 2012). Αυτό, εξάλλου, είναι το σημείο

που η Κρανιδιώτη (2011: 149) υπογραμμίζει από τη θεωρία του Braithwaite για το επανεντακτικό ντόπιασμα: τη γνήσια, αυτόβουλη απόφαση του δράστη να ζητήσει συγγνώμη και του θύματος να αποδεχθεί αυτόβουλα τη συγγνώμη αυτή.

➤ Η έλλειψη συμφωνίας των μερών για τα πραγματικά περιστατικά

Κατά τις προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις, ο διαμεσολαβητής είναι σημαντικό να διερευνήσει εκτός από την αυτόβουλη συναίνεση των μερών και την οπτική τους σχετικά με το επίδικο συμβάν. Θεωρείται απαραίτητο να ταυτίζονται οι απόψεις των μερών ως προς τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, ειδάλλως η κύρια διαδικασία της συνδιαλλαγής κινδυνεύει «να τιναχτεί στον αέρα», εφόσον υπάρχει ισχυρό ενδεχόμενο να μετατραπεί η προσπάθεια διαμεσολάβησης σε μια προέκταση της ακροαματικής διαδικασίας, όπου τα μέρη θα αντιδικούν ατέρμονα (Messina 2004-05), χωρίς να μπορούν να συνεννοηθούν με βάση μια αμοιβαία αποδεκτή πραγματικότητα ούτε επομένως να οδηγηθούν στην επανόρθωση της βλάβης, όπου ο μεν δράστης θα είναι έτοιμος να αναλάβει την ευθύνη για την πράξη του και να ζητήσει συγγνώμη γι' αυτή, το δε θύμα θα είναι σε θέση να τον συγχωρήσει. Η συγκεκριμένη προϋπόθεση προβλέπεται, εξάλλου, και στο άρθρο 12 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, καθώς και στο άρθρο 63, παρ. 1 περ. γ' Ν. 4478/2017 με τον οποίο ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο η προαναφερθείσα Οδηγία.

Στο σημείο αυτό, επίσης, η ερευνήτρια καταθέτει την προσωπική της εμπειρία, κατά τη διάρκεια συμμετοχικής παρατήρησης μιας διαδικασίας διαμεσολάβησης που έλαβε χώρα κατά το χρόνο διενέργειας της παρούσας έρευνας, σε υπόθεση σωματικής βλάβης μεταξύ ανηλίκων. Ο δράστης είχε μετανιώσει για την πράξη του και ήθελε να ζητήσει συγγνώμη από το θύμα, με την προϋπόθεση να δεχόταν το θύμα ότι τον είχε προ(σ)καλέσει να παλέψουν (ασχολούνταν και οι δύο με πολεμικές τέχνες και η πάλη τους έλαβε χώρα σε δημόσιο χώρο μετά από κάλεσμα του θύματος· οπότε ήταν θέμα γοήτρου και για τους δύο στις παρέες των ομηλίκων τους). Ο επιμελητής-διαμεσολαβητής είχε εξασφαλίσει μεν τη συναίνεση του θύματος να συνδιαλλαγεί, αλλά δεν είχε διευκρινίσει μαζί του το συγκεκριμένο σημείο. Αφότου έγινε το δικαστήριο και επιβλήθηκε με πρόταση του επιμελητή το μέτρο της συνδιαλλαγής (μετά από μια σχετικά έντονη ακροαματική διαδικασία με την παρουσία δικηγόρων και από τις δύο πλευρές), κλήθηκαν τα δύο μέρη από τον επιμελητή για την κύρια διαδικασία. Ο δράστης και το θύμα προσήλθαν μόνοι τους, εφόσον είχαν ενηλικιωθεί, με εκφρασμένη πρόθεση να εφαρμόσουν το μέτρο της συνδιαλλαγής. Όταν, όμως,

έφτασε η στιγμή εξιστόρησης των γεγονότων και το θύμα αρνιόταν κάθε μερίδιο ευθύνης, παρουσιάζοντας εντελώς διαφορετικά το συμβάν, ο δράστης δήλωσε ότι δεν μπορεί να συνεχίσει, εφόσον το θύμα δεν μιλούσε με ειλικρίνεια. Οι προσπάθειες του διαμεσολαβητή δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα, εφόσον η ασυμφωνία ως προς τα πραγματικά περιστατικά στάθηκε ανυπέρβλητο εμπόδιο στη μεταξύ των μερών επαφή και το μέτρο δεν μπόρεσε να εφαρμοστεί. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο επιμελητής-διαμεσολαβητής δεν θεώρησε ότι η εφαρμογή του μέτρου ήταν αποτυχημένη (αλλά μάλλον «ημιτελής») και δεν ζήτησε την αντικατάστασή του, εφόσον ο ανήλικος δράστης είχε συνεργαστεί με υπευθυνότητα και ειλικρίνεια μαζί του και είχε εκφράσει τη μεταμέλειά του.

Εν προκειμένω, γίνεται κατανοητό ότι η διάθεση των «πρωταγωνιστών» για συμμετοχή στην επανορθωτική διαδικασία δεν στάθηκε ικανή να προεξοφλήσει την επίτευξη των αρχικών στοχεύσεων. Η αξία της επανόρθωσης έγκειται στα μηνύματα που έλαβε ο δράστης σχετικά με τον τρόπο επίλυσης των συγκρούσεων και τα οποία ενδέχεται να ερμηνεύσει πληρέστερα και να τα αξιοποιήσει μετά την ενηλικίωσή του, χωρίς να κριθεί αναγκαία η επίταση του τυπικού κοινωνικού ελέγχου (Πανάγος, 2016: 696, 699).

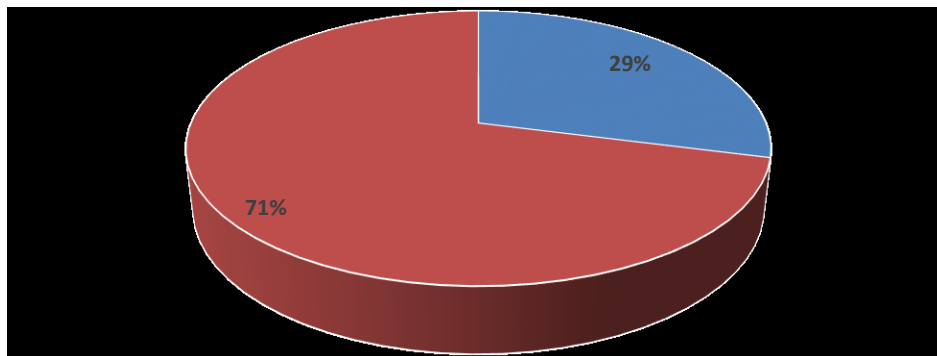
- Έλλειψη σταθερής εξειδικευμένης κατάρτισης και εκπαίδευσης για το ρόλο του θύματος

Η ανάγκη σταθερής εξειδικευμένης κατάρτισης και συνεχούς υποστήριξης των επιμελητών, καθώς και εκπαίδευσής τους σε σχέση με το ρόλο του θύματος, προβάλλει ως αίτημα του κλάδου. Εξάλλου, μία από τις καταστατικές αρχές της επανορθωτικής δικαιοσύνης είναι ότι τα πρόσωπα που δρουν διαμεσολαβητικά ανάμεσα στον δράστη και στο θύμα είναι αναγκαίο να έχουν εκπαιδευτεί ειδικά για αυτόν τον σκοπό (Δημόπουλος, 2006· Braithwaite, 2002). Αυτή ακριβώς η εκπαιδευτική αναγκαιότητα, που αφορά όχι μόνο τους διαμεσολαβητές αλλά και όλους όσους ανήκουν στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και έρχονται σε επαφή με τα θύματα, αποτυπώνεται στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25^{ης} Οκτωβρίου 2012 (άρ. 25, παρ. 1): *«Τα κράτη μέλη μεριμνούν, ώστε οι υπάλληλοι που ενδέχεται να έρθουν σε επαφή με τα θύματα, όπως είναι το προσωπικό της αστυνομίας και το προσωπικό των δικαστηρίων, να λαμβάνουν γενική και ειδική εκπαίδευση, επιπέδου ανάλογου με τις επαφές που έχουν με τα θύματα, προκειμένου να ευαισθητοποιηθούν ως προς τις ανάγκες των θυμάτων και να*

μπορούν να αντιμετωπίζουν τα θύματα με αμεροληψία, σεβασμό και επαγγελματισμό». Η ως άνω Οδηγία ενσωματώθηκε στον ν.4478/2017, στο άρθρο 70 του οποίου αναφέρεται ειδικότερα: «1. Το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, σε συνεργασία με το Υπουργείο Εσωτερικών, το Υπουργείο Υγείας και το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, το Ινστιτούτο Επιμόρφωσης του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και την Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών, εξασφαλίζει την ειδική επιμόρφωση των δικαστικών και εισαγγελικών λειτουργών, των παιδοψυχολόγων, των παιδοψυχιάτρων, ψυχολόγων, ψυχιάτρων και κοινωνικών λειτουργών που στελεχώνουν τα Αυτοτελή Γραφεία Προστασίας Ανήλικων Θυμάτων ή διορίζονται ως πραγματογνώμονες, για τους σκοπούς του άρθρου 226^A του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, των επιμελητών ανηλίκων και των επιμελητών κοινωνικής αρωγής, των υπαλλήλων που εργάζονται σε υπηρεσίες υποστήριξης και φροντίδας θυμάτων και αποκαταστατικής δικαιοσύνης και των γενικών και ειδικών ανακριτικών και προανακριτικών υπαλλήλων, σε θέματα που αφορούν την προστασία των θυμάτων και τις αρχές που περιέχονται στον παρόντα νόμο. 2. Οι Δικηγορικοί Σύλλογοι ενισχύουν την εκπαίδευση και την ευαισθητοποίηση των μελών τους σχετικά με τις αρχές της προστασίας των θυμάτων που περιέχονται στον παρόντα νόμο. 3. Στα προγράμματα εκπαίδευσης και επιμόρφωσης των προηγούμενων παραγράφων δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στα θύματα που χρήζουν ειδικής προστασίας.»

Στο σημείο αυτό και διερευνώντας τις διατοπικές διαφορές στις ΥΕΑ ανά την Ελλάδα αναφορικά με την εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής, αξίζει να συζητηθεί ότι, όπως αναφέρθηκε και στο Β' μέρος της παρούσας μελέτης, κατά το χρόνο διενέργειας της έρευνας και κατά τις τηλεφωνικές επικοινωνίες της ερευνήτριας με τις ΥΕΑ πανελλαδικά (Νοέμβριος 2019 – Ιανουάριος 2020), από τις 42 ΥΕΑ που τελούσαν σε λειτουργία, οι 30 δεν είχαν εφαρμόσει ποτέ το μέτρο, ενώ μόνο σε 12 ΥΕΑ υπήρχαν επιμελητές που είχαν εφαρμόσει τη συνδιαλλαγή έστω και μία φορά, όπως αποτυπώνεται και στο επόμενο σχήμα:

Εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής από τις ΥΕΑ πανελλαδικά

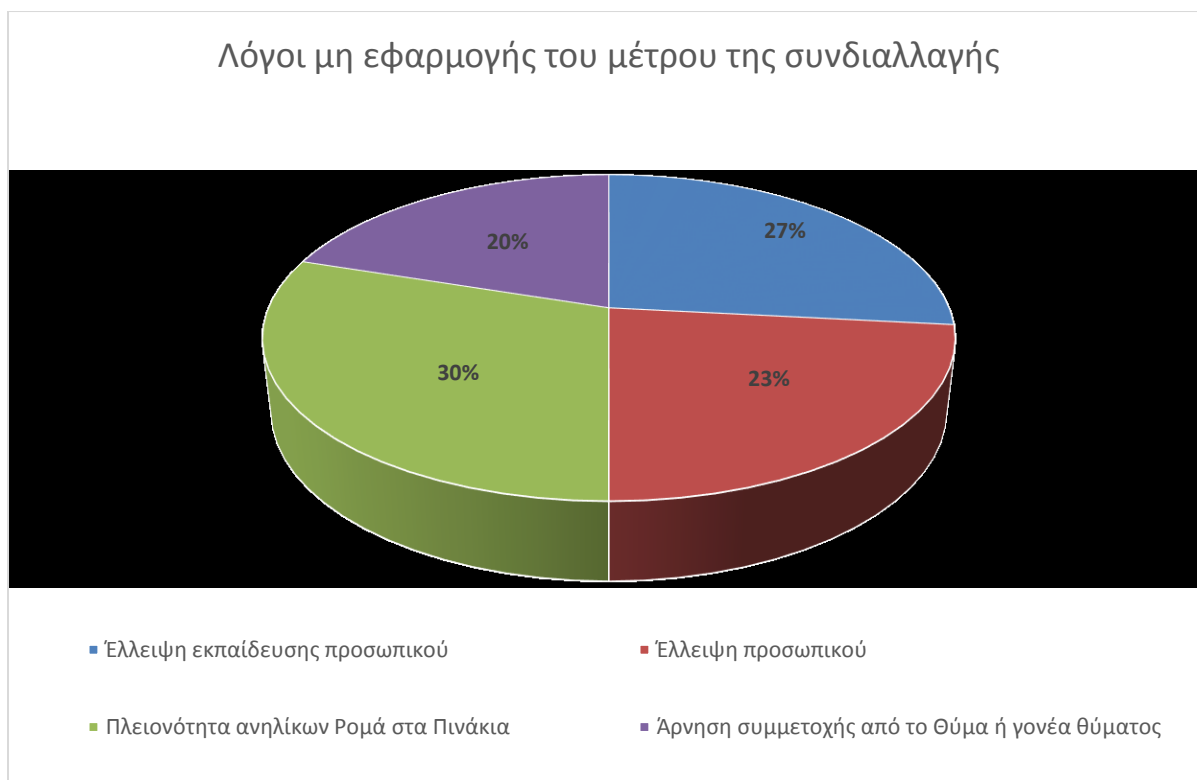

■ Έχουν εφαρμόσει το μέτρο της συνδιαλλαγής ■ Δεν έχουν εφαρμόσει το μέτρο της συνδιαλλαγής

Σχήμα 217. Εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής από τις ΥΕΑ πανελλαδικά

Από τις απαντήσεις, λοιπόν, των επιμελητών της επικράτειας περί της εφαρμογής του μέτρου της συνδιαλλαγής πανελλαδικά, προκύπτει ότι το 71,00% των ΥΕΑ δεν έχουν εφαρμόσει το μέτρο της συνδιαλλαγής, ενώ μόνο το 29,00% απάντησαν ότι το έχουν εφαρμόσει.

Στο παρακάτω σχήμα παρουσιάζονται οι λόγοι της μη εφαρμογής του μέτρου της συνδιαλλαγής από τις αντίστοιχες ΥΕΑ, όπως αναφέρθηκαν από τους επιμελητές που έλαβαν μέρος στην έρευνα:

Σχήμα 218. Λόγοι μη εφαρμογής του μέτρου της συνδιαλλαγής

Ειδικότερα, όσον αφορά στους λόγους μη εφαρμογής του μέτρου της συνδιαλλαγής:

- α) το 30,00% των επιμελητών που συμμετείχαν στην έρευνα θεωρούν ότι δεν είναι εφικτή η εφαρμογή του μέτρου, εφόσον στα πινάκια των δικαστηρίων υπερτερούν οι ανήλικοι Ρομά, οι οποίοι συχνά δεν συνειδητοποιούν τον άδικο χαρακτήρα της πράξης τους, παρουσιάζουν μεγάλο ποσοστό υποτροπής και τα θύματα αρνούνται να συνδιαλλαγούν μαζί τους,
- β) το 27,00% αυτών των επιμελητών επισημαίνει την έλλειψη εκπαίδευσης, κυρίως των δικαστικών λειτουργών, όσον αφορά τις πρακτικές αποκαταστατικής δικαιοσύνης, αλλά και την έλλειψη διαρκούς επιμόρφωσης και σταθερής υποστήριξης των επιμελητών,
- γ) το 23,00% αυτών τονίζει την έλλειψη του προσωπικού και την επιβάρυνση των ήδη υπηρετούντων επιμελητών με διπλά καθήκοντα,
- δ) το 20,00% αναφέρεται στην άρνηση συμμετοχής του θύματος ή των γονέων του θύματος σε μια διαδικασία συνδιαλλαγής.

Συγκεκριμένα, επιμελητές που υπηρετούν σε ΥΕΑ της περιφέρειας ενδεικτικά ανέφεραν:⁵¹

«Πιο συντηρητικά τα πράγματα στην επαρχία. Είναι ένα μέτρο που θέλει πολύ χρόνο» (Y1).8

«Χρειάζεται μια διαρκή συστηματική εκπαίδευση. Νιώθω μια επαγγελματική ανασφάλεια για να το υποστηρίξω» (Y2).

«Είμαστε μια πολύ μικρή και κλειστή η κοινωνία. Σε μια προσπάθειά μου για να συνδιαλλαγούν τα δύο μέρη, η μητέρα του θύματος με έβρισε και μου είπε: 'Αν ήταν το δικό σου παιδί, αυτό θα ήθελες;'» (Y3).

«Υπηρετώ μόνη εδώ. Δεν γνωρίζει ουσιαστικά η έδρα (εισαγγελείς, δικαστές) τη δυνατότητα εφαρμογής αυτών των μέτρων. Ακόμα και την πρόσφατη σχετική εγκύκλιο της Εισαγγελέως του Αρείου Πάγου την έδωσαν σε μένα να τη διαβάσω» (Y6).

«Έχω κάνει στο παρελθόν κάποιες ανεπιτυχείς προσπάθειες. Άλλη μία που επιχείρησα πρόσφατα φαίνεται να υπάρχει αντίσταση μεγάλη από το θύμα» (Y7).

«Έχουμε πολύ λιγότερες περιπτώσεις ανηλίκων που φτάνουν στα δικαστήρια, σε σχέση με τα δικαστήρια των μεγάλων πόλεων. Είμαι Επιμελήτρια Ανηλίκων με διπλά καθήκοντα. Θεωρώ πολύ ωφέλιμη την εκπαίδευση που έλαβα, γιατί χρησιμοποιώ τη διαμεσολάβηση ή τις τεχνικές της άτυπα ως μέθοδο επίλυσης συγκρούσεων σε υποθέσεις σχολικής βίας ή σε υποθέσεις οικογενειακών διαφορών» (Y10).

«Υπηρετώ εδώ σχεδόν 35 χρόνια. Τη μία και μοναδική φορά που την επέβαλε το δικαστήριο, δεν μπόρεσε να εφαρμοστεί γιατί δεν ήθελε το θύμα» (Y12).

«Είμαι στην υπηρεσία μόνη, μία επιμελήτρια ανηλίκων με διπλά καθήκοντα. Έχουμε πολλές υποθέσεις Ρομά, στους οποίους δεν μπορεί να εφαρμοστεί, αφού τα θύματα αρνούνται τη συνδιαλλαγή. Μια-δυο φορές που προτάθηκε και επιβλήθηκε, δεν μπόρεσε να εφαρμοστεί, επειδή το θύμα δεν δέχτηκε. Όσες φορές έχει εφαρμοστεί, γίνεται με εντελώς άτυπο τρόπο, ενώπιον του δικαστηρίου, χωρίς καμία προετοιμασία» (Y14).

«Βασικό πρόβλημα είναι ότι τα πινάκια είναι γεμάτα Ρομά και οι κάτοικοι έχουν πέσει πολλές φορές θύματα κλοπών τους» (Y15).

⁵¹ Στις συγκεκριμένες μαρτυρίες των επιμελητών ανηλίκων, που δεν συμμετείχαν με συνέντευξη στην έρευνα, παρά μόνο σημειώθηκε η καταγραφή των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν, εξαιτίας των οποίων δεν εφαρμόζουν το μέτρο της συνδιαλλαγής, χρησιμοποιήθηκε συμβολικά για την κωδικοποίηση των στοιχείων τους το γράμμα (Y).

«Είμαι στην υπηρεσία η μόνη επιμελήτρια ανηλίκων και αναγκαστικά ασκώ διπλά καθήκοντα. Όταν κάποια στιγμή επιβλήθηκε το μέτρο από το δικαστήριο, χωρίς πρότασή μου, και προσπάθησα να το εφαρμόσω, δεν τα κατάφερα, γιατί υπήρχε χρόνια αντιδικία με το θύμα και δεν είχε καμία διάθεση ο δράστης να δεχτεί» (Y16).

«Έχει ζητηθεί αρκετές φορές συγγνώμη από τον ανήλικο δράστη στο θύμα ενώπιον του ακροατηρίου, σε περιπτώσεις που τα έχουν ήδη βρει από μόνοι τους τα δύο μέρη με ή χωρίς δικηγόρους. Σε μία περίπτωση επιβλήθηκε πρόσφατα από το δικαστήριο συνδιαλλαγή, μετά την πρώτη εκπαίδευση των επιμελητών, ο συνάδελφος δεν μπόρεσε να το εφαρμόσει, γιατί ενώ είχε δεχτεί ο δράστης και το θύμα να συνδιαλλαγούν, στη συνέχεια έφεραν αντίσταση οι γονείς του θύματος και δεν προχώρησε η διαδικασία, εφόσον σύμφωνα και με την εγκύκλιο χρειάζεται η υπογραφή των γονέων του ανήλικου θύματος» (Y17).

«Υπηρετώ μόνη επιμελήτρια ανηλίκων εδώ με διπλά καθήκοντα και μεγάλη επιβάρυνση. Κενώθηκε και η θέση του επιμελητή σε άλλη περιοχή και με υποχρεώνουν να πάω και εκεί. Έχω ένα πολύ μικρό γραφείο, που μετά βίας χωράω η ίδια, και τα πινάκια είναι γεμάτα Ρομά. Οπότε, αφενός δεν έχω τη δυνατότητα και αφετέρου δεν προέκυψε κάποια υπόθεση, ώστε να θεωρήσω ότι μπορώ να εφαρμόσω τη συνδιαλλαγή» (Y18).

«Έχω διπλά καθήκοντα και είμαι μόνη. Σε μία περίπτωση που έκανα μια προσπάθεια, δεν ήταν δεκτικοί οι γονείς του θύματος. Δεν είναι δεκτικοί και οι δικαστές» (Y19).

«Είμαι εδώ ο μόνος επιμελητής ανηλίκων και είμαι υποχρεωμένος να εκτελώ διπλά καθήκοντα. Δεν έχουμε και υποθέσεις που θα μπορούσε να εφαρμοστεί η συνδιαλλαγή. Οι μισές του πινακίου αφορούν παραβάσεις ΚΟΚ και σχεδόν οι άλλες μισές κλοπές από Ρομά και έχουμε τέσσερις – πέντε για παράνομη είσοδο στη χώρα» (Y20).

«Είμαι μόνος μου στην υπηρεσία, ένας και μοναδικός επιμελητής ανηλίκων. Δεν έχουν τύχει υποθέσεις που θα μπορούσε να εφαρμοστεί το μέτρο. Στο πινάκιό μας ίσως και το 70% είναι κλοπές από Ρομά, στις οποίες τα θύματα ζητούν αποκατάσταση της ζημίας με επιστροφή των κλοπιμαίων, πράγμα που δεν γίνεται. Και αν υπάρξουν κάποια θύματα με συγχωρητική διάθεση, θέλουν να τελειώνουν στο δικαστήριο και να μην έχουν καμία επαφή με τους δράστες. Σε κάποιες υποθέσεις που θα μπορούσε να γίνει συνδιαλλαγή, τα δύο μέρη τα έχουν ήδη βρει

χωρίς τη μεσολάβηση του επιμελητή, οπότε το δικαστήριο καταλήγει σε αθωωτική απόφαση» (Υ21).

«Είμαστε δύο επιμελήτριες στην υπηρεσία με διπλά καθήκοντα. Δεν ξέρω ακριβώς πώς γίνεται με δομημένο τρόπο. Ωστόσο, άτυπα το έχουμε εφαρμόσει στο αστυνομικό τμήμα, όταν μας καλούν κυρίως σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας ή σε συμπλοκές ανηλίκων, προκειμένου να συμφιλιωθούν τα μέρη και να μην οδηγηθεί μια υπόθεση στη δικαστική αίθουσα» (Υ22) (δεν είχαν παρακολουθήσει την εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ).

«Είμαι η μόνη επιμελήτρια ανηλίκων κι έχω διπλά καθήκοντα. Δεν έχουν ούτε οι δικαστές τη γνώση στο συγκεκριμένο θέμα, ίσως ούτε και τη διάθεση για νέα μέτρα. Τεράστιο θέμα το μεταναστευτικό. Οι υποθέσεις που φτάνουν στο δικαστήριο είναι σχεδόν αποκλειστικά με κατηγορούμενους αλλοδαπούς και ελάχιστους Έλληνες. Ακόμα και για την κοινωνική έρευνα χρειάζεται διερμηνέα από ΜΚΟ!» (Υ23).

«Υπηρετώ μόνη στην υπηρεσία με διπλά καθήκοντα. Έχουμε δύο δικαστήρια το χρόνο. Μία φορά είχε επιβάλει τη συνδιαλλαγή το δικαστήριο, αλλά δεν εφαρμόστηκε, γιατί υπήρχε άρνηση από την πλευρά του θύματος. Γενικά, είμαι απογοητευμένη από την κατάσταση στα δικαστήρια ανηλίκων. Οι δικαστές επιλέγουν ως μέτρο κυρίως την αποζημίωση, επιβάλλοντας μάλιστα μεγάλα ποσά, που οι ανήλικοι συχνά αδυνατούν να πληρώσουν» (Υ24).

«Δεν είναι εξοικειωμένοι οι δικαστές, αλλά ούτε υπάρχει και ο χρόνος, αφού είμαι μόνη με διπλά καθήκοντα. Εάν δεν στελεχωθεί η υπηρεσία, δεν υπάρχει χρόνος εφαρμογής του μέτρου» (Υ29).

«Γεμάτα τα πινάκια με υποθέσεις Ρομά. Στις περιπτώσεις που απασχολούν το δικό μας δικαστήριο, δεν νομίζω ότι ενδείκνυται η συνδιαλλαγή, γιατί οι ανήλικοι που προσέρχονται εδώ είναι σε απόλυτη πλειοψηφία Ρομά, που με αυτόν τον τρόπο έχουν μάθει να ζουν και συχνά υποτροπιάζουν εμπλεκόμενοι ξανά σε πράξεις κλοπών» (Υ30).

«Δύσκολο στην επαρχία να εφαρμοστεί. Δεν είχαμε ίσως και ιδιαίτερες περιπτώσεις που μπορούσαμε να το εφαρμόσουμε (κυρίως ΚΟΚ και κλοπές από Ρομά). Δεν είμαστε ούτε εμείς εξοικειωμένοι με το μέτρο ούτε η έδρα, που αλλάζει συνεχώς και δεν προλαβαίνουμε να τους γνωρίσουμε. Πρόσφατα, ωστόσο, μία δικαστής επέβαλε κάτι που μας έκανε πολύ μεγάλη εντύπωση... Για την πράξη της παράνομης βίας κατ' εξακολούθηση, επέβαλε σε έναν ανήλικο δράστη που

απειλούσε ένα κορίτσι με μηνύματα και με το ότι θα ανέβαζε φωτογραφίες της στο διαδίκτυο, την επιστολή συγγνώμης προς το θύμα, στην οποία εκτός από την έκφραση συγγνώμης θα έπρεπε να γράψει τι θετικό είδε στη στάση της παθούσας μετά το συμβάν και τι πιστεύει ότι ένιωσε η κοπέλα με τις πράξεις του. Αυτή την επιστολή υποχρεώθηκε να τη συντάξει, μέσα στο πλαίσιο δέκα συναντήσεών του με την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων. Όταν ακούσαμε την απόφαση, δεν πιστεύαμε στα αυτιά μας! Μας ερχόταν να φιλήσουμε τη δικαστή!» (Υ8).

Από τις ανωτέρω αναφορές των επιμελητών ανηλίκων που υπηρετούν σε ΥΕΑ της περιφέρειας, αναδεικνύονται τα προβλήματα και οι ιδιαίτερες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν αφενός, επειδή είναι υποχρεωμένοι – λόγω υποστελέχωσης των υπηρεσιών – να ασκούν διπλά καθήκοντα, χωρίς να έχουν τον απαιτούμενο χρόνο προετοιμασίας της διαδικασίας της συνδιαλλαγής και την ανάλογη εκπαίδευση, σταθερή επιμόρφωση και διαρκή υποστήριξη ούτε εκείνοι ούτε οι δικαστικοί λειτουργοί, και αφετέρου λόγω του αυξημένου αριθμού ανήλικων Ρομά που γεμίζουν τα πινάκια των δικαστηρίων με ιδιαίτερα ποσοστά υποτροπής και συχνά επιφέρουν άρνηση στους παθόντες να συνδιαλλαγούν μαζί τους. Επίσης, ως πρόσθετη δυσκολία αναφέρεται το πλαίσιο της κλειστής και συντηρητικής μικρής κοινωνίας, που δεν είναι εξοικειωμένη και ανοιχτή σε διαδικασίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης και συμφιλίωσης των μερών.

1.5 Βίωμα και νοηματοδότηση της συνδιαλλαγής από τα εμπλεκόμενα μέρη

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι επιμελητές, όταν προτείνουν στην έκθεσή τους το μέτρο της συνδιαλλαγής, διερευνούν τις προθέσεις αρχικά του δράστη και στη συνέχεια του θύματος, όπως πράττουν και οι δικαστικοί λειτουργοί, προκειμένου να εξασφαλίσουν την πρόθυμη και αυτόβουλη συναίνεση των δύο μερών για την εφαρμογή του μέτρου. Απαραίτητη, επίσης, θεωρούν τη συναίνεση των δύο μερών τόσο οι αστυνομικοί όσο και οι δικηγόροι.

Εάν προϋπήρχε κάποια σχέση που συνέδεε τα δύο μέρη, φαίνεται ότι επηρεάζει θετικά τη συντριπτική πλειοψηφία των λειτουργών και επαγγελματιών του ΣΠΔΑ και αποτελεί για εκείνους ένα σημαντικό παράγοντα και ένα επιπλέον κίνητρο στο να εφαρμόσουν το μέτρο, εφόσον στην περίπτωση που τα μέρη γνωρίζονται, εκτιμούν ότι έχει ακόμα μεγαλύτερο νόημα η συνδιαλλαγή και εντείνεται η προσπάθεια για την επανόρθωση της βλάβης και την αποκατάσταση των σχέσεών τους.

Κατά την άποψη των λειτουργών / επαγγελματιών του ΣΠΔΑ, στις περισσότερες περιπτώσεις φαίνεται ότι ο δράστης είναι πιο θετικός στην προοπτική της συνδιαλλαγής, εφόσον έχει ομολογήσει την πράξη του, έχει αναλάβει την ευθύνη του και έχει μεταμεληθεί. Αντίθετα, το θύμα – αρχικά τουλάχιστον – παρουσιάζεται πιο επιφυλακτικό και διστακτικό, αφού το μέτρο φαντάζει αρκετά καινούργιο τουλάχιστον για την κουλτούρα της ελληνικής κοινωνίας.

Στη συνέχεια, σύμφωνα με την οπτική των ερωτηθέντων λειτουργών / επαγγελματιών του ΣΠΔΑ, ο δράστης, ενώ στην αρχή της κύριας διαδικασίας μπορεί να νιώσει εκτεθειμένος ή ίσως και ένα αίσθημα φόβου ή ντροπής, κατά τη διάρκεια αυτής βιώνει τη συνδιαλλαγή με έναν πολύ θετικό τρόπο, που τελικά τον γεμίζει ηρεμία και ανακούφιση, αποφορτίζεται, νιώθει ξαλαφρωμένος, γαληνεμένος, αρκεί να είναι ειλικρινά μεταμελημένος, χωρίς να εισπράττει την όλη διαδικασία με ενοχή. Κάποιοι ανήλικοι το βλέπουν ως ‘κάθαρση’.

Όσον αφορά τα συναισθήματα του θύματος κατά την κύρια φάση της συνδιαλλαγής, οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι η αρχική στενοχώρια, η αγανάκτηση, η οργή και ο φόβος, όταν γίνει σωστά η όλη προετοιμασία και η κύρια διαδικασία, υποχωρούν. Τότε, όπως ο δράστης, έτσι και το θύμα βιώνει τη συνδιαλλαγή ανακουφιστικά, νιώθοντας παράλληλα δικαίωση, ασφάλεια, ηθική ικανοποίηση και ενδεχομένως λύτρωση. Με αυτόν τον τρόπο, η διαδικασία αποτελεί και για το θύμα μια ‘κάθαρση’, εφόσον του δίνεται μια ξεχωριστή ευκαιρία να ακουστεί, μια δυνατότητα να εκφράσει τα συναισθήματά του, να ενδυναμωθεί η θέση του, αφού στο δικαστήριο δεν του δίνεται αυτή η δυνατότητα.

Όταν η συνδιαλλαγή είναι επιτυχής και εφαρμόζεται από εξειδικευμένο και εκπαιδευμένο επαγγελματία, τότε και τα δύο μέρη φεύγουν από τη διαδικασία με ηρεμία, νιώθοντας και οι δύο σημαντικοί. Η όλη διαδικασία της συνδιαλλαγής χαρακτηρίζεται απελευθερωτική, επιδρά θετικά στη ζωή των ανηλίκων και εκτιμάται ότι μετά τη διαμεσολάβηση επηρεάζονται με θετικό τρόπο οι σχέσεις δράστη και θύματος και εξομαλύνονται, ειδικά αν προϋπήρχε κάποια γνωριμία ή σχέση μεταξύ τους.

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα λειτουργοί / επαγγελματίες του ΣΠΔΑ φαίνεται ότι πραγματικά αποτύπωσαν με την εμπειρία τους τον τρόπο προσέγγισης της συνδιαλλαγής και το βίωμα των δραστών, των θυμάτων και των γονέων αυτών από

τη συγκεκριμένη διαδικασία, εφόσον οι συνεντεύξεις των εμπλεκομένων μερών επιβεβαίωσαν την οπτική τους.⁵²

Οι ερωτηθέντες δράστες, παρά το άγχος και τα αρχικά τους συναισθήματα φόβου, στενοχώριας και ντροπής που ένιωθαν για τη ζημία που είχαν προκαλέσει στα θύματα, δηλώνουν ότι έφυγαν από τη διαδικασία ανακουφισμένοι, γεμάτοι θετικά συναισθήματα. Από τις απαντήσεις τους προκύπτει ακόμα ότι η συνδιαλλαγή επηρεάζει με ένα θετικό πρόσημο τις σχέσεις τους με το θύμα, εφόσον ξεκαθαρίζει τουλάχιστον τις καταστάσεις και αμβλύνει τα αρνητικά συναισθήματα.

Από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων θυμάτων, διαφαίνεται ότι ο αρχικός θυμός τους εναντίον των δραστών έχει κατευναστεί, όταν ειδικά διαπίστωσαν από την πλευρά των δραστών μεταμέλεια και ανάληψη ευθύνης για τις πράξεις τους. Τα θύματα δηλώνουν ότι ήταν ειλικρινείς κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής και κάποιες αρχικές ενδεχομένως δυσκολίες και επιφυλάξεις τους κάμφθηκαν αφενός από το κλίμα ασφάλειας που δημιούργησε ο επιμελητής που ανέλαβε τον ρόλο του διαμεσολαβητή και αφετέρου από τη μεταμέλεια του δράστη. Η θετική επίδραση της συνδιαλλαγής αναδεικνύεται από τις απαντήσεις όλων των ερωτηθέντων θυμάτων, οι οποίοι μέσα από αυτή τη διαδικασία ένιωσαν να ανακουφίζονται, να μη νιώθουν πλέον άγχος ή φόβο επανάληψης της πράξης και κάποιοι συμφιλιώθηκαν με τους δράστες.

Από τις απαντήσεις δραστών και θυμάτων μπορεί εύκολα να κατανοηθεί ο θετικός τρόπος με τον οποίο βιώνουν και τα δύο μέρη τη διαδικασία της συνδιαλλαγής και οι αλλαγές που επιφέρει η διαμεσολάβηση στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται και επεξεργάζονται τη μεταξύ τους σύγκρουση.

Από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων γονέων προκύπτει ότι μέχρι την εφαρμογή του μέτρου υπήρχαν πολλά αρνητικά συναισθήματα και στις δύο πλευρές, τα οποία, μόνο όταν έγιναν αντικείμενο επεξεργασίας στις προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις, κατάφεραν να οδηγήσουν στη διαδικασία της συνδιαλλαγής, ώστε να αρθούν οι παρεξηγήσεις και να επιλυθούν οι συγκρούσεις μεταξύ των μερών.

Ο ρόλος του επιμελητή-διαμεσολαβητή σε όλα τα στάδια της διαδικασίας της συνδιαλλαγής είναι καθοριστικός. Είναι πολύ σημαντικό να νιώσουν και οι δύο

⁵² Σημειώνεται, βέβαια, ότι οι συνεντεύξεις λήφθηκαν από δράστες, θύματα και γονείς, των οποίων η υπόθεση είχε αίσια έκβαση, έχοντας προηγηθεί η κατάλληλη προετοιμασία των μερών και αφού στη συνέχεια ακολούθησε η ολοκληρωμένη εφαρμογή του μέτρου.

πλευρές την αμεροληψία και αντικειμενικότητα του διαμεσολαβητή, ώστε να ενθαρρυνθούν σε μια ανοιχτή και ειλικρινή επικοινωνία και να μπορέσουν να εκφραστούν ελεύθερα, επιλύοντας κάθε τι που τους δυσκολεύει, για να επιτύχει το μέτρο το σκοπό του.

Η θετική επίδραση της συνδιαλλαγής αναδεικνύεται από τις απαντήσεις όλων των ερωτηθέντων γονέων (τόσο των δραστών όσο και των θυμάτων), οι οποίοι ανέφεραν ότι μέσα από αυτή τη διαδικασία ένιωσαν τα παιδιά τους να ανακουφίζονται, να μη νιώθουν πλέον άγχος ή φόβο επανάληψης της πράξης και σε ορισμένες περιπτώσεις, κάποιοι κατάφεραν να συμφιλιωθούν μεταξύ τους. Στις απαντήσεις των γονέων αποτυπώνεται αφενός ο θετικός τρόπος με τον οποίο βιώνουν και τα δύο εμπλεκόμενα μέρη τη διαδικασία της συνδιαλλαγής, η οποία φαίνεται ότι συμβάλλει στην ωρίμαση των ανηλίκων, και αφετέρου οι αλλαγές που φέρνει η διαμεσολάβηση στην οπτική υπό την οποία οι εμπλεκόμενοι προσεγγίζουν και διαχειρίζονται τη σύγκρουση.

Από τα ως άνω αναδεικνύεται ότι ο ανήλικος δράστης, από τη στιγμή που έχει αποδεχτεί την ευθύνη για την πράξη του και έχει ειλικρινά μετανοήσει, βιώνει τη συνδιαλλαγή ανακουφιστικά, λυτρωτικά, εφόσον νιώθει ότι του δίνεται η ευκαιρία να εκφράσει τους λόγους που τον ώθησαν στην τέλεση της συγκεκριμένης πράξης και να ζητήσει με ωριμότητα συγγνώμη, χωρίς να νιώσει ταπεινωμένος. Βιώνει τη συνδιαλλαγή ως μια διαδικασία στην οποία γίνεται σεβαστός ως πρόσωπο, χωρίς να ταυτίζεται με την πράξη του. Η αγωνία να ανταποκριθεί στη διαδικασία και να εξηγήσει τις φορτισμένες συνθήκες κάτω από τις οποίες τέλεσε την άδικη πράξη συνυπάρχει με την προσμονή του να συγχωρεθεί από το θύμα (Μαλλούχου, 2014).

Η αποδοκιμασία της άδικης πράξης, η οποία διακρίνεται από τον δράστη της και το «επανεντακτικό» ντρόπιασμα του τελευταίου, ο οποίος αντιμετωπίζεται με σεβασμό και χωρίς να στιγματίζεται, όπως εύστοχα περιγράφεται στη θεωρία του Braithwaite (1989), φαίνεται ότι δίνει μια μοναδική ευκαιρία στον δράστη για την συνειδητοποίηση των συνεπειών της πράξης του και την απρόσκοπτη (επαν)ένταξή του στο κοινωνικό σύνολο (Crawford & Newburn, 2003· Massaro, 2013· Wallis, 2014).

Η δυνατότητα που παρέχεται στα θύματα, μέσω της συνδιαλλαγής, να επικοινωνήσουν με τον δράστη σε ένα προστατευτικό πλαίσιο με την επίβλεψη και τον συντονισμό ενός διαμεσολαβητή, να κατανοήσουν τους παράγοντες που οδήγησαν τον δράστη στην τέλεση της άδικης πράξης και να αποδεχτούν τη

συγγνώμη του, εκτιμάται ότι δρα ευεργετικά στην ψυχική τους υγεία, αφού απεκδύονται τα όποια αρνητικά συναισθήματα τους έχει προκαλέσει το έγκλημα (Armour and Umbreit, 2006· Choi et al., 2010· Van Camp & Wemmers, 2013· Sherman et al., 2015). Έχει δε παρατηρηθεί ότι ένας αριθμός παθόντων δεν επιζητά την τιμωρία, αλλά την απολογία και την ειλικρινή μεταμέλεια του δράστη – μέσω της οποίας λαμβάνουν ικανοποίηση σε ηθικό επίπεδο – την αποκατάσταση της ζημίας που εκείνος προκάλεσε και γενικότερα τη συμμετοχή του σε πρακτικές που είναι ωφέλιμες για όλους τους «*πρωταγωνιστές*» του εκάστοτε συγκεκριμένου εγκλήματος (Aertsen et al., 2004· Dignan, 2005· Hoyle & Zedner, 2007· Strang, 2002· Αρτινοπούλου, 2011· Κουράκης, 2012).

Σημειώνονται, ωστόσο, κάποιες διαφοροποιήσεις στη στάση των ενήλικων θυμάτων σε σχέση με αυτή των ανήλικων, των οποίων η συναίνεση για συνδιαλλαγή επηρεάζεται και συνδιαμορφώνεται με εκείνη των γονέων τους, που σε μια προσπάθειά τους να προστατέψουν τα παιδιά τους από ενδεχόμενες μελλοντικές παράνομες πράξεις των δραστών, παρουσιάζονται συχνά με αρνητική ή/και τιμωρητική διάθεση απέναντί τους. Αντίθετα, τα ενήλικα θύματα, όπως επισημάνθηκε και στις συνεντεύξεις ορισμένων επιμελητών, λαμβάνουν συχνά έναν ρόλο συμβουλευτικό ή «*γονεϊκό*», επιδεικνύοντας επιείκεια και κατανόηση στη συμπεριφορά των ανήλικων δραστών και διάθεση να τους βοηθήσουν, ώστε να μη συνεχίσουν την παραβατική τους δραστηριότητα.

Στο σημείο αυτό, η ερευνήτρια καταθέτει την εμπειρία της από τη συμμετοχική της παρατήρηση σε μια υπόθεση σωματικής βίας με ενήλικο θύμα. Η πράξη για την οποία είχε παραπεμφθεί και καταδικαστεί η κατηγορούμενη ήταν η επικίνδυνη σωματική βλάβη. Κατά τον χρόνο τέλεσης τη πράξης, η ανήλικη ήταν 16 ετών και η παθούσα 35. Υπήρχαν κάποιες φιλικές σχέσεις που συνέδεαν τις δύο οικογένειες. Η δράστis έκανε παρέα με τη μεγαλύτερη κόρη της παθούσας, ενώ φιλικές σχέσεις διατηρούσαν και οι δύο μικρότερες κόρες των δύο οικογενειών. Την ημέρα του συμβάντος, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της δράστιδος, γύρισε κλαμένη η αδερφή της στο σπίτι και της είπε ότι στην πλατεία την χτύπησε η μητέρα της φίλης της (παθούσα). Χωρίς να το πολυσκεφτεί η ανήλικη δράστis και χωρίς να ελέγξει την αλήθεια των ισχυρισμών της μικρής αδερφής της, και έχοντας στην ουσία αναλάβει ένα γονεϊκό ρόλο, εφόσον οι γονείς της εργάζονταν και βρίσκονταν πολλές ώρες εκτός σπιτιού (εκείνο το διάστημα η δράστis βίωνε παράλληλα μια δύσκολη περίοδο

στη ζωή της, καθώς είχε συνάψει σχέση με κάποιον μεγαλύτερό της, ο οποίος ασκώντας της λεκτική και σωματική βία την είχε φέρει στο σημείο να διαπράξει απόπειρα αυτοκτονίας λίγες μέρες πριν), έτρεξε στην πλατεία και άρχισε να γρονθοκοπεί την παθούσα, η οποία προέβη σε μήνυση. Η ανήλικη δράστις παραδέχτηκε αμέσως την πράξη της και δήλωσε μεταμελημένη. Και οι δύο πλευρές είδαν θετικά από την πρώτη στιγμή την πρόταση της επιμελήτριας για συνδιαλλαγή. Το μέτρο επιβλήθηκε από το δικαστήριο και εφαρμόστηκε κανονικά. Αυτό, όμως, που προέκυψε κατά τη συνέντευξη της παθούσας στην ερευνήτρια, και όχι κατά την ακροαματική διαδικασία ή κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής, είναι ότι και η μητέρα της δράστιδος έφτασε εκείνη την ημέρα στον τόπο του συμβάντος και, αντί να συγκρατήσει την κόρη της, χτύπησε κι εκείνη την παθούσα (η ίδια η μητέρα της δράστιδος κατά τη συνέντευξη μόνο παραδέχτηκε ότι επιτέθηκε στην παθούσα, γιατί δεν μπορούσε να κατανοήσει πώς τα έβαλε με ένα μικρό παιδί). Η παθούσα στο τέλος (κατά τη διάρκεια της συνέντευξης) είπε ότι δέχτηκε να συνδιαλλαγεί με την ανήλικη, ώστε να δώσει μια ευκαιρία και ένα καλό παράδειγμα και σε εκείνη αλλά και στα δικά της παιδιά, εφόσον η ανήλικη έδειξε κάποια μεταμέλεια. Ωστόσο επιφυλάχθηκε για το δικαίωμά της να προσφύγει στα αστικά δικαστήρια ζητώντας αποζημίωση για τα χτυπήματα που της επέφερε η μητέρα της δράστιδος.

1.6 Αξιολόγηση του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής

Οι συμμετέχοντες λειτουργοί / επαγγελματίες του ΣΠΔΑ διάκινονται θετικά για το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής, εκτιμώντας –όπως αναλυτικότερα εκτέθηκε στο Β΄ Μέρος της παρούσας μελέτης, όπου αποτυπώθηκαν τα εμπειρικά δεδομένα– ότι είναι ένα από τα πιο σύγχρονα και τα πιο ενδεδειγμένα πλέον μέτρα, πολύ σημαντικό και ωφέλιμο, αποτελεσματικό, λυτρωτικό, καινοτόμο, πολλά υποσχόμενο, με δυναμική προοπτική, που λειτουργεί διαπαιδαγωγικά, εφόσον παρέχει μια μοναδική ευκαιρία έκφρασης συναισθημάτων και εξομάλυνσης / αποκατάστασης των σχέσεων των δύο μερών, με την προϋπόθεση ότι εφαρμόζεται σωστά από εκπαιδευμένους επαγγελματίες.

Η συνδιαλλαγή χαρακτηρίζεται ως μια ισότιμη και δίκαιη διαδικασία με οφέλη και ισομέρεια για τις δύο πλευρές, που δεν ευνοεί ούτε αδικεί κάποιο από τα μέρη. Αντίθετα λειτουργεί εξισορροπητικά στοχεύοντας στην ικανοποίηση και τη δικαίωση όλων των εμπλεκόμενων, αλλά απαιτεί τους κατάλληλους χειρισμούς από τον διαμεσολαβητή.

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων εκτιμά ότι η συνδιαλλαγή δεν αποτελεί μια επιεική και ήπια, ούτε όμως και μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη. Οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι η συνδιαλλαγή αποτελεί μια δομημένη επανορθωτική διαδικασία, μια δίκαιη μορφή μεταχείρισης, ισότιμη και για τα δύο μέρη, με καθαρά διαπαιδαγωγικό χαρακτήρα και πιθανόν πολύ πιο ωφέλιμη από τα λοιπά αναμορφωτικά μέτρα. Χαρακτηρίζεται ως ένα πολύ δυνατό μέτρο, που φέρνει τον δράστη αντιμέτωπο με τις πράξεις του, με τις προθέσεις του, αποφεύγοντας τις υπεκφυγές και τις δικαιολογίες, αντιμετωπίζοντας την αλήθεια κατάματα, κάτι που απαιτεί την έκθεσή του και γι' αυτόν τον λόγο. Ορισμένοι, πάντως, χαρακτηρίζουν τη διαδικασία μια αυστηρή μορφή μεταχείρισης. Ωστόσο, σε περίπτωση που ο δράστης αποφύγει την εκτενή ακροαματική διαδικασία και νιώσει ότι με μία συγγνώμη ξεμπερδεψε και δεν αισθανθεί την ουσία του μέτρου, τότε η συνδιαλλαγή για τους ερωτηθέντες χαρακτηρίζεται ως μια ήπια μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη.

Ασφαλώς, η συνδιαλλαγή συμβάλλει στην επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού της μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη: στη διαπαιδαγώγησή του, εφόσον μέσα από την ανάληψη της ευθύνης εκ μέρους του αντιλαμβάνεται τις συνέπειες των πράξεών του, έρχεται σε επαφή και με τα δικά του συναισθήματα και με τα συναισθήματα της άλλης πλευράς, αυξάνεται η ενσυναίσθησή του, η κοινωνική του υπευθυνότητα, ωριμάζει και επέρχεται η αποκατάσταση των ανθρωπίνων σχέσεων και η επανόρθωση της βλάβης.

Πράγματι, όπως αναδύεται και από διάφορες βιβλιογραφικές πηγές, η συγκεκριμένη αποκαταστατική πρακτική, φαίνεται ότι διαδραματίζει έναν καθοριστικό ρόλο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου παραβάτη, εφόσον του παρέχει τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσει τις συνέπειες της πράξης του απέναντι στο θύμα αλλά και ευρύτερα στην κοινωνία (Beauregard, 1998· Umbreit et al., 2004· Massaro, 2013· Κουράκης, 2012· Πιτσελά, 2013· Σταθουλοπούλου 2011). Η επιστημονική κοινότητα σε διεθνές επίπεδο έχει υποδεχτεί θερμά τον θεσμό της συνδιαλλαγής και της διαμεσολάβησης – ιδιαίτερα σε υποθέσεις εμπλοκής ανήλικων δραστών, η παραβατικότητα των οποίων εκτιμάται γενικότερα ως ένα φυσικό και προσωρινό φαινόμενο (Πιτσελά, 2013) – εφόσον αναγνωρίζεται ο παιδαγωγικός χαρακτήρας της επανορθωτικής αυτής πρακτικής για τον ανήλικο παραβάτη (Baldry, 1998· Karp & Breslin, 2001· Latimer et al., 2005· Wallis, 2014). Με τον ενεργητικό ρόλο του δράστη στη διαδικασία και την ενδυνάμωση της θέσης του θύματος, οι

«πρωταγωνιστές» της διαφοράς «φωτίζονται» όπως και η έκφραση του συναισθήματός τους, η κρατική παρέμβαση παρακάμπτεται και η αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνης μεταξύ δράστη-θύματος ανατίθεται στους ίδιους (Γαλανού, 2011: 290).

Παράλληλα, γίνεται ευρύτερα αποδεκτό ότι μέσω της συνδιαλλαγής επανέρχονται στο προσκήνιο οι ανάγκες του θύματος, οι οποίες υποσκελίζονται στο πλαίσιο του «παραδοσιακού» συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, αφού αυτό επικεντρώνεται κυρίως στον δράστη της αξιόποινης πράξης (Αλεξιάδης, 2007). Η δυνατότητα που δίνεται στο θύμα να αντιμετωπίσει κατά πρόσωπο τον δράστη, άρα και τους φόβους του απέναντί του, εκτιμάται ότι βοηθούν τον παθόντα να σταματήσει να συντηρεί αρνητικά συναισθήματα για τον δράστη, που υποβαθμίζουν την ποιότητα της ζωής του στο στάδιο που ακολουθεί τη θυματοποίησή του (Morris, 2002· Van Camp & Wemmers, 2013). Η ευεργετική δε επίδραση της συνδιαλλαγής και στα δύο μέρη φαίνεται ότι δεν εξαντλείται σε έναν περιορισμένο χρονικό ορίζοντα (Rossner, 2013).

Ωστόσο, όσον αφορά την αξιολόγηση της εφαρμογής του μέτρου στο ελληνικό ΣΠΔΑ, οι περισσότεροι ερωτηθέντες λειτουργοί / επαγγελματίες δεν φαίνονται ικανοποιημένοι, εφόσον δεν εφαρμόζεται στον βαθμό που θα ήθελαν, οι δικαστικοί λειτουργοί δεν είναι ακόμα εξοικειωμένοι, θεωρούν ότι αφορά κάτι πρώιμο και άγουρο που χτίζεται με αργούς ρυθμούς και δεν υπάρχει διαμορφωμένη κουλτούρα εφαρμογής του μέτρου.

Ωστόσο, αξιοσημείωτο επίσης είναι – κατά την κρίση της ερευνήτριας – ότι, παρ' όλο που δεν υπάρχουν επίσημα στατιστικά στοιχεία στα ελληνικά δικαστήρια σχετικά με την υποτροπή δραστών (έννοια που καταργήθηκε με τον ΠΚ του 2019) στους οποίους εφαρμόστηκαν αποκαταστατικές πρακτικές και κυρίως αυτή της συνδιαλλαγής, κανένας από τους ερωτηθέντες λειτουργούς / επαγγελματίες δεν μπόρεσε να θυμηθεί περίπτωση ανηλίκου που απασχόλησε ξανά το δικαστικό σύστημα, ενώ είχε εφαρμόσει το συγκεκριμένο αναμορφωτικό μέτρο. Περαιτέρω, βιβλιογραφικά υποστηρίζεται ότι οι δράστες που συμμετέχουν σε αποκαταστατικές διαδικασίες, παρουσιάζουν μειωμένες πιθανότητες υποτροπής (Latimer et al., 2005· Newburn, 2007· Maxwell & Morris, 2000· Rodriguez, 2007· Sherman et al., 2015) και αυτός είναι ένας δείκτης που θα μπορούσε σε ένα βαθμό να συνυπολογιστεί στον χαρακτηρισμό ενός μέτρου ως επιτυχούς ή αποτυχημένου (Merrington & Stanley,

2007· Λαμπροπούλου, 2012), παρ' όλο που και η ίδια η έννοια της υποτροπής παραπέμπει σε πολυπαραγοντικούς συσχετισμούς.

1.7 Σκέψεις και προσδοκίες των λειτουργών / επαγγελματιών του ΣΠΔΑ, αναφορικά με την επαρκή ή μη κατάρτισή τους στο πεδίο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και των πρακτικών της

Η εστιασμένη εκπαίδευση των επιμελητών ανηλίκων και των δικαστικών λειτουργών στο ΙΝ.ΕΠ – ΕΚΔΔΑ από το Εργαστήριο Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης του Παντείου Πανεπιστημίου σε συνεργασία με τον ΣΕΔΑ (κατά τα έτη 2017 – 2019), αποτέλεσε ορόσημο για τον τρόπο με τον οποίο ασκούν πλέον τον διαμεσολαβητικό τους ρόλο οι επιμελητές, εφόσον ήταν η αφετηρία ώστε να λάβουν ορισμένες σημαντικές κατευθυντήριες γραμμές και να οριστεί ένα πρωτόκολλο για τον τρόπο διενέργειας της διαμεσολάβησης. Με αυτό τον τρόπο, η διαδικασία απέκτησε πιο οργανωμένη μορφή και μεθοδολογία, οι επιμελητές και οι δικαστικοί λειτουργοί που έλαβαν μέρος ένιωσαν πιο ασφαλείς, πιο σίγουροι και άρχισαν να μιλούν για το συγκεκριμένο ζήτημα με μια «κοινή γλώσσα», που αποτυπώθηκε και στην υπ' αριθ. 7/25-6-2019 εγκύκλιο της Εισαγγελέως του Αρείου Πάγου, κ. Ξένης Δημητρίου.

Ωστόσο, από το 2003 που εισήχθη το μέτρο της συνδιαλλαγής ανήλικου δράστη και θύματος στο ποινικό δίκαιο ανηλίκων και μέχρι το 2017, φαίνεται ότι ο κάθε Επιμελητής δρούσε αυτοβούλως, αυτοσχεδιάζοντας, και οι διαμεσολαβήσεις γίνονταν με πιο άτυπο τρόπο, ανάλογα με την κρίση, την οπτική, το εκπαιδευτικό υπόβαθρο και την προσωπική ενασχόληση του κάθε επιμελητή.

Η πλειονότητα των Επιμελητών που συμμετείχαν στην έρευνα εκτιμά ότι δεν είναι επαρκής η ενημέρωση και η κατάρτιση, τουλάχιστον των εισαγγελικών και δικαστικών λειτουργών, για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της, όμως αναγνωρίζουν ότι – ειδικά με την εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ – έχουν γίνει κάποια σημαντικά βήματα, κυρίως όσον αφορά στην επιμόρφωση των επιμελητών. Ωστόσο, οι ίδιοι νιώθουν ότι αυτό δεν είναι αρκετό και ότι χρειάζονται συστηματική και συνεχή υποστήριξη και ανατροφοδότηση, εφόσον μόνο μια τέτοια συνθήκη θα δημιουργούσε ένα αίσθημα ασφάλειας

Σχεδόν όλοι οι ερωτηθέντες δικαστικοί λειτουργοί πιστεύουν ότι η ενημέρωση και η κατάρτισή τους για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της είναι

ανεπαρκής και δηλώνουν ότι έχουν ανάγκη περαιτέρω επιμόρφωσης στο συγκεκριμένο πεδίο.

Όλοι οι ερωτηθέντες αστυνομικοί έχουν τη γνώμη ότι η ενημέρωση και κατάρτισή τους για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της δεν είναι καθόλου επαρκής και ότι θα έπρεπε να ενημερώνονται σχετικά με αυτές τις διαδικασίες.

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα δικηγόροι, επίσης, πιστεύουν ότι η ενημέρωση και η κατάρτιση των νομικών για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της είναι αρκετά ελλιπής και ανεπαρκής και ότι τα τελευταία μόλις χρόνια αρχίζουν να ενημερώνονται για νέες εναλλακτικές μορφές επίλυσης συγκρούσεων, εφόσον η διαμεσολάβηση έλαβε υποχρεωτικό χαρακτήρα σε κάποιες διαδικασίες.

1.8 Πεδία βελτίωσης του θεσμού της διαμεσολάβησης

Τα πεδία βελτίωσης του θεσμού της διαμεσολάβησης στα οποία εστίασαν οι ερωτηθέντες λειτουργοί / επαγγελματίες είναι τα ακόλουθα:

- Περισσότερη και συνεχιζόμενη εκπαίδευση / κατάρτιση / υποστήριξη των δικαστικών λειτουργών, επιμελητών ανηλίκων και όλων των επαγγελματιών που υπηρετούν στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης ανηλίκων. Δικαστές & εισαγγελείς αποκλειστικής αρμοδιότητας σε υποθέσεις ανηλίκων.
- Σαφές και ξεκάθαρο νομικό πλαίσιο / πρωτόκολλο για κάθε στάδιο της συνδιαλλαγής, αλλά με εστίαση στο περιεχόμενο, για το οποίο θα είναι ενήμεροι και οι δικαστικοί λειτουργοί.
- Επαρκής στελέχωση των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων και των δικαστικών υπηρεσιών, ώστε οι επιμελητές και οι δικαστικοί λειτουργοί να μην είναι επιβαρυνόμενοι με πολλαπλά καθήκοντα, και να μπορεί να εξασφαλιστεί η δυνατότητα ο διαμεσολαβητής να είναι πραγματικά ουδέτερος και αμερόληπτος.
- Αλλαγή κουλτούρας ήδη από την οικογένεια και το σχολείο, και καλλιέργεια στην κοινή γνώμη της αξίας της συνδιαλλαγής και της αποκατάστασης των σχέσεων μεταξύ των μερών μιας σύγκρουσης. Είναι αναγκαία η προετοιμασία της κοινότητας. Ευρύτερη επικοινωνία στην κοινωνία της σημασίας και του βαθύτερου περιεχομένου της συνδιαλλαγής.

- Συνεργασία με άλλους φορείς και εξάπλωση του θεσμού στα σχολεία και την κοινότητα.
- Ευρύτερη εφαρμογή του μέτρου, καθώς και εφαρμογή του μέσω του άρθρου 46 Κ.Π.Δ. ή λύση των διαφορών πριν οδηγηθεί μια υπόθεση στις δικαστικές αίθουσες. Δημιουργία τμημάτων διαμεσολάβησης σε σχολεία, δήμους, αστυνομία, υπηρεσίες, ώστε να επιλύονται οι διαφορές με αποκαταστατικές πρακτικές.
- Εφαρμογή της διαμεσολάβησης από άτομα εξειδικευμένα που θα επιλεγούν, θα εκπαιδευτούν και θα αναλαμβάνουν αποκλειστικά αυτό τον ρόλο και όχι παράλληλα με άλλους.
- Εφαρμογή του μέτρου προδικαστηριακά και σε έγκαιρο χρόνο, δηλαδή αμέσως μετά την τέλεση της πράξης.

1.9 Τα βασικότερα προβλήματα των λειτουργών / επαγγελματιών του ΣΠΔΑ κατά την επιτέλεση του έργου τους

Τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι λειτουργοί / επαγγελματίες του ΣΠΔΑ συνοψίζονται στα ακόλουθα:

- Ανυπαρξία υποστηρικτικών δομών
- Υποστελέχωση Υπηρεσιών
- Αύξηση εργασιακού αντικειμένου / άσκηση διπλών καθηκόντων
- Εργασιακός φόρτος / επαγγελματική εξουθένωση
- Έλλειψη κατευθυντήριων γραμμών για τον τρόπο αντιμετώπισης των επιμελητών από τις δικαστικές και διοικητικές αρχές / μη ξεκάθαρος ο ρόλος του επιμελητή
- Έλλειψη «πολυφωνίας» / σχέσης μεταξύ του επιμελητή και της δικαστικής εξουσίας / μη εξειδίκευση των δικαστών
- Υλικοτεχνικές / οργανωτικές ελλείψεις (γραμματεία, μηχανοργάνωση, κτιριακές)
- Έλλειψη εκπαίδευσης σε νέα εργαλεία που θα μπορούσαν να καταστήσουν τους επιμελητές πιο αποτελεσματικούς στην προσέγγιση του δράστη και του θύματος, στη διερεύνηση και εκτίμηση των αναγκών τους
- Έλλειψη κοινής στρατηγικής στις ΥΕΑ της χώρας / διαφορετικές προσεγγίσεις των επαγγελματιών

- Ανυπαρξία εποπτείας για τους επιμελητές
- Ανεπάρκειες σε όλο τον δημόσιο τομέα και ειδικά στον τομέα παιδικής προστασίας
- Καθυστέρηση στις διαγνώσεις και τις αξιολογήσεις των παιδιών από παιδοψυχιατρικές μονάδες ή κέντρα αξιολόγησης μαθησιακών αναγκών
- Η αντιμετώπιση του ανηλίκου μέσα στο ποινικό σύστημα
- Η έλλειψη συνέπειας των ανηλίκων στην εφαρμογή των μέτρων χωρίς κάποια επίπτωση και συνακόλουθα αίσθημα ατιμωρησίας
- Νόμοι που μένουν ανενεργοί, λόγω της μεταφοράς τους από το εξωτερικό χωρίς κατάλληλη προσαρμογή στο ελληνικό ποινικό σύστημα
- Έλλειψη κώδικα δεοντολογίας
- Αδυναμία επίτευξης στόχων συμβουλευτικής με τον ανήλικο
- Ανυπαρξία κοινού πλαισίου και κοινής γλώσσας συμβουλευτικής παρέμβασης στον κλάδο
- Συχνή εναλλαγή δικαστικών και εισαγγελικών λειτουργών ανηλίκων / μη αποκλειστική αρμοδιότητα οι υποθέσεις ανηλίκων
- Παράλληλη συνεργασία του ίδιου επιμελητή με ανήλικο και οικογένεια
- Έλλειψη διεπιστημονικών συνεργασιών με εξειδικευμένους επαγγελματίες / υπηρεσίες / αστυνομικές αρχές / φορείς της κοινότητας

1.10 Συνθήκες που θα διευκόλυναν το έργο των λειτουργών / επαγγελματιών

Οι συνθήκες που θα μπορούσαν να διευκολύνουν το έργο των λειτουργών / επαγγελματιών κατά την επιτέλεση του έργου τους, συνοψίζονται στις ακόλουθες:

- Στελέχωση ΥΕΑ / αστυνομικών / δικαστικών / κοινωνικών υπηρεσιών
- Λειτουργία υποστηρικτικών δομών για παραπομπές / Συνεργασία και δικτύωση των υπηρεσιών με προτεραιότητα στους ανηλίκους που απασχολούν το ποινικό σύστημα / Συνεργασία με φορείς της κοινότητας
- Συνεχής εκπαίδευση και επιμόρφωση όλων όσοι εμπλέκονται στο ΣΠΔΑ
- Διεπιστημονικές συνεργασίες με εξειδικευμένους επιστήμονες / εμπειρογνώμονες / υπηρεσίες / φορείς
- Καλή συνεργασία δικαστικών & διοικητικών αρχών & επαγγελματιών του ΣΠΔΑ

- Χωρισμός αρμοδιοτήτων, ώστε να μην υπάρχει συχνή εναλλαγή εισαγγελέων και δικαστών ανηλίκων / Στενότερη συνεργασία ΥΕΑ με τις δικαστικές αρχές
- Εποπτεία επιμελητών για ενδυνάμωση και αποφυγή επαγγελματικής εξουθένωσης
- Ξεκάθαρο νομικό πλαίσιο
- Δημιουργία κώδικα δεοντολογίας
- Θεσμική κατοχύρωση του ρόλου του επιμελητή ανηλίκων τόσο στην ποινική διαδικασία όσο και στην πρόληψη / Όχι διπλά καθήκοντα τόσο σε υποθέσεις ανηλίκων όσο και σε υποθέσεις κοινωνικής αρωγής
- Εξειδίκευση επιμελητών
- Άμεση ενημέρωση των ανηλίκων από τη σύλληψή τους για τις συνέπειες της εμπλοκής τους με τη δικαιοσύνη
- Κλιμάκωση των μέτρων από τους εισαγγελικούς και δικαστικούς λειτουργούς, σε περίπτωση μη συμμόρφωσης των ανηλίκων, ώστε να περιοριστεί το ενδεχόμενο νέας εμπλοκής τους με τη δικαιοσύνη
- Μηχανισμός ελέγχου παρακολούθησης της εφαρμογής των αναμορφωτικών μέτρων
- Παρακολούθηση της αποτελεσματικότητας εφαρμογής των αναμορφωτικών μέτρων
- Κατάλληλοι χώροι συνάντησης και επικοινωνίας με τους ανήλικους και τις οικογένειές τους
- Φιλικά και προσαρμοσμένα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα για ανήλικους Ρομά / χώροι υποστήριξης (π.χ. κέντρα ημέρας) για τα παιδιά που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο
- Ανάπτυξη του θεσμού της αναδοχής για ανήλικους παραβάτες
- Γραμματειακή υποστήριξη των υπηρεσιών επιμελητών / υλικοτεχνικές υποδομές
- Υποστήριξη από το Υπουργείο στα αιτήματα που υποβάλλονται από τις ΥΕΑ και αφορούν είτε την εύρυθμη λειτουργία των υπηρεσιών είτε την ενδυνάμωση των επαγγελματιών, προκειμένου να ανταποκριθούν αποτελεσματικότερα στον απαιτητικό επαγγελματικό τους ρόλο

1.11 Η αντίληψη των λειτουργών / επαγγελματιών για τον ρόλο τους⁵³

Οι επιμελητές που έλαβαν μέρος στην έρευνα χαρακτηρίζουν τον δικό τους ρόλο μέσα στο ΣΠΔΑ ως: πολύ σημαντικό και καθοριστικό για τη διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου, υποστηρικτικό, συμβουλευτικό, παιδαγωγικό, απαιτητικό, υπεύθυνο, πολυδιάστατο, πολυεργαλείο, σωσίβιο. Ο Επιμελητής νιώθει ότι είναι σύμβουλος κοινωνικής και οικογενειακής διαχείρισης, διαμεσολαβητής ανάμεσα στην ποινική δικαιοσύνη και την κοινωνία, ένας σταθμός – μια σταθερά για τον ανήλικο, σύμμαχος και βοηθός του ανηλίκου και της οικογένειάς του, που συμβάλλει στη διαμόρφωση υπεύθυνων και ώριμων ανθρώπων.

Οι δικαστικοί λειτουργοί χαρακτηρίζουν τον δικό τους ρόλο μέσα στο ΣΠΔΑ ως: πολύπλευρο, απαιτητικό, πολύπλοκο, εξισορροπητικό, ανθρώπινο, παιδοκεντρικό, προστατευτικό, καθοδηγητικό, κάποιες φορές διεκπεραιωτικό. Ο δικαστικός λειτουργός νιώθει ότι λαμβάνει τη μορφή προστάτη και υπερασπιστή των δικαιωμάτων του παιδιού.

Οι αστυνομικοί χαρακτηρίζουν τον δικό τους ρόλο μέσα στο ΣΠΔΑ ως: ιδιαίτερα σύνθετο. Ο αστυνομικός νιώθει ότι είναι ο προστάτης του νόμου και ο κυματοθραύστης μεταξύ της κυβέρνησης και της κοινωνίας και, παράλληλα με το κοινωνικό ή και το αυστηρό του πρόσωπο, λαμβάνει συχνά τον ρόλο του παιδαγωγού.

Οι δικηγόροι χαρακτηρίζουν τον ρόλο τους μέσα στο ΣΠΔΑ ως: διανοούμενο μαχητή και υπερασπιστή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που πρέπει να βρίσκεται μέσα στη ζωή, να αντιλαμβάνεται τι γίνεται γύρω του και να χρησιμοποιεί κάθε μέσο που του δίνει η επιστήμη και η κουλτούρα του, προκειμένου να βοηθήσει το παιδί.

1.12 Οραματισμός ιδανικού συστήματος ποινικής μεταχείρισης ανήλικων δραστών

Το ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών, σύμφωνα με την οπτική των ερωτηθέντων λειτουργών / επαγγελματιών του ΣΠΔΑ, περιγράφεται ως: περισσότερο εξατομικευμένο, λαμβάνοντας υπ' όψιν τις πραγματικές ανάγκες των ανήλικων, αλλά και παράλληλα με ολιστική προσέγγιση προς όλους όσους εμπλέκονται στην άδικη πράξη: ένα σύστημα που θα διαπαιδαγωγεί τους ανήλικους,

⁵³ Στη συγκεκριμένη ενότητα και πιο ειδικά στις υπό στοιχ. 11 και 12 υποενότητες έχουν επιλεγεί κυρίως αυτούσιες εκφράσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα, οι οποίες αναλυτικότερα και πληρέστερα έχουν αποτυπωθεί στο Β' Μέρος της παρούσας συσχετιζόμενες με τους αντίστοιχους κωδικούς των συμμετεχόντων

θα τους επανεντάσσει στην κοινωνία, θα καλλιεργεί ένα κλίμα φιλικής δικαιοσύνης προς τα παιδιά, με το πνεύμα ότι η δικαιοσύνη είναι εδώ, για να υποστηρίξει τους ανήλικους παραβάτες και όχι για να τους τιμωρήσει και να τους καταδικάσει· ένα σύστημα ενισχυμένο όσον αφορά στα δικαιώματα των ανηλίκων και μια κοινωνική πολιτική που να υπηρετεί τους στόχους της ποινικής δικαιοσύνης· ένα σύστημα που θα διαθέτει μεγαλύτερο πλουραλισμό επιλογών στα αναμορφωτικά μέτρα, ώστε να δίνεται η ευκαιρία να επιλεγεί το καταλληλότερο για την κάθε περίπτωση, με ουσιαστικό περιεχόμενο, αρκεί να υπάρχουν τα μέσα και οι δυνατότητες υλοποίησης τους και να εξασφαλίζεται η εφαρμογή τους· ένα σύστημα με αναλογική και άμεση δικαιοσύνη· ένα σύστημα με καθαρά διαπαιδαγωγικό προσανατολισμό και με κλιμάκωση στην επιβολή των αναμορφωτικών μέτρων, η μη τήρηση των οποίων θα επιφέρει συνέπειες στον ανήλικο, εφόσον η αίσθηση ατιμωρησίας συχνά ενισχύει την υποτροπή· ένα σύστημα, μέσα στο πνεύμα και τη φιλοσοφία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, όπου θα εφαρμόζονται ουσιαστικά οι πρακτικές της, ει δυνατόν σε όλα τα αδικήματα, με καταρτισμένους επαγγελματίες σε κάθε στάδιο, ώστε να εξασφαλίζεται εξισορρόπηση μεταξύ της ικανοποίησης των αναγκών δράστη και θύματος και μια αίσθηση δίκαιης μεταχείρισης όλων των μερών, με στόχο την ωρίμαση του ανηλίκου· ένα σύστημα που θα διέπεται από διεπιστημονικές προσεγγίσεις, δικτύωση και συνεργασία με την οικογένεια, καθώς και με εξειδικευμένους επαγγελματίες, κοινωνικούς φορείς, δικαστικές και διωκτικές αρχές, μέσα στο οποίο θα μπορούσε μια υπόθεση ανηλίκου να αντιμετωπιστεί πολυσυστημικά – και όχι διεκπεραιωτικά – με ένα ανοιχτό κανάλι επικοινωνίας και στόχο πάντα τη διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου και την πρόληψη της υποτροπής του· ένα σύστημα που θα εστιάζει στην πρόληψη, χωρίς να υπάρχει αυτή η άμεση σχέση με το δικαστήριο και την καταστολή· ένα σύστημα μέσα στο οποίο θα λειτουργεί ο θεσμός του οικογενειακού δικαστηρίου και θα προβλέπει τη δημιουργία ομάδων γονέων καθώς και ομάδων εφήβων, ώστε να ενδυναμώνονται όλοι μέσα από ψυχοεκπαιδευτική συμβουλευτική· ένα σύστημα με καλύτερη στελέχωση των υπηρεσιών, συνεχή εκπαίδευση των επαγγελματιών, ώστε οι τελευταίοι να αφοσιώνονται μόνο στα καθήκοντά τους και στη συνεργασία τους με τους ανήλικους· ένα σύστημα που θα εξασφαλίζει τη δυνατότητα εισαγγελικής συνδρομής 24 ώρες το 24ωρο· ένα σύστημα που θα διαθέτει υποστηρικτικές δομές για παραπομπές και θα παρέχει στους επαγγελματίες τη δυνατότητα εποπτείας, ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος εξουθένωσής τους· τέλος, ένα σύστημα που θα ενθαρρύνει τη συνέχιση της

επικοινωνίας με τον ανήλικο για την παρακολούθηση της πορείας του (follow up) με στόχο να αξιολογηθεί η απόδοση της παρέμβασης του δικαστικού συστήματος.

Αν υπήρχε η δυνατότητα να επιτευχθούν όλα όσα οραματίστηκαν οι λειτουργοί / επαγγελματίες της έρευνάς μας, ίσως τελικά κάποια στιγμή να φτάναμε σε αυτό που οραματίστηκαν δύο επιμελητές, ένας δικαστικός λειτουργός και ένας δικηγόρος, ως το ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών:

«Για μένα θα σήμαινε κατάργηση των φυλακών ανηλίκων και να μπορέσουμε να προσφέρουμε στον ανήλικο περισσότερες διεξόδους... [...] Θα ήθελα να έχω άμεση επαφή με τον ανήλικο από την πρώτη στιγμή της σύλληψής του, ο ρόλος μου να είναι πιο εμπυχωτικός από την πρώτη στιγμή και με περισσότερα εργαλεία και να μπορώ να παρέμβω πιο έγκαιρα – σε προληπτικό επίπεδο – σε περιπτώσεις όπου υπάρχει κίνδυνος εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς» (E3).

«Εγώ θα ήθελα να μπορούσε να μην υπάρχει σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων. Θα ήθελα οι γονείς να μπορούσαν νωρίτερα να αναλάβουν τις ευθύνες τους, να υποστηριχθούν στον ρόλο τους και να μην κατέληγαν τα παιδιά τους στη δικαιοσύνη» (E10).

«Θα ήθελα να μην έφταναν καθόλου οι ανήλικοι στο δικαστήριο, να λύνονται από πριν τα θέματα ή, αν δεν λυθούν, να μπορώ να δείχνω στα παιδιά δρόμους, ώστε να μην ξαναπέσουν στα ίδια» (Λ8).

«Έξω από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης. [...] Θα ήθελα πολύ να έχω ρόλο και συνηγόρου υπεράσπισης και διαμεσολαβητή, αλλά σε ένα πλαίσιο αποκαταστατικής δικαιοσύνης, δηλαδή να δείζουμε στα παιδιά ότι υπάρχει και άλλος τρόπος... Αν το δείχναμε αυτό θα φτιάχναμε και μια άλλη κοινωνία... Υπάρχει και άλλος τρόπος να μιλάμε, υπάρχει και άλλος τρόπος να λύνουμε τις διαφορές μας, υπάρχει και άλλος τρόπος να επικοινωνούμε...» (N3).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΧ

ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί η προσέγγιση του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής στην πράξη, μέσα από την παράθεση της μελέτης τεσσάρων περιπτώσεων, στις οποίες ήταν παρούσα η ερευνήτρια και η κάθε μία από τις οποίες παρουσιάζει ένα ξεχωριστό ερευνητικό ενδιαφέρον, για τους ακόλουθους λόγους:

- α) η πρώτη αφορά μια έμμεση μορφή διαμεσολάβησης για την πράξη της σωματικής βλάβης ανάμεσα σε δύο ανήλικα κορίτσια (είχε συμπεριληφθεί στη διπλωματική εργασία της ερευνήτριας, αλλά παρουσιάζεται – βελτιωμένη – και στην παρούσα μελέτη, γιατί είναι από τις λίγες περιπτώσεις έμμεσης διαμεσολάβησης και μάλιστα για άσκηση βίας ανάμεσα σε κορίτσια),
- β) η δεύτερη διαμεσολάβηση εφαρμόστηκε για πράξη επικίνδυνης σωματικής βλάβης ανάμεσα σε δύο ανήλικα αγόρια, κατά τη διενέργεια της οποίας έλαβαν μέρος και ένας γονέας από κάθε πλευρά,
- γ) η τρίτη συνδιαλλαγή επιβλήθηκε από Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων, όπου δύο ανήλικα αγόρια παραπέμφθηκαν με την κατηγορία της ληστείας και της επικίνδυνης σωματικής βλάβης και οι παθόντες ήταν επίσης δύο: ένα ανήλικο αγόρι και ένα ανήλικο κορίτσι. Κατά την κύρια διαδικασία πραγματοποιήθηκε και άμεση αλλά και έμμεση μορφή διαμεσολάβησης και
- δ) η τέταρτη συνδιαλλαγή αφορά την εμπλοκή ενός 14χρονου σε ένα από τα πιο «σύγχρονα» αδικήματα, που αφορά κατοχή υλικού παιδικής πορνογραφίας και απόπειρα παράσυρσης ανήλικης προκειμένου να συμμετάσχει σε πορνογραφική παράσταση με τη χρήση απειλής. Η ιδιαιτερότητα της συγκεκριμένης υπόθεσης αφορά, επίσης, τη στενή συγγενική σχέση που συνέδεε τον ανήλικο δράστη με το ανήλικο θύμα.

Σημειώνεται ότι στις β' και γ' περιπτώσεις ανέλαβαν τη διαμεσολάβηση άλλοι επιμελητές από εκείνους που είχαν διενεργήσει την κοινωνική έρευνα για τους δράστες, για λόγους που αναπτύσσονται ειδικότερα στη συνέχεια.

Μελέτη Περίπτωσης 1

Ανήλικη δράστης: Μ.Σ. (17 ετών αλβανικής καταγωγής)

Ανήλικο θύμα: Ε.Γ. (15 ετών ελληνικής καταγωγής)

Πράξη: Απλή σωματική βλάβη

Χρονικό αξιόποινης πράξης

Σε μια εκδήλωση χορού, μία φίλη της Μ.Σ. τής αναφέρει πως η Ε.Γ. διαδίδει άσχημα πράγματα για εκείνη στο σχολικό και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, και συγκεκριμένα: *«μην κάνετε παρέα με τη Μ.Σ., είναι πουτάνα»*. Η Μ.Σ. βρίσκει το τηλέφωνό της και της τηλεφωνεί, για να *«ξεκαθαρίσει την κατάσταση»*, αλλά η Ε.Γ. της το κλείνει. Η Μ.Σ. επιμένει, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Την ίδια μέρα η «κολλητή» της Μ.Σ., στέλνει ανώνυμα υβριστικά μηνύματα στην Ε.Γ. από το κινητό της Μ.Σ. χωρίς όμως, όπως ισχυρίζεται η ίδια, να πάρει την άδειά της ή να την ενημερώσει. Την επόμενη μέρα η Μ.Σ. πάει για μπάνιο στην παραλία και, όταν «τυχαία» συναντά την Ε.Γ. μέσα στη θάλασσα, της φωνάζει να βγει έξω. Η Ε.Γ. όχι μόνο δεν της δίνει σημασία, αλλά, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της Μ.Σ., της λέει με απαξιωτικό τρόπο: *«άντε γαμήσου»* συνεχίζοντας αλαζονικά: *«έχετε μάθει και οι Αλβανοί να μιλάτε ωραία»*. Η Μ.Σ. τότε την πλησιάζει μέσα στη θάλασσα και, αφού λέει στους γύρω λουόμενους να μην πλησιάσουν, τη χαστουκίζει πάρα πολύ δυνατά, τη βουτά στο νερό και τη σηκώνει από το μαλλί, έτοιμη να την ξαναβουτήξει. Τότε αντικρίζει το σημάδι από μία επέμβαση στο στήθος της Ε.Γ. και ακούγοντας κάποιες φίλες της Ε.Γ. να μιλούν για μια καρδιολογική πάθηση του κοριτσιού, σοκαρίζεται, την αφήνει και φεύγει.

Κάπως έτσι περιέγραψε την αλληλουχία των γεγονότων η Μ.Σ. και από την υποκειμενική πρόσληψη της συμπεριφοράς τού εν συνεχεία θύματος προκύπτουν αβίαστα οι λέξεις κλειδιά: *προσβολή / πρόκληση / σύγκρουση*. Η συγκεκριμένη περίπτωση φαίνεται να παραπέμπει στο θεωρητικό σχήμα της Θυματολογίας περί του «εγκληματικού ζεύγους». Ότι δηλαδή το εγκληματικό αποτέλεσμα έχει σχέση τόσο με τον δράστη όσο και με το θύμα, τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση αλλά και τα συμφραζόμενα που καθορίζουν την έκρυθμη κατάσταση και την έκβασή της (Αρτινοπούλου, 1996· Δημόπουλος, 2006· Καρύδης, 2010β).

Η παθούσα υπέβαλε μήνυση κατά της Μ.Σ. και η υπόθεση ακολούθησε τη δικαστική οδό. Μέχρι να εκδικαστεί η υπόθεσή της στο ποινικό δικαστήριο,

επιβλήθηκαν στη Μ.Σ. ασφαλιστικά μέτρα και της απαγορεύτηκε να πλησιάζει την παθούσα στα 100 μέτρα.

Στοιχεία κοινωνικού ιστορικού και εκπαιδευτικό προφίλ ανήλικης κατηγορουμένης

Όπως προκύπτει από το κοινωνικό ιστορικό της Μ.Σ., η οικογένειά της, αλβανικής καταγωγής, ήρθε στην Ελλάδα το 1997, όταν η Μ.Σ. ήταν δύο ετών. Διαμένουν σε ενοικιαζόμενη κατοικία σε περιοχή νησιού του Σαρωνικού. Η μητέρα της, 54 ετών, είναι απόφοιτη Λυκείου, εργάζεται ως καθαρίστρια, ενώ στο παρελθόν είχε αναπτύξει επιχειρηματική δραστηριότητα, διατηρώντας ένα εστιατόριο. Ο πατέρας της, 55 ετών, εργαζόταν στη χώρα του κυρίως σε οικοδομικές εργασίες, ως μπετατζής και ηλεκτρολόγος, αλλά για όσο διάστημα ζούσε στην Ελλάδα ήταν άνεργος. Από το 2005 έχει επιστρέψει στην Αλβανία (όταν η Μ.Σ. ήταν 10 ετών) και έκτοτε δεν κράτησε καμία επικοινωνία με την οικογένειά του. Η Μ.Σ. είναι το μικρότερο από τα τρία παιδιά της οικογένειας. Ο μεγαλύτερος αδελφός της, 27 ετών, αφού διέκοψε τη σχολική φοίτηση για κάποια χρόνια, ξεκίνησε να φοιτά στο ΕΠΑΣ και παράλληλα εργάζεται σε μεταφορές και αλουμινοκατασκευές σε περιοχή της Αθήνας. Ο δεύτερος αδερφός της, 23 ετών, έχοντας επίσης κάνει μια σχολική διακοπή, είναι μαθητής στη Β' τάξη του Ναυτικού Λυκείου και ετοιμάζεται για τις πανελλαδικές με στόχο την εισαγωγή του στη Σχολή Εμποροπλοιάρχων.

Η Μ.Σ. φοιτούσε σε Γυμνάσιο της περιοχής της και αποφοίτησε από την Α' Γυμνασίου με γενικό Μ.Ο. 17.6, ενώ στη Β' Γυμνασίου παρουσίασε πτώση στη βαθμολογία και έχασε τη χρονιά από απουσίες. Επανέλαβε για 2 ακόμη έτη τη Β' τάξη έως ότου προαχθεί στην Γ' Γυμνασίου, όπου παρέμεινε στάσιμη λόγω απουσιών και παραπέμφθηκε για συμμετοχή στην εξεταστική του Σεπτεμβρίου. Ξεκίνησε να εργάζεται σε ζαχαροπλαστείο, από το μεσημέρι έως το βράδυ, και εκδήλωσε επαγγελματικό ενδιαφέρον για τη ζαχαροπλαστική. Στο παρελθόν είχε εργαστεί ως σερβιτόρα σε καφετέρια.

Η ετυμηγορία του δικαστηρίου

Η υπόθεση της Μ.Σ. κατέληξε τελικά να εκδικαστεί, δύο χρόνια μετά το συμβάν και το Μονομελές Δικαστήριο Ανηλίκων επέβαλε στη Μ.Σ., μετά από σχετική πρόταση της Επιμελήτριας Ανηλίκων, το αναμορφωτικό μέτρο της Επιμέλειας Υπηρεσίας Επιμελητών για 3 μήνες και επιπλέον, τη διενέργεια διαμεσολάβησης με το θύμα, το οποίο, σημειωτέον, δεν εμφανίστηκε καθόλου κατά τη διάρκεια της

ακροαματικής διαδικασίας αλλά εκπροσωπήθηκε από δικηγόρο, η οποία δήλωσε παράσταση πολιτικής αγωγής. Όσον αφορά στον λόγο απουσίας της παθούσας, η πληρεξούσια δικηγόρος της ανέφερε ότι οφείλεται στη διαγνωσμένη καρδιοπάθειά της, εξαιτίας της οποίας ο θεράπων ιατρός της συνέστησε να αποφεύγει την υποβολή της σε έντονη συγκινησιακή φόρτιση. Επισημαίνεται ότι η παθούσα δεν εμφανίστηκε ποτέ στο δικαστήριο ούτε στην ΥΕΑ και η πλευρά της αντιμετώπισε τη δικαστική απόφαση με επιφύλαξη θεωρώντας ότι η κατηγορούμενη «έπεσε στα μαλακά».

Προετοιμασία για τη συνδιαλλαγή

Η Μ.Σ. μετά το πέρας του δικαστηρίου ξεκίνησε τη συνεργασία με την Υ.Ε.Α. Κατά τη διάρκεια της συνεργασίας αυτής και αφού προηγήθηκαν αρκετές συναντήσεις με την Επιμελήτρια που ανέλαβε την περίπτωση της, στο διάστημα των τριών μηνών που μεσολάβησαν, φάνηκε να έχει συνειδητοποιήσει το λάθος της πράξης της και την ανεπανόρθωτη βλάβη που εκείνη θα μπορούσε να έχει προκαλέσει. Ισχυρίζεται ότι αμέσως μετά την πράξη ένιωσε στεναχώρια, κατάλαβε ότι έβλαψε έναν άνθρωπο και ότι δεν είχε δικαίωμα να το κάνει. Η μητέρα της θεωρεί ότι η κόρη της χαρακτηρίζεται από «ντομπροσύνη», ειλικρίνεια και φιλότιμο, αφού έχει αναλάβει την ευθύνη του σπιτιού και με κάποια χρήματα που βγάζει από την εργασία της πληρώνει τα έξοδα και τους λογαριασμούς. Η Μ.Σ. έχει την εικόνα μιας πολύ ανεξάρτητης κοπέλας, είναι όμορφη, αποπνέει αυτοπεποίθηση και δίνει μεγάλη προσοχή στην εμφάνισή της, επιλέγοντας την αγορά επώνυμων ρούχων και αξεσουάρ. Μιλά άριστα τα ελληνικά και έχει ιδιαίτερη επικοινωνιακή άνεση, χωρίς να δείχνει δισταγμό ή φόβο.

Η συνεργασία της Μ.Σ. με την Υ.Ε.Α. και η προετοιμασία της για τη συνδιαλλαγή έγινε με υπευθυνότητα και ωριμότητα εκ μέρους της, όπως αναφέρει η Επιμελήτρια. Την ημέρα που ορίστηκε να πραγματοποιηθεί η συνδιαλλαγή, τρεις μήνες μετά την έκδοση της δικαστικής απόφασης, η παθούσα απουσίαζε, επειδή προτίμησε να μην μπει καθόλου σ' αυτή τη διαδικασία και θεωρήθηκε από την οικογένειά της ότι το να ξαναδεί την Μ.Σ. θα επιβάρυνε τη συναισθηματική της ισορροπία, η οποία είχε κλονιστεί μετά το συμβάν. Έτσι, η πραγματοποίηση της συνδιαλλαγής έγινε ανάμεσα στη Μ.Σ. και στη μητέρα και τον αδερφό της παθούσας, για έκφραση συγγνώμης της πρώτης προς τους τελευταίους, σε μια συνεδρία όπου παρευρέθησαν επίσης, εκτός από την Επιμελήτρια που είχε αναλάβει υπό την επιμέλειά της την Μ.Σ., η προϊσταμένη της υπηρεσίας καθώς και η γράφουσα, σε

ρόλο συμμετοχικών παρατηρητών της διαδικασίας. Σημειώνεται ότι πριν από τη συνάντηση αυτή είχαν προηγηθεί δύο τηλεφωνικές επικοινωνίες της Επιμελήτριας με τη μητέρα της παθούσας, και μία ωριαία διαζώσης συνάντηση, προκειμένου να της εξηγήσει τη σημασία του αναμορφωτικού αυτού μέτρου, ενώ καμία επικοινωνία δεν έγινε με την ίδια την παθούσα.

Η διαδικασία της συνδιαλλαγής

Τα βήματα συζήτησης που ακολουθήθηκαν κατά τη διαδικασία τα όρισε η υπεύθυνη Επιμελήτρια, που είχε τον ρόλο της διαμεσολαβήτριας και συντόνιζε την όλη διαδικασία. Αρχικά, λοιπόν, εκτέθηκαν από τη Μ.Σ. οι συνθήκες κάτω από τις οποίες προέβη η ίδια στην τέλεση της συγκεκριμένης πράξης. Ανέφερε ότι αυτό που την οδήγησε στην τέλεση της πράξης είναι η προσβολή που ένιωσε ότι υπέστη από την παθούσα, οι συκοφαντικές φήμες που είχε ακούσει ότι εκείνη διέσπειρε, η απαξίωση με την οποία την αντιμετώπισε, όταν η ίδια πήγε να της ζητήσει εξηγήσεις και τέλος, η έλλειψη υπομονής που αναγνώρισε ότι την διακατέχει, αφού συνηθίζει να λειτουργεί παρορμητικά.

Ακολούθως, η μητέρα του θύματος μετέφερε τη συναισθηματική κατάσταση της κόρης της μετά το συμβάν. Ανέφερε ότι το παιδί της ένιωσε φόβο και πανικό, αφού αισθάνθηκε εκείνη τη στιγμή ότι πνιγόταν, ότι πληγώθηκε πολύ από όλο αυτό το συμβάν και ένιωσε ντροπή που συνέβη μπροστά σε τόσο γνωστό κόσμο. Η μητέρα αρνήθηκε ότι το παιδί της είχε προκαλέσει ή προσβάλει με όποιον τρόπο τη Μ.Σ., γιατί όπως χαρακτηριστικά ανέφερε: *«το παιδί μου έχει μεγαλώσει με διαφορετικές αρχές και αξίες. Αποκλείεται να έβρισε. Δεν συνηθίζει να μιλάει έτσι»*.

Στη συνέχεια συζητήθηκαν τα σημεία που θα μπορούσε η Μ.Σ. να πράξει διαφορετικά, προκειμένου να αποφύγει τη σύγκρουση και εκεί η ίδια ανέλαβε την ευθύνη της για την πράξη.

Ακολούθως, παρακινήθηκε η Μ.Σ. από τη διαμεσολαβήτρια να αναγνωρίσει κάποια θετικά σημεία στη στάση του θύματος, που θα μπορούσε να είχε αξιοποιήσει η ίδια, για να αποφύγει τελικά τη σύγκρουση, και εκείνη ανέφερε ότι η αδιαφορία του θύματος στη δική της επιμονή να “εξηγηθούν” ίσως θα μπορούσε να είχε αποτρέψει το συμβάν. Κατόπιν, η Μ.Σ. δήλωσε ότι μετάνιωσε για την πράξη της και ζήτησε συγγνώμη τόσο από τη μητέρα όσο και από τον αδερφό του θύματος.

Η διαμεσολαβήτρια ρώτησε τότε την πλευρά της παθούσας αν υπάρχουν ακόμα κάποια θέματα ανεπεξέργαστα που θέλουν να τεθούν στη συζήτηση πριν αποδεχθούν

τη συγγνώμη της Μ.Σ. και η μητέρα, εξακολουθώντας να είναι επιφυλακτική ως προς την ειλικρίνεια της Μ.Σ. τη ρώτησε γιατί έχει χτυπήσει και άλλα παιδιά στο παρελθόν, αλλά η Μ.Σ. αρνήθηκε την εμπλοκή της σε οποιοδήποτε άλλο συμβάν και απέδωσε αυτή την ερώτηση στη διάδοση κακόβουλων φημών σε βάρος της στην περιοχή, κυρίως μετά το συμβάν.

Αφού περατώθηκε η όλη διαδικασία και η Μ.Σ. ζήτησε παραπάνω από μία φορά συγγνώμη για την πράξη της, η διαμεσολαβήτρια απευθύνθηκε στην πλευρά της παθούσας με την προτροπή *«τώρα μπορείτε να δεχθείτε τη συγγνώμη. Μπορείτε να δώσετε στη Μ. το χέρι»*. Ο αδερφός της παθούσας φάνηκε πιο συγκαταβατικός, με διάθεση να δώσει μια ευκαιρία στη Μ.Σ., ώστε *«να μην καταστραφεί η ζωή της»*, ενώ η μητέρα είπε ότι δεν της είναι εύκολο να δεχτεί απλά μια συγγνώμη για όλο αυτό *«το κακό»* που η Μ.Σ. προκάλεσε στην κόρη της. Φεύγοντας, ωστόσο, έδωσε κι εκείνη το χέρι της στη Μ.Σ. και τη συμβούλεψε στο εξής να είναι πιο προσεκτική.

Η όλη διαδικασία αποτιμήθηκε ως θετική από τις Επιμελήτριες, αλλά και από την Μ.Σ., η οποία φάνηκε ειλικρινής και ένιωσε περήφανη που ανταποκρίθηκε σωστά στις ερωτήσεις της συντονίστριας Επιμελήτριας.

Ωστόσο, το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, ενώ η Μ.Σ. έκανε την εγγραφή της και ξεκίνησε να φοιτά στο ΓΕΛ της περιοχής της, λόγω του περιστατικού, η μητέρα του θύματος έκανε αίτηση για υποχρεωτική μετεγγραφή της Μ.Σ. σε άλλο Λύκειο, λίγο πιο μακριά, και επικαλέστηκε την καρδιοπάθεια της κόρης της και την επιβαρυσμένη ψυχική της υγεία. Η αίτηση έγινε δεκτή από τη διεύθυνση της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Πειραιά, αν και ο διευθυντής του σχολείου είχε αντιρρήσεις για την απομάκρυνση της μαθήτριας, καθώς δεν είχε αντιληφθεί καμία σύγκρουση. Η Μ.Σ. εξέφρασε συναισθήματα αδικίας σε βάρος της, αρνήθηκε να εγγραφεί σ' εκείνο το λύκειο λόγω δυσκολιών στη μετακίνηση και φοίτησε στο ΕΠΑΛ της γειτονιάς της, ενώ παράλληλα συνέχισε να εργάζεται.

Παρατηρήσεις - Σχολιασμός

Παρά τη γενική θετική αποτίμηση της εφαρμογής του μέτρου της διαμεσολάβησης από τις Επιμελήτριες, τουλάχιστον όσον αφορά στη διαδικασία της συνδιαλλαγής, την προετοιμασία της κατηγορουμένης για την ανάληψη της ευθύνης της πράξης της, τη θετική επίδραση που είχε σ' εκείνη το συγκεκριμένο μέτρο αλλά και τη συνολική συνεργασία της με την Επιμελήτριά της, ας σημειωθούν κάποιες παρατηρήσεις σχετικά με το μέτρο:

- α) Η συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος διενεργείται σε μία μοναδική συνάντηση, για την οποία προετοιμάζεται οπωσδήποτε σε περισσότερες από μία συναντήσεις με τον Επιμελητή του ο ανήλικος δράστης. Μια τέτοια διεξοδική προετοιμασία δεν προβλέφθηκε για το θύμα⁵⁴, με αποτέλεσμα το θύμα, ή ορθότερα στην προκειμένη περίπτωση η μητέρα του, να μην φανεί έτοιμη να δεχθεί λεκτικά τη συγγνώμη του δράστη. Η ιδιαιτερότητα της συγκεκριμένης περίπτωσης, είναι η εκπροσώπηση του θύματος από συγγενή (έμμεση μορφή διαμεσολάβησης), τη μητέρα, η υπερπροστατευτική διάθεση της οποίας προς το θύμα δημιουργεί πιο αδιάλλακτη στάση κατά τη συνδιαλλαγή. Αυτό, οπωσδήποτε, επέφερε δυσκολία, προβληματισμό και αμηχανία στον δράστη.
- β) Η εκπροσώπηση της παθούσας από συγγενή της (μητέρα και αδελφός στην προκειμένη περίπτωση) της στερεί την ευκαιρία να συμμετάσχει ενεργητικά σε μια διαδικασία αποδοχής συγγνώμης (την οποία δικαιούται να ακούσει προσωπικά), να ρωτήσει η ίδια, να ζητήσει εξηγήσεις, να εκφράσει το συναίσθημά της, να καταλάβει τον δυσλειτουργικό τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς της δράστιδας, και τέλος αποδεχόμενη τη συγγνώμη να ικανοποιηθεί ηθικά. Η συνδιαλλαγή έχει παιδαγωγικό σκοπό, τόσο για τον δράστη όσο και για το θύμα, καθώς πρόκειται για διαδικασία από την οποία αμφότεροι αναμένεται να βγουν ωριμότεροι. Σε μια τέτοια περίπτωση, κατά την οποία το σοκ από το συμβάν έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τη ζωή της παθούσας, θα έπρεπε να είχε προβλεφθεί και η δική της ψυχολογική και συναισθηματική υποστήριξη, καθώς και η προετοιμασία της για τη συνδιαλλαγή ίσως από άλλον Επιμελητή ή κάποιο άλλο αμερόληπτο τρίτο πρόσωπο, έναν εξειδικευμένο επαγγελματία, που θα είναι σε θέση να τηρήσει ίσες αποστάσεις ανάμεσα στο θύμα και στον δράστη.
- γ) Σε κοινωνικό επίπεδο, όπως φάνηκε από τις εξελίξεις του Σεπτεμβρίου στο σχολείο, η συγκεκριμένη συνδιαλλαγή δεν πέτυχε τη συμφιλίωση των δυο πλευρών, καθώς οι δυο πλευρές δεν μίλησαν ποτέ έκτοτε. Μόνο υποθέσεις

⁵⁴ Η συγκεκριμένη περίπτωση ήταν από τις ελάχιστες φορές που είχε επιβληθεί το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής μέχρι εκείνη τη χρονική περίοδο, τουλάχιστον από το συγκεκριμένο δικαστήριο ανηλίκων, και δεν είχε προηγηθεί μία σχετική εκπαίδευση των επιμελητών ούτε υπήρχε η ανάλογη εμπειρία του διαμεσολαβητικού ρόλου, ώστε να μεριμνήσουν για περισσότερες συναντήσεις και ξεχωριστή προετοιμασία της πλευράς του θύματος

μπορούν να γίνουν εδώ για τους παράγοντες που ακύρωσαν τον συμφιλιωτικό χαρακτήρα της συνδιαλλαγής: αν το θύμα είχε συμμετάσχει στη συνδιαλλαγή ή αν δεν εμφάνιζε προβλήματα υγείας, πιθανώς οι φόβοι της μητέρας για την υγεία του παιδιού της να μην υπήρχαν ή να ήταν μειωμένοι και να μην είχε απαιτήσει την απομάκρυνση του άλλου παιδιού από το συγκεκριμένο σχολείο. Επίσης, η πληρεξούσια δικηγόρος της πολιτικής αγωγής, που δεν ήταν σύμφωνη με την επιβολή του μέτρου της συνδιαλλαγής κατά την ακροαματική διαδικασία, πιθανόν να υπονόμεισε την ωφέλεια της διαδικασίας και να ώθησε τη μητέρα στην ανάλογη ενέργεια, εφόσον η μητέρα κάποιες στιγμές κατά τη διενέργεια της διαδικασίας της συνδιαλλαγής αναφέρθηκε στις συμβουλές της δικηγόρου και εξέφρασε δυσπιστία κι επιφύλαξη για την ειλικρίνεια της Μ.Σ.

- δ) Από την επικοινωνία της Επιμελήτριας με τον Διευθυντή του σχολείου και την Διευθύντρια στη Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, κατόπιν των εξελίξεων του Σεπτεμβρίου, διαπιστώθηκε ότι η μητέρα δεν είχε αναφέρει στους διευθυντές την εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής. Αυτό ίσως υποδεικνύει, σε κοινωνικό πάλι επίπεδο, την αμφισβήτηση της αποτελεσματικότητας του μέτρου από την πλευρά του θύματος.

Μελέτη Περίπτωσης 2

Ανήλικος δράστης: Κ.Μ. (16 ετών)⁵⁵

Ανήλικο θύμα: Σ.Α. (15 ετών)

Πράξη: Επικίνδυνη σωματική βλάβη

Χρονικό αξιόποινης πράξης

Σε περιοχή νησιού του Αργοσαρωνικού κάποια παρέα ομηλικών αγοριών μαζεύονται σε γήπεδο της γειτονιάς, για να παίξουν ποδόσφαιρο. Κάποια στιγμή αρχίζουν να διαπληκτίζονται από μια ασήμαντη αφορμή, ο δράστης προκαλεί λεκτικά το θύμα, εκείνος ανταπαντά με ειρωνεία και ο δράστης κινείται απειλητικά προς το μέρος του, τον χτυπά στο πρόσωπο και φεύγει. Το θύμα επιστρέφει στο σπίτι αιμόφυρτος και ο πατέρας του, αφού διαπιστώνει ότι δεν διατρέχει κάποιον κίνδυνο εξαιτίας του χτυπήματος και μαθαίνει τις συνθήκες τραυματισμού του, τον παρακινεί να επιστρέψουν στον τόπο του συμβάντος να αναζητήσουν τον δράστη και να ζητήσουν εξηγήσεις για τη συμπεριφορά του. Επιστρέφοντας δεν βρίσκουν κανέναν στον τόπο που είχε προηγηθεί η συμπλοκή και καταλήγουν στο Αστυνομικό Τμήμα, όπου καταγγέλλουν το συμβάν.

Η υπόθεση παραπέμπεται ενώπιον του Μονομελούς Δικαστηρίου Ανηλίκων και ο ανήλικος δράστης κατηγορείται για την πράξη της επικίνδυνης σωματικής βλάβης. Η συζήτηση της υπόθεσης προσδιορίζεται και εκδικάζεται ένα χρόνο μετά την τέλεση της πράξης.

Στοιχεία κοινωνικού ιστορικού και εκπαιδευτικό προφίλ ανήλικου κατηγορουμένου

Ο Κ.Μ. ζει μαζί με τη μητέρα του, 51 ετών, στο νησί. Δεν διατηρεί σχέσεις με τον πατέρα του ήδη από την ηλικία των 11 ετών, αφού θεωρεί εκείνον ως τον κύριο υπεύθυνο για τη διάλυση της οικογένειάς τους, λόγω της εμπλοκής του στη χρήση ναρκωτικών ουσιών. Οι γονείς του δεν είχαν συνάψει γάμο. Η συμβίωσή τους έληξε όταν ο Κ.Μ. ήταν έξι ετών. Ακολούθως, φιλοξενήθηκαν σε έναν παιδικό φίλο της μητέρας για έξι μήνες και εν συνεχεία σε έναν πρώην σύντροφο της μητέρας για οκτώ περίπου χρόνια. Τα τελευταία δύο χρόνια μένουν σε ιδιόκτητο σπίτι στο νησί που τους παραχώρησε η πατρική γιαγιά, όμως οι οικονομικές τους συνθήκες είναι άθλιες,

⁵⁵ Οι ηλικίες αναγράφονται κατά τον χρόνο τέλεσης του αδικήματος.

αφού η μητέρα είναι άνεργη και δεν έχουν εισοδήματα, με αποτέλεσμα να έχει διακοπεί η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος στην οικία τους λόγω οφειλών στη ΔΕΗ. Η μητέρα, απόφοιτος δημοτικού, κατά καιρούς απασχολείται περιστασιακά σε διάφορες δουλειές, ως οικιακή βοηθός ή σε διανομές φυλλαδίων. Έχει ακόμη ένα μεγαλύτερο γιο, 21 ετών, ο οποίος μένει μαζί με ένα φίλο του και δουλεύει σε λαϊκές αγορές ως μικροπωλητής. Ούτε η ίδια ούτε τα παιδιά της κατάφεραν να πάνε στο γυμνάσιο. Ο Κ.Μ., αφότου τελείωσε το δημοτικό, επανέλαβε τέσσερις φορές την Α΄ Γυμνασίου, αλλά τελικά τα παράτησε και δεν μπόρεσε να την τελειώσει. Την περίοδο που εκδικάζεται η υπόθεση, εργάζεται καθημερινά σε οικοδομή για τοποθέτηση πλακιδίων. Σύμφωνα με τα όσα προκύπτουν από την έκθεση του Επιμελητή ανηλίκων που ανέλαβε την υπόθεση του Κ.Μ.: *«Πρόκειται για ένα εσωστρεφές νεαρό άτομο, το οποίο φέρει 'πληγές' από το οικογενειακό παρελθόν με αποτέλεσμα να διακρίνεται ο προβληματισμός και η θλίψη στο πρόσωπό του και ορισμένες φορές, αυτά να βγαίνουν ως επιθετικότητα. Είναι εκτός σχολικού πλαισίου, εργάζεται και προσπαθεί να βρει τον δρόμο του στη ζωή».*

Η ετυμολογία του δικαστηρίου

Το Μονομελές Δικαστήριο Ανηλίκων κηρύσσει ένοχο τον κατηγορούμενο για την πράξη της επικίνδυνης σωματικής βλάβης. Ο Επιμελητής που διενήργησε την κοινωνική έρευνα για τον Κ.Μ. δεν είχε προτείνει το μέτρο της συνδιαλλαγής στην έκθεσή του, για τρεις λόγους: α) επειδή δεν είχε στοιχεία του θύματος πριν τη δικάσιμο, β) επειδή ούτε ο Κ.Μ. είχε έρθει σε κάποια επαφή μαζί του, οπότε ούτε εκείνος ήταν σε θέση να του τα παράσχει, γ) επειδή ο ίδιος ο Επιμελητής δεν ήταν εξοικειωμένος με την εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής. Την ημέρα της δικάσιμου ο Επιμελητής που είχε αναλάβει την υπόθεση του Κ.Μ. δεν μπορούσε να παρευρίσκεται στο δικαστήριο. Κατά την ακροαματική διαδικασία κατέθεσε το θύμα – ο 16χρονος πλέον ανήλικος – και ο πατέρας του. Η αξιοπρεπής και ήρεμη στάση και των δύο, οι οποίοι δήλωσαν ότι ο λόγος που κατέθεσαν τη μήνυση ήταν κυρίως το γεγονός ότι ο δράστης δεν έδειξε απέναντί τους το παραμικρό ίχνος μεταμέλειας και προσπάθειας να επανορθώσει για τη ζημία που προκάλεσε και παράλληλα η ανάληψη της ευθύνης από τον Κ.Μ. έδωσε την ώθηση σε έναν άλλο παριστάμενο Επιμελητή ανηλίκων, να πλησιάσει το θύμα και τον πατέρα του κατά τη διακοπή της συζήτησης της υπόθεσης, να τους εξηγήσει τη δυνατότητα που δίνεται από το νόμο για συνδιαλλαγή των δύο μερών και να τους ρωτήσει εάν θα επιθυμούσαν να μπου σε

αυτή τη διαδικασία. Οι ίδιοι φάνηκαν θετικοί και ο Επιμελητής, αφού επιβεβαίωσε την ειλικρινή θέληση του κατηγορουμένου για έκφραση συγγνώμης προς το θύμα, απευθυνόμενος στην έδρα του δικαστηρίου, πρότεινε μαζί με το μέτρο της επιμέλειας που ήδη είχε προτείνει ο συνάδελφός του, προκειμένου να ενισχυθεί ψυχοκοινωνικά ο κατηγορούμενος, να επιβληθεί και το μέτρο της συνδιαλλαγής. Το δικαστήριο έκανε δεκτή την πρόταση του Επιμελητή και επέβαλε στον κατηγορούμενο τα μέτρα: α) της θέσεως αυτού υπό την υπεύθυνη επιμέλεια της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων για ένα έτος και β) της συνδιαλλαγής ανήλικου δράστη και θύματος για έκφραση συγγνώμης, αφού προηγουμένως εξασφάλισε – μέσω του Επιμελητή – τη συναίνεση και των δύο εμπλεκόμενων μερών.

Η διαδικασία της συνδιαλλαγής

Τέσσερις μήνες μετά, και αφού είχαν προετοιμαστεί επαρκώς και τα δύο εμπλεκόμενα μέρη, δράστης και θύμα, καθώς και ένας γονέας από την κάθε πλευρά, ορίστηκε η μέρα διεξαγωγής της συνδιαλλαγής, κατά την οποία προσήλθαν όλοι. Τη διαδικασία διαμεσολάβησης ανέλαβε ο Επιμελητής που είχε πλησιάσει τα δύο μέρη την ημέρα της δικασίμου και είχε προτείνει το μέτρο, αφενός γιατί η πλευρά του θύματος ένωσε εμπιστοσύνη στο πρόσωπό του και αφετέρου επειδή ο Επιμελητής που είχε αναλάβει την κοινωνική έρευνα και την επιμέλεια του ανήλικου δράστη εξακολουθούσε να νιώθει μια ανασφάλεια σε σχέση με την επάρκειά του να ανταποκριθεί στον διαμεσολαβητικό του ρόλο.

Τους μήνες που μεσολάβησαν από την έκδοση της απόφασης μέχρι τον προσδιορισμό της μέρας εφαρμογής του μέτρου της συνδιαλλαγής, ο Επιμελητής που είχε υπό την επιμέλειά του τον δράστη, τον προετοίμαζε μαζί με τον Επιμελητή-διαμεσολαβητή για την έννοια και τη σημασία της επανόρθωσης, της ανάληψης ευθύνης, της έκφρασης συγγνώμης. Παράλληλα, ο Επιμελητής-διαμεσολαβητής συναντήθηκε δύο φορές στο γραφείο του με το θύμα και τον πατέρα του, ώστε να αντιληφθούν το νόημα της επανορθωτικής δικαιοσύνης, να συζητήσουν για τα ερωτήματα που θέλουν να θέσουν στον δράστη και να εκφράσουν τα συναισθήματά τους μετά το συμβάν.

Παρόντες στη διαδικασία της συνδιαλλαγής ήταν ο επιμελητής – διαμεσολαβητής, ο επιμελητής που είχε αναλάβει την επιμέλεια του ανήλικου, ο ανήλικος δράστης με τη μητέρα του και το ανήλικο θύμα με τον πατέρα του. Τα βήματα συζήτησης που ακολουθήθηκαν κατά τη διαδικασία ορίστηκαν από τον

υπεύθυνο επιμελητή, που είχε τον ρόλο του διαμεσολαβητή και συντόνιζε την όλη διαδικασία.

Αρχικά, λοιπόν, αφού ο ίδιος προέβη σε μια μικρή εισαγωγή σχετικά με το νόημα και το περιεχόμενο της συνδιαλλαγής, επιδοκίμασε και τα δύο εμπλεκόμενα μέρη για τη συνέπειά τους και την πρόθεσή τους να συνδιαλλαγούν και ενθάρρυνε όλους τους παρευρισκόμενους να μιλήσουν με ειλικρίνεια.

Στη συνέχεια, έλαβε τον λόγο ο Σ.Α. και περιέγραψε τα γεγονότα εκείνης της ημέρας, όπως ο ίδιος τα βίωσε, αναλαμβάνοντας το δικό του μερίδιο ευθύνης στο ότι ανταποκρίθηκε στην πρόκληση του Κ.Μ. με ειρωνεία. Ωστόσο, θεώρησε ότι αυτός δεν ήταν λόγος για να φτάσει ο Κ.Μ. στο σημείο να τον χτυπήσει και να φύγει και εξέφρασε την απορία γιατί – αφού ο ίδιος ο Κ.Μ. αναίτια ξεκίνησε τον καβγά – ήταν τόσο εριστικός, σε σημείο που να καταλήξει σε χειροδικία.

Ακολούθως, έλαβε το λόγο ο Κ.Μ. και, αφού ομολόγησε το λάθος του, παραδέχτηκε ότι εκείνη την ώρα είχε εκνευριστεί από το παιχνίδι και χωρίς να το πολυσκεφτεί – ενώ ο ίδιος ξεκίνησε να προκαλεί τους συμπαίκτες του – όταν άκουσε τον Σ.Α. να του αντιμιλά, εντελώς παρορμητικά κινήθηκε προς το μέρος του και του επιτέθηκε. Μετά, όταν τον είδε με αίματα, φοβήθηκε για τις συνέπειες και έφυγε.

Στη συνέχεια, δόθηκε ο λόγος στον πατέρα του θύματος, ο οποίος τόνισε ότι καταλαβαίνει τον παρορμητισμό ενός εφήβου και την εκδήλωση ίσως μιας επιθετικής συμπεριφοράς εξαιτίας κάποιου στιγμιαίου θυμού, αλλά αυτό που δεν μπορούσε να καταλάβει είναι γιατί δεν προσπάθησε το ίδιο το παιδί ή κάποιος από την οικογένειά του να βρουν τον γιο του μετά, να ρωτήσουν αν είναι καλά, να δείξουν με κάποιο τρόπο ότι ενδιαφέρονται και έχουν μετανιώσει. Επίσης, επεσήμανε ότι ο ίδιος με το παιδί του πήγαν στην Αστυνομία να αναφέρουν αρχικά το γεγονός, χωρίς όμως πρόθεση να υποβάλουν μήνυση και να ασκηθεί ποινική δίωξη στον δράστη και είπαν στους Αστυνομικούς ότι αφήνουν τα στοιχεία τους στη διάθεσή τους, ώστε να τα δώσουν στον δράστη σε περίπτωση που ενδιαφερθεί να τους βρει με διάθεση μεταμέλειας.

Κατόπιν, δόθηκε ο λόγος στη μητέρα του δράστη, η οποία αρχικά προσπάθησε να δικαιολογηθεί πως δεν είχαν τα στοιχεία του θύματος, παρ' όλο που τα ζήτησαν από την Αστυνομία. Στο σημείο αυτό, ο πατέρας του θύματος δυσανασχέτησε έντονα αμφισβητώντας τα λεγόμενα της μητέρας.

Στη συνέχεια, μετά από την υπενθύμιση / παρακίνηση του Επιμελητή, για μια κοινή προσπάθεια ειλικρινούς αποτύπωσης των πραγματικών περιστατικών μέσα σε

κλίμα αμοιβαίου σεβασμού, η μητέρα του δράστη κόμπιασε και δακρυσμένη παραδέχτηκε ότι ο λόγος που εξαφανίστηκαν και δεν έκαναν κάποια προσπάθεια να ζητήσουν συγγνώμη από τον Κ.Μ. ήταν ο φόβος τους μήπως τους ζητηθεί αποζημίωση από το θύμα, την οποία δεν θα είχαν τη δυνατότητα να πληρώσουν.

Ακολούθως, αφού λύθηκαν όλες οι απορίες με διάλογο των δύο μερών, εκφράστηκαν τα συναισθήματα όλων των πλευρών, συζητήθηκαν τρόποι με τους οποίους ο δράστης και το θύμα θα μπορούσαν να είχαν αποφύγει τη σύγκρουση και τονίστηκε η δυνατότητα επίλυσης μιας διαφοράς με διάλογο και ώριμη σκέψη.

Στο τέλος, ο δράστης με ενθάρρυνση του διαμεσολαβητή ζήτησε συγγνώμη από τον Σ.Α. και έδωσαν τα χέρια. Σ' αυτό το σημείο αξίζει ίσως να επισημανθεί πως, όταν μετά το πέρας της όλης διαδικασίας, ζητήθηκε από τον Επιμελητή να εκφράσουν τα εμπλεκόμενα μέρη ένα συναίσθημα, και οι δύο μίλησαν για ανακούφιση και ηρεμία.

Η όλη διαδικασία αποτιμήθηκε ως πολύ θετική τόσο από τους Επιμελητές, τον δράστη και το θύμα, που ανταποκρίθηκαν με συνέπεια, ειλικρίνεια και ωριμότητα στις απαιτήσεις της όλης συζήτησης, όσο και από τους γονείς αυτών.

Παρατηρήσεις - Σχολιασμός

Στη συγκεκριμένη περίπτωση το θύμα προέρχεται από μία συγκροτημένη τετραμελή οικογένεια, με ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς ανάμεσα στα μέλη της. Το μορφωτικό επίπεδο της οικογένειας είναι υψηλό, καθώς και το κοινωνικοοικονομικό. Ο πατέρας διατηρεί εργοστάσιο, μία οικογενειακή επιχείρηση, όπου εργάζεται επίσης η σύζυγός του, καθώς και ο μεγαλύτερος γιος του, απόφοιτος Πολυτεχνείου. Ο μικρότερος γιος, Α., είναι ένας πολύ καλός μαθητής, που ασχολείται παράλληλα με τα μαθήματά του και τις ξένες γλώσσες, με τη μουσική και το παραδοσιακό κι έντεχνο τραγούδι. Η οικογένεια χαρακτηρίζεται από μία ιδιαίτερη κουλτούρα και παιδεία και φαίνεται ότι οι γονείς έχουν στηρίξει τα παιδιά τους με πολλή αγάπη προωθώντας την ολόπλευρη κοινωνική και ψυχοσυναισθηματική τους ανάπτυξη, σε μια προσπάθεια να τους κάνουν ενεργούς και υπεύθυνους πολίτες με ήθος, συνέπεια και αίσθηση ευθύνης.

Τα στοιχεία που συνθέτουν το οικογενειακό προφίλ του ανήλικου θύματος έρχονται σε πλήρη αντίθεση με αυτά που συνθέτουν το προφίλ της οικογένειας του ανήλικου δράστη. Ο Κ.Μ. μεγάλωσε σε ένα εντελώς δυσλειτουργικό περιβάλλον, με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και κανένας από τους δύο γονείς του δεν

κατάφερε να τον ενισχύσει και να τον εφοδιάσει με όλα εκείνα τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για την ομαλή και απρόσκοπτη ενηλικίωσή του. Νιώθοντας θυμό για τον πατέρα του, που δεν αποτέλεσε ικανό πρότυπο και σημείο αναφοράς για τον ίδιο, λόγω της εμπλοκής του στη χρήση ναρκωτικών ουσιών και βιώνοντας ανασφάλεια από την πλευρά της μητέρας, η οποία δεν φαίνεται να ήταν σε θέση να του παράσχει την αναγκαία σταθερότητα και φροντίδα και δεν έδινε προτεραιότητα σε τρόπους που θα καλλιεργούσαν τη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού και θα διευκόλυναν τη σχολική του ένταξη. Οπότε, ο Κ.Μ. βρισκόταν ουσιαστικά συνεχώς εκτός εκπαιδευτικής διαδικασίας, με αποτέλεσμα να ωθείται σε παρορμητικές και μη υπεύθυνες συμπεριφορές, με ελάχιστες κοινωνικές δεξιότητες και με σχεδόν ανύπαρκτη αίσθηση ανάληψη ευθύνης.

Η διαδικασία της συνδιαλλαγής ήταν μια ξεχωριστή εμπειρία και για τα δύο μέρη. Το μεν θύμα με την παρότρυνση του πατέρα του θέλησε να διεκδικήσει το δίκιο του, γι' αυτό απευθύνθηκε στο Αστυνομικό Τμήμα μετά τον ξυλοδαρμό και την εγκατάλειψή του από τον δράστη, έδειξε όμως αμέσως προθυμία και ωριμότητα μέσα στην αίθουσα του δικαστηρίου και μετά την παρέμβαση του επιμελητή να επιλυθεί το ζήτημα έξω από τη δικαστική αίθουσα και ο δε δράστης μέσα από τη διαδικασία της συνδιαλλαγής ανέλαβε την ευθύνη της πράξης του και έλαβε ένα «μάθημα» στο πώς επιλύονται οι διαφορές με διάλογο.

Η συγκεκριμένη συνδιαλλαγή είχε επιτυχή έκβαση, παρά το ότι δεν κατέστη εφικτό να προηγηθεί η επικοινωνία με την πλευρά του παθόντος πριν την εκδίκαση της υπόθεσης. Η καλή συνεργασία και εμπιστοσύνη ανάμεσα στους επιμελητές ανηλίκων και η ευελιξία που διαπιστώθηκε κατά την εκδίκαση της υπόθεσης από την πλευρά του επιμελητή που την παρακολουθούσε, αφουγκραζόμενος αφενός τη θετική διάθεση από την πλευρά του θύματος και αφετέρου τη μεταμέλεια του δράστη, έδωσαν τη δυνατότητα να διερευνηθεί το ενδεχόμενο επιβολής του μέτρου και τελικά να επιτευχθεί η υλοποίησή του, ακουμπώντας στην εμπειρία του επιμελητή που ανέλαβε τη διαμεσολάβηση και που η πλευρά του παθόντος εμπιστεύθηκε.

Ωστόσο, η αρχική προσπάθεια του δράστη και της μητέρας του να δικαιολογήσουν την αδιαφορία τους στο να εντοπίσουν με μεταμέλεια τον παθόντα και την οικογένειά του, παραλίγο να πυροδοτήσει την αντίδραση του πατέρα του παθόντος, ο οποίος, αντιλαμβανόμενος τις δύσκολες βιοτικές συνθήκες του δράστη, το μόνο που επιζητούσε ήταν μια πραγματική απεικόνιση του συμβάντος και μια ειλικρινή μετάνοια. Ο κατάλληλος συντονισμός της διαδικασίας από τον

διαμεσολαβητή με αναφορά στις βασικές αρχές που διέπουν τη διαδικασία της συνδιαλλαγής, κατάφεραν να διατηρήσουν την ισορροπία στις αντιδράσεις των μερών.

Ο Κ.Μ. συνδυάζει στα χαρακτηριστικά του αρκετά στοιχεία από αυτά που συγκροτούν τους παράγοντες κινδύνου για την εκδήλωση μιας νεανικής παραβατικής συμπεριφοράς:

- γεννήθηκε εκτός γάμου με τον ανάλογο στιγματισμό που επιφυλάσσει για τα μέλη της μια κλειστή κοινωνία,
- προέρχεται από ένα δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον, που όχι μόνο δεν είναι υποστηρικτικό αλλά αντίθετα κακοποιητικό μέσα από διαρκή συναισθηματική παραμέληση,
- συγκρουσιακές γονεϊκές σχέσεις στα πρώτα χρόνια ζωής του παιδιού,
- εξάρτηση του πατέρα από ναρκωτικές ουσίες,
- μονογονεϊκότητα στην ανατροφή του παιδιού μετά τα έξι του χρόνια,
- απουσία υγιούς γονεϊκού προτύπου,
- έκθεση σε βία (σωματική, συναισθηματική, ψυχολογική),
- κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που φτάνουν στα όρια της εξαθλίωσης,
- σχολική αποτυχία και εγκατάλειψη εκπαιδευτικής διαδικασίας,
- χαμηλή αυτοεκτίμηση.

Η οικογένεια του Κ.Μ. είναι μια οικογένεια «ευάλωτη», εκτεθειμένη σε πολλαπλούς παράγοντες κινδύνου, χωρίς να έχει ένα αντιστάθμισμα «προστατευτικών παραγόντων» που θα μπορούσαν να μειώσουν τις πιθανότητες εκδήλωσης μιας παραβατικής συμπεριφοράς ιδίως από τα νεαρά μέλη της. Η σύλληψη του Κ.Μ. μετά τη μήνυση που υπέβαλε η πλευρά του παθόντος, του έδωσε την ευκαιρία να τεθεί σε συμβουλευτική παρακολούθηση από την ΥΕΑ και για πρώτη φορά να ασχοληθεί κάποιος μαζί του, οριοθετώντας παράλληλα την εναντιωματική συμπεριφορά του.

Μέσα από τη διαδικασία της συνδιαλλαγής δόθηκε η ευκαιρία στον ανήλικο δράστη να φανεί ώριμος και ειλικρινής αναλαμβάνοντας την ευθύνη για την πράξη του και να νιώσει μεταμέλεια για την αναίτια επιθετικότητά του, συμμεριζόμενος με ντροπή τα συναισθήματα που προκάλεσε στον παθόντα. Το σημαντικό ήταν ότι, ενώ μέχρι εκείνη τη στιγμή κάθε παρεκκλίνουσα συμπεριφορά του τον έθετε στο περιθώριο ή είχε ως αποτέλεσμα την αποβολή του από ένα κοινωνικό πλαίσιο π.χ. το σχολικό, μέσα από τη συνδιαλλαγή ήρθε μεν αντιμέτωπος με το κακό που προκάλεσε,

αλλά σε ένα κλίμα ασφάλειας και σεβασμού, όπου ένιωσε ότι καταδικάζεται μεν η πράξη του, όχι όμως ο ίδιος.

Παράλληλα, ο παθών, ο οποίος είχε μεν μικρότερη ηλικία από τον δράστη, αλλά είχε μεγαλώσει σε ένα απόλυτα υποστηρικτικό περιβάλλον, επέδειξε την ωριμότητα να παραδεχτεί ένα μερίδιο ευθύνης που ενδεχομένως του αναλογούσε και ένιωσε την ικανοποίηση ότι βρήκε το δίκιο του, ότι ακούστηκε η θέση του και τα συναισθήματα που του προκάλεσε το όλο συμβάν και ότι ο δράστης του ζήτησε συγγνώμη αναγνωρίζοντας το λάθος του.

Στη συνέχεια παρατίθενται αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις που έλαβε η ερευνήτρια κάποιους μήνες μετά τη διενέργεια της συνδιαλλαγής από τα δύο μέρη και τους γονείς τους.

Κ.Μ. *«Ένιωσα στην αρχή μια πίεση. Μου ήταν δύσκολο, γιατί ένιωθα άσχημα. Ξαναθυμήθηκα όσα είχαν γίνει και μου δημιουργήθηκε άγχος και στενοχώρια που είχα προκαλέσει αυτό το χτύπημα στο θύμα. Ντράπηκα όταν έπρεπε να τα πω όλα μπροστά στον πατέρα του και τη μητέρα μου. Στο τέλος όμως ένιωσα ζαλαφρωμένος που μίλησα. [...] Πλέον, αν τύχει να τον συναντήσω στο δρόμο, νιώθω πιο διαφορετικά, πιο καλά, γιατί έχουμε μιλήσει και δεν υπάρχει πια κάτι να μας χωρίζει. [...] Σίγουρα θα ήταν καλύτερα αν δεν χρειαζόταν να φτάσουμε στα δικαστήρια. Μακάρι να μας βοηθούσε κάποιος, όταν έγινε το σκηνικό, να λύσουμε τότε τις διαφορές μας. [...] Μετά τη συνδιαλλαγή νομίζω ότι άρχισα να βλέπω διαφορετικά τα πράγματα. Κρατιέμαι πια και προσπαθώ να ελέγχω τα νεύρα μου. Κατάλαβα ότι δεν λύνονται τα πράγματα με ξύλο. Όταν νευριάζω, προσπαθώ να δω αν μπορώ να βγάλω άκρη με την κουβέντα, αλλιώς φεύγω.»*

Σ.Α. *«Πιστεύω ότι ήταν δίκαιη (η απόφαση του δικαστηρίου). Δεν θα ήθελα να μπει στη φυλακή ο δράστης, απλά να καταλάβει ότι δεν ήταν σωστό που με χτύπησε κι ενώ με είδε με αίματα το έβαλε στα πόδια. [...] Νομίζω ότι για εκείνον ήταν πιο δύσκολο. Στην αρχή έλεγε ότι δεν θυμόταν πώς έγιναν τα πράγματα και πιστεύω ότι δεν ήταν ειλικρινής. Όμως όταν η Επιμελήτρια επέμενε να φέρουμε στη μνήμη μας το συγκεκριμένο περιστατικό και να το περιγράψουμε, εκείνος τότε σιγά σιγά άρχισε να μιλά. Ίσως και να φοβόταν μήπως του ζητήσουμε χρήματα ή να ντρεπόταν. [...] Μετά τη συνδιαλλαγή νιώθουμε πιο άνετα. Μένουμε στην ίδια περιοχή και υπάρχουν φορές που τυχαία συναντιόμαστε. Δεν κάνουμε φιλική παρέα, γιατί δεν πολυταιριάζουμε. Τώρα μπορούμε έστω να χαιρετηθούμε χωρίς να κοιτάζει παράξενα ο ένας τον άλλο. [...]*

Τίποτα δεν θα είχε γίνει αν την ίδια μέρα ο δράστης είχε σταθεί να με βοηθήσει ή να μου ζητήσει συγγνώμη. Θα προτιμούσα να μην είχαμε περάσει την ταλαιπωρία των δικαστηρίων. [...] Η συνδιαλλαγή μου έδειξε ότι μια σύγκρουση μπορεί να επιλυθεί μέσα από διάλογο, αρκεί ο καθένας να μπορεί να αναγνωρίσει τα λάθη του, να έχει μετανιώσει και να υπάρχει καλή διάθεση και από τα δύο μέρη, ώστε να μην τραβάει κανένας τα άκρα.»

Αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις των γονέων που παραστάθηκαν στη διαδικασία

Μητέρα δράστη: *«Είναι μια πολύ δύσκολη στιγμή, ένα σοκ, να μας καλούν στην αστυνομία, επειδή κάτι έκανε το παιδί μου. Δεν ήξερα τι να κάνω. [...] Εγώ ένα δημοτικό έχω βγάλει, δεν ήξερα τι θα μπορούσα να κάνω, ούτε χρήματα για δικηγόρο είχα. Εκείνη η περίοδος ήταν πολύ δύσκολη για μας, μόλις είχα χωρίσει με τον πατέρα του και όλα είχαν πέσει στο κεφάλι μου. [...] Είχαμε την τύχη μέσα στην ατυχία μας να πέσουμε σε καλούς ανθρώπους, που φέρθηκαν καλά στο παιδί μου. Είδαν τη δύσκολη κατάσταση μας και φάνηκε τελικά ότι δεν ήθελαν να τον τιμωρήσουν. [...] Είμαστε τυχεροί γιατί το θύμα φάνηκε ένα πολύ καλό παιδί, ήταν ειλικρινής και από καλή οικογένεια. Ο πατέρας του, που ήταν κι εκείνος παρών στη διαδικασία, έδειξε κατανόηση και φαίνεται ότι έχει κάνει πολύ καλή δουλειά με τα παιδιά του. [...] Αν βρεθούν πλέον τυχαία στο δρόμο, μια και μένουμε σε κοντινές γειτονιές, μιλάνε άνετα, χωρίς να υπάρχει τίποτα ανάμεσά τους. Να φανταστείτε ότι κι εγώ θέλω να πάω μια μέρα να δω το παιδί και τους γονείς του και να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον πατέρα του, που ήταν κύριος και μας φέρθηκε τόσο καλά. [...] Το να έπαιρνε το παιδί μια ποινή φυλάκισης θα του κατέστρεφε ίσως τη ζωή και δεν θα τον βοηθούσε να συνειδητοποιήσει με τόσο ωραίο τρόπο ό,τι είχε γίνει και να έρθει κι εκείνος στη θέση του θύματος. [...] Ο Μ. ήταν πάντα πιο αυθόρμητος και επιπόλαιος, επειδή είχαμε ζήσει και πολλές άσχημες καταστάσεις με τον πατέρα του και νόμιζε ότι με το ζύλο και τον τσαμπουκά θα μπορούσε να επιβιώσει. Μετά τη συνδιαλλαγή νομίζω ότι κατάλαβε πως μπορεί και με τον διάλογο να τα βγάλει πέρα και για ό,τι κάνει θα πρέπει να αναλαμβάνει τις ευθύνες για τις πράξεις του. [...] (Η συνδιαλλαγή) είναι ένας ωραίος τρόπος να αντιμετωπίσουν αυτό που έκαναν, να μην κρύβονται μετά ούτε να το παίζουν νταήδες και να καταλάβουν ότι υπάρχουν και άλλοι τρόποι εκτός από το ζύλο για να λύσουν τις διαφορές τους.»*

Πατέρας θύματος: «Μέχρι τη διαδικασία της συνδιαλλαγής πίστευα ότι ο δράστης ήταν ψυχρός και αδιάφορος, που δεν είχε μάθει βασικές αξίες από την οικογένειά του. Δεν ενδιαφέρθηκε ούτε ο ίδιος ούτε η οικογένειά του να μας βρουν μετά το συμβάν και να δείξουν ένα ίχνος μεταμέλειας. Γι' αυτό το λόγο υπέβαλα τη μήνυση. [...] Εμείς καταθέσαμε τη μήνυση, γιατί πιστεύω ότι το παιδί πρέπει να μάθει να αντιμετωπίζει κάθε δύσκολη κατάσταση που βιώνει κατά πρόσωπο, να διεκδικεί το δίκιο του, να μαθαίνει μέσα από τέτοιες διαδικασίες, ώστε να μπορεί στο μέλλον να προλαμβάνει δυσάρεστες συνθήκες. [...] Είμαι πολύ ικανοποιημένος από τη διαδικασία (της συνδιαλλαγής). Ο γιος μου ένιωθε άνετα να εκφραστεί και του δόθηκε ο ανάλογος χώρος. Ένιωσα ότι το παιδί μου δικαιώθηκε, χωρίς να επιβληθεί μια σκληρή τιμωρία στον δράστη. Επίσης, η όλη διαδικασία θεωρώ ότι ήταν πολύ βοηθητική και για τα δύο παιδιά. [...] Δεν έχει πια φόβο ο γιος μου ούτε κάποιο πρόβλημα να μιλήσει στον δράστη, αν θα τον συναντήσει τυχαία στο δρόμο, μια και μένουμε σε κοντινή γειτονιά. [...] Θα μπορούσε να είχε πραγματοποιηθεί νωρίτερα (η συνδιαλλαγή), εάν ο δράστης από την αρχή δεν είχε εξαφανιστεί και είχε αναλάβει την ευθύνη της πράξης του. Ακόμα και στο Αστυνομικό Τμήμα αν είχε έρθει και είχε ζητήσει συγγνώμη, το θέμα θα είχε λυθεί και δεν θα είχαμε αναγκαστεί να προσφύγουμε στο δικαστήριο. Ωστόσο, πιστεύω ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση ίσως έκανε καλό στον ανήλικο η συνεργασία του με την Επιμελήτρια. [...] Σίγουρα συνειδητοποίησε και έμπρακτα τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να λυθούν κάποιες διαφορές. Μια διαδικασία διαμεσολάβησης, όταν γίνει σωστά όπως έγινε στην περίπτωση του γιου μου, απωθεί τον οποιοδήποτε που θέλει να καταφεύγει σε δικαστικές διαμάχες. Το δίκαιο δεν κερδίζεται σε δικαστικές αίθουσες, αλλά μέσα από μια σωστή κοινωνικότητα και μέσα από αυτογνωσία. [...] Δεν είναι μια ήπια μορφή μεταχείρισης, αρκεί ο δράστης να καταλάβει το λάθος του, να αναλάβει την ευθύνη του και να είναι ειλικρινής και θετικός στην όλη διαδικασία. [...] Πιστεύω ότι η διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου θα πρέπει να είναι ο βασικός στόχος της ποινικής μεταχείρισης των ανηλικών δραστών, ώστε να μάθουν να είναι υπεύθυνοι πολίτες μιας κοινωνίας και να σέβονται τα δικαιώματα όλων.»

Μελέτη Περίπτωσης 3

Ανήλικοι δράστες: 1. Γ.Δ. (15,5 ετών⁵⁶ ελληνικής καταγωγής) και
2. Ε.Ζ. (16,5 ετών ελληνικής καταγωγής)

Ανήλικα θύματα: 1. Η.Θ. (16χρονο αγόρι αλβανικής καταγωγής) και
2. Κ.Α (13,5 ετών κορίτσι ελληνικής καταγωγής)

Αξιόποινες πράξεις (για τις οποίες παραπέμφθηκαν): α) ληστεία και β) επικίνδυνη σωματική βλάβη

Χρονικό αξιόποινης πράξης

Σε δυτικό προάστιο της Αθήνας μία ομάδα τεσσάρων ανήλικων αγοριών (15-17 ετών) περικυκλώνουν ένα 16χρονο αγόρι αλβανικής καταγωγής και ένα 13χρονο κορίτσι που κάθονται ανέμελα σ' ένα παρκάκι. Αφού τους αφαιρούν τα κινητά, τα δύο από τα τέσσερα αγόρια της παρέας αρχίζουν να χτυπούν τον 16χρονο, με αποτέλεσμα να του προκαλέσουν επικίνδυνες σωματικές βλάβες. Από τη συμπλοκή τραυματίζεται ελαφρά στην κοιλιακή χώρα και η 13χρονη.

Η παρέα φεύγει και οι παθόντες αναφέρουν το γεγονός στην αστυνομία ζητώντας την ποινική δίωξη των δραστών. Η παθούσα αναγνωρίζει τον Γ.Δ. ως τον έναν από τους δύο δράστες, αφού φοιτά στο ίδιο σχολείο με εκείνη. Η αστυνομία τον συλλαμβάνει και μετά εκείνος ομολογεί και το όνομα του συνεργού του. Οι δύο δράστες παραδέχονται ότι χτύπησαν τον 16χρονο, επειδή είχαν ακούσει ότι εκείνος και η 13χρονη φίλη του Κ.Α. διέδιδαν υποτιμητικές για τον Γ.Δ. φήμες. Οι δράστες αποδίδουν την πράξη τους σε μια παρεξήγηση (συναισθηματικής φύσεως) και σε έναν θιγμένο εγωισμό.

Οι δράστες παίρνουν όλη την ευθύνη πάνω τους, δεν αποκαλύπτουν (από φόβο) τα ονόματα των παιδιών της παρέας τους που τους συνέδραμαν κατά την ώρα του συμβάντος και παραδέχονται ότι ήταν διάχυτη ανάμεσά τους η σκέψη: «δεν ήρθαν οι Αλβανοί εδώ να τους αφήσουμε να μας πάρουν όλα τα κορίτσια». Δηλώνουν δε ότι δεν είχαν πρόθεση να ληστέψουν τους παθόντες αφαιρώντας τα κινητά τους και υποδεικνύουν το μέρος που τα άφησαν αμέσως μετά το συμβάν.

Οι δύο ανήλικοι παραπέμφθηκαν στο Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων ως κατηγορούμενοι για τις πράξεις: α) της ληστείας και β) της επικίνδυνης σωματικής

⁵⁶ Οι ηλικίες αναφέρονται κατά τον χρόνο τέλεσης του αδικήματος.

βλάβης κατά συναυτουργία και κατά συρροή και τους επιβλήθηκαν με Ανακριτική Διάταξη – μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσής τους – οι περιοριστικοί όροι: α) εμφανίσεώς τους το πρώτο πενθήμερο κάθε μήνα στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων και β) απαγόρευσης εξόδου τους από τη Χώρα. Η υπόθεση οδηγήθηκε στην αίθουσα του δικαστηρίου και εκδικάστηκε δύο χρόνια μετά.

Στοιχεία κοινωνικού ιστορικού και εκπαιδευτικό προφίλ ανήλικων κατηγορουμένων

Ο Γ.Δ. προέρχεται από μία τετραμελή συγκροτημένη οικογένεια. Οι γονείς του, απόφοιτοι λυκείου, διατηρούν μια οικογενειακή επιχείρηση, στην οποία εργάζεται και ο μεγαλύτερος γιος, επίσης απόφοιτος λυκείου. Η εκπαιδευτική πορεία του Γ.Δ. εμφάνισε προβλήματα στην Γ΄ Γυμνασίου, όταν χρειάστηκε να την επαναλάβει δύο φορές εξαιτίας πλημμελούς φοίτησης. Στη συνέχεια γράφτηκε σε Επαγγελματικό Λύκειο, ακολουθώντας την ειδικότητα του ψυκτικού. Κατά τον χρόνο τέλεσης των πράξεων ο Γ.Δ. ήταν μαθητής της Γ΄ Γυμνασίου. Σύμφωνα με τα όσα προκύπτουν από την έκθεση του Επιμελητή ανηλίκων, που ανέλαβε την υπόθεση του Γ.Δ.: *«Ο Γ.Δ. δεν έχει θέσει ξεκάθαρους επαγγελματικούς στόχους. Η επιλογή του δεν προβάλλει ως αποτέλεσμα ώριμης σκέψης, παρά μόνο ως μια ιδέα για το τι θα μπορούσε να κάνει στο μέλλον. Γενικότερα, εμφανίζει την ανωριμότητα και την αμφιθυμία της εφηβικής ηλικίας και φαίνεται να μην έχει κατασταλάξει σε πολλά πράγματα ανάμεσα στα οποία και το τι θα κάνει επαγγελματικά στο μέλλον. Κάπου ίσως να πιστεύει ότι η οικογενειακή επιχείρηση θα μπορούσε να αποτελέσει τη λύση σε αυτό το πρόβλημα. Ο Γ.Δ. είναι ένας ανέμελος και κοινωνικός έφηβος, που φαίνεται ότι δεν αντέχει τα αυστηρά όρια. Έχει καλούς και πιστούς φίλους που τους εμπιστεύεται και τους λογαριάζει. Η εμπλοκή στο περιστατικό αλλά και όλη η προδικαστηριακή εμπειρία φαίνεται να έχει ισχυροποιήσει τη φιλία του με τον συγκατηγορούμενό του. Σαν νέος θέλει να κάνει την επανάστασή του, να ανεξαρτητοποιηθεί. Υπήρξαν στιγμές κατά τη συνεργασία μας, που διαφαινόταν ένα κλίμα έντονης όξυνσης στις σχέσεις του Γ.Δ. με τον πατέρα του, αν και αναγνωρίζει το ενδιαφέρον του για εκείνον. Ο Γ.Δ. δεν είναι επιθετικός νέος που μεταχειρίζεται βία για να λύσει τα προβλήματά του. Έχει μετανιώσει για τη συμμετοχή του στο περιστατικό.»*

Ο έτερος κατηγορούμενος Ε.Ζ. προέρχεται επίσης από μια συγκροτημένη τετραμελή οικογένεια. Ο πατέρας του είναι συνταξιούχος δημοσίου τομέα, η μητέρα

του είναι εμποροϋπάλληλος και έχει μία μικρότερη αδερφή. Ο ανήλικος πηγαίνει σε Επαγγελματικό Λύκειο, ακολουθώντας τον κλάδο της Πληροφορικής, παρουσιάζει μέτριες επιδόσεις στο σχολείο, με άριστη δε γνώση της αγγλικής γλώσσας. Κατά το χρόνο τέλεσης των πράξεων, ο Ε.Ζ. ήταν μαθητής της Β΄ Λυκείου. Ο ανήλικος, ενώ είναι έξυπνος, δείχνει αδιαφορία για τις σχολικές του επιδόσεις και αντιμετωπίζει τα πάντα με απάθεια. Είναι περιστασιακός χρήστης ναρκωτικών ουσιών (χασίς), δεν θέλει όμως να παρακολουθήσει ένα πρόγραμμα, για να απεμπλακεί από τον κύκλο των εξαρτήσεων, γιατί θεωρεί ότι το ελέγχει. Σύμφωνα με τα όσα προκύπτουν από την έκθεση του Επιμελητή ανηλίκων που ανέλαβε την υπόθεση του Ε.Ζ.: *«Ο ανήλικος φαίνεται ότι τυχαία ενεπλάκη σε έναν καβγά με αφορμή τη διασπορά ειδήσεων που έθιγαν το γόητρο και το κύρος του φίλου του Γ.Δ., εξαιτίας πιθανά μιας αντιζηλίας που υπήρχε για την παθούσα. Επισημαίνεται ότι ο Ε.Ζ. δεν φαίνεται άτομο επιθετικό ή βίαιο και προσπαθεί να μη λύνει τις διαφορές του με επίδειξη δύναμης.»*

Διερεύνηση για το ενδεχόμενο συνδιαλλαγής – Προετοιμασία των δύο μερών

Κατά το διάστημα των δύο ετών που μεσολάβησαν από τη σύλληψή τους έως την εκδίκαση της υπόθεσής τους, οι ανήλικοι δράστες παρακολουθούνταν συμβουλευτικά από την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων και στα πλαίσια αυτής της επιμέλειας συμμετείχαν σε ένα ψυχοεκπαιδευτικό πρόγραμμα διαχείρισης θυμού - επίλυσης συγκρούσεων. Η επιμελήτρια ανηλίκων που συντόνιζε το πρόγραμμα, αντιλαμβανόμενη ότι οι δράστες προέρχονταν από συγκροτημένο οικογενειακό περιβάλλον, ότι η πράξη τους είχε συμπτωματικό χαρακτήρα και οι ίδιοι είχαν πραγματικά μετανιώσει για την επιπόλαιη και παρορμητική – λόγω της ηλικίας – συμπεριφορά τους αναλογιζόμενοι την ανεπανόρθωτη ζημία που θα μπορούσε να έχει προκαλέσει η πράξη τους, τους πρότεινε να συνδιαλλαγούν με τα θύματα. Οι ίδιοι συναίνεσαν σε αυτή την πρόταση, αλλά ήταν σίγουροι ότι η πλευρά των θυμάτων δεν επρόκειτο να συμφωνήσει.

Η επιμελήτρια ανηλίκων, που ανέλαβε τον ρόλο του διαμεσολαβητή, αφού προηγουμένως είχε εξασφαλίσει τη σύμφωνη γνώμη των συναδέλφων της που παρακολουθούσαν συμβουλευτικά τους δράστες, επιχείρησε να έρθει σε επαφή με τους παθόντες. Η πρώτη τους αντίδραση ήταν επιφυλακτική απέναντί της. Καθώς τους εξήγησε το βαθύτερο νόημα της συνδιαλλαγής και ανέδειξε τα ευεργετικά οφέλη της διαδικασίας κυρίως για τα θύματα, πραγματοποίησε κάποιες συναντήσεις μαζί

τους (ξεχωριστές για τους δύο παθόντες, οι οποίοι – όντας ανήλικοι – προσέρχονταν με τους γονείς τους) και έκαμψε τις αρχικές τους επιφυλάξεις.

Το μεγαλύτερο πρόβλημα το αντιμετώπισε με τη μητέρα της 13χρονης παθούσας, η οποία, αν και είχε ένα καλό μορφωτικό επίπεδο, εξέφραζε μεγάλο θυμό για τους δράστες, γιατί τους θεωρούσε υπαίτιους για την εκδήλωση αυτοάνοσου νοσήματος (ρευματοειδή αρθρίτιδα) της κόρης της λίγο καιρό μετά το συμβάν. Η ίδια χωρισμένη από τον πατέρα της Κ.Α., μεγάλωνε μόνη τις δύο κόρες της και έδειχνε αρκετά αγχωτική και υπερπροστατευτική. Ανέφερε ότι η Κ.Α., μαθήτρια της Β΄ Γυμνασίου, είχε πέσει θύμα bullying – και μάλιστα τρεις φορές μέσα σε λίγες μέρες – στο προηγούμενο σχολείο της (όπου φοιτούσε με τον Γ.Δ. και στο οποίο είχε πάει εκείνη τη χρονιά λόγω διαζυγίου των γονέων της και αλλαγής οικίας). Το πρώτο περιστατικό ήταν λεκτικό, όταν κάποιες συμμαθήτριές της την έβρισαν με χυδαίο τρόπο, το δεύτερο περιστατικό ήταν το συμβάν του ξυλοδαρμού εκείνης και του φίλου της Η.Θ. από τους δράστες και το τρίτο έλαβε χώρα αμέσως μετά το προηγούμενο επεισόδιο, όταν οι συμμαθητές της έκαναν αποχή εξαιτίας της σύλληψης του Γ.Δ. και την κλείδωσαν στις τουαλέτες γιατί θεώρησαν εκείνη υπεύθυνη. Μετά το δεύτερο συμβάν (του άγριου ξυλοδαρμού του Η.Θ. μπροστά στα μάτια της, το οποίο η ίδια αξιολογούσε ως το πιο τραυματικό), ο Η.Θ. δεν της μιλούσε, γιατί θεώρησε ότι εκείνη ειδοποίησε τους δράστες και ουσιαστικά τον χρησιμοποίησε από καπρίτσιο. Μετά από τα περιστατικά αυτά, η Κ.Α. αναγκάστηκε να αλλάξει σχολείο.

Οι συναντήσεις με την επιμελήτρια φάνηκε ότι ανακούφισαν τόσο τη μητέρα όσο και την Κ.Α. που προφανώς αναζητούσε απάντηση στα ερωτήματα που την βασάνιζαν από την ημέρα του ξυλοδαρμού. Ένα τεράστιο «ΓΙΑΤΙ;» στοίχειωνε τη σκέψη της και άρχισε να βλέπει θετικά την προοπτική της συνδιαλλαγής με τους δράστες. Η επιμελήτρια που ανέλαβε το ρόλο του διαμεσολαβητή κατάφερε να κερδίσει την εμπιστοσύνη της Κ.Α. και της μητέρας της⁵⁷, επειδή ως τρίτο – μη εμπλεκόμενο με τους δράστες – πρόσωπο, διατήρησε στάση που όλα τα μέρη εξέλαβαν ως αμερόληπτη.

⁵⁷ Η μητέρα ήταν πολύ επιφυλακτική και δύσπιστη αρχικά ιδίως ως προς τους Επιμελητές που είχαν αναλάβει την επιμέλεια των δραστών. Γι' αυτό κρίθηκε εξαιρετικά σημαντικό να αναλάβει τη διαμεσολάβηση ένας τρίτος Επιμελητής, που θα μπορούσε να πραγματοποιήσει περισσότερες συναντήσεις με τα θύματα και τους γονείς τους και εκείνοι να νιώσουν οικεία με το πρόσωπό του.

Το βασικό θύμα αυτής της υπόθεσης, ο Η.Θ., παρά το γεγονός ότι βίωσε σε μεγαλύτερο βαθμό τον πόνο των χτυπημάτων και της όλης άδικης και ταπεινωτικής επίθεσης, που τη χαρακτήριζε η ανισομετρία των εμπλεκόμενων μερών (4 άτομα της ομάδας ανηλίκων, εκ των οποίων δύο οι δράστες των χτυπημάτων), και ένας ρατσιστικός χαρακτήρας (ο παθών μόνος, από ξένη χώρα), φάνηκε πιο συγκαταβατικός στο ενδεχόμενο της συνδιαλλαγής. Ο ίδιος προέρχεται από ένα υποστηρικτικό οικογενειακό περιβάλλον με στενούς συναισθηματικούς δεσμούς ανάμεσα στα μέλη του, ένας σταθερός μαθητής που φοιτούσε στην Α΄ Λυκείου με μέτριες επιδόσεις και είχε ιδιαίτερη ενασχόληση με τον αθλητισμό (μπάσκετ).

Κατά τις επιμέρους συναντήσεις που είχε η διαμεσολαβήτρια με τους δράστες και τους παθόντες, τους εξήγησε αναλυτικά το θεσμικό πλαίσιο και την έννοια της επανορθωτικής δικαιοσύνης, καθώς και το ουσιαστικό περιεχόμενο της διαμεσολάβησης. Με τους δράστες, της δόθηκε η δυνατότητα να δουλέψει περισσότερο κατά τη διάρκεια των ομαδικών ψυχοεκπαιδευτικών συναντήσεων τους τρόπους διαχείρισης του θυμού και κατά τις συναντήσεις με τους παθόντες συγκέντρωσε τα αναπάντητα ερωτήματα που τόσο καιρό τους βασάνιζαν, ώστε να συζητηθούν κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής. Το βασικό ερώτημα του Η.Θ. ήταν: «*Ποιος ο λόγος αυτής της αδικαιολόγητης – για εκείνον – επίθεσης;*».

Η ετυμολογία του δικαστηρίου

Το Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων κήρυξε ενόχους τους κατηγορούμενους: α) για την πράξη της επικίνδυνης σωματικής βλάβης κατά του Η.Θ. και β) για την πράξη της απλής σωματικής βλάβης κατά της Κ.Α. (κατ' επιτρεπτή μεταβολή της κατηγορίας) και τους απήλλαξε για την πράξη της ληστείας λόγω αμφιβολιών. Το δικαστήριο αντιμετώπισε με επιείκεια τους κατηγορουμένους, κυρίως χάρη στην κατάθεση της Κ.Α, η οποία, όντας πιο ήρεμη μετά τις συνεδρίες που είχαν προηγηθεί με την επιμελήτρια, κατέθεσε με ωριμότητα και δήλωσε ότι η ίδια δεν έπαθε ιδιαίτερη ζημιά από τα χτυπήματα, ότι πλέον δεν πίστευε ότι ήθελαν να τους ληστέψουν και ότι δεν επιθυμούσε την ποινική δίωξη των δραστών. Κατόπιν τούτων, το Δικαστήριο, μετά από σχετική πρόταση των Επιμελητών, επέβαλε στους κατηγορουμένους το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής και της θέσεως αυτών υπό την επιμέλεια της υπηρεσίας επιμελητών για ένα χρόνο.

Επισημαίνεται, ότι η μητέρα της παθούσας, κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας ήταν έξω από την αίθουσα, εφόσον εξεταζόταν και η ίδια ως μάρτυρας

και δεν άκουσε την Κ.Α. να καταθέτει. Έτσι, όταν εκφωνήθηκε η δικαστική απόφαση, αντιμετώπισε το αποτέλεσμα της δίκης με αμφισβήτηση, θεωρώντας ότι η κόρη της ουσιαστικά είχε υποστεί πολύ μεγαλύτερη ζημία από μια απλή σωματική βλάβη και ότι οι κατηγορούμενοι «έπεσαν στα μαλακά».

Η διαδικασία της συνδιαλλαγής

Πέντε μήνες μετά και αφού είχαν προετοιμαστεί επαρκώς και τα δύο εμπλεκόμενα μέρη, δράστες και θύματα, ορίστηκε η μέρα διεξαγωγής της συνδιαλλαγής, κατά την οποία προσήλθαν όλοι, εκτός από την Κ.Α., η μητέρα της οποίας ειδοποίησε λίγο πριν την ορισθείσα ώρα ότι η Κ.Α. αδυνατούσε τελικά να παραστεί, λόγω της επιβαρυσμένης σωματικής της υγείας και ψυχοσυναισθηματικής της κατάστασης. Η διαμεσολαβήτρια έχοντας συγκεντρώσει κατά τη διάρκεια της συνεργασίας της με την Κ.Α. όλα τα ερωτήματα που την απασχολούσαν σχετικά με το συμβάν, τη διαβεβαίωσε ότι θα τα θέσει η ίδια και θα την ενημερώσει για τις εξηγήσεις των δραστών. Η μητέρα του Η.Θ. απλά παρακολούθησε τη διαδικασία, χωρίς να μετέχει.

Παρόντες στη διαδικασία ήταν και οι δύο Επιμελητές που είχαν αναλάβει τις επιμέλειες των ανήλικων δραστών, σε ρόλο συμμετοχικών παρατηρητών. Τα βήματα συζήτησης που ακολουθήθηκαν κατά τη διαδικασία τα όρισε η υπεύθυνη επιμελήτρια, που είχε τον ρόλο του διαμεσολαβητή και συντόνιζε την όλη διαδικασία.

Αρχικά, λοιπόν, αφού η ίδια προέβη σε μια μικρή εισαγωγή σχετικά με το νόημα και το περιεχόμενο της συνδιαλλαγής, περιέγραψε τη συναισθηματική φόρτιση της Κ.Α. και την πορεία της συνεργασίας τους μέχρι να καταλήξει στην επ' ακροατηρίω κατάθεσή της και στη συνέχεια έθεσε εκ μέρους της Κ.Α. τα ερωτήματα που τη βασάνιζαν τόσο καιρό και για τα οποία ζητούσε κάποιες απαντήσεις:

- α) Για ποιον τελικά λόγο χτύπησαν τον Η.Θ. κι εκείνη;
- β) Τι είχε προηγηθεί μεταξύ τους;
- γ) Είχαν στοχοποιήσει την ίδια για κάποιον λόγο;
- δ) Τους ώθησε κάποιος τρίτος σ' αυτή την πράξη;
- ε) Υπήρξαν και άλλα δύο πρόσωπα εκείνη την ημέρα παρόντα στην επίθεση.
Γιατί τα καλύπτουν;
- στ) Γιατί δεν προσπάθησαν να την βρουν νωρίτερα να της ζητήσουν συγγνώμη;
- ζ) Σε ποιον βαθμό νιώθουν πραγματικά ότι ευθύνονται;
- η) Όταν επέστρεψαν εκείνη την ημέρα οι δράστες στο σπίτι τους πώς ήταν;

- θ) Γιατί μετά το συμβάν δεν της μιλούσε ο Η.Θ.;
- ι) Τι παραπάνω μπορούν να της πουν οι δράστες, αφού και τώρα που τη βλέπουν στον δρόμο, δεν της μιλάνε;

Στη συνέχεια έλαβε τον λόγο ο Η.Θ. και περιέγραψε τα γεγονότα εκείνης της ημέρας, όπως ο ίδιος τα βίωσε και έθεσε στους δράστες το βασικότερο ερώτημα που τον ταλαιπωρεί τόσο καιρό: *«Γιατί τελικά έγινε όλο αυτό; Τι εξαγρίωσε τους δράστες και έβγαλαν τόση οργή εναντίον του;»*.

Στη συνέχεια έλαβαν το λόγο διαδοχικά ο Γ.Δ. και ο Ε.Ζ. εξηγώντας: πώς ωθήθηκαν στην άδικη πράξη τους, πώς παραπλανήθηκαν από ανυπόστατες και ανεπιβεβαίωτες φήμες, πόσο επιπόλαια φέρθηκαν, πώς φοβήθηκαν να αποκαλύψουν τα άλλα άτομα της παρέας τους που τους παρακίνησαν να λύσουν τις υποτιθέμενες διαφορές τους με ξύλο, πώς δείλιασαν μετά να πλησιάσουν τα θύματα και να ζητήσουν συγγνώμη, πόσο άσχημα ένιωθαν από εκείνη τη μέρα και μετά.

Ακολουθώντας, αφού λύθηκαν όλες οι απορίες με διάλογο των δύο μερών και δόθηκαν απαντήσεις σε όσα ερωτήματα είχαν τεθεί, εκφράστηκαν τα συναισθήματα όλων των πλευρών, συζητήθηκαν τρόποι με τους οποίους οι δράστες θα μπορούσαν να είχαν αποφύγει τη σύγκρουση και τονίστηκε η δυνατότητα επίλυσης μιας διαφοράς με διάλογο και ώριμη σκέψη, χωρίς να δίνεται βαρύτητα σε ανυπόστατη φημολογία.

Στο τέλος, οι δράστες με παρακίνηση της διαμεσολαβήτριας ζήτησαν συγγνώμη από τον Η.Θ. και έδωσαν τα χέρια. Σ' αυτό το σημείο αξίζει ίσως να επισημανθεί πως, όταν μετά το πέρας της όλης διαδικασίας, ζητήθηκε από τη διαμεσολαβήτρια να εκφράσουν τα εμπλεκόμενα μέρη ένα συναίσθημα, και οι τρεις μίλησαν με γνήσιο αυθορμητισμό για ανακούφιση, ηρεμία και λύτρωση. Ο δράστης Ε.Ζ. με απόλυτη ειλικρίνεια ανέφερε: *«Για πρώτη φορά μετά από τόσο καιρό νιώθω πιο ήρεμος και ότι μπορώ να αναπνεύσω ελεύθερα, χωρίς βάρος. Η αλήθεια όμως είναι ότι ενώ συμμετείχα σε όλη τη διαδικασία επειδή ένιωθα την ανάγκη να μιλήσω με ειλικρίνεια, την τελευταία 'συγγνώμη' δεν την ένιωσα τόσο και την είπα πιο τυπικά, επειδή μου ζητήσατε να το κάνω και έπρεπε να το κάνω κάπως πιο επίσημα, ενώ στην ουσία αυτή τη συγγνώμη σαν να τη ζήτησα τόσες φορές μέσα σε όλη αυτή τη συζήτηση και ήδη είχε φανεί πόσο έχω μετανιώσει.»* Η διαμεσολαβήτρια επιδοκίμασε την ειλικρίνεια του Ε.Ζ., και του είπε ότι ακριβώς η τελευταία 'συγγνώμη' λειτούργησε ως η υπογραφή σε ένα συμβόλαιο, η τυπική επικύρωση και επίσημη επισφράγιση των όσων προηγήθηκαν, η σηματοδότηση για μια νέα ίσως αρχή στη ζωή καθενός.

Την επόμενη ημέρα, η διαμεσολαβήτρια τηλεφώνησε στην παθούσα Κ.Α. και περιγράφοντας σε εκείνη και τη μητέρα της τη διαδικασία της συνδιαλλαγής, τις απαντήσεις που δόθηκαν στα ερωτήματά της, επίσης της μετέφερε τη ‘συγγνώμη’ των δραστών και προς το πρόσωπό της και ότι πλέον τόσο εκείνοι όσο και ο Η.Θ. εξέφρασαν την ειλικρινή διάθεση να της μιλήσουν, αν τη συναντούσαν κάποια στιγμή στο δρόμο, σε μια ένδειξη συμφιλίωσης, αφού δεν υπήρχε τίποτα πλέον που να τους χωρίζει. Η Κ.Α. ακούστηκε ανακουφισμένη από την εξέλιξη της διαδικασίας.

Η όλη διαδικασία αποτιμήθηκε ως θετική από τους Επιμελητές, τους δράστες και το θύμα, που ανταποκρίθηκαν με συνέπεια, ειλικρίνεια και ωριμότητα στις απαιτήσεις της όλης συζήτησης.

Παρατηρήσεις - Σχολιασμός

Στην υπόθεση που εξετάζουμε είχαμε δύο (συλληφθέντες) ανήλικους δράστες και δύο ανήλικα θύματα, που – όλοι έφηβοι – ανήκαν σε έναν κοινό περίγυρο και ενεπλάκησαν σε μία συμπλοκή με πολλαπλές συνέπειες, εξαιτίας διάφορων φημών που στο τέλος αποδείχθηκαν ανυπόστατες.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, οι δράστες ήταν δύο φίλοι, που προέρχονταν από δύο φαινομενικά λειτουργικά οικογενειακά περιβάλλοντα, όπου όμως οι γονείς, απορροφημένοι στα δικά τους προβλήματα, δεν αντιλήφθηκαν έγκαιρα το φλερτάρισμα των παιδιών τους με την παραβατικότητα. Οι χαμηλές επιδόσεις στο σχολείο και οι συχνές απουσίες, η ανυπαρξία στόχων για εκπαιδευτική ή επαγγελματική ανέλιξη, η εμπλοκή με εξαρτησιογόνες ουσίες (και η μη παραδοχή του προβλήματος), οι συναναστροφές με παρέες με τα ίδια ή πιο επιβαρυντικά χαρακτηριστικά ήταν παράγοντες που έπρεπε να σημάνουν τον «κώδωνα του κινδύνου» στους γονείς.

Η σύλληψη ενός ανηλικού πάντοτε βιώνεται ως σοκ, αδικία, κεραυνός εν αιθρία για την οικογένεια, αλλά μπορεί να λειτουργήσει και ως η έναρξη μίας διαδικασίας οριοθέτησης, η οποία δεν τέθηκε έγκαιρα από τους γονείς (Ανδρεοπούλη, 2011: 313).

Συχνά, οι σχέσεις των γονέων με τα παιδιά τους, που εκδηλώνουν κάποιες παρεκκλίνουσες συμπεριφορές, *«παρουσιάζονται κλονισμένες με ένα διαμορφωμένο ρήγμα, εξαιτίας συνεχών και έντονων διαφωνιών σε βασικά θέματα της καθημερινότητας και οι ίδιοι δηλώνουν ανίσχυροι και αδύναμοι να διαχειριστούν τις εφηβικές και νεανικές εξάρσεις των παιδιών τους. Η αγωνία και η αίσθηση απώλειας του ελέγχου από την πλευρά των γονέων και ο ταυτόχρονος αγώνας διεκδίκησης των*

εφήβων οδηγεί το οικογενειακό σύστημα σε σύγκρουση και ίσως σε αποξένωση... Η οικογένεια που δεν οριοθέτησε την εναντιωματική συμπεριφορά του παιδιού, επέτρεψε στο παιδί να την επαναλάβει. Όταν ο νόμος παραβιάζεται και αυτό γίνεται αντιληπτό από τους επίσημους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου, η σύλληψη του παιδιού από την αστυνομία είναι η στιγμή της «έξωθεν» οριοθέτησης της συμπεριφοράς του παιδιού. Αυτή η στιγμή είναι τόσο δύσκολη και οδυνηρή για τον ανήλικο και την οικογένειά του, ώστε αν παραβλεφθεί η ανάγκη τους να εκφράσουν τα συναισθήματά τους και να τα μοιραστούν, έχει χαθεί μία σημαντική ευκαιρία να βοηθηθούν. Δεν είναι λίγες οι φορές που οι γονείς ή τα παιδιά χαρακτηρίζουν «τύχη» την σύλληψή τους, επειδή μετά από αυτό το γεγονός αναγκάστηκαν να αναθεωρήσουν πολλά θέματα από τη ζωή και τις επιλογές τους. Ιδιαίτερα καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση αυτού του βιώματος, αλλά και στη διαχείριση της δυσχερούς αυτής κατάστασης διαδραματίζει ο επιμελητής ανηλίκων, ο οποίος είναι ο πρώτος, μετά τη σύλληψη, που αναγνωρίζει και φροντίζει την ανάγκη του ανήλικου και της οικογένειάς του να αφηγηθούν την εμπειρία τους, να λάβουν υποστήριξη, ενημέρωση, κατανόηση, και να αντιμετωπισθούν χωρίς κριτική αλλά με σεβασμό. Συνακόλουθα, σταδιακά ανάμεσα στον επιμελητή και την οικογένεια αναπτύσσεται ένας ισχυρός δεσμός και μία βαθμιαία σχέση εμπιστοσύνης και σύνδεσης» (Μαλλούχου & Μουτσοπούλου, 2018: 169-171).

Στην περίπτωση που εξετάζουμε, οι γονείς των δραστών, όταν ξεπέρασαν το αρχικό σοκ της σύλληψης των παιδιών τους, φάνηκαν δεκτικοί και πρόθυμοι να χτίσουν μια σχέση εμπιστοσύνης με τους επιμελητές, εφόσον μεσολάβησε ένα διάστημα δύο ετών μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης. Αυτός ο χρόνος αξιοποιήθηκε ως χρόνος προδικαστικής συνεργασίας των επιμελητών με τους ανήλικους δράστες και τις οικογένειές τους, προκειμένου να επιτευχθεί η εκ νέου κοινωνική διαπαιδαγώγηση των ανηλίκων με την ανάληψη της γονικής ευθύνης από τους γονείς τους (ό.π. 179).

Οι δύο δράστες δεν αποκάλυψαν ποτέ τα ονόματα των υπολοίπων που ενεπλάκησαν στο συμβάν, πίσω από την εκδήλωση του οποίου φαίνεται ότι ελλόχευε και ένας ρατσιστικός χαρακτήρας «δεν ήρθαν οι Αλβανοί εδώ να τους αφήσουμε να μας πάρουν όλα τα κορίτσια». Η συμμετοχή των δραστών σε ένα ψυχοεκπαιδευτικό πρόγραμμα διαχείρισης θυμού - επίλυσης συγκρούσεων που λειτούργησε στην ΥΕΑ, τους βοήθησε να αναγνωρίσουν και να αντιμετωπίσουν τα δυσλειτουργικά μοντέλα συμπεριφοράς και σκέψης τους αναλαμβάνοντας την προσωπική τους ευθύνη, να μάθουν να σέβονται την προσωπικότητα και τη διαφορετικότητα των άλλων, να

αναπτύξουν κοινωνικές δεξιότητες (π.χ. την ενσυναίσθηση), να υιοθετήσουν επικοινωνιακές και πιο αποτελεσματικές αντιδράσεις στη διαχείριση συγκρουσιακών καταστάσεων.⁵⁸

Για την εφαρμογή του μέτρου της συνδιαλλαγής, κρίθηκε απαραίτητο να αναλάβει ένας τρίτος (ουδέτερος) επιμελητής τον ρόλο του διαμεσολαβητή, γιατί η μητέρα του ενός θύματος αντιμετώπισε με επιφύλαξη τον επιμελητή τουλάχιστον του ενός δράστη, θεωρώντας ότι εκείνος προασπίζεται τα συμφέροντα του νεαρού παραβάτη θέλοντας να τον βοηθήσει να «ξεγλιστρήσει» όσο το δυνατόν πιο ανώδυνα, χωρίς να αναγνωρίσει το «κακό» που έχει προκαλέσει στην κόρη της. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί αυτή η μεροληψία που απέδιδε η μητέρα στον επιμελητή που είχε αναλάβει την επιμέλεια του ενός δράστη, ένας τρίτος επιμελητής ανέλαβε τη συμβουλευτική υποστήριξη των θυμάτων και τον ρόλο του διαμεσολαβητή. Πριν οδηγηθεί η υπόθεση στην κύρια φάση της συνδιαλλαγής, χρειάστηκαν τρεις τουλάχιστον ξεχωριστές προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις με κάθε εμπλεκόμενο.

Η επιφυλακτικότητα, η δυσπιστία και η αρχικά εντελώς αρνητική διάθεση της μητέρας της παθούσας να συνδιαλλαγεί, οφειλόταν κατά ένα μεγάλο ποσοστό στα πολλαπλά προβλήματα που είχε η ίδια να αντιμετωπίσει μέσα στην οικογένειά της. Ο πρόσφατος χωρισμός με τον πατέρα των δύο παιδιών της, η ανάληψη όλων των ευθυνών από την ίδια, τα οικονομικά προβλήματα που παρουσιάστηκαν, η αναγκαστική αλλαγή οικίας και σχολικού περιβάλλοντος – μετά το χωρισμό της – που σημαδεύτηκε με τον «στιγματισμό» της κόρης της (η μητέρα θεωρούσε ότι οι συμμαθήτριές της τη ζήλευαν, επειδή ξεχώριζε σε επίπεδο και ήταν ένα παιδί καλλιεργημένο, όμορφο, ντροπαλό και από «καλό σπίτι»), τα περιστατικά bullying – όπως τα περιγράφει η μητέρα – που υπέστη το παιδί της μέσα στον χώρο του σχολείου, συνδέοντας το επίδικο συμβάν με ιδιαίτερο συναισθηματικό βάρος, η παράλληλη εμφάνιση αυτοάνοσου νοσήματος στην κόρη (το οποίο επίσης απέδωσε στο υπερβολικό άγχος και τη στενοχώρια που βίωσε η Κ.Α. μετά το συμβάν) και η εκδήλωση καρκίνου στην ίδια λίγο πριν την εκδίκαση της υπόθεσης, δεν την άφησαν να δει με καθαρή ματιά τα οφέλη που πιθανότατα θα προέκυπταν από τη

⁵⁸ Βλ. αναλυτικότερα για το ψυχοεκπαιδευτικό πρόγραμμα παρέμβασης που εφαρμόστηκε στο πλαίσιο πρωτογενούς & δευτερογενούς πρόληψης εφηβικής παραβατικότητας: Mallouchou, A. & Moutsopoulou, C. (2016). Psychoeducational Counselling for Anger Management and Conflict Resolution. *Journal of Regional & Socio-Economic Issues*, 6 (2), 173-187.

συνδιαλλαγή των μερών. Ωστόσο, εκτιμήθηκε από την επιμελήτρια που ανέλαβε τη διαμεσολάβηση ότι έγιναν πολλά σημαντικά βήματα κατά τη διάρκεια της συνεργασίας τους και, ενώ η οικογένεια δεν είχε καθόλου ένα συγγενικό υποστηρικτικό δίκτυο, κατάφεραν να συνάψουν κάποια σχέση εμπιστοσύνης με την επιμελήτρια που ανέλαβε τη διαμεσολάβηση, πήγαν σε κάθε συνάντηση στην οποία τους κάλεσε και αναγνώρισαν το γνήσιο ενδιαφέρον της γενικότερα για τη συναισθηματική και ψυχική τους υγεία. Η μαρτυρία της κόρης στο δικαστήριο ήταν αποδεικτική της μεταστροφής που είχε γίνει μέσα της, όταν με παρρησία δήλωνε ότι δεν επιθυμούσε πλέον την τιμωρία των δραστών. Η μητέρα, όντας πολύ ταλαιπωρημένη προσωπικά και νιώθοντας ότι η ίδια είχε αδικηθεί πολύ στη ζωή της, μέχρι τελευταία στιγμή πάλευε μέσα της για το αν η συνδιαλλαγή θα λειτουργούσε με τρόπο επωφελή και για την κόρη της και όχι μόνο για τους δράστες. Παρ' όλο που η παθούσα με τη μητέρα της δεν προσήλθαν τελικά στην κύρια φάση της διαμεσολάβησης, επικαλούμενες θέματα υγείας (σωματικής και ψυχικής), εντούτοις δεν αντιμετώπισαν την πρόσκληση για τη διαδικασία με αδιαφορία και ειδοποίησαν για την αδυναμία προσέλευσής τους, ακούγοντας ανακουφιστικά ότι η διαμεσολαβήτρια θα έθετε όλα τα ερωτήματα που είχαν ανακύψει και τις προβληματίζαν κατά τις κατ' ιδίαν προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις τους και στη συνέχεια θα τους ενημέρωνε. Πράγματι, όταν την επόμενη ημέρα η επιμελήτρια τηλεφώνησε, μίλησε τόσο με την παθούσα όσο και με τη μητέρα της, οι οποίες άκουσαν με προσοχή όσα διαδραματίστηκαν στη διαδικασία της συνδιαλλαγής, καθώς και τις απαντήσεις των δραστών για όσα είχαν λάβει χώρα την ημέρα του επίδικου συμβάντος και εξέφρασαν με αίσθημα γαλήνης ευχαριστίες στην επιμελήτρια που ανέλαβε τη διαμεσολάβηση και στάθηκε τόσο καιρό κοντά τους.

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να εκτιμήσουμε ότι η συγκεκριμένη συνδιαλλαγή ήταν επιτυχημένη, παρόλο που επιλέγεται ως μέτρο για ηπιότερα αδικήματα και ήταν από τις σπάνιες φορές που επιβλήθηκε από Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων. Οι παράγοντες που συντέλεσαν καθοριστικά στην επιτυχή έκβασή της ήταν οι εξής:

- Η ειλικρινής μεταμέλεια των δραστών για την πράξη τους και η ανάληψη της ευθύνης γι' αυτή.
- Η συνεργασία των δραστών μετά τη Διάταξη του Ανακριτή και μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσής τους με τους επιμελητές ανηλίκων και η συμμετοχή

τους σε ψυχοεκπαιδευτικό πρόγραμμα διαχείρισης θυμού που διενεργήθηκε στην ΥΕΑ.

- Η ανάθεση της υλοποίησης του μέτρου της συνδιαλλαγής σε επιμελητή που δεν είχε αναλάβει την κοινωνική έρευνα για τους δράστες, οπότε τα θύματα τον είδαν ως ένα πρόσωπο ουδέτερο και αμερόληπτο ως προς την υπόθεση.
- Οι ξεχωριστές προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις του διαμεσολαβητή με όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, μέχρι να κριθεί επαρκής η προετοιμασία τους για την κύρια φάση της διαδικασίας και η εθελούσια συναίνεση όλων για τη συνδιαλλαγή.
- Η συνεργασία των οικογενειών όλων των εμπλεκόμενων μερών (εφόσον δράστες και θύματα ήταν ανήλικοι) με τους επιμελητές ανηλίκων.
- Η συμφωνία όλων των μερών, όσον αφορά στα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης.
- Η πίστη του επιμελητή διαμεσολαβητή στην αξία του μέτρου της συνδιαλλαγής και η προσπάθειά του να κάμψει τις αμφιβολίες της πλευράς των θυμάτων, με ενσυναίσθηση στις ανάγκες τους και γνωρίζοντας τα οφέλη της διαδικασίας για όλους τους εμπλεκόμενους.

Η καθολικά θετική αποτίμηση της όλης διαδικασίας από τους συμμετέχοντες ήταν έκδηλη τόσο μετά το πέρας της κύριας φάσης της διαμεσολάβησης, όσο και μεταγενέστερα, κατά την επικοινωνία που είχε η ερευνήτρια – η οποία παρακολούθησε την υπόθεση από την αρχή έως και την εφαρμογή του μέτρου – με τους δράστες και το θύμα αρκετό καιρό μετά 2την υλοποίηση της συνδιαλλαγής, προκειμένου να λάβει συνεντεύξεις από τους εμπλεκόμενους.

Στο σημείο αυτό παρατίθενται αποσπάσματα από τις αντίστοιχες συνεντεύξεις του δράστη Γ.Δ. και του θύματος Η.Θ.:

Γ.Δ. *«Όταν με πήγαν στο αστυνομικό τμήμα, σταμάτησαν όλα γύρω μου. Ξαφνικά ένιωσα ένα τεράστιο κενό. [...] Το μεγαλύτερο πρόβλημα το αντιμετωπίσαμε με το κορίτσι – και κυρίως με τη μητέρα του – που είχαν πάρει πολύ βαριά το συμβάν και μας έριχναν ευθύνες για όλα όσα τους συνέβησαν μετά. Πίστευα ότι η μητέρα της θα μας κυνηγούσε μέχρι να πεθάνουμε. [...] Όταν φτάσεις στο δικαστήριο, νιώθεις ότι είσαι στο χείλος της καταστροφής και δεν υπάρχει τίποτα παραπέρα. [...] Αν μου έριχναν φυλακή, όχι μόνο θα μου κατέστρεφαν τη ζωή, αλλά δεν θα μου έδιναν και την ευκαιρία να έρθω αντιμέτωπος με το θύμα και να μιλήσω μαζί του. Γιατί μέσα στο δικαστήριο*

μπορεί και να ζητήσεις συγγνώμη, αλλά αυτό γίνεται σχεδόν αναγκαστικά. Όλη η διαδικασία πριν το δικαστήριο είναι πολύ ψυχοφθόρα. Ο θύτης ήδη έχει τιμωρηθεί πολύ. Νομίζω ότι αυτή η τιμωρία του είναι ήδη αρκετή. Έχει σκεφτεί το λάθος του και θέλει να πάει να μιλήσει με το θύμα. Πιστεύω ότι είναι πολύ καλή λύση να συζητήσουν ο θύτης με το θύμα. Πέρα από τη συγγνώμη, πρέπει να συζητήσουν γιατί έγινε ό,τι έγινε. Θα μπορούσαν μάλιστα μετά να γίνουν και φίλοι, όπως συνέβη με μένα .. Πρέπει να πω όμως ότι στην αρχή της διαδικασίας ένιωσα ντροπή απέναντι στο θύμα, ντροπή που είχα απέναντί μου τον άνθρωπο που πλήγωσα. [...] Ήμουν σίγουρος ότι δεν θα δελόντουσαν τα θύματα να συναντηθούμε κάπου έξω από το δικαστήριο, να συζητήσουμε τι έγινε τότε. Δεν πίστευα ότι θα μπορούσε να γίνει. Η Επιμελήτρια, που ανέλαβε διαμεσολαβήτρια, το πίστεψε περισσότερο και έκανε την προσπάθεια να προσεγγίσει τα θύματα στο δικαστήριο. [...] Νιώθουμε ότι φεύγει ένα βάρος από πάνω μας. Εμένα με βοήθησε η διαδικασία να θάψω μέσα μου το περιστατικό και να μη μου μείνει στο μυαλό. Κάθε μέρα πριν το δικαστήριο το σκεπτόμουν διαρκώς και με απασχολούσε. Μετά τη διαδικασία άλλαξαν όλα μέσα μου. Τότε ηρέμησα απόλυτα. Κοίταξα πια μπροστά. Δεν κοιτούσα πια πίσω. Το θυμάμαι σαν πράξη, μου περνά σαν σκέψη, όχι όμως οι λεπτομέρειες και όχι πια σαν κάτι που με βαραίνει.»

Η.Θ. «Η διαδικασία του δικαστηρίου ήταν αγχωτική, γιατί ήμουν εγώ ο μόνος όρθιος και με κοιτούσαν όλοι. Νευρίασα με τη δικηγόρο των θυτών, αλλά και με τη δικηγόρο του άλλου θύματος, γιατί όσα ισχυρίζονταν ήταν όλα ψέματα. Τότε ένιωσα εκτεθειμένος και ότι δεν προστατευόμουν από το δικαστήριο, αφού εγώ έλεγα από την αρχή όλη την αλήθεια χωρίς καμία υπερβολή και οι δικηγόροι μου έκαναν ψαρωτικές ερωτήσεις, χωρίς να τους εμποδίζει κανένας. Προσπάθησαν να πουν ότι εγώ είχα προκαλέσει τους θύτες, αλλά εγώ δεν τους γνώριζα, ούτε καν τους είχα δει ποτέ. [...] Νομίζω ότι κι εκείνοι (οι δράστες) μπλέχτηκαν σε μια ιστορία για την οποία μετά μετάνιωσαν πολύ. Όμως τότε που είμασταν πιο μικροί δεν καταλαβαίναμε τίποτα. [...] Όταν μου εξήγησε η Επιμελήτρια το μέτρο, το βρήκα σαν μια ευκαιρία να πάρω τις απαντήσεις που έψαχνα. [...] Αφού είχα μιλήσει πριν με την Επιμελήτρια και είχε προηγηθεί και άλλη συνάντησή μας πριν τη διαδικασία, προσπάθησα να τα βρούμε με τα παιδιά και να καταλάβω το τι έγινε. Μπήκα κι εγώ στη θέση τους, αφού είμαστε στην ίδια ηλικία και κατάλαβα ότι όλα τελικά έγιναν από μια παρεξήγηση. [...] Πιστεύω ότι αυτοί (οι δράστες) καταπιέστηκαν περισσότερο, αφού έπρεπε να παραδεχτούν όλη την αλήθεια μπροστά στην Επιμελήτρια και απέναντι σε μένα. Ένιωσα και φάνηκε ότι πραγματικά

είχαν μετανιώσει, οπότε όλη αυτή η διαδικασία δεν ήταν εύκολη για εκείνους. [...] Επηρεάστηκαν προς το καλύτερο οι σχέσεις μου με τους δράστες. Μετά τη διαδικασία υπήρξε πραγματικά συμφιλίωση. Έτυχε να συναντηθούμε κάποιες φορές μετά και όχι απλά χαιρετηθήκαμε, αλλά μιλήσαμε και πολύ φιλικά. Πιστεύω ότι πραγματικά θα μπορούσα να γίνω και φίλος με αυτά τα παιδιά, αφού μπήκαμε ο ένας στη θέση του άλλου και καταλάβαμε ότι από τη μια στιγμή στην άλλη θα μπορούσα να βρεθώ εγώ στη θέση τους κι εκείνοι στη δική μου. [...] Νομίζω ότι όλα θα μπορούσαν να είχαν γίνει πολύ νωρίτερα. Ταλαιπωρηθήκαμε χρόνια με τις αναβολές του δικαστηρίου. Αν είχε μεσολαβήσει νωρίτερα κάποιος για να λυθεί η παρεξήγηση, δεν θα περνούσαμε όλο αυτό το άγχος. Ωστόσο, πιστεύω ότι έπρεπε να γίνει όλο αυτό, για να συνειδητοποιήσουν και οι δράστες τη ζημιά που προκάλεσαν. [...] Νιώθω ότι βγήκα κερδισμένος και πιο ώριμος από πριν. Να σας πω ένα περιστατικό. Πριν λίγους μήνες μου έκλεψαν το κινητό και ανακαλύψαμε ποιος το είχε κάνει από τη βιντεοκάμερα που υπήρχε στο μαγαζί. Πήγα και τον βρήκα και ενώ σε άλλη περίπτωση ίσως λύναμε το θέμα με μπουνιές, καθίσαμε και τα βρήκαμε ειρηνικά.»

Μελέτη Περίπτωσης 4

Ανήλικος δράστης: Β.Σ. (14 ετών⁵⁹)

Ανήλικο θύμα: Ε.Λ. (15 ετών)

Πράξεις: α) Προμήθεια, κατοχή, διαβίβαση υλικού παιδικής πορνογραφίας μέσω πληροφοριακών συστημάτων κατ'εξακολούθηση, β) απόπειρα παράσυρσης ανήλικης για να συμμετάσχει σε πορνογραφική παράσταση με τη χρήση απειλής

Χρονικό αξιόποινης πράξης

Σύμφωνα με το κατηγορητήριο, ο δράστης Β.Σ. ως κάτοχος και χρήστης ορισμένης τηλεφωνικής σύνδεσης και διαδικτυακός χρήστης ιστοσελίδας και εφαρμογής κοινωνικής δικτύωσης, καθώς και ως διαχειριστής ηλεκτρονικών λογαριασμών μέσω της εφαρμογής *Instagram*, φέρεται με άγνωστο τρόπο να προμηθεύτηκε πλήθος φωτογραφιών και βίντεο της ανήλικης Ε.Λ., που την απεικόνιζαν γυμνή ή με εσώρουχα σε ερωτικές στάσεις και πόζες, τις οποίες αυτή είχε αποστείλει όταν ήταν δεκατεσσάρων ετών στο αγόρι που διατηρούσε δεσμό. Στη συνέχεια, ο κατηγορούμενος φέρεται, μέσω λογαριασμού του της εφαρμογής κοινωνικής δικτύωσης *Instagram*, να της απέστειλε -μέσω προσωπικών μηνυμάτων- φωτογραφίες εκ των ανωτέρω φωτογραφιών, πλην όμως η ανήλικη μπλόκαρε τον εν λόγω λογαριασμό. Ο κατηγορούμενος δημιούργησε νέο λογαριασμό και της απέστειλε εκ νέου μία φωτογραφία της που την απεικόνιζε γυμνή, μαζί με το μήνυμα ότι αν τον ξαναμπλοκάρει θα ανεβάσει στο διαδίκτυο όλο το επίμαχο υλικό που διέθετε. Η ανήλικη, όμως, τον μπλόκαρε εκ νέου. Ο κατηγορούμενος τότε δημιούργησε και νέο λογαριασμό και της απέστειλε άλλο βίντεο που την εμφάνιζε γυμνή σε ερωτικές πόζες. Όταν η ανήλικη τον ρώτησε τι ήθελε από εκείνη, αυτός της ζήτησε να πραγματοποιήσει βιντεοκλήση ερωτικού περιεχομένου, προκειμένου να αυτοϊκανοποιηθεί και στη συνέχεια εκείνος θα διέγραφε το προαναφερθέν υλικό. Η ανήλικη μπλόκαρε και αυτόν τον λογαριασμό και ενημέρωσε τη μητέρα της Φ.Ζ., η οποία προέβη σε καταγγελία στην Αστυνομία. Η αστυνομική έρευνα που διενεργήθηκε από τη Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος κατέληξε ότι δράστης των παραπάνω πράξεων ήταν ο Β.Σ., πρώτος εξάδερφος (εκ μητρός) της παθούσας.

⁵⁹ Οι ηλικίες δράστη και θύματος αναφέρονται κατά τον χρόνο τέλεσης των πράξεων

Στοιχεία κοινωνικού ιστορικού και εκπαιδευτικό προφίλ ανήλικου κατηγορουμένου και ανήλικης παθούσας

Όπως προκύπτει από το κοινωνικό ιστορικό του ανήλικου δράστη,⁶⁰ ο Β.Σ. προέρχεται από μία πενταμελή συγκροτημένη οικογένεια, η οποία διαμένει σε ιδιόκτητη κατοικία 100 τ.μ. σε αστική πόλη. Ο πατέρας Μ.Σ. είναι 53 ετών, απόφοιτος μεταλλυκειακής τεχνικής σχολής μηχανικών αυτοκινήτων και εργάζεται ως εργοδηγός σε ιδιωτική κατασκευαστική εταιρεία. Η μητέρα Χ.Ζ. 50 ετών, είναι απόφοιτη ΤΕΙ, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, και εργάζεται σε θέση ευθύνης σε έναν Δήμο. Η οικογένεια έχει τρία παιδιά (αγόρια). Ο πρωτότοκος, 20 ετών, είναι φοιτητής Οικονομικού Τμήματος ΑΕΙ. Ακολουθούν ο Β.Σ. με τον δίδυμο αδερφό του, 17 ετών, μαθητές Λυκείου, οι οποίοι προετοιμάζονται για την εισαγωγή τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Οι γονείς ενδιαφέρονται για τη μόρφωση των παιδιών τους και οι ενδοοικογενειακές σχέσεις περιγράφονται αρμονικές. Ο πατέρας πάσχει χρόνια από αυτοάνοσο νόσημα, αλλά βρίσκεται υπό συστηματικό ιατρικό έλεγχο και η πορεία της υγείας του εξελίσσεται σταθερά καλά. Η οικογένεια έχει καλή κοινωνική κατάσταση και στενές σχέσεις με την ευρύτερη οικογένεια. Οι πατρικοί παππούδες δεν είναι στη ζωή. Οι μητρικοί παππούδες μένουν σε επαρχιακή πόλη, όπου η οικογένεια παραθερίζει λίγες εβδομάδες κάθε καλοκαίρι. Η μητέρα έχει μια δίδυμη αδελφή, την Φ.Ζ., η οποία είναι εκπαιδευτικός. Η Φ.Ζ. έχει δυο κορίτσια: την 25χρονη Ν.Α. η οποία έχει σπουδάσει νομικά και την 18χρονη Ε.Α. (παθούσα), η οποία έδωσε πανελλήνιες εξετάσεις (το διάστημα κατά το οποίο υλοποιήθηκε η συνδιαλλαγή) και εισήχθη σε κάποιο πανεπιστημιακό τμήμα της Αθήνας.

Το 2016 η Φ.Ζ. και ο σύζυγός της (γονείς της παθούσας) ενεπλάκησαν σε τροχαίο δυστύχημα, με αποτέλεσμα οι σύζυγοι να πάθουν ελαφριά κατάγματα, αλλά η μεγάλη τους κόρη (Ν.Α.) να υποστεί σοβαρό τραυματισμό και να χρειαστεί να νοσηλευτεί για 10 μήνες σε μονάδα εντατικής θεραπείας. Για τα επόμενα χρόνια η μητέρα συνόδευε την κόρη της σε Κέντρο Αποκατάστασης στη Θεσσαλία, που θεωρείται το καλύτερο της Ελλάδας. Σήμερα το κορίτσι εξακολουθεί να έχει κινητική αναπηρία και χρησιμοποιεί αμαξίδιο, αλλά δεν έχει κανένα εγκεφαλικό πρόβλημα, οπότε κατάφερε να σπουδάσει νομική και να ολοκληρώσει τις σπουδές της. Έτσι λοιπόν από το 2016 ως το 2019, η παθούσα Ε.Α. διέμενε -κυρίως- στο σπίτι του Β.Σ., ενώ συνέχιζε να πηγαίνει στο σχολείο της στην περιοχή διαμονής της.

⁶⁰ συντάχθηκε με τις ανάλογες επικαιροποιήσεις τρία χρόνια μετά την τέλεση της πράξης.

Μετά το καλοκαίρι του 2019 η Φ.Ζ. προέβη σε καταγγελία στην αστυνομία ότι άγνωστος εκβιάζει την κόρη της Ε.Λ., προκειμένου να του στείλει γυμνές φωτογραφίες της. Κανένας από την οικογένεια δεν γνώριζε ότι επρόκειτο για τον Β.Σ.

Προετοιμασία για τη συνδιαλλαγή

Ο Β.Σ. ξεκίνησε τη συνεργασία με την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων μετά την έκδοση της Ανακριτικής Διάταξης, η οποία του επέβαλε τα κάτωθι αναμορφωτικά μέτρα: α) την παρακολούθηση ψυχολογικού προγράμματος από Κρατικό ή Δημόσιο φορέα και ειδικότερα στο Ελληνικό Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής και Ερευνών και β) την ανάθεση της επιμέλειας και επιτήρησης του προσώπου του ανηλίκου στον Επιμελητή Ανηλίκων του τόπου της κατοικίας του, μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσής του, η οποία έμελλε να καθυστερήσει λόγω της πανδημίας του κορωνοϊού.

Ο Β.Σ. συνεργάστηκε πρόθυμα για ένα χρόνο με την Επιμελήτρια Ανηλίκων που ανέλαβε την υπόθεσή του και κατόπιν, λόγω μετάθεσής της, συνέχισε τη συνεργασία του με κάποια άλλη συνάδελφό της, η οποία αφού ενημερώθηκε συνολικά για την υπόθεση και είδε την ειλικρινή μεταμέλεια του δράστη, διερεύνησε το ενδεχόμενο συνδιαλλαγής πριν την εκδίκαση της υπόθεσης, εφόσον λόγω των περιοριστικών μέτρων που επιβλήθηκαν για την αντιμετώπιση της πανδημίας θα καθυστερούσαν οι συζητήσεις όλων των υποθέσεων και η ίδια έκρινε σημαντικό στη συγκεκριμένη περίπτωση (λόγω των στενών οικογενειακών δεσμών) να λυθεί η σύγκρουση κατά το δυνατόν αμεσότερα. Σε αυτό το ενδεχόμενο έδειξαν θετική διάθεση σε πρώτο στάδιο ο δράστης και η οικογένειά του, καθώς και η μητέρα της παθούσας (η οποία προσεγγίστηκε αρχικά μέσω της αδερφής της).

Ο Β.Σ. κατά τη συνεργασία του και με τις δύο Επιμελήτριες, φάνηκε ώριμος και συνειδητοποιημένος. Δέχτηκε να συνδιαλλαγεί με την παθούσα, παρόλο που η πράξη του προκαλούσε ντροπή, γι' αυτό και δεν είχε βρει το θάρρος να της μιλήσει, αφότου αποκαλύφθηκε η ταυτότητά του, αλλά πλέον ένιωθε την ανάγκη να αντιμετωπίσει τις συνέπειες των πράξεών του. Η προοπτική της συνδιαλλαγής από τη μια του δημιουργούσε έναν φόβο για το πώς θα έβλεπε στα μάτια την ξαδέρφη του, που ήξερε ότι δικαιολογημένα του είχε θυμώσει πολύ και από την άλλη καταλάβαινε ότι όλο αυτό λειτουργούσε και για τους δύο αλλά και για τις οικογένειές τους ως ένα ασήκωτο βάρος, που όσο δεν το αντιμετώπιζαν, αυτό θέριευε. Ο Β.Σ. στις προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις είπε στην Επιμελήτρια ότι δεν μπορούσε και ο

ίδιος να εξηγήσει γιατί προέβη σε μια τέτοια πράξη. Ανέφερε ότι είχε δει τις φωτογραφίες της ξαδέρφης του στον υπολογιστή, όταν κάποια στιγμή εκείνη είχε αφήσει ανοιχτό το προφίλ της και σκέφτηκε να το κάνει αυτό *«για να της βάλω μυαλό, να μην ξαναστείλει τέτοιες φωτογραφίες στον οποιοδήποτε, γιατί θα μπορούσε να την εκμεταλλευθεί»*. Έλεγε τον ισχυρισμό του και ταυτόχρονα μονολογούσε ότι καταλάβαινε ότι κάτι τέτοιο δεν μπορούσε να γίνει πιστευτό, μα δεν του ήταν εύκολο να εξηγήσει πώς σκεπτόταν πριν δυο χρόνια. Ανέφερε ότι δεν είχε σκοπό να της κάνει κακό, ούτε θα διακινούσε αλλού τις φωτογραφίες της και ότι τότε δεν μπορούσε να σκεφτεί τη δική της θέση. Επίσης, ενώ άκουσε τη μητέρα της πως πήγε στην Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος, ούτε τότε σκεπτόταν ότι επρόκειτο γι' αυτό που ο ίδιος είχε κάνει, σαν να το είχε βγάλει εντελώς από το μυαλό του. Ο Β.Σ. φαινόταν ότι πλέον αισθάνεται ντροπή και έχει πραγματικά μετανιώσει.

Στη συνέχεια, ακολούθησαν δύο προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις με την 18χρονη πλέον παθούσα και τη μητέρα της, προκειμένου να εξηγηθεί το νόημα, ο σκοπός και η διαδικασία της συνδιαλλαγής. Η Ε.Λ. όταν μπήκε την πρώτη φορά στο γραφείο της επιμελήτριας που ανέλαβε τη διαμεσολάβηση, ήταν σφιγμένη, αγέλαστη και φαινόταν ότι είχε πιεστεί για να έρθει. Η ίδια παραδέχτηκε ότι πείστηκε συναισθηματικά από τη θεία της και μητέρα του δράστη για να προσέλθει στη συνάντηση. Ειδικότερα, ανέφερε ότι η θεία της πήγε στο σπίτι τους και στενοχωρήθηκε πολύ όταν της είπε η Ε.Λ. ότι το μόνο που θέλει είναι να τα ξεχάσει όλα, να μην πάει πουθενά και να μην έχει καμία επαφή ξανά με τον Β.Σ. Η παθούσα είχε τη γνώμη ότι ο Β.Σ. δεν είχε μετανιώσει πραγματικά για ό,τι της έκανε, αφού δεν της είχε ζητήσει από μόνος του συγγνώμη και δεν είχαν ανταλλάξει κουβέντα μετά την αποκάλυψη της ταυτότητας του δράστη. Σύμφωνα με την Ε.Λ. ο ξάδερφός της είναι ένα πολύ έξυπνο παιδί και η ίδια δεν μπορούσε να καταλάβει για ποιο λόγο ο Β.Σ. δεν παραδέχτηκε τι είχε κάνει όταν άκουσε ότι η μητέρα της σκόπευε να απευθυνθεί στη δίωξη ηλεκτρονικού εγκλήματος της αστυνομίας: *«σαν να ήθελε να τον πιάσουν;»* ή *«σαν να μην πίστευε ότι θα τον πιάσουν;»* Η Ε.Λ. παραδέχτηκε ότι ήταν πολύ δεμένη με τον ξάδερφό της και δεν μπορούσε να εξηγήσει τι είχε στο μυαλό του κι έκανε αυτά που έκανε. Κατά τις προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις αναρωτιόταν αν ο Β.Σ. είχε αιμομικτικές τάσεις και εάν την είχε ερωτευθεί. Δεν πίστευε ότι είχε πραγματικά πρόθεση να διακινήσει το υλικό των φωτογραφιών της. Λίγο μετά από τη μέρα που ο Β.Σ. της είχε στείλει εκείνα τα απειλητικά μηνύματα η Ε.Λ. μίλησε στη μητέρα της. Εκείνη μέσα σε όλο τον πόνο που βίωνε μετά το

ατύχημά τους για την υγεία της μεγαλύτερης κόρης της, δεν το αντιμετώπισε ως κάτι πολύ σοβαρό, ωστόσο έκρινε απαραίτητο να το μοιραστεί πρώτα με την δίδυμη αδερφή της και μητέρα του δράστη (κάτι που δεν γνώριζε η Ε.Λ και θύμωσε όταν το έμαθε, γιατί θεωρούσε ότι ήταν κάτι που αφορούσε μόνο εκείνη και δεν ήθελε να γνωστοποιηθεί σε κανέναν) και στη συνέχεια να ζητήσει τη βοήθεια της αστυνομίας. Η Ε.Λ. εκμυστηρεύτηκε το συμβάν μόνο σε μια ξαδέρφη της (που έτυχε να ήταν παρούσα όταν έλαβε το πρώτο απειλητικό μήνυμα) και ενημέρωσε παράλληλα και τον Γ.Π., αγόρι με το οποίο διατηρούσε σχέση το διάστημα που λήφθηκαν οι φωτογραφίες, γιατί στα χέρια του δράστη υπήρχαν και δικές του φωτογραφίες. Κάποια αμυδρή υποψία ότι ενδεχόμενα κρυβόταν εκείνος πίσω από τα απειλητικά μηνύματα, την έδιωξε αμέσως, γιατί ποτέ δεν της είχε δώσει τέτοια δικαιώματα, του είχε εμπιστοσύνη και πραγματικά εκείνος στάθηκε αμέσως στο πλευρό της με διάθεση προστατευτική και το συμβάν αυτό στάθηκε η αφορμή να επανασυνδεθούν. Η Επιμελήτρια - διαμεσολαβήτρια ανέδειξε ως θετικά σημεία την ζεστή σχέση που είχε η παθούσα με τον δράστη μέχρι το συμβάν, καθώς και το ότι το συγκεκριμένο γεγονός έφερε και πάλι κοντά την Ε.Λ. με τον Γ.Π. και ισχυροποίησε τον μεταξύ τους δεσμό. Η Ε.Λ. παρότι μπήκε στο γραφείο της Επιμελήτριας θυμωμένη και χωρίς να έχει καμία διάθεση να συναινέσει σε μία συνάντηση με τον δράστη, στη διαπίστωση αυτή ένιωσε πιο ζεστά και οικεία με την επιμελήτρια και χαμογέλασε. Αναγνώρισε ότι χάρη σε όλο αυτό που εκείνη βίωσε, ήρθε ξανά κοντά με τον Γ.Π. και τον ένιωσε στήριγμα δίπλα της. Μετά την αποκάλυψη της ταυτότητας του δράστη, ο Γ.Π., είχε στείλει ένα μήνυμα στον δράστη ζητώντας του τον λόγο για την ανάρμοστη συμπεριφορά του, στο οποίο ο Β.Σ. είχε απαντήσει με μεταμέλεια αποδεχόμενος το λάθος του, κάτι που αναγνώρισε και η Ε.Λ., γιατί όπως πίστευε ο Β.Σ. μέχρι τότε ποτέ δεν παραδεχόταν τα λάθη του και συνήθιζε να ρίχνει το φταίξιμο σε άλλους. Η τελευταία επιφύλαξη της Ε.Λ. την οποία μοιράστηκε με την Επιμελήτρια ήταν ότι ένιωθε πως με τη συνδιαλλαγή ίσως ο Β.Σ. «τη σκαπουλάρει» πολύ ήπια και δεν καταφέρει τελικά να αντιληφθεί τον πόνο που της προκάλεσε. Η Επιμελήτρια της εξήγησε ότι η συγκεκριμένη διαδικασία δεν είναι ούτε εύκολη ούτε υποχρεωτική, αλλά ο Β.Σ. δέχτηκε να συμμετέχει σε αυτή γιατί φαίνεται ότι έχει ωριμάσει, έχει πραγματικά μετανιώσει και νιώθει την ανάγκη να της ζητήσει συγγνώμη κι εκείνη θα έχει κάθε δυνατότητα να του εκφράσει ακριβώς πώς ένιωσε και να ζητήσει τις εξηγήσεις που δεν έλαβε τόσο καιρό.

Μετά από τις προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις η Ε.Λ. δέχτηκε αυτόβουλα να συνδιαλλαγεί με τον ανήλικο δράστη και ζήτησε η κύρια διαδικασία να γίνει σύντομα πριν φύγει για τις θερινές διακοπές και χωρίς την παρουσία γονέων, κάτι που επιθυμούσε και ο Β.Σ. Το συμφωνητικό συναίνεσης στη συνδιαλλαγή υπεγράφη από τα δύο μέρη καθώς και από τους γονείς τους, οι οποίοι υποστήριξαν την απόφαση των παιδιών τους με την ελπίδα να αποκατασταθούν οι σχέσεις τους. Η κύρια διαδικασία ορίστηκε να πραγματοποιηθεί μετά από μία εβδομάδα.

Η διαδικασία της συνδιαλλαγής

Την ημέρα της κύριας διαδικασίας προσήλθαν στο γραφείο της ΥΕΑ ο ανήλικος δράστης και η παθούσα, χωρίς τους γονείς τους, όπως είχε συμφωνηθεί, σύμφωνα με την επιθυμία και των δύο μερών. Τα βήματα συζήτησης που ακολουθήθηκαν κατά τη διαδικασία τα όρισε η υπεύθυνη Επιμελήτρια, που είχε τον ρόλο της διαμεσολαβήτριας και συντόνιζε την όλη διαδικασία. Αρχικά, λοιπόν, αφού επαίνεσε τα δύο μέρη για την απόφασή τους να συνδιαλλαγούν, επιδοκιμάζοντας τη δύναμη που προϋποθέτει αυτή η συνάντηση, εξήγησε τη σημασία του μέτρου της συνδιαλλαγής στο ποινικό δίκαιο των ανηλίκων και την ιδιαίτερη αξία του κυρίως στις περιπτώσεις όπου προϋπήρχε κάποια σχέση μεταξύ των δύο μερών. Στη συνέχεια, εξήγησε ότι η διαδικασία είναι εμπιστευτική και διέπεται από το απόρρητο, οπότε τίποτα από ό,τι λεχθεί δεν θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στο δικαστήριο και ότι ο ρόλος της θα ήταν να διευκολύνει τον μεταξύ τους διάλογο, ενθαρρύνοντάς τους να εκφράσουν με ειλικρίνεια κάθε σκέψη και συναίσθημά τους προκειμένου να αρθεί η σύγκρουση και να επιλυθούν οι διαφορές. Επεσήμανε ότι και τα δύο μέρη θα είχαν ισότιμο χρόνο να μιλήσουν, καθώς και ότι είχαν τη δυνατότητα να διακόψουν τη διαδικασία και να αποχωρήσουν οποιαδήποτε στιγμή επιθυμούσαν ή ένιωθαν άβολα.

Ο λόγος στην αρχή δόθηκε στον ανήλικο δράστη. Ο Β.Σ. είχε μια αρχική συστολή, εφόσον όπως ανέφερε «*τα έχουμε πει αυτά... έχω πει δηλαδή τα όσα έγιναν τόσες φορές... άκουγα στο χωριό διάφορα για την ξαδέρφη μου, όχι απαραίτητα κακά... να προσέχεις την ξαδέρφη σου κλπ.... Δεν βασίζεται βέβαια κάπου αυτό που έγινε και δεν προσπαθώ να δικαιολογηθώ... Δεν υπήρχε λόγος να γίνει αυτό που έγινε. Δεν μπορώ να καταλάβω τι σκεπτόμουν τότε.*»

Ένα από τα θέματα που ήθελε να ξεκαθαρίσει η Ε.Λ. ήταν ο τρόπος πρόσβασης του Β.Σ. στο προφίλ της και εάν εμπλέκονταν άτομα από τον τόπο καταγωγής τους

στην υπόθεση: *«Δεν πιστεύω ότι το σκέφτηκε όλο αυτό ο Β. μόνος του, γιατί τον ξέρω. Έκανα κάποια στιγμή παρέα με δυο άτομα από εκεί και κατάλαβα ότι στην επαρχία είναι πολύ διαφορετικοί από εμάς, σκέπτονται πολύ διαφορετικά, κλειστά μυαλά και δεν μπόρεσα να συνεχίσω την παρέα μαζί τους. Καταλαβαίνω ότι αυτά τα άτομα μπορεί να επηρέασαν τον Β.»*.

Ο Β.Σ. αρνήθηκε ότι τον ώθησε κάποιος να το κάνει αυτό ή ότι γνώριζε κάποιος από το χωριό τους για όλο αυτό που συνέβη: *«Κανένα παιδί δεν ξέρει τίποτα ούτε για φωτογραφίες ούτε τίποτα, άσχετα αν ακολουθούσα άλλα γνωστά άτομα στο Instagram. Έμμεσα μπορεί να επηρεάστηκα από κάποιες κουβέντες, αλλά κανέναν δεν μου είπε να κάνω κάτι τέτοιο. Δεν υπάρχει δικαιολογία. Η Ε. είχε ξεχάσει το προφίλ της ανοιχτό μια μέρα και μπήκα. Δεν μίλησα σε κανέναν γι' αυτό, αφού ντρεπόμουν. Δεν είναι κάτι που θα με έκανε περήφανο»*.

Η Ε.Λ. είπε ότι τον πιστεύει, αφού είναι κάτι που προκαλεί ντροπή και αφού και η ίδια μόνο με τον Γ.Π. το μοιράστηκε. Στη συνέχεια η Ε.Λ. κατέθεσε την πικρία της για το ότι η μητέρα της μίλησε για το συμβάν και στη δίδυμη αδερφή της (τη μητέρα του δράστη) αλλά και στον μεγαλύτερο αδερφό τους, ενώ ήταν κάτι που αφορούσε μόνο την ίδια. Ένα άλλο παράπονό της ήταν ότι *«ακόμα κι όταν έμαθαν ποιος είναι υπεύθυνος για όλο αυτό, δεν μου το είχαν πει. Πέρασε μια εβδομάδα για να μου το πουν. Και αυτό με πείραζε πολύ»*.

Στη συνέχεια, και αφού η διαμεσολαβήτρια έκανε μια παρέμβαση αναδεικνύοντας την προστατευτική γονεϊκή διάθεση και το σοκ που είχαν υποστεί οι γονείς και των δύο παιδιών όταν το έμαθαν, παρότρυνε την Ε.Λ. να περιγράψει τα συναισθήματα που ένιωσε τότε.

Ε.Λ. *«Δεν σοκαρίστηκαν όλοι το ίδιο.... Δεν σοκαρίστηκε ο Β. όπως εγώ. Ξέρει ο Β. πώς με είχε κάνει. Τότε ένιωθα φόβο. Δεν μπορούσα να ξέρω τι ψυχάκις ήταν κάποιος πίσω από έναν υπολογιστή! Δεν με νοιάζει να είχε και να έβλεπε τις φωτογραφίες μόνο εκείνος, αλλά να μην τις έδειχνε σε άλλους, γιατί αυτό μπορεί να σε στιγματίσει. Αναλαμβάνω την ευθύνη για τις πράξεις μου. Ακόμα κι όταν είχα πάει στη ΓΑΔΑ, που είναι μια πολύ δύσκολη διαδικασία και άρχισαν να μου δείχνουν τις φωτογραφίες και τις συνομιλίες που είχα με το αγόρι μου, μπορούσα να υποστηρίξω τη θέση μου. Το είχα κάνει με ένα άτομο που εμπιστεύομαι και είμαι ακόμα μαζί του, είναι ένα δικό μου κομμάτι κι επιλογή. Όταν, όμως, βλέπω τις φωτογραφίες μου στα χέρια ενός άλλου που δεν το έχω επιλέξει, πώς να νιώσω;»* .

Η διαμεσολαβήτρια κάλεσε τον Β.Σ. να καταλάβει και να συνειδητοποιήσει το συναίσθημα του φόβου που προκάλεσε στην Ε.Λ.

Στη συνέχεια η Ε.Λ. ρώτησε τον δράστη γιατί δεν μίλησε νωρίτερα, όταν έμαθε ότι η μητέρα της σκεπτόταν να πάει στην αστυνομία. Ο Β.Σ. απάντησε ότι στην αρχή δεν είχε καν συνειδητοποιήσει ότι η αναφορά στην αστυνομία αφορούσε τη δική του πράξη και ότι αυτή διώκεται. Όταν άκουσε ότι απευθύνθηκαν στη δίωξη ηλεκτρονικού εγκλήματος, του πέρασε κάποια στιγμή από το μυαλό, αλλά ντρεπόταν τόσο που δεν μπορούσε να μιλήσει σε κανέναν. Μετά ένιωσε σαν να το έβγαλε τελείως από τη σκέψη του. Όταν, μάλιστα, πήγε ο πατέρας του στο σχολείο για να τον φέρει στο σπίτι και του είπε ότι κάτι ήθελε να τον ρωτήσει η αστυνομία, ο Β.Σ. ανέφερε ότι δεν σκέφτηκε με τίποτα πως αφορούσε αυτό που είχε κάνει στην Ε.Λ.

Στη συνέχεια της συζήτησης ο Β.Σ. ανέφερε ότι από τη στιγμή που αποκαλύφθηκε αυτό που είχε κάνει, άρχισε να νιώθει μεγάλη ντροπή και δεν μπορούσε να κοιτάξει την Ε.Λ. στα μάτια, γι' αυτό και την απέφευγε. Αναφέρθηκε σε μια οικογενειακή συγκέντρωση που πραγματοποιήθηκε δύο μήνες μετά την αποκάλυψη της ταυτότητας του δράστη, κατά την οποία ο ίδιος απομακρύνθηκε δακρυσμένος από το τραπέζι και η μητέρα της παθούσας τον πλησίασε με συμπάθεια, τον αγκάλιασε και του είπε να μη στενοχωριέται. Στο σημείο αυτό η παθούσα αμφισβήτησε ότι τότε όλοι γνώριζαν τον ένοχο εκτός από την ίδια, μα όταν είδε τη σιγουριά του Β.Σ., εκείνη ξέσπασε αγανακτισμένη, γιατί συνειδητοποίησε ότι όλοι γνώριζαν πολύ καιρό ποιος ήταν υπεύθυνος γι' αυτό που είχε περάσει, αλλά τον κάλυπταν και σιωπούσαν, αφήνοντας την ίδια στην άγνοιά της: *«Θέλεις να πεις ότι ήξερε τότε η μάνα μου ότι μου έχεις κάνει αυτό το πράγμα και ήρθε και σου μίλησε; Αν ισχύει αυτό, τότε μου έχουν πει όλοι ψέματα! Λες πράγματα πολύ βαριά, γιατί τώρα αλλάζουν όλα για μένα. Όχι, αυτό είναι κάτι που δεν το δέχομαι!»*

Η διαμεσολαβήτρια προσπάθησε να ηρεμήσει την Ε.Λ. και να κατευνάσει τα συναισθήματα θυμού της, διαχωρίζοντας τη στάση του Β.Σ. και τη δική του έλλειψη ευθύνης ως προς αυτό το γεγονός, κάτι που παραδέχτηκε και η ίδια η Ε.Λ.: *«Αυτό αφορά τους δικούς μου και όχι τον Β.»* και συνέχισε με καυστικό τόνο: *«Η μάνα μου τον Β. ούτε να τον βλέπει πια δεν θέλει. Και μου το έχει πει. Δεν μπορεί τότε να το είχε μάθει και να πήγε να τον αγκαλιάσει.. Αν έχει συμβεί κάτι τέτοιο, θα χαλάσει όλο μου το καλοκαίρι. Υπάρχει μεγάλο θέμα, αν το γνώριζαν και βγήκαμε για οικογενειακό τραπέζι, σαν να μην είχε συμβεί τίποτα! Είναι πραγματικά ντροπή κάτι τέτοιο. Να το γνωρίζουν οι γονείς του και να μπορούν να με αντικρίζουν στα μάτια μετά από όλο*

αυτό που έγινε, σαν να μην τρέχει κάτι. Έπρεπε να έχουν αναλάβει τις ευθύνες τους από τότε και όχι πολύ μετά. Έπρεπε να μου ζητήσει από τότε συγγνώμη η θεία μου και να μου πει ότι νιώθει ντροπή για όλο αυτό. Χίλιες φορές να μου το είχε κάνει κάποιος άγνωστος αυτό! Θέλω να μπορούσα να γυρίσω τον χρόνο πίσω και απλά να έφευγα από εκεί που ήμουν. Νιώθω ότι ρεζιλεύτηκα, ότι ξεφτιλίστηκα, αφού το γνώριζαν όλοι.»

Η διαμεσολαβήτρια κατέβαλε προσπάθειες να βοηθήσει την Ε.Λ. να δει την κατάσταση από την πλευρά της μητέρας της και των στενών συγγενών τους διερευνώντας τα πιθανά κίνητρά τους, που δεν θα μπορούσαν να είναι άλλα από την προστασία της ίδιας. Επίσης, τόνισε την τραγική κατάσταση όπως της μετέφεραν ότι τη βίωσαν και οι γονείς του Β.Σ και η μητέρα της Ε.Λ. μόλις έμαθαν ποιος είναι ο υπαίτιος. Ο Β.Σ. βλέποντας την τροπή που παίρνει η διαδικασία και παρά το ότι ήταν σίγουρος για την χρονική ακολουθία των γεγονότων, άρχισε να διατυπώνει κάποιες αμφιβολίες για το αν τελικά γνώριζε η μητέρα της παθούσας και οι υπόλοιποι εκείνη την ημέρα το τι είχε συμβεί, προκειμένου να ηρεμήσει την Ε.Λ., προσθέτοντας ότι την καταλαβαίνει απόλυτα και ότι εκείνος το ίδιο θα ένιωθε στη θέση της.

Η διαμεσολαβήτρια ακούμπησε στην ενσυναίσθηση του Β.Σ., την οποία παραδέχτηκε και η Ε.Λ, η οποία αναγνώρισε ότι ο Β.Σ. μετά την αποκάλυψή του, ακόμα και κατά το διάστημα που εκείνη δεν γνώριζε την αλήθεια, εκείνος φέρθηκε σωστά και την απέφευγε, γιατί δεν μπορούσε να την αντιμετωπίσει. Δήλωσε ότι τώρα που ξέρει όλη την αλήθεια, νιώθει καλύτερα που την απέφευγε, ενώ αν εξακολουθούσε να της μιλά σαν να μην είχε συμβεί τίποτα, όπως οι υπόλοιποι, θα ένιωθε διπλά προδομένη. Αναγνώρισε στον Β.Σ. ότι έστω και εκ των υστέρων συνειδητοποίησε το κακό που της προκάλεσε, παρόλο που εκείνος δεν βρήκε τη δύναμη να της ζητήσει συγγνώμη.

Στο σημείο αυτό, η διαμεσολαβήτρια ζήτησε την άδεια των δύο παιδιών, προκειμένου να καλέσει στο γραφείο της την επόμενη μέρα τις μητέρες τους και να συζητήσει το συγκεκριμένο θέμα που προέκυψε και συμφώνησαν και οι δύο. Χαρακτηριστικά η Ε.Λ. είπε: *«Να τις φωνάξετε, να τους βάλετε μυαλό. Οι γονείς τα κάνουν όλα χειρότερα. Η μάνα μου βασικά τα κάνει όλα χάλια. Και δεν καταλαβαίνω γιατί άργησαν τόσο πολύ να μου το πουν. Ήθελαν να το συνειδητοποιήσουν καλύτερα; Μα ακόμα και μετά από τόσο καιρό που μου το είπαν, η θεία μου έκανε σαν τρελή. Δεν ήταν ψύχραιμη.»*

Η διαμεσολαβήτρια έφερε πάνω στο τραπέζι της συζήτησης τα αρνητικά συναισθήματα και τους φόβους που βίωσαν μέσα από το συγκεκριμένο συμβάν όλοι

οι εμπλεκόμενοι και ο Β.Σ. συμπλήρωσε ότι και ο ίδιος φοβόταν για καιρό ότι οι γονείς του μπορεί να πάθουν κάτι από τη στενοχώρια τους και ότι ο ίδιος θα πάει φυλακή.

Η Ε.Λ. είπε: *«Μπορώ να καταλάβω και να συγχωρήσω το ανθρώπινο λάθος, δεν μπορώ όμως να καταλάβω κάποιον που θέλει να καταστρέψει έστω και στιγμιαία τη ζωή κάποιου άλλου. Παρ' όλα αυτά δεν τον έχω ξεχάσει τον Β. Δεν τον έχω παρατημένο. Μπορώ να μπω στη θέση του και να νιώσω ότι τώρα έδειξε μια ωριμότητα και έχει ειλικρινά μετανιώσει. Και πραγματικά αυτή τη στιγμή το μεγαλύτερο θέμα το έχω με τις οικογένειές μας και όχι με τον Β.»*

Η διαμεσολαβήτρια ενθάρρυνε την Ε.Λ. να συζητήσει και η ίδια το θέμα με ψυχραιμία με τη μητέρα της, να της εκφράσει το παράπονο και την πικρία της και να διεκδικήσει το δικαίωμά της να είναι η ίδια πλέον άμεσα γνώστης όσων θεμάτων την αφορούν.

Στο τέλος, και αφού συζητήθηκαν όλες οι σκέψεις της Ε.Λ. και τα συναισθήματα που βιώθηκαν τόσο από τον δράστη και την παθούσα όσο και από τον στενό οικογενειακό τους περίγυρο καθ' όλο το χρονικό διάστημα που ακολούθησε, ο Β.Σ. κοίταξε την Ε.Λ. στα μάτια, της έδωσε το χέρι και της ζήτησε συγγνώμη. Εκείνη τη στιγμή η Ε.Λ. λύγισε, δάκρυσε και παρέμεινε για λίγο σιωπηλή. Η διαμεσολαβήτρια την πλησίασε, την άγγιξε με τρυφερότητα, την επαίνεσε για τη δύναμη που επέδειξε και την ρώτησε αν αποδέχεται τη συγγνώμη του Β. Μετά από λίγο η Ε.Λ. είπε ότι αποδέχεται μεν τη συγγνώμη του Β. και ότι νιώθει πως είναι ειλικρινής, αλλά χρειάζεται χρόνο να δει αν μπορεί να τον συγχωρήσει και να είναι οι δυο τους όπως πριν, κάτι που έγινε σεβαστό. Ο Β.Σ. είπε ότι έχει δίκιο η Ε.Λ. να είναι διστακτική, γιατί τον ήξερε αλλιώς, πιο εγωιστή και επιπόλαιο, ενώ ο ίδιος νιώθει ότι μετά το συμβάν έχει αλλάξει πολύ, κάτι που αναγνωρίζει και ο ίδιος στον εαυτό του, και η οικογένειά του και οι στενοί φίλοι του.

Β.Σ. *«Όλη αυτή η περιπέτεια άλλαξε πολύ τη σκέψη μου και εμένα ως άνθρωπο. Σίγουρα δεν θα ξαναέκανα κάτι τέτοιο... Έχω ωριμάσει πια.»*

Ε.Λ. *«Καταλαβαίνω και βλέπω ότι έχει αλλάξει... απλά δεν θέλω να παραμείνει εδώ όλο αυτό που έγινε σήμερα. Θέλω να κάνει και στο μέλλον περισσότερα πράγματα ο Β. Δεν μπορώ να πω τι. Εκείνος πρέπει να σκεφτεί. Εδώ και δύο χρόνια δεν μιλούσαμε καθόλου και δεν είναι εύκολο να πω ότι τον συγχωρώ. Δεν θέλω να πιστέψει ότι με μια συνάντηση λύθηκαν όλα. Αυτή η συνάντηση ήταν μια καλή αρχή για να*

προχωρήσουμε. Μπορώ να τον βλέπω και να του μιλάω. Τον καταλαβαίνω και έχω ηρεμήσει πια μαζί του και αυτό είναι πολύ σημαντικό.»

Στο τέλος και μετά από μία διαδικασία που ξεπέρασε τις δύο ώρες, τα δύο μέρη υπέγραψαν το συμφωνητικό σε τρία αντίτυπα και αποχώρησε πρώτα ο δράστης και μετά η παθούσα αφού η διαμεσολαβήτρια ένιωσε την ανάγκη να παραμείνει λίγο περισσότερο μαζί της για να την αποφορτίσει.

Παρατηρήσεις – Σχολιασμός

Η συγκεκριμένη περίπτωση προκάλεσε το ενδιαφέρον της ΥΕΑ αφενός λόγω της ιδιαιτερότητας της πράξης και αφετέρου λόγω της στενής συγγενικής σχέσης που συνέδεε τους δύο ανηλίκους (δράστη και παθούσα), οι οποίοι προέρχονταν από ένα υποστηρικτικό περιβάλλον με ισχυρούς οικογενειακούς δεσμούς, καλό μορφωτικό και κοινωνικοοικονομικό επίπεδο.

Το τροχαίο ατύχημα που συνέβη τρία χρόνια πριν το επίδικο περιστατικό στην οικογένεια της παθούσας φαίνεται ότι επέφερε πολλαπλές αλλαγές στις ισορροπίες των οικογενειών. Η στιγμιαία απροσεξία του πατέρα που οδηγούσε το αυτοκίνητο, η οποία είχε ως αποτέλεσμα των εξοστρακισμό του αυτοκινήτου και τον τραυματισμό της μεγάλης τους κόρης, κατέληξε στην αναπηρία της τελευταίας και την προσήλωση όλων στην αποκατάσταση της υγείας της. Αυτό απαιτούσε να πηγαίνουν συχνά οι γονείς με τη μεγάλη κόρη σε εξειδικευμένο κέντρο αποκατάστασης που βρισκόταν σε μια μεγάλη επαρχιακή πόλη, και να αναγκάζονταν να αφήνουν για μεγάλα διαστήματα τη μικρότερη κόρη τους Ε.Λ. στο σπίτι της θείας της (δίδυμης μητρικής αδερφής), όπου η Ε.Λ. αισθανόταν πολύ άνετα και είχε αναπτύξει ζεστές σχέσεις με όλους και ιδιαίτερα με τον Β.Σ., με τον οποίο ένιωθε πιο δεμένη και συνήθιζαν να πηγαίνουν μαζί διακοπές και στο σπίτι των μητρικών παππούδων. Ωστόσο, η εφηβική ηλικία την οποία διένυαν τα δύο παιδιά σε συνδυασμό με τις ατέλειωτες ώρες που περνούσαν μαζί και την κοινωνική εξωστρέφεια της Ε.Λ. με το αρκετά τολμηρό για την ηλικία της ντύσιμό της, φαίνεται πως ήταν παράγοντες που συνετέλεσαν στο να δημιουργηθούν στον Β.Σ. λανθάνοντα ερωτικά συναισθήματα για την ξαδέρφη του, γνώμη που σχημάτισε και ο ψυχολόγος που τον παρακολούθησε κατά την εφαρμογή των μέτρων της ανακριτικής διάταξης, κάτι όμως που ο ίδιος δεν παραδέχτηκε ποτέ.

Ο θυμός που ένιωσε η Ε.Λ. αρχικά για τον ξάδερφό της, ήταν απολύτως φυσιολογικός εφόσον ένιωσε ότι εκείνος την πρόδωσε με τον χειρότερο τρόπο, χωρίς να είχε συνειδητοποιήσει τον φόβο που της προκάλεσε. Η Ε.Λ. εκείνη την περίοδο

ήταν αρκετά ευάλωτη λόγω του τροχαίου των γονιών της, το οποίο αφενός επέφερε διάσταση στις μεταξύ τους σχέσεις και αφετέρου προκάλεσε τη μόνιμη αναπηρία της αδερφής της και την προσκόλληση της μητέρας της στη φροντίδα εκείνης, με αποτέλεσμα οι ανάγκες της 13χρονης τότε Ε.Λ. να τεθούν στο περιθώριο. Η Ε.Λ. ανέφερε στις προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις ότι μετά το ατύχημα είχε γίνει πολύ ευέξαπτη και γι' αυτό το λόγο οι φίλες της είχαν απομακρυνθεί από κοντά της. Εκείνη τότε σύναψε δεσμό με τον Γ.Π. και ένιωθε συναισθηματικά πολύ καλά μαζί του, ώστε να μπορούν να ανταλλάσσουν και φωτογραφίες από ιδιαίτερες στιγμές τους. Στο σπίτι της θείας της ένιωθε ασφάλεια και οικειότητα με τα ξαδέρφια της και κυρίως με τον κατά ένα χρόνο μικρότερό της Β.Σ. Δεν μπορούσε ποτέ να διανοηθεί ότι εκείνος θα επιχειρούσε να αποκτήσει πρόσβαση στο δικό της προφίλ και να λάβει στην κατοχή του τις προσωπικές της φωτογραφίες, απειλώντας την και εκβιάζοντάς την με αυτές και να της προκαλέσει έναν τέτοιο φόβο, γι' αυτό και μέχρι τελευταία στιγμή πίστευε (ή προτιμούσε να πιστεύει) ότι τον παρέσυρε κάποιος άλλος.

Κατά τη διάρκεια της συνδιαλλαγής, ο θυμός της Ε.Λ. προς τον Β.Σ. υποχωρούσε και μετατοπίστηκε προς τη μητέρα της, τους θείους της και γενικότερα προς όλη την οικογένεια, όταν αποκαλύφθηκε ότι όλοι γνώριζαν νωρίτερα από εκείνη το πραγματικό πρόσωπο του δράστη και την είχαν αφήσει στην άγνοιά της, έστω και για να την προστατέψουν. Αυτή η τυχαία αποκάλυψη την ώρα της συνδιαλλαγής πυροδότησε τη διαδικασία, γεμίζοντας την Ε.Λ. με αρνητικά συναισθήματα, εφόσον ένιωθε για άλλη μια φορά προδομένη από τους δικούς της ανθρώπους. Η Ε.Λ. ακόμα κι όταν εκμυστηρεύτηκε το γεγονός του εκβιασμού στη μητέρα της κι εκείνη αντέδρασε πολύ ήπια, επειδή προείχε το σοβαρό θέμα υγείας που αντιμετώπιζε η μεγαλύτερη κόρη της, ένιωθε ματαίωση γιατί είχε ανάγκη να συγκεντρώσει για μία φορά πάνω της όλη την προσοχή και τη φροντίδα της μητέρας της. Είχε ανάγκη εκείνη τη στιγμή και μέχρι να συλλάβουν τον ένοχο να νιώσει ότι έχει τη μητέρα της ολόδική της, αφοσιωμένη στη δική της φροντίδα και έτοιμη να διώξει τους δικούς της φόβους που την στοίχειωναν. Θύμωσε όταν έμαθε ότι η μητέρα της αποκάλυψε το δικό της μυστικό στα αδέρφια της, γιατί η Ε.Λ. δεν ήθελε να ακούσει ή να δει στα μάτια των συγγενών της την ενδεχόμενη κριτική ή και περιφρόνησή τους για την αποστολή των φωτογραφιών της στο αγόρι της. Στη συνέχεια θύμωσε ακόμα πιο πολύ κι ένιωθε να γκρεμίζονται όλα μέσα της όταν έμαθε ότι όλοι γνώριζαν τελικά επί μήνες ποιος ήταν ο υπεύθυνος για όλο αυτό που πέρασε και όχι μόνο της το απέκρυψαν αλλά τον είδαν και με συμπάθεια και μπόρεσαν να διοργανώσουν ένα

οικογενειακό τραπέζι σαν να μην είχε συμβεί τίποτα. Σκέφτηκε επίσης, ότι αν τελικά δεν διωκόταν αυτεπάγγελα το αδίκημα, ήταν ικανοί όλοι να της αποκρύψουν για πάντα τον ένοχο.

Όλα αυτά τα συναισθήματα της Ε.Λ. θα μπορούσαν να καταστρέψουν τη διαδικασία της συνδιαλλαγής, αν η διαμεσολαβήτρια δεν είχε την εμπειρία και την ικανότητα να τα διαχειριστεί, προσεγγίζοντάς τα με ενσυναίσθηση, δημιουργώντας στην παθούσα ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο θα ένιωθε ασφαλής και προστατευμένη.

Τα σημεία που αξιοποίησε η διαμεσολαβήτρια και συνετέλεσαν στην επιτυχή έκβαση της συνδιαλλαγής ήταν:

- Οι προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις και η σωστή προετοιμασία και των δύο μερών, καθώς και των γονέων αυτών.
- Η δημιουργία καλού κλίματος με τη διαμεσολαβήτρια και η αίσθηση ασφάλειας, προστασίας και κατανόησης των αναγκών τόσο του δράστη όσο και της παθούσας.
- Η ενθάρρυνση της διαμεσολαβήτριας με τη συχνή χρήση ανοιχτών ερωτήσεων για την εξωτερίκευση κάθε σκέψης και συναισθήματος και από τα δύο μέρη και η σωστή διαχείρισή τους.
- Η αναγνώριση του στενού δεσμού που προϋπήρχε ανάμεσα στον δράστη και την παθούσα και οι τακτικές αναφορές στα συναισθήματα που τους έδεναν.
- Η αναγνώριση από την παθούσα των στοιχείων που ήταν ενδεικτικά της πρότερης καλής συμπεριφοράς του δράστη απέναντί της καθώς και της ύστερης ειλικρινούς μεταμέλειάς του.
- Η ενσυναισθητική αποδοχή από τον δράστη των συναισθημάτων θυμού, πίκρας και απογοήτευσης της παθούσας.
- Η θετική αναπλαισίωση του συμβάντος ως ευκαιρία επανασύνδεσης της Ε.Λ. με τον Γ.Π.
- Η φροντίδα της διαμεσολαβήτριας να προγραμματίσει και νέα συνάντηση μόνο με τις μητέρες των μερών, προκειμένου να τις βοηθήσει να επιλύσουν τα θέματα που προέκυψαν και να προχωρήσουν συνολικά στην αποκατάσταση των σχέσεων βασιζόμενες πλέον μόνο στην αλήθεια.
- Η αποφυγή μακρόχρονης αναμονής εκδίκασης της υπόθεσης και ο σύντομος σχετικά προσδιορισμός της συνδιαλλαγής με εστίαση στο ουσιαστικό νόημά της.

Από όλα όσα εκτέθηκαν ανωτέρω, γίνεται αντιληπτό ότι η συγκεκριμένη συνδιαλλαγή δεν ήταν εύκολη, κυρίως εξαιτίας του θυμού της παθούσας. Αφού είχαν προηγηθεί οι προδιαμεσολαβητικές συναντήσεις ξεχωριστά με τον δράστη και ξεχωριστά για την παθούσα, καθώς και με τους γονείς τους, η κύρια διαδικασία διήρκεσε περίπου δύο ώρες, όπου δόθηκε όλος ο χρόνος και στα δύο μέρη να αφηγηθούν το βίωμά τους, να φωτιστούν τα σημεία που τους προβλημάτιζαν και να εκφράσουν τα συναισθήματά τους. Η Ε.Α. είναι ένα κορίτσι παρορμητικό, με ισχυρή και έντονη προσωπικότητα, η οποία μετά το τροχαίο των γονιών της ένιωσε ότι η ίδια τέθηκε στο περιθώριο και αναγκάστηκε να καταπιέσει για πολλά χρόνια μέσα της συναισθήματα ματαίωσης. Η πράξη του Β.Σ. γκρέμισε μέσα της την πίστη της στους ανθρώπους και τη γέμισε οργή και απογοήτευση, τα οποία χρειάζεται ακόμα αρκετό χρόνο για να επεξεργαστεί. Ο Β.Σ. ανταποκρίθηκε στη διαδικασία της συνδιαλλαγής με υπευθυνότητα και ωριμότητα και προσπάθησε να επανορθώσει τις συνέπειες της πράξης, αναλαμβάνοντας πλήρως και με ενσυναίσθηση την ευθύνη του για το συμβάν και ζητώντας την ειλικρινή συγγνώμη του από την Ε.Α.

Σημειώνεται ότι κατά την εκδίκαση της υπόθεσης τέσσερις μήνες μετά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής, η έδρα του δικαστηρίου υιοθέτησε την πρόταση της επιμελήτριας για επιβολή του μέτρου της συνδιαλλαγής, η οποία είχε ήδη πραγματοποιηθεί με γνώμονα το συμφέρον του ανηλίκου και του θύματος στο πλαίσιο της εξώδικης διευθέτησης των συνεπειών της πράξης («η διαδικασία της συνδιαλλαγής υλοποιείται από τον αρμόδιο διαμεσολαβητή και εκτός του πλαισίου της ακροαματικής διαδικασίας, πριν ή και μετά από αυτή», σύμφωνα με την υπ' αριθ. 7/25-6-2019 Εγκύκλιο της Εισαγγελέως του Αρείου Πάγου). Ωστόσο, αξίζει να επισημανθεί ότι αν και η επιμελήτρια που είχε αναλάβει τη διαμεσολάβηση ενημέρωσε και προφορικά και εγγράφως με την έκθεσή της την έδρα του δικαστηρίου συνολικά για την πορεία του περιστατικού, και διάβασαν προσεκτικά την σχετική ατομική αξιολόγηση του ανηλίκου, εν τούτοις προχώρησαν σε μια εξονυχιστική ακροαματική διαδικασία, κατά την οποία τόσο η παθούσα όσο και ο ανήλικος (ακόμα) δράστης βρέθηκαν αντιμέτωποι με μια δύσκολη συνθήκη, κατά την οποία υποχρεώθηκαν να φέρουν ξανά στη μνήμη τους όλα όσα θέλησαν να αφήσουν πίσω τους με τη συνδιαλλαγή που είχε προηγηθεί.

Σύμφωνα, με τις παρατηρήσεις της ερευνήτριας, η μεν παθούσα αναγκάστηκε να υποστεί μια δεύτερη θυματοποίηση, όταν ρωτήθηκε αν συνήθιζε να ανταλλάσσει φωτογραφίες τέτοιου περιεχομένου με το αγόρι της και για ποιο λόγο το έκανε αυτό,

με αποτέλεσμα να αναπτύξει μια αμυντική στάση και στη συνέχεια να εκφράσει με έντονο τόνο ότι αφενός υπερασπίζεται τις επιλογές της στην προσωπική της ζωή και αφετέρου παρόλο που βλέπει τον Β.Σ. πραγματικά μετανοημένο και πολύ πιο ώριμο, και ότι δεν πιστεύει ότι εκείνος θα πραγματοποιούσε τις απειλές του και θα διακινούσε κάπου αλλού τις φωτογραφίες της, δεν θέλει πλέον να έχουν καμία άλλη σχέση στο μέλλον. Ο δε ανήλικος δράστης παρόλο που είχε ομολογήσει την πράξη του και είχε δηλώσει την ειλικρινή μεταμέλειά του και καθ' όλη τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας ήταν με σκυμμένο το κεφάλι, και από κανένα σημείο της δικογραφίας δεν προέκυψε κάποια εμπλοκή του σε άλλη παρόμοια ή άλλου τύπου παραβατική πράξη, ρωτήθηκε εντόνως και κατ' εξακολούθηση – ιδίως από την εισαγγελική αρχή – για τα κίνητρά του και για το εάν ο ίδιος ένιωθε ερωτικά για την εξαδέλφη του, κάτι που τον έκανε να αισθανθεί ακόμα μεγαλύτερη ντροπή και αρνήθηκε επίμονα (δεν μπορούσε να γίνει πιστευτό ότι η πρόθεσή του ήταν να προστατέψει την Ε.Λ., έστω και με λάθος τρόπο, μετά από τις συνεχείς παροτρύνσεις και ανησυχίες του παππού για την εγγονή του ή έστω ότι επρόκειτο για μια επιπολαιότητα της ηλικίας του που δεν μπορούσε και ο ίδιος να εξηγήσει).

Μετά την ακροαματική διαδικασία χρειάστηκε να γίνει νέα συνάντηση με την επιμελήτρια, τον Β.Σ. και την Ε.Λ., προκειμένου να θυμηθούν και να κρατήσουν μέσα τους όσα είχαν καταφέρει να κατακτήσουν με τη συνδιαλλαγή και να αφήσουν πίσω τους – μέσα από τις θετικές αναπλαισιώσεις της επιμελήτριας – τις τραυματικές στιγμές της ακροαματικής διαδικασίας. Οι ισχυροί δεσμοί του οικογενειακού περιβάλλοντος αξιοποιήθηκαν, ώστε με υπομονή και φροντίδα να υποστηριχθούν τα δύο παιδιά και να αποκατασταθεί η σχέση τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Χ

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η επιστημονική κοινότητα, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, ίσως για να αντιμετωπίσει τα μείζονος σημασίας προβλήματα που ταλανίζουν τα ποινικά συστήματα και που με την αλόγιστη χρήση της καταστολής τα οδήγησε σε κρίση ή και σε αδιέξοδο, έστρεψε πλέον το ενδιαφέρον της σε εναλλακτικά μέτρα γενικότερα, αλλά και ειδικότερα σε πρακτικές που ακολουθούν τις αρχές του αντεγκληματικού προτύπου της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, φέρνοντας στο επίκεντρο τις έννοιες και αξίες της επανόρθωσης και αποκατάστασης σε αντιδιαστολή με τις προηγουμένως κυρίαρχες έννοιες της τιμωρίας και ανταπόδοσης (Consedine, 1999· Strang & Braithwaite, 2001· Pavlish, 2005· Αρτινοπούλου, 2010· Κρανιδιώτη, 2011· Σπινέλλη, 2007).

Το πεδίο της παραβατικότητας ανήλικων αποτέλεσε σε διεθνές επίπεδο ένα πρόσφορο έδαφος για την εφαρμογή προγραμμάτων αποκαταστατικής δικαιοσύνης, εφόσον θεωρήθηκε ότι μπορούν να επιτελέσουν σημαντικό διαπαιδαγωγικό ρόλο για τους ανήλικους δράστες, οι οποίοι χρήζουν ιδιαίτερης μεταχείρισης από την πλευρά της πολιτείας, θέτοντας παράλληλα στο προσκήνιο τις ανάγκες των παθόντων και προσβλέποντας στην ικανοποίησή τους (Κουράκης, 2004, 2011 & 2012· Δημόπουλος & Κοσμάτος 2017· Hayes, 2005· Hudson, 2002· Shen & Antonopoulos, 2013· Office of the SRSG on Violence against Children, 2016· Pavelka & Seymour, 2019). Η συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη και θύματος με στόχο την έκφραση συγγνώμης αποτελεί μια τέτοια διαδικασία που εντάσσεται στους κόλπους της επανορθωτικής δικαιοσύνης, μεταφέροντας τις αρχές της στην πράξη και συγκεντρώνοντας διεθνώς το εγκληματολογικό ενδιαφέρον (Aertsen, 2004· Braithwaite 2002· Umbreit et al., 2004· Bouffard, Cooper & Bergseth, 2017).

Η ερευνητική διαδικασία, όπως αναδύθηκε στα κεφάλαια που προηγήθηκαν, ξεκίνησε με τη διερεύνηση των απόψεων των συνεντευξιαζόμενων για τη νεανική παραβατικότητα, την αιτιολογική προσέγγισή της, το «*προφίλ*» του ανήλικου δράστη και την αντιμετώπισή του μέσα στο ΣΠΔΑ.

Η συνθετότητα και η πολυπαραγοντική αιτιολόγηση του φαινομένου της νεανικής παραβατικότητας αποτέλεσε κοινό τόπο για όλους τους ερωτηθέντες λειτουργούς / επαγγελματίες του ΣΠΔΑ, πολλοί από τους οποίους απέδωσαν σε ένα σημαντικό βαθμό τη διαφοροποίηση κυρίως των ποιοτικών αλλά και ποσοτικών

χαρακτηριστικών της ένδικης σύγχρονης νεανικής παραβατικότητας στην οικονομική και κοινωνική κρίση που διέρχεται η χώρα ήδη από το 2010 και έχει αντίκτυπο τόσο στον πυρήνα και τη λειτουργία του οικογενειακού συστήματος, του σχολικού περιβάλλοντος και ευρύτερα του κοινωνικού ιστού όσο και εξατομικευμένα στον ανήλικο, ως μέλος των συνόλων αυτών.

Από τα βασικά κοινά χαρακτηριστικά που προσδίδουν οι ερωτηθέντες λειτουργοί / επαγγελματίες στις συμπεριφορές των ανήλικων παραβατών, σε μια προσπάθεια συγκρότησης ενός «προφίλ», αναφαίνεται ότι, κατά την εκτίμησή τους, η παραβατική δράση δεν αποκαλύπτει απαραίτητα την έναρξη μιας εγκληματικής «σταδιοδρομίας», αλλά την πίστη τους ότι θα μπορούσε αυτή να αντιμετωπιστεί και να αναχαιτιστεί με τις κατάλληλες παρεμβάσεις διαπαιδαγώγησης (Πιτσελά, 2006· Καϊάφα-Γκμπάντι, 2012), αρκεί αυτές να είναι ολιστικές και στοχευμένες στην υποστήριξη και ενδυνάμωση:

- α) του οικογενειακού πλαισίου του ανηλίκου, ώστε να σταθεί ικανό να επιτελέσει τον εξαιρετικά σημαντικό υποστηρικτικό του ρόλο, προσφέροντας ασφάλεια, φροντίδα και καλλιέργεια του αισθήματος ατομικής ευθύνης στον ανήλικο,
- β) του σχολικού του περιβάλλοντος, ώστε να διαχειρίζεται αποτελεσματικά τις παρεκκλίνουσες συμπεριφορές όχι με τιμωρητικές και στιγματιστικές πρακτικές, αλλά με λογική οριοθέτηση εντασόμενη σε μια κουλτούρα συμπερίληψης, και
- γ) του ίδιου του ανηλίκου, ώστε να μπορέσει να διαχειριστεί πιθανή δική του προηγούμενη θυματοποίηση και παράλληλα τις εφηβικές του αναζητήσεις και παρορμήσεις, να αναπτύξει την αυτοεκτίμησή του, για να ανταπεξέλθει με ικανό τρόπο στις κοινωνικές απαιτήσεις, αναλαμβάνοντας με ωριμότητα και συνέπεια τις ευθύνες του και να ενταχθεί ομαλά στον κοινωνικό ιστό.

Υπό το πρίσμα αυτό, η παραβατική συμπεριφορά του ανηλίκου γίνεται αντιληπτή από τους λειτουργούς / επαγγελματίες του ΣΠΔΑ κυρίως μέσα και σε άμεση συνεξάρτηση από το οικογενειακό και ευρύτερα κοινωνικό σύστημα στο οποίο αναπτύσσεται, ως μια εναγώνια αναζήτηση της ψυχοκοινωνικής ταυτότητας του ανηλίκου, κατά τη διάρκεια της οποίας επέρχεται ενδεχόμενα ρωγή με το κοινωνικό του περιβάλλον, ειδικά όταν νιώθει ότι αυτό δεν είναι υποστηρικτικό απέναντί του, αλλά αντίθετα τον περιορίζει, τον εγκλωβίζει ή τον τιμωρεί στιγματίζοντάς τον ή του ασκεί οποιασδήποτε μορφής βία καθιστώντας τον προηγουμένως θύμα. Με μια τέτοια

οπτική σταδιακά αποδραματοποιείται η παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων (Πιτσελά, 2006) και οι λειτουργοί / επαγγελματίες φαίνονται πιο έτοιμοι να στραφούν σε επανορθωτικές πρακτικές, υιοθετώντας έναν μη στιγματιστικό λόγο, προκειμένου να επιτύχουν τη διαπαιδαγώγηση και όχι την τιμωρία του ανηλίκου.

Αξιοσημείωτο, εξάλλου, είναι ότι η διαπαιδαγώγηση τέθηκε εξ αρχής στο επίκεντρο του σκοπού της ποινικής μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη από όλες τις κατηγορίες επαγγελματιών, ενώ στη συνέχεια μετά το τέλος κάθε συνέντευξης κατέλαβε τη δεύτερη θέση η επανόρθωση, προσπερνώντας την επανένταξη, τη θεραπεία, τον σωφρονισμό, την προστασία της κοινωνίας. Από τα ως άνω καθώς και από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων για την αναγκαιότητα του ποινικού σωφρονισμού, αναδύεται ότι έχει γίνει κατανοητό από τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου που υπηρετούν στο ΣΠΔΑ, πως αν από τη μία περιοριστεί η ποινική τιμωρητική παρέμβαση μόνο στις περιπτώσεις των επικίνδυνων δραστών και όσων έχουν απασχολήσει επανειλημμένα το ποινικό σύστημα, κι εφόσον προηγουμένως έχουν εξαντληθεί όλα τα αναμορφωτικά μέτρα, και από την άλλη, η ελαφρά παραβατικότητα αντιμετωπιστεί με μέτρα αποκαταστατικής δικαιοσύνης αποφεύγοντας κάθε στιγματιστική διαδικασία που επισυνάπτεται ως η «ετικέτα» του παρεκκλίνοντος στη δημόσια ταυτότητα του ανηλίκου και η οποία ενδέχεται να οδηγήσει στην παγίωση μιας εγκληματικής σταδιοδρομίας, τότε αυτή ίσως είναι η πιο ευοίωνη τακτική με ενθαρρυντικές μελλοντικές προοπτικές για την αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας (Χάιδου, 2021· Becker, 2000· Wong et al., 2016).

Το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο εισήγαγε με τον ν. 3189/2003 καινοτόμες ρυθμίσεις και νέους θεσμούς (Χάιδου, 2010), που αντανάκλουν τις σύγχρονες, σε διεθνές επίπεδο, αντιλήψεις σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης των ανηλίκων δραστών εστιάζοντας στην εξω-ιδρυματική μεταχείρισή τους (Πιτσελά, 2013), με μια εμπλουτισμένη φαρέτρα αναμορφωτικών ή θεραπευτικών μέτρων (Κουράκης, 2012· Καϊάφα-Γκμπάντι, 2012· Πανταζή-Μελίστα, 2013), και αποκαταστατικές πρακτικές που υποστηρίζονται θερμά για τον τυπικό κοινωνικό έλεγχο της νεανικής παραβατικότητας (Αρτινοπούλου, 2010β· Θάνος, 2011), καθιστώντας ταυτόχρονα τον εγκλεισμό των ανηλίκων ως το έσχατο μέσο που έχει στη διάθεσή του ο εφαρμοστής του δικαίου (Πιτσελά, 2013). Η συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη και θύματος για έκφραση συγγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης, που αποτελεί το αντικείμενο μελέτης της παρούσας έρευνας, προβλέφθηκε – μεταξύ άλλων – ως αναμορφωτικό μέτρο (άρ. 122 Π.Κ.) στον ως άνω

νόμο, θέτοντας στο επίκεντρο ενός συμμετοχικού διαλόγου τις ανάγκες του θύματος και συμβάλλοντας με μια διάσταση «αποκαταστατική» στον ποινικό έλεγχο των ανηλίκων (Κουράκης, 2012· Πιτσελά, 2013· Dignan, 2005· Hoyle & Zedner, 2007· Walgrave, 2008).

Ωστόσο, από ό,τι φάνηκε στη διάρκεια των ετών που ακολούθησαν, ο ιδιαίτερα φιλόδοξος εμπλουτισμός των αναμορφωτικών μέτρων που τέθηκαν στη διακριτική ευχέρεια του Δικαστή Ανηλίκων, δεν συνοδεύτηκε από την κατάλληλη μελέτη για τη δημιουργία υποδομών που θα διασφάλιζαν την επίτευξη των στόχων του. Παρά τις νομοθετικές ρυθμίσεις, αναμφίβολα προς όφελος των ανηλίκων, η πρακτική των δικαστηρίων, σε γενικές γραμμές, φάνηκε – για διάστημα που ξεπέρασε τουλάχιστον τη δεκαετία – διστακτική ως προς την επιβολή νέων μέτρων. Η μεταφορά στην ελληνική πραγματικότητα πρακτικών από νομοθεσίες και συστήματα άλλων χωρών, θα έπρεπε να είχε γίνει με την κατάλληλη προετοιμασία και μετά από δοκιμασία, εφόσον δηλαδή είχαν ελεγχθεί τόσο από άποψη υποδομής και συνθηκών όσο και νοοτροπίας της κοινωνίας και αφού θα είχε προηγηθεί η απαραίτητη διερεύνηση των προβλημάτων του δικού μας συστήματος (Χαΐδου, 2010: 1110), ώστε να μπορούσε να καταστεί πιο άμεσα εφικτή η υιοθέτηση και εφαρμογή τους.

Όπως είχε ήδη καταγραφεί από την ερευνήτρια σε προηγούμενη μελέτη της (2014), μόνο μετά την αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου το 2010 και κυρίως στο δικαστήριο της Αθήνας συναντούσαμε μεγαλύτερη ποικιλία επιβολής αναμορφωτικών μέτρων, όπου ο Δικαστής και ο Εισαγγελέας επιτελούν τα καθήκοντά τους με αποκλειστική αρμοδιότητα τους ανηλίκους, ενώ στο δικαστήριο του Πειραιά είχε εντοπιστεί πολύ μεγαλύτερη καθυστέρηση και πολύ μεγαλύτερος δισταγμός στην επιβολή μέτρων επανορθωτικής δικαιοσύνης.

Ειδικότερα, η συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη και θύματος, παρά το ότι αποτελεί τη δημοφιλέστερη πρακτική αποκαταστατικής δικαιοσύνης, δεν είχε εφαρμοστεί ούτε μία φορά στο 71% των ΥΕΑ της επικράτειας, μέχρι την εκπνοή του έτους 2019 και την υποδοχή του 2020, όπως αναδείχτηκε στην παρούσα έρευνα, για λόγους που αναφέρθηκαν εκτενώς σε προηγούμενη ενότητα. Οι μόνες ΥΕΑ στις οποίες εφαρμόζονταν – έστω και με μια μικρή συχνότητα από κάποιους επιμελητές – πριν προηγηθεί η εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ, ήταν της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης και του Πειραιά. Μόνο μετά την εστιασμένη εκπαίδευση στο ΕΚΔΔΑ, η οποία ήταν εμπλουτισμένη με βιωματικές ασκήσεις και προσομοιώσεις διαμεσολάβησης, οι επιμελητές άρχισαν να νιώθουν πιο σίγουροι στον διαμεσολαβητικό τους ρόλο και

ξεκίνησαν να προτείνουν και να εφαρμόζουν το μέτρο και σε άλλες ΥΕΑ της Ελλάδας: Χαλκίδα, Καρδίτσα, Τρίκαλα, Λιβαδιά, Βόλο, Φλώρινα, Χανιά, Ηράκλειο, καθώς και επιπλέον επιμελητές στις ΥΕΑ Αθήνας, Πειραιά και Θεσσαλονίκης.

Η αναγκαιότητα ειδικής εκπαίδευσης των επαγγελματιών στον διαμεσολαβητικό τους ρόλο έχει τονιστεί τόσο βιβλιογραφικά (Δημόπουλος, 2006· Braithwaite, 2002· Umbreit et al., 2007) όσο και σε σχετικές κατευθυντήριες γραμμές διεθνών και ευρωπαϊκών οργανισμών. Ο Αλεξιάδης (2006: 359-361) επισημαίνει ότι οι διαμεσολαβητές εκτός από την αρχική τους εκπαίδευση, πριν ακόμη αναλάβουν διαμεσολαβητικά καθήκοντα, θα πρέπει να συνεχίσουν να εκπαιδεύονται στοχευμένα και εξειδικευμένα καθ' όλη τη διάρκεια της υπηρεσίας τους, ώστε να επικαιροποιούν τις γνώσεις τους, να καλλιεργούν και να εξελίσσουν τις δεξιότητές τους. Περαιτέρω, στη Σύσταση Νο R (99) 19 του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία υιοθετήθηκε στις 15/9/1999 αναφέρεται σχετικά με τη διαμεσολάβηση σε ποινικές υποθέσεις, ότι ο διαμεσολαβητής *«χρειάζεται ειδικές ικανότητες και απαιτεί κώδικες άσκησης και διαπιστευμένης εκπαίδευσης»*. Η σημασία της γενικής και ειδικής εκπαίδευσης για τους επαγγελματίες που έρχονται σε επαφή με τα θύματα προβλέπεται και στο ελληνικό δίκαιο με τον ν. 4478/2017, στον οποίο ενσωματώθηκε η Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Αυτή η αναγκαιότητα εξειδικευμένης επιμόρφωσης και κατάρτισης αναδύθηκε στην παρούσα έρευνα και από τους τέσσερις επαγγελματικούς κλάδους των ερωτηθέντων, προκειμένου να είναι σε θέση να διαχειριστούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την επαφή τους όχι μόνο με τους ανήλικους δράστες αλλά και με τα θύματα των άδικων πράξεων, από την πρώτη στιγμή που οι υποθέσεις τους εισάγονται στο ΣΠΔΑ.

Η συνδιαλλαγή του ανήλικου δράστη με τον παθόντα προωθεί την ουσιαστική προσέγγιση δράστη και θύματος, συντείνει στη διεύρυνση των ορίων της μεταξύ τους κατανόησης, συντελεί στην ουσιαστική επανόρθωση της πράξης – εφόσον ο δράστης συνειδητοποιεί τις συνέπειες των πράξεών του και αναλαμβάνει τις ευθύνες του τόσο απέναντι στο θύμα όσο και στην κοινωνία – και συμβάλλει στην άρση των αιτίων της κοινωνικής σύγκρουσης (Σταθουλοπούλου, 2011). Από όσα έχουν εκτεθεί ανωτέρω, γίνεται κατανοητό το επιχείρημα ότι οι δράστες που λαμβάνουν μέρος σε αποκαταστατικές διαδικασίες, εμφανίζουν μικρότερες πιθανότητες υποτροπής (Κουράκης, 2011· Newburn, 2007· Rodriguez, 2007· Sherman et al., 2015· Office of the SRSG on Violence against Children, 2016). Στο πλαίσιο της συμμετοχικής δικαιοσύνης ανατίθεται στα εμπλεκόμενα μέρη η επιλογή της λύσης που επιθυμούν,

χωρίς αυτή να τους επιβάλλεται. Η κοινωνικοπαιδαγωγική παρέμβαση του ποινικού δικαίου, ως εναλλακτική επιλογή που παρέχεται στον ανήλικο δράστη, επιτελείται μέσα από μια βιωματική διαδικασία, κατά την οποία ο ίδιος αντιμετωπίζεται με σεβασμό, ενθαρρύνεται η έκφραση των συναισθημάτων και επέρχεται συγκινησιακή εκτόνωση και των δύο μερών, στην οποία κάποιος θα μπορούσε ενδεχομένως να αποδώσει τη μείωση της υποτροπής, όπως αυτή εμφανίζεται στους δείκτες των δικαιοσύνης συστημάτων, όπου ο θεσμός της διαμεσολάβησης συναντάται από δεκαετίες (Γαλανού, 2011· Office of the SRSG on Violence against Children, 2016).

Αναδεικνύεται, λοιπόν, μέσα από την έρευνα και τις εκφρασμένες σκέψεις των συμμετεχόντων, ότι οι πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης – και ειδικότερα η συνδιαλλαγή – αναγνωρίζονται και είναι αποδεκτές σήμερα στη χώρα μας, που εξακολουθεί να πλήττεται πλέον της δωδεκαετίας από διαδοχικές κρίσεις, αρχικά την κοινωνικοοικονομική και την τελευταία διετία την υγειονομική, δημιουργώντας της σοβαρά ρήγματα στον κοινωνικό ιστό και τις διαπροσωπικές σχέσεις. Η διεθνής αναγνώριση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης καταγράφεται και στη χώρα μας σύμφωνα με τα ερευνητικά ευρήματα, εφόσον οι λειτουργοί/επαγγελματίες του ΣΠΔΑ αναγνωρίζουν τη συμβολή της στη βελτίωση του συστήματος απονομής δικαιοσύνης σε ανήλικους και επενδύουν προσδοκίες σε αυτήν για νέες λύσεις σε χρόνια προβλήματα. Υπό αυτήν την έννοια, η διατριβή απαντά στον σκεπτικισμό με τον οποίο μπορεί να εξετάζεται η προοπτική της ανάπτυξης καινοτόμων, επανορθωτικών και δη συμφιλιωτικών διαδικασιών, προσφέροντας τεκμηρίωση υπέρ της δυναμικής και της αποδοχής τους. Στο ερώτημα αν αυτές είναι νοητές και εφικτές σε ένα σύστημα δικαιοσύνης που, παρά τη στροφή του προς τη διαπαιδαγώγηση, διαθέτει «παραδοσιακά», κυρίως αναμορφωτικά αλλά και ανταποδοτικά χαρακτηριστικά, η διατριβή επιτρέπει να δοθεί μια καταφατική απάντηση.

Όσον αφορά στον πολυσήμαντο ρόλο του διαμεσολαβητή σε μια διαδικασία συνδιαλλαγής ανήλικου δράστη – θύματος, ο οποίος έχει ανατεθεί στον επιμελητή ανηλίκων, η Χάιδου (2010: 1110) επισημαίνει ότι, ενώ με τις συντελεσθείσες νομοθετικές αλλαγές απαιτείται μια ουσιαστικότερη και εντονότερη εμπλοκή του στην απονομή της δικαιοσύνης, η πολιτεία εξακολουθεί να απαξιώνει τον ρόλο του κυρίως με το να μη μεριμνά για τη στελέχωση και οργάνωση των υπηρεσιών, ώστε να είναι δυνατός ένας ορθολογικότερος (και αποτελεσματικότερος) καταμερισμός στην ανάθεση των επιμέρους υποθέσεων που αφορούν τους ανήλικους δράστες. Η απροθυμία της πολιτείας να ενισχύσει το θεσμό των Επιμελητών Ανηλίκων – των

οποίων το έργο, σύμφωνα με την ως άνω συγγραφέα, θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται ως λειτούργημα, και με τα προβλεπόμενα αναμορφωτικά μέτρα γίνεται περισσότερο απαιτητικό – αποδεικνύει ότι η ομάδα των ανήλικων παραβατών στη χώρα μας ήταν και παραμένει κοινωνικά αποκλεισμένη και η εξελικτική της πορεία δεν φαίνεται να ενδιαφέρει ουσιαστικά το επίσημο σύστημα.

Το ίδιο πρόβλημα αναγνωρίζει και η Σταθουλοπούλου (2011: 101), όταν αναφέρει ότι ο Εισαγγελέας στηρίζεται για τη σύνταξη της έκθεσης κοινωνικής έρευνας σε μια υποστελεχωμένη Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων που ηρωικά καλείται να αντεπεξέλθει σε ένα πολυσύνθετο έργο, προσαρμοζόμενη στις αλλαγές μιας όλο και βαρύτερης σε ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά παραβατικότητας.

Οι δυσκολίες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν εκτός από τους επιμελητές ανηλίκων και όλοι οι λειτουργοί και επαγγελματίες του ΣΠΔΑ, διατυπώθηκαν αναλυτικά κατά την παρουσίαση των ερευνητικών αποτελεσμάτων και θα ακολουθήσουν προτάσεις που θα στοχεύουν στην επίλυσή τους ή τουλάχιστον στη βελτίωση των δυσχερειών που εμποδίζουν την εκτεταμένη και ουσιαστική εφαρμογή των αποκαταστατικών πρακτικών στο εγχώριο ποινικό σύστημα.

Ωστόσο, παρόλες τις αντικειμενικές και υποκειμενικές δυσκολίες που απαντούν διαχρονικά σε κάθε ποινικό σύστημα ως προς την υιοθέτηση και εφαρμογή καινοτόμων μέτρων και πρακτικών, μέσα από την παρούσα ερευνητική μελέτη και όλο το υλικό που συγκεντρώθηκε από τις συνεντεύξεις των συμμετεχόντων λειτουργών / επαγγελματιών, εστιάζοντας ιδιαίτερα στα δύο τελευταία ερωτήματα πριν την ολοκλήρωση της κάθε συνέντευξης, όταν η ερευνήτρια προσκαλούσε τους ερωτηθέντες να οραματιστούν το ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων δραστών και τον ρόλο τους μέσα σε αυτό, σκίρτησε η ελπίδα ότι μπορούμε να εξακολουθούμε να προσβλέπουμε και να αγωνιζόμαστε για ένα σύστημα με καθαρά διαπαιδαγωγικό προσανατολισμό, όπου κάθε υπόθεση ανηλίκου θα αντιμετωπίζεται πολυσυστημικά, ένα σύστημα που θα καλλιεργεί ένα κλίμα φιλικής δικαιοσύνης προς τα παιδιά, με ολιστική προσέγγιση προς όλους όσοι εμπλέκονται στην άδικη πράξη, μέσα στο πνεύμα και τη φιλοσοφία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, όπου θα εφαρμόζονται ουσιαστικά οι πρακτικές της, ώστε να εξασφαλίζεται εξισορρόπηση μεταξύ της ικανοποίησης των αναγκών δράστη και θύματος και μια αίσθηση δίκαιης μεταχείρισης όλων των μερών, με τελικό στόχο τη διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου, την ωρίμασή του και την αποφυγή της εμπλοκής του σε νέα παραβατική δράση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XI

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Μετά το πέρας της ερευνητικής διαδικασίας, την παρουσίαση των αποτελεσμάτων, την έκθεση των συμπερασμάτων, τη μελέτη των τεσσάρων περιπτώσεων συνδιαλλαγής καθώς και τη συζήτηση που προηγήθηκε, κατατίθενται οι εξής προτάσεις:

- **Συνεχιζόμενη υποστήριξη και εξειδικευμένη κατάρτιση των Επιμελητών Ανηλίκων ως διαμεσολαβητών**, εφόσον, όπως αναδείχθηκε καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας, ο ρόλος που διαδραματίζει ο διαμεσολαβητής, οι ιδιαίτερες δεξιότητες του και οι χειρισμοί του είναι καθοριστικοί για την επιτυχή έκβαση του μέτρου της συνδιαλλαγής, προκειμένου να επέλθει ειλικρινής αποκατάσταση στις σχέσεις ανήλικου δράστη και θύματος και η διαδικασία να οδηγήσει σε πραγματικά ευεργετικά αποτελέσματα και για τις δύο πλευρές. Η σπουδαιότητα του ρόλου του επιμελητή πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπ' όψιν από την ελληνική πολιτεία, η οποία οφείλει να μεριμνήσει για την **άμεση και επαρκή στελέχωση των ΥΕΑ**, ώστε να μπορέσουν οι επιμελητές να ανταποκριθούν στο πολυσχιδές έργο τους, χωρίς να είναι αναγκασμένοι να εκτελούν σε πολλές υπηρεσίες διπλά καθήκοντα. Οι αρμοδιότητες του επιμελητή ανηλίκων θα πρέπει να διέπονται από έναν σαφώς καθορισμένο **κώδικα δεοντολογίας**, που θα ρίξει φως και θα αποσαφηνίσει τα τεράστια ηθικά και δεοντολογικά διλήμματα που αντιμετωπίζουν οι επιμελητές σηκώνοντας το βάρος μιας μοναχικής πορείας στο χώρο της μεταχείρισης της ανήλικης παραβατικότητας και θα μπορέσει να τους δώσει τις απαραίτητες εγγυήσεις και προϋποθέσεις να ασκούν το έργο τους με ασφάλεια τόσο για τους ίδιους όσο και για τους ανήλικους με τους οποίους συνεργάζονται και τις οικογένειές τους. Περαιτέρω, σε έναν μακροπρόθεσμο αντεγκληματικό σχεδιασμό, θα μπορούσε να υπάρξει μέριμνα για ένα **σώμα Επιμελητών Ανηλίκων, οργανωμένο ως αυτοτελή, δυναμικό και διεπιστημονικό κλάδο** και όχι ως «*διεκπεραιωτικό*» όργανο της ποινικής διαδικασίας. Μέσα σε μια τέτοια μορφή του κλάδου, θα μπορούσε **ένας αριθμός επιμελητών**, που πραγματικά θα το επιθυμούσε και θα διέθετε τις απαιτούμενες κοινωνικές δεξιότητες πέρα από την απαραίτητη θεωρητική κατάρτιση και διαρκή υποστήριξη, **να εξειδικευόταν αναλαμβάνοντας αποκλειστικά καθήκοντα διαμεσολαβητή** σε υποθέσεις ανηλίκων, ώστε να διασφαλίζεται η αμεροληψία

και η αντικειμενικότητα, τουλάχιστον για τις υποθέσεις κατά τις οποίες είτε οι ίδιοι οι επιμελητές που διενεργούν την κοινωνική έρευνα για τους δράστες είτε τα θύματα διατηρούν κάποιες επιφυλάξεις για την ουδετερότητα της διαμεσολαβητικής παρέμβασης.

- **Επιμόρφωση των δικαστικών αρχών σχετικά με την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της**, εστιάζοντας στο αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής και τον θεσμό της διαμεσολάβησης, καθώς και σε θέματα που αφορούν τον τρόπο «χειρισμού» των ανήλικων παραβατών. Σκόπιμο θα ήταν να προβλεπόταν ως ξεχωριστή αυτοτελής ενότητα το Δίκαιο Ανηλίκων και η Αποκαταστατική Δικαιοσύνη στην Εθνική Σχολή Δικαστών. Οι εισαγγελικοί και δικαστικοί λειτουργοί των δικαστηρίων ανηλίκων θα πρέπει να απαλλάσσονται από επιπρόσθετα καθήκοντα, τα οποία δεν βρίσκονται σε άμεση συνάφεια με την απονομή δικαιοσύνης σε ανηλίκους. Θα πρέπει, περαιτέρω, να τους παρασχεθεί η δυνατότητα επαγγελματικής εξέλιξης στο σύστημα της δικαιοσύνης για ανηλίκους και η θητεία τους να μπορεί, πάντοτε με τη συναίνεσή τους, να ανανεώνεται για περισσότερο από μία διετία. Η **αποκλειστική ενασχόλησή τους με την παραβατικότητα των ανηλίκων**, θα τους δώσει τη δυνατότητα να γνωρίσουν καλύτερα το έργο των ΥΕΑ και τον τρόπο που δρα ξεχωριστά κάθε Επιμελητής, θα μπορούν να συνεργάζονται περισσότερο μαζί τους και θα είναι πιο ανοιχτοί στην επιβολή των κατάλληλων επανορθωτικών μέτρων προς όφελος πάντα του νεαρού παραβάτη και προς αποφυγή της υποτροπής του, με μία εξατομικευμένη προσέγγιση της κάθε περίπτωσης.
- **Εκπαίδευση των αστυνομικών αρχών που ασχολούνται με ανήλικους δράστες και στελέχωση της αστυνομίας με εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό**, καθώς και **επιμόρφωση των δικηγόρων που αναλαμβάνουν υποθέσεις ανήλικων δραστών**, όσον αφορά στην προσέγγιση και την ποινική μεταχείριση των ανηλίκων, καθώς και αναφορικά με το πνεύμα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και το μέτρο της συνδιαλλαγής, ώστε να δίνεται η δυνατότητα άμεσης και αποτελεσματικής παρέμβασης στη σύγκρουση, χωρίς να την πυροδοτούν, προκειμένου **να επιλύονται οι διαφορές έγκαιρα σε πρώιμο στάδιο**, και να μην οδηγείται μία υπόθεση στο δρόμο της ποινικής διευθέτησης για να συζητηθεί μετά από κάποια χρόνια σε μία δικαστική αίθουσα. Σημειώνεται ότι η συνεργασία τόσο των επιμελητών όσο και των δικαστικών και διωκτικών

αρχών με τους ανηλίκους θα πρέπει να λαμβάνει χώρα σε **κατάλληλους χώρους, προσαρμοσμένους σύμφωνα με τα πρότυπα της φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης**, όπου πρέπει να αντιμετωπίζονται με ευαισθησία, σεβασμό και αναγνώριση της ευαλωτότητας και των δικαιωμάτων που απορρέουν από την ανηλικότητά τους.

- **Ενημέρωση των επιμελητών ανηλίκων καθώς και των δικαστικών και διωκτικών αρχών που υπηρετούν στο ΣΠΔΑ για αντίστοιχες καλές επανορθωτικές πρακτικές και για τις νομοθετικές εξελίξεις σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο και ενθάρρυνση της μεταξύ τους συνεργασίας και συμμετοχής σε ευρωπαϊκά προγράμματα για ανταλλαγή εμπειριών και καλών πρακτικών.**
- **Ενημέρωση όλων των ΥΕΑ της επικράτειας, των δικαστικών / εισαγγελικών λειτουργών και αστυνομικών αρχών για το ρυθμιστικό πλαίσιο / πρωτόκολλο που διέπει κάθε στάδιο της διαδικασίας της συνδιαλλαγής, το οποίο υπήρξε ζητούμενο από τους επιμελητές για πολλά χρόνια, και επιτεύχθηκε η διαμόρφωσή του μετά την εκπαίδευσή τους στο ΕΚΔΔΑ. Επισημαίνεται ότι το πλαίσιο αυτό δεν πρέπει να λειτουργεί ασφυκτικά και περιοριστικά αλλά να εστιάζει στο περιεχόμενο και την ουσία του μέτρου, εκκινώντας από την αυτοπροαίρετη ομολογία του ανήλικου δράστη για την τέλεση της πράξης, την ειλικρινή μεταμέλειά του, την εκτεταμένη συνεργασία του διαμεσολαβητή με όλους τους «πρωταγωνιστές» της πράξης, την πρόθυμη και εθελοντική συναίνεση και των δύο μερών για τη συμμετοχή τους στη διαδικασία της συνδιαλλαγής, με απώτερο στόχο την πραγματική αποκατάσταση των σχέσεων των μερών, τη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου δράστη και την ικανοποίηση του παθόντος.**
- **Διεύρυνση της δυνατότητας αποχής του Εισαγγελέα από την τυπική διαδικασία, εφόσον διαθέτει τη διακριτική ευχέρεια να επιβάλλει ένα ή περισσότερα αναμορφωτικά μέτρα – μεταξύ άλλων και τη συνδιαλλαγή – για μια αμιγώς εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης, προκειμένου να επιτευχθεί η ειδική πρόληψη, ιδίως εάν πρόκειται για περίπτωση που ο ανήλικος για πρώτη φορά παραβαίνει τον ποινικό νόμο. Μία ειδικοπροληπτικά αποτελεσματική δικαιοσύνη ανηλίκων παραβατών χρειάζεται την εντατικοποιημένη ερευνητική μελέτη της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων σε σχέση με τις λύσεις που προσφέρουν οι κατά παρέκκλιση διαδικασίες και παράλληλα έναν συναφή με τις εν λόγω έρευνες **μακροπρόθεσμο****

και σταθερό αντεγκληματικό σχεδιασμό από έναν κεντρικό φορέα, προκειμένου να ενισχυθούν οι εισαγγελίες ανηλίκων με επαγγελματίες εκπαιδευμένους στη διαμεσολάβηση και να διαμορφωθούν οι δομές για την υλοποίηση των παρεχόμενων νομοθετικών δυνατοτήτων.

- **Δυνατότητα παρακολούθησης της αποτελεσματικότητας εφαρμογής των αναμορφωτικών μέτρων (follow up)**, ώστε να παρέχεται η ευκαιρία ορισμένης πληροφόρησης στις ΥΕΑ για την εξέλιξη των δραστών, την υποτροπή τους ή μη σε άλλες αξιόποινες πράξεις, να ελέγχεται η ασφάλειά τους όσο και των θυμάτων και να αξιολογείται γενικότερα στο χρόνο η αξία των επανορθωτικών διαδικασιών αλλά και η παρέμβαση του Επιμελητή.
- **Καθιέρωση συστήματος εποπτείας των Επιμελητών**, ώστε, με εξωτερικούς συνεργάτες επόπτες, να έχουν τη δυνατότητα συζήτησης και ανατροφοδότησης για την πορεία και τον καλύτερο χειρισμό των πολύ δύσκολων κυρίως υποθέσεων. Παράλληλα, θα μπορούσαν να εκπαιδευτούν σε ένα πιο ευέλικτο σχήμα, με την εφαρμογή μιας «συναδελφικής εποπτείας». Αν νιώθουν ότι αντιμετωπίζονται με σεβασμό του ρόλου τους από την πολιτεία, τους παρέχεται η επαγγελματική στήριξη που χρειάζονται και ενδυναμώνονται τόσο οι τεχνικές όσο και οι κοινωνικές τους δεξιότητες, τότε περιορίζεται ο κίνδυνος της επαγγελματικής τους εξουθένωσης.
- **Ιδεολογική στροφή από την ‘τιμωρία’ στη ‘συμφιλίωση’**. Είναι καιρός να εστιάσουμε στην **ανάπτυξη και καλλιέργεια κουλτούρας που θα έχει στο επίκεντρό της την έννοια της επανόρθωσης και την επιδίωξη ενός ευρύτερου διαλόγου γύρω από αυτή**. Μοναδική πηγή πληροφόρησης για τους πολίτες και τους επαγγελματίες είναι οι ίδιοι οι νόμοι, στους οποίους όμως δεν εξηγείται ποτέ το υπόβαθρο και οι στόχοι των μέτρων και των πρακτικών της επανορθωτικής δικαιοσύνης, ώστε η κοινωνία να υιοθετήσει μία λιγότερο τιμωρητική απάντηση στη σύγκρουση. Είναι αναγκαία η προετοιμασία της κοινότητας. Η αλλαγή κουλτούρας πρέπει να ξεκινήσει ήδη από την οικογένεια και το σχολείο, να καλλιεργηθεί στην κοινή γνώμη η αξία και το βαθύτερο περιεχόμενο της συνδιαλλαγής και της αποκατάστασης των σχέσεων.
- **Δικτύωση με σχολεία, ΜΚΟ ή άλλους κοινωνικοποιητικούς φορείς της νεότητας**, οι οποίοι πρέπει να καταρτιστούν, να ενδυναμωθούν και να

συντονιστούν, ώστε να προλαμβάνουν την εξέλιξη της όποιας σύγκρουσης και να λειτουργούν διαμεσολαβητικά με στόχο την άμεση αποκατάσταση των σχέσεων των εμπλεκόμενων μερών. **Διασύνδεση των ΥΕΑ με σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ο θεσμός της σχολικής διαμεσολάβησης είναι απαραίτητο να επεκταθεί στα σχολεία όλων των βαθμίδων**, με ευαισθητοποίηση και βιωματική εκπαίδευση όλων των εκπαιδευτικών. **Δημιουργία τμημάτων διαμεσολάβησης σε δήμους, αστυνομία, υπηρεσίες**, ώστε να επιλύονται οι διαφορές με αποκαταστατικές πρακτικές.

- **Διεπιστημονικές συνεργασίες των ΥΕΑ, καθώς και των δικαστικών και διοικητικών αρχών, αλλά και των δικηγόρων που αναλαμβάνουν υποθέσεις ανηλίκων, με εξειδικευμένους επιστήμονες κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών, εμπειρογνώμονες και αρμόδιες υπηρεσίες.** Από την παρακολούθηση της εφαρμογής της νομοθεσίας μέχρι σήμερα, αναφαίνεται η έλλειψη υποστήριξης από μία **κεντρική αρχή** που να οργανώνει και να επιβλέπει το έργο επιμέρους υπηρεσιών και προγραμμάτων και που **θα συντονίζει τη δικτύωσή τους**. Η απεμπλοκή της ελληνικής έννομης τάξης από τα παραδοσιακά πρότυπα και ο εκσυγχρονισμός της, υπό το πρίσμα της νέας κοινωνικής πραγματικότητας πρέπει να αποτυπωθεί πλέον έμπρακτα.
- **Προτεραιότητα στην εξασφάλιση της βιωσιμότητας των ψυχιατρικών δομών και δομών φιλοξενίας για εφήβους, μέριμνα για τη δημιουργία προσαρμοσμένου εκπαιδευτικού περιβάλλοντος για ανήλικους Ρομά, καθώς και κέντρων ημέρας για παιδιά που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο, ουσιαστική και αποτελεσματική ενεργοποίηση των υφιστάμενων θεσμών, αναβάθμιση και συνεργασία των ήδη υπαρχόντων φορέων**, οι οποίοι είναι αναγκαίο να ευαισθητοποιηθούν για τις ειδικές ανάγκες των ανηλίκων που απασχολούν το ποινικό σύστημα ή των ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο να συγκρουστούν με τον νόμο, ώστε να συμπεριλαμβάνουν στα προγράμματά τους **στοχευμένες δράσεις διάρκειας** και να διευκολύνεται η ταχύτερη και ευκολότερη πρόσβαση ή παραπομπή του νέου προς τις υπηρεσίες που μπορούν να τον υποστηρίξουν ψυχοκοινωνικά.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Η δυσκολία προσαρμογής των νέων στους κοινωνικούς και νομικούς κανόνες και η εκδήλωση μιας παρεκκλίνουσας ή / και παραβατικής συμπεριφοράς απαιτεί μία πολυεπίπεδη και ολιστική προσέγγιση. Στη διαδρομή των χρόνων παρατηρούμε ότι οι δημόσιες ανησυχίες για τη νεανική παραβατικότητα υπήρξαν φαινόμενο επαναλαμβανόμενο και κάθε κύκλος ανησυχιών έθετε με νέους όρους το ζήτημα σε όλες του τις διαστάσεις (Αβδελά, 2013: 57). Η αποτυχία της καταστολής έστρεψε το εγκληματολογικό ενδιαφέρον στην πρόληψη της παραβατικότητας και της θυματοποίησης. Το σύγχρονο δίκαιο απηχεί την τάση για ελαχιστοποίηση της παρέμβασης του ποινικού προς όφελος των εναλλακτικών «επανορθωτικών» λύσεων και έχει ήδη επιτευχθεί σε μεγάλο βαθμό στον τομέα της νεανικής παραβατικότητας.

Έχοντας πλέον την επίγνωση ότι στην Πολιτεία ανήκει η ευθύνη μεταβολής των συνθηκών που γεννούν τον δράστη και το θύμα – με ρόλους που συνεχώς εναλλάσσονται – οι στρατηγικές για την αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας θα πρέπει να εμπλέκουν όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, προκειμένου να αντιμετωπίζονται εγκαίρως οι παράγοντες που εξωθούν από νωρίς νεαρά άτομα στον κίνδυνο του εγκλήματος, θέτοντας κατά προτίμηση έναν τοπικό άξονα και να σχετίζονται με πολύπλευρους σχεδιασμούς για κοινωνική ανάπτυξη, μέσω των οποίων να αποσκοπείται η αναστροφή των συνεπειών του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων, της αστικής εξαθλίωσης, της ανεργίας, της απουσίας εκπαιδευτικών ευκαιριών και της σχολικής διαρροής. Η διακηρυγμένη μέριμνα του δικαϊκού συστήματος είναι η αναμόρφωση του ανήλικου παραβάτη και η αποκατάσταση των συνθηκών που θα του επιτρέψουν να επανέλθει στην κανονικότητα.

Η επανορθωτική προσέγγιση του εγκλήματος διαφοροποιείται από τις κλασικές συμβατικές προσεγγίσεις που διέπονται από έναν τιμωρητικό προσανατολισμό, παρουσιάζοντας μία πιο δημοκρατική, ανθρωποκεντρική και αλληλεπιδραστική απάντηση στο εγκληματικό φαινόμενο, εφόσον ερμηνεύει το έγκλημα ως πράξη που προκαλεί βλάβη και ανθρώπινο πόνο σε επίπεδο προσωπικό, διαπροσωπικό, κοινωνικό. Καλεί σε μία ουσιαστική, οικειοθελή επαφή τον ανήλικο δράστη και το θύμα, δίνοντας με αυτό τον τρόπο τη δυνατότητα στον δράστη να αναλάβει ενεργά την ευθύνη της πράξης του, ως μία ευκαιρία να συνειδητοποιήσει – μέσω της προσωπικής του «έκθεσης» μα και της ανάπτυξης της ενσυναίσθησης – το μέγεθος

και τις συνέπειες της ζημίας που έχει προκαλέσει σε ένα άλλο πρόσωπο και να τις αποκαταστήσει και ταυτόχρονα δίνει έναν ενεργό «*πρωταγωνιστικό*» ρόλο στο θύμα ώστε να ακουστεί η φωνή του, να εκφράσει τα συναισθήματά του, να νιώσει ηθική ικανοποίηση και άμβλυνση του αισθήματος αδικίας που έχει υποστεί και να αποβάλει τον φόβο του για ενδεχόμενη επανάληψη της πράξης. Μέσα στην αποκαταστατική θεώρηση όλοι αξίζουν να αντιμετωπίζονται με σεβασμό και αποδοχή, λαμβάνοντας μέρος σε συμμετοχικές διαδικασίες χωρίς αποκλεισμούς, συνδεδεμένοι μεταξύ τους με ένα αίσθημα ευθύνης για τον άλλο και αναλαμβάνοντας με εκούσια επιλογή την επούλωση της βλάβης (Massaro, 2013· Wilson et al., 2017· Wallis, 2014· Silva et al., 2019· Bolívar, 2020).

Παρόλο, λοιπόν, που η αντιμετώπιση της παραβατικής συμπεριφοράς πλέον δεν έχει τόσο στοιχεία τιμωρητικού χαρακτήρα, όσο εκπαιδευτικού – αναμορφωτικού, αναδεικνύεται – τόσο από ερευνητικά όσο και από εμπειρικά δεδομένα – ότι μέχρι σήμερα η εφαρμογή των εξωιδρυματικών μέτρων δεν είναι αυτή που προσδοκούσαμε. Κι ενώ συγκεκριμένα, για το υπό εξέταση θέμα της παρούσας ερευνητικής μελέτης, έχει γίνει αντιληπτό ότι ο διαπαιδαγωγικός ρόλος του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής για τον ανήλικο δράστη σε συνδυασμό με την ηθική ικανοποίηση του παθόντος, παρέχεται ως μια πολύ σημαντική δυνατότητα από το ελληνικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων, οι συμβολισμοί και τα μηνύματα της οποίας δεν περιορίζονται και δεν εξαντλούνται στα στενά χρονικά πλαίσια της διαδικασίας, αλλά ο ανήλικος μπορεί να τα συνειδητοποιήσει και να τα ερμηνεύσει πιο συγκροτημένα αποκτώντας την ωριμότητα της ενηλικίωσής του (Πανάγος, 2016), χρειάστηκε να περάσουν δεκαπέντε ολόκληρα χρόνια προκειμένου να διαμορφωθεί ένα ρυθμιστικό πλαίσιο εφαρμογής του μέτρου.

Από τα ανωτέρω προκύπτει η κοινή – πλέον – παραδοχή ότι δεν αρκούν οι νομοθετικές προβλέψεις και η Πολιτεία οφείλει να μην αρκείται στη νομοπαραγωγική διαδικασία, αλλά να φροντίζει για την ορθή εφαρμογή του νόμου στην πράξη (Κουράκης, 2006· Παπαχρίστου, 1999). Κάθε μέτρο αντεγκληματικής πολιτικής θα μπορούσε να είναι στην Ελλάδα ακόμα πιο αποτελεσματικό, εάν σε επίπεδο νομοθετικό, εκτός από την αγωνία για εναρμόνιση με τις διεθνείς τάσεις, λαμβάνονταν ουσιαστικά υπόψη οι ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν σε εθνικό επίπεδο (Αλεξιάδης, 2001: 218), καθώς και προτάσεις επαγγελματιών με πρακτική και συνεχή ενασχόληση στο συγκεκριμένο πεδίο. Εξάλλου, όπως αναφέρει η Βιδάλη:

«η νεανική παραβατικότητα είναι ένα μείζον πολιτικό ζήτημα: διαφορετικά θα είχε εξαλειφθεί» (Γασπαρινάτου, 2020: XVIII/Πρόλογος).

Η επώδυνη συνειδητοποίηση ότι όλα στη χώρα μας συντελούνται με πολύ αργά βήματα (θέσπιση καινοτόμων νομοθετικών ρυθμίσεων χωρίς ουσιαστικό κοινωνικό αντίκρισμα, δηλαδή χωρίς την προαπαιτούμενη μελέτη των πραγματικών αναγκών και τον ρεαλιστικό σχεδιασμό του πλαισίου και της διαδικασίας εφαρμογής τους), είτε λόγω έλλειψης πόρων, βραδυκινήσιμης του κρατικού μηχανισμού, εσωστρέφειας των φορέων ή και αδιαφορίας των πολιτών, δεν πρέπει να λειτουργήσει αποθαρρυντικά ως προς την επίταση της όποιας προσπάθειας. Είναι γεγονός ότι κατά καιρούς και με πνεύμα καλής θέλησης σημειώνονται αποσπασματικές ενέργειες χωρίς όμως συνέπεια στο χρόνο και γι' αυτό απαιτείται εγρήγορση (Σταθουλοπούλου, 2011: 104· Σπινέλλη, 2007: 22).

Η ποινική δικαιοσύνη δεν είναι παρά μέρος του ευρύτερου συστήματος απονομής της «κοινωνικής» δικαιοσύνης, ταυτοχρόνως δε κάθε επιτυχημένη αντεγκληματική πολιτική περιλαμβάνει αφενός μεν μία πολιτική διεπιστημονικών συνεργασιών, αφετέρου μία πολιτική διεταιρικότητας, που προϋποθέτει εμπλοκή και του πολίτη σε ορισμένες δράσεις κοινωνικής πρόληψης μέσα από θεσμικά όργανα ή άτυπα δίκτυα κοινωνικής παρέμβασης και διαμεσολάβησης (Παπαθεοδώρου, 2021· Φασούλα, 2011).

Σήμερα προβάλλει πιο επιτακτική από ποτέ η ανάγκη εξισορρόπησης των αναγκών τόσο των θυμάτων και των δραστών όσο και ολόκληρης της κοινωνίας. Τα ποινικά συστήματα σε διεθνές επίπεδο σε μια πορεία εκσυγχρονισμού τους, θέτουν στο επίκεντρο των συζητήσεων αφενός τις συνεχώς εξελισσόμενες αποκαταστατικές πρακτικές, οι οποίες μέσα από την ισότιμη μεταχείριση των μετεχόντων αξιοποιούν τον υποκειμενικό λόγο, την ανάπτυξη του δια-λόγου, την αναγνώριση των συναισθηματικών και άλλων αναγκών των μερών (Αρτινοπούλου, 2018: 740) και αφετέρου τις αξίες που η αποκαταστατική δικαιοσύνη πρεσβεύει, όπως ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, η ενεργητική ανάληψη ευθύνης, η αλληλεγγύη κ.λπ., αξίες που οι σύγχρονες κοινωνίες χρειάζονται για την ανάπτυξή τους και ιδιαίτερα η χώρα μας, μετά την κοινωνικοοικονομική κρίση που αδιάκοπα την ταλανίζει επί μία δωδεκαετία και την υγειονομική που την ταλαιπωρεί τα τελευταία δύο χρόνια. Η Ευρωπαϊκή Σύσταση CM/Rec (2018)8 σχετικά με την αποκαταστατική δικαιοσύνη σε ποινικές υποθέσεις δίνει μια ξεκάθαρη πρωτοποριακή κατεύθυνση, προχωρώντας πέρα από τη Σύσταση του 1999 σχετικά με τη διαμεσολάβηση, προτείνοντας μία

«αλλαγή κουλτούρας» της ποινικής δικαιοσύνης σε ολόκληρη την Ευρώπη, προς μία περισσότερο «αποκαταστατική προσέγγιση» των ποινικών υποθέσεων.

Η παρούσα μελέτη φιλοδοξεί να γίνει μια συμβολή στην προώθηση της επανορθωτικής δικαιοσύνης αποτυπώνοντας το βίωμα και την εμπειρία των επαγγελματιών του ΣΠΔΑ καθώς και των διαδίκων που έλαβαν μέρος σε διαδικασίες συνδιαλλαγής, προκειμένου να διευρύνει τις γνώσεις της επιστημονικής κοινότητας για ένα νέο και εν πολλοίς ανεξερεύνητο πεδίο απονομής της δικαιοσύνης, που κομίζει μια διαφορετική προσέγγιση και αλλαγή οπτικής για την επίλυση των διαπροσωπικών και κοινωνικών συγκρούσεων. Περαιτέρω, τα συγκεκριμένα ερευνητικά ευρήματα αποτελούν μια χρήσιμη παρακαταθήκη για τους λειτουργούς και επαγγελματίες που εργάζονται στο πεδίο της δικαιοσύνης ανήλικων, μια συμβολή που προάγει την κατανόηση των αναγκών των ανήλικων δραστών και θυμάτων υπό το πρίσμα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Οι απόψεις των λειτουργών και επαγγελματιών της δικαιοσύνης ανήλικων που συμμετείχαν στη συγκεκριμένη εμπειρική έρευνα μπορούν να αξιοποιηθούν από τα αρμόδια νομοθετικά όργανα, στο πλαίσιο της συνεκτίμησης της φωνής των επαγγελματιών που εργάζονται στο πεδίο, προκειμένου να φροντίσουν για τη θεσμοθέτηση τόσο στο πλαίσιο εισαγωγικής εκπαίδευσης όσο και στη μετέπειτα επιμόρφωση και συνεχή συστηματική υποστήριξη όλων των επαγγελματιών και λειτουργών του ΣΠΔΑ στο αντικείμενο της επανορθωτικής δικαιοσύνης και των πρακτικών της.

Η προστασία της εύαλτης ανηλικότητας αποτελεί μία σίγουρη επένδυση σε μια καλύτερη κοινωνία. Η παραβατική συμπεριφορά είναι μία «περιπέτεια» από την οποία ο ανήλικος πρέπει να βγει κατά το δυνατόν αλώβητος, πιο δυνατός, πιο συνειδητοποιημένος και πιο έτοιμος να επανέλθει ομαλά στον κοινωνικό ιστό. Οι ανήλικοι παραβάτες αποτελούν αφενός μια διακριτή ευπαθή κοινωνική ομάδα και συνάμα μία ακόμα πρόκληση για τη σύγχρονη ανοικτή κοινωνία. Οι νέοι χρειάζονται αντιμετώπιση με υπευθυνότητα, σοβαρότητα, συνέπεια και χωρίς επικριτική διάθεση. Κάθε ανήλικος αποτελεί μια ευαίσθητη και εύθραυστη ύπαρξη γεμάτη ενθουσιασμό, δυναμικότητα και αυθορμητισμό, που έχει ανάγκη να αντιμετωπιστεί με αγάπη, εμπιστοσύνη και σεβασμό, ώστε να νιώσει ότι βάζει το δικό του λιθαράκι στο κοινωνικό γίγνεσθαι και το συν-κατασκευάζει. Αυτή η αίσθηση συνδημιουργίας ενός κόσμου που τον εμπεριέχει, μπορεί να οδηγήσει τελικά τόσο στην προσωπική του εξέλιξη όσο και σε μια βαθιά κοινωνική...

Αξίζει να το(ν) πιστέψουμε και να τον προσκαλέσουμε...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ**I. Ελληνόγλωσση**

- Αβδελά, Ε. (2013). *Νέοι εν κινδύνω»: επιτήρηση, αναμόρφωση και δικαιοσύνη ανηλίκων μετά τον πόλεμο*. Αθήνα: Πόλις.
- Αβραμίδης, Η. & Καλύβα, Ε. (2006). *Μέθοδοι έρευνας στην ειδική αγωγή. Θεωρία και εφαρμογές*. Αθήνα: Παπαζήση
- Adler, Α. (1971). *Ανθρωπογνωσία*. Σ. Καμπουρίδης (Μτφρ.). Αθήνα: Μπουκουμάνη
- Adler, Α. (1974). *Το νόημα της ζωής*. Γ. Βαμβαλής (Μτφρ.). Αθήνα: Επίκουρος
- Αλεξιάδης, Σ. (1986). «Εγκληματικότητα» ή «παραβατικότητα» των ανηλίκων; (Σε αναφορά με το Σχέδιο Νόμου για τις «Μονάδες Μέριμνας και Αγωγής Νεότητας» του 1984). *ΠοινΧρ ΛΣΤ'* (σσ. 113-120)
- Αλεξιάδης, Σ. (1996). Η συνδιαλλαγή θύματος – δράστη: Ένας δρόμος προς αποκατάσταση του θύματος. Στο Β. Αρτινοπούλου και Α. Μαγγανάς, *Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Αλεξιάδης, Σ. (2001). *Σωφρονιστική*. Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Αλεξιάδης, Σ. (2005). *Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής*. Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Αλεξιάδης, Σ. (2006). *Ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική*. Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Αλεξιάδης, Σ. (2007). Η Αποκαταστατική Δικαιοσύνη: Μια άλλη αντιμετώπιση του 'εγκληματικού φαινομένου'. Στο *Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ι. Μανωλεδάκη*, τόμος ΙΙ, (σσ.991-1017). Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Αλεξιάδης, Σ. (2011). *Εγκληματολογία*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Αλεξιάδης, Στ. (2013). Αποκαταστατική Δικαιοσύνη: τα υπέρ και τα κατά. Στο Α. Πιτσελά, και Ε. Συμεωνίδου - Καστανίδου (Επιμ.) *Αποκαταστατική Δικαιοσύνη σε Ποινικές Υποθέσεις. Προς μια νέα Ευρωπαϊκή Προοπτική* (σσ.15-28). Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Ανδρεοπούλη, Α. (2011). Ανήλικοι υπό κρίση – οικογένειες σε κρίση; Ο ρόλος του επιμελητή ανηλίκων. Στο Π. Ζαγούρα (Επιμ.) *Διεπιστημονικότητα, διεταιρικότητα και κοινωνική ένταξη του νεαρού παραβάτη* (σσ.307-321). Αθήνα -Κομοτηνή: Σάκκουλα.
- Ανδρουλάκης, Ν. (2000). *Ποινικό δίκαιο – Γενικό μέρος*. Αθήνα: Σάκκουλα.

- Ανδρουλάκης, Ν. (2012). *Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης*. Αθήνα: Σάκκουλα 2^η έκδοση.
- Αρτινοπούλου, Β., Μαγγανάς, Αντ. (1996). *Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Αρτινοπούλου, Β. (2010α). *Επανορθωτική Δικαιοσύνη. Η πρόκληση των σύγχρονων δικαιοσύνης συστημάτων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Αρτινοπούλου, Β. (2010β). *Η Σχολική Διαμεσολάβηση*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Αρτινοπούλου, Β. (2011). Οι “γκρίζες ζώνες” της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Στο *Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ι.Φαρσεδάκη*, τόμος Ι (σσ. 755-774). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Αρτινοπούλου, Β. (2012). Αποκαταστατική Δικαιοσύνη και Ανθρώπινα Δικαιώματα. Στο Α. Πιτσελά (Επιμ.) *Ο Δρόμος προς τη Δικαιοσύνη*. Συνέδριο προς τιμή του Ομότιμου Καθηγητή Στ. Αλεξιάδη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τομέας Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών του Τμήματος Νομικής. Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Αρτινοπούλου, Β. (2013). Οι αξίες της Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης. Στο Α. Πιτσελά, Ε. Συμεωνίδου - Καστανίδου (Επιμ.) *Αποκαταστατική Δικαιοσύνη σε Ποινικές Υποθέσεις Προς μια νέα Ευρωπαϊκή Προοπτική* (σσ.29-40). Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Αρτινοπούλου, Β., Μιχαήλ, Η. (2016). Η Ευρωπαϊκή Οδηγία 2012/29/ΕΕ και η Επανορθωτική Δικαιοσύνη: Ένα βήμα μπροστά για την προστασία των θυμάτων εγκληματικότητας; Στο: Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.) *Εγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης*. Τιμητικός τόμος για τον Καθηγητή Ν. Κουράκη (Α' τόμος). Αθήνα: Σάκκουλα.
- Αρτινοπούλου, Β. & Gavrielides Th. (2018). Επανορθωτική/Αποκαταστατική Δικαιοσύνη. Στο Κ. Σπινέλλη, Ν. Κουράκη & Μ. Κρανιδιώτη (Επιμ.). *Λεξικό Εγκληματολογίας*. Αθήνα: Τόπος
- Αρτινοπούλου, Β. (2021). Η προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο: Νομοθεσία και Πολιτικές. Στο Π. Στάγκου και Δ. Μανιού (Επιμ.) *Δικαιώματα των Παιδιών: Προστασία Παιδιών και Εφήβων με έμφαση στα παιδιά σε κίνδυνο* (σσ. 141-156). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Αρχιμανδρίτου, Μ. (1996). *Η διαχρονική εξέλιξη της προσέγγισης της ετικέτας*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.

- Αρχιμανδρίτου, Μ. (2000). *Η ανοιχτή έκτιση της ποινής*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Babbie, E. (2011). *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική
- Βάμβουκας, Μ.(2007). *Εισαγωγή στην Ψυχοπαιδαγωγική Έρευνα και Μεθοδολογία*.
Αθήνα: Γρηγόρης.
- Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2014). *«Λευκά κολάρα» και οικονομικό έγκλημα*. Αθήνα:
Σάκκουλα.
- Becker, H. (2000). *Οι περιθωριοποιημένοι. Μελέτες στην κοινωνιολογία της
παρέκκλισης*. Α. Κουτζόγλου & Β. Μπουρλιάσκος (Μτφρ.). Αθήνα: Νομική
Βιβλιοθήκη.
- Bell, J., (1993). *Μεθοδολογικός Σχεδιασμός Παιδαγωγικής και Κοινωνικής Έρευνας*.
Αθήνα: Gutenberg.
- Βενσάν, Ζ. Μ. (1977). *Η σχολή της Φρανκφούρτης και η Κριτική Θεωρία*. Αθήνα:
Επίκουρος
- Βιδάλη, Σ. (2012). *Αστυνομία. Έλεγχος του Εγκλήματος και Ανθρώπινα Δικαιώματα*.
Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Βιδάλη, Σ. (2013). *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία*. Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βιδάλη, Σ. (2017). *Πέρα από τα όρια – Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*. Αθήνα:
Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βιδάλη, Σ, Κουλούρης, Ν. (2012). *Αποκλίνουσα Συμπεριφορά και Ποινικό Φαινόμενο*,
Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν. & Παπαχαραλάμπους, Χ. (Επιμ.) (2019). *Διαφθορά,
οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: ΕΑΠ
- Bird, M., Hammersley, M., Gomm, R, & Woods, P. (1999): *Εκπαιδευτική Έρευνα στην
Πράξη. Εγχειρίδιο Μελέτης*. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Γαλανού, Χ. (2011). Η Διαμεσολάβηση στη Νορβηγία ως θεσμός επανορθωτικής
δικαιοσύνης. Στο Π. Ζαγούρα (Επιμ.) *Διεπιστημονικότητα, διεταιρικότητα και
κοινωνική ένταξη του νεαρού παραβάτη*(σσ. 277-293). Αθήνα - Κομοτηνή:
Σάκκουλα.
- Γασπαρινάτου, Μ. (2015). *Επικινδυνότητα και νεανική παραβατικότητα: Διαστάσεις
και επανορθωτικές στην κοινωνία της διακινδύνευσης*. Διδακτορική Διατριβή
Νομική Σχολή – Τομέας Ποινικών Επιστημών ΕΚΠΑ
- Γασπαρινάτου, Μ. (2020). *Νεανική παραβατικότητα & Αντεγκληματική Πολιτική*.
Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

- Γεωργούλας, Σ. (2000). *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γεωργούλας, Σ. (2009). *Παρέκκλιση ανηλίκων. Θεωρητική, Ερευνητική προσέγγιση και πολιτικές*. Αθήνα: ΚΨΜ.
- Γιοβάνογλου, Σ. (2007α). Η ενσωμάτωση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στα διεθνή κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής για τους ανηλίκους. Στο *Τιμητικός Τόμος για τον Ι. Μανωλεδάκη*, τόμος II (σσ. 1053-1078). Σάκκουλα.
- Γιοβάνογλου, Σ. (2007β). «Συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη θύματος»: Ένα ανεκμετάλλευτο μέτρο αποκαταστατικής δικαιοσύνης στο ποινικό δίκαιο των ανηλίκων. Στο *Η εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα, Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Στ. Αλεξιάδη* (σσ. 407-417). Αθήνα: ΚΨΜ.
- Γιοβάνογλου, Σ. (2011). Ο Εισαγγελέας ως διαμεσολαβητής στα πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας και η αλλοίωση μιας αποκαταστατικής διαδικασίας. Στο *Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ι. Φαρσεδάκη*, τόμος I (σσ. 1029-1041). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Γιοβάνογλου Σ. (2013). Η ανάδυση της Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης ως εναλλακτικής απάντησης στο έγκλημα την εποχή της ύστερης νεωτερικότητας. Στο Α. Πιτσελά και Ε. Συμεωνίδου - Καστανίδου (Επιμ.), *Αποκαταστατική Δικαιοσύνη σε Ποινικές Υποθέσεις Προς μια νέα Ευρωπαϊκή Προοπτική* (σσ. 51-57). Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, Α. (1979). *Παραδόσεις Εγκληματολογίας, α΄*. Αθήνα: Σάκκουλα.
- Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, Α. (1984). *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*. Μέρος Α΄. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, Α. (2011). *Η Εγκληματολογία απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Δασκαλάκη, Κ.-Η. (2006). Η βία στο σχολικό χώρο και το ισχύον σύστημα τιμωρίας των μαθητών. Στο: Σ. Κονιόρδου (Επιμ.), *Κοινωνικές εξελίξεις στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Σάκκουλα
- Δασκαλάκης, Η. (1985). *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*. Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα.
- Δασκαλάκης, Η. (2018). *Κοινωνικός έλεγχος και εγκληματικότητα στη μαρξιστική θεωρία*. Αθήνα: Οσελότος
- Δημόπουλος, Χ. (2006). *Εισαγωγή στη Θυματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

- Δημόπουλος, Χ., Κοσμάτος, Κ. (2017). *Δίκαιο ανηλίκων. Θεωρία και Πράξη*. 3^η έκδοση. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Δημοπούλου-Λαγωνίκα Μ., Κατσίκη Γ., Γαζεριάν Μ. (Επιμ.). (2009). *Η Οικογένεια και το Σχολείο – Η σημερινή τους δυναμική και οι μελλοντικές προοπτικές ως πρόκληση για την κοινωνική εργασία*. Αθήνα: Apple Print.
- Durkheim, E. (2000). *Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου*. Λ. Μουσούρου (Μτφρ.). Αθήνα: Gutenberg
- Ευαγγελάτος, Γ. (2014). *Το δίκαιο των ανηλίκων δραστών*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ευστρατιάδης, Σ. (2005). Η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων σε μετεξέλιξη και αναπροσαρμογή αρμοδιοτήτων. Στο *Ποινική Δικαιοσύνη*, 7 (σσ. 901-904).
- Freud, S. (2014). *Εισαγωγή στην ψυχανάλυση*. Λ.Αναγνώστου (Μτφρ.). Αθήνα: Επίκουρος
- Ζαγούρα, Π. (2007). Όψεις της παραβατικότητας των ανηλίκων και τα όρια της ποινικής της διαχείρισης. Στο Κ. Δ. Σπινέλλη, Λ. Κροκίδη (Επιμ.) *Στηρίζοντας τον ανήλικο παραβάτη*. Αθήνα/Κομοτηνή: Σάκκουλα.
- Ζαγούρα, Π. (2008). Συμβουλευτική σε ανήλικους παραβάτες και κρατούμενους. Στο Σ. Βιδάλη & Π. Ζαγούρα (Επιμ.) *Συμβουλευτική και φυλακή*, Αθήνα/Κομοτηνή: Σάκκουλα.
- Ζαγούρα, Π. (Επιμ.) (2011). Εισαγωγή. Στο Π. Ζαγούρα (Επιμ.) *Διεπιστημονικότητα, διεταιρικότητα και κοινωνική ένταξη του νεαρού παραβάτη*. Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα.
- Ζαγούρα, Π. (2015). Η ποινική δικαιοσύνη ανηλίκων μετά τον νόμο 4322/2015: Τα κύρια σημεία με μια ματιά. Στο *Επιμελούμαι*, τεύχος 8.
- Ζαγούρα, Π. (2018). Πρότυπο Προνοιακό. Στο Κ. Σπινέλλη, Ν. Κουράκη & Μ. Κρανιδιώτη (Επιμ.). *Λεξικό Εγκληματολογίας*. Αθήνα: Τόπος
- Ζαραφωνίτου, Χ. (1995). *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ζαραφωνίτου, Χ. (2008). *Τιμωρητικότητα – Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ζαραφωνίτου, Χ. (2011). Από την ανταποδοτική στην αποκαταστατική δικαιοσύνη: τιμωρητικότητα ή άμβλυνση των συγκρούσεων; Στο Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου & Α. Χαλκιά (Επιμ.) *Η Εγκληματολογία απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις*, (σσ. 115-121). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

- Glesne, C. (2018). *Η ποιοτική έρευνα: Οδηγός για νέους επιστήμονες*. Αθήνα: Μεταίχμιο
- Holmes, J. (2009). *Ο John Bowlby και η θεωρία του δεσμού*. Γ. Αθανασίου & Θ. Αθανασίου (Μτφρ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Hulsman, L. & Bernat de Celis, J. (1997). *Άστοχες ποινές. Το ποινικό σύστημα υπό αμφισβήτηση* (μτφρ. & επιμ. Γ. Νικολόπουλος). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Θάνος, Θ. Β. (Επιμ.) (2011). *Η Διαμεσολάβηση στο Σχολείο και την Κοινωνία*. Αθήνα: Πεδίο.
- Θεμελή, Ο. (2003). Εγκλεισμός και Υγεία - Η Κατάλυση ενός ακόμα έννομου αγαθού. Ποινική Δικαιοσύνη (αναθεωρημένη και ανατυπωμένη έκδοση). Στο Ν. Κουράκης (Επιμ.) *Αντεγκληματική Πολιτική IV- 16 Μελέτες που ολοκληρώνουν το έργο* (σσ. 89-101). Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα.
- Θεμελή, Ο. (2014). *Τα παιδιά καταθέτει. Η δικανική εξέταση ανήλικων μαρτύρων, θυμάτων σεξουαλικής κακοποίησης*. Αθήνα: Τόπος.
- Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας: Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα & Βοηθήματα
- Ιωσηφίδης, Θ. (2003). *Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική
- Ιωσηφίδης, Θ., Σπυριδάκης, Μ. (Επιμ.). (2006). *Ποιοτική Κοινωνική Έρευνα Μεθοδολογικές προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων*. Αθήνα: Κριτική.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2012). Συμμετοχή της κοινωνίας στην αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων. *Ενώπιον* 64: 58-67.
- Καλλινικάκη, Θ. (2010). *Ποιοτικές μέθοδοι στην έρευνα της κοινωνικής εργασίας* (2^η εκδ.). Αθήνα: Τόπος.
- Καλφόπουλος, Κ. (επιμ.) (2003). *Η Ποιοτική Παράδοση στις Κοινωνικές Επιστήμες*. Αθήνα: Νήσος
- Καραγιαννίδης, Χ. (2011). *Προς μία συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Καραγιαννίδης, Χ. (2013). Θεωρητική βάση και στόχοι του προγράμματος. Στο Α. Πιτσελά & Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου (Επιμ.) *Αποκαταστατική Δικαιοσύνη σε Ποινικές Υποθέσεις Προς μια νέα Ευρωπαϊκή Προοπτική* (σσ. 199-211). Αθήνα -

Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.

- Καρύδης, Β. (1990). Οι σκοποί της ποινής: Διεθνής εμπειρία και ελληνική πραγματικότητα. *Σύγχρονα Θέματα*. 13, Νο 41-42, 12-20
- Καρύδης, Β. (1996). *Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα. Ζητήματα θεωρίας και αντεγκληματικής πολιτικής*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Καρύδης, Β. (2008). «Βίαη συμπεριφορά» (Εγκληματολογική Προσέγγιση). Στο Γ. Πανούση (Επιμ.) *Επικίνδυνα παιδιά ή παιδιά σε κίνδυνο;* (σσ. 83-86). Αθήνα: Lector.
- Καρύδης, Β. (2010α). *Όψεις Κοινωνικού Ελέγχου στην Ελλάδα. Ηθικοί Πανικοί, Ποινική Δικαιοσύνη*. Αθήνα: Σάκκουλα.
- Καρύδης, Β. (2010β). Η Ανατομία μίας Ανθρωποκτονίας: Κοινωνικές Αξίες και Δικαστικός Λόγος. Στο Α. Πιτσελά (Επιμ.) *Εγκληματολογικές αναζητήσεις - Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Στέργιο Αλεξιάδη* (σσ. 485-495). Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Καρύδης, Β., Φυτράκης, Ε. (2011). *Ποινικός εγκλεισμός και δικαιώματα: η οπτική του Συνήγορου του Πολίτη*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Καρύδης, Β. (2011). Αποκαταστατική δικαιοσύνη και η εμπειρία των λαϊκών δικαστηρίων στις ελεύθερες περιοχές της κατοχικής Ελλάδας. Στο Α. Χαλκιά (Επιμ.) *Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας - Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ι. Φαρσεδάκη*, τόμος Ι (σσ. 963-972). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Καρύδης, Β.(2016). Μετανάστες και Κοινωνικοί Πανικοί στην Ελλάδα. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.) *Εγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης - Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (σσ. 1629-1648). Αθήνα: Σάκκουλα
- Κατσαδήμα, Μ., Γεωργαρά, Π. (2011). Ιστορική αναδρομή και εξέλιξη του θεσμού των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων. Στο Π. Ζαγούρα (Επιμ.) *Διεπιστημονικότητα, διεταιρικότητα και κοινωνική ένταξη του νεαρού παραβάτη* (σσ. 297-303). Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Κατσιγαράκη, Ε. (2004). *Οικογένεια & Παραβατικότητα*. Αθήνα: Σάκκουλα
- Κατσιγαράκη, Ε. (2011). Διερεύνηση της σχέσης μεταξύ νεανικής παραβατικότητας και οικογενειακού περιβάλλοντος ανατροφής. Στο Α. Χαλκιά (Επιμ.) *Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας -*

- Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ι. Φαρσεδάκη*, τόμος Ι (σσ. 293-306). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Κογιαννάκη, Ε. (2010). Αναγκαίες βελτιώσεις της ποινικής νομοθεσίας για τους ανήλικους δράστες. Στο *Επιμελούμαι*, 1 (σσ. 8-9).
- Κονιδάρη, Α. (2015). *Αποκαταστατική δικαιοσύνη και έγκλημα στην Ελλάδα: Οι στάσεις των Ελλήνων δικαστικών λειτουργών*. Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
- Κοντοπούλου, Ε. (2016). Ο ποινικός στιγματισμός του ανηλίκου και η επίδρασή του στη δευτερογενή παρέκκλιση. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης – Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ν. Κουράκη*. Α' τόμος (σσ. 2082-2117), Αθήνα: Σάκκουλα
- Κοσμάτος, Κ. (2010). Οι νέες τροποποιήσεις του ποινικού δικαίου των ανηλίκων με το Ν.3860/2010. Στο *Ποιν.Δικ.* 23 (σσ.804-9).
- Κοσμάτος, Κ. (2020). *Δίκαιο Ανηλίκων. Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Κουλούρης, Ν. (2009). *Επιτήρηση και Ποινική Δικαιοσύνη: Οι εναλλακτικές κυρώσεις και η διασπορά της φυλακής*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Κουλούρης, Ν. (2010). Μεταξύ σφύρας και άκμονος. Ο ισολογισμός των αντιφάσεων της προνοιακής καταστολής για τους νέους. Στο *Εγκληματολογικές Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις -Τιμητικός Τόμος για την Καθηγήτρια Καλλιόπη Σπινέλλη* (σσ. 893-903). Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα.
- Κουλούρης, Ν. (2016α). Ο ακρωτηριασμός των σωφρονιστικών θεσμών και η επιστροφή στη σωφρονιστική «κανονικότητα»: Ο σύντομος βίος των φυλακών «υψίστης ασφαλείας» στην Ελλάδα. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης - Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (σσ. 2468-2495). Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Κουλούρης, Ν. (2016β). Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων και Κοινωνικής Αρωγής: Το κοινωνικό πρόσωπο της ποινικής δικαιοσύνης και της δικαιοσύνης ανηλίκων. Στο *Πρακτικός Οδηγός για το έργο των Επιμελητών Ανηλίκων και Επιμελητών Κοινωνικής Αρωγής*. Με τη συγχρηματοδότηση της Ε.Ε. (VS/2015/0039). Αθήνα: Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.
- Κουλούρης, Ν. (2019). Διαταξικές και ενδοταξικές διαστάσεις της κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος. Στο: Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρη & Χ.

- Παπαχαραλάμπους (Επιμ.) *Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σσ. 15-39). Αθήνα: ΕΑΠ
- Κουράκης, Ν. (1986). Ανήλικοι παραβάτες και ποινική δικαιοσύνη (Σκέψεις για μια επανεξέταση του ισχύοντος ποινικού δικαίου των ανηλίκων). *Νομικό Βήμα* (σσ. 175-179).
- Κουράκης, Ν., Μηλιώνη, Φ. & Ερευνητική ομάδα φοιτητών (1995). *Ερευνα στις ελληνικές φυλακές. Τα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων Κορυδαλλού και Κασσαβέτειας*. Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα.
- Κουράκης, Ν. (2004). *Δίκαιο παραβατικών ανηλίκων*. Αθήνα: Σάκκουλα
- Κουράκης, Ν. & Σταθουλοπούλου Ε. (2007). Προβλήματα υποτροπής νεαρών κρατουμένων-Πορίσματα επαναληπτικής (follow up) έρευνας του Εργαστηρίου Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών (Πανεπιστήμιο Αθηνών). Στο Κ. Δ. Σπινέλλη, Λ. Κροκίδη (Επιμ.) *Στηρίζοντας τον ανήλικο παραβάτη*.(σσ. 143-159). Σάκκουλα
- Κουράκης, Ν. (2008). *Θεωρία της ποινής*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα
- Κουράκης, Ν., Κουλούρης, Ν. (2009⁵). *Η ποινική καταστολή: μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*. Αθήνα -Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα
- Κουράκης, Ν. (2011). Διαμεσολάβηση, συνδιαλλαγή και εξώδικη επίλυση ποινικών διενέξεων. Στο Θ. Θάνου (Επιμ.) *Η διαμεσολάβηση στο σχολείο και την κοινωνία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Κουράκης, Ν. (2012²). *Δίκαιο παραβατικών ανηλίκων: Ποινική και Εγκληματολογική προσέγγιση*. Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα.
- Κουράκης, Ν. (2016). *Κοινωνική δικαιοσύνη*. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Κουρκούτας, Η. (2017). *Συναισθηματικές και συμπεριφορικές διαταραχές στα παιδιά: Κλινικές και Ψυχοπαιδαγωγικές παρεμβάσεις στην οικογένεια και στο σχολείο*. Αθήνα: Τόπος
- Κουτσούκου Ηλ. (2013). *Η νομική προστασία του παιδιού στην Ελλάδα, Ποινικές & Συνταγματικές Διαστάσεις*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Κρανιδιώτη, Μ. (2007). *Η ολοκλήρωση. Μέθοδος ανάπτυξης θεωρίας στην Εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Κρανιδιώτη, Μ. (2011). Ποιος “ντροπιάζει” ποιον; Ορισμένα σχόλια πάνω στη θεωρία του Braithwaite και την επανορθωτική δικαιοσύνη. Στο Π. Ζαγούρα (Επιμ.) *Διεπιστημονικότητα, διεταιρικότητα και κοινωνική ένταξη του νεαρού παραβάτη* (σσ. 129-149). Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα

- Λάζος, Γ. (1998). *Το πρόβλημα της ποιοτικής έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες. Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Παπαζήσης
- Λάζος, Γ. (2007). *Κριτική Εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Λαμπίρη-Δημάκη, Ι. (2000). *Για την κοινωνιολογία*. Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Λαμπροπούλου, Έ. (1994). *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*. Αθήνα: Παπαζήσης
- Λαμπροπούλου, Έ. (1999). *Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας – Η περίπτωση της Βίας και της Εγκληματικότητας*, Β΄ Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Λαμπροπούλου, Έ. (2009). Η Σχολή του Σικάγου και η νεανική παραβατικότητα. Στο: Ν. Τάτση & Μ. Θανοπούλου: *Η Κοινωνιολογία της Σχολής του Σικάγου*. Αθήνα: Παπαζήσης (σσ. 259-285)
- Λαμπροπούλου, Έ. (2012). *Κοινωνιολογία του ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*. Αθήνα: Σιδέρης
- Λαπιώτη, Α. (2007). Η συνδιαλλαγή μεταξύ δράστη και θύματος. Στο *Η εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα, Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Στ. Αλεξιάδη* (σσ. 95-100). Αθήνα: ΚΨΜ.
- Lombroso, C. (2002). *Ο εγκληματίας άνθρωπος*. Μ. Άννινου (Μτφρ.). Αθήνα: Κάκτος
- Μαγγανάς, Α. (2000). Η επανορθωτική δικαιοσύνη (restorative justice) ως μέσον επίτευξης της κοινωνικής ειρήνης. Στο *Ποινική Δικαιοσύνη 3*: 553-561
- Μαγγανάς, Α. (2004). *Το Εγκληματικό Φαινόμενο στην πράξη*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Μαγγανάς, Α. (2006). Εναλλακτικές μορφές απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Στο *Ποινική Δικαιοσύνη 9*: 298-304
- Μαλλούχου, Α. (2014). *Επανορθωτική δικαιοσύνη: Μια εναλλακτική προσέγγιση στη μεταχείριση των ανήλικων παραβατών. Ο θεσμός της διαμεσολάβησης και ο ειδικοπροληπτικός ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων*, Διπλωματική Εργασία Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών στο Τμήμα Κοινωνικής & Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
- Μαλλούχου, Α., Μουτσοπούλου, Χ. (2018). Συμβουλευτική και Επιμελητές Ανηλίκων: Διαστάσεις κοινωνικής διαπαιδαγώγησης των ευρισκομένων σε κίνδυνο ή σε σύγκρουση με τον νόμο ανηλίκων. Στο Γ.Α. Κουγιουμτζής – Δ.Ι.Λουκά (Επιμ.) *Συμβουλευτική & Συνηγορία. Προάσπιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων & ψυχικής υγείας* (σσ.161-191). Αθήνα: Γρηγόρη

- Μαλλούχου, Α., Μουτσοπούλου, Χ. (2021). Παράγοντες κινδύνου στην οικογένεια και εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολικό περιβάλλον. Στο Μ. Σοφολόγη & Γ.Α.Κουγιουμτζής (Επιμ.) *Εκπαιδευτική Ψυχολογία: Στρατηγικές διαχείρισης κρίσεων παιδιών και εφήβων στο σχολικό περιβάλλον* (σσ.147-184). Αθήνα: Γρηγόρη
- Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ. (1999). *Συμβουλευτική Ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Μαντζούκας, Σ. (2007). Ποιοτική έρευνα σε έξι εύκολα βήματα: Η επιστημολογία, οι μέθοδοι και η παρουσίαση. *Νοσηλευτική*, 46 (1), 88-98.
- Μαργαρίτης, Λ. (2006). Ανήλικοι Δράστες και Ποινικό (Δικονομικό) Κανονιστικό Πλαίσιο. *Ποιν. Δικ.* 4/2006
- Mason, J. (2009). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας* (8^η εκδ.) (μτφρ. Ε. Δημητριάδου, επιμ. Ν. Κυριαζή). Αθήνα: Πεδίο
- Μηλιώνη, Φ. (2008). Το φαινόμενο της ομαδικής παραβατικότητας και οι προ(σ)κλήσεις για τον κοινωνικό επιστήμονα. Στο Μ. Δημοπούλου - Λαγωνίκα, Γ. Κατσίκη, Μ. Γαζεριάν (Επιμ.) *Η Οικογένεια και το Σχολείο - Η σημερινή τους δυναμική και οι μελλοντικές προοπτικές ως πρόκληση για την κοινωνική εργασία* (σσ. 179-193). Αθήνα: ApplePrint
- Μιχαήλ, Η. (2018). Ενδυναμώνοντας την Επανορθωτική Δικαιοσύνη: διεθνείς τάσεις και σύγχρονες προκλήσεις. Στο Πρακτικά του 1^{ου} Συνεδρίου της ΕΕΜΕΚΕ με τίτλο: Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος (24-27/05/2016), σσ. 766-783
- Μουτσοπούλου, Χ. (2013). Συνθετική Γνωσιακή Θεωρία Αντικοινωνικού Δυναμικού. Στο *Επιμελούμαι*, Τεύχος 6
- Μπεζέ, Λ. (1985). *Ανήλικοι παραβάτες. Μελέτη 20 περιπτώσεων*. Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Μπεζέ, Λ. (1987). Εγκληματικότητα και κρίση ταυτότητας στην εφηβεία. *Εγκλημα και Κοινωνία*, Α', τχ1, (22-32)
- Μπεζέ, Λ. (1990). Δυσκοινωνικότητα των νέων και δυσκολία προσαρμογής του αναμορφωτικού συστήματος. Στο Συμπόσιο: Λ. Μπεζέ, (Επιμ.), *Πρόληψη και αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων. Επανεκπαίδευση -Ένταξη* (σσ.29-38). Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Μπενβενίστε, Ρ. (1994). *Η ποινική καταστολή της νεανικής εγκληματικότητας τον 19^ο αιώνα, 1833 - 1911*. Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκκουλα

- Μπούκουρας, Δ. (1990). Η διαμόρφωση της προσωπικότητας του νεαρού εγκληματία μέσα στην οικογένεια: Οι ψυχολογικές διαστάσεις του προβλήματος. Στο Συμπόσιο: Λ. Μπεζέ, (Επιμ.) *Πρόληψη και αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων. Επανεκπαίδευση – Ένταξη* (σσ. 303-308). Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Νούσκαλης, Γ. (2015). *Η λειτουργία της αναλογικότητας στις εναλλακτικές – μη φυλακτικές ποινές*. Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα
- Olweus, D. (2009). *Εκφοβισμός και βία στο σχολείο. Τι γνωρίζουμε και τι μπορούμε να κάνουμε*. Αθήνα: Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.
- Πανάγος, Κ. (2012). Ο ρόλος των επιμελητών ανηλίκων στη συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη και θύματος: Σκέψεις για το πρόσωπο του διαμεσολαβητή. Στο *Νέοι, Έγκλημα & Κοινωνία*, 6: 44-78
- Πανάγος, Κ. (2016). Συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη και θύματος. Το ελληνικό νομικό πλαίσιο υπό το πρίσμα της αποκαταστατικής θεωρίας. Στο: Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης*. Τιμητικός τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη (Α΄ τόμος) (σσ. 666 - 718). Αθήνα: Σάκκουλα
- Πανάγος, Κ. (2017). Συνδιαλλαγή δράστη και θύματος στο ποινικό δίκαιο των ανηλίκων. Η αναγκαιότητα εκπόνησης ενός διαδικαστικού πλαισίου. *Ποινική Δικαιοσύνη* 8-9: 722-737
- Πανούσης, Γ. (2008). Η Εγκληματικότητα στα χρόνια της ‘Αθωότητας’. Στο Γ. Πανούση (Επιμ.) *Επικίνδυνα παιδιά ή παιδιά σε κίνδυνο;* (σσ. 7-13). Αθήνα: Lector
- Πανταζή - Μελίστα, Ε. (2007). Η αποχή του εισαγγελέα από την ποινική δίωξη ανήλικου. Στο Κ. Σπινέλλη (Επιμ.) *Στηρίζοντας τον ανήλικο παραβάτη*. Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Πανταζή - Μελίστα, Ε. (2013). *Αναμορφωτικά μέτρα. Η επιρροή αυτών στην ψυχική υγεία του ανήλικου και στην πρόληψη της παραβατικότητας*. Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Παπαδοπούλου, Π. (2011). Η Αποκαταστατική Δικαιοσύνη στην Ευρώπη: έννοια, πρακτικές και οργανισμοί που την υποστηρίζουν. Στο Π.Ζαγούρα (Επιμ.) *Διεπιστημονικότητα, διεταιρικότητα και κοινωνική ένταξη του νεαρού παραβάτη* (σσ. 263-275). Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Παπαζαχαρίου, Ι. (1963). *Μελέται εκ του Δικαίου Ανηλίκων*. Τεύχος Δ΄, Αθήναι

- Παπαθεοδώρου, Θ. (2007). Η ποινικοποίηση της ενδοοικογενειακής βίας: Συγκριτική προσέγγιση. *Ποινική Δικαιοσύνη* 10: 71-79
- Παπαθεοδώρου, Θ. (2021). *Δημόσια Ασφάλεια και Αντεγκληματική Πολιτική*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Παπαχρίστου, Θ. (1999). *Κοινωνιολογία του δικαίου*. Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Παρασκευόπουλος, Ι. (1985). *Εξελικτική Ψυχολογία*. Αθήνα
- Πέτσας, Ι. (2017). *Χαρακτηριστικά και αξίες του σωφρονιστικού πληθυσμού των Ειδικών Καταστημάτων Κράτησης Νέων και παρεχόμενη εκπαίδευση*. Διδακτορική Διατριβή Σχολή Κοινωνικών Επιστημών – Τμήμα Κοινωνικής & Εκπαιδευτικής Πολιτικής Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
- Πιτσελά, Α. (2001). *Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής - Δίκαιο Ανηλίκων*. Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα
- Πιτσελά, Α. (2006). *Η Κοινωνική Αρωγή στο πεδίο της Ποινικής Δικαιοσύνης*. Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα
- Πιτσελά, Α. (Επιμ.) (2010). *Εγκληματολογικές αναζητήσεις: Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Στέργιο Αλεξιάδη*. Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα
- Πιτσελά, Α. (2013). *Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα
- Πιτσελά, Α., Συμεωνίδου - Καστανίδου, Ε. (Επιμ.) (2013). *Αποκαταστατική Δικαιοσύνη σε Ποινικές Υποθέσεις Προς μια νέα Ευρωπαϊκή Προοπτική*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα
- Πιτσελά, Α. (2021). Εξελίξεις της Νομοθεσίας στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο Ανηλίκων. Στο Π. Στάγκου και Δ. Μανιού (Επιμ.) *Δικαιώματα των Παιδιών: Προστασία Παιδιών και Εφήβων με έμφαση στα παιδιά σε κίνδυνο* (σσ. 88-118). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Πουρκός, Μ. & Δαφέρμος, Μ. (Επιμ.) (2010). *Ποιοτική Έρευνα στις Κοινωνικές Επιστήμες. Επιστημολογικά, Μεθοδολογικά και Ηθικά Ζητήματα*. Αθήνα: Τόπος
- Queloz, N. (2011). Νεανική παραβατικότητα, δημόσια ασφάλεια και κοινωνική αντίδραση: Επίμονα ερωτήματα για την Εγκληματολογία και την Αντεγκληματική Πολιτική (μτφρ. Αντ.Μαγγανάς). Στο *Εγκληματολογία*, τ.2/2011, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Ρήγα, Α. - Β. (2010). *Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας: Κοινωνικές Αναπαραστάσεις και Ψυχοκοινωνική Ταυτότητα*. Αθήνα: Πεδίο.

- Ritzer, G. (2000α). Θεωρία των συμβολικών διαντιδράσεων. Στο Μ. Πετμεζίδου (Επιμ.). *Σύγχρονη Κοινωνιολογική Θεωρία. Δομο-λειτουργισμός. Κριτική στον Θετικισμό. Συμβολικές διαντιδράσεις, νόημα και ερμηνεία*. Τόμος Ι (σσ. 235-279). Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 3^η έκδοση
- Ritzer, G. (2000β). Φαινομενολογική κοινωνιολογία και εθνομεθοδολογία. Στο Μ. Πετμεζίδου (Επιμ.). *Σύγχρονη Κοινωνιολογική Θεωρία. Δομο-λειτουργισμός. Κριτική στον Θετικισμό. Συμβολικές διαντιδράσεις, νόημα και ερμηνεία*. Τόμος Ι (σσ. 281-328). Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 3^η έκδοση
- Σαββουλίδης, Π. (1990). Κοινωνικοποίηση και επανακοινωνικοποίηση. Στο συμπόσιο: Λ. Μπεζέ (Επιμ.) *Πρόληψη και αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων (Επανεκπαίδευση - Ένταξη)*(σσ. 309-314). Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Σπινέλλη, Κ. (1976). Ανήλικοι εγκληματίες ή νεαροί παραβάτες; Το πρόβλημα υπό το πρίσμα της "θεωρίας της ετικέτας". *Ποινικά Χρονικά*, 785-800
- Σπινέλλη, Κ. (2005). *Εγκληματολογία: σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*. Αθήνα: Σάκκουλα
- Σπινέλλη, Κ. (2007). Εισαγωγικά. Στο Κ.Δ. Σπινέλλη (Επιμ.) *Στηρίζοντας τον ανήλικο παραβάτη*. Αθήνα: Σάκκουλα
- Σπινέλλη, Κ. (2014). *Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*. 3η έκδοση. Νομική Βιβλιοθήκη
- Σπυρόπουλος, Φ. (2007). Το "Πρώτο Βήμα" στην Παραβατικότητα. Στο Συνέδριο: Β. Μπακάλη (Επιμ.) *Ανήλικοι & Παραβατικότητα*. Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Στάγκος, Π. & Μανιάς, Δ. (Επιμ.) (2021). *Δικαιώματα των παιδιών. Προστασία παιδιών και εφήβων με έμφαση στα παιδιά σε κίνδυνο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Σταθουλοπούλου, Ε. (2011). Εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού κατά την ποινική δίκη του νεαρού παραβάτη: κεκτημένα και προοπτικές. Στο Π. Ζαγούρα (Επιμ.) *Διεπιστημονικότητα, διεταιρικότητα και κοινωνική ένταξη του νεαρού παραβάτη* (σσ. 85-107). Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Σταθουλοπούλου, Ε. (2012). Η προβληματική της ειδικής πρόληψης στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης για ανηλίκους. Στο Χ. Ζαραφωνίτου (Διεύθ. Έκδ.) *Το επάγγελμα του εγκληματολόγου σήμερα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

- Στεφανίδου, Α. (2010). *Ενδοοικογενειακή Βία. Η έννοια της οικογένειας και η διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Stulberg, J.B. & Love, L.P. (2014). *Ο Ουδέτερος Τρίτος* (2^η έκδοση). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Συκιάτου, Α. (2007). Η ποινική διαμεσολάβηση ως μορφή De Jure αποποινικοποίησης. Στο: Σ. Γεωργούλα (Επιμ.) *Η εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα*. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Στέργιο Αλεξιάδη. Αθήνα: ΚΨΜ
- Συμεωνίδου - Καστανίδου, Ε. (2016). *Δίκαιο των ποινικών κυρώσεων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Συμεωνίδου – Καστανίδου, Ε. (2017). *Αποκαταστατική Δικαιοσύνη: Μια εναλλακτική πρόταση για την αντιμετώπιση του εγκλήματος*. ΠοινΔικ., τ.6
- Τάτσης, Ν. (1987). Η θεωρία της ανομίας του Merton: Συμβολή στην Κοινωνιολογία της Αποκλίνουσας Συμπεριφοράς. Επιστημονική Επετηρίδα «*Αρμενόπουλος*», τ.8
- Τάτσης, Ν. (1989). Η θεωρία του χαρακτηρισμού: ανθρωπιστικές προσεγγίσεις στην κοινωνιολογία της αποκλίνουσας συμπεριφοράς. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 72, 44-74
- Τάτσης, Ν. & Θανοπούλου, Μ. (Επιμ.) (2009). *Η κοινωνιολογία της Σχολής του Σικάγου*. Αθήνα: Παπαζήση
- Τερζόγλου, Μ. (2003). Ο Ν.3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας των ανηλίκων. *Ποιν. Δικ.* 11/2003
- Τζαννετάκη, Τ. (2018). Πρότυπο Δικαϊκό. Στο Κ. Σπινέλλη, Ν. Κουράκη & Μ. Κρανιδιώτη (Επιμ.). *Λεξικό Εγκληματολογίας*. Αθήνα: Τόπος
- Thio, Al., (2008²). *Παρεκκλίνουσα συμπεριφορά* (μετάφρ. Μ. Μπαρπάτση, επιμ. Χ. Τσουραμάνης). Αθήνα: Έλλην
- Τρωϊάνου - Λουλά, Α. (1982). Ο ανήλικος παραβάτης και η δίκη του. *Νομικό Βήμα*, 378-390
- Τρωϊάνου - Λουλά, Α. (1995). *Η ποινική νομοθεσία των ανηλίκων*. Αθήνα: Σάκκουλα
- Τρωϊάνου - Λουλά, Α. (1999). *Η Υπηρεσία Επιμελητών των Δικαστηρίων Ανηλίκων*. Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Τσιάκαλος, Γ. (2008). «Βίαη Συμπεριφορά» (Παιδαγωγική Προσέγγιση). Στο Γ. Πανούση (Επιμ.) *Επικίνδυνα παιδιά ή παιδιά σε κίνδυνο;* (σσ. 77-82). Αθήνα: Lector
- Τσίγκανου, Ι. (2000). Ο θεσμός της οικογένειας ως μηχανισμός άσκησης εγκληματοπροληπτικού ελέγχου στο ελληνικό ποινικό δίκαιο. Στο Ν. Κουράκη

- (Επιμ.), Ν. Κουλούρη (συνεργ.) *Αντεγκληματική πολιτική ΙΙ* (σσ. 211-232). Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Τσίγκανου, Ι., Δασκαλάκη Κ.-Η., Τσαμπαρλή Δ. (2004). *Εικόνες & Αναπαραστάσεις Βίας στο Ελληνικό Σχολείο*. Νομική Βιβλιοθήκη
- Τσίγκανου, Ι. (2009). Βία και καταστολή μέσα και έξω από το σχολείο: Συμπεράσματα εμπειρικών ερευνών. Στο Μ. Δημοπούλου - Λαγωνίκα, Γ. Κατσίκη, Μ. Γαζεριάν (Επιμ.) *Η Οικογένεια και το Σχολείο – Η σημερινή τους δυναμική και οι μελλοντικές προοπτικές ως πρόκληση για την κοινωνική εργασία* (σσ. 137-148). Αθήνα: ApplePrint
- Τσιώλης, Γ. (2011). Η σχέση ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες: Από την πολεμική των «παραδειγμάτων» στις συνθετικές προσεγγίσεις; Στο Μ. Δαφέρμος, Μ. Σαματάς, Μ. Κουκουριτάκης & Σ. Χιωτάκης (Επιμ.) *Οι κοινωνικές επιστήμες στον 21ο αιώνα. Επίμαχα θέματα και προκλήσεις*. Αθήνα: Πεδίο σσ.56-84
- Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και Τεχνικές Ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική
- Φαρσεδάκης, Ι. (1984). *Ανακριτική, δικαιώματα του ανθρώπου και εγκληματογένεση*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Φαρσεδάκης, Ι. (1986). *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Φαρσεδάκης, Ι. (2005α). *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Φαρσεδάκης, Ι. (2005β). *Στοιχεία Εγκληματολογίας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Φαρσεδάκης, Ι. (Επιμ.) (2006). *Δίκαιο Ανηλίκων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Φασούλα, Ε. (2011). Η “παρακαμπτική” προσέγγιση της παραβατικότητας των ανηλίκων – Η δικαιοπολιτική βάση και τα ειδικοπροληπτικά οφέλη του θεσμού. Στο Α. Χαλκιά (Επιμ.) *Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας - Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ι.Φαρσεδάκη*, τόμος Ι (σσ. 963-972). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Φουκώ, Μ. (2007). *Επιτήρηση και Τιμωρία*. Αθήνα: ΚΕΔΡΟΣ
- Χάιδου, Α. (1990). *Η ιδρυματική και εξωιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Χάιδου, Α. (2002). *Το σωφρονιστικό σύστημα. Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

- Χαΐδου, Α. (2010). Σκέψεις σχετικά με την εφαρμογή των ποινικών κυρώσεων για τους ανηλίκους. Στο Α. Πιτσελά (Επιμ.) *Εγκληματολογικές αναζητήσεις. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Στέργιο Αλεξιάδη* (σσ. 1103-1112). Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα
- Χαΐδου, Α. (2018). *Ποινολογία-Σωφρονιστική*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Χαΐδου, Α. (2021). *Εγκληματικότητα ανηλίκων. Αιτιολογικές προσεγγίσεις, πρόληψη και κοινωνικός έλεγχος*. 3^η έκδοση. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Χαλάτσης, Π. (2008). «Βίαιη συμπεριφορά» (Ψυχολογική Προσέγγιση). Στο Γ. Πανούση (Επιμ.) *Επικίνδυνα παιδιά ή παιδιά σε κίνδυνο;* (σσ. 71-76). Αθήνα: Lector
- Χουλιάρης, Α. (2019). Εγκληματικότητα των ισχυρών. Εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική. Στο: Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρη & Χ. Παπαχαράλαμπος (Επιμ.) *Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σσ. 63-85). Αθήνα: ΕΑΠ
- Χωραφάς, Ν. (1958). *Γενικά Αρχαί του Ποινικού Δικαίου. Το Νομικόν*. Αθήνα: Νικ. Α. Σάκκουλα
- Wacquant, L. (2007). *Οι φυλακές της μιζέριας*. Κ. Διαμαντάκου (Μτφρ.). Αθήνα: Πατάκης
- Walter, M. (1994). Για τη σχέση της συνδιαλλαγής δράστη – θύματος προς το σύστημα του Ποινικού Δικαίου. Α. Πιτσελά (Μτφρ). *Επιστημονική Επετηρίδα*, 15, Μηνιαία Νομική Επιθεώρηση, (σσ.35-45). Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης
- Willig, C. (2015). *Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας στην Ψυχολογία: Εισαγωγή*. Αθήνα: Gutenberg
- Winnicott, D. (2012). *Αποστέρηση και παραβατικότητα*. Μ. Καλατζή/ Ν.Κούλος/ Ν.Ταμπάκη/ Θ. Χατζόπουλος (Μτφρ.). Αθήνα: Γαβρηλίδης

II. Ξενόγλωσση

- Aertsen, I., Mackay, R., Pelikan, C., Willemsens, J. and Wright, M. (2004). *Rebuilding community corrections: mediation and restorative justice in Europe*. Strasbourg: Council of Europe Publishing
- Agnew, R. (2009). *Juvenile Delinquency. Causes and Control*. New York – Oxford: Oxford University Press
- Agnew, R. and Brezina, T. (2012). *Juvenile Delinquency: Causes and Control*. 4th edition. New York - Oxford: Oxford University Press

- Ahmed E. & Braithwaite V. (2004). Bullying and victimization: cause for concern for both families and schools. *Social Psychology of Education* 7, 35–54.
- Allen, F.A. (1972). Raffaele Garofalo. In: H. Mannheim (Eds.) *Pioneers in Criminology*. Montclair, New Jersey: Patterson Smith pp. 318-340
- Anyon, Y., Gregory, A., Stone, S., Farrar, J., Jenson, J.M., McQueen, J, Downing, B., Greer, E. & Simmons, J. (2016). Restorative interventions and school discipline sanctions in a large urban school district. *American Educational Research Journal* 53(6), 1663–1697
- Armour, M. and Umbreit, M. (2006). Victim forgiveness in restorative justice dialogue. *Victim and Offender*, 1 (2), 123-140
- Armstrong, J. (2012). Factors contributing to victims’ satisfaction with restorative justice practice: A qualitative examination. *British Journal of Community Justice* 10 (2): 39-54
- Artinopoulou, V. (2010). Victims of crime in contemporary Greece. Στο Α.Πιτσελά (Επιμ.) *Εγκληματολογικές αναζητήσεις. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Στέργιο Αλεξιάδη (σσ. 71-90)*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα
- Artinopoulou, V., Michael, I., Kalavri, C. (2012). Formal and informal restorative justice practices for juveniles in Greece: Difficulties and challenges in practice, *Youth Voice Journal*, 3 (1), 5-18
- Artinopoulou, V., Mamai, A. & Papkitsou, V. (2014). *Country Report Greece*. Greece: European Public Law Organisation
- Astor, H. (2007). Mediator Neutrality: Making Sense of Theory and Practice. *Social & Legal Studies* 16 (2): 221-239
- Ashworth, A. (1993). Some doubts about restorative justice. *Criminal Law Forum*, 4 (2): 277-299
- Ashworth, A. (2002). Responsibilities, Rights and Restorative Justice. *The British Journal of Criminology* 42 (3): 578- 595
- Asquith, S. (1996). *Juvenile Justice and Juvenile Delinquency in Central and Eastern Europe*. Strasbourg: Council of Europe
- Atella, J., Dillon, K., Gilbertson, L. & Wagner, B. (2016). *Evaluation of RADIUS: A program for justice-involved girls in the twin cities*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention

- Baldry, A. (1998). Victim – offender Mediation in the Italian Juvenile Justice System: The Role of the Social Worker. *British Journal of Social Work*, 28 (5), 729 -744
- Balloni, A. (1983). *Criminologia in prospettiva*. Bologna, Italy: Clueb
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A Social Learning Analysis*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall
- Barnes, J.Ch. and Boutwell, B.B. (2015). Biosocial criminology: the emergence of a new and diverse perspective. *Criminal Justice Studies*, 28 (1), 1-5
- Baratta, A. (1982). *Criminologia Critica e Critica del Diritto Penale*. Bologna: Il Mulino
- Barnett, R. (1977). A New Paradigm of Criminal Justice. *Ethics*, 87 (4), 279-301
- Barton, C. (2003). *Restorative Justice: The Empowerment Model*. Sydney: Hawkins Press
- Bazemore, G. and Umbreit, M. (1995). Rethinking the sanctioning function in juvenile court: Retributive or restorative responses to youth crime. *Crime & Delinquency*, 41 (3), 296-316
- Bazemore, G. and Umbreit, M. (1999). *Conferences, Circles, Boards, and Mediations: Restorative Justice and Citizen Involvement in the Response to Youth Crime*. Washington, D.C:US Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Balanced Restorative Justice Project
- Beauregard, S. (1998). Court-connected juvenile victim-offender mediation: An appealing alternative for Ohios's juvenile delinquents. *Ohio State Journal on Dispute resolution*, 13 (3), pp. 1005-1038
- Beaver, K.M. (2013). *Biosocial Criminology: A Primer*. (2nd ed). Dubuque, IA: Kendall/Hunt
- Beaver, K.M., Nedelec, J.L., Da Silva Costa, Ch.,Vidal, M.M. (2015). The future of biosocial criminology. *Criminal Justice Studies*, 28 (1), 6-17
- Becker H.S. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press (2nd edition, 1973, New York: Macmillan)
- Beer, J. & Packard, C. (2012). *The mediator's handbook* (4thedn). Gabriola Island: New Society Publishers
- Bergalli, R. (1997). Unsolved Mysteries and Unforseen Futures of Social Control. In: R. Bergalli & C. Sumner (Eds.) *Social Control and Political Order*. London: Thousand Oaks, New Delhi: Sage, 151-162

- Bernard, T., Snipes, J., Gerould, A., & Vold, G. (2015). *Vold's Theoretical Criminology*. Oxford: Oxford University Press
- Bibas, S. (2012). *The machinery of criminal justice*. Oxford-New York: Oxford University Press
- Bilchik, S. (1997). *Balanced and Restorative Justice for Juveniles, A Framework for Juvenile Justice in the 21st Century, Balanced and Restorative Justice Projects*. University of Minnesota and Florida Atlantic University
- Black, d. (1983). Crima as Social Control. *American Sociological Review*, 48, 34-45
- Bloomquist, M.L. & Schnell, S.V. (2002). *Helping children with aggressive and conduct problems: Best practices for intervention*. New York: Guilford Press
- Bolívar, D. (2020). *Restoring Harm: A Psychosocial Approach to Victims and Restorative Justice*. U.K.: Routledge
- Bouchard, J. & Wong, J. S. (2017). A jury of their peers: A meta-analysis of the effects of teen court on criminal recidivism. *Journal of Youth and Adolescence*, 46(7), 1472-1487.
- Bouffard, J., Cooper, M. & Bergseth, K. (2017). The effectiveness of various restorative justice interventions on recidivism outcomes among juvenile offenders. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 15(4), 465-480
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame and reintegration*. New York: Cambridge University Press
- Braithwaite, J. (1999). Restorative justice: Assessing optimistic and pessimistic accounts. In: M. Torny (Eds.) *Crime and justice: A review of research*, vol. 25. Chicago: University of Chicago Press
- Braithwaite, J. (2002). *Restorative Justice and Responsive Regulation*. New York: Oxford University Press
- Braithwaite, J. (2006). Doing Justice Intelligently in Civil Society, *Journal of Social Issues*, 62 (2), 393-409
- Braithwaite, J. (2018). The future of restorative justice. *Routledge International Handbook of Restorative Justice*. Oxon: Routledge
- Braithwaite, J. (2020). Restorative justice and reintegrative shaming. In C. Chouhy, J.C. Cochran & C.L. Jonson (Eds.), *Criminal Justice Theory: Explanation and Effects* 26, pp. 281-308. New York: Routledge
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77-101

- Braun, V. & Clarke, V. (2013). *Successful Qualitative Research: A Practical Guide for Beginners*. London: Sage
- Bryman, A. & Burgess, R.G. (1994). *Analyzing qualitative data*. London: Routledge
- Burford, G., Braithwaite, J. and Braithwaite, V. (Eds.) (2019). *Restorative and Responsive Regulation of Human Services*. New York: Routledge
- Burgess, R.L, Akers R.L (1966). A Differential Association – Reinforcement Theory of Criminal Behavior. *Social Problems*, 14, 128-147
- Burke, R.H. (2009). *An Introduction to Criminological Theory*. Devon, Oregon: Willan Publishing
- Burke, R.H. (2012). *Criminal Justice Theory: An Introduction*. London: Routledge
- Bursik R. J. Jr (1988). Social Disorganization and Theories of Crime and Delinquency: Problems and Prospects. *Criminology*, 26 (4), 519-551
- Cameron, A. (2005). *Restorative Justice: A Literature Review*. Vancouver, B.C., Canada: The British Columbia Institute Against Family Violence
- Case, S. (2006). Young people ‘at Risk’ of What? Challenging Risk-focused Early Intervention as Crime Prevention. *Youth Justice*, 6 (3), 171-179.
- Choi, J., Green, D., Kapp, S. (2010). Victimization, victims’ needs and empowerment in victim offender mediation. *International Review of Victimology*, 17 (3), 267-290
- Chriss, J. (2007). *Social Control: An Introduction*. Cambridge: Polity Press
- Christie, N. (1977). Conflicts as property. *British Journal of Criminology*, 17 (1), 1-15
- Cicchetti, D. (2003) Foreword on resilience process. In S.S. Luthar (Ed) *Resilience and vulnerability. Adaptation in the context of childhood adversities*. Cambridge UK: Cambridge
- Cloward R. A, Ohlin L. E. 1960 (2011). *Delinquency and Opportunity: A study on delinquent gangs*. New York: Free Press, London: Routledge
- Cohen, A. (1955). *Delinquent boys: The Culture of the Gang*. New York: Free Press
- Cohen, S. (1985). *Visions of Social Control: Crime, Punishment and Classification*. Cambridge: Polity Press
- Cohen, S. (1994). Social Control and the Politics of Reconstruction. In: D. Nelken (Eds.) *The Futures of Criminology*. London: Sage (pp. 63-88)
- Consedine, J. (1999). *Restorative justice: Healing the effects of crime*. Lyttelton: Ploughshares

- Cossins, A. (2008). Restorative Justice and Child Sex Offences: The Theory and the Practice. *British Journal of Criminology*, 48 (3): 359-378
- Cottam, G. (1996). Mediation and young people: A look at how far we 've come. *Creighton Law Review*, 29 (4), 1517-1545
- Cowie, H. (2000). Aggressive and bullying behavior in children and adolescents. In G. Boswell (dir.) *Violent Children and Adolescents. Asking the Question Why?* (pp.138-150). London: Whurr Publishers.
- Craig, W.M. & Pepler, D.J. (2007). Understanding bullying: From research to practice. *Canadian Psychology /Psychologie Canadienne*, 48(2), 86-93.
- Crawford, A. & Newburn, T. (2003). *Youth offending and restorative justice*. Devon: Willan
- Crawford, A. & Hucklesby A. (Eds.) (2013). *Legitimacy and Compliance in Criminal Justice*. London: Routledge
- Creswell, J.W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage.
- Cunneen, C. (2001). Reparations and Restorative Justice: Responding to the Gross Violation of Human Rights. In: H. Strang and J. Braithwaite (Eds.) *Restorative Justice and Civil Society*. New York: Cambridge University Press, 83-99
- Curtis, C. & Henry, S. (Eds.) (2013). *Crime, Justice and Social Control*. Academia.Edu
- Daly, K. (2002) Restorative Justice, The real story. *Punishment & Society*. Sage Publications, 4 (1), 55-79
- Daly, K. (2003). Mind the gap: Restorative Justice in Theory and Practice. In A. von Hirsch, J. Roberts, A. Bottoms (Eds.) *Restorative Justice and Criminal Justice: Completing or Reconcilable Paradigms?* Oxford & Portland, Orgeon: Hart, pp. 219-236
- Daly, K. (2006). Restorative Justice and Sexual Assault. An Archival Study of Court and Conference Cases. *British Journal of Criminology* 46 (2): 334- 356
- Daly, K. & Proietti - Scifoni, G. (2011). Reparation and Restoration. In: M. Tonry (Eds.) *The Oxford Handbook of Crime and Criminal Justice*. Oxford: Oxford University Press
- Davies, G., & Beech, A. (2012). *Forensic Psychology: Crime, Justice, Law, Interventions*, London: BPS Blackwell

- Davis, A. (2006). Mediating cases involving domestic violence: Solution or Setback? *Cardozo Journal of Conflict Resolution*, vol. 8 (1), 253 – 281
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Eds.). (2005). *The Sage handbook of qualitative research* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage
- Dignan, J. (2005). *Understanding victims and restorative justice*. Berkshire: Open University Press
- Duff, R. A. (2001). *Punishment, communication and community*. Oxford: Oxford University Press
- Durkheim, E. (1893). *De la division du travail social*, Alcan, Paris (The Division of Labor in Society, translated by George Simpson, Free Press, New York, 1964)
- Eglash, A. (1977). Beyond Restitution: Creative Restitution. In J. Hudson & B. Galaway (Eds). *Restitution in Criminal Justice*. Lexington, MA: DC Heath and Company.
- Eliaerts, C. & Dumortier, E. (2002). Restorative Justice for Children: In Need of Procedural Safeguards and Standards'. In: E. Weitekamp & H. J. Kerner (Eds.) *Restorative justice: Theoretical Foundations*. Cullompton: Willan Publishing, pp. 204-223
- Elliott, D. S. (1985). The assumption that theories can be combined with increased explanatory power. In: R. F. Meier (Eds.) *Theoretical Methods in Criminology*. Beverly Hills, C.A.: Sage
- Emler, N. & Reicher, S. (1995). *Adolescence and Delinquency: The collective management of reputation*. Cambridge, Mass: Blackwell
- Farrington, D.P. (1977). The Effects of Public Labelling. *British Journal of Criminology*, 17 (2), 112-125
- Farrington, D.P. (1994). Human Development and Criminal Careers. In: M. Maquire, R. Morgan & R. Reiner (Eds.). *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford: Oxford University Press, 511-584
- Farrington, D.P. (Ed.) (2005). *Integrated developmental and life-course theories of offending*. New Brunswick, NJ: Transaction
- Farrington, D.P. (2007). Childhood risk factors and risk-focused prevention. In M. Maguire, R. Morgan & R. Reiner (Eds.) *The Oxford Handbook of Criminology* (4thedn). Oxford: Oxford University Press, pp. 602-640
- Farrington, D.P. & Welsh, B. (2007). *Saving Children from a Life of Crime: Early Risk Factors and Effective Interventions*. Oxford: Oxford University Press

- Farrington, D.P., Ttofi, M. (2012). Developmental and Psychological Theories of Offending. In G. Davies & A. Beech (Eds.) *Forensic Psychology. Crime, Justice, Law, Interventions*. 2nd ed. London: BPS Blackwell, pp.37-54
- Fattah, E.A. (1998). Some Reflections on the Paradigm of Restorative Justice and its Viability for Juvenile Justice. In L. Walgrave (Eds.) *Restorative Justice for Juveniles: Potentialities, Risks and Problems for Research*. Leuven: Leuven University Press
- Fattah, E.A. (2000). Prologue: On some visible and hidden dangers of victim movements. In: P. Tobolowsky (Eds.) *Understanding victimology: Selected readings*. Cincinnati: Anderson
- Finlay, L. (2002). Negotiating the swamp: the opportunity and challenge of reflexivity in research practice. *Qualitative Research*, 2 (2), 209-230.
- Finlay, L. & Gough, B. (Eds.) (2003). *Reflexivity: A Practical Guide for Researchers in Health and Social Sciences*. Oxford: Blackwell Science
- Fishbein, D. H. (1990). Biological Perspectives in Criminology. *Criminology*, 28 (1), 27-72
- Flight, J.I. & Forth A.E. (2007). Instrumentally violent youths: The roles of psychopathic traits, empathy, and attachment. *Criminal Justice and Behavior*, 34 (6): 739- 751.
- Friedlander K. (2013). *A Psycho-Analytical Approach to Juvenile Delinquency: Theory, Case Studies, Treatment*. London: Routledge
- Gal, T. & Moyal, S. (2011). Juvenile victims in restorative justice. *British Journal of Criminology* 54 (1): 1-21
- Gao, Y., Raine, A., Chan, P., H., Venabales, S.A. & Mednick, N. (2010). Early maternal and paternal bonding, childhood physical abuse and adult psychopathic personality. *Psychological Medicine*, 40, 1007-1016.
- Garofalo, R. (1914). *Criminology*. R.W. Millar (Trns.) Boston: Little, Brown and Company
- Gavrielides, T. (2007). *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy*, Heuni, Helsinki
- Gavrielides, T. (2011). *Restorative justice and the secure estate: Alternatives for young people in custody*. London: IARS Publications
- Gavrielides, T. (2014). *A victim-led Criminal Justice System: Addressing the Paradox*. London: IARS Publications

- Gavrielides, T. and Artinopoulou, V. (Eds.) (2013). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*. Ashgate Publishing: Farnham, UK
- Gert, B. (2009). Justifying Violence. In: V. Bufacchi (Eds.) *Violence: A Philosophical Anthology*. New York: Palgrave Macmillan, 66-77
- Ghetti, S. (2005). Juvenile offenders and the legal system: What we have learned from victim offender mediation. In: A. Mestitz & S. Ghetti (Eds.) *Victim-offender mediation with young offenders in Europe*. Dordrecht: Springer
- Goodey, J. (2005). *Victims and Victimology: Research, Policy and Practice*. Harlow: Pearson Longman
- Gordon, D. M. (1973). Capitalism, class, and crime in America. *Crime and Delinquency*. 163-186
- Gottfredson, M. and Hirschi, T. (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford, CA: Stanford University Press
- Gray, P. (2005). The politics of risk and young offenders' experiences of social exclusion and restorative justice. *British Journal of Criminology*, 45 (6), 938-957
- Green, S. (2006). The victims' movement and restorative justice. In: G. Johnstone and D. Van Ness (Eds) *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan, 171-191.
- Hagan, F. E. (2011). *Introduction to Criminology: Theories, Methods and Criminal Behavior*. Los Angeles, CA: Sage
- Haines, K. & O' Mahomy, D. (2006). Restorative approaches, young people and youth justice. In B. Goldson & J. Muncie (Eds.) *Youth crime and justice*. London: SAGE
- Hamblet, W. (2011). *Punishment and shame – A philosophical study*. Lanham: Lexington
- Harper, D. & Thompson, A.R. (2012). *Qualitative Research Methods in Mental Health & Psychotherapy. A Guide for Students and Practitioners*. Oxford: Wiley-Blackwell
- Harris, N. (2006). Reintegrative shaming, shame and criminal justice. *Journal of Social Issues*, 62, 327-346
- Hayes, H. (2005). Assessing Reoffending in Restorative Justice Conferences. *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 38 (1), 77-101
- Hayward, K. J. & Young, J. (2004). Cultural Criminology: Some notes on the script. *Theoretical Criminology*, 8 (3), 259-273

- Henry, S. (2009). *Social Deviance*. Cambridge, U.K.: Polity Press
- Hill, J. & Sharp, H. (2017). Conduct disorders. In P. Luyten, L. C. Mayes, P. Fonagy, M. Target & S.J. Blatt (Eds). *Handbook of psychodynamic approaches to psychopathology*. New York: Guilford Press.
- Hirschi, T. W. (1969). *Causes of Delinquency*. Berkeley Calif: University of California Press
- Hoffmann, J. (2011). *Delinquency theories*. London-New York: Routledge
- Hopf, C. (2004). Research ethics and qualitative research. In U. Flick, E. von Kardorff & I. Steinke (Eds). *A companion to qualitative research* (pp. 335-339). London: Sage
- Hoyle, L. & Zedner, L. (2007). Victims, victimization and criminal justice. In M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner (Eds.). *The Oxford handbook of criminology*. Oxford: Oxford University Press
- Hudson, B. (1998). Restorative Justice: The Challenge of Sexual and Racial Violence. *Journal of Law and Society* 25: 237- 256
- Hudson, B. (2002). Restorative justice and gendered violence. *British Journal of Criminology*, 42, 616-634
- Johnstone, G. and Van Ness, D.W. (2007). The meaning of restorative justice. In: G. Johnstone & D.W. Van Ness (Eds.), *Handbook of restorative justice*, pp. 59-74. Cullumpton, Devon, UK: Willan Publishing
- Junger-Tas, J. and Decker, S.H. (Eds.). (2006). *International Handbook of Juvenile Justice*. Dordrecht (NL): Springer
- Kallio, H., Pietilä, A.M., Johnson, M., & Kangasniemi, M., (2016). Systematic methodological review: developing a framework for a qualitative semi-structured interview guide. *Journal of Advanced Nursing*, 72(12), 2954-2965
- Karp, D. & Breslin, B. (2001). Restorative justice in school communities. *Youth & Society* 33 (2): 249-272
- Knopp, F. H. (1976). *Instead of Prisons: A Handbook for Abolitionists*. Syracuse: Safer Society Press
- Kougioumtzis, G., Verykiou, J. & Mallouchou, A. (2018). School Bullying and Advocacy. In: U. Thomas. *Advocacy in Academia and the Role of Teacher Preparation Programs*. Hershey, PA: Information Science Reference (pp. 255-287)
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Interviews: Learning the Craft of Qualitative*

- Research Interviewing* (2nd ed.). London: Sage
- Lambropoulou, E. (2005). Crime, Criminal Justice and Criminology in Greece. *European Journal of Criminology*, 2(2), 211-247
- Lambropoulou, E. (2010). Alternative Dispute Resolution and Restorative Justice Schemes for Juvenile Offenders in Greece – Potentials and Open Questions. In M. Galanou (Ed.) *Essays in Honour of Professor C.D. Spinellis. Interdisciplinary Criminological Pathways*. Athens-Komotini: A.N. Sakkoulas Publications
- Latimer, J. Graig, D., Graig, M. (2005). The Effectiveness of Restorative Justice Practices: A Meta-Analysis. *The Prison Journal* 85 (2): 127-144
- LeCompte, M. D., Preissle, J. & Tesch, R. (1993). *Ethnography and qualitative design in educational research*. Academic Press
- Lee, A. (1996). Public attitudes towards restorative justice. In B. Galaway & J. Hudson (Eds.) *Restorative Justice: International Perspectives*. New York: Criminal Justice Press
- Lee, H., Heafner, J., Sabatelli, R. M. & LaMotte, V. (2017). Side-by-side: An evaluation of Connecticut's police and youth interaction model. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 27(8), 806-816.
- Legard, R., Keegan, J. & Ward, K. (2003). In-depth interviews. In J. Ritchie & J. Lewis (Eds.) *Qualitative Research Practice: A guide for social science students and researchers* (pp. 138-169) London: Sage
- Lemert, E.M. (1951). *Social Pathology: A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behavior*. New York: McGraw-Hill
- Lerman, D. (1999). Forgiveness in the criminal justice system: If it belongs, then why is it so hard to find? *Fordham Urban Law Journal*, 27, 1633-1675
- Levi, D. (1997). The role of apology in mediation. *New York University Law Review*, 72, 1165-1210
- Levrant, S., Cullen, F., Fulton, B. Wozniak, J. (1999). Reconsidering restorative justice: The corruption of benevolence revisited? *Crime and Delinquency*, 45 (1): 3-27
- Liberman, A. & Katz, M. (2020). Fidelity in implementing school-based restorative justice conferences. *Justice Evaluation Journal* doi: 10.1080/24751979.2020.1836996.
- Liebmann, M. (2007). *Restorative Justice: How it Works*. London: Jessica Kingsley Publishers

- Lilly, J.R., Cullen, F.T. & Ball, R.A. (2007). *Criminological Theory: Context and Consequences*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage
- Lunden, W.A. (1972). Emile Durkheim. In: H. Manheim (Eds.). *Pioneers in Criminology*. Montclair, New Jersey: Patterson Smith pp. 385-399
- Mallouchou, A., Moutsopoulou, C. (2018). Counseling and Juvenile Probation Officers: Dimensions of social education of minors at risk or in conflict with the Law. *Journal of Regional & Socio-Economic Issues*, 8 (1), 57-66. ISSN: 2049-1395
- Mallouchou, A. (2017). Reconciliation: Greek Juvenile Probation Officers' reflections on victim-offender mediation approaches in Juvenile Justice. *Internet Journal of Restorative Justice, 5 Year Celebration Special Issue*. ISSN (online): 2056-2985
- Mallouchou, A., Moutsopoulou, C. (2016). Psychoeducational Counselling for Anger Management and Conflict Resolution. *Journal of Regional & Socio-Economic Issues*, Volume 6, Special Issue 2, 173-187. ISSN 2049-1409
- Marshall, T. (1996a). The evolution of restorative justice in Britain. *European Journal of Criminal Policy & Research*, 4 (4), 21-45
- Marshall, M. N. (1996b). Sampling for qualitative research. *Family Practice*, 13(6), 522-525
- Marshall, T. (1999). *Restorative Justice: An Overview*. Home Office Research Development and Statistics Directorate. London: HMSO
- Marshall, C., & Rossman, G.B. (2006). *Designing qualitative research* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Massaro, P. (2013). Prospects for restorative justice in the juvenile justice system. *Interdisciplinary Journal of Family Studies*, 18(2), 132-150. Padova University Press. ISSN: 2282-2011
- Matthews, R., & Pitts, J. (2001). *Crime, Disorder and Community Safety*. London and New York: Routledge
- Mauthner, N.S. & Doucet, A. (2003). Reflexive Accounts and Accounts of Reflexivity in Qualitative Data Analysis. *Sociology*, 37 (3), 413-431.
- Maxwell, G. & Morris, A. (2000). Restorative Justice and reoffending. In: H. Strang & Braithwaite (Eds.). *Restorative Justice: Philosophy to practice*, pp. 93-103. Aldershot: Ashgate/Darmouth
- Mayring, P. (2004). Qualitative Content Analysis. In Flick, U., von Kardoff, E. & Steinke, I. (Eds.), *A Companion to Qualitative Research* (pp. 266-269). London: Sage

- McCold, O. (1998). Restorative justice – Variations on a theme. In: L. Walgrave (Eds.) *Restorative justice for juveniles: Potentialities, Risks and Problems for Research*, pp. 19-53. Leuven: Leuven University Press
- McGrath, J.E., & Johnson, B.A. (2003). Methodology makes meaning: How both qualitative and quantitative paradigms shape evidence and its interpretation. In P.M. Camic, J.E. Rhodes & L. Yardley (Eds.), *Qualitative research in psychology: Expanding perspectives in methodology and design* (pp. 31-48). USA: American Psychological Association
- McLeod, J. (2009). *Qualitative research in counselling and psychotherapy*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- McNeill, F., Beyens, K. (2013). *Offender Supervision in Europe*, Palgrave Macmillan
- Melossi, D. (1978). Mercato di lavoro, disciplina, controllo sociale. Una discussione del testo di Rusche a Kirchheimer. In: G. Rusche, O. Kirchheimer 1939 (1978). *Pena e struttura sociale*. Bologna: Il Mulino (pp. 1-34)
- Melossi, D. (1990). *The State of Social Control*. Cambridge: Polity Press
- Merrington, S. & Stanley, S. (2007). Effectiveness: Who counts what? In: L. Gelsthorpe & R. Morgan (Eds.) *Handbook of probation*. Cullompton, Devon: Willan
- Merton, R. K. (1957). *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press (enlarged edition 1968)
- Messina, L. (2004-2005). *Médiation et justice réparatrice dans le système pénal des mineurs italien et français*. Marseille: Université Paul Cézanne Aix-Marseille III, Faculté de droit et de Science Politique
- Mestitz, A. (2005). A comparative perspective on Victim-Offender Mediation with Young Offenders throughout Europe. In: A. Mestitz & S. Ghetti (Eds.) *Victim-Offender Mediation with Young Offenders in Europe* pp.3-22. Springer, Dordrecht
- Miers, D. (2007). The international development of restorative justice. In: G. Johnstone & D.W. Van Ness (Eds.) *Handbook of restorative justice*. Devon: Willan Publishing.
- Mika, H. (1993). The practice and prospect of victim-offender programs, *SMU Law Review* 46 (5): 2191-2206
- Mikulincer, M. & Shaver, P. (2017). Attachment- related contributions to the study of psychopathology. In P. Luyten, L. C. Mayes, P. Fonagy, M. Target & S.J. Blatt

- (Eds). *Handbook of psychodynamic approaches to psychopathology*. (pp. 27-46). New York: Guilford Press.
- Morris, A., (2002). Critiquing the critiques: A brief response to critics of restorative justice. *British Journal of Criminology*, 42, 596-615
- Moutsopoulou C.A, Mallouchou A. (2018). Mitigation of Juvenile Delinquency Risk through a Person-Centered Approach: The intervention of Juvenile Probation Services. *International Journal of Risk and Contingency Management (IJRCM)*, 7 (3),73-83.ISSN: 2160-9624
- Muncie, J. (2012). *Youth and Crime*. Los Angeles: Sage
- Newburn, T. (2007). *Criminology*. Devon: Willan
- Noaks, L. and Wincup, E. (2004). *Criminological Research. Understanding Qualitative Methods*. London: SAGE
- Nye, I. F. (1958). *Family Relationships and Delinquent Behavior*. New York: Wiley
- Office of the Special Representative of the Secretary - General (SRSG) on Violence Against Children. (2016). *Promoting Restorative Justice for Children*. United Nations
- Orth, U. (2002). Secondary Victimization of Crime Victims by Criminal Proceedings. *Social Justice Research* 15: 313-325
- O' Mahony, P. (2009). The risk factors paradigm and the causes of youth crime: A deceptively useful analysis? *Youth Justice*, 9, 99-114
- Park, R.E., Burgess, E.W. & McKenzie, R.D. (1925). *The City. The Ecological Approach to the Study of the Human Community*. Chicago: The University of Chicago Press
- Parker, I. (1995). Qualitative research. *Psychology Review*, 2 (2), 13-15
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, C.A.: Sage
- Pavelka, S. & Seymour, A. (2019). Guiding principles and restorative practices for crime victims and survivors. *Corrections Today* 81(1): 36–46
- Pavlish, G. (2005). *Governing paradoxes of restorative justice*. London: GlassHouse Press
- Payne, A.A. & Welch, K. (2018). The effect of school conditions on the use of restorative justice in schools. *Youth Violence and Juvenile Justice* 16 (2): 224–240
- Pears, K. & Fisher, P. (2005). Developmental, cognitive and neuropsychological functioning in pre-school- aged foster children: associations with prior

- maltreatment and placement history. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 26, 112-122.
- Peshkin, A. (1985). Virtuous subjectivity in the participant observer's, I's. In D. Berg & K. K. Smith (Eds.). *Exploring clinical methods for sound research*. (pp. 124-135). SAGE: Beverly Hills. Riessman
- Pickett W., Iannotti R.J., Simons-Morton, B. & Dostaler, S. (2009). Social Environments and Physical Aggression among 21,107 Students in the United States and Canada, *Journal of School Health*, 79(4), 160-168.
- Pitsela, A., Symeonidou - Kastanidou (Eds.) (2013). *Restorative Justice in Criminal Matters. Comparative Research in 11 European Countries*. Athens-Thessaloniki: Sakkoulas
- Poulson, B. (2003). A Third Voice: A Review of Empirical Research on the Psychological Outcomes of Restorative Justice. *Utah Law Review* 1: 167-203
- Poso, T., Honkatukia, P. & Nyqvist, L. (2008). Focus Groups and the study of violence. *Qualitative Research*, 8 (1), 73-89.
- Potter, J. & Hepburn, A. (2012). Eight challenges for interview researchers. In J.F. Gubrium & J.A. Holstein (Eds.). *Handbook of Interview Research*. (2nd ed.). (pp. 555-570). London: Sage
- Quinney, F. (1970). *The Social Reality of Crime*. New Brunswick: Transaction Publishers
- Rabionet, S.E. (2011). How I Learned to Design and Conduct Semi-Structured Interviews: An Ongoing and Continuous Journey. *Qualitative Report*, 16(2), 563-566.
- Reckless, W. (1961). A New Theory of Delinquency and Crime. *Federal Probation*, 25, 42-46
- Reckless, W. (1967). *The Crime Problem*. New York: Appleton-Century-Crofts
- Reimer, K.E. (2020). "Here, it's like you don't have to leave the classroom to solve a problem": How restorative justice in schools contributes to students' individual and collective sense of coherence. *Social Justice Research* 33: 406-427.
- Reiss, A. J. (1951). Delinquency as the Failure of Personal and Social Controls. *American Sociological Review*, 16, 196-207
- Richie, J., Lewis, J. and Elam, G. (2003). Designing and Selecting Samples. In J. Ritchie and J. Lewis (Eds). *Qualitative Research Practice: A Guide for Social Science Students and Researchers* (pp. 77-108). Great Britain: Sage

- Riley, M. and Hayes, H. (2017). Youth restorative justice conferencing: Facilitator's language—help or hindrance? *Contemporary Justice Review* 21(1):99–113.
- Roche, D. (2001). The Evolving Definition of Restorative Justice. *Contemporary Justice Review* 4 (3-4), 341-353
- Roche, D. (2003). *Accountability in restorative justice*. Oxford: Oxford University Press
- Rodriguez, N. (2007) Restorative justice at work: Examining the impact of restorative justice resolutions on juvenile recidivism. *Crime & Delinquency* 53 (3): 355-379
- Rosenblatt, F. (2015). *The Role of Community in Restorative Justice*. London: Routledge
- Ross, E. A. (1969). *Social Control: A Survey of the Foundations of Order*. Cleveland: Case Western Reserve University
- Rossner, M. (2013). *Just Emotions – Rituals of Restorative Justice*. Oxford: Oxford University Press
- Ruggiero, V. (2011). An abolitionist view of restorative justice. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 39 (2), 100-110
- Sampson, R. J. & Laub, J. H. (1993). *Crime in the Making: Pathways and Turning Points through Life*. Cambridge Mass. – London: Harvard University Press
- Schwendinger, H. & Schwendinger, J. (1970), Defenders of Order or Quardians of Human Rights? *Issues in Criminology*, 5 (2), 123-157
- Seidler, K. (2010). *Crime, Culture and Violence: Understanding how masculinity and identity shapes offending*. Bowen Hills, Qld: Australian Academic Press
- Sellin, T. (1938). *Culture, Conflict and Crime. A Report of the Subcommittee on Delinquency of the Committee on Personality and Culture*. New York: Social Science Research Council
- Shapira, O. (2016). *A Theory of Mediators' Ethics: Foundations, Rationale, and Application*. Cambridge: Cambridge University Press
- Shapland, J., Robinson, G. and Sorsby, A. (2011). *Restorative justice in practice: evaluating what works for victims and offenders*. London: Routledge
- Shaw, C. R and McKay, H.D. (1969). *Juvenile delinquency and urban areas: A study of rates of delinquents in relation to differential characteristics of local communities in American cities* (revised edition). Chicago Ill: University of Chicago Press

- Shaw, D.S., Elizabeth, B.D., Owens, E.B. Giovanelli, J. & Winslow, E.B. (2001). Infant and Toddler Pathways Leading to Early Externalizing Disorders. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40, 36-43
- Shen, A. & Antonopoulos, G.A. (2013). Restorative justice or what? Restorative justice in the Chinese youth justice system. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 21 (3-4), 291-315
- Sherman, L. W. (1993). Defiance, Deterrence and Irrelevance: A Theory of the Criminal Sanction. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30, 4, 445-473
- Sherman, L. W. & Strang, H. (2007). *Restorative Justice: The evidence*. London: The Smith Institute
- Sherman, L., Strang, H., Mayo-Wilson, E., Woods, D. Ariel, B. (2015). Are restorative justice conferences effective in reducing repeat offending? Findings from a Campbell systematic review. *Journal of Quantitative Criminology* 31 (1): 1-24
- Silva, S., Porter–Merrill, E.H. & Lee, P. (2019). Fulfilling the aspirations of restorative justice in the criminal system? The case of Colorado. *Kansas Journal of Law & Public Policy* 28(3): 456–504
- Silver, E. – Miller, L. (2002). A Cautionary Note on the Use of Actuarial Risk Assessment Tools for Social Control. *Crime & Delinquency*, 48 (1), 138 -161
- Silverman, D. (2000). *Doing qualitative research, a practical handbook*. London: SAGE
- Sims, B. and Preston, P. (2006). *Handbook of Juvenile Justice Theory and Practice*. London/New York: CRC Taylor & Francis
- Smith, J.A. (ed.) (2008). *Qualitative Psychology: A Practical Guide to Research Methods*. (2nd ed.). London: Sage
- Smith, P., Cowie, H. & Blades, M. (2011). *Understanding Children's Development*. Chichester: J.Wiley & Sons
- Spinellis, C.D. & Tsitoura, A. (2006). The emerging juvenile justice system in Greece. In: J. Junger-Tas & S.H. Decker (Eds.) *International Handbook of Juvenile Justice*. Dordrecht: Springer, 309-324
- Strang, H. (2002). *Repair of revenge – Victims and restorative justice*. Oxford: Clarendon Press
- Strang, H. & Braithwaite, J. (Eds.) (2001). *Restorative Justice and Civil Society*. Melbourne: Cambridge University Press

- Strang, H. & Serman, L.W. (2003). Repairing the Harms: Victims and Restorative Justice. *Utah Law Review*, 15 (1), 15-42
- Stubbs, J. (2002). Domestic violence and women's safety: Feminist challenges to restorative justice. In H. Strang & J. Braithwaite (Eds.) *Restorative justice and family violence*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 42-61
- Sumner, C. (1997). Social Control: the History and politics of a Central Concept in Anglo-American Sociology. In: R.Bergalli & C. Sumner (Eds.) *Social Control and Political Order*. London: Thousand Oaks, New Delhi: Sage, 1-33
- Sutherland, E.H. (1940). *White-collar criminality*. *American Sociological Review* 5, 1-12
- Sutherland, E.H. (1947). *Principles of Criminology*, 4th edition. Philadelphia PA.: JB Lippincott (1st edition 1934)
- Sutherland, E.H. and Cressey, D.R. (1996). *Criminologia*. Milano: Giuffre
- Sykes G. M. & Matza, D. (1957). Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review*, 22 (6), 664-670
- Tanggaard, L. (2009). The Research Interview as a Dialogical Context for the Production of Social Life and Personal Narratives. *Qualitative Inquiry*, 15 (9), 1498-1515.
- Tannenbaum, F. (1938). *Crime and the Community*. New York: Ginn and Company
- Taylor, I., Walton, P. and Young, J. (1973). *The New Criminology: For a Social Theory of Deviance*. London & Boston: Routledge and Keagan Paul
- Thio, A. (1978). *Deviant Behavior*. Boston, MA: Houghton Mifflin Company
- Thorburn, J. (1999). Restoration: A better way. In: J. Consedine & H. Bowen (Eds.) *Restorative justice: Contemporary themes and practice*. Lyttelton, New Zealand: Ploughshares Publications
- Tittle C. R. (2011). Self-Control and the Management of Violence. In: W. Heitmeyer, H.G. Haupt, S. Malthaner, A. Kirschner (Eds.). *Control of Violence. Historical and International Perspectives on Violence in Modern Societies*. New York: Springer, 91-119
- Traianou, A. (2014). The centrality of ethics in qualitative research. In P. Leavy (Eds.), *The Oxford handbook of qualitative research* (pp. 62-79). New York: Oxford University Press.
- Tyler, T. (2006). Restorative justice and procedural justice: Dealing with rule breaking, *Journal of Social Issues*, 62 (2), 307- 326

- Umbreit, M. (1994). *Victim meets offender. The impact of restorative justice and mediation*. New York: Criminal Justice Press
- Umbreit, M. (1995). Holding Juvenile Offenders Accountable: A Restorative Justice Perspective. *Juvenile & Family Court Journal*, 46 (2),31-42
- Umbreit, M., (2001). *The Handbook of Victim Offender Mediation. An Essential Guide to Practice and Research*. San Francisco: Jossey Bass
- Umbreit, M., Coates, R., Vos, B. (2004). Victim-offender mediation: Three decades of practice and research. *Conflict Resolution Quarterly*, 22, 279-303
- Umbreit, M., Vos, B., Coates, R., Lightfoot, E. (2005). Restorative justice in the 21st century: A social movement full of opportunities and pitfalls, *Marquette Law Review*, 89: 251-304
- Umbreit, M., Coates, R., Vos, B. (2007). Restorative justice dialogue: A multi-dimensional, evidence-based practice theory. *Contemporary Justice Review* 10 (1): 23-41
- Umbreit, M. & Armour, P. (2011). *Restorative justice dialogue*. New York: Springer
- Van Camp, T. & Wemmers, J-A. (2013). Victim satisfaction with restorative justice: More than simply procedural justice. *International Review of Victimology* 19: 117-143
- Van Ness, D. W. (1990). Restorative Justice. In: B. Galaway & J. Hudson (Eds.) *Criminal Justice, Restitution and Reconciliation*. New York: Criminal Justice Press, 251-276
- Vold G., Bernard T. & Snipes J. (2002), *Theoretical Criminology*. 5th ed. N.Y-Oxford: Oxford University Press.
- Walgrave, L. (1995). Restorative justice for juveniles: Just a technique or a fully fledged alternative? *The Howard Journal of Criminal Justice*, 34, 228-249
- Walgrave, L. (2008). *Restorative justice, self-interest and responsible citizenship*. Cullompton: Willan Publishing
- Walgrave, L. (2010). Restorative Justice Potentials and Key Questions. In: M. Gyokos and K. Lanyi (Eds.) *European Best Practices of Restorative Justice in the Criminal Procedure*. Budapest: Ministry of Justice and Law Enforcement Republic of Hungary, 29-45
- Wallis, P. (2014). *Understanding restorative justice*. Bristol: Policy Press
- Wacquant, L. (2001). The Penalisation of Poverty and the Rise of Neo-Liberalism, *European Journal on Criminal Policy and Research*, 9 (4), 401-412

- Weitekamp, E. G. M. (1999). The History of Restorative Justice. In: G. Bazemore and L. Walgrave (Eds.) *Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime*. Monsey, N.Y.: Criminal Justice Press, 75-102
- Wemmers, J.-A. & Cyr, K. (2006). What fairness means to crime victims: A social psychological perspective on victim-offender mediation. *Applied Psychology in Criminal Justice* 2 (2): 102-128
- West, D.J. & Farrington, D.P. (1973). Who becomes delinquent? Second Report of the Cambridge Study in Delinquent Development. *Cambridge Studies in Criminology*, 34. London: Heinemann Educational (for the Cambridge Institute of Criminology)
- Willig, C. (2001). *Introducing qualitative research in psychology. Adventures in theory and method*. Buckingham/ Philadelphia: Open University Press
- Willis, P., & Trondman, M. (2000). Manifesto for ethnography. *Ethnography*, 1(1), 5-16. doi: 10.1177/14661380022230679
- Wilson, D.B., Olaghere, A. & Kimbrell, C.S. (2017). *Effectiveness of Restorative Justice Principles in Juvenile Justice: A Meta-Analysis*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention
- Wilson, D. B., Brennan, I. & Olaghere, A. (2018). Police-initiated diversion for youth to prevent future delinquent behavior: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 5.
- Wong, J. S., Bouchard, J., Gravel, J., Bouchard, M. & Morselli, C. (2016). Can at-risk youth be diverted from crime? A meta-analysis of restorative diversion programs. *Criminal Justice and Behavior*, 43(10), 1310-1329
- Wood, D. (2007). *How children think and learn*. Oxford: Blackwell
- Wood, W.R. and Suzuki, M. (2016). Four Challenges in the Future of Restorative Justice. *Victims & Offenders*, 11 (1), 149-172
- Wright, M. (1995). *Alternatives to the Criminal Justice Process*. *Iuris* 4, 47-58
- Wright, M. (1996). Can mediation be an alternative to criminal justice? In: B. Galaway & J. Hudson (Eds.) *Restorative justice: International Perspectives*. Monsey, New York: Criminal Justice Press, pp. 227-239
- Zehr, H. (2005). *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice*. 3rd edition. Scottdale, Pa.: Herald Press
- Zernova, M. (2007). *Restorative Justice: Ideals and Realities*. London: Ashgate

III. Πηγές

A. Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις

- Αρακά, Α. (2007). *Νεανική παραβατικότητα, Νεαροί Θύτες ή Θύματα*; Στον διαδικτυακό τόπο: <http://www.alkistis-equal.gr> {τελευταία πρόσβαση στις 16/10/2015}
- Αρτινοπούλου, Β. *Πλαίσιο, πεδία εφαρμογής και αποτελεσματικότητα της Διαμεσολάβησης ως μοντέλου επίλυσης των συγκρούσεων*. Στον διαδικτυακό τόπο: www.nup.ac.cy/Portals/0/pdf/..Diamesolabisi%20Pliroforikes.pdf {τελευταία πρόσβαση στις 23/07/2015}
- Αρτινοπούλου, Β. *Ανήλικοι-Θύματα, Ανήλικοι-Παραβάτες. Μια σχέση διαρκούς αλληλεπίδρασης*. Στον διαδικτυακό τόπο: www.astynomia.gr {τελευταία πρόσβαση στις 23/07/2015}
- Αρτινοπούλου, Β. (2018). *Αποκαταστατική Δικαιοσύνη: Μια άλλη οπτική*. (Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ, 24-27/05/2016, σσ. 723-745). Στον διαδικτυακό τόπο: <http://doccdn.simplesite.com> {τελευταία πρόσβαση στις 20/10/2020}
- Γιαννοπούλου, Ι.Γ & Τσομπάνογλου, Γ.Ο. (2003), *Νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα*. Στον διαδικτυακό τόπο: <http://www.encephalos.gr> {τελευταία πρόσβαση στις 25/10/2015}
- Καρδάρá, Α. (2013). *Παραβατικότητα ανηλίκων στην κοινωνία της κρίσης*. Στον διαδικτυακό τόπο: <http://aggelikikardara.wordpress.com> {τελευταία πρόσβαση στις 26/10/2015}
- Καρύδης, Β. (2008). *Το προφίλ του ανήλικου κρατούμενου μέσα και έξω από τη φυλακή*. Στον διαδικτυακό τόπο: <http://mahitotekmirio.wordpress.com/category> {τελευταία πρόσβαση στις 10/07/2015}
- Καρύδης, Β. (2011). *Οι δραματικές συνθήκες στις ελληνικές φυλακές και ο νέος νόμος*. Στον διαδικτυακό τόπο: <http://journalism.gr/home/opinion> {τελευταία πρόσβαση στις 10/07/2015}
- Καφασάρη, Α., Βλάσσης, Ν., Γερουκάλης, Δ., (2007). *Παραβατικότητα ανηλίκων. Μια μελέτη περίπτωσης για την Κω*. Στον διαδικτυακό τόπο: www.encephalos.gr/44-4-07g.htm {τελευταία πρόσβαση στις 23/07/2015}
- Κουράκης, Ν. (2006). *Το θεσμικό πλαίσιο του δικαίου ανηλίκων (Ελλάδα και Ευρώπη)*. Στον διαδικτυακό τόπο: <http://www.niotho-asfalisis.gr> {τελευταία πρόσβαση στις 25/10/2015}

- Μαλλούχου, Α. & Μουτσοπούλου, Χ. (2018). *Ανήλικοι σε κίνδυνο ή σε σύγκρουση με τον νόμο*. Στον διαδικτυακό τόπο: <http://www.crimetimes.gr/anhlikoi-se-kindyno-h-se-syngkroush-me-ton-nomo> {τελευταία πρόσβαση στις 03/05/2018}
- Πούλου, Μ. *Μια σύντομη αξιολόγηση του σχεδίου νόμου για τους ανήλικους παραβάτες*. Στον διαδικτυακό τόπο: http://epohi.gr/poulou_social_1152003 {τελευταία πρόσβαση στις 16/10/2015}
- Σπυρόπουλος, Φ. (2008). *Συνδιαλλαγή δράστη-θύματος στα πλαίσια της αποκαταστατικής και συμφιλιοτικής δικαιοσύνης*. Στον διαδικτυακό τόπο: www.law.uoa.gr/crime-research/syndiallagi.gr.pdf {τελευταία πρόσβαση στις 26/07/2015}
- Κατευθυντήριες Γραμμές της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη (2010). Στον διαδικτυακό τόπο: https://coraminternational.org/wp-content/uploads/Guidelines_GR.pdf {τελευταία πρόσβαση στις 20/11/2020}
- Convention on the Rights of the Child. Στον διαδικτυακό τόπο: <https://www.unicef.org/child-rights-convention> {τελευταία πρόσβαση στις 20/11/2020}
- ‘Listen – Act – Change’ Council of Europe Handbook on children’s participation For professionals working for and with children. Στον διαδικτυακό τόπο: <https://rm.coe.int/publication-handbook-on-children-s-participation-eng/1680a14539> {τελευταία πρόσβαση στις 20/11/2020}
- National human rights institutions (NHRIs) Series: Tools to support child-friendly practices. Child-Friendly Complaint Mechanisms. Στον διαδικτυακό τόπο: https://www.unicef.org/eca/sites/unicef.org.eca/files/2019-02/NHRI_ComplaintMechanisms.pdf {τελευταία πρόσβαση στις 20/11/2020}
- Research and Selection of the Most Effective Juvenile Restorative Justice Practices in Europe: Snapshots from 28 EU Member States. Στον διαδικτυακό τόπο: <https://childhub.org/en/child-protection-multimedia-resources/research-and-selection-most-effective-juvenile-restorative> {τελευταία πρόσβαση στις 20/11/2020}

B. Νομοθεσία

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας Ν.378/1976 *«Περί συστάσεως Κλάδου και τακτικών θέσεων Επιμελητών Ανηλίκων παρά τοις δικαστηρίοις Ανηλίκων και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων»*, ΦΕΚ 171/8-7-1976.

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Προεδρικών Διάταγμα υπ' αριθ. 49 *«Περί λειτουργίας της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων»*, ΦΕΚ 11/24-1-1979.

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας ν.3189/2003 *«Ποινική Νομοθεσία Ανηλίκων»*, ΦΕΚ 243/21-10-2003 και Εισηγητική Έκθεση ν.3189/2003.

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας ν.3860/2010 *«Βελτιώσεις της ποινικής νομοθεσίας για τους ανήλικους δράστες, πρόληψη και αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων»*, ΦΕΚ 111/Α/12-07-2010 και Αιτιολογική Έκθεση ν.3860/2010.

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας ν.4322/2015 *«Μεταρρυθμίσεις ποινικών διατάξεων, κατάργηση των καταστημάτων κράτησης Γ' τύπου και άλλες διατάξεις»*, ΦΕΚ 42/Α/27-04-2015 και Αιτιολογική Έκθεση ν.4322/2015.

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας ν. 4478/2017 *«Κύρωση και προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας για τη νομιμοποίηση, ανίχνευση, κατάσχεση και δήμευση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας και άλλες διατάξεις»* ΦΕΚ Α 91/23-06-2017 (IV. Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της Απόφασης)

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας ν.4619/2019 *«Κύρωση του Ποινικού Κώδικα»*, ΦΕΚ 95/Α/11-06-2019 και Αιτιολογική Έκθεση ν.4619/2019.

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας ν.4620/2019 *«Κώδικας Ποινικής Δικονομίας»*, ΦΕΚ 96/Α/11-06-2019.

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας ν.4689/2020 *«Ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία των Οδηγιών (ΕΕ) 2016/800, 2017/1371, 2017/541, 2016/1919, 2014/57/ΕΕ, κύρωση του Μνημονίου Διοικητικής Συνεργασίας μεταξύ του Υπουργείου Δικαιοσύνης της Ελληνικής Δημοκρατίας και του Υπουργείου Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξεως της Κυπριακής Δημοκρατίας,*

τροποποιήσεις του ν. 3663/2008 (Α'99) προς εφαρμογή του Κανονισμού (ΕΕ) 2018/1727 και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ 103/Α/27-05-2020.